Digitized by Google

8
7 A
31

7
1 E
8

8-7.A.31-

~~79-E-13~~
~~7-8.A.22.~~

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IOAN. GOROPII BECANI

ORIGINES ANTWERPIANAE,

SIVE

CIMMERIORVM BECCESELANA

NOVEM LIBROS COMPLEXA.

Atvatica,	I.	Saxsonica,	VI.
Gigantomachia,	II.	Gotodanica,	VII.
Niloscopivm,	III.	Amazonica,	VIII.
Cronia,	IV.	Venetica, &	
Indoscythica,	V.	Hyperborea,	IX.

TYPOGRAPHVS LECTORI S.

Habes hic, candide Lector, Gentium origines, longè aliter, quàm à quoquam hactenus ſcriptæ ſunt, explicatas; & infinitos errores ex Hiſtoriæ ſcriptoribus, tum vetuſtis, tum recentioribus ſublatos: totam denique Hiſtoriam & Poëſim ad Moſem, & Orpheum reuocatam. Vale, & fruere.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ex legato Bibliothecae Coll. Rom.

Joannis Cocini Soc. Soc. Jesu

ANTVERPIAE,

Ex officina Chriſtophori Plantini.

CIↃ IↃ LXIX.

69. 2. 14.

AD PHILIPPVM II.
HISPANIARVM, &c.
REGEM CATHOLICVM,

IOANNIS GOROPII BECANI
PRÆFATIO.

VT AVDEREM, REX POTENTISſime, hunc abortiuum fœtum meum Maieſtati tuæ dedicare, multę me rationes impulerunt; & inter eas in primis comis iſta tua & humaniſſima affabilitas, hereditario iure à patre, auo, proauo, & ceteris maioribus tuis Regibus vt maximis, ita omnibus, quos orbis tulit, laudatiſſimis, ad ingenium moresque tuos deriuata, maximam dedit fidentiam ad omnem metũ deponendum. Alij ab Artaxerxe huius virtutis exempla ducant, & aquam Cyri fluminis cauis ruſtici volis oblatam, aut pomum granatũ magno Perſarum Regi gratiſſimũ munus fuiſſe commemorent: nobis nihil opus eſt, ab exteris vnum hoc & nimis omnium ore tritum Regiæ comitatis ſpecimen mutuari; cùm & Carolus pater tuus, Imperator maximus, hac laude ita celebretur, vt niſi Philippum, à quo nomen tuũ ducitur, patrẽ habuiſſet, & Maximilianũ auum, & te filium, vix quiſquam in omni memoria inueniretur, quicum poſſet in virtutis huius certamine conferri. Recordãtur Belgæ tui, recordantur, inquam, cum acerbiſſimo dolore abſentiæ tuę, heu, nimium longæ, & totis lacrimarum fluminibus deplorandæ, quàm te humanũ Regem, quàm omnibus ad infimos vſque affabilem, quàm nemini difficilem te præſtiteris, cùm hîc inter deuotiſſimos tibi homines ſic populariter ciuiliterque verſareris, vt nihil interim Regiæ Maieſtatis decoro detraheretur. Huic igitur virtuti tuæ acceptum feres, ſi quid in

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

hoc munere meo offerendo peccaui, vtpote ei, à qua ſim non ſolùm inuitatus, ſed etiã impulſus. Cui verò potiùs hunc informem & rudem meum partum obtuliſſem, quàm ei, in cuius poteſtate eſt ocium mihi ſuppeditare, ad fœturam hãc tantiſper lambendam, dum Regiis oculis digna euadat? Pręſtiti equidem non quantum poſſem, ſi tempus integrum datum fuiſſet, ſed quantum res familiaris, & domeſtica negocia, & exercitationis medicæ diſcurſus, & turbulenti Reip. motus permiſerunt, à quibus non quas volui, ſed quas potui ſucciſiuas & quietas horas impetraui, ſatis illas quidem multas ad opus, quod moliebar, per aduerſaria, qualia hęc mea haberi volo, inchoandum informandumque; ſed nimium paucas & anguſtas ad id iuſto rerum omnium ordine, & eleganti orationis contextu elaborandum. Quamobrem ſi eorum, quæ à me tractanda ſunt, inuentio placebit; tuum erit imperare, vt eorum, quæ tempus excluſit, fiat acceſsio, & ornatus addatur, quantus ab eo exſpectari poteſt, qui totos viginti quinque & eo amplius annos, quos victui ex medicina quęrendo impendere neceſsitas coëgit, ab omni ocio litterario exulauit. Quamuis autem cultus is deſit, quem ſecunda cura, ſi relegere & corrigere, quę ex tẽpore effudi, vacaſſet, addidiſſet; materia tamen ipſa per ſe talis eſt, vt tibi vel nemini mortaliũ ſit offerenda atque conſecranda. Cùm enim hiſtoriam Antvverpianę ciuitatis, & totius patrimonij tui Belgici cogitarem, atque ad eam magnã ſiluam collegiſſem, ea ſubitò tempora ex inopinato inciderunt, vt rerum præterea ad integram ſcriptionem neceſſariarum inquiſitione ſuperſedendum tantiſper mihi putarem, dum benigno & felici numinis tui ſplendore, tranquillitas rurſus aliqua è tantis procellis, quantis regio noſtra concuti cœpit, affulgeret; per quam res à maioribus tuis & olim & proximis ætatibus geſtas, è diuerſis monaſteriorum bibliothecis, & publicis ciuitatum ſcrinijs, & priuatis doctorum hominum armarijs colligere liceret. Hanc tamen moram illud ſolabatur, quod per eam fore proſpiciebam, vt libris meis eam coronidem

ronidem imponerem, quæ prudentiam felicitatemque tuam in his turbis per ducem Albanum,quem verè poſſum Neſtorem tuum, id-eſt, prudentiſsimi fortiſsimique Ducis & Imperatoris exemplar vocare, componendis contineret. Ne tamen interim, dum optata ęſtuantis Oceani huius noſtratis Alcedonia ſolicitus exſpecto, nihil agerē, quo animū à triſti ſpectaculo auocarem, ſtatui mihi antiquitates Antvverpianas,& vetuſtiſsimam & Ogygiam planè gentis originem inueſtigandā; partim quòd ea ad hiſtoriam, quam meditabar, conducere videretur; partim quòd nihil inuenirem,qua magis generoſiſſimus tuus animus accendi poſſet ad vrbem hāc amandam,& periculoſiſſimo hoc tempore ſedulò tuendam. Limitanea enim hæc iuriſdictio, quam Antvverpianum Marchionatum vocamus, clariſsima generis tui dedit primordia, cùm in ea Pipinorum & Carolorum fuerint incunabula; Regum,quibus vix quicquam habent veterum ſcripta, quod poſsit comparari, nedum par videri. Summa ergo cura annitendum Maieſtati tuæ, quò hęc ciuitas prima antiquiſsimæ nobilitatis tuæ ſedes, & in his procellis cōſeruetur, & poſt eas prudentia tua diſcuſſas, nouis ornamentis augeatur & increſcat; ad quæ quantum fauoris benignitatiſque contuleris, tantum putes te parētum tuorum pietati, honori & memoriæ ſempiternæ contuliſſe. Quò verò & mea ſolicitudo aliqua parte cerneretur, putaui hanc mihi clariſsimā ſtirpis tuę antiquitatem memoriæ tuę ſuggerēdam, quo eius intuitu amor diligētiaque ad vetuſtiſsimum hoc priſcorum Regum, parentum tuorum domicilium ſeruandum, ornandumque magis magisque incitetur ac accendatur: quanquā haud neſcius ſum, nihil tibi magis in votis eſſe, quàm vt hic populus principibus ſuis ab omni æuo addictiſsimus, te patriæ ſuę patrem & experiatur & appellet. Si quod igitur in fatali hac totius Reipub. Chriſtianæ calamitate cacodæmonum corporeorum, quos plurimos hæc ſæcula ferunt, malitia vulnus huic vrbi inflixerit; prudentiæ clementiæque tuæ erit,miſericordię balſamum citra longiorem

 moram

moram plagæ adhuc recenti inſtillare, ne extrema pernicies ſalutaria remedia præuertat, quæ fruſtra & quæruntur & adhibentur, cùm de ſalute actum eſt atque conclamatum. Video enim Deum, qui corda Regum emollit & indurat, in potenti manu tua collocaſſe, vt illuſtriſsimæ vetuſtiſsimęque maiorum tuorum ditioni priſcum decus non expurges modò, qua parte eſt contaminatum, ſed clarius etiam & ſplendidius, & magis auguſtum, quàm vnquam fuit, reddas; & totam hanc regionem, quam præ ceteris orbis partibus florentem à patre accepiſti, eam poſteris tuis relinquas multo ſplendidiorem feliciorémque. Qua in re tantum mihi laudis contineri videtur, vt neſciam, an principes alio nomine magis debeant gloriari, quàm ſi ditionem ſuam beatiorem, quàm acceperint, ſucceſſori tradant. Quò porrò altiùs intelligas, quàm nobilem, quàm antiquam, quàm clariſsimis parentibus inſignem terræ partem ſis ornaturus, æqui boníque conſules, ſi hæc antiquitatum Commentaria memoriæ tuæ ſubſidio deſtinarim; in quibus quàm effuſo calami curſu ſum vſus, tam velim celeri feſtinatione Maieſtatem tuam labentibus rebus ſuppetias ferre. Eſt hęc quidem vna de præcipuis ratio, ob quam hos libros meos præcipitauerim, & non antè relegerim, quàm excuſos viderem; nõ quòd eos multum ad id, quod opto, profore exiſtimarem, quandoquidem ab infimi ordinis homine ad ſummum Regem proficiſcerentur: ſed quò ciues mei, & totus orbis intelligeret, plus apud me flagrantem patriæ amorem, quàm Criticorum cenſuræ metum valuiſſe. Quamuis enim hęc commemoratio mea velut importuna, aut temeraria, aut inepta, etiam à duro aliquo tyranno eſſet reiicienda; nihil tamen dubitaui, quin ſingularis tua benignitas, & animus verè Regius, id eſt, paternus, & cum tyrannico ex diametro, ſi Platoni, & rationi rectæ credendum, pugnans; in bonam partem ſit hanc voluntatem meam acceptura; vtpote eam, quæ non tantùm huic regioni ſalutem quærat, ſed Regi etiam illud optet, vt ſe Deo quàm ſimillimum reddat; qui omnes, quantumuis

tumuis frequenter & enormiter peccauerint, ſe ſeruare velle clara voce profitetur, & nemini culpam ſuam agnoſcenti, & veniam petenti, miſericordiæ clementiæque ſuæ fores præcludit; quique ſemper tam bonorum hominum amans eſt, vt Zodoma & Gomorrha, propter decem homines pios, ſi in iis inuenti fuiſſent, non perdidiſſet; quamuis abominandis ſceleribus ciuitates eæ apud Deum & eius miniſtros fœterent. Porrò licet in his, quæ modò à me expoſita ſunt, ſatis mihi cauſę eſſe videatur, vt Commentaria hęc mea ante maturitatē ad te legarem; fuêre tamen & aliæ rationes, ob quas ea, tametſi rudia adhuc & impolita, tibi potiſſimùm conſecranda arbitrarer. Intellexi enim pridem, magna te cura hoc agere, vt ſacroſancta Biblia, Hebraicè, Chaldaicè, Græcè & Latinè quàm correctiſſimè, & quàm elegantiſsimis typis excudantur; atque ad eam rem Chriſtophorum Plantinum ciuem Antvverpianum, iudicio tuo idoneum videri, eò quòd hac ętate omni characterum varietate non ferè ſuperior videatur inueniri, ad quorum copiam comparandam me quoque nonnihil opis attuliſſe, honori mihi duco; quoniam elegantia varietaſque typographiæ magnum adferat Reip. Chriſtianæ ornamentum, ſi ab homine quidem Catholico, qualis Plantinus eſt, intra Eccleſiæ terminos & Orthodoxa ſcripta coërceatur. Audiui item beneficio tuo interpretationis Chaldaicæ eam partem, quæ in Complutenſi editione deſideratur, adiectum iri, atque omnem ſumptum impreſsionis è liberalitate tua ſuppeditandum eſſe, qua tua in Chriſtianos omnes inſigni piaque beneficentia, non omnes modò pręſentis ęui homines, ſed omnem etiam poſteritatem ſic obligabis, vt multo magis te ſint laudaturi, quàm ſi totā Aſiam ſubiugaſſes. Extant admiranda potentię Ægyptiorum Regum monumenta in pyramidibus, & ingentibus obeliſcis, & aliis immenſi ſumptus ſtructuris, ſed omnium eorum, qui hęc ad æternam ſui memoriam fecerunt nomina, iam olim ſunt vel prorſus obliterata, vel dubiis coniecturis controuerſa. Quocirca Ptolemęus ille cognomento

Philadelphus, Ægypti, Arabiæ & Syriæ Rex, optimis Stratonis Lampſaceni doctiſsimi præceptoris inſtitutis formatus, longè aliam famæ ad poſteros propagandæ viam rationemq; ſibi ſequendam putauit; eam nimirum, qua omnes Heroës in Diuorum numerum relatos audiebat. Hi enim non ob aliud apud poſteros immortales honores ſunt aſſecuti, quàm bene de hominũ genere merendo, & omnes eos, quibus opus eſſet, adiuuando. Quocirca bonus hic philoſophi diſcipulus ingenti beneficio, & omnium ætatum illuſtriſsimo, regni ſui initia decorauit, dum centum & viginti millia Iudæorum per iniquos Satrapas, & auaros, crudeleſque belli ſub patre duces, in ſeruitutem redacta, ære ſuo redemit & manumiſit. Quid, obſecro, maius à Rege dari potuiſſet, ſi ſeruitute homini ingenuo adeò nihil grauius eſt, vt mori mallet, quàm alterius iugum ferre? Infinito ſanè plus laudis in vniuerſo orbe, hac ſua diuina in Hebræos munificentia, adeptus eſt, quàm pater, quòd eos in ſeruitutem redegiſſet; immò filius, quàm diu Hiſtoriæ legentur, vti Deus quidam in animis doctorum hominum coletur; pater crudelitatis tantæ nomine perpetuo erit ab optimis quibuſque exſecrandus. Verùm cùm animaduerteret maximarum etiam rerum omnem memoriam interire, niſi ea litteris conſignetur, nec illuſtrius donum homini poſſe conferri, quàm ſapientiam, eiuſque omnem latitudinem, cùm tripartitò diſtinguatur, libris contineri; altera magnificentia multis modis luculentiore humanum genus ſibi voluit deuincire, qua nõ de præſentibus tantùm & poſteris, ſed de omnibus etiam ijs, qui mortales ſcriptis ſuis priùs adiuuiſſent, bene mereretur. Bibliothecam enim nobiliſsimam omnium earum, quæ vnquam ab orbe condito fuerunt, tot libris inſtruxit, quot vſquam gentium poſſent inueniri; opera ad id vſus Demetrij Phalerei hominis doctiſsimi, & ad miraculum vſque in bonis auctoribus inueſtigandis diligentis. Sed præ ceteris omnibus in eo maximè laudatiſſimum Regis ſtudium eluxit, quòd immenſis ſumptibus, & ingentibus donariis apud Eleazarum Iudæo-
rum

rum Pontificem maximum effecit, vt Biblia ſacra per ſeptuaginta duos ſeniores in linguam Græcam verterentur; quo id conſecutus eſt, vt quàm diu Chriſtiana religio vigebit (vigebit autẽ quàm diu vlli erunt mortales) ſummos & pluſquam heroicos honores ſit habiturus. Hunc itaque, Rex potentiſſime, vt regnis & potentia infinito ſuperas, ita credo te benefaciend iquoque ſtudio velle ſuperare, dum eadem Biblia, non in Græca tãtùm lingua, vt ipſe, ſed in Chaldaica, & Hebraica, & triplici Latina deſcribẽda curas; quo beneficio tuo tãto plus demereberis, quanto pluribus quàm Græcis ea communicabis. Age age, Rex maxime, hæc recta via eſt ad ſolidam & immortalem apud poſteros laudem conſequendam; hac cælũ ipſum conſcendes; hac in diuorum numerum es cooptandus. Non deſunt nec tibi Ægyptia talenta, nec huic ætati homines eruditiſſimi, à quibus tanto faciliùs potes iuuari, quòd typica ſcribendi ratio ad ſummum perfectionis ſuę culmen hoc tempore videatur pertigiſſe. Iam, vt ætas hæc tua hanc felicitatem à Deo accepit, quòd quàm plurimos habeat excellentes in omni diſciplinarum genere viros; ita admirabilis eſt iſta tua diligentia ad homines eos, qui magnam litterarum peritiam cum vitæ probitate coniunxerunt, conquirendos & in comitatum tuum aduocandos; inter quos eos potiſſimum quæris, qui ab aulica vita quàm longiſsimè ſe ſurripere nituntur. Quis vnquam putauiſſet, Ludouicum Menricum, illuſtriſsimi Comitis de Paredes filium, abs te cõſpectum iri? cùm procul in patriam ſuam ſeſe ab aula remouiſſet; non ille quidem, vt in ocio deliteſceret, ſed quò ab omni ambitione ſecluſus, populũ ſuum & verbo Dei paſceret, & claris virtutũ omnium exemplis ad pietatem inuitaret; in quo officio tãtum ſe præſtitit, vt vix inter veteres inuenias, quem diligentia ſua nõ ſuperarit. Nec eo contentus, quaſi non ſatis haberet laboris, pueros quoque educandos docendosq́ue gratis ſuſcepit, nihil ducens in vita iucundius, quàm ſi quem videret cura ſtudioq́ue ſuo ad frugem doctrinamq́ue peruenire. Illud autem mi-

rum in eo videri poterat, quo modo inter tot diuerſas curas Theologiæ philoſophiæque, quibus in primis excellebat, vacare poſſet; nec interim tamen picturam ſculpturamque, quibus vnicè oblectabatur, negligeret. Dum itaque in hoc genere vitæ conſeneſcendum ſibi putaret, nec crederet quicquam fore, quo auocari inde poſſet; ecce contra omnem exſpectationem ſuam in aulam abs te vocatur, & inuitus ex altiore loco cogitur, claram eruditionis pietatiſque ſuæ facem toti Hiſpaniæ præferre. Quid iam dicam de clariſsimo viro Ioanne de Ouanda, homine, in quo dubitari queat, philoſophiáne an iuriſprudentia habeat principatum. Neque hunc paſſus es in caſtro Cereris patria ſua latêre, ſed maximis grauiſſimiſque & ſummæ dignationis muneribus voluiſti prçeſſe; adeò, vt eũ non ſolùm Academiæ Complutenſi inſtaurandæ, optimiſque ornandæ inſtitutis præfeceris; ſed ſupremo etiam Indiarum Senatui dederis Epiſcopum & Harmoſten, vt voces has, à duabus præcipuis Græciæ ciuitatibus petitas, doctiſſimo viro applicemus. Taceo nunc de Saia homine vndequaque litteratiſsimo, qui vt ab ambitione omni longiſsimè abeſt, ita inter primos eorum haberi poteſt, qui Regi non ob priuatum lucrum, ſed ob promptam Reip. bene conſulendi voluntatem inſeruiunt. Sed quid plures coner enumerare? quorum luminibus aula tua hoc tempore clariſsima habetur; cùm ex his modò ſatis conſtet, quanta diligentia doctos viros vndique conquiras, quamque Maieſtati tuæ facile ſit, cùm omnes artes promouere, tũ hæc ſacroſancta Biblia quàm correctiſsima & ornatiſsima toti orbi cõmunicare. Verùm vt nullos alios haberes id genus prçclaros in omni diſciplinarũ orbe viros, quos habes ferè infinitos; vnus tamen Benedictus Arias Montanus poterat eſſe inſtar plurimorum, qui in rupe Aracenſi & ſolitudine illa ſaltuum Marianorum, dum ſibi viuere, & Muſis ſolis operari vellet, fruſtra ſperauit ſe diu latêre poſſe, quaſi quiſquã omnino eiuſmodi vir ſubterfugere poſſet perſpicacem iſtam oculi regij aciem, qua ſingulas excellentiũ homi-

hominum dotes acutiſsimè intueris. Scilicet is in obſcutis ſe ſiluis & aſperis ſaxis occultaret, qui præter ſummam Philoſophiæ Theologiæque cognitionem, & ſingularem morum, totiusque vitæ caſtitatem & integritatem, tam multiplicem ſibi linguarum notitiam multo labore comparaſſet, vt Chaldæi, Hebræi, Syri, Arabes, & quotquot ſunt cognati ſermonis nationes, hoc poſſint vel ad loquendum, vel ad ſcribendum, vel ad intelligendum vti magiſtro; vt interim accuratam & abſolutam Græci & Latini ſermonis elegantiam, in qua cum eloquẽtiſſimo quoque certare queat, omittam. Hunc igitur adeò non neglexiſti, vt ad aulam tuam accerſitum, & in ordinem militiæ D. Iacobi cooptatum, inſigni iſti Bibliorum impreſsioni præfeceris. In quo tuo prudentiſsimo facto vtrumque miramur; & talem hominem in Hiſpania tota inueniri potuiſſe; & te tam acutum fuiſſe, vt hominem ſeſe ſtudiosè occultantem, emiſsitio iſto ſceptri tuo oculo potueris conſpicari.

Quocirca cùm te, Rex optime, hoc ſacras litteras adiuuandi promouendique ſtudio videam flagrare, & eiuſmodi hominum, quales plurimos habes, auxilio adiuuari, & indies magis magiſque incendi; putaui nemini potius, quàm tibi, rudes hos meos labores eſſe offerendos; quandoquidem eos ad id perpetuò direxi, vt omnia & Hiſtoriæ primordia, & Poëtarum ſcripta, Moſi & ſacris litteris conuenire demonſtrarem, hoc omnis lectionis caput eſſe ratus, quo religio in nobis, & Chriſtiana fides pabulum capiat & incrementa. Cognoſcetur enim his libris, inter cetera, quæ primi nós in lucem éruimus, alia, quàm hactenus fuerint tradita, ratione, Arcæ cùm fabrica, tum magnitudò; ad quam Moſis verba accommodata, & lucem accipiunt, & plurimis Romanorum ceremoniis originem commonſtrant, nec ab Ouidio, nec àb alio quopiam vel veterum, vel recentiorum explicatam. Deinde locus indicabitur, in quo Adamum à Deo principio factum conſtitutumque aliter, quàm

ceteri, opinor, addita etiam arboris ſcientiæ boni & mali copioſa deſcriptione, nec illa quidem à quoquam ante me, quod equidem ſciam, indicata. Iam locus & Arcæ fabricandæ à Noacho electus, & eius à nauigatione quieſcentis oſtenſus, aliter quàm hactenus factum, iucundam fabularum è veteri Orphicorum Theologia manantium, dabit interpretationem. Verùm ne multis indicandis prolixus moleſtusque fiam, ſatis ſit hoc vnum dixiſſe, totum ſcriptionis meæ ſcopum in eo conſtitutum eſſe, vt quicquid commemoro, id momenti aliquid adferat, vel ad vitam vtilibus præceptis ad religionis pietatiſque ſtudia formandam, vel, & id quidem præcipuè, ad Atheorum hominum, quorum numerus inter tam varias ſectas indies magis atque magis creſcere videtur, oppugnandam peruerſitatem. Quamobrem cùm eò omnia mea tendant, quò Catholica fides creſcat, & externis etiam quibuſdam argumentis non quidem firmetur, ſed ornetur; nuſquam ſpero ea vel gratiora, vel tutiora fore, quàm apud eum, qui non ſolùm à maioribus, ſed ſuo etiam meritò Catholici cognomen habet, atque illud præterea molitur, quò Bibliorum lectio quàm correctiſsima, & quàm latiſsima per plurimas diuerſi ſermonis gẽtes porrigatur.

Porrò vt nihil eſſet eorum, ob quæ me dixi hæc obtuliſſe, vel illo tamen ſolo nomine tibi grata eſſe deberent, quòd vernaculus noſter, maiorumque tuorum ſermo Reges Coningos vocet; quo nomine primum indicatur, Regibus ante omnia ſcientiam, omnemque rerum cognitionem conuenire. Cùm enim quatuor hac vna voce Coning notentur, illud primum eſt, vt magnam multarum rerum notitiam requirat. Alterum vltra ſcientiam, potentiam tantam penes Regem eſſe vult, quanta neceſſaria eſt ad ciuitates, quibus præeſt, tuendas. Tertium deinde monet, non ſatis eſſe cognitionem bonæ ſanæque gubernationis, vnà cum ſufficienti potentia coniunctam, niſi fortis & imperterritus animus accedat.

Quar-

Quartum & poſtremum, quod ſecunda ſyllaba denotatur, poſtulat, vt Rex ſic ſe & omnia ſua comparet, vt omnes ſui ex ipſo ſolo, & non alio inferiore vllo ſalutem ſuam, & vniuerſim & ſigillatim pendere credant; in quo Hyperborei priora contineri fortaſſe credentes, Reges non Coningos, ſed Ingos appellant, vt alibi fortaſsis annotabo.

Principio itaque, quia rerum omnium cognitionem Regi neceſſariam eſſe, noſtrates nomine ſuo demonſtrent; nec alia ſit, quæ vtilior videri poſsit, quàm ea, quæ ex Hiſtoriis acquiritur; in quibus illæ optimè iudicentur, quibus priſca & ſimplex Principum ſinceritas cum prudentia & breui ſententiarum grauitate continetur; non video quid præſtantius dare poſſim, quàm ſi illud dedero, quod, cùm Ogenias vetuſtiſsimasque primorum Regum antiquitates explicet, tum in iis eam adferat cognitionem, quæ in omnibus ferè priorum ſcriptis deſideratur. Quamobrem quò ſimul & Saturniam eorum, quæ ſcripturus ſum, vetuſtatem indicarem, & ſtatim prima fronte Regibus horum cognitionem conuenire docerem, tum etiam, quorſum ea conducerent, exponerem; titulum Commentariis dedi, abſurdum illum quidem, & fortaſſe deridendum; ſed eum tamen, qui hæc omnia, cùm intelligetur, explicabit. Antiquiſsima enim Ariſtophanes Becceſelana per Comicam & lepidam irriſionem ob id vocauit, quòd Phryges ſe primos mortalium iactarent, quia prima vox pueri panem poſcentis Bec eſſet, quam ipſi ſoli, & nulli alij mortalium intelligerent; Arcades verò tam impudentes eſſent, vt ſe ante Lunam natos fuiſſe dicerent, quæ Doricôs Selana nominatur; quamuis ille è communi dialecto compoſitionem fecerit. Quòd autem dico, hoc nomine indicari has antiquitates, ad Regum maximè notitiam pertinere, id inde palam eſt, quòd Herodotus referat Pſamnitichum Ægypti Regem hanc curam ſuſcepiſſe, vt intelligeret quorum hominum lingua prima dicenda eſſet; quod vt sciret, duos pueros apud paſtorem quendam educandos curaſſe, graui

addito mandato, ne quis hominum coram eis loqueretur. Eos poſt bimatum Becc proclamaſſe, atq; id cùm paſtor non intelligeret, crebrius iteraſſe, non apud nutritium tantùm, ſed apud Regem etiam. Diligenter igitur per omnes gentes inquiſitione facta, ecquis hominum Bec intelligeret, deprehenſum eſſe, hoc nomine Phrygibus panem ſignificari, quem pueri iam ſolius lactis pertæſi, dari ſibi cupiebant: quam narrationem ſiue fabulã, qualis reuera eſt, quinto libro ad ſymbolicam ſignificationem vocabo, & eius præfationi, quàm variè à diuerſis referatur, fortaſsis addam. Quandoquidem igitur Rex ille tam fuit in prima lingua veſtiganda curioſus, ac inuenerit Becc panem ſignificare; multo magis hæc liberalis inquiſitio te tangere debet, non ſolùm ob immenſam linguarum varietatem, quibus alia & alia imperia & regna tua loquuntur, ſed propterea etiam, quòd Brabanti tui, & ceteri plerique Germani, hactenus Becc panem è polline factum, nominare conſueuerint, & inde Beccker eum generatim, qui panem facit, appellent. Antiquiſsimo enim illius Regis experimento Antvverpianorum lingua antiquiſsima eſſet dicenda, atque idcirco nobiliſsima. Cùm igitur nobiliſsimorum tractatio nobiliſsima ſit, eaque maximè deceat Reges; volui ea, quæ ad te ſcripſi, talia ex ipſo titulo videri, vt & tibi, cuius imperio huius linguę homines ſubſunt, maximè conueniant, & eum ſermonem, quem Ægyptius Rex quæſiuit, poſt tot ſæculorum volumina, apud tuos in vſu hactenus eſſe commonſtrẽt. Iam quòd addidi hoc ipſo nomine Beccelanorum, vtilitatem & finem eorum, quæ his libris complector, indicari, id non facilè intelligetur, niſi quæ alibi traditurus ſum, ea prius cognoſcantur. Quamuis enim Ariſtophanes ad iocum & irriſionem ſic vocem compoſuerit; Cimbris tamen & eorum poſteris Antvverpianis longè aliud ſignificat, quàm ille ſit opinatus. Idem enim eſt Becſelana, ſiue Beckeſelana, quod panis numerationis æternitatis, ſiue ſæculorum. Quocirca cùm libris his ea comprehẽderim, quæ veriſsimum

pabu-

pabulum ſunt eorum, qui ad ætates mundi dinumerandas ali volunt, non immeritò Becceſelanorum titulus mihi placuit; & quia noſtras ſit vocabulum, & quia omnia ea indicet, quæ vel ad ſcribendi dedicandique occaſionem, vel ad vtilitatem eorum, quæ traduntur, pertinebant. Cùm de Luna ſiue Selana inter cetera Orphicorum numina tractabo, clariùs, quæ ſint Becceſelana, oſtendetur: quamuis & in his Commentariis noſtris, vbi de Anaitide Dea agitur, & quo loco Athenarum etymologia explicatur, quiuis poſsit veram nominis rationem ſubodorari, ſi Sel quidem ſiue Tel idem eſſe ſciat, quod numero Latini dicunt. Sic igitur cogitet Maieſtas tua libris his viam ſtrui, tum ad ætatum mundi dinumerationem, tum ad ipſius perennis Philoſophiæ numeros, & eorum harmoniam de antiquiſsimæ linguæ arcanis inueſtigandam; quos ſi gratos fuiſſe intellexero, mox ipſa illa diuiniora, quorũ hic proparaſceue continetur, non coniecturis, ſed ſolidis demonſtrationibus ad principia ſua prima vocabuntur; ad quæ, poſt occaſionem è voce Bec arreptam, Cimbricis, ſiue noſtratibus duodecim diuerſis numerorum nominibus ab vno ad duodecim progreſsis, me fateor deductum fuiſſe; atque idcirco non mala ratione hæc hiſtorica præludia ita Cimbricè nominaui, vt ſolidum animorum alimentum ad dinumeranda temporum & æternitatis arcana continere ſignificarentur.

Vellem equidem integrum mihi fuiſſet, quæ anguſto, perturbato, & ſæpius interrupto tempore effudi, ea vt relegerem & ruminarem, quò ad Maieſtatem tuam politiora venirent; ſed quò id minus mihi faciendum putarim, partim id, quod antè expoſui, in cauſa fuit; partim hoc etiam, quòd ad Orphicam Theologiam longè aliter, quàm hactenus à quoquam memini vel ſcriptum vel excogitatum, exponendam, & ad veros germanoſque ſuos fontes reuocandã, animus meus ita feſtinet, vt omnem his extemporaneis ſcriptis limam negarit.

Hanc

Hanc ſanè meam culpam & agnoſcere cogor, & iterum atque iterum deprecari, ad quam condonandam, niſi conſueta tua benignitas ſe facilem præſtet, Diuas tuas amitas, auguſtæ piæque memoriæ, Leonoram Franciæ, & Mariam Hungariæ, Reginas duas illuſtriſsimas Heroinas, ad orandum allegabo, quibus viuis in Hiſpania ad vltimum vſque ſpiritum medicis conſiliis ſeruiui, & mortuis aromatum omne genus, pro eo ac fieri conſueuit, mœſtus inieci, poſtremo in heras meas in condiendis corporibus munere perfungens.

Harum memoriæ non dubito, quin facile ſis hoc conceſſurus, vt benigno, beneuoloque in me animo ſis, qui iis ad extremum vitæ terminum ſedulam operam nauaui; & à Maria altera earum hoc impetraram, vt ad illud ſeruitium Maieſtati tuæ me commendaret, quo totius Hiſpaniæ, omniumque in ea naſcentium, quorum permagna & varietas eſt & copia, naturalem Hiſtoriam contexerem: vt erat mulier tota Palladia, iis dotibus prædita, vt & omnium rerum cognitionem auidiſsimè ſitiret, & ſummo animo, ſalutiſque publicæ ſtudioſiſsimo, nec minore prudentia & felicitate Rempublicam adminiſtraret, & omnes eos, qui litteris virtutem adiunxiſſent, maximis honoribus proſequeretur. Quòd ſi huic vitam Deus non abſtuliſſet, ob id, quòd præſentiam eius Belgæ non mererentur, licèt ſummis votis optarent; non dubium eſt, quin illi operi, ad quod me propenſa optimæ Reginæ voluntas deſtinauerat, vel nunc finem impoſuiſſem, vel excolendo hactenus inſudarem. Sed quia id fatum mihi denegauit, erit humanitatis tuæ in me & pietatis in illas, voluntatem meam perinde accipere, atque ſi in illa re tibi ſeruiiſſem; & hæc Commentaria, quæ ad maiora quædam tendunt, in illius laboris, cui eram potiſſimùm deſtinatus, compenſationem deputare, atque non aliam de illis habere opinionem, quàm ſi ipſius amitæ tuæ, Heroinarum, quotquot vnquam regna

regna & imperia cum laude gubernarunt, clariſsimæ inſtigatione atque mandato, ea Maieſtati tuæ obtuliſſem. Hæc enim, cùm tui amantiſsima ſemper fuiſſet, heredem te teſtamento ſuo ſcripſit; quo fit, vt cùm eius ego quamdiu viueret, eſſem, nec legato vllo alteri ſim relictus, mancipij tui poſt mortem eius eſſe cœperim; eoque omnes labores meos tibi ſeruire oporteat. Quanquam porrò medicinam facere, ac ægrotis corporibus opem ferre, ac bene valentibus ſanitatem tueri profeſſionis meæ eſt; quia tamen hanc meam operam tibi tuiſque, in tanta medicorum doctrina & experientia inſignium, quot iſtic in aula tua habes, minimè neceſſariam eſſe ſcirem, ad illam meam ſupellectilem recurri, quam ante medicam exercitationem bonis vtriuſque linguæ auctoribus legendis, in ocio litterario comparaueram.

Quod ſi per tot annos neceſsitas mea non interrupiſſet, plura fortaſsis & doctiora dare potuiſſem. Sed qui hecatombas non habet, mola litare poteſt, idque maximè apud optimum quemque Deorum; cui te ſimillimum vt præſtes, diligenter vbique & ſemper laboras. Quamobrem, cùm hæc mea tibi tanquam vnico & ſplendidiſsimo orbis Soli conſecrarim, & is radios ſuos omnibus, quæ eorum capacia ſunt, citra inuidiam communicet; benignitatis tuæ erit, non ægrè ferre, ſi, quod vniuerſim tuum eſt, ſcintillas aliquas ad alios etiam tranſmittat, quos docebo ex eiſdem maioribus profectos, non ſolùm religionis vinculo vniri, ſed ob cognationem etiam antiquiſsimam & illuſtriſsimam perpetuam concordiam ſeruare debere, & omnibus viribus pariter anniti, vt Europam atque Aſiam minorem Ianigenarum hereditatem è diris & ſanguinariis Turcarum manibus extorqueant, ſibi, quod Noachus in herciſcunda familia adiudicauit, communi auxilio vindicantes. Cùm enim hic Saxſones, Sueuos, Gotos, Dacos, Francos, Thraces, Danos, Britanos, Vandalos, Venetos, Cimbros, & pluri-

mos alios Europæ populos, ex eadem ſtirpe propagatos, & eadem lingua olim vſos eſſe demonſtro, quid aliud facio, quàm quòd hortor omnes, vt & religione, & ſalutari inter ſe pace concordent & vniantur, & vnum in vno Chriſto capite noſtro corpus fiant? quod Deum Optimum Maximũ rogo, vt, te principe, Chriſtianus orbis conſequatur. Vale Rex maxime, & nomen Regis Cimbricum vt ſemper tuearis, & tua diligentia & diuina voluntas tibi concedat.

AD SENATVM POPVLVMQ.

ANTVVERPIENSEM,

IOANNIS GOROPII BECANI PRÆFATIO.

CVM VESTRO, MAGNIFICI PRVdentiſſimiq; Senatores, iuſſu, res Antwerpianas ſcribēdas ſuſcepiſſem, optimè mihi operam meam collocaturus videbar, ſi quæ ab aliis vel attacta non fuiſſent, vel frigidis fabulis inquinata, ea ab ipſius vrbis exordio, & altius etiam, ſi poſſem, è tenebris euocarem. Ne enim actum agerem, alienis inuentis nouam laruam, vt plerique faciunt, inducendo; diligenter equidem curaui, vt ea in lucem proferrem, quæ & plurimū vtilitatis, cum cognoſcendi voluptate coniunctæ, continerent, & ab omnibus hactenus æquè fuiſſent ignorata. Perarduum ſanè propoſitum: ſed quanto quæque res difficilior, tanto dignior eſt, in qua generoſus animus vires ſuas experiatur; vt ſi ad optatum ſibi finem adſpiret, nihil plebeium, nihil vulgatum, nihil triuiale videatur aſſecutus: ſin ad eum peruenire nequeat, laudetur tamen egregius et dignus Hercule conatus. Antwerpianorum igitur primordia altiùs longè, quàm quiſquam hactenus mortalium, repetiui, & ad primam et ante & poſt diluuium ſtirpem, Iulio Cæſare viam præmonſtrante, deduxi. Qua in re, vt ob oculos ponam quis ordo ſit ſeruatus, breuiter omnem librorū ſeriem mihi cenſeo explicandam. Primo itaque Atuaticos doceo, à Cimbris & Teuthonis genus ſuum duxiſſe; atque hos ipſos eſſe, qui Antwerpiam ſub Atuatici nomine condiderūt; quam aſſertionem meam vt omnibus probarem, nihil ferè eorum reliqui, quæ ad eam muniendam tuendamque facere videren-

tur, plurimis interim Iulij Cæſaris & Taciti locis expoſitis, et ad præſentem regionis faciem accommodatis, adeò, vt totius ferè Belgicæ antiquitates hoc libro complectar; tametſi ad Atuatica, vt titulus pollicetur, omnia referantur. Altero libro, cui Gigantomachia nomen eſt, eorum oppugno opinionem, qui Gigantem hîc à Brabone occiſum ſcribunt, & vrbem Hantwerpiam à proiectis manibus dictam volunt; quorum fabulas reiecturus, principio trado, vnde Brabantia nomen ſit ſortita, non ſine lu culenta ſymbolorum acceſsione. Deinde quò ſplendidius & maiore cum vtilitate hîc verſarer, definitam quæſtionem ad Theſim vocaui, quærẽdo an vlli vnquã fuerint Gigantes: in quo à poëtarum figmentis ad Biblia ſacra transgreſſus, conſidero quantus Og fuerit, & quantus Goliath; in quibus menſurandis magna occurrit difficultas, ex D. Auguſtini & aliquot Rabbinorum auctoritate nata, quibus placuit non eiuſdem magnitudinis cubitum in ſacris litteris vbique eſſe, ſed aliquando vel de Gigantæo cubito, vel de cubito nouem pedibus longo, Scripturã intelligendã. Coactus ergo ſum monſtrare cubitos in Arca nihilo eſſe, quàm in aliis rebus metiendis lõgiores; atque totã eius vaſis fabricam & menſuram, non paulò aliter & clarius, quàm alij hactenus fecerunt, explicare. Quò porrò tuerer homines olim non fuiſſe, quàm nunc ſint, vel maiores, vel robuſtiores; eorum opinionem explodendam mihi putaui, qui mundum conſeneſcere, de ridiculis quibuſdam argumentis ſibi perſuaſerunt. Iam poſt Gigantem meum Antwerpianum, & cetera omnia id genus monſtrà expugnata, alia rurſus quorundam pertinacia mihi fuit euincenda, qui citra hæſitationẽ omnino aſſerunt, hanc planiciem olim, quam Campeſtris Brabantia complectitur, ex Rheni, Moſæ & Scaldis, perinde atque Ægyptum è Nili illuuie, extitiſſe, atque idcirco Antwerpiam veterum Atuaticum minimè poſſe dici. Tertio ergo libro, cui Niloſcopium titulum feci, rationes eorum examino, qui hanc de Ægypto ſententiam

tentiam libris ſuis tradiderunt; propterea quòd eaſdem omnino de noſtra regione adferri viderem; & quia Homeri auctoritate maximè nituntur, oſtendo poëtam ab Ariſtotele & aliis non bene intellectum fuiſſe; quod vt non minus dilucidè, quàm vbertim docerem, Idotheæ & Protei naturam & pluuiarum, quibus Nilus augetur & exundat, cauſſas exploraui, non parum cõtra Fracaſtorium & alios digladiando. Præterea Cimbricas inundationes, & arborum ſub terra altè ſepultarum natales conſideraui in omnibus, & his & aliis plurimis auctorum, tum veterum, tum recentiorum erroribus indicatis. Repulſis igitur his, qui de conchiliis mare hîc aliquando fuiſſe, collegerant, ſtatutoque extra controuerſiam, Atuaticos Antwerpiam condidiſſe, atque hos origine Cimbros fuiſſe; conſequens erat inueſtigare, quibus maioribus Cimbri fuerint orti, & qua de cauſa ſic nominati, vt tandem ad ſupremum generis auctorem perueniretur. Sed quia in hac inquiſitione anticipatam quorundam opinionem, quam de Beroſo, Manethone, Metaſthene, Myrſilo, Archilocho, Xenophonte, Catone, Fabio Pictore, & Sempronio, falsò inſcriptis auctoribus imbiberunt, plurimũ mihi obſtaculi, niſi ex animis euulſa fuiſset, allaturam viderem; in libri quarti principio, vanos hos titulos & nugiuendos impoſtores explodo. Poſtea Cimmerios, ſiue Cimbros, quos eoſdem eſſe trado, ad Comerum, ſiue Cimmerum refero, Iapeti filiorum maximum natu, atque totum genus ad Cronum vſq; ſiue Noachum conſidero, plurima de diluuio, aliter quàm ceteri, diſputans; in quibus non pauci Romanorum ritus & ſymbola, ab antiquis nõ intellecta, enucleantur. Præterea, quia de vetuſtate generis noſtri quæſtio eſt, concordiam inter Chaldæos, Ægyptios, & Hebræos, in mundi ætate dimetienda, ſancire nitor, noua prorſus via & ratione, de cæleſtibus imaginibus petita; in quibus Erigones, Caſtoris, & Pollucis, mirabilis quædam & inaudita interpretatio continetur, magni profectò Chriſtianis omnibus facienda.

facienda. Et quia hoc libro tempora & Cimmeriam antiquitatem ſupputo, & plurima, quæ ad Cronum ſiue Saturnum ſpectant, expono: Croniorum nomen maximè placuit, ad hæc omnia, quæ illa ætate contigerunt, denotanda. Iam poſtquam antiquiſsimos Cimbrorum parentes inueni, & quando vixerint expoſui; proximum fuit, vt vbi terrarum primùm habitarint, aperirem; quod quinto libro ſic facio, vt vna opera, vbi Arca facta ſit, & vbi poſt Diluuium quieuerit, clarius, &, ni fallor, verius, quàm quiſquam aliorum, tradam; quod vt magis confirmem, illud quoque oſtendo, quo Noachus & eius maiores à loco eo, in quo Adam creatus fuit, commigrarint; vbi arboris ſcientiæ boni & mali locus, forma, creſcendíque peculiaris modus, tam clarè delineatur, vt nihil poſthac ad eius notitiam queat deſiderari; adiecta etiam ſymbolorum mirabili & diuina prorſus intelligentia. Multæ præterea Poëtarum fabulæ ad veram ſuam originem reducuntur, de quibus nihil ſani quiſquam hactenus cogitauit. Inuento loco, in quo Arcam quieuiſſe de Moſis ſententia, cōtra Beroſum & alios, demonſtro, vbi vinea coli cœperit; & quæ inde fabulæ ad Græcos & Latinos manarint, perſpicuum reddo; è quibus tota Dionyſiacorum figmenta intelligi, & ad originem vocari poſſunt. His addo quis ſit Scythiſmus, & qua lingua Noachus cum ſuis vſus ſit ante Babylonicam confuſionem, & penes quos prima lingua, ab Adamo facta, integra permanſerit, propterea quòd turris ſtructuræ non interfuiſſent; in quo omnium eorum, quæ his libris ſcripſi, maximum eſt momentum ad plurima veteris Theologiæ arcana, quæ vocibus Adamus ſubtexuit, in lucem eruenda; quorum non pauca exempla paſsim à me ſunt in his Commentarijs annotata. Sed ſtupendum huius ſermonis artificium, & maius quàm quiſquam adhuc poſsit ſuſpicari, vt ego primus poſt Scythiſmū & Orphicos magiſtros inueni; ita breui, ſi Deus adſit, toti orbi citra inuidiam communicabo. Quia

verò

verò hoc libro partim Indicas, partim Scythicas antiquitates tracto, Indoſcythicorum nomen ei putaui conuenire. Prima ergo poſt Diluuium Cimmeriorum ſede conſtituta, & locis vicinis explicatis, ad colonias eorum deſcendo; quarum primæ ſextum librum dedico, Saxſonica nuncupatum; quibus ea, quæ ad Sacarum filios pertinent, ſignificantur, plurimum ad multarum rerum, necdum à quoquam animaduerſarum, cognitionem conductura. His Daæ, ſiue Daci, ſiue Dani etiam adiunguntur, de quibus plura in ſequenti libro neceſſariò fuerũt dicenda, propter Getarum & Dacorum confinia & cognationẽ. Septimo enim libro Getarum, ſiue Gotorũ origo longè alia traditur, quàm hactenus fuerit exiſtimata, infinitis erroribus ex Hiſtoria ſublatis, quibus Gentium primordia miſerè fuère perturbata. Vandelorum enim, Alanorum, Danorum, Suedanorum, Britanorum, Triballorum, Thracum, & plurimorum præter hos genus & lingua perdocetur; è quibus illud in lucem emergit, totam Orphicam Theologiam, & omnes priſcas poëtarũ fabulas è Cimbrico ſermone deriuatas eſſe, cùm Orpheum Thracem fuiſſe nemo nõ fateatur. Octauus liber propius ad eos nũc accedens, penes quos Cimmeriorũ nomen manſit, Amazonica exponit; in quibus æquè ac in ceteris, plurimi errores, præſertim Græcorum, refelluntur; & Athenæ & Sparta veros & primos ſuos conditores inueniunt, necdum à quoquam repertos. Amazonum enim, Sauromatarum, & Scytharum antiquitates omnes diſcutit, ad Poëtas & Hiſtoriographos intelligendos plurimum adferens vtilitatis, non citra voluptatem percipiendæ. Nonus à Themiſcyra Amazonum vrbe, ad Venetos Aſiaticos tranſit, & eos inde ad Troiam, & illinc rurſus in Europam ad Adriam deducit infinito maiorem, ad nobilitatem eorum altiſſimè repetendam, cognitionem adferẽs, quàm vllus vnquam vel prodidit, vel cogitauit. His Venetos Gallos ad Oceanum, Venetos ad exordium Rheni adijcit; tandem

Vene-

Venedos ad mare Sarmaticum, ad vetuſtiſsimos natales deducit; atque inde cum Apolline ad Hyperboreos proficiſcitur, omnem eorum regionem & regionis felicitatem perluſtrans; qua peregrinatione abſoluta, ad Cimbros redit, qui Cimbricam Cherroneſum ad Oceanum condiderunt, & inde ſecundum eius litora ad Rhenum vſque promouêre ſedes, quo tandem tranſmiſſo, in Thungrorum finibus Atuaticum condiderunt. Hoc igitur modo & hoc ordine ab Atuatico exorſus, ad primã Cimmeriorum habitationem aſcẽdi, & ex ea rurſus ad hanc vrbem per varias Cimmeriorum regiones, & eorum colonos deueni; circulari quodam ductu eò reuerſus, vnde principio fueram pro-
negen. greſſus, in hoc circuitu nouenarij, qui libros numerat, naturam ſequendo, cuius nomen ſic noſtrates & ſcribunt & pronunciãt, vt ſiue à fine, ſiue à principio vel legatur, vel audiatur, eiuſdem maneat cùm ſoni, tum ſignificationis. His enim libris non vlterius Antwerpianorum antiquitatem complector, quàm Atuaticorum exigat propago. Qui quamuis longa ſeruitute ſub Romanorum iugo cum finitimis preſsi fuiſſent; nunquam tamen linguam ſuam commutarunt; & idcirco à Tacito Germani Neruijs proximi ſunt vocati. Ab his Franci, vt veriſimile eſt, & inuitati, & contra Romanos ſtrenuè adiuti, propterea quòd eiuſdem & ſermonis & generis Cimbrici eſſent, ſecundam nobilitatem huic regioni ex eadẽ ſtirpe intulerunt; à quibus Francorum regnum primordia ſua ducit; licet alij perperam & contra veterum auctoritatem in Franconia primos clariſsimæ gentis natales quærant, contra quos in ijs diſputabo; quæ ſi ex aduerſarijs meis, vt conſtitui, in lucem proferam, Francicæ gentis nobilitatem longè facient, quàm quiſquam hactenus exiſtimarit, & vetuſtiorem, & longiorem, vnà ſecum adductura ingens lumen, ad plurima Poëtarum & Hiſtoriographorum loca clarius & verius interpretanda, quàm quiſquam Græcorum ad hanc vſque ætatem vel fecerit, vel attentarit. Atque hæc quidem

dem omnia tum nouem his libris comprehenſa, tum in Francicis pòſt addenda, de Cimmerijs ijs ſolis traduntur, qui Iano in Italiam nauiganti, comites non fuêre. De his enim in Ogygia Romanorum et Gallorum antiquitate necdum à quoquam verè prodita, dicendum; ſi quis modò alacritatem meam hac temporum hominumq́ue iniquitate ferè exſtinctam, benignitate & fauore ſuo dignabitur nonnihil excitare. Quæſiuêre multi, & veteres & recentiores, Romanas origines; ſed hos omnes, ſi reuiuiſcerent, docerem, toto eos cælo aberraſſe; nec plus in Gallicis à quoquam præſtitum, in quibus perinde atque in ceteris, omnium antiquariorum oculi maiorē in modum hallucinantur, quamuis alij Celtopædias, alij Troianas nugas tanta nobis audacia obtrudant, vt ſe prius, quàm alios, videantur fefelliſſe, ſi quæ falſiſsima ſunt, quæque pro veris venditant, ſibi antè perſuaſerint. Quamobrem, Senatores Antwerpiani, veſtrum erit, & ea, quæ modò à me offerūtur, grato animo ſuſcipere, & ad illa, quæ reſtant, ſtudia noſtra inflamare; quo, quemadmodum vrbs veſtra mercatu toti Europæ, immò toti orbi plurimū adfert commoditatis, vel ad pecuniam faciendam, vel ad ea, quibus opus eſt, acquirenda; ita hoc etiam ei debeatur, quòd quamplurimis gentibus veros ſuos natales opera mea monſtrauerit, quos alioqui fuiſſent perpetuò fortaſsis ignoraturi. Equidem cùm Antwerpiam florentē conſidero, totius orbis cōpendium mihi videor intueri. Nam cùm alibi alia ſint in admiratione, vt ſingulis ferè ciuitatibus dotes quædam ſint peculiares, hic omnium eorum, quæ toto orbe vel naſcuntur, vel ab arte fiunt, ſpectaculum & copia offertur, adeò, vt quàm diu pax & bonæ leges viguerunt, nuſquam gentium beatior iucundiorq́ue vita potuerit inueniri. Et ſi comparatio ad reliquas ciuitates eximias fieret, poſſent illæ quidem aliæ ob aliud laudari & præferri; ſed ſi ad honeſtam & liberam ſine noxa vitæ ſuauitatem ſpectetur, hæc dici paradiſus voluptatis ſuo iure poſſet.

Ea enim eſt ciuium ſimplicitas, is candor, ea in cõuictu hilaritas ad ſummam vſque ſenectam perdurans, vt Brabantorũ mores in prouerbiũ abiuerint, quo dici conſueuit, eos tanto euadere ſtultiores; quanto fierent ſeniores; quod minimè ad inſulſitatem referendũ, ſed ad riſum & iucunditatẽ & oblectamenta, quibus prudentiſsima quadam ſtultitia tanto lubentius indulgent, quãto ad ea minus temporis ſupereſſe credunt. Erga exteros nuſquã gentium maior hoſpitalitas, nuſquam frequentior, nuſquã dulcior ciuium inter ipſos cõuerſatio, in qua nec leporis, nec ioci, nec fabularum, nec cantionũ, nec chorearum etiam condimenta deſiderantur. His accedit tanta vrbis elegantia, tantus vicorum ſplendor, tanta domorũ commoditas & ornatus, tanta ſupellectilis & copia & mundicies, tanta ſuburbanorũ amœnitas, & ædificiorũ in ijs magnificentia, vt regũ, nõ ciuiũ eſſe videantur; in quorũ hortis creſcentium varietatẽ ſi deſcribendam mihi ſumerẽ, integrum naturalis Hiſtoriæ volumẽ eſſet implendũ, cùm nihil ferè vſquã ſit herbarũ, quod hîc nõ ſtudiosè, nõ à pharmacopolis modò, ſed ab aliis etiã ciuibus cultũ reperiatur: nõ exiguo id quidẽ ſumptu, nec ad aliud, quàm ad oblectamentũ è plantarum contemplatione percipiendũ. ſed tam inſana propè eſt cognoſcendi genti huic cupido, vt ea in parte omnes alias nationes ſuperare videatur. Hinc & illud eſt, vt nullius regionis homines lubentius longas variasq́; peregrinationes ſuſcipiant, non ad aliud quàm ad regionum diuerſitatẽ, & hominum mores coràm intuendos. Nam lubenter Italis par ſtudium mercaturæ eiusq́; cauſſa longinquas etiam profectiones concedimus; ſed negamus eos longè euagari ad liberalem variarũ rerum cognitionẽ, quam priuato quodam inter gentes iure noſtratibus vindicamus; apud quos, extra etiam numerum mercatorũ, nemo ferè ingenuus inuenitur, qui nõ tres, quatuor, quinque, & plures etiam diuerſas linguas perdidicerit. qua in re id mirari ſæpè ſoleo, tantam iis eſſe enunciandi dexteritatẽ, vt in peregrino ſermone non ſolœciſent,

ſent, ſed germanam genuinamq́ in ea ſeruent & dictionem & pronunciationem; quod in alia natione difficile ſit inuenire. Sed hæc de ijs ab exteris malo prædicari, ne cæco noſtri amore extra veritatẽ rapi videamur. Cùm igitur tales noſtrates ſint aliarum etiam gentium confeßione, putaui me gratißimam ipſis rem facturum, ſi ea communicaſſem, quæ nouam eis generis ſui adferrent cognitionem. Qui enim rerum peregrinarũ tam ſunt auidi, quanta credemus ſiti teneri eorum, quæ cũ ad gentis vetuſtißima initia ſpectent, hactenus tamen à nemine ſunt animaduerſa, nedum explicata! Verùm quid? dicet quiſquam veſtrûm, an tu ea legiſti, quæ nemo mortalium antea vidit? an fortaßis ſomnia tua nobis venditabis? Equidẽ neque ſomnia, neque fabulas obtrudam, neq́ ea legi, quæ ante me lecta non ſunt; ſed illud profiteor, me ipſis illis legendis, quæ doctorũ hominũ manibus paßim teruntur, illa enucleaſſe, quæ nemo inde hactenus colligere quiuit. Neque id ſanè mirandum, cùm multa hactenus in ipſis rebus lateant, quæ necdum ſunt apertè cognita, tametſi obſcuris quibuſdam notis ab auctoribus ſint indicata. Deinde non abſurdum eſt, principia quidem ſciri; illa verò, quæ ex iis neceſſaria collectione ducuntur, ignorari, ita vt idem quodammodo ſciatur in vniuerſali, & in particulari ignoretur; quod & Ariſtoteles in Analyticis ſuis tradit. Iam aurum & argentum plurimis ineſt venis, è quibus nunquam eſt eductum, vel quia impenſa ſuperaret vtilitatem, vel quia necdum eæ cognitæ fuerunt. Nos igitur ex eiſdem auctoribus, quos claſſicos omnes habent, & idoneos teſtes, alia longè eruemus, quàm in ijs latêre quiſquam hactenus ſit ſuſpicatus. In ea autem re præter reliquam diligentiam, quam ſpero vobis, quanta eſt, tantam viſum iri, illud etiam adhibuimus adiumentum, quo omnes video priores caruiſſe. Vt enim noſtrates peregrini ſermonis ſunt ſtudioſißimi; ita ſuam linguam veluti plebeiam & vilem contempſerunt; è qua tamen

ego veras Ianigenarum & Cimmeriorum omnium origines deduxi, ea non aliter vſus atque manu Mercuriali, quæ mihi ad ſecretiſsima Theologiæ et antiquitatum arcana viam oſtendit, ab omnibus, quotquot poſt Orphicos fuerunt, ignoratam. Illius enim tam varium, tam multiplex eſt artificiũ, tam admirabilis vis ad veritatem perſpiciẽdam, vt in ea ſola id inueniatur obſeruatũ, in quo Plato dixit linguæ cõtineri perfectionem. Eſt enim ea omnis Magia, nõ illa quidem vana ineptorum homuncionum, ſed vera, quam diuinus ille vir quæſiuit, conſignata è rerum omnium cognatione, ad ipſum vnum mentẽ noſtram certiſsimis indiciis, & nunquam fallentibus perducens, in quo vltimus eſt finis cognitionis humanæ. Hoc itaque mihi videor conſecutus, vt vrbi veſtræ omnes hoc ſint debituri, quòd poſthac clariſsimos ſuos natales extra fabulas & caliginem ſint inſpecturi; atque ita Antwerpia non venalium modò rerum & copia & varietate, & præterea vitæ dulcedine ceteris ciuitatibus ſit anteferenda; ſed ſit etiam habitura eam antiquitatis ſuæ deſcriptionem, in qua omnes, tanquã in Panegyri quadam, nobilitatis ſuæ primordia ſint reperturi. Inuito itaq; ad hunc mercatum veſtrum omnes quotquot ſunt vel Hiſtoriæ, vel Poëtices, vel ſacrarum etiam litterarum ſtudioſi, quo affatim & gratis ea domum reportent, quæ generoſiſsimo cuique animo maximo in precio ſemper habita fuerunt.

LÆVINI TORRENTII, IN IOANNIS GOROPII BECANI ORIGINVM LIBROS, CARMEN LYRICVM.

BECANE *noſtris Atuaticos docens*
Regnaſſe terris flumine nobili,
Qua Scaldis obluctatur ingens
Oceani violenter vndis:
Quaque illa iactis molibus arduis
Anuerſa litus promouet, vrbium
Regina, quas fors & beato
Mercurius locupletat auro:
Non quo priores Hiſtoriam ferè
Finxêre pacto, tu quoque ſomnias
Portenta, quæ narrante matre
Attoniti ſtupeant alumni:
Nec ſola noſti Pergama Achaicis
Vaſtata flammis: quò referunt genus,
Qui ſola peruulgata norunt,
Nec propriam meruêre laudem:
Priſcas ſed artes doctus, & ingeni
Prædiues, almæ Palladis in ſinu
Nutritus, Aſcræis ſub antris,
Cimmerio meditata vati,
Et ſacra Moſi tradita, dum pius
Seruas ab alto tanquam Helicen mari,
Das vela ventis, & ſecundo
Peruolitas vada ſalſa curſu.
Nec vaſta Syrtis, nec Breuia hic tibi,
Aut monſtra, firmæ quæ metuas rati,
Quam Caſtorum tutela fulgens
Omnibus eripiet pericilis.

Petenda tellus, quam vacuis ſibi
Delegit oris ille hominum parens,
Cùm Numinis placaſſet iram,
Fœdaq́ue diluuies apertis
Ceßiſſet agris. liber enim metu,
Formoſa quamuis arboribus iuga,
Qua Caucaſus conſurgit ingens,
Et ſcopuli minitantur aſtris,
Dilecta dudum, & parta quibus ſalus,
Mutare quærens mitibus aſpera,
Reliquit: ac ſubiecta cernens
Flumina, triticeosq́ue campos,
His ſedit aruis, hæc coluit loca.
Hinc Bactra coctis inclyta frugibus,
Mergusq́ue, Iaxartesq́ue, & ille
Vndiſono ferus Oxus amne,
Quem Tauriformis nomine conſecres:
Vallemq́ue Parniſi ad ſuperos feras,
Nyſamq́ue, felicemq́ue Mergum
Nectareo celebres liquore.
Occurret illic vitiſator ſenex,
Quem ritè multis indigetes modis
Tot nominum ſplendore clarum,
Quot variæ meruêre laudes.
Iste madentem muneribus ſuis,
Vinctumq́ue ſacro tempora pampino
Admittet vmbroſis in vmbris,
Cum Satyris leuibusq́ue Nymphis
Arcana rerum diſcere, nec bene
Digeſta priſci tempora ſæculi:
Quæ conditor narrabit ipſe,
Ipſe ſuos referet nepotes

Latè

Latè per orbem nomen ad vltimas
Sparſiſſe terras: Ianigenas tamen
Virtute præſtantes auita
Præcipuo recolens honore.
Quos inter Argiuum inuidia graui
Cæco latentes Cimmerios ſpecu
(Sic iuſſus) educes auerno
Ad ſuperas animoſus auras.
Tu ſacra genti tu ſolitum decus,
Ritusque reddes; nec ſine numine,
Legesque laudatosque mores,
Et veteres reuocabis artes.
Quid regna dicam condita, dum pijs
Nituntur armis barbariem vt domeñt,
Et Marte freti, & Martis acrem
Harmonia moderante bilem,
Conſide. quo non viuida te ferat
Virtus! ſequentur Cimmerij ducem
Quacunque præcedes, malasque
Haud iterum metuent tenebras.
Iam Dacus aſper, iam rigidus Geta,
Iam paret audax Sarmata. quid Sacæ?
Quid Saxſones? ſe extrema Thule
Nouerit, & genius, & parentes.
Ipſa illa tantis inclyta laudibus
Accedet vltro Græcia, originem
Spartæque Athenarumque iam nunc
Ad Scythicas referens pruinas.
Sed, heus, paterni te reuocant lares,
Ortique Cimbris Atuatici. ratem
Huc verte. quantumuis ſuperbo
Materiæ ſatis eſt triumpho.

BECCESELANA,

Gerartus Falkenburgius, Nouiomagus.

Ὁ φθόνος εἶπε χορῷ μουσάων· Βεκκεσέλανα
   Οὐκ ἄγαμαι πλήρη κιμμερίοιο ζόφου.
Κιμμερίου πίσυνος μανιώδει δαίμονος οἴστρῳ
   Παίγνια Βεκκανὸς Βεκκεσέλανα κάμεν·
Ἀγρότεροι δὲ ἔασιν ὅσα ψεύδονται ὄνειροι,
   Τῆς κεφαλῆς οἴνῳ ἄρτι βαρυνομένης·
Τῷ φθόνῳ αἱ μοῦσαι πολυμεμφέα μῦθον ἔειπον·
   Ἔρρε κακῶς ἀρετῆς θηρίον ἀντίπαλον·
Οὐκ ἄρα κιμμερίου μελανόφρονι δαίμονος ὀμφῇ
   Θέσφατα Βεκκανὸς Βεκκεσέλανα γράφεν·
Ἀλλ' εὐθημοσύνῃ πινυτόφρονι πρῶτος ἔφηνε
   Μυελὸν ἀρχεγόνου χρήγυον ἱστορίης·
Εὗρε παλαιγενέων διζήμενος ἤθεα λαῶν,
   Θρησκείην, γῆρυν, παλαιχθοσύνης τε τροφάς·
Καὶ ὡς γλῶσσ' ἀνδρῶν ἐμέμικτο ποτ' ἠδὲ γυναικῶν,
   Ὡς τότε κιμμερίων οὐκ ἐμέμικτο θρόος·
Γραπτὰ καταυγάζει θεοπνεύστων δύσκολα βίβλων,
   Ἅσθ' ἑρμηνευτῶν οὐδ' ἐνόησεν εἷς·
Κρυπτά τ' ἀοιδοπόλων δνοφερῇ μυστήρια σιγῇ
   Ἀμφί τε τοῦ θνητοῦ ἀθανάτου τε γένοις.
Κιμβρικῆς πηγὴν δεῖξεν πολυθελγέα γλώσσης,
   Ἀλλότροι ἧς ἔθνη πολλὰ ῥέεθρα λάχον·
Ἐν τέλει, ἥδε βίβλος φιλαληθέσι πᾶσιν ἐτύχθη
   Λυδίη ἱστορικῆς πέτρη ἐτητυμίης·
Οὐδὲ τάδ' ἀλλοτρίοις μὲν ἐφεζόμενος καμάτοισιν,
   Αὐτὰρ ἑοῦ τεῦξεν τῇ πινυτῆτι νόου·
Ταῦτ' ἀπὸ κιμβρογλώσσου φιλομούσου ἀνέρος ἐσθλοῦ,
   Ταῦτ' ἀπὸ κιμμερίων ἤλυθεν ἐς τὸ φάος·
Τοὔνεκεν ὑμμείων τροφίμῳ Βέλγαι χάριν ἴστε,
   Ἴστε χάριν δολιχῆς ἔθνεα πάντα χθονός.

AD CHRISTOPH. PLANTINVM, TYPOGRAPHVM.

Cvm Plantine typis tuis probatis
Excellas adeò; vt per orbis amplum
Orbem, ſunt quot, erunt, quot aut fuêre,
Qui prælo aureolos dedêre libros
In lucem, ſuperes, & arte vincas:
Mirè mi placuit, tuis quòd iſtis
Formis, tam nitidis, politulisque,
Charta tam nitida, politulaque,
Excudi celeberrimum viderem
Opus Goropij optimi, diſerti,
Hinc veſtrûm mihi gratulari vtrique
Eſt viſum ex animo. tibi, quòd eius
Tam rarum edere contigit volumen:
Quo nil clarius, eruditiuſue
Quidquam, iudicio bonorum: at illi,
Hoc quòd prodijt ex tua officina
Præclara, omnibus atque præferenda.
Cunctis præterea bene eruditis
Multum gratulor: incidiſſe in iſta
Illos tempora, turbulenta quamuis,
Fortunata tamen. datum quòd illis,
Raris deliciis frui his, ſimulque
Mirari ingenium, eruditionem
Raram Goropij, reconditamque.

A. Grapheus.

ARGVMENTA LIBRORVM
ORIGINVM I. GOROPII BECANI.

I.

Primus agit Belgas omnes ad nomina priſca,
Atuatici quò ſint Antwerpi iudice quouis.
Hîc Cæſar Tacitusque capit lucemque decusque.
Hîc Mars & Pallas nomen templumq́; repoſcunt.

II.

Nobile Brabanti nomen tenet alter, & Arcam
Format, comminuens immania membra Gigantum,
Securumque iubet ſenij conſiſtere mundum,
Cùm tamen æthereis omnem neget ignibus eſcam.

III.

Atuaticum Ægyptumque negat vi fluminis ortam
Tertius, & cauſſam renouat, qua Nilus inundet,
Antiquumque decus, tenebris cedentibus, addit
Cimbris Oceanum ſolitis inuadere ferro.

IV.

Nec mundi ætatem, nèc Saturnalia quartus
Negligit, antè nouem ſcriptorum nomina delens,
Priſcos Roma tibi ritus ad pilea priſca
Nunc reuocans dominis erroribus arte ſubactis.

V.

Quintus Adame tuos ortus, & amœna vireta
Frondoſasque ſpecus aperit, Noachoque parandæ
Arcæ deſignat ſiluas, eiusque quietem,
Poſtque abigit curas Nyſæis ebrius vuis.

VI.

Ortam è Cimmerijs gentem docet eſſe Sacarum
Sextus, Saxſonicos eadem ad primordia ducens,
Æternosque ignes repetens Anaitida iungit
Aſſeclis, redditque pijs bacchanda Sacæa.

Vanda-

VII.

Vandalicos, Gotos, Gepidas, Abaros, & Alanos
Septimus enumerat, fatalia nomina Romæ,
Quamuis Zamolxin colerent ſanctum, & Gebeleizin,
Et pappare docet pueros, atque Atta vocare.

VIII.

Concitat octauus lunatis agmina peltis,
Quò ſit Athenarum Spartanæque arcis origo
Nota, ſuumque iterum nunc Terea calculus ornet,
Atque Themis doceat ſua per veſtigia rectum.

IX.

Per Venetos nonus multum ſpatiatus, & vndas
Eridani varias, veros Diomedis honores
Inuenit, & frenos animi pelagique furentis
Caſtoribus tradit, reſonant vbi fana Timauo.
Altera pars ſedes demonſtrat Hyperboreorum,
Symbolicasque notas, teque ô Silene magiſtrum
Auriti Regis, Satyris mirantibus almum
Sub ſtipula panem, quo paſtus viuit in æuum.

ARGVMENTVM LIBRI PRIMI.

Primus agit Belgas omnes ad nomina priſca,
Atuatici quò ſint Antwerpi iudice quouis.
Hîc Cæſar Tacitusq́ue capit lucemq́ue decusq́ue.
Hîc Mars & Pallas nomen templumq́; repoſcunt.

IOAN. GOROPII BECANI

ATVATICA.

LIBER I.

INVESTIGATVRO MIHI vetuſtiſsimos Antwerpiæ conditores, & gentis primordia, à ſitu nobiliſsimæ vrbis exordiendum videtur; qui talis eſt, vt dextram Scaldis ripam, longo tractu mœnibus & turribus coronans, ab Oceano ſecundum flumẽ quindecim circiter milliaribus noſtratibus diſtet; quorum ſingula in terra tantum ſpacij complectuntur, quantum ſi expeditus pedes, ſtato & ordinario gradu, intra horam vnam abſoluat, & laboris ſatis ſit habiturus, & non nimium difficultatis. Verùm quia hæc rudis eſt & pinguis delineatio; accuratiùs celeberrimi in toto orbe mercatus poſitio, ad eorum regulam deſcribatur, qui ex cæleſtium circulorum inclinatione, & ſiderum ortu terrarum interualla metiuntur. Gemma Phryſius, in Mathematum rudimentis mihi quondam præceptor, Antwerpiæ vltra vnum & quinquaginta latitudinis gradus ſcrupulos octo & viginti adſcripſit: longitudinem autem, ſex & viginti temporum partibus, ſex & triginta minutiis primis terminauit. Nos tamen diligẽtiſsimè linea meridiana in plano priùs deſcripta, ac crebriùs examinata, ex frequẽti Solaris ſupra finitorem circulum altitudinis obſeruatione deprehendimus, vltra vnum & quinquaginta gradus, vix viginti ſcrupulos primos latitudini eſſe tribuendos. Porrò longitudinem necdum comperi aliam eſſe, quàm eam, quæ à Phryſio eſt annotata: quanquam deliquium illud Solis, quod anno à Chriſti natali quarto & quinquageſimo, vltra milleſimum & quingenteſimum, hora paulò plus minus dimidiata, ante ſideris occaſum, menſis Iunij, die viceſimo, hîc è mœnibus clariſsimè cõſpexi, nonnihil hæſitare compulerit, propterea quòd Ephemerides à Stadio ad Antwerpiæ meridianum computatæ, eius nullam fecerint mẽtionem: quod calculíne an Copernicearum hypotheſcôn vitio acciderit, nunc non laboro, ipſi aliíve cui ocium ſuppetit, hoc ſupputandum relinquens; non ignarus interim, Alphonſi tabulas in hac eclipſi ad veritatem propiùs acceſsiſſe; de quarum ſuffragio idem vrbis noſtræ à fortuna-

tarum inſularum meridiano interuallum tantiſper tenebimus, dum quiſquam aliud ipſum eſſe demonſtrarit. Sic itaq; vrbs omnium hac ætate clariſsima, de cæli terræque comparatione poſita intelligatur: quam Geographicam, in dimetiendis terrarum locis, rationem, ſi hiſtoriæ ſcriptores vbiq; ſecuti fuiſſent, vehementer regionũ omnium antiquitates illuſtraſſent, nec nobis de priſcis gentium opidorumq; nominibus tantam ambigendi digladiandique reliquiſſent occaſionem. Porrò, quæ ad loci huius noſtri naturam, totiúſque agri faciem oculis ſubiiciendam ſpectant, ea paulatim cognoſcentur, dum ſua quæq; loco pro eo atq; opportunitas feret, explicabuntur. Iam quia ab ipſo primo vrbis exordio, certum eſt antiquitates omnes, quoad eius fieri poteſt, repetere, principio quærendũ videtur, quænam gens hæc loca olim habitarit. Cùm igitur bipartitò ferè homines diſtribuant, ij qui primordia gentium inueſtigant, examinanda eſt eorum opinio. Indigenas toto quidem genere eos eſſe dicunt, quorũ primos maiores, vt longiſsimè recenſeas, nõ aliunde in eam regionem quam colunt, aduenère: quos αὐτόχθονας Græci, & nonnunquam γηγενεῖς, Latini terrigenas Aborigineſve vocauerunt; licet aliter quidam, vt Halicarnaſſæus indicauit, Aborigines interpretentur. Hic enim Siculos Italiæ indigenas facit; & poſt hos docet, Aborigines eaſdẽ ſedes occupaſſe: eos autẽ minimè indigenas fuiſſe, ſed à Græcis oriundos, teſtificatione Sempronij & Catonis. Halicarnaſſæus itaque auctoritate Antiochi Syracuſani & Pherecydis Atheniẽſis, Aborigines Oenotros genere Arcadicos fuiſſe colligit; ſic dictos, quòd mõtes more Arcadũ priſco habitarẽt. Feſtus Aborigines appellatos dicit, quòd errãtes cõuenerint in agrũ, qui nũc eſt populi Romani, eámq; gentẽ Italiæ eſſe antiquiſsimã. Nos, qui ab ipſa prima origine terrã, quam tenẽt, habitarũt, eos Aborigines cõmuni voce, perinde atq; terrigenas dici arbitramur. Athenienſes igitur, terrigenas ſeſe eſſe, & prima gẽtis ſuæ ſemina, è Terra & Vulcano, obſtetrice Minerua, accepta fuiſſe contendũt: & quò fidẽ fabulæ faciãt, ſacerdotes Ægyptios teſtes producũt, qui annorũ mundi tam prodigi ſunt diſpẽſatores, vt ante Solonem, Athenienſibus nouẽ annorũ millia largiantur. Ariſtides in Panathenaico ſic Atheniẽſibus adulatur, vt non ipſorũ modò primos parẽtes ex Attica producat, ſed aſſerat huic regioni deberi omne genus humanũ: πρώτη γοῦν, φησὶν, ἤνεγκεν ἄνθρωπον καὶ πρώτη πατρίς ἐστιν ἀνθρώπου, id eſt, Prima enim, inquit, hominẽ tulit, & prima eſt hominis patria. Arcades, quò Atheniẽſes in hoc certamine inferiores eſſe conuincerẽt, ſe ante Lunã creatã fuiſſe fabulãtur: adeò vbi fabulis ſemel carceres remoueris, nulla inuenitur meta mẽtiendi. Pauſanias in Arcadicis tradit

tradit multis placuiſſe, homines de putri humore vi Solis animato, primum natos eſſe; quos inter Arabes quidam ſecuti videntur. Varro in Eumenidibus Empedoclem ridet, quòd aſſeruerit hominem è terra tanquam blitum prodijſſe, ſententia non magis blitea quàm Eumenidibus ſiue furijs digna. Inſaniores tamé illi vidētur, qui λαῶ vocis qua populus Græcis vocatur alluſione ducti, è cautibus homines fecere, ipſa ſigmenti duritate parum à lapidibus differentes. Paulominus durum eſt os eorum qui ex arboribus hominum initia ducunt; quorum ſomnia Virgilius quoque celebrauit: *Hominis abſurda origo.*

Hæc nemora indigenæ, Fauni Nymphæque tenebant,
Gensque virum truncis, & duro robore nata.

Haud tamen ignoro quæ de arborum ſaxorumque in homines, & rurſus de hominum in arbores & ſaxa transformatione Poetæ fabulantur, ea ad mores viuendique rationes traduci. Ariſtoteli minimè fuit neceſſarium ad hoc certamen deſcendere; eò quòd æternitatem induxerit; quæ principium excludit non hominis modò, ſed omniū etiam animantium cęterorum. Verùm qui ſic ſtatuit, ei neceſſe eſt fateri, vel animos hominum mortales eſſe, vel ad Pythagorę confugere παλιγγενεσίαν, id eſt, vnius animi in multa corpora tranſitum; vel dicere, quod quidam ſomniarunt, vnam omnibus ab æterno mentem fuiſſe, quæ vti Sol per vitreas feneſtras lumen, ita rationis vſum per organa & corporis inſtrumenta transfundat; vel quod æquè abſurdum eſt, infinitas animorū infinitates inducere; quod ſic Ariſtoteli ipſi aduerſatur, vt ne in numeris quidem abſtractis, infinitum ſecundum entelechiam admittat. His igitur & eiuſmodi fabularum labyrinthis implicantur, qui origines gentium primas inueſtigarunt: quos tam ambitioſe plærique ſequuntur, vt ne Francos quidem vereantur aſſerere, Germaniæ aborigines indigenáſve eſſe. Verùm omnium horum nugas, diuina Moſis oracula falſitatis conuincunt; è quibus didicimus vnicum Adamum cum vxore indigenam eius terræ fuiſſe, in qua eſt creatus: reliquas omnes regiones non ab indigenis, ſed ab ijs habitari, quorum parentes primi aliunde commigrarunt. Reiectis igitur Aboriginibus vel ad Mori Vtopiam, vel ad eam ciuitatem, quam Ariſtophanes bonis auibus in nubibus conſtruxit, dicemus in altero hominum genere qui aliunde immigrarunt, maiores noſtros contineri, & nō indigenas, ſed aduenas eſſe, οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐστι παλαιφάτου οὐδ' ἀπὸ πέτρης: id eſt, vt Homero ſuccinamus Latinè, *Aeternitas.* *Palingeneſia.*

Nec genus à petra ducunt, nec robore priſco.

Quærendum igitur, qui primi, & vnde aduenerint, quibus originem noſtram acceptam ferre debemus.

IVLIVS Cæſar inter Latinos primus hanc oram cum armis ſuis aperuit, tum elegantiſſimis ſuis commentarijs illuſtrauit: aiens Galliam Belgicam hanc quidem Rheno terminari, ſed maximam eius partem à Germanis multo ante flumen tranſgreſſis, & occupatam fuiſſe & habitari. Quamobrem qui paulò pòſt limites Galliæ & Germaniæ ſcriptis mandarunt, longè aliter cenſuerunt. Plinius vt diligentiſſimus harum regionum examinator, ita præmonſtrator futurus omnium optimus, ſi viginti eius libri de rebus Germanicis ſcripti, ad nos peruenire fata permiſiſſent: dixit Galliam à Germania

Scaldis Galliæ & Germaniæ limes.

Scaldi ſeparari, & ad hoc vſque flumen à Cimbrica Cherroneſo ſecundum littus Germanos diuerſis nominibus habitare. Vox ipſa qua nobiliſſimus amnis vocatur, indicio nobis eſt ſequeſtrum eum limitum fuiſſe. Sceſt enim in vernaculo gentis noſtræ ſermone, diſcrimé notat, qua voce nihil immutata flumé quoq; nominatur. An-

Scaldis etymon.

tiquiores quadrato magis ſono Scaſt pronunciaſſe videntur, quem & nos in præterito imperfecto retinemus: vt cùm dicimus, het ſcaſt Veel, id eſt, multum differebat. Frequens eſt alioquin hominibus noſtræ linguæ primam vocalem ad ſecundam, & hanc ad tertiam ſoni lenioris gratia transferre; quæ variatio in illis duntaxat recipienda, in quibus conſuetudo, penes quam loquendi arbitrium eſt, eam admiſit. Cæterùm quo gemina appellationis ratio videatur, meritò & ea cauſa Scaldis dici queat; quòd circa eum frequentiſſimæ controuerſiæ inter finitimos ſoleant exoriri, alteris limites proferre, alteris veteres tueri contendentibus. Non diſsimili de cauſa vetuſtiores

Stabuta.

Stabutam nominarunt; quæ vox à noſtrate facta eſt Sta buten, id eſt, maneto extra: quę monitio vtriuſque ripę hominibus æquè conueniebat, dum aduerſarijs iuberent extra fines ſuos manere. Ex hac voce Græci antiquiores, quos Ptolomæus eſt ſequutus, Tabudam fecerunt, ſuo more peregrina nomina corrumpentes, eò quòd origines & ſignificata ignorarent. Nec porrò mirũ eſt huic potius amni quàm Rheno earum Galliæ & Germaniæ partium quæ ad Oceanum vergerent diſcrimen adſcribi: quum Rhenus parte ſui Galliæ viciniore in Moſam, & nomen & aquas deponat, atque Moſa rurſus priùs in Scaldim infundatur, quàm ad Oceanum pertingat. Hæc enim fuit antiqua horum fluminum exoneratio, à qua ne hactenus quidem

Scaldia.

longe receſſerunt. Eius rei certiſsimum eſt argumentum Scaldia inſula, quæ à Scaldi & nomen & inſulæ naturam ſuſcepit, non à Moſa. Potius igitur Iulio dicendum fuiſſet Moſam in Scaldim, quàm Scaldim in Moſam transfundi; quamuis in re ipſa non tantum ſit diſcrimen, quantum in modo loquendi vſitato. Cùm igitur Cæſaris teſtimonio

monio liqueat, hæc tria flumina prius commiſceri quàm in Oceanū fluant, conſtetque inſulam maximam communi oſtio compræhenſam Scaldiam non Moſiam dici: confitendum eſt illi amni & nomen & dignationem manſiſſe, à quo inſula ſortitur appellationem. *Oſtia trium fluuiorum.* Et vero & rectiſsimo & optimo iure, ita veteribus video placuiſſe, vt Scaldis princeps haberetur; propterea quòd quamuis Rhenus & Moſa curſus ſui longitudine Scaldim ſuperarent; hic tamen ad octoginta paulo plus minus paſſuum millia ab Oceano diſtans tantus attolleretur, vt non amni, ſed freto ſimilis videretur cum amplitudine, tum præſertim profunditate, & altiſsimo æſtu, quo ab vndis marinis repulſus intumeſcit. Ad ipſam enim Antwerpiam maximarum holcadum ſic capax eſt, vt ex ipſa ripa, onuſtam nauim fluitantem quiuis poſsit intrare, pede tantum ſublato; quod nuſquam alibi tanto à mari interuallo eſt videre. *Scaldis profunditas.* Strabo portum ad Pharum maiorem cùm deſcribit, tam profundum eſſe dicit, ὡς τὴν μεγίστην ναῦν ἐπὶ κλίμακος ὁρμεῖν, id eſt, vt maxima nauis ad ipſos vſque gradus, quibus ad mare deſcendebatur, ſtationem habere poſsit: quod interpres Latinus ineptè vertit; vt maxima nauis ſarmento teneatur. *Portus Phari.* Quod igitur Straboni mirabile videbatur in portu Phari maiore, tantam altitudinem aquarum eſſe, vt maxima nauis ad ſcalas ſtare poſſet; id Antwerpiæ quotidie licet videre, vbi maximæ naues ripam contingunt, ita vt manibus liceat onera in terram deponere. Scaldis ergo, ſiue vetuſtiore nomine Stabuta, è quo Græci Tabuda fecerunt, tum ſua ipſius nomenclatura, tum Plinij teſtificatione, Germaniæ, Galliæque ad Oceanum limes veriſsimus fuit: quem Cæſar idcirco videtur neglexiſſe, quo prouinciam ſibi decretam ad Rhenum vſque dilataret. Dion libro hiſtoriæ ſuæ quinquageſimo, ni fallor, tertio, tempore Auguſti, illam etiam regionem Germaniæ nomine vocatam fuiſſe dicit, quæ cis Rhenum ſecundùm fluminis ripas, ad Oceanum vſque pertineret: atque id quidem quoniam à Germanis habitaretur. Eam bipartitam rurſus facit, non admiſſa ad hanc diuiſionem Germania Tranſrhenana, ſuperiorem & inferiorem; hanc quidem Oceano, illam verò fontibus Rheni viciniorem. *Germaniæ Cisrhenana partitio.* Quamuis igitur Iulio Cæſari concedamus Galliæ Belgicæ partem inter Rhenum & Scaldim olim contentam fuiſſe, illud tamen tanto ſeculorum interuallo factum fuiſſe cernimus apud ipſum etiam Cæſarem, vt nullorum meminerit Gallorum, qui à Germanis eiecti fuiſſent. Quod igitur ſepultum eſt iam olim, nō mouebo: illud quæram, quinam Germanorum Rhenum primi tranſiuerint, & has ſedes occuparint. Hæc ſi veteres auctores interrogare velim, primus inter eos occurret Tacitus, diligens ſanè in Germania deſcribenda, adeò vt

peculiarem ei librum dedicarit. Et percómodè accidit, quòd Thungros primos fuiſſe dicat, qui Rhenum tranſgreſſi, hic ſedes fixerunt. Docebo enim non ita multò pòſt Atuaticum in Thungrorum finibus fuiſſe ſtructum, quod in Antwerpiæ nomen aliquot pòſt ſæculis eſt commutatum. Eius igitur verba apponam, à paucis, vel potius à nemine, quod ſciam, hactenus intellecta. Cæterùm, inquit, Germaniæ vocabulum recens & nuper additum, quoniam qui primũ Rhenum tranſgreſſi Gallos expulerunt, nunc Thungri, nunc Germani vocati ſint: ita nationis nomen, non gentis, eualuiſſe paulatim, vt omnes primum à victore ob metum, mox à ſeipſis inuento nomine, Germani vocarentur. Ad hunc Cornelij Taciti locum, Althamerus ſtudioſè eorum ſententias collegit, qui de Germani nominis ratione quicquam litteris prodiderunt: in quorum numero, Strabo primarius ſentit, ita Germanos vocari, quaſi fratres eſſent Gallorum, voce ad Romanam originem relegata. Huic accedit, quamuis non omnino, Chonratus Celtis, duobus verſiculis ſuam explicans opinionem:

Tacitus de Germanorum & Thungrorum appellatione hactenus non intellectus.

De ratione nominis Germanorum.

Germanos vocitant Itali, Graij ſed Adelphos,
Quòd fratrum ſoleant inter ſe viuere more.

Sed vanum eſt, & nullis auctoribus nixum, Germanos apud Græcos vocari Adelphos: cùm æquè Græci atque Latini vno nomine Germanos vocarunt. Æneas Siluius à germinando nomen duxit, conuenienter quidem Solino, qui diuitem hominum terram, & populis immenſis frequentem, Germaniam eſſe ſcripſit. Eraſino Roterodamo non abſurdum videbatur, ſi Germanorum gens ita vocaretur, quòd tota germana ſit; & illud quod Græci τὸ γνήσιον dicunt, præ cæteris nationibus omnibus poſſideat: quam ſi cum reliquis conferas, inuenies minimum fuci, plurimum antiquæ ſinceritatis & fidei, & ruſticanæ, vt dici ſolet, veritatis obtinere. Longiùs ille receſſit, qui Clementinis adiecit, Germanos dici, quaſi gerentes immania. Poterant omnes iſti videri aliquid dixiſſe, niſi omnes abſurdo & abſono principio ſumpto, rationem nominis quæſiuiſſent. Quid enim abſurdius & incredibilius, quàm Teuthonas à Romanis nouum ſibi nomen petiiſſe, atque id eo tempore, quo vix qui Romani eſſent, Germani cognoſcere potuiſſent? Attamen ſi à Romanis fuiſſet omnino nomen datum, ad proximos certè primum veniſſet, non ad illos qui ad Oceanum longè ab Alpibus ſunt remoti. Verùm quis populus tam ſit barbarus, & ab omni ratione & communi ſenſu ſic alienus, vt nomine vocari velit, quod ab exteris, atque ijs hoſtibus, inditum fuiſſet? Iam Romani prouincijs etiam ſuis priſca nomina reliquerunt; tantum abeſt vt genti, necdum cognitæ, legem ferrent,

qua

qua ſanciretur, vt Teuthones, deſerto nomine patrio & gentili, Germanos ſe vocarent ſermone peregrino, & à nemine Germanorũ intelligendo. Exploſis igitur hiſce coniecturis, vt ridiculis & ineptis, ex ipſis Germanis ſciſcitemur, qua de cauſa ſeſe ita nominarint, depoſita non citra piaculum, vt videtur, primi conditoris appellatione. Et quia Thungri dicuntur primi fuiſſe, qui nouum nomen vſurparunt; rogetur Hubertus Thomas Leodius, ita Thungrorum vernaculus, vt magis eſſe vix poſſit. Is reſpõdebit, ſi iis quæ de Thungris & Eburonibus ſcripſit, velit cõſentire, Germay ſiue Garmay Teuthonorum lingua non aliud eſſe quàm prorſus virum, cui Alman ſignificandi vi idem ſit. Eiuſdem ſententiæ ſunt plerique Germani ſuperiores, non parùm ſibi hac nominis ſui interpretatione blandientes. Althamerus partim ſubſcribit, partim ab opinione diſcedit. In Germani nomine conſentit, in Allemanni nomine in diuerſa abit. Nos igitur quid inter hæc potiſsimùm tenendum putemus, de vera & vſitata lingua, oſtendemus. Equidem confiteor apud Græcos & Latinos rationes nominum tam difficiles eſſe inuentu, vt Varronis in hoc campo labor, multis ridendus potiùs, quàm probandus videatur: nec feliciùs ille videtur operam ſuam collocaſſe, qui magnum nobis Græcarum vocum Etymologicon dedit. Vterque tamen iudicio quidem meo laudandus, vt qui maximè: quia licet non omnia ſint conſecuti, tantum tamen præſtiterunt, quantum ſumma induſtria & acumine inuentionis ſingulari, quiſquam in illis linguis ſeſe aſſequi poſſe ſperaret. Cùm tamen Varrone in antiquitatis arcanis nihil Roma vnquam tulerit doctius; non videbor mihi malum ducem ſequutus, ſi exiſtimem, nec in noſtra lingua infrugiferam eſſe hanc originum inquiſitionem. Nec ægrè feram, ſi à maioribus quibuſdam & diuinioribus ingeniis ex alto deridear, quoniam tam minutis rebus, vti ipſi volunt, laboris aliquid vel potius atramenti & chartæ impẽdam, propterea quòd videam non doctiſſimum modò quemque Germanorum, ſed præter ceteros omnes eruditione inſignes, in Græcia etiam Platonem ſingulare philoſophiæ lumen, ſic in vocum originatione laboraſſe, vt totum ei librum conſecrarit. Cum hoc igitur malim contemni, & ludibrio ab eiuſmodi ſuperciliis elatis haberi, quàm cum ipſis illis ſæuis cenſoribus in litterarum regno ſceptrum tenere. Tantum autem abeſt, vt cum illis faciam, vt arbitrer in antiquitatum inueſtigatione, earum præcipuè, de quibus aut nihil aut parum, veterum ſcriptis memoriæ traditum habemus, in primis rationem habendam verarum in nominibus rationum. In his tamen quærendis, ſummam religionem adhiberi velim, ne quo

noſtra

noſtra ſtabiliamus, priſca nomina commutemus. Eſt enim integritas dictionum, omnium conſenſu recepta, non temerè adulteranda, niſi quantũ ratio & proprietas ſermonis,è quo ſumptæ ſunt,permittet. Germani igitur nomen extra controuerſiam tam apud Græcos, quàm Latinos ab omni memoria ſic ſcriptum eſt & pronuntiatum, vt ab ea voce qua frater ex vtroque parẽte Latinis vocatur, nihil diſcrepet: quod ex illo clarum eſt,quoniam omnes,ab ipſo vſque Strabone,vt Latinam dictionem ſunt interpretati. Cùm igitur nuſquam Garmanus per primam in prima ſyllaba vocalem ſcriptum reperiatur; nihil mihi egiſſe videntur,qui etymon huius vocis quæſiuerunt. Hìc non dubito, quin ſtatim ſim auditurus magnam eſſe Teuthonibus inter Alpha & Epſilon vicinitatem & cognationem, & in Dialectorum varietate alterum pro altero in vſum venire. Nõ ſum equidem inſcius, rem ita habere, & conuerſiones has litterarum diligenter obſeruandas eſſe: nego tamen has admittendas,niſi recta & vſitata nominis ſcriptura, omnem laborem noſtrum ludificetur. At hìc nihil tale contingit, eò quòd nullius apud Germanos linguæ vſus admittat, vt idem Ger & Gar ſignificare dicatur: & quamuis quis obſtinatè contenderet, eſſe forſan alicubi, vbi eadem ſit vtriuſque ſignificatio; id tamen ad præſens propoſitum nequit applicari,in quo de Thungrorum, non de aliorum Teuthonum lingua, vox eſt exponenda; à quibus Tacitus inuentam poſitámque dicit. Reiicio ergo arrogantem illorum interpretationem, qui putant Germaniam totum virum ſignificare. Maiores illi noſtri Ariſtotelem, ſat ſcio, non legerunt; ex eiſdem tamen naturæ principiis nomina de fine potiſſimum imponenda eſſe intelligebant, vt ſecũdo de Anima libro Peripateticorum pueri docẽtur. Quis autem Teuthonis finis fuerit propoſitus, dum Galliam inuaderent, Cerealis apud Tacitum docet; cauſam ipſis,aiens,in Galliam tranſcendendi, auaritiam atque libidinem ſemper fuiſſe, vt relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis, fœcundiſsimum ſolum & ipſius ſoli indigenas poſsiderent. Cæſar item ſexto libro Commentariorum de bello Gallico, teſtatur, latrocinia apud Germanos nullam habere infamiam, quæ extra fines cuiuſque ciuitatis fiunt: quod videri minimè debet mirum, cùm Ariſtoteles bellum venationis quoddam genus eſſe dicat, quo non modò res, ſed homines etiam acquiruntur. Differt autem à ceteris quærendi artibus, quòd non à volentibus,ſed inuitis,lucrum quærat, perinde atque venator. Frequentiſsimus ſanè belli finis hic fuit,vt eo aliquid acquireretur. Quamobrem multitudo illa Teuthonum Rhenum tranſgreſſa non alia cauſa in vnum collecta fuit, quàm ſtudio poſſeſſiones

ſiones nouas homineſque ſibi acquirendi congregandiq́;. Et vt vera ſemper atque ſimplex gens ea fuit, minimè diſſimulauit qua gratia in Galliam veniſſet. Interrogati enim fortè ab illis, vt par eſt, quorum finibus irrumpebant, quinam eſſent, & qua cauſa aliena inuaderent, raperent, abigerentque? reſponderunt ſe Germanos eſſe, id eſt, viros congregandi corradendique ſtudioſos. Ger enim duo ſignificat, deſidero, & congrego ſiue accumulo: Man verò vir dicitur. Vir itaque corradẽdi deſiderio captus, German propriè dicetur: ob quod ſe domo profectos in Galliam nomine ſuo Germani palam præ ſe ferebant. Quòd verò ita nomen ſit interpretandum, ex ipſius Taciti verbis bene intellectis quiuis perſpiciet, modò linguæ noſtræ non ſit prorſus ignarus. Quid enim aliud hoc ſibi vult, eos qui primi Rhenum tranſgreſſi ſunt, nunc Thungros, nunc Germanos vocatos fuiſſe, ſi non hoc vult, ſine diſcrimine modò Thungros, modò Germanos dictos eſſe? Quid eſt igitur Thungeren? Non aliud nempe quàm ad ſe congregare atque conuerrere. Ger enim cõgregandi ſignificatum habet; Thun, ad ſe, Latinè vertitur, numero tamen plurium. Thungeren itaque homines ſunt omnia ad ſe conuerrentes. Thun autẽ dicitur ſyncopros & compoſiti more noſtris vſitato. Integrè effertur Tot hun, id eſt, ad ſe, vel ipſos. Verùm quia Thungeren ad ſe congregandi ſtudium duntaxat notat, alios omnes quaſi ſecludens, anguſtioris & vilioris animi propriũ videtur, propterea quòd non nobis ſolis, ſed patriæ & amicis quærere debeamus. Idcirco nomen Thungrorum in illis ſolis hæſit, qui illud ſibi dederunt: Germani verò appellatio, alijs quoque placuit, quamuis nec in bello, nec in expeditione contra Gallos fuiſſent, quippe quo corradendi ſtudium illud omnibus commune notaretur quidem, ſed hoc ad ſe omnia rapiendi deſiderium non exprimeretur. Germani itaque appellatione, cùm quærendi tantùm appetitionem quandam ſignificet, qua finis omnis belli à Teuthonis ſuſcipi conſueti indicatur, non potuit vox inueniri quæ magis propria ipſorum videretur. Omnes igitur qui pòſt Rhenum tranſgreſſi ſunt, Germanos ſe vocarũnt, nomen illud à primis contra Gallos trans Rhenum victoria potitis mutuati, quo metum incuterent. Deinde poſtquam & ipſi acquirere & corradere aliena cœpiſſent, à ſeipſis nomẽ hoc inuenerunt, id eſt, nomen illud quod antea mutuo ſumpſerant, meruerunt reapſe in ſe ipſis iam nacti ſatis cauſæ ob quam Germani vocarentur: atque hoc eſt quod dicitur, eos à ſeipſis poſt nomen inueniſſe: quia videlicet inuenerunt occaſionem in ſeipſis ob quam Germani & eſſent & dicerentur. Pòſt verò, cùm omnibus hoc ſtudium placeret, cœperũt pro-

Vera ratio nominis Germanorum.

Thungri.

B miſcuè

miſcuè omnes Germanos ſe nominare, tametſi in bello nunquam fuiſſent: & non immeritò ſanè, quòd omnes pari libidine aliena rapiendi tenerentur. Hanc Thungrorum & Germanorum interpretationem noſtram qui cum Taciti verbis examinabit, perſpicuè cernet ipſum à Teuthono aliquo hæc didiciſſe. Equidem ſoleo Virgilium vnicè admirari, non illo vulgari Grammaticorum more, ſed vt diuinum quendam vatem, & vt eum qui ſemper plus haberet in receſſu, quàm verba prima fronte præ ſe ferrent. Hic inducta Latinorum perſona, ſic Germanos, vt nemo vnquã vel veriùs vel breuiùs, paucis hiſce verſibus deſcripſit.

Virgilij locus inſignis.

Durum à ſtirpe genus, natos ad flumina primùm
Deferimus, ſæuóque gelu duramus & vndis.
Venatu inuigilant pueri, ſiluaſque fatigant;
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu:
At patiens operum, paruóque aſſueta iuuentus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, verſáque iuuencum
Terga fatigamus haſta, nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Caniciem galea premimus, ſemperque recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

In his cum Iulio Cæſare Germanorum mores ſexto Commentariorum belli Gallici deſcribente, ita conſentit, vt vix credere poſſim quin ex ipſo hauſerit quod Latinis ſuis vetuſtis affingeret. Quod enim dixit de vndis quibus non ſecus atque faber ferrum, cùm tenelli in lucem prodierunt, indurant, id certiſsimum eſt indicium, de Germanorum moribus pigmenta ad Latinos Poëtam tranſtuliſſe. Id enim cùm plurimis aliorum teſtimonijs conſtet Germanorum proprium fuiſſe, tum vni Galeno ſatis crediddiſſem, nõ magis, vt equidem opinor, in barbaram hanc, qualis ei viſa eſt, conſuetudinẽ, quàm in ipſum Ariſtotelem inuecto, qui libro Politicorum ſeptimo de prima infantium educatione tractans, eam videtur comprobaſſe, dicẽs, conferre ſtatim à pueritia frigori aſſueſcere, eò quòd & ad ſanitatem & ad rem militarem conducat; atque idcirco apud multos barbarorũ conſuetudinem habere; hos quidem, vt gelido flumini fœtus immergant; illos verò, vt exiguo & tenui veſtitu eos tegant, quemadmodũ apud Celtas licet videre: ad cuncta enim ea quæ fieri quidem poſſunt, ſatius eſt ab ipſo ſtatim principio aſſueſcere: eſſe autem eam puerorum naturam, vt propter innatum calorem apta ſit quæ ad frigus exerceatur. His ſi Galeni ſollicitam & delicatam & planè Aſianam ſententiam

tiam conferas, ſtatim eluceſcet, & Ariſtotelem Tacito & diſsimulato nomine verberari, & interpretem Latinum non ſatis rectè pro Celtis Gallos poſuiſſe. Loquatur igitur ſed Latinè & quidē Linacri verbis, ne ſi Grecè dicat, bis ſint eadem audienda. Apud Germanos enim, inquit, planè ne nutriri quidem infantes contenderim. Verùm nos neque Germanis, neque alijs agreſtibus, aut barbaris hominibus, hæc prodimus; non magis equidem quàm vrſis, apris, leonibus, aut alijs id genus; ſed Græcis & ijs, qui, tametſi genere ſunt barbari, Græcorū tamen æmulantur ſtudia. Nam quis quæſo noſtrum tulerit, modò editum infantulum etiam ab vtero calentem, ad flumen deferre, ibíque ſicut Germanos aiunt, ceu candēs ſit ferrum in frigidum humorem mergendo, ſimul de naturæ vigore periculum facere, ſimul corpus ipſum roborare? Pluribus Galenus in hanc conſuetudinem inuehitur; quæ breuitatis gratia omittens, hoc vnum hic animaduertendum propono, ab Ariſtotelis vſq; ætate cognitum Græcis Germanorum hunc ritum fuiſſe. Sidonius Apollinaris Thracum regioni & Cimbris eandem pueros frigore indurandi rationem attribuit, Virgilium in hoc furto velut ſimius imitatus, dum ſic in Panegyrico Antemij cantat.

Thracum terra tua eſt heroum fertilis ora;
Excipit hic natos glacies, & matris ab aluo
Artus infantum molles nix Cimbrica durat.

Verùm cuicui tandem ritus hic affingatur, illud extra dubium eſt, Germanis hunc morem peculiarem fuiſſe, vt infantes frigidis amnibus vel experirentur vel indurarent, qui in Græcorum epigrammatis latiùs declaratur:

θαρσάλεοι κελτοὶ ποταμῷ ζηλήμονι ῥήνῳ
τέκνα ταλαντεύουσι, καὶ οὐ πατὸς εἰσι τοκῆες
πρὶν παῖδ' ἀθρήσωσι λελουμένον ὕδατι σεμνῷ.

reliquis verſibus omiſsis, quibus huius examinis modus latiùs deſcribitur, hoc ſic reddam.

Zelotypo audaces Celtæ ſua pignora Rheno
Explorant, non antè rati ſe poſſe parentes
Dici, quàm videant diuino flumine lota.

Idem Claudianus Germanis tribuit:

Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus.

Meminit & Nazianzenus.

κελτοὶ μὲν κρίνουσι γόνον ῥήνοιο ῥεέθροις,
καὶ χρυσοῦ καθαροῦ ἄνθρακές εἰσι κρίσις.

Quod vertebam:

Cernitur vt purum prunis ardentibus aurum,
Gurgite ſic Rhenus pignora Celta probat.

Perſpicuum igitur eſt, non aliunde Virgilium hæc ſibi ſumpſiſſe, quàm à Germanis, quorum moribus antiquos Latinos voluit honorare, quo fortaſſe præſentis ſui temporis molliciem taxaret. Reliqua quæ adiecit, adamuſſim ita cum Cæſaris deſcriptione quadrant, vt ab illo mutuatus eſſe videatur. Hic enim omnem ipſis vitam in venationibus eſſe dicit, atque in ſtudijs rei militaris; ab paruulis duritię ac labori ſtudere, agros colere non proprios nec perpetuos, ſed quos poſt annum ſint relicturi, atque ita illud quaſi obiter agere, haſta verſa pro ſtimulo vtentes: latrocinia nullam apud illos infamiam habere ſi extra fines cuiuſque ciuitatis fiant. Quocirca illud Tacito non aſſentior, quòd Germanos extra bellum ocio magis quàm venationibus indulgere ſcribat. Sed quorſum hæc ſumitur opera in declarando Virgilium Latinis Germanorum laruam dediſſe? Illuc, vt oſtendam poſtrema verſuum clauſula, veram Germanorum nominis rationem, quaſi digito à Poëta eſſe indicatam.

——Semperque recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

Quid enim aliud eſt Germanus, quàm vir prædas conuectans? Diuinus Poëta non mores melius deſcripſit, quàm veram nominis originationem verſibus ſuis intexuit. Vix auſim dicere, ſuſpicor tamen eum, vt diligens fuit ad curioſitatē vſque, hanc à Germano quopiam didiciſſe; & quia in vulgus nota non eſſet, tanquam gemmulam reliquæ deſcriptioni addidiſſe. Erit igitur Germanus, ſua ipſius lingua, is qui deſiderio tenetur congregandi. Quia autem hæc opum collectio extra fines cuiuſque, Cæſaris teſtimonio, fiebat; citra bellum fieri non poterat: quo factum eſt, vt bellum quod Cęſar latrocinium infami voce nominauit, à fine quoque ſuo vocaretur. Quod enim Latini bellum, Germani Ger nominarunt; quo nihil aliud ſignificatur, quàm conquiſitio, ſiue opum conuectatio. Hoc nomine quamuis noſtrates vti deſierint, omnes tamen ij hactenus vtuntur, quos Germani armis coegerunt, ad Romanam linguam permutandam, & Theutonicis tum vocibus tum phraſibus inquinandam. Verùm, vt Latinam linguam, ita & noſtram corruperunt. Nam pro Ger Guerram dicunt. Cauſa verò, ob quam in deſuetudinem apud nos abierit, ſic explicanda. Cùm Germani nomen omnibus in vniuerſum daretur, etiam illis qui domi deſiderent, nec res bello quærerent; viſum eſt nouum nomen inuenire, quo illi ſoli vocarentur, qui nomen ſuum militiæ dediſſent. Nam Germanus reuera nihil aliud erat, quàm vir militiam

Bellum à fine Ger a dono.

exercens

exercens, ad acquirenda ea quæ deſideraret. Quæ vox cùm omnibus placeret, omneſque gauderent Germani vocari, neceſſe fuit aliud nomen fabricari, quo milites ab aliis diſtinguerentur. Hoc igitur ſic fecerunt, vt ſono quidem à Germani nomine differret, re tamen ipſa & ſignificationis vi conueniret. Qui igitur ad bellum egrediebantur, Ɛrygmanni ſunt vocati, ab eodem ſcopo à quo Germani primùm ſunt mominati. Nam Ɛryg apud nos nihil aliud eſt, quàm apud Latinos acquiro; ita vt non malè pro eodem vſurpari queat, pro quo anteà Ger dixerunt. Et quia belli finis Germanis in acquirendo erat, bellum Ɛryg nominarunt, qua voce hactenus noſtrates vtuntur. Germani igitur nomen commune factum eſt, Ɛrygmanni ad ſolos illos pertinet, qui militiæ ſunt adſcripti: quæ duo, quamuis ſignificatu parum differant; vſu tamen differre cœperunt, poſteaquã ita viſum fuit iis, qui impoſuerunt. Ger igitur pro bello antiquiores vſurparunt, vt ex Italico, Gallico & Hiſpanico ſermone facilè quiuis agnoſcit; cui voci ea, quàm dixi, cauſa, alterum nomen ſucceſsit; è quo vel ſolo perſpicuum fit, me veram rationem nominis Germanorum explicare. Ger igitur tria potiſsimùm apud veteres notabat; deſidero nimirum, colligo, & bellum gero; atque id quidem, ſi vti verbum in agendi notione interpretemur. Nam eadem vox vti nomen in vſum venit, quo modo deſiderium, congregationem & bellum ſignificaret. Longè ergo aliud eſt Gar, quo Thungris ſiue noſtratibus ſignificatur id, quod integrum eſt atque totum: aliquando etiam quod maturum eſt ſiue percoctum. Althamerus cùm dixiſſet Ger & Gar idem eſſe, addidit quo facilius crederemus, Ger antiquorũ eſſe, Gar recentiorum; quod vt ſtabiliret, exemplis interpretatur, Gerhardum totum durum, Gerbrechtum totum celebrem, Gerwicum planè ſtrenuum, Gertrudem prorſus amabilem, Gerbaldum totum celerem: quæ interpretatio ſi vera eſſet, non malè colligeretur Germanum eſſe totum virum. Sed vereor ne linguæ noſtræ imperitia ſit deceptus, è qua Germani etymologia, Taciti auctoritate, fuit petenda, quoniam Thungri ea ſint locuti. Nos veras harum vocum origines explicabimus, ne quis ſcrupulus in animo cuiuſquam poſsit hærere. Ad veteres enim auias, vt cum Satyrico loquar, è pulmone reuellendas, diligentia magna opus eſt, & omni cautione, ne qua radicula, quæ repullulare queat, relinquatur. Prius tamen monendum, ſicut triplex diximus eſſe ipſius Ger ſignificatum; ita triplicẽ quoque in omnibus poſſe dari interpretationem. Iam igitur quid eſt Gerhardus? corrupta certè ab Allemannis dictio. Nam Gerardus dicendum citra aſpirationem, non Gerhardus, vt illi magno ſpiritu efflant.

Ɛryg. Ɛrygman. Ger ſignificata.

Sed vt hoc illis elargiar vtrunque dici poſſe, vtrunque interpretabor.
Gerardus. Gerhardus ergo cum aſpiratione, is eſt, qui deſiderat vel congregat duriciem aut animum; vel is qui cor habet vel duritiem ad bellum. Hart enim durum ſignificat, & præterea cor, & ab illo ad animum transfertur: vt cùm dicimus, hy en heeft gheen hart, id eſt, non habet animum. Sed hæc Gerhardi à duricie interpretatio, dura mihi videtur. Nos citra aſpirationem Gerardum dicimus, atque ita interpretamur, vt eum eſſe dicamus, qui natura procliuis eſt ad opes conuerrendas, quique naturali belli ſtudio tenetur. Ard enim id apud nos notat, quod cuique vel à natura, vel à parentibus ineſt. *Gerbrechtus.* Gerbrechtus quare à celebritate Althamero dicatur, ipſe viderit. Equidẽ Brecht, ſiue Bracht, ſiue Pracht, vti nunc pronunciamus, non celebritatem, ſed pompam & faſtum notare ſcio; nec aliud Auentinus ea voce intellexit, tametſi ſermone diuerſo à nobis vteretur. Sed hìc obiter notandum, magno in errore eos verſari, qui eiuſdem ſignificationis eſſe credunt Gerbertum, & Gerbrechtum, Albertum & Albrechtum, Robertum & Robrechtum, atque ita in ſimili compoſitione Brecht & Bert promiſcuè ponunt. *Brecht aliud quam Bert notat.* Bert enim idem eſt quod Wert, ita ab illis fortè primò ſcriptum, qui vim duplicis w ignorarent. Et ne quis hoc meum ſolius commentum putet, Auentinum conſulat, qui eodem modo, quo ego, Bert, dignum, interpretatur. Gerbrechtus igitur is dicetur, qui auidus eſt pompæ & faſtus: vel in alio Ger ſignificatu, pompa & faſtus belli. *Gerwicus.* Gerwicus qua de cauſa ſtrennuum reddiderit, Allemani exponant: nos wic, vigiliam & locum vigiliarum ſignificare ſcimus, de quo alibi fortè plura. Gerwicus ergo dicetur, qui deſiderio tenetur vigiliarũ, vel in altera Ger notione, vigilia belli; quaſi cum dicas, qui ſua vigilia in bello, alios metu vacuos reddit, ſiue qui in bello vigilias egregiè obit. *Gertrudis.* In Gertrudis nomine neſcio vnde didicerit Tru amabilem ſignificare, cùm extra controuerſiam Tru fidem notet. Gertrudis igitur nihil aliud eſt, quàm cupida fidei, vel ſi aliud mauis Ger ſignificatum, Gertrudis fides erit belli: nomen feminis ex eo tributum, quòd quæ bello parta eſſent, apud feminas, quæ vnà proficiſcebantur, deponerentur. *Gerbaldus.* Gerbaldus celer ad bellum, vel auidus celeritatis, vel is qui celer eſt ad congregandum. Ex his liquêre poteſt, nihil eſſe quo cogamur fateri, Ger antiquis pro Gar dictum fuiſſe, cùm melius hæc nomina modò explicata, rationem originis ſuæ tueantur, ſi Ger diuerſæ ſit, & non eiuſdem, cum Gar ſignificationis. Laudo ſanè hoc nomine Auentinum, quòd non alia modò vocabula, melius quàm Althamerus, ſit interpretatus, ſed quòd in Germani quoque nomine, à communi

muni receptaque ſententia diſceſſerit: notans Ger idem eſſe quod auidum, atque ita Germanum eum dici, qui auidus ſit viri, id eſt, qui deſideret viro congredi, ſiue cum viro pugnam inire. Quamuis enim ad veram originem non aſpirarit; illud tamen doctè animaduertit, aliud eſſe Ger, aliud Gar. Cùm igitur Germanus, perpetuò & apud Latinos, & apud Græcos ſcriptum ſit, omnes illi aberrarunt, qui ſic ſunt interpretati, quaſi primam in prima ſyllaba vocalem communem cum Carmania haberet. Is qui rei litterariæ in Saxonia ſupremam ſedem tenuit, Teuthonicæ, & ſi Tacito credimus, Thungricæ voci originem Hebraicam quæſiuit; nihilo rectius quàm Strabo Latinam, atque ſic aſſignauit, vt Germanos Gerim Ani, id eſt, aduenas miſeros ſiue pauperes fecerit. Et certè pauperes meritò vocarentur, ſi tam inopem linguam haberent, vt aliunde ſibi nomen emendicare cogerentur. Poſtellus peregrinum ab Hebræis nominis ortum petiuit, non ſecùs ac ille, ſed multò generoſiorem. Putauit enim à Gomer dictos eſſe Gomeranos, ac deinde eliſione vnius vocalis & metatheſi ſecundæ conſonantis, è Gomeranis factos eſſe Germanos. Sed cùm ratio apertiſſima in Teuthonico ſermone ſit inuenta, nulla facta vocis immutatione, fruſtra laborant qui nomen Germani peregrinitatis accuſant, ad quoſcunque tandem referant natales. Hebræi certè Germanos Aſcanazim, non Germanos vocant, vti ſuo loco latiùs docebo. *Aſcanazim.* Verùm obiicere quiſquam poſſet falſum illud eſſe, quod Tacitus dixit, Germani nomē recens eſſe, atque nuper additum. inueniri enim apud Herodotum, in iis quæ de Perſis ſcripſit, Germanorum nomen cum Dacis & Sacis enumeratum. *Germanorum nominis antiquitas.* Huic reſpondeo, à Tacito videri recens eſſe; quia recens eius eſſet apud Gallos notitia. Deinde hac tantùm vtebantur appellatione, tum cùm in bello verſarentur. Quamdiu igitur vltra Rhenum ſe continebant, Germanorum nomine minimè noti Gallis fuère: ſed tum demum Germanos ſe vocarunt, cùm Gallis bellum inferrent, vti de vocis origine ſatis eſt declaratum. Reſtat adhuc illorum ratio conuellenda, qui Germanum ideò totum virum dici putant, quoniam Alman & eiuſdem gentis nomen ſit, & eadem de cauſa tributum. In eo in primis errant, quòd eiuſdem gentis nomen eſſe credant. Vopiſcus in vita Proculi recentius Almani nomē quàm Germani facit. *Almanni.* Alemannos, inquit, qui tunc adhuc Germani dicebātur, non ſine gloriæ ſplendore contriuit, nunquam aliter quàm latrocinandi pugnans modo. Alemanni igitur poſt Probi imperium nomen ſunt ſortiti, & ſi anteà nominentur, per temporis anticipationem id fieri cenſemus perinde atque illud; *Lauinaque venit littora;*

Gramma-

Grammatici interpretãtur. In Trebellio Pollione Alemania & Germania diſtinguuntur his Marij verbis: Denique vt omnis Alemania, omniſque Germania cum cæteris, quæ adiacent, gentibus, Romanum populum ferratam putent gentem, vt ſpecialiter in nobis ferrum timeant. Qui verò Almani fuerint, ipſa vox nobis indicat, quæ virum omnis generis notat, vel vulgus ignobile. Al enim omne, non totum aut integrum ſignat. Vulgus igitur ſine nomine Almani vocãtur, cui ſententiæ meæ Agathias lib. primo de bello Gothorum opitulatur: Almani, inquit, ſi Aſinio Quadrato viro Italicenſi fides præſtanda eſt, qui res Germanorum diligẽter perſcripſit, aduentitij ſunt, & ex varia colluuione hominum conflati, quod ſanè ipſorum cognomento præfertur. Quid hac teſtificatione clarius, qua aſſeritur ipſo nomine ſignificari Almanos colluuiem eſſe, ex omni hominum genere collectam? Sic enim dicimus Alle mans hoer, id eſt, ſcortum vulgare & cuiuſuis. Miror itaque, quî Beatus Rhenanus, cùm Aſinium Quadratum de etymologia laudaſſet, ſic vocabulum explicet, quaſi eo indicaretur omnes viros fuiſſe, atque ſtrennuos bellatores. Neque enim dixerat Aſinius, quia ſtrennui viri eſſent, ſic vocatos, ſed quòd omnis generis viri eſſent, in vnam colluuiem è variis nationibus congregati. Titus Liuius quarto quintæ Decadis libro, vrbis meminit Allemanæ ad Axium ſitæ, ad quã Perſeus, Gallorum per Illyricum effuſorum copias inuitauit, & inſigni auaritia à ſe auertit. An ea ab Allemanis quondam & condita fuerit, & nominata, mihi incertum: abſurdum certè non ſit ita cogitare, quando varij Gallorum Germanorumque errores, & locorum intercapedo, parum repugnare videatur. Atque hæc ſatis ſint de Alemani & Germani vera interpretatione; è quibus diſcere licet nobis Germani nominis originem acceptam ferre debere, quotquot ſe Germanos appellant. Ridiculi igitur illi fuerunt, qui Bononiæ, rixis propè cruentis, conati ſunt Brabantos communione nominis Germanici excludere; digniores ipſi ad quos à Thungris ſiue Brabantis nomen hoc nõ tranſiret. Vt ergo tandem cõcludam de Taciti ſentẽtia, Thungri primi fuêre Germanici nominis in Gallia auctores, in quorũ finibus Ptolomæus Atuaticũ collocauit; quod in Antwerpiæ nomen poſteà tranſiuit. Nos igitur & veri Germani ſumus, & vetuſtiſſimo Germanorum ſermone vtimur; & ſi quæ voces Germanicæ ſint interpretandæ, earum origo à noſtris eſt petenda. Hoc tamen diligenter obſeruandum ex his regionibus communionem nominis tam latè ſparſam, non ita multò pòſt fuiſſe, vt ad ſuperiores etiam, & longè ab Oceano remotos, appellatio pertineret; quorũ tamen ſermo longè

Allemana.

Brabanti.

longè erat, quàm Thungrorum, rudior & aſperior, ſimilis nimirum Hercinij ſaltus horrori. Hinc hactenus etiam eadem aſperitas linguæ remanſit, crebris ſibilis & aſpirationibus ita à ſimplicitate & puritate Germanica recedens, vt à Thungris, niſi diu multumq́ue aſſueuerint, non intelligatur. Hac vſus eſt Ariouiſtus, vt pòſt ſuo loco latiùs declarabo: vbi oſtendam, priſcam Germanicam & Gallicam eandem omninò fuiſſe linguam; niſi quòd formulâ loquendi, quæuis ferè ciuitas ab altera differat, tametſi lingua tota eadem habeatur. Noſtra igitur Germanica nominetur, quia ea illi vſi ſint, quibus Germanici nominis primitiæ debentur. Non eſt igitur mirum ſuperiores Germanos ſiue Allemanos, in pluribus vocibus interpretandis aberraſſe, atque adeò nomen ipſum, quo ſe maximè iactant, nunquam vel intellexiſſe, vel ad originem veram potuiſſe reuocare.

VERVM enimuerò, quando iam mihi videor ſatis demonſtraſſe Thungros primos fuiſſe, qui, pulſis Gallis, ſedes has citra Rhenum occuparũt; optarem equidem me poſſe de veterum ſcriptis tempus annotare, quo hæc contigerit commigratio. Qui commentaria in Tacitũ edidit, confeſſus ſe illud ignorare, compenſatione quadam ſatisfacere voluit Lectori; credẽs è quinto Titi Liuij libro ſe inueniſſe, quo tempore Germani primùm in Italiam venerint. Verùm in eo ſupinus error animaduertitur, quòd loco Cenomannorum Germanos legerit. Alia enim manus Cenomannorum, fautore Bellouεſo Gallo, Alpes tranſiuit, non Germanorum. Neque enim Belloueſus Germanis, ſed ſuis fauebat. Quamuis igitur non conſtet, quando Thungri Galliam intrarint; neceſſe tamen eſt fateri commigrationẽ eam inſigniter antiquã fuiſſe: propterea quòd videamus illos etiam Germanos, qui poſt Thungros Rhenum tranſierunt, tempore Cæſaris, in validiſſimas populoſiſſimasque nationes coaluiſſe. In quorum numero, vt reliquos taceamus, Neruij fuerunt. Hos Thungri, vt veriſimilia ſequamur, facilè paſſi ſunt per regionẽ ſuam in vlteriorem Galliam penetrare, quo medios inter ſe & hoſtes haberent; atque eadem ratione cæteris quoque ad interiora Galliæ iter liberum dediſſe credo. atque hac maximè cauſa factum eſſe, vt Thungri ab hoſtibus longius remoti, paulatim ocio torpeſcerent, & Germanicæ virtutis, decorumq́ue vetuſtorum ſenſim obliuiſcerẽtur. Videtur igitur tandem & alia manus Rhenum tranſmiſiſſe; qui quòd proxima quæque occupata eſſent, hinc à Thungris, illinc à Neruiis, & aliis diuerſis, eos inuaſerunt, quos putarent minimè ſtrennuos eſſe. Cum Thungris igitur frequentes concurſus leuiaque certamina commiſerunt: quo-

C rum

rum quia Thungros, iam diuturnæ quieti aſſuetos, tæderet; fœdera inita ſunt, quibus pars Thungrici agri horridior, nouis daretur colonis. Iuramento igitur aſtricti, in viciniam Thungrorum ſunt admiſſi, atque ea de cauſa Eburen nominati: qua voce vicini iureiurando deuincti notantur. Verùm nulla fides regni ſociis, & nullum iuramentum tam ſanctè conceptum, quod non regnandi cauſa negligatur. Thungros ergo diuitiis ocioque longo tandem emolleſcentes, & à laboribus belli ad inertiam, vt fieri rebus ſecundis ſolet, prolapſos; Eburones imperio exuerunt, atque eos in tantam detruſerunt ſeruitutem & abiectionem, vt tempore Iulij Cæſaris vix quiſquam eorum aut rationem habuerit, aut fecerit mentionem. Ceterùm iuſtiſſimus Dei oculus, nulla periuria ſinit inulta, licet ſupplicia nonnunquam diutius differantur. Eburones enim fœdifragos, non multò pòſt Cimbri Atuatici variis calamitatibus fregerũt, atque eò tandem deduxêre neceſſitatis, vt Reges ipſorum vectigales ſibi redderent. Nec eo contenti, ætate Cæſaris, Regis liberos obſides ſibi tenebant, ne quemadmodum Thungros, ita & Cimbros periuriis ſuis fallerent. Quando itaque ad Cimbros ventum eſt, quorum poſtremus ante Iuliũ in Galliam fuit aduentus; nihil fuerit propoſito noſtro cõuenientius, quàm principio ipſum Cæſarem audire, eo loco, quo originem Atuaticorum exponit. Ipſi, inquit, de Atuaticis loquens, erant ex Cimbris Teuthoniſque procreati: qui cùm iter in prouinciam noſtram & Italiam facerent, his impedimentis, quæ ſecum agere ac portare non poterant, citra flumen Rhenum depoſitis, cuſtodiæ ex ſuis ac præſidio ſex millia hominum vnà reliquerunt. Hi poſt eorum abitum multis annis à finitimis exagitati, cùm aliâs bellum inferrent, aliâs illatum defenderent, conſenſu eorũ omnium pace facta, hunc ſibi domicilio locum delegerunt. Neceſſe igitur eſt, locum inuenire citra Rhenum, qui ſatis defendi aduerſus omnes Belgas potuerit ſex millium præſidio; atque eum quidem inter Eburones & Neruios, quo loco à Cæſare collocantur. Et vt Cæſar citra Rhenum locum deſignat, ita Ptolomæus vltra Tabudam ſiue Scaldim, Atuaticum in Thungrorum finibus inuenit. Iam Cæſar libro quinto maximam partem Eburonum inter Moſam & Rhenum habitare dixit. Infra hos autem citra Rhenum Menapios etiam collocauit; in quorum finibus quadraginta millia Germanorum cecidit. Poſt Menapios citra Moſam Ambiuaritos eſſe dixit; quorum regio ad minimum vnius aut alterius diei equitationem continebat, vt ex illis liquet, quæ de equitibus Germanis ad Ambiuaritos tranſgreſſis commemorauit. Deinde ex itinere Ambiorigis ab Atuaticis ad Neruios

Eburones.

Origo Atuaticorum.

Ambiuariti.

Neruios conſtat vix vnius diei interuallum fuiſſe; eò quòd poſtero die perueniſſe dicatur. Dicimus itaque primum initium Atuaticorum inter Ambiuaritos, Neruios & Eburones fuiſſe, ad ipſum Scaldim, eo ipſo loco quo nunc Antwerpia cernitur; quæ tum Atuatici nomine à Cimbrorum reliquiis ſit condita, atque idcirco vetus nomen Atuaticum, recens eſſe Antwerpiam. Hæc quò perſpicua fiant, de confeſſione omnium veterum ſcriptorum ſumimus, Cimbros ad mare Germanicum habitaſſe, ab ipſo Cherroneſo, quæ Cimbrica vocatur, ſecundum litus extenſos. Hinc igitur in Galliam profecturis, rectum iter & commodiſſimum fuit per Rheni oſtia & Ambiuaritos, qua & hactenus mercatores Antwerpia ad Cimbricam Cherroneſum proficiſcuntur. Porrò Cæſaris auctoritate cogimur fateri, ſex millia hominum ſatis fuiſſe, ad impedimentorum, quæ hîc depoſuerant, cuſtodiam: quod fieri nulla ratione potuiſſet, niſi loci alicuius natura tuti ab hoſtium inſultu fuiſſent. Eſſet enim vnum de abſurdiſſimis, ſex millia præſidio relicta, ſat virium habere potuiſſe ad ſua defendenda contra ciuitatem Neruiorum potentiſſimam, & Eburonum reges, niſi ſingulari naturæ munimento vſi fuiſſe cogitarentur: cùm vix totus Cæſar tot legionum & auxiliorum copiis Neruios potuerit ſuperare. Neque eſt quod quiſquam ſuſpicetur, pactione aliqua côueniſſe, tutis vt eſſe finibus his liceret. Hoc enim quo minus credi poſsit, ex iis efficitur, quæ Cæſar adiecit; bellis eos à finitimis diu fuiſſe vexatos. Quid ergo dicemus? Séxne hominum millia Neruios Belgarum fortiſſimos infeſtis armis laceſſent? Eburones, qui Thungrorum opida & nomen oppreſſerunt, nô vincent ſolum, & parte agrorum expellent; ſed facient etiam ſibi vectigales, eoque deducent, vt ſuſpectam fidem obſidibus, & illis non quibuſuis, ſed regum liberis ſancire cogantur, vt Iulius in Commentariis ſuis Eburonibus exprobrauit. Nec illud porrò ad veri ſpeciem prætexi poteſt, tam numeroſa ſobole gentem hanc breui auctam fuiſſe, vt non par tantum, ſed ſuperior etiam ſuis finitimis euaſerit. Nam quî fieri queat, vt intra vnam atque alteram, vel ad ſummum tertiam ætatem, eo multitudinis excreuerint, vt id quiſquam poſsit ſuſpicari. Quàm verò pridem in Galliam veniſſent, ex altero Cæſaris loco intelligemus; vbi à Rhemis quærit, quæ ciuitates, quantæque in armis eſſent. Cùm ab his quæreret, inquit, quæ ciuitates, quantæque in armis eſſent, & quid in bello poſſent, ſic reperiebat: Ploroſque Belgas eſſe ortos à Germanis, Rhenumque antiquitus tranſductos, propter loci fertilitatem ibi conſediſſe, ſoloſque qui patrum noſtrorum memoria, omni Gallia vexata, Teuthones Cimbroſque intra fines ſuos

ingredi prohibuiſſent; qua ex re fieri vti earum rerum memoria, magnam ſibi auctoritatem, magnosque ſpiritus in re militari ſumeret. Hæc ille: quibus Rhemi indicarunt patrum ſuorū memoria, Cimbros à Neruiis cæterisque Belgis, origine Germanis, repulſos abercitosque fuiſſe, ne per fines ipſorū iter haberent. Velleius Paterculus teſtis eſt, Cimbros & Teutones Rhenum tranſcendiſſe, circa ea tempora quibus Minutij res florebant, annis circiter quinquaginta ante Cæſaris conſulatum, ante Chriſti natiuitatē, annis ferè ſeptem aut octo vltra centum. Si igitur hoc Atuatici fuit, ſiue Antwerpiæ exordium, non eſt veriſimile, in tam paucis pòſt annis tanta incrementa cepiſſe, vt finitimos hominum numero vincerent. Quid quòd ne tum quidem Neruiorum numerum æquauerunt, quando Cæſari infelice ſucceſſu reſtiterunt. Quocirca ſi non eſt par credere, eos hominum numero tantum potuiſſe, vt ſtatim ab initio conditæ gentis vicinos laceſſerent, plurimos ſuperarent, aliis æquo Marte reſiſterent, reges etiam ſibi ſubiugarēt: haud equidem ſcio; vnde vera hæc, quæ Cæſar memoriæ prodidit, videri poſſint, niſi ad inſignem aliquam referantur loci opportunitatem, & ſingulare munimentum. Qui verò locus cogitari queat, ſi non illum fuiſſe dicamus, à quo hoſtes inſuperabili difficultate arcerentur, & ea omnia quæ ad vitam ſunt neceſſaria importari poſſent, hoſtibus omnibus inuitis? Atqui in meditullio regionis nulla ſylua, nulla palus, rupes nulla, arx nulla, quamuis munitiſſima, has duas ſimul commoditates habere poteſt. Sunt in mediterraneis ſic quædam natura ſua inacceſſa, vt breui illa quidē tempore expugnari non poſſint, ſed queant tamen longa obſidione ad inediam, & rerum omnium inopiam cogi, præſertim vbi tanta eſt hoſtium obſidentium multitudo, quantam Neruij & Eburones contra vnum oppidum in armis habere potuiſſent. Si enim cincti vndique Atuatici fuiſſent, qui, rogo, commeatus potuiſſet inferri, aut quicquam eorum omnino, quæ obſidione longa preſſis ſunt neceſſaria? Nec ſanè credendum, tam imprudentes Cimbros, reique militaris tam imperitos fuiſſe, vt illis anguſtiis impedimenta præſidiumque includerent, in quibus, niſi ex hoſtico raperent, fame emoriendum eſſet. Si igitur accuratè totius huius regionis ſitum, quæ Eburonum, Neruiorum & Ambiuaritorum erat media, conſideremus, nullum locum inueniemus, hoc in quo Antwerpia condita eſt, impedimentis cuſtodiendis aptiorem. Ab occidente enim latiſſimo, profundiſsimo, & æſtuoſo flumine claudebatur; & vt tum temporis res erant, vndique à flumine paludes inuiæ, altū illud in quo Antwerpia ſtat, fœda vligine cingebāt.

Quando Cimbri in Galliam venerint.

His

His accedebat ſyluarum horror, quarum reliquiæ hactenus ad ipſa prope mœnia contingunt. Adde, vt tum loca erãt aggeribus fortaſſe parum munita, longa per Ambiuaritorum ſines æſtuaria. Sed præcipua ad defenſionem vis, in paludibus fuit, quæ vrbem hactenus ambiunt, quamuis induſtria & labore hominum altiores factæ, nũc læta paſcua iumentis præbeant. Nec alius ab Oceano Scaldim aduerſum ſubeuntibus prius locus occurrit in fluminis ripa habitationi commodus, qui citra aggerum munimenta, vndas excludat; quàm ad hunc tumulum venias, qui ab Arce noſtra ſiue Burgo ad Kielam vſque ſuburbanum pagum, modicè leniterque è flumine conſurgit. Ad hunc igitur cùm Cimbrorum multitudo perueniſſet, viderétque locum natura munitiſſimũ, & commeatui importando per flumen idoneum, continuerunt ſe nonnihil, quo vlteriora, qualia eſſent, explorarent. Deprænhenſum itaque alterum duorum eligendum, vel per apertos Neruiorum & reliquorum Belgarũ campos iter habendum, vel per aſperrimas Arduennæ difficultates exercitum ducendum eſſe. Prius ne facerent, virtute & numero Belgarum ſunt prohibiti, vti de Cæſaris verbis apertum feci: alterum verò non difficile modò & arduũ, ſed impoſſibile etiam & deſperandũ videbatur, propter magnam impedimentorum copiam, & grandem multitudinem eorum, qui vel per ætatem, vel per morbum tantis laboribus & ærumnis impares eſſent. Quid igitur facerent? Conſilium è re nata, & præſenti neceſsitate capiunt, vt imbellem multitudinem, & impedimentorum partem, citra ſyluam deponerẽt; ipſi deinde expediti, medios ſaltus penetrarent. Ad hanc enim vſque ripam ſylua Arduenna pertinebat, vt multæ hactenus laciniæ demonſtrant; quarum nunc etiam Berghemum, Wiltrycum, Artſelarum, Bomum, & nomina & monumenta ſeruant; atque deinde trans Ripelam flumẽ, Wiltbrocum, Blacſvelt, atque alia loca ſyluoſa ad Sonium vſque nemus, ſatis teſtantur, quæ olim regionis facies fuerit, cùm needum ſyluæ eſſent, ad arua magno labore comparatæ. Hac igitur rectum iter fuit per Arduennam, dum in patentes Rhemorum agros venirent. Qui verò exercitus ſit per ſyluas citra periculum ducendus, Cæſar docet his verbis, de Morinis agens: Reliquis deinceps diebus Cæſar ſyluas cædere inſtituit; & ne quis inermibus imprudentibuſque militibus ab latere impetus fieri poſſet, omnẽ eam materiam, quæ erat cæſa, conuerſam ad hoſtem collocabat; & pro vallo ad vtrumque latus extruebat incredibili celeritate, magno ſpacio, paucis diebus confecto. Hac quoque muniendi ratione aduerſus potentiſsimos vtrinque hoſtes, veriſimile eſt Cimbros Teutho- *Iter per ſiluas.*

noſque vſos fuiſſe: qua ex ſolertia hoc conſecuti videntur, vt non ipſi modò tuti progrederētur, ſed Atuaticis etiam quos reliquerāt, viam munirent ad ſedes ſurſum in Galliam à Scaldi promouendas. Atque hoc illud eſt, quod longo tractu Atuatici inter Neruios & Eburones ad Rhemorū vſque fines exporrigantur, & Cameraceno Epiſcopatui alligētur. Et quoniam ſuperiores illi Romanorum armis coacti ſunt linguam vernaculam immutare, atque eam ſonare, quam victor docuiſſet, eoque prius Chriſti religioni ſint initiati; non mirum, ſi Rhemorum metropoli fuerint contributi. Atque hac cauſa Antwerpia, quamuis priſcum ſermonē integrum ſeruaſſet, multoque pòſt Chriſtianiſmum ſuſcepiſſet, eiuſdem tamen habita eſt diœceſeos, cuius Atuatici ſuperiores fuiſſent. Chriſtiani enim ſumma prudentia, qua omnes mutationes in Rep. periculoſas eſſe intelligebant, nihil in Romanorum diſtributione immutare voluerunt: quod Anacletus, ad Epiſcopos Italiæ ſcribens, latè declarat. Quicquid igitur in Brabantia ad diœceſim Cameracenam refertur, ditionis Atuaticorum olim fuit; adeò vt ipſi etiam Ambiuariti ex eo deprehendantur Atuaticorum ditionis fuiſſe, propterea quòd Turnhout eidem Epiſcopatui ſubſit. Quæ enim alia ratio maiores noſtros commouiſſet, vt Antwerpos ei diœceſi adſcriberent, cuius linguam non intelligerēt, quæque longius quàm Thungrorum vel Neruiorum ſedes Epiſcopalis abeſſet? Iam alia erat cauſa, ob quam præter vicinitatem & linguæ communionem, Thungris videretur hæc vrbs tribuenda; eò quòd antiquitus in Thungrorum finibus, ab Atuaticis fuerit conſtituta, & idcirco à Ptolomæo Thungris adſcripta. Ptolomæum vetuſtas Græcorum tabulas ſecutum fuiſſe, Tabuda antiquum Scaldis nomen docet: diœceſeon verò diſtributio multò pòſt à Romanis eſt inducta, quàm illi tabulas ſuas edidiſſent, quos Ptolomæus eſt ſecutus. Vnica igitur ea eſt ratio, ob quā Antwerpia Cameraco, & eius medio Rhemis alligetur; quod cōuenientiſsimum moribus maiorū videretur, vt qui ſub Romanis eiuſdem fuiſſent diœceſeos, ij ſub Chriſtianis quoq; Epiſcopis eiuſdē eſſent ditionis. Verùm enimuerò quo certiſsimè conſtet, Atuaticum priſcorū Antwerpiam eſſe, Ptolomæus diligentius examinādus eſt. Hic enim Græcos ſecutus, quòd à Romanis nihil adiumēti, ad Geographiā accuratius explicādam, allatum eſſet, totum hunc noſtrum terrarum tractum, non paulò magis quàm oportet, ad Occidentem & Septentrionem remouit. Verùm partium inter ipſas interualla, & commenſum non malè annotauit. Nam Tabudæ fluminis oſtiis tres & viginti in lōgitudine gradus, cum triginta minutis ſiue ſcrupulis primis admenſus, quatuor

& vi-

Atuatici cur ſint Cameracenæ diœceſeos.

Diœceſes.

Quare Atuaticum Thungris ſit attributum.

Oſtiorum longitudo & latitudo.

& viginti gradus, cum triginta item graduum ſexageſimis Atuatico aſſignauit, ita vt gradus vnius interuallo oſtia eſſent, quàm ipſa vrbs occaſui viciniora. Hoc ſi in circulo parallelo ſiue æquè diſtante ab æquatore, qui ductus ſit per verticem eorum, quibus mundi polus ad duos & quinquaginta gradus viſionis terminos ſuperat, ſupputemus, & ad milliaria Germanica, quæ quatuor Latinorum comprehendant, referamus; deprehendemus paulò plus minùs nouem milliaria continere, ſcrupuloſo minutiarum calculo neglecto. Atqui hodie quoque idem omnino eſt diſcrimen: quoniam Weſtcapelum, quod extremum eſt litus, quà in Oceanum Scaldis euoluitur; nouē milliaribus noſtratibus maiuſculis ad Occidentem magis, quàm Antwerpia vergit. Quia verò multa ſunt oſtia, de eo locutus eſſe intelligitur, quòd Occidentis cardini eſſet propinquiſsimum. Weſtcapelum autem ab Occidente nomen accepit, quia omnibus Zelandiæ reliquis locis ſit occaſui vicinius. In latitudine item non eſt aberratum, cùm oſtia fluminis Arcto faciat, quàm ciuitatem propinquiora graduum ſcrupulis quadraginta, qui in meridiano pro eo ac fieri debet, computati, plus dant in terra ſpacij, quàm ſexaginta ſcrupuli in longitudinis collatione reddiderunt. Et vt in longitudine, quod maximè ad Occidentem ſpectaret, accepit: ita in latitudine illud eſt delineatum, quod maximè tenderet ad Septentrionem. Illud autem eſt, quod ſupra Scaldiam, inter Brielam & Goeredam verſus Arctos exoneratur. Cùm enim Rheni pars Walis nomine in Moſam, Moſa in Scaldim fluat, ex antiquorum deſcriptione, & ratione ea quam antea indicaui, non abſurdum ſit huic aquarum confuſioni, Scaldis oſtiorum nomen accommodare. Maximę enim naues per hæc oſtia non aliud flumen intrare poſſunt, quàm Scaldim, qui ſolus holcades ingentes admittit. Reuera igitur oſtia ſunt, & quaſi ianuæ quædam ex Oceano ad Scaldim ſubeundum. Quamobrem bene Ptolomæus decem circiter milliaribus tantis, quanta dixi, ſupremū oſtiorum ad Arctum eleuauit. Ceterùm per frequentes inundationes Moſa nonnihil diuertit à Scaldi ad Septentrionem, cùm olim inter Stryam & Seuenbergam in Scaldim funderetur. Reſtat tamen hactenus alueus eodem tramite profundior, vt ij qui illac nauigant, eius ignari eſſe non poſsint, quamuis ob vaſtum diluuium ripis careat. Propius enim Ambiuaritos Moſa lambebat, vt è nominibus Bergarum is intelliget, qui linguæ noſtræ non ſit imperitus. Barg vnum de illis quę conuerſa contrarium notāt, primo ſuo ſignificatu montē indicaret: verùm in illis locis, quibus vox hæc antiquitus eſt tributa, nulli montes videntur. A tranſlaticia igitur ſignificatione deducta Barg.

ſunt

ſunt nomina horum, de quibus agimus oppidorum. A Barg enim ſiue Berg, (nam vtrumque dicitur fit Bargen ſiue Bergen, quod eſt abſcōdere & occultare. Et quia quæ conſeruata volumus, maximè occultamus, transfertur vox ad cōſeruationem. Hinc dicimus Scepen bergen, pro eo quod eſt naues in tuta ſtatione collocare, atque ex eo nomen Berg, ad portum, ſtationemq́ue nauium ſignificandam, tranſiuit. Primi enim parentes à diluuio in montibus ſe ſeruarunt ab vndis: ad cuius rei memoriam ſempiternam, omne genus conſeruationis occultationiſq́ue, qua nos à periculis tuemur; à montis nomine appellarunt; non ob id tantùm, vti videtur, quo commemoratio gratum animum in nobis excitaret: verumetiam quo in omni vitæ fortunarumq́ue diſcrimine, in mentem veniret, Deo fidendum eſſe, qui in extremis malis ſuos nouit conſeruare. Hac itaque ratione Bergen op Zoom, Seuenbergen, Steenbergen, Sanctæ Gertrudis Bergen, nomina ſortiuntur à nauiū ſtatione. Qua de re videre licet Moſam ad Ambiuaritorum has oras, propius olim euolutū fuiſſe, ſiquidē tot nauiū ſtationes hactenus nomina ſeruarūt, tametſi plurimùm perdiderint altitudinis & profunditatis, aquis nullo certo alueo conſtrictis. Cùm igitur idem ſit commēſus oſtiorum Scaldis & Antwerpiæ, qui olim fuit Atuatici & oſtiorum; dubitari non poteſt, quin noſtra Antwerpia verum ſit Atuaticum, à Cimbris Teuthoniſq́ue conditum: ita vt caſtra eorum ſex millibus hominum defenſa, & vrbi & maioribus noſtris, primam dederint in his regionibus originē. Hos cùm Cimbri Teuthoneſq́ue, rebus iam ad expeditionem paratis, intra hoſtium fines relinquerent; cohortati ſunt, vt quem locum occupaſſent atque muniiſſent, diligenter fortiterq́ue tuerentur; quodq́ue ſemel cepiſſent, nunquam ſibi ſinerent de manibus extorqueri. Cuius præcepti vt eſſent perpetuò memores, caſtra ſua eo nomine nuncuparunt æternitati, quo idem breuiter Laconicoſq́ue ſignificaretur. *Atuaticorum nominis ratio.* Hatvat enim nihil aliud eſt, quàm ſi Latinè dicas, Tene quod cepiſti. Quòd verò Latini Atuaticum citra aſpirationem ſcripſerint, id inde factum eſt, vel quia vicini, quorum relatu Atuatici Romanis primùm innotuerunt, eam neglexerint, perinde vti hactenus Flandris illis, qui Neruiorum loca tenent, familiare eſt, aſpiranda non aſpirare; vel quòd ipſi etiam Cimbri aſpirationem in compoſitione vocum ſic efferre ſoleant, vt nullam protuliſſe videantur, quo vocibus lenitatem, cuius ſunt ſtudioſiſſimi, conciliarent. Hat ergo idem eſt quod Tene: Vat dum nomen eſt, & longo tempore pronunciatur, ſignificat capturam, ſiue id quod quis manibus comprehendit: breui accentu Vas ſignificatum. Nam Vat verbum,

idem

idem eſt quod capio ſiue apprehendo. Hatuat ergo, ſiue, quò lenius efferatur, Atuat, egregiam habet ac ſingularem admonitionem iis ſemper præcipueque occinendam, qui in præſidiis collocantur: quanquam omnes curare debent, ne quæ parta ſunt & quæſita, de manibus ſinamus vel auferri, vel elabi. Hæc germana eſt nominis Atuaticorum & cauſa & ſcriptura; quo monemur, ſemel appreheſa firmiter tenere: & quia manibus & apprehendimus & tenemus, eandem ſententiã ſymbolo quoq; videmus expreſſam in ipſius ciuitatis inſignibus, ſiue, vt vulgus loquitur, armis, quæ duas manus habent ſuper vallo caſtrorum appictas. Conſentiunt enim inſignia nomini, & nomen ipſum inſignium explicat ſignificationem. Qui à manibus proiectis Antwerpiam dici ſomniarunt, & hinc ſymboli manuũ originem quæſiuerunt, ij pòſt loco ſuo à me repellentur. Quoniam ergo hæc eſt nominis formatura & originatio, bene apud Dionem Caſsium Atuatici, Græcè per Tau tenuem litteram, non per Delta ſcribuntur: & ita apud veteres omnes vocem hanc ſcriptam fuiſſe, rationi eſt cõſentaneum. Cicero in opere epiſtolarum Attico inſcriptarum, neſcio an Atuas, an Atuaticos nominarit, noſtri certè codices Atuas habent: corruptè illud quidẽ, vt opinor; ſed non ita corruptè, quin vetus per Tau vocis huius ſcribendæ conſuetudo inde doceatur. Idem de Cæſaris Cõmentariis docebo, non ſine corollario, & loci corrupti emendatione. Is in exercitus, quem Belgæ coëgiſſe à Rhemis prodebantur, recenſione, Catuacos poſt Viromanduos ponit, & iis vndetriginta millia adſcribit. Oroſius idem referens, poſt Viromanduos Atuaticos poſuit; vt clarè quiuis videat, non Catuacos, ſed Atuaticos apud Cæſarem legendum eſſe. Verùm hoc cõmodi mendũ attulit, quod tenuem litterã in principio nominis retinuerit, quam perperam & contra nominis originem poſterior ætas in mediam mutauit. Ex eodem Oroſio numerus Atuaticorum in minorem eſt transferendus: qua in re ne notas numerorum non emendatè ſcriptas, vt fieri crebrò ſolet, quiſquã cauſetur, Adonem teſtem proferemus; qui Oroſij verba transſcribens, decem & octo millia Atuaticorum fuiſſe dicit, numero non notis, ſed plena ſcriptione expreſſo. Et eſt ſanè hic numerus, quàm ille, credibilior, quòd nec regionis anguſtia, nec temporis, ex quo ſedes has tenuerant, breuitas, tot millia, quot in Cæſaris corrupto hoc loco enumerantur, admittere videretur.

Locus Ciceronis.

Locus Cæſaris caſtigatus.

PORRO quî factum ſit, vt Atuaticum, priſco nomine velut inducto aut obliterato, Antwerpia cœperit nominari; id deinde explicandum. Principiò itaque in omnibus vetuſtis codicillis, quos ad

D S.Mi-

S. Michaëlis, & D. Virginis Mariæ antiquiſſimos vidi, Antwerpiam non Hantwerpiam inueni. Nec quiſquam eſt qui Hantwerpiam cum ſpiritu in primo elemento efferat, niſi à conſuetudine ab omnibus recepta diſcedat. De manibus igitur proiectis, pòſt agam, vbi Gigantem noſtrum oppugnabo: hîc poſtulo, vt communem tum ſcripturam, tum ſoni rationem liceat retinere, eiuſque veram quærere impoſitionis cauſam. Sunt qui à Latinis nomen ad noſtrates commigraſſe arbitrẽtur, & ex Aduerpia Antwerpiam ab indoctis cœpiſſe dici. vocari autẽ Aduerpiam quaſi ad Verpum diceretur: eo quòd in hac vrbe Verpo delubrum fuerit multò celeberrimum, ad quod omnes circum circa finitimæ gentes magna religione ſoleant ventitare. Indicio eſſe in porta carceri publico vicina, exiguam ſtatuam, cui ingens faſcinum prætentum, demonſtraret tum Priapo Verpi nomen eſſe, cùm eſſet Ithyphallus: propterea quòd hoc ſtatu glans nuda, qualis in apellis Iudæis ſemper eſt, videretur. Hinc illud eſt, quòd feminæ omnes ad quemuis ſubitum caſum, Priapum inuocent. Si teſta manibus elapſa rumpatur, ſi pedem offendant, ſi denique quicquam accidat, quod ne animaduerſione quidem dignum videatur, confeſtim Priapus, ab honeſtiſsimis etiam matronis, alta voce ad auxilium cietur; qui mos ne hactenus quidem penitus eſt abolitus, quamuis nõnihil inueteratus. Atque ita pertinacibus animis hæc ſuperſtitio olim tenebatur, vt Godefridus Bullionus, huius ciuitatis Marchio, nihil prius habuiſſe videatur, quàm vt eam vel radicitus euelleret, vel ad ritus Chriſtianos traduceret. Simulac igitur Hieroſolymis eſt potitus, præputium Chriſti, veluti ſummum munus, Antwerpis ſuis miſit, vt eius cogitatione à fœdo & ſpurco numine reuocarentur. Ceterùm parum profecit apud mulieres hoc donum, quòd ſacri faſcini non poſſent obliuiſci. Aſſentior equidem hanc Priapi inuocandi religionem, non olim tantùm in vſu fuiſſe, ſed hactenus etiamnum teneri: ſed illud non item iis aſſentior, qui nomen à Verpo deducunt, quòd Priapus ſub Verpi nomine inuocetur. Nemo enim vnquam Verpi nomen ex mulieris ore audiuit, nec ſi quis Verpum nominet, magis intelligetur, quàm ſi nihil dixiſſet. Faſcinum enim nobis Ters vocatur, ita vt vrbs Antterſa, non Antuerſa nominanda eſſet, ſi ab hoc numine ſumeret appellationem. Sed dicet quiſquam, Romanos primos nominis auctores fuiſſe, atque ab illis religionem ad nos dimanaſſe, Latina voce in Germanicam verſa. Huic propterea non credam, quòd videam apud Romanos Priapo nunquam ſub Verpi nomine honores habitos eſſe. Memini Mutuni vectoris ſponſarum, memini deæ Pertundæ, virginibus ad primos

Antuuerpia nomen vnde.

Verpus.

mos impetus adfuturæ; memini & aliorum infamium nominum, quæ in ſacris Romanis celebrantur: vnius Verpi non memini legiſſe honores. Quid quòd nullus ſit propè Satyricus, qui Verpos non inſectetur, exagitet, atque conuiciis proſcindat. Et quamuis inter Romanos eſſent, qui præputia ritu Iudaico poſuiſſent, ij tamen non Verpum, ſed vnum Deum cæli & terræ opificem, adorabant; vt Iuuenalis teſtis eſt:

Quidam ſortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cæli numen adorant.
Nec diſtare putant humana à carne ſuillam,
Qua pater abſtinuit, mox & præputia ponunt.
Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Iudaicum ediſcunt & ſeruant, ac metuunt ius.
Non monſtrare vias eadem niſi ſacra colenti,
Quæſitum ad fontem ſolos deducere verpos.
Sed pater in cauſa, cui ſeptima quæque fuit lux
Ignaua, & partem vitæ non attigit vllam.

Quamobrem cùm apud Romanos Verpi numen nullum inueniatur; quî fieri poteſt, vt noſtrates illinc vbi nullum fuerit, accepiſſe dicantur: & ſi hunc deum inde non acceperunt; quid poteſt eſſe abſurdius, quàm fingere noſtros homines deum patrium atque tutelarem peregrino & hoſtico nomine indigetaſſe? Reiecto igitur hoc commento, breuiter veram nominis rationem in lucem vocabo. Werpen idem eſt quod Latinis proiicere: & quemadmodum in ædibus proiecta quædam Latinis ſunt, quæ vltra parietis perpendiculũ longius extãt: ita nobis werp dicitur in fluminibus & mari, id quod vltra natiuum ripæ, litoríſve ductum, in aquas ab hominibus eſt proiectum: vel ne naues vadi breuitate appellere prohibeantur; vel quo pontibus, geraniis, molis, mœnibus, aut id genus ſtructuris aliis locus detur; vel quod in frequentiſsimis eſt, quò vis fluminum coerceatur. Hoc vt noſtratibus à proiiciendo placuit nominare, ita Latini à magnitudine, pondere, & fortè etiam à difficultate conficiendi molem vocauerunt. Noſtri igitur ad iaciendum reſpexerunt, atque ita propius rei naturam ſunt conſecuti. Molis enim nomen latiùs patet, & non ita propriè id exprimit, quod peculiare eſt, & perpetuũ eius quod in flumen iacitur quacunque de cauſa. Cicero epiſtolam Cæſaris ad Q. Pedium recitat, in qua Cæſar ſic ſcribit: Pompeius ſe oppido tenet. nos ad portas caſtra habemus: conamur opus magnum & multorum dierum, propter altitudinem maris; ſed tamen nihil eſt quod potius faciamus. Ab vtroque portus cornu moleis iacimus, vt

Proiecta.

Moles.

illum quàm primùm traiicere quod habet Brundusij copiarum cogamus, aut exitu prohibeamus. Cæſar item lib. primo belli ciuilis de eodem Brunduſino portu impediendo loquens, ſic habet: Qua fauces erant anguſtiſsimę portus, molem atque aggerem ab vtraque parte litoris iaciebat, quòd his locis erat mare vadoſum. Hîc bis videmus Cæſarem in eiuſdẽ ſtratagematis deſcriptione, iaciendi verbum molibus accommodaſſe: qui quòd ſermonis puritatẽ, & ſimplicem naturæ ductum ſequeretur, ſatis oſtendit propriè ad moles verbum hoc iaciendi pertinere. Optimè igitur noſtri à Werp, quod idem nobis eſt, quod Romanis iacio, nomen Werp fecerunt, ad molem eiuſmodi in aquas proiectam, notandam. Extant in Pomerania duo opidula è regione alterum alterius, ad lacum Friſhaft nominatum; quorum vtrumque molibus in aquas iactis factum eſt, relicto in medio ſinu in ſemicirculum quaſi reducto. Horum vni nomen eſt Oldenwerp, id eſt, vetus proiectum, alteri Neuwerp, quod eſt nouum proiectum. Ex his igitur ſatis liquet, quę tum Antwerpiæ, tum nominis ſit origo. Nam Ant idem nobis eſt quod Latinis, Ad ipſum; Werp, vt expoſui, proiectum: ita vt Antwerp ad verbum ſignificet, ad ipſum proiectum, vbi ipſum loco articuli noſtratis collocaui. Eſt enim Ant, idem quod An het; vbi An, idem eſt quod ad vel apud; Het verò articuli vim poſſidet: quod contractum in vnam vocem, more noſtrate, Ant facit. Hæc igitur eſt genuina nominis interpretatio, quod tũ in vſum veniſſe credimus, cùm Atuatici nomen commune toti regioni eſſe cœpit. Exiſtimo tamen primùm dici ſolere Ant Atuats werp, id eſt, ad ipſum Atuaticorum in flumen proiectum, ac deinde breuitatis gratia, Antwerp, quaſi eo ſolo per excellentiam ſatis notaretur, non de alio, quàm de Atuaticorum proiecto, ſermonem haberi. Moles autem ea de qua agimus, hactenus Werf nominatur, poſtrema littera lenem quendam ſpiritum accipiente. Quia verò eiuſmodi in aquas proiectis, nõ paruas rebus noſtris commoditates labore magno acquirimus, factum eſt vt Werven, & compoſitè Verwerven pro eo ponatur, quod Latinus diceret, cum labore ac moleſtia acquirere. Hinc etiam ſalicis ripariæ genus illud, quod foliis eſt, quàm ceteræ ſalices, albioribus, ad aquas duntaxat naſciturum, Wervenhout nominatur; eò quòd radicibus ſuis veluti ſiticuloſum, ſemper inhiet riuis & ſtagnis: qua de cauſa aptiſſimum eſt ad moles in flumina iaciendas firmandaſque. Idem enim nobis ſonat Wervenhout, ac ſi Latinus dixiſſet, materiam proiectorum ſiue molis. Nam crates maximæ hoc frutice cõtexuntur: quæ fluminibus iniectæ, ac ingenti terræ pondere depreſſę, ripis

Oldenvverp.
Nevvverp.

ripis alligantur; in quibus, velut in optatiſſimo liquore, auidiſſimè creſcunt, atque tandem molem totam denſiſsimo radicũ complexu, egregiè confirmant. Hunc fruticem Theophraſtus in fluitantibus lacus Orchomenij inſulis inuenit, ac Elæagni nomine deſcripſit. Eſt enim folio agni: ſed quod ad Oleæ folium propiùs accedat, mollius tamen & lanuginoſum: & ſicut folio, ita cortice quoque & modo naſcendi partem ab Agno, partem ab Olea videtur accepiſſe, vt non immeritò Elæagnus, compoſita voce, nominetur. Flos ei Populi, ſed minor; fructus nullus adſcribitur. Agnus item ſiue vitex, non alio loco lubentiùs, quàm ad aquas, luxuriat; vt & hac nota ſimilitudo inter vtrumque genus conſeruetur. Florem autem hoc loco Theophraſtus pro nucamento poſuit, quod nucibus Populis & huic quoque generi pro flore cenſetur. Expoſito itaque vernaculæ vocis Antwerp ſignificatu, docebo quàm bona ratione vrbi noſtræ ſit tributa. Fuit olim Atuatici ſitus is, vt vndique aquis includeretur; hinc Scaldis, hinc paludum & Scaldulæ, quo nomine paruulus quidam riuus vrbem antiquam cingens, vocatur. Omnia igitur longè lateq́ue quę circùm erant loca, ſtagnabant, aut cœno & paludibus fœda erant; ita vt nec pedibus, ob aquas & altam vliginem; nec nauibus, ob vadorum breuitatem, acceſſus hoſtibus daretur: inſigne illud quidem ad muniendam arcem citra grandes impenſas adiumentum, ſed commerciis hominum, rebuſq́ue neceſſariis importandis, non exiguum impedimentum. Quamobrem vtrique acceſſui, & nauali & terreſtri, tum cùm iam altis mœnibus, firmiſq́ue, necnõ foſsis latis tuti eſſent; conſulendum eſſe rati, ingentes primùm ſublicas, magno fiſtucarum pondere ſtagnantibus paludoſiſq́ue ripis impegerunt: quarum multas vidimus, dum fundamentis curiæ iaciendis, altè humus effoderetur. Stabant enim hactenus ingentes ſub profunda terra trabes erectæ, quæ diuturno ſeculorum decurſu, vi frigoris & imbibiti humoris, ab atro cœno, cui erant infixæ, Ebeni tum colorem, tum duritiem contraxerant: documento qui in hac regione Ebenum poſsimus imitari, quod illi nouerunt, qui vermiculata è lignorum diuerſitate opera componunt. Inter has fiſtucas, multa omnis generis materia, qua ad aggeres ducendos muniendoſq́ue vti ſolemus, ingeſta firmataq́ue hoc conſecuti ſunt, vt ripam haberent ſolidam, & tam altè in flumen proiectam, vt naues commodè appellerent, quamuis eſſent vel maximè capaces. Hæc igitur ripa Arci adiecta, Werp, & poſterius conſuetudine molliùs indicante, Werf ex re ipſa vocabatur, eò quòd iacta mole conſtaret. Et quò Arx ſecurior maneret, in hac illi cœperunt commorari, qui commerciis agitandis victitabant. Paulatim igitur

Situs Antuerpiæ.

creſcente hominum multitudine, neceſſe fuit ad hanc ripam, ita vt dixi, comparatam, pluſculum loci adiicere, quo hominibus ad habitandum extra arcem, locus daretur. E ſtagnis igitur & paludibus aquas in canales nauium capaces corriuarunt, quo humus deſiccata tum hominibus habitandi locũ ampliorem, tum pecori paſcua præberet ſicciora. Hinc factũ, vt quod arci erat adiectum, ad ripam Atuaticorum vocaretur, id eſt, Ant Atuats werp, ac deinde breuius Antwerp. Pòſt cùm acceſsio hæc magnitudine & numero hominum longè arcem ſuperaret, arcem quidem Borgt, totam verò vrbem Antwerp nominarunt. Manet tamẽ hactenus arci ius primogenium, adeò vt nemo extra hanc, ciuitate donetur: nemo extra hanc, morti adiudicetur. Quare arx nobis Borg vocetur, tũ exponam, cùm inſignia ciuitatis enucleabo. Porrò ſicut ſublicio opere, & nauali ingreſſui, & habitationi laxiori circa arcem conſuluerunt: ita terreſtri quoque itineri aggerem per paludes eduxerunt, cui ab vſu Aengaen-dyc nomen datum, id eſt, agger factus ad adeundum, quod deinde per conciſionem in Aen-dyc mutatum eſt, vt gens noſtra eſt longè, quàm ipſi Lacones, breuitatis in loquendo ſtudioſior. Solent enim ad hanc itinerum neceſſitatem, aggeres per paludes & fœdas camporum vligines duci, quos Tacitus pontes longos nominauit, definitione addita, anguſtos eos tramites eſſe inter vaſtas paludes, quod genus L. Domitius olim in finibus Cheruſcorũ exaggerauit. Ad hunc aggerem ad introeundum exeundumque, per infida pedibus loca congeſtum, vicus quidam ſuburbanus eſt enatus: qui quòd extra Scaldulam eſſet, quò tum riuo Antwerpia tota cingebatur, Kip-dorp eſt appellatus; id eſt, pagus ab ouo excluſus; eò quòd primus hic eſſet fœtus Antwerpię, e ſinu ciuitatis velut ex ouo emiſſus. Ducebat autem hæc via ad Ambiuaritos, quorũ primus pagus dictus eſt ab Atuaticis Sor-na, id eſt, ferè nimium propinquus, ſicut in Flandria arx quędam ſimili de cauſa vocata eſt Altena, id eſt, omnino nimium propinqua. Atque hæc quidem de Atuatici & Antwerpiæ, tum origine & ſitu, tum nomenclatura ſatis ſunto, ne in rebus minutis longa oratio fiat odioſa. Verùm ad ſitum vrbis noſtræ accuratiùs cognoſcendum, de veterum ſcriptis, neceſſarium mihi videtur explicare, quid Antwerpiæ ſiue Atuatico, cum regione Rien nominata: quę vox ſic eſt mutilata, vt nemo hactenus impoſitionis cauſam potuerit inuenire; quamuis permulti in hac indagatione laborarint. Inter alios eſt videre, qui ab arundine deriuant, quæ Riet noſtris vocatur; cui commento egregiam veritatis laruam potuiſſent prætexere, ſi de ripa duntaxat Scaldis ageretur, totius

Pontes longi.

Kipdorp.

Sorna.

Rienſe territorium.

totius regionis corpore ſecluſo. Ab ericetis potius erat nominanda, quorum amplitudo vaſta & immanis, tantum ſpacij in hac regione occupauit, vt non paucis locis veluti magnum pelagus oculorum aciem terminet; qua cauſa quidam ſua lingua nigrum mare, per iocum ſolent nominare. Deinde Reyen ſic effertur, vt vocalis prior longa ſit, & duplici iota ſoni vi reſpondeat, cùm in Riet diphthongus ſit tenuiùs & leniùs, quàm duplex iota noſtratibus canenda. Quocirca propius ad vocem acceſſerunt, qui ab equitando nomen ducunt. Reyen enim equitare ſignificat, eodem ſono, quo regionis nomen pronunciatur. Verùm nec hoc arridet, eò quòd nihil in hac regione ſingulare ſit, quod ad equitationem referri poſſit. Planities eſt, at illa equorum pabulo minimè conueniens, niſi equos non paludapio, vt Homerus, ſed erica paſcendos exiſtimes. Deinde hoc quaſi peculiare eſt his latiſſimis campis, vt quos equos habẽt, ij minimi ſint, & veluti nani, ſi Hollandis, Flandris, & Friſiis comparentur. Et tantum abeſt, vt indigenæ ab equitatione nomen ducere mereantur, vt vulgari prouerbio iactetur, Campanos, ſub quorũ latitudine Rienſes comprehenduntur, tam eſſe à communi viuendi ratione alienos, *Prouerbium vulgare.* vt cùm terram alibi colant, hi exuant; cùm alibi aurigis duris, & hiſpidis, & hircoſis vtantur; hi tam molles habeant, vt iis concumbant; & quod æquè aut magis etiam abſurdũ, cùm alibi equis vehantur, hi equos ſuos non aſcendant, ſed comedant, & in ventres condant. Priores adagij partes alibi, hìc poſtremam explicabo. Loco equorum ad opera ruſtica bobus vtuntur, quibus pòſt veſcuntur: qua cauſa feruntur equis ſuis veſci. Longè igitur abeſt, vt ab equitatione ſint nominandi. Alia igitur expiſcanda ratio, quæ naturam regionis magis propiuſque aſſequatur. Ryten, vocali priore longa, & *Ryten.* craſè pronuntiata, ſignificat rũpere & dilacerare. Hinc Ryten Campanis canales dicuntur ab aquis ruptæ. Alij Reten longa item priore, pro eodem vtuntur, antiquo adhuc loquendi more gaudentes. Hinc Ret, rima ſiue fiſſura, & canalis etiam aquarum vi ruptus. Ret igitur ſiue Rit, rei ruſticæ peritis ea loca vocantur, quæ irrumpentibus aquis obnoxia ſunt, & frequenter merguntur: quibus in locis cùm flammula, ranunculi minimum & feruentiſsimum genus, vno foliolo in mucronem ad digiti longitudinem exeunte, prius quàm caulem agit, ferè ſoleat luxuriare; paſtores diligenter cauent, ne oues eò adducant. Hanc noſtri Eghel coolen, id eſt, hirudinis Braſſicam vocãt; eò quòd ſanguinem, perinde ac hirudines, comeſta, ouibus educat, & dyſenteriam gignat; ea de cauſa Sanguinaria Latinis dicta: alia longè à ſanguinali, quæ Græcis Polygonon nominatur, à ſanguine *Sanguinaria, Sanguinalis.* ſiſtendo

ſiſtendo Latinum hoc nomen apud Celſum ſortita. Sanguinariæ comeſtæ remedium, idem quod dyſenteriæ ſanguinis reuulſio & diuerſio ab inteſtinis: quod Columella vt ſcribit, ita cauſam non addit, nec nominis quo herba vocatur. Siue igitur hæc ſit, vt videtur Columellæ, Sanguinaria, ſiue alia; hoc ſaltem nomen meretur, & hoc in campis facit, vt læta Retarum, vt ita dicam, paſcua, oues vitare cogãtur: alioquin eiuſmodi depreſſi canales, cùm ab aquis ſunt liberi, delicata gramina, & tenella, & ouibus gratiſſima producunt. Atque hic quidem huius vocis vſus apud paſtores, quos ego ſaltem conuenerim: nec alius omnino apud eos, qui in litore & inſulis Oceani degunt. Hi enim dum ſignificare volunt terræ quampiam partem, æſtibus adhuc patêre, nec aggeribus eſſe munitam, dicunt Ɗ'ſant ret, id eſt, terra illa hactenus naturam habet Retæ ſiue Ritæ, quod nihil aliud eſt, quàm inundationi & æſtibus eſt expoſita. Ritas hoc modo vſurpatas, Cæſar æſtuaria nominauit: quorum nuſquam maior, quàm in hac, de qua quæritur regione, copia; vbi maxima terrarum ſpacia æſtibus exponuntur, immani regionis damno. Hic loquendi modus Strabonem in mentem mihi reducit, qui eiuſmodi Ritarum inundationes ἀναχύσεις vocat, cuius hęc ſunt verba de

Anachyſes. Tago: δύο δὲ ἀναχύσεις ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις ποιεῖται πεδίοις ὅταν αἱ πλήμμαι γένωνται, ὥστε πελαγίζειν μὲν ἐπὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα σταδίους καὶ ποιεῖν πλωτὸν τὸ πεδίον, ἐν δὲ τῇ ἐπάνω ἀναχύσει καὶ νῆσον ἀπολαμβάνειν ὅσον τριάκοντα σταδίων τὸ μῆκος, πλάτος δὲ μικρὸν ἀπολεῖπον τοῦ μήκους εὐάλση καὶ εὐάμπελον. id eſt, Facit verò in ſuperioribus campis, cùm mare intumeſcit, duo æſtuaria, adeò vt ad centum & quinquaginta ſtadia pelagi faciem induant, & campi nauigari poſſint: in ſuperiore etiam æſtuario inſulam complectatur, longitudine triginta ſtadiorum, latitudine paulò minore, pomariis & vitibus bene cultam. Cùm igitur tota hæc regio, quæ Ɽgen vocatur, æſtuariis plurimis abundet, nomen accepit à Ritis, id eſt, æſtuariis. Hæc autem alibi latos campos occupant, alibi tenuioribus alueis inter altiora loca excurrunt, quibus plurimũ adferũt commoditatis ad nauigationẽ. Ceterùm quia Oceanus aggeribus magno ſumptu ductis, nũc diligentiùs cõtinetur; deinde quia canales ęſtuariorũ paulatim ſunt obſtructi, tũ cura hominũ, tum cœno per aquas delapſo; non ita longè nunc, vti olim, ad ſuperiora loca aquæ offeruntur.

Reta. Priſci illi Latini videntur & Retas agnouiſſe; ſed quid ea voce ſignificaretur, non perinde intellexiſſe. Si quæ pòſt dicenda ſunt, nunc aperta feciſſem; facilè perſuaderem hanc vnam eſſe de vetuſtiſſimæ linguæ Cimmeriæ vocibus, qua Latinos, multò antè quàm Italico ſermone vſos fuiſſe, clariſſimè ſuo loco demonſtrabo. Audiamus

mus igitur Aulum Gellium, ſi ita nobis hunc auctorem euocare A-
gellij permittent: Eius hęc ſunt libro vndecimo verba: Edicta vete-
rum prætorum, ſedentibus forte nobis in bibliotheca templi Traia-
ni, & aliud quid requirentibus, cùm in manus incidiſſent, legere at-
que cognoſcere libitum eſt. Tum in quodam edicto antiquiore ita
ſcriptum inuenimus: Qui flumina retanda publicè redempta ha-
bent, ſi quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur quod eum ex
lege locationis facere oportuerit non feciſſe. Retanda igitur quid eſ-
ſet, quęrebatur. Dixit ibi quiſpiam nobiſcum ſedens amicus meus,
in lib. ſe Caij de origine vocabulorú VII. legiſſe: retas vocari arbores,
quæ aut ex ripis fluminum eminerent, aut in alueis eorum extarent:
appellataſque eſſe à retibus, quòd prætereuntes naues impedirent,
& quaſi irretirent. Idcirco ſe arbitrari retanda flumina locari ſolita Retare flumina.
eſſe, id eſt, purganda, ne quid aut moræ, aut periculi, nauibus in ea
virgulta incidentibus, fieret. Hæc ille, nec plura; vt facilè iudicari
poſſit, nihil amplius potuiſſe adferre ad vocis explicationé. Si Caius
de originibus verè dixiſſet, arbores è ripis pendentes, aut è flumine
extantes Retas vocari, debuiſſent flumina locari eretanda, non retan-
da. Nam ſi Retæ ipſæ plantæ ſunt, quid ni retare à retis, ſicut plan-
tare à plantis diceretur? A ſtirpe fit exſtirpare, pro eo quod eſt ſtirpé
eiicere: à radice eradicare, quod eſt radices euellere: quocirca ſi
retę arbores & virgulta ſunt nauigationé impedientia, formemus ſi-
militer conuenienter linguæ Latinæ, à retis eretare; pro eo quod eſſet
retas eiicere, & à fluminibus tollere, atq; ita locētur flumina eretan-
da, non retanda; cùm ipſa per ſe retata ſint, id eſt, retis impedita. Sed
quid multis? Hæc Caij expoſitio ſe ipſa conuellere videtur, ſi vel
vllus analogiæ & verborum formationi locus detur. Retas igitur
eiuſdem propè ſignificationis apud priſcos Latinos fuiſſe cerno, pro
alueis nimirú, per quos poſsit nauigari. Hi igitur ſi ſpurcitie, limo,
virgultis, aliiſque rebus opplerentur, vt aqua non ſat haberet altitu-
dinis ad nauigationem, locabātur retandi, id eſt, excauandi, purgan-
diquè, vt fiant retæ nauigabiles. Retare igitur eſt retas facere, & ſic
canales rumpere ſiue excauare, vt aquæ tantum admittant, quantum
ſatis ſit nauigationi. Qua ratione & vox origini ſuæ vindicatur, &
recta fit è nomine ad verbum commigratio, dum flumina dicuntur
retari, id eſt, retis vbique patére ad aquas ſuſcipiendas. Neque enim
ſatis fuiſſet virgulta demere, niſi cœnum etiam & alia altitudinis im-
pedimenta tollerentur. Retæ itaque Latinis nauigabiles alueì voca-
bantur; quos qui in fluuiis faceret, is retare eos diceretur. A Ryten
noſtri fecere Ruyten, quo diſcrimen agnoſceretur inter Ryten, quod Ruyten.

eſt rumpere ſimpliciter, communi ad omnia rumpentia ſignificatu, & Ryten, quod eſt ritas facere ad nauigationem. Loco igitur Ryten dixerũt Ruiten, quod eſt euellere, expurgare ab alueis, ad alia etiam euellenda tranſſumptum. Hinc Garruiten, id eſt, omninò & perfectè canales expurgare erumpendo, euellendo, effodiendoque omnia quæ poſſunt aquæ altitudinem impedire. Hoc rurſus conciſius dicunt Gruiten, ſyncope nobis familiariſſima; quæ vox propriè foſſis expurgandis applicatur, ſimplicibus illis ad alia etiam tranſeuntibus. Maiores enim noſtri ſtudioſè ſemper declinarunt dubiam vocum ſignificationem; in iis præſertim, quorum ſingularis cura eſſe deberet, vt modò in Germani & Atuatici nominibus eſt oſtenſum. Retationis enim onus vnum apud nos eſt de præcipuis; proptereà quòd non ſolùm multæ ſint retæ ad nauigationem conſeruandæ; ſed quòd opida etiam & arces aquis muniantur; quarum foſſas neceſſe eſt frequenter retare; nõ tam ad nauigationem, quàm ad profunditaté & puritaté aquarũ; quæ niſi diligenter cuſtodiantur, non ſolùm hoſtibus aditus, ſed peſtilentibus etiam morbis ex halitu limoſarũ aquarum occaſio daretur. Præterea omnes foſſæ, omnia emiſſaria, omnes elices, accuratiſſimè retari debent; ne aquę in pratis conſiſtere cogantur, & ex pratis fœdas facere paludes. Præ cæteris auté omnibus, clariſsima illa eſt retatio, quæ ad foſſas arcis & vrbis adhibetur, cuius oneri omnia opida, nõ modò Rienſia, ſed alia etiam quàm plurima ſunt obſtricta; adeò vt & ipſa Colonia Agrippina certum ad id pendat vectigal. Pecunia itaque ad hunc vſum collata, Gruitgeſt vocatur, id eſt, pecunia retationis. Regio igitur Atuatico adiacens, & antiquo iure obſtricta, nomen accepit à Ritis; in quo non mirandum, Tau eſſe omiſſum, cùm id noſtræ ſit conſuetudini Tau & Delta, dum inter duas ſint vocales citra aliam conſonantem omittere, tum in efferendo, tum in ſcribendo. Dicimus igitur Rien, pro Riten; quod cùm alij non animaduerterint, fruſtra ſe in quærenda nominis cauſa fatigarunt. Eodem modo in Ruiten, quo pro Riten poſterior ętas, diſtinctionis gratia, vti cœpit. Frequenter audimus Tau ablatum. Dicunt enim ferè Ruien pro Ruiten: qua voce, & pro nomine, & pro verbo vtuntur; ita vt cùm nomen eſt, canales: dum verbum, canales facere ſignificet. Verùm cùm hoc libro antiquitates huius noſtræ regionis examinare ſtatuerim, non illa tradere, quæ præſentem rerum ſtatum ob oculos ponant, non poſſum cũ laude hoc munere defungi, niſi antiquum Rienſis regionis nomen declarem. Videndum igitur qui fuerint Ambiuariti, quos in hac regione quam Rien vocamus, Cæſar videtur collocaſſe, & vnde nomẽ hoc

Gruiten.

Ambiuariti qui, & vnde dicti.

hoc Ambiuaritorum acceperint. Quod ſi expoſuero, & iis,quæ de regione Rienſi dixi, plus fidei habebitur, & vocem hactenus omnibus ignotam, ad veram ſuam originem vocabo. Ampt, vox eſt noſtras, poſita cuiuis magiſtratui ſignificando, cui ius aliquod ſit mandandi. Scriberetur autem conuenienter,& linguæ noſtræ,& ſuis fontibus Ambte; ſed quia difficilior eſt pronunciatio, media littera in tenuem mutatur: deinde quia Ni ante Pi in eadē ſyllaba, trāſit in Mi, Ampt, nō Anpt, in vſum venit. Eſt enim vox compoſita ex An & Biete. Anbiet igitur idem eſt, quod præcipit, ſiue alij quippiam mandat; & more loquendi noſtris vſitato, ad alios mandata dat. An namque ad notat: Biete, mandat. Ex Anbiet conciditur Ampt, ea, qua dixi, ratione. Verùm in compoſitione ex Ampt fit Am decurtatum. Sic dicimus Amman, quam integrè, vti hactenus quamplurimi Amptman vocaremus, in omni ſermone curioſè quæſita, tum breuitate, tum ſuauitate vocum. Hoc nomine alibi aliter vtuntur. Bruxellani, pro ſummo ſuo magiſtratu, Antwerpiani, pro eo duntaxat, qui ciuilibus cauſis præſidet, altero qui in crimina inquirit, Sculteto nominato: quæ vox in lingua vernacula integrè efferretur, Schulteis. Schult noxam ſignificat, & crimen, & quoduis debitum. Eis verò ſiue Heiſch, idem eſt quod exigo. Schulteis igitur is dicetur, qui debitum pro noxa exigit. Sed iam ad Ampte reuertor, ex quo in compoſitione Am fieri dixi. Hinc Ambactus vox, & à priſcis Latinis,& à recentioribus ad examen vocata, ſed à nemine ſcriptorum,quod equidem ſcio, vel bene explicata, vel ad germanos natales reducta. Feſtus Am Latinis circum notare docet, atque dici inde Ambactum, id eſt, ſeruum circumactum; qua voce Ennium vſum eſſe dicit, addens Gallicam eſſe. Cæſar libro ſexto Commentariorum de bello Gallico hæc habet: Alterum genus eſt equitum; ij cùm eſt vſus, atque aliquod bellum incidit (quod ante Cæſaris aduentum ferè quotannis accidere ſolebat, vti aut ipſi iniurias inferrent, aut illatas propulſarent) omnes in bello verſantur: atque eorum, vt quiſque eſt genere, copiiſque ampliſſimus, ita plurimos circum ſe ambactos clienteſque habet: hác vnam gratiam potentiamque nouerunt. Turnebus,vt hic quoque diligentiam eruditionemque ſuam mōſtraret, adducit ex neſcio quo Lexico, Ambactus δοῦλος μισθωτὸς, ὡς Ἔννιος. Partim igitur ex hoc,partim ex Feſto, putat Iulium ab Ennio vocabulum hoc mutuatum eſſe. Equidem & Ennium & Cæſarem à Gallis accepiſſe credo, quorum mores & Remp. deſcribenti, fuit propè neceſſarium æquè Ambactorum atque Druidum meminiſſe. Verùm nec rectè Feſtus, nec rectè Lexicon;nec

Ampt. | Amman. | Sculteis. | Ambactus.

ipſe denique Turnebus Ambactum ſeruituti nobilium addixit. Melius Iulius, qui dicit equites hanc vnam gratiam potentiamque nouiſſe; quaſi diceret, potentiam omnem equitũ pendére ex gratia Ambactorum: quod ſi ita eſt, quam ſeruitutẽ ſomniamus, vbi gratia homines, non mercede, non emptione conciliandi videntur? Rhellicanus confeſſus, ſe nullam vocabuli Germánicam originem inuenire, ineptè perinde atque ceteri, Gallicam vocem de Latino ſermone interpretatur; quaſi Galli à Latinis eam emendicaſſent. Eruenda igitur vera ratio de Cimbrica ſiue noſtrate lingua, cum qua priſcam Gallorum eandem fuiſſe, pòſt cùm locus erit, clarè copioſéque demonſtrabo. Quid ſit Ampte ſiue Ambte, oſtenſum eſt: nunc quid ſit Acht, enucleandum. Acht, idem eſt, quod dignum duco, vel in exiſtimatione habeo: vt cùm dicitur, Jck achte hem, id eſt, ego magni eum facio, ſiue in exiſtimatione habeo. Et contrà, Jck achte hem niet, id eſt, nihili eum facio; & ſimiliter in aliis orationibus vſurpatur. Ex Ambt igitur & Achte, fit Ambacht, remoto Tau ad ſoni elegantiam, & de more noſtrate, qui illam litteram è medio frequenter tollit; non in compoſitione modò, ſed in ſimplicibus etiam enunciandis. Dicimus enim Vater & Vaer, Moter & Moer, & alia eius generis infinita. Eſt igitur Ambachte, corpus eorum, qui aliquem dignum ducunt, cuius iuſſis obtemperent. Ex hac ratione eluceſcit ad gratiam, non neceſſitatem pertinere Ambactos; & quantò quis plus gratiæ popularis inire poteſt, tantò eſſe in maiore exiſtimatione, tantoque digniorem iudicari, cuius imperium vltrò ſequãtur. Conuenientiſſimè igitur more Gallico, Cęſar ad gratiam Ambactos retulit, non ad ſeruitutem aut neceſſitatem: quam alij contra vim verbi, & liberam gentis conſuetudinem perperam induxerunt. Ambacti igitur, vti Latini transformarunt, ſiue Ambachten noſtrate lingua eiuſmodi in ciuitatibus corpora dicuntur, quæ vnum ſibi legunt, cuius auctoritatem perinde atque capitis ſui venerantur. Hinc apud Flandros quatuor pagi ſunt, aut potiùs vnus pagus in quatuor regiones diuiſus, cuius ſingulæ partes Ambachten vocantur. Quod diligenter notandum, ne quis opinetur hoc vocabulo mechanicam artem ſignificari, quod quidam, ſermonis ſui nimiũ rudes, arbitrantur. Quare verò ad artem eiuſmodi ſignandam vulgus vſurparit, hæc eſt cauſa: Opidanorum, qui ſacris non ſunt addicti, & quorum ratio in Rep. haberi debet; alij vel generoſi ſunt, vel generoſorum vitam agunt; alij mechanicas artes exercent. Priores illi aliis claſſibus cenſentur; poſteriores in corpora artificum diuiduntur, pro artium, quas profitentur, diuerſitate. Horum ſingula ſuos

Gallica lingua.

Acht.

ſuos ſibi Capitaneos eligunt ad annum duraturos · quibus quòd illa priſca conſuetudine ſint addicti, Ambactorum titulo ſe honeſtarunt. Hos principes in bellum ſolent educere; his corporis cuſtodiam credere; in horum peditatu potentiam ſummam collocare; his viribus incolumem Remp. tueri; hoſtium iniurias propulſare. Sed vt omnia mutātur, Deus vellet, vt in melius, auorum memoria, cùm regio noſtra fauſtis connubiis exteros Principes ſibi adſciſcere cogeretur, paulatim mercenarij milites fiſcum omnem, & omne ærarium exenterare cœperunt, & gliſcente ſemper auaritia, noua ſuadere bella, nō quo Principis honori & patriæ ſaluti conſulatur, ſed quo quicquid vſquam eſt, illorum libidini ſit obiectum. Manent tamē hactenus hæc collegia artificum in omnibus ciuitatibus, quorum diſtinctio & adminiſtratio in primis eſt neceſſaria, præſertim intra vrbes. Nam ab externis bellis per ſtipendiariorum ſacramenta facilè excuſantur; niſi qua grauior tempeſtas aliud cōgat. Quia igitur Ambactorum nomen artificum maximè corporibus in opidis eſt tributum, omnes artes, per quas ad collegia illa peruenitur, abuſu quodam per ambitionem irrepente, cœperunt Ambachten nominari; quarum tamen vocem propriam non eſſe, tum ſignificatio modò expoſita, tum Ambacti Flandrorum apertiſſimè commonſtrant. Ex Ampt igitur Amman, id eſt, vir in magiſtratu eo, quem dixi, conſtitutus; & Ambactus, is qui in collegium eiuſmodi voluntariū eſt cooptatus. Ex eodem Ambiorix nobilis Eburonum rex, Atuaticis olim vectigalis nomen accepit; quod integrè & noſtro more diceretur Ambietorrijch, id eſt, Magiſtratus ſiue Ambactorum princeps ſobolis diues. Ambiet citra ſyncopen, idem eſt quod Ampt conciſum, è quo demitur Tau ea, quam oſtendi paulò antè, conſuetudine. Or, prolem ſiue ſobolem inter alia notat: vt cùm dicimus, Hy ſterf ſonder or, id eſt, is mortuus eſt nulla relicta prole. Rijch vocali longa, quam gemina figura vulgò ſcribimus, diuitem ſignificat. Verùm Romani Chi noſtrate in dictionum fine ſcriptum, in x mutarunt, vel quia formatio Latinis familiaris ita ſuaderet, vel quòd Chi Gręcorū vltimæ Latinorum litteræ, qua decem notantur, figura ſimilis videatur. Nomen profectò bonis auſpiciis & fauſta precatione Principibus dandum, quo multam ei ſobolem ominamur, ne regnum ad externos deuoluatur. Eſt igitur Ampt in compoſitione Ambiorigis citra ſyncopen integrè ſeruatū, ſolo Tau in fine Ambiet ablato. Vocalis autem in Ambiorix ſecunda, nobis diphthongus eſt, ex i & e cōflata, quę in i longū, cui pronuntiatione proximè accedit, facilè trāſit. Vltima verò vocalis eſt pronūcianda vt duplex iota, Ambiorix.

 ſono

ſono craſſiore quàm i & e. Eiuſmodi vocalium & diphthongorum diuerſitate, cùm neque Latini, neque Græci æquè atque nos abundent, mirum non eſt, ſi paulò aliter à Latinis & Græcis voces noſtrates, vel ſcribantur vel pronuncientur. Immò vix credo quenquam inueniri tā ſermonis noſtri accuratū ſcribam, qui hanc vocaliū diphthongorūque varietatē, vel Græcis vel Latinis elemētis, ad vnguem exprimere poſsit. Bene certè de vernacula lingua mereretur, qui nouas aliquot vocalium & diphthongorum figuras excogitaret, quibus hanc totam complecteretur diuerſitatem. Satis, opinor, clarum feci, quid Ampt & Amman notaret: quibus titulis, cùm Hiſpani recèns ſubiugati, Gotos & ceteros Germanos plurimum vti, & iis gaudere animaduertiſſent, ſcirentque dignitatis nomen eſſe; cœpere fœda adulatione omnes dominos Amos vocare; vt gēs eſt in magnificis titulis tribuendis, etiam indigniſſimo cuique, nimio plus liberalis, ne dicam prodiga. Ceterùm Ampt non ſolùm de hominibus in eiuſmodi magiſtratu conſtitutis dici ſolet, ſed de ipſa etiam ditione, quæ magiſtratus ipſius poteſtati ſe ſubiicere dignata eſt. Sic diceretur, Het Ampt van Bruſſel, id eſt, ditio Ammanni Bruxellenſis; quanquam ad certius diſcrimen ferè pro eodem in vſu eſt Amdi, quo ditio diſtinctè notetur. Nunc igitur ad id quod quæritur. Ambiuariti ad ſingulas litteras examinati, illi ſunt qui habitant ſub Ammanno, cuius poteſtas eſt circa retas, vt ita dicam, ſiue ruptos terræ canales, qui nauigari poſſunt. Am modò expoſitum: Bi ſignificat circa vel penes: Var, idem eſt quod vehor, & per excellentiam naui vehor. Riten, canales ſunt, à fluctibus & aquis rupti. Ambiuariti igitur ſunt ij, quorum Ampt ſiue magiſtratus is eſt, penes quem ſunt eiuſmodi canales nauigabiles. Monerem hìc, niſi cuiuis per ſe in mentem venire crederem, noſtratibus in compoſitione moris eſſe, ſi conſonans eadem partem vnam compoſiti finiat, & alteram incipiat, eam non ſemper geminari ad aſperitatem fugiendam; vt in Or & Rech, in Ambiorige; & in Var & Rit, in Ambiuaritis. Non erat ſanè pœnitēdum officium, ſiue patrocinium iuris dicundi poteſtatem ad tota hæc litora multis canalibus interrupta habere. Nam præter mercatum, & eius vtilitates, neceſſe fuit & alia multa procurare; in quibus ſi tantum fuit fructus, quantum par fuiſſe difficultatis, opimum profectò magiſtratum poſſidebat, qui Ambiuaritos hoc populari ſtatu gubernabat. Trium enim ingentium fluminum oſtiis Rheni, Moſæ & Scaldis, tum Oceani vagis & procelloſis æſtuariis contētos, neceſſe eſt arbitrari plurimum re nauicularia, piſcatu, & aliis id genus aquarum commodis, vſos eſſe; atque rurſus pluri-

plurimū negocij habuiſſe, tum in aquis compeſcendis, tum in agrorum limitibus bene recteque obſeruandis, quos in tot diluuiis tam arduum eſt tenere firmos, vt ob Nili inundationes Geometriam in Ægypto arbitrentur inuentam: quoniàm de eius ſinu accurata illa agrorū dimenſio ſit petenda. Primùm igitur hæc regio dicta T'lant vander Ambiuariten, id eſt, regio Ambiuaritorum: deinde T'lant vander Riten, abiecto principio dictionis: pòſt, T'lant van Rien, exempto Tau, de more noſtro. Eſt enim tam familiare noſtratibus voces decurtare, præſertim propria nòmina, vt ex Elizabet faciant Els, vel Bet, vel Lys, quorum ſingulis totum nomen volunt intelligi. Sic principio dictum puto, Ant Atuatings werp, id eſt, ad proiectum Atuaticorum: deinde breuitatis ergô, Ant-werp: atque ita paulatim nomen hoc eualuiſſe, altero obliterato. Qui enim ſimpliciter Ant werp dicit, nihil aliud quàm ad proiectum in flumen dicit, non adhibita diſtinctione vel loci vel gentis. Quocirca ex priore poſterius credo proceſſiſſe, haud aliter quàm in propriis nominibus apud noſtrates breuiſſimum quodque maximè arridet. Eruimus itaque è tenebris, & nomen verum vrbis, & nomen regionis vrbi ſubiectæ, eaque ad vetuſtas ſuas & veras deduximus cauſas. Verùm ne quis exiſtimet, Ambiuaritos omnes Moſæ propinquiores fuiſſe, quàm vt ad Antwerpiæ ſuburbana vſque habitarét, legendus eſt Cæſar in principio ſtatim libri quarti; quo loco docet Tenchteros, ſiue Tenchateros, vti alij legūt, & Vſipetes à Sueuis pulſos, Rhenum nō longè à mari quo influit, tranſiiſſe, atque Menapiorum, qui vtramque ripam habitabant, ſedes occupaſſe. Ab his pòſteà magnam partem equitatus prædandi frumentandique cauſa ad Ambiuaritos trans Moſam flumē miſſam. Cùm ergo Cęſar bellū his illaturus, propius hoſtiū caſtris acceſſiſſet, rogatus eſt ab hoſte, vt tridui induciæ intercederent, per quod tempus equitū turmas ab Ambiuaritis redire poſſe arbitrabatur. Cæſar interim diſsimulatione vſus, & iis legatis, qui venerant ad pacis conditiones ineundas, retentis, improuiſus caſtra occupauit, & hoſtem inermem tam diu cecîdit & perſecutus eſt, dum ad confluentem Rheni & Moſæ veniretur; vbi cùm Germani laſsi vlterius obiectu fluminum fugere non poſſent, aut cæſi ſunt, aut vorticibus abſorpti. Contigit igitur hæc ſedes inter Tilam & Buſcumducis, ſeſquimiliari circiter à Tila, & duobus & dimidiato à Buſco ducis, ſiue vt Latinè dicam, à Ducis ſilua. Interamnium autem illud, ad cuius finem pagus eſt Alphen nominatus, à fluuiis quibus cōcluditur, nomen accepit Maeſwael, id eſt, Moſa Wahalis. Moſam enim nos Maes, non Moes, vocamus; at Eburones ſic

Ambiuaritorum regio.

ſic Maes pronunciant, vt Romani quartam, non primam vocalem audiuiſſe viderentur. Inſignis ergo hæc Germanorum cædes à Romanis perpetrata eſt, adiuuantibus non ſolùm ceteris Gallis, Romanorum vel ſociis, vel vectigalibus, ſed Menapiis etiam, in quorum finibus cōſederant. Verùm virtute ſuperati nō ſunt, ſed fraude Cęſaris, qui legatis apud ſe retētis, improuiſus in hoſtes irruit excuſatione vſus nimis quàm abſurda. Cùm enim promiſiſſet reuocaturū ſe equitatum qui præceſſerat, adeò hoc ſe facere, cùm minimè vellet, ſimulauit, vt quinque millia equitū Romanorū in Germanorum conſpectū venerint, de quibus quid aliud erat cogitandum, quàm eos tanto numero pręcurriſſe, vt imparatos opprimerent, intereà dum de induciis tractaretur. Occurrerunt igitur octingenti, quot fortè vel aderant, vel in tanta feſtinatione ſe poterant expedire. Hic verò tam exiguus numerus quinque millia Romanorum cecídit, & in fugá vertit. Poſtridie verò cùm frequentes omnibus principibus maioribusque natu adhibitis, in caſtra Cæſaris purgādi ſe cauſa, vel forſan accuſandi Romanum equitatum, quod prior læſiſſet, venirent; Cæſar omnes ad vnum retinuit, & intereà dum cum Legatis & Principibus agere crederetur, miſeros Germanos, eam fraudem minimè ſuſpicantes, ex improuiſo oppreſſit. Nemo eſt tam, opinor, obtuſi ſenſus, qui verba Cæſaris de hac re legens, & ea cum iis quæ geſta ſunt, conferens æqua lance, nō ſtatim cernat Germanos minimè commeruiſſe, vt communi gentium iure excluſi, perfidè cæderentur. Nam ſi fraus ſubfuiſſet, quamobrem poſtridie tam frequentes adfuiſſent, eductis vnà ſecum Principibus & maioribus natu, inter quos duces quoque fuiſſe, dum Principes nominat, ipſemet confitetur. Excuſet ſe vt velit; hæc vna confeſsio ſatis eſt ad docendum, in ſimplicitate Germanorum nullam fraudem latuiſſe. Deinde illud quoque hinc perſpicuum, in hoc prœlio contra eos, qui non ſolùm inermes, ſed ſine ducibus etiam erant, à Romanis pugnatum fuiſſe. Quòd verò multitudinē cęſorum recenſet, dignū eſt tyrannico animo, qui nullo ſatis ſanguine poteſt exſatiari. Si quis ex coniectura ſcire velit, quot fuerint in tanta multitudine, tum equites, tum pedites ad pugnam expediti; conſulat Plutarchum, qui Heluetiorum trecenta quidem millia fuiſſe confitetur, ſed nouendecim duntaxat millia ad pugnādum apta. Idem hìc quoque contigiſſe neceſſariò fatendum ei, qui velit puerorū, ancillarū, decrepitorū, & reliquæ imbellis multitudinis numerum, cum militiæ idoneis conferre. Egregiam ergo laudem Cæſar cōſecutus eſt, qui miſerę multitudinis, & ſupplicis, & omni cōſilio & ducibus deſtitutæ, perfidis cædibus animum & oculos pauit.

Rectiſsi-

Rectiſsimè igitur iuſtiſſimus Cato, cùm Senatus turpiſſimæ victoriæ huius cauſa ſupplicationem decerneret, ſententiam tulit, dedendum eſſe Barbaris Cæſarem, expiandamque vrbis nomine violationem fœderum; vertendasque in ſontis caput exſecrationes, vti ſcripſit Canuſius. Hunc locum totum euoluendum cenſeo ei, qui volet Ambiuaritorum regionis ſitum peruidere. Cùm enim è regione inſulæ, quam Romerſweert vocamus, fuga fluminum obiectu ſit prohibita, non procul caſtra abfuiſſe illinc, è quibus Moſam equites ad Ambiuaritos tranſiuerant, neceſſe eſt. Neque veriſimile eſt verſus Eburonum fines, quibus Cęſar aderat, iter flexiſſe. Tranſmiſerint igitur Moſam ad Grauam, ac inde per Ambiuaritorum campos equitarint ad vltimos vſque, ac demus nunc Antwerpiam vſque veniſſe; fieri tamen poterat, vt intra triduum & paulò minus, commodè ad caſtra, quibus egreſſi erant, peruenirent. Finem igitur Ambiuaritorum in ſuburbano Antwerpiano collocamus, hoc nomine complectentes, quicquid eſt citra Moſam & Scaldim, infra Taſſandrorum, & Eburonum, & Atuaticorum regiones: quod totum Atuatico ſubeſſet; niſi nouum opidum ad Ducis-ſiluam, & Comites Hollandiæ partem abſtuliſſent. A Menapiis igitur Moſa diuidebantur, qui pòſt Wali commixtus, à Batauis eos ad Oceanum vſq; ſeparabat. A Taſſandris verò, quibus limitibus fuerint diſtincti, non æquè clarum. Mihi placet, eouſque Ambiuaritorum ditionem extēſam fuiſſe, quouſq; Retæ ſiue canales ab æſtuariis facti, fundebantur. Loca verò altiora deinde ad Taſſandros & Thungros relata. Extant hactenus horum finium monumēta in duobus nominibus minimè obſcuris. Alterum eſt Teſſanderlo; alterum Thongerlo; id eſt, altum Taſſandrorum & Thungrorum. Lo enim in ſermone noſtro loca notat altiora, præſertim quæ ſtagnis, torrentibus aut paludibus adiacent. Videntur igitur ad Thongerlo vſque & Teſſanderlo canales excurriſſe, quibus ęſtuaria irrumpebant. Verum igitur eſt, ad Thungros vſque Oceanum inundaſſe, non illos quidem mœnibus incluſos, quod quidam ſomniarunt, monſtratis, ſi Mercurio placet, annulis, quibus oræ nauiū alligarentur, ſed quos vniuerſim hac appellatione nominamus. Atque hoc modo Cæſaris locus defenditur, quo dicit, Eburonum eos, qui Oceano proximi eſſent, ſeſe in inſulis occultaſſe, quas æſtus efficere conſueuit. A canalibus enim multas inſulas factas fuiſſe credet, qui coràm regionis ſitum intuebitur. Quamuis enim mare aggeribus & arenis coërcitum, non amplius tam altè exundet; tamen in tota planitie plurima ſunt ſtagna, non paucæ paludes, & canalium ſiue Retarum clariſsima veſtigia; ad quarum vnius finem

Catonis ſententia.

Thungrorum & Taſſandrorum limites.

F hacte-

hactenus pagus eſt Reti nomine. Inſularum quoque in nominibus extant ſigna, vt in Arendonck, Corſendonck, Heldonck, quæ ab Eburonum finibus non longè abfuerunt. Donc enim eum vicum pagúmve ſignificat, qui ſic in paludoſis, vliginoſiſque campis iacet, vt frequenter omnia circum circa loca ſtagnent, atq; ſe crebrò aquis immergant, non aliter atque mergi Latinis dicti, quos nos ab eodem verbo Duken, cuius præteritum Donck, Dukers vocamus. Plurimi enim eiuſmodi pagi aliquando inſularum rationem ſubeunt, dũ nullus aditus, niſi per pontes longos, datur. Eo nomine non procul ab Antwerpia eſt Wiſmerdõck, quaſi dicas, vaſti ſtagni inſula, locus qui hactenus hieme & multo vere ita aquis lõgè lateq; ſeptus iacet, vt vix aditum admittat. Eſt & alter eiuſdem ex parte nomenclaturæ Grobendõck, hac ętate Iaſparo Scheto domino ſuo nobiliſſimus, qui in iuuetute tanta Muſarũ benignitate carmẽ ſcripſit, vt cum optimis poetarũ certare poſſet, ac deinde ad reip. negotia accerſitus, ſummo cũ honore totius Belgicæ ærario pręfecturã accepit, qui nobis multa Romanorum numiſmata, eo loco effoſſa, monſtrari curauit, è quibus coniecturam certam feci, Grobendonck nomen à foſſis caſtrorum & locis paluſtribus accepiſſe. Situs certè eſt, qui propter flumen & paludum munimenta, & lætiſſima paſcua, & caſtris & equis alendis ſit commodiſsimus. Talis ergo olim regionis natura fuit, victa illa quidem hominum induſtria, & ſiluarum ſepulturis, quarum tumuli congeſti, terram altiorem reddidere; tum etiam mari aggeribus excluſo, & campis per emiſſaria deſiccatis: ſed ſic tantum victa, vt multis locis ſeſe hactenus oſtendat. Loca igitur altiora Thungrorum & Taſſandrorum, nominibus ſuis indicant, eouſque ſtagna & æſtuaria valuiſſe; eò quòd Lo ſemper ad humilia loca, & aquis obnoxia, comparetur. Eodem tractu, quo Ambiuariti & Thungri ſeparabantur, eſt Weſterlo & Ooſterlo, id eſt, altum Occidentale, & altum Orientale: quibus nominibus loca altiora, citra tamen montis accliuitatem ſignabãt. Et quò hæc vocis explicatio vberiores fructus nobis adferat, vicinis etiam aliquid inde communicabo. Prius tamen placet indicare, qua formula maioribus noſtris pro hoc ſignificatu in vſum venerit. In linguæ Cimbricæ cauſis oſtendam, quaſdam nobis voces eſſe, quæ contrario pronuntiatæ ordine, contrariũ habent ſignificatum. Inter eas eſt & hæc de qua agimus. Hol enim cauum notat, quod ſi conuerſo litterarum ordine legas, Loh exiſtet, ſed aſpiratio non auditur, eò quòd productio vocalis eius locum expleat. Nam Hol breui accentu & tempore pronunciatur. Lo verò, quia aſpiratio fini incommoda eſſet, pro aſpiratione tempus accepit. Sed

Iaſper Schetus dominus Grobendonckanus.

Sed de hac ratione formandarum vocũ, alibi latiùs; nunc illud quod polliciti ſumus, vicinis noſtris largiamur lubenter; tantundem recepturi, ſi qua parte noſtram tenuitatem dignabuntur adiuuare. Louanium vrbs eſt Brabantiæ primaria, non tam Comitibus ſuis vetuſtis, è quibus Duces noſtri extiterunt, nobilis, quàm inſigni Academia, & omnium artium liberalium vniuerſitate. Hæc quia me aluit, & diſciplinis ſuis formauit, iure ſuo poſſet mercedẽ nutritiã poſtulare. Deinde non hoc tantùm nomine ei ſum obſtrictus, quamuis hoc ſolum ſit vel maximum vinculum; ſed illo etiam, quòd ea gentilitatis noſtræ tum priuilegia ſeruet antiquiſsima, omnium eorum quæ extant; & talia, vt nulla alia iis poſsint comparari: tum tribunal habeat, ad quod ſolum quotquot noſtri ſanguinis ſunt, euocari debent, in quacunque tandem Brabantiæ ciuitate degant. Hi vno nomine omnes Petrimanni vocantur, id eſt, viri ſancti Petri; eò quòd Ducem Brabantię exercitu fuſo fugatoque, captum eripuerint è manibus hoſtiũ, tantis animis, vt res miraculi loco haberetur: ob quod factum poſteri tantis priuilegiis ſunt donati, vt ad inuidiam vſque aſcenderint. Habentur enim tanquam perpetui Ducis Brabantiæ aulici, quorum curia Louanij eſt conſtituta, propterea quòd inde Ducum genus de parte maſcula ſit propagatum; ibique Diuo Petro dedicata, extra quam nemo ipſorum cauſam dicere cogitur, ſiue ciuilem, ſiue criminalem. Louanium igitur nomen habet non à laudando, vt quidam prodiderunt; non à Leuacis, vt alij ſunt ſuſpicati, eò quòd hi Neruiorum, non Eburonum fuerint clientes; ſed à ſitu vrbis, qui talis eſt, vt mœnia vetuſta, quæ, vt illa tulit ætas, fuerunt firmiſsima, ex albo nimirum lapide ad normam conſtructa, ex alto deſcendant ad loca humilia, & aquis obnoxia, quas Tila fluuius maior, & Vorta riuulus ſiue torrens, extra ripas ſuas euomere frequentiſsimè ſolent, & longè lateque omnes campos, & intra muros & extra, in ſtagna & paludes permutare. Altum autem illud è quo deſcendunt, *Lo* vocatur; è quo mons aſſurgit ſiluoſus, à *Lo* nominatus *Loberch*, id eſt, altioris loci mons. Iam ſtagna omnia & loca aquis exundantia, noſtrate ſermone *Vey* dicuntur. Hinc igitur vox compoſita *Louey*, id eſt, quod altum locum & ſtagnantẽ complectitur. Nec citra cauſam de hoc ſitu nomen fabricarunt; eò quòd nihil amœnius ſit, quàm vtramque faciem terrarum habere. Louanium certè & intra vrbem & in ſuburbanis vbique, campos habet aquis obnoxios, & iis altiora loca incumbentia; è quibus & colles aſſurgunt, alij vitibus conſiti, alij ſiluis horridi, alij pomariis vberes, alii per decliuia ſegetibus læti. Sunt hæc quidem Louanio & Romæ Louanium.

F 2 commu-

communia; ſed ſic, vt ſi meo iudicio ſententia ferenda ſit, longè lateque, loci amœnitate, Roma ſuperetur atque vincatur à Louanio. Nuſquam, ita me Phœbus amet, terrarum locus eſt, qui magis videatur mereri, vt ſit ſacrum Muſarum domicilium. Conferantur omnia quotquot ſunt litterarum Gymnaſia, vel in Italia, vel in Hiſpania, vel in Gallia, vel in Germania; nullum inuenietur, quod huic par dici queat. Vixi Pariſiis, Aureliæ, Pictauij, Lugduni, Burdigalæ, & in loco Galliæ amœniſsimo Andegaui: vidi Ticinum, & in eo domûm enneophonum: vixi Bononię, Patauij, Mantuæ, Florentiæ, Romæ & Neapoli: Germaniam partim vidi, partim de auditu cognoui; ſed quæ equidem vidi opida, nulla ſunt Louanio comparanda, ſitus iucunditate; cùm tamen viderim præcipua & inter cetera Monachum, Auguſtam, Vlmam & Coloniam Agrippinã, vt taceam inferiora. In Hiſpania, Salamanca ſcholarum magnificentia longè omnibus in Europa præſtat Gymnaſiis, ſed ſitu & locorum facie à Louanio ſuperatur. Vallis Olitana extra vrbem non eſt inamœna, præſertim in Viſurgis ripis, ſecundũ quas frequenter Cimancam vſque corporis exercendi & animi recreandi cauſà ſoleo, dum illic viuerem, deambulare; & habet duo collegia quibuſuis ædibus regiis conferenda, ſed omnibus inter ſe comparatis, nihil ad Louanij amœnitatem. A ſitu igitur primi conditores nomen dederunt, *Louey* idcirco vocantes, quòd *Lo* & *Vey* tum intus, tum foris contineret. Non eſſe verò commentitiam hanc vocis interpretationem, de alterius opidi nomine faciam apertum. Eſt

Venlo. in Geldria in ripa Moſæ opidum non ignobile, *Venlo* nominatum, cuius appellatio idem prorſus quod *Louey* ſignificat, contrario duntaxat in compoſitione ſyllabarum ordine conſeruato. Eſt autem collocatum in loco altiore, è ſtagno hiberno, ſiue palude aſſurgente, cuius muros ex altera parte Moſa pręterlabitur. Hæc palus quamuis non latè pateat, ad tria tamen & eo amplius milliaria noſtratia expor recta eſt, atque ea de cauſa per excellentiam *Vey* nominatur. *Venlo* igitur altum illud notat, quod paludi inçumbit, à qua nomen opido datum eſt, *Venlo*. Nec ratio deeſt, ob quam *Louey* ſyllabam *Vey* poſteriorem habeat, cùm ea in *Venlo* priorem locum occuparit. Louanij enim alta loca ſtagnantibus paludoſiſque, & plura ſunt & maiora; ita vt meritò quod dignitate præcedit, prius etiam exprimatur: cùm è diuerſo palus illa, à qua *Venlo* nomen duxit, tam longè extendatur, vt alto illi quod inter Moſam & ſtagnum veluti Iſthmos intercedit, meritò præferatur. Neque enim in tota illa regione palus eſt, quæ huic ſit conferenda. Verùm de *Vey* alibi plura, nec

vno

vnoduntaxat loco, atque id neceſſariò, rerum ſerie ſic poſtulatura. Deſinant igitur nugari, qui vel à Lupo, vel à Leuacis, vel à Martis laudibus nomen Louanio deriuant, & ipſi tandem antiquitatum & & hiſtoriæ magiſtri diſcant, vnde Louanienſis Academia appellationē ſortiatur. Nunc igitur quid Lo noſtris ſignificet, ſatis eſt oſtenſum: è quo fit vt colligamus Ambiuaritorum regionem à Thungris quidem Thungerlo fuiſſe diſcretam. Verùm enimuerò quandoquidem hæc limitū diſtinctio in Tongerloum me deduxit, committere citra piaculum non poſſum, vt monaſterij hoc loco extructi, nullam faciam mentionem. Eſt illud quidem in ſolitudine vaſta ſitum, ſed tale tamen ac tantum, vt magnificentia ſua regia omnium animos ac oculos in ſe conuertat; & quicquid tædij è ſabulone ſterili & longo latoque ericetorum tractu iter hac habentes, contraxerint, id amœnitate ſua inexpectata inſperataque penitus diſcutiat & expurget. Procul è campeſtri & raſa planitie intuentibus, altiſsima denſiſsimaque ſilua ſeſe oculis offert; quæ niſi occultum ædificium altiſsima turris pinna procul intuentibus ſe proderet, declinãda fugiendaque, vt latronum vel ferarum ſedes videretur. Iam propius aggreſsis vetuſtæ quercus & rectis caudicibus cælum petentes ſe oſtentant, quæ tam arctis inter ſe & anguſtis ſpaciis comprimuntur, vt altera alteri locum non relinquat, alimentum in ramorum tabulata diffundendi, qua de re fit vt & altiſſimum, & rectiſſimum auctum cuſtodiant. Hinc tum ſtatim peruidetur ab iis ſaltem, quibus nec mens nec oculi deſunt, non ſolius naturæ hoc opus eſſe, ſed arbuſta hominum induſtria olim cōſita, & diligenti cura in ſterili ſolo educata. Nō igitur luſtra nunc inde belluarū, ſed ſtatio hominū diligentiſſimorum exſpectatur in progreſſu videnda. Porrò ſimul ac robora hæc ſublimia ac denſis comis inter ſe cōnexa ſubiueris, neſcio quem metū animus perſentiſcet, atque perinde te ſenties affici, atque ſi in auguſtum aliquod fanum ſis ingreſſus. Vmbra enim illa quercetorum obſcura, & opaci luci ſenium venerandum, vt omnibus religionem quandam affert, & quaſi horrorem incutit, ita doctis viris Dodonæam ſiluam in mentem reducit, cuius quercus ita fuêre diuinę, vt oracula ederét, & conſulentibus ſua fata cantarent. Et optimè ſanè Dodonæ in mentem venit. Quemadmodum enim illic ampliſſimū celeberrimumq; Ioui templum fuit, ita & hic eſt omniū pulcherrimū & ornatiſsimū. Vbi namque è caligine lucorum ingentiū emerſeris, in locū venitur illuſtrem, qui foſsis vndique & muris longiſsimo ſpaciorum circuitu cinctus, non templum, ſed integram ciuitatem videtur continere. Quæcunque enim ad hominum vitam ſunt neceſſaria, in eo pa-

Thungerlonum monaſterium.

rantur: quibus cùm munitio accedat,& iuſtus hominum numerus, non video quid ad opidi nomen deſideretur. Relinquo igitur omnium artium officinas, nec commemoro ædificia magnifica hoſpitibus, & parata, & inſtructa; nec Abbatis palatium attingo; nec Monachorum enumero commoditates,& varia domicilia alia aliis horis & vſibus ſeruientia: omnia hæc quia plura ſunt quàm mihi ſit compertum, & in aliis etiam monaſteriis, licet non paria, inueniantur; miſſa facio: duo tantùm maximè admiror, templum & bibliothecã. Templum enim tale eſt, vt vix inuenias quod illi compares: pendet tectum lapideum ſublimibus columnis, cuius fornices ſi ſuſpicias, oculi caligant, tam immanis eſt altitudo. Et quamuis columnarum multitudo magna ſit, & ornamentorum ingens copia,totum tamen tam eſt illuſtre, vt non foris plus quàm intus lucis affulgeat. Cælati marmoris & ſtatuarum non tam numerus quàm ars eſt admiranda. Inter ceteras picturas vnam habet ingentem tabulam, cuius ſolius gratia, tametſi cetera omnia deeſſent, facilè huius regionis magnificentiſſima etiam templa,quæ nuſquam gentium quàm apud nos vel plura ſunt vel ornatiora, ſuperaret. Huic adhærent porticus ingentes, altiſsimis item pilis ſuſpenſæ. Duo in primis admiratus ſum monaſteria extra regionem noſtram: alterum Guadalupium, in quo ad quatuor menſes iucundè ſum & Palladi,& Apollini herbario operatus: alterum Caſsinate, cui & villæ Varronis, & opido ſubiecto, à Sancto Germano nomen ab optimis acubus, gratiſsima mulierculis Palladiæ artis ſtudioſis ſupellectile, ſortito; hebdomadam vnam ad videndum impendi: quorum vtrumque vt diuitiis & ceteris rebus ad magnificentiam ſpectantibus, quamuis videri queat ſuperius: templi tamen ſtructura & ornatu ambo longè ſunt inferiora. Monſtrent picturas ſculpturaſque, monſtrent caligantem teſtudinis ſupremæ altitudinem, monſtrent ſacellum corpori Dominico dedicatum, monſtrent altiſsimas picturataſque vitreas feneſtras; monſtrent organa muſica: his omnibus, ſcio, ſuperabuntur. Sed præter hæc, vnum eſt in quo indigna ſunt, vt huic noſtro conferantur. Horologium enim habet Tongerloum hoc fanum,campanarum numero & varietate tonorum admirandum; quod carmina multiplici ſonorum concentu, non ſecus atque organum modulatur, priùs quàm horas maxima campána ſonoro ſuo vaſtoque indicet bombo, Dodonæo æri longè præferenda. Atque hæc quidem obiter de templo. Bibliotheca verò in nullo vnquam mihi monaſterio par viſa eſt, ſiue ipſius magnitudinem, ſiue librorum varietaté ſpectes. Videre igitur nunc licet ingentes illas vmbroſaſque quercus, verum Dodonæi & templi

& oraculi ſymbolum fuiſſe. Vnde enim rectiùs veritatem petas, vel de iis quæ ad religionem ſpectant, vel de aliis quæ vitæ vſibus ſunt neceſſaria; quàm aut è piis doctisque viris, aut è mutis omnium rerũ diuinarum humanarumque magiſtris? Habemus ergo in campeſtri noſtra Brabantia in Ambiuaritorum & Thungrorum finibus antiquis Dodonæum hactenus & templũ, & oraculum; quod Deus Optimus Maximus faxit, vt nunquam bonis, piis, eruditisque viris florere ceſſet, quo populum pagatim per ericetorum ſolitudinem habitantem, & vitæ exemplo, & verbo Dei paſcat. Gaudeo equidem in hoc religioſorum hominũ venerabili collegio, quamuis patruum piæ memoriæ virum magnæ exſpectationis in eo amiſerim; cognatũ tamẽ Iacobum Veltackerum in eo mihi ſupereſſe, qui fratrum ſuorum ſuffragiis eo ipſo ferè tẽpore, quo hæc Aduerſaria congererem, ad Abbatis culmen eſt euectus; ad quod cùm diuino nutu conſcenderit, rogo Deum Opt. Max. vt eam ei gratiam infundat, vt Abbatis nomen, vita & moribus æquare poſsit. Magnum enim ſibi nomen ſumpſit, quiſquis primus hoc ſibi nomen inter monachos ſumpſit. Chriſtus Patrem ſuum cæleſtem orans, hac voce eum rogauit, cui dicit omnia eſſe poſsibilia. Paulus inuocationem Dei per hoc nomen ſupremæ dignitatis & ſummi priuilegij hominibus conceſsi exiſtimauit, dum nobis licet Deum Abba nominare. Cogitet igitur, cogitet quiſquis hunc titulum gerit, quantæ exſpectationis, quantæ dignationis, quantæ excellentiæ vitam, nomine ſuo polliceatur, & cogitet iterum atque iterum, noctu & interdiu, & ad ſingula quarumuis operationum momenta, qua voce nuncupetur. Homerus dũ Regem patrem vocat, ſe putat omnes numeros Regiæ maieſtatis expleuiſſe: quamobrẽ qui patrẽ ſe facit, non plebeiorum hominũ, ſed eorum, qui doctrinam Euangelij, qui eximiam pietatem, qui deniq; altiora omnia, quàm ſummi ſint in ciuitatibus gradus, profitentur; videant quid exempli ſuis filiis præbere debeant. Quoties Abba audit, ordinis ſui originem in memoriam reuocet, ac ſingularem vitæ auſteritatem & puritatem eorum reuoluat, qui ſupremos ſui ordinis homines, ita vernaculo ſuo ſermone nominarunt. Syram vocis originem agnoſcat: Eſſæos, quos Philo ſanctos, ſi rectè memini, interpretatur, ſibi proponat. Ab his ſicut nomen, ita vitam & mores ducat: quam ſi neſciat, Ioſephũ, Philonem apud Euſebiũ, Porphyrij quartum De carnium abſtinentia legat. In his inueniet qualem eum eſſe deceat, qui Abba ſiue patrem ſe vocari ſinit eorum hominum, quos Syri Eſſæos vocarunt. Ab his enim prima eſt monachorũ origo; quá quantò propius quis in monaſterio refert, tantò dignior eſt Syra hac patris

Iacobus Veltackerus, Abbas Thongerlou.

Abba.

Eſſæi.

patris appellatione. Eſt & alterum nō procul à Thongerſo eiuſdem ordinis Præmonſtratenſis, à Norberto inſtituti monaſteriū; ad paulò plus minus duo milliaria diſsitum; quod niſi ſplendore vicini obfuſcaretur, magnificentiſsimum poterat haberi; cui nomen Eiuerboium à terrore ſolitudinis, vt videtur, acceptū. Thongerſo ſubeſt hoſpitium quoddam, cui ſimile, nedū par, nuſquam vidi gentium. Structura regia ſtat in media & vaſta planitie, quæ vndique aciem oculorum finit, nullis ædibus ad duo milliaria vicinis. Lucus querneus adiacet ingens, ſolitudine ſua incutiens horrorem: Loco Poſtel nomen eſt, plantarium liceat interpretari, eò quòd Pot plantam nobis notet, & Stel idem ſit quod pono. Credo igitur principiò plantarium hic quercuum fuiſſe; ac deinde, quia in vaſta planitie nuſquam hoſpitium eſſet ad diuertendum, commiſeratione viatorū motos aliquos pios viros, ſumptus ſuppeditaſſe, quibus egregium diuerſorium & extrueretur, & perpetuò iis abundaret, quæ hoſpitibus gratis excipiendis ſunt neceſſaria. Hoc itaque Abbati Thongerſo curandum datum fuiſſe, ne pia domus bonorum hominum opibus fundata, priuati alicuius Toparchæ auaritia ſpoliaretur. Huc quotquot diuertūt ſiue equites, ſiue pedites, hoſpitio pro dignitate & decoro perſonarum excipiuntur, ne obolum quidem ſoluturi, niſi cereuiſia non contenti, vinum emant. Eſt autē diuerſorium hoc pluſquam regium, in finibus Ambiuaritorum & Taxandrorum; quatuor circiter à Thongerſo milliaribus remotum. Non deſunt alia in hac ericetorum vaſtitate monaſteria, quæ enumerare & longum ſit, & ſuperuacaneum, & nihil faciens ad eam, quam quærimus, antiquitatem. Atq; hæc quidem de Thongerſo, vetuſto Ambiuaritorū & Thungrorū termino: nunc conſiderandū quo limite Ambiuariti à Taxandris fuerint diſtincti. Hunc pagus nobis is indicabit, qui hactenus Teſſenderſo vocatur; quaſi diceres, altum Taxandrorum. Dicuntur autem Taſſandri ſiue Taxandri, quaſi Tas ſanders, id eſt accumulatores arenarum; eò quòd ſterilem & arenoſam regionem colerent, ad cuius limites multos cumulos arenarum e Retarum alluuione, & ventorū impetu conuectarum cerne e liceret. Tas enim nobis idem eſt quod aceruus, ſiue magnus cuiuſuis rei cumulus in vnum congeſtus, ſi vt nomen vſurpetur: at ſi verbum ſit, idem eſt quod aceruos ſtruo. Quia verò arenarum hæc copia, non apud hos ſolùm, ſed apud omnes etiam Ambiuaritos plurima eſſet; factum eſt, vt nomen ab ea re ſumptum, ceteris etiam tribueretur. Vix enim vlla regio, quæ modò non omnino ſit ſterilis, tantum habet arenarū, quantum eſt apud Ambiuaritos & Taſſandros; vt non immeritò in commu-

Eiuerboium.

Poſtel.

Taſſandrorum fines.

Teſſenderlo.

communionem nominis admittantur, quibus tanta eſt communio ſterilium ſabuletorum. Hinc non malè Plinius, dum dicit: A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus; omnes eos Toxandros appellans, qui vltra Scaldim ad Moſam vſque loca ſabuloſa habitarent; non dubium quin ita doctus à quopiam noſtræ linguæ perito. Quòd autem prima vocalis ſit mutata, id non mirum eſt in nominibus ignotis à Romanis committi, cùm in ſuo ipſorum ſermone idem facere non vereantur; vt ex aula, olam: è plauſtro, ploſtrum fieri videmus. Nobis crebriùs prima vocalis in ſecundam mutatur, atque hinc Teſſendros audimus pro Taxandris dici. Apud Ammianum Marcellinum Toxiandria legitur, pro Taxandria, ſiue quod idem eſt vi litterarum, Taſſandria: & vt Plinius à Scaldi omnes ad Thungros vſque & Moſam Taxandros nominauit; ita Ammianus eum locũ, qui eſt inter infimos Thungros & Scaldim, Toxandriam dixit. Hæc igitur eſt vera nominis ratio, quæ Plinium etiam excuſat, alioquin reprehendendum, quòd locis infimos, ſed origine primos Atuaticos & Ambiuaritos omiſiſſet. Hi enim primi extra Scaldim habitabant, vti ex Cæſare & Ptolomæo oſtendimus, quos Plinius communi nomine Taxandros vocauit. Ambiuariti igitur Taxandris & Thungris ita finitimi fuerunt, vt illic regio ipſorum terminaretur, vbi Ritæ deſinebant. Exitus autem & irruptiones Ritarũ ſiue æſtuariorũ, à Scaldis vaſtiſſimis oſtiis pendebant; à quibus aliquando tanta violentia inſurgunt, vt omnia deuaſtent. Memini ipſe inter alia quamplurima damna, tantam vndarum vim Bredam vſque æſtu irrupiſſe, vt pons è quadrato marmore cæruleo, & duobus firmiſſimis fornicibus conſtructus, momento vno fuerit diſruptus, & agger qui à Tetringa, vicus is eſt ſuburbanus, in opidum ducebat, altis gurgitibus fuerit excauatus. Ambiuaritorum ergò regio à magiſtratu ad ęſtuariorum canales conſtituto, & nomen obtinuit & dignitatem, quorũ vtroque adhuc cenſetur, & Atuatico, vt olim, ita hactenus quoque deuincitur, quamuis voce decurtata nunc nominetur. Quàm verò vicini Atuatico fuerint, è pago vetuſtiſſimo Sor-na nomine; apparet, qui vno duntaxat milliari à ripa ſublicia, in qua præcipua ſunt gerania, diſtat. Ferunt olim opidum fuiſſe, ſed ab Atuaticis, ne hoſtibus caſtrorũ loco eſſet, vallis & foſſis exutũ. Aperui autẽ paulò antè, Sor-na nobis idem ſignare, quod Latinis ferè nimis propinquum diceretur. Eadem de cauſa, ſed multis poſteriùs ſeculis, arx illa, cuius modò feci mentionem, in ripa Scaldis Flandrica, ab Atuaticis diruta eſt; quòd nimium vicina videretur, dicta idcirco Al-te-na, id eſt, nimium propinqua. Quòd verò Sor-na

Plinius excuſatur.

Breda.

Ambiuaritorũ & Atuaticorum terminus.

Ambiuaritorum fuerit opidulum, non de nomine tantùm coniici poteſt, ſed de illo etiam quòd Dornenſes prima appellatione, non Antwerpiam, ſed Liram, euocentur, atque inde tandē Antwerpiam. Ambiuaritorū enim tribunal, in quo de iis ageretur hominibus, qui Principis patrocinio, quod feudum nunc vocamus, non eſſent de-
Lira. uincti, Liræ fuit, vnde illi nomen ab honore & principatu populi. De feudis enim Ambiuaritorum, ad opidum Santhof cauſæ referebantur: qui locus, quamuis in Ambiuaritis eſſet, nomen tamen ab arenis eſt ſortitus, perinde atque Taſſandria: vt & hinc liqueat, non abſurdè Plinium Taxandrorū appellatione Ambiuaritos etiam
Santhof. comprehendiſſe. Santhof enim nihil aliud ſignificat, quàm aulam ſabulonis, in qua hactenus de multis bonis, Principis patrocinio ſeruitioque alligatis, cognitio habetur. Verùm quo certius cōſtet Ambiuaritorum & Atuaticorum hunc limitem fuiſſe, addam & fluuioli nomen, quo indicatur apertiſſimè illud ipſum, quod aſſeuero. No-
Scenda. minatur enim Scein, voce per conciſionem decurtata, quaſi Sceident, id eſt, diſtinguo fines. Quorum verò fines diſtinguit, ſi non Ambiuaritorum & Atuaticorum, quando hoc loco nullæ aliæ gentes ſunt inuentæ, quas finitimas fuiſſe dicere poſſemus? Eodem pertinet pagus in ripa fluminis vlteriore, ſiue Septentrionali ſitus, cuius
Mercsheim. appellatio idem declarat. Vocatur enim Mercſheim, quo ſignificatur domicilium limitis. Neque enim hic alium limitem inuenire queamus, quàm illum, quo vicini hi populi terminabantur. Marc autem ſiue Merc, limitem ſignare in ſermone noſtro, pòſt erit aperiendum latiùs: & Heim domum eſſe, mox docebo. Conſenſus igitur horum appellationum manifeſtum facit, Sceindam terminum hac parte, & Dornam & Mercsheimum vltimos Ambiuaritorū pagos fuiſſe. Quàm verò latè particulatim Ambiuaritorum ditio hoc tempore pateat, & quot opida cōprehendat, tum dicendum, cùm præſentem vrbis noſtræ ſtatum deſcribam. Nunc antiquitates duntaxat inquiro, quibus abſolutis, ſi Deus ſtudia hæc dignabitur promouere, reliqua tractabo. Atque hæc quidem ſufficere videntur ad ſitum vrbis antiquum, & duplex nomē Antwerpiam & Atuaticum & Ambiuaritorum municipium, rudi quaſi Minerua, depingendū. Intelleximus enim quo loco Antwerpia collocetur; & hanc oram à Gallis olim habitatam; ſed iis quorum nullum nomen, nullumque monumentum apud ſcriptores extet. Deinde Gallos à Thungris, Thungros ab Eburonibus fuiſſe de poſſeſſione imperioque pulſos. Poſtremùm Cimbros Teutonoſque hoc ipſo loco Atuaticum condidiſſe, quod pòſt cœperit Antwerpia vocari. His igitur modò conſtitutis

ſtitutis ordine, videtur conſequens eſſe docere, qui ex hac arce Atuatici ſuperiora in nomen ditionemque ſuam redegerint. Equidem ſi rationi conſentanea dicenda ſunt, ſic exiſtimo paulatim eos per paludes & ſiluas eam viam tenuiſſe, quam exercitus ille, à quo erant relicti, ad Rhemorum vſque campos muniiſſet, atque ita ſenſim ſua ampliaſſe; ſic tamen vt ipſorum ditio in modum linguæ ab Atuatico verſus Rhemos inter Eburones & Neruios extenderetur. Exorſi igitur à Berghemo & Wiltryco & Hoboco principiis ſiluæ Arduennæ, qua ad Scaldim pertinebat, Ripelam flumen tranſierũt, ac deinde ſurſum per Wiltbroecum, ad ſiluam Soniam, Arduennæ interioris partem paulatim progreſsi, Bruxellas & loca vicina tenuerunt. Hinc per Niuellas, Bintium, Bellum montem ad Landerciſium vſque limites protulere. Locorum certè nomina, ab ipſius ſtatim Atuatici ſuburbiis oſtendunt quodam adhuc modo, Arduennam huc vſque pertigiſſe. Videmus adhuc amœniſſimum nemus Berghemi, quod tamen quotannis ferè particulam aliquam deperdit, exciſis radicitùs arboribus ad arua comparanda. Berghem autem nihil aliud ſignificat, quàm domicilium aptum ad occulendum ſeruandũque. Homines enim in ſiluis æquè atque in mõtibus, ſe ſolent ab hoſtium inſultu tueri: quo fit vt nomen Berg non ad montes ſolos ſignificandos in vſu manſerit, ſed ſit etiam ad ſiluas relatum, quibus occulere ſeſe homines ſolent, & ab iniuriis ſeruare. Primùm igitur montem, hinc ſiluam, atque portum vox hæc notauit. Hem autẽ craſſo & longo ſono prolatum, vt ſit hem, domicilium notat; præſertim quod inſulæ modo aliis non eſt contiguum: dictũ à verbo Hemmen, quod eſt locum aliquem ſepibus, vel vallis, vel aggere, vel foſſa, vel arbuſtis, vel alio quouis genere munire. Eiuſmodi autem genera ædificiorum priſcis Germanis fuiſſe, Tacitus docet his verbis: Vicos locant non in noſtrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis, ſuam quiſque domum ſpacio circumdat, ſiue aduerſus caſus ignis remedium, ſiue inſcitia ædificandi. Ab hoc pago non longè abeſt alter, Wiltryck nominatus; quo ſignificatur ferarum regnum, quòd tanta illic eſſet ſiluæ aſperitas, vt ferarum potiùs quàm hominum domicilium videretur. Wilt enim feram ſignificat; & generatim omne ferum Wilt vocatur. Ryck, præter alteram notionem, regnũ dicitur apud noſtrates. Inter hunc pagum & Scaldim eſt Hobocum ante quadringentos annos nihil præter ericam, geniſtam, rubos, & id genus humiles ſiluas producens, qua cauſa Hobocs Woeſtyn dicebatur, id eſt, eremus ſiue ſolitudo Hobocana. Nam Woeſt omne id ſignificat quod incultum eſt & vaſtum: hinc Woeſtyn inculta ſolitudo.

Quo Atuatici limites promouerint.

Berghem.

Hem.

Wiltryc.

Hobocum.

litudo. Hoboc autem idem eſt, ac ſi Latinè dicas, altũ hircum; quo nomine propterea locum illum vocauerunt, quòd à flumine ſtatim altè ſe ad modum hirci erigens, nihil ferret præter inutiles ſiluas, quę ab hirco duabus rationibus nomen habere mererentur; & quia materia non eſſet vtilior, quàm lana hircina; & quòd nulli animali pabulum idoneũ, præterquã hirco proferret. Hoch enim ſiue Ho, altũ; Boc, hircũ notat. Licuit autẽ æquè noſtris eiuſmodi terrã, hircum, atq; Latinis diuerſi generis glebã, Porcam nominare, ab animalis ſimilitudine, licet Varro fortè refragaretur. Quemadmodũ igitur illi à fœcunditate liras porcas vocauerunt; ita noſtri terram inutili arbuſtorum genere hirtam, & nihil aliud quàm lac hircinum & lanam hircinam ſubminiſtrantem, hircum ſua lingua nominarunt. Tanta autem olim hîc vaſtitas & ſolitudo fuit, vt communi hactenus prouerbio, quos longè amotos in malam rem optamus, iis imprecemur vt ſint in Hobocana ſolitudine. In litteris Latinè ſcriptis, iis quibus Princeps hanc eremum aliquot ruſticis habitandam colendamque dedit, vocatur Vaſtina de Hoboc, è Woeſtyn voce noſtra, facto nomine ſemilatino, quaſi à vaſto deriuaretur. His tribus pagis, quorũ primo & vrbi proximo, à ſiluis nomen eſt, quòd iis primos habitatores occuleret atque tueretur; alter ferarum regnum; tertius, Eremus Hobocana nominatur, Antwerpia ab Euro ad Auſtrum vſque cingitur; adeò vt certò conſtet, non de locorum modò præſenti natura, ſed de vetuſtis etiam nomenclaturis, hoc Arduennæ ſiluę ad Scaldim exordium fuiſſe. Eſt autem Arduennæ nomen in principio, perinde ac Atuaticum aſpiratione mutilatum, idem ſignificans quod Latinis, Ceruorum ſolitum & gratum ſtabulum, vt in deorum hiſtoria latiùs & apertiùs oſtendam. Inter tamen proximos hos ſaltus & arcem, paludes etiam erant, nunc cura diligentiaque hominum ad paſcua accommodata. Inter ortum verò & Septentrionem circa Scheindam fluuiolũ, omnia item paludibus erant inuia, cui nomen datũ à diſtinguendis finibus inter Atuaticos & Ambiuaritos. Hinc in Ambiuaritis adiacet Dor-na, inter quem pagum & vrbem ſilua olim fuit Borger-hout, id eſt, ſilua ciuium nominata. Poſt Dornam trans Scheindam ſiue Scheyendam in ipſa ripa Scaldim verſus, Mercx-heim pagus eſt, ſic dictus, quòd proximus terminus Ambiuaritorum ſit. Merc enim limitem notat; Heim, domum: Mercx-heim igitur nihil aliud ſonat, quàm domicilium limitaneum, vti modò dixi. Erat enim hîc limes eorum inter Ortum & Septentrionem, à quo ad Scaldim duo pagi interiacent; quorũ alteri Eycker nomen eſt, à quercuum, vt arbitror, copia; quarum hîc ſiluam fuiſſe

Lira.

Arduennæ ad Scaldim fines.

Eycker.

non

non nomen tantùm, ſed reliquiæ etiam oſtendunt: alter, qui vaſtis paludibus cingitur, Wiltmerdonc vocatur, id eſt, ſi Latinè vertatur, vaſti ſiue feri, lateque patentis ſtagni inſula aliquando mergi conſueta. Wilt enim non ad ferum tantum, ſed ad vaſtũ etiam ſignificandum in vſu eſt, vt cùm dicitur, De wilde zee, id eſt, vaſtũ mare. Mer nobis ſtagnum notat. Donc quid ſit, modò explicatũ. Ab hoc pago Scaldis excipit, quo aduerſo duobus milliaribus Hobocum nauigatur, vrbe in medio itinere ad læuam conſtituta. Habemus ergo nunc hinc veros Ambiuaritorum terminos, hinc primũ exordium limitum ad ſuperiora Eburonum loca, ab Atuaticis promotorum. Videntur enim Atuatici per Arduennam ſurſum ſedes ſic protuliſſe, vt per Wiltryc & Hobocum, & Bomum pagum, ab arbore quam Boom vocamus, nominatum; Ripelam tranſmiſerint. Id fluminis nomen eſt à vehementia & feritate rumpendi acceptum, in quo Neta à puritate fluxus nominatus, & amnis Machliniam interfluens, & aquas & nomen amittunt; à quo Ripelmont, id eſt, oſtium Ripelæ, quo in Scaldim fluit, nomen accepit. Trans Ripelam venerunt ad loca paludoſa, à quibus proximi pagi appellantur; alter Wiltbroeck, id eſt, palus ſilueſtris, ſiue palus ferarum, ſiue palus vaſta: alter Ruyſbroeck, id eſt, palus ventorũ impetu latè ſonans. Broeck enim paludoſum, vliginoſumque locum ſignat. Ruyſen verò eſt procelloſè ruere, vox propria ventorum: de qua alibi rurſus erit dicendum. His nominibus & præſenti facie ſatis eluceſcit, qualia olim loca fuerint. Nam præter paludes, ſiluæ adhuc plurimæ in toto hoc tractu reſtant; quamuis ad cultum agrorũ ferè ſint exciſæ, eo ſolo conſeruato, quod ad lignationis vſum neceſſarium fore videbatur. Ab his ſaltuum laciniis Sonia ſilua excipit, poſt quam plurimæ ſiluarũ reliquiæ ad Marmaum vſque ſaltũ viſuntur, cuius receſſus coactus ſum perluſtrare, dum illac à Gallis captus traherer ſiti de labore & æſtu ferè exanimatus, niſi qui cõprehenderant ad locum duxiſſent baccis vitis Idææ luxuriantem; quarum grato & ſalubri liquore mirificè fui recreatus, cui hoc gratiæ repoſui, vt eam in priſcum nomen primus quantum eius ſciam, vindicarem: quod equidem addo, ne quis de tabula duntaxat & aliorũ relatu, me iter hoc Cimbrorum deſcribere arbitretur. Poſt hunc ſaltũ, in lætos Rhemorum & Viromanduorum agros venerunt; atque inde in Gallia perpetrarunt ea, quorũ memoria apud Latinos & Græcos ſcriptores extat. Atuatici igitur eadẽ via ad ſuperiora ſunt graſſati, inter Eburones & Neruios ea ſibi vindicantes, quorum poſſeſſionem Cimbri dum iter illac & haberent, & ſecurum redderent, occupaſſent. Ex

Wiltmerdonc

Donc.

omnes ſe vni opido, quod Cęſar nō nominauit, incluſiſſe; cunctis opidis caſtelliſque reliquis deſertis illis nimirum, quæ inter locū pugnæ & hoc opidum Cæſar inuenit. Ad ipſum enim Atuaticū nullus Iulio fuit acceſſus, propter eas, quas dixi, ſiluarum, fluminum, & præcipuè paludum difficultates, quibus Ambiorix ſeſe aduerſus Romanos tum defendit, cùm Cęſar ad Scaldim ad vltimas Arduennæ partes ipſum perſequeretur. Quòd ſi Atuatici machinas Romanorum, quibus muri oppugnantur, antè nouiſſent, quàm obſiderentur, non eſt dubium quin omnia ſua ad ipſum Atuaticum contuliſſent, locum natura, vt tum erat, inacceſſum. Quò igitur clariùs eluceſcat, vbinam meditullia Atuaticorum fuerint, lubet ea huc de Cæſaris Commentariis adferre; quæ non ad hoc modò, ſed ad alia etiam explicanda conducent. Cùm Ambiorix, Cotta & Sabino legatis cæſis, maximis itineribus & ſumma celeritate ad Neruios properaret; neque die neque nocte intermiſſa, quo Ciceronem inexſpectatus occuparet, nō eſt ambigendum, quin rectiſſimum iter ſit ingreſſus, vti tanto feſtinādi ſtudio conueniebat. Quocirca cùm Atuaticos in itinere conuenerit, quis dubitet quin horū conuentus & curia, inter caſtra legionis ab Eburonibus cæſæ, & caſtra Ciceronis apud Neruios ſic media fuerit, vt Ambiorigi non fuerit longè de via declinandum. Iam verò ab Atuaticis iis quos eſt allocutus, non amplius fuit quàm vnius diei iter ad Neruios vſque, ad quos poſtera die dicitur perueniſſe: à caſtris autem Titurij & Cottę ad Atuaticos, plus fuit interualli, quippe in quo conficiendo dicatur neque diem neque noctem intermiſiſſe. Quod autem caſtris Titurij & Aurunculeij nomen fuerit, libro ſexto Cæſar exponit ad hunc modum: Tum copiis in tres partes diſtributis, impedimenta omnium legionum ad Varucam cōtulit: id caſtelli nomē eſt. Hoc ferè eſt in mediis Eburonum finibus, vbi Titurius & Aurunculeius hiemandi cauſa conſederant. Hunc cum reliquis rebus locū probabat Cæſar, tum quòd ſuperioris anni munitiones integræ manebant, vt militū laborem ſubleuaret. Verùm quia Cæſaris Commētaria typis excuſa pleraque hoc loco habeant, ad Vatucam, quædam etiam Atuatucam, cogor latiùs & ampliùs, quæ genuina lectio ſit, & examinare & docere, ne ab eo lucem videar obſcuris rebus petiuiſſe, in quo ipſo vel falſitas & ſcripturæ corruptela ſubeſt, vel plus eſt tenebrarum, quàm in eo ipſo quod eſt in quæſtione. Altius itaque incipiens, initium faciam à caſtris Ciceronis in Neruiis oppugnatis: quæ ſi inuenero & indicauero, non hoc modo conſequar, vt de Varuca non amplius dubitetur; ſed multos etiam à falſa ſuſpicione, & errore grandi liberabo. Pagus eſt ab Aldenardo millia-

Varuca.

Locus Cæſaris correctus.

Caſtra Ciceronis in Neruiis. milliaribus duobus, à Gandauo paulò plus minus tribus diſtans, cui nomen Velſic. Hunc plerique putauerunt Belgium vetuſtam Belgarum vrbem fuiſſe, tum ob alluſionem nomenclaturæ, tum ob plurima antiquitatis monuméta in eo reperta. Primum igitur horũ opinio conuellẽda. Cęſar libro quinto dicit, ſe tres legiones in Belgio collocaſſe, atque iis M. Craſſum Quæſtorem, & L. Munatium Plancum, & C. Trebonium legatos præfeciſſe. Quo loco Belgium non *Belgium.* eſt generatim pro Gallia Belgica accipiendum, eò quòd ceteræ quoque legiones omnes, quas enumerat in Belgica Gallia, hiemaſſe narrentur: niſi Neruios, Morinos, Eſſuos, Eburones & Rhemos à Belgarum nomine excludamus. Iam quo loco Belgium veterum fuerit, idem Cæſar eodem libro declarauit, dum dicit: Cæſar acceptis litteris, circiter hora vndecima diei, ſtatim nuncium in Bellouacos ad M. Craſſum Quæſtorem mittit, cuius hiberna aberant ab eo millia paſſuum viginti quinque. Hic clarè expreſſum eſt, M. Craſſum, quem anteà in Belgio collocarat, apud Bellouacos hiemaſſe. Belgiũ *Bellouaci.* igitur per excellentiæ figuram de Bellouacorum ditione, ſi citra diſtinctionem ponatur, erit intelligendum; eò quòd hi inter omnes Belgas, & virtute, & auctoritate, & hominum numero plurimum valerent, vti de Rhemorum relatu libro ſecundo Cæſar dicitur cognouiſſe. Nomen item ipſum Bellouacum ſi interpretemur, idem indicabit; quod nihil aliud ſonat, quàm excubias Belgarum. Wac enim nobis excubias, vigiliarumque locum ſignificare, vel pueris noſtris notum. Bellouacum igitur factum eſt, ex Belgen wac, duplici w in ſimplex tranſeunte, quòd Latini hac duplici ad ſonum eum, qui noſtratibus frequens eſt, notandum, non vtantur. Nomen igitur hoc ſibi ſumpſerunt, vt indicarent ſe omnium Belgarum curam habere, & pro omnium ſalute vigilare, & perpetuas excubias agere aduerſus hoſtes. Horum itaque ditio Belgium, *Belgæ unde dicti.* ob excellentiam & ſummum apud Belgas imperium, vocabatur. Belgarum autem appellatio, partim de natura hominum, partim de iis quæ communiter & paſſim in ea eueniebant, originem ducit. Balgen enim eſt pugnare; & Belgen, iraſci: ſed prima & ſecunda vocalis, inter ſe frequenter altera in alteram cõmigrant. Belgers igitur ſiue Balgers ſunt pugnatores, & ij qui ad iram & pugnas ſunt procliues. Nuſquam enim frequentiora prœlia, quàm in Belgica Gallia committebantur: eò quòd vel ipſi inter ſe, vel cum finitimis Germanis bella gerere aſſiduè ferè conſueuerint. Ortum autem vox hęc habet à Yſel ſiue Yſhel, mutata littera aſpirata in mediam, quo crudelis ſignificatur, propterea quòd ira & bello nihil ſit cru-

crudelius. Agnoſcant hic Latini quoque vocabuli ſui originem: niſi bellum à belluis malint deriuare; vel dicere, Bellum dici perinde atque Eumenides quaſi minimè bellũ: ſed de hoc aliiſque id genus, pòſt fortaſſe plura: hic ſatis eſt oſtendiſſe, Belgas rationem nominis e noſtra lingua habere manifeſtam. Verùm vt Bellouacorum ditio Belgium, ita Samorobrinæ vicinæ ciuitatis homines Ambiani nominabantur, nomẽ hoc, vt videtur, ſortiti ex eo quòd proximi eſſent principi Belgarum ciuitati. Ambian enim ſic dicitur vt Amman, de quo antè ſatis multa. Magiſtratus igitur ſiue iuriſdictio proxima Bellouacis, Ambian dicebatur. Ampt enim quid ſit, eſt declaratũ. Bian verò idem eſt quod valde propinquum. Ambianorum autem opidum viginti quinque millibus paſſuum à Bellouaco diſtabat, Somerbrun nominatum, è quo Cæſar Samorobrinam fecit. Eſt enim ita, ſiquid video, appellatum, eò quòd aqua Somæ fluminis hac parte Bellouacis eſſet proxima, & quòd ipſam Somę aquam opidum cõplecteretur. Son autem nomen ideò flumini datum, quòd ſe inter terminos ſuos facilè contineret, hac ratione planè contrariũ Moſę: Mos enim vagum notat, & hac ratione loco tribuitur in ędibus cui omne genus liquoris temerè infunditur, vt inde foras propellatur. Lutum item & cœnum per plateas collectum Mos nominatur, vnde Antwerpiæ Moſmeier is dicitur, qui præeſt vicis viiſq; ab hac ſpurcitia emundandis. Moſa ergo ſic vocatur, quòd frequenter alueum egreſſus omnes circum circa campos latè ſtagnare faciat, inſigni frequenter damno accolarum; quod Geldrenſes & Buſcoducenſes crebris experimentis didicere. Huic voci ſicut ordine litterarum, ita ſignificatu Son contrarium videmus, id ſignificans quod in vnum eſt collectum: vnde Summen in vnum colligere, à Samen quod eſt ſimul: ſed de hoc alibi plura. Brun verò aquam notat. Ab aqua igitur Somæ dicitur Somerbrun, opidum ſuper Soma cõſtitutum, quod pòſt à tota ditione Ambianũ cœpit nominari. Longè igitur aberrát, qui Cameracum Samorobrinam veterum fuiſſe arbitrantur, cùm à Bellouaco pluſquam triplo amplius abſit quàm viginti quinque millibus paſſuum. Hactenus ſanè Bellouacum viginti quinque, id eſt, totidem millibus paſſuum quot Cæſar annotauit, ab Ambiano eſt remotũ, ita vt nihil dubitem Ambianum Samorobrinam Ambianorum eſſe. Hoc autem ſpacium Craſſus partim noctu, partim ſequentis diei quatuor circiter horis abſoluit. Longè igitur Belgium ab Aldenardo eſt remotum, vt fruſtra ſomnient qui Belgij nomen pago ei tribuunt, in quo dixi multas reliquias Romanorum ſub terra iacere. Quid igitur cauſæ, quòd ex hoc loco tot monumen-

Bellum. Ambiani. Samorobrina. Som. Mos. Soma. Brun. Error multorũ Error.

ta effodiantur? Id nimirum, quòd ratio vocis & itinerum commenſus mihi demonſtrarunt: *Veltſic.* Veltſic enim nihil aliud nobis ſonat, quàm caſtra Ciceronis. Familiare eſt noſtris conciſione vocum ſermonis breuitatem quærere: vti cùm pro Elizabet, dicimus Els, vel Lis, vel Bet. Eodem modo Cic pro Cicerone dixerunt, in quo ſigma ſcriptum eſt, propterea quòd cappa & ſigma ante iota eodem ferè noſtris ſono pronuncientur: quanquam Veltcic à Flandris, ſi rectè aures conſulamus, audimus. Illis igitur qui rationem cauſamque nomenclaturæ ignorarunt, condonandum, ſi per ſigma ſcribant. Atque hoc quidem de altera ſyllaba. *Velt. Campus.* Prior verò quæ Velt effertur, caſtra vernis noſtris notat: ſed quia homonymia quædam in ea ſtatim apparet, dum Velt communi omnium ſermone pro campo ponitur, præſertim dum nulla mentio fit rei militaris, factum eſt vt ij qui Romanum ſermonem Franco corruperunt, campum pro caſtris in vſum vocarent, loquendi modum à noſtris, ſed vocem à Latinis mutuati. *Camp. Camper.* Hinc hactenus *Camp* & *Camper* pro caſtris & caſtrorum metatione Galli in vſu retinuerunt. Idem licet apud Italos & Hiſpanos audire, qui campum itidem pro caſtris poſuerunt: quia Germanis eadem voce & caſtra & campus nominaretur. Veltcic igitur campus eſt, ſiue, vt Latinè dicam, caſtra Ciceronis. Certè locus aptiſſimus eſt ob magnam fontium limpidorum copiam, ob agros vicinos lætiſſimos, ob lignationis commoditatem maximam, ob paſcua delicatiſſima, ob omnia denique illa, quæ in caſtris collocandis ſunt conſideranda. Inuenta ſunt proxima ætate, & hactenus etiam inueniuntur complura figulini operis vaſcula, quæ omnia ferè ad caſtrenſem Romanorum ſupellectilem pertinere, nemo qui viderit, *Aldenardum.* queat negare. Nomen præterea Aldenardi, videtur dici, quaſi Alde Neruuey, id eſt, antiqui Neruij: eò quòd vetus Neruiorum curia hìc fuerit olim conſtituta, ad quam Ambiorix poſtridie quàm Atuaticos allocutus eſſet, dicitur appuliſſe, atque inde improuiſus caſtra Ciceronis inuaſiſſe. Ab hibernis autem hiſce Labienus quinquaginta paſſuum millibus diſtans, in Rhemis loco munitiſſimo, ad fines Tre- *Mariaburgũ.* uirorum ſe continebat, circa Mariæburgum, non procul ab eo fluuio *Vireium.* qui ad Vireium opidũ in Moſam fertur; quem Maria Regina Hungariæ, hera mea auguſtæ memoriæ, dum de nomine ſuo munitiſſimum opidum ad eum condidiſſet, nauigationi ſtatuerat idoneum *Induciomarus vbi cæſus. Rhemorum fines. Martinus Roſſem.* reddere ratione. In huius vado Induciomarus hærens occiſus eſt, dum Labienum veniſſet oppugnatum. Huc vſque Rhemorum olim fines pertinebant, nec hactenus longè ſunt remoti. Martinus Roſſemus Gallico ſtipendio Franciſco Regi deuinctus, dum exercitum in Gal-

Galliam, alia via è Geldria per Brabantiam ducere non poſſet, hac fecit expeditionẽ: quã quia collimitia hæc nullis arcibus adhuc eſſent munita propter locorum aſperitatem & horrorem, quibus ſatis firma credebantur, nemo eum tentauit impedire. Atque huius ſolertia & præmonſtratione, Regina Maria, ne quid ſimile pòſt ab alio fieret, arcem firmiſsimam extruxit. Poſt à Rege noſtro Philippo & Carolo Imperatore aliæ arces & munimenta ſunt adiecta; quorum alteri Philippeville, id eſt, Philippopolis; alteri Charlemont, id eſt, Caroli mõs nomen dederunt. Circa eadem loca, Galli arcem etiam muniunt ſiluis longiſsimo tractu excaſis, vt excurſoribus locus detur, & inſidiæ caueantur. Non eſt igitur mirum, Labienum caſtra hic firmiſsima, tũ natura, tum opere habuiſſe: quibus fretus, Treuirorum impetum non magni faciebat. Verùm ſunt qui ex vocum alluſione credant monaſterium Lobienſe è Labieni hibernis, & originem & nomẽ retinuiſſe: quibus equidem propterea non accedo, quòd à Lobienſi monaſterio non inueniam tantum à caſtris Ciceronis interualli, quantum à Iulio Cæſare eſt annotatum. Habuerit fortaſsis ad Sabis eam ripam, alam quampiam equitum, quo propius Neruiorum & Atuaticorum molitiones cognoſceret, atque inde monaſterio nomen manſerit. Ordeonium certè video non vni tantùm loco nomen ſuum reliquiſſe, ſed præter Ordingen inter Aſciburgium & Nouefium in ripa Rheni ſitum, alterum etiam pagum in Thungris nomine ſuo inſigniuiſſe: adeò vt nihil obſtare videam, quò minus Labieni nomen & monaſterio ad Sabin manſiſſe, & eius tamen præcipua caſtra alibi collocata fuiſſe dicantur. Lobienſe monaſterium Sabi adiacet, minimoque ſpacio à Tuino opido eſt remotum, cui nomen datum volunt, quòd ibi Neruiorum copiæ fuerint cæſæ; quaſi Toting, ſiue media littera, vt nunc pronunciamus, Doing diceretur: qua voce nobis idem ſignificatur, quod Latini occiſionem dixerunt. Doien enim eſt occidere, vnde Galli in Romanum ſuum ſermonem *Tuer* induxerunt, diphthongo in quintam vocalem, & littera media in tenuem verſa, terminatione item ad linguam ſuam accommodata. Cùm igitur circa hunc locum Neruij cæſi dicantur, non eſt Rhemis tribuendus, in quorum tamen finibus Labienus dicitur hibernaſſe. Deinde longius etiam a Treuirorum finibus abfuiſſet, quàm abfuiſſe in Cõmentariis Cæſaris indicatur. A Tuino enim Mariæburgum vſque, ſeptem, ni fallor, milliaria noſtratia computantur. Dicamus igitur nõ procul à Mariæburgo Labieni caſtra fuiſſe, quinquaginta millibus paſſuum à Ciceronis caſtris remota, in ipſis Rhemorum finibus ad limites Treuirorũ. Tantundem autem interualli à Mariæburgo Va-

Lobienſe monaſterium.

Ordeonius.

Tuinum.

Tuer.

rucam vſque inuenitur, cùm à Varuca ad Weſtcic paulo plus intercedat, vti in Ambiorigis oratione clarè ſignificatur, qui dicit, Labieni caſtra quinquaginta millibus Ciceronis paulò amplius abeſſe. Eſt autem diſcrimen non multo maius, quàm iter militare ſemidiurnum; ita vt ad amuſſim omnia inter ſe quadrare cernantur, quæ Cæſar de hibernis horũ prodidit. Tria itaque nunc cognita habemus hiberna, de quorum poſitu Atuaticorũ curia ſtatim ſeſe oculis offert. Si enim à Varuca, quàm poſſet celerrimè contra Ciceronem Ambiorix properabat, neceſſe eſt cogitare, quàm rectiſsimum iter tenuiſſe: at in eo tamen & Atuaticos, & poſtridie Neruios conuenit; Atuaticos quidem cùm equitando nec diem nec noctem intermiſiſſet; Neruios verò poſtera die: quæ ratio indicat, & ferè demonſtrat Atuaticos cõuentũ agere ſolere ad agrum Gaesbecanum non procul à Bruxellis.

Conuentus & curia Atuaticorum.

Ceterùm vt certiùs etiam noſtra confirmemus, examinandæ erunt inſidiæ quibus Romani ab Ambiorige fuêre circumuenti, quo non ſolùm de hibernorum commenſu, ſed de natura etiam loci, in quo clades hæc Romanorum contigit, apertum fiat, Varucam, non Vatucam legendum eſſe. Audiendus igitur Cæſar quo loco Auruncule & Titurij è caſtris diſceſſum deſcribit. At hoſtes, inquit, poſtea quàm ex nocturno fremitu, vigiliiſque de profectione eorum ſenſerunt, collocatis inſidiis bipartitò in ſiluis oportuno atque occulto loco à millibus paſſuum circiter duobus, Romanorum aduentum expectabant, & cùm ſe maior pars agminis in magnam conuallem demiſiſſet, ex vtraque parte eius vallis ſubitò ſeſe oſtenderunt. His Cæſaris verbis iter Romanorum à Varuca ad eam vallem in qua eſt Leodium ſic eſt depictum, vt vix apertiùs & locis conuenientiùs exprimi poſsit. Sunt enim à Varuca ad vallis ipſius profundæ ſupercilia millia paſſuum duo, quo loco ſiluæ Arduennæ hac regionis parte fuit exordium, per quam ſecundum Moſæ ripas ad Labienum via fuit rectiſsima. Iam & nomen ipſum vrbis, multò pòſt in hac valle conditæ, ſatis declarat huius noſtræ ſententiæ veritatem. Galli enim eius incolæ, hanc ſermone ſuo Romano, vt vocant, *Lege* nominant; quaſi Legionem dicerent. Verùm hanc aſſertionem, Leodij nomen quo Latini vtuntur, prorſus frangere & è medio tollere videtur. Erit igitur ad hunc ſcrupulum tollendum non inutile, paulò altiùs de vrbis primordiis inquirere: in quo ſi paulo ſim prolixior, condonandum erit crimen ſtudio, beneuolentiæque meæ erga Leodios, apud quos patronos habeo in primis mihi colendos. Leodii igitur nomen à Leode Oenopis filio ductum videtur, non ob ſoni tantùm, ſed ob vitæ etiam & ipſius, & ciuitatis, conuenientiam. Leodes enim vel

Varuca.
Leodium.

Lege.

Leodes.

vel ob morum, vel ob cantus lenitatem ita dictus, ſacerdos fuit; hoc vitæ genere cum Leodiis ſic conſentiens, vt ſecundum Romam vix vſquam plures ſacerdotes reperiantur. Hic inter procos magno crateri, è quo cyathizabāt, ſemper aſſidebat; vel quo faciliùs & promptiùs ſibi hauriret, vel ne veneno, vt quidam volunt, vinum inficeretur. Et quamuis hanc poculorum ſuauitatem ſequeretur, ſolus tamen inter procos fuit, cui ſociorum vita, proteruiæ, iniuriæ, contumeliæque plena, diſpliceret. Sed cùm ſciret meliora, probaretque; ſinebat tamen ſe à recto deduci, impotenti ad potationes comiſſationesque procliuitate, & ſpe fortaſſis aliqua fore, vt Penelope potiretur. An verò Leodij complures ſimiles inueniantur, equidem aliis relinquam iudicandum, qui præſentes præſentium mores conuictumque intuentur. Sed nunc audiamus, quid Homerus de Leode ſacerdote ſuo & vate, cantet.

Λειώδης δὲ πρῶτος ἀνίστατο Οἴνοπος υἱὸς,
Ὅσφι θυοσκόος ἔσκε, παρὰ κρητῆρα δὲ καλὸν
Ἷζε μυχοίτατος αἰεὶ, ἀτασθαλίαι δέ οἱ οἴῳ
Ἐχθραὶ ἔσαν, πᾶσιν δὲ νεμέσσα μνηστήρεσσιν.

Id à nobis rudiore Muſa ita verſum eſt:

Leodes primus ſatus Oenope ſurgit in extis
Quærere fata, cui munus ſacriſque vacare.
At propè craterem magnum ſolet vſque ſedere
Intimus: improbitas tamen vni nequitiæque
Diſplicuere, procos vt iurgaretur in omnes.

Verùm ingenioſiſsimus & prudentiſsimus poëta, quo doceret non ſatis eſſe quæ recta ſunt, ſcire, & alios à vitiis reuocare, niſi conſortium conuictumque malorum euitemus, in cæde procorum docet, hunc quoque ab Vlyſſe fuiſſe mactatum, atque id cum amarulenta etiam irriſione; quòd cùm ſacerdos eſſet, crebrò ſacra feciſſe, & vota nuncupaſſe credi poſſet, ne Vlyſſes vnquam rediret, quò ipſe vxore eius potiretur, & liberos ex ea ſuſcitaret. De hac re verſus hi ſunt:

Λειώδης δ' Ὀδυσῆος ἐπισσύμενος λάβε γούνων,
Καί μιν λισσόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα·
Γουνοῦμαί σ' Ὀδυσεῦ, σὺ δέ μ' αἴδεο καί μ' ἐλέησον·
Οὐ γάρ πω τινὰ φημὶ γυναικῶν ἐν μεγάροισιν
Εἰπεῖν, οὐδέ τι ῥέξαι ἀτάσθαλον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους
Παύεσκον μνηστῆρας, ὅτις τοιαῦτά γε ῥέζοι,
Ἀλλά μοι οὐ πείθοντο κακῶν ἄπο χεῖρας ἔχεσθαι,
Τῷ καὶ ἀτασθαλίῃσιν ἀεικέα πότμον ἐπέσπον.
Αὐτὰρ ἐγὼ μετὰ τοῖσι θυοσκόος, οὐδὲν ἐοργὼς

Κείσομαι, ὡς ὐκ ἔτι χαρὶς μετόπισθ' εὐεργέων.
Τὸν δ' ἄρ ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις ὀδυσσεύς
Ει μὲν δὴ μετὰ τοῖσι θυοσκόος εὔχεαι εἶναι,
Πολλάκι που μέλλες ἀρήμεναι ἐν μεγάροισι
Τηλοῦ ἐμοὶ νόστοιο τέλος γλυκεροῖο γενέσθαι,
Σοὶ δ' ἄλοχόν τε φίλην σπέσθαι καὶ τέκνα τεκέσθαι,
Τῷ ὐκ ἂν θάνατόν γε δυσηλεγέα προφύγοισθα..

Quæ nos impari gratia, ſed integra ſententia ſic reddebamus:

Leodes genibus raptim comprendit Vlyſſem,
Pennataſque dedit voces, has ſupplice lingua:
Te bone Vlyſſes oro ſacrum reuerere miniſtrum,
Et miſerere mei, quoniam nil nequiter vnquam
Dicto vel facto, memini committere contra
Vllam ancillarum , ſubter tua regia tecta:
Quin ſedaſſe procos alios, dum talia tentant.
At parère mihi minimè voluere, manuſque
Arcere à prauis, quare crudelia fata
Stultitia traxère ſua. Verùm ipſe iacebo
Inter eos vates, inſons puruſque ſacerdos.
Illi oculis toruis, prudens ſic fatur Vlyſſes,
Inter eos, ſi ſacrifici te nomine iactas,
Credere debemus, te ſacrificaſſe frequenter,
Ac oraſſe, domi noſtræ procul eſſet vt omnis
Optati reditus noſtri ſuauiſſima meta,
Quo mea te coniux ſequeretur, nuptaque multa
Pignora ſacrifico pareret, vatemque bearet.
Hinc neque tu fugies nunc illætabile fatum.

Hæc igitur de Leode Homerus prodidit, à quo quamuis Leodio nunquam nomen datum fuiſſe detur; tamen vocis alluſio digna mihi viſa eſt, in qua tantulum operæ poneretur, vt Leodij intelligerent, hæc antiquiſſimi vatis carmina, non inutilem habere admonitionem ad ſacerdotum aliorumque mores illuſtri exemplo, quod cum ciuitate eiuſdem nominis eſt, inſtruendos. Deinde quamuis non alia eſſet huius commenti ratio, quàm ſola vocis ſimilitudo; non tamen reiicienda eſſet ac exſibilanda hæc conſideratio, niſi ab eo fortè, cui ſtomachus tam eſt nauſeabundus & faſtidioſus, vt nullo litterato luſu oblectetur. Quid ego de Vlyſſis erroribus ſentiam, & quouſque terrarum eos Homerus protulerit, tum dicã, cùm de Circæo, Baiis, Gaieta, & vicinis locis à Cimbris olim habitatis, quædam hactenus ignota, explicabo. Hoc loco mihi ſumam, quod illic latiùs oſtendam, Vlyſſem extra fretum Herculis columnis inſigne,

inſigne, nunquam nauigaſſe; tantum abeſt, vt Leodium quiſquam è ſociis dici queat condidiſſe. Quid igitur dicet aliquis, oblitúſne es Vlyſſiponam ab ipſo nominari, & de nomine non dubiam eſſe coniecturam, prima vrbis fundamenta ab ipſo eſſe iacta? Quid, quòd ad extremos Britannos veniſſe narratur, & ad intimum ſaltus Calidonij receſſum aram Græcis litteris inſcripſiſſe, Solino id citra hæſitationem aſſerente? Iam Tacitus grauiſſimus auctor non veritus eſt hæc ſcribere: Ceterùm, inquit, & Vlyſſem quidam opinantur, longo illo & fabuloſo errore in hunc Oceanum delatum, adiiſſe Germaniæ terras, Aſciburgiumque, quod in ripa Rheni ſitum, hodieque incolitur, ab illo cõſtitutum, nominatumque ἀσκιπύργιον. Aram quinctiam Vlyſſi conſecratam, adiecto Laertæ patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque & tumulos quoſdam Græcis litteris inſcriptos in confinio Germaniæ Rhetiæque adhuc extare, quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt; ex ingenio ſuo quiſque demat vel addat fidem. Ex his igitur Taciti verbis colligi non abſurdè queat, Vlyſſem non Oceanum modò ingreſſum fuiſſe, verùm ad extremum Calidoniæ ſiluæ angulũ penetraſſe; & nõ tantùm Aſciburgium vſque, ſed ad Rhetorũ quoq; fines ſurſum aſcẽdiſſe. Ex quo fit, vt minimè videatur abſurdus eorum ſermo, qui dicunt Leodium ab Oenope conditum fuiſſe. Quod credibile ita contigiſſe, vt Oenops ætate grauis, & erroris diuturni pertæſus, hîc ſibi habitandi locum delegerit, cui nomen indiderit filij abſentis; quo eius ſaltem recordatione frueretur, cuius præſentia nunquã fruiturus eſſet. Vt ergo, quid mihi in mentem venerit, cognoſcatur; ſic habeat quiſquis hæc obiecerit. Ingens fuit olim & admirabilis Græcorum maritima potentia; quam qui noſtro ſeculo comparet, mirum eſt ſi non obſtupeſcat. videtur enim mundus his noſtris temporibus velut effetum quoddã animal, ſenili frigore contabeſcens, ſi viribus ſuis priſcis comparetur. Et ne vel de omnibus vniuerſim agens, minus, quod volo, perſpicuum reddam, vel per ſingulas ciuitates diſcurrens, fiam prolixus, contentus ero duobus exemplis. Ælianus in varia hiſtoria de Dionyſij felicitate loquens, in hanc ſententiam, ſi Latinè vertam, ſcribit: Dionyſius ſecundus regnum poſſidebat quàm optimè munitum, & id quidem ad hũc modum: Naues habebat non pauciores quadringentis ſex remorum & quinque remorum. Peditum copias ad decem myriadas: equitum nouem millia. Eratque Syracuſanorum vrbs maximis portubus exornata, & mœnibus circundata altiſsimis. Arma item omniaque inſtrumenta ad alias quingentas naues tenebat parata. Hæc & plura Ælianus de

Vlyſſipona.

Priſca Græcorum potentia.

Dionyſius Siculus.

Mirabilis nauium maximarum copia.

de Dionyſio, qui pòſt Corinthi. Quantum huic nauium fuiſſe credemus, cuius ſex remorum & quinque remorum naues ad quadringentas aſcenderunt? Conferant huic, ſi placet, Veneti vires ſuas, quibus hac noſtra ætate ceteris ciuitatibus omnibus, quas Sol conſpicit, in re nauali ſunt longè præferendi. Verùm dicet quiſquam, vt à multis dici, non plebeiis modò, ſed peritis etiam ſolet; fieri non poſſe, vt remorum ordines, eodem, quo nunc, modo, apud veteres ſint computati. Neque enim ſatis comprehendi poſſe, quinam hac noſtra ratione ad viginti remorum numerum poſſit perueniri, vt interim taceam de quadraginta & quinquaginta, quot quorundã Regũ ambitio dicitur fabricaſſe. Magnitudinem ſtupendam Ptolomæus Philopator eduxit, de qua Plutarchus & Athenæus videndus, quorum hic Hieronis quoque nauem celebrat, quam trecenti fabri præter miniſtros, ex tanta materia fecerunt, quanta ſexaginta triremibus ſatis fuiſſet: cuius artificium tanti fecit Archimedes, vt de ea librum conſcripſerit. Verùm ex his needum liquet, eandem, quæ nunc eſt, remorum rationem fuiſſe: immò cùm hæc Hieronis viginti remorũ fuerit, eorum opinioni videtur magis adſtipulari, qui contrà, quàm nos, arbitrantur. Adferam igitur exemplum, quo tota hæc dubitatio ex hominum animis tollatur, & creſcat admiratio potentiæ vetuſtæ. Legitur in Memnonis hiſtorico, vt verba refert Taraſius: ὁ δὲ Πτολομαῖος Λυσιμάχου νῆας ἔχων, ἀνῆγε καὶ ἀντιπαρετάττετο. ἦσαν δ' ἐν αὐταῖς ἄλλαι τε καὶ τῆς Ἡρακλείας αἱ μεταπεμφθεῖσαι ἑξήρεις τε καὶ πεντήρεις καὶ ἄφρακτοι, καὶ ὀκτήρης μία ἡ λεοντοφόρος καλουμένη μεγέθους ἕνεκα καὶ κάλλους ἥκουσα εἰς θαῦμα. ἐν ταύτῃ γὰρ ἑκατὸν μὲν ἄνδρες ἑκατόστοιχον ἤρεττον ὡς ὀκτακοσίους ἐκ θατέρου μέρους γενέσθαι, ἐξ ἑκατέρου δὲ χιλίους καὶ ἑξακοσίους, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων μαχησόμενοι χίλιοι καὶ διακόσιοι καὶ κυβερνῆται δύο. Agit de bello, quod Ptolomæus cognomento Ceraunius, id eſt, fulmineus, contra Antigonũ feliciter geſſit. Nos quo illis qui Græcè neſciunt, ſeruiamus, Latina fecimus. Ptolomæus autẽ Lyſimachi filius, nauibus, quas habebat, occurrit, atque contra ordines inſtruxit. Erant verò inter tum aliæ, tum illæ, quas ex Heraclea accerſiuerat, partim ſex, partim quinque remorum; & præter has Aphractæ, quas nos non tectas vocamus, Cicerone Græcam potius vocem retinente. Iam inter ceteras vna erat octiremis Leontophoros, id eſt, Leonigera nominata; quæ ob molem & elegantiam venerat in admirationẽ. Nam in ea centum vtrinque erant virorum ordines remos ducentium, ita vt ex altero tantùm latere octingenti, ex ambobus lateribus mille ſexcenti fuerint. Deinde qui pugnaturi eſſent è foris, mille ducenti; totius autem nauis duo fuêre gubernatores. Hîc apertè videmus perinde octiremem, atque triremem veteribus dici, eam nimirũ, in qua ſuper ſingulis tranſtris octo ſedeant remi-

Veneti. *Ptolomæus Philopator.* *Archimedes.* *Hieronis nauis* *Ptolomæus Ceraunius.* *Heraclea.* *Aphracta.*

remiges. In hac igitur naui quo latitudo & longitudo reſponderent, centum fuêre tranſtra, quæ nunc Itali lingua Gotica & Franca *Bancos* vocant. Si igitur octo in centum ducas, alterius lateris remiges numeraueris: quos ſi duplices, omnes comprehenderis. Hoc calculo clarum fit illud quod monſtrare moliebar, ne quis poſthac priſcarum nauium magnitudinem eleuet iniquè. Cùm ergo nunc didicerimus quot quantaſque naues Dionyſius habuerit, & quantas Heraclæa Pontica Ptolomæo Ceraunio ſubminiſtraut, licet ex his de aliis ciuitatibus & regnis facere coniecturam. Longus enim ſim & fruſtra longus, ſi Athenienſium Lacedæmoniorum, Corinthiorum, Rhodiorum, Corcyræorum, Byzantinorum, & reliquarum ciuitatum nauale armamentarium excutiam. Quid verò ſi Cretenſium, Cypriorum, & aliorum omnium qui inſulas Ægæi maris tenent, tum etiam qui latè Ioniæ & Aſiæ litora habitabant, vt magnam interim Græciam relinquamus, ſigillatim vires enumerare coner? Quãdo igitur tam infinitas naues tota Græcia poſsidebat, veriſimile eſt multos Europæ occiduum latus frequenter tentaſſe, vel mercatus gratia, vel ſtudio cognoſcẽdi, vt tum erant auida rerum nouarum ingenia Græcorum; vel quòd bellis aut domeſticis factionibus è patria pulſi, nouas ſibi ſedes quærere cogerentur; vel quòd multitudine prægrauati exonerare ciuitatem ſuam pulchrũ, honeſtum, neceſſariumque exiſtimarent: quorum ſingula ſatis cauſæ habebant ad nauigationem extra Herculis columnas proferendam. In Oceano autem procliuius fuit & tutius ſecundum litora Europæ longis nauibus & onerariis curſum tenere, ob portuum & altitudinis oportunitatem, quàm Africæ coſtam legere quæ ad Atlantem vſque maiorem, & inde longius etiam breuibus impeditur, nec portum vllum habet nauigiis maioribus tutum, vti Antwerpienſes iam ſatis habent exploratum. Altum verò & ignotũ pelagus deſertis terris, citra nauclerorum experimenta & magnetis vſum ingredi, inſani potius hominis quàm periti nautæ eſſe videretur. Credere itaque licet permultos ſæpe Gadibus relictis ad Aquilonem tetendiſſe; & aliquos item loca cultoribus vacua occupaſſe, iiſque nomina Græca indidiſſe. Ea verò non tam de ſuis deriuaſſe, quàm de Heroum nomenclaturis: quorum apud eos vel par, vel maior reuerentia erat, quàm apud Chriſtianos aut Confeſſorum aut Martyrum ſuorum. Sicut igitur à Sancto Ioanne, à Sancto Dominico, à Sancto Franciſco & aliis innumeris Diuis, nomina regionibus recèns inuentis ponuntur: ita quoque olim apud Græcos contigiſſe, quis volet negare? At quis inter omnes Heroes pelagi erroribus, aut pluribus, aut diuturnioribus fuit vexatus quàm

Mare ſecundũ Aphrica litus exiterum.

Quæ cauſa nominũ Græcorũ apud exteros.

 Vlyſſes?

Vlyſſes? Non eſt igitur mirum, frequentiſſimum illi votum nuncupari ſolere, & locis quibus appellebant, nomina votiua ab illo accepta conſecraſſe. Hinc Vlyſſipo, ſiue potiùs Odyſſipolis ſuper Tagi oſtiis fluminis nobiliſſimi. Hinc ad extremos Calidoniæ ſiluæ receſſus, ara Vlyſsis Græcis litteris inſcripta. Hinc alibi alia Vlyſsis & Laertæ, & ſociorum monumenta: quæ non ad Vlyſſem, vt conditorem, ſunt referenda, ſed exiſtimandum à Græcis peregrinis oras explorantibus honori Herois, qui plurima inter omnes perluſtraſſet, dedicata fuiſſe; vel quo apud exteros victuris proſperos rerum daret ſucceſſus, & gratiam qua ille valuiſſet, affunderet; vel vt tandem in patriam reuerſuris, genium ſuum itineris ducem commodaret. Neque ergo abſurdum ſit opinari, Græcos ad noſtram quoque hanc regionem appuliſſe, & ſitum eius & naturam exploraſſe: quod mox extra dubitationem ponetur, vbi Ephori & Clitarchi diligens huius oræ maritimæ deſcriptio cognoſcetur; quam ſuo loco afferemus. Hi enim ſcribunt ea quæ talia ſunt, vt à præſentibus regionis exploratoribus eſſe profecta manifeſtò deprehendantur. Deinde quis Græcis iis qui Romanorum in has oras aduentum aliquot ætatibus præceſſerunt, Britanniam & inſulas vicinas, ad ipſam vſque vltimam Thulen aperuiſſet, niſi Græcorum naues Oceanum hunc Germanicum intraſſent, & eius deſcriptionem ad ſuos Geographos retuliſſent? An verò Pytheas nauigationem ſex dierũ vltra Britanniam nouiſſet, niſi Grecorum quiſquam eam indicaſſet? Quis verò eos docuit Scandiam, Bergos & Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur? quæ nomina Græcis vetuſtiſsimis notiora videntur fuiſſe, quàm vel Plinio, vel vlli Romanorum. Mela Graiis carminibus Thulen celebratam fuiſſe teſtatur; quam, tantum abeſt, vt Romanorum ope cognorint, vt ne Mela quidem ſitũ eius intellexerit, dicens Belgarũ litori appoſitam. Plinius videtur nomina hæc ex Pythea Maſsilienſi accepiſſe, atque idcirco propiùs veritatem attigiſſe, quem Strabo propterea fabularum, quas de ea confinxerit, accuſat; quòd fortaſſe naturæ miracula, quæ inſula hæc quàm plurima habet, ignoraret. Nam illud quod in eo reprehendit vt abſurdiſsimum, à Britannia ad Thulen ſex dierum eſſe nauigationem; inſigne eſt argumentum, priſcos Grecos plus notitiæ, quàm Poſidonium, Strabonem, & eius ætatis æquales, habuiſſe: vt liquidò hinc conſtet, Romanos, quorum tum res florebat, parum aut nihil ad Auguſti vſque imperium Geographiæ cõtuliſſe. Verùm de his alibi. Hoc loco ſatis eſt, ſi credatur, Græcos antiquiſsimos peregrinationes longinquas terra marique ſuſcepiſſe; atque ita mirum nequaquam videri, ſi nomina quædam & monumenta eorum

Vlyſipo. *Ara Vlyſsis.* *Scandia.* *Bergi.* *Nerigos.*

rum vel hic vel alibi reperiantur. Quòd ſi nomina Heroum Græcorum non in vltimis propè terris inuenta fuiſſent, poſſemus credere, quæ ſcripſerunt, ab exteris ea didiciſſe: nunc verò hęc excuſationis ratio prorſus excluſa eſt. Non reiicienda igitur omnino hæc de Aſciburgio antiquitatis ſuſpicio, quam Tacitus vt adduxit, ita non recepit; fortaſsis aliter iudicaturus, ſi non ad Vlyſſem, vt conditorem, ſed vt ad Heroem, qui peregrinantibus eſſet in honore & antiqua religione, reſpexiſſet. Extat hactenus Aſchburgum in ripa Rheni citeriore, inter Noueſium & Vetera caſtra, medio ferè itinere in ditione Comitis Murcenſis. Aberrat igitur Althamerus Taciti commentator, qui Duiſdorp opidum vltra Rhenum ſitum cenſet olim Aſciburgium fuiſſe nominatum. Multò longiùs à veritate illi receſſerunt, quibus Embrica hoc nomine olim dicta iudicatur; ſi quidem opidum illud intelligant, quod multò inferiùs trans Rhenum ſitum ita nominatur. At ſi pagum eum qui proximus Aſciburgio iacet, hoc nomine dignentur, non procul à ſcopo aberrarunt. Quod vt palam fiat, Tacitus aduocandus, quò contra commentatorem ſuum teſtimonium dicat. Hic auctor eſt, à Ciuile Vetera caſtra obſidente, veteranas cohortes, & Germanorum promptiſsimum quenque, aduerſus Voculam, eiuſque exercitum ad Noueſium caſtra metatum, miſſos eſſe; atque hos in tranſitu rapuiſſe hiberna alę Aſciburgij ad limitis cuſtodiam conſtitutæ; atque id tanta celeritate feciſſe, vt improuiſi in Voculę caſtra inuolarint, atque exercitum ita ſubito tumultu inuoluerint, vt explicandę aciei, nec locus, nec tempus daretur. Ex hac Taciti ſententia, quam aliis verbis expoſuit, perſpicuum fit, Aſciburgiū inter Vetera caſtra & Noueſium in citeriore Rheni ripa fuiſſe, qua cohortibus adeò properantibus iter fuerit faciendum. Magna enim feſtinatio omnia vię diſpendia declinans quàm poteſt rectiſsimo tramite, quò vult, contendit; maximè dum hoſtis occupādus, ne diutius in itinere hęrentes hoc conſequantur milites, vt quos cędere vellent, ab eis cædantur. Cohortes igitur hę celerrimè ductę in tranſitu alam equitum rapuerunt, adeò ab itinere non diſcedentes, nec curſum demorati, vt non antea quàm adeſſent, exiſſe ſcirentur. Cùm igitur Asburgium hactenus extet nomine nihil immutato, atque id in recto à Veteribus caſtris ad Noueſium proficiſcentibus, itinere paululum à fluminis ripa remotum; quid eſt quo aliud quæramus? & ſi quærendum, in citeriore ripa non vlteriore quærendum; vt alij fecerunt. Acceleratio enim exercitus longiſsimè excludit geminum Rheni tranſitum, atque eum nō neceſſarium, ſed per diuortium quęrendum, contrà prorſus ac propoſito conueniebat. Confirmant hanc

Aſciburgium. *Noueſium.* *Vetera caſtra.* *Duiſdorp.* *Embrica duplex.* *Ala Aſciburgij*

aſſertionem quàm plurima Romanorum monumenta & inſcriptiones, quibus ſatis claram ad poſteros memoriam tranſmiſerint, hìc Romanos olim aduerſus Germanos Tranſrhenanos præſidiàrium militem collocaſſe. Quàm plurima eruit Comes Murſenſis, vir vt genere clariſſimus; ita veteris hiſtoriæ & omnis litteraturæ peritia clarior habendus. Vidi ipſe Achatem illic repertum, inſculptum Veneris pomum in manu tenentis ſimulacro, quæ in ſolio altè tenſarum modo faſtigiato ſedebat. Vrnarum cum cineribus infinitas eſt reperta: ſed de his nobis hic nihil agendū. Vetuſtiorē enim vrbis originem, quàm Romanorū fuerit, inueſtigamus, quæ à Græcis ſit petendā. Tacitus, quo loco de Aſciburgi conditore commemorat, miſerè tractatus eſt: adeò vt inter omnes doctiores, necdum conſtare videam, quî ſit integritati ſuæ reſtituendus. Vetuſti codices, quos Rhenanus & Althamerus viderunt, habebant ἀκερινίσπριον quod Beatus mutauit in ἀςυπύργιον. Mihi magis placet vetuſtæ vocis, veſtigia ſequēti ex ἀκερινίπεριον facere ἀκερινήριτον, vt nihil aliud ſit quàm arx Neriti. Neritos autem mons eſt Ithacæ, cuius meminit Homerus Iliados ſecundo:

Taciti locus correctus.

Neritos.

Οἱρ' ἰθάκην εἶχον καὶ νήριτον ἐινοσίφυλλον.

Id eſt,

Quos Ithaca & tremulis ſoliis dat Neritos altus.

Quo loco ſe Grammatici torquent, qua de cauſa Neriton, qui in Ithaca eſt, ſigillatim enumerarit: ſed fruſtrà. Sit enim Ithaca opidum, & Neritos mons, vt ſimul & opidanos & homines montanos ac agreſtes doceret ad Troiam veniſſe. Et vix quicquàm in Ithaca dignum commemoratu inuenias præter hunc montem. Cicero eodem modo Ithacam pro opido poſuit, dum dixit eam in aſperrimis ſaxuli tanquam nidulum affixam eſſe. Huius ergo montis nomen illi loco indiderunt, qui Rheno imminens frondoſo ſuo iugo Neriton in memoriam illis reuocauit; qui huc appulſi, ſedes fixerunt. In huius igitur ſummitate arcem extruxere, quā ἀκερινήριτον vocarunt, eo modo quo Acropolis arx vrbis diceretur. Fuiſſe enim olim arcem in hac parte altiore, campi inferiores ad Rhenum vſque exporrecti, nomine ſuo ſatis atteſtantur, hactenus Borgvelden, id eſt, campi arcis, appellati. Rhenus autem olim propinquiùs collem lambebat, quod ex eo deprehenſum eſt, quia anchora è campis illis ſit effoſſa, vti didici Comitis ipſius relatu. An huic dorſo Leucas olim cognominis fuerit, & ipſa Neritos dicta, quam Laërtes dicitur expugnaſſe: an verò Nericos vrbs, mons Neritos dicendus, vt Straboni placet libro decimo, non eſt operæpretium diligenter inueſti-

Ithaca.

ueſtigare. Virgilius videtur pro tota inſula Neriton poſuiſſe: niſi Neritus hîc Leucas vocetur, olim continenti annexa, poſt Corinthiorum opera reciſa: atque ita ſtatuatur, & Neriton pro opido, & pro monte eiſdem litteris ſcribi, vti apud Homerum ſcriptum inuenimus, contempto Grammaticorum in ſcribendo diſcrimine. Quiſquis igitur fuit, qui vetus nomen Acroneriti compoſuit, ad Vlyſſis & Laërtę patriam atque regnū alluſit; hoc monumento Heroibus illis ex voto fortaſſe nūcupato. Verùm pòſt labentibus annis, arx à Germanis videtur expugnata, & flammis abſumpta, & poſteà ab illis ipſis, loci oportunitate perſuaſis, nouum opidum conditum, cui, quòd in cineribus vetuſtæ arcis conſtrueretur, nomen dederunt Aſchburg, ſiue Aſſenburg, quod nihil aliud exprimit, quàm arcem ſiue opidum in cineribus erectum. Vt ergo antè arx Neriti vocabatur; ita pòſt à Germanis ad perpetuā cōflagrationis memoriam, Aſſenburg ſiue Aſchburg, id eſt, arx cinerum, eſt nominata. Inuenimus igitur & priſci Græcorum, & noui Germanorum nominis verā tum ſcripturam, tum originē; qua noſtra emendatione, ſi Tacito ſuccurratur, non parum lucis, & auctori, & antiquitatū notitiæ, accedet. Nec verò difficile eſt coniectatu, qua cauſa Germani Rhenum tranſgreſſi, arcem exuſſerint. Quotquot enim principiò ad has inferiores Rheni partes, vi ſibi ſedes quæſiuerunt, videntur de Cimmeriorum genere fuiſſe; atque ea de cauſa Cimbri nomē apud Gallos, quos pa- Cimbri.
trio ſolo expuliſſent, & auitis poſſeſſionibus ſpoliaſſent, pro latrone vſurpari cœpiſſe. Nec ſola hæc infamia à Gallis aſperſa, & ab illis ad Romanos tranſgreſſa, teſtimonio eſt rem ita habere: ſed illud etiam quod Thungri & quotquot alij in Galliam hanc Belgicam inferiorē tranſierunt, ſermone Cimbrico vtantur; non illo aſperiore quo Allemanni & Sueui plenis buccis robur ſuum maſculū iactant, quaſi qui ſuauiùs & molliùs loquuntur, feminæ potiùs quàm viri ſint habendi. Verùm non hæc tantùm duo hoc loco mihi dari poſtulo, quę pòſt ſum demonſtraturus ſolida auctoritate; ſed illud etiam, Cimbros Græcis infenſos fuiſſe, iam inde ante Troianum excidium, & in eorū regione domicilia ſibi collocaſſe; quod pòſt ſuo loco extra omnem controuerſiam ponam. Neque enim volo maiores noſtros ad Troianam ſtirpem referre, quod fabuloſo & frigido commento plerique fecerunt; ſed oſtendere vetuſtiorem Cimbrorum, quàm Troianorum, memoriam multis olim locis extitiſſe. Fuerunt illi quidem Troianis auxilio, non tam quòd amici eorum eſſent, quàm quòd à Græcis antè læſi fuiſſent, quàm ad Troiam venirent. Prima enim illa fuit Cimbrorum & Troianorum conciliatio, cuius

Cimbrorum, quàm Troianorum vetuſtior notitia.

poſt bellum inter eos in Priami iuuentute ſuſcitatum, communis vtriuſque partis hoſtis dedit occaſionem. Quamuis igitur Cimbri à Troianis oriũdi minimè ſint, Græcis tamen anteà multò quàm ipſi Troiani hoſtes fuerunt, vti ſuo loco declarabo, & Troianis deinde ob communem hoſtem amici. Non eſt igitur mirum, ſi arcem Græcorum ad Rhenum in Belgio ſitam, non expugnarint modò, ſed etiam flammas iniecerint. Iuuat hanc coniecturam Xanthum opidum in eadem ripa, prius forſan à Cimbris ædificatum, dum paulatim ab Oceano ſedes ſurſum promouerent. Cùm enim viderent, ſi vlterius progredi vellent, contra ſobolem Græcorum pugnandum eſſe, quæ arcem firmam teneret, ſtatuerunt & ipſi caſtrum, quo fines quæſitos tuerentur; & ſecuriùs ſuperiora popularentur; cui ob

Xanthum. eam cauſam à Xantho fluuio Troiano nomen dederunt: vt intelligerent Græci, iuſtam Cimbris, non ob vetuſtiora tantũ odia; ſed ob illa etiam quæ ad Xanthum contracta fuerant, belli occaſionẽ eſſe. Sicut igitur Græci Vlyſſem nomine opidi ſui honorauerant; ita Cimbri Troianos arcis ſuæ appellatione Græcis obiecerunt: quaſi dicerent, Si vos Vlyſſis partes tuemini, nos Troianos agemus; atque ita vetus odium, nouum denuò bellum inter nos ſuſcitabit. Idem Leodio dicemus accidiſſe, ſi conuenientia nomini dicere velimus. Quicunque illi Græcorum fuerint, qui ad ripam Moſæ opidũ condiderunt, cui in honorem Oenopis, à filio nomen fecerunt; fateri neceſſe eſt, eos ante Germanorum ſiue Cimbrorum aduentum illud erexiſſe. Cimbri itaque Acronerito vaſtato, & in eius cineribus noua arce conſtructa, in vlteriora Galliæ penetrarunt. Vbi cùm aliud rurſus opidum inuenirent, ad Ithacenſis Herois memoriam à Græcis conſtitutum, & nominatum, non prius ceſſauêre, quàm & illud deleretur, eadem, qua anteà, ratione moti. Verùm quòd locus non placeret, ob ſiluas fortaſſe & aſperitatem, Thungros ædificauerunt: & ne quis hoſtis ex inſidiis, è cauis illis & ſiluoſis vallibus, ad quarũ initium Leodium ſteterat, ſubitum periculum agris inferret, duobus millibus paſſuum paulò plus minùs ab exuſto opido arcem

Varuc. collocarunt, quam vocarunt Varuc, à Var & Huc, pereunte aſpiratione compoſitionis ratione, eò quòd illa terrorem incuteret iis, qui in ſiluis & vallibus laterent. Var enim vocali longa, metum notat; & Huc idem eſt quod genibus & dorſo flexo, corporis longitudinem contrahere, quod facimus dum ex inſidiis aggreſſuri, cauemus ne tam citò videamur, quàm ſi recti incederemus. Quàm verò vallis Leodia inſidiis fuerit apta, Romani poſteà ſuorum clade docuerunt. Varuc igitur, & formula Latina Varuca, terror eſt, hoc,

quo

quo diximus, modo, inſidiantiũ. Si Waru citra cappa diceretur, vti nunc ferè vocamus, idem ſignaret quod terroris cuſtodia ſiue tutela: eò quòd Hu nobis cuſtodiam notet.

Atque hactenus quidem de nomine & vicinia duxi argumenta: quæ quamuis in tanta antiquitate ſatis eſſe poſſint, tamen ea nonnihil adiuuabo Claudiani verſibus, quibus haud dubium eſt, quin ad hunc locum, in quo Leodium videmus, alluſerit:

Eſt locus extremum pandit qua Gallia litus,
Oceani prætentus aquis, quò fertur Vlyſſes
Sanguine libato, populum mouiſſe ſilentum.
Illic vmbrarum tenui ſtridore volantum,
Flebilis auditur queſtus, ſimulacra coloni
Pallida, defunctaſque vident migrare figuras.
Hinc dea proſilijt, Phœbíque egreſſa ſerenos
Infecit radios, vlulatuque æthera rupit
Terrifico; ſenſit ferale Britannia murmur,
Et Senonum quatit arua fragor, reuolutaque Thetys
Subſtitit, & Rhemis proiecta torpuit vnda.

Loquitur autem Poëta de egreſſu Megæræ ad Ruffinum properantis, quo per eum bellorum tumultibus mundum quaſſaret. Bene docteque Claudianus, hac Vlyſſem ad inferos deſcendiſſe fingit: propterea quòd Leodium per Cimmeriorum ſiue Atuaticorum ſedes ſit eundum, ſi à mari Britannico aſcendas. Deinde ſubterraneæ ſpecus, & nigra barathra, monteſque toti piceo lapide ſiue aſphaltite conſtantes, tum & ſiluæ obſcuræ, vt tunc loca erant, vndique impendentes, magnam cum Homerico ad inferos ingreſſu, ſimilitudinem gerunt. Sanè ſi quis ex improuiſo hominibus illis occurrat, qui vel lapides piceos excidunt, vel exciſos humeris portant; pallentes furuaſque vmbras credat videre. Præter enim atram bituminis fuliginẽ, qua toti obſiti ſunt atque tincti, odorem etiam Naphthæ ſic ſpirant, vt flammas infernales vix dum reliquiſſe videantur. Tanta autem huius lapidis hîc copia eſt, vt non vicinis tantùm ad ignis alimenta ſatisſit, ſed Antwerpiam etiam delatus, omnem nobis cereuiſiam coquat. Natura Gagates eſt, ita vt nulla nota deſideretur. Huius autem generis bituminis lapidei nomina diuerſa ſunt, pro natalium diuerſitate: ita vt à Gaga, Gagates: à Ganga, Gangites & Eugangites: à Thracio flumine, Thracias: à nobis carbo Leodius à Leodio vocetur. Ad hunc excidendum altiſſimi putei deprimuntur, per quos homines funibus dimiſsi, totos montes per fornices ita cauant, vt Labyrinthos ſubterraneos citra Dędali operam faciant,

per

per quos luminibus vagantes, meri Manes videntur. Et ne quid ad infernales tenebras ad viuum exprimendas deeſſet, graſſatur in his ſpecubus ingentibus ignis aliquando eius naturæ, vt Dæmonas proximè imitetur. Cùm enim in omnes alios ſæuiat, ſolos illos non lædit, qui lineis veſtibus perinde atque Iſidis ſacerdotes induti, contra ſpiritus malignos Auerruncos ſeſe præbent. Nõ eſſet mirandum, ſi lino Amyanthino tecti, non adurerentur; ſed ignem tenuiſſimum, & fulminis ritu penetrantem, lino ſimplici neque alio quàm puro cohiberi, id verò neſcio quid Magicum vel Necyomanticum ſapere videtur. Atque vt hoc Iſiaco indumento tuti ſunt, ita hoſtilem eius & noxiã vim niſi virgis ſuperare non poſſunt; quibus Dæmones quoque cohiberi, in iis eſt quæ ab omnibus pro certis habentur: adeò ambitiosè huius ignis natura Inferni miniſtros & Plutonios hominum tortores æmulatur. Sed ne illud quidem à Magorum ſuperſtitione recedit, quòd Colurnæ virgæ verbera præ ceteris horreat: cuius vſum ad ſpiritus cogendos in magicis vanitatibus maximum eſſe memini legiſſe. Hac igitur flagellatus fugatur, perſequente ſemper eo, qui lino crudo puro, & nulla lotione, vel vſu trito amictus ſe tuetur, tantiſper dum totus euaneſcat. Hæc tamen ſi ad cauſas naturales referantur pro eo ac debent, videntur hac ratione fortaſſis euenire; quoniã bitumen omne humido alitur, ſicco extinguitur: vt de Chimæra Phaſelidis, & Nymphęi cratere accepimus. Eodem modo ignis eſt in Hecla Iſlandiæ portentoſo monte, qui ſtupã non exurens, aquã exurit. Colurnũ item lignũ exſuccum eſt, eoque magis ad extinguendũ conducens. Iam verbera non ad hunc modò ignem, ſed ad fulminum etiam impetus infringendos nõ parum conducere, Peripateticorum auditores in Meteoris docentur. Tacitus de hoc ipſo igne partim ſimilia, partim diſſimilia prodit: cuius verba hoc loco minimè ſunt omittenda, quo cum præſentis temporis obſeruatione conferantur, & obiter inſigne mendum tollatur. Sed ciuitas, inquit, Bibonum ſocia, nobis malo improuiſo afflicta eſt. Nam ignes terra editi, villas, arua, vicos, paſſim corripiebant, ferebanturq́; in ipſa conditæ nuper coloniæ mœnia, neque extingui poterant, non ſi imbres caderent, non ſi fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis, agreſtes quidam eminus ſaxa, deinde reſidẽtibus flammis propiùs ſuggreſſi, ictu fuſtium aliiſque verberibus, vt feras, abſterrebant. Poſtremò tegmina direpta iniiciunt, quãtò magis profana & vſu polluta, tãtò magis oppreſſura ignes. In hac poſtrema clauſula Tacitus à nobis diſſentit, non pollutum linum, ſed purũ requirentibus. Sed hoc loco cogor fateri, me à Beato Rhenano pænè dece-

Ignis in lapidicinis Gagatæ.

Linea veſtis pura.

Virga Colurna.

Chimæra Nymphæum.

deceptum fuiſſe, qui hanc, quam de vulgatis codicibus, quibus ſuas annotationes adiecit, lectionem obtruſit, dum ex Iuhonum contendit faciendũ eſſe Bibonum, argumento vetuſtiſsimę inſcriptionis, ad Santwertzerũ inuentæ. DIIS.... VICANI BIBENSES D. S. P. Bibenſes autem ad Nicrum locat verſus Decumates, à quorum nomine Bebenhuſium & Bebelingam non multùm diſcrepare cenſet. Quòd ſi hanc caſtigationem probare nobis voluiſſet, aliquid ſaltem vel de bitumine, vel de ſulphure Bibenſium annotaſſet, vt non de nomine tantùm, ſed de locorum etiam natura, veram hanc eſſe ſcripturam, doceretur. Equidem maiorem in modum eorum operam laudo, qui vetuſtis ſcriptoribus, integritati ſuæ reſtituendis, ſtudent; ſed eos non item laudo, qui leui coniectura ſua pro corrupta vti volunt ſcriptura, ſupponunt. Pighius dum apud me hoſpitio exceptus, Bibonum audiret mentionem, diceretque, ſe Iuhonum, non Bibonum, in codice Aldino legiſſe, ſeq; ſuſpicari ad Huium opidum ignes illos referendos, occaſionem dedit veræ lectionis ex eiſdem litteris eliciendæ. Ex Iuhonum enim Huionum facio, ſola litterarum tranſpoſitione, quæ quàm frequenter in typis inter imprimendum fieri conſueuerit, illi norunt, qui correctorum munere ad pręla funguntur. Qui autem ſint Huiones, tum nomen tum loci natura ob oculos iis ponit, qui Leodienſium regionem peruiderunt. Fortaſſis Huiwonen vernaculo ſermone dicti ſunt, quemadmodum Hermitwonen; & ſicut ex hoc Hermiones, ita ex illo Huiones, apud Latinos duplici w carentes, extiterunt. Hui ſiue Hu, idem eſt quod cuſtodio & tueor. Wonen eſt habitare. Qui ergo locum illum habitabãt, in quo Chondruſorũ erat cuſtodia, & primaria regionis tutela, Huiones ſunt vocati: arx autem ipſa, quæ in præcipiti rupe Moſæ impendet, Huium hactenus nominatur, illud reuera, ſi opus ſit quod nomine ſuo pollicetur, præſtitura; cui opidum eiuſdem nominis ſuper riuulo in Moſam defluente eſt ſubiectum. Epiſcopus Leodienſis piæ memoriæ, de gente Marcana, in Cardinalium collegiũ pòſt cooptatus, in rupe hac immenſæ profunditatis puteũ, immenſis item ſumptibus excidi curauit, cochlide ad imum vſq; fundũ peruium, è quo arci per tympanum aqua abũdè ſuppeditatur, cui parem impenſis & operis in molliendo cędendoque ſaxo difficultate, nuſquam gẽtium reor inueniri. Nec mirum totam Chendruſorum communitatem Huionum nomine dictam, cùm id frequens ſit, de primaria vrbe totam gentem nominari. Sociam autem ciuitatem fuiſſe veriſimile eſt, eò quòd Eburonibus contra Cæſarem auxilia non miſiſſent, apertè per legatos profeſſi, ſe in hoſtiũ numero nõ fuiſſe, quod Cæſar etiã n

 quæſtio-

quæſtione captiuorum ſe fatetur exploraſſe. Non eſt igitur nunc obſcurum, quos ignes Tacitus deſcribat, cùm Huionum regio altiſſimos montes habeat, bitumine lapideo plenos; in quod ſi ignis incidat, quiuis intelligit, quantum periculi & quæ incendia adducat. Atque adeò apud Huiones vſus Gagatæ ad ignes in his regionibus primùm inuentus videtur, propterea quòd vulgò *Huilles* atra hæc ſaxa nominentur, ab Huionibus accepta appellatione, apud quos primùm ad ferri venam, quam copioſiſſimam habét, excoquendam purgandáque, vehementiſsimo hoc bituminis ardore vſurpata fuiſſe credo, ac deinde inuitante copia, & ſumptus in lignis vrendis parſimonia, tum etiam commoditate, quòd ter duntaxat intra ſeptendecim aut octodecim horas nouus fomes igni ſit addendus, pręterea ardétiſſimo calore, quo nihil vrentius, ad focũ quotidianũque vſum veniſſe. Franci igitur, qui Leodium multis pòſt ætatibus de nouo condiderunt, ab Huionibus hoc ignium alimento antiquitus vſis huic bituminis ſaxei generi, *Huiles get* nomen dedêre, quo ſignificatur Gagates populi Huienſis, vt linguę noſtræ peritis eſt perſpicuum; ſed id Romaniſantes in Huilies ſiue Huilles mutarunt, vltima ſyllaba reiecta. Abeſt autẽ Huionum opidũ quatuor duntaxat milliaribus noſtratibus Leodio, ditione Condruſorũ adhuc retinẽte nomen, quáuis Leodio ſubſit. Hæc igitur agri Leodij barathra, & montes atris carbonibus ſplendentes, & flammæ ſubterraneæ vnà cum ſuis operis Manium colorẽ & odorem ad viuum exprimentibus Claudiano occaſionem dederunt, vt hac Megæram ab Orco educeret, fingeretque Vlyſſem hac vmbras euocaſſe. Id tamen non opinor de loci tantum natura duxiſſe, ſed de hiſtoria etiam aliqua gentis antiqua, qua fortè narrabatur, Vlyſſem hac Orcum ſubiuiſſe, atque Oenopem ætate grauem & diuturnæ peregrinationis labore defatigatum, ſedes ſibi poſuiſſe, quas de filio nominarit, quo abſentis ſaltem inani nomine & memoria ſenium ſuum ſolaretur. Quòd ſi hæc nobis arrideat antiquitas, non abſurdis nixa coniecturis, dicendum Leodium geminos conditores habuiſſe; alterum Grecum, alterum Francum: & Græco quidem Leodis nomenclaturam deberi, Franco verò placuiſſe, vt à fluuiolo ſiue torrente per vallem eam in Moſam decurrente, vocaretur Legia. Legia autem torrenti inde nomen datum, quòd legionis Romanæ ſanguine exundarit. Satis igitur vel ſolus hic torrens argumenti habet, ad docendum Vatuca egreſſos, hîc cęſos eſſe Romanos, interuallo & locorum poſitu ad amuſsim reſpondente Cæſaris narrationi, ſi interuallum inter Varucam & principium ſiluæ, non imam vallem computemus.

mus. Quocirca imperitè faciunt, qui in commentariis ad Vatucam vel Atuatucam legendum contendunt, vnius litterę errore corrumpentes & hiſtoriam & topographiam; & Atuaticum Ptolomęi longè mouentes ab eo tractu, à quo ab ipſo fuit collocatum. Nemo enim comparationem oſtiorum Scaldis & Atuatici in longitudine & latitudine à Geographo factam poterit tueri, ſi Atuaticum vel ad Varucam, vel in Gallica Brabantia, vt imperitè quidam & nimium oſcitanter crediderunt, ſit ſtatuendum. Inuentis igitur nunc caſtris Auruncului & Titurij in medio Eburonum, ſi hinc Scaldim, hinc Rhenum, verſus eorum fines, & diuerſa parte per decuſsim à ſupremis Atuaticorum Rhemorumque limitibus conſiderentur, inuentis item Ciceronis hibernis: nõ eſt difficile ad demonſtrandũ, vbinã Ambiorix Atuaticos ſit allocutus. Nam ſiquis à Varuca Aldenartum recto itinere, non mutatis equis, contendat, is die vna & nocte ad Gaesbecanum agrum, atque illinc poſtridie Aldenartum ſit peruenturus, ſi ea quam Cęſar indicauit diligentia vtatur. Hac equidem dimenſione ſum adductus, vt accuratè omnem Gaesbecanorum viciniam perluſtrarẽ; quo viderem, ecqua veſtigia adhuc illius opidi inuenirem, in quod Cæſar narrat Atuaticos omnia ſua contuliſſe. Nec diu ſanè quæſiui, cùm ſtatim apud Gowicam, montem conſpexi, cui Cæſaris deſcriptio adamuſsim quadrare videbatur. Eius igitur verba repetam. Atuatici, inquit, de quibus ſuprà ſcripſimus, cùm omnibus copiis auxilio Neruiis venirent, hac pugna nunciata ex itinere, domum reuerterunt: cunctis opidis caſtellisque deſertis, ſua omnia, in vnum opidum egregiè natura munitum, contulerunt; quod cùm in omnibus in circuitu partibus altiſſimas rupes deſpectusque haberet, vna ex parte leniter accliuis aditus, in latitudinem non amplius ducentorum pedum relinquebatur, quem locum duplici altiſsimo muro munierant, tum magni ponderis ſaxa, & præacutas trabes in muro collocarant. Hæc Cæſar. Hactenus certè nullus eſt mons in toto illo tractu, tam altè vndique ex plano aſſurgens; adeò vt tota hac regione nullum ſpectaculum æquè delectarit, atque ex eius vertice omnia longè, lateque intueri, quæ ad multa millia paſſuũ circùm iacent ſitu amœniſsimo. Nec ſatis fuit mihi ſemel oculos pauiſſe, & lætam camporum, ſiluarum, colliumque perlegiſſe varietatem, quin pòſt curarem montem vicinaque loca mihi depingi. Porrò, cùm de ſitu & itinerũ ratione hîc opidũ à Cæſare expugnatũ fuiſſe primus coniectaſſem, nomen interrogaui: quo audito, magis etiam in opinione ſum confirmatus. Vocatur enim hic mons Lomberg: quod nomen Cæſar videtur interpretatus, dum dicit,

Alombergum opidum à Cæſare expugnatum.

 opidum

opidum omnibus in circuitu partibus altiſsimas rupes deſpectusque habuiſſe. Romberg enim factum eſt, vnius litteræ in principio ablatione, quod integrè eſſet, ſi Aſomberg diceretur. Sed quia A Galli propriis locorum nominibus ſolét preponere, vt cùm dicitur, *A Paris*, id eſt, Pariſiis.: *A Bruxelles*, id eſt, Bruxellis; putauerunt ij qui Aſomberg audiuerunt, A ſimiliter hic vſurpari, atque montis nomen Romberg, non Aſomberg eſſe. Verùm ſiue breuitatis cauſa, ſiue hac, quam dixi, erroris occaſione Romberg in vſum venerit, parui refert, modò conſtet Aſomberg eandem loci naturam ſignare, quam Cæſar expreſsit. Profectò nihil aliud eſt Aſomberg, quàm locus qui vndique mons eſt, id eſt, vndique in circuitu rupes, deſpectusque habens; ita vt nulli alteri monti adhæreat, è quo ad eum planus ſit acceſſus. Noſtras enim vocabulum, quo mons ſignificatur, tale eſt, vt loco depreſſo & ſcriptura & pronuntiatione è diametro repugnet, iuxta peculiarem quandam nominum fabricam, cuius artificium alibi erit explicandum. Quocirca mons alteri monti æquali continuus, reſpectu eius mons non eſt, ſi noſtro ſermone ſit loquendum; quia nimirum ad eum comparatus non ſeruet altitudinem montis propriam, qua, quę inferiora ſunt, exceduntur. Aſ ergo, omne eſt: Om, in circuitu: Berg, mons: quare Aſomberg, mons eſt, qui per totũ circuitum montis rationem cuſtodit, eò quòd vndique loca depreſſiora deſpiciat: quod quid aliud eſt, quàm id quod Cæſar Latinis verbis deſcripſit, in omnibus in circuitu partibus altiſſimas rupes deſpectusque habens. Nullũ certius eſt veritatis indicium, quàm omnia inter ſe apta cohæſione conuenire; quod ſi vſquam alibi, certè hîc maximè licet videre. Neque enim itinerum ſolùm computus, & deſcriptio loci, & nomen, deſcriptionem Latinam vernaculo nobis ſermone reddens, ſed vicinorũ etiam ſiue pagorum, ſiue vicorum nauis, appellationes, in eandem rem conſpirant: quorum vni, qui ad eam partem eſt, vnde Cæſar venit, à

Keſter. caſtris nomen manſit, quamuis pro Kaſter, Keſter ferè pagus dicatur. Ad hanc enim partem Cæſar caſtra habuit; eò quòd hac exerci-

Keſtergat. tum adduxiſſet. Huic vicinus eſt vicus Kaſtergat appellatus, quo porta caſtrorum ſignificatur, compoſitione è duabus vocibus, altera Latina, altera Germanica. Gat enim ſic pronunciatum quaſi Gaet ſcriberetur, portam notat, gemina originis cauſa; & quia murorum foramen eſt, quod Gat noſtris vocatur; & quia per illud itur, tum intrò, tum foràs. Gaet enim, idem eſt quod eas, ſiue vadas. Apertum igitur illud velut foramen in muris, factum ad in-

Gat. trandum vel exeundum Gat dicitur, vocali longo tempore producta,

ducta, quæ vox apud Anglos hactenus eſt in vſu, & noſtratibus cõmuni prouerbio iactatur, He is at gate out, id eſt, eſt extra portas: quo ſignificare volunt, quenquam fugiſſe, vel ſolum vertiſſe, ſiue ob æs alienum, ſiue ob aliam cauſam. Caſtergate igitur vicus citra parochum, nomen duxit à porta caſtrorum, vt videtur decumana, quæ propter excellentiam ſic vocatur. Accepi prætereà ab hominibus indubitatæ fidei, non pauca numiſmata hic ſuperiore ætate reperta fuiſſe. Leuis autem ille aſcenſus, cuius Iulius meminit, è diuerſa parte ad pagum Sore ſpectat: cuius dominum gente Taium, inſigni Grecæ atque Latinę litteraturę peritia præditũ, cùm huius inuentionis meæ monuiſſem, egregium habui approbatorem. Vnum diſplicebat, quòd nec murorum reliquiæ, nec præcipitia ſatis ardua viderentur. Reſpondi mox, non id genus muros fuiſſe antiquis illis, quales nunc è lateribus coctis, vel quadrangulis ſaxis, ad normam eriguntur. quales autem fuerint, Cæſarem expoſuiſſe in hæc verba: Muri autem omnes Gallici, hac ferè forma ſunt; trabes directæ, perpetuæ, in longitudinem paribus interuallis diſtantes inter ſe binos pedes, in ſolo collocantur. Eæ reuinciuntur extrorſus, & multo aggere veſtiuntur. Ea autem, quæ diximus, interualla, grandibus in fronte ſaxis, effarciuntur. Iis collocatis & coagmentatis, alius inſuper ordo adiicitur, vt idem illud interuallum ſeruetur, neque inter ſe contingunt trabes, ſed paribus intermiſſæ ſpaciis, ſingulæ ſingulis ſaxis interiectis, arte continentur. Sic deinceps, omne opus contexitur, dum iſta muri altitudo expleatur. Hoc cùm in ſpeciem varietatemque opus deforme non eſt, alternis trabibus & ſaxis, quæ rectis lineis ordines ſuos ſeruant, tum ad vtilitatem & defenſionem vrbium ſummam habet oportunitatem; quod & ab incendio lapis, & ab ariete materia defendit, quæ pedes quadragenos plerumque introrſus reuincta, neque perrumpi, neque diſtrahi poteſt. Hæc Cæſar: è quibus omnis ſublata eſt dubitatio, cùm par ſit credere, Atuaticos non aliter atque ceteros vrbem ſuam muniiſſe; eam præſertim, cuius tutelæ omnia ſua committenda exiſtimarent. Neque porrò ſimplice muro fuerunt contenti, ſed duplice montem cinxerunt, opinati nullam hoſtium vim tantam fore, vt hanc munitionem penetrarent. Atque hoc in cauſa fuit, vt ſe huic opido in regionis quaſi vmbilico conſtituto, incluſerint, alioquin ſi turres & vineas Romanorũ antè vidiſſent, Atuatico potius ſe credituri, quò propter paludes, ſtagna & ſiluas, vix vllus Romanis acceſſus fuiſſet.

Gaie.

Muri Gallici.

Quamobrem ſi perinde atque ceteri, trabibus directis & tranſuerſariis muros compegerunt, non poſſumus quin confiteamur, putreſcentibus lignis eos collapſos fuiſſe, & ſaxa paulatim inferius deuoluta, tum ſua ſponte ruentia, tum aquarum vi protruſa, atque hac ruina montis cilia planiora, & ad conſcendendum faciliora reddita fuiſſe. Quamuis enim præceps eſſet, non tamen altus admodum fuit, ſi aliarum regionũ montibus conferatur: at vt hæc regio fert, fuit eminentiſſimus & ceteris omnibus ſublimior. Non eſt itaque mirum, ſi duorum murorum inſignis, vt Cæſar addidit, altitudinis collapſu præcipitia ſint repleta, ac deinde ſenſim imbriũ vligine multo quàm olim fuerint reddita planiora, quanquam & hactenus ſatis ſint ardua & difficilia ad ſubeundum. Quamobrem nemo mœnium reliquias alias quærat, quàm ſaxa in terræ partim ſimul delapſæ, partim poſtea pluuiarum illuuie auctæ viſceribus ſepulta. Magna profectò fuit huius opidi oportunitas; atque ea maximis commoditatibus nixa. Primùm enim locus ſua natura fuit munitiſsimus aduerſus eos ſaltem qui ignari eſſent conſtructionis machinarum, quibus Romani muros æquabant. Deinde in propinquo materia copioſa ad trabes ſuppetebat, quibus muri, quãtumuis lati & alti, fieri poſſent. Extant hactenus ſiluarum non paucæ reliquiæ ad ipſas vſque montis radices, indicio quantum ſiluarum à maioribus ſit exſtirpatum ad arua & paſcua comparanda. Præterea locus hîc fuit in agris fertiliſſimis in medio Atuaticorum conſtitutus, æquali pęne interuallo, hinc à Neruiis, illinc ab Eburonibus; nec ab Atuatico prima gentis origine multo minus quàm à Sabi, qui ſupremos Atuaticorum terminos interluit, remotus. His ita conſtitutis, omnium itinerũ ratio, quorum Cæſar fecit mentionem, ita quadrat; vt non meliùs decempedis computaretur. Properauit Ambiorix poſt cæſos Titurium & Aurunculeium recta ad Neruios & caſtra Ciceronis. Vetus autem curia Neruiorum Aldenarti fuit, vt nomen nobis indicauit. Si quis ergo Leodio ſiue Varuca Aldenartum recta properet, ſecundo die Alombergum equeſtri itinere perueniet, atque inde poſtridie Altenartum tempori ſeſe ſiſtet, vnde caſtra Ciceronis duobus propè milliaribus noſtratibus diſtant. Hinc & illa intelliguntur, quæ Cæſar libro ſexto ſcripſit, de Eburonum finibus populandis, & Ambiorigis fuga; quo loco Varucam in mediis Eburonum finibus locauit, vti reuera fuit: ſi hinc Tilam, ad quem Louanium vltimũ Eburonum limitem feciſſe diœceſeon diſtinctio demonſtrat, illinc Ruram flumen, quo à Menapiis Eburones diuidebantur, conſideremus. Atque hæc quidem inter Orientem & Occidentem Eburonum ſit longitu-

do. In

do. In diſcrimine item inter Auſtrum & Aparctiam par fere ſpacium continetur, à Ruræmonta, id eſt, ab oſtio Ruræ, quo nomine opidum vocatur, ad Caroli montem ſupra Bouinas aſcendendo, qua parte ſuperioribus Atuaticis & Rhemis & Treuiris vicini erãt. Cicerone igitur caſtris ad Varucam præfecto, cum legione vna & ducentis equitibus, reliquum exercitum tripartitò Cæſar diſtribuit: T. Labienum cum legionibus tribus, ad Oceanum verſus, in eas partes, quæ Menapios attingunt, proficiſci iubet, id eſt, ſecundum Moſam verſus eas partes quæ Ruręmontæ adiacent. C. Trebonium cum pari legionũ numero ad eam regionem quæ Atuaticis adiacet, depopulandam mittit: id eſt, ad eos Eburones qui à Moſa ad Sabim habitantes, Atuaticis erant finitimi, ſuperioribus nimirum, quorum agros Cæſar vaſtauerat, priuſquam Alombergum obſideret. Ipſe cum reliquis tribus ad flumen Scaldim, quod influit in Moſam, extremaſque Arduennæ partes ire conſtituit, quò cum paucis equitibus profectum Ambiorigem audiebat. Profectus igitur eſt Cæſar per Hasbaniam Louanium ad eas Arduennę partes, quæ per ditionem Machlinienſem diſcurſu vario ad Ripelam & Scaldim finiebantur; quarum lacinias etiamnum extare paulò antè commonſtraui, vt rectiſsimè Cæſar extremas has Arduennæ partes nominarit. Scaldim autem in Moſam, aut potiùs Moſam in Scaldim exonerari, modò docui. Quocirca perperam quidam nõ infimæ claſſis ſcriptores, pro Scaldi, hoc loco Sabin ſubſtituerunt, immemores à Iulio ſcriptum eſſe, ſiluas à porta decumana caſtris Varucæ obiectas fuiſſe, quibus Sicambri occultati, antè in caſtra inuolarunt, quàm à Romanis ſentirentur; & vbi cædem Cottæ & Sabini exponit, dixiſſe inſidias in ſiluis ab Ambiorige poſitas fuiſſe duobus millibus paſſuum à Varuca remotis: & mox in eadem narratione, paucos quoſdam milites è prælio elapſos, incertis itineribus per ſiluas ad Labienum perueniſſe. Quæ verò ſiluæ hoc loco cogitandæ, præter Arduennæ ſaltus, per quos ad Labienum, incertum & difficile, ſed occultum iter dabatur. Falſum igitur eſt, Sabim ad extremas tum Arduennæ partes in Moſam influxiſſe, cùm Namurcum, vbi confluens eſt, ad octo milliaria noſtratia, atque eò ampliùs, à ſiluis illis quæ ad Varucam extendebãtur, ſit remotum. Temerarium eſt, auctorum veterum lectionem immutare, ob id dũtaxat, quia rerum, de quibus agunt, imperitia ſic ſuadet. Si omnia Cęſaris dicta certè examinaſſent, & profectionũ omniũ rationes ſubduxiſſent, numquam erant in hanc ſententiam deſcenſuri. Neque verò ad Scaldim tantum Arduennæ ex quas dixi partes cernuntur, ſed circa Louanium etiã atque Machliniam. Huic enim Wauer Waſt, id eſt,

Ciceronis caſtra in Limatonibus.

Moſa in Scaldim.

Wauria ſilua. id eſt, ſilua Wauria hactenus eſt vicina, cuius latitudo ad Heyſtam & Hemſtetum, & Badſridum, & Machliniam villas, vt tunc vocabantur, olim extendebatur; & tota erat in comitatu Gotilonis, aliter Gotiſonis dicti; qui comitatus Antwerſ dicebatur. Terminabatur verò ad duo flumina, quorum vtrique Netha nomen erat, & tertium Thilam vocatum. Hæc quæ de Wauerwaſt adduxi, accepta ſunt è donationis quadam ſchedula factæ ab Henrico huius nominis Imperatore primo, & ſecundo Germanorum Rege, anno Dominicę incarnationis Milleſimo octauo: quæ nobis aperiunt, non ſolùm Wauriæ ſiluæ amplitudiné, ſed Antwerpiæ etiam veram germanamq́ue ſcripturam, tum etiam illud Machliniam & Heyſtam & quicquid inter Nethas & Thilam flumina interiacet, Antwerpienſis Comitatus olim fuiſſe, Cæſar igitur dum Scaldim verſus ad extremas Arduennæ partes tenderet, ad hæc loca profectus fuiſſe intelligatur. Sed conferamus & tempus quod ad hoc iter abſoluendum neceſſarium putauit. Diſcedens, inquit, poſt diem ſeptimum reuerſurum confirmat; quem ad diem ei legioni, quæ in præſidio relinquebatur, deberi frumentum ſciebat. Rogo hic illos, qui pro Scaldi Sabim ſuppoſuerunt, qua ratione Cæſar tantum ſibi temporis ad eundum & redeundum ſumpſiſſet, cùm Sabis vnius & dimidiati diei itinere tantummodo à caſtris diſtaret, atque ad perſequendum feſtinatione magna opus eſſet? Videamus itaque an hæc temporis ratio ei interuallo conueniat, quod eſt inter Varucam & Scaldis eam partem, qua proximus eſt Machliniæ. Sed priuſquam id faciamus, docendum, quãtum viæ vno die putemus copias tranſire conſueuiſſe, dum citra hoſtiles incurſus proficiſcebãtur. Ne tamen vana noſtra videatur coniectura, Flauium Iter militare. Vegetium interrogemus. Eius inter cetera, hæc ſunt verba: Militari ergo gradu viginti millia paſſuum, horis quinque duntaxat æſtiuis, conficienda ſunt. Pleno autem gradu qui citatior eſt, totidem horis viginti quatuor milliaria peragenda ſunt. quicquid addideris, iam curſus eſt, cuius ſpacium non poteſt definiri. Hæc ille. In his illud ſciendum, vno die non plures ferè horas, ad iter deſtinari ſolere, quo ſatis temporis ſupereſſet, ad caſtra, ſi opus videretur, munienda. Nam & in ipſo exercitio quo ad hunc militarem gradum aſſuefieri milites ſolent, non plura millia paſſuum, quàm viginti permeabant: quòd ſi plura tranſeunda de communi conſuetudine fuiſſent, debuiſſent maiori quoque ſpacio conficiendo in ipſis rudimẽtis aſſueſcere. Sed præſtat hic quoque Vegetium audire, qui capite viceſimo ſeptimo libri primi ad hunc habet modum: Præterea & vetus conſuetudo permanſit, & Diui Auguſti atque Hadriani con-

conſtitutionibus precauetur, vt ter in menſe tam equites quàm pedites educantur ambulatum. Hoc enim verbo, hoc exercendi genus nominant. Decem millia paſſuum armati inſtructique omnibus telis pedites ire ac redire iubebantur in caſtra, ita vt aliquam itineris partem curſu alacriore conficerent. Demus igitur & Cæſarem ſingulis diebus in perſequendo Ambiorige, verſus Scaldim viginti paſſuum millia confeciſſe: videamusque quouſque intra tres dies & dimidiatum potuerit peruenire. Ceterùm vt accuratè id fiat, neceſſe eſt noſtratia milliaria ad Romanorum paſſuum millia conferre. Cùm ergo horis quinque æſtiuis pleno gradu viginti quatuor millia abſoluantur, quærendum quot milliaria noſtra totidem horis æſtiuis queant pertranſiri. At horæ æſtiuæ cùm lõgi diei duodecimam partem complectantur, horis ſemper æqualibus ſunt longiores, pro ea ratione qua dies longior diem æquinoctialem excedit. Accipiamus igitur eum diem qui Romæ fuit longiſsimus, vt Romanorum diſciplinam ad Romanam ab æquinoctiali diſtantiam accommodemus. Neglectis itaque minutiis, longiſſimus dies quindecim horarum æqualium ponatur, quarum ſingulæ quindecim ſcrupulis, ſiue quadrante horæ ab horis æſtiuis ſuperantur. Quinque igitur horæ æſtiuæ, ſunt ſex horæ, & quarta vnius horæ pars, ſi ad æquatorem reducantur. Iam quia milliaria noſtratia, alia maiora, alia minora ſunt, ea accipiemus quæ hanc ſeruant mediocritatem, vt pleno gradu ad horas ſingulas æquinoctiales ſingula milliaria conficiantur, quanta inter Antwerpiam & Machliniam quatuor computamus. Milliaria igitur noſtratia, quatuor circiter continebunt millia paſſuum Romanorum, relictis minutiis, quæ de acceſſione quadrantis in calculo ſubducendo exiſterent. Hinc fit vt militari gradu quinque milliaria noſtratia Cæſar vno die conficere potuerit; atque ita intra tres dies & dimidiatum, milliaria ſeptendecim & dimidiatum; quod ſpacium ſi recta metiaris, à Varuca Scaldim verſus qua is proximus eſt, ad extremas Arduennæ partes, eò pertinget qua ſiluæ & paludes circa Blaeſveſt & Wiſtbroeck, Ruiſbroec, reliquum iter impediuerũt. Ripela enim niſi aggeribus cohiberetur, omnia ad Scaldim vſque fœda vligine inuia redderet, quos Cæſaris tempore nullos adhuc fuiſſe ſatis cõſtat, vel ipſius teſtificatione, qui confitetur ob eam cauſam Eburones prædæ dediſſe vicinis, quòd in ſiluis & paludibus legionarios milites periclitari nollet. Sed ne ſoli Vegetio crediditiſſe videamur, examinetur antiquiſsimus ſcriptor Herodotus, qui in ſingulos dies ducẽta ſtadia computauit, quæ millia paſſuum conficiunt viginti quinque, quę, in noſtra contracta, ſex efficiunt, & quartam vnius

Ambulatio militaris.

Collatio milliarium.

Horarum collatio.

Milliaria noſtratia quãta.

L par-

partem, & docent de quo gradu Herodotus ſit locutus, & quantum militi expedito vno die itineris conficiendum ſit, ſi veterum conſuetudini velit aſſentiri. Hucuſque igitur Iulius potuerit Ambiorigem perſequi, quod cum de peritis locorum audiuiſſe priuſquam diſcederet, nemo dubitabit. Rectè igitur ſupputatio ſeptem dierum cum aſſertione noſtra quadrat: quæ etiam hoc aperit, & quo modo & vbi Ambiorix ſeſe ſeruarit. Nuſquam enim in tota Belgica Gallia, ſiue Germania Ciſrhenana, ſecurius agere potuit, quàm in arce Atuaticorum, apud quos liberos ſuos obſides ad vectigalium ſoluendorum fidem, habuiſſe narratur; vtpote quę maximis fluminibus, plurimis & inacceſſis paludibus, & ſiluis horridis, aſperiſque cingeretur. Clarum nunc mihi videor feciſſe ad Varucam caſtra Auruncule i & Titurij fuiſſe in mediis ferè finibus Eburonum, atque hinc rectum iter Ambiorigis ad Neruios, & Cæſaris Scaldum verſus eſt commonſtratum. Colligi autem & illud ex his poteſt, iam tum Atuaticum, Aunt Atuats werf fuiſſe nominatum, propterea quòd Atuatici nomen, iam ad omnes, & præſertim eos qui cor regionis habitarent, tranſiiſſet: ex quo breuitatis gratia factum Antwerf, vti eſt in reſcripto Imperatoris ad Baldricum Epiſcopum Leodienſem ante quingentos & quinquaginta annos & plus eo, dato. Hoc ergo loco Ambiorix tutus latuit, & omnem Cæſaris conatum eluſit. Verùm quia de Varuca argumenta etiam nobis petita ſunt, ad id quod volumus efficiendum, addemus qua cauſa Romani aliò caſtra, ſtationeſque copiarum tranſtulerint. Cùm bis ad Varucam aduerſam fortunam paſſi eſſent, ſemel legione & cohortibus quinque cæſis; & rurſus Cicerone in præſidio locato duabus cohortibus à Sicambris repentino impetu deletis, caſtriſque ſummo metu conturbatis, videntur exiſtimaſſe Geniũ loci Romanis infenſum, hæc mala inflixiſſe. Cæſar de ſtationariis timore perterritis ſcribens, inter cetera ſic habet: Plerique nouas ſibi ex loco religiones fingunt, Cottæque & Titurij calamitatem, qui in eodem occiderint caſtello, ante oculos ponunt. Ex his itaque coniecto, ab eo tempore nõ amplius Varucam placuiſſe ad caſtrorum metationem. Quò verò poſt Iulij deceſſum ſint tranſlata, locus ad Moſam proximus Traiecto commonefacit, cui Caſter hactenus nomen manſit. Neque enim veriſimile eſt, locum illum quo Moſa ponte traiiciebatur, citra præſidium maximum fuiſſe: immo contrà, credo Romanos & pontis & opidi auctores tum temporis fuiſſe, cùm huc caſtra ſua tranſtuliſſent. Nam Traiectum vrbis nomen à traiiciendo flumine videtur factum: quanquam neſcio vnde Ammianus Marcellinus acceperit Obtricenſe Moſæ opidum, quo Traiectũ ſuper Moſa ſitum

Caſtra Aurũculeij & Titurij.

Ambiorix Antuerpiæ ſeruatus.

ſitum intelligere videtur, niſi fortè id mutuatus ſit à Thungris, qui Traiectum in Tricht mutarant: & quia Traiecti nomine duo opida vocabãtur, alterũ inferius apud Batauos, alterum ſuperius in Thungris, hoc Oppertricht, id eſt, ſuperius Traiectũ, & ſyncoptôs Optricht vocarunt; è quo Obtricenſe opidum Marcellinus fecit: illud Wters-tricht, id eſt, exterius Traiectum, & conciſè Wtricht nominarunt. Quum verò omnibus copiarum & ingenij viribus Cæſar laboraſſet, vt Eburonum genus deleret, ac pro tanto facinore ſtirps & nomen, vt ipſe dixit, ciuitatis tolleretur, atque eò rem deduxiſſet, vt omnia ædificia finitimarum ciuitatum adiumento conflagrarent, omnis generis prẹda ageretur, frumentum omne tota regione exportaretur, denique nihil relinqueretur, quo, ſi qui ſeſe occultaſſent, ali poſſent, nequiret tamen Ambiorigem vel occidere, vel comprehendere; videntur Romani ad vltionem maiorem Thungros, quos Eburones agris & imperio exuerant, ad priſcum nomen euexiſſe, deleta prorſus Eburonũ & ditione, & nomenclatura. Et quia Atuatici auxiliares ei fuiſſent, condemnatum eſt eorum quoque nomen, adeò vt ſi quid poſtea geſtum ſit ab iis, qui loca Atuaticorum & Eburonum tenebant, totũ id Thungris adſcriberetur. Nec ſanè immerito, propterea quòd Cimbri in Thungrorum finibus Atuaticũ principio collocaſſent: & idcirco Atuaticum à Ptolemæo Thungrorum opidum nominatur, quaſi ædificium ſolo cedere iudicaretur. Tacitus diligens Germaniæ perueſtigator libro viceſimo ad hunc ſcripſit modum: Vitellius, inquit, è proximis Neruiorum, Germanorũque pagis ſegnem numerum armis onerauerat, quo loco haud dubiè proximos Neruiis Germanos locauit; vt intelligamus Atuaticos etiam comprehendiſſe Germanorũ appellatione: quia Thungri, ſub quorum nomine Atuatici tũ latebant, propriè & ſuo iure Germani vocarẽtur. Hinc Thungræ cohortes illẹ dicebantur, quẹ trans Scaldim vſque ad vtramq; ripam Moſæ fuerant delectẹ. Poſteà tamẽ cùm prouinciẹ Romanorum per diœceſes deſcriberẽtur, ij qui antea Atuatici fuerant, ad Metropolim Rhemorum ſunt relati, vti de Chriſtianorum partitione conieci. Eram hîc iam finẽ facturus huic de Atuaticorum poſitu diſputationi, niſi quidã obieciſſet, à Strabone Morinis Menapios proximos locari. Huic etiam Cæſar videtur præiuiſſe, qui libro primo in exercitu Belgico ad calculum vocando ſtatim poſt Morinos, Menapios enumerauit, Atuaticis poſt Viromanduos recenſitis. Eoſdem libro tertio rurſus Menapiis coniunxit, ſolos illos duos populos reliquos eſſe dicens, qui legatos non miſiſſent. Verùm neque ex hoc loco, neq; ſuperiore, rectè colligi poteſt, Morinos Menapiis proximos fuiſſe. Nã illic gen-

tium ordinē non prorſus obſeruat, vt patere cuiuis poteſt catalogum intuenti, quáuis non malè poſt Viromanduos Atuaticos enumeret, quoniã ſupremis Atuaticis eſſent cõtermini. Hîc verò coniunxit Morinos & Menapios, non limitũ illud ſanè ratione, ſed cauſa eiuſdem pertinaciæ, qua vterq; populus æquè Cæſarē cõtemnebat. Alibi inter Morinos & Menapios, Diablinteres intericcit populũ, cuius nec frequentem, nec nobilē fecit mentionē. Certior illa eſt ratio, quã nos ex itinere Ambiorigis adduximus, qua Atuatici inter Eburones & Neruios directè medij fuiſſe conuincũtur. Iá cùm è Morinis breuiſsimus ſit in Britanniã traiectus, erũt in eo litore collocãdi, in quo Bononia, Caletũ, Greuelinga, Dunkerca, & vicina opida hodie cernũtur; quorum terminũ illic credo fuiſſe, vbi hodie Bergen & Nieuport videmus: qui inde habitarēt, clientes Neruiorũ fuiſſe, nominibus meliùs à Iulio, quàm locis diſtinctos; omnes tamē poſt Atuaticos collocandos, atq; idcirco in Flandria quærendos. In enumeratione tamen illũ videtur ordinē ſeruaſſe, vt Neruiis proximos, primos nominarit. Centrones enim, ſi in rebus obſcuris, & alta caligine ſepultis cõiectura nõ eſt repudianda, mihi vidētur illic habitaſſe, vbi Cortracũ hodie videmus, quod Teutonicè Cort-ryc vocamus; quo ad verbũ ſignificatur breue regnum; Cort breue, Ryc regnũ indicãte. Verùm fieri poteſt, vt hominibus breuitatis vbiq; maiorē in modũ ſtudioſis, Centronũ nomē placuerit decurtare, atque ita ex Centro exemerint ipſum en; ac deinde per metatheſim è Ctro fecerint Cort; cui ſi Ryc, quod regnum ſiue ditionem notat, adieceris, erit Cortryc, id eſt, Centronum ditio. Atque hac ratione nõ ſolùm Centronũ nomenclatura in Cort latēret, ſed ſignificaretur etiam vocem eſſe abbreuiatam. Centro autē hac via prima eſſet appellatio à Latinis, ſua forma à Centrou Germanico deducta: eò quòd Omicron magis quàm diphthongus in fine placuiſſet. Eſt ergo Centrou ſic pronuntiatũ, vt Cappa ante Epſilon eundem ſonum habeat, quem habet ante Alpha, non aliud quàm ſi Latinè dicas, Noſce fidē: admonitio optimè cõueniens proximis viciniſ: cuius quanta ſit ratio, veriſsimè docuit Heſiod. hac ſua cantilena:

Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ
Ἔμμορε τοι τιμῆς, ὅς ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ·
Οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.
Εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι. *id eſt,*

Prauus dat damnum, quantum bonus vtilitatis
Vicinus ſortitus eum, ſortitur honores:
Nam neque bos pereat, niſi prauus proximus eſſet,
Æqua lance cape à vicino, æquaque repone.

Qui

Qui igitur *Kentrou* ſe nominarunt,& ſe & vicinos admonebāt, fidem omnibus in rebus eſſe cognoſcendā,eiuſq; precipuū eſſe momētū ad pacē & tranquillitatem,& publicam ſalutē inter finitimos conſeruandam. Scio equidem *Kentroy* cum N in fine,alterius eſſe notionis,& idem nobis eſſe quod Latinus diceret,Noſce rotundū:quod quamuis elegantē & apprimè vtilē ad fortunæ volubilitatē cognoſcendam, cōplectatur ſententiā; huic tamen loco non æquè quadrare viſum eſt, ob ſyncopen & metatheſin modò explicatas : quibus hoc etiā videntur indicaſſe, quicunq; fuère, qui ſic nomen permutarunt, breue eſſe regnū fidei inter confines. *Kentrou* igitur,id eſt, fidē noſcens,breui tempore deſiit regnare,hac cauſa ipſius *Cortryck*, id eſt, breuis regni,ſortitus appellationē. Imperitè Hubertus Thomas Leodius,opido Sācti Trudonis apud Thūgros ſito,Centronū nomen adſcripſit,non ſine amara illorū irriſione, qui aliter ſentiunt: quos dicit, ſi interrogentur, quod nomen opidi ante illius Diui tempora fuerit, magis mutos fore quàm piſces:neq; enim Toxandri cū Placētino appellationē placere. Sed ſi Chronicū hîc Gemblacenſe fuiſſet percontatus,didiciſſet hîc olim vicū fuiſſe,Sarciniū nominatū, in quo diuus Trudo monaſteriū extruxerit, & Eucherius Aurelianenſis Epiſcopus exularit.Sed id obiter notatū ſit,cùm & ab aliis idē ſit animaduerſum & cogitare Hubertus debuiſſet,Cētrones nō Eburonū,ſed Neruiorū imperio fuiſſe deuinctos. Eiſdē cùm Grudij etiā à Cæſare adſcribātur, ineptè faciunt, qui Louanio Grudios attribuerunt: quæ vrbs in vltimo Eburonū limite collocatur, vti ex diœceſeos diſtinctione liquet. Caſtrū enim, quod citra Thilā eſt extra vetus opidū ad Epiſcopū Cameracenſem, vti cetera Atuaticorū omnia opida, referri ſcimus. Nos Grudios Brugenſes fuiſſe,nihil dubitamus ; in quorum opido hactenus eſt domus, Gruthuſa nominata,id eſt,domus Grutia;à qua nobilis quædā Flandriæ progenies,& nomen, & gentilitatis originem accepit. Quid *Gruten* vernaculis noſtris vocetur, paulò antè docui: vnde conſtare poteſt, plurimis olim canalibus ad diuerſos vſus hoc opidū nobile fuiſſe, atq; hinc ciues Grutios, ſiue per mediā litteram, Grudios cœpiſſe nominari. Soluitur hactenus *Grutgelt*, quod vocabulū noſtras eſt,pecuniā retationi deputatā ſignificans, quāuis vectigal hoc cereuiſiæ,& neſcio quibus aliis impoſitū,ad nullā nūc publicā vtilitatem conuertatur,ſed totum à Gruthuſiis,qui canalibus olim & eorū retationi prçerāt,occupetur,parte quadā inde comiti Flādriæ deciſa, qua ſummā in vectigali hoc exigendo iuriſdictionē ſibi emiſſe dicūtur. Nec mirū id videri debet,cùm iam olim fas eſſe cœperit,eiuſmodi pecuniæ collationes ad publicam aliquam cōmoditatem neceſ-

ſitatemve deſtinatas, auertere in ſcrinia priuata: quod addo, ne quis eum, qui nunc nõ exſtat, vſum nunquã fuiſſe arbitretur. Qua verò ratione ciues Grudij dicti olim fuère, eadem pòſt Bruggij ſiue Brugenſes ſunt nominati, propterea quòd pontibus, quos Bruggen noſtrates dicunt, pluribus abundarent. Vbi enim plurimum eſt canaliũ ad naualem vecturam, illic ad pedeſtre & equeſtre iter quàm plurimis opus eſt pontibus, ita vt Bruggij cum Grudiis optimè quadrent. Grudiis proximi fuère Leuaci, ita vocati à cuſtodia partium inferiorum ad mare pertinentiũ. Nam quemadmodũ Bellouacũ Belgarum excubias ſumus interpretati; ita Leuacos excubias partis depreſſioris tenuiſſe dicemus. Wac enim excubias, Leeg id ſignificat, quod contrarium eſt ei, quod cõtrario litterarũ ordine Hel, id eſt, altum vocatur. Erant igitur Leuaci ij, qui ad Sluſam, Ardenborgũ, Oſtborgũ, & Axellam habitabant; quibus locis nullis arenarũ collibus, ſed ſolis aggeribus mare excluditur, adeò, vt non contra piratas modò, ſed contra fluctus quoq; accuratis excubiis opus eſſet. Infimã autem hanc litoralis Flandriæ partem eſſe, ipſa diluuia, tũ noſtræ, tũ ſuperiorũ ætatũ, ſatis docuerunt; quibus nonnulli pagi ſunt abſorpti. Diſcant igitur illi, vbi Leuaci habitarint, qui Leu vetus Brabantiæ opidũ olim in Eburonũ finibus ſitũ, Leuacũ crediderunt, longè à Neruiorũ limitibus aberrantes. Et vt hoc loco infimæ regionis Neruiorũ erant excubiæ; ita ſuperioris regionis excubiæ à poſitu ſuo nomen traxerunt. Bauacũ enim dicitur quaſi Bouenwac, vocali quadrata in rotundã trãſgreſſa. Antiquã enim ſuperioris regionis cuſtodiã ad hunc locũ fuiſſe, Neruiorũ cõflictus cõtra Iuliũ factus ſatis oſtendit: deinde opidi antiquitaté vetuſta monuméta caſtréſis Romanorũ ſupellectilis declarát, è quibus quidã nimis ſupinè Bellouacũ hic olim fuiſſe crediderũt, atq; de falſa hac opinione, neſcio quos nobis Bauones, & alia id gen⁹ Vtopiæ mõſtra in annales ſuos retulerũt, ab ipſo vſq; Priamo & Ilio ingẽti nugarũ flumine in Belgicã deducto. Sed quia Leuacorũ & Bouacorũ nomina rationibus ſuis reddidi; vidétur Duaci vtriſq; nõ paulo nobiliores, hac præſertim ætate, nõ eſſe antiquitatis ſuę memoria defraudandi, eo quòd & ipſi nomẽ ab excubiis, non ſecus ac Bellouaci, Leuaci & Bouaci, acquiſiuerint. Fuerunt enim hoc loco, ſi quid de Neruiorum ditionis ſitu rectè colligo, firmiſſima præſidia, ne quid vel ab Atrebatibus, quorum huc fines pertinebant; vel a Bellouacis & Ambianatibus, quibus hac parte proximi erát Neruij timerẽt. Romani verò poſtquã Belgicã totã ſubiugaſſent, vidétur hæc loca minimè neglexiſſe, propterea quòd hactenus etiã nõ pauca tũ Bouaci, tũ Duaci Romanæ vetuſtatis monumenta inueniantur. Dicitur autem Duacum per excel-

excellentiæ figuram à tutelaribus excubiis, quaſi hoc loco primariũ Neruiorũ præſidium fuiſſet, ad fines ab hoſtium incurſibus cuſtodiendos tuendosq́ue. Integrè & extra compoſitionem diceretur, De Huwac, id eſt, excubiæ ad cuſtodiam ſiue tutelam. De, articulus eſt; Hu, tutelam defenſionemq́ue notat: Wac quid ſit, modo explicatum. Aberrarunt igitur longiſsime, qui de nominis alluſione hic Atuaticos quæſiuerunt: qui ſi veri aliquid ſimile dixiſſent, Cæſar Atuaticos non inter Neruios & Eburones, ſed inter Neruios & Atrebates collocare debuiſſet. Quòd verò Duacos Neruiis potius quàm Atrebatibus adſcribam, de Cæſaris id facio auctoritate, qui ſe ab Ambianis proficiſcentem, triduo dicit per Neruiorum fines iter feciſſe, cùm intelligeret decem duntaxat millibus paſſuum ab eo flumine ſe abeſſe, ad quod Neruiorum copiæ conſediſſent, quæ ratio ob oculos ponit iis, qui locorum delineationem inſpicere volent, Duacum in Neruiorum finibus fuiſſe. Debebit ergo mihi hæc ciuitas veram nominis ſui originationem, & ſanè lubenter hoc debitum in optimis nominibus collocabo, quòd ſciam homines eruditiſsimos illic eſſe, qui non ſoluere modò quod debent, ſed in litterario hoc commercio ingens fœnus adiicere, ac non centeſimis tantum vſuris, ſed viceſimis etiam me ditare ſi velint, poſsint. Nec dubito quin ita ſint facturi, quando in ſtudiorum liberaliúmq́ue artium foro, quantò quis plura dat, quantò quis alios reddit ditiores, tantò ſe quoque facit beatiorem, contrà planè quàm in ſordido rerum externarum, quibus Socrates ſe dicebat nõ egere, mercatu neceſſe eſt euenire. Eſt enim hæc vrbs hac noſtra ætate in auguſtum Muſarũ templum conſecrata, ita vt ſi quid ei de noſtro Hermathenæo expenſum tulero, facillimè cum ingenti lucro reponere de ſuis copiis poſſit. Atque hæc quidem obiter de Bouaco & Duaco inter Neruiorum clientes ſint inſerta. Porrò Pleumoſij illi mihi videntur nominati, qui circa Vurnam, Honſcotam, Dixmudam, & Iperam commorabãtur, proximi Morinorũ terminis: quos ita dictos exiſtimo, quòd ad ſegnes aquas & ſtagna in cœno habitarẽt. Nã aquas malè ſe intra terminos ſuos continentes, quæq́ue multo limo loca vicina complent, Moſas vocamus. Cœnum enim & loca aquis vagis expoſita, Moſen dicuntur, vt in Moſmaier declaratur. Leu ſegnem tardumq́ue ſignat. Bi, apud: hinc vox compoſita Bileumoſen, id eſt, apud tardam & latè ſparſam viginẽ, ſiue ad ſtagna cœnoſa. Ex Bileumoſen Latini Pleumoſios fecere, media littera in tenuẽ mutata, & iota exempto. Non potuit certè natura loci melius depingi, quàm vocis huius notione, adeò hactenus omnis illa regio cœno & vligine eſt infamis, & hi-

& hiberno tẽpore, niſi gelu duretur, inacceſſa. Poſt hos Cęſar Gordunos nominauit; cuius appellationis aperta eſt ratio. Gor enim paludes notat, eas præſertim in quibus ſiluæ fuerunt. Hinc loca illa in campeſtri Brabantia paludoſa, è quibus Balius ceſpes effoditur, nomine Gor vocantur. Duy verò, collem ſiue monte vocamus. Gorduy itaque collis eſt in paludibus ſitus. Iam qui Gandauum vnquá viderit, & ſitum eius conſiderarit, is ſtatim animaduertet hanc appellationem nulli magis colli conuenire, quàm ei in quo eſt apud Gandauos Diui Petri templum & Monaſterium. In hoc igitur exiſtimo præcipuam olim Gordunorum arcem fuiſſe, & ab ea toti genti datam appellationem. Quamobrem nemo ſe ſinat ab Huberto Leodio decipi, qui contendit Gondunos potiùs quàm Gordunos vocandos. Quare Gent poſt dici vrbs hæc cœperit, aliter ab aliis traditur; nec magni refert ad antiquitatis cognitionem. Mihi ſi ludere liceat, ita vocari videtur, quòd collis hic, in quo antiquitus vrbis primordia fuerunt, veluti anſer maſculus in aquis vndique circumfuſis, frequẽter nataret. Nam Gent anſerem maſculum ſignificare vernæ noſtri nouerunt. Verùm anteà Want quàm Gant dicta cùm ſit, erit nobis alibi ratio nominis cum antiquis inſignibus explicanda, ſi gratũ illi ciuitati id futurum cognouerim. Inuentum nunc eſt qui Neruiorum clientes, poſt Morinos ad Scaldim vſque litora tenuerint, nec vlla inter illos mentio Menapiorum. Quocirca ex ipſo Cæſare pro certo teneamus, Menapios à Morinis longè remotos tam diu fuiſſe, quàm Cæſar in Gallia eſt commoratus: & quamuis in pertinacia reſiſtendi, ſocij fuiſſent, in pace tamen componenda ſocij minimè fuerunt, vti quorum fines coniuncti non eſſent. Sed dicet quiſpiam tum vltra Scaldim in Flandriam commigraſſe, cùm à Tenchteris & Vſipetibus patriis ſedibus expellerentur. Id verò nequaquam admitti poteſt, quamuis non nullis ita viſum eſſe animaduertam, propterea quòd Cæſar eiſdem eos locis collocet poſt Tenchteros & Vſipetes cęſos, quibus prius habitarunt. Libro enim ſexto propinquos Eburonum finibus facit, perpetuis paludibus ſiluiſq́ue munitos. At maxima pars Eburonum vltra Moſam, eiuſdem teſtificatione, morabatur, de cuius loci confinio cum loqui, ex eo fit perſpicuum, quòd dixerit è Menapiis ſe in Treuiros profectum, quaſi populi hi coniũcti eſſent, vti reuera fuerunt, ſecundum Rheni ripas. Infra enim Coloniam Treuiri Rhenum attingebant, in quorum finibus Cæſar ſecundum pontem extruxit. Ab his inferius Menapij ad flumen habitabant, ad ipſum vſque Moſæ & Walis confluentem, ab Occidente Eburonibus confines, à quibus, paludibus & ſiluis ſecernebantur. Extant hactenus

nus ſiluarum reliquiæ; & palus etiamnum maxima ad Venſo, à qua non procul Eburonum, eorum qui intra Moſam & Rhenum habitaſſe dicuntur, fines abfuerunt. Menapios autem ſexto tandem libro, incendiis villarum ad Legatos mittendos, & ad pacis conditiones ſe coegiſſe narrat; cùm multò ante libro quarto, Morini doceantur fidem ſuam multis obſidibus prius obfirmaſſe, quàm in Britanniam ex ipſorum finibus nauigaret. Quantum igitur locorum inter Morinos & Rhenum reliquum fuit, quo tempore Cæſaris diſpeſcebantur? Quid igitur de Strabone? Nō abſurdum ſanè ſit, immò potius neceſſarium, cogitare Menapios continuis Germanorum incurſionibus vexatos, ſedes ſuas magna ex parte reliquiſſe, & quoſdam quidem ad Moſæ vtramque ripam manſiſſe, alios verò maritimo itinere in Flandriam traieciſſe, ne ab Atuaticis & Ambiuaritis, ſi per terram profecti fuiſſent, impedirentur. Occupaſſe verò non difficulter loca cultoribus vacua, qui partim ingenti illa clade Neruiorũ ceciderant, partim delectibus Romanorum erant exhauſti. Hinc illud eſſe, vt Strabo Menapios Morinis proximos locarit, cum quo Plinius quoque facere videtur, cùm dicit: A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromanſaci, iuncti pago, qui Geſſoriacus vocatur. Hic enim extra quidem Scaldim Toxandros, à Scaldi verò interius Menapios; à Menapiis, Morinos habitare dixit: quo quidem modo intelligendum eſſe Plinium ſeries orationis demonſtrat. Hinc igitur Menipiſcus pagus, quaſi Menapiſcum diceres, poſterioribus ſeculis nominatus eſt in Flādria, formula deriuationis in nominibus gentium nobis vſitata, qua ex Geldris facimus Geldriſchen, & è Brabantis Brabantiſchen, & ſyncoptôs Brabantſchen. Verùm illud in Cæſaris Commentariis me non parum torſit, quod in Venetorum ſociis inter Morinos & Menapios, Diabelinteres interiecerit, quorum alibi nulla facta mentio. Morinos Menapioſque aliquando in enumerando coniunxit, aliquando relictis Morinis, Neruios, Atuaticos & Menapios ordine recenſuit. Ceterùm mirandum, dum de Venetis tractat, Menapios etiam auxilium tuliſſe ad ipſum vſque Rhenum remotos, & interim Neruios & Atuaticos, qui propinquiores erant, ceſſaſſe. Exiſtimo ſanè hos poſtremos recenti clade fractos, non auſos fuiſſe nomen ſuum in Romanorũ hoſtibus profiteri, ſed laruam ſumpſiſſe à vicinis ſuis, qui in Eburonũ finibus proximi Atuaticis habitabant, atq; ſub ipſorum ſignis & nomine tantum opis ad communẽ hoſtem opprimendum attuliſſe, quantũ vulnera necdum cicatrice obducta patiebātur. Cùm enim aliis pòſt occaſionibus legamus non defuiſſe, credibile eſt

M nec

nec hoc bellum ad quod Menapij etiam accerſebātur, longiùs quàm ipſi à Venetis diſsiti ocioſos ſpectaſſe. Videntur igitur mihi ignobile quoddam finitimæ gentis nomen mutuati, ſub quo quantulum adhuc erat virium, cùm citra contemptum imbecillitatis, tum citra Romanorum irritationem, ad bellum emitteretur. Quamobrem credo Diablintres ſiue Diabelinteres non longè nec à Menapiis, nec ab Atuaticis quęrendos eſſe: quod quidem non de Cæſaris modò recenſitu, nec de ea quam ſecutus hic ſum coniectura, ſed de nomenclatura etiam duobus locis ad fines Atuaticorum communi, collegi. Eſt enim infra opidum Thenas geminus pagus locorum vbertate nobilis, nomen, vt videtur, Diabelinterū hactenus eo modo conſeruans, quo ex Ambiuaritis Ritos habemus. Odioſus ſim, ſi ſæpius moneam, noſtris in omnibus nominibus ita breuitatem placere, vt cum hac mutilata malint, quàm cum multis ſyllabis integra pronunciare. Ex Diabelinter igitur voce integra Linter retinemus, quod nomen vtrique pago ad Getam infra Thenas ſito, commune ita eſt, vt cum adiectione ſuperioris & inferioris accipiat diſtinctionem. Ex his reliquiis in eam venio opinionem, vt nō abſurdum credam, ſi totum agrum Thenanum ad vtramque Getæ ripam Diabelinterum olim fuiſſe dicamus. Nomē certè loci naturam imitatur, ſi de ſermone noſtro vernaculo pro eo ac debet exponatur. Di-abel-inters enim ad verbū nullius litteræ immutatione, eos ſignificat qui elegantes ſunt in arte inſerendi, vti quiuis linguæ noſtræ non imperitus agnoſcet. Hactenus is genius cùm locorum, tum hominum eſt, vt pomorum non alia regio ditior inueniatur, adeò vt porcos & vaccas iis per hiemem ſuſtentent. Atque tandem eò cura & induſtria proceſſit, vt Hogardi vino etiam delicato ſe nobilitarint. Hi ſupremam Diabelinterum regionem colunt, & nomine ſuo non parum coniecturam meam iuuant, eò quòd Hogard nihil aliud ſignificet, quàm altum pomarium: hoc ipſa ſua notatione indicans, habitatores non ſolùm Diabelinterum nomen mereri, ſed inter eos etiam loca regionis totius ſuprema tenere. Nec ager hic pomorum tantùm feraciſsimus eſt, ſed copioſo etiam tritici prouentu nulli ſecundus habendus. Et in hac dote ita excellit, vt priſci illi Principes qui limiti huic noſtro ſub Regibus Francorum præſidebant, horreum ſuum hoc loco habuerint, è quo, cùm opus eſſet, annonam ſubleuarent, & vicinis eam copia ſua redderent laxiorem. Huc igitur omnes decimas ſuas conuehendas curabant, cùm è locis proximis, tum è tota Asbania, quæ cum lætiſsimis & fertiliſsimis totius Europæ aruis certare poſsit; nomen inde, ni fallor, Asbaniæ adepta: quo ſigni-

ficatur

ficatur via regia ad alimentum. Et eſt profectò illuc eundum iis, qui volunt compendio rei frumentariæ Atuaticorum ad Scaldim ſedes ſuas habentium, prouidere, ad quod magnum præſtat Getas fluuius adiumentum. Is enim ad ipſum vſque horreum dorſo ſuo naues bene magnas ſubuehit, quibus frumentum Machliniam, atque inde Antwerpiam portatur. Horreum autem voco ipſas Thenas, nomen inde nactas, quòd decimæ principibus iure Herculano dandæ, illic conderentur; quas lingua noſtra Theinden vocamus, vnde opidum exempto delta, de more nobis frequentiſsimo Theinen nominamus. Hinc & fluuius nomen accepit ab alimentis ſubminiſtrandis, quæ per ipſum deuehuntur. Nam Getas nullius elementi mutatione, idem ſignificat, quod Latinis, Dat alimentũ, quod nomen vulgus, vti cetera pleraque omnia Get adempta, poſteriore ſyllaba pronuntiat. Ad huius igitur fluminis vtráque ripá Diabelinteres olim habitaſſe arbitror, iis, quas dixi, rationibus adductus. Nec verò his tantum, quas modò indicaui, dotibus populus hic celebratur, ſed hanc etiam in Brabantia laudem acquiſiuit, vt non ſecùs atque Parma in Italia ab optimo caſeo, omnibus ſit in ore. Sunt ergo Diabelinteres, aut conciſè Diablintres, reuera inter Morinos & Menapios, inter quos eos Cæſar recenſuit, longè illi quidem à Venetorũ litore diſtantes, ſed minùs tamen ab eo remoti quàm Menapij, quos vltra Moſam idem collocauit. Et fieri potuit, vt Venetis & Morinis, & omnibus è regione Morinorum & Menapiorum ad oſtia Scaldis & Moſæ inſulas habitantibus fuerint non notiſsimi modò, ſed amicitia etiam & fœderibus iuncti, proptereà quòd Zelandis etiamnum hodie & Hollandis ingentem vim pomorum Diablinteres quotannis mittant, quorum aſſiduo eſu mirũ eſt, quàm inſulanæ & Batauæ mulieres gaudeant. Olim verò cùm Morini aſperas ſiluas, quarum permagnam partem Cæſar ſe dicit ſuccidiſſe, haberent, & ſic in paludibus habitarent, vt inde Moringen, id eſt, paludani ſint nominati, neceſſe eſt fateri parum illis aruorum pomariorumq́ue fuiſſe, & idcirco nõ paruis de cauſis commercia ipſis cum Diablinteribus interceſſiſſe, atque hinc fortè factum eſſe, vt in communis belli ſocietatem nomen ipſorum peruenerit. Beatiſsima profectò hactenus eſt tota illa regio quam Getas interluit, & vltrà citraque omni genere fructuum admiranda. Nec quiſquam credat aliam olim vel hominũ vel regionis naturam fuiſſe, cùm videamus ab ipſo ſtatim Francorũ initio limitis Antwerpiani principes his maximè locis egiſſe, ac inter ceteros Carelmannum & Pipinum primùm in iis natos eſſe, ac nomẽ ab opido Asbaniæ vetuſtiſſimo ſumpſiſſe, quod Landas vocatur,

quaſi diceres, regionis alimentum; eò quòd caput eſſet eius regionis, quæ ab alimento pabuloque Asbania nominatur. Manet hactenus eadem aruorum vbertas, & omnium rerum ad vitam neceſſariarum copia, ſed non eadem opidi claritas: quod quia in lætiſsimis agris eſſet, ac pòſt limes euaſerit Leodienſium & Brabantorum, inter quos bella frequentiſsima, vti inter finitimos fieri ſolet, extiterunt; tandem eò redactum eſt, vt ægrè opidi nomen poſſit tueri. Agri bonitate & vetuſtiſsimis Carelmanni & Pipini incunabulis, nobiliſſimis quibuſque ciuitatibus poſsit æquari, ne dicam præferri, eò quòd ab his principibus Caroli Magni progenies, & omnium deinde & Ducum & Regum & Imperatorũ quotquot noſtri Marchiones fuerunt, vſque ad Regem noſtrũ Philippum, noui orbis Monarcham, & eius filium Carolum, longa multarum ætatũ ſerie deſcendat, adeò vt nulla ſit in toto orbe terrarum nobilitas, quæ principia habeat tam augu ſta, quę continuationem generis vel tot ſeculis productã, vel tot rerũ geſtarũ decoribus inſignem: quæ denique præſentis temporis maieſtatem tot regnis, tot imperiis, tot inſulis, tot diuerſarũ linguarũ populis habeat extenſam & ornatam. At ager non ſolùm Pomonæ magna varietate & Liberi patris diuino liquore & Cereris beata fruge, & Palis pinguiſsimo munere luxuriat; ſed nobiliſsimus etiam eſt Sabazij dei Baccho Gręcorũ antiquioris lætiſsimis poculis, quibus curæ & graues moleſtiæ multò magis & præſentiùs, quàm vino diſcutiuntur. Hogardica enim cereuiſia nihil eſt ad cerebrũ triſtibus cogitationibus exuendũ præſentius; nihil ad hilaritatẽ, ad carmina modulanda, ad amores, & cetera quæ largos vini cyathos ſequũtur, plus habens incitamenti; nihil in tota hac regione celebrius & notius ijs, qui citra magnum crumenæ diſpendium inſanire volunt. Iam quod ad Genio indulgendũ hibernis noctibus maximè eſt neceſſariũ, ſatis ſuperque eſt lignorũ, quo perpetuo igne focus lucere poſsit, quorum inopia, qui tritico abundãt, multis locis videmus laborare, vt in Hiſpania in campis Caſtellæ veteris, in Gallia in planitie Beauſia, apud nos in agro Atrebatum, non citra maximum vitæ incommodum, ſi Martialis iudicio ſtandum. Diablinterum ergo ager cum amœniſsimis vberrimiſque totius Europæ locis poteſt comparari, & quàmplurimis anteponi, eo ipſo apud me viſus mereri, vt nomen eius è tenebris erueretur. Hos equidem credo Eburonum clientes fuiſſe, atque vnà cum patronis ſuis, Atuaticis vectigales. Atque hæc quidem ſatis de Morinorum, Atuaticorum, Diablinterum, & Menapiorum ſitu, pro eo atque tum temporis habuit, quo Cæſar Belgicam flagellabat, ad quam pòſt oram à Taſſandris & Atuaticis admiſsi Franci vires

eas

eas compararunt, vt tota Gallia & magna parte Italiæ Romanos vltricibus priorum ſcelerum manibus depellerent, & quicquid intra Alpes Pyrenæa cacumina Oceanum & Rhenum terrarum iaceret, ditioni ſuæ ſubiugarent, ac Rhenũ tranſgreſsi Franconiam etiam pulſis Sueuis ac aliis gentibus conderent, ac aduerſus Almannos, Thuringos, & ceteros vel Teutonici, vel Slauici nominis hoſtes munirent. Soli tamen illi Francorum qui apud Atuaticos, Thungros, & Taſſandros manſere, vetuſtam linguam integram hactenus ſeruarunt; quam Francones Sueuica, Franci in Gallia, Romana lingua corruperunt; hi infinito longiùs quàm illi digreſſi. Sed de Francis & eorũ antiquitate, libro ipſis dedicato, aliter longè quàm hactenus quiſquam tractabo: in quo nobilitatem gentis, Troianis nugis liberatã, docebo antiquiſſimos ortus & illuſtriſſimos habere. Sublata igitur hac de Morinis & Menapiis controuerſia, erã ad ſacra noſtra vetuſta acceſſurus, vt in illis huius libri coronis velut in aſylo ſe tueretur, niſi me Neruij reuocaſſent, expoſtulãtes me docuiſſe antiquorũ in clientibus ſuis nominum rationes, & nihil addidiſſe è quo liquêret qua ipſi cauſa ſic nominarentur. Demus ergo & illis hanc opellam, qua nominis ſui è vernacula lingua audiant originationem, & Aldenarij cognoſcant à quibus maioribus ſumpſerint originem. Videntur enim Aldenarij ſic dici, quaſi veteres Neruij Latinis vocarentur; eò quòd pro quinta vocali non rarò primam pronuncient. Verùm vt Neruiorum appellatio certiore argumento cauſam formaturæ ſuæ doctis viris probet, Cæſar in auxilium vocandus, qui libro ſecundo hæc nobis reliquit verba: Eorum fines Neruij attingebant; quorum de natura moribuſque Cæſar cùm quæreret, ſic reperiebat: nullum aditum ad eos eſſe mercatoribus: nihil pati vini, reliquarumque rerũ ad luxuriam pertinentium inferri, quòd his rebus relangueſcere animos, eorumque remitti virtutem exiſtimarent: eſſe homines feros, magnæque virtutis. Hæc ille. Non oſcitanter hic locus cognoſcendus, qui hominum ad militiam idoneorum omne robur complectitur, dum docet ob id mercatoribus aditum Neruios negaſſe, ne animi elangueſcerent, & in mollitiem virtus degeneraret. Cyrus ille magnus & regiæ apud Xenophõtem maieſtatis exemplar, idem omnino viris fortibus inſtitutum eſſe debere iudicauit, dum in hanc ſententiam Herodotus eum locutum dicit: Cyrus audiens quæ Lacrines proferret, rogaſſe fertur circumſtantes Græcos, quinam homines eſſent Lacedęmonij, & quàm multi numero. Mox vbi hęc cognouiſſet, ad legatum Spartanum dixiſſe: Equidem non extimui vnquam homines illos, quibus locus eſt in media vrbe vacuus, ad quem colle-

cti mutuis ipſi ſibi iuramentis imponerent. His ſi modò incolumis fuero, non Ionum ſed propria ſua incommoda erunt deploranda. Hæc in vniuerſos Græcos verba coniecit Cyrus, quòd fora haberent, & emptione & venditione vterentur. Perſæ enim foris venalitiis vti non conſueuerunt, neque vllus omnino apud eos erat mercatus. Ex his Cæſaris & Herodoti verbis æſtimare licet quàm fortitudini & laudi militari negotiatio aduerſetur, teſtimonio duarum nationum à virtute maximè commendatarum. Vtinam Antwerpi noſtri non tam laxas habenas mercaturæ & externis deliciis dediſſent, haberent ipſi quidem diuitiarum aut veriùs nummorum minus, ſed haberent plus animorum & virtutis antiquæ; qua collapſa, fieri nō poteſt quin tandem ciuitas mollitie nimia diffluens, in ſeruitutem eam redigatur, quam Cyrus omnibus Græcis eadē de cauſa minatur. Sed quid, inquiet quiſquam ad Ianum noſtrum quadrifrontem, vis ne perpetua paupertate Remp. & ſingulos homines adfligi? Nolo equidem: at illud volo, vt ſit modus in rebus, & ſi optādum ſit, probos mores, & integram in ciuibus vitam, cum labore ruſtico malim, quàm regias diuitias cum tanta improbitate, cum tot impoſturis, cum tot periuriis, cum tot furtis, quot hodie videmus, rem Deo & optimo cuiq; abominabilem. Sed hæc quia odioſiſſima eſt ſententia, & Antwerpiæ æquè abſurda, ac ſi cælum ruere diceretur, adducamus Catonem, qui tamen non minus quàm ego & ridiculus & exſibilandus videbitur. Eius hæc ſunt verba: Eſt interdū præſtare, mercaturis rem quærere, ni tam periculoſum ſiet. Maiores enim noſtri ſic habuerunt, & ita in legibus poſiuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Quantò peiorem ciuem exiſtimarint fœneratorem, quàm furem, hinc licet exiſtimari. Et virum bonū cùm laudabant, ita laudabant: Bonum agricolam, bonumque colonum. Ampliſſimè laudari exiſtimabatur, qui ita laudabatur. Heſiodus item iuſtorum hominum felicitatem deſcribens, ſic canit:

Τοῖσι φέρει μὲν γαῖα πολὺν βίον, οὔρεσι δὲ δρῦς,
Ἄκρη μέν τε φέρει βαλάνης, μέσση δὲ μελίσσας·
Εἰροπόκοι δ᾽ ὄϊες μαλλοῖς καταβεβρίθασι,
Τίκτουσι δὲ γύναικες ἐοικότα τέκνα γονεῦσιν,
Θάλλουσιν δ᾽ ἀγαθοῖσι διαμπερές, οὐδ᾽ ἐπὶ νηῶν
Νείσονται, καρπὸν δὲ φέρει ζείδωρος ἄρουρα.

Quæ nos ad verbum ferè totidem verſiculis enumerauimus.

His multum victum tellus fert, montibus altis
Glandes dat ſummum quercus, medium dat apum vim.
Lanigeræ pecudes onerantur vellere denſo,
Aſſimiles patribus proles parit vxor & almis.

Vſque

Vſque bonis florent, nec nauibus æquora ſulcant:
Sed fructum omnigenum tellus fert prodiga frugis.

Iuſtis igitur viris ſumma rei domeſticæ felicitas è re ruſtica videtur petenda, ſi grauiſſimis his auctoribus erit obtemperandum, in qua inter cetera bona & illud numeratur, non cogi ad nauigationem, quæ mercatorum & piratarum, cum quibus belli naualis duces numerari poſſunt, propria eſt & peculiaris. Cogitent nunc mercatores quidam, qui omnium rerum ſe primas tenere putant, dum barbaro & ſtolido faſtu cælum auaritia ſordidiſſima Ditis barathra tangẽtes, artes omnes homine ingenuo dignas, & ignorant & contemnunt: cogitent, inquam, & cernant, quid apud hos iudices religionis Chriſtianæ ignaros commereantur; & quam contrà laudem agricolæ iuſtique homines reportent. Ex agricolis, inquit Cato, & viri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur, maximeque pius quæſtus ſtabiliſſimusque conſequitur, minimeque inuidioſus: minimeque male cogitantes ſunt, qui in eo ſtudio occupati ſunt. Quid hac laudatione laudatiſſimi viri, vel grauius, vel pulchrius, vel piis auribus iucũdius? Bene igitur Neruij Reip. ſuæ conſuluerunt, dum mercatores finibus ſuis cenſuerunt abercendos, & facultâtes honeſto ruris labore comparandas. Hinc meritò Neruios ſe dixerunt, ſi vox ad vernaculum ſermonẽ, è quo eſt deformata, reuocetur. Nam Merwys is dicitur, qui ſapiens eſt in iis acquirendis quæ ad vitam ſunt neceſſaria. Mer enim acquiſitionem neceſſariorum ſignat, eò quòd is qui labore ſuo ſibi victum quærit, & honorem ſequatur, & honori ſit proximus; quod Maer, & compoſitione conciſa Mer, idem ſit quod Latinis, ad honorem. Vnica ſanè ſyllaba linguæ noſtræ architecti indicarunt, quicquid Heſiodus & quicquid Cato multis præceptis monuerunt. Niſi enim opum acquiſitio ad honorem tendat, indigna eſt quæ hoc nomine noſtrate nuncupetur. Laborandum igitur ad honorem, & nunquam labor vllus ad victum acquirendum ab honeſto debet diſcedere, ſi præcepti, quod maiores noſtri hac vocula comprehenderunt pluſquam Laconicos, ratio ſit habenda. Mer igitur idem eſt quod victum & facultates quæro cum honore & ad honorem. Hinc prouerbium Ter na ner, id eſt, ſumptum facito pro modo facultatum acquirendarum: de quo alibi rurſus. Wys autem idem eſt quod ſapiens. Qui igitur ſapiens eſt in victu quærẽdo, is Merwys vocandus. Quis verò ſapiens, niſi is qui iuxta præcepta eorũ facultates comparat, qui apud omnes poſteros et apud horũ ſapientiſſimos quoſque habiti ſunt ſapientiſsimi & optimi ſapientiæ magiſtri? At ita Neruios feciſſe, Cæſar teſtificatus eſt, qui hac parte Perſis antiquiſsimis, quorum vitam

nec-

necdum luxus corruperat, eos pares fecit, dum mercatoribus dicit aditum negaſſe. Quàm verò diligentes fuerint, non in aruis modò colendis, ſed in ſepimẽtis quoque agrorum, idem Iulius annotauit, ſepes eorum deſcribens; quas fieri ait, teneris arboribus inciſis atque inflexis, crebriſque in latitudinem ramis enatis & rubis ſentibuſque interiectis, vt inſtar muri munimẽta præberent, quò nõ modò nõ intrari, ſed ne perſpici quidem poſſet. Videmus hic idem olim ſtudium Neruiis fuiſſe in ſepibus vbique contexendis, quod hactenus etiamnum in hortis muniẽdis tenemus. Vix exteris perſuaderi queat, quãtum elegantię & amœnitatis virides hę ſepes hortis & paradiſis concilient, quibus nulli tapetes ſint conferendi. Excellentiſsimæ autem fiunt ex ilice aquifolia, cuius perennem & ſaturum virorem corallinæ baccæ gratiſsimo ſuo rubore hibernis menſibus veluti lapides quidam pretioſi exornant, tãtiſper hærentes dum verni flores ad nouum hortorum decus recurrant. Sit ergo hæc vocis origo non Neruiis modò, ſed omnibus nobis perpetuò in mente, quo ſapientiam hanc in quærendo ſequamur, qua honeſti ratio vbique habeatur, citra quam omnes facultates turpes apud maiores noſtros, qui rebus nomina fecere, iudicantur, iudicio tam diu conſtaturo, quàm quiſquam erit linguæ noſtræ peritus, quæ plus habet præceptorum, ad rectè viuendum conducentium, quàm vlla alia linguarum; vti paulatim legendis noſtris, qui volet, poterit doceri. Nõ longè ab hoc nomine Atrebatum appellatio receſsit, quę hoc monet, vt lucro parato, nec procul quærendo contenti ſimus. Cùm enim agrum haberent tritici fertiliſsimum, monuerunt ſuos hac nomenclatura, ne aruis neglectis, iis quæ longè quærenda eſſent, inhiarent. Memini Pindarum in Pythiis hanc eandem habere cantionem, paucis illam quidem verbis, ſed non tribus duntaxat ſyllabis comprehenſam:

> Ἐστι δὲ φῦλον ἐν ἀν-
> θρώποισι ματαιότατον
> Ὅστις αἰσχύνων ἐπιχώ-
> ρια παπταίνει τὰ πόρσω.

quo ſignificatur eum de genere hominum vaniſsimo eſſe, qui domeſtica regionis ſuæ bona vilipendens, ea, quæ procul ſunt, intuetur & oculis captat. Atrebatum nomen quantò ſuccinctius eandem complectitur ſententiam! Prima enim nominis ſyllaba eadem eſt cum prima particula Atuatici, & eandem aſpirationis paſſa iacturam: ſecunda verò idem ſignificat, quod Latinis paratum ſiue quod ad manum eſt, vocali tamen producta. Bate deinde lucrum notat, & omne id generatim, quod vitæ commoditatibus ſeruit, quacunque tandem id

ratio-

ratione fiat, ita vt tota trium vocularũ cõplexio, ſignificet, Tene paratũ lucrum, ſiue eam commoditaté vitæ & vtilitatem, quæ ad manũ cùm ſit, nec longè, nec dubio euentu eſt petenda. Et quo videas omnes ferè Belgas honeſtum & parabilem victum laudaſſe, & contra rem maritimam contempſiſſe, vicinos duos populos addemus, quorum nominibus idem docemur. Plinius poſt Morinos Oromanſacos enumerat, iunctos pago Geſſoriaco. Hos Cæſar ſub Morinorum vniuerſitate comprehendere videtur, eò quòd breuiſsimum in Britanniam traiectum è Morinorum litore eſſe dicat. Mela apud Morinos Geſſoriaco portu nihil nouit celebrius. Ptolomęus Iccium promontoriũ poſt Phrudim ponit, qué ego Somá nũc vocari exiſtimo. Iccium ergo promontorium medium eſt Iccij portus & Geſſoriaci pagi nomen, vt videtur, à nauigãtibus ex Oceano Hiſpanico & Gallico in has anguſtias adeptũ, eò quòd Icci, ſiue vt nunc ſcribimus, Ic ſi, idẽ ſit, ac ſi Latinè dicas, ego video; vel quia videlicet diligenter Pharus illa, quam Aumanum vocant, id eſt, antiquum monitorem, nautis eſſet inſpicienda: vel quia ex hoc monte Britannia clarè cerneretur, quod & ipſe ſum expertus, dum illac in Angliam traiecturus, procelloſo mari detinerer. Eſt ergo diſtantia Phrudis ab Iccio à Ptolomæo notata, ad extremam promontorij laciniam, verſus Arctum computanda, quanquam ſcio in latitudine non parum eſſe aberratum. Phrudim autem Somam eſſe, cùm ex locorum vetere commenſu, tum de nomine coniicio, quoniam Phrued ſiue Vruede parcũ nobis & attentũ ad rẽ ſignat, quæ ratio ob id fluuio conuenit; vel quòd nulli alij amni inſigni alueum ſuum communicet; vel quòd aquarum parcus præ ceteris Galliæ fluminibus videatur, eo nomine Moſæ, vti antè dixi, maximè contrarius. Promontorium hoc tempore Blanckeneſt vocatur, vti, dum illac in Hiſpaniam nauigarem, à nautis didici; cuius nominis ratio ſtatim apparebat colorem candidum rupis intuenti. Blanc enim nobis candidũ notat; Neſt verò idem eſt quod nidus, ita vt credam caſtellum aliquod hîc olim fuiſſe, quod perinde nidus noſtris atque Ithaca Ciceroni nidulus fuerit nominatus. Geſſoriaci autem dicti videntur, corrupto iudicio eorum, qui ad mare & ad portus, vel cauponariam, vel nauiculariam exercent, vel aliis vilioribus ſordidioribuſque artibus victum quærunt. Apud hos enim nullus honeſtati locus, ſed omnia pecuniis venalia habentur, & is ſolus honoratus eſt, qui diues eſt. Hinc Geſſoriaci dicti, quòd diuitias honorare, & in precio præcipuo habere, & ad eas omnia ſua ſtudia conferre, plebeiorum hominum ſit, & eorum, qui quaſi in plateis vulgò ſunt cõcepti. Sas enim ſiue Ses,

N publi-

publicam viam notat, vti pòſt per cauſas etiam enucleabo. Or, genus ſiue ſobolem ſignare prius indicaui. Heſor igitur is erit, qui vulgaris contemptique generis, & in publico conceptus eſt. Rye, diuitias interpretamur: cui Acht coniunctũ, quod honore dignum duco, ſignificat. fit Ryach, lenitatis cauſa, cappa in Rye exempto. Tota igitur dictio docet vulgò concepti generis eſſe, diuitias honore dignas æſtimare; nomen mehercule dignum, non Caleti magis, quàm Antwerpiæ habitantibus, & generatim ferè omnibus hominibus huius ætatis, apud quos Horatianum illud, omne tulit punctum, & legis vim & plebiſciti ſibi ſumpſit:

O ciues ciues, quærenda pecunia primùm eſt,
Virtus poſt nummos: hæc Ianus ſummus ab imo
Perdocet, hæc pueri recitant dictata ſeneſque
Læua ſuſpenſi loculos, tabulamque lacerto.

Horum igitur, qui ad portum hunc Morinorum habitabant, infamiam, & turpem quæſtum, & iudiciorum corruptelam, cùm vicini proximi odiſſent, nomen ſibi acceperunt ex diametro cum illo pugnans. Oromanſaci enim ex Or, rom, mans & acht dicuntur, in quibus Or quid ſit, notum. Rom forte: mans viros: acht idem quod in priore ſignat. Reiectis igitur, de more priſco, duplicibus in cõpoſitione, ex Orrommanſacht fit Oromanſacus, Latina forma terminatum; quo ſignificatur, ſobolem fortem & generoſam talem eſſe, vt viros magni æſtimet, non diuitias. In vtroque tamen nomine, aſpiratio cum tau finali, de conſuetudine mihi ſæpius indicanda, eſt ademptum, quo mollior eſſet appellatio. Verùm ſi tanta ſit cuiuſquam moroſitas, vt hoc mihi non admittat, propterea quòd in Ambactus hæ litteræ non ſint in fine ita commutatæ, vt tau relinquatur ei, reſpondebo hanc ſuperſtitioſam formationis nominum rationem, non ſemper apud Romanos fuiſſe obſeruatam, præſertim in multarum ſyllabarum vocabulis. Nam quibus in vocibus chi littera finem claudebat, eas per denarij notam, dum ſuæ linguæ applicabant, terminauerunt; vti anteà oſtendi. Attamen quo omnibus ſatisfaciam, & momis ſugillandi anſam adimam, ſic hæc vocabula reddam origini ſuæ, quaſi à ſac deriuarentur. Reliquis igitur partibus integris Heſſorryeſac, erit idem quod Latinis diceretur, diuitiæ in cauſa ſunt, vt quis ſobolem plebeiam & vulgò conceptam habeat: vel alia conſtructione ex eiſdem vocibus, Vilis & vulgò concepta ſoboles, quicquid facit, cauſa diuitiarum facit. Eodem modo Orrommanſac idem eſt ac ſi dicas, robuſtæ & generoſæ ſobolis vir cauſa eſt: vel alia ſyntaxi, Soboles

boles fortis & generoſa, quicquid agit, ea cauſa agit, vt virum ſe præſtet. Siue igitur ab acht, ſiue à ſac finem deducas, in eandem ſententiam tandem nomina tendent, vt conſideranti eſt manifeſtum. Geſſoriacorum ergo hominum in portu habitantium, in quem ſicut aliæ merces, ita improbitas etiam, & inter cetera vitiorum agmina, auaritia maximè importatur, omnia ſua ſtudia ad congerendas opes conferebant; ea de cauſa opprobrio nominis à vicinis notati. Orromanſaci verò in eo toti erant, vt viros ſe & fortes demonſtrarent, atque idcirco vt illi diuitias, ita hi viros honorandos iudicabant: vt illi de vitæ propoſito ignobiles & vulgò concepti; ita hi fortis & generoſæ originis habebantur. Et meritò ij, qui portus habitant, vulgò concepti iudicabantur: eò quòd nuſquam vxorum caſtitas magis oppugnetur, quàm vbi mercator & nauicularius domos frequentat, & vniuerſim apud quos diuitiæ ſunt in honore ſummo, apud eos non alia tantum, ſed illa etiam ſunt venalia, è quibus ſobolis eſt origo. Vide quæſo quàm omnia aptè inter ſe cohæreant, quocunque tandem modo vocem interpretemur. Quòd verò Goy forte, robuſtum, generoſum ad aliquid agendum ſignet, & noſtras ſit, à quo Goey, id eſt, iacto, deriuatur; id tum docebo, cùm Romæ conditores ad primos ſuos natales, reiectis omnibus fabulis, deducam. Orromanſachti igitur & Geſſoriachti integrè dicerentur, è quibus vocibus Oromanſaci & Geſſoriaci mollioris ſoni cauſa in vſum venerunt. Videntur autẽ Oromanſaci illa loca tenuiſſe, quæ Taruanæ, Gineſiorũ, & Diui Odomari media ſunt, quæ fortiſsimis viris ad hanc vſque ætatem florere cernuntur, adeò vt Taruanæ vetus nomen ſignificare mihi videatur, Aude, & in cædendo perge. Tar ſiue Dar, aude ſignificat: Hau ay, idem eſt ac ſi Latinè diceres, perge in cædendo; & nos quidem hactenus Tarhauanam, non Taruanam dicimus. Quamobrem, quo fortis generis generoſa ſoboles & ſimus, & in antiquorum lancibus iudicemur eſſe; non pecuniam, non diuitias, ſed viros honore dignemur, moniti vetuſta Oromanſacorum appellatione, & eos plebeios, & non meliores, quàm ſi vulgò in plateis canum more concepti eſſent, cum priſcis Belgarum maioribus cenſeamus, qui diuitias non viros æſtimant, & honoribus proſequuntur. Videntur itaque Atrebates & Oromanſaci, ſicut Neruiis vicini fuêre, ita eandem quoque diſciplinam à primis conditoribus accepiſſe, quæ vtinam hactenus vigeret, ac non inſana hæc & miſeranda auaritia, & opum rabioſa cupido ſucceſſiſſet, ex qua, vt Naſonis verbis vtar, ortum eſt: [illegible]

Omne nefas, fugêre pudor, verumque fidesque,
In quorum ſubiêre locum fraudesque doliqúe,
Inſidiæque, & vis, & amor ſceleratus habendi.

Quid enim nunc tam turpe, tam ignominioſum, tam nefarium, tam impium, cuius quenquam pudeat, vel in vanis honorum titulis, vel in diuitiis, vel in voluptatibus ſpurcis ſequendis? Quid tam verum, quod non horum ſcelerum cauſa pro falſo explodatur? quid tam falſum, quod non pro vero adſtruatur? Quæ verò vſquam fides, vel erga Deum, vel erga homines? cùm tamen citra hanc, nulla bella dirimi, nulla pacta iniri, nulla pax, nulla ſocietas, inter homines vel coire vel teneri poſsit. Fraudibus & inſidiis, & dum hæ parum valent, vi graſſantur & plebei, & nobiles, & quotquot ſcelerata ambitione & fœdiore auaritia exæſtuant. Sed iam ſatis querelarum, & ſatis etiam ex Neruiorum inſtitutis admonitionum. Aldenaer igitur antiquum Neruium ſic notat, vti voces apud nos mutilatæ pro integris ponũtur. Dicitur enim Naer per diphthongum, vel ſyncoptos Ner, pro Neruio: atque inde fit vt corruptè Aldenardum ſcribatur, cùm Aldenarum eſſet exprimendum. Sed quia plerique omnes Tornacum pro Neruiorũ curia antiquiſsima celebrant, fortaſſe non ſatisfecero eorum exſpectationi, niſi & de nominis origine cauſæ aliquid adducam, quo ſecus ac ipſi credendum putem. Memini non ita multò antè dixiſſe, Dor-na pagi nomen eſſe, qui Antwerpiæ olim, vti & hactenus, ita propinquus fuit, vt Antwerpis principio noui vicini ſuſpecti haberentur, atque idcirco hoc nomen datum eſſe, quo ſignificaretur pluſculũ æquo vrbi propinquos eſſe. Eodem modo cùm Tornacum conderetur, videntur Aldenarij noui opidi viciniam hac ipſa voce notauiſſe, Dornacum vocantes. Noſtrates enim per delta, non per tau, opidi nomen pronuntiant, ne quis hîc moroſius argutetur. Quòd verò Dornacum pro Dor-na dicitur, id fit ex eo, quòd Na & Nac eiuſdem originis voces, idem ſignificatum ſuggerant. Na enim apud, Nac appropinquo notat, quo fit vt idem ſit, ſiue dicas Dor-na, ſiue Dor-nac, niſi quòd poſteriore voce tantundè dicas, ac ſi Latinè diceres, plus æquo appropinquo, ſiue ferè nimium accedo. Intelligitur ergo ex hac vocis notatione, primarium aliquod opidum fuiſſe, cuius reſpectu hæc nimia vicinia Dornaco conueniret. Eiuſmodi enim comparatio minoris eſt ad maius, & poſterioris ad prius, non è conuerſo, ſi linguæ proprietatem, & collationis modum ſeruemus. Ad quam verò vrbem, quæ antiquitus fuerit illuſtrior, Dornacum comparatum, hanc appellationem accepiſſe dicemus, ſi non ad ipſum primarium Neruiorum

caput

caput,cui ſuper eodem flumine non longo interuallo imminebat? Et vera ſanè eorum fuit ſententia, qui nimiam hanc viciniam eſſe dicebant, vti ſecuta ætas luculentiſsimo argumento comprobauit regionis principatu ex Aldenaro Tornacum tranſlato, vbi iam olim caput eſt diœceſeos Neruiorum. Ex his igitur non Cæſarem modò & Strabonem conciliare licet, ſed Pomponium etiam, Plinium & Ptolomæum veriùs ad locorum hodiernas nomenclaturas applicare.

Satis ergo perſpicuum feci Antwerpiam Atuaticum veterum eſſe, nec nomen habere à Verpo, vt quidam non inelegātes homines ſunt opinati. Sed quia faſſi ſumus, Priapum ſub nomine Thyrſi apud nos in honore maximo fuiſſe, atque ita hactenus etiam à mulierculis inuocari, non arbitror me bene munere hoc defungi poſſe, niſi adiecero quæ maximè numina priſci parentes noſtri coluerint, & quibus eorum templa ædificarint. Si enim quicquam aliud ad antiquitatis quam hic quærimus cognitionem ſpectat, hoc in primis videtur ſpectare vt intelligamus quam religionē veteres ſint ſecuti. Cùm enim religio caput ſit omnium eorum quæ recta ratione geruntur, vti alibi de vocis originatione docebo, ex hac vel ſola optimè perſpicimus, qua prudentia Remp. antiqui gubernarint. Intra vrbem igitur, quæ nunc Borcht dicitur, id eſt, caſtrum, ad tuendum ſe ſuaque comparatum, duo præcipuè numina colebantur, quorum alterum generationi, alterum Reip. adminiſtrandæ præſidebat. Vtraque enim res ad communitatem conſeruādam eſt neceſſaria, & operam liberis dare, & multitudinem prudentia intra rationis fines continere. Priapus ergo præerat rei proletariæ, eò quòd intelligerent vires ciuitatis nullas eſſe manſuras, niſi continuata liberorum generatione conſeruaretur & augeretur. Paucorum enim numerus, nullam cladem citra exitium ciuitatis extremum perferre poteſt, vt Lacedæmoniorum Reſpublica triſti ſuo exitu declarauit. Vocatur autē Priapus noſtris hominibus alio nomine Ters, quæ vox conuerſa, ſic vt prima littera fiat vltima, proprium Ityphalli officium exprimit, qua ſua proprietate ſatis declarat ſe ab antiquiſſimis Cimbris originem habere. Monſtratur hactenus exigua ſtatua, quæ faſcinum olim, quod pòſt defractum eſt ob verecundiam, prætendebat. Eam volunt Priapi effigiem fuiſſe: verùm quo loco templum habuerit, equidem coniicere non poſſum, quoniam nullas reliquias videam extare, niſi fortaſſe ad ſiniſtram vrbis partem ſteterit, quo loco quædam adhuc fani ruinæ cernuntur. Ad ſiniſtrā dico iis qui Orientem verſus, vti fieri ſolet, adorant. Alterum numen Walburgis nominabatur, qua voce vis arcis ad tuendum factæ ſignificatur. Walt enim vim, Burgunt arcem ad

Priapus.

VValburgis.

 deſen-

defenſionem factam notat. Fuit igitur hæc diua eadem quæ Græcis *Pallas.* Pallas, Latinis Minerua vocatur. Huius templum in meditullio arcis erat conſtitutum, per quod ad portam quæ ad aquas erat, ex aggere qui ad vrbem ducebat, ibatur. Rectè admodum Deam hanc ab officio nominarunt. Pręeſt enim arcibus firmandis atque ſeruandis, adeo *Palladium.* vt cùm Troiam eſſet egreſſa ſubducto Palladio, nulla amplius firmitas ad defenſionem vrbis remanſerit. Hæc enim vrbes condit, & quas condidit, eas præſentia ſua auget ac conſeruat. Pallas quas condidit arces, inquit Poëta, ipſa colat, ſuccinctè admodum huius Deæ vim complexus. Spartani in arce ſua hanc quoque Deam locarunt, ſub no- *Poliucha.* mine Poliuchæ, vt Pauſanias ſcribit: quo vocabulo nihil aliud ſigni- *Chalciæca.* ficatur quàm eam eſſe vrbium ſeruatricem. Eandem Chalciæcam vocant, eò quòd domũ quam habitat, eam æneam reddat. Mallem itaque Victor dixiſſet ædem Mineruæ Chalciæcæ, quàm Chalcidicæ in noua vrbis regione fuiſſe dedicatam: ſed vtrum ſit horum melius, & *Polias.* an vtrumque bene, nihil ad præſens. Polias item Minerua dicta eſt in Attica, quòd ædes eius in acropoli, quem locum Polin, id eſt, vrbem, tum nominabant, eſſet conſecrata. Eodem enim modo apud nos arx vrbis nomen olim habuit: eò quòd vrbs maior necdum eſſet. Eandé *Sotera.* Soteram vocarunt alij: eò quòd homines ſeruaret. Vnde medici videntur antidoto quam Paulus libro ſeptimo deſcripſit, & alij alio loco, nomen mutuati. Heſychius Epipyrgiten quoque vocari ſcribit; *Laoſſoos.* eò quòd turribus præſideat, ac eadem de cauſſa Laoſſoos, quia populũ ſeruet. Ex his igitur clarum euadit, quàm concinnum nomen apud maiores noſtros ſit ſortita, dum Walburg eam vocarũt. Burg enim idem eſt quod antiquis Græcis polis, ſiue poſterioribus Acropolis: *Burg.* ſed apud nos euidentior eſt ratio appellationis. Nam Burg ſiue Borg vocatur à fine proprio vrbium & arcium, quæ omnes eò fieri debent, quò ciues in iis ſeruentur & cuſtodiantur. Eſt enim Bergen *VValt.* ſeruare, cuſtodire, tueri à periculo. Walt verò omnem vim maiorem deſignat: quæ vocula in compoſitione Tau ſuum finale more noſtræ linguæ deponit. Qui ergo hanc Deam colebant, nihil aliud ſignificare videbantur, quàm illud quod in Pſalmis legimus: Niſi Deus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilant qui cuſtodiũt eam. Et illud quidem in primis parentibus rectè fieri poterat, hac tamen interpretatione, vt nihil aliud eſſet Walburgis, quàm vis diuina, arces & opida cuſtodiens, atque ſeruans: quæ quid aliud eſt in ipſo Deo, quàm immenſa eius poteſtas ad aliquod particulare munus inuocata? Hoc enim modo Deum rogabant, vt poteſtates eius pro votorum neceſſitatumque humanarũ varietate diſtinguerent, omnes tamé ad eundem

dem auctorem referrent. Et quia Deus angelos ſuos habet miniſtros, non abſurdũ ſit cogitare, poteſtates eorum variis nominibus expreſſas non minùs ab illis & fortaſsis etiam magis quàm à nobis coli ſolere. Verùm vt omnia in peius ruunt, poſterior ætas Idola ex his nominibus ſibi finxit, & quæ diuinæ erant poteſtatis, & eius Angelorũ propria, ad neſcio quas fabulas detorſit, & quæ in Deo erant adoranda, ea ad humanas nugas tranſlata, & fœdiſsimis ceremoniis & ritibus inquinata, tota conuerterunt in abominandam Idolatriam. Hinc tot Pallades, tot Ioues, tot Mercurij, & alij Dij extiterũt, quos omnes fabricata eſt antiquitas, è Theologicis myſteriis malè intellectis, & tandem ad reges, poſtremò etiam ad ſtatuas per inſignem & adulationem & impoſturam traductis. Vna enim Pallas eſt, nihil aliud quàm ſapientia diuina, qua omnia conſeruantur: quæ idcirco de Iouis cerebro nata dicitur ſine matre, quia ante omnem materiæ creationem à patre genita eſſet. Hæc oranda, quò nobis vim illam infundat, qua communitates hominum ſeruantur. Hæc illa eſt Walburgis ciuium cœtus ſola cuſtodiens, citra quam omnis prudentia humana nihil confert ſalutis. Hanc tamẽ quòd per ſpiritus ſuos ſiue Ruachos hominibus pro voluntate ſua diſtribuat & impertiatur: fit vt nomẽ etiam ad illos queat applicari, & inter eos ei primò & maximè, qui ordinis huius dux eſt & imperator à diuina ſapientia conſtitutus. Verùm, vti dixi, huius diuinæ poteſtatis nomen & honorem ad Dæmonem tranſtulerunt ij, qui à veritatis fonte declinarunt, atque ita in turpé falſi numinis, & tãdem ſtatuæ adorationẽ ſunt prolapſi. Quocirca cùm Chriſtianiſmum Antwerpi ſuſcepiſſent, nec facile eſſet penitus falſi numinis vel nomen vel honorem obliterare, ſaniſsimo conſilio huic malo Pontifices ſuccurrerunt. Nam cùm ſcirent viros ſanctos, & ſanctas mulieres non ſolùm in vita, ſed etiam poſt mortẽ honorandos eſſe, atque tantò magis poſt mortem, quòd tum nullis perturbationibus animorum, quibus à bono abripi poſſent, ſint obnoxij; prudenter profectò nomen falſæ Deę, in nomen ſanctę virginis tranſtulerunt: vt quemadmodum antè malè & perperam Walburgim lapideam orabant & honorabant, ita pòſt rectè & citra religionis veræ noxam, Walburgim virginem Chriſtianam in templo venerarentur. Dicere enim illis poterant Chriſtiani doctores, ſeſe nolle Walburgis diuinos honores tollere, ſed velle docere non eam eſſe veram Walburgim, cuius ductu & auſpiciis arcem ſuam & totam ciuitatem ſeruare poſsint, quod ſibi falsò & de cacodæmone & de ſtatua perſuaſerant. Nouam hanc Walburgim virginem fuiſſe, vti ſuã quoque Walburgim virginem, perinde ac Græci Palladem putabãt, VValburgis.

atque

atque omne præſidium ſuum aduerſus hoſtes,tum internos,tum externos, in Deo collocaſſe, atque ita aciem mentis ſuæ tutam contra omnes inſultus,contra omnes arietes,contra omnes denique machinas maiores ſeruaſſe. Hanc imitarentur, illud numen quo illa ſe tutam reddidit adorarent,atque ab eo ſibi tutelam arcis peterent.Illam enim diuinam gratiam veram eſſe Walburgim cæleſtem, qua Walburgis virgo aciem mentis & corporis ſui ſeruauit illibatam. in hac igitur ſancta virgine, cæleſtem illam gratiam colerent, & venenarentur,& orarent, vt ea non opidum tantùm, ſed mentes etiam cuſtodiret.Hanc enim eandem eſſe quam priſci illi Cimmerij Walburgim nominarunt, ſed fraude cacodæmonis hominum animos à vera illa diuinitate ad falſam ſuperſtitionem detractos fuiſſe,& pro fortitudine & ſapientia diuina ſtatuam & ſub ea immundum ſpiritum adoraſſe,quæ non ſolùm alios non ſeruare,ſed ne ſe quidem mouere poſſet. ad veram igitur arcium cuſtodiam, & veram Walburgim redirent,illa virgine duce,quæ & nomine Walburgis eſſet; ac cuſtodiá hanc arcium diuinam à Deo impetraſſet. Hac vel ſimili ratione, reiecto Idolo, templum Walburgi virgini eſt conſecratum. Fuit autem hæc Walburgis, vt ſcribunt, natione Angloſaxona, & vt quibuſdam viſum eſt,Richardi Regis filia; Willibaldi & Winibaldi omnium cõfeſſione ſoror germana,æqualium Willibordi,tempore Sancti Bonifacij Archiepiſcopi Maguntini, qui dicitur eorum fuiſſe auunculus. Willibaldus Eyſtetenſis fuit Epiſcopus. Winibaldus Abbas in Thuringia, à quo ſoror monaſterij quoq; vnius curam accepit, ac illuſtri exemplo virtutum omnium in eo vitam exegit, ita vt inter Diuas Heroinas illius ætatis longè clariſſima habeatur. Multum profectò Anglis debet cùm noſtra hæc regio, tum tota Germania: vt pote à quibus religione Chriſtiana ſit imbuta. Antwerpis tamen Diuus Eligius videtur vnus de primariis fuiſſe fidei oratoribus, quem Audoenus, dum eius vitam deſcribit, aſſerit plurimum pro Chriſto apud Antwerpos pugnaſſe. Non igitur ſimplex illa fuit Anglorum contra Britannos victoria, ſed ſi vlla vnquam, lucri ſpoliorumque ditiſsima.Neque enim regionem ipſorum & domicilia tantum occuparunt, quod in bello poterat maximum haberi, ſed ſalutem etiam animorum & æternam felicitatem in ea inſula repererunt. Britanni enim longa Romanorum, ſub quibus agebant, conſuetudine mitiores redditi, Chriſtianam religionem iam multò ante acceperant, quam victores Angli mox imbiberunt, atque inde in patriam ſuam & totam reliquã Germaniam diſſeminarũt. Geſta autẽ hæc ſunt circa ea tempora, quibus Pipinus Caroli Martelli pater, Princeps limitis

VValburgis Angloſaxona.

Ant-

Antwerpiani, Friſios crebris cladibus fregit, atque ſubiugauit. D. Walburgis ergo, atque eius duo fratres, vnà cum D. Willebordo, Angli fuerunt, id eſt Saxones, qui Britanniam ſibi ſubiecerunt, & hactenus, quamuis ſermo mirum in modum à Germanico degenerarit, eandem inſulam ſibi ſeruant. Atque hæc ſatis ſunto hoc loco de Walburgis vetuſta æde, quam maiores noſtri in vrbe & arce dedicarunt; quo ſcirent omnes ſapientiam atque prudentiam, quibus totus chorus virtutum continetur, ſolas eſſe quibus res intra ciuitatem ſunt adminiſtrandæ. Arma enim atque eorum deus citra hanc diuinam virginem nihil prorſus valent ad hominum communitates tuendas. Deſcendit in prœlium Mars, quo Troianos adiuuaret; ſed adeò nihil potuit, vt à Diomede conſilio Palladis vulneraretur, & quantus quantus eſſet, proſterneretur. Rectiſſimè Homerus Palladem Diomedi auxiliarem fecit, eò quòd Diomedes nihil aliud ſignificet, quàm Iouis conſilium. Quid verò eſt Iouis conſilium, niſi Minerua; quæ prudentia ſua temerarios hominum inſultus, dona Mauortis propria, penitus frangit atque conculcat. Huius ergo diuinæ potentiæ opem, omnes ij implorare debent, qui ciuitates gubernandas ſuſceperunt. Hac enim facilè turbulentos Martis tumultus compeſcent, & ciuitatis tranquillitaté tuebuntur; quam qui poterit cuipiam vrbi extorquere, is mox vrbem eam in ditionem ſuam eſt adducturus. Diomedes igitur præcipuus fuit vnà cum prudente Vlyſſe Troiæ euerſor; eò quòd cõſiliis ſuis omnem ei prudentiam abſtuliſſe videretur. Hinc fabula myſtica Palladij furtim ablati, atque eius rei occaſione Ilij expugnationem ſecutam eſſe. Quamuis igitur maiores noſtri nec Græcæ nec Latinæ linguæ periti fuerint, nomina tamé ſibi compoſuerunt, quibus multò ſignificátiùs, quod vellent, indicarent, quàm vllæ omnino aliæ gentes. Colamus igitur Walburgim; non ſolùm hanc poſteriorem Chriſtianam, vti exemplar virtutum, & gratiæ ſpeculum quoddam diuinitus ei conceſſæ; ſed illam etiam primam, à qua Walburgis nomen, ante Chriſtum natum, ad homines & cacodæmonem etiam eſt tranſlatum. Quam quidem ſic colendam ſentio, ſi diuinæ ſapientiæ adminiſtram hoc nomine capias, vti Angelos & Archangelos colere debemus: non vti Deum, qui ſolus Dominus eſt, & Pater omnium habendus; ſed vti diuinam intelligentiam ad hoc à Deo creatam, vt ſapientiæ ſit diſpenſatrix, pro eo atque ſupremus omnium Pater imperarit. Hæc enim docet, quid in rebus cõtemplandis vel verum ſit, vel falſum: hæc rerum in primam cauſam reſolutionem aperit, & omnem compoſitionis ordinem ad infimas vſque ſpecies colligit. Hæc naturæ inexplicabilem & inex-

Angli.

Diomedes.

hauſtam varietatem & profunditatem ſola metitur, & quantum eius Deo placet, hominibus oſtendit. Hæc, omnem diſſerendi viam, & quid, è quo emendata concluſione efficiatur, demonſtrat; & vt ſemel dicam, hæc vna omnem cogitandi, agendi, loquendique rationem homini ſubminiſtrat. Eſt enim præſes æternæ rationis, per omnem rerum naturam diffuſæ, citra cuius ductum, citra cuius tutelam, citra cuius arma, qui vſquam ſe rectè verſari poſſe credet, is ſic deſipit, vt ne hoc quidem intelligat, ſola ratione hominem à brutis ſeparari.

Summum bonorum. At verò quamuis ſupremus humanæ ſapientię apex in contemplatione primæ cauſæ atque vltimi finis conſiſtat, illuſtri tamen exemplo ſapiens cognoſcitur, in quarumuis rerum ad finem ordinationem, *Ordinatio ſapientis propria.* vti Ariſtoteles ſemel atque iterum dixit. Quæ porrò eſt ordinatio hominũ ſaluti magis neceſſaria, quàm ea quę cernitur in iis rectè cõſtituendis, quæ ad ſocietatem hominum coniungendam, & in ea tranquillitatem conſeruandam, requiruntur? In his enim & ſingulorum ciuium, & totius Reip. ſalus continetur: ita vt nec ſinguli, nec vniuerſi, citra hæc ad ſummum huius vitæ bonorum queant aſpirare. Hæc igitur ordinatio prorſus eſt ad alias ciuitatis conſtitutiones & leges, architectonica, haud ſecùs atque ſapientia ipſa architecta eſt omnium ſcientiarum atque artium homini ad felicitatem ſiue è remoto, ſiue è propinquo conducentium. Rectè igitur Plato tum demum beatam Remp. fore putauit, cùm vel rex philoſopharetur, vel *Philoſophus.* philoſophus regnaret. Nihil enim aliud philoſophi nomine intellexit, quàm hunc noſtrum ſapientem, qui maiore ſignificationis efficacia ſapientiæ ipſius amicus, quàm ſapiens nominatur: eò quòd in ſapiente, ea ſolùm ſapientia contineatur, quæ eſt hominis: at in philoſophi nomine ſapientia quædam extra hominem ſignificetur, cui amicum eſſe ſumma eſt perfectio, & ſumma felicitas. Vbi verò hæc eſt ſapientia primùm, cuius amicum ſe philoſophus profitetur? In ipſo *Sapientia.* nimirum opifice, qui vera Patris eſt ſapientia, mirabili & non intelligibili ordine omnia è Patre generans, & omnia ad Patrem reſoluens, tanquam vltimum atque ſupremũ beatitudinis finem. Huius ſolius vera eſt ſapientia: beati autem ter & amplius, qui huius ſapientiæ ſtudio & amore tenentur, in quo vinculum eſt & glutinum, quo mortalium animus Deo vnitur. Qui enim diſcit ſapientiam, & eam ſine inuidia communicat, ac honorem eius non abſcondit, theſaurũ infinitum poſſidet, atque ex vſu eius particeps fit amicitiæ Dei, vt Salomonis ſẽtẽtiam nobis mutuemur: qui mox addidit, neminem à Deo diligi, niſi eum qui cum ſapientia moratur. Officium autẽ ordinationis, ſapienti ab Ariſtotele attributũ, breuiter complexus eſt,

dum ſapientiam dicit à fine attingere ad finẽ fortiter, atq; diſponere omnia ſuauiter. In huius igitur amicitia ſummam poſuit delectationem; quod non aliud eſt, quàm ſi dixiſſet, philoſophum ſiue amicum ſapientiæ, ſummum culmen voluptatũ poſſidere. Hæc eſt ſapientia illa, cuius theſaurum Pallas diſtribuit, quam dum ad ciuitatũ atque arcium tutelam & tranquillitatem, bonis legibus & inſtitutis cõparandam, necnon cuſtodiendam confert; Walburgis noſtratibus vocatur, quam virginis titulo colere ſolere, vetus conſuetudo noſtratibus hactenus obſeruata docet, quæ ciuitatẽ quamuis cui Palladium needũ ſit ereptũ, & virginẽ vocat, & virginis forma depingit, tametſi Walburgis nomen Chriſtianus ritus in hoc ſignificatu obliterarit. Huius præſidio dũ aliquãdo nitor factioſos huius tẽporis in hac vrbe concionatores, qui in varias & infinitas ferè ſectas miſerũ ciuitatis corpus dilacerãt, docere, quàm multis modis cõtra omnẽ rectam publicæ gubernationis formam peccẽt; mirum eſt quàm à proteruis ipſorũ & petulantibus linguis deridear, & cõuitiis proſcindar, ac tandem velut Chriſtianorũ cõmunione indignus, Atheos appeller. Hoc enim iam ſibi familiare fecere maledictũ in eos contorquendum, qui cùm aut philoſophiæ, aut liberalium artium ſtudiis nonnihil videntur conſecuti eruditionis, cum ipſis tamen facere nolunt, ſed in vnione Catholica, & in patrum maiorumque ritibus & inſtitutis cupiũt permanere. Porrò cùm ſe vident verarum rationum nodis impediri, & intricari, quos è philoſophorũ ſcriniis depromere ſolemus, tũ protinus exclamant, ſophiſmatis ſibi illudi: hæc arma eſſe ſapientiæ humanæ, iam olim à D. Paulo condemnatę. Mox totum caput primum prioris ad Corinthios epiſtolæ, in vnicũ miſellum meum ſyllogiſmũ retorquetur, maximo diſcipulorũ applauſu, ac deinde poſt longam concionẽ, quam nefas ſit interrumpere, ſi dicam, quæ à D. Paulo dicuntur, non eò ſpectare, vt ſapientiam politicam, vt artẽ ratiocinandi, vt medicinam; & ceteras id genus ſapientiæ filias è medio tollat, extemplò exſibilor, quaſi indignus, qui os meũ contra ſacros hos miniſtros audeã aperire. Videmus igitur quàm procul receſſerint Barbarici hi patroni, à patrum illorum inſtitutis, & ſanis cogitatis, qui in arce Walburgim ſiue Palladem ſapientiæ diuinæ diſpenſatricẽ, ob id coli voluerunt, quo omnes commonerẽtur, in ſola ſapientia præſidium ciuitatis ſtare. Aſtutiam ſanè vulpinam equidẽ agnoſco, vtinam agnoſcerent omnes, apud quos contra philoſophiam frequentiſſimè deblaterãt. Hoc enim agunt, quod Iulianus ille apoſtata; qui Iulianus. cùm omnibus modis, atque omnibus technis Chriſtianam religionẽ conaretur exſtirpare; vetuit, ne ſapientiæ ſtudia à Chriſtianis tractarentur,

rentur, nec ex eis vel magiſtri, vel diſcipuli ad ſcholas admitterentur. Quid hoc eſt fraudulente ſimulator? Non prohibes libros ſacros legi, & prohibes à Chriſtianis philoſophos euolui? Profectò, Iuliane, demonſtras diligentiſſimè, te omnes machinarum angulos excuſſiſſe, quibus ciuitatis Dei mœnia deiici poſſent, cùm ad hanc Heliopolim potiſſimùm confugiſti. Videbas enim nec cædibus te & ſanguine tantum exitij Chriſtianis allaturum, quantũ ſi philoſophię arma ſubtraxiſſes. His enim exuti, non ſolùm cõtemptui erant in publicis congreſsibus habendi; ſed mox in varias & abſurdas ſectas diſtrahendi, dum nulla regula, nulla ratio diſputandi retineretur. Hoc prudentiſsimũ Iuliani conſilium, ita noſtris his nouis concionatoribus placuit, vt cùm contra ſacerdotũ vitia, & ceremoniarũ abuſum ſatis diu debacchati ſibi videntur, tum in miſeros philoſophos è ſuggeſtis ſuis, tanquam è plauſtris conuitia plenis buccis eiaculentur. Si quid igitur vnquam contra philoſophiam, piam omnium artiũ matrem, & optimam legũ, tum magiſtram, tum cuſtodem, peccaui; & peccaui creberrimè, hoc equidẽ credo grauiſsimũ in me crimẽ notari poſſe, quòd turbulẽtis his Reip. noſtræ monſtris occaſionẽ dederim, in eam impudenter debacchandi, atque eos appellandi Atheos, qui eius ſtudio tenentur. Nec animaduertunt interim hi Muſarum & Palladis hoſtes, ſe in ipſum D. Paulum, quem ſemper in ore habent, & cuius auctoritate aduerſus philoſophos pręcipuè nituntur, impudenter inuehi, cuius ad Romanos hæc ſunt verba: Reuelatur enim ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinẽt: quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur; ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles. Quia cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedũ, & ſerpentiũ. Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorũ in immunditiem, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Quia commutauerunt veritatẽ Dei in mendaciũ, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potiùs quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amẽ. Hęc D. Paul⁹: vbi Scholiaſtes anonymus ille quidẽ, ſed vetus, vnà cũ Hieronymo impreſſus, ad illud, Quia quod notũ eſt Dei, ita cõmentatur: Oſtẽdit quomodo omnis homo naturalẽ

habens

habens intellectũ, agnoſcit eſſe inſequendã ſubſtantiam inuiſibilem, quæ diuerſas in hominibus artes & diſciplinas operatur. Quo etiam exẽplo inuiſibilis Deus manifeſtatur hominibus ex his operibus quæ operatus eſt, & operatur ſimul, & mens Trinitatis demonſtrat imaginem in qua generat inſitũ ſibi verbũ, & inſeparabilem habet ſibimet natum Verbũ ſapientiam. Hæc ille, & plura: quibus docet è philoſophia homines notitiam Dei conſequi poſſe, adeò vt ad ipſam etiam Trinitatis imaginẽ naturæ ductu peruenire queant. Quod ſi verum eſt, vti D. Paulus & eius interpres hoc loco aſſerũt; quid homini poteſt contingere hac ſapientia intra humanarũ viriũ metas præclarius aut diuinius: cùm in eius contemplatione & actione ſummũ bonorũ conſiſtere, ne Chriſtiani quidem diffiteantur. Non igitur ipſam humanam ſapientiam, quæ de rerum creatarum natura, apta collectione ad Deum perducit, vituperari hic audimus, immo contrà ſic laudari, vt ad eius commẽdationem nihil poſſit maius adferri. Vix enim auſus fuiſſem dicere, niſi D. Paulus dixiſſet, mentem humanam ſuo ipſius ductu ad ſempiternam Dei virtutem & diuinitatem intelligendam peruenire poſſe: quanquam Socrates apud Platonem ea de Patre & Filio prodit, quæ cum Chriſtiana religione prorſus conſentiunt: & Poëtis nota eſt è priſca ſapientia, ſpiritus omnia permeantis natura. Quid igitur reprehendit D. Paulus? Hoc nimirum quod nemo non reprehendit: philoſophos recta ratiocinatione ad Dei notitiam perueniſſe, verùm eo neglecto principio omnium quod inuenerunt, ad cultum imaginum & adorationem creaturarum declinaſſe; atque ita rectas illas cogitationes, quas è naturæ ſinu collegerant, euanuiſſe. Nam ſapientiam profeſſi, omnium hominum ſtultiſſimi euaſerunt, & omnium maximè accuſandi impietatis, eò quòd tam præclarum & diuinum ſapientiæ donum nacti, è quo virtus Dei intelligebatur, ad fœdiſſimam ignorantiam ſint relapſi; & non ſecus atque omnium rerum rudes, & rationis expertes, res creatas & inter eas etiam bruta animantia adorarint. Cùm enim Deum ex operibus cognouiſſent, quod proprium eſt philoſophiæ; non tamen eum, vti decebat, honorarunt: ſed videntes quod facere oportebat, id fecerunt, cuius contrarium ab ipſa ſapientia eſſent edocti. Duo igitur hic docemur: alterum, philoſophos omnium mortalium maximè accuſandos impietatis, ſi creaturis, non Deo, ſeruiant; eò quòd videntes, ſcienteſque ſe præcipitent in ſcelus hoc execrandum: alterum, nihil homini ipſa philoſophia præſtantius à natura dari potuiſſe, propterea quòd illa homini creatorem clarè demonſtret: in quo ſpectaculo, felicitas quanta homini ſua ſponte ſuoque ſtudio ineſſe poteſt, conſiſtit.

ſiſtit. Hanc igitur vt Deus Opt. Max. nobis concedat, etiam atque etiam rogemus, ac vt conſequi poſſimus omnibus viribus annitamur; & vbi conſecuti fuerimus, ex ea nobis adiumenta ad pietatem & veram religionem petamus, aliter quàm illi fecerunt, quos D. Paulus optimo iure criminatur, & alij item poſteriùs, qui optimis & diuiniſsimis philoſophiæ armis, contra ipſam ſapientiam diuinam vſi ſunt, cuius philoſophus ſe profitetur amicum & cultorem, ſi nomen quidem velit ſibi cõuenire. In hoc numero Ammonius, Porphyrius, Plotinus, Proclus, Simplicius, & infiniti alij fuerunt, qui mille erroribus impliciti, dum vltra philoſophiæ humanæ terminos non adſcenderent, non paucas hæreſeôn cauſâs imbecillioribus Chriſtianis præbuere, qui fidei gratia neglecta myſteria humanas vires egreſſa retro ad captum mentis ſuæ retorquentes, variis ſe maculis inquinarunt; contra quorum peruerſos duces, illud Tertulliani dictũ extat, minimè verò cõtra ipſam philoſophiam, Philoſophos hæreticorum eſſe patriarchas. In malam itaque rem Iulianus cum ſuis nouis hiſce pediſſequis, qui omnem nobis philoſophiam extorquere nituntur, quo ipſis liceat citra reprehenſionem populum miſellum ſophiſmatis ſuis irretire. Huius autem ſapientiæ præſidium intelligentia illa à Deo accepit, quam noſtrates Walburgin olim nominarunt. Hanc igitur, & numẽ illud quod generationi & rei proletariæ præeſt, cùm intra arcis mœnia dedicaſſent, ſatis ſe arci ſuæ prouidiſſe arbitrabãtur, niſi fortè, vt frequentiſſimè accidit, externa aliqua vis ingruiſſet, quæ totum rationis regnum perturbare poſſet. Volentes ergo & hac

Templum Martis. parte ciuibus conſultum extra arcem Marti templum magnificum conſecrarunt, ea parte qua Neruiorum & reliquorum Belgarum impetum maximè timebant. Duplici autem nomine Cimmerij hunc Deum nominabant, Martem ſcilicet ac Mauortem: quæ vocabula olim Latinis reliquerunt. Mars igitur dictus eſt à Mart, quod idem eſt, quod Latinis frangit, & cõterit. Hinc martes eſt malleus ferreus, quali in bello equites, & quali aurigæ noſtrates ſemper vtuntur, eò quòd in rumpendo frangendoque hoc inſtrumentum ſit excellentiſſimum. Eſt enim compoſitum è Mart, quod eſt rumpit & confringit; & Tes, quod in quaque re ſummam vim nobis ſignat. Hinc Carolus ille Marchio Antwerpianus, qui tot myriades hominũ proſtrauit, quiq; Saxones, Aquitanos, & Saracenos crebrò fregit, Martes eſt vocatus: eò quòd omnia veluti malleus ferreus confringeret. Hæc vox aurigis noſtris eſt notiſſima, & apud Francos Romaniſantes, & Italos Germaniſantes, pro malleo generatim vſurpatur. Mart igitur formula Latinorum, Mars dicetur; eò quòd omnia frangat & com-

cōminuat: minimè verò à maribus quibus præſit, quod Varro ſcripſit. Quæ enim Martis propria ſunt, tam parum mares decent, vt à Poëtis fingatur citra patrem è ſola femina procreatus. Perturbationes enim & furibundæ animorum commotiones non ſunt à Ioue, ſed à Iunone; quæ ſuperbiæ & luxui regnorum præſidet, quibus è rebus Martis eſt origo. Sicut ergo Pallas è ſolo Ioue Deo maſculo, ita Mars è ſola Iunone natales ducit. Nihil igitur illi cum maribus, ſed omnia cum feminis, quibus furiæ animorum ſignificantur. Iupiter enim ratio eſt ſuprema: Iuno Dea perturbationum, ſiue vti in ſcholis loquimur, paſſionum: quæ ipſo ſuo nomine femineam naturam declarant. Iam quod quidam à Sabinis nomen deriuant, clarum eſt & luculentum argumentũ, non eſſe dictionẽ Romanam. Dum enim domi ſuæ origines non inueniunt, mox ad Sabinos confugiunt, ad Sabini quam gentem, vtpote antiquiſſimam & Italiæ indigenam, vt Strabo teſtatur, vetuſtiſſimas voces quarum etyma ignorant, relegare Romani conſueuerunt. A Marte fit Mort, quo latrocinium ſiue violenta cædes notatur; quamuis aliquando pro ipſo Marte poni videatur: vt cùm dicimus, De Morte ſteec v, id eſt, Mars ſiue violenta cædes te pungat. Ab eodem fit marter, quo violenta tormenta ſignificantur. Hinc dicimus Gods Marter, id eſt, tormenta Deo inflicta: non à martyribus, id eſt, teſtibus Græco ſermone ita nominatis; quod vocum ſimilitudine decepti, quidam fortaſſis arbitrantur, linguæ ſuæ nimis incurij, & imperiti. Hinc etiam Mortier, vas in quo omnia franguntur & comminuuntur quæ imponi conſueuerunt: à qua voce Mortarium Latini ſeruarunt. Nec ex alio fonte Mortis nomen ad eos manauit, quanquam hac voce nobis, non quæuis mors, ſed violenta, vel à latronibus illata ſignificatur. Fateor equidem primogeniam vocem apud nos hoc tempore nõ eſſe in vſu, ne amphibologia inter Mart quod rũpit, & Mart, quod ſignificat, moratur, irreperet: de qua tamẽ re alibi latiùs. Mihi hic ſatis eſto, ex deriuatis originis vim oſtendiſſe. Mars ergo vetus noſtratiũ vocabulum eſt, à frãgendo, comminuendoque factum. Mauors verò ab eiſdem Cimbris emanauit, ſed leui commutatione litterarum, ad lenitatem conciliandam. Diceretur enim Maforts integrè; ſed Digamma Æolicum, ſi ita vocare placet, in figurã quintæ vocalis tranſit, & Tau ante vltimã litteram eliditur, quò formulæ Latinorum reſpondeat. Extra compoſitionem eſſet Mat forts: ſed modò pluries dixi, Tau in compoſitione ferè elidi. Eſt igitur Mat forts idem quod Latini dicerent, mẽſuræ violenta corruptio, ſiue violentia menſuræ modoque illata. Dicimus enim Tis forts, id eſt, vis eſt & violentia cogens. Hæc ergo vera

vera eſt Mauortis originatio, quam fruſtra Latini apud ſe quæſiuerunt. Mauortis enim proprium eſt, omnia vi, citra rationes, perpetrare: Mineruæ verò, omnia rationibus firmare ac tueri, & in iis omne robur armorum ſuorum collocare: quod latiùs oſtendam in ſacris noſtris Cimbricis, ſi Deus vitam tantiſper prorogare dignetur. Statius, dum Martis in Thracia domicilium deſcribit, hanc vocis originem elegantiſsimis verſibus expreſsit, dum Mercurium ad Martis domum deducit, quos, quia mecum faciunt, adſcribam.

Hic ſteriles delubra notat Mauortia ſiluas,
Horreſcitque tuens, vbi mille furoribus illi
Cingitur aduerſo domus immanſueta ſub Æmo,
Ferrea compago laterum, ferro arcta teruntur
Limina, ferratis incumbunt tecta columnis.
Læditur aduerſum Phœbi iubar, ipſáque ſedem
Lux timet, & dirus contriſtat ſidera fulgor.
Digna loco ſtatio; primis ſalit impetus amens
E foribus, cæcúmque nephas, iræque rubentes,
Exſanguéſque metus, occultíſque enſibus adſtant
Inſidiæ, geminúmque tenens diſcordia ferrum.
Innumeris ſtrepit aula minis, triſtiſſima virtus
Stat medio, lætúſque furor, vultúque cruento
Mors armata ſedet; bellorum ſolus in arcis
Sanguis, & incenſis qui raptus ab vrbibus ignis.

Hæc & plura Statius: in quibus quis non videt Mauortis nomen expreſſum, dum dicit: *Triſtiſsima virtus ſtat medio, lætuſque furor.* Virtus enim modo ſiue menſura definitur, quæ Mat noſtris dicitur. Matforts ergo nihil aliud eſt, quàm virtutem ſiue modum vi cogens. Vbi ergo furor violentus lætus eſt, ibi neceſſe eſt vt virtus ſiue modus contriſtetur. Quid verò Vforts eſt, ſi non illud eſt, quod deſcribit:

——Primis ſalit impetus amens
E foribus, cæcúmque nephas, iræque rubentes.

Quæcunque item adduntur, omnia ad vim ſpectant, qua recta ratio opprimitur, quæ nobis modum ſuis terminis includit. Quàm verò odioſa hæc ſit, & abominanda violentia, quæ virtuti & iuſtitiæ infertur, optimè declarauit, ſic canens:

Læditur aduerſum Phœbi iubar, ipſáque ſedem
Lux timet, & dirus contriſtat ſidera fulgor.

Quid enim Sol iuſtitiæ, ſalutiſque omnium operator, odio proſequatur maiore, quàm hanc Mauortiam violentiam; quæ ipſo ſuo nomine

nomine declarat ſe vim modo ſiue virtuti inferre? Conferant itaque, qui volunt, hanc vocis etymologiam cum aliorum expoſitione, & tum demum iudicet, egóne, an illi propiùs ad veritatem acceſſerint. De Mat autem, quo modus noſtris ſignificatur, alibi copioſiùs. Qui igitur iuſtam rerum omnium menſuram, qua virtutis ratio continetur, violat; is Mauors noſtrate vocabulo dicetur: indignus certè qui ex alio quàm muliere naſceretur, & dignus ſanè qui Tyrannus & agreſtis ab eiſdem Theologis vocaretur: quia in eo violenta omnia, nihil ciuile reperiatur. Non citra ergo magnam rationem extra vrbé, & extra pomeria ædes ipſius eſt constructa; ea tamen parte è qua hoſtium violentus incurſus timebatur. Videntur enim hoc numen perinde atque Veiouem quendam honoraſſe, ne videlicet vi ſua bruta & rationis experte, res bene conſtitutas euerteret: quod Homerus quoque, per ea quæ huic Deo veluti peculium attribuit, clariſsimè demonſtrat.

ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα. id eſt,

Mars Mars exitium hominum cædibus & ſanguine mortalium pollute, mœnium percuſſor & euerſor. Et quia hęc propria huius dei putauit, eundem verſum alibi repetiuit. Profectò non alia epitheta, non alia pręconia, non alias laudes apud Muſarum cultores hic cacodæmon meretur: eò quòd nihil illo magis ſtudiis bonarum artium, nihil magis hominum tranquillitati, nihil denique magis omnium virtutum choro aduerſetur. Verè verè id eſt quod dicitur hominum pernicies, tabes ſanguinaria, opidorum ac humanæ ſocietatis percuſſor ac euerſor: quas omnes proprietates vna vocula diſſyllaba noſtrates comprehenderunt, Mauortem eum nominantes, id eſt, omnis iuſtæ in quibuſlibet rebus menſuræ violatorem. Nec minùs ſignificanter Mars dictus eſt, quòd omnia confringat, & minimas in partes cōtundat. Hunc ergo cacodæmonem extra vrbem conſecrarunt, ne vires ſuas, & pręclaras, ſi Deo placet, dotes, intra mœnia hominum animis afflaret. Sed quid igitur cauſæ, vt tam maleficum numen vllo honore dignarentur? Eadem nempe vt modò indicaui cauſa, qua Veioues honorabantur; ne ſcilicet læderent & vim ſuam exitioſam contra ciues ſtringerent. Non tamen ignoro Martem quoque iuſtum inueniri, perinde atque iuſtum bellum: atque illum etiam & Martis & Mauortis nomine rectè dici poſſe: verùm alia quadam conſideratione: quam quia Homerus Poëtarum Græciæ vetuſtiſsimus ſecutus non eſt olim, admodum obliteratam fuiſſe exiſtimo. Rariſsimū enim eſt, bella inter homines iuſta fieri, etiam tum cùm iuſtis de cauſis ſuſcipiuntur. Vaſtare enim agros, pecus abigere, pomaria excidere, ſil-

P uas

uas exurere, homines trucidare, vxores aliorum virgineſque violare, ingenuos pueros in ſeruitutem abducere, vel ad egeſtatem, ſeruitute grauiorem, redigere; atque alia id genus, qui putat ſeſe citra menſuræ violationem committere poſſe, eum crediderim equidem cum ratione poſſe inſanire. Scio à Deo hæc iuſtè diſpenſari, ad hominum, qui tormentis his affliguntur, vtilitatem; ſed vereor, ne flagella, veluti ſcopæ inutiles & detritæ, non raiò deinde ſint comburenda. Non enim ferè Deus ad cruentos id genus morſus ouibus, ſed lupis vti conſueuit: vti in Nabuchodonoſori, Sennacharibi, & multò poſteriùs in Attilæ exercitu videmus accidiſſe, nõ tamen negamus ductu Dei multa iuſta bella geri poſſe: verùm hæc Principes, & qui militię nomina dant, diligenter expendant, eo quòd ipſorũ, non noſtra interſit, quorum ſcuticis flagellemur. Nos iuſto bello Martis & Mauortis nomen accommodari poſſe, doceamus. Dei fortitudo, iuſto iudicio bella merentibus inferens Mars eſt; omnia veluti piſtillum, vel malleus ferreus confringens, ſignificatu ad illud non male referendo, In virga ferrea confringes eos. Eadem Mauors, ſed expoſitione alterius ſyntaxeos, ſic vt ſit menſura violentiæ, non menſuræ violentia, vt prius interpretabar. Miranda Cimbrorũ ſolertia, qui duo eadẽ voce bella dum ſignificare vellent, iuſtum & iniuſtum, ſic eam fecerunt, vt ad vtrumque poſſet applicari: magis tamen & linguæ cõuenientius, iniuſto quàm iuſto tribuenda de compoſitione videretur; propterea quòd caſus qui regitur ab alio, ferè præcedere ſoleat regẽtem. Mat forts igitur potiùs menſuræ violentiam, quàm menſuram violentiæ ſignificabit, quamuis & ad hoc poſſit accommodari. Iuſti igitur belli raritatẽ raritate cõpoſitionis indicarunt; & in iuſto etiam bello vix fieri putabãt, vt iuſtitia ac mẽſura citra violationẽ maneret ex parte hominũ, tametſi maneret ex parte Dei, qui nouit omnia ſupplicia ad ſalutẽ eorũ, qui ea perferũt, referre. Gręci à Thracio ſuo prę- *Orpheus.* ceptore, qui de Cimbrorũ diſciplina à Treribus accepta fabulas Pelaſgis tradidit, aliud quidem nomen acceperunt, ſed quod eòdem ſit referendũ. *Ares* enim ab *Ar*, voce producta, formatur: quo is ſignificatur, qui vehementer iraſcitur: quæ eadem vox correpta in pronunciando, moram ſignat & impedimentum. Vnde *arrest* vocatur Iuriſperitis, impedimentũ profectionis. Vnde Latini arreſtam formarũt, dum è noſtratibus ſua fingunt. Gemina itaque ratione, ab *Ar* Mars eſt dictus; & quòd ira ſit loco rationis, & quòd ira ſit impedimentũ rationis. *Ae* vocali correpta, rationẽ nobis notat: vnde *redelijck* rationi conſentaneũ ſiue rationabile, vt Quintil. dixit. *Arre* igitur eſt idem ac ſi dicas, Ira eſt ratio; vel ſi corripias priorem vocalẽ, impedimentũ ratio-

rationis. Duo igitur ſunt vocabula, Ares a longo, & Ares a breui; quod ſi Martialis ſciuiſſet illud Homericum Ἄρες Ἄρες, fuiſſet multò magis admiratus. Verùm de his latiùs in Cimbrica religione: ſat ſit hoc loco monſtraſſe, noſtratia hæc eſſe vocabula, quibus præſes arcis & præſes belli ſignificantur: quòd ſi Latini homines vel mirabuntur, vel etiam ridebunt, nihil ſanè mihi contra exſpectationem euenerit. Cupio tamen tantiſper ſententiã ſuſpendant, ac philoſophorũ epochen admittant, dum tempus erit docẽdi Cimbros maiores noſtros eandem linguam nobis reliquiſſe, qua Cimmerij olim in Latio vſi ſunt, quam illic Itali corruperunt, tametſi clariſsima veſtigia hactenus illis remanere, primus, ni fallor, oſtendam. Nec verò Walburgis Mars & Mauors è lingua noſtra tantũ emanarunt; ſed alia etiam vocabula, quibus ijdem dij & Gręcis & Latinis nominãtur. Pallas enim & Minerua Cimbricæ ſimiliter originis ſunt, & apertiſsimè demonſtrãt ea, quæ horũ numinum peculiaria ſunt dona: in quibus fruſtra etymologiam vel Latini vel Græci quærent. Relictis igitur his, & eo dilatis vbi ſuum ſibi locum vindicabunt, dicẽdum vbi templũ Mauorti maiores noſtri ædificarint. Neruios & Eburones ſciebant ſibi non ferè vnquam beneuolos fore, propterea quòd agros eorũ inuaſiſſent. His nullus Atuaticum introitus dabatur, niſi ſecundũ Scaldim deſcendiſſent, eò quòd reliqua omnia paludibus & ſiluis inuia eſſent. Ad hoc igitur flumen ad trium ferè ab arce ſtadiorũ interuallum fanum Marti conſecrarunt. In quo idem accidit, quod de Walburgis templo dixi. Cùm enim Higij & Willebordi, & aliorum item verbi Dei concionatorum perſuaſione, Chriſtianæ religioni initiati Antwerpi eſſent, nec facilè poſſent veteris idololatriæ obliuiſci; placuit piis & prudentibus viris, Martis nomen prorſus delere, eò quòd nullus Chriſtianus in numero beatorũ inueniretur, qui hoc nomine fuiſſet vocatus, & poteſtatem hanc rationis rectę modum violantem non à Deo, ſed à cacodæmone procedere exiſtimarent. Induxerunt igitur nomen, ſed venerationis ritum ad S. Michaëlem Archangelũ tranſtulerunt, quo peruerſus cacodæmonis cultus in piũ vſum tranſiret. Quia enim Martem bello præſidere perſuaſum haberent, & populus is eſſet, qui citra bella viuere non conſueſſet, nunquam ſibi hoc præſidium, vt ipſi rebantur, diuinũ extorqueri permiſiſſent, niſi à Chriſtianis alius fuiſſet commonſtratus, qui reuera bellis pręfectus eſſet. Cùm igitur S. Michaël cæleſtis exercitus dux ſit, & vt Græci eum vocant, Archiſtrategus, optimo iure eum locũ & honorem occupauit, quem cacodæmon, humani generis peſtis, per vim ſibi tenebat. Dicitur enim Michaël Hebræis, Quis tanquam Dominus? vel ſi

S. Michaelis templum.

Mi pro aliquo accipias,vti in Iobi verſibus vſurpatur,dũ dicitur,Ad aliquem Sanctorũ conuertere,Michaël,erit idem,ac ſi diceretur,Aliquis tanquã Dñs,ſiue Deus fortiſsimus. Nã אל quãuis pro Deo ſimpliciter ponatur,tamen ſic reddendũ, vt vbicunque ponitur,cũ fortitudinis & altitudinis ſignificatione intelligatur: ſed hac de voce alibi plura.Eſt igitur Michaël,idem quod aliquis tanquã Deus fortiſsimus:vel poteſt exponi cũ interrogatione & reſponſione,vt ſit,Quis eſt hic?Hic eſt velut Deus fortiſsimus. Rectè igitur Archiſtrategus à Grecis dictus eſt,eò quòd ſit diuinæ fortitudinis adminiſter,& veluti diribitor quidã ſupremus. Sed ne hæc vana cuiquã videantur,cõfirmabo quæ de Archiſtratego dixi,ſacræ ſcripturę auctoritate. Sanctus Gabriel,qui & ipſe nomẽ à robore Dei fortiſsimi habet,poſt alia ſic eſt ad Danielẽ locutus: Princeps autẽ regni Perſarum reſtitit mihi viginti & vno diebus; & ecce Michaël, vnus de Principibus primis, venit in adiutoriũ meũ,& ego remanſi ibi iuxta regem Perſarum. Et paulò pòſt,de prœlio cõtra regem Perſarũ loquens,ſic ait:Nemo eſt adiutor meus in omnibus his,niſi Michaël princeps veſter. Hic dum Danieli dicit:Princeps veſter,aperit Michaëlẽ eccleſiã Dei,quæ tunc apud Iudęos erat Danielis gẽtiles & cognatos;fortitudine ſua aduerſus hoſtiles dęmonis inſultus tueri.Idem pòſt paulò clariùs oſtendit: In tempore autem illo conſurget Michaël Princeps magnus,qui ſtat pro filiis populi tui. Hic eſt ille, qui cum Satana, de corpore Moſi certauit, cuiùs rei Iudas in epiſtola ſua hanc habet mentionem: Cùm Michaël Archangelus, cum diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, nõ eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: Imperet tibi Dominus. Hi autẽ quæcunque quidem ignorant,blaſphemant. Hæc ille de blaſphemia ſiue maledicentia,quam equidem dum noua multa & inaudita in lucẽ eruo, vereor ne ſæpius incurrã. Verùm hunc Archangelum, Eccleſiæ Chriſtianæ propugnatorẽ eſſe, dilucidè Ioannes in Reuelationibus ſuis docebit, cuius verba digna ſunt quæ adſcribantur. Et factum eſt, inquit, prœlium magnum in cælo: Michaël & Angeli eius prœliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt,neque locus inuentus eſt eorum amplius in cęlo,& proiectus eſt draco ille magnus, ſerpẽs antiquus, qui vocatur diabolus & ſatanas, qui ſeducit vniuerſum orbem: & proiectus eſt in terram, & angeli eius cum illo miſsi ſunt. Et audiui vocem magnam in cælo, dicentem: Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius; quia proiectus eſt accuſator fratrũ noſtrorũ, qui accuſabat illos ante conſpectũ Dei noſtri die ac nocte,& ipſi vicerũt eum propter ſanguinẽ agni, & propter verbũ teſtimonij ſui, & non dilexerũt animas ſuas vſque ad

Archiſtrategus

Gabriel.

mortem. Hęc & cõplura diuinus Apoſtolus & Propheta, quæ dũ mecum reuoluo, pene eò rapior, vt cogitẽ, Martem ſiue Mauortem antiquiſſimis nihil aliud fuiſſe, quàm virus huius draconis, qui fraude ſua tandem hoc ſit apud miſeros mortales conſecutus, vt pro numine coleretur. Quòd ſi perinde atque veriſimile eſt verũ eſſe dicemus, ſtatim alia quoque cauſa inuenietur, ob quam Mauors è ſola fœmina natus dicatur. Virus enim illud per Euam matrem omnium, ad omnes homines emanauit. Scio Aten quoque ex eodem fonte deriuari, atque ea haud dubiè ſerpens è cælo deiectus ſignificatur. Sed de his ſuo loco: hoc ſaltem hîc teneamus pro indubitato, Michaelem verum eſſe fortitudinis diuinæ adminiſtrum, atque idcirco optimè Mauortem non aliter atque ſæuum veteris ſerpentis venenum ab eo fuiſſe expulſum. Quis hic non admiretur præſulum Chriſtianorum prudentiam? Sciebant nimirum homines ducendos potius eſſe quàm rapiendos; ac ea de cauſa Martis templum & eius locum, Sancto Michaeli dedicarunt, docentes hunc eſſe illum, per quem Deus in bellis victoriam concedit. Quocirca, ſi vota militaria facere vellent, quæ omittere gens bellicoſa non poterat, Michaelem, non Martem, inuocarent. Hoc eſt illud quod Paulus dixit: Factus ſum omnia omnibus, vt Chriſto lucrifacerem omnes. Idem Romæ ſcimus in multis fanis contigiſſe, quæ abolitis falſorum Deorum titulis, ad Chriſtianos ritus ſunt tranſlata: vt Pantheon omnium Deorum templum, Diuæ virgini & omnibus ſanctis, & alia aliis particulatim Chriſtiani dedicarunt. Hoc veterum conſilium nemo ſatis laudauerit, niſi è diuerſo ſtolidam noſtri temporis hęreticorum temeritatem oppoſuerit intuendam: qui dum abuſus plurimos, qui vtinam nulli eſſent, accuſant; non abuſus ſolùm, ſed ipſos etiam rerum bene inſtitutarum vſus tollunt, ipſo ſuo hoc facto ſibi ipſis contrarij. Nam ſi abuſum eorum quę tollunt, admittunt; cogentur fateri, vſum quoque eorum aliquẽ eſſe, & idcirco iniquè fieri, dum quibus bene homines vti poſſunt, ea propter vitium & culpam eorum qui abutuntur, prorſus euertere contendunt. Templum Marti erat conſecratum, an eam ob cauſam nullus eius templi vſus erat futurus, ſi abuſus hic magnifici ædificij tolleretur? Erat ſanè: & quia erat, eum potius prudentes & pij viri amplexi ſunt, quàm in animum inducerent quicquid illi falſo Deo conſecratum fuiſſet, id prorſus eſſe vaſtandum. Quia carnes Dæmonio ſunt oblatæ, ob eam cauſam vſu ſuo carebunt? Minimè, ſi Paulo credimus, qui illis veſcendi poteſtatem ſibi dari ſciebat. Malè homines faciebant, qui in belli neceſsitate Martis opem implorabant: at non malè facturi, ſi opem implorarent illam quidem, ſed ab eo im-

Pantheon.

Hæreticorum peruerſitas.

plorarent, quem Deus illò honore atque illo munere fungi vult, vt Chriſtianæ militiæ præſit. Nec igitur templum, nec auxilij in rebus bellicis rogandi ritum, ſuſtulerunt pij illi patres, ſed vtrumq; horum ad legitimũ vſum accõmodarunt; pro Marte cacodæmone Michaelẽ Eccleſiæ Chriſtianæ propugnatorẽ ſubſtituentes. Primi ergo illi Antwerporũ in religione noſtra duces, Martis templũ in Michaelis templum commutarunt, nec magis veriti ſunt lapidibus illis ad ſacra ſua, quàm Salomõ olim lignis ab Idololatra Tyriorũ Rege petitis, ad ſacroſanctum ſuum templum vti. Piis viris vbique benefaciendi datur occaſio, etiam in iis quæ alij ad opprobrium & blaſphemiam obiiciunt. D. Paulus ſtans in medio Areopagi, vidiſſe ſe ait aram ignoto Deo inſcriptam, quod cùm poſſet ad contumeliam interpretari, & dicere, Athenienſes tam ſuperſtitioſos eſſe, vt non ſolùm Deos illos, quorum nomina nouiſſent, ſed illos etiam quos ne de nomine quidem noſſent, adorarent; in meliorem partem accepit, & inde occaſionem arripuit Euangelij prædicandi, dicẽs, ſe adeſſe, vt doceret quis hic Deus ignotus eſſet, cui aram erectam habebant. Eodem modo cùm gens armis belliſque aſſueta, ſummo honore Martem coleret, vti quem putaret in præliis auxiliatorem futurum, piè nec minùs prudenter Chriſtiani paſtores monuerunt bene illos quidem facere, qui opem contra hoſtes poſcerent; ſed Marti minimè has partes apud Deũ eſſe, vt poſſet cuiquã in bellis opitulari: quòd ſi vota hæc vtilia ſibi & efficacia vellent, illũ orarent, cui Deus hoc munus delegauit, vt militiæ præſideret. Sic facerent ſæui illi & immanes cenſores, qui propter abuſum omnia Patrum ſtatuta tollunt. Viderent quorſum ex illorum voluntate ſint conferenda, quantum vtilitatis, ſi rectè capiantur, ſint apportatura: viderent etiam atque etiam quàm ingenti Reip. malo veteres cùm leges, tum ritus mutentur, nedum tollãtur: denique cogitarent, quę conſuetudine diuturna recepta ſunt, tametſi vel nihil conducant, vel etiam obſint, ſic tamen eſſe tractanda, vt D. Paulus aram illam Athenienſium vt primi illi Chriſtiani Præſules Idolorum templa tractarunt, in vſum ſaluberrimum, & ad veram religionem ea conuertendo. Nihil eſt tam vile, nihil tam abiectum, è quo bonus medicus non paret medicamenta hominum corporibus in primis ſalutaria. Idem doctoribus his nouis eſſet imitandum, ſi laudem apud bonos conſequi ſtuderent. Sed, proh dolor, diuerſam omnino viam ingrediuntur, & quicquid inueniunt, id ea parte arripiunt, qua teneri nõ poteſt: quicquid inueniunt, id tam diu verſant, dum aliquid in eo queant ſugillare: quicquid inueniunt, id aliò rapiunt & detorquent, quàm ab iis eſt inſtitutum, qui pietati refrigeſcenti

Ara ignoti Deo.

Cenſores noui.

centi fomenta & auxilia externis ſymbolis & ritibus quæſiuerunt. Quorum igitur hominum hæc propria videntur? Quorum, niſi malignorum ſycophantarum, peſtilentiumque calumniatorum, quibus nihil placet, niſi quod ab eorum male ſano cerebro eſt profectum. Araneorum hoc eſt, qui ex odoratiſſimis ſaluberrimisque floribus venena ſugunt. Laudemus ergo primos illos noſtros doctores, qui omnia in meliorem partem acceperunt, & nuſquam non quæſiuerunt, quo ægris hominum animis mederentur, non ſecus atque apicula, quæ de omni genere florum ſuauitatem legit, & quoad eius fieri poteſt ex omnibus ſuccum corpori humano ſaluberrimum condit. Téplum ergo Martis in Michaelis honorem conuerſum, prima Antwerpiæ paſtoribus populi ſedes fuit, tametſi extra vrbem eſſet, vel quia maius eſſet, ac loco ſalubriore quàm fanum Walburgis, vel quod arcis cuſtodes magnam hominum multitudinem ad conciones audiédas concurrentium intra munitiones admittere periculoſum ſibi iudicarent. Auctum eſt autem pòſt à Godefrido Bullionio vulgo nuncupato, quondam Marchione Antwerpiano. Hic enim cùm filius eſſet D. Idæ ſororis Germanæ Gotfredi Marchionis Antwerpiani, qui ſine liberis deceſſerat, vulnere lętali ex inſidiis ſcelerati & perfidi hominis Antwerpiæ accepto, anno à natali Chriſti milleſimo ſeptuageſimo ſexto, ad quintum Kalendas Martias, iure ſuo Antwerpianum Marchionatum cum appendice aliarum ditionum obtinuit, qui neglectis omnibus imperij ſui domeſtici, quod ampliſsimũ per totum Lotarij regnũ poſsidebat, negociis, diuam ſuam matrem ſic eſt imitatus, vt hoc vnum ſibi in vita agendum putaret, quo Hieroſolyma humanę ſalutis ſedem, & in terris perpetuũ monumentũ Chriſtianis recuperaret. Hoc equidé mox ab huius vrbis nouis concionatoribus ſiue potius blateronibus reprehenſum & deriſum iri cerno, qui inter cetera eorum condemnant ſtoliditatem, qui loca ſacra religionis ergô viſunt; quanto magis Gotfredi Marchionis noſtri ingentes molitiones riſuri, qui tot hominum cladibus, tantiſque difficultatibus Hieroſolyma Chriſtianis aperire contendit, quò eò pij homines cùm placeret, peregrinarentur! His licet à Theologis ſatis reſponſum ſit, non potui tamen committere, vt non & ego aliquid è ſtudiis noſtris philoſophicis obiectarem; quo ſi non vincantur obſtinati eorum animi, hoc ſaltem hăbeant commonefactum, vt prudentiùs & circumſpectiùs hominum bonorum ſtudia prius examinent, quàm aut condemnent aut derideant. Et quia & in ſuggeſtis, & in familiaribus colloquiis, eloquentiæ ſuæ ſophiſticæ, & fallaci verborum inanium ornatu inſtructæ, Neclydes iſti & Eriunij, vt volunt videri, Mercurij

maxi-

maximè fidunt, Ciceronem pro me loquentem introducam, cuius libro quinto De finibus bonorum & malorum hæc ſunt verba: Cùm audiuiſſem Antiochum, Brute, vt ſolebam, cum M. Piſone diſputantem, in eo Gymnaſio quod Ptolemeium vocatur: vnaque nobiſcum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noſter cognatione patruelis, amore germanus: conſtituimus inter nos, vt ambulationem poſtmeridianam conficeremus in Academia, maximè quòd is locus ab omni turba id temporis vacuus eſſet. Itaque ad tempus ad Piſonem omnes. Inde vario ſermone ſex illa à Dipylo ſtadia confecimus. Cùm autem veniſſemus in Academiam, non ſine cauſa nobilitata ſpacia ſolitudo erat ea, quam volueramus. Tum Piſo, Naturáne nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, vt cùm ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multũ eſſe verſatos, magis moueamur, quàm ſi quando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcriptum aliquid legamus? Velut ego nunc moueor. Venit enim mihi Platonis in mentem, quem accepimus primum hîc diſputare ſolitum: cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam ſolùm mihi adferunt, ſed ipſum videntur in cõſpectu meo hîc ponere. Hîc Speuſippus, hîc Xenocrates, hîc eius auditor Polemo, cuius ipſa illa ſeſsio fuit; quam videmus. Equidem etiam curiam noſtram, Hoſtiliam dico, non hanc nouam, quæ mihi minor eſſe videtur, poſteaquam eſt maior, ſolebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium noſtrum verò in primis auum cogitare. Tanta vis admonitionis ineſt in locis: vt non ſine cauſa ex his memoriæ ducta ſit diſciplina. Tum Quintus, Eſt planè Piſo, vt dicis, inquit: nam meipſum huc modò venientem conuertebat ad ſe Coloneus ille locus, cuius incola Sophocles ob oculos verſabatur: quem ſcis quàm admirer, quamque eo delecter. Me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc venientis, & illo mollißimo carmine, quænam eſſent ipſa hæc loca requirentis ſpecies quædam cõmouit, inanis ſcilicet, ſed commouit tamen. Hæc Cicero, & his plura, quæ adducerem, niſi moleſtus eſſe vererer. Sed quid verendum in iis proferendis in medium, quæ ſuauißimo ſuo ſermone elegantißimus omnium eorum, qui vel ſapientiæ ſtudia, vel forenſes actiones tractarunt, libris ſuis prodidit, ſi ad rem facere videantur? Addam igitur & reliqua, quæ ſic habent: Tum Pomponius, At ego, quem vos, vt deditũ Epicuro, inſectari ſoletis, ſum multum equidem cum Phædro, quem vnicè diligo, vt ſcitis, in Epicuri hortis, quos modò præteribamus, ſed, veteris prouerbij admonitu, viuorũ memini: nec

tamen

tamen Epicuri licet obliuiſci, ſi cuipiam, cuius imaginem non modò in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in poculis & in anellis habent. Hic ego Pomponius quidem, inquam, noſter iocari videtur, & fortaſſe ſuo iure; ita enim Athenis ſe collocauit, vt ſit pæne vnus ex Atticis, vt id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi, Piſo, aſſentior, vſu hoc euenire, vt acriùs aliquanto & attentiùs de claris viris locorum admonitu cogitemus. Scis enim me quodam tempore Metapontum veniſſe tecum, nec ad hoſpitem ante diuertiſſe, quàm Pythagoræ ipſum illum locum vbi vitam egerat, ſedemque viderim. Hoc autem tempore, etſi multa in omni parte Athenarum ſunt in ipſis locis indicia ſummorum virorum; tamen ego illa moueor exhedra: modò enim fuit Carneades, quem videre videor. Eſt enim nota imago: à ſedeque ipſa tanta ingenij magnitudine orbata, deſiderari illam vocem puto. Tum Piſo, Quoniam igitur aliquid omnes; quid Lucius noſter, inquit? An eum locum lubenter inuiſit, vbi Demoſthenes & Æſchines inter ſe decertare ſoliti ſunt? ſuo enim quiſque ſtudio maximè ducitur. Et ille cùm erubuiſſet, Noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam deſcenderim: quò in loco ad fluctum aiunt declamare ſolitum Demoſthenem, vt fremitũ aſſueſceret voce vincere. Modò etiam paululum ad dextram de via declinaui, vt ad Periclis ſepulcrum accederem. Quanquam id quidem infinitum eſt in hac vrbe. quacunque enim ingredimur in aliquam hiſtoriam veſtigium ponimus. Tum Piſo, Atqui Cicero, inquit, iſta ſtudia ſi ad imitandos ſummos viros ſpectant, ingenioſorum ſunt: ſin tantùm ad indicia veteris memoriæ cognoſcenda, curioſorum. Te autem hortamur omnes, currentem quidem, vt ſpero, vt eos, quos noviſſe vis, etiam imitari velis. Hæc ex beatiſſima illa eloquentiæ vena manarũt, quibus quid poteſt vel elegantius eſſe, vel lectu iucundius, vel ad profligandas factioſorum hominnm calumnias aduerſus peregrinationes religionis pietatiſque cauſa ſuſcipi conſuetas efficacius? Si tanta vis recordationis è locis exoritur, vt inde memoriæ ars facta dicatur: ſi tanta inquam exoritur, vt magis nos moueat, quàm ſi vel facta audiamus, vel ſcripta legamus; quantum obſecro momenti habebit ad animi feruorem in nobis excitandum, quo & Deum adoremus, & ſanctos viros, quorũ loca viſitamus, imitemur, in quo Piſo finẽ ponit inſpectionis locorũ? Alij Platonis ex Academia, alij Sophoclis ex Colonco, alij Epicuri ex ipſius hortis, alij Demoſthenis ex Phalerico in mentẽ venit; quid ni multò magis nobis ex præſenti locorum inſpectione

Chriſti ſeruatoris noſtri in mentem veniat, cùm vel natale eius ſolum, vel locum in quo crucifixus eſt pro omnium ſalute, vel ſepulchrum eius, vel templum in quo diſputauit, vel alia monumenta coràm intuemur? Saxeus ſit, neceſſe eſt, qui non commoueatur horum admonitu; plumbeus, qui hac animi incitatione non ſurſum feratur. Quid verò mentis ad Chriſtum crucifixum eleuatione præſentius eſt ad feruentem orationem? quod vehementius incitamentũ ad cæleſtis noſtræ patriæ, quam eius ſanguine recuperauimus, contemplationem? quis acrior ſtimulus ad amorem, quàm in conſpectu habere ipſa illa loca, in quibus Chriſtus Deus & homo ex Patris ſui æterni erga genus humanum beneuolentia incomparabili, nos ſanguine ſuo ab omnibus peccatorum ſordibus abluit; & ablutos filios Dei fecit? Quòd ſi Cicero noſtrę religionis ſacris fuiſſet imbutus, bone Deus, quibus modis fuiſſet commotus, ſi Hieroſolyma & totam Iudæam adiuiſſet, cui tam ſuauem orationem Athenarum inſpectio extorſit! Celebrauit ille Marianam quercum: quanto magis lignum crucis & eius locũ celebraturus, ſi ea nouiſſet, quæ nos fide diuinitus nobis cõceſſa tenemus! Humanam naturã hominibus adimunt, qui negant admonitu locorum nos non vehementer commoueri. Nec illis ſolis vis eſt ad cogitationẽ de claris viris excitandam, ſed in imaginibus etiam & ſignis vbicunque tandem gentium occurrant. Ex quo fit, vt illa etiam loca lubenter adeamus, vbi ſcimus vel pictis vel ſculptis imaginibus ſanctorum virorum nos commonendos, & ad eorum imitationem, & ad Deum orãdum, vt eandem nobis gratiam ad bene ſancteque viuendum, impartiatur. Eſt enim ferè tanta hominum in terrenis rebus occupatio & aſſiduitas, vt ægrè queant animum ſurſum ad cæleſtium meditationem ſubleuare. Quocirca adminicula quærenda ſunt, quibus in altum attollamur; & vbi ſublati fuerimus, in beata illa contemplatione aliquantiſper commoremur. At communi hominum ſenſu & omnium ſeculorũ experimentis cõſtat, nihil eſſe quod vires ad animũ in alicuius memoriam excitandũ, maiores habeat, quàm admonitio locorum, in quibus vel vixit, vel imagines & ſigna apud poſteritatẽ, ob virtutis admirationem, eſt cõſecutus. Nõ igitur vanã, non inutilẽ, nec ſibi nec Reip. operam Gotfredus ſumpſit, dum viam in Iudæam, & ipſa Hieroſolyma omnibus aperuit Chriſtianis. Quáuis enim nõ quotidiana aut frequens eius regionis inſpectio Europæis ferè detur, nemo tamẽ poterat dicere, parũ ſe Marchioni noſtro debere, ſi vel ſemel per totam vitã Hieroſolyma vidiſſet, ac vidiſſet nõ ad curioſitatẽ cognoſcendi, ſed ad orandum & imitan-

imitandũ. Nam ſi illud Ciceronis è libro quinto Tuſculanarũ quęſtionũ nunquam ſatis eſt laudatũ, quo dixit, vnũ diem bene ex philoſophię præceptis actũ, peccanti immortalitati anteponendũ; quid rogo nobis iudicandum de illo, qui vnum diem vel vnã horulam de præſenti locorum admonitu, in meditationem crucis Chriſti raptus, iam hic in terris eam animo verſet felicitatem, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis comprehendit, atque ex ea iam tum quamuis parum, carpat tamen tantum quantum nulla voluptas humana æquare poſſit. Ad hanc igitur ſuauiſsimam contemplationem, ad hoc cæleſte pabulum animorum ſi præſentia locorum nos commouet ſtimulo quodam admirabili, & omnibus à natura, ſi Ciceroni & communi ſenſui credimus, indito; quis rogo tam erit fanaticus, vt peregrinationem Hieroſolymitanam neget facere ad pietatem, neget habere quicquam vtilitatis? Sed ſunt, inquies, quibus nullo opus eſt adiumento, ad animi ſenſum ad cæleſtes has cogitationes euehendũ; ſed domi ſuæ ſatis habent ad id virium. Sint ſanè, ſed hi ipſi ſi eos in Iudæa ſiſtas, non eſt dubium quin magis ſint commouendi, dum in conſpectu habebunt ea ipſa loca, in quibus Deus filium ſuum propter peccata noſtra tantum tormentorum voluit ſubire, niſi fortaſſe homines mihi fingas lapideos, & omnis humani ſenſus expertes. Si qui ergo tam abſurdam opinionẽ tuebũtur, vt his contraria ſtatuant, contra eos non magis diſputandũ, quàm ſi quis dicat niuem nullã albam eſſe. Nõ igitur Marchionis noſtri vanus fuit & ſtolidus conatus, dũ expeditionẽ illam ab omni hominũ memoria nobiliſsimam in Aſiam ex hoc vltimo ferè terrarũ angulo moliretur. Huc igitur omnia ſua ſtudia conferens, atque ea quę poſſet vendens ad pecuniã expeditioni neceſſariam faciendam Antwerpiæ ſacroſanctæ militię primitias exorſus, quamplurimos tum è vicinis regionibus alios, tũ ex ipſa vrbe duodecim equites auctorauit; vtpote eo numero duodecim Chriſti Apoſtolis in auxiliũ vocatis. Cùm enim Chriſti ſe militẽ faceret, optimo omine ab ipſis Apoſtolis totius orbis triumpho potitis exordia belli eſt auſpicatus. Quo verò non aliũ Ducem quàm Deus vellet ſequi videretur, S. Michaelẽ Archangelum animo deuotiſsimo coluit, & enixè Deum, per Chriſtũ filium Hieroſolymis pro omnium ſalute crucifixum, orauit, vt hunc ſibi Principem exercitus & Archiſtrategum daret, quem Eccleſiæ ſuæ iam olim à mundi initio propugnatorem, defenſoremque ordinaſſet. Iam quo magis hunc Archangelum veneraretur, atque alios etiam vt idem facerent incitaret, magnifica donaria in templum eius con-

tulit, & Canonicos fecit multis redditibus diuites, quo populum Antwerpianum & vicinos verbo Dei paſcerent, & precibus ſuis feruidis propitium redderent Chriſtum, quo à patre ſuo Michaelem Archiſtrategum ipſi exercituique, perpetuæque vrbis defenſioni impetrarent. Nec votis diuina clementia defuit: ſed pro eo atque fuit ſupplicatũ, Michael Godefredum ſic deduxit, & vi ſua diuina protexit, vt tota ferè Aſia in ditionem redacta, tandem Rex Hieroſolymitanus ſit coronatus. Quod ſi vnquam aliâs, illo certè tempore maximè diuinus hic Archiſtrategus princeps Eccleſiæ dici meruit, dum Marchionem Antwerpianum ex vltimo Occidentis termino per tot regna tot diuerſas linguas, tot aſperas regiones, ad intima Aſiæ,& inde ad Palęſtinam,integrum ſaluumque perduxit, & ne regni ſui quo nullum vnquam in terris extitit nobilius, nullum generoſioribus animis quæſitum, nullum votis magis piis optatum, felicitatem macula aliqua infortunij Rex nouus contaminaret, poſt anni vnius beatam vrbis ſanctæ gubernationem, pupillum ſuum & in bellicis rebus alumnum, diuinis iuſſis ſemper audientem, è laboribus & præſentis vitæ ærumnis, ad regni æterni perpetuam felicitatem nullo vnquam tempore aduerſitate aliqua fœdandam deduxit. O ducem inſignem,o imperatorem eximium,qui non in Hieroſolyma tantùm Palæſtinæ vrbem tot myriadum precibus fruſtra ſæpius expetitam hunc ſuum militem & clientem perrumpere, & regni ſceptra ſibi armis vindicare fecit: ſed poſt hanc felicitatem, alteram etiam maiorem adiecit, vt pius nimirum Rex magno deſiderio ad cæleſte regnum contendens, intra breue temporis curriculum ad hoc etiam quò toto animo ferebatur,adſpiraret; ac nullas Draconis veteris humano generi hoſtis impedimenta tanta ſentiret,quin mox ea Michael profligaret,diſſiparetque. Faciat Chriſtus,vt hunc Deus nobis ſemper det protectorem, quo omnes Satanæ inſidias ab infirmis animis noſtris amoliatur, & verè eum talem ſentiamus, qualem ipſam nobis Dei fortitudinẽ eſſe ſemper ſupplices oramus. Nec verò Archangelus hic, Marchionis noſtri tantũ protectionem & tutelam ſuſcepit,ſed ipſam etiam vrbem, in qua templum ipſius princeps eſſet,perpetuò defendit aduerſus fraudulentos & horrendos Draconis inſultus; quod non ita multò poſt Godefridi obitum inſigni patuit exemplo. Vetus enim ſerpens huic vrbi tantum decus inuidens, quantum diuino beneficio Godefridus ei contuliſſet, virus ſuum Hęreſiarchæ cuidam inſpirauit, qui non ita multis pòſt annis quàm Hieroſolymis Marchio eſſet potitus, multa millia hominum Antwer-

werpiæ à veritatis recta via ſeduxit, & pro ſincera Chriſti doctrina, complures fœdos errores & indignos auditu inuexit, & quo ſecurior tutiorque virus ſuum è ſuggeſto ſeminaret, conciones habuit armatas; ita vt tria millia ſtipatorum frequenter habuiſſe ſcribatur: quo ſolo indicio ſatis monſtrabat ſe veniſſe, non ab illo qui verbo Dei, non armis fidendum docet; ſed ab eo qui omnem rationem rectam violentia ſua perpetuò corrumpit, nomen Mauortis inde nactus. Hic ægrè ferens tum ſe à fano ſuo expulſum eſſe, tum in eodem fano vota concepta, quibus à benignitate diuina eſt impetratum, vt Michael & vetus & nouus de templo occupato eius hoſtis, Godefridum ductu ſuo Regem faceret Hieroſolymitanum, omnem vim ſuam in Antwerpianos experiri cogitauit, quò tranquillitatem religionis non ita pridem à Godefrido confirmatam, ſtabilitamque euerteret, ac lætos de Principis ſui feliciſſimo ſucceſſu, & de reliquiis ad ſe ab eo miſſis, de quibus antè dixi, ſibi gratulantes, ex inopinato percelleret, ac ad barathrum ſuum ſi poſſet præcipitaret. Quocirca idoneum vt ſibi viſus eſt nactus miniſtrum, ſectam dæmoniacam, & variis erroribus plenam, velut tempeſtatem quandam & procellam in miſerum & indoctum vulgus immiſit; quòd eò libentius homini indocto, qualis hic fuit hæreſeos ſeminandæ miniſter, fidem habere conſueuit; quod ita dæmonis ipſius fraude ſit comparatum, vt ferè omnes diſcipuli præceptores ſuos ordinarios quos amare in primis deberent, odio quodam clanculario quod paulatim de metu pullulat, proſequantur. Iam noua quæ noui doctores docent, ipſa ſui nouitate auidos rerum nouarum homines alliciunt, & inescant. Quod ſi deinde licentiæ plebis habenæ laxentur, quibus in religionis officiis à paſtoribus continebatur; mirum eſt quàm exultet ac effrenis equi in morem laſciuiat! Quibus ſi accedat ab ipſis ſacerdotibus, qui purè pieque paſcere debebant, occaſio materiam aliquam reprehenſionis vel iuſtæ vel probabilis ſuppeditans, quam vtinam tam diligenter è medio tollerent, quàm Chriſtus atrociter minas iis intentat, qui puſillos Chriſtianorum animos offendiculis, vel vitæ, vel doctrinæ lædunt, caſus & ruinæ occaſionem dantes imbecillibus, atque è diuerſo pabulum & arma hæreticorum prauitati: ſi inquam hanc anſam ordo ſacer porrigere videatur, tum iam nouus concionator latè ſeſe auribus accuſationum auidis inſinuat, & miſeram plebem quaſi cathena quadam Herculis Gallici illigatam quocunque placet, trahit; nedũ ducit: & iam non plebeios modò, ſed optimates etiam mouet, qui non raro propter communem

Hæreticus quidam Antwerpiæ.

nem diuitiarum Mercurium, procliues ſunt, vt facilè in ordinem eccleſiaſticum exaſperentur. Quibus tum nouus & heri natus Euangelij miniſter intonat modis! quæ fulmina in aduerſarios vibrat! quàm deſpuenda ingerit dicteria! quàm impudentia mendaciorum figmenta eiaculatur! denique è ſacrificis facit ſacrilegos: è paſtoribus lupos rapaces: è probis & caſtis, improbos & ſcortorum mancipia. Tandem quid non? hos eſſe plebis hoſtes, libertatis proditores, religionis falſarios interpretes, & bonarum legũ corruptores. Quid multis? hos eſſe qui recta populum ad inferos detrudunt, & miſerum ad æterna tormenta condemnant. Eiiciendos igitur haud ſecus ac ſacros homines, vt impurorum hominum ſuppliciis irata numina miteſcant. Quòd ſi pauperioribus & tenuis egenæque fortunæ hominibus aliquid lucri offeratur, vt fieri facilè poteſt; ac clanculum profligatæ frugis homines precio emantur, quo nouis rebus faueant, ac ſeſe ſimulent, nouo religionis quodam furore raptos, ad meliorem vitam eniti, atque illi etiam inuitentur quibus ęs alienum ſic oneri eſt, vt diutius lucem fori ferre non poſsint; bone Deus, quátum augmenti tum res Pſeudoapoſtoli accipiunt! His igitur & mille aliis viis, hic ſiue Tandemus, ſiue Tauclinus (neque enim ſatis inter ſcriptores de nomine conſtat) cùm Antwerpiæ ad perniciem hominum graſſaretur, ac armata agmina ſecum traheret, non defuit S. Michael vrbis protector, qui Norberto viro apud Lotaringos ſingularis ſanctimoniæ Antwerpiam accerſito ſic adfuit, vt breui temporis ſpacio, ingens hominum multitudo, à decem iam paulo plus minùs annis intoxicata, mentis ſanitati reſtitueretur, & præclarus ille draconis Mauortij miniſter, ſuper ipſo Scaldi in nauicula ferro periret, cuius præſidio ſeſe ſemper ſecurum fore ſperauerat: quod accidit viginti quatuor circiter annis poſt Hieroſolyma Chriſtianis à Godefrido vindicata. Hic fuit Norbertus ille, qui primus ordinem Præmonſtratenſem cùm alibi, tum Antwerpiæ conſtituit, Canonicis qui antè ad S. Michaelis diuinis officiis præerant, vel cooptatis, vel ſi nollent, cum iuſta æquabilique poſſeſſionũ reddituumque portione dimiſſis, quò vellent, habitatum. Qui ergo emigrarunt, collegium Canonicorum conſtituerunt, & non procul ab ipſa arce, templi huius auguſti, quod nunc videmus, iecere fundamenta circa ædiculam D. Mariæ Deiparæ ſacram, à qua toti templo nomen ſunt impertiti. Sed hæc pòſt latiùs & diſtinctiùs, dum ad eius temporis hiſtoriam, quo hæc contigerunt, fuerit ventum. Hic obiter duntaxat commemorãda hæc fuerunt, quo plus lucis antiquitatibus, quas hic tra-

Norbertus.

tractamus, adferretur; cernerentque homines qui & qua ratione è templo Martis ſit factum templum Michaelis Archangeli & Archiſtrategi Chriſtianorum, & ſingulari quodam modo huius ciuitatis patroni; è qua, eius beneficio, clariſſimi omnium Chriſtianorum citra iactantiam duces extiterunt, vt poſt antiquariam hanc operam, ſi qui ſint qui neſciant, docebo. Atque hic quidem ſit primi libri modus; qui à primis vrbis conditoribus, bonis auſpiciis, vſque ad ſummi militiæ Chriſtianæ ducis, & diuæ Virginis templa, & à primis Atuaticorum focis, ad ipſas aras progreſſus, hic Deum præſidium rogare vult aduerſus eos, qui non legendi cognoſcendique ſtudio incitati, ſed ſugillandi cauillandique morbo prurientes ad ipſum videndum accedent.

FINIS LIBRI PRIMI.

IOAN. GOROPII BECANI

GIGANTOMACHIA.

LIBER. II.

VERVM ENIMVERO, CVM ME SIC SAtis probauiſſe arbitrarer, Andouerpiæ nomen à proiectis ſubliciiſque ripis factũ eſſe; nec crederem porrò quenquã fore, qui à manibus proiectis Handouerpiam contra omnium vetuſtiorũ codicũ fidem ſcribendum putaret; longè ſecus, atq; opinabar, res mihi ſucceſſit. Eſt ita profectò duplex non immeritò precium ab iis exigendum, qui cùm doceri, quæ recta ſunt, volunt, antè fuerunt prauo aliquo habitu imbuti. Neque enim docendi tantùm ſunt, ſed multo etiam maiore moleſtia malis opinionibus exuendi, dedocendiq; quod antè didicerunt. Hoc mihi nunc vſu venit, cogorque non ſolùm veritatem aperire, & in lucem vocare, quod mihi nunc ſatis in re propoſita feciſſe videbar; ſed plebeias etiam & aniles fabulas animis hominum penitus imbibitas, atque iam longa audiendi legendique, atque adeò etiam ſpectandi conſuetudine extra controuerſiam poſitas, refellere; ac, ſi fieri poteſt, funditùs eradicare. Aiunt igitur olim Gigantem hanc Scaldis ripam tenuiſſe, qui manus iter hac facientium loco vectigalis amputaret; ac veniſſe tandem Brabonem, C. Iulij Cęſaris, ſi Deus approbet, ſocium & commilitonem, qui inito certamine belluam illam ſuperauerit, & talionem ſceleribus reddens, dextram eius reciſam in Scaldim, quanta vi potuit, coniecerit: atque ad eius facti memoriam, caſtrum eſſe ab Iulio extructũ, nomine Hantwerpum, id eſt, manus proiectionem. hinc manuum amputatarum inſignia: hinc Gigantis & filiorum eius amburbialia pegmata reſtare: & quò magis credas, domum hactenus extare, quæ Reuſen huys; id eſt, Gigantis domus vocatur: & in ipſa curia non tantùm oſſa eius ingentia magno miraculo ſpectari; ſed in marmoreo etiam coloſſo, qui terribili vultu ex alto forum deſpicit, memoriam reſtare ſempiternam. Hæc omnia oppidò quàm probabilia videntur; ſed cùm addunt C. Iulium Cæſarem filium eſſe regis Arcadum, non iam obſcurè, vt antea, ſed apertè nos deriſui habent. Videntur enim mihi dicere, hanc illis fabulam cani, qui & genere ſunt & auribus Arcadicis, cùm Cæ-

Fabula de Gigante Antwerpiano, & Brabone.

ſarem Arcadicum, ex Arcadico neſcio quo Rege, & alia multa non melioris farinæ in ſcenam producunt. Reiectis igitur hiſce, vt auditu minimè tolerabilibus, alia videamus. Brabonē igitur, quem longa ſerie ab Hectore deducunt, non admodum male de Brabantiæ nomine fabricarunt, perinde atque Romani à Roma Romum & Romulum ſibi finxerunt. Trita enim hæc eſt & regia via in primis conditoribus indagandis, de regionis vrbisúe priſca voce cognominem aliquem inuenire, qui dicatur loco nomen indidiſſe. A Lupæ igitur ruma infantes Rumus & Rumilus, à Rumilo ſiue Romulo Roma nomen accepit. Pari ratione Brabon Brabantiam condidit, ac eponymię ſiue nomenclaturę ſibi ius ſumpſit. Sic Belgius Belgicá, Nannes Nannetum, Lugdus Lugdunum, & id genus ceteri commentitij reges, ſuam quiſque gentem condidêre; ſi fabuloſis originum ſcriptoribus fides ſit adhibenda; qui quanti fieri debeant, poſt, ſi Deus dabit, oſtendam, cum Pſeudoberoſum, Manethonem, & ceteros eiuſdem notæ ſcriptores explodam. Verùm ne de Brabantiæ nomine in Brabonis abſurdas fabellas cuiuſquam animus inclinet, aperiam Brabantiæ veram rectamque originem à nemine, quod equidem acceperim, vel audiendo vel legendo hactenus inuentam. Fui aliquando in ea opinione, vt hac voce ſterilem terræ tractum ſignificari exiſtimarem. Braec enim ſterile, & id, quod ſemen non accepit, vocamus: vt cùm dicimus, T'lant leet braec; id eſt, aruum ſterile jacet: quod nomen à Brac, quod ſalſum ſignat, deriuatur. Verùm cùm animaduerterem ſuperiori Brabantiæ parti, quæ lætos agros habet, priùs hoc nomen, quàm inferiori, quæ valdè ſterilis eſt, datum fuiſſe; non videbar mihi poſſe hanc opinionem tueri. Deinde legimus in iis, qui ſuà Annonio, ſiue Aimonio, ſi ſic magis vocari gaudeat, addiderunt, fuiſſe in Gallia ante quadringentos circiter annos graſſatorum quoddam genus, qui Brabantiones ſe nominabant: ſed ſatius eſt verba adſcribere, quæ ſic habent: Etenim Guilhelmus comes Cabillonenſis diaboli veſtigia ſequens, qui Dominum tentare præſumpſit, eccleſiam Cluniacenſem atrociter perſequebatur: ipſe ſiquidem infinitos prædones, vulgo dictos Brabantiones, qui nec Deum diligunt, nec viam veritatis cognoſcere volunt, ad crudelitatem ſuæ tyrannidis explendam colligens, ſceleratis ſatellitibus fretus, aduerſus prædictam eccleſiam, vt eam deprædaretur, prædo profectus. Hęc illi: quibus non ſatis intelligendum dederunt, qua de cauſa graſſatorum illud genus Brabantionum nomine ſignaretur. Sed difficillimum in factionibus nominum cauſas inuenire, niſi apertis rationibus & euidenti aliquo ſigno appellationis cauſæ explicentur. Quoties

Brabantiæ vera origo.

Nominum cauſas inuenire in factionibus, eſt difficile.

ties his annis proximis, quibus factiones primùm in Francia, deinde apud nos exortæ ſunt, ingenti publicæ tranquillitatis damno, & extremo fortaſſe, ni Deus auertat, exitio Chriſtianitatis, diſputatum meminimus, qua cauſa illæ Hugenotorum, hæ Geuſorum acceperint nomenclaturam! Equidem eiuſmodi abſurdas voces ſemper ingens aliquod malum portendere iudico; quod Romani etiam crediderunt, dum boni nominis eum eſſe vellent, quem primùm militiæ adſcriberent. Guelfi & Gibellini, quas ſtrages in orbe Chriſtiano ediderint, nemo ferè neſcit: qua verò de cauſa ſint ita nominati, non facilè expediueris, niſi dubias coniecturas pro certis principiis velis haberi. Hugenotorum nomen Galli examinent, nos Geuſorum appellationis cauſam ne hactenus quidem ſatis intelligimus, tametſi diligenter originem eius à diuerſis ſimus percontati. Horum quod fuerit conſilium propoſitumque, necdum mihi liquet: hoc vnum ſcio, ab ipſo ſtatim factionis exordio nec nomen mihi nec ſymbola arriſiſſe, atque ex iis ominatum eſſe, calamitoſiſſimum Reip. caſum immittere; nulli illum quidem eorum peruerſitati fortaſſis, vti ſpero, ſed iniquis huius ſeculi fatis, & communibus Chriſtianæ religionis procellis imputandum: quem, quia adhuc ruere nõ ceſſamus, Deum Optimum Maximum rogemus, vt tandem benigno ſuo numine ſiſtere dignetur; ne regio hæc, cui nulla vnquam in orbe omnibus numeris par fuit, ſic cadat, vt nihil ſpei reſtet ad reſurgendum. Quid enim, vt nomen omittamus, quod non vni tantùm mendico æquipollere dicunt, ſcutella illa lignea mendicantium, vnà cum ſacco Metragyrtarum, pro teſſeris accepta, aliud portendebat, quàm Geuſorum, non dico ductu, ſed occaſione malè ſiniſtreque arrepta, populum rectà impellendum ad mendicitatem? Cùm ergo eius factionis, quam coràm videmus, vix nomen interpretari queamus, nihil miri accidit, ſi cauſam ignoremus, ob quam ante quadringentos plus minus annos prædones quidam Brabantiones ſint nominati. Fieri potuit, vt è Brabantia profugi ſectarij aliquot, quos Antwerpiæ Tandemus ſiue Tauclinus, vt alij ſcribunt, paulò antè ſeduxerat, in Gallia latrocinia tum temporis exercuerint. fieri etiam potuit, vt nomen eadem ratione, qua prius Brabanti, acceperint. *Mali ominis nomina vitanda.*

APVD Iulium Cæſarem primarium Bellouacorum opidum, cuique maximè ſua omnia credebant, Bratuſpantium nominatur, voce ita ad Brabantiam alludente, eodem vt è fonte manaſſe videatur. Quam ob rem operam dabimus, vt rationem eam perueſtigemus, quæ communis ſit his omnibus notandis. Brabant ergo compoſitam vocem eſſe, vel aliundè ſaltem deriuatam, numerus ſylla- *Brabant, ex quibus componatur.*

barum docet. Coaluit autem è duobus vocabulis, altero Braue, altero Bant. quorum illud, quia duabus etiam ſyllabis conſtat, in primogeniorum claſſe, quæ omnia monoſyllaba ſunt, cenſeri non debet. E quibus ergo factum dicemus? è Bar & Haue: quorum illud in agendi notione idem eſt, quod in lucem & apertum profero; vel etiam oſtento & præfero. Hinc Baren pro parere, & Openbaren, pro clarè aperire: & Baren ſiue beren pro eo, quod eſt, vultu & geſtu & ſermone aliquid præ ſe ferre. & Gebar pro exteriore demonſtratione facta, vel voce, vel alio quouis ſigno. Alterum verò, quod eſt Haue, omnia bona mobilia ſignificat; ſiue omnia ea, quæ ſic habemus, vt iis confeſtim vti poſſimus; quod deriuatum eſt ab Hau, id eſt, teneo. Barhaue igitur, & Braue per ſyncopen ſiue conciſionem, noſtris vſitatiſſimam, idem eſt, ac ſi dicas quempiam oſtendere omnia ſua parata bona. Oſtentator igitur rerum ſuarum demonſtratione aliqua exteriore, Braue, ſiue per poſterioris vocalis eliſionem Bras vocatur. Quam vocē, quòd Franci & Goti & ceteri Germani, qui Latinos Latinam linguam dedocuerunt, frequenti in vſu haberent, omnes Itali, Hiſpani, Galliq́ue ſermonis ſui communione donarunt, leui diſcrimine in ea variantes; quod, quia nemo neſcit, fruſtra pluribus docerem. Ridiculi verò ſunt, qui à Græcis eam mutuantur: tum quia non eſt eiuſdem cum βραβεῖς ſignificationis: tum quia Græci minimè fuerunt, qui Romanorum linguam immutarunt. Quid, quod nulla definitione clarius, quis Brauus ſit, explicaretur, quàm hac vocis ſimplici interpretatione? cùm tamen, ſi vel Gallum, vel Italum, vel Hiſpanum interroges, quis propriè hoc nomine ſignificetur, nihil ſani ſis auditurus. Quiſquis ergo ſua foris demonſtrat, quæcunque putat ad pręſentem ornatum pertinere; is Brauus vocādus eſt. Iam, quid Bant nobis notet, addamus. Hac voce propriè & primò omne vinculũ notatur: &, quia in corpore humano faſciis ad vinciendũ obligandũq; vtimur; pro faſcia generatim accipitur. Hinc, Bandeken cùm dicimus, faſciolã intelligi volumus, qua noſtrates mulieres frõtē, occipitium, & tempora obligant ad capillos conſtringendos; quæ ſimilis omnino eſt diademati priſcorum regum. Quoniam igitur

Germani quare faſciam haſtæ alligent.

Germanis in antiqua fuit conſuetudine, pro ſignis Romanorum faſciam haſtæ alligatam in exercitu habere; ſignum hoc Bandam vocarunt, indicantes omnes, qui ſub eodem ſigno militant, arctiſſimo eſſe vinculo colligatos; atque id ita, quaſi faſcia vna omnes inter ſe conſtringerentur. Quocirca non malè ſignum Bandam nominarunt, tum quia vinculum eo nomine, tum quia faſcia, è qua ſignum conſtabat, ſignifi-

ſignificaretur. Quocunque ergo Goti, Franci, ceterique eiuſdem linguæ populi arma, eodem & ſignorum vernaculum nomen intulêre: quod hactenus exigua, pro dialectorum diſcrimine, varietate apud Italos, Gallos & Hiſpanos in eodem ſignificatu vſurpatur. Et, quemadmodum ſignum pro omnibus iis ponitur, qui ſub eodem vexillo militant, ita Banda quoque in vſum venit, atque in eo tanta pertinacia eſt retentum vocabulum, vt pro cohorte vel turma Banda, pro ſigno Bandera iam olim à Romaniſantibus dicatur. Nobis hac ætate ad equitum ordinem refertur, alioqui pro vinculo & faſcia in perpetuo vſu; quanquam extra rem militarē pro quauis etiam multitudine confœderata capi conſueuit. Sed quia leniorem ſonum frequenter ambimus, pro Banda Bendam ſæpius enunciamus, in quo nihil eſſe ad diuerſam ſignificationem momenti, modò bis terve memini indicaſſe. Cedrenus Græcus hiſtoriæ ſcriptor, Bandam hoc in ſignificatu aliquoties dixit: nec mirum, cùm Procopius tot ætatibus vetuſtior Bandophorum nominarit eum, qui ſignum ferret. Libro enim quarto, quo de Vandilico bello tractat; hæc ſunt eius verba, vt interpres ea vertit: Ambo enim valde prudentes, & in Beliſarij domo, & in exercitu Romæorum in magna dignatione fuêre. alter enim ipſorum Aigan inter equites haſtatos; alter verò omnium animoſiſſimus inter ordines ducis ferre ſignū conſueuit; quem Bandophorum Romæi vocant. Bandophorus ergo, compoſitione de Græco & Germanico ſermone deſumpta, eum denotabat, qui primarium ducis ſignum ferebat: quod officium ſummæ fuit dignitatis. Nobis Bandophorus Banderheer nominatur, quaſi diceretur dominus Bandæ, id eſt, præcipui ſigni: vti fit, dum in communi voce ſimpliciter prolata illud intelligitur, quod in ſignificatorū genere maxime excellit. Eiuſmodi anteſignanos Flandria, quamuis ingentes copias cogere poſsit, non plures tamen habet, quàm quatuor. Banderi verò ditio eſt, ſiue regio, eiuſmodi Bandophori ſigno ad ſequendum, quo dux iuſſerit, obligata. Verùm populum ipſum hoc auctoramento deuinctum, Bandam ſiue Bendam, ferè vocamus; atque hinc ad quamuis ſocietātem fœdere quopiam coeuntem, transfertur. Brabant igitur dicitur, quaſi Brauabanta, ſiue medio ſono & gratiore Brauabanda. Sed quia Bant primogeniū eſt, & Braue in Braſ mutatur; integre diceretur Braſbant: quod, quò mollius ſit ad efferendum, & in medio minùs hiulcum, in Brabant eſt mutatum, conſuetudine linguæ noſtræ, leniſsima quæque & breuiſsima vocabula ſemper requirente. Videntur itaque Atuatici, cùm iam diu ſub Thungrorū appellatione latuiſſent,

Signum pro ſignat. ponitur.

Banda quid ſit, & unde dicta.

Bandophorus quis ſit.

Banderheer quis dicatur.

Flandriæ quatuor tantùm anteſignani.

Franci, Salij vocati, quare in Taxandria locum delegerint.

Atuatici iugũ ſeruitutis quare excuſſerint.

Romani Belgica pulſi.

Atuatici vbi primò cõſederint, & cui loco Brabãtiæ nomen primò dederint.

Romanis ita cogentibus tandem Francorum adiumento criſtas ereꝶiſſe, ac priſcum maiorum decus oſtentaſſe. Tempore enim Conſtantij, Franci, quos Salios vocabant, in Taxandria omnium primi locũ ſibi delegerunt: inuitati (ni fallor) ab Atuaticis; eò quòd Franci æquè à Cimbris (vt pòſt docebo) atque Atuatici, genus ducerent. Veriſimile enim eſt, crebris delectibus & grauiſsimis tributis ſic Atuaticos offenſos fuiſſe, vt quiduis auderent ad ſeruitutis diuturnum & intolerabile iugum excutiendum. At quæ breuior via potuiſſet inueniri, quàm ſi Francos conſanguineos ſuos contra Romanorum tyrannidem euocaſſent? homines ceteroquin etiam Romanis opibus inhiantes? Simul ac igitur poſt frequentia prœlia & crebras incurſiones per multos continuos annos factas, res Francorum ea ſumpſit incrementa, vt Belgicam totam ferè inferiorem, pulſis Romanis, occuparent; idque fauẽtibus (vt par eſt credere) tum aliis, quos tyrannidis tæderet ac ſeruitutis; tum maximè Atuaticis, hi ſibi nomen ſumpſere, quo promptus ipſorum animus excellenſque ſtudium promouendi conſanguineos & eorum ſuppetiis libertatis priſcę vindicandæ feruor indicaretur. Quando enim præ ceteris omnibus, quicquid facultatum & virium haberent, ad Romanos eiiciendos ambitioſe oſtendebãt, Brabantos ſe nominabant: eò quòd ipſorum Banda Braui appellationem in primis mereretur. Et quemadmodum Atuaticorum ſedes præcipua, cùm res ipſorum floreret, circa Bruxellas & loca vicina fuit, ita principio ei maximè parti nomen datum eſt Brabantiæ; in qua virtus ipſorum contra Cæſarem maximè eluxerat.

In antiquiſsimis ſchedis ad Diuum Bauonem, cui ſuper Scaldi, è regione Gordunorum, monaſterium fuit, quod nunc in arcem eſt conuerſum, bonis Pontificis diſpenſatione aliter diſtributis, tres pagi enumerantur, Brabantenſis, Ryenſis & Teſſandrius: ſed ob originationis ignorantiam Brachbatenſis (ſi rectè recordor) pro Braſbantenſis eſt ſcriptum: idque (ni fallor) ab extero quopiam Latinæ linguæ, quàm noſtræ, peritiore. Pagum enim in ea dixit ſignificatione, non qua vulgò in vſum plerumque vocatur, ſed qua Cæſar vſus eſt in pagis Heluetiorum. Deinde non mirum eſt priorem ſyllabam aliter ab aliis enunciari, cùm à noſtratibus etiam Brachart pro Brauart crebiò dici audiamus, non alia (vt opinor) cauſa, quàm quòd originem vocis Braf ſiue Braue prorſus ignorent. Bragart igitur, vel Brachart pro Brauart, à multis dicitur pro eo, qui natura ſua procliuis eſt ad eorum, quæ habet, oſtentationem. Hinc fit, vt quidam corruptã hanc loquendi conſuetudinem

ſecuti,

ſecuti, Brachbantum pro Braſbanto dixerint; in quibus ille etiam eſt, qui Philippeïda ſcripſit, bellum Philippi regis Francorum, & Othonis Imperatoris complexam:

,, *Territat in primis noſtros comes ille Louani*
,, *Henricus, ſocer & miles nunc factus Othonis*
,, *Innumeris cum Brachbantis: quo ſcutior alter* Brabātii gens bellicoſa.
,, *Vix vſquam eſt populus bello, aut aſſuetior armis.*

Hanc autem ſpuriam eſſe, & minime germanam, & ſcripturam & pronunciationem, è ſimplice voce liquet, quæ ſcribitur & profertur Braſ, non Brag. Longiùs illi aberrarunt, qui Brachbatenſem pagum nominarunt: quia nimirum non priorem modò ſyllabam, ſed poſteriorem etiam corruperunt, quæ apud omnes ſemper Bant, non Bat enunciatur. Nos itaque conſuetudinem noſtratium antiquiſsimam, & veram nominis rationem ſecuti, Brabantum dicimus, pro Brauebanto, ſiue Braſbanto lenitatis cauſa vocari eum, qui eſt in Braua banda. Verùm, vt rectiùs vis & notio Bandæ intelligatur, addenda nominis originatio. Quamuis enim monoſyllabũ ſit Bant pro vinculo, non eſt tamen primogenium, ſed compoſitũ ex Bi, quod ſignificat ad, apud, & penes, & in compoſitione frequenter adiumentum: Sic Biuoet eſt herba Artemiſia, eò quòd pedi, quem Voet vocamus, auxilietur. Eodem modo Bihant, eſt id, quod manũ adiuuat, & in retinendo opitulatur. Hant enim manus eſt. Ex Bihant ergo per ſyncopen fit Bant, ſicut ex Barhaſ Braſ. Quia ergo, quæ vinculo ſunt conſtricta, ad manum ſunt, & eo vinculo alligantur, vt maneant in eo ſtatu, quo manibus eſſent retinenda, rectiſsimè vinculum hanc habet appellationem. Præterea quia, quæ colligata ſunt, difficiliùs franguntur, quàm quæ ſunt diſſoluta, factum eſt, vt Banda pro iis accipiatur, qui inter ſe ſunt vinculo aliquo, ſiue id iuramento, ſiue alio quopiam pacto conſtet, colligati. Et quando in hoc cuiuſque ſocietatis & hominum multitudinis præcipua eſt poteſtas, & ſummum robur; non potuit melius Reip. & cuiuſuis communitatis poteſtas ſignificari, quàm ſi eo vinculo, quo homines infantes ſuos, ad membra confirmanda, ligant, notaretur. Nec infantes tantùm faſcia ligantur; ſed omnia, quæ vnionis ſolutionem in corpore humano patiuntur. Quocirca, cùm faſcia ſit vinculum ad hominum membra confirmanda neceſſarium, maiores noſtri inſigni prudentia faſciam vnionis, & potentiæ inde pendentis ſignum eſſe voluerunt. Hinc Banda pro vexillo militari, non vt ſimplici ſigno portari cœpit; ſed ita, vt nihil magis eſſet hieroglyphicum. Notabatur enim eo, omnes debere eſſe colligatos vincu-

Bāda nominis origo.

Bāda pro quibus accipiatur.

vinculo amico, & hominis membra confirmante; non ſecus, atque infantis tenelli artus vinciuntur ad robur conſequendum. Hoc nimirum ille voluit, qui ſagittas colligatas filiis frangendas dedit. quas cùm frangere ſic nequirent; rurſus dedit ſingulas, quas facillimè fregerunt. Sicut enim concordia paruæ rés maximas vires ſibi comparant, ita diſcordia maximæ quæque vires franguntur. Faſcia igitur, quam noſtri Bandam vocant, priſcum noſtris fuit ſignum militare, quo omnium animi ad vnionem & concordiam ſtrictè arctéque retinendam mouerentur. Videmus hactenus puerorum vexilla è longis faſciis conſtare, qualia veterum fuiſſe cogitandum. Poſterior ætas multas faſcias conſuit, fortaſſis vt ſignificaret, non vnam ſe ducere potentiam, non vnum robur; ſed multa: & non anguſtam habere ſe poteſtatem, ſed longè latéque dominantem. Iam, quoniam vnio & colligatio hominum principes & ſupremas vires habet, atque ea faſcia ſignificabatur, tranſlatum eſt ſymbolum ad ſummam & regiam potentiam denotandam, ſi faſcia candida caput cingeret. Et, ſicut poteſtas regia omnium eſt antiquiſsima, ita ab antiquiſsima gente hæc conſuetudo traxit originem. Non igitur à Græcis, qui fatentur (ſi Platoni credimus) Barbaros eſſe, quàm ipſi ſint, vetuſtiores: ſed ab illis, apud quos faſcia nomen à manu, ſymbolo poteſtatis duxit. Græci, quod regium hoc ornamentum viderent capiti obuinctum, diadema quidem à ligando, nominarũt: ſed in diadematis notione nõ illa eſt, quæ eſt apud noſtros, vis ſignificationis. Nobis enim Banda ſic dicitur, vt qui vocem intelligit, ſtatim vnà intelligat Bandam propriam illius eſſe, penes cuius manum ſiue poteſtatem ſunt omnia. Quare igitur capiti potiùs, quàm manibus obuinciebatur? quo nimirum ſciretur, reges ratione, quæ manus eſt & poteſtas mentis, quæque in capite domicilium ſortitur, non corporis manibus gubernare debere: quando, quæ reges & principes imperant, à ratione recta debent, non à violentia, proficiſci. Symbolum igitur poteſtatis capiti potiùs conueniebat, quàm ceteris membris; tum hac, quam dixi, cauſa; tum quòd faſcia capiti alligata, poteſtatem capitaneam ſignificaret: quòd, ſicut caput membrorum, ita hæc eſſet princeps eorum, qui Regi ſunt ſubiecti. Hinc perperam Pompeio ab obtrectatoribus eſt obiectum, cùm crus vulneris tegendi cauſa obligaſſet, regiam ipſum maieſtatem ambire. Falſum enim eſt, quod dicebant; non referre quam quis corporis partem regio inſigni ornaſſet. Alexander meliùs, cùm Lyſimacho ad vulnus obligandum diadema ſuum daret; quamuis eſſent, qui eo facto regnum Lyſimacho portendi putarent.

Sciebat

Sagitta colligata, & filiis data à patre, quid ſibi voluerint.

Puerorum vexilla qualia, et qualia poſteriorū ætatu.

Faſcia ſymbolum, ad quid tranſlatum.

Faſcia conſuetudo, à quibus traxerit originem.

Faſcia cur potiſsimùm capiti obuinciebatur.

Sciebat enim faſciam candidam non quauis corporis parte regium eſſe inſigne; ſed ea duntaxat, in qua ratio dominatur. qua ſola reges omnes & principes regerent, ſi digni hoc ornamento eſſe magis, quàm videri, vellent. Quòd autem Libero patri huius inuentionem Græci attribuant, id ex eo factum, quòd accepiſſent ſymboli huius originem à Cimmeriis eſſe profectam, quorum lingua cauſas eius continet. Quid verò Cimmeriis cum Baccho, pòſt ſuo loco declarabo: hîc ſatis ſit indicaſſe faſciæ regalis cauſam & primordia, quę fruſtrà Græci & Latini è ſua lingua quæſiuiſſent. Multò igitur conuenientiùs antiquitati, multoque ſignificantiùs noſtri faſcia in militia vſi ſunt, quàm Romani ſuis ſignis; in quibus vt eſſent ſignificata, non tamen ea, quæ ſic cum priſca ſapientia conſentirent, atque illud notarent, quod primum eſt & præcipuum ad omnem potentiam conſtituendam atque conſeruandam. Ex eodem fonte manauit & illud, quòd in omnibus ſacris, vittis ſiue faſciis, tum victimas, tum aras, tum ſacerdotes ornarent, ſignificantes omnem poteſtatem à ſuperis orandam; & eo ſolo nos ſaluos eſſe poſſe, ſi poteſtati diuinæ noſtra debilitas alligetur. Fatebantur igitur hac teſſera, ſeſe agnoſcere omnium rerum poteſtatem apud illum eſſe, cui ſacra fieri deberent.

Faſciæ regalis cauſa & primordia, vnde petenda.

Faſciarum in ſacris ſignificatio.

Mos ſanè hic antiquiſſimus ab iis profectus auctoribus, quibus linguæ Cimbricæ fabrica debetur, qui intelligebāt ſe perituros euestigio, niſi Deo Optimo Maximo ſuaui vinculo, qualis eſt faſcia, alligarentur. meliùs ſanè illi, quàm Homerus, qui cathenam ad hanc inferiorum cum Ioue connexionem induxit. Verùm ignorantia ex vera religione ad ſuperſtitionem prolapſa, ab vno Deo, cui ſoli ſacrificandum erat, ad falſa numina cultum hunc ſceleratè & impiè traduxit, ſeruatis iiſdem quidem ceremoniis: ſed ad illa tranſlatis, quibus minimè conuenirent. Sed in eo non magis peccatum, quàm in tota idololatria, quæ omnia ſibi ſacrilegè arripuit, quæ ad verum Dei cultū pertinebant. Hinc ſacris ædibus, & labris ſepulcralibus, & templorū maximè veſtibulis, Sphinges vittatæ addebātur. quibus vim poteſtatemque religionis, veterum Theologia ſignificabat, dum faciem pulchrarum modeſtarūque virginum eis tribuunt, & reliquū corpus leoninum addunt, vnguibus tamē vncatis & contractis, non ad vim explicatis, caſtitatem illis virgineam ſanctamque tribuentes, ſed eam, quæ, ſi læderetur, robur & celeritatem leoninam ad vindictā haberet. Quamobrem & Palladis galea in cono Sphingem aliquando præferebat. quod in Atticis de Parthenone tractans Pauſanias annotauit, & nos, cùm de antiqua religione tractabimus,

Homeri cathena.

Ex ignorantia idololatria.

Sphinges vittatæ quid ſignificent.

Sphinx in Palladis galea.

mus, clariùs aperiemus. Pierius Valerianus in Sphingis ſymbolo parum Oedipus fuit, non animaduertens meretricibus vittas non conuenire; quas meretrices Sphingum quoque figura ex Michaële Bizantio ſignificari tradidit; de iis, quas pro templis collocarunt, non multo melior interpres. Quid poſſet minus decere, quàm in Parthenone; id eſt, in æde virginea meretriculæ imaginem in Mineruæ virginum anteſignanæ cono ſpectari? Vera igitur faſciæ interpretatio, quam nos Bandam vocamus, è quo Venetæ mulieres Bindam, Tuſcanæ (ni fallor) Bendam fecère, plurimum adfert adiumenti, ad multa veterum monumenta intelligenda, quæ alioquin obſcuras cauſas, aut nullas omnino habere putarentur. Sinon apud poëtam vittas, quas hoſtia geſſit, teſtatur: & mox inde loquens de Palladio ablato, virgineas vittas vocat:

Faſcia interpretationis vtilitas.

„ *Corripuere ſacram effigiem, manibusque cruentis*
„ *Virgineas auſi diuæ contingere vittas.*

Hinc & illud intelligitur:

„ *Rex Anius, rex idem hominum Phœbique ſacerdos,*
„ *Vittis & ſacra redimitus tempora lauro,*
„ *Occurrit.*——

In Pharmaceutria propriè admodum & conſentaneè vittarum ſignificationi, vittam mollem nominauit, eò quòd nullum vinculum ſuauius ſit & mollius, quàm illud, quo Deo ſumus colligati:

Vitta, mollis quare propriè nominetur.

„ *Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta.*

Hinc lanei compedes, quibus Saturnus fuit conſtrictus, de qua re ſuo loco dicendum. Supplices etiam vittas antiquo more ferre ſolent, quo oſtenderent ſe tum per ſacra orare, tum petere eam coniunctionem apud eos, quos obſecrabant: quæ omnibus hominibus neceſſaria eſt ad ſalutem & tranquillitatem. Sicut enim homines Deo cupiunt amoris vinculo alligari, quò eius ope ac præſentia iuuentur: ita homines quoque ſupplices iis, quos rogant, ſe deuincire ſtudent, quò ipſorum auxilio ſubleuentur. Docta itaque legationis deſcriptio apud poëtam eſt, dum canit:

Supplices quare vittas ferre ſolent.

Legationis docta deſcriptio apud Virg.

„ *Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni,*
„ *Centum oratores auguſta ad mœnia regis*
„ *Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,*
„ *Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.*

Horum vnus, Ilioneus nomine, inter cetera ſic regem alloquitur:

„ ——*Ne temne quòd vltro*
„ *Præferimus manibus vittas, & verba precantum.*

Vna

Legati vbique ſacroſancti.

Vna profectò vocula declarauit, & legatos vbique gentium ſacroſanctos habendos, & ipſos per ſacra nulli temeranda ſupplicare, & hoc ipſum quod orabant ſanctum eſſe; atque id pertinere ad indiſſolubilem amicitiæ paciſque nexum. Hæc igitur omnia à priſcis maioribus noſtris videntur accepta, apud quos faſciæ vittarumque nomen à connectendo vinciendoque deductum eſt, ita vt etymologia ſymbolum, & ſymbolum explicet etymologiam.

Faſcia quid maiores noſtri indicauerint.

Neque igitur maiores noſtri contenti fuere faſcia ſua indicare omnem vim in vnione eſſe; ſed illud etiam, bellum nullum ſuſcipiendum, quod non eſſet ſanctum atque iuſtum.

Atuatici, Brabãti rectè ſunt nominati.

Quamobrem Atuatici ope Francorum à Romanorum iugo exempti, Brabantos ſe ſignificantiſſimè nominarunt: quaſi dixiſſent, Bandam quidem ſe non magnam eſſe, ſed Bandam tamen Brauam, atque illam egregio vinculo coniunctam.

Bellouacorum opidum rectè Bratiſpantium nominatum.

Eadem ratione opidum illud Bellouacorum munitiſſimum, quò Cæſaris metu omnia ſua contulerant, Bratiſpantium eſt vocatum; quaſi diceretur Braſſtebant, id eſt, Brauiſſima Banda, exempto digamma, & ſigma tranſpoſito. Braſ enim in ſupremo cõparatorũ gradu facit noſtratibus Braſſte. Hinc Cæſar Brates dixit, & ſpant pro Bant. Fuiſſe autem in opido illo cauſas, ob quas Brauiſsima Bãda vocaretur, ſatis ex eo liquere poteſt, quòd Bellouaci ei omnia ſua, priùs quàm ſe dederent, crediđiſſent. In malam igitur rem illi cum ſuo Brabone, qui pro hiſtoria frigidiſsimas nugas nobis vendere moliuntur. Atque hæc quidem de Brabantorum nomine, quo non immerito ſe, neque ſine veriſsimo omine vocarũt;

Brabantorum limites & præſtantia.

propterea quòd mox limites ſuos ita protulerunt, vt Teſſandros, Ambiuaritos, Thungros, & non exiguam Neruiorum portiunculã occuparint; & nõ ita multò pòſt belli paciſq; laudibus ita effulſerint, vt regũ Francorum res omnes cum imperio ſummo adminiſtrarint; hinc nomen ſortiti Conincs ſtapel, id eſt, columen regis, & eius ſtatũ conſeruans.

Conincſtapel interpretatio.

Stapel enim pedem & fulcrum ſignificat, cui vel ſedes vel aliud quippiam innititur ac inſiſtit, quaſi Sta-behelt: id eſt, ſtatum conſeruãs, diceretur. Coninc verò regem eſſe nemo ignorat. Conincs ſtapel igitur columen & quaſi fulcrum eſſe regiæ maieſtatis, vox ipſa declarat: à qua Galli Germanicæ linguæ imperiti *Conneſtable* fecère.

Conneſtabilis munus.

Et erat profectò tum temporis illa regibus Francorum viuendi conſuetudo, vt illi, qui hoc nomine vocabantur, ſtatum regium conſeruarent: quoniam penes eos eſſet totius gubernationis & imperij poteſtas. Eundem alio nomine Maier vocarunt; qua voce ſummus magiſtratus in quauis communitate Teutonicè notatur.

Maier quid ſignificet.

Vnde corruperant Maiorem domus, quaſi Latinum nomen, non

Maior domus.

Germanicum vocabulum eſſet;quod in hiſtoriis legerant.Nec portò hac poteſtate Brabanti poſteriores contenti fuére: & quamuis Martellus dixiſſet, ſe regibus malle imperare, quàm regem eſſe: Pipinus tamen Paruus regnum in ſe à Pontifice tranſlatum accepit, Merouingorum genere è regio ſolio ſublato.

Martelli dictū

VERVM, ad vrbis ipſius antiquitatem propius peruidendam, non ſatis eſt docuiſſe Atuaticorum nomen in Brabantos, & Atuatici opidi nomen in Antwerpiam tranſiiſſe, niſi & illud addatur, qua de cauſa Antwerpiani peculiari titulo Marchionatus ſacri Imperij decorentur. Hoc vt fiat dilucidè & ordinatè à vocis Marchionatus interpretatione exordiendū.Marchionis enim nomé, licet plurimis populis ſit commune;à paucis tamen vis eius & notio intelligi videtur. Nos Marcgrauen Marchiones vocamus,dictione compoſita ex Marc.& Grauen: & quia vox Grauen latiùs patet, quàm Marcgrauen,priùs qui ſint Grauen exponemus.Sunt qui Grauen dictos velint eos,qui fodiendis foſsis opidorum præſident: quia nimirum Grauen idé ſit,quod fodere. Verùm illi nō animaduertunt, Grauers potiùs, quàm Grauen dicédos, ſi à fodiédo nomen adepti fuiſſent:deinde nihil eſſe falſius,quàm omnes vel præcipuos,qui hac voce nuncupantur, foſsioni præeſſe; alioquin omnibus erraturis, qui Grauen eoſdem faciunt cum Comitibus Latinorum: in quorum numero diuerſa admodum munia tractabantur, & intereà nullum minus,quàm foſsio, quæ ducibus potius exercituum in caſtris metandis conueniret, cui tamen non negamus Comitem potuiſſe præponi; ſed hoc negamus, præcipuam hanc eſſe Comitum dignitatem,à qua nomen imponendum videretur.

Antwerpiani cur Marchionatus ſacri imperij titulo decorentur.

Marchionis nominis interpretatio.

Grauē nominis interpretatio.

Comitum nomen præter notam ſignificationem, apud Latinos etiam peculiari quodam modo tributum iis legimus, qui à Rep. cuipiam Proconſuli,vel Legato, vel Iudici ad conſiliorum communicationem addebantur: quod ex Cicerone ad Q. Fratrem clarè docetur.Atque inter hos (inquit) quos tibi comites & adiutores negociorum publicorum dedit ipſa Reſp.duntaxat finibus his præſtabis, quos ante præſcripſi.Hinc poſterioribus ſeculis Comitis nomen ad omnia ferè officiorum magiſteria, à Principe cuipiam vel in aula, vel extra aulam mandata,tranſlatū eſt. Sic Comes largitionum,Comes ſacri patrimonij,Comes ſcholarū,Comes commerciorum, & id genus infiniti alij Comitū nomine cenſebantur:atque adeò tandem latè vocis huius vſus extendebatur, vt Comes Orientis diceretur, cui multæ prouinciæ, maximè per totum Orientem ſubeſſent; & Comes Africæ, qui Africam gubernaret. Hos noſtri Grauen verterunt

Comitis nomē quibus tribuatur.

terunt elegãtius, & maiore cauſa, quàm à Latinis Comites dicebantur; eò quòd non omnes Principem comitarentur, quamuis à comitatu priſcis duntaxat nominati fuiſſent. Verùm vox hæc noſtras à nemine hactenus explicatur: quia eſt videlicet nonnihil ab origine ſua detorta, ita vt prima ſtatim fronte vera germanaque notatio non appareat. Videtur igitur à Grauen, quod eſt fodere, facta, ſi pronunciationem duntaxat & ſcripturam conſulamus. Verùm, dum penitus inſpicitur conuenientia vocis cum ſignificatu, in Grauen Senatores inueniuntur, atque in apertum venit ſyncope, quæ totam vocis formationem occultauit. Dicuntur Grauen, quaſi Garauwen; & gemina conciſione, Grauen; cùm tamen meliùs ad analogiam quadraret Grawen, quo ſanè modo principio dici ſolere exiſtimo. Sed quia Grawen omnes cani homines ſignificarentur, placuiſſe potius ſyncopen, minus illam quidem vſitatam, commodiorem tamen ad vocum diſcrimen obſeruandum. Fit autem Garau à Gar, quod eſt omnino vel maturè, & Au, quod eſt ſenex. Garau igitur eſt idem, quod Latinus efferret, omnino vel maturè ſenex; admodum certè ſignificanter poſita voce. Neque enim ſatis eſt ad grauia officia rectè tuenda ſenem quempiam eſſe; cùm & bis pueri ſenes quidã reperiantur, nec referat ætate ne quis puer ſit, an vita & moribus, vt Ariſtoteles admonuit: ſed opus eſt, vt quis ſit ſenex omnino, vita nimirum & ætate, deinde vt matura etiã ſit ſenecta, omnibus iis, quibus ad res bene gerendas opus eſt, percoctis. Fieri enim poteſt, vt ſenes quidam ſint moribus atque ætate, nullo tamen rerum vſu & experimento ad id ſint facti, quod in Rep. ſit adminiſtrandum. In horum numero cùm ſint vniuerſim omnes, qui ſemper pueri manent; tum etiam illi, qui in litteris, & philoſophia, aut alio ſtudiorum genere ſemper delituerunt, ab omnibus negociis publicis longè remoti. Bene itaque Garauwen nominarunt ſiue Grauen eos, qui præcipuis Reip. partibus preeſſent. Sunt & alij ſeniores, qui non tam magni ponderis, nec tantæ dignitatis muneribus præficiuntur: quos idcirco non Grauen, ſed Altermans, ſiue Auwermans vocamus, id eſt, viros ſeniores: cuius vocis in Anglia multus eſt vſus. Eodem modo à Græcis presbyteri ſunt vocati: quòd eos ceteris ſeniores eſſe oporteret, qui hac dignitate honorarentur. Quantus verò honos ſenio apud priſcos fuerit, & quanta eius contempti pœna, omnes cùm poëtæ, tum ceteri ſcriptores ſatis oſtenderunt. Bene profectò maiores noſtri, quamuis ſeniores ſiue presbyteros ſimiliter ac Latini & Græci, promiſcuè minoribus magiſtratibus adhibuiſſent, ſub nomine Altermanorum illos tamẽ, quos grauioribus Reip.

Officia grauia qui tueri poſsint.

Auwermans quibus præficiantur.

Senium apud priſcos honoratum.

T 3 nego-

negoeiis præficerent, non ſolùm ſeniores, ſed omnino & maturè ſenes eſſe voluerunt, atque id ipſa *Grauen* appellatione docuerunt. Sicut igitur in ceteris pleriſque omnibus vocabulis fabricandis, alias nationes vicerunt; ita in hoc quoque longè ſuperarunt, duabus ſyllabis tantundem indicantes, quantum vix pagina tota philoſophus explicaret.

Marc nomen quibus tribuatur.

Qui ſint *Grauen*, & qua ratione ſic dicti, expoſui; nunc alteram Marcgrauij partem adibo. *Marc*, dum verbum eſt, cum agendi notione idem notat, quod conſidero: at, dum nomen eſt, illud ſignificat, quod in re quaque maximè conſiderandum eſt. ita in agris & territoriis *Marc* limitem vocamus, quia is diligenter ſit obſeruandus. Præcipuè tamen limites atque fines regionum hoc nomine dignamur: propterea quòd hi tanto ſunt diligentiùs conſiderandi, quantò neglecti, vel loco ſuo moti plus ſolent malorum hominum communitati adferre.

Bella cur inter finitimos excitentur.

Hinc enim bella frequentiſſimè inter finitimos excitantur, quibus nihil poteſt humano generi excogitari peſtilentius. Hæc vox in eodem ſignificatu ab omnibus iis hactenus vſurpatur, quorum regiones Germani olim occuparunt: vt in Italia Marcam Anconitanam, Marcam Taruiſanam, & id genus ălios fines hoc nomine audimus nuncupari.

Beati Rhenani de Marca opinio.

Verùm video hîc mihi Beatum Rhenanum obſtare, qui ex Pauſania docuit, Marcam Gallis antiquis, quorum linguam eandem fuiſſe cum noſtrate contendo, equum notare, quem alij poſteà ſunt ſecuti, freti eadem, qua ipſe, auctoritate. Hanc igitur examinemus, an ſolidum tinniat: quod vt fiat diligentiùs & veriùs, ipſius Pauſaniæ ſententiam à Romulo Amaſæo, præceptore quondam meo, Latinitate donatam adſcribere non grauabor, quæ ſic habet, vbi de Gallis in Phocicis ſcribit: Nam ſingulos equites famuli ſequebantur duo, in equis & ipſi, & equeſtrium artium maximè gnari; ij prœliantibus dominis in extrema acie conſiſtentes ei erant vſui, vt ſi fortè equus eſſet amiſſus, ſtatim ſuum ſubmitterent: ſi vir concidiſſet, ſeruus in eius locum ſuccederet. Quòd ſi vtrumque belli impetus euertiſſet, iam præſtò erat tertius, qui pro demortuis locum teneret. Iam verò, ſi vulnera primarius ille accepiſſet, è ſecundariis alter ex acie eum ſubducebat, alter verò ſaucij vicem obibat. Hæc (vt mea fert opinio) apud Gallos ad imitationem Perſarum militia fuit inſtituta. Nam & illi ſelectos habent milites decies mille, quos immortales vocant. Tantum intereſt, quòd commiſſo demum prœlio illi ſuccenturiant, Galli inter pugnandum integros vel cæſis vel ſauciis ſupplemento eſſe iubent.

Atque hanc quidem equeſtris pugnæ inſtitutionem voce Trimarciſiam nominant. Equum enim Marcam appellant. Hæc Pauſanias de Brenno tractans. Ex his, & iis, quæ adiecit, perſpicuum fit, in hoc apparatu equeſtri qui erant, eos tribus equis cenſos fuiſſe. ex vicies enim mille & quadringẽtis equitibus, equos colligit mille ducentos vltra ſexaginta millia. quæ computatio conuincit, ſingulis huius ordinis hominibus tres equos imperari ſolere. quam rem Trimarciſia vox dilucide ſignificat. Tri enim vel Dri tres notat: Mar equum, Cis cenſum: è quibus vocabulis Trimarcis compoſitum, cenſum trium equorum. Cis autem nobis propriè omne id vocatur, quod quis vel principi vel patròno, cui ſubeſt, præſtare debet, ſiue pecunia ſit, ſiue alterius generis onus. Onus igitur ſiue debitũ tres equos in bellum educendi, Trimarciſiam Galli vocauerũt; quorum linguam ſi Rhenanus intellexiſſet, nunquam Marcam equum fuiſſet interpretatus. quod verò in Pauſania ſic legerat, id mendo erat imputandum, quod pro Mar Marc induxit. vel Pauſaniæ hic error condonandus ob linguæ Gallicæ ignorantiam. Ex peruerſa igitur huius vocis Trimarcis reſolutione, factum eſt, vt Marca falsò pro equo poneretur. Mar verò equum Gallis perinde atque Cimbris notare, iamiam erit apertum. Nemo noſtræ linguæ peritus eſt, vt non ſimul intelligat quid Mari ſiue Meri notet. quare ſi Mari equa ſit, Mar equus erit, tametſi in genere maſculo non ferè ſit in vſu. Dicitur autẽ Mari, quaſi Mariŋ, vt à Becker Beckeriŋ, à Coning Coningiŋ; id eſt, à piſtore piſtrix, à Rege Regina: iŋ enim nobis terminatio eſt, qua de maſculo in feminá ſignificatio mutatur. Et ſicut dicimus Backer vel Becker, nullo notationis diſcrimine, ita quoq; Mari vel Meri pro equa vſurpatur. Iam in compoſitione Mar hactenus eſt in cõſuetudine loquentiũ; dũ Marſcalc eũ vocamus, qui peritus eſt in equis curandis, adeò vt & ille, qui ferreos calceos adfigit, & iubas & caudam comit, hoc etiam nomine appelletur; quãuis proprium eius ſit, qui perfectam habet, ac omnibus numeris abſolutam, totius artis equeſtris cognitionẽ. Scalc enim non ſimpliciter cuiuſquam rei peritũ ſignat, ſed ſic peritũ, vt & callidus ſit, & in arte, quam tenet, aſtutus. Atque hæc quidem veriſſima eſt Marſcalci interpretatio, ei conueniens, qui in equeſtri diſciplina non ſolùm eſt eruditus; ſed ita eruditus, vt ipſe difficillimè à quoquam, ab ipſo multi falli decipique poſsint. Eſt enim hoc quaſi peculiare quiddam apud eos, qui in hac exercitatione verſantur, vt minimè turpe ducant, ſi vel patrem vel fratrem in equo vendendo deceperint, aliqua nimirum nota, qua diſplicere poſſet, celata. Hinc

Trimarciſia quid.

Pauſaniæ locus caſtigatus.

Marſcalc quis dicatur, eiusque interpretatio.

Adagium. Hinc communi apud noſtrates adagio iactatur: Qui equos peioris notæ habet, eos apud amicos commutet; propterea quòd fidentibus ſe ab amicis deceptum fraudatumque non iri, facilius imponatur. *Marſcalcorum laus apud maiores noſtros.* Tanta autem apud maiores noſtros laus huius magiſterij fuit, vt qui ab eo bene audiret, is omnium earum rerum, quibus vel in aula vel in militia opus eſſet, eruditus videretur. *Magiſtri hoſpitiorũ cur Marſcalci vocati.* Hinc tandem factum, vt magiſtri etiam hoſpitiorum Marſcalços ſe vocarint, quaſi nemo munere quopiam maiore dignus eſſet, qui in diſciplina equeſtri non eſſet egregiè exercitatus, & præcipuum hoſpitiorũ deſignatoris munus videretur, equitibus ſtabula & pabuli commoditates diſtribuere, eò quòd in bellatore equo bene curando tractandoque, non in hominum cute molliter habenda, præcipua totius nobilitatis laus poſita crederetur; eoque oporteret eum, qui hoſpitiis deſignandis præeſſet, primam equorum, non hominum, curam habere. Et, quoniam equorũ curatio præcipuè honoraretur, *Qui Diui Marſcalci vocati.* omnes eos diuos Marſcalcos vocarunt, quos curando cuipiam morbo præſidere opinarentur. Sic Diuum Antonium dicimus Marſcalcum ignis ſacri, Diuum Rochum Marſcalcum peſtis ac epidemiæ contagioſæ, & ſimiliter alios aliorum morborum Marſcalcos. Marſcalcus ergo primò ſignificat magiſtrum equorum, & eum non quemuis; ſed qui longo vſu in hac arte callum obduxerit: deinde iis, quas dixi, cauſis, ad alios etiam tum homines, tum Diuos nomen eſt tranſlatum. Obiter igitur aperui, quod hactenus ferè fuit occultum, è quo & illud intelligitur, quis ſit Gotſcalcus & Seineſſcalcus. *Gotſcalcus quis. Seineſſcalcus quis.* Gotſcalcus enim is eſt, qui bene verſatus eſt in iis, quę ad Deum ſpectant. Seineſſcalcus verò dicitur, qui peritus eſt ad familiam gubernandam. Sein enim ſiue Seſein cum nota perfectionis, familiam ſignificat, quod frequentius citra diphthongum Sin & Seſin proferimus. Dicitur autem Sin à Sin voce longa, qua ſuum cuique ſignatur, eò quòd nihil cuique inter ſua prius eſſe debeat, quàm familia, in qua proles quoque continentur. Bene igitur Guilielmus Tyrius Seineſſcalcum domus magiſtrum eſſe dixit. Sed de his alibi, vbi & ipſius Scalc nomen docebo, de duarum vocum coalitu natum eſſe. *Ephialtes morbus quare Mar dicatur.* Porrò quia Mar equum ſignificat, non inconcinnè ad Ephialten morbi nocturni genus conſuetudo detorſit: quoniam eo laborantes maximo pondere ſibi premi videntur, non aliter, quàm ſi quis ſic cecidiſſet, vt equus toto corpore ipſi incumberet. Hinc dicimus ei, cui hunc morbum imprecamur: Dat u de Mar rijt, id eſt, vt te equus tuus equitet, contrario nimirum ordine quàm fieri deberet. Accedit & alia ratio, qua Ephialtes Mar dicitur,

ob

ob id quòd equus eo frequentiſſimè laborare cernatur. Atque hæc de voce *Mar* hoc loco ſatis ſunto: è quibus eluxit, quàm longè aberrarint, qui ex hoc Pauſaniæ loco Marcam equum eſſe crediderunt: tum etiam quatenus militia ætatis noſtræ cum vetuſto Trimarciſiæ inſtituto vel conſentiat vel diſcrepet; in eo conſentiens, quòd omnes equites non ſingulares tres equos habere debeát; in eo differés, quòd ſimul, non ſuccenturiatim, prœlia committant. Offendiculo igitur hoc, quod de ignorantia linguæ, vel mendo libri extitiſſe docui, remoto, redeo ad Marcgrauium, ſiue Marchionem, atque eum eſſe dico, qui limiti regionis cuiuſpiam eſt præfectus. Quando auté multi limites ſunt, non in multis tantum regionibus, ſed & in ſingulis, multas quoque Marcas inuenimus. Clariſſima ea fuit in Germania, quæ Germanos longo terrarum tractu à Viſtulæ oſtiis diſtinguebat à Sarmatis; atque ij, qui limitem illum habitabant, Marcomanni, id eſt, viri limitanei, ſunt nuncupati. Hi principio à Gedano per Marcam nunc nouam vocatam, ac deinde per Sleſiam ac Morauiam ſedes promouerunt, & tandem continentium bellorum contra Sarmatas pertæſi, in eam ſe Hercinii ſaltus partem abdiderunt, quæ à Boiis Boiohemum, id eſt, domus Boiorum vocabatur. vbi ſic res ſuas firmarunt, ac breui auxerunt, locorum munimentis tuti, vt cum populo Romano non de ſalute, ſed de imperio certare viderétur, contra quos bellum Marcomannicum omnium ferè difficillimum geſtum legimus: in quo inter alia commemoratu digna illud maximè excellit, legionem in eo fuiſſe, cuius cùm maxima pars Chriſtiana eſſet, precibus in letali totius exercitus ſiti pluuia eſt impetrata Romanis, & fulminum inaudita tela contra Germanos: de quo miraculo & Antonino victoria, & legioni fulminatrici nomen remanſit. Dion religionis noſtræ ſacris non imbutus, & ei, vt eſſe idolorum cultores ſolent, hoſtis comminiſcitur Arnuphin, neſcio qué Ægyptium magum, vota feciſſe Mercurio aërio, quem ſomniat ad hanc pluuiam eliciendam. Legionis autem fulminatricis nomé alibi quidem agnouit; ſed cauſam, ob quam ſic vocaretur, odio Chriſtianorum nuſquam expreſſit. Iulius Capitolinus & fulminum & pluuiæ meminit, ſed precibus Marci Antonini falsò adſcripſit, legionis fulminatricis, ne falſitas ſuboleret, nulla facta mentione. Sed de hac re Xiphilini epitome conſulenda. Quemadmodum verò Marcomannia Germaniam à Sarmatia ſeparabat, ita ad Occidentem Scaldis à Gallia diuidebat ea potiſſimum parte, qua Oceanum cótingit. Huic ergo regioni terra mariq́ue cuſtodiendæ qui præſidebat, is *Marcgraf* vernaculo gentis ſermone nominabatur. At quando primum

Marcgrauius ſiue Marchio quis ſit.

Marca in Germania clariſſima.

Marcomanni qui ſint, & vbi conſederint.

Boiohemum, domus Boiorũ.

Marcomannorum fortitudo.

Legio Chriſtiana, cur fulminatrix vocata.

Marcæ nominis antiquitas.

hoc Marcæ nomen ſit ſortita hæc regio, equidem certo anno definire non poſſum. Nomen certè Scaldis & Stabutæ fluuio datum, teſtatur antiquiſsimum hîc Galliæ ac Germaniæ limitem fuiſſe à Thungris, ni me fallit opinio, tunc conſtitutum, cùm Gallos priſcis ſedibus expuliſſent. Cùm enim Romanorum etiam tempore, qui poſt Thungros & Eburones hîc rerum ſunt potiti, Marcæ nomen reperiatur, putandum ante Romanum in his regionibus imperium, ſicut nomen, ita limitem etiam fuiſſe: quando nemo ſanæ mentis nuncupationis Cimbricæ Romanos faciet auctores. Marcæ autem nomen fuiſſe imperante Gallieno, ſi conſtet, neceſſe eſt confiteri, illud nec à Romanis, nec à Francis primò inditum eſſe: non ab illis, quia vox ipſorum nō ſit; non ab his, quia ante eorũ aduentum fuerit vſurpata. Nam ne Iuliani quidem rebus hîc florentibus Franci impunè tulère, quòd ad Taſſandriam vſque Romanorum ditionem occupaſſent, vt didicimus ex Ammiano; tantum abeſt, vt ad Scaldim & eius oſtia proceſſerint, & dederint locis de lingua ſua nomenclaturas. Eſt in Zelandia pagus, Germaniam ad Oceanum & illud Scaldis oſtium terminans, quod proximum eſt Galliæ, nomine Weſt-capel: in eo olim fanum fuit Herculis Limitanei, quia hic extremum eſſet limitaneæ regionis, qua Germania ad Galliam finiretur. Herculi enim veſtibula templorum, & regionum introitus primi ad cuſtodiendum dedicantur, quòd in iis tuendis & prudentia & fortitudine maximè opus: quæ ambæ virtutes Herculi tribuuntur, vt alibi latiùs erit explicandum. Eadem ergo cauſa, & hic & Gadibus colebatur vtrobique finium Oceani cuſtos atque protector. Eſt hactenus in eo lapide, qui in baptiſterio muro infixus cernitur apud Weſtcapelanos, hæc inſcriptio:

In Weſtcapel quondam fanum Herculis Limitanei.

Herculi quare veſtibula templorum & regionum ſint dedicata.

Hercules Marcuſanus.

HERCVLI MARCVSANO.

in qua ſequens linea ægrè legi poteſt; quibuſdam ſingulas litteras punctis diſtinctas fuiſſe exiſtimantibus, ad hunc modum:

M. R. R. I. M. F. I. V. I. S.

Aliis contrà ſic legentibus:

M. PRIMELIVS.

TERTIVS

V. S. L. M.

Laurini, antiquitatum doctiſsimi.

quam lectionem Laurinis, omnium antiquitatum doctiſsimis, placuiſſe

cuiſſe

cuiſſe intelligo. Sed ea nihil ad nos, quæ ſecunda linea continentur: illud duntaxat notandum, Herculem hic ſacellum habuiſſe, cui nomen à limitanea domo ſit factum. Marchus enim, ſiue citra aſpirationem, quæ in compoſitione, lenitatis cauſa, frequentiſſimè tollitur è medio, Marcus, poſterioris ſyllabæ vocali longa, domum ſignat limitaneam, ſiue domum in regionis finibus conſtitutam. Ἀρκὺς enim domum ſignificat; ab Ἀρκῶ, quod idem eſt quod tueor & cuſtodio ab iniuria. Incertum igitur eſt, an à noſtris diceretur Marcús, an Marcú. ſi Marcús, Hercules à domo limitanea nomen accepit: ſi Marcú, longa poſteriore ſyllaba, idem ſignificatur, quod Latinus diceret, cuſtodiam limitis. atque hac ratione Hercules Marcuſanus limitis cuſtos ſiue defenſor diceretur. Scio inter alia cognomina, quæ ſunt quàm plurima, Herculem cuſtodem etiam in vetuſtis monumentis vocari. Romæ, in nona regione ad circum Flaminium, ædes Herculis cuſtodis fuit, adiuncto (vt videtur) templo Muſarum, vt ille harum ſicuti dux, ita cuſtos eſſet. Ouidius in Faſtis Herculis huius meminit, ita canens: *Hercules cuſtos vnde dictus ſit*

„ *Altera pars Circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt.*

Sed Eumenius Herculis & Muſarum ædem coniunxit, his verbis pro ſcholis inſtaurandis loquens: Ædem Herculis Muſarum (vel fortè, quod ego mallem, Herculis & Muſarum) in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia Cenſoria fecit, nō id modò ſecutus, quòd ipſe litteris & ſumma poëtæ amicitia duceretur; ſed quòd in Græcia cùm eſſet, Imp. acceperat Herculem Muſagetem eſſe; id eſt comitem ducemque Muſarum. Cuſtos igitur Hercules fuit, vt Muſarum, ita rerum ceterarum omnium, quas defenſione ſua tuetur. Quid enim aliud eſt Alexicacos, quàm cuſtos omnia mala depellens, quo nomine ab Epheſiis, teſte Lactantio; & in Melita, vt Heſychij compendium habet, colebatûr. Vel igitur Marchú Hercules dicebatur à cuſtodia limitis: vel locus Marchús; id eſt, domus limitis. Verùm vtrumque eodem redit. quare liberum eſto, vtrumlibet accipere: quamuis ferè talia ſint noſtratia vocabula, vt non rarògeminas habeant vel plures etiam ſignificandi cauſas: ita vt vtraque ratione ſic vocaretur, & quòd limitis tutelam haberet ſibi commiſſam; & quòd ædes ei limitanea eodem loco ſtructa dedicataque eſſet. His poteſt & tertia addi, de ſignificatione vocis Marc accepta, quæ non ſolùm limitem, ſed ſignum etiam notat. Erat enim hoc loco ſignū nautis expoſitum, quo clauum rectè tenerent ad Scaldis oſtia ſubeunda, cuius loco nunc turris eſt Weſtcapellana. *Alexicacos quid ſit.*

V 2 Eſt

Weſtcapel limes Germaniæ, eiusq; interpretatio.

Eſt autem, vti prius quoque dixi, Weſtcapel vltimus ad Scaldim Germaniæ terminus verſus Occidentem, nomen à re ſortitus: Weſt enim Occidentem notat: Capel verò vox eſt in vſu illa quidem frequentiſſimo non noſtris modo hominibus, ſed omnibus etiam illis qui à Germanis vocabula plurima & phraſes acceperunt. verùm à nemine hactenus ad veram tum ſignificationem, tum ſignificationis cauſam reducta. Non deſunt qui à ſacello Latinorum voce deriuent, tenui quadam alluſione decepti. Docebo ergo & hoc noſtrates, atque eos omnes, qui Capel vocem vſurpant, non à Latinis, ſed à maioribus noſtris eam eſſe acceptam. Cap apud nos ſupremum domus notat, quod è parietibus vndique in cacumen aſſurgens, & tignis, & tranſuerſariis, & canteriis ita eſt connexum, vt tectum poſſit ſuſtinere. Hel verò altum dicitur, commune ad omnia, quæ alta ſunt; ſiue voces ſint, ſiue loca. Capel igitur, aſpirationis exemptione nobis ad compoſitorum lenitatem ſæpius admittenda, ædificium ſignat, tectum duntaxat altum habens, à quo ſignari mereatur. Eiuſmodi ædificia circa parietes fieri ſolent, præcipuè ad tegendas ſtatuas & altaria, præter altum tectum nihil habentia, quod ſit nominandum. Erant igitur ſacella ad modum veſtibulorum exſtructa, vel in ipſis etiam templis id genus tecta & teſtudines, quibus aræ & ſtatuæ teguntur, hoc nomine intelligenda. Capella igitur, vt de noſtra Latinam vocem fabricemus, ad extremum Scaldis oſtium ſita ſacra fuit Herculi Marcuſano, ita de Germanico ſermone indigetato; quæ crebris tempeſtatibus & maris vndis quamuis ſit ſubmerſa, hactenus tamen ſub vndis ad ipſum litus reliquias oſtendit: è quibus lapis, in quem votum eſt inſculptum, tranſlatus eſt ad templum, quod priori fano ſucceſſit. Exigua admodum eſt diſtantia ab eo, quod nunc eſt, ad illud, quod olim fuit: ſed priorum ætatum negligentia malè litus ſuum eſt tutata. Hodie ingentes moles, è longiſſimis faſcibus contextæ, pondere ſaxorum deprimuntur, quibus ſpes eſt fore, ne plus litoris abradatur. Poſtumus, qui tempore Gallieni imperator in Gallia dictus eſt, numum excudit, in quo Hercules ſtat clauam & Leontem ſiniſtra tenẽs, cum inſcriptione; HERCVLI MARCVSANO: quamuis Guilielmus Choulius in iis, quę Gallicè de veterum Romanorum religione ſcripſit, litteram caninam in Marcuſano omiſerit, quam ex lapide Weſtcapelano, & vocis interpretatione quiuis videt non fuiſſe eximendam. Equidem aliis principiis vſus, hanc vltimam ad Occidentem limitis metam fuiſſe ſtatui; cui cùm hanc inſcriptionem reſpondere cernerem, maiorem in modum ſum gauiſus; eò quòd hæc mea viderem cum veritate, ve-

tuſtis monumentis conſeruata, conuenire. Ex his modò liquet, ætate Poſtumi & Gallieni, priùs multo, quàm Franci hanc oram tenerent, Marcæ nomen ad Scaldim in vſu fuiſſe: quod cùm Romanorum non ſit, neceſſariò fatendum à Germanis originem habere; iis inquam, qui ante Romanos limitem hunc tenebant. Antiquiſſima igitur eſt huius Marcæ nobilitas ab ipſis (ni fallor) Thungris ante Cimbrorum irruptionem exorſa. Non mirum eſt igitur à Francis, qui poſt Romanos limitem hunc occuparunt, nomen ſeruatum eſſe; cùm ipſi, niſi inueniſſent atque inuentum intellexiſſent, de nouo cōdituri forſan fuiſſent: eò quòd Francorum & veterum Germanorum eadem eſſet lingua. Manſit igitur ab antiquo limitis nomenclatura, & cuſtodia; ſed illa accidit diuerſitas, vt alij antea, alij pòſt ab eo finirentur atque diſcernerentur. Priùs enim (vt dixi) limes fuit Germaniæ & Galliæ: at pòſt, pulſis Romanis è Gallia, tota regio Francorum recèns ſubiugata in duo præcipua regna eſt diſtributa: quorum alterum Auſtrijc, id eſt regnum Orientale; alterum Weſtrijc, id eſt regnum Occidentale nominabatur: quas voces Latini non intelligentes, variè corruperunt, ex Auſtrijc Auſtrijciam ac deinde Auſtraſiam: ex Weſtrijc Weſtrijciam, atque mox Weſtriam, poſtremò litteris planè mutatis Neuſtriam facientes. Auſtraſia igitur, vt ſic cum Barbaris loquamur, totam Belgicam ad Scaldim vſque principio complectebatur; atque pòſt, quod Lotario in tripartita illa Carolingorum diuiſione obueniſſet, Lotrijc ac deinde Lotharingia eſt nominata. Poſteriùs deinde, cùm Francorum nomen ab Imperio Germanico diſtingueretur, Scaldis limes eſſe cœpit Imperij: quo nomine & dignatione hactenus Antwerpienſis ciuitas gaudet. Semper igitur, ab ipſa vſque Thungrorum memoria, hoc loco limes fuit; ſed non eadem ſemper ratione. Neque verò ob gentium diſcrimen, quod Scaldis nomine indicatur, limitis tantum habuit appellationem; ſed illa etiam cauſa, quòd hac maximè parte Germaniæ Occidentale latus à piratis eſſet cuſtodiendum: quoniam nullum flumen tam longè intra regionem maximas naues ſurſum, quàm Scaldis portaret: qua de cauſa limes Germaniæ Occidentalis hoc loco præcipuè fuit diligenter, ne quid damni inferretur, obſeruandus. Is certè Marchio, cuius inter Francos antiquiſſima extat memoria, non aliam ob cauſam huius limitis præfectura eſt donatus, quàm quòd vim ex Oceano per Scaldim illatam fortiter repuliſſet. Nam, cùm Cochlearicus Danorum rex claſſe inuectus conterminam regionem vndique popularetur, Theodoricus Ludouici illius magni, quem Clo-

Francorum regio in duo regna diſtributa.

Marchio Antwerp. vnde nomen ſit ſortitus

douetum vocant, filius natũ maximus Theodobertum filium ſuum cum valida manu contra miſit, adiuncto Vtilone fratre Theodonis Magni (vt volunt) Boiorum ducis, viro ſtrenuo & militaris diſciplinæ peritiſſimo; cuius conſiliis & prudentia ſic rem geſſit, vt Danorum regem multis vaſtatæ regionis manubiis onuſtum, iamiamque naues conſcenſurum, quò in patriam triumphans rediret, vnà cum toto exercitu ad internecionem vſque omnium deleuerit.

Vtilo. Theodo.

Hunc ſucceſſum feliciſsimum in hoc ad Scaldim limite ſortitus, magnam inſignis victoriæ partem Vtilonis conſilio & virtuti retulit acceptam. quem de hoc nomine ſic apud patrem commendauit, vt limitis præfecturam pro honorario acceperit, Marchio Antwerpianus appellatus: &, quò vinculum firmius eſſet inter ipſos, ſororem ei Theodobertus dederit vxorem, è quorum copula diuina ſtirps Caroli Magni pullulauit. Vel igitur hoc ſolo nomine magni nobis facienda eſt Marchionatus Antwerpiani nobilitas, quòd eam dederit ducum regumque progeniem, qua nulla vnquam in orbe extitit clarior, à qua Rex Hiſpaniæ, Dux noſter & Marchio Antwerpianus ſub titulo ſacri Imperij, recta linea deſcendit, annis amplius mille per illuſtriſsimos homines generis ſerie continuata. Hîc igitur tot Ducum, tot Regum, tot Imperatorum ſunt incunabula, hic gentis clariſsima primordia. Hic Marchionatus primùm optimos Francico regno Coninceſtapelos & Maieros, deinde Reges dedit, ac deinde Romanis Imperatores, pòſt etiam Reges Hieroſolymitanos, & Imperatores Byzantinos è gremio ſuo produxit; quorum princeps & auſpex Godefredus Antwerpiæ in ſuo Marchionatu exercitus in Aſiam ducendi primitias collegit. Sed de his pòſt in hiſtoria ſuo loco latiùs. hic, ad Marchionatus antiquitatem nobilitatemque aperiendam, ſatis eſt obiter hæc annotaſſe. Quia verò ante Romanorum, nedum Francorum, imperium, ad hunc terminum armis prolatum Marcam hanc & fuiſſe & habuiſſe eandem appellationem oſtenſum eſt, fateri neceſſe habemus, Marcæ nomen quàm Brabantiæ hoc inuentum loco, antiquius & nobilius eſſe.

Marchionatus Antwerpiani nobilitas.

Borggraf quis.

Ceterùm, quoniam de Marcgraf iam ſatis; videtur annexum eſſe huic propoſito, docere quis ſit Borggraf, & quò à Marcgraf diſcernatur. Nam vterque Graf, ſiue Comes, vt ſic vertamus, licet Senatorem propiùs exprimat, nominatur: & vtriuſque dignitas Antwerpiæ eſt illuſtris. Borg igitur, ne diu immoremur, arcem ſignificat: quo nomine vetus, etiamnum oppidum vocatur. cuius appellationis ratio partim ex iis, quæ de Borg antè dixi, partim ex illis, quæ in Antwerpiæ vetuſtiſsima inſignia commentari

tari decreui, eſt petenda. Borggraf itaque is eſt, ſiue Comes ſiue Senator, qui arci muniendæ cuſtodiendæque præfectus eſt. quæ partes hoc tempore Principis ſunt Auranciæ. Sicut ergo Marcgrauij officium eſt, toti regioni limitaneæ præſidere, ita Borggrauij munus eſt, arcem rebus omnibus neceſſariis tueri atque cuſtodire. Borggrauius igitur Marcgrauio ſubeſt, & ab eo, vt à capite, pendet. Sunt porrò & alij qui Dijckgrauen vocantur, non terminis, non arci; ſed aggeribus præfecti: quorum eſt, ne aggeres vſquam vitium faciant, diligenter prouidere. Dijc enim aggerem notat, cum propriè, qui aquarum irruptioni opponitur. hi ius dicunt in omnibus iis, quæ ad pecuniam, qua aggeres & fiunt, & integri ſeruantur, ſpectant, irreuocabili quadam auctoritate omnia mandantes, quæ contra aquarum vim neceſſaria arbitrantur. Iam itaque non citra corollaria, non parui iis facienda, qui rerum noſtratium ſunt ſtudioſi, Brabantiæ nomen expoſui longè ſecus atque illi, qui ob linguæ & antiquitatis ignorantiam, Brabonem nobis de, neſcio, qua matre, generarunt. Verùm, vt hac parte ſatisfeciſſe videor, ita necdum inſtare ceſſabunt, qui de Gigante, cuius tot extant monumenta, vt nefas videatur de illo dubitare, certò ſibi perſuadent, iis, quæ de manibus proiectis traduntur, non eſſe refragandum. Quocirca, vt hunc quoque craſſum errorem & fœdam maculam de hiſtoriæ noſtræ exordio tollamus, non inutile erit quæſtionem de hac noſtra immani bellua ad Gigantum vniuerſitatem transferre; atque in ea conſiderare, fuerintne vlli vnquam Gigantes; &, ſi fuerint, quales fuerint, quantique. Primùm igitur videamus; quid Gigantis nomine ſignificetur, & qua lingua ſignificetur. Omnes tum Græci, tum Latini hac voce eum intelligunt, qui monſtroſa corporis magnitudine ceteros mortales longè excedit. Græci, putantes ſuum vocabulum eſſe, originem domi ſuæ quærunt: quam alij ad γάω, quod eſt, magnis diuaricatiſque paſsibus incedo; alij à γίγνεσθαι ἐκ τῆς γῆς, quod eſt è terra naſci, petiuerunt. His Heſiodus adſtipulatur, qui Erynnias & Gigantes è terra productos eſſe, in Theogonia cantat. iidem Orpheum teſtem denunciant: de quo quid ſentiam, in Theologicis noſtris explicabo. Eius ex octauo ſacri ſermonis hi verſiculi citantur:

Marcgrauij officium.

Borggrauij munus.

Dijckgrauen qui ſint, & eorum munus.

Gigantes an fuerint, & quanti.

Gigas quid apud Latinos & Græcos.

„ Οὓς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσι,
„ Οὕνεκα γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος οὐρανίοιο.

Qui ſic reddi poſſunt:

Quos

„ *Quos inter Diuos appellant voce Gigantum,*
„ *Quòd ſint è Terra generati & ſanguine Cæli.*

Hoc eſt Virgilius ſecutus:

„ —— *Quintam fuge, pallidus Orcus,*
„ *Eumenideſque ſatæ: tum partu Terra nefando*
„ *Cœumque Iapetumque creat, ſæuumque Typhœa,*
„ *Et coniuratos cælum reſcindere fratres:*
„ *Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam*
„ *Scilicet, atque Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum.*

Hunc locum partim ex Heſiodi diuerſis locis, partim ex Homero, vt ſuppoſiticium Orphea omittam, acceptum ſic Virgilius ſuum fecit, vt imitatus vtrumque neutri totus conſentiat. Montes euerſo ordine collocauit. Epitheton Pelei Olympo tribuit. Fratres coniuratos cælum reſcindere, ſi ſecundum Græcum poëtam Otum & Ephialtem nobis indicarit, vti Seruius exiſtimat, non Homero tantum, ſed ſibiipſi etiam repugnat. neque enim Terræ filij hi duo fuerunt, ſed Neptuni & Iphimedææ: quod apertè ſexto Æneidos ſuæ libro ſignificauit, à marito Iphimedææ putaticio patre nomen filiorum Neptuni ducens:

„ *Hic & Aloidas geminos, immania vidi*
„ *Corpora, qui manibus magnum reſcindere cælum*
„ *Aggreſſi, ſuperiſque Iouem detrudere regnis.*

Verùm, quò doctiſſimus poëta à calumnia hac liberetur, accuſandus eſt Seruius, quòd coniuratos fratres Otum & Ephialtem fuiſſe ſcribat, cùm Virgilius omnes Gigantes coniuratos fratres appellarit, non Otum & Ephialtem, vt è ſubſtructione montium dilucidè patefecit. *Gigantes unde dicti.* Latinorum igitur & Græcorum opinione Gigantes nomen ex eo, quòd è terra nati ſint, ſortiuntur: quod illis admittemus, hac tamen conditione, vt ſi quid ſanius à nobis adferatur, id viciſſim non explodant. *Duplex w qui mutatur.* Noſtratibus duplex w conſonans, non multum à digammatis Æolici ſono recedens, in vſu eſt frequentiſſimo: quam litteram nec figura, nec ſono, vel Græci vel Latini, exprimere voluerunt, ſed alias aliter commutarunt. Ex Wilhelm enim voce noſtra, faciunt Guilhelmus & Gilhelmus: ex Wilbort Gilbortum: ex Wilbert Gilbertum, & ita ferè in aliis hanc conſonantem mutauerunt. Sic ex Wart, quo corporis cuſtodia ſignificatur, Romaniſantes Gardam fecerunt. *Wigant quis dicendus.* Iam examinemus quid Wigant ſignificet, multorum apud Germanos proprium nomen. Wyt, vocali longa, latum longumque notare qui neſcit, is linguæ noſtræ eſt imperitus. De lati ſignificatione dubium non eſt. longum autem tum notat, cùm dicimus,

cimus, Tis wijt van hier; id eſt, longè hinc eſt remotum. Gehant is dicitur, qui manus habet promptas. Vnde Gehandich id vocatur, quod manibus promptè & facilè tractari poteſt; & is etiam, qui ad res tractandas manus prōptas habet, ſi in agendi notione vſurpetur. Ex Gehant, conciſione ad componendas voces contrahendaſq; nobis ferè vbique gratiſsima, fit Gant. Wigant igitur, Tau è medio cōſuetudine noſtra reiecto, idem eſt, quod Wijt Gehant, extra compoſitionem diceretur; quo notatur is, qui manus habet longe lateq; extenſas. Hæc vox ad alios, quorum vernacula non eſt, commigrans, id paſſa eſt in prima conſonante, quod in aliis modò annotaui. Sicut ergo ex Wart fit Gart, ex Wilhelm Gilhelm, ita ex Wigant natū eſt Gigant: quæ vox ad terminationem Græcam accommodata, Gigas euaſit. Rogo nunc æquos rerum æſtimatores, ſi verum eſt, quod Græcorum primarij fatētur, antiquiſsima vocabula à Barbaris ſumpta eſſe, atque ea, quæ ad Theologiam fabuloſam ſpectant, ad Thracem auctorem referri debere, ſitque Thracum vetuſta lingua eadem cum lingua Dacorum & Getarum, cui noſtra locutio tota conſentit; quid vetat vocabulum hoc, quod in primis fabulis ab Orpheo profectis inuenitur, ad eius ſermonis, quo nunc vtimur, origines interpretari? Comparentur ea, quę à doctiſsimis poetarum de Gigantibus canuntur; confeſtim intelligetur, omnia non modò nominis cauſis apud nos inuentis conſentire, ſed clarè etiam, quæ alioqui obſcura eſſent, ex hac interpretatione enucleari. Qui enim alij ſunt Gigantes, quàm qui omnia violentis manibus lateque extenſis agere contendunt, atque iis ita cōfidunt, vt & ipſum cælum, id eſt, diuinam mentis noſtræ motionem, in qua ratio dominatur, conuellere nitantur? Quod igitur Virgilius de Aloidis dixit, id omnibus commune eſt Gigantibus: qui nihil aliud ſunt, quàm immania corpora, corporea vi cuncta tentantia; adeò vt cælum velint reſcindere, non ratione vlla humana aut diuina, ſed manibus, id eſt violenta manuum iniectione, in qua omne ius & omnem poteſtatem volunt eſſe conſtitutam. Hinc Briareus centimanus dictus, & à Virgilio centumgeminus, quòd centenas, quod eſt infinitas, manus haberet, quibus omnem Deorum poteſtatem ſiue totum rationis regnum territabat. Priſci enim illi ſapientes omnem poteſtatem rationis terminis metiebantur, adeò vt hanc non in priuatis modò hominum actionibus, ſed in omnibus quoque regum conſiliis, iuſsis atque factis ſummum imperium habere vellent. Recta enim ratio nunquam ab actione cuiuſpiam, qualis qualis ſit, ſeiungi poteſt, vt non ſtatim in vitium labatur; niſi Ariſtoteles errauerit, dum recta ratione virtutem defi-

Thracum, Dacorum, Getarum, & Teutonum eadem lingua.

Gigantes qui.

 niuit.

niuit. Qui igitur ab hac ad violentiam diſcedebat, is dicebatur ius in manibus habere, vti antiquo Gręcorum prouerbio iactatur, quod Eraſmus ex Æſchine contra Timarchum, & Polybio docet, quorum vtrique ἐν χειρῶν νόμῳ, id eſt in lege manuum eſſe dicuntur, quæ violenta manu fiunt. Quicunq; igitur manuum lege populum gubernant, non ex ratione & æquabili iure, ij Gigantes propriè nominabuntur: nec hi ſoli, ſed illi etiam, qui magiſtratui à Deo conſtituto, & recta ratione gubernanti, violenta manu repugnant: æquè à Platone atque à D. Paulo caſtigandi, quos ambos vtinam nullos hac ætate videremus. Sunt verò & longæ multæque iis manus, qui multos habent, per quos, quæ velint, exſequantur. Sic Ouidius:

"*An neſcis, longas regibus eſſe manus?*

Non tamen omnes à manibus longis nomen accipiunt, ſed illi ſoli, qui in manibus ſuis omne ius conſtituunt, nihil penſi habentes, nec curantes, quid recta ratio dictet. Nomina enim ſemper danda de iis, quæ propria ſunt, & in re quaque maximè excellunt. Reges igitur tantiſper, dum legibus & bonis inſtitutis ſubditos gubernant, Gigantes dici nō poſſunt; verùm ſi illuc ab æquitate & recta via labantur, vt auſint vel dicere vel cogitare, vel reipſa oſtendere; non rationem ſe & æquitatē ſequi, ſed libidinem ſuam & animi perturbationes, ira & dolore & aliis morbis à recto ſe abripi ſinentes; iam non amplius Reges, ſed Gigantes nominari merentur: eo quòd potētiam ſuam non ratione, ſed manibus ſuis dimetiantur. Sunt verò & ſub ipſis regibus conſiliarij non rarò, qui prætextu iuſtitiæ regum manibus abutuntur, atque eas longè lateq;, tanquam harpagonas, extendunt, ad ea, quæ velint, domum ſuam conuerrenda atque rapienda; eaq; de cauſa meritò Gigantes nuncupandi, æquè regibus ac populo peſtilentes: eò quòd horum culpa maxima frequenter imperia ſummas perpetiantur calamitates, & nonnunquam etiam ſupremam euerſionem. Hæc eſt ergo veriſsima Gigantum nō interpretatio modò, ſed etiam definitio; qua eluceſcunt omnia, quæ à poetis de iis produntur. nam è terra naſcuntur; eò quòd toti terrenis bonis inhiare videantur, nec quicquam cæleſte habent præter ſanguinem, id eſt, vitam brutalem, lumine mentis prorſus ſepulto ſub fœdo corporearum libidinum barathro. Terræ autem & ſanguinis ſymbolum non ſolum poetis priſcis ita eſt vſurpatum, ſed in ſacris etiam litteris in eodem ſignificatu inuenitur; quod omnibus notius eſt, quàm vt exemplis ſit declarandum. D. Paulus ad Corinthios ſcribens, ſic de Adamo primo homine, & Chriſto loquitur: Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis: qualis terrenus, tales & ter-

Regum qui Gigantes, & qui non.

Terræ & ſanguinis ſymbolum.

terreni : & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. Hoc autem dico fratres : quia caro & ſanguis regnum Dei poſsidere non poſſunt, neque corruptio incorruptelam poſsidebit. Hîc dum terrenum dicit Adamum, & Chriſtum cæleſtem, non de corporibus vtriuſque agit, ſed de operibus. Opera enim Adæ peccata erant, hominis mentem terræ affigentia. Opera Chriſti cæleſtia, mentem cælo conciliantia, & æterno patri hominem à terrenis operibus ablutum, reſtituentia. Caro autem & ſanguis nihil aliud ſunt, quàm operationes hominis, *Caro & ſanguis quid.* non ſpiritales, ſed animales ſiue brutales. Sic apud D. Ioannem filij Dei fiunt, non qui ex ſanguinibus, non qui ex voluntate carnis, non qui ex voluntate viri, ſed qui ex Deo nati ſunt. Optimè igitur Gigantes terræ filij dicuntur, & è ſanguine procreati; eò quòd in illis nihil eſſet cæleſte, nihil ſpiritale; ſed brutalia omnia, & talia, quæ cæleſtibus & rationis regno prorſus ex diametro repugnarent. Hinc igitur fabulæ doctiſsimæ poëtarum, qui non ſolùm hæc bruta animantia cælo bellum intuliſſe fingunt, ſed hoc etiam addunt, quod Plato ex eiſdem fontibus hauſit, Gigantes omnes poſt mortem in imo inferorum barathro iacere, atque illic flamis perpetuis torqueri : quamuis Plato non Gigantes, ſed Tyrannos ſic condemnarit. Sunt enim Gigantes & Tyranni iidem omnino, ſiue definitionem, ſiue vocum originem examinemus. Nam Tyrannus non à Tyrrhenis, vt Græci *Tyranni etymologia.* putarunt, dicti ſunt, ſed ex eadem lingua, vt & hoc obiter notetur, ex qua Gigantes nomen mutuantur. Dicitur enim Turannus, quaſi Turhant, id eſt per manum : homo videlicet, qui per manum, non per rationem, gubernat, διὰ χειρὸς νόμον omnia menſurans. Sunt igitur Tyrannus & Gigas nomina eiuſdem ſignificationis, illis propriè tribuenda, quibus origo eſt è ſanguine & terra. Iam non è quo- *Tyranni quare nati dicantur è ſanguine teſticulorum.* uis ſanguine, ſed è ſanguine teſticulorum, quos patri ſuo Saturnus ſubdolè harpe ſua demeſſuit, nati dicuntur; videlicet quia nulla alia vita in illis appareret, quàm ea, quæ ſpurcis libidinibus per violentiam quandam taurinam omnia ſubiugaret : qua verò nota libidinem cæcam & effrenatam melius expreſſeris, quàm teſticulis? deinde, ad violentiam taurinam ſignificandam, non alia pars corporis eſt aptior : eò quòd vis maſcula & effera in hac ſola ſede ſit conſtituta; qua ablata, bruta omnia manſueſcunt & domantur. Porro ſic de Gigantibus primos illos doctarum fabularum auctores ſenſiſſe, ſi non aliunde, de magnitudine tamen eorum quiuis queat exiſtimare, quam quia ad allegoriam Virgilius totam pertinere ſciret, non ad aliquam certam menſuram accommodauit, ſed maiorem etiam, quàm

Enceladi vaſtum. Homerus fecit. Encelado enim tantam molem impoſuit, vt, dum ſe moueret, tota Sicilia concuteretur.

,, *Fama eſt Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus*
,, *Vrgeri mole hac: ingentemque inſuper Aetnam*
,, *Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis:*
,, *Et feſſum quoties motat latus, intremere omnem*
,, *Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.*

Quo loco non ad terræ motus ſolùm in Sicilia frequentes, & flammas, fumumque Aetnæ reſpexit; ſed ad hiſtoriam etiam, quæ traderet plurimos in Sicilia Reges Gigantes fuiſſe; nomine illos quidem Reges, ſed reuera Tyrannos. Idem videtur de Iſchia ſenſiſſe, fortaſsis adductus etiam communi prouerbio, quo omnes inſulani mali, & inter eos Siculi peſsimi dicuntur. Typhoëum itaque, quem Homerus in Arimis ſepeliuit, ſpacio tanto, vt in longitudine quingentis, in latitudine quadringentis ſtadiis inter Myſos & Lydos extenderetur, Virgilius Iſchiæ ſiue Aenariæ ſubiecit. Nam cùm in dubiũ verti videret, quinam Arimi apud Homerum dicerentur; aliis Arimos eoſdem cum Aramæis, in Syria ſic nominatis, putantibus; aliis Tmolo eos attribuentibus; aliis aliter de iis arbitratis: ingenioſo commento nomen nouum inſulæ finxit, cui alioquin plura etiam nomina ab aliis dari videret. Iſchia enim ab his Pithecuſa, ab illis Aenaria nominatur. Quocirca poëta videns eam multis nomenclaturis gaudere, &, vt Timæus prodidit, multis fabulis eſſe nobilem; quò & ipſe loci genio gratus eſſet, addidit & quartum nomen, Inarimen vocans, compoſitione è Græca præpoſitione & Arimis: nec inconcinna hæc vocabuli noui fabrica fuit, ſed planè conueniens cũ antiquiſsimo inſulæ nomine, quo Pithecuſa à ſimiis vocabatur. Arimi qui ſint. Arimi enim, ſi Heſychio credimus, ſimiæ ſunt, quos Græci vulgò Pithecos nominant. Quamobrem qua ratione Pithecuſa, eadem Inarime dici poteſt: idque eò magis, quòd Tyrrheni, à quibus mare, in quo inſula eſt, vocatur, ſimias aliter, atque ceteri Græci, Arimos nominarent. Adſcribam igitur vtriuſq; poëtæ verſus, quò, de comparatione quæ diximus, intelligantur:

,, Γαῖα δ' ὑπεστονάχιζε Διῒ ὡς τερπικεραύνῳ
,, Χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωέϊ γαῖαν ἱμάσσῃ
,, Εἰν Ἀρίμοις ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

Id eſt, de rudi noſtra ad verbum verſione:

,, *At terra ingemuit, veluti cùm fulmine gaudens*
,, *Iupiter iratus Typhoëo, ſæua flagella*
,, *Agro Arimo infligit, Typhoëus quà cubat ingens.*

Virgi-

Virgilius ad hunc modum ſuccinuit:

„ *Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile*
„ *Inarime, Iouis imperiis impoſta Typhoëo.*

Præter hunc locum & alium ex eodem idem imitatus, ſic auxit, vt quiuis, quamuis obtuſi ingenij, intelligat eum ad allegoriam Gigantes retuliſſe. Homerus ad hunc modum:

„ Καὶ Τίτυον εἶδον γαίης ἐρικύδεος υἱόν
„ Κείμθυον ἐν δαπέδῳ ὁδ᾽ ἐπ᾽ ἔννεα κεῖτο πέλεθρα.

Quod Virgilius ſuum fecit, ita canens:

„ *Nec non & Tityon, terræ omniparentis alumnum,*
„ *Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus*
„ *Porrigitur.*——

In quibus pro plethris iugera poſuit, quo magnitudo fieret monſtroſior. Quæ igitur poetæ de Gigantibus fabulantur, myſticôs ſunt intelligenda, longè aliud, quàm prima fronte pollicentur, ſignificatura; iis præſertim, qui Magicæ noſtræ Theologiæ fontes adibunt, in qua Gigantomachia, in peplo Palladis picta, tota explicabitur, & in cauſas ſuas reſoluetur. Eodem modo Cyclopes accipiendi, quorum immanis vaſtitas nihil aliud, quàm enormem rudis animi vaſtitatem crudelitatemque notat, qua multi paſtores ſi carerent, melius grex hominum paſceretur. Reges enim Homero hominum paſtores dicuntur; qui, ſi rudes ſint, & ingenio cęco, atque animo crudeli, Cyclopes dici merentur; non duobus oculis mentis & corporis, ſed vno duntaxat oculo rudis indigeſtique corporis videntes. Sed, ſi qui tales ſint, his precemur, vt Deus mentis oculum adiiciat, quem Oſiris in ſceptro ſuo Regibus præmonſtrabat. Titanes verò, quamuis à quibuſdam non ſatis à Gigantibus diſtinguantur, aliud tamen longè ſignificant, vt nos ſuo loco in Theologicis noſtris oſtendemus, in lucem vocaturi, ab Orphicis, & eorum vernaculo ſermone, nomen Titanum veniſſe, cuius veram ſignificationem quòd Græci ignorent, non rarò in fabulis de iis confictis turpiter hallucinantur. Qua verò de cauſa Gigantes anguipedes appellentur, id etiam illic declarabo: hîc ſatis ſit indicaſſe, priſcas de Gigantibus fabulas nihil facere ad hiſtoriam, quamuis non abſurdè quidam ad turris Babylonicæ fabricatores applicarint. qui reuera Gigantes dici poterant, quòd potentiæ manuum ita fiderent, vt iis crederent ſe Deo repugnare poſſe. Verùm, quamuis multa hoc loco obiter, quæ in peplo Palladis; ex deſtinato tamen hoc præterire non poſſum, quod ex Pindari Pythiis aliquando annotaui. Hic enim me

Poetarum fabulæ de Gigantibus, quo modo intelligendæ.

Cyclopum vaſtitas quid ſibi velit.

Babylonicæ turris fabricatores Gigantes.

 docuit

docuit non ſolùm è primæ ſapientiæ regulis, ſed de naturæ etiam principiis multa ad Gigantum fabulas petita fuiſſe. Deinde Virgilium, licèt mihi ſemper admirabilem, fecit tamen hoc loco magis admirandum, dum animaduerti eum in Iſchia ſua Homeri & Pindari ſolertiam coniunxiſſe. Verba igitur adſcribam, quò cum Virgilij carmine conferantur:

„ Ὅς τ' ἐν αἰνᾷ Ταρτάρῳ κεῖ-
„ ται θεῶν πολέμιος
„ Τυφὼς ἑκατοντακάρανος, τόν ποτε
„ Κιλίκιον τρέψε πολυώ-
„ νυμον ἄντρον, νῦν γε μὰν
„ Ταί θ' ὑπὲρ κύμας ἁλιερκέες ὄχθαι,
„ Σικελία τε αὐτοῦ πιέζει
„ Στέρνα λαχνήεντα· κίων
„ Δ' οὐρανία συνέχει
„ Νιφοέσσ' αἴτνα πάνετες
„ Χιόνος ὀξείας τιθήνα.

Hæc, vt alia, quæ de Ætna addit, omittam, ſic oratione proſa ad verbum reddam: Qui in horribili Tartaro iacet, deorum hoſtis Typhos, centum capita habens; quem quondam Cilicium nutriuit antrum multis nominibus decantatum: nunc verò litora ſalis muris incluſa vltra Cumas, & Sicilia ipſius premit pectora hirſuta: columna autem cæleſtis continet Ætna niuoſa, per totum annum acutæ niuis nutrix. Hìc clarè cernitur, Pindarum in Arimis Ciliciæ Typhonis educationem collocare, atque eius ſepulturam ſub Sicilia & Iſchia vltra Cumas Italiæ: quo quid aliud indicat, quàm totum illum tractum plenum ignibus ſubterraneis eſſe, atque in illis Tartarum eſſe manibus puniendis præparatum? Noſtrates Heclæ monti Iſlandię Tartarum adſcribunt eadem omnino de cauſa, quòd nimirum totus ignibus ſubtus ardeat, quamuis mare ac vicinia glacie rigeant, & cacumen niuibus candeat. Ex antiquiſſima ſanè Theologia hæ fabulæ manarunt, in qua traditum eſt, homines ſuppliciis æternis adiudicatos, ignibus ſubterraneis cruciari, quod Plato, vt antiquitatem doctrinæ indicaret, Hero Armenio genere Pamphylo adſcripſit, quaſi diceret ab Armeniis ſe præceptoribus id didiciſſe, quod de præmiis bonorum & ſuppliciis malorũ narraturus eſſet. Clemens Alexandrinus, vir plurimæ lectionis, de neſcio cuius auctoritate hunc Herũ eſſe ſcribit Zoroaſtrũ, quem Diodorus à Nino ſupera-

Tartarum ubi Pindarus conſtituat.

Hecla mons Iſlandiæ.

ſuperatū in Bactris eſſe, Plinius artes magicas inueniſſe ſcribit, quem qua de cauſa Plato Armenum & genere Pamphylum fecerit, libro fortaſſe quinto exponam. De Zoroaſtri igitur doctrina diuinus diuinæ antiquitatis perſcrutator, ardentes & ignitos tortores in Tartaro eſſe dicit, qui Tyrannos, quos omnium mortalium ſceleratiſsimos & regibus diſsimillimos, alibi fecit, perpetuis & nunquam ceſſaturis ſuppliciis affligunt. Quos ergo Plato Tyrannos vocat, eos poetę Gigantes nominarunt. Quamobrem maximo & ſæuiſsimo eorum Typhonis nomen dederunt, quo duo ſignificabantur. Alterum; locum tormentorum plenum eſſe materiæ eius, è qua ignes ſubterranei & fiunt, & nutriuntur. Alterum; eos, qui ad Tartarum deſcendunt, fulmine diuino ictos eſſe, quos D Paulus diceret traditos eſſe in reprobum ſenſum. Typhon enim, qui & Typhos & Typhoëus & Typhaon dicitur, fumoſam exhalationem notat. τύφω enim eſt vrere & ſuffocare. τετυφωμένος is dicitur, qui fulmine ictus eſt, quem Latini attonitum dicunt. ληρεῖν καὶ τετυφῶσθαι Demoſthenes dixit, pro deſipere & mentem attonitam habere. Duplici ergo cauſa Typhon dictus eſt Gigas: & quòd mente, velut attonitus, captus eſſet, cor habens, veluti Pharao, induratum; & quòd poſt hanc vitam in fumos flamaſque ſubterraneas eſſet præcipitandus. Ariſtoteles Typhonis nomen ad procellam eam ſignificandam vſurpauit, quam nos turbinem Latina voce dicimus, quæ hoc eſt in ventis, quod vortex in aquis, omnia vi ſumma contorquens. Proprium tamen eſt ignium ſubterraneorum, qui fumoſis exhalationibus aluntur, quique, vti fulmina, adurunt. Tribuunt autem Typhoni centum capita, tum de natura horum ignium, tum de conſuetudine Tyrannorum. Ignes enim quot crateres habent, per quos erumpunt, tot capita habere dicuntur. Tyranni verò tot capita habent, quot conſiliarios habent, quorum conſiliis tyrannidem exercent; qui ipſis Tyrannis tanto plerunque ſunt crudeliores, quanto vilioribus & ignobilioribus parentibus nati; & quanto pluribus indigere ſeſe putant, ad ſuæ auaritiæ & ambitionis voraginem implendam. Omnis hiſtoria, & omnis ætas non vetuſta tantùm, ſed noſtra etiam plena eſt exemplorum, è quibus facilè quiuis intelliget optima ratione Typhoni, perfectiſsimo Tyrannorum apud poëtas exemplari, centum capita attributa eſſe. Pindarus igitur & Tartarum de priſca Theologia ſulphureis ignibus repleuit, & ſub Typhonis nomine omnes Gigantes, ſiue Tyrannos, in Tartaro et flama infernali ſepeliuit: deinde vna indicauit plurimos eiuſmodi ignes in Sicilia et Iſchia cōtineri, quam ſe indicare de Cumis dedit coniiciendum: quas eas eſſe quæ in Italia ſunt, Sicilia adiecta

Typhonis ſignificata.

Typhon cur Gigas dictus.

Typhoni cur centum capita.

iecta demonſtrat. Virgilius igitur cùm ex aliis, quas dixi, rationibus, tum ex hoc quoque loco è Pithecuſa fecit Inarimen, quam Iſchiam eſſe Prochyta ſimul nominata ſignificauit. Poëtarum ergo Gigantes nihil ad hiſtoriam faciunt, atque idcirco nihil contra nos. Verùm

Gigantes ante diluuium an fuerint.

proſpicio ſtatim obiectum iri, Gigantes in terra ante diluuiũ fuiſſe, ſacra Moſis narratione conſtare; quos ſi perinde ad allegoriam & myſteria, atq; illos poëticos, referam; eiuſdem me criminis reum faciam, cuius Origenem quidam ſugillarunt. Confiteor equidem & tum Gigantes reuera fuiſſe, & hactenus plures eſſe, quàm rebus humanis conducat; ſed nego magnitudinem eam corporum fuiſſe, quam plerique ſomniarunt. Et quemadmodum Gigantis appellatio nullam corporis magnitudinem indicat, ita nec Hebræorum nomẽ,

Nephelim qui ſint, & vnde dicti.

quo Moſes ſexto Geneſeos capite vſus eſt. Nephelim enim Gigantes vocat; quam vocem à Naphal, quod cadere ſignificat, deducunt Commentatores. Aben Eſra; & Rabbi Salomon in agendi ſignificatu eam interpretantur; quorum hic ſic dictos eſſe vult, quia mundũ ſubiecerint, & cadere fecerint, veluti Tyranni quidam: ille, quòd cadere fecerint eos, qui intuerentur, immani corporum vaſtitate quaſi attonitos & obſtupeſcentes. Nos cadentes eos reuera eſſe dicimus, propterea quòd à mente & ſpiritu, ſuprema & propria hominis arce, ad terram & ſanguinem prolapſi fuerint, verum animorum

Caini, filii hominum dicti.

barathrum, tum ipſi, tum eorum parentes. Caini enim à vero cultu Dei & proximi caritate, duobus religionis apicibus, ceciderunt; atque idcirco filij hominum appellati ſunt eo modo, quo D. Ioannes è voluntate viri natos dicit: hos D. Paulus terrenos diceret, & hominis terreni ferre imaginem, qui à præcepto Dei eſt delapſus. At

Sethini, filij Dei.

illi, qui perſtiterunt in vero cultu Dei, filij Dei nuncupati ſunt; quæ appellatio Sethinis remanſit. Quæ enim hîc de angelorum & feminarum concubitu, è quo Gigantes nati dicerentur, quæſita olim & diſputata fuerunt; iam ex animis hominum ſunt, ni fallor, profliga-

Gigantes quare cadentes.

ta, & idcircò minimè repetenda. Cadentes igitur ſunt Gigantes, eò quòd & ipſi quotidie cadant, & parentes eorum turpiter lapſi fuerint. Quum enim cadere multis modis quis poteſt, tum nemo & altiùs & periculoſiùs cadit, quàm is, qui à cælo ad terram, id eſt à ſpiritu ad carnem ſe præcipitat; ita vt per caſus excellentiam meritò cadens dici poſſit. Iuſtus ſepties in die cadit, ſed adiumento gratiæ diuinæ reſurgit. Gigantes cadunt, et vbi ceciderint, in eo luto vitiorum, in quod ſunt prolapſi, veluti ſues, ſeſe volutant ac oblectant. Sed de verbo Naphal, et Cado Latinorum, et Vfal ſiue Val Cimbrorum, alibi fortaſſe plura. Nephelim igitur Gigãtes ſunt, eò quòd

in.

in cadendo perſiſtant, nec quicquam cogitent de reſurgendo: quales qui ſunt, ij omnia in lege manuum & violentia ponunt: adeò vt Hebræorum nomen cum Græca ac noſtrate voce de vnius ex altero illatione conſentiat. Hinc eſt illud, quod Chaldæi Gibaraia loco Nephelim poſuerint, quo non cadentes, ſed potentes ſignificantur. Nam in hoc mundo illorum maxima vis eſt & poteſtas, qui, deſerta ratione, deſerto Dei cultu, deſerta proximi caritate, ſolis viribus ius omne metiuntur. Hebræus textus in progreſſu hiſtoriæ Gibor vocem Nembrodo attribuit, vbi dicitur potens venator coram Domino. Potens igitur ſignificatur fuiſſe non vera & regia potentia, quæ ex Deo eſt; ſed potentia venatoria, quæ vi, non ratione, conſtat; hominibus capiendis applicata. Nam dicebatur venari, quod eſt vi capere inuitos in conſpectu Domini; quaſi diceretur, vim hominibus faciebat apertè, ipſo etiam Deo intuente, nihil veritus eius faciem; hoc ſuo facto ipſo Caino peior, qui dicitur fugiſſe à facie Domini præ pudore. Adam & Eua, primi peccati hominibus auctores, ſeſe abſconderunt à facie Iouæ: at Nembrod nihil faciem Domini veritus, vim hominibus non ſecus, atque feris, inferebat. Eſt enim tribus his locis Panim, quo facies & aſpectus ſignificatur. Vox autem Sadim, dum ad homines, non ad feras, applicatur, hoſtes in ſacris litteris ſignificat. Cùm igitur Nembrod dicitur Gibor Said fuiſſe, id eſt, potens venator, docetur eum violenta manu homines, tanquam feras, tractaſſe; atque id adeò obſtinata & indurata mente, vt nec rationem vllam, nec vllam legem vel humanam vel diuinam vereretur. Hoc igitur ſignificatu Chaldæi Gibaraia ex Nephelim verterunt, vt indicarent homines, qui ex omni ratione ceciderunt, hanc potentiam habuiſſe, quam Moſes poſtea ſub eodem nomine Nembrodo adſcripſit. Viderentur alioquin cadentes & potentes inter ſe plurimum differre: eò quòd, qui potens eſt, ad caſum minime facilis, &, qui cadit, nullis viribus præditus eſſe videatur. Elegans igitur hic eſt in contrariis in ſpeciem Turgimani luſus; quæ vt verbis opponuntur, ita reapſe conueniunt atque concordant, iuxta eam, quam explicui, rationem intellecta & explicata. Græca interpretatio ſicut pro Nephelim Gigantes, ita pro Gibor Gigantem tranſtulit, non tam verborum ſignificata, quàm rei veritatem, quam expoſui, ſecuta. Nunc igitur videor mihi ſatis hunc locum de Gigantibus illuſtraſſe, ac docuiſſe magnitudinis corporum non magis in Nephelim & Gibaraia, quàm in Gigantibus eſſe ſignificationem. Eſt ergo ad illa nomina deſcendendum, quibus Hebræus ſermo vſus eſt in illis nominandis, quos vaſtis corporibus excelluiſſe prodit; in quibus

Gigantes quare Gibaraia dicti.

Nembrodus potens venator.

Y illud

Gigantis nomẽ nõ propriè ſem per accipi.

illud præmonendum, Gigantis nomen non propriè ſemper ab interpretibus accipi. Nam cùm vitium ſignificet, & grauiſſimum animi morbum, ab illis ad corporis magnitudinem ſignificandam de vulgi opinione, è poetis malè examinatis nata, ſæpe transfertur. Deuteronomij tertio Og dicitur ſolus remanſiſſe de ſtirpe Harephaim: quod vocabulum Græca tranſlatio, vt gentis proprium, retinuit: Latina Gigantes interpretatur. Eſt enim Rapha nomen viri, qui quintus fuit filiorum Beniamin, Raphaia aliter dictus: quo nomine & alij quoque vocantur, vt libri Regum ſecundi capite viceſimo primo, quatuor enumerantur filij Arapha, quod idem eſt cum Rapha, quos Græci, de ſtirpe Gigantum, verterunt. Rephaim igitur Gentile nomen poſterorum Raphæ ſiue Araphæ: qui corporis roboriſq; excellentia reliquis quòd præſtarent, in cauſa fortè fuerunt, vt maximus quiſque & robuſtiſſimus de genere ipſorum eſſe diceretur. Alibi eiuſcemodi homines nominãtur Anakim, non ſatis aperta ratione; niſi quòd ſuſpicemur quempiam fuiſſe, qui progeniem tam validis magniſque membris reliquerit, vt haud aliter atque Rephaim, ita etiam Anakim omnes vocarentur, qui his corporis dotibus ceteris anteirent, quibus filij Anac excelluerunt. Sic Deuteronomij capite ſecundo legimus, Am gadol, verab, varam, caanakim rephaim: id eſt, populus magnus, & numeroſus, & altus, velut Anakim rephaim: vbi Rephaim ſic eſt vſurpatum, quaſi ſimpliciter, vel ſaltem vſitatiùs Gigantes ſignificaret. Sed eius vocis tam diuerſæ ſunt notiones, vt interpretibus videatur aliquando non paruam moleſtiam exhibuiſſe. Eſt enim vbi mortui ſiue Manes ſic dici videntur; eſt vbi Gigantes, cùm Medici tamen hoc nomine propriè & frequentiſſimè intelligantur. Qua verò ratione hæc ſignificatorum diuerſitas ſit inducta, Forſterus facilè explicaret, qui tot modos ſignificandi facit, quot habet cogitationes. Diceret enim forſan, Rephaim Gigantes eò vocari, quòd, qui maximis ſint & validiſſimis corporibus, firmiſſimæ quoque ſint valetudine; quoniam membrorum omnium functiones habeant quàm integerrimas, quibus ſumma ſanitas corporis definitur. Sic Athleticè & Pancraticè valere homines dici poſſunt, quibus, ad hæc certamina obeunda, vires ſunt à natura, exercitatione, atque victus ratione contributæ, quibus optima valetudo continetur. Quando item illi optimi medici vulgò eſſe videntur, qui corporibus ſunt quàm validiſsimis, & quàm optimè conſtitutis, quòd ſe ipſi videantur probè curaſſe; non mirum eſt apud Hebræos eodem nomine Gigantes & medicos vocari. Deinde quòd ij, qui ſucco plurimo turgent, & ſola carne perinde, atque belluæ, viuunt, plera-

pleraquè omnia non ratione,ſed vi gerunt, factum eſt, vt Rephaim nomen ad impios & Tyrannos ſit tranſlatum. Quia verò eiuſmodi hominum propria eſt ſedes in tenebrarum infernalium ima parte,vt Plato quoque, vel ab Hebræorum philoſophia in Ægypto, vel de Zoraſtri magia videtur didiciſſe; cœpit vox hæc, qua Gigantes notantur,ad inferos etiam atque manes, maximeque ad condemnatos æternæ caliginis barathro applicari. Siue igitur hoc modo, ſiue eo, quem prius indicauimus, de proprio gentis nomine Rephaim nominentur, nihil magnopere noſtra intereſt. Pari ratione Anakim, vel de gentis auctore atque principe, vel de communi ſignificandi modo, nominari poſſunt. Anak enim gemitum indicat; ac, cùm impij arripuerint principatum, populus ingemiſcit, vt eſt Prouerbiorum duodetriceſimo: qua de re Anakim dici iure poſſunt, qui gemitus eiuſmodi cauſam præbuerunt. Atque hæc quidem ſatis de nominibus, quibus Gigantes apud Hebræos & Chaldæos nuncupantur: nunc de magnitudine dicamus.

Gigantes quare Anakim dicti.

Sed quia hæc non eſt certa menſura corporum comprehenſa, vnum atque alterum locum conſideremus,è quo liceat facere coniecturam. Og,rex Baſan, quantus fuerit, non eſt memoriæ proditum: illud verò proditum eſt, lectum eius cubitis nouem longum, latum quatuor fuiſſe. Quamobrem,ſi liceat de horum temporum conſuetudine & perpetua cubandi commoditate argumentum ducere,veriſimile eſt, lectū Regis paulo longiorem fuiſſe, quàm fuerit corporis ſtatura:quo ceruicalibus, tegumentis,atque culcitræ aliquantum ſpacij relinqueretur. Alioquin enim facile fuiſſet,ſi fortè ſemiſomnis altius ſe,vt fit,ſuſtuliſſet;vt caput ferro,è quo lectus erat,illideret, atque minima quauis extenſione frigidis duriſque ſpondis læderetur. Noſtro æuo, quamuis non ferè ferro, ſed ligneis tabulis lecti compingantur; eam tamen magnitudinis rationem ſeruāt, vt communem hominum ſtaturam duobus pedibus excedant; præſertim ſi mediocritate quadam vtenſilium ad dormiendum commodorum ſint inſtruendi. Durum ſanè & reuera ferreum, non regium cubile eſſet,in quo continuò caput ſuperioribus, pedes inferioribus lecti tabulis ferreis affricarentur: & quamuis æſtate id fieri poſſet, hieme tamen nullo modo à quoquam toleraretur,cui alterius lecti parandi facultas eſſet.Lucretius,& eum ſecutus Virgilius mollia ſtrata vocāt; quæ non mollia, ſed dura, dici deberent, ſi ad hunc modum pararentur. Vt igitur lecti mediocres duobus pedibus excedunt; ita par eſt Regios tanto magis excedere corporis menſuram, quanto pluribus culcitris & tegumentis inſterni ornarique ſolent. Si igitur ſex

Gigantum magnitudo.

pedes duobus ſuperantur, non mala coniectura videtur eſſe, vt ſeptem cubiti duobus ſaltem cubitis excedantur: atque ita Og colligatur paulo plus minus ſeptem cubitorum fuiſſe. Nam ſi perpetuus hic eſſet ac certus lectorum & hominũ commenſus, qui eſt inter ſex & octo, neceſſariò ſequeretur, Og ſex cubitorum fuiſſe & dimidiati, & inſuper vnius quartæ partis: ita vt ſeptem integros cubitos vno quadrante minus impleret. Sed ne nimium videamur molliter Regem tractare, demus vt vno duntaxat cubito lectus fuerit, quàm ipſe maior. Et, ſi nec illud quidem placeat, includatur corpus & lectus eiſdem cancellis, & ſic hic noſter Ochus nouem omninò cubitorum; quò portentoſa magnitudo homines mirabilium, quàm verorum auidiores magis oblectet; atque etiam ne cogamur cum Ariſtotele pugnare, qui quæſtione Mechanicorum quinta & viceſima lectos ita coarctauit, vt ſex pedes longitudo, quatuor latitudo contineret; melior certè capulorum futurus, quàm grabatorum, architectus, ſi hæc de ſtratis ad ſomnum nocte capiendum ſint intelligenda. Mihi de lectis tricliniorum hic modus obſeruatus eſſe videtur, in quibus non ſic iacetur, vt totum corpus ſit extenſum; ſed vt, ſpina incuruata, caput eleuetur; ſitque medium quiddam inter iacendum & ſedendum, vt in marmoribus quibuſdam Romæ vidimus: inter quæ erant duo, in quorum altero Hercules & Omphale; in altero Bacchus & Ariadne diſcumbere videbantur. In his certè breuior menſura neceſſaria erat, quò firmius ad hunc modum, qui cibo capiendo erat idoneus, ſeſe diſcumbentes ſuſtinerent. Non impediet igitur Ariſtoteles, ſi ſic eſt intelligendus, quò minus ad Ochi longitudinem cognoſcendam ratiocinatione illa, quam expoſuimus, vtamur. Conſentit autem hæc examinatio cum iis, quæ de Goliath in libro Regum primo produntur, qui dicitur ſex duntaxat cubitorum fuiſſe & vnius palmi; cùm tamen inter maximos numerandus eſſe videatur, propter maximum corporis robur. Nam cùm ferrum haſtæ Teſbi, vnius de genere Arapha ſiue Gigantum, pondus haberet ſiclorum trecentorum; ferrũ in haſta Goliath ſexcentos ſiclos pendebat, id eſt, cùm illius eſſet duodecim librarum & dimidiatæ, calculo ad pondera Romana ſubducto, huius vicenas quinas libras habebat: quæ menſura, cùm prioris dupla ſit, duplum etiam robur & corpus maius videtur indicare. Quocirca, cùm nouem pedes & palmus vnus altitudinis totum exercitum Iudæorum horrore inſuperabili, & plus quàm Panico, attonitum tenerent; an non ſatis videmur altitudinis Ocho tribuere, ſi ſeptem paulo plus minus cubitos, id eſt, pedes decem & dimidiatum admetiamur? Verùm neſcio, quid ſibi volue-

Lecti Ariſtotelici.

Lecti tricliniorum quales.

Goliath magnitudo.

voluerit Græca trãſlatio, quæ quatuor duntaxat cubitos & palmum vnum Goliath dedit, menſuram nimirum non hominum ingentium, ſed mediocrium: niſi fortè Interpres in librum inciderit, qui notam numeri duntaxat haberet, cuius figura vitiata eſſet, quod in his duobus numeris facilè fieri poteſt. Vt autem Goliath Benaim vocetur, non ſatis video, quid cauſæ ſit. Nam vox hæc, intelligentem ſignificans, cuiuis potius, quàm belluino huic monſtro, videtur conuenire: niſi, vt Saul indicat, intelligentem fuiſſe dicas, non in ſapientiæ aliqua parte, ſed in armorũ militiæque vſu, in quo ab adoleſcentia dicitur ſeſe exercitaſſe. Grecus interpres loco Benaim ſemel μεσαῖον, ſemel δυνατὸν, habet; ambiguus ſcilicet, vtrum ſignificatum amplecteretur. Certè medius dici potuit, quòd in medio duorum exercituum ad multos dies ſeſe iactabundus oſtentaret. Ceterùm, quod de eadem voce Spurium Latinus fecit interpres, longiùs recedit; niſi quem fortè crediderit propterea Benaim ſiue medium vocari poſſe, quòd ſine certo patre in medio omnium, nemine vt filium ſuum vindicante, relinquatur, eadem ferè cauſa, qua vulgo cõceptos nominamus. Sed hoc obiter: illud neceſſariò mihi monendum eſt; in metiendo lecto Regis Baſan eandem cubiti menſuram eſſe, atque in ceteris ſacræ ſcripturæ locis. Veruntamen, quoniam de lecto Gigantis agebatur, non malè adiectum eſt, cubito viri fieri mentionem, ne quis ſuſpicaretur cubito Giganteo ferreum grabatum mẽſuratum fuiſſe. Ægyptij enim docti (vt credo) ab Hebræorum maioribus, menſuras, menſurarumque nomina à ſymmetria corporis humani acceperunt: atq; *Menſura unde deſumpta.* quoniam non eadem eſt hominum magnitudo, coacti ſunt à media quadrataque ſtatura ſumere menſuras: &, quia medium etiam latitudinem non exiguam habet, in ipſo medio certam quandam, certiſque terminis finitam membrorum magnitudinem ſtatuerunt, qua non hominum modò, ſed ceterarum quoque rerum omnium menſio conſtaret. Hanc autem acceperunt in illa ætate, in qua membra omnia omnibus magnitudinis & virium ſuarum numeris abſoluta vigent, quæ virilis vocatur. Siue igitur cubito te, ſiue cubito virili menſurare dicas, idem dixeris; hoc tamen loco, ne de cubito Gigantis locutus videretur, viri nomen Hebræus adiecit: quod quoniã nuſquã alibi feciſſet, Chaldæus Turgiman pro Beamath iſch, quod Latinis eſt in cubito viri, vertit; immo peruertit, Beamath Melach, id eſt, in cubito regis. Quo quidem fit, vt duo vitia cõmittãtur turpiſſima, ne dum à ſacris litteris aliena: alterum, quòd circulari hac explicatione, magnitudinis & principij petitione lector luditur, non docetur; quum è lecti longitudine Regis longitudo, & rurſus lecti

longitudo & latitudo Regis cubito, cuius magnitudo in quæſtionem venerat, indagatur: alterum, quòd corporis humani conuenientem vſibus ſtructuram vel ignorauit, vel contra narrationis ſcopum Gigantem ſic mutilauit, vt cubitos ei dederit tantò ceterorum hominum vlnis breuiores, quantò nona integri pars à quarta ſuperatur. Eſt enim bene formato viro ſuus cuique cubitus corporis pars quarta. Si ergo corpus Og æquale fuiſſet lecto, neceſſariò confitendum eſſet, cubitum ipſi nonam totius longitudinis tantummodò partem fuiſſe: qua membrorũ cõformatione nihil eſt ad omnia munia, præſertim armorum, obeunda ineptius; adeò, vt ſi in alteram partem exceſſus admittatur, prẹſtantior ille ſit, qui longas dat, quàm qui manus curtas. Sin illi iuſtum membrorum modum tribuens, dicat lectum nouem cubitorum Regis fuiſſe, bis rurſus impinget: ſemel, quòd tantundem explicet ad menſuram cognoſcendam, quantum ſi tacuiſſet: rurſus, quod lectum faciat duplo & nona parte maiorem, quàm Gigas eſſe potuerit, ſi cubiti corporiſque proportionem ſeruabit. Qua de cauſa optimè Aben Eſra hoc loco Beamath iſch, interpretatur Beamath col-adam, id eſt omnis hominis; quod tamẽ ſic intelligimus, vt priùs expoſuimus, cubito accepto à mediocritate omnium hominum: alioqui rurſus nulla certa menſura oſtẹnderetur. Rabbi verò Salomon lapſus eſt, Chaldaicam ſequens verſionem, è qua putauit cubitum Regis Og capiendum eſſe. Nos tamen, vt nonnihil ipſum Thargum excuſemus, nec ſinamus tam fœdi erroris reum peragi, dicemus fortè eundem hìc Regis cubitum eſſe, qui apud Herodotum in iis, quæ de Babylonia ſcribit, Baſilicus vocatur; tribus digitis, quàm ſeſquipes, maior. Putauit enim fortaſſe virilem cubitum eſſe apud Hebræos, communi cubito tantò maiorem, quãtò Regius apud Babylonios. Sed hoc ipſum, quamuis minus ſit abſurdum, non eſt tamen admittendum, ne inconſtantia menſuræ ſacras litteras contaminet. Quocirca nec illorũ placet commentũ, qui in Ezechielis cap. quadrageſimo primo שֵׁשׁ אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח id eſt, ſex cubitorum, in cubito & palmo ſic intelligunt, quaſi Ezechiel cubito menſuraſſet, qui communem cubitũ vno palmo ſuperaret. Mihi placeret verba Hebræa ſic interpretari, vt ſex cubitorũ calamus fuerit in menſurandi ratione cubitali, & preterea vnius palmi. Baamah enim idem eſt, quod Latinus diceret, ad cubitũ, ſiue in ratione menſurãdi cubito: ſicut illud, quod mox docebimus; in cubito conſummabis Arcam, nihil aliud eſt, quàm ſi diceretur, abſolues Arcam ad rationẽ cubitorũ tibi expreſſam, vt neque pauciores ſint, neque plures: cuius formula loquendi qui ignari fuerunt, ſenſa ſcripturæ in his locis nõ ſunt

Cubitus Baſilicus.

ſunt aſſecuti. Scio D. Hieronymum non parum ad hunc Ezechielis locũ offenſum fuiſſe, in hoc tamen mecũ conuenire, quòd calamũ ſex cubitorũ & palmi vnius fecerit, quod fieri nõ poſſet, ſi Ba Hebręũ ad Amoth & Tophach æquè referretur, vt ille putauit, qui phraſes Hebræas exponẽs, hìc cubitos eos induxit, qui cubito vno & vno palmo cõſtarẽt. Poſſet hìc quidẽ ſe tueri, ſi cubitus Babylonicus integro palmo, nõ tribus duntaxat digitis, vt ex Herodoto demonſtraui, maior fuiſſet; dicendo Ezechielem cubito Babylonico fuiſſe vſum; at ea via eſt præcluſa: qua de re cum D. Hieronymo, & ea ratione facio, quæ conſtantem, minimeque variam, in ſacris menſuram admittit. Obſeruata igitur pro eo, atq; ſacroſanctã narrationẽ decet, certa cubiti mẽſura, Goliath nouẽ pedes cũ palmo altus fuit; vnus, vt ex haſta docetur, de maximis veræ hiſtorię Gigantibus. E quo fit perſpicuũ, tribus dũtaxat pedibus & palmo ceteros homines ſuperaſſe; & Saulẽ fortaſſe nõ pluribus, quàm duobus, quòd is quoque humerorũ tenus inter ſuos emineret. Nihil igitur ſacra ſcriptura facit ad Gigantis noſtri hiſtoriam tuendam, qui propior poëtarũ fabulis eſt, quàm veritati: quod, vt ex vngue leonẽ, ita ex vno ipſius dente, qui inter cetera ipſius oſſa ſeruatur, oſtẽdemus. Eſt hic hactenus palmo maior, cùm tamen particulę aliquot ſint defractæ, quarũ vnam pollicarẽ vidi. Supputo verò latitudinẽ eam, quæ ſecundũ maxillaris oſsis longitudinẽ conſideratur. De forma verò coniicio molarem fuiſſe, vel genuinũ: fuerit ergo gelaſinis, ſiue incidentibus atque caninis, duplo, vt plurimùm, maior: iam par eſt, & veriſimillimum, numerum dentium in robuſto corpore integrum; propterea quòd caloris exuberantis vi, quẽ neceſſe eſt in tanto corpore fuiſſe, dentiũ generatio potiſsimùm promoueatur; ita vt maſculis plures ſint, quàm feminis, Ariſtotelis etiã teſtimonio. Exiſtimemus igitur habuiſſe triginta duos, aut potiùs, quo infra etiam modũ iuri noſtro detrahamus, duodetriginta, cuius dimidium alteram maxillam occupauit. At, quoniam diximus, hunc noſtrum molarem eſſe, cumque dedimus duorũ alterius generis ſpacium tenuiſſe, fiet, vt totus ordo dentiũ ſepties huius dentis ſpacium cõtinuerit. Demus igitur, cùm integer eſſet, quinq; dũtaxat digitorũ fuiſſe, ne ſummo iure vtamur; quibus in ſeptẽ ductis, longitudo totius ordinis exiſtet quinque & triginta digitorũ, id eſt, octo palmorũ & trium digitorũ: cuius dimidium quatuor palmi & ſeſquidigitus, quæ menſura iuſta eſt in quadrato homine, totius naſi vſq; ad diſcrimen medium ſuperciliorũ. Si fingamus iam faciẽ à ſummo frontis ad imũ menti tribus naſis extẽdi, erit lõgitudo faciei totius tredecim palmorũ & dimidiati digiti, quã libẽter etiã aduerſariis cõdonabimus.

Dens Gigantis Antwerpiani.

Quòd

Eſt igitur ὄργυια & pedum & manuum ſuprema extẽſio, ab ὀρέγειν, quo hic poëta in progreſſu Dei vſus eſt, nominata, quæ ſex quidem pedes, quatuor verò cubitos complexa, perfectam hominis ſtaturam abſoluit. Hinc nunc perſpicuũ, qua de cauſa Oeti & Ephialtis corpora ſic formarit, vt nouem orgyiarum ſiue paſſuum longitudinem illa quidem haberent, latitudinem verò totidem cubitorum. Vt enim paſſus vnus ad cubitum vnum; ita paſſus nouem ad cubitos nouem, quadruplam habent collationem. Cùm igitur quatuor proportionem longitudinis ad latitudinem complecterentur, bene natura molita eſt, vt in quarta parte diuidenda ſenarius locum haberet, quo microcoſmus eſſe intelligeretur. Nam quatuor cubitales lineæ totius longitudinis humanæ mutuo contactu quadratam ſuperficiem conſtituunt, quæ deinde ſexies accepta, mutuo item contactu corpus cubicum comprehendit, rerum omnium ſtabilimen. Porrò ſex in quatuor ducta, ſemper in quatuor finiuntur; adeò vt ſenarius, in mutatione rerum perpetua, neceſſarius eſſe videatur ad quaternarij formam conſeruandam; quod quidem ipſa in ſe quatuor ducta commonſtrant, vltra decem in ſex finientia: ac deinde perpetuò, ſi vlteriùs per quatuor multiplices, quaternario terminanda. Sex autem in ſe ducta, in ſenarium ſemper reuoluuntur, perpetuum & vniformem motum apertè demonſtrantia. Quaternarius igitur ſtabilitatem formarũ ita incipit, vt eam citra volubilitatem ſenarij tueri non poſſit. Sed hæc altioris ſunt conſiderationis, & ad Tetractyos Pythagoricę ſacrarium ſpectant. Hîc ſatis ſit monuiſſe, horum numerorum proprietate & mutuo complexu totum mundum contineri: atque idcirco nobis indicatum eſſe in prima corporis noſtri diuiſione. Quatuor igitur digiti palmum faciunt, ſex palmi cubitum, quatuor cubiti integram ſtaturam. Quare, quæ ratio eſt digitorum ad palmum, eadem eſt cubitorum ad hominem: & rurſus, quæ comparatio eſt digiti ad cubitum, eadem eſt palmi ad integram longitudinem humanam. Natura igitur opifex corporis noſtri prima, & cuiuis adeò obuia, vt latêre non poſſit, dimenſione vocauit nos ad hanc numerandi ſcientiam; qua intelligeremus quaternario & ſenario, ſicut corpus noſtrum, ita totam mundi machinam perpetuo ſibi conſtare, ſtabilitate nimirum, & volubilitate, ideis duabus rerum & generandarum & conſeruandarum, vel in forma, vel in ſingulis ipſis & indiuiduis. Eadem corporis partitio in pede quoque procedit, ſed diuerſo modo. Neque enim ſtatim à quaternario ad ſenarium peruenitur, ſed tertio tandem gradu. Quatuor enim digiti palmum, quatuor palmi pedem, ſex pedes virum abſoluunt;

ſed non illa, quam prius oſtendimus, proportionum collatione. Relicta igitur pictoribus ſua proceritate, qua quidem pluſculum, quàm æquum ſit, delectantur, nos palmis viginti quatuor hominem metientes, duos tribuemus gingiuarum arcui; tantundem, quantum frontis latitudini; niſi quòd hæc ſit magis exporrecta, illa ordinis dentium longitudo ſic arcuata, vt videatur duobus ſemiſſibus portionum duorum circulorum conſtare, quæ ſe inter duos primores dentes contingunt: atque, ſi vltra dentes producti intimos, è regione eius loci ſe contingerent, quatuor palmos in circuitu continerent, & rhombum æquilaterum in ſe clauderent, è duobus triangulis iſagonis conſtantem. Subtenſæ igitur chordæ duabus portiunculis circularibus, quibus dentium ſeries deſcribitur, cum linea ab vltima parte genuini vnius ad extremam partem genuini alterius directa, triangulum talem conſtituunt, qualem Euclides primo ſuo problemate docet fabricari, qui totus palato continetur. Quocirca hac inita ſupputatione, qua duodecim in triginta quinque ducuntur, concludimus Gigantem noſtrum ſeptem & decem cum dimidio vnius cubitos altum fuiſſe: atque ita, quamuis non omnino triplo, paulò tamen minus, quàm triplo, Goliathi menſuram eſſe ſuperatam. Deinde quamuis daretur, quod abſurdum eſt, tantum omnino Og fuiſſe, quantus lectus eius fuit; tamen ab hoc noſtro ita vinceretur, vt ferè duplo minor eſſet: qui exceſſus vt enormis eſt & incredibilis, ita multò eſſet enormior, ſi pondus dentis appenderetur. Ná, ſi dens hominis maximus nunquam tantus eſt, vt drachmam vel attingat vel excedat, ſi intra hominum mediocritatem fiat examinatio; quátum eum dicemus fuiſſe, cuius dens plus, quàm ſedecim vncias, appendit? Nempe, ſi ea eſt partis ad partem, quæ totius ad totum, ratio perinde in ponderibus atque in magnitudinibus, neceſſariò fateremur, hunc pluribus, quàm centum & viginti hominibus, præponderaſſe. Nec minor abſurditas enaſceretur, ſi dentis longitudinem, latitudinem, atque altitudinem in ſolidum cibum componentes, examinaremus, quot dentibus humanis poſſet æquari. Verùm, quia ſatis oſtenſum eſt fabulæ huius enorme monſtrum, non eſt operæpretium ei diutius immorari. Attamen, quò integrè ſolideque ſatisfiat iis, qui id genus nugis libenter aures commodare ſolent, dicimus oſſa hæc elephanti prouectæ iam ætatis fuiſſe; nec debere mirum videri, ſi in hac regione effoſſa aſſerantur. Proximis enim annis, cùm Bruxellani vt magno animo & generoſo auſu, ita ſumptu planè regio ab vrbe ſua ad Ripelam vſque foſſam ducerent, ad euitandam Machlinianorum moleſtiam, quam nauigantibus antiqua conſuetu-

Oſſa Gigantis Antuerp. ſunt elephanti.

dine

dine exhibebant; iure quidem illud ſuo, ſed ſummo, & nimis contra vicinos rigido, inuenta ſunt circa Vuluordam duorum elephantorum oſſa vnà cum cornibus, ſiue exertis dentibus, quæ noſtris collata, certum indicium mihi dederunt, hæc noſtra quoque Elephantina eſſe. Licet enim non omnia duorum corporum oſſa Bruxellam inueniſſent, tot tamen ſunt reperta, vt liqueret elephantos hic duos ſepultos iacuiſſe. Quo verò tempore acciderit has belluas huc venire, vt certò explicare non poſſum, ita ſuſpicor à Romanis adductos fuiſſe, vel vt populo harum regionũ inſuetum ſpectaculum ad oblectationem offerrent, vel quò imperij vires, & latiſſimas ditiones oſtentarent, è quibus & Elephantes ad hunc vſque Germaniæ Galliæque limitem adducerentur. Poſthumum his locis ita carum fuiſſe, Trebellius Pollio teſtatur, vt contra Gallienum ſuis eum armis tuerentur, & annis ſeptem in imperio tenerent. An igitur huic boues hæ Lucæ debeantur, quamuis nihil habeam, quod affirmem, non tamen abſurdum ſit, ſi quis ita coniectet; eò quod in Gallia Romanum imperium in priſtinam ſecuritatem reuocaſſe dicatur. Vel, quod mihi veriſimilius eſt, ſic credendum, Gallienum Salonino filio ſuo, quem Poſthumo crediderat, & in militari diſciplina erudiendum dederat, tres Elephantos vel plures etiam miſiſſe, quo Gallis Franciſque gratior euaderet. Legimus enim in vita Gallieni decem Elephantos Romæ fuiſſe, atque in pompa ab Imperatore ductos. Quis igitur dubitet, cùm horum copiam haberet, non aliquot ſaltem ad filium ſuum cariſſimum miſiſſe, quibus magnificentiam ſuam exteris hominibus raro & iucundo ſpectaculo demonſtraret? Et vix vlla gens in toto orbe reperietur, quæ ſit cognoſcendæ rerum varietatis ſtudioſior, quàm ea, quæ hanc regionem colit. Non igitur neglexerit vel Poſthumus, dum adhuc puerum gubernaret, vel ipſe etiam Saloninus, hanc gratificandi occaſionem; præſertim dum poteſtas daretur. Gallieni igitur tempore has belluas huc veniſſe, atque duas illarum citra Vuluordam quinque ab Antwerpia milliaribus; vnam verò, eamque maximam, apud Atuaticũ ſepultam fuiſſe, credamus; cuius hæc hactenus oſſa ſub falſa Gigantis opinione ſpectantur. Quod ſi quis femur, ſiue coxam tibiæ inferiori comparabit, ſtatim deprehendet non alteri animali hanc dimenſionem, quam inter ſe ſeruant, quàm Lucæ boui conuenire: nam tibia, quàm coxa, duplo breuior eſſe cernitur: qui commenſus proprius eſt elephantorum, quorum genua non altè ſupra pedes attolluntur. Dentis etiam magnitudo & forma, quæ tota ad molendum videtur facta, apertè demonſtrant elephantini oris laxitatem. Ariſtoteles enim in hiſtoria

Elephantorum oſſa iuxta Vuluordam inuenta.

Dentes elephanti quot.

animalium libro altero docet, elephanto longè alium eſſe, quàm ceteris animalibus, dentium numerum. Cùm enim homini ad triginta duos aſcendant, elephanto octo duntaxat ſunt, quorum quatuor ſuperni, quatuor inferni, quibus cibum ita conficit atque molit, vt veluti craſſior farina, quam κρίμνον Græci vocant, euadat. Hunc ſanè vſum optimè præbuiſſe videtur dens hic Antwerpiæ ſeruatus, qui molæ multis crenis aſperæ formam refert. Eiuſmodi igitur quatuor dentes totius rictus latitudinem metiuntur, niſi quantum duo cornua, ſiue dentes exerti, ſibi ſumunt. Ex hoc itaque fit, ne cogamur os, in quo dens hic fuit, latius fateri, quàm Lucanæ bouis fauces ferunt. Vidimus & nos Antwerpiæ Elephantum maſculum, ſed octo duntaxat annorum, in quo omnia Ariſtotelis deſcriptioni egregiè conſentiebant; niſi quòd virgam genitalem non infra corporis magnitudinem habere videretur. Erat autem corporis longitudo, per directum à ſincipite ad caudæ exortum accepta, octo pedum, cui altitudo quoque reſpondebat, à terra ad ſummum dorſi computata, ita vt par longitudo & altitudo eſſet. Huius menſuræ dimidium ab imo ventre ad ſummum dorſi corporis diametrus cõtinebat; reliquũ pedibus & cruribus tribuebatur: frons quadrata ab oculo ad ſummum ſui duos pedes habebat, vt hinc de cerebro & ingenio liceat arbitrari: ab oculis item ad extremum promuſcidis, quatuor pedes numerabantur, qua tam commodè vtebatur, vt nummos in terram proiectos tolleret, atque ſeſſori ſuo porrigeret; ſcutellam quoque vino plenam ita ab humo eleuaret, vt citra effuſionem ſeſſori daret ebibendam: atque eadem ſibi vna vice plures, quàm ſedecim vini libras bibendas infunderet, quod toties iterabat, vt menſuram potus ab Ariſtotele proditam facilè æquaturus videretur. Pomis maiorem in modum oblectabatur, & tantum eorum deuorabat, vt modij quatuor excederentur: ab ore ad oculum ſpacium pedis vnius patebat. Coxæ ad mediam vſque flexionem genuum, ad duos pedes tenebãt. A genu ad imam flexionẽ, pes ferè vnus cum triente. Calcis ſiue plantæ imæ diametrus, pedis vnius & duorũ, paulò plus minus, digitorum erat. Cauda valde glabra, porcinæ ſimilis pendebat, ſub qua pellis inter crura tam laxa erat, vt ſubligaculis nauticis, quibus nunc etiam, Moria ridente, nobiles vtuntur, ſimillima prorſus eſſet. Dentium exertorum longitudo pedum duorum erat & dimidiati. Quæ de ingenio feruntur, omnia veriſſima in eo comperiebantur; & nõ ſecus, ac homo, magiſtro ſuo obtẽperabat in ſalutãdo, quẽ vellet, in procumbendo, in leuãdo, in aliis deniq; omnibus, quę imperaſſet. Ex hoc igitur, qui octo tantum annorum erat, licet æſtimare, quantus

Dimenſio elephanti.

tus eſſet euaſurus, ſi creſcat tam diu, quàm à ſcriptoribus memoriæ proditum habemus. Huiuſmodi igitur Gigas fuit, cuius Antwerpiæ oſſa magno miraculo imperitorum hominum oſtenduntur; qui ante mille & trecentos annos atque eo amplius Antwerpiæ vixit, ſi, quæ de Gallieni ad filium miſſo munere coniectura ſecutus ſum, pro veris ſint tenenda. Et, ne putemus Saloninum ſolùm auidum fuiſſe, vt hanc belluam Gallis ſuis & Germanis oſtenderet; hac noſtra ætate Maximilianus Imperator fecit, qui & hunc, quem Antwerpiæ vidi; & illum, qui antè per Lombardiam & Alpes Tridentinas ad eum venit, adduci curauit, Rege Portugalliæ deſiderio eius beneuolè magnificeque ſatisfaciente.

VIDEO ſanè, quanta ſit hominum tum facilitas ad vetuſtas fabulas recipiendas, tum pertinacia in illis retinendis, ſi veri aliqua ſimilitudine defendi queant. Quamuis enim docuiſſe videar argumentis ſatis efficacibus, oſſa hæc elephantina, non humana, eſſe; tamen video necdum ſic poſſe falſæ huius de noſtro, ac ceteris Gigantibus, opinionis tolli ſeminarium. Opponunt enim mihi D. Auguſtinum, cuius auctoritate conuincunt me decipi, dum cubitum non alium eſſe in ſacris litteris puto, quàm eum, qui ſex palmis definitur: is enim quæſtione quarta in Geneſim aliter de cubito ſentit: cuius ſententiam, quia non longa eſt, operæprecium eſt adſcribere atque examinare. Fortaſsis enim fabularum hæc tractatio occaſionem nobis dabit veritatis aliquando in rebus quibuſdam obſcurioribus inueſtigandæ, cuius inuentione tædium noſtrũ leuetur. In dubium vocabatur, vtrum Arca nõ maior, quàm deſcribitur, omnia animalia vnà cum eſca capere potuerit? Hanc quæſtionem (inquit Auguſtinus) cubito geometrico ſoluit Origenes, aſſerens non fruſtra ſcripturam dixiſſe, quòd Moſes omni ſapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, qui Geometricam dilexerunt. Cubitum autem Geometricum dicit tantum valere, quantum noſtra cubita ſex valent. Si ergo tam magna cubita intelligamus, nulla quæſtio eſt tantæ capacitatis Arcam fuiſſe, vt poſsit illa omnia continere. Sunt autem hæc ex Origenis Homilia ſecunda in Geneſim accepta, vbi Apellis, Marcionis diſcipuli, impiam obiectionem recitatam, ſic refutat de veterum ſententia. Aiebant ergo (inquit Interpretis Latini lingua) maiores; quòd Moſes, qui, vt de eo Scriptura teſtatur, omni ſapientia Aegyptiorum fuerat eruditus, ſecundum artem Geometricam, quam præcipuè Aegyptij callent, cubitorum numerum in hoc loco poſuit: apud Geometras enim, ſecundũ eam rationem, quæ apud eos virtus vocatur, ex ſolido & quadrato, vel in ſex cubitos vnus deputa-

D. Auguſtini de cubito ſententia.

Arca an omnia animalia capere potuerit.

Cubitus Geometricus.

putatur, ſi generaliter, vel trecentos, ſi minutatim deducatur. Origenes quæſtionis ſolutionem, vt à maioribus accepit, ita eam obſcure recitauit, vt cogar dubitare, an penitus peruiderit atque intellexerit. Buteo poſt Auguſtini errorem, quem ex his verbis malè perceptis hauſerat, oſtenſum, ſic Origenis ſententiam explicat: Quia longitudo Arcæ ſexies latitudinem eius continet, in ſex quadrata æqualia totum Arcæ fundum partitus, vniuſcuiuſque quadrati latus, quod eſt quinquaginta cubitorum, in ſe ducit. Vnde in ſingulis quadratis exiſtunt cubitorum quadratorum duo millia, & quingenti. Hos rurſus in altitudinem triginta cubitorum ducens, inuenit cubitorum cubicorum ſeptuaginta quinque millia (ſic enim legendum eſſe, non ſeptingenta, vt eſt in libris excuſis, calculus demonſtrat) Hoc expedito, ſic Origeni ſupputationem applicat. Hæc eſt ſexta pars corporis Arcæ. Ergo, vt Origenes ait, vnuſquiſque talium cubitorum deputatur in ſex: quoniam ſexies ſeptuaginta quinque millia cuborum cubitalium, producunt quadringenta quinquaginta millia eiuſdem menſuræ cuborum. Vbi equidem haud clarè video, quos tales cubitos appellet: an ſextam partem, cuius cubitorum numerum inuenit, an ſingulos cubitos ſextæ partis. Quod ſi ſextam partem, quæ ſexies accepta totam Arcam conſtituit, cubitum vocet; iam cubitus non ſex modò cubitos, ſed tot cubitos valebit, quot in ſexta parte continentur. Quod ſi ſingulos ſextæ partis cubitos accepit, verum quidem eſt eos ſexies accipiendos eſſe, perinde atque totam ſextam, cuius partes ſunt, quò Arcæ corpus abſoluatur: ſed non video, qua tandem id fiat neceſſitate, vt embadon Arcæ in ſex quadrata ſit diſtrahendum, ad totius Arcæ capacitatem computandam; cùm multò faciliùs id recta via citra fundi diſtributionem, & tot quadrata, fieri poſſit. nam ſi quinquagies trecenta accipias, atque ea in altitudinem triginta cubitorum ducas, via ea, qua ſolida corpora omnia è tribus dimenſionibus enaſcuntur; ſtatim ea ſumma exiſtet, quam per ambages & contra ductum naturæ quæſiuiſti. Atque deinde, ſi hac via non capacitas maior demonſtratur, quàm prima fronte longitudinem in latitudinem ac planitiem inde natam in altitudinem ducentibus apparet; quæ rogo hæc fuit Origenis, & qualis reſponſio? nempe friuola & inepta, in qua non eruditio Geometriæ profundior, quam in Moſe prædicabat, ſed peruerſus corporum metiendorum ordo cerneretur. Præterea hi cubiti corporei ſextæ partis, ſexies accepti, quam habent rationem generis; vt meritò dicere poſſis, vnum cubitum generaliter in ſex deputari? dum ſic calculus ſubducitur ſpecialiter ſiue minutatim,

Buteonis explicatio de Arca.

Buteonis explicatio examinatur.

tim,dum totam latitudiné ducis in altitudiné,atque deinde id,quod efficitur,in longitudiné.Nam ita dicis minutatim vnum cubitum in trecentos deputari, ſi triginta ducantur in quinquaginta, quo plani fiant cubiti mille quingenti, quorũ ſinguli, vt integrum Arcæ corpus exiſtat,in trecentos ſunt ducendi. Hæc enim poſterior ratio potiùs generalis erit,quàm illa prior: quia integra latera in ſe ducũtur, non confracta, aut in ſextas reducta minutias. Scio equidem partes illas maiores cenſeri, quarum nominator eſt minor; ſed hic nulla fit partium ad partes comparatio. Nam quamuis in priore cõputu priùs planicies diuiſa ſit, quàm in altitudiné eſt ducta; in poſteriore tamen nec latitudo nec altitudo ſimilem diuiſionem ſubiit, vt poſſit partiũ fieri comparatio. Sed video, quò ſpectet collatio. Ex numeris latitudinis & altitudinis, in ſe ductis, fit ſumma quædam cubitorum, quæ tota trecẽteſima pars eſt corporis Arcę; minor ſcilicet multò, quàm ſit pars ſexta. Sexta igitur pars genus erit, & trecẽteſima pars erit illud, per quod minutatim cubiti ſinguli in trecentos deputãtur. Subtilis ſanè Dialectica, in qua pars vnius denominationis, genus eſt partis alterius denominationis. Origenes igitur, ſi hoc modo ſenſit, non tantum in Geometriam, ſed in Dialecticam quoque turpiter impegit. Quæ vitia, ſi luce aliqua obſcuris rebus illata compenſaſſet, poterat excuſari; ſed è contrario, omnia hæc non ſolùm ſunt impedita, & tricis plena, ſed arbitraria etiam, atque nullo rerum tractandarum impulſu introducta. Nam vt planũ Arcæ in ſex quadrata diuidi poteſt, atque ita ſexta pars cum altitudine conſtitui; ſic ego quoque, ſi placet, in decem planicies quadrangulas diſtribuam, atque deinde dicam, corporis, quod inde cum altitudine producetur, ſingulos ſeſquipedales cubos decem valere cubitos: quia decies ſumendi ſint ad totius Arcæ compoſitionem abſoluendam. Eodem modo, ſi embadon in quindecim quadrangula partiamur, cubiti ſinguli in quindecim computabuntur. Hæc omnia igitur vt arbitraria, non è re nata, vt Sphinge digna, non interprete, vt abſurda, & à Geometria & Dialectica aliena, relinquamus, laudemuſque Buteonem de Origene quidem ſubtiliter magis, quàm ſermoni ipſius conuenienter explicato, & Auguſtino bene reprehenſo. Sed videamus an nihil reperiri queat, quod non modò verum ſit, ſed tale etiam, vt orationem & rei veritatem doceat conuenire. Verùm quia non de nuce caſſa, ſed de re longè maxima inſtituta eſt diſputatio, operæprecium eſſe duxi, Buteonis de hac re verba tranſcribere; duabus maximè de cauſis: altera, vt labor eius nunquam ſatis laudandus, & inſignis ſolertia doctiſſimi viri cognoſcatur, in hac quæſtione de

Buteonis ſolertia in Arcæ magnitudine explicanda.

de Arcæ magnitudine explicanda: altera, quo quiuis intelligat, quid ego ad hanc rem adiumenti vltra Buteonem & ceteros, ſi qui in ea laborarunt, attulerim; tum in verbis Moſis & Origenis explicandis; tum in Arcæ, ſiue Larnacis forma & magnitudine, iuſtis lineis & numeris definienda. Loquatur igitur priùs Buteo, & loquatur quidem tam prolixè per aliquot capita, vt non hæc modò, quæ de cubitorum magnitudine diſputamus; ſed reliqua etiam omnia, quæ ad Arcæ magnitudinem & ſtructuram pertinent, ab omnibus intelligantur. Eſt enim digniſsimus qui ab iis cognoſcatur, qui ſacræ ſcripturæ & eius veritatis defendendæ ſtudio tenentur, aduerſus eos maximè, qui inter tot hereſeôn, quot videmus, fluctus ad Diagoræ vel Epicuri inſanas opiniones declinant. Nec mihi turpe duco, doctiſsimi mathematici ſcriptis librum hunc augere: non magis, quàm Iamblichus, qui de vita Pythagoræ ſcribens, integram Nicomachi Arithmeticam operi ſuo attexuit; accuſandum ſe putauit.

Animaliũ recenſio nominatim per genera.

CVM iam ædificij formam, diſpoſitionis ordinem, atque magnitudinem, architectonicis geometricisque methodis tractauerimus; non parua ſupereſt in propoſito difficultas oſtendere, quemadmodũ Arcæ magnitudo iam data omnium, quę ſunt in terris, animantium genera cum annuis ſingulorum alimẽtis intra ſe recipiat: iſtud enim præcipuè cauillantur hæretici. Ad hæc igitur inueſtigatione facta ſedulò, ſecundum hiſtorias omnium, quibus curæ fuit poſteris iſta mandare, quadrupedum genera nominatim infrà diſponam, ſeptenarij binarijque numero, munda diſcernens ab immundis. Exploſa eſt enim communiter illorum ſententia, qui numeros iſtos in hac differentia duplicarunt. Et, quoniam non omnes omnibus ſpecies oculis, aut litteris ſunt exploratæ; ipſas in tria genera maximè nota, comparatione diſtribuam; quæ ſunt boues, & oues, atque lupi: quæ ſanè digeſtio ad intelligentiam rei præcipuè valet. Terreſtrium autem omnium (auctore Plinio) maximum eſt elephas, &, ſecundum Ariſtotelem, boue maior quadruplo. Propterea elephantes duos, ratione magnitudinis atque victus, ad locum occupandũ, pono valere boues octo. In Hercynia ſilua ſunt feræ, qui Vri appellantur, magnitudine paulò infra elephantes, ſpecie & colore Tauri, de quibus neque Plinius, nec animalium hiſtoria meminit; ſed Cæſar in Commentariis; nec ſunt inter animalia munda numerandi: Quoniam ex feris (inquit Ariſtoteles) nullum adhuc ruminare conſtat, dempto ceruo. Æquiparabimus itaque Vros duos bobus ſex. In eadẽ ſilua bos eſt cerui figura, vnicornis, de quo etiam Cæſar

in

in commentariis. Pro his igitur pono boues duos. Quatuor ſunt genera camelorum, Arabica ſcilicet, & Bactriana, & quæ dicitur Dromeda. Item Cameleopardalis. Hæc ſimul fiunt paria quatuor, valore autem boues ſedecim. Rhinocerotes duo, æſtimatione verò boues quatuor. Monocerotes, duo. Biſontes, duo. Bubali, duo. Bonaſi, duo. Origes, ij. Tarandi, ij. Equi pennati, & cornigeri, quos dicunt pegaſos, ij. Boues Indici vnicornes, & ſolidis vngulis, ij. Struthiocameli ij. beſtiarum potiùs, quàm auium generis, ad hoc demum datis pennis, vt currentes adiuuent, cetero non ſunt volucres. Domeſtici boues, ſeptem. Cerui, ſeptem: æquiparatione verò boues quatuor. Tragelaphi, hoc eſt hircocerui, ſeptem: valore boues quatuor. Hippelaphi, ij. Equi domeſtici, ij. Equi feri, ij. Hippardia, ij. Hippopotami, hoc eſt fluuiatiles equi, ij. Aſini, ij. Onagri, ij. Aſini Indici vnicornes, ij. Vrſi, ij. Sues, ij. Apri, ij. Huiuſmodi autem animalia cuncta pabulo frugibuſque veſcuntur, aut ſimul ambobus, aut ſeparatim altero. In quibus autem non apponitur æſtimatio, pro pari boum ſumenda ſunt; quanquam ſit in aliquibus adiectione, in nullis autem detractione peccatum. Hæc igitur omnia proportione reſpondent boum paribus quadraginta quinque & dimidio. Ceterùm, ſi quid nunc vel diligentiam noſtram, vel eorum, qui præcedentibus ſeculis iſta perueſtigarunt, forte fefellerit, per cauſam quaſi ſupplementi ex inuento numero $45\frac{1}{2}$, ſexaginta boum paria faciemus.

Arietum & ouium, tam ex manſuetis, quàm feris, quatuor eſſe genera leguntur; quæ, ſi omnia munda ſunt, explent numerum ſeptenarium quater, hoc eſt, fiunt oues viginti octo. Capræ etiam in plurimas ſimilitudines transfigurantur; veluti ſunt capræ domeſticæ, & ex feris dictæ capreæ, atque rupicapræ. Sunt item Ibices, pernicitatis mirandæ, onerato capite vaſtis cornibus. Sunt & Origes, contrario pilo veſtiti ad caput verſo. Præterea Damæ, & Pigargi, & Strepſicorotes. Hæc autem octo genera, vix eſt, vt ſint omnia munda: quoniam (vt antea dixi) nullum ex feris animal conſtat ruminare, dempto ceruo. Propterea caprinum genus vniuerſum æſtimo ad oues triginta. Simiarum præterea genus aliquot differentiis variatur; vt eſt Simia, Cæbus, Cynocephalus, Cercopithecus, & id genus alia, pro quibus oues pono decẽ. Lepus, ij. Lepus candidus in Alpibus degens, ij. Daſypus ex Leporum genere, ij. Cuniculus domeſticus, ij. Cuniculus ferus ij. Melis, aliâs Taxo, ij. Sciurus, ij. Glis, ij. Eſt etiã murium genus multiplex, inter quos talpas enumero. Quanquam ſunt, qui putent mures in Arca non fuiſſe, & id genus ſimilia; propterea quòd ex corruptione naſcantur: ſicut nec etiam mulos, quoniam ex

Animaliũ nomina minorum, quæ pabulo etiã frugibusque veſcuntur.

alio genere procreantur. Herinacei, ij. Hiſtrices, ij. Hæc igitur animalia minuta, à Lepore poſterius enumerata, ponimus valere oues quatuor. Quare ex ſupradictis omnibus ſumma creſcit ad ouium paria quadraginta.

Animaliũ nomina quæ carnibus veſcũtur.

INTER carniuoras animantes notiſsimus eſt Lupus: ad hunc igitur de ceteris comparatio fiet. Leones, duo. Pardi, ij. Leucocrutæ aſini ferè magnitudine, ij. Calæ, ij. Dracones, ij. Serpentes boe, ij. Iſta ſex paria ſingula æſtimo lupis quatuor. Fiunt igitur lupi quatuor & viginti. Tauri cornua habentes mobilia, venatu viuentes, ij. Manticoræ humani corporis vel præcipuè appetentes, ij. Pro duobus his paribus pono lupos duodecim. Pantheræ, ij. Tigrides ij. Lupi, ij. Lupi canarij, ij. Lupi ceruarij, qui & Thoës dicũtur, ij Chai, ij. Cephę, ij. Lynces, ij. Sphinges, ij. Crocutæ, ij. Axes feræ, ij. Parua quædã animalia victũ ab aquis petunt; ſic tamẽ, vt in terra degant, quorũ nominã ſunt hæc: Latax, Fiber, Satherium, Satyrum, Lutra. huiuſmodi quinque paria æquiparo lupis duobus. Hiena, quam alij Glauum vocant. Lycaon, Vulpes, Feles, Ichneumon, Viuerra, vulgò Furetus, Muſtella. In iſtorum ſeptem paribus, cùm ſint corpore modica, æſtimationem facio ad duos Lupos. Vituli marini cũ pennis, quibus in mari vtuntur, humi quoque vice pedum ſerpunt, ij. Omnium igitur ſupradictorum ſumma facit, luporum paria triginta duo; ſed in ſupplementum, pone, vt ſint paria quadraginta.

Diſpenſatio victus pro carniuoris, ſtabulationiſque omnium diſpoſitio, cũ ichnographia.

CARNIVORAS animantes ad luporum paria quadraginta recenſui; ſingulis autem paribus ad victum quatridui ouem vnam cõſtituo. Abſumũtur ergo pro cibariis omnium oues quotidie decem. Quas multiplicãdo in anni dies tercentum ſexaginta quinque, fiunt annuo cibatu oues tria millia, ſexcentum quinquaginta. His ita conſtitutis, ſupereſt, vt oſtendam quemadmodum omnes ſuperius enumeratæ quadrupedes, hoc eſt, boues centum viginti, oues tria millia ſeptingentæ triginta; lupi octoginta, ſtabulari poſſint in ea contignatione, (ſicut anteà dixi) quæ cubitis quatuor diſtat à baſi, à mediana autem cubitis octo. Primùm iam ab oſtio, quod viginti cubitis ad angulũ Arcæ diſpono, via lata ſex cubitos in totam longitudinẽ procurrebat, ſcalis vtrimque in ſuperiora ferentibus terminata. ad cuius mediũ alia, tertia parte latior, rectis angulis cõſiſtens oppoſito lateri iungebatur, nidos ſexaginta rectangulos lõgitudine cubitorũ quinque, latitudine verò triũ cũ duabus tertiis diſterminás ęqualiter in duas partes, vtrimque productos ad viam primam inter ſe contiguè, niſi quòd diuerticulis duobus medianũ iter rectè ſecantibus diſtinguebantur, in ſex veluti conſepta, loculamentisq; ſuis decuſſata.

Quibus

Quibus ſingula ſingulis boum paria collocari poſſent. Inter quæ tamen neceſſe fuit aliqua fieri laxiora proportione beluarum magnitudinis; vtpotè duorum elephantorum ſtabulum, ſicuti boum paribus quatuor æſtimantur: ita & nidos quatuor occupare debuit. Alia deinde quadraginta minorum animalium paria diuerſi generis, ouili magnitudine cenſita, nidis ſuis rectangulis longitudine tricubitali ſerie etiam bipartita, latitudinem tabulati ad viam vſque iungebãt, interſtitio viarum duplici æqualique; & æquidiſtante mediano, à maioribus ſeparata. Ad hæc rurſum alia totidem parium pro carniuoris ſtabulatio dextra, ſiniſtraque, ouilibus cohærebat, pari nidorũ latitudine; ſed excedente longitudine cubito. Quorum ordines terminabant duo limites cubitorum quatuor amplitudine, ſatis commodi, per quos miniſtrarẽtur ipſis carniuoris oues in cibum; idque ab ipſarum ouium caulis duabus vtrimque, quod reliquum fuit, cõtignationis occupantibus, ambarum longitudine ſimul ducentûm viginti octo cubitorum, latitudine autem communi cubitorũ quatuor & quadraginta. Quæ quidẽ dimenſio, claudit decem millia triginta duo cubitalium quadratorũ. Quæ ſi diſtribuantur ad oues cibarias, tria millia ſexcentas quinquaginta; prouenit in partem ſingulis paribus quadratura pauxillo minor quinque cubitis cum ſemiſſe. Eſt autem non ab re ſciendũ, oues iſtas in cibum aliter, vel in Arcæ ſummo, vel in imo, & etiã alibi, ſi cogeret aliqua neceſsitas, poſſe ſtabulari. Et ita duplo, quàm recenſui, maiorẽ nidorũ, animaliumq; numerũ contignatio prima reciperet; cuius ichnographiã hîc appoſui.

SATIS iam demonſtraſſe videor omnis generis quadrupedes, tam ad vitam ſibi, quàm ad victũ alienũ, in vna contignationũ Arcæ, magno etiam laxamento poſſe conſtitui. Quod ad diſputationẽ ſuſceptam nondum ſatis erit, niſi & apothecarũ cibaria in anni vertentis vſum ſufficere probauero. Animal ferè nullũ eſt pabulo veſcens, cui non ſit etiam frugũ appetentia maior. Quarũ cõmeatus anguſtiùs & expeditiùs multò, quàm ipſi pabuli, conduntur. Quod dico tale eſt: Decẽ põdo fœni, aut viciæ pabularis, multò plus loci tenebũt, quàm decẽ pondo hordei, aut viciæ ſeminalis. Et quę menſura fœni ad vitã tolerandã boui ſatis erit in diẽ, eadẽ menſura farris ſiue farraginis, cuiuſlibẽtve grani, biduo, vel triduo ad ſaginã etiã corporis exuberabit. Sed quo validius Arcę capacitatẽ ab aduerſariorũ calũniis aſſeramus, demonſtrabitur tantũ in ea fœñi potuiſſe recondi, qui cibus eſt omniũ impeditiſſimus, quãtũ ad vitã animaliũ tuendã largè ſuppetit in annũ. Iã enim in præcedẽtibus animaliũ grandiorũ corpora magnitudine peræquata redegimus ad paria boũ ſexaginta, qui fiũt boues

Victus ratio animantium ceterarũ, quę non ſunt carniuorę.

centum viginti. Minorum autem, quæ ſeruantur in ſemen, ad oues octoginta: Aliarum autem multitudo, quas pro cibatu carnario poſui, ſicut decade ſubducta quotidie decreſcit; ita & ipſarum cibatus ab anni ſumma decreſcere debent. Quo fit, vt iam dictus numerus gregis, tria millia ſexcentū quinquaginta, non plus impendat in annum, quàm numero ſemper eodem oues mille octingentæ viginti. Huius porrò ſupputationis formulam, cùm non ſit expoſita vulgò, aliàs explicui in opere logiſtico. Ad has igitur cibarias oues mille octingentas viginti, adde alias octoginta, fit ouium vtraque ſumma mille noningentæ. Sanè, quò fiat expeditior calculus ſequens, pone ſeptem oues, quod ad ventris, alimentorūque rationem ſpectat, æſtimari boue. Igitur oues mille nongentæ, valent bobus trecentis nonaginta vno, cum tribus ſeptimis vnius. Iunge ad boues centum viginti, fit ſumma boum trecentum nonaginta vnius, cum tribus ſeptimis. Sed, vt abundè ſint omnia, pono boues eſſe quadringentos in Arca, qui fœno pratenſi tantùm, inundationis tempore toto ſaturari debeant. Porrò, cùm fœni demēſum quotidianū ſingulis bobus inquirerem, experimento didici veriſsimū eſſe, quod tradidit Columella, rerum ruſticarū ſcientiſsimus auctor, Ianuario ſcilicet menſe ſatis eſſe ſingulis bobus fœni pondo triginta: Martio & Aprili, quia terra proſcinditur, ſat eſſe pondo quadraginta ſingulis dari. Certum eſt, pondo idem eſſe, quod libram vnciarū duodecim. Quadraginta igitur pondo libras triginta nunc faciunt, vnciarū ſedecim ſingulas, more noſtro. Ego autē fœnum compreſſum, ſicut ſolet in magnis fœnilibus eſſe, poſtquam exaruit, curioſè dimenſus, inueni menſurā cubiti ſolidi paulò plus, quàm pondo quadraginta fœni, cōtinere. Proptereà cubū vnum fœni (cubitalē ſemper intelligo) in capita boum ſingula diſtribui quotidie, nimiū eſſet: hac enim longa dięta ſaginarentur ſupra modū. Nam (vt ait Ariſtoteles) omnia animalia, & præcipuè quibus venter eſt calidus, quiete immotioneque pingueſcunt. Nihil itaque dubito, quin ſingulis bobus ocioſis in diem ſufficeret dimidium cubi, hoc eſt, fœni pondo viginti. Sed, vt contentioſis etiā ora compeſcam, volo cubū fœni ſingulatim in capita dari quotidie. Boues ergo quadringenti totidem cubos ſumptu diurno capientes, abſumunt anni ſpacio cubos centū quadraginta ſex millia. Iam verò ſuprà diſpoſui medium in arca tabulatum, decem cubitis à ſupremo diſtare, vbi etiam apothecas pabulorum, atque frugum omnis generis collocaui. Nunc autem ponamus illam Arcæ partem, duobus his tabulatis interceptā, totam eſſe pratenſi fœno refertā. Cùm igitur ſit fœnilis iſtius trecentū cubitorū longitudo, quinquaginta cubitorū lati-

latitudo, & altitudo cubitorũ decem, ſumma ſit in corpus cubitaliũ cuborum, centũ quinquaginta millia. Qui numerus annuum ſumptum fœni pro quadringẽtis bobus, quatuor cuborũ millibus excedit. Ex his itaque cernere datur, medianam hanc contignationẽ non ſolùm ſatis eſſe, ſed etiam exuberare quadrupedum alimentis, etiam ſi altero tanto plures eſſent; inter quas & reptilia grandiora collocaui, vtpote dracones, crocodillos, hippopotamos, vitulos marinos, ſerpentes boas. Cetera autem corpore natura formauit exigua, veluti viperas, angues, aſpides, ceraſtas, hydras, baſiliſcos, lacertas præterea virides, aliasq; minuſculas, ſtelliones, cameleontes, ſalamandras, quibus tantus rigor, vt ignem tactũ extinguant, non alio modo, quàm glacies. Hæc autem, & ſi quæ ſunt id genus alia, circa ſtabulationes cauernulis, vel intra materiem perforatis, recipi commodè potuerũt. Canum porrò genus omne circa culinam, vnde paſcuntur, habitaſſe putandum eſt, quo nullum frequentius animal ſordes ſuas vomitat, eaſdemque remandit. Et tam ſibi, quàm aliis, rabie pernicioſa vexatur. Propterea videntur canes hæreticorum typum in Arca prætuliſſe.

IAM in cõtabulatione ſuprema habitationes hominũ volucrũq; omnium, cum apothecis cibiſque neceſſariis collocaui, nulla numeratione diſtinctioneq; generum facta, per loculos dimenſos, viaſque ſeparantes; ſicut in ſtabulatione quadrupedum ordinaui. Cuius ſanè rei neceſsitas in hac quidem parte nulla eſt. Sed reddenda potius ratio, cur tanta loci magnitudo rebus tam modicis adhibeatur. Quamuis enim ſit varium volatile genus, & æquè multiplex propemodum quadrupedum generi; adeò tamen & corporatura, & commeatuum, habitandique ratione differunt, vt vix (etiam æſtimatore maligno) dici poſſint volucres gradientium quinquageſimæ partis. Sed cùm omnes quadrupedes tabulatum primum exceperit, ſequẽs autem pabulum ipſorum, quod reliquum fuit, bipedum genus, ponendũ erat in reliquo. Quanquam non eſt incredibile ipſum Noë, futuri præſcium, omnia ſcilicet corruptum iri cataclyſmo, copioſam ſupellectilem tam ruſticam, quàm vrbanam, ferramentorumque genus omne fabrilium, locis vacantibus repoſuiſſe. Si verò neceſſe fuit in Arca ſeruari piſces amphibiis in cibum, auibusque piſcariis, compingi piſcina potuit in hac parte, eo, quo ſuprà dictum eſt, modo; & Cteſibiana machina, aliòve quolibet pneumaticæ rationis hydraulo facilè repleri, ſublataque per fiſtulam papilla depleri. Nunc igitur diſputationis noſtræ curſu eò peruentum exiſtimo, vt ſuper cubitis ſymmetriarum ſeſquipedalibus, nullus vltrà ſcrupulus relinquatur, quin ad vniuerſale viuentium ſemen, ab inundatione ſer-

Contignatio tertia.

uandum, in Arca largiſsimè ſufficiant. Cuius ſcenographiam ſecundum dicta priùs hic appoſui.

De nouem pedū cubitis, quomodo proceſſerit error.

NON ſatis erit fortaſſe, ſeſquipedali menſura cubitum rationibus multis, & opere, probaſſe; niſi & ſexquiplo maiores, hoc eſt, nouem pedum cubitos, inueterata iam multorum opinione receptos, confutauero. Quam ab Origenis expoſitione malè percepta profectam inuenio. Is enim Homilia ſecunda ſuper arcæ fabrica loquitur in hunc ſenſum: His omnibus, tanta arte compoſitis, obiiciunt quidam quæſtiones, & præcipuè Apelles, qui fuit diſcipulus quidem Marcionis, ſed alterius hæreſeos magis, quàm eius, quam à magiſtro ſuſcepit, inuentor. Is ergo, dum aſſignare cupit ſcripta Moyſis nihil in ſe diuinæ ſapientiæ, nihilque operis ſancti ſpiritus, continere; exaggerat huiuſmodi dicta, & dicit: nullo genere fieri potuiſſe, vt tam breue ſpatium tot animalium genera, eorumque cibos, qui per totum annum ſufficerent, capere potuiſſet. Quomodo (inquit) fieri potuit iſtud ſpatium quod ſcriptum eſt? vt quatuor ſaltem ſolos elephantos capere potuerit. Et poſtea addit: Conſtat ergo fictam eſſe fabulam. Quod ſi eſt, conſtat non eſſe à Deo hanc ſcripturam. Sed ad hæc nos, quæ à prudentibus viris, & Hebraicarum traditionum gnaris, atque à veteribus magiſtris didicimus, ad auditorum noticiam deferemus. Aiebant ergo maiores, quòd Moyſes, qui (vt de eo ſcriptura teſtatur) omni ſapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, ſecundum artem Geometricam, quam præcipuè Ægyptij callent, cubitorum numerum in hoc loco poſuit. Apud Geometras enim ſecundum eam rationem, quæ apud eos virtus vocatur, ex ſolido & quadrato; vel in ſex cubitos vnus deputatur, ſi generaliter; vel trecentos, ſi minutatim deducatur. Quæ vtique ratio ſi obſeruetur in huius Arcæ menſura, inuenientur & longitudinis & latitudinis tanta ſpacia, quæ verè totius mundi reparanda germina, & vniuerſarum animantium capere rediuiua ſemina potuerint. Hæc, quantum ad hiſtoriæ pertinent rationem, aduerſus eos dicta ſint, qui impugnare ſcripturas veteris Teſtamenti nituntur, tanquã impoſſibilia quædam, & irrationabilia continentes. Sic habet ad litteram Latinus interpres; nam auctoris Græca non extant. Sanctus autem Auguſtinus, vir in litteris ſacris eruditione præcipuus, libro Quæſtionum ſuper Geneſim locum hunc ita proſequitur: Quæſtionem (inquit) iſtam cubito Geometrico ſoluit Origenes, aſſerens non fruſtra ſcripturam dixiſſe, quòd Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, qui Geometricam dilexerunt. Cubitum autem Geometricum dixit tantum valere, quantum noſtra cubita ſex valent. Si ergo tam

magna

magna cubita intelligamus; nulla quæſtio eſt tantæ capacitatis Arcam fuiſſe, vt poſſet illa omnia continere. Hæc Auguſtinus. cuius auctoritatem, quòd meritò magna ſit, omnes quotquot viderim tractantes iſta, ſequuntur. In quibus & ipſe fui, donec re perſpecta diligentius ipſa me veritatem Geometria docuit, qua qui ſunt deſtituti, nihil eſt mirũ, in iſtis errare; cùm ſint à ſenſu cõmuni valde remota. Si enim ex hoc Origenis loco cubiti lõgitudinẽ ſimpliciter extẽderis in ſex, itidẽ & vnũ extendá in trecentos, cùm vtrũque dixerit auctor. Sed hoc poſtremũ tam impudẽter auſus eſt dicere nemo: Et ſecundũ extenſionem huiuſmodi res cò deducetur, vt idem cubitus maior ſit & minor: quod eſt abſurdũ. Videndũ igitur, quanã diſcretione ſenſus, propoſitũ ſtare poſſit, vtroq; modo. Iá in præcedentibus oſtendi, Arcæ ſolidũ continere cubitales cubos quatercentum quinquaginta millia. Planũ eſt inſuper, Arcæ longitudinem ſuæ latitudinis fieri ſexcuplũ. Baſis igitur Arcæ in ſex ęqualia quadrata diuidi poteſt; quorũ commune latus eſt cubitorũ quinquaginta; quod in ſe multiplicando, facies cubitos quadratos, duo millia quingentos: id erit embadon vnius ſex quadratorũ in baſi. Rurſum multiplicando cubitos quadrati, duo millia quingentos, in triginta cubitos altitudinis; fient ſeptingenta quinque millia cubitalium cuborũ: quę eſt ſexta pars corporis Arcæ. Ergo (vt ait Origenes) vnuſquiſq; talium cubitorũ deputatur in ſex. Quoniã ſexies ſeptingenta quinq; millia cubitaliũ cuborum, ſummã quatercentũ quinquaginta milliũ conſtituunt: quæ eſt Arcæ capacitas, eadem, quam per meum ante calculũ inueni. Alteram propoſiti partem, vnum cubitum ſcilicet in trecentos deputari, ſic oſtendo: Accipe alterutrum ex minoribus Arcæ planis, cuius vnum latus eſt cubitorum triginta, alterum verò quinquaginta; hæc inter ſe duo latera multiplicatione, cubita quadrata mille quingenta, producunt. Quem numerum multiplicans iterum in tertiam Arcæ dimenſionem, trecentûm cubitorum; ex vnoquoque minutatim cubito quadrato, trecẽtos ſolidos efficies, & in ſummam, quatercentũ quinquaginta millia: id autem eſt ſolidum Arcæ, ſicut priùs; quod erat demonſtrandũ. Et ita ſecundũ rationem Geometricam, ex ſolido, & quadrato verum habet Origenis dictũ vtroque modo. Nõ autẽ quòd cubitus Geometricus tantũ valeat, quantũ ſex noſtra cubita valent, vt aſſerit Auguſtinus. Nec cubito Geometrico, ſed cubicatione Geometrica quęſtionẽ ſoluit Origenes: cùm nõ cubitos Geometres, ſed cubicationem habeat ſeorſum ab vſu communi. Iſtiuſmodi cubitorũ multiplicatio verũ etiam habebit in priſmate, atque pyramide, & vniuerſaliter ad omne corpus, cui poſſit æquale fieri

ſolidum

ſolidum parallelepipedon ſuper baſi;quę ſit huic,quam habet Arca, ſimilis. Animaduertendum tamen in hoc Origenis propoſito illud eſſe vitioſum maximè, quòd res cum aliâs per ſe, tum artis ingenio difficilis, ænigmate quodam affectato, verborum & inuolucro ſic obſcuratur, vt diuinare magis oporteat, quàm interpretari. Planum enim, & ſecundum naturam erat, dicere, numeroſ iſtos cubitorum in deſcriptione poſitos, rationibus Geometricis inueniri, capacitatem quatercentum quinquaginta millium cubitorum in corpus efficere. Huiuſmodi præterea nouempedalis extenſio cubitorum recepta communiter, ſicut dubium capacitatis artem non intelligentibus aufert, ita & intelligentibus vaſtitatem enormem & abſurdam operis infert. Iam enim ſuprà demonſtraui arcæ magnitudinem ſeſquipedalibus cubitorum modulis cõſtitutam, ad animalium omniũ conſeruanda genera, annuoſque commeatus comportandoſ, abundè ſufficere. Si autem ſupponatur Arca fieri ſimilis priori, ſed nouem pedum cubitis modulata; erit ipſa quidem ſexcuplo longior, latior, & altior altera: corpore verò ducenties, decies ſexies capacior. Quandoquidem ſimilium corporum inter ſe ratio eſt, laterum eiuſdem rationis triplicata. Verùm, ſi quis ex Geometricis elementis iſta non capiat; numeratione ſic inueniet: Quoniam cubitus nouem pedum, ſeſquipedalem cubitum ſexies in ſe continet. Longitudo igitur Arcæ maioris cubitos ſeſquipedales habebit mille octingentos, latitudo trecentos, altitudo centum octoginta. Quos numeros inter ſe multiplicando, ſicut in cubicatione priori factum eſt, ſummam conficies 97200000. hoc eſt, nonageſies ſepties millies mille & ducenta millia cubitalium cuborum, quæ eſt capacitas iſtius Arcæ maioris: quam partiendo in minoris alterius Arcæ cubos, quater centum quinquaginta millia; videbis ipſam in maiore contineri, quoties anteà dixi. Eſſet igitur Arca, ſecundum nouem pedum cubitos, ducenties quindecies maior, quàm oporteat; ita vt plus, quàm vna tota Arca æqualis priori, ſingulis boum paribus attribuatur. Quo nihil eſſe poteſt magis abſurdum. Ad hæc etiam dico, ſi Giganteos huiuſmodi cubitos reperis, ad fabulas quidem propè res rediit: nulla ſiquidem opis humanæ facultate, tam vaſtæ molis ædificium, nauigationis onerumque patiens, conſtitui mihi poſſe videtur. Neque enim omnia (vt ait Vitruuius) eisdem rationibus agi poſſunt; nec modum quemlibet incrementi opera recipiunt: ſed aut nimium creſcendo dilabuntur, aut explicationem prorſus non habent. His itaque perpenſis diligenter, cubitos iſtos ſexcuplies, nulla ratione fundatos, opus noſtrum perdere magis, quàm probare, quis iam

non

non videat? De quibus ipſe etiam Auguſtinus non omnino ſibi conſidere viſus eſt, libro decimo quinto de ciuitate Dei, vbi ſolutionem quæſtionis aliam afferre conatur, ſic inquiens: Qui dicunt, non potuiſſe capere Arcæ illius quantitatem animalium genera tam multa, hi mihi videntur non computare, niſi trecenta cubita longitudinis, & latitudinis quinquaginta, & triginta altitudinis; nec cogitare aliud tantum eſſe in ſuperioribus, itemque aliud tantum in ſuperioribus ſuperiorum, ac per hoc ter ducta illa cubita fieri nongenta per longum, centum quinquaginta per latum, nonaginta per altum. Ex hoc Auguſtinus nihil aliud infert, quàm tria in opere tabulata ipſi baſi parallela intelligi debere, ſicut antea diſpoſui; quæ veluti tres Arcas particulares diuiſione ſua faciant. Et ita Arcæ longitudo triplicatur. De latitudine verò & altitudine quòd eodem modo ſimul fiant triplices, (vt ipſe ait) id omnino falſum eſt. Sic enim alicuius partes corporis maiores eſſent ſuo toto; quod eſt impoſſibile. Veriſſimè tamen ex hoc arguitur illorum computatio ridicula, qui citra planum & ſolidum dimenſione ſola linearum, corpus attendunt. Quod perinde valet, ac ſi quis verborum ſenſus ſolis notarum lineamentis, nihil aliud intelligendo, requirat. Verùm ea fuit ſemper hæreticorum peruerſitas; vt, quæ non intelligunt, pertinaciſſimè cauillentur, nec vllis rationibus cedant: ſed maledictis potiùs inſectentur eos, à quibus de veritate diſſentiunt. Quod ſum expertus in quibuſdam, aliquando mecum ſuper hac diſputatione congreſſis. Nam genus ferè nullum eſt ex damnatis olim, & exploſis erroribus, quod non aliqua ex parte nunc reuocetur in medium. Et quod in nouis aſtruendis ingenium negat; in veteribus aſſerendis pertinacia ſupplet. Ex quibus aliud aliis placet, nec quicquam tamen omnibus vnum. Nuſquam enim ſibi congruit malitia. Et hæc de cubitis quæ falſo dicuntur ab arte: qua prorſus non erat opus ad obiectum tam indocti cauillatoris. Quid enim cæco cum ſpeculo? vel graculo cum fidibus? vt habet parœmia vetus. Libet itaque nunc exarmato mihi congredi cum hoſte, etiam ſtipato ſuis elephantis. Quid ais ô Marcionita? quid in Arcam domini hæreticè garris? immo barris, cum belluis iſtis non Afris aut Indicis, ſed planè monſtrificis, quibus dum Arcam ſolis quatuor imples, non Arcam beſtiæ modicam, ſed immodicas facit beſtias Arca, commentumque tuum belluinum equo Troiano fabuloſius reddit. Nam ſi quatuor ſaltem ſolos elephantos (vt tu exaggeras) capere non poſsit; altitudinem in ſingulis cubitorum plus, quàm triginta confingis, longitudinem verò decuplo maiorem, cum craſsitudine cubitorum plus quàm duo-

decim. Vbi non tam magnitudinis prodigio, quàm deformitatis vitio, peccas: cùm ſit iſta corporatura draconibus propior, quàm elephantis. Quos ſi diſponas aliter, eadem, quæ prius, altitudo, cum ſexta longitudinis parte manebit, obtinebitque ſingulorum craſſitudo quartam ædificij partem. Cui portento quid ſimile dicam, nó inuenio. Conſtat igitur (vt tuis in te verbis concludam) fictam eſſe non capacitatis noſtræ, ſed ſtabulationis tuæ, fabulam. Eſt itaque (quod tu negas, & res ipſa probat) à Deo ſcriptura prophetæ: tua verò ſicut oſtendis, à Sathana patre, qui te tuique ſimiles generauit. Sed iam Momum iſtum, ſua ſibi monſtra fabricantem, relinquamus. Et præter eam, quam in præcedentibus explicaui, formam operis, alias aliorum, quales ſint, diſpiciamus.

Variç Arcç figuræ, & earú ſceenographia

Mosis deſcriptionem interpretati Doctores, baſim eandem omnes intelligunt; ſpecie ſcilicet (vt antè dixi) rectangula, altera parte longiore ſexies altera. Sed in ſuperſtructione fundamenti quatuor ferè modis, inter ſe variis, ædificant. Nam Origenes Homilia ſupradicta, Arcam (inquit) ego puto, quantum ex his, quæ deſcribuntur, apparet, quatuor angulis ex imo conſurgentibus, eiſdemque paulatim vſque ad ſummum in anguſtum arctatis, in ſpatium vnius cubiti fuiſſe collectam, ita vt cubitus ſit lõgitudo & latitudo cacuminis. Hæc auctoris deſcriptio nihil aliud eſſet, quàm pyramis abſciſo vertice, ſi planum ſectionis non quadratum, ſed altera parte ſexies longius eſſet. Alij porrò multi ſatis Hugonem ſequẽtes, Arcæ dimidium altitudine cubitorum quindecim in ſua baſi collocarunt; reliquos totidem pyramidato faſtigio, verticeque mutilo, Origenis more, complentes. Hanc autem ſic dimidiatam altitudinem quidam improbãtes, totum Arcæ corpus ad ſuos triginta cubitos erectum, deacuminata pyramide ſimiliter contegunt; nulla tamen altitudinis iſtius teſtudinatæ menſura conſtituta. Nouiſſimè autem recentiores aliqui, quorum eſt Caietanus, Arcam noſtrá ea corporis ſpecie transfigurant, quod à Geometris priſma vocatur. Cuius duo ex oppoſito plana parallela, ſuper minoribus baſis lateribus, ſint trigona verticibus abſciſis, latitudine cubitali, reliqua verò tria plana parallelogramma. Huiuſmodi formas præter id, quòd ordinationi prophetæ non plenè reſpondent, alia etiam non pauca reprobant. Primùm enim pſeudopyramis iſta Origenis, atq; etiam priſma Caietani, quid habent cum Arca ſimile? Talis etiam cacuminis quadrata deformatio, vel deformitas potiùs, non ſolùm eſt aſpectu fœda, ſed etiam inutilis operi, de qua rationem nullam congruentem dicere poſſis. Et ipſa tota pyramis modum fabricationis habet impeditum, atque difficilem

ficilem; & quo nullus ad ſtabulationem animalium magis ineptus, nec excogitari quidem poſsit. Ad nauigationem verò quòd inutilia ſint hæc corpora, communis nauigiorum diſpoſitio ſatis oſtendit. in quibus ſemper id, quod eſt contractum, vergit in carinam, & immergitur aquis, ſumma autem latitudo prodit in apertum, & ſupra fluitat. Pyramis igitur & priſma niſi ſtatuantur inuerſo corpore, vt ſit infrà vertex, fundus verò ſuprà; nihil ſupernatabit, ſed totum ſubmergetur. Ex capacitate autem, quam ſuprà demonſtraui neceſſariam, tertia pars ſolum, nec etiam tota, remanebit in pyramide: in priſmate verò paululum aliquid ſupra dimidium. Habet tamen hæc prima conſtitutio, tam abſurda, aſſenſores aliquot, (quorum fuit is cuius interpretatio dicitur interlinearis) rationem friuolam omnino præpoſteramque ſequentes. Qua & Origenes formam ſuam ipſe commendat, inquiens: Quantum ad neceſsitatem pluuiarum diluuij ſpectat, nulla potuit tam conueniens & congrua Arcæ ſpecies dari, quàm vt è ſummo, velut è tecto quodam, in anguſtum culmine ducto diffunderet imbrium ruinas. Hoc ego iam à principio reprobaui ſatis, vbi faſtigium cubitale tecto ſufficere probatum eſt. Sed ecce dum pluuiæ guttas iſti formidant, in fluctus profundos ſeſe demergunt. In tertia verò figura, quam Hugo cum Arca dimidiatam, atque teſtudine diuiduam facit, nihil ſanè eſt aliud, quàm cum vero miſcere falſum: vnde etiam, quod bonum erat, mali ſocietate vitiatur. Cùm enim ipſa pyramidata conſtructio, etiam ſuper baſi ſolida, modum habeat (ſicut dixi) perplexum atque difficilem, tum longè moleſtius & operoſius erit, atque etiam deterius fiet, ſi ſuper Arcæ dimidio collocetur: Ipſa namque diſsimilium corporum, & contra ſe pugnantium commiſſura, niſi colligationibus robuſtis, crebriſque tranſuerſariis, & eriſmatum fulturis validiſsimè diſtineatur; pars inferior pondere, violentiaque teſtudinis, tota protrudetur. Et huiuſmodi cathenationes multo plus oneris, & impedimẽti, nauigio præſtant, quàm bona vecturæ pars. Talis præterea commiſtio præter id, quod opus corrumpit, parte etiam ferè tertia quantitatem ab Arca detrahit. In qua ſanè perquirenda dum opus ſuum recenſeret Hugo, nõ alioquin ἀγεωμέτρητος, ſatis ſeſe diu fruſtraque fatigauit, multa ſuper trigonis, cathetis, hypotenuſis, diametris, tetragoniciſque lateribus inculcans. Vnde cùm ſe non poſſet extricare, nec idoneum exitum inueniret, longam ſuam diſputationem ita concludit: In trigonis his (inquit) & tetragonis multa alia inuenies, ad ſubtilitatem Geometricæ diſciplinæ pertinentia; quæ omnia nos propter faſtidium declinamus. Sed planè declinationem iſtam à propoſito,

non tam faſtidium, quàm imperitia fecit. Nam in ipſo calculo primùm turpiter errat, dicens: Diametrum baſis in Arca, &, vt ipſe vocat, diagonium, eſſe longam cubitos trecentum quatuor cum ſemiſſe cubiti. Quod non ita eſt, cùm ſit ipſa diametros, tetragonicum latus 92500. quod quidem trecentis quatuor cubitis & quadrante breuius eſt. Nihil itaque mirum, ſi nobis Hugo ſuæ domus interiora non oſtendit, quin in ipſo ſtatim limine pedem impegit. In quarta demum conſtructione figuram ex præſcripto nomenque ſuum obtinet Arca tota præter operculum, quod ſuper ea, quæ iam notaui, vitia teſtudinis, non magis error, quàm temeritas auctorum, facit aſymmetron. Supradictarum autem quatuor formarum Scenographias hîc appoſui, quibus & meam adiunxi, ſuper qua iam diſputatione, multa ſatis, & ſenſum meum comprobaſſe, & calumnias hæreticorum confutaſſe videor. Ceterùm, ſi in erroribus aliquorum notandis, meos ipſe fortaſſis, vt homo, protulerim; in his aſſerendis nihil ago pertinaciter; ſed orthodoxorum ſententiæ totum me planè ſubiicio. Abſit enim procul à me, vt Arcam Domini corpoream, quantum potui, diligenter perſcrutatus, ab ea, cuius fuit ipſa typus, hoc eſt, ab Eccleſia ſancta Catholica diuerſum quicquam aut diſſonum adſtruere velim. Et in hoc habeat ſuum finem commentatio noſtra. Hæc Buteo.

Buteonis pietas.

NOS VERÒ, vt ab Origenis verbis incipiamus, in quibus non omnino cum Buteone conſentimus, ſic breuiter ſenſa noſtra explicabimus. Apud Geometras (inquit Origenes) ſecundum eam rationem, quæ apud eos virtus vocatur, ex ſolido & quadrato, vel in ſex cubitos vnus deputatur, ſi generaliter; vel trecentos, ſi minutatim deducatur. Poſſemus faciliùs de Græco ſermone hæc interpretari; ſed virtus hîc, ſiue δύναμις, quod opinor, ſiue aliter nominetur, nihil aliud eſt, quàm poteſtas per multiplicationé producendi. Tantum igitur linea poteſt apud Geometras generaliter, quantum ipſa in ſe ducta producit. Hæc autem poteſtas lineæ duplex eſt: Vel enim in ſe ducitur ſecundum vnam dimenſionem, & facit quadratam planitiem; vel ſecundum duas dimenſiones, atque ita corpus abſoluit. Quocirca ſi linea cubitalis ſolidè & quadratè in ſe ducatur, cubus enaſcitur, qui meritò in ſex deputatur: quia totum illud ſpacium complectitur, quod ſex cubitalibus quadratis eſt comprehenſum. Non igitur, dum de cubiti menſura Moſes loquitur, longum cubitum aut quadratum tantùm cubitale propoſuit; ſed totam illam capacitatem, quæ ſex cubitalibus quadris continetur. Atque hæc quidem generalis eſt omnium linearum in ſe pote-

Virtus apud Geometras quid ſit.

Linea quot modis in ſe ducatur.

poteſtas, è qua fit, vt cubitus omnis generatim, hoc modo in ſe ductus, tantum ſpacij comprehendat, quantum ſex cubitalia plana. Quare verò plana potiùs, quàm lineas teſſerarum, quibus plana terminantur, computauit? Quod ſciret nimirum locum contenti corporis ſuperficiem, vel ſuperficies eſſe extremas corporis continentis; non lineas, aut angulos, ex ipſa loci definitione, ſi neſciuiſſet, ſic docendus. Aptè igitur, cùm de ſpacio quæreretur rerum locandarum, dictum eſt, vnum cubitum in ſex deputari. Poterat etiam dici, vnum cubitum in duodecim lineas cubitales poſſe diduci: atque ita vnum cubitum duodecim valere, nedum ſex. Admirabilius illud quidem, ſed imperitè; eò quòd capacitas & loci natura non lineis, ſed ſuperficie definiatur. Atque hæc quidem vera ſunt, de linea cubitali generatim deducta, ex illa poteſtate ſiue virtute linearum omnium vniuerſa, qua tantum poſſe dicuntur, quantum ex ipſis in ſe ductis, vel vna vel duabus dimenſionibus, queat educi. Iam alia etiam eſt poteſtas lineæ, qua tantum quæuis linea poteſt, quantum ipſa in alias lineas ducta producit. Quia verò aliarum linearum multitudo nullo numero certo comprehendi poteſt, neque ſciri etiam poteſt, quantum ad alias comparata poſſit; cùm rei infinitæ nulla ſit ſcientia: igitur poteſtas lineæ in aliam lineam conſiderari debet particulatim in ſingulis. Aliud enim cubitus poteſt in duos cubitos, aliud in tres, aliud in quatuor; atque ita aliud in alios numeros, ad infinitum procedendo. Tanto autem plus poteſt, quanto numerus, in quem ducitur, maior eſt & potentior. Particulatim igitur, ſiue minutatim, vnus cubitus conſideratus tantum poteſt, quantum maximus numerus eorum, in quem ducitur. Quare in Arca vnus computatur in trecentos; quòd is maximus ſit numerus dimenſionum. Accipiantur igitur cubiti alterius cuiuſuis dimenſionis, non habita ratione, altitudóne ſit an latitudo. Sint igitur triginta, quæ ducantur in quinquaginta, enaſcuntur mille quingenti cubiti quadrati; quorum ſinguli tantum poſſunt, quantum trecenti. Nam idem numerus producetur, ſiue trecentos ducas cubitos in has cubitales quadras, ſiue ipſas quadras ducas in cubitos. Quamobrem ſinguli cubiti quadrati, valent trecentas cubitales teſſeras, ita vt enaſcantur quadringenta & quinquaginta millia ſeſquipedalium cuborum. Quamuis autem idem numerus enaſceretur, ſi in hac particulari computatione cubitorum, à longitudine ad latitudinem Arcæ procederemus, atque ad altitudinem poſtremò ſolidum corpus terminaremus; ducendo 300. in 50. vt exiſterent 15000. tamen, quia ſinguli horum cubitorum non valerent trecentos, ſed

Moſes quare in Arca potius computarit plana, quàm lineas teſſerarum.

duntaxat triginta cubitos tertię dimenſionis, ſplendidius fuit & magnificentius dicere, cubitum in hac Arcæ ſtructura trecentos cubitos valere. Nec verò Geometricôs loqueretur, qui diceret, in Arca vnum cubitum in triginta vel quinquaginta tantum deputari; cùm omnis virtus & poteſtas ſummis numeris ſit, non inferioribus, terminanda. Iam etiam, cùm res minutatim per cubitos examinamus, videtur à minoribus ad maiores numeros progrediendum. Quamuis enim in elementis demonſtratum ſit, tantundem poſſe maiorem numerum in minorem, quantum minor in maiorem; illuſtrius tamen & inſignioris virtutis eſſe videtur, tantundem poſſe minorem in maiorem. Extollenti igitur capacitatem maximi vaſis, aptius fuit, & ad fidem faciendam accommodatius, dicere; ſi minutatim res ſupputetur, ex vna quadra cubitali produci trecentas; quàm alia via in opinione capacitatis augenda turpiter & contra magiſtrorum leges videri minus dixiſſe, quàm res ipſa ferret. Hac igitur Origenis, aut potius eorum, quos eſt ſecutus, interpretatione intelligimus, vnum cubitum non eſſe longum cubitos ſex; ſed poteſtate generali ſex cubitos producere locales, & poteſtate particulari in hac Arca minutatim producere cubitos trecentos. Tantum igitur in rebus continendis vnum valere, quantum ſex; & particulatim in hac Arca vnam quadram cubitalem tantundem poſſe, quantum trecentos cubitos, ſecundum eam rationem, quæ virtus nominatur. Quamuis igitur vnus cubitus virtute tantum poſſit, quantum trecenti; non tamen vnus cubitus actu trecentos cubitos comprehendit. Nec etiam in quauis re vnus cubitus tantum poteſt; ſed in ea menſuratione, vbi maximum numerum dimenſionum faciunt trecenti. Quare ſicut nemo vnum cubitum Geometricum ex hoc loco trecentorum communium cubitorum eſſe dixit; ita nullus cubitus ſex cubitorum, ſiue nouem pedum, fingendus erit, vel ad Origenem tuendum, quod videmur nobis non minus perſpicuè, quàm breuiter, feciſſe: vel ad docendum, Arcam ſatis magnam fuiſſe omnibus capiendis, ad quę erat deſtinata; quanta vt omnibus appareret, Buteo ſumma pietate eſt aggreſſus, ſingulari diligētia eſt perſecutus, & ſolerti mediorū omnium inuentione perfecit; qui nobis interim cōdonabit, imò gratias agere debebit, quòd cum adiuuerimus; tum ſanis Origenis verborū ſenſis explicatis, aliter, quàm ipſe fecerat; tū Arcæ magnitudine inſigni acceſſu adaucta, vti mox deinde ex iis, quæ neceſſariò addenda ſunt, perſpicuum euadet. Ego ſanè ſic eum de huius argumēti tractatione laudandum cenſeo, vt à multis ſeculis nullum putem extitiſſe, qui tantum momentū attulerit ad hanc Moſis hiſtoriam intelligendam,

Cubitus vnus quomodo & in qua re valeat trecentos.

qua

qua ſcio non olim modò, ſed hoc etiam tempore, quo indoctiſsimus quiſque in ſacras litteras inuolat, non paucos offenſos fuiſſe, dum ad rudem ſuum captum examinant & iudicant omnia, quæ ab illo ſcripta ſunt; qui non tantum omni ſcientia Ægyptiorum fuit eruditus, ſed à ſpiritu etiam diuino illuminatus. Impudens ſanè & deſpuenda temeritas vulgi eſt; &, vt, quod ſentio, fatear, minimè ferenda in R. P. bonis legibus conſtituta; velle citra ducem peritum diuina ſacroſanctæ ſcripturæ eloquia de libris cognoſcere; & de illis non apud ſe tantùm, ſed apud alios etiam diſputare; ad quæ intelligenda nihil diſciplinarum, nihil artium liberalium, nihil denique litteraturæ attulerit; ſed in ea vel è ſordida officina, vel è foro mercatorum, vel è popina etiam, nequid turpius dicã, illotis pedibus inſilit, pro arbitratu ſuo graſſaturus. Sed his miſsis, & ad medicos Anticyræos relegatis, tribus verbis, quod volo, concludam. Generalis poteſtas eſt vis lineæ in ſeipſam. Particularis poteſtas eſt lineæ vis in alias; quæ in tot minutias ſiue partes, eſſentia differentes, ſecatur, quot ſunt numeri, in quos explicatur. Quo quidem modo Origenes intellectus, non ænigma nobis; ſed rem perſpicuam propoſuit: non quæſitam; ſed ab ipſa efficacia linearum Geometrica natam. Manet itaque inconcuſſa hactenus, & certa, cubiti ſeſquipedalis menſura. In quo demonſtrando eò fui diligentior; quòd viderem, niſi hic locus clarus eſſet, Auguſtini auctoritate me obruendũ, cauſamque totam, contra falſam hominum de Gigantibus opinionem ſcriptam, deſerendam.

Auctoris explicatio de Arcæ magnitudine.

Verùm quod hactenus amoliti ſumus, quamuis in eo ingens adiumentum aduerſariis noſtris è manibus extorſerimus; tamen leuioris operæ videtur præ illo, quod rurſus obiici ab illis poteſt ex illo: quod mandatum eſt, vt in cubito Arca conſummaretur. Hic enim alius aliud intelligit & exponit, vti Buteo diligenter annotauit: atque adeò ferè omnes huius loci occaſione Arcæ formam corrumpunt. Quocirca, ne quis hîc maiorem quoque cubitum aliquem ſibi fingat, ne in abſurdas aliorum opiniones deſcendere cogatur, efficiendum mihi eſt, vt hic locus rectè intelligatur, atque id longe ſecus, quàm hactenus quiſquam tradiderit eorum omnium, qui in Biblia ſcripſerunt. Quod quidem non eò ſolùm nobis conducet, quò cubitus lecti Ogi certus emergat; ſed infinito etiam maius lumen Larnacis fabricę inferet, ad magnitudinem, quam nemo hactenus ſcriptorum animaduertit, peruidendam. Qua quidem acceſsione fiet, vt & menſura Ogi extra controuerſiam, in qua hactenus inuoluta iacet, emergat; & Arca omnibus ſuis numeris ſit abſoluta.

Dici-

Dicitur ergo apud Moſem, à Deo Noæ præceptum eſſe inter cetera, Feneſtram in ea facies, & ad cubitum conſummabis eam deſuper: vel, vt alij vertunt, conſummabis ſummitatem eius. Hîc primùm dubitatur, ad quid referatur *eam*, ad arcámne an feneſtram? quod in Latino ſermone planè dubium eſt. Loco feneſtræ Hebræis eſt צֹהַר vnde צָהֳרַיִם pro claritate meridiana poni volunt: quæ quidem vox maſculinam videtur habere terminationem; ad quam תְּכַלֶּנָּה femininum, id eſt perficies eam, non rectè accommodatur. Sed quia non videbant, qui dici queat, ad cubitum Arcam conſummari ſupernè, maluerunt contra communem vſum Tſoar femininum facere; vt conſummatio ad feneſtram referatur. Iam, quia cubitalis feneſtra minor eſſet, quàm quæ toti Arcæ lumen poſſit diffundere, Aben Eſra putauit cubitum ad Noæ ſtaturam referendum eſſe, qui communem hominum poſteriorum magnitudinem longè excesſerit; vt qui par Gigantibus eius ætatis eſſet. Deinde, ne hoc quidem ſatis momenti habere putans, quò ſplendor toti Arcæ communicaretur, adiecit; de altitudine feneſtræ hic fieri duntaxat mentionem, ſuppreſſa eius latitudine, quam ad ſex cubitos pro libito ſuo extendit. Quorum illud quàm ſit abſurdum, ſatis ſuperque in lecto Ogi oſtendimus. Hoc verò quis non videt commentitium eſſe, atque non ex hiſtoria, ſed cerebro ipſius, natum? Alij fuêre, quibus non feneſtra hic vlla ſignificari videretur, vt Rabbi Salomon indicauit; ſed lapis quidam egregij ſplendoris; perinde atque oleum, quod Tſoar ſæpius ſignificat, pellucens. Hunc tantum lucis atque radiorum per omnem Arcam effudiſſe volunt, vt eius fulgore tota illuſtraretur. Bellum profectò lapidem, ſiue carbunculum, ſiue alium ſomniemus, cuius tanta eſſet in lumine ſpargendo efficacia, vt ſolem Arca non deſideraret. Placet porrò commentum, ne, aperta feneſtra, pluuiam admittere cogantur. Sed ridiculi ſunt, qui ſic ſentiunt, cùm poſt paulò חַלּוֹן feneſtra eadem nominetur, voce vt ad lapidem nihil alludente, (niſi dicant lapide Sphengite aut ſpeculari clauſam fuiſſe, qui Tſoar non de vi vocis, ſed de ipſorum figmento, fuerit dictus) ita communi & vſitata in feneſtræ ſignificatione, in qua nomen Tſoar nuſquam librorum inuenitur. Videntur autem in lapidis precioſi cogitationem veniſſe; tum de vulgari Pyroporũ, ſi licebit carbunculos ita per criticos nominare, fabula, quos ita noctu lucere multi ſtolidè putauerunt, vt lucernarum vice fungerentur: tum etiam ex eo, quòd צִיר & צוּר petram ſignificat, nec Tſoar in feneſtræ ſignificatu (vti modò dixi) à quoquam vnquam ſit vſurpatum. Græca interpretatio à verbo צָרַח videtur vocis originem duxiſſe;

xiſſe; cui pace aliorum ſuffragium meum, licet parum aut nihil habeat momenti, accedet, quo ſignificatur concludere, coarctare, compingere, munire, atque etiam formare. Vnde צורה figura nominatur. Vertit enim Græcus interpres, ἐπισυνάγων ποιήσεις τὴν κιβωτόν. quaſi diceret, longitudinẽ, latitudinem, atque altitudinem in vnum colligens, facies Arcam. Sed videtur Moſes conuenienter maieſtati diuinæ, cuius eſt breuiter atque vbertim ſua hominibus ſignificare, voce hac vſus eſſe, ad quam ſi ſententiam totam conformemus, tantundem dixit, atque ſi pluribus ad hunc modum locutus fuiſſet: Expoſui tibi Arcæ longitudinem, latitudinem, & altitudinem: ad has dimenſiones, in vnum coactas, Arcam tam aptè firmeque compinges, vt ſit tibi præſidium ita ſecurum in obſidione aquarum, quaſi in rupe aliqua tutiſſima conſideres, ſisque tibiipſi צור, id eſt, munimentum, robur, & quaſi Deus quidam: nam in manu tua eſt hanc diligentiam adhibere, poſteaquam ego tibi, tanquam architectus, magnitudinem ſum dimenſus; quam ſic ad ſummitatem vſque complebis, vt ne vel cubitus quidem ei deſit: atque id ſi feceris, צהר eris, id eſt compingens, formans, muniens; denique ipſi tibi robur, & tutiſsimum munimentum, contra obſidionem aquarum. Si ergò ſic Tſoar interpretemur, clara erunt omnia, & ſignificantiſsimè expreſſa, in breuitate quadam plus, quàm Laconica, nec à vocis originatione nec vſu recedetur. Quamuis autem צהרים meridiem ſignificat, non tamen Tſoar in feneſtræ notatione (vti dixi) vſquam inuenitur. Apud Hieronymum eſt in iis, quæ ad Geneſim annotauit, Colligens facies Arcam, & in cubito conſummabis eam deſuper; pro eo, quod eſt, colligens facies Arcam: in Hebræo habet, Meridianum facies Arcæ. Quod manifeſtius interpretatus eſt Symmachus dicens· διαφανὲς, hoc eſt dilucidum facies Arcæ, volens feneſtram intelligi. Hæc ille, in quibus eſt videre, quibus ambagibus ad feneſtram ſit ventum, quaſi omnes feneſtræ ad meridiem eſſent collocandæ, vnde pluuiis & inſaluberrimis ventis eſt origo, & quaſi pars illa Arcæ meridiei ſemper eſſet opponẽda, dum modò pluuiis ventis; modò deſiccantibus, qui de oppoſita parte ſpirant, eſſet vehenda. Longiſsimè certè petita ratio, qua Symmachus è meridie ad perlucidum, & D. Hieronymus ad feneſtræ ſignificationem inductus eſt. Lux quidem in meridie maxima eſt, ſed in aëre, non in domo; propterea quòd in regione calida æſtate, cùm lumen eſt clariſsimum, feneſtræ claudantur, ne calor vnà cum lumine admittatur: quod iis, qui Hiſpali vel in aliis talis regionis locis fuerunt, non poteſt non eſſe notiſsimum. A meridiani igitur temporis nota ſi illud accipia-

Vera expoſitio Tſoar.

tur, quod excellentiſsimum eſt, non infimum aut mediocre; non venitur in cogitationem perſpicui aut feneſtræ, ſed contrà potiùs ad obſcuritatem & tenebras, quas in ædibus, cùm Sol altiſsimus ad capitis verticem aſcendit, quærere calidæ regiones conſueuerunt. Vnde igitur Symmachus, & alij, in feneſtræ, ſiue dilucidi cogitationem venerunt? An fortaſsis è Chaldaico Thargum? Minime gentium. נְהַר enim è deriuatis idem videtur eſſe, quod iugo aut vinculo aliquo conſtringi: inde נִיר iugum boum, atque etiam hominum ſub dominio conſtitutorum. Hinc נִירָא agricultura, aratio, quæ coniunctis bobus fieret. aliquando etiam noualia, & נִר arauit. hinc igitur נְהֹר videretur eum ſignare, qui in vnum coniungeret atque coniugaret: quaſi latera Arcæ iugo quodam firmiſsimo eſſent vincienda, quod tranſtris fit, & cantheriis, &, ſi cantherij longiores ſint, capreolis etiam, ad tecti firmius ſuſtentaculum. Vt verò credam hæc ita de communi quodam conſenſu linguarum, Hebrææ dico, Chaldææ, Græcæ, & Latinæ, ex ea quidem verſione, in qua colligens legit Hieronymus, loco priùs adducto accipienda eſſe, cum his, quæ dixi; tum hac etiam ratione adducor, quòd videam in progreſſu narrationis, vbi Noë feneſtram aperit, nec צֹהַר Hebræis, nec נְהֹר Chaldæis eſſe voces eas, quæ dubitationem attulerunt; ſed apud illos חַלּוֹן apud hos legi כַּוַּת, quibus feneſtra clarè ſignificatur. Miror itaque, cur Paulus Fagius, & ceteri, in Onkeli verſione, Nehor, quo coniugans & compingens ſignificatur, feneſtram interpretentur; atque id tam ſecurè faciant, vt Fagius ne meminerit quidem huius difficultatis. Si igitur de Arcæ firma compactione, Tſoar ex Græca & Latina, Hieronymi modò citata tranſlatione, interpreteris, non repugnante (vt oſtenſum eſt) Chaldaico Thurgimano, nulla hîc incidet de feneſtrà mentio, nedum difficultas; nec erit, vt cubitum maiorem ſomniemus, quàm ſit is, quem ſeſquipedi æquamus. Nec fatebimur, magis ad Noæ cubitum Moſem hîc reſpexiſſe, quàm antè oſtendimus in Ogi lecto Ogi cubitum fuiſſe vſurpatum. Verùm quid, dicet aliquis, hócne ſenſu nobis feneſtram de iuſsis Dei tollis? Tollo equidem non de Arca, ſed de iuſsione & expoſitione Iouæ; nec hanc ſolam tollo, ſed omnia etiam cetera, quæ quamuis ad complementum totius Arcæ ſint neceſſaria, non ſunt tamen à Deo ſigillatim expreſſa. Noë enim cùm materiam, menſuram, & vſum didiciſſet, non fuit tam rerum in illa ætate imperitus, vt reliqua, quibus opus eſſet, de ſua induſtria addere nequiret. Addiderit ergo, & fe-

neſtram fecerit, ſicut feciſſe dicitur, cùm de clauſa feneſtra, & aperta feneſtra fit mentio; ſed an ad lumen ſuſcipiendum fecerit, non magnoperè intereſt; cùm aliunde potuerit ſuppeditari, nec vſquam hìc feneſtræ vſus à Moſe ſit expreſſus. Quocirca miror de magnitudine feneſtræ, & paucitate, inter eruditos viros motam eſſe quæſtionem; præſertim cùm in tanta pluuia, quantam fuiſſe par eſt, meridianus Sol, quem Tſoar eſſe putant, parum virium habere potuerit, vtpote qui non vna nube, in vna atque altera parte, ſed infinitis, continentibus, & denſiſsimis fuerit, tantiſper dum plueret, obſcuratus. Quî, rogo, vltimi Lapponum, & Biarmiorum, & Engroenlandi, ad menſes aliquot citra Solis lumen vitam degunt? Profectò multò magis feneſtris opus fuiſſet ad internum aërem craſſiſſimum, ob tot animalium halitus & vapores, vt fœtores & fimum ſilentio præteream, euentilandum; ne fœda mortalitas intus omnia diriùs, quàm foris, vnda depopularetur, quàm ad lumen admittendum. Sed hæc omnia prudentiſſimo patrifamilias Deus cogitanda reliquit; quippe quem ſciret talem eſſe, vt non hæc modò facilè prouideret; ſed talem etiam, vt ex eo omnia ſcientiarum artiumq́ue principia, & abſolutiſsima præcepta, ad omnes ſecundi orbis homines eſſent deriuanda. Eſtne quiſquam tam abſurdus, qui putet nulla fuiſſe emiſſaria, ad vrinam, & lotium, & fimum animalium eiiciendum; quia illa Deus non apertè fieri mandarit? Quemadmodum autem hæc fuère citra iuſsionem expreſſam facta, ita feneſtra quoque, & non vna modò, quæ ad claudendum & aperiendum erat apta; ſed multæ aliæ, paruæ in tecto ad aërem euentilandum ſic paratæ ac tectæ, vt pluuiam admittere nequirent. Menſuram duntaxat & firmitatem aduerſus fluctus & pluuias indicauit, quòd hæc non ab homine poterant, ſed à ſolo Deo præſcribi. Qui enim neſcit, quot diebus ſit nauigaturus, ignorat quoque quantum commeatus debeat parare; tametſi ſciat, quot animalia ſint nutrienda. Iam qui neſcit, quanta eſcarum copia ſit opus, hunc etiam neceſſe eſt ignorare, quantum loci ſit parandum: E continendis enim vehendiſq́ue, eius, quod continebit, magnitudo terminatur. Neque etiam bitumine opus fuiſſet, ſi non diu fuiſſet nauigandum. Temporaria enim opera, & non diu imbribus exponenda, fruſtra picarentur. Cùm igitur ſolus Iehoua temporis, durationiſq́ue pluuiarum, & inundationis conſcius eſſet, Arcam ea magnitudine & capacitate definiuit, quæ nec nimium parua eſſet, nec etiam maior, quàm oporteret; cùm, ſicut naturæ, ita eius opifici aduerſetur, quicquam facere fruſtra.

 Manda-

Mandauit igitur Noæ, vt ab imis fundamentis ad ſupremum vſque culmen Arcam fabricaret ea dimenſione, quam præſcripſerat; vt ne vel vnus quidem cubitus deeſſet. E quo fit perſpicuum, hìc cubitum non aliter, quàm ceteris ſcripturæ locis, vſurpari. Verùm dicet aliquis, Itáne tu contra receptam opinionem aſſeris, non ſolùm feneſtræ nullam, ſed ne tecti quidem vllam fieri mentionem? Aſſero ſanè, & non citra ratioñe aſſero, quo abſurdiſsimas de tecti forma, aliorum ſententias euitem. Nam quid opus erat Noachum de tecto monere, ſi dictum erat, ad cubitum vſque conſummabis? Quis enim neſcit, tectum è latitudinis menſura cuiuis fabro innoteſcere? quod ſic ad eam tamen eſt accommodandum, vt ab vſu præcipuè altitudo eius definiatur. Cùm igitur latitudo nota eſſet; atque certum pluuias fore tantas, quantæ vllæ vnquam fuiſſent; veriſimile eſt Noachum non vnius duntaxat cubiti perpendicularis, vt Buteo arbitratur, altitudinem eſſe machinatum, quæ à plano quàm minimum diſcederet; ſed tantam, quanta fieri ſolet in regione, pluuiis quàm maximè obnoxia. Omnes enim homines pro ratione cæli ſui faſtigia tectorum metiuntur. Aegyptij, quibus à pluuiis nihil eſt periculi, plana faciunt. Noſtrates, ob pluuias frequentiſſimas, cantherios in culmine ſic coniungunt, vt angulos faciant perquam acutos; quod contra ventorum vim tegulas etiam defendit, cùm ſubire recto impetu non poſsint. Itali, vt regione ac cæli temperie medij ferè ſunt, ita medium quoque ſequuntur inter extrema. Vitruuius, ni me fallit memoria, latitudinis nonam partem, ad perpendiculum erectam, ſatis eſſe credidit ad tecti ſummum faſtigium erigendum; quod pleriſque viſum eſt, ne ad ornatum quidem ſatis altum, tantum abeſt, vt ad pluuias perpetuas ſuſtinendas ſatis ſit decliue atque præceps. Quod ſi ita ſit, quid faciet cubitus vnus Buteonis, pars quinquageſima latitudinis, ad procliuitatem defluxus in tecto, tam validis ac immanibus pluuiis obruendo? Credimus itaque Noachum omnibus artium ſcientiarumque numeris abſolutum, & experimentis multorum ſeculorum eruditum, nihilo fuiſſe noſtris plebeis fabris imperitiorem, atque tectum feciſſe ea altitudine eleuatum, qua noſtratia videmus, quod non ad imbres modò præcipitandos, ſed ad pabulum etiam continendum, non pœnitendam haberet vtilitatem. Si enim ars fabrilis in pluuioſo cælo hoc poſtulat, vt interſtitium parietum metiatur cantheriorum longitudinem, quibus tectum ſuſtinetur, atque ita triangulus fiat iſogonus atque iſopleurus è latitudine & cantheriis, ſupernè in cul-

Noæ quare nulla mentio facta feneſtræ, aut tecti, in arca ædificanda.

Tectorum varietas.

Vitruuij opinio de tecto erigendo.

in culmine coniugatis; neceſſariò efficitur, vt Arcæ totius paulò antè explicatæ magnitudini accreſcat cubitorum numerus ingens. Sane hæc cantheriorum ratio ſic noſtris moderata videtur, vt non pauca tecta, immò plurima, pręſertim vetuſtiora, altiùs attollantur. Cùm igitur latitudo quinquaginta cubitorum triangulum eiuſmodi planum conſtituat, atque is in longitudinem Arcæ ducatur; fit corpus ſolidum trecentorum & ſeptuaginta quinque millium cubitorum: quo ſpacio facilè potuiſſent & aues, & omne pabulum iumentorum contineri. Tantam verò altitudinem latitudini potuiſſe imponi, nihil eſt miri; cùm holcades omnes altiores ſint quàm latiores. In lacu Nemorenſi ſimile ferè ædificium olim fuiſſe ſuper aquis extructum, reliquiæ docent, quæ magno ſpectantium miraculo à noſtrate quodam vrinatore ex aquis altiſſimis eruuntur; quod picatum fuit, non bitumine ſolo, ſed miſtione quadam adeò ſuaui, vt videatur è balſamo Breſiliano compoſita fuiſſe. Quod igitur Romana luxuria ſuper lacu facere potuit; quare negabimus idem potuiſſe & ab arte ſumma, & ſumma neceſſitate, Noachum doceri? Si hæc ita tenebimus, non arte modò, & ingenti Arcæ capacitate, ceteris interpretibus erimus ſuperiores; ſed verba etiam omnia Hebræa, Chaldæa, & Græca propriis ſuis & vſitatis ſignificatis videbimus conuenire; & omnes tollemus è medio Apellianorũ aduerſus Arcam calumnias, dubitandique occaſiones. Nam ex hoc tecti cum reliquo Arcæ corpore commenſu, fit forma Larnacis, id eſt, capuli mortuarij, in quo tectum ſeptuaginta quinque tantùm millia cubitorum, & minus continet ſpacij, quàm tota quadrãgula Arcæ capacitas. Nihil ergo opus eſt, cum Aben Eſra cubitum hîc de monſtroſa Noæ magnitudine comminiſci, quo ſufficiens vaſis magnitudo ſeruetur. Hac enim noſtra Larnacis delineatione, omnes magnitudine vaſis, & artificio, & elegantia ſtructuræ cum ſuperamus; tum facimus, vt Buteo nihil habeat, quod contra hanc formam obiicere poſſit, niſi fortaſſè diceret, naues hac forma nullas videri, & fieri non poſſe, vt tectum tam latè patens firmis compagibus vinciatur. Naues eiuſmodi non inueniri fateor, niſi parui ſint lintres, quibus in amnibus minoribus vti conſueuimus: ſed id non alia cauſa accidit, quàm quòd hæc forma ad aquas ſecandas, & celerem nauigationem ſit ineptiſsima; ceteroquin ad pondera ferenda quàm optima, & ad ſtabulorum commoditatem aptiſsima: quæ tamen ratio non nobis magis, quàm ipſi Buteoni, repugnaret, qui non in alio, quàm in tecti faſtigio, diſſentit. Tantum autem tectum imponi poſſe nemo negabit, niſi qui architectonices penitus ſit imperitus.

Tectum Arcæ Larnacis forma.

 ritus.

ritus. Atque idcirco longè ab eo abſum, vt verear, ne doctiſsimus vir in hac parte quicquam reprehendat: qui verò de auium natura & pabuli ratione cogitabit, is, opinor, fatebitur, non parum me ad commoditatem hanc attuliſſe, dum tectum in hanc altitudinem attollo. Deinde, ad reſpirationem liberiorem animalium, quis non videt hanc ſuperioris partis capacitatem plurimùm conducere, ne dicam neceſſariam eſſe: ad quem vſum plurima etiam credo foramina ſupernè facta, quibus interni halitus euentilarentur, atque per hæc decimo menſe montium cacumina apparuiſſe, ac ventum eum cognitum anteà fuiſſe, quo terræ deſiccantur, vti Moſes narrat: in quibus poſſet alioqui quiſquam interrogare, quî cacumina montiū apparuerint, & ventus cognitus fuerit; ſi nullæ ſpeculæ in ſuperioribus tabulis fuerint factæ; quamuis nihil vetet,quo minus dicatur, & maiorem feneſtram anteà fuiſſe apertam,quàm aues ad explorandum emitterentur. Neque enim hiſtoriographo neceſſe eſt, omnes minutias ſigillatim explicare:& licèt nec feneſtellæ nec maioris feneſtræ reſeratæ ad ſpeculandum fecerit mentionem, aut modum addiderit,quo montium vertices viſi ſint, aut ventus Aquilonius cognitus; id tamen tam eſt de narratione manifeſtum, vt ſuperuacaneum apud virum cordatum videretur mouere, id Noacho de foramine vel feneſtella fuiſſe perſpectum. Neſcio equidem, quàm grata hæc ſint Theologis futura. Ego certè, vt morbum animi ingenuè aperiam, non parū mihi placeo de vindiciis veritatis, hoc loco in libertatem ſuam reſtitutę,quæ multis variiſque modiș interpretationum in obſcuros carceres fuerat detruſa. Quamuis igitur apud neminem gratiam hoc meo beneficio fortaſsis initurus ſim, ſpero tamen apud ipſam veritatem mihi iuſtam non defore mercedem. Infinitos eſſe ſcio,qui hodie non ſecus,atque olim, Apelliani in Arcæ magnitudine offendantur; quos reor deinceps, noſtra & Buteonis diligentia ac ope ſubleuatos, lubentiùs Moſis hiſtoriam hac parte lecturos. Non ergo vana fuit nobis hæc de Gigantum magnitudine diſputatio: è qua tantum luminis ſacris litteris eſt illatum. Habemus enim & Arcæ capacitatem, & Ogi proceritatem certo cubito, non vago ac incerto, terminatam atque definitam. Quo fit, vt Gigantes nihilo iis, quos hodie iuſtæ ſtaturæ homines videmus, maiores ſint cogitandi. Neque enim Gigantis nomen ex origine Cimbrica,nec vox Nephelim, Hebræorum vernacula, magnitudinem aliquam ſignificat immanem,quod quidem in Gigantis interpretatione feci apertum. At Nephelim Latinis cadentes dicuntur, eò quòd à Cain deſcendant, qui primus extra Paradiſum cecidit turpiſsimo lapſu. Seruarūt enim ab

Vtilitas diſputationis de Gigantibus.

Gigantes iuſtæ ſtatura hominibus nihilo maiores.

Nephelim quare cadētes dicti.

ab illo omnes nomen, quemadmodum, qui à Setho propagati ſunt, filij Dei ſunt nominati; quia à filio Dei deſcenderunt. Sed horum hìc ſatis, pòſt eadem latiùs. Qui arbitrantur Nephelim vocari, quòd alios, immani magnitudine obſtupeſcentes, cadere faciant, ridiculam mihi videntur adferre interpretationem, in quorum tamen numero Symmachus ceteris tolerabilior eſt; quòd violentos eos faciat, ita vt vi alios peſſundent, non verò magnitudine attonitos reddant. Ineptius illorum eſt commentum, quod Fagius refert, & ſequi videtur, qui dicunt ſic dictos, quòd reliquum hominum vulgus, propter immodicam ipſorum proceritatem, coram illis quaſi cadere videretur. Quamobrem, cùm ſalua hiſtoriæ ſacræ pace id facere poſſimus, audacter affirmabimus, homines olim generatim nihilo, quàm nunc ſint, fuiſſe maiores: & vt tunc monſtra fuerunt, vel ſeptem vel ſex cubitorum homines, ita noſtra quoque ætate accidere. Vidimus enim mulierem decem pedes altam. iuuenem item nouem pedibus non multò minorem: & alios quoque non ita multo inferioris ſtaturæ. Sed hi omnes non magis nunc, quàm olim fuerunt in admiratione. Habuerunt illi quoſdam de poſteris Anak, quoſdam de poſteris Arapha, ceteris hominibus celſiores: habemus & nos Waterlandios, & quoſdam nuper inuentos in nouo orbe, qui quòd inſigni ſint corporis magnitudine, cauſam dederunt, vt regio ipſorum terra Gigantum vocaretur. Sed hi omnes excedunt, & illi quidem; ſed non ita, vt quicquam ſimile habeant cum noſtro fabuloſo Gigante. Confidenter igitur de philoſophiæ præceptis ſtatuamus, nihil in humana ſtatura ab ineunte mundi ætate immutatum eſſe. Si enim eadem nunc eſt, quæ olim fuit, eſſentiæ forma, eandem neceſſe eſt teneri magnitudinis definitionem. Materia enim, ſua ſponte infinita, ab idea ſiue forma terminatur; vt Ariſtoteles etiam in iis, quæ de anima tradidit, annotauit, libro (ni fallor) ſecundo. Cùm enim corpus, corporiſque membra, ad vſum ſuum ſint comparanda, nunquam ita ſecundum naturam excreſcent, vt vſui ſuo ſint inepta. Sed nihil eſt tam verum, vt ſit extra aleam controuerſiæ, calumniæque. Dicunt paulatim corpora fieri imbecilliora, quòd vis ſeminis continuò imminuatur: atque idcirco etiam membra nõ tanta nunc, quàm olim, poſſe procreari. Ego verò id pernego, quòd ſeminis vis calori cæleſti reſpondeat, qui circulari ſua motione ſic eſt vniformis & perpetuus, vt non antè ſit immutandus, quàm ab opifice diſſoluatur. Quamuis igitur in corpore ſit potentia, tamẽ ipſum etiam, in quo eſt corpus, vi ſua excedit. Crebiò enim videmus à minimis homunculis & fe-

Mulier alta decem pedes.

In humana ſtatura nihil ab ineunte mundo immutatum.

Corpora an paulatim fiant imbecilliora & minora.

& feminis non maioribus, homines generari valdè proceros. Sed medicorum pueros teſtes denunciant, qui dicunt olim medicamenta multo vehementiora data fuiſſe, quàm nunc hominum natura ferre poſsit. Rurſus & id nego, & eos, qui ſic arbitrantur, inſigniter falli, decipique contendo. Ferunt enim corpora æquè nunc Helleborum atque olim, eodem vel etiam maiore pondere; vt ipſe in aliis & meipſo ſum expertus. Verùm inſcitia eorum, qui nihil medici habent, præter titulum, veſtem longam, & impudentem arrogantiam, in cauſa eſt, vt ſic opinentur. Neque enim nouiſſe poſſunt, quibus, & quando, & quo pondere medicamenta danda ſint, & cetera, quæ oportunitatem neceſſario comitantur. Hinc fit, vt homines non ſcientiam, quam nuſquam apud noſtrates locorum ferè hac ætate vel inuenias egregiam, vel inuenias honoratam: ſed fortunam in medico quærant, contra quam Aſclepediarum lumen, Hippocrates, faciendum eſſe iudicauit. Immo è diuerſo liceret dicere, homines nunc eſſe, quàm olim robuſtiores, eò quòd tam malis medicis vſi, ad ætatem tamen perueniant eandem, ad quam olim homines doctorum hominum conſiliis vix attigerunt. Enecamur nouis & inauditis morbis, vnà cum auro, omnium malorum opifice, ab incognito priſcis ſeculis orbe deuectis. Accipimus Mercurium Chemicorum multis variiſque modis præcipitatum. Deuoramus ſtibium non vno fornace, nec vno modo, cruciatum. Bibimus Chalcantum ſæuis ignibus in liquores varios redactum, aliaque multa non minùs noxia venena. His tamen omnibus natura humana non impeditur, vt non multi ad eam ætatem aſpirent, quam ſenij finem veteres ſtatuerunt. Accuſant alij crapulam atque molliciem, eaque fieri dicunt, vt nunc ſimus, quàm olim minores. Quibus ego rurſus ætatem hominum oppono, quam eandem nunc eſſe, quæ olim à ſcriptoribus tum noſtræ religionis, tum exteris proditur, experimur. Excipimus tamen illos, quos benignitate quadam diuina humanæ vitæ terminos legimus exceſſiſſe; quò genus humanum multiplicaretur, & ſcientiæ artesque abſoluerentur. Hanc enim longæ illius vitæ cauſam, inter ceteras Ioſepho video placuiſſe, qui dicit ſexcentis annis opus eſſe ad ſiderum accuratam obſeruationem, quibus magnum annum putat in ſe redire. Quod quoad verum ſit, non eſt huius loci examinare: cùm magnus annus ab aliis aliter computetur, & ſingulis ſideribus per ſe, & eiſdem ad alia comparatis tribui poſsit. Ne tamen nihil ad Ioſephi excuſationem adferamus, dicere poſſumus, ad ſexcentos ferè annos magnum annum Solis & Lunæ redire, ratione computationis per cyclum ſolarem & aureum numerum vocatum.

Medicamenta olim data, an nunc homines ferre poſsint.

Homines aliqui, quare terminos vitæ exceſſerunt.

Magnus annus quando in ſe redeat.

Hi

Hi enim poſt quingentos & triginta duos annos orbem ſuum magnum, qui naſcitur ex vno ductu in alterum, abſoluunt; quem niſi magnum annum Ioſephus appellet, nõ video, quî ſententiam ſuam tueri poſſit. Fatemur ſanè, ad omnium artium abſolutam cognitionem, multis ætatibus opus eſſe; quod Theophraſtus optime indicauit, qui cum rerum natura expoſtulat, cornicibus plus æui, quàm hominibus dimenſum eſſe, cùm tempore longiſſimo vix quiſquam ad artem aliquam liberalem perdiſcendam peruenire poſſit. Verùm ad Aſtronomiæ omnem varietatem, ad certas motionum regulas applicandam, non ſexcenti tantùm anni ſunt neceſſarij, ſed multa millia; cùm multarum circuitionum nullus hactenus fuerit exitus. Præceſſio enim ęquinoctiorum, ſiue motus ſtellarum fixarum, quando tandem orbem ſuum abſoluet? in quo de certo certorum annorum progreſſu non exigua hactenus eſt ſententiarum diuerſitas. Ptolomæus tantò poſt primos illos patres natus, quamuis quingentorum circiter annorum obſeruationes haberet, ignorauit tamen abſidem Solis moueri. Plurimis ſanè annis obſeruari ſidera debent, quò tandem certi aliquid emergat. Et permulti anni neceſſarij ſunt, immo quàm plurima ſecula, ad medicinæ cognitionem, idemque cenſendum in omni orbe diſciplinarum. Quocirca tum hac ratione longæuos primos illos homines Deus ſingulari gratia fecit; tum illa etiam, quò hominum genus breui magna ſumeret incrementa; quam equidem præcipuam eſſe credo. Quot enim liberos procreabit, qui tantum temporis proli operam dabit, quantum illi vixiſſe dicuntur? Scio primariis & ſanctiſsimis illis paucos filios adſcribi; ſed vt hi continuerint ſeſe ab hac exercitatione; non tamen idem quoque de ceteris ſuſpicandum, qui voluptatem potiorem, quàm contemplationem & caſtitatem habuerunt. Verùm, quia apud Plutarchum legitur Barbaros quoſdam tribus menſibus, Arcades quatuor, Acarnanes ſex, Ægyptios vnico, ac deinde quatuor, annum terminaſſe; non defuêre profani quidam homines, qui Bibliis etiam eiuſmodi annorum breuitatem inferrent; quos toto cælo aberrare, Moſis de diluuio, & morę Noachi in Arca narratio conuincit. Is enim eo loco menſes eodem modo computat, quo nos, & annum totidem abſoluit; cùm dicat Noachum ſexcenteſimo ætatis anno ingreſſum eſſe Arcam, menſis ſecundi decimo ſeptimo die; & egredi iuſſum eſſe, anno ætatis ſexcenteſimo primo, menſis ſecundi die viceſimo ſeptimo. Computat igitur hic annum duodecim menſibus, poſt primum diem menſis decimi, quo cacumina montium apparuerunt, quadraginta mox dies adiiciens, ac mox ſeptem, atque iterum ſeptem: ac

Aſtronomia quare multa annorum millia neceſſaria.

Annus an ſemper fuerit XII. menſium.

d dein-

deinde menſem primum, cui adiecit menſis ſecundi dies viginti ſeptem. Apertum itaque hinc non decem menſibus, nec vndecim, & multo minus paucioribus, annum conſtitiſſe; ſed duodecim, quos Luna ſic metitur, vt ad eius curſum epactę ſint adiiciendæ, vndecim diebus conſtantes: è quibus enaſcuntur trecenti ſexaginta quinque

Noachus quàm diu fuerit in Arca.

dies, menſura iuſta annorũ Ægyptiorũ. Fuit ergo Noachus in Arca integro anno, cùm terram arefactã videret, vno minus die: quo die Deus iuſſit, vt egrederetur. Veriſimile igitur eſt vltimo die anni ſexcenteſimi primi, poſtridie, quàm Ioua mandaſſet, egreſſum fuiſſe, ipſo videlicet viceſimo octauo die menſis ſecundi. Ingreſſus enim eſt anno priore, menſis ſecundi die decimo ſeptimò; à quo ſi computes menſes Lunares, viciſſim triginta & viginti nouem diebus complexos, inuenies viceſimum, ſeptimum diem menſis ſecundi anni ſequentis, decimum eſſe diem epactarum; & totum annum poſtridie fuiſſe completum, à quo in Arcam fuerat ingreſſus. Hanc igitur ætatis menſuram priſcis hominibus datam fuiſſe credimus, cum ob alia, tum maximè ad generis humani celerem copioſamque propagationem, quam non alia via Deus expeditius conuenientiusque poterat moliri.

Amici Dei electiſſ. contemplationi incumbunt.

Suos interim amicos electiſſimos oſtendit, maiorem rebus diuinis & contemplationi curam, quàm rei venereę, impendiſſe; cùm tres duntaxat Noachus proles maſculas in Arcam induxerit ætatis ſuæ anno ſexcenteſimo: niſi fortè quis ſuſpicaretur plures quidẽ fuiſſe filios, ſed eos cum ceteris à vero Dei cultu, & probitate vitæ, ante diluuium deſciuiſſe, atque idcirco patrem deſeruiſſe. Huic tamen obſtat tempus, quo vxorem dicitur duxiſſe; quo fit, vt in eo manendum putem, ſobrium Veneris vſum in iis maximè Iouæ placuiſſe, quos præ ceteris mortalibus gratiæ ſuæ priuilegiis vellet ornare. His igitur exceptis, quos Deus ipſe excepit, à communi naturæ curſu, dicimus hominis ætatem citra miraculum aliquod ſemper eandem fuiſſe, quam hodie experimur. Si enim à bis mille ſexcentis & amplius annis, qui ab eo tempore elapſi ſunt, quo Dauid ad citharam diuinas ſuas odas cecinit, nihil in hominum ætate eſt immutatum; conſentaneum rationi eſt, curſu quidem & ductu naturæ nunquam quicquam immutatum à diluuio fuiſſe: at illos, qui diutiùs vixerunt, vixiſſe diutius dono Dei ſingulari. Audiamus igitur quid Pſalmus dicat octogeſimus nonus. Anni noſtri, ſicut aranea meditabuntur; dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Ceterùm, quia obſcura & parum elegans hęc eſt verſio, interpretetur idem Apollinarius, qui canit ad hunc modum.

Hu-

,, Ἡμετέροις ἐτέεσι πανίκελός ἐστιν ἀράχνης,
,, Ζωῆς ἀνδρομέης δεκάδες χρόνου ἑπτὰ πέλονται.
,, Ἢν δ' ἔτεα ζήσαιμεν ἐπὶ πλέον ὀγδώκοντα·
,, Τῶν δὲ κόπος καὶ μόχθος ἀεὶ εἴσω ἐστὶ περισσόν.

Nos paulò clarius hoc modo reddemus:

,, *Par opus eſt noſtris, quod texit araneus annis;*
,, *Septima namque decas finit ſine viribus æuum.*
,, *Sin fors maiores vires octaua decuſsis,*
,, *Vlterius quicquid contingit, pœna dolorque.*

Hæc igitur cantilena ſiue Dauidis ſit, in cuius Pſalmis numeratur, ſiue Moſis, cui eam titulus adſcribit; clarè docet ante tot ſecula communem hominum ætatem ſeptuaginta, vel ad ſummum octoginta annis terminatam fuiſſe, tempore nihilo maiore, quàm nunc vita complectitur. Quî ergo fiet, vt quiſquam dicere audeat, homines illo ſeculo, quàm noſtro, robuſtiores fuiſſe, ſi grauiſsimo hoc teſtimonio conſtet, tum etiam eandem, quæ nunc eſt, humanæ naturæ fuiſſe imbecillitatem? Campania noſtra Brabanta plurimos habet natu maiores octogenariis, qui ſuaui adhuc vita perfruuntur. Memini audire à patruo meo, qui nunc nonaginta annos attingit, ſe vidiſſe quendam inſigniter grandæuum, in media ſolitudine vehiculum quatuor rotarum bigis tractum latere cocto onerantem; quem cùm poſt ſalutationem interrogaſſet, quotnam annorum eſſet, (valdè enim ſenem eſſe ſciebat) reſpondiſſe iam ſenium ſe depoſuiſſe, ac adoleſcentem eſſe quindecim annorum. Poſſem infinita longiſsimæ vitæ exempla adferre; ſed quia nemo eſt, qui neſciat ſeptuaginta annos à plurimis ſuperari, non citra bonam valetudinem, & probam corporis mentiſque functionem, nolo in re manifeſta admittere prolixitatem minimè neceſſariam. Iam igitur, ſi validiora corpora tum non fuerint, nec maiora quidem fuerunt; cùm hoc prioris, non contrà, videatur corollarium. Quòd verò Moſes, ſiue Dauid, ad iram diuinam hanc naturæ noſtræ imbecillitatem referat, id quidem lubenter concedo. *Naturæ imbecillitas vnde.* Neque enim mea refert, ſiue longam illam vitam Ogygiorum hominum ad Dei benignitatem, vti nos; ſiue annos noſtros ad iram eius pertinere dicas. Nos enim naturã citra miracula diuina examinamus, & quod perpetuum eſt, id inquirimus. Si igitur à tanto ſeculorum interuallo diuina vindicta hanc vitæ breuitatem induxit, dicimus eam eandem perpetuò permanſiſſe, nec immutandam, niſi Deo rurſus placeat humanæ vitæ ſpacia minore tẽpore definire. Pręthereà quamuis concederemus

 longio-

longiorem tum vitam homini fuiſſe; non tamen omnino neceſſariò ſequeretur, magnitudinem quoque maiorem fuiſſe. Cornici enim ea eſt temperies, vt hominem longè vitæ diuturnitate vincat, non tamen idcirco corpus quoque maius ſortita eſt. Quid? quòd in eadem ſpecie videmus homines paruos longæuiores plerumque eſſe, quàm eos, in quibus ſtatura eſt Gigantea? Eſt hoc ipſo tempore quidam Heretanſi (opidum hoc eſt, quinque hinc milliaribus ſitum) ad decem propè pedes longus, ſed valetudinarius, & nunquam ad ſenium (ni fallor) peruenturus. Noui multos mõſtroſæ magnitudinis, ſed inter omnes neminem, qui ad canos peruenerit. Quamuis ergo videantur prima ſtatim fronte connexæ corporis vaſtitas & longa ætas, atque ambæ à validis viribus dependère; non tamen ita res habet, ſi rectè examinetur. Sicut enim aurum, quantumuis paruum, conſumi non poteſt, propter temperamenti firmum connexum; ita in hominibus quoque & ceteris animantibus res habet. Nam in his magnitudinis cauſa è copia fluxæ materiæ & abundantis pendet, non è proba eius & ſolida commiſtione, quæ vitæ diuturnitatem tuetur. Illud tamen ferè ſolet euenire, vt optimum temperamentum mediocris corporis magnitudo ſequeretur. Sed ne id quidem perpetuum eſt, cùm homines plurimos ſit videre ceteris multo longæuiores, qui infra humanæ ſtaturæ mediocritatem conſiſtunt. Quamuis igitur ſolius naturæ beneficio, nullo Dei miraculo, Mathuſalem, & Noach, & ceteri patres tam diu vixiſſe dicerentur; nunquam tamen inde proba concluſione efficeretur, pro ratione longitudinis vitæ ſtaturam quoque corporis fuiſſe maiorem. Nam perſpicio equidem in hac noſtra corporum huius ætatis mediocritate tale contingere poſſe temperamentum, & talem deinde viuendi rationem; vt illud, ab hac adiutum, hominis æuum multò longius producat, quàm communis hominum duratio ferat. Memini legere in obſcuris quibuſdam hiſtoriæ auctoribus, ad tempora Caroli Audacis perueniſſe quendam, qui ter centum annos abſoluiſſet; quod equidem nec facilè credere, nec confutare ſolida ratione poſſum. Malo tamen admittere, ſingulari aliqua miſtionis firmitate tantum homini tempus contingere poſſe, quàm Theophraſto Paracelſo credere, qui pollicetur ſe conſecuturum, vt medicamẽtis ſuis hominem, communi conditione natum, ad plura ſecula deducat, cùm ipſe hic, tam vaſti hiatus promiſſor, ad quadrageſimum octauum annum non peruenerit. Sed adferunt diſcipuli excuſationem non minùs, quàm ipſa eſt pollicitatio, abſurdam. Aiunt Paracelſo tantum ſcientiarũ in illa ætate contigiſſe, vt fruſtra putaret ſe longiùs victurum, cùm omnis illa

Corporis vaſtitas & longa ætas, an ſemper connexa.

Theophraſti Paracelſi abſurda pollicitatio.

ætas perdi videretur, in qua nihil amplius poſſet addiſci. O ſtolidos & inſanos homines, ô cæcas mentes! Adeóne barbarus ille omnem humani ingenij cultum abſoluerat, vt nihil amplius in eo deſideraretur? Sed miſſum faciam hoc omnis perfectionis exemplar, & cum eo etiam omnem vitæ longitudinem, quæ primis illis hominibus contigit. Siue enim primo quodam iure, ſiue temperamento, & ratione victus tantam ætatem ſint conſecuti, nego tamen hominum vitam continua ſucceſſione fieri minorem. Alioquin enim à duobus millibus annorum & ſexcentis non conſtitiſſet in eodem tenore. Qui namque ſemen continuò debilius reddi putant, egregiè falli docentur ex eo, quòd videamus è paruis magnos, è breuis vitæ hominibus longæuos non rarò procreari. Vis ſeminalis non è ſolius corporis temperamento, ſed è calore cæleſti, ſi Ariſtoteli & rationi eius credimus, proficiſcitur: atque idcirco non veteraſcit, eò quòd cauſa eius præcipua ſenij capax non ſit. Sed vlterius rogabo hos portentoſæ magnitudinis auctores; An iumenta etiam tum maiora fuerint? &, ſi maiora fuerint, qua crapula, qua mollicie, quóve delicto factum ſit, vt nunc ſint minora? Si maiora non fuerunt, dicam nec homines maiores fuiſſe, ad quorum vſum ſunt à natura comparata. Quamobrem miror, qua magnitudine equus eſſe potuerit, quo noſter Gigas vehebatur; cùm de longitudine eius certò colligatur, vel elephantem potuiſſe ſubtus inter femora tranſire, ſi diuaricatus fuiſſet. Imperitè igitur & inconſideratè mentiuntur, qui eiuſmodi fabulas nobis componunt, cùm omnia deberent ſibi ipſa priùs conuenire, quàm credenda peritis viris obtruderentur. Si enim homines tanto fuerunt maiores; & equos tanto maiores fuiſſe, & aſinos, & cetera iumenta, par eſt. Et, ſi illa maiora fuerunt, adferenda eſt cauſa, quæ non homines modò, ſed hæc etiam reddiderit minutiora. Sed hæc inueniri, quod equidem ſciam, hactenus non potuit; niſi fortè ad mundi ſenium cõfugiant, quo nihil poteſt eſſe magis abſurdum, propterea quòd motus circularis cælorum, & materia elementorum, & ideæ æternitatem omnium, ſtabilitatemque nunquam fatigandam conſeruent. Fabuloſa igitur ſunt, & longè à veritate remota, quæ in hanc ſententiam à poëtis canuntur, vt eſt illud apud Homerum de viribus Diomedis:

Hominũ vita an minor fiat continua ſucceſſione.

Semen non fit continuò debilius.

Mundus an ſeneſcat.

» ——— ὁ δὲ χερμάδιον λάβε χειρὶ
» Τυδείδης μέγα ἔργον, ὃ οὐ δύο γ᾽ ἄνδρε φέροιεν.
» Οἷοι νῦν βροτοί εἰσ᾽, ὁ δέ μιν ῥέα πάλλε καὶ οἶος.

Quod Virgilius, perinde atque alibi, è plethro fecit iugerum;

Virgilius in mentiendo Homero tolerabilior. ſic auxit, vt de duobus fecerit duodecim, Turni robur extollens; quo videlicet oſtenderet, ſe poëta Græco in mentiendo non eſſe inferiorem; ſed tolerabiliorem tamē, quia ſic mentiretur apertè, vt nemo non cerneret mendacij enormitatem:

„ ——*Saxum* (ait) *circumſpicit ingens,*
„ *Saxum antiquum, ingens campo qui forte iacebat*
„ *Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.*
„ *Vix illud lecti bis ſex ceruice ſubirent;*
„ *Qualia nunc hominum producit corpora tellus.*

Si enim à Troiano excidio ad Homerum vſque ea facta fuiſſet roboris imminutio, quantam ad noſtram vſque ætatem factam eſſe deberemus ſuſpicari? Iam, ſi robur maius, corpuſque maius priſcis hominibus tribuendum fuit; modus etiam cibi diurni maior tribuendus fuiſſet. At hic ab Homeri vſque tempore, atque adeò ab ipſo Troiæ excidio idem fuiſſe videtur: canit enim ille ad hunc modum verba Telemachi:

„ Οὐ γὰρ ἄ:εργον ἀνέξομαι, ὅσκεν ἐμῆσγε
„ Χοίνικος ἅπτηται καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς.

Id eſt,

„ *Haud etenim quenquam, longinquus ſit licet hoſpes,*
„ *Abſque labore ſeram contingere Chœnica noſtram.*

Chœnix demenſus cibus vnius diei, quot vncias contineat. E quo coniicere licet, Chœnica demenſum cibum diei vnius fuiſſe, non ſolùm poſterioribus ſeculis, vt Heſychij Mileſij, & ceterorum Grammaticorum teſtimoniis eſt perſpicuum; ſed etiam ante Homeri ætatem, qui hunc ſermonem Telemacho accommodauit. Chœnix autem vncias capit quadraginta, & dimidiatā, quæ noſtrates maiores libras duas faciunt & dimidiatam cum ſemuncia. Hanc tritici menſuram militiæ etiam obſeruatam fuiſſe Herodotus demōſtrat, cùm tantum viritim in exercitu Xerxis diſtribuit. Vnde quidē in fictitia ſua Vranopoli hemerotrophida Chœnica nominauit, vt *Latinorum demenſum quantum.* eſt apud Athenæum. Latinorum etiam demenſum quatuor fuit modiorum in ſingulos menſes, ita vt in ſingulos dies ſextarij duo enaſcantur, qui faciunt vncias quadraginta. Sed quia demenſum duorū dierū, ſextarij nempe quatuor in quatuor modiis vltra triginta dies ſuperſunt, ſi vnciatim res ſupputetur, atque hi duodecies accepti viginti quatuor dies reddunt, fit vt toto anno demenſum plus quàm octodecim dierum ſuperſit. E quo coniecturam facere quis poſſet, tempore eo, quo res Romanæ floruerunt, plus panis ſingulis datū fuiſſe,

fuiſſe, quàm tempore Xerxis, atque ita non imbecilliores ab illo ſeculo ſed robuſtiores euaſiſſe. Verùm, quia hoc non quærimus; ſatis erit illas ætates cum noſtra conferre, in qua plus, quàm tres libras noſtras maiores, in ſingulos dies deputamus; ſi duos Muddos, quam menſuram vni homini in annum tribuimus, in vncias partiamur. *Noſtratum demenſum quantum.* Quamobrem ſi rationi conſentaneum eſt, vt corpora maiora & robuſtiora ſint, quæ alimento indigent copioſiore, quod illi indicarunt, qui Herculi bouem integrum deuorandum dederunt; cogemur fateri homines huius ætatis robuſtiores maioreſque eſſe, quàm Romani Græciq; olim fuerunt; quippe quibus demenſum ſit maius concedendum. Verùm hoc nolumus contendere: ſatis eſt ſi pares ſtatuantur, conſtetque tot ſeculorum interuallo nihil humanam ſtaturam decreuiſſe. Porrò, ad hoc euincẽdum, quid efficacius eſſe queat, quàm de pede Romano ducere argumentum; cui cùm mediocrium huius æui hominum pedes pares ſint, quid vlterà dubitemus aſſerere vana eſſe, quæ contrà diſputantur? *Pedi Romano pedes huius æui pares.* Statura mea mediocritate breuior eſt; palmis tamen meis quatuor pedem, Romæ in marmor exciſum, non æquo ſolùm, ſed etiam nonnihil excedo. Hoc experimento clariſſimè obtinemus, in quo à mille quingentis, immò bis mille atque amplius annis, à quibus pedis menſura eadem Romanis fuit, nihil eſt variatum, in eo ne in ſex quidem millibus annorum quicquam variatum fuiſſe. Manet igitur inexhauſta materia, cùm nihil poſsit in nihilum corrumpi, nec fatigantur ideæ, vt nunc minus poſsint materiæ eſſentia ſua formare, quàm olim formarunt. Continetur itaque hominis menſura certis terminis, vltra quos ſe formarum poteſtas non extendit: quæ poteſtas cùm perennis ſit, & nulli corruptioni aut laſsitudini obnoxia, neceſſario ſemper iidem termini permanebunt, intra quos humanæ ſtaturæ, ſicut ceterorum animantium, modus atque dimenſio eſt concluſa. Quamobrem, cùm nec hiſtoria ſacra, nec tot ſeculorum obſeruatio me cogant quicquam contra hanc philoſophiæ aſſertionem confiteri; confidenter negabo, Gigantes vnquam alios fuiſſe, quàm hodie etiamnum cernuntur. Ratum eſt quidem cùm locis, tum temporibus, ſpectaculum; ſed tale, vt ne olim quidem fuerit frequentius, ceteróqui non tanto in ſacris litteris miraculo referendum. Plinius autem, ſeductus poëtarum fabulis, arbitratur, corpora paulatim minora fieri ob aduſtionem, in quam mundi vergat æuum, hac vbertatem ſeminum in dies magis atque magis conſumi. Quod equidem in hoc auctore non miror, vtpote qui putarit Solem atque cetera ſidera vaporibus nutriri. Quod ſi ita eſſet, poſſet ſenſim totus hic mundus inferior *Sol an vaporibus nutriatur.*

abſumi:

abſumi; vel, vt melius dicamus & rationi conuenientiùs, iam olim abſumptus eſſet. Solus enim orbiculus ſolaris, vt de toto eius cælo ſileamus, quanto tempore potuiſſet tota elementorum omnium copia exſatiari, quæ magnitudine ſua tam immani diſcrimine excedit? Si corpus noſtrum, quod ducentas, vt demus, libras appendit, vix quinquaginta diebus cum ducentis libris cibi atque potus durare poſſet; quantulo, rogo, tempore tota terra ſatis erit Soli alendo, fonti omnis tum luminis, tum caloris? cùm terra vix æquet centeſimam & ſexageſimam eius partem. Mitto iam cetera aſtra, mitto immenſa cælorum corpora, quæ ſi eiſdem eſcis ſint refocillanda, tota elementorum compago ne vnius quidem boli pondus implebit, tantum abeſt, vt vel vno temporis momento ſatis eſſet ad nutriendum. Sed hæc craſſiora ſunt quàm vt vel à pueris philoſophorum ſomnientur. Qua de re fit, vt nec illud, quod de aduſtione dixit, ſit dignum viro in naturæ comtemplatione verſato: quanquam Cleanthi hanc opinionem adſcribi ſciamus. Si certè cælum & aſtra nutrimentum deſiderarent, corruptionem etiam internam metuerent, quando nihil aliud eſt nutritio, quàm eius, quod in corpore deperiit, reſtauratio. Quia enim in naturali actione id, quod aliud immutat, id ab eodem etiam patitur, atque paulatim iam ſæpius repaſſum, redditur debilius; neceſſariò conſequitur, vt tandem etiam corrumpatur. Tota igitur illa cæleſtis machina iam à tot ſeculis aliquid paſſa eſſe cerneretur, vel in corporum magnitudine, vel in mouendi facultate: quippe, quæ ſeneſcunt, tardiora redduntur & ſtrigoſiora. At nihil tale quiſquam adſtruere vera ratione poteſt. Immò contrà in motionibus quibuſdam videmus euenire. Nam ſtellæ fixæ, inter Hipparchi & Menelai ætatem, in cẽtum duntaxat annis vno gradu promouebantur; cùm poſteriùs multo à Menelao ad Albategnium, ad gradus vnius ſpatium conficiendum, non plures, quàm ſexaginta ſex annos, ſibi poſtularint; & hinc etiam paulò minùs, ſi obſeruationes veterum veritatem cuſtodiant. Non igitur defatigantur aſtra, ſed modò citiùs, modò tardiùs orbis ſui viam metiuntur, pro eo atque ratio corporum cæleſtium ad nos comparata id exigere videtur. Idem in declinatione liceret videre, quæ inter Eratoſthenem, Hipparchum & Ptolomæum nihil ferè fuit variata, ſi rectè illi ſupputarunt, cùm poſt plurimum mutationis acceperit. Nam à viginti tribus partibus, & quinquaginta vno ſcrupulis, cum viginti ſecundis, quod priſcorum obſeruatio deprehendit; ad partes viginti tres, & viginti octo ſcrupulos peruenit, Solem tanto æquatori propiùs admouens, quàm olim fuiſſet. Quæ ergo hic laſsitudo? quæ tarditas?

Cælũ & aſtra nutrimentũ deſiderant.

tas? Minor declinatio à Ptolomæo euaſit, motu minimè ſegni, cùm anteà ferè conſtitiſſet; nec nunc quoque quieſcit, ſed rurſus maior euaſura videtur, cùm à viginti tribus partibus & viginti octo ſcrupulis rurſus dilatata ſit ad viginti tres gradus & viginti nouem ſcrupulos, vt Eraſmus Reinoldus deprehendit. Taceant ergo illi, qui nutritionem, atque ex ea corruptionem, & neceſſariam quoque fatigationem, aut tarditatem, inducunt; ſciantque cælorum orbes indefeſſa motione ſtatis temporum interuallis certas partes abſoluere, nec quicquam in illis laſsitudinis cauſa immutari; adeò vt plurimæ motiones nunc celeriores, quàm olim fuerint, eſſe cernantur, quod prorſus repugnat illorum aſſertioni. Quocirca, ſi elementorum, & eorum, quæ ex his conſtant, vis omnis à ſuperioribus illis corporibus gubernetur; neceſſe eſt confiteri in his perinde atque in moderantibus eandem conſtantiam perpetuò manere, materia nunquam in nihilum abitura, nec gubernantium vi vnquam laſſanda. Sed obiiciunt hic quidam ingens (vt putant) aſſertioni meæ impedimentum. Aiunt Solis abſida, ſiue apogeum iam terris propius admotum eſſe, quàm olim fuerit; atque id ita à Copernico computatum ex obſeruatione æquinoctiorum & ſolſtitiorum, adſumptis etiam aliis locis, quò minus falleretur, vt concludat eccentroteta ſui temporis eſſe partem vnam cum quinquaginta ſex ſcrupulis proximè (vt ipſius verbo vtar) quantas partes ſemidiametrus habet ſexaginta, ſiue tota diametrus centum viginti: ita vt eccentrotes tota triceſima prima pars ſit ſemidiametri, cùm tempore Ptolomæi fuerit vigeſima quarta pars; id eſt, partes duæ cum toto partis vnius dimidio: maior nimirum triginta quatuor ſcrupulis, ſiue parte dimidiata & quatuor ſcrupulis, quàm noſtra ſit ætate. Tota igitur eccentrotes cùm ſit triceſima prima pars totius ſemidiametri eccentrici ſolaris, atque ſemidiameter huius contineat mille, centum, ſexaginta quinque ſemidiametros terræ proximè; terræ verò ſemidiameter milliaria noſtratia octingenta, quinquaginta nouem, dando vni gradui ſexaginta Italica, ſiue quindecim noſtratia; habebit triginta duo millia milliariorum noſtratium, & ducenta octoginta duo ferè. Diſcrimen igitur triginta quatuor ſcrupulorum, quibus nunc, quàm Ptolomæi ætate, Sol terris eſt vicinior, dabit nouem millia milliariorũ quadringenta quinquaginta tria proximè, multo nimirum pauciora, quàm à quibuſdam video computari, qui miraculum hoc, vt ipſis videtur, ſtupendum, & plenum certarum prædictionum, ſi Deo placet, adeò auxerunt, vt Solem noſtra ætate viciniorem terræ faciant, quàm fuerit imperante Hadriano, ad viginti ſex millia milliariorum, ſexcenta,

Solis abſis an propior terris nunc ſit, quàm olim.

ſexaginta. Sed tota hæc paſſuum in cælo ratio obſcura eſt, ſi ad oculos referatur, nec facilem & expeditam naturalium ſolaris corporis virium conſiderationem demonſtrans. Quocirca nos craſſiuſculè, nec longè tamen à iuſto calculo aliter diſcrimen hoc eccentrotetis, ſiue ſolaris ad nos acceſſus, à tempore Ptolomæi oculis ſubiiciemus. Cogitemus igitur tantum eſſe, quantum Solis diametrus comprehendit, cui vndecim ferè terræ ſemidiametri ferè æquales habentur. Hoc ſpacium oculis comprehenditur, & quantum ſit, radij oblongi, ſiue permagni quadrantis diſcitur adiumento. Nos Gymnoſophiſtarum aciem non habemus, qua ab exortu ad occaſum vſque nunquam conniuentes Solis orbem aduerſi intuebantur, inſana (vt nos iudicamus) ſuperſtitione. Habemus tamen ſpeculum, per quod citra omnē noxam aduerſum Solem intentis oculis inſpicimus, à nemine hactenus (quod equidem nouerim) litteris proditum. de quo, cùm de coloribus, ſi Deus conceſſerit ocium & mentem ſanam in corpore ſano, breuiter dicam. Nec verò quiſquam fallatur communi quodam eorum errore, qui cæleſtium inſpectionum experientes non ſunt, credendo Solem in exortu vel occaſu maiorem apparere per inſtrumenta aſtronomica dimenſum, quàm in ſudo & limpido aëre meridiei. Nam quamuis nos iudicio noſtro decipiamur, dum maiorem exiſtimamus videri; inſtrumentorum tamen regula minimè fallet, atque tantum in meridie, quantum in exortu, decernet: quod cuiuis licebit experiri, ſi radij tranſuerſario & eius pinnula Solis diametrum manè comprehendat, &, eodem in ſtatu manente inſtrumento, eandem rurſus in meridie metiatur. Eſt ſanè hoc non in poſtremis admirabile, ſic nos iudicio noſtro decipi, cùm organa aſtronomica conſtanti menſura nos doceant, viſum non eſſe deceptum; quamuis videntis æſtimatio ſit decepta in magnitudine corporis viſi. Elegans hoc eſt experimentum, & plurimum negocij exhibiturum iis, qui opticen Phyſicis rationibus examinabunt. Taceant igitur Epicurei, qui Solem pedis magnitudinem duntaxat habere de viſu putant; cùm oculi diametrum eius quinquies maiorē doceant, quàm ſit diametrus terræ, & inſuper dimidio diametri terræ longitudinem excedere: ita vt diametros terræ quinque & dimidiatam complectatur. Quocirca pinguiùs nos quidem, ſed apertiùs ad oculum demonſtramus, quantus ſit exceſſus, quo Sol longiùs Ptolomæi tempore, quàm noſtro, à terra abfuerit, cùm ſummam abſidem teneret. Eſt igitur in ſummo ſuo apogæo hoc tempore tanto propinquior, quantum corpus ipſius linea ſua dimetiente diſpeſcit. Quod quidem aſſerimus, non

Solis eadem magnitudine ſemper permanet.

non ad accuratum calculum, ſed vicinum, in quo tantum eſt à vero receſſum, quantum triginta quatuor ſcrupuli à Solis diametro differunt. Si hìc ſum prolixior, iis crimen imputandum, qui ſic de hac re ſcripſerunt, vt à me non intelligantur: dum non video; vnde viginti ſex millia, ſexcenta, & ſexaginta milliaria Germanica deprompſerint, cùm ego in triginta quatuor ſcrupulis, nouem millia, quadringéta, & quinquaginta tria, paulo plus minus, inuenerim. Vbi, ſi quid erraui, condonandum: quòd hiſtoriam, non mathematicum puluerem, iamdudum verſem; nec cupiam cum quoquam ſublimium harum rerum perito in arenam & certamen deſcendere. Neceſſarium tamen fuit hæc attingere; eò quòd huic fundamento innixus Melanchthon (vti apud Bodinum elegantiſſimum ſcriptorem lego) crediderit mundum contabeſcere, &, quò contabeſcenti ſeneſcentique ſuccurratur, Deum benignè ſtatuiſſe, vt Sol terris fieret vicinior; quò calore eius viuifico frigida & effeta terræ viſcera fouerentur. Magna ſanè & ſtupenda Dei prouidentia, ſi hæc vera ſunt. Terra frigore torpeſcit, ſenio iam confecta, iubet Iupiter, vt apricetur; &, quò commodius apricetur, Solem propiùs admouet. Admiratur Melanchthon, ridet Scaliger, & ſcuticis dignos iudicat, qui talia ſcribũt. Scaligero vrbanè ſalſeque illudit Bodinus, aſſerens eum frequenter harum rerum ignorantia turpes admittere errores. Examinemus ergo & nos, & ſubauſcultemus, an Melanchthonis ratio ſolidũ tinniat. Ob eam cauſam Solem terræ facit propinquiorem, quo frigidum ipſius ſenium calore ſideris refocilletur. At quo tempore? Cùm Phœbus remotiſſimus à terris agit quadrigas, veritus fortè, ne, ſi propiùs accederet, agros Phaëthontis modo exureret. Nam, cùm Sol ſextum gradum Cancri & dimidium, cum ſexta parte gradus conſequentis tenet, tum ſe altiſſimè à nobis ſuſtollit, & in ſumma orbitæ ſuæ abſide dominatur. Quid hoc eſt bone vir? Túne dicis in ipſo æſtatis vigore terram calore maiore, quàm ſoleat, indigere? atque idcirco Solem hoc tempore, quàm olim, propinquiorem factum? Si igitur id fit in æſtiuis caloribus, quid dicendum erit de frigore hiberno, quo tota hæc terræ ſuperficies aquæ permixta congelaſcit? Quantò tunc erit Solis ardor propiùs admouendus, quo frigida geluque rigentia corpora nonnihil tepeſcant. At eo tempore neſcio quid medicus ille ſummus cogitarit, vt Solem fecerit, quàm Ptolomæi ætate, remotiorem? Nam ſi ad Cancri ſeptimum gradum Sol tanto minùs à terræ centro recedit; neceſſe eſt, vt ad ſeptimum Capricorni tanto minùs accedat, ſi quantum apogæi linea ſemidiametro eſt maior, tantum perigæi menſura à ſemidiametro deficiat. Ergo

Melanchthonis ratio excuſſa, de propinquitate Solis ad terram.

cùm Ptolomæi ætas ad duos gradus & dimidiatum, Solem terræ viderit propinquiorem in Capricorno, quàm eſſet ſemidiameter eccentrici; iam verò vno duntaxat gradu & quinquaginta ſex ſcrupulis accedat: neceſſe eſt fateri nunc in ipſo hiemis frigore Solem remotiùs à terra abeſſe triginta quatuor minutis, quàm fuerit, cùm terras Hadrianus moderaretur. Expoſtulare certè cum Deo terra poſſet, Quid hoc eſt, bone Deus, cùm tota frigore perhorreſco, & alto gelu conſtringor, & niuibus ſtridentibus iaceo ſepulta, Solis radios longiùs à me iubes diſcedere: & contrà, cùm ſummis ardoribus ſqualeſco, & vix ſitientibus herbis ipſa mea medulla opitulari poſſum, tum tu facis, vt Sol propiùs me exurat? Quæ hæc rogo eſt medendi ratio? Si hoc eſt boni medici frigidam me maiore frigore affligere, areſcentem vehementiore ſqualore ad tabem compellere, næ ille optimus erit medicus, qui ad mortem tendentibus venena dat bibenda, quò celeriùs extinguantur. Si hoc eſt curare, neſcio quid ſit occidere. Si Solem mihi propiùs nũc, quàm olim, vis admouere, tum propiùs admoue, cùm magis opus eſt, cùm frigore hiberno ſenile meum corpus congelaſcit. Olim in hieme curabas, vt centum quinquaginta ſcrupulis propinquior fieret, quàm ſemidiametri ſpacia diſpeſcerent, nunc ſatis tibi videtur, ſi ad centum & ſedecim propiùs accedat. Profectò longè aliter ſentiret, qui ſcit ſenili corpori maiorem calorem ad refocillandum neceſſarium eſſe; præſertim eo tempore, quo frigidus Ægoceros è montibus in campos deſcendit, & omnia latè frigore conſtringit. An non iuſta hæc videretur querela? Mihi ſanè iuſtiſſima. Quid ergo diceemus ex hac obſeruatione Aſtronomica colligi poſſe? Neſcio equidem. Hoc interim ſcio, nihil minus, quàm quod de ſenio ſibi finxerunt. Contra potiùs ſic erat ratio concludenda. Si omnia iuſtiſsimo aptiſsimoque ordine inter ſe conſentiant, ſitque ſol nunc in hieme longiùs à terra, quàm olim remotus, conſequens eſt non tanto calore illi in hieme opus eſſe, quanto olim fuit. Rurſum ſi feruente æſtate à terra non tam, quàm ante quatuordecim ſecula, remotus diſcedit, neceſſariò colligitur, non tantum ab æſtu & ſiccitate periculi terris eſſe, quàm olim fuit, cùm Sol altius attolleretur, ne radiis rectioribus terræ ſqualorem ac tabem induceret. Cuius igitur ætatis eſt hieme minoris egere caloris, & æſtate minus vereri, ne feruor æſtatis ariditatem inducat? Eius certè, quæ calore & humore interno abundat, quæ nihil minus eſſe poteſt, quàm ſenecta. Potius igitur terra iuueneſcit, ſi tantum in hoc propinquitatis diſtantiæque diſcrimine momenti eſt, quantum illi eſſe putauerunt, qui hoc miraculum exaggerarunt. Argumentum itaque adduxerunt

Terra, cũ Deo expoſtulatio.

runt vt ipſis videtur, admirabile, vt mihi videtur admirabilius: quia
tale nimirum ſit, vt contra eos ipſos pugnet, à quibus in auxilium
vocatur. Verùm vlterius excutiatur tam inſignis ratio. Monui craſſo
indicio & omnibus obuio, quanto ſpacio Sol propinquior ſit æſtate
de Copernici obſeruatione, quàm fuerit quondam ſub Principe
Hadriano: quod ſanè aſſero, ad vim caloris, exiguum perpuſillum-
que, & ferè nullum habere momentum. Cùm enim tria maximè ſint,
Corpora calefacientia quæ adiuuent.
experimẽtis, rationi, & Auicennæ conſentaneè, quæ adiuuent corpo-
ra calefacientia, propinquitas radiorum, rectitudo, & mora: eorum
nullum eſt, in quo minus ſit virium, quàm in propinquitate, ſi cete-
ra deſint: nullum quod per ſe plus poſſit, quàm mora & diuturnitas
Calfaciendi mora potentior rectitudine.
calefaciendi. Nam manum per directas flamas ducere, ſi celeriter id
agas, citra noxam queas, quas ne ad obliquos quidem radios, & lon-
giùs paulo ab igne, diu continere poſſis. Æſtatis igitur calor à dire-
ctione radiorum magnam quidem habet rationem; ſed multo maio-
rem, à mora corporis calefacientis. Propinquitas igitur illa tam exi-
gua, quàm eſt diametrus Solaris, Epicureis pedalis fortè iudicanda
in tanto interuallo, quantum eſt inter cælum Solis & terram, vix
eſt mentione digna, dum non de proſtaphæreſi ſupputanda: ſed de
calore augendo ratiocinamur. Si dicerem in hieme è tota eccentro-
tete, qua Sol tum terris eſt vicinior, nullum ſentiri calorem; habe-
rent aduerſarij, quod obiicerent radiorum obliquitatem & exiguam
moram. Quamobrem hoc miſſo, tranſeamus ad aliud argumentum.
Sol, cùm propinquiſſimus eſt terræ, per vertices eorum fertur, qui
partem Breſiliæ ad circulum Capricorni incolunt: at, cùm eſt à terra
remotiſſimus, illos deſpicit, qui feruentiſſimas Libyæ & Indiæ re-
Breſiliæ pars ad circulum Capricorni temperata.
giones habitant. At conſtat omniũ eorum confeſsione, qui ad illam
partem Breſiliæ commorati ſunt, regionẽ eſſe citra Tropicũ Capri-
corni temperatam, &, ſi qua re peccet, nimio humore peccare, cùm è
diuerſo bona pars Libyæ feruentiſsima ſit, & tota ſqualeat. Non eſt
igitur pondus aliquod in propinquitatis illo diſcrimine, ſed aliunde
cauſæ caloris maioris, minorisue ſunt petendæ, alioqui Libya ſitien-
tiſsima minùs, quàm Breſiliæ pars illa, torreretur: cùm Sol ab illa
longiùs, quàm ab hac, ſit remotus, tanto interuallo, quantum dat to-
ta eccentricitas. Si ergo in tota eccentricitate nihil ſit momenti,
quid erit momenti in triginta quatuor vnius gradus minutis? Quo-
uis ergò potius hæc centrorum propinquatio, quàm ad mundi ſe-
nium eſt referenda, pace tamen illorum, qui contra ſentientes arcana
nobis myſteria ex hoc Tantali fonte (quo eum nomine non imme-

ritò appello)hauſerunt. Longè verò illud eſt putidius, hinc velle de fine mundi vaticinari, quem volunt tum interiturum eſſe, cùm centrum terræ cum centro orbitæ ſolaris coiuerit, quod poſt quinque ſecula futurum minantur, de neſcio cuius Heliæ ſcriniis oraculum conſentaneum addentes. Verùm demiror quis docuerit hanc tantam fore centrorum permutationem, vt gradum vnum & quinquaginta ſex ſcrupulos appropinquatio perficiat intra quingentos annos, quæ intra mille, quadringentos, & eo amplius, triginta duntaxat ſcrupulos perfecerit. Sed hæc fortaſſe motuum analogia, ſiue potiùs portentoſa anomalia ex Heliæ etiam adytis eſt profecta. Quid ego hîc prius admirer? inſaniam ne illorum, qui ex ordinato aſtrorum progreſſu eius corporis ſolutionem interitumque ſomniant, in quo omnia ſtato & perpetuo motu voluuntur, nec à tot ſeculis vnquam vel minimum errorem commiſerunt! an verò alterum quòd ex centrorum coniunctione conflagrationem mundi augurentur? quæ ſi coniuncta eſſent, hoc facerent, vt Sol terræ ſemper æquè propinquus eſſet, atque tantum adhuc diſtaret, quantum ſemidiameter eccentrici ſolaris comprehendit? Atqui hoc tempore Sol in perigæo multo propiùs accedit, & nullum tamen aduſtionis adfert diſcrimen, ne illis quidem terris, quas rectis radiis deſuper intuetur. An verò illud magis ſtupendum, inueniri homines tam vecordes, qui non cogitant illius ſolius eſſe mundum diſſoluere, qui compegit, & cum nunquam ſigna corruptionis ei corpori infixiſſe, quod ſic creauit, vt à nullo, nec interno, nec externo contrario, corrumpi poſſit. Quid hoc eſt, bone Philoſophe? in re ſuapte natura incorruptibili, cuique nec intus nec extra quicquam eſt contrarium, ſigna quæris corruptionis, atque ea ſumis ex ordinaria naturalique cælorum motione. Supra naturam eſt, cælum diſſolui. Non eſt ergo in cælo ſignum corruptionis quærendum, cùm in eo cauſa nulla corruptionis extet. Solius illius eſt, qui molem compegit, quando eam diſſoluturus ſit, præuidere. Hic ergo conſulendus, non aſtra, non cæli, non cælorum imaginaria centra. Quod ſi induciæ nobis dentur, dum centrum orbis eccentrici Solis cum centro terræ coëat, nihil adhuc de interitu aut conflagratione metuendum. Nam ſi eodem greſſu pergat ire, quo ſolet ante quatuor millia annorum, de quingentis annis & pluribus etiam nihil cogitandum. Atque hæc quidem contra illos, ex ipſorum permiſſu, quibus centrum eccentrici ſemper deſcendere contra Arzachelem concedimus. Tantiſper tamen id

futu-

futurum dici poteſt, dum, quo deſcendat, non amplius habebit: vnde rurſus neceſſariò aſcendendum, niſi præter ſolitum ſit ei quies perpetuò danda. Nec eſt igitur materia aduſta, nec aduretur, nec Solis calor corpora abſumit; ſed alit, vegetat, vitam infundit; & infuſam conſeruat. Abeat igitur Plinius cum ratione ſua ad alium aliquem Empedoclis mundum, in quo hanc ſuam ſapientiam pinguem venditet, atque tradat. Non credam itaque cadauer in Creta, vel terræ motu, vel fluminum impetu detectum fuiſſe, quod ſex & quadraginta cubitorum Plinius facit, aliis Orionis illud, aliis Oeti fuiſſe arbitratis; tametſi Lucius Flaccus, & Metellus qui viſum iuiſſe dicuntur, per capita ſua iurarent. Aut marinæ belluæ oſſa fuerunt, aut dæmonis arte conficta, qui eiuſcemodi ludibriis credulos homunculos dementat, & à veritate ad falſas de rebus omnibus opiniones deducit. Ex eodem fonte manauit illud Plutarchi & Strabonis, qui aiunt à Sertorio in Tingi Mauritaniæ ciuitate, nunc Tanger nominata; corpus inuentum eſſe ſexaginta cubitorum, quod Antei fuiſſe putabatur. Nec diſsimile eſt, quod Boccacius in Deorum genealogia commemorat ſuo tempore contigiſſe: corpus non longè à Drepano inuentum eſſe, ſiue Erycis, ſiue alterius Gigantis, quod contactum ſtatim in puluerem ſit diſſolutum: de coxa tamen & tribus dentibus, quæ oſſa ſola remanſerant, inita ratione deprehenſum eſſe, totam longitudinem ducentos cubitos impleuiſſe. Eodem pertinet & illud corporis oſtentum, quod ad Valentiam Rhodanus detexit, longum ad pedes triginta. Porrò, quod in annalibus annotatum inuenimus, de Pallantis corpore non procul ab vrbe inuento, quod ad Henrici vſque ſecundi imperium durauerit integrum: vix video, quam poſſit habere explicationem. Refert Martinus, vt Bergomas Heremita tradit, ab agricola illud inuentum fuiſſe, atque vnà lucernam, quæ extingui priùs non potuerit, quàm foramen in fundo eius factum eſſet. Vulnus autem letale à Turno illatum, quatuor pedum hiatu patuiſſe, & altitudinem totius corporis muris Romanis ſuperiorem fuiſſe. Quæ omnia ſic dicuntur, vt non modò non videantur vera; ſed ne veriſimilitudinem quidem cuſtodiant. Egregia certè & commoda ratio ſtaturæ metiendæ, cadauer muris applicare, atque ita erectum ſuſtinere, quò altitudo innoteſcat, quaſi vel cubiti vel pedes ad menſurandum defuiſſent; aut forſitan non tanti fuiſſet miraculum, vt accurata dimenſione dignum putaretur. Iam cùm non eadem ſit murorũ vbique altitudo, debebat ſaltem moneri, cui parti admi-

randus hic menſor corpus contuliſſet. Nec illud ſilentio fuiſſet prætereundum, quî lucerna ardere potuerit citra aërem; cùm id non rationibus modò naturalibus, ſed experimentis omnibus aduerſetur, quæ docent ad luminis tutelam in metallicis fodinis cuniculos aliquando maximis ſumptibus excidendos eſſe, præter eos, qui ſunt ad venam neceſſarij. Deinde quæ vecordia & inſania fuit, lampadem tot ſeculis ardentem extinguere velle, quaſi non precioſiſſimis illa gemmarum flamis ſplendoribusque fuiſſet prę̨ferenda? Nec ſatis fuit monſtroſum corpus mœnibus Romanis, tanquam vlnis, menſuraſſe; niſi vulnus quoque quatuor pedum addidiſſet; è cuius ſpecus capacitate craſsi corporis craſſa anima in auras euolaſſet. Elegans etiam epitaphium adiecit, dignum ſcilicet auia Pallantis, carminum & litterarum inuentrice, quod ſic habet.

„ *Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni*
„ *Militis occidit, more ſuo iacet hic.*

Vbi quid ſibi velit putidum illud alterius verſiculi fartum, *more ſuo*, vellem equidem doceri. Sed legendum fortè, morte ſua, quod rurſus haud ſatis intelligo: cùm morte ſua quiſque tum interire dicatur, cùm non violenta nece exterius illata, ſed ægritudine aliqua ex intemperie humorum, & ſpirituum exorta occumbit. Nec video quamobrem Turnum militem vocet, cùm eſſet dux exercitus; atque is quidem ſtrennuus ac tantus, vt, quemadmodum Homerus Achillem Hectore deuicto, ſic poëta Mantuanus Æneæ in Turno ſuperato, ſummum militiæ decorum atque triumphi adornarit. Sed credo illa ætate glorioſius fuiſſe exiſtimatum, Euandri filium à gregario milite vulneratum occubuiſſe, quàm commiſſa pugna ſingulari, cum fortiſsimo imperatore, illuſtriſsimo mortis genere vitam finiiſſe; atque idcirco videlicet dixiſſe poëtam, Pallantem lancea Turni, non regij iuuenis, non eximij ducis, ſed militis duntaxat eſſe trucidatum.

Videmus quàm hi verſus lucernam Carmentis oleant, quàm omnia reliqua narrationis membra aſſenſum extorqueant, vt etiam ipſi Epicharmo, qui monuit μέμνησον ἀπιστεῖν ſe poſſe, probare videantur. Nos tamen non à Siculo monitore, ſed in ſcholis Peripateticorum didicimus, contra rationis leges nullius auctoritatem recipiendam eſſe. Quocirca nec Myſo illi credam, de quo Pauſanias didicit; corpus Aiacis tantum fuiſſe, vt mola, qua genu tegitur, par fuerit diſcis illis, quibus Athletæ quinquertiones vtuntur. Nec magis

gis admitto Aſterij magnitudinem, quem idem prodidit decem cubitis longum fuiſſe: nec Hylli item ingentia oſſa, cuius ſepulcrum tempeſtatibus fuerit arroſum. Verùm quia Aiacis, Aſterij, & Hylli ſepulcra maris tempeſtatúmve vi recluſa dicuntur, facilè in eam ſuſpicionem venio, vt belluarum ingentium, quales mare varias alit, oſſa fuiſſe credam, quæ vana hominum credulitas humana fuiſſe fingit, non ſecus atque Andouerpiæ elephanti oſſa pro humanis in Curia ſpectantur. Præterea neſcio, an natura aliquando in terræ vtero figuras quaſdam producat, quæ oſsium ſimilitudinem gerant, aſtrorum influxu materiam idoneam formante ad hominis quidem ſimilitudinem; ſi Orion, Cepheus, vel aliud quoduis humanæ figuræ ſidus, influentes cæli vires moderetur & gubernet. Sed de hoc rurſus mox erit agendum: ſatis nunc eſto cauſam indicaſſe. Videor ſanè mihi legiſſe, Theophraſto etiam quædam terræ oſſa nota fuiſſe, quæ ad eandem hanc cauſam erunt referenda. Neque porrò abſurdum eſſet, ſi quis cogitaret in tanto fabularum ſtudio, quo poëtæ hominum priſcorum animos imbuerunt; in tanta etiam ambitione diuinitatis opinionem apud poſteros conſequendi; potuiſſe fieri, vt Reges quidam eiuſmodi ſceleta fingi ſibi celarîve ſibi curaſſe de Balenarum oſsibus, atque ea ſepeliuiſſe: quò ſecutura ætas, hanc auguſtam magnitudinem admirata, crederet non hominum, ſed deorum filios fuiſſe, quorum tanti artus inuenirentur. Poſtremò illa eſt dæmonum calliditas, vt eiuſmodi oſtenta ab ipſis proficiſci poſſe, non ſit alienum exiſtimare, quibus homines impellant ad deorum heroumque ſtolidam credulitatem; faciantque, vt cùm omnis diuini verbi notitia, tum verus Dei Iehouæ cultus animis hominum eximatur. Vt ergo tandem hæc Gigantomachia defungar, dico nec Andouerpiæ, nec vſquam gentium hæc hominum portentoſa corpora extitiſſe. Eſt tamen hoc reliquum docere; quare domus in ſummo arcis conſtructa, domus Gigantis vocetur. Quod quidem facillimum eſt, ſi conſideremus eadem ferè voce, eodemque pæne ſono, Gigantem & Rutenũ apud nos nominari. Eſt autem domus hæc, & ante multas ætates fuit, Rutenorum. Cùm igitur vulgus fabulam de Gigante audiuiſſet, ſtatim commenti ſunt has vetuſtas ædes Gigantis fuiſſe. Quando verò, & cuius beneficio, Ruſſorum eſſe cœperit, in progreſſu hiſtoriæ explicabo.

Belluarum oſſa humana credita.

Dæmonum calliditas.

Domus ſummæ Arcis Antw. quare domus Gigantis.

Inſignia porrò manuum quam habeant originem, non æquè in promptu eſt videre; illis præſertim, qui falſa vectigalis opinione ſunt

Inſignia manuum quam habeant originem.

ſunt anticipati. Mihi non perinde eſt difficile, omnes quæſtiones in rerum, de quibus tractatur, principia reſoluenti. Nam ſi conſtet Atuaticum ſic nuncupatum eſſe, quò ea, quæ manibus accepiſſent, manibus tenerent, vti anteà docui; non alienum fuit ab eodem propoſito duas manus inſignibus aptare. Verùm quoniam inſignia hæc antiquiſsima ſunt,& plurimum continent præceptorum, ad Remp. bene rectéque gubernandam; operæ mihi precium facturus videor, ſi ea ſigillatim exiguo libello declarauero: in quo demonſtrabo manus has nihil ad Gigantem, nihil ad Brabonem, nihil item ad vectigal illud, quod comminiſcuntur, pertinere. Sed, ne ſtatim id iam faciam,aliud adfertur impedimentum: &, quò promiſſum hoc diutius differam, tanto maiore cum fœnore, vt Iani Antwerpiani anatociſmus poſtulat,me ſpero ſoluturum.

FINIS LIBRI SECVNDI.

I. GOROPII BECANI

NILOSCOPIVM.

LIBER III.

CVM NVNC PROPE GIGANTOmachia mea defatigatus, conſiderem à contentionum turbis eluctari me poſſe; alia ſeſe acies obiecit, atque ea nihilo minùs, quàm prior, ad pugnam inſtructa. Cui adeò impar videor, vt non armis me, ſed hoſtili duntaxat riſu, & ſolo claſſico ſuperatum iri aduerſarius arbitretur. Ex hac enim vnus de primoribus, Quid, inquit, tu in hac regione antiquitatem quæris, & Atuaticum in ea veterum ſtatuis, in qua non ante ita multos annos non hominum, ſed piſcium, domicilia fuerunt? Quod ſi neſcis, vallum vrbis intuere, quod nihil aliud eſſe videtur, quàm teſtarum coagmentum; cùm tamen ad quadraginta pedes facilè è terræ plano aſſurgat, & vltra ſexaginta, vbi minimum, in latitudinem porrigatur. Si igitur tantum concharum hîc ſit effoſſum; quî fieri poteſt, vt mare hîc fuiſſe neges? Impudentis enim ſit, vbi conchylia tanta copia inueniuntur, illic mare aliquando fuiſſe, non confiteri. Deinde tota hæc planities nihil aliud eſſe poteſt, quàm maximorum fluminum illuuies, paulatim è ſuperioribus locis inuecta. Hæc, atque his confinia, cùm videam mihi obiici; atque iis, qui obiiciunt, omnes paſſim conſentire, nec id facere citra rationes & auctoritates primæ claſſis ſcriptorum; cogor certamen inire, non de finibus tantùm regionis, ſed de re omnium longè præſtantiſsima: de ipſa nimirum veritate. Periclitandæ hîc vires ingenij, & primùm contra illos, qui primos ordines apud aduerſarios ducunt. Horum princeps eſt Herodotus, hiſtoriæ (ſi Ciceroni credimus) parens. Is igitur à conchyliis & aliis quibuſdam argumenta ducens, maximam Ægypti partem ex Nili alluuione accreuiſſe contendit; eam præſertim, quæ à montibus Memphiticis ad mare vſque exporrecta fluminis incrementis latè irrigatur. Huius in ſententiam omnes ferè, quotquot pòſt fuere, cùm philoſophi, tum hiſtoriographi, deſcendunt. Quamobrem huius rationes & argumenta principiò diligenter ſunt expendenda,

videndumque, num neceſsitatem adferant ad aſſentiendum. Nam cùm iiſdem noſtri aduerſarij nitantur, mea tueri non potero, niſi anteſignani huius omnia tela confringam. Operæprecium igitur eſt verba eius audire, quò vis ipſorum propiùs intelligatur, in quibus obiter quædam emendabuntur:

Herodoti locus caſtigatus.

Τὰ περὶ Αἴγυπτον ὦν καὶ τοῖσι λέγουσι αὐτὰ πείθομαι, καὶ αὐτὸς οὕτω καταδοκέω εἶναι ἰδών τε τὴν Αἴγυπτον προκειμένην τῆς ἐχομένης γῆς κογχύλιά τε φαινόμενα ἐπὶ τοῖσι ὄρεσι καὶ ἅλμην ἐπανθέουσαν, ὡς καὶ τὰς πυραμίδας δηλέεσθαι καὶ ψάμμον μοῦνον Αἰγύπτου ὄρος τοῦτο τὸ ὑπὲρ Μέμφιος ἔχειν. πρὸς δὲ τῇ χρεώῃ οὔτε τῇ Ἀραβίῃ προσούρῳ ἐούσῃ τὴν Αἴγυπτον προσεικέλην, οὔτε τῇ Λιβύῃ, οὐ μὲν οὐδὲ τῇ Συρίῃ (τῆς γὰρ Ἀραβίας τὰ παρὰ θάλασσαν Σύριοι νέμονται) ἀλλὰ μελάγγεόν τε καὶ κατερρηγνυμένην ὥς τε ἐοῦσαν ἰλύν τε καὶ πρόχυσιν ἐξ Αἰθιοπίης κατανενειγμένην ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ· τὴν δὲ Λιβύην ἴδμεν ἐρυθροτέρην τε γῆν καὶ ὑποψαμμοτέρην, τὴν δὲ Ἀραβίην τε καὶ Συρίην ἀργιλωδεστέρην τε καὶ ὑπόπετρον ἐοῦσαν.

Quæ nos ſic Latina fecimus. Quæ igitur de Aegypto feruntur, ea ſic habere cum eorum fide adducor, qui mihi ſic retulerunt; tum verò de mea ipſius opinione in hanc item ſententiam deſcẽdo, proptereà quòd videam Aegyptum continenti ſibi terræ præiacere, & conchylia in ipſis etiam montibus cerni, necnon ſalſuginem quoque efflorescere, adeò vt & pyramidibus noxia ſit: tum etiam montem eum, qui Memphi imminet, ſolas arenas habere. Præterea Aegyptum neque Arabiæ ſibi confini, neque Libyæ, atque adeò ne ipſi quidem Syriæ (Syri enim partem Arabiæ maritimam incolunt) colore ſimilem eſſe; ſed glebam habere nigram, & rimis fatiſcentem, vtpotè quæ limus ſit, & illuuies, ex Aethiopia flumine deuecta. Libyam autem ſcimus terram habere & rubentiorem, & nonnihil arenoſiorem: Arabiam porrò & Syriam magis argilloſam, & quaſi lapideſcentem. Hæc qui Vallæ verbis contulerit, videbit eum non parum falli, & auctoris mentem non modò non aſſequi; ſed ne ſtructuram quidẽ orationis. Loco προκειμένην legit προτεταμένην. Loco χρεώῃ placuit χώρῃ. nec aduertit, quam Græci vocant orationis parentheſim, quam tamen ſententia & verborum ſtructura monſtrabat, nec non vis ipſa collectionis. κατερρηγνυμένην fragilem dixit, cùm arenoſa fragilis ſit, & friabilis, non cœnoſa, quæ ad ducendum, quàm ad terendum, facilior eſt. Quæ quidem eò moneo, non quò virum optimè de litteris meritum ſugillarem; ſed quòd neceſſaria mihi

eſſet

eſſet proba huius loci & intelligentia & explicatio: cùm in eo ſit ferè robur omne eorum, qui aliter, quàm ego, de antiquitate noſtra ſentiunt. Addit deinde Herodotus his, quæ ipſemet conſpexerat, aliud argumentum, à Sacerdotibus adductum:

Ἔλεγον καὶ τόδε μοὶ μέγα τεκμήριον περὶ τῆς χώρης ταύτης οἱ ἱρέες ὡς ἐπὶ Μύριος βασιλῆος ὅκως ἔλθοι ὁ ποταμὸς ἐπὶ ὀκτὼ πήχεας τὸ ἐλάχιστον ἄρδεσκε Αἴγυπτον τὴν δὲ ἔνερθε Μέμφιος, καὶ Μύρις οὔκω ἦν ἔτεα ἐνακόσια τετελευτηκὼς, ὅτε τῶν ἱρέων ταῦτα ἐγὼ ἤκουον. νῦν δὲ εἰ μὴ ἑκκαίδεκα ἢ πεντεκαίδεκα πήχεας ἀναβῆ τοὐλάχιστον ὁ ποταμὸς οὐχ ὑπερβαίνει ἐς τὴν χώρην. *id eſt,*

Dixerunt verò & illud mihi Sacerdotes; vnde magnam coniecturam de hac regione facio, quòd, regnante Myri, cùm fluuius ad octo vt minimum cubitos excreſceret; ſatis irrigabat Aegyptum, Memphi inferiorem. Et Myris quidem necdum nongentis annis, cùm hæc ego de ſacerdotibus audirem, è viuis exceſſerat. At nunc, niſi ſexdecim vel quindecim vt minimum cubitis aſcendat, regionem non inundat. Atque hæc quidem ex Herodoto nobis obiiciuntur. Eiuſdem de Aegypto ſententiæ eſt Ariſtoteles libro Meteororum primo, quam dicit in dies magis magisque exareſcere, & à Nilo totam eſſe inuectam aggeratamque. Sed quia longo temporum tractu paludes oblimentur, & habitationi reddantur idoneæ, initium rei obliuione inuolui. Atque idcirco ab Homero Thebaidos mentionem duntaxat fieri, Memphi vel nondum enata, vel necdũ eò progreſſa, vt digna commemoratione haberetur. ſignum etiam eſſe, quod paulatim ſit aqua exſiccata, quòd Seſoſtris didicerit, mare rubrum altius eſſe Aegypto; atque ea de cauſa, quod in animo habebat, foſſam à mari Erythræo in Nilum non duxiſſe. maiorem igitur Aegypti cauitatem, quàm eius alueì eſſe, quo Erythræum mare continetur. Iam verò, ſi Aegyptiorum regio, quos omnium mortalium antiquiſsimos eſſe credit, ita recẽs ſit enata, vt tanta ab Homeri tempore facta ſit commutatio; par eſt de ceteris quoque terris idem exiſtimare, & tantò poſteriùs exſiccatas eſſe, quantò homines in iis habitantes, Aegyptiis ſunt poſteriores. Atque hinc iam effici, vt neque flumina vlla ſint perennia, neque ſemper mare illud fuerit, quod nunc mare eſſe cernitur; ſed viciſsim modò mare, modò terras, eadem loca fieri, certis quibuſdam temporum conuerſionibus, quibus fato quodam nunc maximè ſiccitates, nunc maximi humores aliis atque aliis locis exiſtant: atque id quidem in longiſsimo quodam anno fieri, haud aliter, quàm in anno commu-

ni æſtatem & hiemem fieri videmus. Ita Tanaim, & Mœotida paludem, & ipſum etiam Pontum exſiccatum iri, atque ſimiliter omnia permutanda in temporis infiniti infinita duratione. Hæc & eiuſmodi plura Ariſtoteles, partim ex Herodoti de Ægypto hiſtoria, partim de Platonis Atlantide inſula videtur hauſiſſe. Putat enim cum Platone, mare extra columnas Herculis vadoſum eſſe, & nauigiis maioribus minimè peruium; non alia (vt opinor) cauſa, quàm quòd ſic à magiſtro ſuo didiciſſet. Hiſtoria verò, quæ à Platone de Atlantide inſula, & antiquitate Ægyptiorum eſt conſcripta, omnibus eſt notior, quàm vt à me hîc ſit referenda; neque etiam magnopere facit aduerſus ea, quæ nos de vetuſtate regionis noſtratis aſſeueramus. Plutarchus in Oſiride, vbi plurimus eſt in Ægyptiorum antiquitatibus inueſtigandis, aduerſarius meis plus adfert adiumenti, cùm de Homeri teſtimonio docet Pharon vnius diei nauigatione ab Aegypto remotam fuiſſe, & totam Aegyptum mari olim ſubſediſſe; eò quòd ſuo etiamnum tempore conchæ in fodinis & montibus etiam plurimæ inuenirentur, & omnes putei & fontes aquam ſalſam & amaram haberent; illius videlicet maris reliquias, quod loca ea olim occupauit. Polybium non adduximus, propterea quòd is videatur Ariſtoteli eſſe pedaneus in timore, quo veretur, ne Pontus aliquando nauigationem excludat. Neque verò alios rogabo ſcriptores, quid hac de re ſentiant, poſteaquam video totius eruditionis coryphæos, & non anteſignanos modò; ſed ipſos etiam imperatores omnium diſciplinarum in eadem eſſe ſententia, &, vt ſint, eiſdem rationibus niti.

Non igitur eſt mirum, ſi noſtrates quoque homines eiſdem argumentis inducti, quibus priſci illi ſcriptores, nihil certius habeant, quàm totam hanc camporum latitudinem, quę Moſę, Scaldis, Oceani, Arduennæque finibus continetur; Delphinorum, & reliqui Phorci exercitus ſtationem quondam, non terreſtrium animalium, fuiſſe. Videndum igitur mihi, an quicquam contradici queat, quo vetuſta hæc, & ferè Ogygia aſſertio vel eleuetur, vel (quod fore ſpero) tota nihili eſſe & flocci pendenda videatur; ſi modò rationum pondera, non magnifica teſtium nomina, ſtateræ appendantur. Primùm igitur illud, quod de conchyliis magno applauſu argumentum Herodotus & Plutarchus ducunt, vanum omninò & quauis palea leuius eſſe contendo. Eodem enim peruinci queat, ſummos Alpes aliquando ſub Oceano latuiſſe: quod ſi admittam, non plus contra regionis noſtræ, quàm contra omnium terrarum, vetuſtatem pugnāt; nam & in illis conchæ & oſtreorum teſtę inueniuntur. Nihil eſt tam

Conchylia an maris argumentum.

altum

altum, nihil tam ab æquoreis fluctibus remotum, in quo non ſit reperire teſtas eorum, quæ in ſolis aquis marinis vitam agunt. Quod equidem cùm aliorum relatu, tum experimentis diuerſorum montium ſum edoctus. Cùm in Alpibus Tridentinis, & vicinarum gentium, perreptarem altiſſima quæque montium cacumina, vtroque pede ſenis vncis innixo, & manibus pinnato baculo greſſum firmantibus, & ipſe conchas inueni, & ab iis, qui Capricornos, ſiue Ibices, & Damas inſectantur, didici non raró inueniri. Et crebriùs haud dubiè inuenirentur, ſi lapides æquè illic, atque infimis locis, exciderentur. Nunc cùm vectura illinc nulla eſſe queat, nulla eſt lapicidina, niſi cùm arces ex ipſis rupibus excauantur, anguſtis præcipitiis, & capreolorum ſemitis, vel funibus ſubeundæ. Cùm igitur eiuſcemodi teſtæ internis vel terræ vel ſaxorum viſceribus deliteſcant, & in ſummis Alpium rupibus raró interna tententur; non poteſt fieri, vt illic crebrò videantur. Videntur tamen, ſaxis torrentium vi deraſis, vel immani gelu, magno tonitru diuulſis, vel fulmine, turbine, aquarumve violentia præcipitatis aut diſruptis, vel alia vi quapiam naturæ dehiſcentibus; quibus fiat, vt, quæ intus condita fuère, prodantur. Apud vicinos noſtros Limburgos, Leodios, Chondruſos, Namurcos, Hannonas, Atrebates, Tornacenſes, & alios multos, à quibus vel marmora nobis, vel alia lapidum genera aduehuntur, non parua eſt teſtarum copia & varietas. Vidi ipſe in marmore cæruleo ſolidiſſimo pectinem & ipſius ſedem ita affabrè delineatam, vt nihil ars ſimile poſſe videretur. Vidi in ſilice duriſſimo, Bethunis aduecto, quo viæ apud nos ſternuntur, tot conchulas totas lapideas, & concluſis valuulis integras, magna vt cura & arte ex illis fuiſſe cæmento aliquo compactus iudicaretur. In ſuburbano Pariſienſi agro qui supernè copioſa fruge luxurians, ſubtus cauus magna ſui parte eſt, & vehiculis peruius, inueni teſtas non paucas turbinum marinorum, elegantiſſimo ordine & tortas & tuberculis inſignitas, atque ita omnibus modis perfectas, nihil vt, præter viuum piſciculum, ad integritatem deeſſet. Vidi in Anglia lapidem, è ſummis montibus exciſum, qui percam ad viuum exprimeret, ne minima quidem lineola ad perfectionem deſiderata. Nec pauca mihi monſtrauit Venetiis Andreas Lauredanus, antiquitatum omnium & naturæ miraculorum diligentiſſimus obſeruator & cuſtos. Quid multis? neminem eſſe credo non omnino ocioſum naturæ ſpectatorem, qui non ſimilia multa obſeruarit. Omnibus ergo eiuſmodi locis mare aliquando ſuperius fuiſſe, neceſſe erit fateri, ſi proba illa ſit collectio, quæ de conchyliis marinis Neptunum aruorum finibus induxit:

atque ita nihil mihi oberit, quò minus dicam noſtram regionem non minùs antiquam eſſe, quàm ceteras omnes, in quibus id genus conchylia ſunt inuēnta. Sàtis hoc quidem mihi eſt ad Herodoti & Plutarchi concluſionem infirmandam. Sed, quia abſurdi illatio, quamuis ſatis ea vnde proceſſit, falſa eſſe oſtendat; non tamen rei, de qua quæritur, naturam explicat; atque idcirco animum dubitationi non eximit, ſed plerumque magis inuoluit; ſatius erit veram adferre ſolutionem. Hæc tamen non poterit ex hiſtoriæ monumentis adferri, ſed petenda tota eſt è philoſophiæ penetralibus, ad quæ rapi videmur hac mirabilium conſideratione. Sed quia naturæ arcana non ſunt nobis hîc tractanda, obiter & breuiùs, quàm res poſtulet, diſputationis munere defungemur. Materia generationi ſubiecta ſicut omnes formas ęquè recipere poteſt, ita de ſuo ſinu ſiue potentia nullas educit. Si enim educeret, antè habuiſſet; deinde educere, agentis eſt: actio verò omnis formam præfuiſſe monſtrat. In materia igitur forma fuerit, cuius efficacia aliæ formæ producantur; quod eſt abſurdum. Aliunde igitur formæ procedunt atque rerum eſſentiæ. Non ab elementis, non à cælo, quorum formæ ſunt actionibus propriis quibuſdam & motionibus addictæ, ita vt nihil poſsint excellentius efficere, quàm ipſorum mouendi poteſtas ferat: niſi velimus dicere, quicquam eſſe, quod alteri vitam dare poſsit excellentiorem, quàm ipſummet poſsideat. Quomodo igitur dicitur, Homo generat hominem & Sol? eo nempe, quòd homo & Sol materiam præparent, vt idonea ſit formæ recipiendæ. Cælum enim hominem ſi generet, id faciat, quod longè ſit cęlo excellentius, cogitandi intelligendique facultate. Non igitur cælum formas dat: ſed, ad formas recipiendas, materiam diſponit & aptat. quæ quidem diſpoſitio euſque pertinet, dum id tantum producitur, quod caloris, frigoris, humoris, ſiccitatis, & reliquarum qualitatum, quæ his ſunt ſecundariæ efficaciæ, produci poteſt. Figuræ igitur forſan quædam cælo debentur; ſed ſi vita accedat, alius nunc opifex quærendus qui cælo ſit præſtantior. Hunc formarum datorem nuncupemus, qui ſe per totum vniuerſum inſinuans, vbique adeſt, vbique materiæ præparatæ formas dat, & eas in ea tantiſper conſeruat, dum materiæ cōpago & præparatio ferre poteſt. Hic, ſiue vnus ſit, ſiue multas ſub ſe intelligentias habeat, imperio & poteſtate ſua totum formarum orbem adminiſtrat, & cuique materiæ dat pro eo, atque ad ſuſcipiendum eſt idonea. Hic ranis, & piſciculis in aëre, hic muribus, & vermibus, & ceteris animantibus e limo genitis, materia priùs a cælo pręparata, formas infundit. Vbicūque igitur humor ſiue liquor inue-

Materia omnium formarũ capax.

Formæ unde procedant.

inuenitur ad teſtaceorum vitam idoneus, viua teſtacea generantur. Vbi verò materia erit capax illa quidem formæ eius, quæ dat, vt teſta quid ſit & vocetur, non poſsit vero viuo piſciculo liquorem idoneum præſtare; fiet vt teſta duntaxat, non piſciculus, generetur. Formas autem iſtas, ſiue figuras accuratas, & animalium proprias, non cælo adſcribo, quod inſtrumentorum peculiares formas dare non poteſt; ſed ipſi formarum datori: quem ſingulis ſpeciebus alium & alium adeſſe, tanquam efficientem quandam ideam, ſi dixero, id dixero, quod poſſem tueri. Antwerpiæ latomus quidam viuum buffonem in medio marmore inuenit. Quod ſi eo loco aptus humor buffoni fuit inuentus; quid vetat quo minus aliquando liquor in ſaxis inueniatur, quo marina quoque animalia generentur: viua quidẽ, ſi locus & humor ferat, corporata verò tantum, ſi humor vitã non admittat? Opifex enim progreditur eò, quoad eius materia patitur, vltrà progreſſurus, ſi loci & materiæ inopia non excluderetur. Non eſt igitur mirum teſtas in montibus ſummis inueniri: minùs verò mirum in illis inueniri, in quibus ſalſugo aliqua eſt, marinæ ſalſugini compar. Similis enim materia ad formas recipiendas eſt apta. In Ægypto igitur, regione non ſalſuginis modò, ſed nitri etiam ferace, quis admirabitur conchylia generari? quis etiam in noſtrę regionis ea ſubterranea arena, quæ loco & natura marinis vadis reſpondet, illa admirabitur? cùm ea temperamentum quoddam liquoris marini exugat, Oceano in terras ſurſum per omnes canales magna vi irruente. Cauis igitur ſubterraneis, & maximè ei arenæ, quæ proxima eſt aquis, per orbem terræ ſubtus meantibus, liquor quidã apud nos communicatur, qui conchyliorum figuras facilè induit, vitam etiam accepturus, ſi locus viuum piſciculum alere poſſet. Videmus itaque Antwerpiæ quibuſdam locis, poſtquam ad aquam hanc ſubterraneam fodiendo ventum eſt, magnam quandam cruſtã ad duos pedes, vel plus eo craſſam; aliquando etiam tenuiorem, quæ tota eſt ex eiuſmodi varia conchyliorum congeſtione coagmentata, quaſi vena quædã lapidis aut marmoris eſſet. Nec porrò vſquam in mari aut litore tanta congeries concharum cuiquam viſa eſt, vt fruſtra ſomniemus, ita paulatim mari recedente fuiſſe cõgeſtam. Nam, ſi ita hoc eueniſſet, cerneremus adhuc in Zelandiæ, Hollandiæ & Flandriæ litoribus, tantæ craſsitudinis cõgeriem iacere. Quid? quod pectinum in litoribus noſtris magna eſt raritas, adeò vt à D. Iacobo è mari Gallaico pro monſtris adferantur? at è foſsis noſtris infinita copia eſt educta, quã in vallo, quod mõtis inſtar eſt, cuiuis licet videre. Et, qui conchulas legere volet; ei nihil opus eſt ad litora proficiſci: in

in mœnibus habet plus multo, quàm litoribus abundantiæ. Ego igitur non magis hîc mare fuiſſe credo, quàm in lapicidinis Megarenſium, è quibus lapis effoditur cōcharum marinarum coalitu conſtans, ceteroqui candidiſſimus; quem à re ipſa Conchida appellarūt. Quòd ſi mare huic originem cauſamque naſcendi dediſſet, in Piræo potiùs debebat inueniri. Iam cùm tota Græcia variis promontoriis in mare excurrat, variis ſinibus mare admittat, nuſquam tamen Conchis, quàm Megaris, inuenitur. Vtinam noſtra cruſta ſic induruiſſet, vt lapidem quoque ſolidum componeret. Nam Megaricus ille adeò ſolidè coiuit, vt Caris, Phoronei filij, ſepulcrū, & alia non pauca opera ex eo facta fuiſſe, Pauſanias teſtetur. Ad eandem cauſam dentes illi, in foſſis inuenti, referēdi ſunt, qui Carchariæ dentibus ad amuſſim reſpondent, niſi quòd de terra, in qua diu iacuerunt, pro candido, pullum colorem videantur traxiſſe: in his aliqui ſunt ſerrati, aliqui citra ſerram in acumen tendunt; omnes tamen acutiſsimi. Sed quia pauci ſunt, qui Carchariæ canis dentes viderunt, fit vt nō dentes, ſed linguæ ſerpentinæ vulgò nominentur; quibuſcum tamen nihil habent ſimilitudinis. Huius generis, ſiue dentes, ſiue linguas, è foſsis circa Antwerpiam frequenter extrahunt minore miraculo, quòd piſcem, cuius dens videri queat, non cognoſcant; alioqui clamaturi, Carcharias hîc olim habitaſſe. Quibus lapides hi linguæ videntur, Gloſſopetras eas nominarent. Nos pari ratione Bugloſſum lapidem illum vocabimus, qui ſimiliter è foſsis vrbis noſtræ eſt extractus. Huic longitudo ſeſquicubitalis; latitudo, qua maximè patet, dodrantem ęquat, paulatim in cuſpidem obtuſam ad linguę formam producta, colore & duricie Baſaltem refert, pondere ferrum, parte ſui latiore & craſsiore foramina duo habet ea amplitudine, qua in caluaria equina oculorum cauitates videntur, cetera linguæ bubulæ non diſsimilis; vt meritò vel ab ea, vel ab ingenti magnitudine Bugloſſus vocari poſsit. Cuius, rogo, marinæ belluæ, & quod os hunc in lapidem tranſiiſſe dicemus, ſi omnia id genus ad animalium partes ſint reuocanda? Ego certè nullam inuenio, nec fuiſſe quidem opinor, non magis, quàm animal aliquod fuiſſe, cuius vel lingua, vel dens Gloſſopetra dicatur. Nam quamuis his locis à mari non longo interuallo diſsitis ſuſpicari quiſquam poſſet Carchariæ dentes eſſe, non tamen idem ſibi perſuaderet in colle illo, qui Aquiſgrani imminet, tantum id genus piſcium fuiſſe, quantum fuiſſe de Gloſſopetrarum copia coniectari deberet. Generantur hæc in terra perinde, atque alij infiniti generis lapides, nihil cum viuis animantibus habentia commune. Eodem, & ad eoſdem fontes, amando ſer-

Bugloſsi lapidis deſcriptio.

pentes ſaxeos Irlandiæ, quorum vnum in Anglia vidi ſpiris in ſe contortum; qui non alia ratione prouenit in lapidum metallis, quàm conchæ apud Megarenſes. Apage illos, qui viuos hos ſerpentes fuiſſe, & incantamento in lapidem verſos eſſe, de quibus neſcio fabulis perſuadere nituntur. Naturæ ſunt hæc, non hominum, miracula: & ne miracula quidem, cùm videntur perinde, atque cetera, è cauſis ſuis apta. Quòd verò quædam inter hæc lapideſcant, quædam non; id ſuccis & frigori tribuendum. Multi enim humores ſiue liquores ſunt, qui lapidis indurandi vim habent. In teſtis igitur conchyliorum quaſdam eſt videre teſtas adhuc eſſe, alias etiam in lapidẽ tranſiiſſe. Cancros vidimus totos ſaxeos, in quibus cruſta & quicquid intus erat, in lapidem degenerarat. quo minus eſt mirandum, ſi in conchis id fiat, natura ſua multo durioribus. Sed quid ego de cruſtaceis dico, cùm percæ etiam ſaxeæ ſint inuentæ, atque adeò lapidei ſerpentes? Ad vim itaque formatricem in conchyliis noſtris recurrimus, quæ in quaque re id facit, quod præſtantiſsimum in ea fieri poteſt, pro elementorum miſtione. Vbi ergo viua fieri non tulit materiæ diſpoſitio, aut locus, illic figuram ſaltem induxit, vitam additura, ſi locus & temperamenta permiſiſſent. In litore Anconitano ſaxa magni ponderis, quinquaginta & plurium etiam librarum, è mari trahuntur: his colos & conſtitutio exterior ea eſt, quæ lapidi Aëtiti, rudis nimirum & non difficilis læſu aut tritu; interior verò cruſta aut tunica dura eſt, & quæ poliri poſsit, haud ſecus, atque interior Aëtitæ tunica: colore etiam ſubcæruleo, ne hac quidem nota ab Aëtite diſcedens. Rumpuntur hæc ſaxa maioribus malleis ferreis, magna vi impactis, non quò intus, vt in Aquilæ lapide, alius calculus inueniatur; ſed quò piſciculi delicatiſsimi extrahantur eiuſdem generis cum Solenibus, quas Cappas longas Veneti appellant, ſed eò delicatiores, quòd non aqua marina, ſed rore quodam tenuiſsimo, per lapidem imbibito, paſcantur. Hi plures numero, ad viginti, modò plures, modò pauciores ita ſaxo includuntur, vt ſingulis ſuus ſit nidus, ad magnitudinem & figuram piſcis omnibus lineamentis reſpondens. Inter nidos ſaxeo interſtitio relicto, ex his veluti è vaginulis rupto lapide eximuntur integri Solenes, ad palatum & lumbos delicatiorum plurimum facturi. In his igitur ſolidiſsimis ſaxis, in quibus aqua nulla, nullus liquor, inuenitur, præter eum, quem piſcis continet, non figura modò Dactyli ſiue Solenis, ſed vita etiam & omnis piſciculi laus perficitur & abſoluitur, melior vt multo ſit, quàm ſi in ipſo mari extra lapidem natus fuiſſet. Si igitur in his ſaxis viuos abſolutosque cum

Quædam lapideſcũt, quædam verò non.

h vngui-

vnguiformi ſuá fiſtula Solenes intelligẽtia hęc, formarũ diſpenſatrix, formauit; quid ni eidem fuiſſe dicemus, figurati quidem ad piſcem hunc corporis, non verò viui procreandi, facultatẽ? Figurarũ enim, quæ animantium corporibus ſunt propriè, tum earũ etiam, quæ corporibus non viuis eodem ſemper modo inſunt, conſtanti ſimilitudinis perennitate, cauſam ego ab effectricibus ideis, non à cæli duntaxat materia & forma, eiuſque motione circulari, pendere credo: atque ita in vniuerſum ſtatuo vim vnamquamque formatricem tantum vbique producere, quantũ materia capere poteſt; atq; ita multa corporatura quidem hoc vel illud animal eſſe, vita verò nequaquam:

Figurarum ſimilitudinis cauſa.

„ *Eſt aliquò prodire tenus, ſi non datur vltrà.*

Sic animalium etiam terreſtrium oſſa, nedum marinorum, in terra generantur; atque modò quidem oſſa perdurant, modò verò ſucci locique natura in lapides tranſeunt. Georgius Agricola in agro Luneburgenſi teſtis eſt oſſa belluarum marinarum orta eſſe, & in lapides conuerſa. Habeo equidem oſſa ſaxea ingentia, Balenarum oſsibus maximis æqua, quæ Nicolaus Rokokius, ciuium apud nos frequens magiſter, domi ſuæ vidit è terra erui, dum aquis hauriendis puteum fieri curaret. Plinius etiam è Theophraſto oſſa in terra naſci, & in lapides tranſire auctor eſt. Huc fortè referenda ſint oſſa illa enormia, quæ Gigantum fuiſſe vana hominum ingenia crediderunt. Verùm ne vlteriùs, quàm conchylia noſtra & oſſa belluina poſtulant, naturæ ſcrinia excutiam; hîc finem huic conſiderationi impono, certus neminem fore, qui noſtra hæc bene ruminarit, quin mox ſit concluſionẽ illam è conchyliis connexam deriſurus. Hoc igitur in commune reſponſum ſit omnibus iis, qui conchas & magna piſcium oſſa nobis ingeſſère. Miror equidem Plutarchum, hominem philoſophũ, iſtud non animaduertiſſe, vel ex eo ſaltem, quòd in mõtibus etiam diceret conchylia inueniri. Quod ſi verũ fuit, quare non æquè aſſeruit, ſuperiorem Aegyptum atque inferiorem mari coopertam fuiſſe? Hoc ſi fateretur, in Thebaïda tandẽ & ipſam Aethiopiam mare deduceret, & ipſos tandem Alpes ſummergeret hac ſua collectione. Verùm enimuerò illud videtur magnũ pondus habere, quòd idem Cheronæus de puteorum aquis ſalſis mare inuexit: quod tamen, ſi vel leuiter attrectetur, ſtatim dilabitur & euaneſcit. Putei ſalſi ſunt, ergo mare aliquando Aegyptum occupauit. meliora quæſo. Halæ ad Oenum, altiſſimum montem, vidi totum è ſale conſtare, ergo & illis Alpibus mare aliquando fuit ſuperius. In Salinis Burgundiæ perenni ſalſedine fons eſt; fuit igitur Burgundia mari aliquando ſummerſa. In Gothalanis Pyrenæi radices copioſum ſalem

Putei ſalſi an mare arguant.

lem ſubminiſtrant; fuerit igitur & Pyrenæus aliquando ſtabulum
Balenarum. Bene quidem hæc omnia, ſi antè docuiſſet, nuſquam
quicquam ſalſi inueniri, quò non ante mare ſalſedinem inuixiſſet.
Cùm tam variis orbis partibus ſal in montibus reperiatur, miror ſa-
nè tam leue argumentum tanti apud doctiſſimum ſcriptorem fuiſ-
ſe. Nil eſt ad fallendum potentius, quàm grauium auctorum ſen-
tentiis antè occupari, quàm, quid in re quaque ſentiendum ſit, dili-
genter & accuratè ſit examinatum. Id ego hîc Plutarcho eueniſſe
video, qui Herodoti, & Ariſtotelis, & aliorum etiam aſſertionibus
anticipatus, non inquiſiuit, an alia in puteorum ſalſedine cauſa in-
ueniri poſſet. Cauſa, quæ mare ſalſum reddat, ab Ariſtotele ſatis eſt
explicata: at illa in puteis valere non poteſt, multò verò minus in
montibus. Succus eſt terræ, qui in ſalem abit, congelandus, ſi quæ
concurrũt congelationẽ iuuent, & tanto magis cõgelandus, quantò
cauſæ congelationis fuerint potentiores. Strabo fontis meminit,
cuius aqua tanta celeritate concreſcat, vt ſi auium alæ ea madefiant,
volatum impediat; & ſi corollæ intingantur, ſtatim totæ rigido ſalis *Sal à quo gi-*
gelu conſtare videantur. Hic gignitur interno aliquo terræ calore, *gnatur, & à*
quemadmodũ in mari Solis ardore exhalatio, & ſalſa redditur ipſa, *quo nitrum.*
& mare ſalſum reddit. Si maior calor fuerit, non ſal gignitur è ſucco,
ſed nitrum, quod vi caloris maiore amareſcit, vt Galenus doctè in
ſimplicium facultatibus examinandus demonſtrauit. Sicut igitur
multis in locis, & propè infinitis, ſucci ſalſi in terræ viſceribus con-
creſcunt, quò res, hominum vitæ maximè neceſſaria, plurimis locis
inueniatur; ita in Ægypto ſub arenis ad Peluſium ſal effoditur, Pli-
nio ita prodente. Deinde copioſum nitrũ cùm in arenis, vbi ſunt; tũ
in montibus Aegyptiis efflorеſcit; adeò vt nitro illic ferè omnia,
perinde atque apud nos lixiuio, ſoleant expurgari. Tota enim Ae-
gyptus nitroſa eſt: qualis niſi eſſet, fruſtra aqua Nili, quæ dulciſſima
eſt, & ad bibendũ ſuauiſſima, in ſtagna immitteretur ad nitri cõpo-
ſitionẽ. Si igitur terra nitroſa eſt; quid mirũ puteos ſalſos & amaros
eſſe? ſalſos quidẽ, ſi liquor ſiue ſuccus minùs ſit aduſtus: amaros, ſi
pluſculũ ſucci ſuſceperint, vel quem ſuſceperunt, cauſa aliqua magis
aduſſerit. Neminẽ opinor eſſe tã inſigniter ab omni ratione alienũ,
vt velit agrum Toletanum, vmbilicũ ferè Hiſpaniæ, mare aliquan-
do fuiſſe. Atqui hic lacus eſt, è quo copioſum nitrum conficitur, *Temblic.*
quo Reginæ noſtræ vinum ſuum ſolent refrigerare, aut potiùs con-
gelare, ne tepidum potarent. Si illic igitur mare non fuit, quia lacus
eſt nitroſus, qui pareſt, vt ex Aegyptiis puteis mare fuiſſe in Aegy-
pto colligatur? Sed vereor, ſi multus ſim in hac concluſione infir-

manda, ne ego priùs ambitioſæ in re clara reprehenſionis accuſer, quàm Plutarchus inconſiderantiæ. Multò certè priùs Eratoſthenes ſeſe torſit in conchulis, & ſalſuginis cauſis apud eos inuentæ, qui à mari longè ſunt remoti; præcipuam illam quæſtionem eſſe aiens, Quinam fiat, vt duobus tribuſque ſtadiorum millibus à mari intra mediterranea, plurimis locis, concharum, & oſtreorum, & cheramydum, ingens multitudo cernatur: & præter hæc ſalſi etiam lacus inueniantur, quaſi maria eſſent (vti fit) circa templum Hammonis: & in ea, quæ ad illud ducit, via, quæ ipſius teſtificatione longitudinem habeat trium millium ſtadiorum. Hic enim plurimam oſtreorum colluuiem eſſe, & ſalis etiamnum multum inueniri, & marinas exhalationes in ſublime ferri: prope ipſum etiam nauiũm maritimarũ fragmenta monſtrari, quæ hiantibus terris ſint effuſa: tum etiam columellas extare, ſuper quibus Delphini ſunt, habentes hanc inſcriptionem, κυρηναίων θεωρῶν. His Eratoſthenes inductus, Stratonem Phyſicum, & Xanthum Lydum laudat, qui inter cetera, quæ multa recitat, exiſtimarint ipſum Hammonis templum priùs ad mare ſtetiſſe; ac deinde, mari defluente, in mediterranea regione manſiſſe: atque oraculũ, quia mari adiaceret, eò celebritatis & nobilitatis perueniſſe, non eſſe à ratione alienum: alienum verò à ratione eſſe, ſi dicatur, quam habet claritatem & exiſtimationem hoc tempore, eam in tanto à mari interuallo acquirere potuiſſe. Aegyptum præterea priſcis temporibus ad Peluſias vſque paludes, & montem Caſium, ac lacum Sorbonidem, maris inundationibus fuiſſe ſubiectum, indicio eſſe cùm ſalſugo effoditur, puteos ipſos arenæ & concharum plenos inueniri, quaſi mare antea regio fuiſſet. In his Xanthi dictis nihil Strabo inuenit abſurdi, ſed ad Stratonem reprehendendum tranſit, qui inter cetera argumentum de fundo maris attulit, quod nec Straboni probatur, nec quicquam habet momenti ad ea, quæ modò ſtatui, eleuanda. Aduerſus autem Eratoſthenem, Stratonem, & Xanthum, eadem dici intelligantur, quæ contra Herodotum & Plutarchum ſunt à nobis dicta. Quid verò miri in vaſta, & plana arenarum ſolitudine, lacus ſalſos reperiri? maximè in tanto Solis feruore, quantum illic eſſe par eſt, vbi terra perpetua arenarum planitie longè lateque extenſa iacet? Si pluuiæ in ea frequentes, & copioſæ eſſent, dulcibus aquis Solis aduſtio impediri poſſet, quò minùs lacus ſalſos efficeret; quibus & terræ dilutæ ſalſuginem poſſent exuere. Sed iam contra habet. Vndique enim circumcircà vaſtitas arenarum templum cingit, quæ non magis ferè pluuiis, quàm Aegyptus, madeſcit. Hinc de Bacchi ſiti, & de fontis

(bene-

(beneficio Iouis) inuentione fabula, ariete iter præmonſtrante. Quæ igitur hîc cauſa ſalis, vel ſub arenis, vel in lacubus reperti? quæ alia, quàm aduſtus vapor, & radiis Solis perpetuò toltus? Regiones enim planæ, imbribus ob ſiccitatem terræ non irrigatæ, plurimum ſemper roris habent, qui matutino tempore arenis inſidens, ac iis ſe miſcens, Solis deinde feruore coquitur vel in ſalem, vel in nitrum, ſi vehementior ſit exuſtio. Eodem Solis calore lacus, nullis arborum aut montium vmbris defenſi, nec imbribus diluti, ſalſuginem contrahunt. Nec abſurdum ſit, ſuccos etiam internos in tanta camporum ſiccitate ſalſos etiam ſub terra inueniri, non à Solis tantũ radiis, ſed ab aliquo calore ſubtus alimentum in venis habente percoctos. Sed nihil opus eſt ſalis cauſis immorari, quas nemo Phyſicorum eſt, qui ignoret, niſi tam ſit ab vſu & experimentis alienus, vt neſciat vnde lixiuium nitri vim acquirat; neſciat etiam, quid ſudorem ſalſum reddat. Profectò Strato non videtur Phyſici nomine dignus, qui, ſalſugine ſeductus, Hammonis templum mari olim vicinum fuiſſe, arbitratur. Diceret idem totam Germaniam ſub mari fuiſſe, quia ſalis & nitri in mediterraneis, nec parum, nec paucis locis, habere noſcatur. Quòd autem Hammonis fons dulcis ſit, non eſt abſurdum; cùm arborum circa templum ad quinquaginta ſtadia in mediis ſolitudinibus arenarum tantum ſit, vt (Curtio teſte) Solis radij nũſquam admittantur. Non vnus igitur fons dulcis hîc eſt; ſed plurimi per totam ſiluam arbores irrigant. Principis verò omnium aquas Soli ob id ſacras priſci fecêre; quòd intelligerent, eò dulcem eſſe, quia Solis vi non inficeretur ſalſugine: quaſi dixiſſent, Sol huic fonti, tanquam amico, ſic præ ceteris eius ſolitudinis, extra ſiluam inuentis, pepercit, vt dulcedinem nullo ſale corruperit. Vide quantò doctius illi fabularum textores, quàm Strato Phyſicus, de ſalis origine ſenſerint, quam ad Solem, non ad Neptunum, alligarunt. De conchulis & oſtreis ſatis eſt reſponſum; illic ea nimirum reperiri, vbi ſuccus idoneus ad ipſorum generationem inuenitur, nulla maris delapſi inducta neceſſitate. Miror cur non addiderit Strato, hîc greges arietum olim ſubmerſos fuiſſe; propterea quòd arietũ cornua in lapides cõuerſa, vt videri queat, plurima inueniantur, quę Plinius non rectè (mea quidẽ ſententia) inter gemmas recenſet. Melius Solinus, Illic & lapis legitur (inquit) Ammonis vocant cornu. Nam ita tortuoſus eſt & inflexus, vt effigiem reddat cornu arietini: fulgore aureo eſt. Prædiuina ſomnia repræſentare dicitur ſubiectus capiti incubantium. Georgius Agricola, cuius in re metallica exquiſitę diligẽtiæ & incõparabili notitiæ nihil habet antiquitas, quod cõparet,

Salis cauſa ſub arenis, vel in lacubus.

Hammonis fons cur dulcis.

eiuſmodi quoque cornua in Germania inueniri tradit, quæ inter lapides hoplitas collocauit, id eſt, inter eos, qui metallo aliquo exterius armati videtur; cùm nihil eius contineant. Nos vidimus vnum eiuſmodi cornu, nullo illud quidem metallo exterius armatum; ſed candido veluti marmore obductum, & ita ſpiris in ſe conuolutum, vt ne exiguum quidem foramen in medio relinqueretur. Mirus ſanè hic naturæ luſus eſt, quæ tanto artificio illud fingit, quod difficile ſit dictu, quorſum & ad quid ſeruire poſsit. Ex his cornibus fabulam de ariete, Dionyſium ad fontem deducente, ortam credo. Ceterùm quid ad illud reſpondendum, quòd fragmenta nauium hîc inuenta dicantur, & non quarumuis; ſed earum, quibus maria ſulcantur? Victus forſitan hîc quiſquam eſſet, cui non ſuboleret fraus collectionis. Num quia nauium fragméta reperiútur; idcirco neceſſe eſt fateri, ſub terra reperta eſſe? Atqui in templis Chriſtianorũ etiam inueniuntur, ad quæ non è terra prodierunt; ſed à voti reis ſunt allata. Guadalupa templum habet diuæ Virginis auguſtiſsimum, ad quod ab omnibus ferè Luſitaniæ & Hiſpaniæ totius nautis donaria apportantur; inter quæ ſi nauis fruſtum ſit allatum, an idcirco dicetur illic è terra emerſiſſe? atque hinc concludetur, mare meditulliũ Hiſpaniꝫ, & hos montes, in quorum amphitheatro templũ eſt, olim occupaſſe? Quid verò potiùs naufragus templo conſecret, quàm fractæ nauis fruſtum, quo enatarit? Multo id potiùs ei ſit, quàm tabulam pictam parieti adſigere: ſiquidem in omni naufragio pars nauis auferri poſſet. Nam veſtimenta quoque, quibus induti euadunt, Neptuno dicare ſolent:

Nauium fragmenta vnde delata ad templum Hammonis.

„ *Me* (inquit Horatius) *tabula ſacer*
„ *Votiua paries, indicat vuida*
„ *Suſpendiſſe potenti*
„ *Veſtimenta maris Deo.*

Eodem igitur modo ad templum Hammonis nauium fragmina venerunt à Cyrenæis, quo Guadalupam adferri poſſent; cùm idem ferè ſit vtriuſque loci à mari interuallum, trium ſcilicet millium ſtadiorum. Friuolum etiam illud eſt, ſi tanto interſtitio à mari Hammonis lucus olim abfuiſſet, nũquam ad tantam nominis claritatem potuiſſe emergere. Nam contrà potiùs ſentiendũ. Quæ obuia ſunt, & nullo labore adeunda, ea ferè nõ magni fieri, aut potiùs contemni. Difficultas itineris, ſolitudo locorum admirabilis, & ſingularis quæpiam nota, religionem in hominum animis vbique & ſemper auxerunt. Quid autem magis mirandum, quàm in tanta arenarum vaſtitate obſcurum hoc & irriguum nemus iacere? quid difficilius, quàm

quàm illud adire per ſqualentia locorum caluitia, & ſolitudine vaſta incutientia horrorem? Quinam rogo Guadalupa, eodem interuallo & maiore etiam inter montes aſperos ſita, à nautis viſitatur; & nobilitatem acquiſiuit, non in omni modò Europa, ſed ad Gangem etiam, & Indum, & orbem illum maximum, veteribus ferè incognitum? Sunt iſta ridicula argumenta, & indigna ſtratiote, nedum Stratone. Sed illud videlicet aliquid erit: Delphinos columellis impoſitos ad Hammonis videri, atque iis Cyrenæorum nomen adſcribi. Egregium verò & magnæ ſubtilitatis argumentum, quo è Delphinis lapideis, vel ligneis, vel æreis etiam, colligitur mare ad Hammonis vſque templum olim pertigiſſe. Nunquid videtis, boni viri, qui hæc litteris mandaſtis, nihil poſſe ineptius concludi? Delphinos Cyrenæi dedicarunt, ſymbolum, quo Deum ſupplices monebant, vt, quemadmodum Delphini nauigantibus alludere videntur, & benigni eſſe, ita & ipſe lętus adeſſet, atque ea celeritate ac ſecuritate nauem duceret, qua Delphini maria tranant: quod copioſiùs equidem, ſi opus eſſet, explicarem. Verùm ipſa inſcriptio ſatis aperit, à quibuſnam Cyrenæis columnæ Delphinique poſiti fuiſſent. Nam vox θεωρός, quamuis ſpeculatorem ſpectatoremque ſignificet, peculiari tamen vſu de illis etiam dicitur, qui oracula ſcitatum mittuntur. Ita enim Plato in epiſtola tertia ad Dionyſium θεωροῦντας vocat, quos ille Delphos nomine ſuo miſiſſet; vbi ridet ſtolidam ſalutationem, quam ſcriptam per eos Apollini miſerat, in qua erat.

Delphines quare dicati Hammonis templo.

„ Χαῖρε, ϗ ἡδόμενον βίοτον διάσωζε τυράννου. *id eſt,*

„ *Salueto, & ſuauem vitam ſeruato Tyranno.*

Hîc clarè videmus quos vocarit θεωροῦντας, eos nimirum, qui ad oraculum conſulendum è Sicilia Delphos miſſi fuerant. Quis igitur non mox videat qui fuerint θεωροὶ Cyrenæi: nō vicini certè magis ipſi olim templo, quàm Siculi Delphis eſſent, quò Theori mittebātur. Immo ipſa illa vox longinquitatē quandā videtur indicare; vnde & nauis illa, quę quotannis Athenis in Delum nauigabat, Theoris ēſt vocata. Cippi igitur illi inſcripti Cyrenæorum Theororum nihil aliud monſtrant, quàm Cyrenis ſolere mitti, qui Hammonem conſulerent, & vna illa obſecrarent, quæ Delphini teſſera denotantur. niſi ſcirem, quantum cæcitatis mentibus inducant præiudicia eorum, qui claris titulis in ſtudiorum vniuerſitate præfulgent, mirarer maiorem in modum tam claris nominibus tam ineptas adſcribi concluſiunculas. Quod verò Herodotus dixit, Pyramidas è ſalſugine montibus efflorescente corrumpi, multo eſt abſurdius, ſi conferatur

Theori qui ſint.

ad

ad docendum, mare aliquando in montibus illis conſtitiſſe. Neque enim in Aegypto tantum, nitri feraciſsima; ſed aliis etiam locis non paucis, montes nitrum exudant. Nec tamen ob id de maris inundatione quiſquam cogitauit, certus alias ſalis & nitri cauſas in terra inueniri. Neque verò, ſi mare Aegyptum quondam tenuiſſet, ex eo conſequeretur, ſalſuginem ex eo reliquam adhuc manere. Mare noſtrum nemo neſcit ſalſum eſſe: at arenæ, quas modò relinquit, nihil retinent ſalſuginis, tantum abeſt, vt poſt tot ætates, quot Aegyptij computant, retinerent. Magno id nobis emendum eſſet, vt quocunque mare influxiſſet, tantum ſalſuginis relinqueret, vt ea terris efflo-reſceret. Nam ſi id eſſet, non foret ſal maximis impenſis ad nos inuehendus: atque iterum è pullo colore in candorem coquendus. Arenas enim ſat eſſet coquere; & terrá, quam mare quotidie reliquiſſet. Certè, ſi in Aegyptiorum puteis ſal adhuc à mari reliquus eſt, conſentaneum eſt rationi, multò prius noſtram regionem ab vndis liberatam, quàm Aegyptiorum: eò quòd in puteis noſtris ne minimum quidem veſtigium ſalſuginis reperiatur; atque ita licere hîc potius quàm illic, quærere antiquitatem. Reiecta igitur hac de ſalſugine puteorum inſulſa collectione, pergamus ad reliqua indicia, de quibus in eam venitur opinionem, Aegyptum à Nilo inuectam eſſe. Quia ſcilicet Aegypti glebam diſsimilem eſſe contiguis regionibus colore Herodotus videret; putauit quærendam terram, vnde hæc eſſet inuecta. In promptu verò illud fuit inuenire, propterea quòd Aegyptia gleba pulla ſit. Vnde autem pulla terra inuehi rectius putetur, quàm ex Aethiopia, in qua cùm homines nigri ſint, neceſſe eſt & terram nigram eſſe. Argutum profectò, Herodote, argumentum, Homines nigri ſunt, terra igitur nigra: illi prorſus ſimile, quod alibi ſecutus videris, cùm de colore Aethiopum nigrum Aethiopum ſemen induceres. Sed demus, non de eiuſmodi aliqua ratiocinatione te perſuaſum, terram nigram in Aethiopia ſtatuiſſe, ſed de auditu apud Elephantinam, quouſque te profectum fuiſſe dicis, didiciſſe. Sit igitur iudicio tuo ob eam cauſam, Aegypti pulla gleba, quia talis eſt terra, vnde eſt illata; atque ita colligamus: Quæcunque gleba aliunde inuehitur fluminum impetu, eam neceſſe eſt colore reſpondere ei terræ, à qua eſt flumine deraſa. Si igitur hæc campeſtris Brabantia fluminibus inuecta eſt è locis ſuperioribus; ratio poſtulabit, vt naturam ſuperiorum regionum ſequatur. At Rhenus, Moſa, Scaldis, argilloſæ terræ colorem, naturamque præ ſe ferunt, qualis ea eſt, è qua ad nos manant. Erit igitur & noſtra talis. At planè contrà res habet. Noſtra enim vel nigra eſt, vel arenoſa, atque adeò maxima ſui

Aegyptus à Nilo inuecta an ſit.

parte

parte ſterilis, vt nihil præter ericam ferat. tantum abeſt, vt pinguiſſimos Cliuiæ, Iuliaci, Thungrorum, Atrebatum, ceterorumq; agros, per quos flumina deſcendunt, imitetur. Nihil certè eſt in tota hac Ægypti regionumque noſtrarum collatione, quod apertiùs conuincat, campos hos noſtros à fluminibus non eſſe deuectos. Quamuis enim ceteris regionibus, non aliter atque Ægyptus, præiaceant ad fluminũ maximorum latiſsima oſtia, non poterit tamen in eam quiſquam venire cogitationẽ, è ſuperioribus locis, quæ fertiliſsima ſunt, ſterilem hanc glebam importatã fuiſſe. Quòd ſi importata nõ eſt, ne recens quidem eſt: atque ita nihil vetat, quò minùs hîc vetuſtã rerũ memoriam inueſtigem. Adiuti igitur ſumus hac parte ab Herodoto, vt à Plutarcho etiam in puteorum ſalſedine. Quod ſi non agnoſcerem, vt ſtupidus; ſi non confiterer, vt ingratus, accuſari iure poſſem. Iam nunc tandem ad illud ſe cõuertat oratio, in quo Halicarnaſſeus robur putat eſſe triarium totius ſuæ diſputationis. Regnante Myri, cùm flumen ad octo cubitos excreuiſſet, ſatis irrigabat Aegyptũ; ſed nongentis paulò plùs minùs pòſt annis, tempore Herodoti; niſi ad quindecim vt minimũ excreuiſſet, non ſatis inundaſſet: è quo cõſtat, ex illo tempore Aegyptũ tanto factam eſſe altiorẽ. Poſſem hîc interrogare; ſi octo cubiti ſatis erant, an nihil damni Nilus inferebat, ſi ad quindecim excreuiſſet, vti nunc damnum inferre ſcimus, ſi optatam menſuram plurimùm exceſſerit? Sed ſcio Aegyptium flumen tantum ſemper diuinitatis habuiſſe, vt accurata quadam diligentia, prudentique conſilio terræ ſemper altitudinem modũ faceret ſui incrementi. Cùm igitur humilior erat terra, bonus amnis & benignus humiliùs ſe attollebat. Cùm terra iam altiùs è limo ſuccreuiſſet, plus aquę in clepſydrã infundebat; quo campis neceſſarius humor non deeſſet. Fidem igitur habeamus ſacerdotibus, de quibus Herodotus hęc audiuerat; &, illo dato, pergamus videre, quot nunc hac noſtra ætate cubitis attolli flumen neceſſe ſit, quo iuſtã irrigationẽ diſpenſet campis, ita paulatim è limo adfluente ſuccreſcentibus. E proportionũ igitur collatione, tribus terminis notis, quartum inueſtigemus. Intra nongentos annos, & paulò minùs, ad ſeptem vt minimũ cubitos terram altiorem, quàm antè fuiſſet, euaſiſſe pronuntiant. Iam à tempore Herodoti ad ætatẽ hanc noſtram anni elapſi ſunt non pauciores bis mille. Quocirca ex illo tẽpore neceſſe erit Aegyptum ab ingeſto luto plus, quàm quindecim cubitis (ne calculum nimis moroſè ſubducamus) factã eſſe altiorẽ. Si igitur campi nunc tanto ſunt altiores, opus eſt vt Nilus pro veteri ſua prudentia tantò etiam altiùs exundet, ſi irrigationis munere ſit bene functurus. Quamobrem, ſi tẽpore He-

rodoti quindecim vt minimū cubitis opus erat, hac noſtrâ ætate neceſſariò ad triginta vt minimùm cubitos increſcet, vt campos inundet. Hoc verò quàm ſit à veritate alienū, non eſt quo multis docere nitamur; cùm res ipſa monſtret, hactenus etiam non pluribus, quàm quindecim vel ſedecim cubitis opus eſſe ad irrigationē. Eadem nunc eſt menſura inundationis, quæ fuit circa annum Romæ conditæ, trecenteſimum decimū; quo tempore Herodotus (Plinio auctore) apud Thurios hiſtoriam ſcripſit. Pluris igitur ſtatuariū facio, qui Nili ſtatuam (qualem Romæ in horto Vaticano, inſigni vetuſtæ artis ſtatuariæ templo, videre non ſine magna voluptate ſoleo) ad eum modum fecit, vt ab imo pede ad ſummū vſque caput ſedecim faceret luſitantes puſiones, totidem in creſcendo cubitorū indices, intelligens perpetuam hanc & ſtabilem fluminis naturā eſſe, vt ſi vltra ſedecim cubitos inundaret, periculum adferret meſſis ægrè perficiendæ. Eſt hactenus in ea ripa Nili, quę ad Pyramides ſpectat, è regione frontis inſulæ, Cerbic nomine, columna è lapide cocto, in quo incrementum fluminis notatur: quod ſi quindecim cubitos ſuperet, annonam vberem præmonſtrat: ſi vltra ſedecim progrediatur, damnū adfert: ſi ad octodecim vergat, inſignem regioni cladem denuntiat. Nihil igitur ab Herodoti ætate ad hunc vſq; diem in Ægypti irrigatione eſt immutatum, nec terra vel pilo altior facta eſt, quàm olim fuerit. Nimis ergo fluxo, immò falſo, & mendaciorū pleno, fundaméto Ariſtoteles vſus eſt, dū ſic colligit: Si Ægyptus, patria hominū antiquiſſimorū, mare aliquádo fuit, nō poteſt negari ceteros mortales, qui poſt Aegyptios extitêre, regiones colere, quę pòſt mari emerſerunt. In primis enim illud, Omnium hominū Aegyptios eſſe antiquiſſimos, teſtificatione ipſorum Aegyptiorū apud Herodotū ſcripta, falſum eſt. Nam Phrygios vetuſtiores eſſe, Pſammitichus deprehendit; quàm vero atque certo ſigno, nunc non quæro, aliàs dicam. Deinde regionem ipſorum mare aliquando fuiſſe, tantum abeſt vt confiteamur, vt omnia argumenta quibus id erat collectū, nullius omnino momenti eſſe, videar mihi demōſtraſſe. Verùm enimuerò, quia omnes ab Homero, vt ſic crederét, videntur inducti; neceſſariū erit eius verſus diligētiùs examinare, ac videre, an nos cogant cōfiteri alium olim Phari, quàm nunc, ſitū fuiſſe. Menelaus igitur in patriā rediturus, in Aegyptū venit; è qua ſoluturus ventis aduerſis eſt ad Pharum retentus; vbi ab Idothea Protei filia didicit, quinam Protea capere poſſet, atque ex eo moræ ſuæ cauſas ſciſcitari. E Proteo igitur ligato filiæ proditione didicit, Ioui & ceteris diis ſacra facienda, atque ea quidem eſſe debere Hecatombas. Sed loquatur ipſe Menelaus:

Αἰγύ-

,, Αἰγύπτῳ μ' ἔτι δεῦρο θεοὶ μεμαῶτα νέεσθαι
,, Ἔσχον, ἐπεὶ οὔ σφιν ἔρρεξα τελήεσσας ἑκατόμβας·
,, Οἱ δ' αἰεὶ βούλοντο θεοὶ μεμνῆσθαι ἐφετμέων.
,, Νῆσος ἔπειτά τις ἐστὶ πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ,
,, Αἰγύπτου προπάροιθε, Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσι.
,, Τόσον ἄνευθ', ὅσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς
,, Ἤνυσεν, ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείῃσιν ὄπισθεν.
,, Ἐν δὲ λιμὴν εὔορμος, ὅθεν τ' ἀπὸ νῆας ἐΐσας
,, Ἐς πόντον βάλλουσιν, ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ.
,, Ἔνθα μ' ἐείκοσιν ἤματ' ἔχον θεοί, οὐδέ ποτ' οὖροι
,, Πνείοντες φαίνονθ' ἁλιαέες, οἵ ῥά τε νηῶν
,, Πομπῆες γίνονται ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης.

Hæc nos ſic, craſsè numeros & verba ſecuti.

,, Dij me molitum cupidè huc appellere, proram
,, Aegypto retinent, quòd non feciſſem Hecatombas.
,, Nam meminiſſe volunt iuſſorum numina ſemper.
,, Inſula namque vagis ſpectatur in æquoris vndis
,, Aegypti ſub fronte, Pharum quam nomine dicunt;
,, Inde procul, quantum nauis bene ſcalpta volaret,
,, Toto pulſa die ventis à puppe ſecundis.
,, Hîc fidus portus: portu ſimul hauſerit vndam
,, Nauita purpuream, claſſem deducit in æquor.
,, Hoc dij bis denis me continuêre diebus,
,, Per quos non vlli venti ſpirare notati,
,, Qui naues poſſent pelagi perducere dorſum.

At Proteus, conſilio filiæ cõprchenſus, Menelao percontanti, quiſnam immortalium reditum ſuum impediret, ita reſpondit:

,, Ἀλλὰ μάλ' ὤφελλες Διΐ τ' ἄλλοισίν τε θεοῖσιν
,, Ῥέξας ἱερὰ κάλ' ἀναβαινέμεν, ὄφρα τάχιστα
,, Σὴν ἐς πατρίδ' ἵκοιο, πλέων ἐπὶ οἴνοπα πόντον,
,, Οὐ γάρ τοι πρὶν μοῖρα φίλους τ' ἰδέειν καὶ ἱκέσθαι
,, Οἶκον ἐϋκτίμενον καὶ σὴν ἐς πατρίδα γαῖαν,
,, Πρίν γ' ὅτ' ἂν Αἰγύπτοιο διϊπετέος ποταμοῖο
,, Αὖτις ὕδωρ ἔλθῃς, ῥέξῃς θ' ἱερὰς ἑκατόμβας
,, Ἀθανάτοισι θεοῖσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
,, Καὶ τότε τοι δώσουσιν ὁδὸν θεοί, ἣν σὺ μενοινᾷς.

Nos ſic ex tempore verſui verſum repoſuimus:

,, *At tu debebas demum conſcendere, poſtquam*
,, *Sacra Ioui, reliquiſque deis, deuota dediſſes,*
,, *Ocyus in patriam quò per mare puppe venires.*
,, *Nam nec fata ſinunt caros inuiſere amicos,*
,, *Nec bene conſtructas ædes patriamque videre;*
,, *Aegypti donec fluuij Iouialis ad vndas*
,, *Rurſus eas, faciaſque dijs ſacras Hecatombas:*
,, *Qui latis cæli ſpaciis ſine morte fruuntur:*
,, *Tunc iter hoc tibi fata dabunt, quod feruidus optas.*

Homeri admirabile artificium.

Admirabile eſt Homeri hîc artificium, dum fabulam, naturæ arcana tegentem, hiſtoriæ accommodauit. Heraclides Ponticus inter cetera hunc etiam locum attigit, cuius verba in Latinum ſermonem à Conrardo Geſnero conuerſa (ne Græcis recitandis ſim prolixior) apponam. Quinetiam ſermo de Proteo, qui tam copioſè à Menelao recenſetur, ſtatim figmenti phantaſiam offert, ceu planè fabuloſus, dum infelix incola anguſtæ in Ægypto inſulæ narratur, addictus perpetuis pœnis, nunc in mari, nunc in terra degens, miſerè cum Phocis dormiens, vt illic cruciaretur: tum filia eius Idothea, per iniuriam & proditionem patris, beneficium hoſpiti præſtans; dein vincula & inſidiæ Menelai commemorantur: poſteà multiformis, in quaſcunque res voluiſſet, Protei permutatio: quæ omnia poëticæ & monſtroſæ fabulæ videntur, niſi quis diuina Homeri myſteria, velut ſacra, mente cæleſti tractet. Enimuerò hæc fabula primogeniam vniuerſi originem conſtituit, qua omnes mundi partes confirmatæ illam, quam nunc videmus, ſpeciem effecerunt. Erat enim olim mundus informis & cœnoſus, nondum diſcretis rerum notis integritatem ſuæ formæ adeptus. Nam neque dum tellus centrum ſuum pro fundaméto rerum omnium ſtabilierat, neque cæli perpetuus motus certa ſede voluebatur, ſed omnia ſine Solis vſu immota, triſtique ſilentio depreſſa, languebant. Aliud extabat nihil, quàm informis diffuſæ materiæ ſegnities, antequam principium illud, à quo producta & conſtituta ſunt omnia, ſalubrem vitæ modum depromens, mundum mundo redderet, cælumque à terra, & pelagus à continente, diſtingueret. Quo tempore primùm elementa quatuor, ex quibus, ceu radice ac generis principio nihil nõ gignitur, ordinem ſuum ac formam propriam acceperunt. Hæc igitur cùm diuina prouidétia diſpoſita ſint, numen illud, quod informem priùs indiſcretamque materiam certis formis obſignauit, ab Homero Protei filia, Idothea, nominatur; idque

Fabula de Proteo quid ſignet.

Protei filia quare Idothea dicta.

que bono iure, vt quæ εἴδους ἑκάστου θέαν, hoc eſt, ideæ ſeu formæ cuiuſuis inſpectionem exhibuerit. Quocirca Proteus, qui vna prius natura fuerat, in multas deinde ſpecies à prouidentia formatus, diuiditur: *Protei multæ ſpecies, & quid ſignificent.*

„ *Principio eſt viſus ſpeciem ſubiiſſe leonis,*
„ *Mox aper, inde draco fieri, fera pardalis, inde*
„ *In latices etiam ſe vertit, & arbore formam*
„ *Mutauit priſcam ramis, ac frondibus alta.*

Per leonem, animal igneum, ætherem indicat. Draco tellus eſt, vtpote indigena, & è terra natus. Arbor autem quæuis, cùm augeatur, & à terra ſemper in ſublime natiuo motu feratur, ſymbolum aëris eſt. Aquam verò, vt clariùs vim ænigmatis demonſtraret, ſuo nomine manifeſte vocat, inquiens: *In latices etiam ſe vertit.*

Proinde conuenit informem materiam Proteum appellari, Idothean prouidentiam quæ ſingulis formam effigiemque ſuam addidit, & vniuerſam molem, ab vtriſque diſcretam, in continuas ſibi & perficientes mundum partes diuiſam eſſe. Probabiliter autem & inſulam, in qua hæc facta ſunt, Pharum appellauit. Nam φῦσαι generare ſignificat, & Callimachus ſterilem terram ἀφάροτον dixit. ἀφάροτος οἷον γυνὴ, id eſt, ceu mulier ſterilis. Itaque naturaliter locum, parentem rerum omnium, nuncupauit Pharum, per vocis etymologiam à fecunditate ductam, quid ſibi vellet, inſinuans. Ceterùm, quibus epithetis Proteum ornauerit, iam conſideremus.

„ *Huc Halio, veroque ſeni, concedere mos eſt.*

Senectus quidem antiquiſſimam & primitiuam ſubſtantiam denotat, & à temporis politia materies informis commendatur. ἅλιος verò cognominatur, non per Iouem, vt marinum dæmonem, ac inter vndas viuentem, intelligamus, ἀπὸ τῆς ἁλὸς, id eſt, à mari; ſed aliquid ex multis variiſque rebus congeſtum & accumulatum. ἁλίζειν enim Græcis congregare ſonat. Verax quoque meritò dicitur. Quid enim illa ſubſtantia verius, ex qua omnia genita ſunt, exiſtimaretur? Hæc ille. In quibus an pro *politia* legendum ſit *polia*, vt de temporis canitie intelligatur, aliis relinquo videndum. Proteus ergo Heraclidis auctoritate materia prima erit, atque (ſiquid iudicare auſim,) Proteus dictus eſt, quòd illi πρωτεῖα totius generationis debeantur. Nam eodem etiam primatus iure materiam Peripatetici primam vocauerunt, quòd primum ſit ſubiectum omnium generandorum. Quamuis autem apud poëtas vetuſtos maſculo nomine Proteus vocetur, adſcribitur tamen illi tantum mutationis per omnes rerum formas, vt quiuis inde intelligat, dum varias formas ſuſcipit, ſubiecti *Protei epitheta & eorũ ratio.*

non cauſæ efficientis, habere rationem. Atque id præterea hoc maſculo nomine videntur indicaſſe, non ſolùm in efficiente, & formali cauſa, maſculam Dei vim eſſe; ſed in materiali etiam, qua idonea eſt, vt omnibus formis exordium præbeat. Spiritus igitur Dei materiam ſic diſponens, vt apta ſit ad quaſuis viciſſim formas recipiendas, Proteus nominatur, qui ſe tot in ſpecies transformat, quot in omni generatorum varietate queunt inueniri. Huius filia eſt Idothea, quam Heraclides ſic interpretatur, vt Thea hic coniugatum ſit Theatro, ſpectaculum ſiue oſtenſionem ſignificans: atque hac via illa vis diuina notetur, quæ informem & vagam materiam certis formis conſtrinxit. Cetera Heraclidem admiror, hoc illi aſſentiri non poſſum; Idotheam enim ego deam formarum intelligo, τὴν τῶν εἰδῶν θεὰν Græcis nuncupatam. Alioquin enim Protei filia dici non poſsit, propterea quòd numen illud, quod materiam formis diſtinguit, & iis alligat, non poſsit dici produci ex materia. Hoc enim officium non eſt formæ, ſed cauſæ efficientis, formas materiæ imprimentis. Qua verò cauſa Dea formarum filia dicetur Protei? Nēpe quòd forma omnis educatur de potentia materiæ, tanquam eius quædam filia. Eſt enim (teſte Ariſtotele) materia cauſa generationis, ſicut mater. Quid verò fit in matre à cauſa efficiente ſiue patre, ſi non ipſa forma? Quia ergo materia veluti mater quædam ſit, de cuius gremio ab opifice omnis formarum diuerſitas educitur, dicta eſt Idothea Protei eſſe filia, quæ alia conſideratione vxor etiam dici poſſet. Sed ratio prior longè diuinior eſt, & ab altioribus principiis deducta. Voces enim apud priſcos illos Theologos primùm poſitæ ſunt primis & altiſsimis principiis, atque inde per analogiam quandam Phyſicis elementis applicatę. Infinitas ergo patris ſiue Vnius (vt cum Parmenide loquar) Proteus primò & propriè vocatur, eò quòd in omnibus rebus πρωτεύῃ, id eſt primas teneat. Quia autem in ipſo vno res nihil inter ſe differunt, ſed omnes vnum ſunt (vti Platonici demonſtrant è Parmenide, quem, iniquiſsima calumnia & peruerſa interpretatione diſtortum, Ariſtoteles impiè reprehendit) factum eſt, vt de vno diceretur, ipſum omnes res fieri: &, Sicut omnia in Vno ſunt vnum, ita vnum fieri omnia; non aliter atque ex vno omnis numerorum diuerſitas enaſcitur. In varias igitur ſpecies vnum (quod alibi à Platone patris nomine vocatur) permutatur, atque in omnibus tamen Proteus eſt, id eſt, primas tenens. Ex Vno ergo primum procedit τὸ ὂν, id eſt ens, quo vnum ad actu eſſe contrahitur. Sed hæc altioris ſunt contemplationis, quàm vt hic breuiter & abſolutè tradi queant. Satius igitur ſimilitudinem in numeris Pythagorico more cōſiderare. Vnum ergo prin-

Idotheæ interpretatio.

Protei filia quare dicta dea formarū.

principio parit duo, in hoc infinitam potentiã ſuam perdens. Eodem modo materia, vni reſpondens, infinitæ eſt potẽtiæ; & in omnia rerũ genera permutatur: atq; idcirco πρώτη à Peripateticis vocatur ratione eadem, qua vetuſti philoſophi ſiue poëtæ Protea eam nominarunt. Quemadmodũ igitur ab Vno omnia procedũt, vti primo & generaliſſimo principio, omnibus rebus interius, & in apice ſubſtãtiæ, intexto; ita à materia quoq; omnia corporea, tanquã à primo principio, dependẽt. Per hanc igitur analogiã Proteus pater dictus eſt Idotheę; nõ aliter, atque vnũ pater eſt, reſpectu duorũ, ſiue entis. Præterea qui primũ domus quærit principiũ, ad fundamẽta deſcẽdit: ita, qui corporũ omniũ primũ quęrit principiũ, ad materiam primã cogitatione deducitur. Non immeritò igitur ab vno analogia ad materiam primã deſcendit: &, ſicut illic maſcula natura propter principatũ duntaxat ſignificatur, ita ad hanc quoq; maſculũ genus peruenit. Poſteà, quẽadmodũ ab vno binarius primo oritur, ita ſeruata ratione ſimilitudinis è potentia materię primò educitur forma, nõ hæc aut illa quidẽ forma, ſed forma generatim, ſiue (vt loquũtur ſcholæ) ipſa forma: atq; idcirco à poëtis nõ εἶδος, ſiue forma, ſed εἰδοθέα, id eſt dea formarũ nominata. Eſt enim ipſa forma, ad hãc vel illam formã, veluti dea quędam; eò quòd res, quanto ad vnũ propius accedunt, tãto ſunt diuiniores. Hæc ergo fuit antiquorũ cõſideratio, qui omnia ab vno perpetua quadã & continenti per omnes rerũ gradus cathena deducebant, & eiſdem paſſibus ad vnũ referebãt. Quia igitur in reſolutione vltimũ eſt materia, neceſſariò erit prima in corporum compoſitione; atque ea cauſa meritò materia Proteus erit in Phyſicis, quemadmodum vnum Proteus in prima ſapientia dicebatur. Et quia forma penultimum eſt in reſolutione, neceſſe eſt, vt ſecunda ſit in compoſitione; atque ita rationem ſubeat binarij, cuius natura Pythagoricis fęminea eſt. Scio in omnibus rebus diuerſas poſſe conſiderationes eſſe, & diuerſas ſimilitudines, & analogias: atque ita, quia forma dat eſſe, atque materia per formam eſſe recipit, dici poſſe formam rationem habere virilem, quod habeat actiuitatem: materiam verò muliebrem, quia nimirũ perfectionem eſſentiæ ab alio ſuſcipiat; atque hoc modo intelligendũ, quod Ariſtoteles primo primæ philoſophię libro Platoni tribuit ex parte formæ vnitatẽ, ex parte materiæ dualitatem eſſe. Eſt enim ratione actualitatis, ſiue actiuitatis, forma prior materia, ſed ordine compoſitionis & reſolutionis (quibus duabus viis omnis rerum ſcientia quærenda, quamuis Galenus fruſtra tertiam adiecerit) materia, ſicut nomine, ita reapſe, prima eſt, & forma ſecunda: atque idcirco optimè illi priſci, ſiue poëtæ, ſiue ſophi, ſiue

Forma quomodo prior materia, & quomodo poſterior.

etiam

etiam magi, naturæ ordinem in rebus componendis & reſoluendis ſecuti, materiam Protea nominarunt, & deam formarum ſecundam ſtatuerunt, illius perinde filiam, atque dualitas eſt vnius. Cùm ergo in analyſi & ſyntheſi medulla Dialectices contineatur, quæ duæ vix hic ſignificantur; quis poſthac audebit huius artis principatum & primos honores patri poëtarũ denegare? Vt ergo Proteus primus eſt in compoſitione, ita nomẽ ſortitur maſculinũ. Eadem ratione Oceanum patrem, Tethyn matrem ſtatuerunt. Sed de his alibi fortè latiùs. Hic ſatis ſit, veram veterum poëtarum ſententiam aperuiſſe, & Ariſtotelem neceſſariò alterius accuſandum, vel mendacij vel ignorantiæ, dum primo libro Poſt naturaliũ aſſerit, nihil dixiſſe antiquos de forma; &, ſi dixerint, non tamen dixiſſe, vt forma eſt. Dixerunt enim de forma, non ſolùm vt forma eſt; ſed vt omnium formarum forma eſt atque dea. Deam enim primam rationem formæ nominant, quod, quanto quæque res propius ad vnum accedat, tanto ſit diuinior. Cùm igitur ipſa prima formalitas omnibus formis, vt formæ ſint, cauſam & rationem præbeat, bene eam Idotheam dixerunt. In eo enim omnes formæ conueniunt, atque vnitatem quodammodo ſeruant; quòd omnium natura ſit materiæ generalitatem ad certam ſpeciem contrahere. Hæc igitur ratio Idothea nominatur, eo quòd Dea ſit formarum. Heraclides parum hæc intelligens, putauit Idotheam dici inſpectionem ſiue ſpectaculum formarum; quaſi ab ea nobis formarum fieret inſpectio. Id verò nequaquam ita eſt, eò quòd homines ea, quæ cognoſcunt, in ſingularibus priùs, quàm in ſuperioribus, agnoſcant. Deinde reliqua, quæ addit, ad cauſam generantem ſiue efficientem, non formalem, ſpectant. Poetæ igitur hoc modo pro eo, ac debent, explicati, longè diuinius de materia prima & prima forma ſenſerunt, quàm ipſe Ariſtoteles, atque voces etiam per analogiam longè doctiùs è prima philoſophia ad naturalem tranſtulerunt; quàm quiſquam eorum, qui aliam viam ſunt ingreſsi. Non eſt dubitandum, quin hæc omnia æquè ac magis etiam, quàm nos, intellexerit, cùm poëſeos fuerit doctiſsimus: ſed quo princeps philoſophiæ eius, quam tractabat, videretur; ſtudioſè contendit omnium priorum opiniones euertere: in quo illo præſertim auxilio vſus eſt, quòd omnium ſententias obtorto collo aliò traheret; quàm eò, quò ab auctoribus ſuis erant deſtinatæ. Quod ferè omnibus iis, qui nouas ſectas & hæreſes condere nituntur, quarum nomine celebrari volunt, diligenter vbique eſt tenendum; vti hac noſtra infeliciſſima ætate eos facere videmus, qui nouarum in religione factionũ terribilem quandam hydram, variis capitibus, & ferè

Prima ratio formæ, cur antiquis dea dicta.

Idothea quare non dicatur inſpectio.

ferè innumeris virus ſuum ſpirantem, peperêre. Ceterùm Ariſtoteles tolerabiliorem ſeſe præſtitit, qui, quamuis à veteri Theologia videri vellet diſceſſiſſe, idem tamen eiſdem pæne nominibus docuit, ſolo fabularum tegmine remoto, materiam τὴν πρώτην ὕλην, εἰδοθεῖαν εἶδος appellans. Iam, qua ratione materiam primam ſub ſpecie dei marini texerint, nemo ignorabit, qui ſimilitudinem humidi cum materia conſiderabit. Humidi enim proprium eſt, ipſo etiam Ariſtotele, iniquiſſimo vetuſtiorum cenſore, definiente, quod facillimè terminos accipit alienos. Cùm enim forma, quæ extra rationem materiæ eſt, materiam terminet, & ea facillimè omnes formarum terminos ſuſcipiat, atque ægerrimè eos, ſub quibus eſt, cuſtodiat; quę res ſenſilis poteſt inueniri, quæ propiùs naturam materiæ exprimat, quàm ipſum humidum? quod, quamuis in aëre etiam ſit (quia tamen per vim & efficaciam non percipitur, nec oculis item vulgò comprehenditur) non alij potiùs corpori, quàm mari & Oceano, ſiue aqueo elemento, eſt attributum. Proteus igitur in humido elemento verſatur, quòd eius naturam ex humidi definitione intelligamus. Phocas cuſtodit, quia amphibion animal omne animantium genus, terreſtrium & aquatilium, deſignet; atque hoc ſymbolo ſignificetur materiam eo ipſo, quod omnes formarum terminos ſuſcipiat, omne animantium genus perpetua ſucceſſione tueri. Deus etiam hic prodit è mari in terram, vtrique nimirum elemento materiam ſuppeditans. Quando verò prodit? meridie: quo tempore vera generantis cauſæ imago, & in generantibus cauſa princeps altiſſimè ſupra terram eleuatur. Quo quid aliud denotatur, quàm tum Proteum ab hominibus cerni poſſe, cùm formas diuerſas à generantis excellentia ſuſceperit, quam Sol meridianus ſignificat. Numerare autem tum dicitur ſuum pecus, eò quòd totius eius regni latitudo, quæ in diuerſitate formarũ conſiſtit, quæ de eius potentia à generante educuntur, tum maximè cernitur, cùm vis Solis maximè ad nos accedit, quod tempus ſicut in die meridies eſt, ita in anno æſtas. Hoc Ariſtoteles ita ſuum fecit, vt diceret Solis per obliquum circulum motione generationem & corruptionem euenire; & generationem quidem eo accedente, corruptionem verò diſcedente. Proteus ergo diuitias ſuas computat in vigore generationis. Hunc verò filia eius, de gremio eius educta, hominibus prodit; quod magiſter etiam noſter Peripateticus aliis phaleris ornatũ, pro ſuo vendidit, dum libro primo Phyſicorum dixit, Materiam cognoſci in analogia ad formam. Ergo falsò idem ſequenti libro aſſeruit, antiquos materiam duntaxat cõſideraſſe, cùm hîc apertè poëta

Materia prima cur ſpecie Dei marini tecta.

Humidi proprium.

Proteus quare & quando dicatur prodire è mari in terram

Proteus quãdo numeret pecus ſuum, & quare.

doceat, Proteum non fuiſſe videndum, niſi Idothea prodidiſſet: quo ſignificatur, materiam per formam agnoſci eo ordine, quo ſcientia noſtra reſolutione ad prima acquiritur, contrario ordine, quàm res ſint compoſitæ. Sed quæ via eſt, aut quod medium ad cognoſcendum? Quod aliud, quam ſi conſideretur ex vno fieri aliud, & quod nunc eſt aqua, mox aërem fieri, atque inde ignem & aërem rurſus in aquam tranſire, ac hanc quoque in terram; atque id non in ſimplicibus modò elementis, ſed in compoſitis etiam corporibus euenire? Hic enim, cùm nihil in nihilum corrumpatur, neceſſe eſt aliquid ſemper vnum manere, quod omnem hanc formarum varietatem accipiat. Quod vbi quis intellexerit, & cogitatione omnem hanc diuerſitatem peruiderit, tum amplius Proteus ſiue materia prima eluctari non poteſt, quin comprehendatur, non corporeis quidem vinculis, ſed iis, quibus mens noſtra capit atque comprehendit rerum ſiue eſſentiam ſiue naturam. Proteus igitur in varias ſeſe formas vertit, & tantiſper id facit, dum tandem à conſtante mentis conſideratione capiatur. Quocirca totam hanc phyſiologiam, & naturalium rerum captum, ingenioſus poëta Menelao accommodauit; quaſi diceret hanc primam materiam à Dea formarum non cuiuis indicari, ſed ei duntaxat populo, qui maneret conſtans in rerum contemplatione. Menelaus enim dici videtur ceu *μένων λαός*, id eſt, populus permanens; quod nomen fratri Agamemnonis conueniebat, eò quòd ipſe in cauſa eſſet, vt populus ad Troiam moraretur. Videmus ergo, qua occaſione naturæ rerũ inſpectioné Homerus Menelao applicet.

Menelai etymon.

Verùm quid hoc rei eſt, aut potiùs mõſtri, dicet aliquis, tantum philoſophiæ occultioris applicare ad tam humilem quæſtioné, qua non aliud agebatur, quàm quis deorũ, quo minus Menelao ex Ægypto reditus daretur, impediret? Haccine cauſa Proteus ſiue natura ad vltimam vſque reſolutioné erat conſulenda? Erat ſanè, ſi rectè omnia, quæ queſtione hac continebantur, examinentur. Appulerat in Ægyptum Menelaus, atque à Thoni, rege Memphitico, & eius vxore Polydamna, magnificè fuit exceptus. Hinc igitur ſub ipſum illud tẽpus diſceſſit, quo Nilus erat exundaturus: quod accidit adhuc ipſo in Phari portu ventos ad viceſimum vſque diem exſpectanti fruſtra. Cùm igitur tum nouam formam maris terrarũque videret, ex ea occaſionem accepit cogitandi, quid cauſæ ſubeſſet, vt Pharus inſula eſſet vnius diei nauigatione à continẽti remota. Deinde hæc forma, & tam noua rerũ facies, à poëta Idotheæ nomine indicata, monebat, vt Proteum obſeruaret, id eſt, vt naturales cauſas ad primá vſque reſolueret, atq; omnem eius varietatẽ tantiſper inſpiceret, dum eius, quod quære-

quærebat, cauſam comprehenderet. Quid ergo reſpondit Proteus iam comprehenſus? Male profectò Menelaum feciſſe, quod benignè hoſpitio ſuſceptus, tam ingratus fuiſſet, vt antè diſcederet, quàm Ægyptio flumini feſti dies peracti eſſent. Debuiſſe enim cogitare, ſi per Nilum Memphim vſque vectus ad optimum regem fuiſſet, tantam ſaltem eius beneficij memoriam fuiſſe conſeruandam: vt, quod ab omnibus Aegyptiis fieret in fluminis honorem, id ipſe ſingulari munere accepto non negligeret, neque parui æſtimaret. Neceſſarium ergo eſſe ad Aegypti flumen reuerti, id eſt, ad ea loca, quibus flumen adhuc fluminis naturam retineret, ac vbi ſummi honores ei perſoluerentur. Infra enim Pyramides Memphiticas non fluuius nunc, ſed pelagus erat: in quo oppida aggeribus munita, veluti Cyclades in Aegæo, iacebant. Ad Memphim igitur Ioui & ceteris diis hecatombas faciendas, id eſt, centum diebus feſtos dies, & Geniales agendos apud ipſum regem, quem ante perſolutum hoc annuum ſacrum reliquerat. Aegyptij enim, durante Nili inundatione, continuò Genio atque epulis indulgent, vt Diodorus, & huius temporis conſuetudo, ab antiquo durans, teſtatur. Hactenus enim totum illud tempus, per feſtos lætoſque dies, & per mille cantiones tranſigunt, adeo vt ſacrilegum videatur, in præſenti numinis fauore, quod totam regionem fœcundat, non lætari, & omni hilaritatis genere beneficum flumen excipere. Peccauerat ergo Menelaus, quòd ingratus antè diſcedere tentaſſet, quàm vnà cum hoſpite ſuo centum hos dies honori fluminis conſecraſſet. Hoc enim Proteus monebat, id eſt, diſpoſitio materiæ elementorum talis erat, vt antè diſcedere Menelaus nequiret. Nam principio prodromi venti ſpirant; deinde Eteſiæ ſuccedunt, quorum neutri ad exeundum iuuant, immò exituris aduerſantur. Hoc nimirum è reſolutione rerum in ſuas cauſas intelligebatur. Quod genus vaticinij Proteo meritò adſcribitur; eò quòd is in vltimo & abditiſſimo naturæ penetrali lateat, ad quod qui penetrare poteſt, certa oracula reportat. Prodromi igitur & Eteſiæ Menelaum adhuc diu demoraturi erant, quibus Thales Mileſius cauſam incrementi Niliaci attexuit. Non igitur ante centeſimum diem fas eſſe in patriam redire, quantum tempus feſtis lætiſque conuiuiis impendi Aegyptus, ſiue alio nomine Nilus, Aegyptiorum præcipuus deus, poſtulabat. Hæ erant igitur Hecatombæ; id eſt, centum boum ſacrificium, in ſingulos dies ſingulos boues deputando. Maxima ergo cauſa erat, ob quam Proteus ad quæſtionem vocaretur. Mirabatur enim meritò Menelaus, Pharum tanto interuallo pelagi vndis contineri, cùm antea continenti vidiſſet hęrere, deinde ventos

continuò & obſtinatè cōtrarios manere, cùm anteà quàm hæc facies rerum videretur, crebras habuiſſent & permagnas mutationes. Ventorum enim proprium videtur, nullam habere ſtabilem conſtantiam, cùm eos, quorum leuitatem notare volumus, Tritonibus ventorum indicibus alligatos dicere ſoleamus.

Vnde cauſa incrementi Niliaci petenda.

Ad hanc igitur dubitationem tollendam opus erat, vt cauſa incrementi Niliaci intelligeretur. At ea ex intimis naturæ arcanis, quibus Proteus præſidet, erat expiſcanda. Non ergo ad humilem, vilem, plebeiamque quæſtionem Proteus ab Homero eſt aduocatus, ſed ad difficillimam & generoſiſſimam; & talem, vt in ea non olim modò, ſed ſuperioribus etiam & noſtris annis doctiſsimus quiſque plurimum laborarit. Quum ergo videret reditum ſibi aduerſis ventis impediri, non parua hæſitatione tenebatur, quanto tempore hi duraturi eſſent: & quamdiu pelagus Pharum occluſurum impediturumq́;, quò minus commeatus è vicinis agris ſuppeditaretur. Iam enim ſociis ad calamum & hamum vita redierat, omnibus agris, campiſque ſubmerſis. Neque enim perinde, atque Aegyptij, futuræ neceſsitati conſuluerant; quòd non credidiſſent ſe illic detinendos; &, ſi detinendi fuiſſent, è proximis agris putarent ſe poſſe, quæ ad vitam eſſent neceſſaria, comparare. Proteus igitur interrogatus centum dies Hecatombis ſuis indicauit, quos feſtos Aegyptij agunt tantiſper, dum flumen alueo ſuo rurſus comprehendatur. Principem verò cauſam incrementi Proteus aperuit, cùm dixit, Ioui Hecatombas faciendas. Et flumen Diopetes nominauit, id eſt, è cælo delapſum. Si enim Hecatombæ cuipiam Deorum offerendæ, illi certè maximè, cui augmentum fluminis præcipuè acceptum ferebatur.

Nili incrementum vnde.

Is igitur cùm Iupiter ſit; quis non videt apertè denotari, à Ioue incrementum proficiſci? Quæ verò aquæ à Ioue veniunt, niſi illæ, quæ pluuiis è cælo cadunt? Quamuis igitur in Aegypto non pluat, Nilus tamen æſtate Diopetes vocatur, eò quòd imbribus increſcat. Dio igitur ſiue Ioui hecatombæ faciendæ, eò quòd is pluuiis è cælo cadentibus præſideat, quibus Nilus augetur. Hoc ſi Thales rectè examinaſſet, ac deinde ceteri omnes, qui de propoſita quęſtione ſcripſerūt, ſtatim intellexiſſent ad pluuias regionum ſuperiorum incrementi cauſam referendam. Quamobrem hecatombas Ioui præcipuè, deinde ceteris diis fieri debere Proteus monuit, indicans illi quidem primas in hoc beneficio, nonnihil tamen & ceteris Diis adſcribendum. Nam & Cybele, quatenus hiemis domina eſt; & Oreades, montium cuſtodes, & Sol hibernus, ſuas etiam vires contulerunt: vti mox perſpicuum reddam.

Ioui quare imbres tribuantur, non Iunoni.

Sed dicet quis, quare Ioui imbres tribuantur, cùm Iunonis videantur pro-

prij

prij, cuius Iris miniſtra, nunciaque fingitur? Huic principio verſus, Orpheo ab Apuleio & aliis tributos, aduocabo, in quibus inter alios hic etiam legitur:

„ *Ζεὺς ἄρσεν γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.*

Id eſt, vt Apuleius vertit:

„ *Iupiter & mas eſt, & femina, neſcia mortis.*

Hinc ſtatim colligitur, Iouem & Iunonem idem numen eſſe; at diuerſa conſideratione diſtingui: Iouem quidem dici, quatenus agit; Iunonem, quatenus vim agentis ſuſcipit. In eiſdem verſibus eſt & alter:

„ *Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα, διὸς δ᾽ ἐκ πάντα τέτυκται.*

Id eſt, eodem interprete:

„ *Iupiter eſt caput, & medium, Iouis omnia munus.*

Quòd ſi omnia à Ioue procedunt, quid ni in primis ei acceptum feratur, præclariſſimum illud donum, quo Aegyptus omnem accipit vbertatem? Virgilius Iouem Aethera vocauit, imbres etiam ei adſcribens:

„ *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Aether*
„ *Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes*
„ *Magnus alit magno commiſtus corpore fœtus.*

Eodem modo dixit Horatius, *Sub Ioue frigido*, apertum aërem intelligens; quod aliter diceretur ſub Dio. Menelaus ergo debuiſſet Ioui maximè Hecatomben offerre, cuius munere Aegyptus illa acceperat omnia, quibus apud regem opiparè fuerat exceptus. Huic conſentit epitheton, Aegypto fluuio attributū. Sic enim Nilus olim vocabatur, toti regioni deinde nomen impartitus. Vocatur namque à Proteo Diopetes, quod idem eſt, ac ſi dicas, à Ioue cadens. Simulacra igitur, quæ fingebantur è cælo delapſa, (quo ſuperſtitio maior in hominum imperitorum animis naſceretur) dicebátur Diopetea: qua voce in Actis Apoſtolorū Artemidis ſtatua nominatur; quia cælitus demiſſa à ſtolidis crederetur. Sic Plutarchus ancile Romanorum Diopetes dixit; quod cælo delapſum ferebatur. Homerus itaque, arcanorum Protei conſcius, Nilum Diopeten vocauit, voce nō perpetua, ſed pro tempore eo, quo exundabat, tribuenda. Neque enim ſemper talis erat, ſed tum duntaxat, cùm pluuiis cælo delapſis auctus Aegyptum irrigabat. Aliàs enim non ſecus, ac cetera flumina è fontibus ſuis deriuabatur. Quod niſi ita eſſet, torrens, non amnis, eſſet vocandus. Ex hoc igitur liquet, quo anni tempore Proteus hæc Menelao reſponderit; eo videlicet, quo Pharus inſula erat, vnius

dici ſecunda nauigatione à Memphiticis montibus remota. Ad Memphiticos verò montes antiquiſsimam regum ſtationem fuiſſe, ante ipſum etiam Homerum pyramides, & reliqua vetuſta monumenta teſtantur; quorum tanta eſt antiquitas, vt Diodorus fateatur nihil certi nec à ſcriptoribus, nec ab Aegyptiis, de illis prodi. Quod ipſum indicio eſt, longè ante Homeri ætatem eas fuiſſe conſtructas. Si enim citra, mirabile ſanè ſit, tam dubiam de iis eſſe narrationem. Equidem certò mihi perſuadeo, iam tum, Herodoti tempore, nō ſolum certā regum priorū hiſtoriam obſcuram fuiſſe; ſed hoc etiam, vix tum vllum fuiſſe inuentū, qui Hieroglyphicas notas legere poſſet. Nam ſi legere potuiſſent, non tanta fuiſſet de Pyramidum auctoribus diſſenſio. Quis enim dubitet, quin nomen iis ſuum reges inſcripſerint, quæ ad nominis immortalitatem tantis ſumptibus erigebāt? Credo itaque illuſum Herodoto ab Aegyptio fuiſſe, qui ſic Hieroglyphicam ſcripturam in quadam Pyramide interpretabatur, quaſi diceret, mille ſexcenta talenta in apium, cepas, & allium, inſumpta fuiſſe. Miror, quamobrem non eadem ratione omnia ſibi legi reddique curarit, quò tandem certi aliquid de ſtructuris illis admirandis poſteris tradere poſſet. Eiuſdem farinæ & illud credo, quod Germanico à ſenioribus ſacerdotum legere iuſſis eſt reſponſum, contineri litteris illis Aegyptiis, quæ Thebanis molibus erant inſculptæ, fuiſſe quondam regem Rhamſem, qui ſeptingentis millibus totum orbem ſubegerit. Nam, ſi id verum eſſet, quid vetuiſſet, quò minùs Strabo, Diodorus Siculus, & reliqui antiquitatis & hiſtoriæ Aegyptiæ diligentiſsimi ſcrutatores, diſcere potuerint è Sacerdotibus, quæ Pyramis, à quo Rege, & quo tempore, & ad quid facta fuiſſet? Quocirca nec Hermapioni credo, qui Pyramidem Rameſſæ, ſiue (vt Græcus ſcripſit) Rameſtæ apud Ammianum Marcellinum interpretatur; vbi multa & inepta dum in Græcum ſermonem transfert, ne verbum quidem addit de tempore, quo facta ſit. Nos igitur Diodoro & Plinio facilè aſſentimur; nihil de Pyramidum auctoribus, vel à ſcriptoribus, vel ab Aegyptiis, certi haberi poſſe.

Rhamſes Rex.

Pyramidum autem earum, quæ ad Memphim ſunt, quæ maxima eſt, à quibuſdam Chembæ, vel (vt alij legunt in Diodoro) Chemmi tribuitur, quem aiunt poſt Proteum, & eius filium Remphim, ſeptem interiectis ætatibus, regnaſſe. Quod equidem nullo modo credam. nam, ſi verum eſſet, quod dicunt, non multis ætatibus hæc Pyramis ante Herodotum facta fuiſſet; eò quòd Proteum tempore belli Troiani regnaſſe prodant, contrà quàm Homerus docet. Hic enim illo ipſo tempore Proteum deum facit, & Thonem regem conſti-

conſtituit Ægypti, à cuius vxore, Polydamna nomine, Helena Nepenthes accepit. Sanè ſi rex quiſquam fuit omnino, qui Protei ſibi nomen arroganter ſumpſerit, vt Commodus Hercules vocari voluit; cum neceſſe eſt tempore Troiani belli mortuum fuiſſe, ac in Deorum numerum relatum, ſi Homerus quidem recipiendus. Neſcio quis Euſebij Chronicis infarſerit Thuorin, regem Aegypti, ab Homero Polybum vocari, & vxorem eius Alchandram, apud quos Menelaus & Helena hoſpitio fuerint excepti. Dolendum profectò, hunc auctorem tam corruptum extare, cuius ferè ſolius auctoritate omnium temporum ſcriptores reliquias ſuas, quamuis exiguas, conſeruarunt. Si Euſebius Homero conſenſit, loco Thuoris Thoon vel Thonis eſſet legendum, & Polybi & Alchandræ nomen ad piper ablegandum. Quod verò ab Ariſtotele dicitur, Memphim Homeri ætate vel non fuiſſe, vel tantam non fuiſſe, vt digna videretur, cuius mentio fieret, id parum apud me habet momenti ad perſuadendum. Neque enim ij, qui volunt videri ad intima regionis penetraſſe, de proximæ ciuitatis deſcriptione hoc docebunt; ſed illam depingent, quæ ad intima vſque atque ſuprema regni eſt remota. Quocirca Homerus Thebas potiùs, quàm Memphim depinxit, ac huius occultè tum meminit, cùm vnius diei nauigationem velificam ad flumen Aegyptum, (id eſt, ad Nilum) vbi adhuc integer eſt, & vnus eſſe dixit: quod, nulla ratione ad Thebas referri poſſe, locorum docet interuallum. Pharus enim plus quàm ad quinque integros gradus in latitudine, Thebas ſuperat, quibus lõgius ab Aequinoctiali abeſt, vt interim diſcrimen longitudinis & fluminis ambages negligamus. Si igitur ad flumen duntaxat nauigandum fuit, non erat opus Thebas proficiſci; ſed ad caput Delta vſque aſcendere, vbi fluuius totus eſt, & nullas in partes diſtractus. Iam falſum quoque eſſet, Pharum à continenti tantum abeſſe, cùm ſupra Delta mox montes incipiant, quos multò ante Homerũ illic fuiſſe qui mihi negabit, cũ ſibi ſapere ſinam, & ſomniis ſuis, quando & vbi velit montes excitare. Ab ipſa Memphi ſeries montium incipit, qui inter mare rubrum & Nilum ad ipſam vſque intimam Aethiopiam procurrunt. Hos ſi poſt Homerum enatos dicemus, non naturæ nunc ſecreta & hiſtoriam quærere videbimur; ſed prorſus inſanire. Verùm quo clariùs cernas, Memphim, non Thebas, vſque iter ab Homero deſcriptum eſſe, Strabonem & Ptolomæum conſulas, qui mox ſupra Memphim Troicum montem ponunt; quem aiunt inde nomen habere, quòd Menelaus Troianos captiuos illic reliquerit, fortaſſis (vt ego ſuſpicor) ad Latomiam vel venditos vel donatos. Sunt enim illic lapides,

è qui-

è quibus Pyramides factæ ſunt, effoſſi; vti Strabo oculatus teſtis ſcribit. Eſt etiamnũ quiſquam tam impudenter obſtinatus, vt needum fateatur ad Memphim, non Thebas, interuallum illud ab Homero notatum, referẽdum eſſe? Dicet quiſquam adhuc, Omnes hos montes poſt Homerum enatos, qui ad Nilum vtrinque ad Thebaida vſque porriguntur? Vel tollant ergo mihi aduerſarij hanc Aegypti continentem terram, & montibus ſaxeis plenam; vel confiteantur neceſſe eſt, à Memphitica regione vnius diei nauigationem eſſe ſuppută dam. Ipſum certè priſcum montis nomen, à Troianis ſumptum, contra Ariſtotelẽ clamat, non exiguam tẽpore Menelai Memphim fuiſſe, ad quã Troianos nimirũ reliquerit. vbi enim reliquerit, niſi vbi fuit? at vbi fuit? apud Thonẽ nempe regẽ hoſpitio exceptus. Habuit ergo hoc loco Thonis regiam ſuam, ad quam Troicum montem inuenimus, & ſub eo verſus flumen Troiam opidum, ab ipſis Troianis à Menelao vel relictis, vel profugis (vt alij dicunt) & conditum & nominatum. Pharus ergo à Memphi, regia Thonis, vnius diei nauigatione abfuit. Et quanquam alio loco Thebarum meminit Homerus, præterita Memphi; id tamen non ſic fecit, quaſi Memphis non eſſet; ſed quò homines intelligerent, vlteriora etiam ab eo cognita perſpectaque fuiſſe. Iam quod de Thebarum à Pharo interuallo dixi, de latitudine duntaxat computato, id poteſt indicare, quantò plura ſint millia paſſuum, ſi ſecundum fluminis decurſum & obliquitates iter computaretur, vti faciendum eſſet nauiganti. Aegyptus ergo, quæ Delta vocatur, tota pelagi formam induit ad montes vſque Memphiticos & Troicos, & id ad centum dies, quibus creſcit & decreſcit, donec totus alueo rurſus comprehendatur. Non poſſum ſatis mirari, quid Herodoto in mentem venerit, qui centum dies increſcere dicit, & totidem rurſus decreſcere, niſi fortè totum tempus decrementi, donec minimus fluat, computarit: quo quidem calculo intra alueum ad tres menſes diminueretur. Quod non admodum ſanè abſurdè, immò conſentaneè nomini, quo Aegyptus vocatur, vt mox docebo, dixit: melius tamen iuxta Homerum & veritatem, dies [illegible] tantum diluuij notaturus. Quis nunc non admiretur poetæ ſummum artificium? Atqui non tanti artificium ingenioſiſſimum facio, quanti artis ipſius ſummæ admirabilem & occultam diſſimulationem, qua videtur omnes, quotquot hactenus in hunc locum inciderunt, fefelliſſe. Adducatur quiſquam omnium veterum; qui Protea & Iſotheam citra errorem explicarit. Nominetur aliquis, qui intellexerit, quænam Protei ſint oracula; aut qui oſtenderit hæc optimo iure à Menelao de reditu ſuo fuiſſe conſulta; aut qui reſponſum

ſum à Deo breuiter datũ ſic euoluerit, vt eo cauſas incrementi Niliaci viderit contineri, & tempus ipſum deſcribi, quo Menelaus in Aegypto fuerit detentus, & dies numerari, quibus lætis feſtisq; conuiuiis in ea ſolet indulgeri. Hæc ſanè omnia breuis Protei reſponſio continebat, quæ in diuina hac pictura tali velo Homerus obduxit, vt nemini in mentem venerit, velum ſe tantum, non picturam, videre. Verùm quia nos primi (ni fallimur) diuinam hanc rerum naturalium delineationem aperuimus, non videbimur ſatis grati genio doctiſsimi vatis eſſe, niſi doceamus non cauſas modò inundationis Nili arbitrarias, quales plerique omnes attulerunt, ſed veras etiã & naturæ conſentaneas depingi: adeò vt optimè illius perſona in ſcenam ducatur, qui in abditis naturæ penetralibus primatum tenet. *Inundationis Nili vera cauſa.* Augetur igitur Nilus à pluuiis. Sed quia ignoratur à quibus, nihil hactenus certi poteſt pronuntiari. Diodorus Siculus, cùm plurimos in quæſtione hac variè exercitatos reieciſſet, tandem aſſeruit Agatarchidem Cnidium proximè ad veritatem acceſſiſſe. Relictis igitur illis, quos ſigillatim confutauit, huius vnius ſententiam rogemus. Ait quotannis à conuerſione æſtiua ad Aequinoctium vſque autumnale continuas pluuias in montibus Aethiopiæ decidere: nihil igitur miri eſſe, ſi Nilus hieme intra alueum contractus ſit, & à Solſtitio diffuſus per campos latè vagetur. Hanc áſſertionem Diodorus non putat reiiciendam, tametſi nemo éxtaret, qui cauſam pluuiæ illius reddidiſſet. Multa enim paſsim occurrere ac videri, quorum cauſæ ab hominibus nõ comprehenduntur. Homines autem, qui in locis illis Aethiopiæ degunt, rem ita habere teſtificari, atque idcirco fidem adhibendam Agatarchidi; quamuis imbrium cauſæ, vt multarum aliarum rerum, ignorentur. Atque eo quidem modo ſcriptor hic contentus nihil vlterius inquirit. Ioannes Baptiſta Ramuſius, qui nauigationum & terreſtrium itinerum hiſtoriam tribus voluminibus lingua ſua complexus eſt, de Nili incremẽto Hieronymum Fracaſtorium conſulens, omnes omniũ opiniones, quas Diodorus expoſuit, ſigillatim recitauit. quarũ Fracaſtorius aliquas repetiuit. Nos tã ambitioſi non ſumus, vt, quò Siculũ auctorem legiſſe videamur, putemus multum nobis operæ chartæque impẽdendum, ad diuerſitatẽ hanc opinionũ, & earum confutationẽ, hîc prolixè adiiciendã; quas, qui volet, melius ſuauiusque de Græco fonte bibet. Interim non abs re erit iudiciũ acutiſsimi philoſophi, & longè melioris poëtæ audire; propterea maximè, quòd Agatarchidæ opinionẽ ſecutus, cauſas etiã, quas ille omiſit, adiecerit; atq; ita ſi veritatẽ eſt aſſecutus, effecerit; vt Homeri ſententia meliùs certiusq; intelligi poſsit. Porrò, ſi Straboni

credendum, nõ meliùs de Agatarchide merebimur, quàm de Ariſtotele, cuius hanc itidem ſententiam fuiſſe teſtatur. Aiunt enim (inquit) ſi Latinè vertas, Calliſthenem cauſam ex imbribus æſtiuis aſſignaſſe; atque id ab Ariſtotele accepiſſe; atque hunc ex Thraſialco Thaſio, qui vnus fuerit è Phyſicis vetuſtis; ac illum iterum ex alio, qui tandem ab Homero illud didicerit, Nilum διιπετέα, id eſt, à Ioue delapſum nuncupante. Quo loco interpres Latinus, neſcio quod exemplar ſecutus, pro Calliſthene Erathoſtenem ſupponit. Ariſtoteles certè libro primo ſublimium de pluuiis agens, & earũ generationis cauſis, prodidit, in Arabia & Aethiopia in æſtate cõcitatas vehementesq́ue pluuias decidere, atque id ſæpiùs aliquando vno die; proptereà quòd nubes vehementius calefactæ faciliùs à frigore mediæ regionis ad imbres conſtringãtur; perinde atque aqua calida citiùs, quàm aqua frigida, congelaſcit. Aphrodiſæus ad hunc Ariſtotelis locum (neſcio quàm verè) alterum eiuſdem auctoris adducit, ex libello, vt ait, De Nili incremento: quo dicit Ariſtoteli viſum fuiſſe, nubes eas, è quibus pluuiæ in Aethiopia per æſtatem fiunt, eſſe illuc aliunde illatas Eteſiarum flatu. Quod de pluuiarum generatione & eius cauſa Ariſtoteles dixit, placet ſanè: at, quod Alexander addidit, nequaquam; eò quòd eius commento conſentaneum eſſet, non ſolùm in Æthiopia, ſed in Ægygto etiam, imbres eodem tempore plurimos fieri, ad quam Eteſiæ antè pluuiæ materiam, quàm in Æthiopiam, adferrent. Neque credo libellum illum De Nili incremento, principis Peripateticorum germanum eſſe fœtum, cùm eius neque Diodorus Siculus, neque Strabo fecerit mentionẽ. Opinio enim de pluuiis ex hoc Meteoron libro adſcripta ei videtur, non è peculiari libello: quanquam id parui refert. Nec Siculus ſcriptor Cnidio potius hiſtoriographo, quàm Ariſtoteli ex profeſſo cauſam hanc priùs expiſcato, ſentẽtiam adſcribere debuiſſet; ſi verum quidem eſſet, quod Aphrodiſæus affirmat. Reiecto ergo hoc cõmento de imbrium cauſa, quod magiſtro ſuo tribuit Alexander, Fracaſtorium audiamus; ſed in Latinam linguã, & in compendium reductum, quo à noſtratibus intelligatur. Ad pluuiæ generationem (inquit) primò opus eſſe materia, è qua vapores, quos Georgius Agricola halitus maluit nominare, gignantur. Ea in humido vel maris, vel ſtagnorum, vel fluminum, vel terræ humectæ, conſiſtit. Deinde cauſam agentem neceſſariam eam eſſe, quæ ſatis virium habeat, ad multos vapores eleuandos, quod Soli ferè tribuendum. Hinc locus inueniendus, in quo vapores vniti nubem faciant. Vniuntur verò duabus maximè de cauſis: altera, quòd ſimile ſuo ſimili gaudeat, quo contrariis reſiſtat: altera

Cur in Arabia & Aethiopia æſtate frequentes pluuiæ.

Pluuiarum generatio.

altera per antiperiſtaſim, id eſt, contrariorum circumſtantiam, quæ illic fit, vbi radiorum Solis reflexorum vis terminatur. Eo enim aëris loco plurimum eſt frigoris cùm alias, tum maximè cum montes excelſi eo pertingunt, quorum vertices frigidi ſunt; tum ob terream naturam, tum ob ſolaris reflexionis defectum. Deinde, quo pluuia fiat, neceſſe eſt vt vapor ad priſtinam naturam reducatur, quod fit deperdito calore per frigus circumſtans, & proprium nubis temperamentum. Vapor itaq; ſe, condenſatus in aquam, cadendo pluuiam facit. Cum igitur cauſæ hæ validæ ſunt, atque omnes concurrunt, validæ quoque pluuiæ fiunt. At ſi aliqua deſit, generatio impeditur, præſertim ſi non ſit materia. In Lybiæ plurimis locis omnia ſabulone ſqualeſcunt, quocirca nec imbres gigni queunt. Apud nos æſtate Sol humorem omnem abſumit, quo fit vt ne hic quidem tum pluat. Eſt quando materiæ ſatis inuenitur, ſed cauſæ agentis imbecillitas obeſt, quò minus vapores eleuentur: quod ad Septentrionem in ſummo gelu uidemus euenire. Aliquando materia eſt, & eleuatur; ſed non vnitur, vel calore diſſoluta, vel ventis diſperſa. Nonnunquam materia eleuatur, & vnitur; & illud quidem in loco, in quo oportet: ſed non fit pluuia; propterea quòd frigus circumſtans non ſit in analogia & illo commenſu, quo imbres; ſed quo nix, aut grando, aut ventus etiam, ac procellæ, creantur. Sumit deinde locis illis, quibus Sol eſt perpendicularis, quotidie àliquo ſaltem tempore pluere. Quod confirmat eorum relatu, quos Ramuſius dedit legendos. Præterea, cùm Sol ad Tropicum Cancri verſatur, non ſolum pluuias fieri iis, quibus eſt perpendicularis, & finitimis vltrà citraque; ſed quædam quaſi pluuiarum diluuia: quod tempus Aethiopes hiemem appellant, perdurans toto Cancro, & parte Leonis. Atque eodem tempore Nilum increſcere ad quadraginta dies, & deinde rurſus decreſcere, donec in Libra totus alueo ſuo capiatur. Iam & illud, in Aethiopia, & Aegypto ei vicina, cathenas eſſe montium maximorum. Dicunt verò eodem item tempore Nigrum creſcere, qui per Aethiopiam in Oceanum fluens, ab accolis Senega nominatur. Nunc ergo quærantur cauſæ incrementi fluuiorum, relictis tamen illis quæ monſtroſæ ſunt, aut rariſſimæ; ad quas lacus Albanus, inſolito quondam auctu exundans, cùm Veios Romani expugnare niterentur, referendus; cum nullis cæleſtibus aquis, cauſáve alia, quæ rem miraculo eximere poſſet, increuiſſet. Duæ omnino ſunt exundationis amnium cauſæ non prodigioſæ. Vna, ſi oſtia impediantur, quò minus aquas effundant. Altera, ſi plures ſolito aquæ recipiantur. Quod fit duobus modis, vel niuibus ſolutis, vel pluuiis

Fluuiorum incrementi cauſa.

ingentibus præcipitatis. Prior cauſa Thaleti placuit, qui Eteſias decurſum Nili ſuſpendere dixit. Quod tamen nullo modo teneri poteſt, ſi vera ſunt, quæ Plinius de iis ſcripſit: eius enim hæc ſunt libro ſecundo verba: Ardentiſsimo autem æſtatis tempore exoritur Caniculæ ſidus, Sole primam partem Leonis ingrediente, qui dies decimus quintus ante Auguſtas Calendas eſt. Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Poſt biduum autem exortus iidem Aquilones conſtantiùs perflant diebus quadraginta, quos Eteſias vocant. Huic Columella & Seneca conſentiunt. Cùm ergo non paulò pòſt ſpirent anniuerſarij hi Aquilones, quàm Nilus creſcere incipiat, non poſſunt ſibi augmenti cauſam vindicare. Alterius cauſæ incrementorum partem priorem Anaxagoras arripuit, qui putauit è niuibus liquefactis flumen augeri. Verùm id minimè credi poteſt; eò quòd niues in Alpibus tum liqueſcant, cùm Sol Taurum ingreditur, tanto à tropico & maiore multo à Sole interuallo. Quæ igitur niues eodem tempore in Aethiopia eſſe poſſunt, cui Sol tam immenſo ſpacio tum eſt vicinior? Iam vt detur, aliquas etiam niues tum deliqueſcere, quia tamen id abſurdum eſt, ea potius cauſa tenenda, quam non noſtræ modò ætatis homines, ſed vetuſtiſsimi etiam confirmant; in quibus eſt Ariſtoteles princeps Peripateticorum. Hoc ergo pro certo ſtatuamus, ad ſecundam ſecundæ cauſæ partem confugiendum, atque extra dubitationem omnem ponendum, vehementibus pluuiis Nili incrementa deberi: Pluuias autem has fieri, non è nubibus aliunde per anniuerſarios ventos importatis, (vt Alexander credidit) ſed in ipſa Aethiopia eleuatis. Nunc ergo imbres quotidiani, quos diximus à radiis perpendicularibus excitari, generantur: quia materia à ſinu Arabico, & Oceano, & fluminibus, ex altis montibus corriuatis, ſatis multa ſuppeditatur; & Sol vim agendi per rectos radios demittit: deinde vaporum his attractorum vnio frigore medij aëris fit; maximè vbi alta ſunt montium cacumina, quæ terreno ſuo frigore frigus medij aëris augent & intendunt. Quo fit, vt, quod à Sole eſt attractum, diſſolui non poſſit. Verùm hi imbres quotidiani Nilum augere nequeunt; eò quòd à terra excalfacta ante abſorbeantur, quàm in flumina poſſint coire. Immo nec illi quidem, qui ad tropicum tempus hibernum Aethiopibus faciunt, priùs flumen augent, quàm Sol ad Cancrum venerit. Hoc quo liquere poſsit, ſumendum gyros, quos Sol ad Aequinoctialem deſcribit, latiore ſpacio inter ſe diſtare; quàm eos, qui ad tropicum fiunt. Et quanto huic circulo propiùs Sol acceſſerit, tanto gyros hos fieri anguſtiores; ſicut contrà, quanto pro-

Pluuiæ, quibus Nilus intumeſcit, vnde.

propinquior Æquinoctio eſt, tanto fieri rurſus ampliores. Iam & hoc: Diem tanto fieri longiorem, quanto Sol Cancri primæ parti fuerit vicinior. Ad Æquinoctialem ergo fiunt imbres illi quidem quotidiani: ſed quia Sol eidem terræ parti non diu ſuperſtat, propter diurnarũ gyrationum amplitudinẽ; deinde quia dies breuis eſt, non fit attractio tam vehemens, vt imbres copioſos producat. Augetur paulatim quidem dierum longitudine, & ſpirarum ſolarium anguſtia; ſed citra magnum pondus, niſi vbi iam ad anguſtiſſima ſpacia circulorum, & longiſſima dierum, fuerit ventum. Hîc igitur in fine Geminorum pluuiæ multæ & copioſæ fiunt. Sed qui à terra necdum tota interiùs humecta eſt, adhuc imbibũtur; atque id tantiſper, dum intus & exteriùs ita tota humore quotidianorum imbrium turgeat, vt amplius imbibere non poſsit. In Geminis igitur materia pluuiis incrementi cauſis præparatur, ſed necdum flumen excreſcit: pòſt verò in Cancro imbres concitatiores cadunt; quia plus humoris in terra eſt collectum, & quia Sol etiam vehementius trahit propter vehementiorem calorem. Hoc igitur tempore, cùm terra plus imbibere non poſſit, & omnes aluei aquarum iam ſint pleni, incipiunt flumina exundare: atque id tam diu, donec longitudo dierũ & amplitudo gyrorum cauſam agentem diminuant, & in priſtinũ ſtatum reducant. Hæc ferè ſunt, quæ Fracaſtorius doctè, & multò copioſiùs lingua ſua diſputauit; in quibus multa ſunt, quæ videntur primò inſpicientibus abſurda. In pluuiarum cauſis vniuerſim rectè verſatur. Sed in Aethiopicis plura fortaſsis quiſquam deſideraret. In eo, quod ſibi ſumit, omnibus iis locis, quibus Sol radios perpendiculares demittit, pluuias fieri, minimè verũ eſt; niſi illud falſum ſit, quod in nauigatione Magellanica à M. Antonio Pigafetta Vicentino ſcriptum eſt. Hic enim in Breſilia, in latitudine Antarctica viginti duorum graduum, à feſto Luciæ, quo Sol meridianus erat perpendicularis, ad duos integros menſes dicit nunquam pluiſſe. Quem locum Ramuſius quoque in compendium ſuum tranſtulit. Aloiſius item Dacadamoſto refert in regno Senegæ ab Octobri ad finem vſque Iunij nũquam pluere, & à Iulio pluere ad finem vſque Septembris. Clariſsima hęc ſunt teſtimonia, vt plurima alia omittamus, quibus docetur, nõ ſemper pluere, cùm Sol eſt hominibus intra Tropicos perpendicularis. Scio id annotatũ eſſe in Diui Thomæ inſula, in qua Martius & September pluuiis abundant: at in aliis non ita euenire, cùm inſula Iacobæa, ad decimũ quintum Arctici poli altitudine ſita nullas in Tauro pluuias habere dicatur, ſed tum demũ, cùm Sol ad Cancrũ peruenerit; ſi vera Comes Rimondus ſcripſit. Aliun-

de igitur videtur cauſa petenda, quàm ex hac de perpendiculo radiorum ſumptione minimè vniuerſali. In montibus Aethiopiæ, quibus nomen eſt à monaſterio Viſionis, ad decimū quartū latitudinis gradū in regno Barnagaſsi ſitis, hiems eſt à Februario ad finem vſque Aprilis, id eſt cælum pluuium, per quod tempus milium ſeritur; cùm in planitie Barrę, in eadem poli eleuatione, tum nulli imbres cadant. Non eſt igitur cauſa in radiorū perpendiculo, quòd eo tempore Sol perpendicularis non ſit, nec item in ſpirarum anguſtia, quæ illo loco ſatis magno interuallo diſtant. Verum autem eſſe, quod dico, Franciſcus Aluarus capite viceſimo quinto peregrinationis Aethiopicæ teſtabitur. Idem in eadem latitudine Barræ, hiemem incipere ait à decimoquinto Iunij: quo tempore Sol Cancrum ingreditur, longè diſsitus à Barranorum vertice. Eodem tempore Calecuti item hiems incipit, vndecim graduum ab Aequinoctiali interuallo, tantum abeſt, vt regnum illud tunc rectus deſpiciat. Nec alias pluuias oſtia Indi fluminis, ad Cancri circulū ſita, & tota Indiæ maritima, quàm eas habent, quæ ad æſtiuum ſolſtitium exortæ, ad tres ſequentes mēſes durant; ita vt hoc tempus vniuerſalis hiemis intra Tropicos nomen ſortiatur. Illa verò, quam in montibus monaſterij Viſionis cōtingere ad Martium dixi, ſingularis ſit illius regionis, & regni Dóbaſij, & Damæ, ſubditæ Barnagaſſo: quæ tamen loca inter ſe magnis terrarum ſpaciis diſtant. His enim duæ hiemes ſunt: altera vniuerſalis, altera ſingularis. Nullo igitur modo nec vniuerſalis, nec ſingularis à perpendiculo radiorum originem ducit. Aliquid dixiſſet Fracaſtorius, ſi plueret eo tempore duntaxat in Aethiopiæ, & Aegypti confiniis. At nunc videmus per totam Aethiopiam ſuperiorem validos imbres ruere, nec differri, dum Sol ad Verticale, ſiue Zenith, in meridie peruenerit. Certè vt hæc ratio, ita & ipſe Fracaſtorius, vult ad ſuperiorem Aegypti partem, & infimam Aethiopiam, has pluuias præcipitari, quibus Nilus exundat. Quod tamen non ita eſſe, ipſum vniuerſalis hiemis nomen, & omnium confeſsio, ſatis declarat. Gonſalus Ferdinandus Ouetanus, de India Occidentali ſcribens, oculatus eſt teſtis, ad ipſum Aequinoctialem in Caſtilia aurifera maximas pluuias eſſe, ad natalem Diui Ioannis Baptiſtæ; & ſummam ſiccitatem ad natalem Chriſti ſeruatoris noſtri. & quamuis caloris & frigoris perpetua illic ſit temperatura, hiemem tamen dici dies eos, qui Solſtitium æſtiuum ſequuntur: contrà, qui poſt tropicum Capricorni ſereniſsimi ſunt, eos æſtatis nomine vocari. Quid hîc dicemus de Solis perpendiculo? Num fortè Sol Cancrum permeans iis, qui ad Aequinoctiorum

cum circulum habitant, perpendicularis dicetur? Quorſum igitur anguſtia ſpirarum radij recti, longitudo dici, & montes altiſsimi, ad Syenem quæruntur, ad pluuiæ generationem: cùm eodem tempore non minus pluat ad Aequinoctialem, quàm ad Tropicum? Communi tot regionum pluuiæ ſiue hiemi (vt Indi & Aethiopes nominant) communis quoque erat cauſa inuenienda, quæ nec in rectis radiis, nec longis diebus, nec arctis gyris diurnarum Solis motionum, conſiſtere poteſt. Quarum rerum nihil eſt ad Aequinoctialem, vbi dies longi non ſunt, nec radij tunc recti, nec mora Solis ſuper eiſdem terris, è quibus tum vehementiùs halitus traheret, quos, in pluuias coactos, in Caſtiliam auriferam præcipitaret. His recentiorum obſeruationibus antiqui etiam conſentiunt, qui imbres illos, quibus Nilus augetur, non ſuperiori Aegypto & eius viciniæ: ſed ſuperiori Aethiopiæ, atque in ea vltimis montibus tribuerunt. Sed quando hoc ex diametro cum Fracaſtorio pugnat, Strabonis teſtimonium ad verbum adſcribemus, qui cum Aelio Gallo in ipſam vſque Aethiopiam penetrauit:

. Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι στοχασμῷ τὸ πλέον οἱ δ᾽ ὕστερον αὐτόπται γενηθέντες ᾔσθοντο ὑπὸ ὕμβρων θερινῶν πληρούμενον τὸν Νεῖλον τῆς Αἰθιοπίας τῆς ἄνω κλυζομένης καὶ μάλιστα, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄρεσι, παυσαμένων δὲ τῶν ὄμβρων παυομένην κατ᾽ ὀλίγον τὴν πλημμυρίδα.

Id eſt, Antiqui quidem coniectura vt plurimum, poſteriores verò ipſa etiam inſpectione cognouerunt, Nilum ab æſtiuis imbribus impleri, tũ cùm ſuperior Aethiopia illis diluitur: & id maximè in extremis montibus. Hìc videre licet, non ſatis Straboni fuiſſe, Aethiopiæ ſuperiori hos imbres attribuiſſe, niſi hoc etiã addidiſſet, eos maximè fieri in extremis ſuperioris Aethiopiæ montibus. Quod ſi ad illam Aethiopiæ partem, quæ proxima Cancri tropico adiacet, hæ pluuię, Niliaci diluuij genitrices, deciderẽt; nõ potuiſſet id latere vel Romanas cohortes, quæ prẽſidio eam regionẽ tenebãt; vel ipſum etiã Strabonẽ, qui eouſq; diſcendi cauſa fuerat progreſſus. Herodotus, ad ſuperſtitionẽ vſq; diligens Aegyptiarũ antiquitatũ perſcrutator, ad elephantinã vſq; cognoſcẽdi ſtudio profectus, cùm ſumma cura creſcẽtis amnis cauſas inueſtigaret, nullorũ imbriũ ad Syenem mentionem audiuit. Alioqui nunquã rationẽ ſuam ſtolidã de incremento adducturus fuiſſet, quæ ineptior eſt, quàm vt mereatur reprehenſionẽ. Hi ergo duo oculati teſtes, & naturę arcana ſumma diligẽtia perſcrutati, cogũt me à Fracaſtorij aſſertione diſſentire. Præterea ſi ob anguſtiam illam ſpirarũ Solarium, & radiorũ directionẽ, & diei longitudinem,

& mon-

& montium altitudinem, vehementia hæc imbrium ad Cancrum accideret, non ſolùm æſtate, ſed hieme etiam Nilus exundaret. Eadē enim omnia in circulo Capricorni eueniunt, quæ Fracaſtorius in Cancro cauſatur; & multo etiā euidentiora & efficaciora. Nā vt gyros & radios perpendiculares, & dierum longitudinem, quæ eadem ſunt vtrobique, omittamus; illud certè conſtat, ad plagam Capricorno ſubiectam, maximos in Africa montes eſſe, & eorum plurimas catenas, in quibus non exiguum robur rationum ſuarum collocauit. Contrà ad Syenen, ingentium montium nec ab Herodoto, nec à Strabone vlla fit mētio, quamuis cataractam vtramq; non omiſerint: ex qua tamē montiū altitudo non poteſt colligi; eò quòd cataractæ magis præcipites, quàm ſint in Nilo, ex minima altitudine frequēter cernātur; vt ſub Arpino in Liri, ſtatim ab eo loco, vbi Fibrenum gelidiſſimum recepit, fieri videmus, qui bifidus opidulum complexus, cui à re Inſulæ nomen eſt, geminam facit cataractam; alteram, quæ ſiniſtra eſt, ſecundùm fluminis decurſum prorſus præcipitem, ita vt rupes ſubtus tremat; alteram, longo caſu ſpumas voluentem. Quid quòd Strabo plauſtro è Syene Phylas vectus ſit, per campum valdè planum? vbi per totam viam vidiſſe ſe narrat lapides quoſdam altos, rotundos, & valdè politos, ac leues, atque eos ſuper maioribus collocatos, deinde ſuper his rurſus alios, ceu Hermæa eſſent, id eſt (pace interpretis, qui vocem non intellexit) lapides Mercuriales, ad iter demonſtrandum poni ſolitos; quos dicit proximè acceſſiſſe ad illum lapidem nigrum, durumque, è quo mortaria fiunt: quo loco exemplar meũ habet *ὠθεῖαι*, pro eo quod eſſe debebat *αἱ θυῖαι*, vt obiter hanc maculam tollamus. Vehiculo Strabo proficiſcitur, planiciem docet ſe & lapides Hermæis ſimiles vidiſſe; at rupium & montium non meminit, additurus haud dubiè, ſi vidiſſet, æquè atque illa quæ minoris ſunt momenti. Deinde Petronij expeditionem in Aethiopiam enarrans, montium nullorum obſtacula recitauit; ſed tumulos quoſdam arenaceos, quibus Cambyſis exercitus obrutus fuiſſet, ſuperatos priùs dicit, quàm ad Premnam veniretur; atque iter omne tam facile, vt vno quaſi impetu cum alias vrbes, tum Napata, regiam Candaces Aethiopum reginæ, caperet. Sed dicet quis, vt in recto itinere ſecundum flumen montes non ſint, vtrimque tamen incumbunt. Sit ita ſanè, modò rurſus detur eos non tantos eſſe, vt ex eis flumen aliquod memoratu dignum emanet. Nemo enim omnium, qui iter illac fecerunt, vllius fluuij inſignioris, vel in Nilum, vel in Erythræum mare decurrentis, mentionem fecit; ita vt ſuſpicer, tales pleroſque eſſe, quales ad Memphim incipiunt: & in

Strabonis locus emaculatus.

iis

iis marmorum quidem, & ſaxorum, & arenæ ſatis; ſed humoris & aquæ parum inueniri. Ad Capricornum itaque, & plures, & altiores, & magis humecti, montes ſunt, quàm ad Cancrum: qua de cauſa & materiæ plus imbribus illic, quàm hic, ſuppeditabitur. Deinde, quia Fracaſtorius ſinum etiam Arabicum ſibi auxilio eſſe voluit, erit & hac parte Capricornus conſiderandus, in qua immenſo interuallo Cancrum vincit; cùm Sol in Capricorno totum Oceanum Indicum pertrãſeat infinito, quàm Sinus vel Perſicus, vel Arabicus, maiorem. Quamobrem, licet cetera paria ponerentur, hoc tamen ſuperaret Cancrum Capricornus in pluuiarum materia. Quid igitur? Si plus maris eſt, ſi plus altiſſimorum montium; quid cauſæ, vt, cùm reliquis non ſint impares, non tantum hiberno Solſtitio, atque æſtiuo, imbrium ſentiamus? Adde nũc ad Capricorni lineam lacus eſſe quamplurimos, & maximos, & fluminum inſignium non paucos exortus, quibus non exigua quoque materiæ pluuialis copia ſubminiſtrari queat. Porrò aliud eſt, quod, ſi cum Fracaſtorio feciſſet, egregiè fuiſſet ponderatum. Sol in Capricorno, cùm ſit in ima ſua ſede, multo terris eſt, quàm in Cancro, vicinior. Cùm igitur corpora calefacientia magis agant è propinquo, quàm longinquo; oportet Solem in Capricorno eos, quibus perpendicularis eſt, magis calefacere, quàm in Cancro eos, quos tum rectus aſpicit. Omnibus ergo rebus ſuperior eſt Capricornus in pluuiis generandis, ſi Fracaſtorij rationes valebunt; atque idcirco confiteri oportet, cùm Nilus ortum ad montes Lunæ habeat, maximè eo tempore auctum iri, quo Sol ad hibernum Solſtitium verſatur. Atque hæc ſatis ſunto contra hanc ſubtilitatem, tantiſper dum quiſquam exiſtat, qui melius eam tueatur. Sed quid ergo tandem dicemus de pluuiis, quibus Nilus increſcit? Video profectò Homerum minimè cæcutiiſſe, dum quæſtionem hanc Proteo dedicauit, quippe quæ digna ſit, vt ab eo ſolo tractetur, qui in penetralibus naturæ omnia poteſt ad vltimã vſque cauſam reſoluere. Verùm, quia id hactenus à plurimis tentatum, à nemine perfectum cerno; non verebor & ego vires in hac palæſtrã experiri, in qua adeò turpe non eſt ante victoriam deficere, vt doctiſsimus quiſque in ea fruſtra ad hunc vſque diem deſudarit. Si ergo labemur, illud nobis continget, quod cum eruditiſsimis quibuſque erit commune. Principia igitur pluuiarum multa, ſunt, vti bene Fracaſtorius exponit. Materia proxima halitus eſt, quem plerique vaporem maluere nominare. Halitus materia omnia corpora humecta ſunt: vt mare, paludes, lacus, flumina, vuidæ ſiluæ, roſcida prata; & generatim, quæcunque ſpiritus exhalant. Halitus Sol extrahit, præcipua cauſa efficiens

Nili incrementi cauſa.

Pluuiarum multa principia.

m ... ciens

ciens. Hanc Luna iuuat, & Venus, & Iupiter etiam; tum verò ſtellæ fixæ quoque, adeò vt quibuſdam earum à pluuiis nomen detur. Hyades enim, ſi Tullio Tironi, M. Ciceronis alumno & liberto, & in litterarum ſtudiis adiutori, credimus, ἀπὸ τῦ ὕειν, id eſt, à pluendo dictę ſunt. Eius verba ſuper hac re ſunt in Noctibus Atticis: Adeò (inquit) veteres Romani litteras Græcas neſciuerunt, & rudes linguæ Græcæ fuerũt, vt ſtellas, quæ in capite Tauri ſunt, propterea Suculas appellarint, quòd eas Hyadas Græci vocant, tanquam id verbum Latinum Gręci verbi interpretamentum ſit; quia Græcè ὕες, Sues Latinè dicantur. Sed ὑάδες (inquit) οὐκ ἀπὸ τῶν ὑῶν, ita vt noſtri Opici putauerunt; ſed ab eo, quod eſt ὕειν, appellantur. Nam & cùm oriuntur, & cùm occidunt, tempeſtates, pluuias, largosq́ue imbres cient. Pluere autem Græca lingua ὕειν dicitur. Hanc Tironis contra veteres Romanos obiectionem, ceu Opici agreſtesq́ue fuiſſent, A. Gellius ſic reiicit, vt dicat Latinis Hyades primò Syades, deinde Suculas nominatas; perinde atque ex ὑπὲρ ſuper, ex ὕπτιος ſupinus, ex ὑφορβὸς ſubulcus, ex hypnos primò ſypnus, deinde ſopnus. De quibus quid equidem ſentiam, nolo latiùs explicare: hoc vnum ſatis eſto annotare, minimè mihi videri Latinos primùm Syades dixiſſe, ac deinde Suculas; ſed, ſi à Græcis ſumpſerunt, ex ὗς fecêre Sus, & à Sus formula diminuentium Sucula. Deinde, quòd Tironi obiicit, falſum eſſe, Suculas in capite Tauri eſſe; cùm ſint ipſum Tauri caput, ita vt nullas alias putet eſſe, è quibus illud conformetur, nemini Aſtronomorum probabit: quibus omnibus notiſſimum eſt, præter quinque hyades, alias etiam eſſe, quæ ad imaginem capitis effingendam conducunt. Et, ſicut ab auctore Noctium Atticarum liberè diſcedimus, ita nec Tironem per omnia laudamus. Neque ènim verum mihi videtur agreſtis hominis fuiſſe, ex ὗς facere Sus, nec rurſus à Sus Suculas. Nam quòd dicit ab ὕειν Hyadas dici, verum quidem illud eſt; ſed & ab eodem ὕειν, ὗς etiam pro animali vſurpatum deriuatur. Sus enim animal eſt, pluuiis & aquis perpetuò gaudens, atque idcirco à Græcis ab ὕειν, quod eſt pluere, nomen duxit: è quo ſi Latinè Sus redditur, nõ negatur eo Suculas quoque à pluendo, tanquam à primo fonte, nuncupatas. Quod tamen vtcunque habet, certum eſt in veteri Pontificum diſciplina Suem hiemis & pluuiarum ſignum eſſe; eò quòd nullum animal ſit terreſtre æquè atq; Sus, aquis & luto gaudens. Quocirca in operibus, immortalitati dedicatis, qiubus quatuor anni partes pro perennitatis nota inſculpuntur, frequenter Sus pro hiberno anni quadrante ſpectatur. Quamobrem Græci & Latini ab aquis, quarũ initium à pluuiis eſt, Hyades & Sucu-

Suculas nominarunt; & prius quidem forſan ὗς animal, quàm Hyas ſtellam, notauit: eo quòd ab animalibus ad cælum, non è contrario, nomina venerunt. Siue igitur Latini à Græcis, ſiue è libris Pōtificum, ſtellas has Suculas nominarunt, noſtra parum refert; cùm vtroque modo conſtet apud vtramque gentem in his ſtellis pluuiarum ſymbolum contineri. Sunt enim Hyades Græcis, & Suculæ Latinis dictæ, quòd pluuiis gaudere cernantur. Intellexerunt igitur priſci illi, nō Soli tantū halitus ad imbres excitandi vim eſſe; ſed eandem etiam aliquibus fixis ſideribus conuenire. Sunt igitur & hæc in efficientium cauſarum numero, & non in poſtremis quidem computandæ. Nam, ſi præter Solem aliis planetis & ſtellis vires non eſſent, ordinarios imbres quotannis videremus. Nunc, ex diuerſitate pluuiarum in eadem regione, neceſſariò colligitur magna quoque diuerſitas cauſarum. Sunt ab Aſtrologis multi radiorum coniectus, & commiſtiones notatæ, quas plerunque pluuiæ ſequuntur, & inter alias eæ, quas vocant portarum apertiones. Sed vel tanta noſtra eſt negligentia, vt, præter paucas, omnes ignoremus; vel tanta eſt aſtrorum poſitus varietas, atque ex ea efficiendi quoque diuerſitas, vt humano ingenio infinitas hæc commiſtionis radiorum percipi non poſſit. Quis elementorum, quæ tactu cognoſcimus, temperiem & pondera in iis diſcernere poteſt, quę ex elementis natura conſtruxit? Quod ſi facere non poſſumus; quis ſperet ſe in cauſis peruiſurum, quod in euentis nequit obtineri? Facile eſſet nobis metalla componere, facile ranas fingere, facile multa alia imitari, ſi iuſtam commiſtionis rationem teneremus. Quòd ſi in rebus obuiis hoc facere nequeamus, cuius impudentiæ ſit, in cauſis cæleſtibus tantum ſibi ſumere, vt ex earum ordine & poſitu ſe quis iactet aëris temperiem perpetuò poſſe præuidere? Nec dum nobis ſtellarum numerus conſtat: multas quidem, ſi ad captum humanum ſpectes, nominatas habemus; ſed perpaucas omnino, ſi totam earum varietatem conſideres. Tot igitur, & tam variarum cauſarum quot erunt permiſtiones, ſi ex quatuor elementis tantam videamus rerum diuerſitatem exoriri? Infinito igitur plura ignoramus, quàm à tot hactenus ſeculis ſint percepta. Verùm, quamuis diuerſiſſimæ ſint in cælorum ignibus vires, omnes tamen Sol calore ſuo excitat, atque ad agendum quodam modo deducit. Hic Luna, quòd terris proxima ſit, & plurimum Solaris luminis in terram reflectat, ſecundas partes tenet. Atque hæc quidem de cauſa effectrice euaperationis. At vapor ſiue halitus pluuiam non faciet, niſi cogatur, & in aquam concreſcat. Id facit loci, ad quem eleuatur, frigus, quo nubes, halitu conſtans, denſatur in

aquas, quæ deinde natura ſui ponderis deorſum feruntur. Frigus autem aëris fit ab elementis frigidis, aqua & terra, quod radiis reflexis ex imo in mediam regionem pellitur, atque illic augetur antiperiſtaſi, ſiue coactu corporum circumſtantium contrariorum, quæ vndique fugiens, in ſe contrahitur, ac vires vniendo fortius euadit. Deinde augetur etiam frigidis montium cacuminibus, quæ ſe vltra in aërem porrigunt, quàm Solis radij reflexi pertingũt. Vicinus item aër vicino frigus communicat, & niues in montibus, & aquæ quouis modo conſtitutæ, & ſaxa, & frigidæ marmorum rupes, illud augent. Sed hæc notiora, quàm vt iis ſit immorandum. Iam noctium longitudo maximas vires habet, eò quòd, quanto diutius aqua, & terra, & ceteræ frigoris cauſæ, citra Solis impedimentum aërem refrigerant, tanto par eſt maius frigus generari: quod deinde, ſi ſubita antiperiſtaſi, qualis per radios directos fit, concludatur, tanto vehementius euadet, quanto magis in ſe erit coactum. Nunc ergo tempus eſt, vt hæc ad pluuias eius regionis conferamus, quas inter Tropicos cadere diximus, eo tempore, quo Sol Cancrum, Leonem, & Virginem tranſit. In primis perſpicuum ex iis, quæ ante è diuerſis adduxi, hiemem illud tempus nominari, quo intra Tropicos pluit; alia longè ratione, quàm ab aſtronomis. Nam his hiems eſt, cùm Sol longiſſimè à verticali puncto receſſit. Vbi igitur eo tempore pluit, quo Sol remotiſsimus eſt, illic hiems naturalis, ſiue pluuium tempus cum hieme aſtronomorum eodem tempore definitur: at vbi pluit aliis temporibus, illic hiems alia eſt aſtronomorum, alia hiems imbribus iudicanda. Qui ſub æquinoctiali ſunt, & proximis vtrimque partibus, iis hiemes duæ ſunt, Sole ad Tropicos diuerſante: duæ item æſtates, dum ad æquinoctia, hinc vernum, hinc autumnale, peruenit, ſi Aſtronomos conſulamus. Sed hæc è Sphæricis rudimentis ſunt aperta. Iam igitur ad quæſtionem, Quibus de cauſis plurimæ pluuię ſunt in ſuperioris Aethiopiæ extremis montibus, Iunio, Iulio & Auguſto? Quia nempe tum plurimæ illic cauſæ ad imbrium generationem concurrunt. Nam tum temporis omnibus iis hiems eſt aſtronomica conſideratione, qui ad ſupremas partes Aethiopiæ habitant; atque adeò, dum Sol in Cancro eſt, omnibus hiems eſt, qui à Tropico Capricorni ad ipſum vſque Aequinoctialem commorantur: quo tempore Sol tantum receſsit ab illorum vertice, qui ad Capricorni circulum habitant, quantum à nobis abeſt, cùm verſatur ad medium Arietis. Quocirca, ſi cauſæ materiales non deſint, ſi longitudo diei non impediat, materiam diſſoluendo abſumendoque, quid vetat, quò minùs tum illic ingentes imbres fiant? & tanto fiant maio-

Frigus aëris unde fit.

Pluuia plurima quare ſint in Aethiopia menſe Iunio, &c.

res, quantò cauſæ illic ſunt, quàm apud nos, maiores? Tota illa regio, in Aethiopiæ extremo, montibus altiſsimis eſt inſignis; deinde paludoſas, & lacuſtres planities habet plurimas; necnon fluminum ſtagnorumque ingentium maximam copiam, & Solem accipit, proximè Oceani vaſtiſsima ſpacia emenſum, multis, vt par eſt, halitibus attractis. Prætereà nox non ita multùm à die ſuperatur, & radij obliqui ſunt non aliter, atque apud nos in principio Veris. Omnes ergo cauſæ coniunguntur, quibus imbres generari videntur. Adde quòd eodem tempore Sol ſit in Cancro, domo Lunæ propria, quæ illic Solis radiis adiuta, & ad vim ſuam exercendam excitata, non parum ponderis ceteris cauſis adiecit. Quæ res hîc accuratè conſideranda; eò quòd habeat præcipuam cauſam imbrium, non illorum modò, qui in ſuperiori Aethiopia, ſed illorũ etiam, qui citra Aequinoctialem, ferè ad ipſum vſque tropicum Cancri, cadere narrantur. Eſt tamen hîc aduertendum, longè diſparem eſſe rationem earum regionum, quæ ad Aequinoctialem, & citra eum iacent; & earum, quæ ſunt ad tropicum Capricorni remotæ. Nam hîc hiems eſt, atque ea maximis imbrium cauſis adiuta: illic pluuiæ duntaxat, à quibus hiemis ſimilitudinem ſortiuntur. Verùm hi imbres non tales ſunt, vt iis flumina ſic creſcant, vt exundent. Nam quo tempore hi cadunt, Aethiopes arua ſerunt, & ad finem pluuiarum fructum colligunt. Quod indicium eſt nõ maiores eſſe, quàm iis terra madefiat, & humoris tantum imbibat, ne nimium exſiccata fructus alere, & educere ad iuſtam menſuram, nequeat. Nam, ſi eſſent continuæ & maximæ, non ſolùm ad ſationem & fertilitatem non prodeſſent, ſed omnem etiam prouentum euerterent. Quòd autem illo tempore homines in illa regione non ferè iter faciant, id ex eo fit, quòd hi imbres ſubitò, & cum tonitruis frequenter, & fulminibus, decidant, & homines & iumenta ſubitis torrentibus inuadant atque ſuffocét. Quæ res in aſperis locis, quibus caua multa ſunt, & exiles valles, ſalebroſis collibus ſubiectæ, periculoſiſſima eſt; quoniam ex tempore dorſa omnia multis canalibus aquas præcipitent: quæ, quia tam ſubitò dilabi non poſſunt, altiùs aſſurgunt, & ſaxa & arbores ſecum trahunt. Verùm paulò pòſt omnes euaneſcunt, vbi nimirum in latiores alueos deſcenderint. His igitur pluuiis Nili incrementa adſcribi non poſſunt, cùm tam citò diſſipari atque à terra imbibi cernantur. Quod ſi in illis magnum eſſet momentũ ad flumina maiora ita augenda, vt exundarent; neceſſe eſſet confiteri, Nilum etiam Februario, Martio & Aprili, plurimùm excreſcere: quo tempore in montibus Viſionis, & quadam parte regni Barnagaſſæ, & tota re-

Cur Aethiopes iter nõ faciant cadẽte pluuia.

m 3 gione

gione Dobaſia, imbres, vt ipſi nominant, hiberni cadunt: è quibus locis inſignes amnes in Nilum deferuntur. Quid autem cauſæ ſit, vt tum illic potiùs, quàm alibi, pluat, id terrę ſitui adſcribendũ videtur, in quo montes plurimi ſunt, qui, Sole ad Aequinoctialem accedente, vapores plurimos emittant, quorum materiam in eius abſentia, dum ad Capricornum verſabatur, per hiemem ipſorum aſtronomicam maiorem collegerant. Eos Sol in Capricorno, ratione ſitus alicuius peculiaris ipſorum montium, nõ efferebat in aerem, quos pòſt radiis paulò rectioribus mouet, fortaſſis ſtellis etiam aliquibus verticalibus adiutus. Verùm, quia hæc ad ſitum præcipuè ſpectant, vt occultiores ſiderum vires omittamus, nobis non ſunt vlterius examinanda, pręſertim cùm videamus ex illis pluuiis nihil admodum Nilo accreſcere. Et fieri poteſt, vt Aluarus non exactam omnino rationem inierit, dum pluuias Februario tandem fieri ſcribit in his montibus. Nam hiems, de Solis receſſu computata, illis incipit poſt ſolſtitium hibernum: quo tempore frigus ſummum ibi eſſe non eſt dubitandũ; cùm mõtes Buganæ, in latitudine ſeptem paulò plùs minùs graduũ, in principio Septembris, quo Sol rectus eos deſpicit, frigidiſſimi dicantur, vt idem aſſerit capite quinquageſimo ſecundo, monaſterium Diuæ Virgini dedicatum, & in ſpelunca cõſtructũ, deſcribẽs. Montes igitur altiſſimi in regno Barnagaſſæ, & in regno Dobaſio, & maximè ad Viſionem, non poſſunt non eſſe frigidiſſimi, Sole ad Capricornũ verſante. Sed, quia inferior regio, montibus ſubiecta, ad imbrium generationem eo tempore non iuuat; eò quòd terra ſicca ſit, & halitus non emittat: deinde, ſi emittat, non fiat tanta antiperiſtaſis, quanta fit per radios rectiores: tum verò etiam, quia Capricorni ſignum ſiccum terreumque ſit, & Saturni domicilium, & Martis exaltatio, aridorum & ſqualentium planetarũ: prætetea quia radij ſunt obliquiores, quàm vt in tãto frigore multũ poſsint; fit vt in Decembri & principio Ianuarij non pluat. At, Sole rurſus appropinquante, nonnihil ad finem Ianuarij, & iam in ſigno aerio, & moderatè humido diuerſante, terra montium præparatur ad imbres, humore iam ſideris cum frigore montium concurrẽte, & radiis paulò rectioribus redditis. Pòſt verò in fine Ianuarij & principio Februarij, Sole ſignũ aqueum permeante, in quo Iupiter domum habet, & Venus exaltatur, imbres incipiunt cadere, quibus terra ad ſationẽ ſit apta. At illi tanti non ſunt, vt Nili faciant augmentum, notatu dignum, eò quòd mox in planitie abſorbeantur. Iam videamus quí fiat, vt generatim per totam Tropicorum latitudinẽ, ad Iunij medium, imbres cadant. In primis igitur cogitandum, ingens frigus & gelu inter eos nõ fieri in lo-

Imbres quare cadant per totam latitudinẽ Tropicorum, ad mediũ Iunij

in locis planis;eò quòd Sol nunquam tantum recedat, quantum ad id eſſet neceſſarium. Quid igitur Sol facit, cùm longiſsimè ab illis remouetur? Idem,quod in eadem apud nos diſtantia: pluuias puta. Et, quemadmodum frigus apud nos poſt conuerſionem Solis maius eſt,quàm antè; ita apud illos æſtimandum in cauſa pluuiarum, quæ poſt Solſtitium eorum hibernum ,computu aſtronomico,vehementiores exiſtunt,præparatione iam ſatis magna prægreſſa. Quocirca nihil eſt mirandum, ad montes Lunæ pluuias in æſtate noſtra fieri, cùm Sol ab illis tanto ſpacio eſt remotus, in quanto apud nos etiam imbres ſolet excitare,tametſi ceteræ cauſæ deeſſent. Eodem tempore circa Æquinoctialem pluit;quia & radii obliqui ſunt, & noctes diebus pares; ita vt Sol diurnus obliquis ſuis radiis non tantùm poſſit abſumere,quantum vaporum eleuatur. A circulo igitur Capricorni ad ipſum vſque Æquinoctialem, hiems aſtronomica, & hiems imbribus definita,conueniunt; data ſemper ea terra, in qua halitus eleuari poſſunt.Nam,ſi tam ſicca ſit,vt nihil reddat,ne pluuias quidem recipiet.Iam deinde verſus tropicum Cancri aliæ cauſæ adiungendæ, quarum prima ſit, pluuij cæli vicinia. Sol enim imbrium materiam ad ſe trahit. Cùm igitur tota plaga ad Aequinoctialem vſque à Capricorno media nubibus abundet, ratio poſtulat, vt Sol inde non parum ad vicinum aërem exugat,atque eum nubilum quoque reddat. Huic ſi locorum natura accedat, montibus frigidis, aut lacubus aut paludibus humecta,erit non ſolùm è vicinia halitus trahendus;ſed ex ipſis etiam ſubiectis locis. Si his addatur alia quoque cauſa,maior item exurget imbrium copia. Sol igitur in Cancro, in domo Lunæ, hoſpitio exceptus eſt, cuius vires radiis ſuis excitat. Eodem deinde loco Luna cum Sole congreſſa, ſummas vires capit, &, quicquid vſquam humoris inuenit, adauget. Hanc igitur Lunam nautæ, qui maria illa inter tropicos norunt, vocant *La Luna de las aguas*, id eſt,Lunam aquarum genitricem. Quare igitur non eodem tempore apud nos quoque pluit? Quia ceteræ cauſæ non adſunt; breuitas nimirum diei, radij ſideris Cancri, & radij Lunares vel directi, vel directis proximi; antiperiſtaſis permagna; atque deinde etiam montes,& terra humecta. Horum cetera in cauſis pluuiarum vniuerſalibus ſatis ſunt expoſita. Illud interim annotandum, maximas vires ſtellis fixis eſſe in eos, quos rectis ſiue perpendicularibus radiis intuentur. Præterea Lunæ hanc domum non ea ratione datam eſſe, quam Ptolomæus ſibi finxit:ex qua ſequeretur (vti Cardanus etiam fatetur)iis,quibus tum hiems eſt,cùm nobis æſtas, Capricornum eſſe Lunæ domum; & Aquarium Solis, ac vlterius, ſtellis

Circa Aequinoctialem cur æſtate pluat.

fixis

fixis vires eas, quas eis tribuunt, non eſſe proprias; ſed aduenticias extrinſecus, è coniectu radiorum Solarium reſpectu noſtri. Quod vt intelligatur, loquatur Ptolomæus; ſed Latinè, ne ſimus prolixi ſine cauſa. Quia (inquit) ex duodecim ſignis duo proximè accedunt ad Verticale nobis punctum, ideò calores & æſtus generant. Ea ſunt Cancer & Leo. Quocirca placuit illa duobus præcipuis & maximis attribuere luminibus: Soli quidem Leonem, propterea quòd maſculum; Lunæ verò Cancrum, quòd femininum ſit ſignum. Egregiam verò rationem, bone vir, attuliſti, ob quam Cancer & Leo Solis & Lunæ eſſent regna; quia nimirum maximis luminibus loca ea conueniant, in quibus Sol maximos calores facit. Nil igitur plus ſimilitudinis eſt inter Lunam & Cancrum, ratione efficaciæ in hæc inferiora; quàm inter Lunam & Capricornum. Neque enim natura ſiderum mutatur, quia nos aliter ea vel oriri vel occidere videamus, quod illis prorſus eſt externum. Conuenienter ſanè Ptolomæo Cardanus intulit, dum dixit, apud homines Notios Capricornum Lunæ, Aquarium Solis domum eſſe, ſed non admodum conuenienter Phyſicis rationibus. Quis enim credat, nullas ſingulorum ſiderum proprias vires eſſe, perinde atque ſunt ſingularum plantarum, & ceterarum rerũ, quæ in his inferioribus generantur? Idem Ptolomęus de Luna dixit, eam ob id plurimum humectare, quia terræ proxima eſſet, è qua humidi halitus efferuntur. Humectat igitur Luna, quòd prius ſit à terræ vaporibus humectata. Contrà igitur euenit, quàm Ariſtoteles dixit. Is enim putabat cęleſtia corpora elementaribus eſſe contigua, vt elementa, & ex iis compoſita, à ſupernis corporibus gubernarentur. At Ptolomæus Lunam propterea humidam dicit, quòd terrę vaporibus ſit vicina. Sed hęc ſcholis Phyſicorum vel deridenda vel excuſanda relinquamus. Vellem equidem Ptolomęus veterum duntaxat obſeruationes & aſſertiones propoſuiſſet, citra cauſarum appendicem, in quibus reddendis neſcio quàm feliciter ſępe verſetur: hoc ſcio, mihi non poſſe omnia probari. Principio bene confeſſus eſt, Lunam humidis præeſſe; ſed hoc loco, dum humorem à terra petit, ineptus videtur, niſi quis circulares rationes admittat. Nos igitur ſingulis ſtellis ſuas vires eſſe credimus peculiares, quibus in hæc inferiora perenni motione operantur; atque ex eiuſmodi efficacia factam eſſe à priſcis planetarum & ſtellarum fixarum comparationem, in qua Cancrum Lunæ domum fecerunt; eò quòd animaduertiſſent eius vim in hoc ſigno potiſsimùm regnare. Deinde ex eiuſmodi etiam conſideratione nomina ſideribus poſuerunt; Cancrum vocantes illam cæli partem, in qua vis eſſet maximè reſiſtens.

Cancer cur Lunæ domus.

rabi-

rabidis æſtibus. Eſt enim Cancer animal, cuius temperamentũ tale eſt, vt nihil ſit ad rabidi canis morſum præſentius. Bene igitur natura ſummos Solis ardores hac humectandi, infrigidandique vi temperauit. Sed non ignoro non ſimplicem ſemper eſſe & vnicam appellationum rationem, ſicut nec vna eſt ſymbolorum, quibus doctiſſima vetuſtas naturæ arcana ſignificauit. Neque enim hic locus cæli ob id duntaxat, quod expoſui, nomen hoc eſt adeptus, ſed illa etiam cauſa, quòd Sol ab exordio eius ſigni, ad morem Cancri, retrò greſſus ſuos agat. Sed prior ratio eſt potior, qua vis & efficacia ſideris indicatur. Verùm hîc maior latet difficultas, non ſatis hactenus à quoquam vel animaduerſa vel explicata. Crebrò vates Aſtrologos imperitiores deriſi, dum iudicia ſua ſtruerent ſuper ſignis nouæ ſphæræ, in qua ſtellæ nullæ inueniuntur; & quæ non alia ratione eſſet inuenta, quàm vt hypotheſes iuuaret, quibus motionum varietas ad regulas certas refertur. Hactenus certè neminem quicquam ſani reſpondiſſe memini, eò quòd nihil reperirent, cui has vires ineſſe dicere poſſent. Ipſæ enim ſtellæ fixæ longè receſſerunt ab ipſis principiis ſignorum, quibuſcum eadem nomina ſortiuntur. Ceterùm, cùm lõga plurimorum ſeculorum obſeruatione conſtet, quædam euenire perenni quadam & immobili ratione, videtur neceſſariũ hæc euenta ad cauſas quoque perpetuas & conſtantes referre: ſiquidem omnia, quæ in elementis hiſce fiunt, cauſas habeant & efficientes & conſeruantes, à cælo pendentes. Non equidem primus ſum, qui cælum immobile aliquod eſſe cogitarim, hac (qua dixi) ratione ductus; ſed alij multò priùs idem tradiderunt. Vocarunt autẽ illud alij Empyreum, alij Cryſtallinum, ſiue aqueum, vtraque pars ſuas cauſas ſecuta, quas hîc explicare non eſt neceſſarium, eò quòd ſatis ſit cælum nobis dari immobile, quocunque tandem nomine ſit vocandum. Quò ergo aſtrologicas prædictiones excuſem, quæ non ſolùm octauæ ſphæræ ſignis, ſed illius etiam cæli vtuntur, in quo nulla ſidera cernunt, dicam quietum aliquod corpus ſtatuendum extra omnia illa, quę mouentur, non tantùm ad motionum menſuram imaginandam, ſed ad omnia illa gubernanda & conſeruanda, influxu ſuo perpetuo ſibi conſtante, quæ nullas vnquam acceperunt mutationes. Phyſici, dum certas quaſdam & peculiares proprietates ſub eiſdem lineis parallelis inuenirent, immani diſcrimine inter ſe differentes, atq; eas nulla cæleſtium corporũ motione hactenus variatas; putarunt ſibi neceſſariam eſſe eius corporis cęleſtis poſitionẽ; quòd diuerſa partiũ ſuarum natura hanc, quam in regionibus in eiſdem Zonis videmus, diuerſitatem perpetuam perpetuò conſeruaret. Hanc rationem alibi fortè

n exem-

exemplis illuſtrabo: hoc loco ſufficit præſenti quæſtioni applicare. Hoc igitur illud eſt, quod contendo, cælũ quoddam fixum eſſe, cuius partes diuerſas habeant vires, è quibus non inconcinnè nomina diuerſa ſortiantur. Cancer igitur, non ſolùm in octaua ſphęra mobilis, ſed ille etiam in cælo immobili cognominis vires illas ab opifice habet, quibus nomen vetuſtum conuenit. Quod niſi ita eſſet, non admodũ antiqua aſtrologica hæc nomina dici poſſent, nec ante annos illos inuenta, ad quos ſigna octauæ ſphæræ mobilia, & ſigna immobilia, ſibi reſpondebant. Certè, cùm Cancer octauæ ſphęræ totis triginta gradibus Tropen æſtiuam pręcederet, non merebatur nomen a retroeunte animali ſibi ſumere, cùm ſol adhuc procederet: merebatur tamen ex eo, quòd animalis illius temperamento vi efficiendi ſimilis eſſet. Cùm ergo ſigna octauę ſphęræ, & ſigna immobilia ſibi reſpondent, fateri oportet inſignes tum vires ipſorũ eſſe; pręſertim poſt principiorum coniunctionem ad ſex gradus: quod contigit eo tempore, quo Chriſtus naſci voluit, ita vt optima cęli conſtitutio perfectioni humanę abſolutæ conueniret, atque tũ illud fieret coniugium perfectũ, quod Deus cũ ſponſa ſua contraxit; perinde atque octaua ſphęra cum nonæ ſexto gradu congruebat, ſenario numero coniugiorũ proprio, cõtrà quàm video quibuſdam placuiſſe, hoc indicâte. Quòd ſi altiùs hęc expendas, videbis antiquiſſimos illos horũ nominum auctores, diuina quędam vaticinia his nominibus occultaſſe, & quodammodo dixiſſe, tum ſalutẽ generis humani futurã, cùm ſidera ſic poſita erunt, vt nomina ſua optimè mereantur. Nunquam autem meliùs merentur, quàm tum, cùm Cancer octauæ ſphęræ cũ Cancro ſphęræ immobilis (ita vti dico) quadrabat. Eſt enim in tardis motionibus eorũ, quæ eas conſequuntur, tardus euentus: & quemadmodũ in ipſo meridie minus caloris eſt, quàm poſt meridiem hora prima & ſecunda; ita de coniunctione quoque ſphęrarum, & eius euentis, analogia & proportione quadam cogitandum. Habet enim Chriſti epoche quinque gradus & dimidiatum in motu octaui globi, ita vt à coniunctione ſignorum tantum temporis, quantum his gradibus debetur, fuerit elapſum. Sed hæc contemplatio ingens ſibi volumen poſtularet, ſi pro dignitate & merito eſſet explicanda. Quocirca, illa miſſa, ad id, quod quæritur, reuertar. Cancer igitur non is ſolus, qui in octauo orbe cernitur, Lunæ vires auget; ſed is etiam, qui perpetuo initio ſuo Tropen æſtiuam nobis definit. Neque hic diſputo, an nona hęc ſit ſphęra, an vndecima, vt de motionũ numero cælos fabricantur. Satis eſt immobilem eſſe, & omne motionum genus ad alios orbes relegandum. Cancer itaque huius cæli domus eſt,

Salus humani generis quãdo futura.

Lunæ vires à quo augeantur

eſt, in qua Luna regnat; atque idcirco plurimum iuuat ad pluuiarum generationem. Præter igitur ceteras cauſas hæc etiam vna eſt de potentiſsimis, quæ plurimum illic poteſt, vbi humoris plurimum ad illud tempus inuenitur. Quare autem intra Tropicos plus eſt humoris? Dixi modò aliquot cauſas, quibus & hæc annumeratur. Quanto Sol rectius adſcendit & deſcendit, tanto crepuſcula ſunt minora: & conſequenter tantò citiùs calor diei terminatur, & tanto rurſus magis ſubitò fit antiperiſtaſis matutino tempore, frigore nocturno ſubito à radiis ſe mox erigentibus in ſublime fugiente, & illic contracto. Aloiſius Dacadamoſta cùm crepuſculorum anguſtiam admiraretur, in regno Senegæ & Gambræ, planitiem terræ in cauſa eſſe putauit, ſed ridiculè, deceptus à Strabone, ni fallor. Is enim cauſam quærens, quare mox poſt Solis occaſum nox ſequeretur ad Gades: dixit, iis, quibus Sol poſt montes occidit, lucem diutiùs durare, propterèa quòd circa montem, poſt quem occidit, diffundatur; at iis, quibus in plano occidit, non diu durare, quod hæc circa montes radiorum diffuſio, quam nos fractionem dicimus, fieri non poſſit. Effugium hoc fuit Strabonis, non quæſtionis vera ſolutio. Ego crediderim veteres, qui ante Poſidonium fuerunt, audiuiſſe ad Heſperios poſt Solis occaſum mox noctē occupare; atque id ad eos, quos ad Occidētem vltimos nouiſſent, retuliſſe. Rectitudo adſcenſus & deſcenſus in cauſa eſt, quæ facit, vt Sol ſubitò vel plurimū ad horizontē accedat, vel ab eo extemplò plurimum demergatur. Nam, cùm Sol eſt in æquinoctiali circulo, intra horæ ſpacium tantum deſcendit illis, qui ſub Aequinoctiali habitant; quantum Antwerpianis in æſtatis principio tum demergitur, cùm media nocte longiſsimè ab horizonte remouetur. Non mirum igitur, nobis crepuſcula longa manere, & illis breuia decidi: atque ita pro ratione rectitudinis vel obliquitatis vel diminui vel augeri. Huic connexum eſt, tantò citiùs frigus noctis inualeſcere, quantò citiùs radios ſuos, frigus impedientes, ſubtraxerit: & contra, tanto matutino tempore celeriorem fieri frigidi vaporis fugam, & eius obſidionem, ex qua antiperiſtaſis conſtat. Augetur autem hæc ad meridiem vſque, ita vt tum frequenter fulmina & imbres præcipitentur. Ex his igitur perſpicuum fit, qua de cauſa noctes ſub Aequinoctiali plurimum habeant & ſubitaneum frigus, cui ſi accedat humida materies, non poteſt fieri, quin ſemper plurimum vaporum Soli ſuppeditetur ad eleuandum; quos, quia paulatim non conſumit, ſed mox ſe erigens à terra in ſublime reuerberat, fieri non poteſt, quin imbres frequentes, & fulmina nubes, ſubitò coactę, eiaculētur. Hęc cauſa in omni regione ferè valebit,

Inter Tropicos cur plus humoris.

Nox cur ſtatim ſequatur poſt Solis occaſum ad Gades.

in qua imbres è perpendicularibus radiis decidunt; ſed tantò minùs, quantò plus à recto diſceſſerit. Hîc ergo videmus, qua de cauſa in Martio & Septembri, illic ſub Aequinoctiali pluat, vbi humida materia non deeſt. Hinc quoq; efficitur in Geminis etiam nonnullis pluere; ſed non tanta vehementia, quantam in recto adſcenſu & deſcenſu videmus. In Cancro verò omnes iam cauſæ concurrunt ad Nilum augendum. Pluuiæ enim illæ particulares nihil admodum ad eius augmentum faciunt; quòd nec continuæ ſint, nec diu ſuper terra maneant, quin imbibantur. Præcipua igitur cauſa eſt pluuia hiberna ad montes Lunæ, quæ paulatim, Sole in Geminis verſante, incipiens, & proximos quoſque alueos implens, hoc facit, vt materia inferioribus etiam regionibus ſuppeditetur ad vaporum generationem, atque ita imbres vbique circa flumen, maximè verò in montibus, excitentur. In Cancro igitur, iam omnibus alueis repletis, incipit inundare ad vltima vſque loca, & mox per omnem Aethiopiæ & Aegypti planitiem diffundi. Pluuias autem montium Lunæ & aliorum, quibus tum Sol longiſſimè abeſt; iuuant pluuiæ illæ regionum inferiorum, natæ ex illis (quas diximus) cauſis. Lubet hic adſcribere Statij de Nili incremento verſus, quibus pluuiarum cauſam hiemi, de Solis diſceſſu computatæ, optimè tribuit; hoc ipſo ceteris omnibus præferendus, eò quòd æſtiui imbres iuuare, non facere diluuium Aegypti poſſint.

„ *Qualis, vbi auerſi ſecretus pabula cæli*
„ *Nilus, & Eoas magno bibit ore pruinas:*
„ *Scandit fontis opes, ſeptemque patentibus aruis*
„ *In mare fert hiemes, penitus ceſſere fugatæ*
„ *Nereides, dulcique timent occurrere Ponto.*

Nilus quare nõ augeatur, cùm Sol eſt in Capricorno.

Hîc & illud obiter noto, Pontum ab eo inundationem vocari, perinde atque ab Homero Pharus inſula Ponti dicta eſt; quò ſi fortàſsis alluſit, mecum & cum veritate ſenſit. Sed, ſi hęc vera ſunt, quid ni & Nilus augeatur, cùm Sol eſt in Capricorno, ob eam cauſam, quòd tum ad tropicum Cancri hiems ſit, atque idcirco videatur neceſſariò conſequi, pluuias etiam fieri illis, à quibus Sol longiſsimè remouetur? Reſpondendum, multas hic cauſas deeſſe, & in primis materiam, eò quòd pars Aethiopiæ, ad Cancrum ſita, ſaxoſa ſit & arenoſa, ita vt Cambyſes hic obrutus ſabulone dicatur. Deinde mõtes, montibus Lunæ pares, non habet; vt è longa planitie, à Strabone & Herodoto annotata, docetur. Neque etiam lacus eos & paludes, quales ad Nili exortus cùm ſint, plurimum obliquis Solis radiis materiæ ad nubes euehendas ſubminiſtrant. Præterea nec Cancer illic

illic eſt, Lunæ domicilium; cuius tanta vis eſt, vt nautæ, qui maria illa, inter Tropicos ſita, tentant, Lunam in Cancro conceptam, Lunam aquarum vocent; indicio apertiſsimo, ad Lunæ regnum hanc æſtiuorum imbrium copiam pertinere. Noſtrates vno conſenſu omnes, tum nautæ tum agricolæ, ſemper vel pluuias vel ventos, pro eo ac cetera accedunt, è Luna ominantur, ſi die Lunæ Soli ſe coniunxerit. Quòd ſi tantum virium exiguum hoc habet dominium, quòd Luna in die ſibi cognomini tenet, in quo & alij planetæ ſuas habent horas; quid exiſtimandum de domo & de eius regni poteſtate, quam in Cancri ſidere ſortitur? Admirabiles ſanè ſunt veterum hominum obſeruationes; ſed cauſarum explicatum, ad normam & veritatem naturalis ſcientiæ, non video quis hactenus ſit aſſecutus. Quid eſt hoc, bone Deus, ſic nomina ponere ſideribus, vt eadem locis cęli immobilis applicata, & naturam ipſorum interpretentur, & prætereà illud contineant oraculum, tum perfectionem omnium ſeculorum naſcituram, cùm ſuperior globus immutabilis coiuerit cum inferiori, continuæ permutationi obnoxio? Quorum vnio an aliud ſignificat, quàm diuinam & immutabilem ęternitatis imaginem, & progeniem vniendá eſſe cum natura microcoſmi, id eſt, natura humana, vt hæc ex illa accipiat vitæ æternæ, perfectæ atque idcirco quietæ, communionem? Nomenclaturas verò multis ante ſeculis ſtellis & ſignis poſitas eſſe, quàm ſigna octauæ ſphęræ cum ſignis immotis conuenirent, Homerus & Heſiodus teſtificabuntur, quibus eędem, quibus poſteritas vſa eſt, notę fuerunt, vt illis liquet, qui in illorum lectione verſantur. At hi ante Chriſti natiuitatem annos circiter mille, vel plus eo, floruerunt. Cùm igitur è commenſu motionis orbis ſtelliferi conſtet, tum temporis imagines non conueniſſe cum ſignis immotis, neceſſariò confitebimur, nomina data eſſe, neque à Solſtitiis, neque ab Aequinoctiis, ſed ab ipſa in hæc inferiora efficientia, atque eadem ratione ab Aſtrologis cæli immobilis partes à poteſtate dictas fuiſſe, priùs quàm cum ſignis octaui orbis quadrarent. Si tandem ad natalem Chriſti ſeruatoris noſtri, & perfectionis omnium ſeculorum, voces hæ ab octauo orbe ad ſuperiorem tranſiſſent; dicere poſſemus, id ita factum eſſe, quòd tum conuenirent. Chaldaica certè Geneſeôn obſeruatio multò eſt antiquior Moſe, in qua tamen intelligimus, ſignis immotis vires quoque ſuas eſſe attributas, vti ex illis Manilius, & pòſt Ptolomæus tradiderunt. Nam, niſi hîc ita veteres ſcripſiſſe ſciuiſſet, nunquam cauſam domicilij Lunaris ad Tropen & Solis vires retuliſſet; at potiùs ad ipſas ſtellas octaui orbis. Idem, cùm proprias gentium notas per ſignorum

Siderum vnio quid ſignet.

 rum

rum diuerſitatem deduxiſſet, tandem adiunxit: non ea tantum conſideranda; ſed addendas etiam ſtellas fixas, quæ in ſignis illis reperiuntur. E quo liquet, non de mobilibus octauæ ſphæræ, ſed de immobilibus ſignis priùs locutum eſſe. Sed de his alibi. Sumam mihi hoc loco ſigna quædam, vetuſtis cognita, præter ea, quæ in octauo cælo conſpiciuntur: atque illis maximas è longis plurimorum obſeruationibus facultates adſcriptas fuiſſe; quas, cùm Ptolomæus explicare ſtudet, cauſas operationum Soli adſcribit, vario modo varios homines contuenti, quàm bene, & quàm (non dico veteribus, ſed ſibiipſi) conſentaneè, non eſt huius loci prolixiùs perſequi. Sol igitur in Cancro poſt æſtiuam Tropen, ratione domus Lunaris, & reginæ ipſius coniunctę, ingentes vires accipit ad imbrium materiam ab Æquinoctiali vſque rapiendam: cui cùm præparationes illæ atque cauſæ (quas diximus) acceſſerint, non mirum videri debet, ſi ad Cancri, non ad Capricorni, exordium pluuiæ fiant. Capricorni ſidus ſiccum eſt, atque id quidem non mediocriter: qua de cauſa in eo Saturnum regnare,& Martem ſummis honoribus excipi, veteres dixerunt, qui ambo ſiccitate gaudent. Videmus itaque quantum ſit diſcriminis inter Cancrum & Capricornum; tantum nimirum, quantum inter humidiſſimum & ſicciſſimum. Si verò hæ qualitates ad Solis efficaciam referantur, vt Ptolomæus plerumque cauſas quęrit, fatendum erit voces has ab iis factas eſſe, qui mundi partem Notiam habitarunt. Illis enim Cancer humidus, & Capricornus ſiccus erit; eò quòd Sol illis in Capricorno æſtiuam ſiccitatem, in Cancro humores efficiat hibernos. Quod ſi abſurdum eſt, & à communi ſenſu ſcriptorum alienum;cogimur dicere,ipſis ſignis hanc naturam ex ſuo ipſorum adeſſe, non aliorum comparatione. Hæc dum contemplor,eius in mentem venit, quod eſt apud Ariſtotelem, polum Antarcticum ſuperiorem cęli partem tenere, motione prima ita demonſtrante,quę à dextris communi naturæ ductu exorſa, & ad Meridiem progreſſa, caput ad Antarcticum ponendum eſſe conuincit. Quod vt ob oculos ſcholæ Phyſicorum ponant, Atlantem ſuum comminiſcuntur. Sed eadem collectione Antipodes concludent, polum Arcticum eſſe ſuperiorem. Non igitur hæc conſideratio partium cęli naturā,ſed poſitus earū ad homines diuerſos diuerſitatē declarat. Suſpicor ex antiquis id Ariſtoteli ſuboleuiſſe; atque hinc rationē,ob quam ita eſſet, de Sole,ab Oriente ad Meridiem accedente, quęſiuiſſe. Eſaias Luciferum inducit ita ſeſe iactantem: In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamēti, in lateribus

Aqui-

Aquilonis, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo. Scio hæc diuini vatis verba ſymbolicôs intelligenda; ſed & hoc ſcio, non temere & indoctè ſymbola à priſcis vatibus fieri ſolere. Forſan ergo colligendum, antiquis opinionem fuiſſe, è multis euentis natam, Polum Auſtralem ſuperiorem, Aquilonarem inferiorem eſſe, atque idcirco Aquiloni malorum originem attributam: factumque inde, vt maximum Draconem ea in cæli parte collocarint, certum Luciferi, ſiue hoſtis noſtri, ſignum. Quod ſi ita eſt (vti ſuſpicor) Capricornus ſupremam obliqui circuli partem tenebit, & ea cauſa ſupremi quoque erit planetæ domus. Cancer inferiorem, & idcirco infimi poſtremique planetæ ſedes, opifice res omnes mirabili conſenſu inter ſe deuinciente. Eſt enim Capricorno vis maieſtatis ſingularis, quæ emicuit in Auguſti Genethliaco, qua ſupremum ei terrarum imperium decernebatur. Quod quia ab Aſtrologis perſuaſum ei eſſet, numum excudit Capricorni imaginem præ ſe ferentem, confeſſus eius ſe radiis ſummum orbis culmen obtinuiſſe. Sed neque hoc ſolum ſignum eſt Aegocerotem, ſupremam ſigniferi partem habere; eodem tempore alterum acceſsit, longè, quàm illud, magis admirandum. Sol, in Capricorno hoſpitio exceptus, Saturnum ſiue opificem rerum omnium nobis repræſentans, ad imum barathrum noctis deſcendit; eo ipſo temporis momento, quo Chriſtus naſcebatur, certo nobis ſigno ſupremam Dei poteſtatem illa hora veniſſe, qua tenebras noctis & vmbræ mortis diſcuteret, atque nos ab infima terrenæ obſcuritatis caligine ad hoſpitium Saturni, quod eſt loco ſupremo, reduceret. Symbola profectò hæc mihi perſuadent, ſingulares cuiuſque partis cæli vires eſſe, à vi ſolari & ab aſtris octaui orbis minimè pendentes. Saturnus apud vetuſtos Magos ſapientiæ præſidere fingebatur, & mentem ad rerum contemplationem, maximè diuinarum, reddere aptiſsimam; cui Heraclitus alludens dixit, Mens ſicca, mens ſapientiſsima, cùm è diuerſo mentis errores & ſtoliditatem Luna humore ſuo facere dicatur: vnde & maniacis apud Græcos, & Lunaticis apud Latinos, nomen inditum eſſe, nemo eſt, qui neſciat. Si ergo in poſteriorum qualitatum mixtione tantum poſſunt tum Luna & Saturnus, tum Cancer & Capricornus; quantum virium habebunt in humore & ſiccitate, qualitatibus primis generandis? Luna ſingulis ſuis augmentis & decrementis animantium humores auget atque diminuit, vti in oſtracorum carnibus & animalium medullis experimur. Quid dico de incremento & decremento? An non ſolo ſuo acceſſu & receſſu, per diei quadrantes totam Oceani molem modò ſurſum, modò deorſum trahit; & id tanto facit *Lunæ vis.*

cit

cit inſignius, quantò magis Solis radiis iuuatur? Quid igitur faciet Sol in Lunæ regno, maximè in præſentia reginæ; ſi tantum Luna poteſt quotidianis experimentis? Vis auté tanto intra Tropicos maior eſt, quanto radiorum maior rectitudo. Non eſt itaque vlteriùs admirandum, qua de cauſa plus humidorum halituum in Cancro, quàm in Capricorno, trahatur, tametſi nulla eſſent locorum in terræ poſitu diſcrimina. M. Antonius Pigafetta ſcribit, ſub Aequinoctiali in Moluccis inſulis garyophylla quotannis bis colligi; ſemel in Iunio, & rurſus in Decembri. ſed aërem in Decembri meliorem eſſe, quàm in Iunio; eò quòd calidior ſit & ſiccior: & bene quidem, quia Sol in Cancro humores & imbres trahat, nō autem in Capricorno; quamuis, in hoc ſidere cùm eſt, per vaſtiſsimum Oceanum feratur, & in Cancro terras, non mare, è regione Moluccarum, perambulet. Fit igitur hæc Iunij intemperies non à ſtrictis Solis ſpiris, quas æquè habet Capricornus; niſi regulam illam diſcriminis computes, quæ fit ex augmento ad imam abſidem motionis in eccentrico, quam ego nihili pendo. non item à materia remota; eò quòd terra, quàm aqua minus ſit humecta. Nec etiam à rectioribus radiis, quorum vtrobique eadem ratio: nec item à maiore vi Solis, cùm is in Capricorno terræ ſit, quàm in Cancro vicinior. A quo igitur? Certè à natura ſigni Lunaris, quando aliud inuenire nequimus. Capricornus ergo ſiccus eſt, & Sol in eo tanto facit maiorem ſiccitatem, quanto eſt terris tunc vicinior, & quanto dies naturalis eſt longior. Quæ duo non eò addo, quòd in illis multum virium eſſe contendam, licet ſit aliquantulum; ſed quò ſubtilioribus, contrà ex eiuſmodi minutiis diſputandi occaſionem præcidam. Fracaſtorius enim in ſummis radiorum viribus, modò materia ad extrahendum in ſublime non deeſſet, ſummam imbrium abundantiam collocauit. Quod ſi rectè ſenſiſſet, ſub Capricorno potiùs, quàm ſub Cancro, Garyophyllorum inſulæ pluuias timerent. Habemus ergò quæ cauſa pluuiarum ſit intra Tropicos: & qua de cauſa generatim ferè hiemem illam, quam imbribus definiunt, ad Cancrum, non ad Capricornum, ſentiant; præterea vnde tanta vis aquarum deſcendat, vt Nilum campis vndique infundat. Maximas enim pluuias ad montes Lunæ fieri diximus, in quibus non pluuiæ modò, ſed niues etiam in ſummitate fieri poſſunt: cùm ſub Aequinoctiali etiam, & citra, niues in Peru regionis montibus altiſſimis ſemper inueniantur, nec vnquam etiam in Atlante penitus deliqueſcant, & apud nos minore Solis interuallo, quàm Sol à Lunæ montibus tum diſceſſit, niues in Alpibus cernantur. Sed quæ illic tum recens in montium latera cadunt, pleraſque

veri-

veriſimile eſt interdiu deliqueſcere,& vim pluuiarum augere; perinde atque apud nos in Maio aliquando accidere videmus. Deinde & illud hinc colligitur, proprias quaſdam eſſe ſingularum regionum proprietates, tum è cælo immobili, tum è ſtellis octaui orbis, quæ plurimùm poſſunt intra Tropicos,propter paruam dierũ & noctium inæqualitatem, minimum verò apud eos,quibus Horizon valde obliquus eſt; proptereà quòd longa & diuturna Solis mora terrã paulatim exhauriat,& penitùs arentem reddat, nihil vt halituum euehi poſſit. Sic contrà in hieme, ad calorem augendum,parum momenti vel ipſæ ſtellæ Verticales habent, propter longam diuturnamque Solis abſentiam, quamuis natura ſua ſint Martiales. Intra Tropicos igitur, propter hanc partim ſiderum, partim terrarum varietatem, imbrium ſiccitatumque magna eſt diuerſitas. In Peru, in planitie maritima, quæ à Tumbes excurſa ad aliquot centenarios milliariorũ noſtratium extenditur, nec pluit,nec tonat; cùm viginti à mari milliaribus, & eò minùs, pluuiæ ſint frequentes & copioſiſſimæ; quæ de montibus corriuatæ aquas & ad bibendũ, & ad irrigandum ſubiectis campis ſubminiſtrant. In horum montium culminibus perpetuæ ſunt niues, quæ catenatim infinita terrarum ſpacia complectuntur, & flumina effundunt, quæ multò ſunt, quàm vel Aſia vel Africa vel Europa etiam habeat,maiora; adeò vt ſinus potiùs ingentes, quàm amnes, videantur. Accedunt his lacus & ſtagna innumera, vt par eſt fieri, vbi eiuſmodi montium immenſa ſpacia compluriмas valles & planities comprehendunt. Eadem igitur eſt huius regionis vltra Aequinoctialem natura, quæ eſt montium Lunæ: atque inde Sol in Cancro plurimas ſibi aquas attrahere cõtinuatione quadam vaporum & nubium poteſt, cùm citra etiam Æquinoctialem longè extendantur. Deinde mare vtrinque magnam etiam copiam humorum Lunæ regno ſuppeditat. Quo fit, vt in Meſſico Iunius item imbrium ſolenne tempus reducat, & ſimiliter, atque in Africa, extendat. Si enim totum Oceanum per ipſam intermediam terram ducere poteſt; quanto faciliùs per aërem humores trahet, ac è ſubiectis etiam campis, & lacubus, & montibus; eleuabit, adiuta totius regni ſui viribus,ac præterea Solis in domo ſua præſentia? Bene igitur Plinius Nili creſcentis tẽpus Luna noua, quęcunque poſt Solſtitium eſt, definiuit. Coniunctio enim Lunæ & Solis in domo Lunæ, in materiam antè ad pluuias præparatam, quid non virium habebit? Plenis enim omnibus anteà alueis, partim ex imbribus,ad Æquinoctialem & citra cadentibus, partim è fluuiis deſcendentibus è montibus, quibus tum hiems eſt ob Solis longinquitatem, procliue eſt,

O maxi-

maximis viribus & ſumma poteſtate ingentes mox pluuias in ſuperioris Æthiopiæ montibus excitare, atque eas continentes reddere ad ipſum vſque circulũ Cancri: quæ humore paulatim aucto tũ fiunt vehemẽtiſſimæ, & ita Nili ſummum augmentum in Leone demum abſoluunt, propter magnum defluxus interuallum: deinde diminui incipiunt, donec Nilus in Libra totus intra alueum ſuum conſidat, ſpacio centum dierũ creſcendi initium, & decreſcẽdi finem, ad aluei capacitatem metiente. Quod Homerus Hecatombis elegantiſsimè expreſſit, vnà indicans gratũ Ioui & ceteris diis ſacrificium quotidie faciendum, atque ex eo epulandum. Tradit enim Plinius, hoc tẽpore Regibus & Pręfectis per eum nauigare nefas eſſe. Incidit igitur Menelaus in piaculum, quod illi tum erat condonandum, cùm ſolenni Ægyptiorum ritu centũ diebus epulatus fuiſſet. Rectè ergo Plinius nos commonefecit, Lunę cum Sole coitũ hoc diluuium excitare, non quouis quidem loco, ſed poſt Solſtitium, in ipſo nimirũ Lunę regno. Nec credo temerè montibus, è quibus accipit incrementi præcipuas aquas, nomen à Luna datum fuiſſe, quamuis id hactenus fortè ſit neglectum. Priſci enim illi, à quibus Ptolomæus id accepit, videntur hanc augmenti cauſam cognouiſſe; atque idcirco Montes Lunæ vocaſſe, quod in iis ingentes imbres præcipitent, cùm Luna Solem domi ſuæ hoſpitio excepit. Ariſtoteles hũc montẽ, è quo Nilus fluit, Argyrũ, id eſt, argenteum vocauit, voce ob id ab antiquis data, quòd argentum Lunę, vti aurum Soli, debeatur. Eadem igitur ratio vtriuſque nominis, niſi quòd Ptolemaicum Ariſtotelici videatur interpretamentum. In vocibus certè huic amni propriis, inſignes notationes continentur. Nilus enim dictus eſt, quia νεὰ ἰλὺς, id eſt, nouus limus quotannis ab eo inuchatur; docta ſanè elegantiq́ue compoſitione, quæ nouitatem hanc annuam ſic indicauit, vt & vtilitas irrigationis intelligeretur, & litterarum numeratio dies totius anni cõtineret; quibus abſolutis, rurſus nouam campis vliginem induceret. Quod illi videbunt, qui annum Ægyptium in hoc nomine, ad germanæ originis rationem ſcripto, Græco calculo computabunt. Ægyptus verò an à Rege, vt omnes volunt, dicatur, an contra, Rex à flumine vocetur, dubitare magis, quàm expedire poſſum. Cùm ceteri amnes, Gręcis hominibus cogniti, ad Capricorni ſignũ maximè turgeant & quaſi exiliãt; ſolus Aegyptus eo tẽpore ſupinus in alueo iacet, tanquã omnibus viribus amiſsis. Quocirca à propria nota ſic dictus eſt, quòd ὑπὸ τοῦ αἰγὸς ὕπτιος κεῖται, id eſt, quòd ſub ſigno Capri ſupinus iaceat; cùm in Cancro totus exurgat, & extra ripas ſaltet, contrà quàm cetera flumina facere conſueuerunt: quæ ratio ſi placebit, Regi,

Montibus Lunæ non temerè nomen datum.

Nili etymologia.

Nomen Aegypti etymon.

Regi, ſi quis hoc nomine fuit; flumen, non Rex, flumini nomen dedit. Quod autem Plinius addit, ab aliquibus etiam Tritona appellari, id ad antiqua Phrygiorum magiſteria, quibus Aegyptios ſacerdotes erudierunt, ſpectare opinamur; atque ita ab iis vocatum eſſe, quod magnam fidem Aegyptiis oſtendat, tum in annuo ſuo incremento, tum in ſignis, quæ in puteis obſeruata, præmonſtrabant, quantum fructuum ſingulis annis eſſet expectandum. Verùm nomen hoc alibi exponetur, in eodem quidem ſignificatu, ſed ad aliud accommodato. Neque longè ab ea opinione abſum, vt ad eoſdem Phrygas referam Phari nomen. Pharot enim illis caput ſignificat, ad nauigationem indicandam idoneum. Erat enim in hoc promontorio turris, è qua lumen nauigantibus oſtendebatur. Quod vt erat noctu neceſſarium, ita ipſum illud promontorium interdiu ſatis ſigni dabat, ad rectum iter tenendum. Sed hæc occultiora: apertius illud, quod Homerus dixit ſub Protei perſona Aegyptum Diopetea eſſe. Quod nomen nunquam illi conuenit, niſi cùm pluuio Ioue auctus in campos exundat. Quocirca inconſideratè Ariſtoteles, aut potiùs (quod magis credo) fraudulenter Homerum hoc loco ita interpretatus eſt, quaſi voluiſſet, Pharum tantùm à continente in mari abfuiſſe, quo tempore Nilus intra alueum continetur; cùm contrà multis luculentis indiciis (quæ modò aperuimus) oſtenderit ſeſe de inundatione agere, atque eius tempus, & ritum gentis, quo in eo viuit, deſcribere; & vno atque altero verbo doctis viris incrementi cauſam & eius difficultatem indicare; quam tantam eſſe iudicauit, vt ſibi Proteo opus eſſe putaret, id eſt, eo numine, ad quod non peruenitur, niſi per reſolutionem ad vltimã cauſam quis adſpiret. Pharus ergo aberat à Memphiticis montibus, vbi tum Reges egiſſe pyramides, ipſorum ſepulcra docent, ſecunda vnius diei nauigatione; difficili profectò, quòd alueus tenendus eſſet; ac difficili etiam, quòd inuitus iuſſu Deorum retraheretur; atque eadem cauſa longa, quia omnis mora in patriam properanti poſt tot annorum emanſionem longa meritò videtur, præſertim ſi eiuſmodi appendicem ſecũ ducat, qualis Menelao per Hecatombas ſignificabatur. Abeſſe autẽ Memphim à Pharo nauigatione vnius diei, ſecundo vento facta, is intelliget; qui ſciet nauigia plenis velis, cùm ventus rectus puppim ferit, quatuordecim paulò plus minus milliaria Italica tranſuolare, quæ noſtratia tria & dimidiatum reddunt. Sint igitur à Pharo ſecundum fluminis decurſum ducenta paulo plus minus milliaria. Artemidorus rectam ab Alexandria ad caput Deltæ nauigationem octingentorum duntaxat facit & quadraginta ſtadiorum. Plinius à fiſſura

Nilus cur Tritona dictus.

Phari nomẽ ad quos referendũ

Nilus quando Diopetes.

Pharus quantum diſtet à Memphi.

aluei, qua ſe primum findit in latera ad Canopicum oſtium, centum quadraginta milliaria computat. Cui menſuræ, ſi quod ad Memphim vſque reliquum eſt, & id; quod ab oſtio ad Phari portum patet, adieceris; circa ducenta milliaria collegeris; quæ ſecundo, plenoque vento, vno, longiſſimo tamen, Alexandrinorum die nauigari poſſe, Homerus indicauit. De artificiali enim, nõ naturali, intelligẽdus; cui crepuſcula, ſi cui placet, adiici poſſunt, eò quòd noctu nauigare per ignotos alueos eo tẽpore, quo flumẽ exũdaſſet, in primis temerariũ fuiſſet, cùm interdiu etiã ſatis id habeat difficultatis. Quòd ſi Homero parũ credimus, ipſi in diluuiis fluminũ eius periculũ faciamus. Quamuis enim totũ Delta vndiq; pelagi, non fluuij, faciem haberet, ac opida in eo, veluti Cyclades, in Aegæo mari iacerẽt, cuius rei Diodorũ teſtẽ habemus; nõ tamẽ extra alueũ curſus erat tenẽdus, ne in aggeres, & alia breuia, nauis impacta detineretur. Difficile igitur iter fuit, atque illo etiã longius, quòd per compendiũ iter rectũ facere, vti in pelago perpetuo & breuibus vadis non impedito, fieri ſolet, nõ oporteret. Iam nõ aliud nobis reſtat, quàm eos, qui hæc fortè noſtra, ſiqui omninò erunt, legere nõ dedignabũtur, monere ac rogare, vt nõ ſinãt ſibi imponi Ariſtotelis pręclara auctoritate; ſed priùs videant, vtrius ſentẽtia & expoſitio magis deceat & poëtam, & veritatem. Scio Pharum inſulam olim fuiſſe, ac nunc continenti adhærere. Sed id factum non eſt Nili illuuie, aut naturæ beneficio; ſed ea ratione, quam Cæſar nobis aperuit his verbis: Pharus inſula eſt, in ea turris magna altitudine, mirificis operibus extructa, quæ nomen ab inſula accepit. Hæc inſula, obiecta Alexandriæ portum efficit; ſed à ſuperioribus regionibus, in longitudinem paſſuum nongentorum in mare iactis molibus, anguſto itinere, & ponte, cum opido coniungitur. Hæc Cæſaris teſtificatio ſatis docet, quî factum ſit, vt nunc Pharus inſula non ſit. Molibus enim, & ponte, & ædificiis collapſis, aqua eſt excluſa, & quæ inſula erat, nunc eſt Cherroneſus. Pharus tamen æquali hactenus interuallo à Memphiticis montibus abeſt; &, vt olim, ita nunc quoque, mari, non terra, excepta iſthmo cingitur. Si æquitas iudicum ea mihi detur, vt iis admirandum hoc Homeri artificium, quàm monſtroſum Ariſtotelis interpretamentum, magis arrideat, non parum mihi videbor effeciſſe. Quotquot enim de Aegypto, fluminis beneficio enata, ſcripſerunt, ij Homerum ſibi ducem eſſe putauerunt, quorum Herodotus & Ariſtoteles fuere anteſignani. Si igitur hic eos deſerat, & neget ſe vnquam tale quid ſcripſiſſe, è quo poſſit effici, Aegyptum poſt ætatem ſuam ex amnis limo extitiſſe, cùm antea non eſſet; mirum, ni mox terga vertant, & ſigna

Pharus olim inſula, nunc continenti hærens.

ſigna abiiciant. Pudendum eſt, ne dicam exſecrandum, auctorum bene dicta perperam interpretari: at quanto turpius, peruersè intellectis fundamenta abſurdarum opinionum ſuperſtruere? quò illuſtris titulus, & venerandum nomen, & ab omnibus recepta auctoritas, falſæ ſententiæ laruam veritatis imponat; qua deinde occultata, hominum animis citra ſuſpicionem irrepat. In hac quidem larua detrahenda fortaſſis prolixitatis accuſabor; ſed, qui rei difficultatem agnoſcent, & huius inundationis abyſſum bolide ſua tentabũt, næ illi mihi prolixitatem non obiicient, ſed breuiorem etiam dicent fuiſſe, quàm Protei hæc oracula poſtularent. Quamuis enim diligenter cauſarum omnes angulos ſim rimatus, necdum tamen mihi ipſe omninò ſatisfeci; tantum abeſt, vt velim videri omnes difficultates in his æſtiuis pluuiis ſuſtuliſſe; quod facere magis arduum iudico, quàm circulum quadrare. Conſtet ſaltem optimè Homerum dixiſſe, ex imbribus Nilum augeri; atque idcirco, quo tempore exundat, à Ioue delabi; atque in cauſis pluuiæ, qua excreſcit, Fracaſtoriũ operoſis ſuis ſyllogiſmis nihil egiſſe. Nos hiemem duplicem in cauſa eſſe demonſtrauimus; & eam, quæ de Solis abſentia ad montes Argyreos fit; & alteram, quę intra Tropicos eſt vniuerſalis; quæ quas habeat cauſas; obiter etiam breuiterque eſt explicatũ. Verùm, dum epilogum addo, duo mihi video obiici impedimenta, alterum à Scaligero, alterum à Comite Nogarola; quorum vterque & litteris & genere clariſſimus habetur: prior etiam totius ſibi cyclopędiæ cẽſuram ſumpſit, vt audacter & fortiter, ita non malo iure; propterea quòd ad ſummum eruditionis culmen aſpiraſſe videatur. Hic, ſi viueret, (quod equidem litteris ſtudioſiſque omnibus optarem) primo facile impetu me proſterneret, cùm Cardanum robuſtiſsimum, vt videri vult, in omni demonſtrationũ puluere pancratiaſten deiecerit, & ferè calcibus protriuerit. Quid enim ille nõ poſſit, qui puer adhuc cùm eſſet, in panoplia coram Maximiliano pyrrichen ſaltarit? Huic igitur ſi me opponam, ęquum erit, vt Nogarola non ęgrè ferat, ſi neque ea recipiam, quæ in Timotheo ſuo, ſiue dialogo de Nilo, doctè varieque diſputauit. Litteratis contentionibus, cùm ſtudia aluntur, tum veritas eluceſcit, ſi modeſtè amiceque, & citra bilem (vt generoſos animos decet) ſuſcipiantur. Scaliger, Ariſtotelis veſtigiis hęrens, vaticinatur fore tandem, vt ripæ, annuo limo altiores redditæ, Nili exundationem non admittant. At huic obiicio Niloſcopium, quod veteres Aegyptij in puteo huius tẽporis Memphitici, in lateritia columna, in acutam pyramidis formã exeunte, notare ſolent. Cùm igitur Niloſcopium, ſiue Nili regula, tantum hac ætate

O 3 cubi-

cubitorum,quantũ ante bis mille annos indicare debeat, quo optata fertilitas nuncietur; nec quicquã omninò ſit in tot ſeculorũ decurſu immutatũ in fluminis incremento; iubeo Scaligerũ hanc ſcalam deponere,per quam ripas in tantam altitudiné adſcenſuras dicit,vt Nilus intra eas perpetuò cohibeatur. Et quia eadé cõtra Iulium noſtrũ, quæ contra Herodotũ,& Ariſtotelé,& ceteros,dicenda eſſent; pluribus addendis ſuperſedebo, ne eadem ſępius ſint iterãda. Quòd auté inter cetera dixit: Troglodytis,decem circiter gradibus à Cancri circulo remotis,pluere quidem æſtate,ſed non continenter,nec diu,ſed velut apud nos æſtatis tempore, cùm repentinæ oriuntur tépeſtates; id prorſus omniũ obſeruationibus & experimentis eorũ aduerſatur, qui regiones intra Tropicos peragrarunt. Interrogentur, qui apud Meſſicanos fuerunt,an nõ & diu & continenter apud ipſos pluat ab eo tépore,quò nouilunium in Cancro fuerit peractũ.Interrogentur, qui in Hiſpaniola habitarunt, qui dicent non pluuias modò ab illo tempore,ſed tempeſtates etiam & procellas cõtingere, quibus mare, maiorem in modũ intumeſcens,fluminũ decurſum repellat. Idem in India ad oſtia Gangis & Indi, & generatim per totã illam regionem fieri, in qua quidé materia halituum non deſit, de medici illius ſcriptis colliges,qui Rhabarbarũ propter nimiã humiditaté Iunij, Iulij, & Auguſti,apud Indos vix aſſeruari poſſe prodit. Sed ſatius eſt Garcię ipſius,apud Indos medicinam exercentis, ſententiam audire,qui de Luſitanica lingua in Latinã à Carolo Cluſio, familiari & amico noſtro,tranſlatus ſic dicet: Pręterea India,pręſertim in maritimis,maximè humida eſt; & huiuſmodi aromata diu integra ſeruare nõ poteſt. Nam Rhabarbarũ,ſub méſem Maium in Indiam locis videlicet maritimis importatum,niſi ante Septembrem abſumatur,planè inutile eſt & abiiciendũ: corrumpitur enim, vt pleraque alia aromata,quatuor illis menſibus hibernis,qui ſunt Iunius,Iulius,Auguſtus,Septéber. Intereà aliud recentius ex Ormuz importatur,quo vtuntur; idque,quod in maritimis hibernauit,abiiciunt. Audimúſne hîc medicum,Goæ habitantem, Tropico Cancri, quàm Aequinoctiali, paulò viciniorem,eos méſes hibernos vocare,quibus Sol illi regioni rectiſſimus incumbit? Quòd ſi illos leges,qui nauigationes eius maris deſcribunt,intelliges his menſibus magnas ſępè tempeſtates & diuturnas extitiſſe. Quo fit, vt eodem tépore & flumina pluuiis ad exitum increſcant,& maris intumeſcentis vndis repellantur. Non mirũ igitur,Gangem quoque loca Indiæ plana irrigare, tum pluuiis auctum, tũ,ne exoneretur, à mari impeditũ. Trahit auté Sol eo tépore ventos plurimos è mari Indico,cùm eius calor ad ſe trahere vbique conetur,

non

non aliter, atque eodem tempore ex orbe noſtro ventos ad ſe rapit. Deinde tota India humecta eſt, & maximis latiſſimisque fluminibus abundans; quæ toto æſtatis tempore, glacie in Imao deliqueſcente, cùm plena fluant, tum poſt Solſtitium, cùm ad oſtia Indi & Gangis hiems eſt, & ventus mare contra impellit, defluxus impeditus ea cogit per campos exundare. Norunt Romani, ſi contra Tiberim, imbribus auctum, mare intumeſcat, quàm alte flumen aſſurgat. Idem de Gange cogitandum; & tanto magis, quanto pluuiæ & tempeſtates illic diutius durant. Nec illud negligendum, quod antea quoque memini, imbres continuatione vaporum, & ventorum impetu, citra etiam Cancri Tropicum, largos decidere per idem tempus poſſe, ſi à ſubiectis campis humoris plurimum radiis ſolaribus ſubminiſtretur. Eum autem Indiæ interamnis ſitum eſſe, omnes norunt, vt hinc montibus altiſſimis, & latiſsimis, & perpetuo gelu candentibus; hinc mari; & vtrimque ad duo reliqua latera duobus ampliſsimis fluminibus claudatur: vt cetera, quæ infinita propè ſunt, & inter ea maxima, omittantur. Quamuis igitur poſt Cancri principium æſtatē Indi habeant, pluuias tamen idcirco ſentiunt; quòd hinc æſtiuam hiemem, hinc aquarum plurimum & vaporum è montibus habeant, quibus planities humecta accedit. Nam quamuis niues in Imao, & Paropaniſo, antea etiam liqueſcant; toto tamen æſtatis tempore vaſtitas illa Caucaſea nō ceſſat à glacie, Solis radiis ad eliquandum ſubminiſtranda. Videmus in ſummis Alpibus cùm alibi, tum in valle ea, in qua Sarra, Benaci pater, gemino de fonte oritur, quàm ingentes torrentes ex altiſſimis verticibus cum ſummo fragore & tonitru ſe media feruentiſsimaque æſtatis parte præcipitent, cùm hieme prorſus euaneſcant. Cùm igitur hæc materia pluuiarum adſit, & tanta montium ſiluarumque altitudo, vt Solem, ad colliquandum, vicinum requirat; ac deinde ex oppoſito hiberna anni ad Tropicum conſtitutio accedat; fit vt poſt Solſtitium non inferior modò, ſed ſuperior etiam India, pluuias habeat frequentes. Arrianus, libro quinto Alexandri contra Porum expeditionem deſcribens, ad hanc ferè ſententiam locutus eſt, vt dicat eo tempore, quo flumen, vltra quod Porus conſederat, ſuperare Alexander conaretur; omnes amnes Indiæ multa & turbida aqua concitatos fuiſſe. Tempus enim fuiſſe æſtiuum, quo Sol à nobis retro ſe flectit; qua anni parte plurimæ copioſæque aquæ è cælo in Indiam deferantur, & niues Caucaſi, in quo plurimorum fluminum fontes ſunt, deliqueſcētes, aquas maiorem in modum augeant: cùm hieme contrà & limpidi & exigui amnes fluant, & præter Gangem, & Indum, & fortè aliquem alium, etiam

Indi quare plurimas pluuias ſentiant.

etiam vadari queant; & certè Hydaſpes tum vado tranſmitti poſsit. E quibus Arriani dictis & ceteris, quæ adiecit, vt de pluuiis æſtiuis conſtat, ſic & illud certò colligitur; illo ipſo tempore, nec alio etiam vllo, ſuperiorem Indiæ partem, perinde atque Aegyptum, diluuio fluminum mergi: quia duo maximi exercitus tum ſub pellibus eſſent, cùm plurimum aquarum illic abundaret. Satis igitur eſt nos cauſam inueniſſe, quare, ad partes Indiæ inferiores, humiliores aliqui campi recipere poſſunt eiuſmodi inundationem, quæ tamen nullo modo Nili incremento par eſſe poteſt, nec cauſis, nec euentis. Deſinat ergo Scaliger alias cauſas ſomníare; ſed in his acquieſcat, quas tot locorum cõſenſus, tot hominum experientia, comprobauit. Sunt eius omnia, confeſsione mea, doctiſsima, & plena ſubtilitatum: ſed quod illi cõtra Cardanum licuit, cui ſe antagoniſtam fecit; idem fortaſsis alij etiam contra ipſum licebit. Ceterùm in hac quæſtione, quam nunc agitamus, aſtutè quidem, vt vbique, egit; ſed non citra

Nilus & Nigiris an oriantur ex eiſdem montibus.

aliorum reprehenſionem aſſeruerit, Nigirim & Nilum ex eiſdem montibus & eiſdem paludibus edi; atque partem Africæ, quam amplectuntur, inſulæ rationem habere: cùm à poſterioribus ſcriptoribus, quibus res magis ſunt exploratæ, videam ſcribi longè infra fontes Nili Nigiris originem eſſe. Et inter ceteros Andreas Theuetus docet, è Libya interiore Nigirim exoriri, additis etiam montibus, è quibus deſcendit; quorum alteri Mandro, alteri Thala nomen adſcribit: quos ait à montibus Beth, ſiue Lunæ, pluribus, quàm mille leucis abeſſe. Scaliger, cùm vtrumque flumen ex eiſdem paludibus deriuaſſet, ac pluuias alias in Æthiopia eſſe negaſſet tempore incrementi vtriuſque, quàm apud nos in æſtate cum tempeſtatibus decidere ſolent, ſatis ſe putauit oſtendiſſe, ex humore tantum harum paludum exiſtere fluuiorum incrementa. Verùm cùm ipſe pecora perinde, ac taurus quiſpiam, ex hominibus iis faciat, qui Ariſtoteli, de Idæis ſcribenti, audent aduerſari; non video, quî auſus ſit dicere, non aliter apud Troglodytas pluere, quàm apud nos æſtatis tempore, cùm Ariſtoteles dixerit, in Æthiopia frequentiores pluuias fieri æſtate, quàm hieme, & vehementiores & ſæpe eodem die: quia, cùm Aethiopia calidiſsima ſit, celerrimè congelentur nubes in aquam, propter antiperiſtaſin. Nam, ſi frequentes ſint pluuiæ; quid illis cum æſtiuis noſtris commune, quæ ſunt rariſsimæ? Deinde non ſolùm frequentes Ariſtoteles eſſe dicit & vehementes tota æſtate, ſed frequentes etiam vno eodemque die. Quæ ergo comparatio ad noſtras pluuias æſtiuas, vna ſola excepta vehementia? Iam ſi frequentes ſint & vehementes, non ſolùm tota æſtate, ſed eodem die; quinam rogo

ſemper imbibentur à terra? quod Iulius affirmat; cùm dies illic breues ſint; & noctes, quàm apud nos, ſint multò longiores & frigidiores. Quocirca, cùm experimentis omniũ, cùm ipſis rationibus, quas antè expoſui, cùm ipſi denique Ariſtoteli, contra quem ſentire belluarum eſſe dixerat, aduerſetur; condonet mihi ſi hac in re hypercriticam ipſius ſententiam nihili pendam, & paruifaciam; quòd dixerit, alias cauſas ſomniandas eſſe, propterea quòd Ganges eodem tempore, quo Nilus, excreſcat; cùm modò conſtet, partim eaſdem, partim diuerſas inueniri, vt patebit ei, qui incrementorum rationes inter ſe comparabit. Maior enim cauſa Nilo eſt ad excreſcendum, propter duplicem hiemem; alteram Aſtronomicã, & toti orbi ſimiliter computandam, alteram iis, qui inter Tropicos habitant, peculiarem. Gangi verò intumeſcenti nihil accedit ex hieme aſtronomica, ſed ex illa ſola, quæ illius eſt Zonæ, quæ conuerſionibus Solis terminatur: quæ hiems continuatione quadam vaporum & nubium vlteriùs etiam ſe porrigere poteſt, ſi regio talis ſit, vt plurimum halituum queat ſuppeditare; qualem Indiam eſſe, quæ Gange & Indo includitur, apertius eſt, quàm vt hîc ſit docendum. Exundat igitur Ganges partim eodem, partim diuerſo modo, quo Nilus. Atque hæc quidem obiter hoc loco, alias fortaſsis latiùs ex propoſito de his agetur.

Nunc deinde audiendus Nugarola, qui nobis magis, quàm Scaliger, repugnat; eò quòd fretus Porphyrij auctoritate, neget ex Homerico epitheto, quo Nilum ornauit, poſſe concludi, imbres incrementi cauſam eſſe, cùm Xanthum etiam & Spercheum eadem voce appellarit Diopeteas, id eſt, à Ioue delapſos. Sed non videt perperam fieri collectionem: Alia flumina à Ioue delabi dicit, ergo Nilus non dicitur Diopetes, quia imbribus increſcat; ſed potiùs contrà concluſiſſet; Alios etiam amnes vocat Diopeteas, ſunt igitur & alij amnes, quos pluuiis increſcere Homerus putauit. Addidit etiam, & fontes hoc nomine recenſuiſſe, tum & Oreades etiam Iouis filias, poëtam nominaſſe; quæ omnia ſic concluſit in ſuo dialogo, quaſi nihil contrà dici poſſet. Addamus enim, poſtquam hunc Porphyrij locum è quæſtionibus Homericis totum adduxiſſet ac interpretatus eſſet, Fracaſtorium rogat ad hunc modum: Quid dixeris, Fracaſtori? FRACAST. Nihil ſanè: nam etiamſi Græcas litteras (vt olim M. Cato) in ſenectute didicerim, tamen velim Rhamnuſium, qui Græcæ & Latinæ linguæ peritiſsimus eſt, hac in re ſuas partes ſuſcipere. Sed polliceri auſim, ſi iſta maledicta audiat, ſedulò operam daturum, vt te, & ſeipſum, & Strabonem, inuaſiſſe, quandoque pœniteat. Nos quò Porphyrij ſententiam rectè examinemus, totum hunc *Porphyrij ſententia de Nili incremento.*

 locum

locum putamus adſcribendũ; eò quòd ab Adamo, qui ſe Fracaſtorio in hac lingua ſuperiorem facit, nec bene transſcriptus ſit, nec bene redditus hominibus Latinis. Sic igitur verba codice ab Heruagio Baſileæ excuſo leguntur:

Θαυμάσειε τις ἂν τοὺς τὸν ποταμὸν οἰηθέντας ὃν Ὅμηρος Αἴγυπτον ποταμὸν κέκληκε, Διϊπετῆ εἰρῆσθαι διὰ τὸ ἀφανεῖς ἔχειν τὰς πηγὰς κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους ἐν οὐρανῷ καὶ οὐρανόθεν ῥεῖν. λέγει γάρ·

„ —οὐ γάρ τοι πρὶν μοῖρα φίλους ἰδέειν,
„ Πρίν γ᾽ ὅταν Αἰγύπτοιο Διϊπετέος ποταμοῖο
„ Αὖθις ὕδωρ ἔλθῃς. Πρῶτον γὰρ καὶ τὸν Σπερχειὸν Διϊπετῆ λέγει·
„ Υἱὸν Σπερχειοῖο Διϊπετέος ποταμοῖο. καὶ τὸν πρὸς Φαιάκων γῆν·
„ —ἐγὼ δ᾽ ἀπάνευθε Διιπετέος ποταμοῖο. Καὶ ἁπλῶς δὲ πάντας Διιπετεῖς ἐν παραβολῇ λέγει·
„ Ὡς δ᾽ ὅτ᾽ ἐπὶ προχοῇσι Διιπετέος ποταμοῖο
„ Βέβρυχε μέγα κῦμα. Διιπετεῖς οὖν λέγει τοὺς ποταμοὺς ἐκ Διὸς γεγενημένους. τῷ γὰρ πεσεῖν ἀντὶ τοῦ γεννᾶσθαι χρῆται·

Ὅστις ἐπ᾽ ἤματι τῷ δὲ πέσῃ μετὰ ποσσὶ γυναικός. Ἀλλαχοῦ δ᾽ ἔφη ἀντὶ τοῦ Διιπετοῦς,

„ Ξάνθου δινήεντος ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεύς. Τοῦτο δὲ ὅτι φύσει οἱ ποταμοὶ ἐκ Διὸς γεννῶνται ὥσπερ ἔφη·
„ —καί σφιν Διὸς ὄμβρος ἀέξει. τῷ λόγῳ καὶ τὰς νύμφας τοῦ Διὸς θυγατέρας λέγει·
„ Νύμφαι κρηναῖαι κοῦραι Διός. Ἔτι·
„ Νύμφαι ὀρεσιάδες κοῦραι Διός. Ἐπεὶ καὶ τὰ ἐν ὄρεσι φυτὰ τῷ Διὸς ὕδατι τρέφονται. Ζηνόδοτος δὲ Διιπετῆ τὸν διαυγῆ ἀποδίδωσιν.

Hæc quî mutauerit & reddiderit Adamus Fumanus, quẽ loquentem auctor dialogi de Nilo induxit, noſtra non refert; eò quòd neſciamus, quo exemplari ſit vſus. Nos, quò Fracaſtorio, quem dicit ſeriùs litteras Græcas didiciſſe, opitulemur, ſic interpretamur. Miretur ſanè quiſquam eos, qui fluuium, quem Homerus Aegyptum fluuium vocauit, Diipete, id eſt, à Ioue lapſum, idcirco dici putauerunt; quòd fontes occultos haberet; ac, ſecundum Aegyptiorũ opinionem, in cælo eos haberet, atque è cælo manaret. Dicit enim: Neque enim fatum tibi permittit antè videre amicos, quàm rurſus ad aquam profectus fueris Aegypti fluuij, à Ioue delapſi. Priùs enim Sperchеum Dijpete, ſiue à Ioue lapſum, appellat:

Gnatum

„ *Gnatum Sperchei, qui de Ioue labitur amnis.*

Et illum, qui ad Phæacum terram eſt:

„ *Aſt equidem à fluuio ſemotus de Ioue lapſo.*

Denique ſimpliciter omnes per parabolam Diipeteas, id eſt, à Ioue delapſos, vocat:

„ *Vt Ioue delapſi fluuij contra oſtia ſæuum,*
„ *Ingentes fluctus rudunt.*——

Diipeteas ergo, ſiue à Ioue lapſos, fluuios dicit; quia è Ioue generati ſint: nam cadere pro generari vſurpat.

„ *Quiſquis in hac ad crura cadet muliebria luce.*

Alibi verò loco Diipeteos, id eſt, à Ioue cadentis, dixit,

„ *Xanthi verticibus rapidi, quem Iupiter edit.*

Quod quidem eò dicit, quia fluuij è Ioue generentur, ſecundum naturam, vt quodam loco inquit:

„ ——*Et eos auget Iouis imber.*

Qua ratione Nymphas quoque Iouis filias vocat:

„ *Nymphæ fontanæ, gnatæ Iouis.* Item:
„ *Nymphæ monticolæ, gnatæ Iouis.*

Quod dixit, quia plantæ in montibus Iouis aquis aluntur. Zenodotus autem Diipete illuſtrem ſiue perſpicuum reddit.

Ex his neſcio cui non perſpicuum eſſe queat, Porphyrium Straboni minimè aduerſari, nec dicere, Nilum non vocari Diopete, ob id quòd imbribus increſcat: immò contrà idcirco, quia è pluuiis generetur; quemadmodum & alios quoque fluuios ita vocari, inter quos eſt Spercheus, qui hoc nomen ſortitus eſt, quòd feſtinare præ ceteris videatur, iuxta illud Lucani:

„ ——*Ferit amne citato*
„ *Maliacas Sperchios aquas.*——

Ruit autem ob id citiſsimè, quòd è Pelio vel niues liqueſcentes, vel pluuias in lacu aliquo, vel occulto, vel aperto, quales plurimi in montibus ſunt, congregatas præcipites effundat. Deinde, quia ex altiſsimo loco, qui mediam aëris, ſiue Iouis, regionem, in qua pluuiæ & niues generantur, attingit, à Ioue lapſus dici poteſt. Nihil ergo hoc contra eos, qui Nili epitheton ad imbres retulerunt. Quòd porrò adiecit Porphyrius, generatim omnes fluuios Diopeteas, per parabolã vocari, id ſic intelligendũ: Amnes omnes cõparatione cauſarũ ſic poſſe vocari, quia ſcilicet omnes oriãtur è Ioue: alij quidẽ, qui imbribus increſcũt ex aëre mediç regionis; alij, qui è fontibus principiũ habẽt, è Ioue ſubterraneo. Nam vtrobique aër eſt, & vtrobiq; halitus ratione frigoris in aquas cõcreſcit. Hinc Nymphç fontanç Iouis

Spercheus quare ruat citiſsimè.

Fluuij omnes quare dicantur Dijpetes.

Nymphæ fontanæ cur Iouis filiæ.

filiæ dicuntur; eò quòd ex halitu ſubterraneo,per frigoris vim concreto,oriantur. Oreades autem, ſiue arborum nemorumque Deæ è Ioue, id eſt ex imbribus & aquis, frigore concretis, & irrigantur & aluntur: & idcirco Iouis etiam filiæ vocantur. Propriè igitur flumina, quæ pluuiis increſcunt, à Ioue delabi dicuntur; vt Nilus æſtiuis menſibus, & Sperchios: quo tempore, vel niuibus liquefactis, aut imbribus intumeſcens, rapidus fertur. Xanthus item, cùm pluuiis vel niuibus latè exundat, idem epitheton meretur; quia tantus aliquando euadat, vt ad Simoënta vſque omnia latè ſtagnent, & ob eam rem Scamander ab hominibus, teſte Homero, vocetur. Quod alibi, vbi de nominibus Deorum & hominum agetur, explicabo. Videmus itaque longè abeſſe, vt Porphyrius neget, Nilum ideò Diopete nominari, quòd pluuiis augeatur: immo contrà, ceteros etiam fluuios ita dici, quia imbribus increſcant. Quòd ſi qui ſint, qui de fontibus cadant, nec imbribus intumeſcant, eos Diopeteas non vocari, niſi per parabolam cauſarum. Miratur igitur homines inuentos eſſe, qui Nilum ſic vocari arbitrarétur; eò quòd fontes in cælo apud Iouem haberet, atque inde in terram deſcenderet. neque enim hác cauſam eſſe, quòd ſic dicatur; cùm Sperchios quoque eodem epitheto honoretur; quem certum eſt è Pelio, non è cælo, deſcendere: atque cetera quoque flumina per parabolam, ſiue comparationem generationis, Diopetea ab eodem nominari; quia nimirum è Ioue naſcantur; non verò quòd fontes in cælo habeant, atque ex eo in terras deſcendant. Negat itaque Nilum Diopetea vocari, quòd fontes haberet occultos; ſed ita dici aſſerit, quòd imbribus augeretur, ac inundaret. Atque, quia hæc aperta ſunt è Porphyrij verbis, ſi non corrumpantur, vt ab Adamo corrupta ſunt, non eſt neceſſe diutius iis immorari. Nobiſcum ergo facit Porphyrius longè ſecus, atque Adamus arbitratur. Verùm nunc tempus eſt opinionem eius de Nili incremento audire, quæ in compendium contracta ſic habebit. Pluuiis nihil adſcribendum; ſed omnem cauſam pendêre ex vaporibus, qui in montibus Lunæ, à Sole per radios directos verberatis, in cauernis ſubtus attolluntur. hos ad ſummam terræ partem non educi; propterea quòd & ſuo & terræ frigore calori attrahenti reſiſtant, ne foras extracti penitus abſumantur. at, cùm Sol longiſſimè inde receſſerit, tum totam illam halituum copiam in aquam conuerti, atque ea Nilum excreſcere ac exundare. Elegans ſanè ratio ſi vera ſit. At nos non ita prompti ſumus ad credendum. Dicit, æſtate in cauernis montium halituum magnam copiam attolli, vi Solis, perpendiculares radios inferentis: ſed eos negat ad ſupremam terræ

Oreades, cur Iouis filiæ.

Flumina quæ Diopetea propriè dicantur.

Adami de incremento Nili opinio.

terræ partem euehi, quia ſuo & loci frigore reſiſtant, ne vlterius attrahantur. Quæ verò, obſecro, hæc reſiſtentia vaporum, cùm iam frigore depoſito, ſurſum ſunt elati? Antea, cùm necdum humida materies actu calida eſſet, reſiſtere potiùs debuiſſet, ne attolleretur. Cùm iam ſurſum fertur, frigore natiuo depoſito, quî, rogo, tunc reſiſtet, cùm antea, cùm integris adhuc eſſet qualitatibus ad repugnandum idoneis, non potuerit efficere, quò minus ſurſum traheretur? Iam quòd dicit eo tempore, quo Sol directus impendet, non poſſe fieri halituum in aquam conuerſionem, propter æſtiuum calorem; id prorſus omnibus experimentis & rationibus repugnat. Experimentis quidem, quòd omnibus locis, quibus perpendiculares radios Sol immittit, æſtiui quidam imbres decidant. Rationibus verò, quòd æſtatis tempore omnia antra ſubterranea, quàm hieme, ſint frigidiora: atque idcirco, qui halitus eo tempore in iis attolluntur, eos neceſſe eſſet promptiùs in aquas cõuerti; quàm tempore hiberno, propter antiperiſtaſin caloris externi. Quis eſt omnino, qui neſcit, æſtate omnia ſubterranea frigidiora, hieme calidiora ſentiri? quis inquam, niſi qui nunquam in apothecis vini ſubterraneis fuit, vel nunquam æſtate de puteis frigidam hauſit? Potiùs igitur æſtate in aquas vapores hi coirent, quàm tempore hiberno. Deinde, quod addit, hos halitus ad hiemem vſque ſeruari, nec antea in aquas concreſcere; ſtupendum planè videtur. Sed demus tamen, ne omnibus obſtinatè reſiſtere videamur; ac interrogemus, vbi tantum ſit cauernarum, vt ſatis amplæ ſint ad illam halituum copiam conſeruandam, quæ ſufficiat ad eas aquas generandas, quibus Nilus ad tres menſes extra alueum feratur? Qui norit, quantum vaporis requiratur ad vnum cyathum aquæ efficiendum, mirabitur ſanè tantum vaporum reponi poſſe, quantum ſatis ſit ad tanta diluuia, quanta Nili ſunt, producenda. Nolo ergo prolixior eſſe in hac opinione confutanda, quam quiuis cernere poteſt, & rationi & experimentis aduerſari. Condonabit verò generoſiſſimus vir, ſi non magis ipſi, quàm ipſe Fracaſtorio, aſſentiar. Nam libertatem ſententiæ nemo cuiquam in re litteraria vel ademit vnquam, vel adimere debet. Nos adeò hanc mordicus retinendam putamus, vt ne ipſi quidem Ariſtoteli, magiſtro noſtro, parcamus, ſicubi aliud ratio, aliud Ariſtoteles, poſtulare videatur. Hunc igitur dicimus non rectè Homeri ſententiam examinaſſe, qua Pharum inſulam eſſe cantarat. Longè enim diuiniora ſenſa deſcriptio hæc Aegypti occultabat, quæ ab illo demum erui poſſunt, qui Protei analyſin ſit conſecutus. Admiremur ergo poëtæ ingenium, qui paucis fabulis totam methodum veritatis in- *Homeri ingenium admirabile.*

quirendæ depinxit: & præterea Nili incrementum ad pluuias retulit; & Hecatombis ſuis tempus inundationis, & feſtos, lætosq́ue dies, indicauit: & vnius diei nauigatione Memphim, Thonis regiam, apertè dedit intelligendam; non Thebas, quæ multo longiùs à Pharo diſtabant. Non ſimplex igitur hic error fuit Ariſtotelis; ſed talis, vt multa contra Homeri mentem ſequerentur. Nihil ergo fecerunt, quotquot ex hoc loco Phari ab Aegypto diſtantiam ſunt ratiocinati. Porrò Ariſtotelem tam valido præſidio, quale videri voluit, deſtitutum, aliter aggrediamur, & demus illi, hactenus verum eſſe, quod dixit, ab Homeri tempore, vel, ſi mauis, à Menelai in Aegyptum appulſu, tantum factum eſſe mutationis. Quòd ſi tanta inter illos annos facta eſt commutatio; quantam par eſt contigiſſe ab Ariſtotelis ætate ad hanc noſtram, interuallo mille nongentorum annorum? Certè duorum vt minimum dierum nauigatione intra Aegyptum Pharus contineretur. At, cùm nunc Pharus & Alexandria eodem adhuc ſtent à mari & terris interſtitio, quo tum ſtetiſſe narrantur; non poteſt non falſiſſima eſſe magiſtri noſtri perſuaſio. Cùm ergo de tam exigui temporis obſeruatione, quantam ſua ætate ab hiſtorica fide accipere potuerat, argumentum duxerit, ad docendam maris & terrarum perpetuam viciſſitudinem; ita vt quod nunc mare eſt, terra aliquando euadat habitanda: & contrà, quod terra nunc eſt, mari olim ſit cooperiendum; quæ primo libro Meteororum latè perſequitur: tentandum eſt nobis, an præceptoris ductu ex obſeruatione multo longiore, aliquid etiam conſequi poſſimus, quod illi queat opponi. Agedum igitur; in quo nihil mutatum eſt ſpacio bis mille annorum, ante quos vixit Herodotus; ne in viginti quidem millibus annorum in eo quicquam eſt mutandum. Nam, ſi quicquam mutandum eſſet, oporteret iam decimam eius mutationis partem eſſe tranſactam, cùm decima pars temporis ſit elapſa. At nihil mutatum eſt: nulla igitur mutatio expectanda; atque tantò minùs expectanda, quod ne in illis quidem quicquam eſt mutatum, in quibus plurimum mutationis expectabatur. Aegyptus eadem eſt, quod ad maris quidem terrarumq́ue diſtinctionem ſpectat: eadem etiam Nili inundatio: idem Phari Alexandriæq́ue ſitus: eadem nitri abundantia; quod, ſi à mari reliquum fuiſſet, tot certè annorum curriculis eſſet abſumptum. Non dubito quin Proteus Ariſtotelis vaticinium deriſerit, tam temerè oraculum maris occupantis. Vtrumque igitur, & hunc meum præceptorem, & Polybium, iubeo dormire in vtramque aurem, ſecuros omnino eiuſmodi commutationum. Idem nunc Tanais eſt, qui olim fuit; & tamen è planitie

tie fluit; quæ, ſi Ariſtotelis ſententia valuiſſet, iam olim eſſet exſiccata. Multò certiùs exſiccatum iri & fluuium & Mœotidem aſſeueraſſent, ſi è locis planis aquam eò corriuari ſciuiſſent. Somniabant illi Riphæos montes, quorum tamen niuibus & aquis non tantùm fidebant, quin metuerent, ne quando Mœotis exareſceret; atque ipſe etiam Pontus in idem diſcrimē veniret. Eadem eſt hactenus in Ponto nauium magnitudo: eadem nauigandi facilitas; adeò vt ipſi Ianuenſes Capham aliquādiu in Cimmeriis anguſtiis tenuerint, quam nunc Turca vnà cum reliquis deuorauit. Eiuſdem vanitatis tot ſeculorum exacta volumina oraculum illud conuincunt, quod apud Strabonem eſt, de Pyramo editum:

„ Ἔσσεται ἐσσομένοις ὅτε Πύραμος εὐρυοδίνης
„ Ἠϊόνα προχέων ἱερὴν ἐς Κύπρον ἵκηται. *id eſt,*
„ *Poſteritas cernet, cùm vortice Pyramus altam*
„ *Illuuiem infundens, coniunget litora Cypro.*

Quod tamē ſic Straboni placuit, vt Herodotū laudaret, qui Aegyptum Nili donū eſſe pronuntiaſſet. Ariſtoteli tamen eò cogor eſſe æquior, quòd à Platone ſit deceptus. Si enim verū fuiſſet, in Atlantico Oceano inſulā, Libya & Aſia maiorē, abſorptam fuiſſe; quid nō mutationū exſpectandū fuiſſet? Summerſa eſt regio, Aſia & Libya maior; quantulū, rogo, erit momēti in Europa, ſi eadem edacitas fauces ſemel aperuerit? Nec verò, vti fabulā, Plato hiſtoriam eam recitauerat; nec vti fabulā, Ariſtoteles acceperat, vt ex eo perſpicuum eſt, quòd Oceanum Atlanticum nauigationi ineptū eſſe dicat, putans inſulam ſummerſam breuiū & vadoſi maris cauſas dediſſe. Quæ enim alia ad hoc eum cauſa impuliſſet, vt maria extra Herculis columnas breuia eſſe diceret propter lutum; niſi id, quod à Platone acceperat, verum eſſe crediſiſſet? cuius hæc in Timæo inter cetera legerat verba:

Ἥ τε Ἀτλαντὶς νῆσος, ὡσαύτως κατὰ τῆς θαλάσσης δῦσα ἠφανίσθη. διὸ καὶ νῦν ἄπορον καὶ ἀδιερεύνητον γέγονε τοὐκεῖ πέλαγος, πηλοῦ κατὰ βραχέος ἐμποδὼν ὄντος ὃν ἡ νῆσος ἱζομένη παρέσχετο. *id eſt,*

Similiter & Atlantis inſula, mari ſummerſa, diſparuit. Qua de cauſa hactenus etiam mare illud nec nauigari, nec tentari, inquirique poteſt, ob lutum, quod inſula ſubſidens reliquit; quo breue mare, & minimè profundum, redditum eſt. Minimè igitur Ariſtoteles præceptoris ſui narrationem fabulæ loco habuit. Quò magis mirandi ſunt, qui poëticā quandam fictionē exiſtimarunt. Neque verò ſolus Ariſtoteles; ſed Crantor etiā, primus Platonis interpres, in hac fuit opinione. Verùm nos partim veram, partim falſam narrationem

eſſe,

eſſe, de temporis beneficio didicimus; quod tandem in lucem profert veritatem. Certè is, qui mirabilium auditionum auctor eſt, mare illud non nauigari tantùm aſſeruit; ſed à Carthaginienſibus inſulam etiam in eo inuentam eſſe dicit;ſolitariam illam quidem,ſed quę & omnis generis materiam ferret, & flumina etiam nauigabilia haberet, atque fructuum prouentu eſſet admirabilis; longa tamen, & multorum dierum nauigatione ab Africa remotam eſſe. Quocirca, cùm Ariſtoteli, mare illud vadoſum & cœni breuitate nauigationis minimè capax eſſe tradēti,ex diametro repugnet; nequaquam credo mirabiles has auditiones eius eſſe fœtum, è quibus alioquin ea, quæ in Meteoris ſcripſerat,emendare potuiſſet. Diodorus Siculus diligētiſſimus hiſtoriæ ſcriptor,& omnium antiquitatum auidiſsimus, (vt ſic dicā) helluo,inſignis magnitudinis inſulam extra columnas Herculis in Oceano verſus Occaſum iacere ſcripſit; ſed à Libya multorū dierum continuata velificatione diſtantem. In ea montana,& campeſtria eſſe flumina nauium capacia; hortos fructuum varietate & ſuauitate,dulcibus aquis, æſtiuis vmbraculis & ſeceſſibus,omni denique deliciarum genere, tum de naturæ dotibus, tum de humana induſtria, ornatiſſimos: venationes omnis generis ferarum, necnon piſcationes habere copioſiſsimas: in ſumma,nō hominum,ſed deorum,domicilium videri,ob beatiſsimam omnium rerum copiam,vel ad firmam corporis valetudinem perpetuò conſeruandam, vel ad vitam delicatam & voluptariam ſequendam,conducentium. Hanc à priſcis propter longinquitatem, qua ab orbe noſtro diſtat,inuentā nō fuiſſe, pòſt à Phœnicibus,omnia maria,omnes terras, tum intra, tum extra Herculeum fretum vtroque latere ſcrutātibus, inuentam eſſe; non propoſito ſuo,ſuaque ſponte,ſed ventorū vi,plurium dierū ſpacio durante,in eam appulſis. Tyrrhenos igitur, qui tum plurimū in mari poterant, fama regionis illectos, coloniam eò deducere molitos eſſe,verùm Carthaginienſes obſtitiſſe; partim ne ciues ſui eò cōmigrarent; partim,vt ſi qua irreparabilis clades ciuitati infligeretur, haberent refugium,in quo locorū ignorantia à potentiorum vi ſua tuerentur. Hæc Diodori narratio de antiquioribus, Platone & Ariſtotele, fuit petita, propterea quòd coniunctam eam cernamus cum vetuſto illo Phœnicum per Occidentis plagas diſcurſu, & Tyrrhenorum antiquiſsima illa maritima dominatione. Mirari igitur liceret, quî in illam ventum ſit poſteriùs opinionem, vt clariſsima duo philoſophiæ lumina Oceanum Atlanticum nauigari poſſe non arbitrarentur, niſi Plato Ægyptios teſtes denunciaſſet. Sed hanc veterum auctorū controuerſiam, patrum noſtrorū ætas omninò ſuſtulit,
orbem

orbem nobis nouum pro inſula aperiens, cuius immenſa ab vno polo ad alterum ſpacia necdum ſunt penitus explorata, ſemper ſe noua aliqua regione prodente. Non igitur vanum omnino fuit, quod ab Aegyptiis didicerat Plato de inſulæ magnitudine; ſed illud vanum, quòd Herculis freto propinqua prius eſſet, atque deinde ſummerſa. Quocirca cùm veterum teſtimonio & ætatis noſtræ nimis certa notitia, vtpote quæ noxæ nobis plus attulerit, quàm vtilitatis, conſtare videamus regionem illam, quam Atlantida Plato nominauit, nunquam abſorptam fuiſſe; conſequens eſt ne ab hoc quidem exemplo Ariſtotelem iuuari, quo maris terrarumque monſtroſam ſuam permutationem defendat. Quamobrem contrà, pro illius inſtabili & abſurda naturæ inconſtantia audacter inducimus, perpetuam & æternam horum duorum elementorum conſtantiam & firmitatem, nullo ſeculorum æuo labefactandã. Hanc tamen non ita ad amuſsim intelligimus; vt non minimis particulis aliquantulum variationis accidere poſſe cõfiteamur. Quis enim neſcit nouum circa Neapolim montem, quis pagorum aliquot ſiue villarum apud Dordracum ſubmerſionem? alueorum oſtiorumque Rheni quaſdam mutationes? & alia id genus multa? Sed hæc omnia tã ſunt minuta, vt ad totam terram comparata nullam habeant rationem magnitudinis. Si tota Hollandia, vel tota Zelandia, vel tota Flandria, vel tota Brabantia, periiſſet, aliquid ſaltem videri potuiſſet immutatum eſſe, quamuis & hæ regiones ſingulæ admodum ſint exiguæ, ſi terrarum ſpacia, non opidorũ numerum, metiamur. At tale nihil ab omni hiſtoriarũ memoria in his regionibus accidit, non magis quàm in Aegypto, cui cõparabatur; vt nihil mihi amplius obſtare videam, quò minus in antiquitatis noſtræ monumentis inueſtigandis bono animo pergam, ſecurus, quid deinde obganniant, præſidio omni, cui fidebant, de arce deturbato. Verùm adhuc audio muſsitari, & duo adferri progreſſus mei impedimenta: alterum, de vetuſta Cimbrorum commigratione, qui dicuntur inundationibus pulſi fuiſſe: alterum de quotidianis prope harum regionum diluuiis; quibus videtur effici, non abſurdam fuiſſe, Ariſtotelis opinionem. Leuius eſt vtrumque, quàm quod nos morari debeat, cùm Cimbri inundationum tædio potiùs frequentium, quàm neceſsitate aliqua ob integram regionem ſummerſam, ſedes ſuas reliquerint, & mare apud nos particulas duntaxat abradat, eaſdem vel eodem loco, vel alibi rurſus repoſiturum. Atque adeo hoc ipſum eſt, quod contendo, perpetuum hoc ab omni memoria regioni noſtræ fuiſſe, vt modò mare aliquid adimeret, modò terra mare protruderet; atque ita hanc particularum

Maris & terra perpetua constantia.

Cimbri cur ſedes ſuas reliquerint.

exiguarum permutationem, eandem ſemper regionis naturam conſeruaſſe. Quod ſi hoc nunc accideret, olim non accidiſſet; poſſemus dicere mutationis aliquid euenire. At, ſi æquè olim atque nunc res ita habuit; quid dicemus in eo variatum eſſe, in quo eadem ſemper manet pugna, modò aquis, modò terris, ſtatuentibus trophæum? Neque enim nouum hoc nobis eſt cum Oceano bellum, aut nuper exortum. Maiores noſtri Cimbri, qui ab exitu Rheni ad Albim vſque litora tenebant, (vt Strabo docet) eiſdem moleſtiis fuerunt olim exercitati. Exitus autem Rheni, ne quis eum à nobis longè abeſſe putet, idem eſt cum Scaldis & Moſæ exitu, ad fines Ambiuaritorum, qua Zelandiam Hollandiamque ſpectant. Atque ex eo fit, vt, quod Cimbris tribuitur, Gallis ab aliis adſcribatur: quoniam citeriorem etiam Rheni ripam ad Oceanum occupaſſent. Docendum igitur eundem olim harum regionum habitū fuiſſe, qui nunc eſt; quo nihil noui nunc euenire conuincatur. Ephorus, Iſocratis diſcipulus, in Cuma natus Aſiatica, qui, fabulis omiſſis, ab Heraclidarum deſcenſu hiſtoriam inchoauit, grauis in primis auctor, Cimbros prodidit plus calamitatis ab vndis accipere, quàm ab armis. Clitarchus, vnus de vetuſtiſsimis hiſtoriæ ſcriptoribus, in libris reliquit, tam ſubitis inundationibus Cimbros aliquando inuadi, vix vt celerrimis & admiſsis equis aquas euadant. His tamen auctoribus accepimus, tantam eſſe huius gentis audaciam, vt, quo loco non ita pridem ab vndis domicilia abſorpta ſunt, eodem rurſus ædificent: nec id ſolum, ſed quod fidem ſuperare omnem videtur, arma etiam aduerſus rabidos Oceani fluctus ſumant. Tandem verò magnam eorum multitudinem, inſolita quadam inundatione irritatam, indignabundo conſilio patriam reliquiſſe. Hæc cùm apud antiquiſsimos hos viros Poſidonius legiſſet, non falſa modò, ſed inepta etiam mendacia, eſſe iudicauit; abſurdum eſſe dicens, homines mari aſſuetos tam ſtupidos fuiſſe, vt non poſſent deprehēdere, ſi non ex vno quotidiano fluxu, ſaltem è duobus, perpetuum hoc eſſe ac naturale maris incrementum, non ipſis magis, quàm omnibus Oceani accolis, timendum. Poſidonium ducem ſequitur Strabo, condemnatis Ephoro & Clitarcho; ſed cauſa minimè bono examine diſcuſſa. Nam ridiculū eſt, & plus quàm puerile, dum dicuntur Cimbri domos reædificare, quo loco antè aquarū impetu fuerunt euerſæ, ſermonē ſic accipere, quaſi hoc ſignificaretur, bis ſingulis diebus, quoties æſtus affluit, domos ſubuerti, & bis rurſus, quoties mare defluit, ab ipſis erigi. Quod niſi ita Poſidonius narrationē accepit, veterator eſt, dū inundationū incommoda ad quotidianos acceſſus refert. Si ſic exiſtimauit, inſigniter ſtupidā cogitatio-

nem

nem attulit,ad ſcripta aliorũ intelligẽda. Debebat ſaltem eam habere opinionẽ,neminẽ tam ſtolidũ eſſe,qui velit audire,nedũ ſcriptis mãdare,eſſe quoſdã,qui ſpacio ſex horarũ domos ædificent, mox,proximo maris affluxu,diruendas. Satis etiã moneri potuit,nõ de ordinario maris fluxu egregios illos viros ſcripſiſſe; eò quòd dicerent inſolenti quadã inundatione victos è patria migraſſe. Miror equidem Strabonem tam ſupino iudicio hanc Poſidonij velitationem inſpexiſſe,vt non videret nihil contra priores illos dici, præter frigidas & inanes nugas. Videntur illa quidem ſtupenda, arma contra mare ſumi; ſed ſtuporem facit rerum, de quibus agitur,ignoratio. Sic Aelianus,libro variæ hiſtorię duodecimo,Celtas ait maris inundantis impetum ſuſtinere, & contra vndas gladios euaginatos & haſtas vibrare, quaſi verò Oceanum vel terrere, vel vulnerare poſſent. Audiuerant nimirum aut legerant bellum cum vndis à Celtis & Cimbris geri, atque arma capi; ſed ignorabant quodnam illud & quale bellum eſſet, ac quibus armis gereretur. Si non perpetua hiſce regionibus huius belli neceſſitas incumberet, immenſis ſumptibus toleranda; beati eſſent ter & ampliùs, quotquot maris ſunt vicini. Sed arbitror à Deo Optimo Maximo hoc frenum hiſce populis iniectũ eſſe, ne nimia rerum affluentia luxuriantes, perpetuis compotationibus, & ceteris vitiis, immorerentur; à quibus ne ſic quidem multum recedunt. Veriſsimum igitur eſt, quod Ephorus tradidit, plus damni à mari, quàm ab hoſtibus adferri. Nullus annus abit tam pacatus & quietus, vt non centum ferè aureorum millia impendantur Oceani fluctibus oppugnandis. Annus proximè elapſus tantis tempeſtatibus in aggeres ſæuiit, vt vbique impenſarum ratio longè ſolitum exceſſerit. Nec inſolens illa maris exæſtuatio damnũ modò pręſens dedit,ſed maius etiam portendiſſe videtur. Neque enim,quamuis magna eſſet iactura, quam tum fecêre hæ regiones,ad illas tamen clades,quas poſt ex vndis opinionum & procellis concionatorũ perpeſſi ſumus,poteſt comparari. Hominum indoctorum ingenia dum malignis ſpiritibus impulſa,rationis limites perrumpunt,multò crudeliùs, quàm vlla vis vndarum, communem tranquillitatem atque felicem Reip. ſtatũ perturbant ac euertunt. Fuit igitur & mare nobis vates,ſed talis vates,qualem Agamemnon Calchantem vocat. Ceterùm, quamuis iam olim ab Ephori ætate hoc bellũ geratur; fines tamen regionis antiqui tam parũ ſunt immutati,vt à tempore Gallieni Weſtcapelum terminus manſerit regionis noſtræ extremus ad Occidentem,quamuis vetus Herculis fanum ſit ſummerſum; ſic tamẽ,vt hactenus in litore cernatur: de quo quia paulò priùs dixi, nihil am-

Indoctorũ hominum ingenia.

 plius

plius addendum. Extat etiamnum armamentarium Romanorum in Hollandiæ litore, ad pagum Cattorum, Catwijc vulgò nominatũ, ea parte qua Rhenus ſolet modico, vt Plinius dicit, alueo in mare effundi. Hinc Cattorũ duo vici diuerſa nomina traxerunt; alter à Rheno, cui adiacet; alter, qui multo hac noſtra tẽpeſtate maior eſt, à mari ſortitus agnomen. Proximus inde pagus, antiquo Rheno impoſitus, Rijnſburg, id eſt, arx Rheni, vocatur, certo indicio flumen hâc olim Oceanũ petere ſolere. Quòd verò oſtium hoc poſterius ſit occluſum, id credibile eſt hominũ induſtria accidiſſe, qui vidêre fortaſſe, quãto periculo mare hac parte admitteretur. Diuerſis enim foſſis hęc amnis pars eſt diſtracta, & prӕcipuus alueus in Moſæ eo oſtio, quod ad Septentrionẽ magis vergit, & aquas & nomen deponit. Fieri etiam potuit, vt flumine, variis canalibus ad nauigationis commoditatem diſtributo, & ferè exhauſto, mare altiùs intumeſcens arenarum tantum vadoſo & exili oſtio ingeſſerit, vt omnis aquæ exitus hac parte excluderetur. Vtrouis certe modo res habeat, tutius fuit litus hoc Oceano oppoſitum occluſum habere. Quo fit, vt pronior ſim in eam partem, qua dicitur hominum ſtudio id contigiſſe. Plinius, diligentiſsimus perſcrutator Germaniæ inferioris, hunc alueum modicũm dixit; in quo tamen Rhenus nomen ſuum duntaxat retineret. Tacitus, velut indignum hoc oſtium eſſet commemoratu, duo ſolùm nominauit. Nam Rhenus (inquit) vno alueo continuus, aut modicas inſulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, ſeruatque nomen & violentiam curſus, quâ Germaniam præuehitur, donec Oceano miſceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verſo cognomento Vahalem accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Moſa flumine, eiuſque immenſo ore eundem in Oceanum effunditur. Meliùs profectò Plinius de medio alueo, in quo Rheni nomen remanſit. ſed de duorum oſtiorum nominibus, Helio & Fleuo, ſcrupulum iniecit, quorũ nuſquam in tota regione memoria vlla antiqua extat. quod inde credo accidiſſe, quòd Druſus, ducta foſſa, Rhenum auerterit: quod opus tribus & ſexaginta pòſt annis Paulinus Pompeius tandem abſoluit. atque ita hactenus idem alueus ſeruatur ſub Iſulæ nomine, propterea quòd Iſulam è locis ſuperioribus influentem accipiat, altera nomenclatura penitùs obliterata. Ad medium igitur hoc oſtium Romani armamentarium extruxerunt, quod Imperator Septimius Seuerus, & M. Aurelius Antoninus, reſtituerunt, vt inſcriptio vetuſti lapidis, anno milleſimo, quingenteſimo, viceſimo hîc inuenti, demonſtrat: cui & altera, eodem tempore detecta, accedit. Eodem

Eodem anno fundamenta totius arcis, eluuione vndarum detecta, apparuerunt, arenis, quibus ſepulta iacent, Oceani impetu remotis. Nam totum illud litus arenarum tumulis tegitur, & aduerſus vndas munitur, qui maris impulſui aliquando nonnihil cedunt; ſed ita vt ab illo tempore, quo primùm arx facta eſt, idem ſit litoris limes, & eadem arcis à mari diſtantia: quæ ſatis docet, quid ſit de illa maris terræque permutatione cogitandum, ſi à Seueri ætate ne tantillum quidem, quantulum notari poſsit, ſit immutatum; cùm tamen, ob amnis in alias partes deriuationem; non abſurdum fuiſſet, nonnihil litori decreuiſſe; eò quòd flumina limum inferre, ac terras augere dicantur. Nulli ferè termini mutationibus magis videntur obnoxij, quàm ij, qui ſabuloſis tumulis, contra quos & ventus & mare perpetuò inſurgit, continentur. Quò ergo admirabilis conſtantiæ exemplum clarius cernatur, oculis ſubiiciam totius arcis ichnographiam: quæ quadrata cùm ſit, propugnaculis ſemicircularibus in medio murorum, & angulis procurrentibus ſingula latera viginti virgis noſtratibus, quæ quadraginta faciunt decempedas, exporrigit. Intra hæc, duo præterea quadrata, eadem murorum craſsitudine & firmitate continentur, quorum interius, muro per medium ducto, duo quadrangula complectitur. Lapides ſinguli, quaternos pedes longi, ternos alti, ex eo genere ſunt, qui Duyſſteenen noſtratibus vocantur, candidi & molles; ſed in vliginoſo ſolo conſeruaturi fundamentorum æternitatem. Anno quinquageſimo ſecundo vltra milleſimum & quingenteſimum extracti ſunt non pauciores quadraginta, præter alia innumera vetuſtatis monumenta; in quibus numiſmata aurea, argentea, & ærea, & plurima vaſculorum artis Samiæ fragmenta; tum etiam quadrati lapides, octo pollicum latera habentes, ad pauimenta ſternenda, & imbrices tredecim pollicum longitudine ex opere figulino laudatiſsimo, cum inſcriptione: EX GER. INF. Vocatur autem arx hæc vulgo Thuis te Britten. quod nomen à Britannia inditum eſſe, propterea quòd è regione procul iaceret, pleriſque placet. Mihi potius videtur ex Writtend Britten natum eſſe, quo ſignificatur arx fines liberos ſeruans. Nam Writ idem eſt quod liberum facit. End verò eſt finis, cui articulus præpoſitus ſyncoptôs tend facit. Writtend ergo domus vocatur, quę limitem liberũ ſeruat, voce nõ à Romanis; ſed Germanis impoſita, quibus moris ſemper fuit à finis notione nomina fabricari. Quãuis enim armamentarium communi nomine Romani nominarent; Germani tamen, in vocabulis componendis feliciores, ab vſu & fine præcipuo nuncupare maluerunt. Quorſum enim armorum cuſtodia,

Termini qui magis mutationibus obnoxij.

Arcis Britten deſcriptio.

niſi ad id, quo limes hic ad Oceanum, ab hoſtilibus irruptionibus liber atque tutus eſſet? V autẽ conſonantem in Beta tranſire in illis eſt, quæ frequentiſſimè poſterioribus Romanis acciderunt. Verùm ne citra vtilitatem de nomine Britten diſputauero, adiiciam appendicem non contemnendam, qua & opinionem meam confirmabo, & Plinium à dubitatione quadam eximam. Qua de cauſa non dubito (ſi reuiuiſceret) quin gratias mihi maximas acturus eſſet. Adſcribam itaque primùm eius verba, mox deinde lucem illaturus. In Germania (inquit) trans Rhenum caſtris à Germanico Cæſare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis, ſolus: qua pota intra biennium dentes deciderent, compageſque in genibns ſoluerentur: Stomacacen medici vocabant, & ſcelotyrben ea mala. Reperta auxilio eſt herba, quæ vocatur Britannica, non neruis modò & oris malis ſalutaris; ſed contra anginas quoque & ſerpentes. Folia habet oblonga, nigra; radicem nigram. Succus eius exprimitur & è radice. Florem vibones vocant, qui collectus priùs, quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, ſecuros in totum reddit. Friſij, qua caſtra erant, noſtris demonſtrauere illam: miror que nominis cauſam, niſi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauêre. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima naſceretur, certum eſt, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus ſuis eas adoptandi, vt docebimus feciſſe reges, vt res tanta debeatur, herbam inuenire, vitam iuuare, nunc fortaſſis aliquibus curam noſtram friuolam quoque exiſtimaturis: adeo deliciis ſordent etiam, quæ ad ſalutem pertinent. Hæc Plinius.

Britannicæ deſcriptio, & nominis ratio.

Stomacace quid.

Stomacace & ſcelotyrbe ſymptomata ſunt ſæuiſsima eius morbi, quem nos Scorbuc vocamus, à Græcis medicis, exercitum ad curandum ſecutis, tum primum (vt exiſtimo) nomenclaturas has ſortita; eò quòd os & gingiuas malignis vlceribus, & plus quàm Chironiis, depopulentur; & pedum tendines & ligamenta ita ſoluant, vt pedes, veluti faſciolę, pendere nonnunquam videantur. Plerumque tamen à radicibus dentium corruptus, & ater ſanguinis mucor principio gingiuas inuadit, atque hinc malum, niſi curetur, latius ſerpit. Sed nos hìc de morbo, & eius cauſis & ſymptomatis, non amplius, alibi fortaſſis. Hìc hoc agimus, vt intelligatur, qua cauſa herba, ad mali huius curationem inuenta, Britannica nominetur; in quo Plinius laborauit. Breuiter igitur reſpondeo & citra ambages, herbam ita à Friſiis vocatam, quòd dentes ab eiuſmodi tabe liberaret. Vri enim, ſi nomen ſit, idẽ eſt, quod liber; ſi verbum, idem quod libero. Sed Græci v conſonantem in Beta ſuum mutarunt; eò quòd hæc Latinorum conſonans peculia-

culiarem ſibi in Græcia figuram non haberet;ſed, ſi quando transferenda eſſet,per Beta notaretur; quamuis aliqui imperitiùs loco conſonantis huius Latinæ Græcam diphthongum ſcripſerint. De qua re alibi plura. Latini etiam, neſcio quorum impulſu, poſterioribus temporibus pro v cōſonante frequenter Beta pronunciarunt, quod hactenus Hiſpani frequenter obſeruant, pro *viuere*, *bibere*, & pro *vino*, *bino* (non citra riſum eorum, qui Græcè ſciunt)dicentes. Pro Wri ergo Bri in vſum venit. Tant autē dentem nobis ſignat,adeò vt Writantē, vel Tau vltimo reiecto, vt crebrò fit, Writay, nihil aliud ſit,quàm libero dentem; vel Writandey & Writanney libero dentes.Latini igitur ſignificationis huius ignari Britannicam appellarunt,opinati fortè à Britannis in nominis communionem adoptatam fuiſſe.Quæ autem hæc ſit herba,quam Plinius deſcribit, ego primus mihi videor inueniſſe, ſicut & primus nominis inueni interpretationem,quam plurimis deinde communicaui. Neque enim ea qua nunc ferè ad morbi huius curationem in Friſia & Hollandia vtuntur, ſub Cochleariæ nomine, de ſimilitudine facto, dici poteſt; propterea quòd deſcriptio prorſus repugnet, folia longa & radicem nigram adſcribens, cùm huic folia rotunda ſint & concaua ad modum acetabulorum,ſiue potius ligularum;tum radices nihil minùs, quàm nigræ. Deinde nec anginis opitulatur Cochlearia, nec vires contra ſerpentes habet peculiares, neque vim quoque aſtringendi, qua pollere Britannicam Dioſcorides tradit. Errauit igitur Plinius alio loco,vbi citra hæſitationem de nomine aſſeruit Britannicam ex Oceani inſulis,extra terras poſitis,afferri.Sed de Britannica alibi copioſius. Sicut ergo Britannica è Vritanica, ſic Brittey ex Writtend eſt corruptum ab iis, qui ſignificatum & originationem non agnouerunt. Videmus hîc, quàm non ſit eiuſmodi ſubtilius vocum examen negligendum, vtpote de quo non pænitenda rerum cognitio exiſtat. Sed ſunt quidam tam nauſeabundi & delicatuli, vt linguæ noſtræ vernaculæ ferè pudere ſoleat; è qua tamen plus myſteriorum (ſi Deus adſpiret)enucleabo,quàm vel Latina,vel Græca,adde etiam Hebræa,comprehendat. Nunc ad propoſitum. Idem terminus à Seueri & ſuperiorum aliquot Imperatorum ætate hoc loco manſit,qui nunc eſſe cernitur. Idem terminus apud Weſtcapelanos,exigua parte per negligentiam eorum, qui aggeribus præfecti, bellum contra vndas gerunt,deraſa. Idem ſitus Phari in Aegypto ab Ariſtotelis,atque adeò ab ipſius Homeri, ætate, ſi (vt nos expoſuimus) intelligatur. Idem bellum nobis contra Oceanum ab eo tempore, quo Ephorus hiſtoriam ſuam ſcripſit. Quid igitur eſt immutatum? Nihil ſanè,niſi quod

Cochleariam non eſſe Britannicam.

Malignitas cuiuſdam inſignis.

Cimbrorum cõmigrationis tempus incertum.

quòd dubio Marte contra hoſtem perpetuum pugnetur, aliquando aquis, aliquando hominibus, vincentibus. Et, ſi quid pereat, id plerumque negligentia perit, aliquando etiam malignitate: vti circa Dordracum & Bergas contigiſſe de auorum relatu accepimus: vbi quidam, vt vicino damnum daret, aggerem dicitur perfodiſſe; qua occaſione, quamuis exigua, pagi ſiue vici circiter ſeptuaginta ſunt abſorpti. Quibus in locis terra rurſus paulatim emergit, à nepotibus noſtris fortaſſis tota recuperanda. Hoc ergo in hac regione perpetuum fuit, bellum cõtra Oceanum geri, & modò particulas quaſdam ſubmergi, modò rurſus exiſtere. Quocirca eadem ratione hîc antiquitatem quæro, qua in Ægypto à priſcis eſt quæſita. Quod dum facio, Strabonem, cum duce ſuo Poſidonio, ridiculum hoc loco fuiſſe demonſtro; & errores alios non paucos hominum animis euello, quos graues auctores, alius alium cæco iudicio ſecuti, ſeuerunt. Deinde & illud feci, vt Chriſtianorum de mundo hiſtoria vera; contrà Ariſtotelis, de æternitate mundi, deque perpetua maris terræque permutatione, falſa oſtenderetur. Nos enim fatemur terras & maria ſic nunc habere, vt Deus ea creauit; atque ita permanſura tantiſper, dum is, qui compegit ea, vel diſſoluat, vel aliter diſponat. Porrò, ne diutius hîc hæreamus, idem de noſtra hac regione cenſeo, quod de Ægypto antè concluſi, nihil hîc mutatum iri, vbi ab Ephori ætate nihil mutatum eſſe monſtraui. Verùm inſignis illa & omnium maxima inundatio, cuius inſolentia regionem Cimbri deſeruerunt, (vti litteris proditum eſt) neſcio quo tempore dicenda ſit accidiſſe: atque ne hoc quidem ſcio, an omninò verum ſit, ob diluuium aliquod patrias ſedes reliquiſſe. Si tamen poſt Noë diluuium particulare aliquod his in regionibus fuerit, id facilè crediderim multò ante Ephori ætatem accidiſſe; atque eò arbores, inferioribus locis natas, vno impetu omnes procubuiſſe, illudque, vti cetera, ſtatim tempeſtate ventorũ ceſſante, deſiiſſe, & loca hominibus libera rurſus reliquiſſe; nuda tamẽ arboribus maxima ex parte: vt non abſurdum ſit credere, homines, triſti facie vaſtitatis permotos, quiduis maluiſſe attentare, quàm rurſus ſimilem inundationem experiri. Hæc tamen commigratio non ea eſſe potuit, quæ in Galliam irruperunt, quam multò poſt factam eſſe in proceſſu docebo. Cùm igitur de tempore certo nihil cõſtare ex hiſtoriis queat, conſideremus maximæ cuiuſdam inundationis reliquias, quæ non paucos viros eruditos exercuerunt. In tota hac camporum latitudine, quæ Moſæ Scaldique interiacet, Ambiuaritorum, Teſſandrorumque, & aliquot aliorum, regiones complexa, multa loca ſunt humi-

humilia, in quibus infinita vis arborum ſub terra continetur, collapſarum (vt videtur) impulſu eius venti, qui nobis inter Auſtrum & Zephyrum medius collocatur. Omnium enim cacumina ad mediam Orientis & Septentrionis regionem procubuiſſe cernuntur. Inter has cùm omnis generis ſint, tum illarum, quæ coniferæ ſunt, maximum eſt miraculum: propterea quòd & plurimæ & longiſſimæ alta ſub humo iaceant; nullæ tamen hac noſtra ætate in totis illis campis creſcere videantur. Petrus Nannius in libris Συμμικτῶν, eos falli putat, qui in hac noſtra camporum planitie ſiluas fuiſſe, atque earum tempeſtatibus euerſarum hæc loca ſepulcra eſſe arbitrantur, ductus ratione docta illa quidem & litterata, vt quæ de Plinij theſauris eſt deprompta; ſed quæ & ipſa non parum ſit relictura controuerſiarũ. Is enim naturalis Hiſtoriæ libro decimo ſexto, ſtatim in principio, gentem quandam Cauchorũ deſcribit, in nudo litore commorantem, quæ tumulis altis caſas imponit, ne maris affluxu ſubmergatur, & quò fugientes cum mari piſces circa tuguria venentur. Huic narrationi ſubtexit. Aliud è ſiluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntque frigori vmbras; altiſſimæ tamen haud procul ſupradictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipſa obtinent quercus maxima auiditate naſcendi, ſuffoſſæque fluctibus, aut propulſæ flatibus, vaſtas complexu radicum inſulas ſecum auferunt; atque ita libratæ ſtantes nauigant ingentium ramorum armamentis; ſæpè territis claſsibus noſtris, cùm velut induſtria fluctibus agerentur in proras ſtantium noctu, inopesque remedij illæ, prœlium nauale aduerſus arbores inirent. In his Plinij verbis Nannius, neſcio emendarítne an potiùs corruperit illa. In proras ſtantium noctu: pro quibus legit, & in proſpectu ſtantes, inopesque remedij, prœlium nauale aduerſus arbores inirent. Vbi, præter dictiones mutatas arbitrio ſuo, vnam etiam omiſit, pronomen Illæ, ſatis ſuperque indicans, ſe Plinij elegans acumen non intellexiſſe. Plinius enim propriè locutus, arbores has in proras claſſium noctu ſtantiũ agi. Statio enim nauibus propriè tribuitur, cũ in ſinibus litorũ quieſcunt; quę (vt Seruius docet) portus eſt tẽporalis: cùm portus ſit, in quo hiemare naues poſſunt. Sic Virg. *Locus Plinij explicatus.*

„ *Nunc tantùm ſinus, & ſtatio maleſida carinis.* Et alibi:

„ *Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo.*

Stabant igitur noctu claſſes, in quas arbores inuehebantur, atque illæ contra arbores prœlium nauale parabant. Monendum hoc mihi fuit; non quò Nannium mortuum caſtigem, ſed ne quis eius auctoritate, quæ apud noſtrates non eſt contemnenda, locum

r hunc

hunc aliter ſcribat. Eiuſmodi enim occaſiones fœdiſſima ſępe vulnera vetuſtis ſcriptoribus inflixerunt, dum quiſque ad ſenſum ſuum auctorum verba detorquet. Iam igitur ad rem. Nannius, quo ſententiam ſuam probabiliorem redderet, artificioſa ſe præfatione hominum animis inſinuauit, dicens, Plinium hoc loco tradere, Romanos, dum circa Batauiam agerent, procul quaſi ingentem hoſtium claſſem vidiſſe, cui dum occurrerent conflicturi, non in aciem hoſtilem, ſed in arbores, vnà cum inſulis natantes, incidiſſe, quæ ad proxima quæque litora rapiebantur. Agnoſco ſanè bonum hic oratorem: ſed neſcio quàm verum hiſtoriographum. Vbinam rogo Plinius Romanos circa Batauiam egiſſe tum narrat, cùm arbores hæ in proras agerentur? Nunc video qua de cauſa dixeris: In proſpectu ſtantes, longè ſcilicet Romani è ſinu aliquo circa Batauiam arbores videbant, ſupra Cauchorum fines. Non malè, ita me Muſæ ament, Romanos Argonautis nulla re inferiores fuiſſe arbitratur. Neque igitur illis Lynceus defuit, qui è Batauia vltra Friſiam, vltra Cauchos minores & maiores, arbores nauigantes videret, & ad arma conclamaret. Hæ igitur arbores, nihil metuentes claſſes Romanorum, in Batauiam appulerunt: atque illic (miſerabile viſu) omnes vno caſu procubuêre. Aueo ſanè diſcere, quo vento impulſæ è lacubus illis, ſiue litoribus, ſupra Cauchos deſcriptis, in Hollandiam ſint deuectæ. Verùm, ne de Hollandia percontando, aliena videar interrogaſſe, de mea potiùs patria quæram, Quo tandem vento arborum tantam copiam in Campeſtrem noſtram Brabantiam, è Cauchorum vſque ſuperiore limite dicat appuliſſe, præteruectas tot inſulas, tot ſinus ampliſſimos, tot oſtia fluminum, quot inter ſupremos illos Gauchos & nos computantur? Sed fruſtra rogo manes, apud quos ſolus Tireſias ſapit. Ipſas arbores conſulendas potius credo, quæ veritatis tam ſunt ſtudioſæ, vt in Dodona conſanguineæ ipſarum quercus oracula reddidiſſe dicantur. Hæ omnes in illam plagam cæli procumbunt, quæ Septentrionis & Orientis eſt media. Quòd ſi eodem vento, quo ceciderunt, appulſæ ſunt, neceſſe erit fateri, vento meridici & occidentis medio, huc adnauigaſſe. E qua igitur regione? Ex Hiſpania (ni fallor) aut Gallia, aut (ſi quis malit) Britannia propiùs diſtante; contrario omnino videlicet itinere, quo illæ è Cauchis ad Hollandos venerunt. Vt feriò agamus, hic ſitus arborum in omnibus locis, quibus apud nos inueniuntur, per duodecim & plura etiam milliaria Germanica inter ſe diſsitis, inuenitur perpetuus, & omnium communis eſſe. Non potuerunt igitur ex illa regione ad nos veniſſe, in quam cacumina vergunt, niſi dicamus religione quadam caput in
patriam

patriam inclinaſſe; aut non eodem vento & appulſas & deiectas fuiſſe. Deinde cùm arbores iſtæ rectæ fluitarent, arcto radicum complexu inſulam facientes, & iam ab vndis (vt ſic demus) dum mare affluerct, in litoribus collocatæ eſſent, quid quæſo tum poſtea in cauſa fuit, vt præcipitarentur? Equidem ſic ſentio: Si in mari, terram radicibus eluente, ſtabiles manſerunt, multo magis tum conſtare debuiſſe, cùm non radicibus ſolùm ſuis, & terra in illis hærente, ſed ſolido etiam fundo niterentur. Sed dicent: Fundum illud arbores non alebat, ſed ſalſugine ſua humidum radicale enecabat, atque ita non viuæ, ſed emortuæ & putrefactæ ceciderunt. Bene quidem. Sed quis mortuas arbores docuit tanto terrarum interuallo in eandem cæli plagam procumbere, quaſi in id coniuraſſent? Præterea in noſtræ regionis multis locis, quibus materia hæc ſepulta iacet, quercus, betulas, alnos, elæagnos, ſalices, aliaſque arbores prouenire videmus. Quo fit, vt alimenti inopiam hîc nemo cauſari queat. Iam, ſi aduenticiæ hæ inſulæ ſunt, atque inquilinæ, & ſolo noſtro natiuo inſederunt; quî fit, vt loca, in quibus hæſerunt, ſint inferiora, quàm reliqua planities camporum? Reſpondebitur fortè de Nannij Symmictis, limum, à fluminibus inuectum, reliquos campos feciſſe altiores. Quaſi verò limus non magis arboribus, ſiluiſque ramorum & radicum adhæreſceret, quàm nudis arenis. Altiora fateantur neceſſe eſt arborum ſepulcra, atque tymbos, quàm reliquam terrã eſſe, qui ad cœni illuuiem confugiunt, ac inde cauſas ducunt. Magno emerent agricolæ horum ſapientum veram eſſe opinionem, quò terram colerent pinguiorem, à fertiliſsimis regionibus inuectam. Minori certè labore atque impenſa Stercutio litaretur, ſi Scaldis, Moſa, & Rhenus Campeſtrem Brabantiam generauiſſent: nec tantum ſterilis terræ iaceret, vt vndique Horizontem triſti nuditate clauderet, oculis nihil intuentibus, quàm humilium ericetorum infinitam vaſtitatem. Huius tamen moleſtum aſpectum commoditates non paruæ compenſant, dum ſicca hæc erica ingentes ouium greges ſaluberrimo pabulo nutrit, & à pulmonis, lienis, iecoriſque obſtructionibus præſeruat. Harum ſi carnes Galenus guſtaſſet, inter laudatiſſimas eas enumerauiſſet, tum ob delicatiſsimum ſaporem, tum ob facilem concoctionem, & probum nutrimentum, quod omni humore ſuperfluo careat; non ob loci modò & herbæ ſiccitatem, ſed propter vires etiam ericæ. Nec mel, quod de floribus apes legunt, tam aſpernandum eſt, quàm Dioſcorides & Plinius ſcripſerunt. Vt enim non ſit de probatiſsimis, non tamen eſt reiiciendum; cùm longè illis antecellat, quæ in Hiſpaniæ plurimis locis è Ladani frutice &

Ouium Brabanticarum carnes optimæ.

Mel ex erica collectum, non aſpernandum.

Cyſti variis generibus colliguntur. Eſt enim, quàm illa, multò ſuauius ad edendum, & citra inſignem calorem, qui in melle Stœchadite & Thymite viget: obſtructiones aperit, craſſa attenuat, lenta inciᷠdit & detergit; ſpleneticis in primis expetendum. Erica enim, & præſertim flores, tumores & collectiones citra caloris alicuius incōmodum digerunt, & per halitus diſſipant; atque id tanta efficacia, vt quidam podagricis & paralyticis horum fotu medeantur, craſſos & tenaces humores diſcutiendo. In obſtructionibus igitur lienis nulli ferè medicamentorum eſt ſecundum: nec illic ſolùm valet, ſed venenatorum etiam ictibus opitulatur, & oculorum turgidulis venis ſanguinem impactum exugit. Euboici igitur nō minimam quoque huius mellis curam habuerunt, quod ab erica apes legunt, credētes eam gratiſsimum illis eſſe paſtum. Nec his tantùm nominibus accolas beant hæc ericetorum lata æquora; ſed illo etiam, quòd ceſpites præbeat, atra & nonnihil bituminoſa terra probandos, quibus lignorum loco ignes nutriunt. Agros prætereà cùm cineribus, tum ipſis etiam terræ cum erica cruſtis, diu in fimo maceratis & computrefactis, fertiliores reddunt, non alio genere ſtercorationis futuros lætiores. Vt igitur Heſiodus cecinit, homines neſcire, quantum ſit vtilitatis in Malua & Aſphodelo, herbis ad Aſcram tritiſſimis, ita nos quoque ſuccinere poſſemus, homines exteros ignorare, quantum commodi vicinis ſuis præbeat erica. Quantumuis verò ad vitæ neceſſitates adferat adiumenti, nemo tamen regionis huius tāto amore tenetur, quin optaret ſuperiorum terrarum, per quas flumina deſcendunt, argilloſa pinguique gleba totam hanc vaſtam planitiem cooperiri. Deſinant igitur argutari amnibus hanc regionem inuectam eſſe; atque, ſi inuecta fuiſſe daretur, cogitent concedendū eſſe, loca, in quibus arbores iacent, duabus de cauſis altiora eſſe, quàm reliqua debere: ſemel, quia inquilinæ inſulæ ſolo noſtro ſuperſediſſent, iterum, quia cœnum faciliùs, tenaciùs, & copioſiùs hæret, vbi, quò minùs defluat, magis impeditur; vt in tantis arborum, radicum, ramorumque retibus eueniſſet. Quorum ſi vtrumque falſum eſt, falſa ſunt & illa, è quibus hæc conſequuntur. Tantóne locorum interſtitio tot inſulas in tam diuerſas, tamque inter ſe diſtantes terras, inuectas fuiſſe, atque eas poſteà omnes in vnam cæli regionem collapſas, & ſic collapſas, vt profundiùs iaceant, quàm ſit totius regionis exterior pars, quæ hominum laboribus exercetur? Non ſic dicunt quercus, quæ trunco caudice ſub ipſa terra radicibus ſuis adhuc hærent; non quaſi aliunde illatæ, ſed illic genitæ, vbi latè profundeque in terræ viſcera penetrant. Nec quercus ſolùm, ſed Be-

Erica, præſertim florum, vis.

Hanc regionẽ amnibus non eſſe inuectam.

tulæ

tulæ etiam, radicibus adhuc multis ſuis locis inſiſtere videntur. Abietes verò, & id genus reſiniferæ arbores, quòd altè aſſurgant, non mirum eſt radicitùs fuiſſe euerſas, ſecundum illud Horatianum:

„ *Sæpiùs ventis agitatur ingens*
„ *Pinus.*

Nihil denique reliquum video, quò miraculi huius cauſa referenda ſit; ſi non ad inſigne, & ceteris omnibus maius, diluuium referatur. Inundationes enim altiſsimæ fiunt in his locis, cùm totus Oceanus per fretum Britannicum ventorum vi in noſtros agros impellitur. Ab ea autem cæli plaga ventum ſpiraſſe, dum hæc tempeſtas omnia obrueret, arborum decubitus apertiſſimè monſtrat. Eſt regionis huius campeſtris illa indoles, qua parte altior eſt, ſabuloſo *Brabantiæ Cāpeſtris indoles.* fundo & bituminoſa quadam cruſta arborum natales excludit: qua parte depreſſior, & in vallium quaſi canales quoſdam leuiter excauata, ſuccum nutriendis arboribus idoneum præbet. Quæ partes camporum in tumulos & dorſa eleuantur, eæ totæ ſunt ex arenis conflatæ; quibus ſi ericetoſa tegmina deſint, tenuius illud ſabulum, velut farina, facile diſſlatur. Hos tumulos Duney vocamus, vocabulo, quo omnia loca montoſa & accliuia noſtris vocantur; cuius ſignificatio, & perpetuus apud nos vſus, multa priſca vocabula interpretatur. Quæcunque enim opida huius vocis terminationem habent, intelliguntur in locis accliuibus aut collibus extructa fuiſſe; vti eſt Lugdunum, quo collis bonæ fortunæ, ſiue proſperitatis, ſignificatur. Eiuſmodi arenaceis montibus ſiue tu- *Lugduni interpretatio.* mulis maxima pars Flandriæ & Hollandiæ, & Zelandiæ quædam partes, ab Oceano defenduntur. Nobis in noſtris ericetis adeò nihil adferunt vtilitatis, vt contrà non multò minùs, quàm aqua, ſint damnoſi. Quocunque enim ventus nudam hanc arenam inuehit, non minus illic ſterilitatis facit, quàm ſi ſalem ſeuiſſet. Non eſt igi- *Bellum cum terra.* tur contra mare ſolùm nobis bellum gerendum, ſed contra terram etiam, quæ cùm mater eſſe, & matris officiis fungi deberet; non parum tamen videtur odij aduerſus nos cepiſſe nouercalis. Ad hanc igitur militiam quotannis ferè, vel quoties hoſtis inuadit, euocantur omnes vicini pagi, quo commune periculum communibus viribus depellant. Foſſas & aggeres arenis opponunt; quibus volatus earum impediatur. Retia etiam & vincula iniiciunt, quibus retineantur: ea autem conſtant è iunci quodam, ſiue graminis potiùs, genere, ſparto non diſſimilis nec figura nec natalibus, quod radicum tenaci complexu & fibrarum reticulis vo-

latilem arenam coërcet; ab vſu ligandi Bont, ſiue Bunt nominatum. Neque arena illa aliud genus herbarum alere poteſt, niſi quòd maritimis quibuſdam locis Eryngium admittat. Vna tamen eſt arbor, Betula Latinis, nobis Berrich, vocata, quæ tam ſicco ſolo vitam tolerare poteſt infelicem. Huic nomen noſtri fecere à caſtigando, quod Berichten dicimus; eò quòd hominibus rectum vitæ iter commonſtret, ipſa tam patiens omnis exceſſus, vt frigidiſſimis in locis, vel in aquis, vel in arenis, naſcatur; exemplo ſuo nobis indicans, homines quoque ſe ad omnes aduerſitates lubenter perferendas comparare debere. Auctus tamen eius in aquoſis & frigidis maximus ſpectatur, ob alimenti nimirum copiam. In Liuonia igitur viciniſque locis, & apud nos etiam, frequenter hæ arbores ad aquas altè aſſurgunt: & inter eas vetuſtate creſcendiique modo quædam ſic criſpantur, vt elegantia ſua nulli materiæ, delicatis pretioſiſque menſis idoneæ, cedant. Et quamuis multa ſint ligna, è fraxino, ex acere, ex alno, è buxo, & id genus aliis, quæ Bruſcis & Molluſcis gratas oculis picturas offerant; nullum tamen hac ætate reperitur quod per ſe magis delectet, quàm Betula, frigidiſsimis locis enata. Omnia enim ad Septentrionem criſpiora ſunt, quàm non modò in Gallia & Italia; ſed quàm in hac etiam Germaniæ parte. Laudauit Citrum Romana luxuria, aſpernatura, ſi criſpos fibrarum macularumque diſcurſus in noſtris lignis vidiſſet. Quamuis igitur circulis vaſorum flexibilis eius natura aptiſsima ſit, & virgæ ipſius & publicè & priuatim corruptos mores emendent; eſt tamen hæc etiã non exigua dos, quod nobis Citri deſideriũ exemit, arboris tanto precio ab Atlante emendæ, vt menſa ex ea Ciceroni non fuerit honori; et ſexcentæ ex ea Senecam demonſtrarint verbis quidem philoſophum eum fuiſſe, ſed ſub pallio regum diuitias luxumque ſuperaſſe. Galli olim bitumen ex ea coquebant, vt Plinius ait, quod & hactenus liquidum ignibus extrahitur, nõ paucis, cum intus, tum foris, corporis vitiis remediũ. Non omittenda & illa dos, in primis admirabilis locis quibuſdam ad Septentrionem, vbi hæc arbos copioſa creſcit, vulnerato cortice ſuccum effluere, qui, à ruſticis appenſis vaſculis exceptus, cum ipſo muſto dulcore certat. In regno Neapolitano, in collibus plurimis & cliuis montium, ornus multa luxuriat, quæ vulnerata manna noſtrum, quod Calabrum vocamus, exudat, quo mellis aërij & mannæ veræ loco vti ferè ſolemus, eò quòd huius incerta, illius certa ſit copia; & arbores quotãnis, aër non quotannis, idem reddat. Vt igitur peculiaris quædam vis eſt mannæ ab orno, cuius facultates cum fraxini viribus ſunt eædem; atque ea cauſa ſaccaro aërio

Betula, nobis eur Berrich.

Betula vſus varius.

Manna Calabrum vnde manet.

rio ſit præſtantior, ſi à docto medico iis, quibus oportet, detur: ita & huic liquori, è Betula deſtillanti, ab arboris natura certæ vires conſtant; quas, qui probè viam & rationem artis ſecutus, adminiſtrarit, magnas vtilitates corpori humano apportabit. Iam nullum lignum eſt ſcutis aptius; propterea quòd nec findatur, nec, vbi ictum teli receperit, facilè remittat; & idcirco aduerſarium teneat impeditum: quod & ipſum eſt indicium ſucco multo turgere, nec facile perdere, quamuis diu ſit exiccatum. Sed illud mirabile, cùm tam tenaci ſucco cohæreat, quî fiat, vt ſingularem habeat leuitatem? eo quoque nomine, quòd pondere non laſſet, clypeis expetitum? Quis igitur credat arborem tam ſucculentam in aridiſsimo ſabulo ſe poſſe nutrire? Huius ego cauſam animaduerti à radicibus petendam eſſe, quas hæc arbor habet admirabiles. Maiores enim illæ radices, quibus caudex innititur, non admodum altè deſcendunt, atque frequenter etiam nudæ ſupra terram ſpectantur, ventis omnem terram longè infra radicum exortum depopulatis. Verùm maioribus his radicibus minima quædam fila, craſsitudine culmi tritici, adnaſcuntur, quæ ſub arenis ad quadraginta & amplius pedes prorepunt, quicquid ſucci roriſque eſt in omni vicinia, auidè trahētes. Ex his, cùm puer eſſem, fiſcellas & calathiſcos me facere memini, quòd nihil ſit vel æquali tenore tam longum, vel tanta ad flectendum facilitate, vel quòd cādidius ſit excorticatum: quibus rebus omnis laus vimineæ textiliſque materię continetur. His igitur, longiſsimis radicum capillis, non nutrimentum modò ſibi arbor ſuppeditat neceſſarium; ſed arenas etiam, velut funiculis quibuſdam; tenaciſsimis longè lateque tenet adſtrictas. Ex his Plinij verba intelliguntur: Gaudet frigidis Sorbus, & magis etiam Betulla. Gallica hæc arbor, mirabili candore, atque tenuitate, terribilis magiſtratuum virgis; eadem circulis flexilis, item corbium ſportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. Hæc ille: in quibus corbium ſportas videtur accipere, pro viminibus, quæ intertexuntur: quaſi ſit corbis è ſtamine ac ſubtegmine; atque hoc quidem ſporta à ſparto flexili, in primis iunco, dicatur. Demus ſanè Plinio ſportas è Betulla fieri ſolere: nos tamen id ad radices, quàm ad ramos, referre mallemus, ipſa experiētia, quò ſic ſentiamus, adducti. Quamuis autem hac tempeſtate multum bituminis ex ea coqui non audiuerim, vidi è ſcopis eius ſuper feruenti ferro melleum liquorem excoqui, qui oculorum obtuſam aciem maiorē in modum acuebat; certo indicio egregiam abſtergendi vim ineſſe. Non poſſum tacere miraculum ſtupendæ cuiuſdam metamorphoſeos, quod non ſemel audiui. Conſtanter affirmant Sonij ſaltus incolæ, fago cæſa

Betula, multo ſucco turgens, cur leuis ſit.

Miraculum de Betulla & Fago.

cæſa ſubnaſci ex eodem trunco Betullam, quod equidem vt credam, vix poſſum hactenus adduci. Vidi profectò duas aut tres fagos, vnà cum Betulla ſic connexas, vt ex eodem trunco viderentur pullulaſſe. Quia tamen needum, itàne ſit an non, expertus ipſe non ſum, ſuſpendo ſententiam: illud interim certò ſciens, Betullas lætiùs nuſquam prouenire, nuſquam in maiorem altitudinem tolli, quàm dum fagis ſunt propinquæ, adeò vt inter has arbores coniugium quoddam eſſe videatur. Præter alias ergo dotes, à Plinio enumeratas, hanc etiam habet, noſtris hominibus propè adorandam, qua in bello, cum arenis gerendo, radicibus ſuis, longè lateque ſparſis, magnum adfert adiumentum, ad hoſtem intra fines ſuos compeſcendum. Hanc enim, & herbam illam, ſparto ſimilé, cui à ligando noſtri nomen dedère, in arenis plantát; ne difflatæ omnia è terris naſcentia inuoluant & occidant: quanquam frequenter nec aggerum ductus, nec foſſarum, in quibus ſepeliantur, depreſſiones, nec plantatio omnis ſat virium habet, quò minùs fœdo caluicio omnia denudentur. Altiora igitur Campaniæ noſtræ (vt ſic vocemus) loca, vel nuda arena conſtant, vel arena incruſtata, quam erica veſtit. In neutris autem, ſi Betulam excipias, arbores hac ætate naſcuntur. Cùm igitur in ceteris, vt nunc res habent, ita olim etiam habuiſſe idoneis teſtibus euicerim; non video quid cauſæ eſſe queat, ob quam non ſimiliter ſtatuam, in altioribus huius regionis dorſis arbores olim non creuiſſe. Caua verò, quæ humore plurimo abundant, vt nunc plantis educandis ſunt apta, ita olim quoque arboribus veſtita fuiſſe par eſt. Quocirca, cùm tumidis fluctibus Oceanus his, quaſi canalibus quibuſdam, infunderetur; ſiluæ omnes partim ventorum procellis, partim violenta aquarum irruptione, procubuerunt. Harum igitur reliquiæ quamobrem locis depreſſioribus inueniantur, & omnes ad eandem cæli regionem ſpectent; iſtis explicatis, non eſt obſcurum. Quòd porrò obiiciunt, coniferas arbores hoc tempore hîc nullas eſſe, parum ponderis habet; nam neque quercus eſſent, niſi hominum induſtria ſatæ fuiſſent. Quòd autem quercus potiùs & alias arbores ſeuerint, quàm abietes & piceas; ea cauſa fuiſſe mihi videtur; quia robur quercinum, ad materiam omnem fabrilem, longè ſit omnibus tediferis arboribus præſtantius: nec ad hunc vſum tantùm præſtantius, ſed ad ignes etiam alendos, quorum vtrumque qui neſcit, is nec trabes vidit in Hiſpania abiegnas; nec fumo pingui tedarum, vti ego in Alpibus frequēter, fuit ſuffocatus. Vtrique autem generi ſerendo non eſt locus, cùm altiores partes ob ſoli ariditatem arbores non alant; inferiores ad multa diſtrahátur, dum alia paſcuis,

Brabanti cur potius quercus ſeuerint, quàm abietes.

alia

alia ſegeti, alia pomariis & hortis, alia quercubus, tiliis, ſalicibus, populis, alnis, & id genus arboribus, deſtinentur: quarum nullæ ſunt, quæ in quotidiana neceſſitate non plus adferant commoditatis, quàm omnis illa abietū picearūque ſilua. Fateor equidem ad nauiū malos, & antennas, neceſſariam eſſe; ſed hoc addo, tam vilem in proximis Septentrionis partibus eſſe copiam, vt non ſit operæpreciū hîc educare. Non deſunt tamen, qui animi varietatiſque cauſa ſeuerunt; ſed maiore impenſa, quàm vtilitate. Quod exemplum alij ſequi noluerunt, exiſtimantes parum ſe loci habere ad plantas magis neceſſarias, & minus operoſas; tantum abeſt, vt voluptatibus aliquid ſuperſit. Baiona Burdigalam proficiſcentibus, vaſta planities tranſeunda eſt, huic noſtræ valde ſimilis; in cuius multis partibus coniferæ arbores creſcunt, locis bene macris. Quod cùm viderem, putaui idem hîc fieri poſſe, ſi tentetur; ſed (vt modò dixi) nulla vtilitate. Quòd igitur olim fuerint, nunc non ſint, prudentiæ hominum, non incuriæ, eſt adſcribendum: quibus optimis rationibus aliarum arborum ſeminaria, in tantis feracium locorum anguſtiis, magis placuerunt. Non video igitur, qua ratione ab hac mea ſententia debeam diſcedere, qua pronuntio ab inundatione quadam enormi, & ſolitos limites egreſſa, ſiluas has deiectas fuiſſe, quarum reliquias neceſſariis ad ignem vſibus quotannis effodi videmus. *Arbores ſub cœno inuentæ vnde, & earum vſus.* Arbores enim, paulatim putrefactæ cœno & pluuiis, ita emarcuerunt, vt genus quoddam terræ ſpongioſæ crearint; non aliter, quàm ſi quis omne genus ramentorum è diuerſis lignis in exigua aqua computreſcere ſinat, & deinde id in maſſam cogat. Color ei eſt Balius, quem nos eodē ferè nomine vocamus. Dicimus enim Vaſey torf, id eſt, ceſpitem Balium, id quod effoditur, laterem ferè quadrangulum pedali longitudine & palmari, vel paulò plùs eo, craſſitudine repræſentans. Exciditur acutiſſimis ligonibus, non ſecus, atque culter, ſcindentibus; quò lentas tenaceſque ligni fibras penetrent. Exciſus in metas perflatiles erigitur, quò ſiccetur. Siccus ceſpes grauitate à leuiſsimo quoque ligno ſuperatur, ſpongiis non multò ponderoſior. Iacet autem hæc maſſa ſub terra, è marcidis putridiſque lignis coacta, craſsitudine nonnunquam octo cubitorum; & in ea multa adhuc ligna integra. Tædarum magna eſt copia, quibus in tenues taleolas fiſsis, loco candelarum vtuntur agreſtes. Vidi ego ipſe abietes iuſti magnæ nauis mali longitudine, in hac ſiluarum quaſi farragine adhuc iacêre. Non puto ſilentio prætereundum, quod anno poſt milleſimum & quingenteſimum quadrage-

Incendium ſubterraneum, natum ex incuria opilionis.

ſimo primo accidit. In huius generis terram, ſiue veriùs euerſarum arborum & putridarum miſtam congeriem, ignis incidit, culpa (vt putant) opilionis, è quo tantum incendium incidit, vt ſub terra, ſub aquis, longè lateque ſæuiret. Accurrerunt mox Louenſes, Tilborgenſes, Dungij, & ceteri vicini pagi, ad extinguendum. Spectaculum erat mirabile, videre ſub ipſis paludibus & ſtagnis ignes graſſari; ipſos, qui extinguere niterentur, per aquas & vliginoſam terram in ardentes carbones & fornaces incidere; atque id tantiſper fieri, dum, ceteris omnibus remediis deſperatis, foſſas ſumma celeritate depreſſerunt, tam altas, vt vltra totam hanc maſſam in terrã ſubiectam deſcenderetur; in qua, quòd pabulum igni non eſſet, incendium ſiſtebatur. Quid Poſidonius, ſi illi dixiſſem, non ſolùm contra mare nobis pugnandum eſſe; verum etiam contra terram & ignem? An non Clitarchum & Ephorum tolerabiles fabularum contextores, me impudentẽ & deſpuendũ clamaſſet? Admiranda profectò omnibus in rebus diuinę bonitatis prouidentia, quæ inopia lignorũ nobis laborantibus, ſubterraneis ſiluis ſuccurrit, à tot ſeculorum interuallo inexhauſtis. Quale quale illud diluuium fuit, magnam certè attulit poſteris vtilitatem, quibus reliquiæ eius loco ſunt incredibilis vectigalis. Et quãuis à tot ætatibus effodi cœpta hæc ignis pabula, videri poſſent nos breui defectura; durant tamen hactenus quàm plurima loca eius generis intacta. Audio Abbati Tongerloënſi ſoli vltra trecenta aureorum millia ſub terra in hac maſſa iacere, vt alios omnes omittam: è quo coniecturam facere licet, quantum miſeris mortalibus in monſtroſa hac re ſit adiumenti. Nec tamen ſolum hac parte lignorum inopiam Deus nobis compenſauit; ſed aliud præterea beneficium addidit inſigne. Sunt apud nos in locis quàm plurimis loca quædam humilia, quibus terra ſubeſt atra, bituminoſo quodam cœno conſtans. Ex his lutum effoditur, quod, accuratè agitatum & ſubactum, in aream quadrangulam diffunditur & extenditur craſſitudine palmari. Mox, vbi paululum conſtiterit, in teſſeras palmares ſcinditur; ac deinde ſiccius redditum in metas attollitur, quo integrè ſicceſcat. In hoc genere Hollandicum lutum excellit, quòd bitumine ſolo conſtare videatur, habens aliquando paruas etiam quaſdam reliquias marcidi ligni. Flandricum improbatur, quod non graui tantum fœtore, ſed flammis etiam, diſplicet: ad quarum lumen omnium facies ita pallent, vt non viui, ſed mortui, videantur. tum, præter hæc, nitroſa quadam fuligine oculos mordicat: quorum omnium nihil eſt in laudatiſſimo cœno, quod nec fœtet, nec lumi-

lumine terret, nec oculis noxium eſt; ſed ediuerſo ligna omnia ſuperat caloris vehementia, ignis duratione, prunarumque diuturno ardore. Hoc genere Antwerpienſes plurimùm vtuntur in culina, ob calorem ingentem, & durationem; quamuis lignis primum ſiccis flamma ſit excitanda. Minutiora hæc fortaſſe ſunt, quàm quæ commemorari debeant, Sed non piguit Plinium annotare, apud Cauchos gentem eſſe, quæ captum manibus lutum, ventis magis, quàm Sole, ſiccet ad ignes alendos; quo regionis naturam, & duram & miſeram hominum vitam, ob oculos poneret. Et ſunt hæc vel in primis veritatis ſtudioſis conſideranda, è quibus multa non rarò vetuſta gentium monumenta in lucem eruuntur. Quæ vtilitas ne nos prætereat, diſtinguendæ ſunt regiones, in quibus hæc diuerſa ignis pabula inueniuntur, quibus in hac vrbe vtimur. Ex Hollandia igitur atri illi cubi palmares, in quibus vis ſuauior bituminis dominatur, adferuntur. In quibus ſi fila radicum & fibræ inueniantur, vt plerumque fit, cogunt nos fateri, loca illa paluſtria humilibus ſiluis olim abundaſſe. Similes glebæ è Flandria inferiore aduehuntur; ſed odore tetro, ſulphur, bitumen, & nitrum mixta, referentes: in quibus marcidarum radicum laciniæ frequentes conſtitutionem quoque regionis antiquam monſtrant; non paludoſam modò, vt hactenus eſt, ſed ſiluoſam etiam fuiſſe. Hinc Cæſaris locus ille, qui eſt libro Commentariorum belli Gallici tertio, non legitur modò clariùs; ſed quaſi ob oculos ponitur, in quo Morinos & Menapios dicit continentes ſiluas ac paludes habuiſſe, quò ſe ſuaque omnia conferebant. Paludes nobis dicuntur *Moren*: qui paludes habitant *Moringen*: vnde Morinos fecerunt Latini. Cùm igitur liqueat, vnde putrida ligna, & radicum reliquiæ, apud Morinos inueniantur; par quoque ratio apud Hollandos & Ambiuaritos debet valere. Hoc dato, manifeſtum euadit, hanc noſtram infimam regionem, & Oceano proximam, non aliunde ſiluas accepiſſe, vt Nannius & alij cum eo contendunt; ſed de gremio ſuo protuliſſe, quæ ventorum mariſque impetu deiectæ diuerſis temporibus, vel vno etiam (ſi placet) miraculum hoc de ſubterraneis ſepultiſque arboribus excitarunt. Si igitur ex Ephoro docui, inundationes Cimbris olim frequentes fuiſſe, perinde atque hodie ſunt; atque de Cæſare paludes ſiluaſque continentes adiunxi: ſequitur, vt nec cauſa maxima ſummerſionis efficiens, neque materia, quæ ſummergeretur, nec paludes denique, in quibus deiectæ arbores computreſcerent, deeſſent: quas cùm hîc Antwerpiæ nunc quotidie ad cibos coquendos vtamus, nō fuit abs re hunc

Ceſpites vnde adferantur Antwerpiam.

Cæſaris locus elucidatus.

ſ 2 anti-

antiquitatis & ætatis noſtræ conſenſum notare. Quod verò diximus de Balio ceſpite, id de Campeſtri Brabantia dictum intelligatur: quáuis & in hac cœni bituminoſi magna quoque ſit copia. Hęc autem ad Antwerpiam vſque à Septentrione & Oriente pertingit.

Paludum noſtratium diſcrimen. Hic illud non indignum eſt conſideratone, magno diſcrimine disiungi paludes eas, quibus bituminoſa gleba continetur: & alias, quas è ſepultis cœno arboribus conſtare dixi. Nam illæ tam altè effoſſæ, quàm vena bituminoſa deſcendit, poſt aliquot ætates rurſus opplentur bituminoſo luto, aliunde, vt par eſt, rurſus per occultas venas affluente. Verùm, vt id fieri conſtans eſt accolarum aſſertio, ita non puto vlteriùs pertinere, quàm ad illa loca, quibus è proximis locis bituminis natura influere poteſt. Alterius verò generis paludes, in quibus magna vis arborum computruit, ſi ſemel funditus effodiantur; non poſſunt rurſus enaſci, aut ſimili materia oppleri: eò quòd arbuſtorum copia non alia iterum terræ ſeſe immiſcere poſsit, niſi hominum induſtria, & impenſa ſtolidè perdenda, inferatur. Audiui tamen eos, qui aſſererent hanc miſcellaneam ligni terræque colluuiem, ſemel exciſam, rurſus generari: adderentque etiam monſtroſiora; arbores eas, quas ſub terra inuenimus, eodem loco naſci, nec alias vnquam fuiſſe, quàm videntur. Lapides, & oſſa, atque in iis mille figurarum diſcrimina, in abditis terræ cauis produci non ignoro: at arbores in ipſa terra putridas naſci, non video, quî mihi queat perſuaderi. Tantiſper igitur, dum experimentis, & certioribus, quàm hactenus, teſtibus conuincar, in opinione mea ſtatui manere, & nemini auctor eſſe, vt illis, quorum ratio nulla extat, aſſentiatur. Quocirca ſiluas paludesque his locis olim fuiſſe, quibus Balius ceſpes exciditur, atque eas ſummerſas, hæc ignibus alimentum ſuppeditaſſe aſſeuero. Quarum plures reliquiæ extarent; niſi à maioribus, ad paſcua & arua comparanda, fuiſſent eradicatæ. Ab Antwerpia ad Meridiem loca ſunt ſiluarum plena; apertas Arduennæ ſiluæ reliquias teſtantia, è quibus ciuitati lignationis permagna eſt & fœcunda opportunitas.

Carbones Leodienſes. Sed, quaſi hæc omnia focis noſtris perpetuis non ſufficerent, aduehuntur Leodio bituminoſi lapides, ſiue Aſphaltitæ, quibus ij potiſsimum vtuntur, qui cereuiſiam coquunt; eò quòd caloris vehementia & duratione omnem reliquum ignis fomitem longo interuallo ſuperet; adeò vt ſi ignem vnum in cubiculo hora matutina inſtruas, is continuis flammis, & immenſo ardore, ſit ad meridiem vſque duraturus. Tum deinde nonnihil inſtauratur, ac tantiſper durat, dum nouus ſub veſperam è nouis lapidibus fiat, qui ad me-

mediam vſque noctem vigebit, & ignem in craſtinum conſeruabit. Nec cineribus pòſt ſuus deeſt vſus, è quibus argenti etiam aliquid eliciunt, qui vel fuſione, vel lotione Mercuriali, metalla norunt ſeparare. In hoc genere Aſphaltitæ ſiue Gagatę lapidis, pręſtantiſsimus is eſt, qui quàm minimum ſulphuris ſpirat, & flammam minimè cæruleam reddit. Omnibus certè non aſſuetis grauis eius eſt odor, qui infirma capita ſolet tentare, & aliquando etiam Lypothymiam inducere; maximè, ſi ſulfuris & argenti viui pluſculum incluſerit: at is qui ſincerius bitumen continet, non ſolum minus grauis omnibus eſt; ſed iis etiam, quibus pix non malè olet, ſuauis atque gratus. In vniuerſum tamen primus fumus vitandus, qui ſulphur & hydrargyrum ſubtilius ſecum rapit. Pòſt, cùm limpida candidaque flama emicat, non nocebit; niſi peculiari quis morbo teneatur. Quid dico non nociturum? cùm certò conſtet omnium Leodienſium confeſſione, rariſsimos eſſe pituitæ defluxus iis, qui hoc igne frigus depellunt; adeò vt vix pauciſsimos in tota vrbe ipſorum, viciniſque opidis, inuenias, qui vel podagra vel chiragra laborent; cùm tamen nulli finitimæ genti vel in potationibus largiſsimis, vel in Veneris palæſtra, cedant. Dum accendere volunt, aquam affundunt, teſtificati hoc argumento, verum hunc eſſe Gagatem; tametſi longiſsimè terrarum à Gaga ſit exciſus.

Ceterùm tempus mihi videtur poſtulare, vt huic libello finem imponam; quando iam tantum eo complexus ſum, quantum putabam neceſſarium ad eorum opinionem profligandam, qui totam hanc noſtram camporum planiciem trium maximorum fluminum munus eſſe putauerunt, multis diuerſorum vtriuſque linguæ ſcriptorum præiudiciis anticipati atque decepti: quorum quidem ſingulis non reſpondi, quòd, proſtratis principibus, reliquos crederem ſeſe vltrò dedituros; & quòd viderem poſteriores nihil nouarum rationum adferre; ſed priorum, veluti pediſſequos, veſtigiis inhærere. Nihil itaque contra Plinium, miratum Sarpedonis epiſtolã in charta è Troia ſcriptam, lectam à Mutiano ter conſule fuiſſe: propterea quòd tum Aegyptus non eſſet, ac idcirco nec papyrus. Cui argumento addit, Bellerophontem non chartam apud Homerum; ſed pugillares tabulas accepiſſe; quod indicium facit chartam, tum non fuiſſe. Sed vtrumque ridiculè, quia & Ægyptus fuerit, & quamuis non fuiſſet, papyrus tamen ſuperius naſci potuerit: atque non minùs olim, quàm nunc, pugillarium & chartarum vno eodem tempore potuerit vſus fuiſſe. Nec Scaligero etiam priuatim reſponden-

dum, qui regionem noſtram à fluminibus item inuectam eſſe ſcripſit; cùm eædem contra eum, quæ contra præceptorem vtriusque noſtrum, rationes valere intelligantur.

Regionis noſtra antiquitas.

Conſtet ergo nobis regionis noſtræ antiquitas, ab ipſo vſque Ephoro & Clitarcho, qui idem bellum, quod hactenus cum mari gerimus, veriſsimè depinxerunt. Quod ſi tot ſeculorum interuallo nihil in hoc perpetuo terrarum mariſque diſsidio ſic eſt immutatum, vt non modò hoc, modò illud elementum vincat; quando tandem ceſſabit hæc pugna? Liceat ergo mihi (pace doctorum hominum) Atuatico ſuam vindicare vetuſtaté, atque eam vltra mille ſexcentos & amplius annos retrò computare, quod Cimbri Teutoniq; non malis auſpiciis eo tempore ſunt exorſi, quo Galliam primùm ad oſtia Rheni inuaſerũt. Et, quia Deus Optimus Maximus ad hæc ornamenta, quibus iam diu floruit, vrbem promouit, oremus eum, vt eam deinde ſic pergat tueri, ne priſcum decus amittere cogatur. Magnam enim tempeſtatem & ſæuas clades impendere cernimus, quæ nec à mari, nec à terra, quibuſcum bellum æternum fuit, intentantur; ſed è ſuggeſtis peſtilentium cõcionatorum. Ingens ſanè malum & horrendum, quo non tantum Athenæ olim & Roma, Demoſthene ac Cicerone ducibus, libertatem amiſerunt: ſed quo nunc etiã tota Germania, Anglia, & Gallia, periculoſiſsimè cõcuti ac vexari non ceſſant; dum, vt quiſque eſt audaciſsimus, & à lingua optimè inſtructus, citra doctrinam, & pietatem religionis & fidei Chriſtianæ, ſe facit magiſtrum, heri & nudiuſtertius vel ſutrina, vel bubili, vel alia etiam officina ſordidiore relicta, è qua doctor exilit, non aliter atque fungus, vna nocte pileatus; neſcio cuius ſpiritus vi, certè non illius, qui pacem hominibus adfert. Si miſeri mortales intelligerent, nullam pietatem, nullam veram religionem, citra pacem eſſe; non tam faciles aures perturbatoribus hiſce rerum publicarum pręberent. Dolet mihi, dolet maiorem in modum, triſtes & Tragicos factionum ſeditioſarum exitus animo intueri; eò quòd illis præſens mihí videar intereſſe, dum cogito, quid in noſtris his diuerſarum opinionum turbis ſit augurandum; in quibus, neglecto vero Dei cultu, & proximi caritate, veris religionis fructibus, illud vnum quęritur, Quî hic vel ille ſcripturæ locus ſit interpretandus. Atque in eo tam infenſis animis, & feruidis iris certatur, vt patriam quiſque malit, quàm opinionem ſuam, perdere. Vereor igitur, ne Deus furorem ſuum tandem in nos conuertat, & regionis noſtræ, atque huius vrbis eximiam venuſtatem, quam ſingulari ſua gratia præ omnibus

Atuatici vetuſtas quanta, & conditores.

aliis terris nobis conceſsit, in horrorem ſubitò transferat; & quod paulatim larga manu dedit, totum id exiguo tempore violenta manu deſolet. Sed meliora Chriſtus.

Nos ad alia pergamus, &, dum foris nihil quietis animo in tantis turbis quæri poteſt, his noſtris ſtudiis hæreamus, quæ ſola (poſt Deum) triſtes cogitationes diſsipare, & huius temporis amarorem ſuauitate quadam ſingulari edulcorare poſſunt.

FINIS LIBRI TERTII.

I. GOROPII BECANI

CRONIA.

LIBER IIII.

PROFLIGATIS eorũ fabulis, qui gentis noſtræ primordia ad neſcio quos Brabones & Gigantes retulerunt; conſtitutoq́; eo, vrbis noſtræ primos conditores Atuaticos fuiſſe, qui Cimbros Teuthonosque maiores ſuos ferrent, ſeries ipſa cõtinuatioque rerum trahere me & cogere videtur ad Cimbrorum originem, qui duces illius expeditionis fuerunt, altiùs explicandam. Qua in re ſi paulò prolixior & operoſior noſtra ſit inueſtigatio, excuſabit me cùm rei, quam tracto, obſcuritas, ob memoriæ à maioribus noſtris ad poſteros tranſmittendę defectum; tum illorum importunitas, qui in facetis nugis cùm melius nihil adferre poſſent, omnia priſca monumenta contaminarunt. Non eſt tamen apud æquos iudices verendum, ne huius culpæ reus condemner, niſi eodem iudicio omnes ferè & veteres & recentes hiſtoriæ ſcriptores è medio tollant Herodotum, Dionyſiumque Halicarnaſſæos, Diodorum Siculum, Strabonem, Plutarchum, Pauſaniam, & eiuſdem optimæ notæ quàm plurimos vetuſtos; quorum libros, quos partim barbaries & bellorum calamitas, partim peruerſa de iis iudicia abſtulerũt, vtinam liceret videre; & inter recentiores multò plures, in quibus præcipui ſunt ab omnibus humanitatis ſtudiis & litteris, tum Græcis, tum Latinis optimè inſtructi, Trithemius, Beatus Rhenanus, Irenicus, Althamerus, Lazius, Perionius, Ioannes Picardus, Cœnalis, Maierus, & infiniti alij, quos enumerare longum ſit & ſuperuacaneum. Hi enim ad vnum omnes ambitioſè admodum verſati ſunt in eorum perſcrutanda antiquitate, quorum memoriam ſcriptis ſuis poſteritati conſecrarunt. Inſitum hoc eſt à natura ipſa generoſiſſimo cuique animo, vt ægrè ferat, ſi in maioribus ſuis inquirendis ſtatim in tenebras, & caliginoſam obliuionis noctem incidat, qui motus atque impetus tantum ſibi iuris in omnes mortales ſumpſiſſe mihi videtur, vt è fabulis potius & nugis genus ſuum ſuſpendant, quàm in obſcura & ignobili aliquæ ſtirpe iacere permittant. Quamuis

gunt generis petere nobilitatem, qui patriam ſuam tueri totius Aſiæ viribus aduerſus Græcos nequiuerunt. A Græcis potiùs, ſiquid alienæ claritatis vellent, nomen & gentis antiquitatem emendicaſſent, apud quos nobiliſſima illa fuit victoria omnium poëtarum carminibus celebrata, apud quos etiam appellationis ſuæ rationem inueniſſent, omnibus quoſcunque Franci haberent, hoſtibus horrēdam. Quis enim non metuat, quis non paueat, quis non exhorreſcat, ſi pharangas aquarum ſiue rapidos torrentes audiat, montium fragmina & ſiluas ſecum magno tonitru & fragore voluentes? Nihil profectò miri, ſi quæcunque inuaſerunt, proſtrauerint, ſi à pharangibus nomen ducere meruerunt. Hanc igitur potius laudem adſciuiſſent, in qua non præteritæ tantùm victoriæ memoria extaret, ſed promiſsio etiam & certum omen contineretur frequentium triumphorum. Bene igitur nunc faciunt huius ætatis doctiſsimi quique Francorum, qui contemptis Troianis linguam ſuam ad Græcam referunt, & certatim ex ea vocum ſuarum origines (ſi Hermeti placet) ducunt. Quis autem fuerit præcipuus huius Troici delirij auctor, Trithemius abbas indicabit, eodem errore, quàm ceteri omnes magis impeditus. Is enim Hunibaldum quendam æqualem temporum illorum, quibus Clodoueus à Remigio religionis Chriſtianę luſtralibus aquis tinctus eſt, ita prædicat, vt ſolidum Francorum Hiſtoriographum appellet, atque tanti facit, vt eius duodeuiginti hiſtoriarum libros in compendium contraxerit, illo ſuo ſtudio tam de Hunibaldo bene meritus, quàm Iuſtinus de Trogo Pompeio, & Iuſtino cognominis Iuſtinianus de vetuſtis iuriſconſultis. Dediſſet nobis integrum, tam antiquum, tam laudatū, tam ſolidum veritatis auctorem, quo non capita modò rerum, ſed conſilia etiam, dicta factaque omnia maiorum haberemus. Sed quia id facere Trithemio viſum non eſt, ne fortaſſe in longo opere non ſatis aſtutè mentitus eſſe deprehenderetur tam præclarus ſcriptor, neceſſe nobis erit æqui boniq́ue conſulere, quod ab illo eſt communicatum. Quod quanti fieri debeat à nobis, ex eo æſtimandum reliquit hic Hunibaldicæ hiſtoriæ ſiue ſarritor ſiue putator, quod non otioſè præfationi adiecit, egregium hunc auctorem ſcripſiſſe poſt Doracum philoſophum, Waſtaldum hiſtoricum, & alios plures rerum geſtarum antiquiſsimos ſcriptores. Quis non credat homini, qui hiſtoriam ſuam à Doraco philoſopho accepit? Vt enim hiſtorici errēt, & à veritate, quam non agnoſcunt declinent, nunquam tamen philoſophi acumen tam erit obtuſum, vt non poſsit inter verum & falſum diſcernere. Cogitemus igitur nos, dum compendium legimus, diuinum quiddam

Doracus philoſophus. Waſtaldus hiſtoricus.

V 2 legere,

legere, quod è fontibus philoſophiæ ſit profectum, cui non minus ſit credendum, quàm Platoni ex eiſdē fontibus Atlanticæ Reip. hiſtoriā deriuāti. Quis nō credat Thomę Moro Vtopiam ductu philoſophię, quæ optima eſt veritatis indagatrix, deſcribenti? cuius nō leges tantùm, ſed linguam etiam & litteras patefecit. Credendum certè Doraco philoſopho, quia philoſophiam magiſtrā habuit, quæ hiſtorias dedit admirabiles Atlanticas & Vtopicas. Ne igitur iniquior ſim Hunibaldo quàm Platoni, æquè illi in Francorū, atque huic in Atlanticorū hiſtoria credā. Tantundē fidei illis adhibebo, qui tam illuſtria veſtigia ſecuti, Hectoris lumbis Reges Duceſq; noſtros eduxerunt. Atq; hęc quidē de Hunibaldo. Verùm dolet mihi, quòd nō explicarit, qua de cauſa Franci dicti ſint, cùm priùs Scythas & primū Troianos nominatos eſſe tradat. Antenoris enim meminit cōpendium, qui regnarit ante Chriſti ſeruatoris noſtri natalē anno quadrageſimo ſupra quadringētos. Priorū, quos multos fuiſſe à Troiæ vſq; excidio par eſt, altū eſt ſilentiū. At ego auidè cupideq; audiuiſſem à quo vel duce, vel loco, vel euentu Franci nomen ortū eſſet, ab illo pręſertim ſolido antiquitatis Franciçæ doctore. Verùm quoniā vel ipſe auctor, vel auctoris deflorator hanc ſitim meam nō expleuit, coactus ſum alios inueſtigare fontes. Accurro igitur ad Moſem. ad quē enim priùs? Sed ne hîc quidem quidquā inuenio, quod Francici nominis originē declaret. Ab hoc, quem ſecundū potiùs cōſulerē, quàm Beroſum, qui nō ab Athenienſibus tantū eſt honoratus, qui ei ſtatuā lingua inaurata fecerunt, ſed à Ioſepho etiam de veritate hiſtoriæ laudatus. quod ego pluris facio, quàm ſexcētas ſtatuas, quandoquidē ſciam illam demum verā ſolidamq; laudē eſſe, nō quę à vulgo peſſimo virtutis iudice, ſed quæ à viro laudato proficiſcatur. Huius riuulis, qui in fragmentis ei inſcriptis reliqui ſunt, auidè inhians, hauſi multa quidem & pręclara antiquitatis noſtræ monumenta, ſed nihil ad Francū. Nā cùm Thuiſconas, Mannos, Hermionas, Marſos, Gambriuios, Sueuos, Vādalos, Hercules Alemānos enumeraſſet, illic me deſeruit, vbi maximè eum audire cupiebā. Sed nō malè omninò res vertit; Beroſi enim verba excipit Manethon Ægyptius, ſcriptor à Ioſepho non minùs laudatus, apud quē hæc lego ſermone Latino, de cuius neſcio interpretatione: Anno VII. Aſcanius Latinis imperat. Anno verò ſequēte Teuteus Aſſyriis, & pòſt Francus Celtis ex Hectoris filiis. Hæc verba Rhenanus Beroſo, neſcio quod exēplar ſecutus, attribuit, atq; tam clari nominis virū, cui alienas plumas aſſuerat, multis ſalſis & amaris dictis, ne dicā cōuitiis mediū ferit; & tandē cùm ſatis diu oſtentui deriſuiq; habuiſſet, ipſum antiquitatū ſacrariū ſententia ſua exaugurat, illud illud ſacrarium

erarium exaugurat, è cuius adyto omniũ gentiũ exordia manarunt. Indignũ id facinus & impiũ plurimis videri. turbari Cœnalis, opem ferre, omnibus viribus ſuccurrere, ſuſtinere Beroſi auctoritatẽ, repellere Rhenanũ, & dictis dicta reponere. Sed quãdo Cœnalis nunc mihi ad manũ non eſt, neſcio an in toto hoc cõtra Rhenanũ certamine animaduerterit, Franci nomen nõ à Beroſo, ſed Manethone allatum fuiſſe, qui apertè in principio operis ſui profitetur, Beroſum à diluuio ad Dardaniȩ vſq; ſiue Troiȩ regnũ Chaldæorũ hiſtoriã ſcripſiſſe; quȩ deinde ſecuta ſunt, ſe addidiſſe. Quo fit, vt Franci, Hectoris filij, meminiſſe nõ potuerit: atq; idcirco Rhenanus incõſiderantiæ fuerit accuſandus. Sed hoc vt nullũ vel exiguũ crimẽ eſt, ita illud non ſatis ferendũ, quòd Beroſi fragmenta ſola cõiectura & deriſione oppugnarit, cuius tamẽ apud omnes eos, qui has reliquias (vt volunt) legerũt, maxima fuit ſemper & indubitata auctoritas; quã ſi labefactare aut euertere ſtudebat, alij erant arietes admouẽdi. Fundamenta enim omnium hiſtoriarũ, omnium Chronicorũ, omniũ originũ, quȩ ante annos cõplures in lucẽ exierunt, qui funditus euertere molitur, is non contra vnũ ac alterũ, ſed contra innumeros vt pugnet neceſſe eſt, & idcirco nõ pugiunculus, nõ gladius ſatis erit, ſed Achillæa quędã panoplia è Vulcania officina cũ bona Veneris gratia erit adferẽda. Verùm quia nec Rhenano, nec alij cuiquã ſeriò libuit ad certamen hoc deſcendere, & vires in eo experiri, vel quia id indignũ grauitate ſua, vel quia operoſum moleſtũq; exiſtimarent, video equidẽ magnas mihi moleſtias ſubeundas eſſe, ſi quoties ab antiquariis his ſcriptoribus diſſentiam (diſſentiam autẽ frequẽter) ſit nõ ſolùm de veritate, ſed de ipſorũ etiam exiſtimatione, & præiudicata auctoritate digladiandũ. Quocirca ne crebrò orationis meæ curſum interrũperent & demorarentur, viſum eſt in ipſo ſtatim principio ſemel impetũ in eos facere, quo vel deterreãtur, vel hoc ſaltẽ ſentiãt, maioribus ſibi auxiliis opus eſſe ad ſua defendenda; quȩ ſi pòſt fortè accedent, tum mihi erit iuſto cũ illis prœlio cõfligendũ. Intereà ſatis ſit tumultuaria hac velitatione eos reiicere; non verò ea ratione proſternere, vt ſingula ipſorũ tela aut confringã, aut è manibus extorqueam, quod operȩ eſſet non longioris modò, ſed inſpecturis etiã moleſtæ & tædioſæ. Si enim opinionem tot hominũ iudiciis acquiſitam abſtulerim, nihil erit opus ſigillatim, quæ mihi in illis diſplicent, annotare. Primùm autẽ Beroſum aggrediamur, & cũ ipſius Beroſi gladio iugulemus, ne diu anceps pugna protrahatur. Quo enim modo certiùs euincerẽ, Fragmenta hæc, quȩ Beroſi nomine circũferuntur, Beroſi nõ eſſe, q̃ ſi veris & germanis Beroſi ſcriptis collata cõtraria deprehẽdãtur? At quis dicet ea quȩ

 addu-

γῆται. πλὴν ὄντα γε ὑπερβολὴν ὡς μεγάλα καὶ ὑπερήφανα, συνετελέσθη ἡμέραις δεκαπέντε. ἐν δὲ τοῖς βασιλείοις τούτοις ἀναλήμματα λίθινα ὑψηλὰ ἀνοικοδομήσας, καὶ τὴν ὄψιν ἀποδοὺς ὁμοιοτάτην τοῖς ὄρεσι, καταφυτεύσας δένδρεσι παντοδαποῖς ἐξειργάσατο, καὶ κατασκευάσας τὸν καλούμενον κρεμαστὸν παράδεισον, διὰ τὸ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν τῆς ὀρείας διαθέσεως, τεθραμμένην ἐν τοῖς κατὰ τὴν Μηδίαν τόποις.

Horum ſententia ſic ferè Latinè exprimeretur: Cùm audiſſet pater eius Nabolaſſarus Satrapam, quem Ægypto, Cœloſyriæ atque Phœniciæ præfecerat, à ſe defeciſſe, neque ipſe per ætatem ampliùs poſſet labores ferre, filium in ipſo ætatis vigore conſtitutum cum parte exercitus contra eum miſit. Nabuchodonoſorus autem prœlio commiſſo tum rebellem in poteſtatem redegit, tum regionem omnem imperio cui primùm ſuberat, vindicauit. Quæ dum geruntur, accidit Nabolaſſarum patrem Babyloniæ morbo correptum interire, cùm iam vndetriginta annos regnaſſet. Non ita multò poſt de morte patris certior factus, rebus in Ægypto, & reliquis regionibus ordinatis atque conſtitutis, datoque negocio amico cuidam, vt captiuos Iudæos, Phœnices, Syros, Ægyptios cum exercitu & auxiliaribus copiis in Babyloniam duceret, ipſe cum paucis per deſerta Babylonem intrauit. Cùm igitur res à Chaldæis bene rectoque ordine adminiſtrari, & regnum ab optimo ipſorum ſeruari in ſuum aduentum deprehendiſſet, atque ita ex aſſe imperio paterno potitus eſſet, animum captiuis adiecit, quibus colonias in opportuniſsimis Babyloniæ locis deſignari iuſsit. Interim ipſe ex opimis belli ſpoliis Beli templum & cetera ambitioſè magnificeque exornauit, & vrbi priori altera exterius adiecta ſic vrbem conſtitui imperauit, ne poſſet fluuius in obſidione diuerti, vt tribus muris exteriùs, tribus item interiùs, illis quidem è latere cocto & bitumine, his verò ex ipſo crudo latere cingeretur. Poſtquam nunc vrbem pro eo atque ratio poſtulare videbatur, mœnibus circundediſſet, & diuino quodam modo portas exornaſſet, ad regiam paternam alteram ei continentem exſtruxit, & multiplici ornatu ſumptuoſiorem, & altis faſtigiis longè ſuperiorem. Quę ſiquis enarrare conaretur, nimis fortaſſe longa eſſet oratio. Verùm cùm tam magna eſſet atque ſuperba, diebus tamen quindecim eſt abſoluta. In hoc regio palatio ædificium fecit altiſsimis lapideis columnis in maximam ſublimitatem elatum, è quo non aliter quàm ex altis montibus proſpectus pateret, in quo plantatis omnis generis arboribus fecit, vt paradiſum haberet, tum re, tum nomine penſilem, atque id totum in gratiam vxoris, quæ quòd in Me-

Nabolaſſarus.

Nabuchodonoſorus.

Beli templum.

Babylonia triplici muro cincta.

Paradiſus penſilis.

in Media educata eſſet, montoſo ſitu maximè oblectabatur. Hæc Beroſus. Quibus Ioſephus ſubdit:

Ταῦτα μὲν οὗτος ἱστόρησεν περὶ τοῦ προειρημένου βασιλέως, καὶ πολλὰ πρὸς τούτοις τῶν Χαλδαικῶν, ἐν ᾗ μέμφεται τοῖς ἑλληνικοῖς συγγραφεῦσιν, ὡς μάτην οἰομένοις ὑπὸ Σεμιράμιδος τῆς Ἀσυρίας κτισθῆναι τὴν Βαβυλῶνα, καὶ τὰ θαυμάσια κατασκευασθῆναι περὶ αὐτὴν ὑπ' ἐκείνης ἔργα ψευδῶς γεγραφόσι. καὶ κατὰ ταῦτα τὴν μὲν τῶν Χαλδαίων γραφὴν ἀξιόπιστον ἡγητέον. οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀρχαίοις τῶν Φοινίκων σύμφωνα τοῖς ὑπὸ Βηρωσοῦ λεγομένοις ἀναγέγραπται, περὶ τοῦ τῶν Βαβυλωνίων βασιλέως, ὅτι καὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην ἅπασαν ἐκεῖνος κατεστρέψατο. περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ Φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνημένος τῆς Τύρου πολιορκίας. καὶ Μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἰνδικῶν. δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων, Ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει πράξεων διενηνοχέναι. καταστρέψασθαι γὰρ αὐτὸν φησὶ Λιβύης τὴν πολλὴν καὶ Ἰβηρίαν.

Quæ nos ſic vertimus: Hanc quidē ille ſcripſit hiſtoriam de Rege prædicto, & adhæc multa alia de rebus Chaldęorū. in qua reprehendit Græcos ſcriptores, quòd ſine cauſa omni atque ratione arbitrati ſint à Semiramide Aſſyria Babylonem conditam eſſe, atque ei prætereà falsò adſcripſerint, quæ illic opera ſumma hominum admiratione ſpectantur. Et certè ſic ſentiendum Chaldæorum ſcriptionem fide dignam eſſe, non ſolum quòd hęc quæ ſcribant, ſua ſint, verùm ob id etiam, quod in vetuſtis Phœnicum monumentis de hoc rege Babyloniorum conſona cum Beroſi dictis narratione ſcriptum ſit, Syriam ab ipſo & totam Phœniciam euerſam fuiſſe. Tum etiam cum eiſdem concinit atque cōſentit Philoſtratus in hiſtoriis, vbi Tyri obſidionem commemorat, nec non Megaſthenes in rerum Indicarum libro quarto, in quo oſtendere conatur regem Babyloniorum, cuius mētio facta eſt, Herculi fortitudine & rerū geſtarū magnitudine pręferendum fuiſſe, quippe qui magnā partē Libyæ & Hiſpaniam etiam ſubegerit. Hactenus Ioſephus: poſt quę mox addit Beroſi verba, quibus Nabuchodonoſorū narrat obiſſe, quadrageſimo tertio regni anno. huic filiū ſucceſſorē duobus annis dūtaxat, qui ob ſceleratā vitā à ſororis marito Nerigliſſorooro occiſus tyrannicidam regno beauit annis quatuor, cuius filio Laboroſoardocho puero adhuc, cū nouem menſibus regnaſſet, ob prauam indolem interempto, regnū cōmuni eorū cōſenſu, qui puerū occiderāt, datur Nadunedo vni de Babyloniis ciuibus ſocio in Regem factę impreſſionis, quo imperante muris

Græci ſcriptores in quo à Beroſo reprehenſi.

Philoſtratus.

Megaſthenes.

Nerigliſſororus.

Laboroſoardochus.

Nadunedus.

vrbis

vrbis è cocto latere & bitumine factis ſumma manus impoſita eſt. Hunc decimumſeptimum iam annum regnantem Cyrus è Perſide ruens, tota reliqua Aſia ſubiugata ſolio deiecit, atque in Carmaniam ablegauit, vt eam ſibi domicilium, quoad vita ſupereſſet, haberet. Atque hæc quidem apud Ioſephum ipſius Beroſi verbis paulo latiùs exponuntur. His duobus Beroſi illius germani & extra controuerſiam poſiti locis Fragmenta Beroſi fictitij conferamus. In horũ libro quinto hæc ſcripta inuenimus. Quarto loco regnauit apud Babyloniam vxor Nini Aſcalonita Semiramis annis quadraginta duobus. Hæc anteceſſit militia, triumphis, diuitiis, victoriis & imperio omnes mortales, ipſa hanc vrbem maximam ex opido fecit, vt magis dici poſſit illam ædificaſſe quàm ampliaſſe. Nemo vnquam huic feminæ comparandus eſt virorum. Tanta in eius vita dicuntur & ſcribuntur cùm ad vituperationem, tum maximè ad collaudationem magnifica. Quid hoc eſt bonæ Muſæ? hic noſter Latinus Beroſum ſe dicit, & ex diametro cum Beroſo Chaldæo pugnat. Audiuimus ipſi ſuis illum Chaldæum verbis aſſerentem Nabuchodonoſorum Babylonem ampliaſſe, & triplici muro tum foris, tũ intus cœpiſſe munire, atque triplicem murum è latere cocto & bitumine inchoatum à Nadunedo poſtea abſolutum eſſe. Penſilis etiam paradiſi miraculum à Nabuchodonoſoro vxori ſuæ factum eſſe. Deinde, teſte Ioſepho, paululum progreſſum in Nabuchodonoſori rebus geſtis narrandis Græcos mendaciorum accuſare: quòd hęc omnia opera Semiramidi Aſſyriæ aſſingant. Quid igitur dicis, ô bone vir, qui tantis laudibus Semiramim euehis? audes adhuc dicere Beroſum te eſſe? at Beroſus clamat te nihil aliud, quàm Græca mendacia venditare. Apage, apage, peſſimus es hiſtrio, qui non meliùs noris Beroſum agere. Poſthac hortor, vt tineas paſcas, & pro larua Beroſi fias ſalſamentaria Sardorum cuculla. Nimis diu regnaſti, non apud Viterbienſes modò tuos & Raſenuos & Malotos, ſed apud elegantiſſimos etiam ſcriptores. Quòd ſi apud hos & Bardos tuos & Langos te continuiſſes, nunquam ego tanti te feciſſem, vt tibi perſonam detraherem, quam tam ineptè gerebas. Plurima neceſſe eſt ſciat, qui velit benè mentiri. Eat nunc Cœnalis & Rhenano iraſcatur, cùm iam ipſe Beroſus teſtimonium clariſſimum dixerit contra Pſeudoberoſum, mendacem eſſe perinde atque Græcos in medio pronuncians. Malè fabula Plauto ſucceſſiſſet, ſi non maior inter Menechmos, & alibi inter Soſias ſimilitudo fuiſſet. Apud Dialecticos illa maximè pugnare dicuntur, quę ἀντιφατικῶς, id eſt, contradictione pugnant. Nihil igitur magis Pſeudoberoſo repugnat, quàm ipſe Beroſus, qui ipſi eſt

Cyrus.

Beroſi et Pſeudoberoſi collatio.

Semiramis Aſcalonita.

Pſeudoberoſo Beroſus maximè contrarius.

X ἀντι-

ἀντιφατικός, id eſt contradicens. Hic enim Semiramidem maxima illa operum miracula feciſſe negat, ille ait. Quid ergo plures attinet denunciare teſtes? Non igitur opus eſt ſigillatim per ſingula Pſeudoberoſi capita mendacia ipſius patefacere, quę tot ferè ſunt, quot numerantur vrbium conditores, quandoquidem certiſſimò conſtat nihil Beroſi habere præter vnum illud de Arca Noæ, quod è Ioſephi Archaiologiæ libro primo mutuatus eſt, reliqua partim è Græcorum fabulis, partim de Thalmudiſta, quem frequenter nominat Annius, partim de gentium appellationibus conſarcinauit. Porrò non ſolo hoc de Semiramide mendacio ſe prodidit hic noſter falſarum antiquitatum architectus, ſed libri etiam vltimi concluſione, qua non ipſe tantùm falſus eſſe deprehenditur, ſed Manethon etiam noſter Viterbienſis Pſeudomanethon eſſe conuincitur. Beroſi hiſtoriam antè adduximus è Ioſepho ad regni Babylonici vſque euerſionem, & Cyri imperium per totam Aſiam è Perſide prolatum. Noſter Pſeudoberoſus quaſi mentiendo defatigatus, more peſsimi aſini clitellas abiicit in Aſcatade ſuo decimo octauo (vt vult) Babyloniorum rege, his verbis præclaro operi finem imponens. Itaque qui reges & tempora traduntur à noſtris, de primoribus regnis orbis à Iani diluuio primo vſque ad Dardaniæ regnum conditum, his noſtris breuiſsimis annotationibus ſint hactenus dicta. Si hunc vltimum ſtridorem non addidiſſet, & caudam ſuam occultaſſet, non tam claro indicio ſe ſorex prodidiſſet. Beroſus Cyri victoriam, Nadunedi fugam & exilium deſcribit; hic noſter ad principium regni Dardaniæ ceſſat: & poteramus ſuſpicari tantum hiſtoriæ temporis iniuria periiſſe, quantum à Dardano ad Perſarum imperium deſideratur, niſi Pſeudoberoſus peroraſſet. Sed videmus illud item non bene quadrare, quòd hic noſter antiquarius, cùm omnia illa quæ à Dardano ad Cyrum vſque contigerũt, ab hiſtoria ſua excluſiſſet, quinque tamen libros expleuit, cùm Beroſus Chaldæus tribus libris omnia concluſerit. Quod nos Tatiani priùs philoſophi Aſſyrij, pòſt Chriſtiani, verbis didicimus, qui Beroſum Beli ſacerdotem fuiſſe ſcribit, & hiſtoriam Chaldæorum tribus libris compoſuiſſe, in gratiam Antiochi eius, qui tertius fuit poſt Seleucum. Hinc etiam coniectare poſſumus, nõ ad Cyri tantum regnum (vt antè monſtraui) ſed ad Alexandrum vſque Regũ ſucceſſiones deduxiſſe, ſi quod potuit fecit. Clemens certe Alexandrinus in Protreptico è libro tertio Chaldaicorum Beroſi, quem vltimum eſſe idoneo teſte declaraui; commemorat Artarxerxem Darij filium eius, cui pater fuit Ochus, primum fuiſſe Perſarum regem, qui ſtatuas erexerit ad colendũ. Liquet igitur ad Artarxerxem

Maxima Beroſi & Pſeudoberoſi diſcordia.

Beroſus, Beli ſacerdos.

vſque

vſque hunc progreſſum eſſe. Nihil itaque dubito, quin ad ætatem vſq; ſuam, hoc eſt, ad Alexandrum, & regni Perſici finem hiſtoriam ſcripſerit. Pudeat ergo Pſeudoberoſum noſtrum tam ineptè quinque libris tam citò ſe defatigaſſe, neque tantum tamen comprehendiſſe, quantum verus ille & genuinus Beroſus libris tribus incluſit. Iam ad Manethonem noſtrum Latinum. Is quaſi lampada à Pſeudoberoſo ſibi traditam excipiens, ſtatim in primo limine in eundem errorem impingit, quo alter eſt in extrema fabulæ cataſtrophe è proſcenio delapſus. Incipit enim hiſtoriam, ſi Muſa probet, hoc modo. Beroſus inter Chaldæos probatior defloravit breuiſſimis annotationibus omnia Chaldaica de potioribus regnis orbis à diluuio maximo, quod eorum maiores ſcribunt fuiſſe ante Ninum vſque ad præcipuum regnum Troiæ conditum. Nos quoque vbi ipſe reliquit, proſequemur ea, quæ nos ex noſtris Hiſtoricis vel eorum relationibus conſecuti ſumus, per noſtros Ægyptios reges progrediendo, vt ipſe egit ſub Aſſyriis. Profectò ita eſt. De voce graculus graculo ſimilis eſſe cognoſcitur. Quàm concinnè Manethon Beroſo ſuccinit: Herculem diceres laſſo Atlanti humeros commodantem, ad molem hiſtoriæ ſuſtinendam. Quia igitur is qui mentienti teſtimonium dat, ipſo mentiente magis eſt execrandus, Manethonem matellionem faciamus, aut laſanophorum Beroſum, cui Laſanum ſupponit, dicamus nec ſcripſiſſe nec defloraviſſe, ſed antiquitates concacaſſe. Indignus, ita me mendaces iſti fugiant, eſt Pſeudomanethon, contra quem pluribus agatur. Sed quia Pſeudoberoſo hoc dedimus, vt à germano Beroſo mendacij conuinceretur, tribuamus Pſeudomanethoni etiam eundem honorem, vt ab ipſo Manethone impudentiſſimus eſſe mendaciorum conſutor luce clariùs oſtendatur. Manethon igitur natione Ægyptius, Græco ſermone patriæ ſuæ hiſtoriam è Sacerdotum traditione tranſſumptam omnibus legendam dedit, in qua plurimos Herodoti errores ab ignorantia rerum Aegyptiacarum profectos reprehendit. Eius apud Ioſephum hæc ſunt verba:

Pſeudomanethon.

Ἐγένετο βασιλεὺς ἡμῖν, Τίμαιος ὄνομα. ἐπὶ τούτου οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ὁ θεὸς ἀντέπνευσεν. καὶ παραδόξως ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὴν μερῶν, ἄνθρωποι τὸ γένος ἄσημοι, καταθαρσήσαντες ἐπὶ τὴν χώραν ἀνεστράτευσαν, καὶ ῥαδίως ἀμαχητὶ ταύτην κατὰ κράτος εἷλον. καὶ τοὺς ἡγεμονεύσαντας ἐν αὐτῇ χειρωσάμενοι, τὸ λοιπὸν τάς τε πόλεις ὠμῶς ἐνέπρησαν, καὶ τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν κατέσκαψαν. πᾶσι δὲ τοῖς ἐπιχωρίοις ἐχθρότατά πως ἐχρήσαντο, τοὺς μὲν σφάζοντες, τοὺς δὲ καὶ τὰ τέκνα καὶ γυναῖκας εἰς δουλείαν ἄγοντες. πέρας δὲ καὶ βασιλέα ἕνα ἐξ αὐτῶν ἐποίησαν, ᾧ ὄνομα ἦν Σαλα-

πις· καὶ οὗτος ἐν τῇ μέμφιδι κατεγίνετο, τήν τε ἄνω καὶ κάτω χώραν δασμολογῶν, καὶ φρουρὰν ἐν τοῖς ἐπιτηδειοτάτοις καταλείπων τόποις. μάλιστα δὲ καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὴν ἠσφαλίσατο μέρη, προορώμενος Ἀσυρίων ποτὲ μεῖζον ἰσχυόντων, ἐσομένην ἐπιθυμίαν τῆς αὐτῆς βασιλείας ἔφοδον. εὑρὼν δὲ ἐν νομῷ τῷ Σαίτῃ πόλιν ἐπικαιροτάτην, κειμένην μὲν πρὸς ἀνατολὴν τοῦ βυβασίτου ποταμοῦ, καλουμένην δ᾽ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας θεολογίας Ἀβαριν, ταύτην ἔκτισέν τε, καὶ τοῖς τείχεσιν ὀχυρωτάτην ἐποίησεν ἐνοικίσας αὐτῇ καὶ πλῆθος ὁπλιτῶν εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας μυριάδας ἀνδρῶν πρὸς φυλακήν. ἔνθα δὲ κατὰ θέρειαν ἤρχετο, τὰ μὲν σιτομετρῶν καὶ μισθοφορίαν παρεχόμενος, τὰ δὲ καὶ ταῖς ἐξοπλισίαις πρὸς φόβον τῶν ἔξωθεν ἐπιμελῶς γυμνάζων. ἄρξας δὲ ἐννεακαίδεκα ἔτη τὸν βίον ἐτελεύτησεν. μετὰ τοῦτον δὲ ἕτερος ἐβασίλευσεν τέσσαρα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη, καλούμενος Βηών. μεθ᾽ ὃν ἄλλος Ἀπαχνάς, ἓξ καὶ τριάκοντα ἔτη καὶ μῆνας ἑπτά, ἔπειτα δὲ καὶ Ἄπωφις, ἓν καὶ ἑξήκοντα, καὶ Ἰανίας πεντήκοντα καὶ μῆνα ἕνα, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ Ἄσις ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα καὶ μῆνας δύο. καὶ οὗτοι μὲν ἓξ ἐν αὐτοῖς ἐγενήθησαν πρῶτοι ἄρχοντες, ποθοῦντες ἀεὶ καὶ μᾶλλον τῆς Αἰγύπτου ἐξᾶραι τὴν ῥίζαν. ἐκαλεῖτο δὲ τὸ ἔθνος ὑκσώς. τοῦτο δέ ἐστι βασιλεῖς ποιμένες. τὸ γὰρ ὑκ καθ᾽ ἱερὰν γλῶσσαν βασιλέα σημαίνει, τὸ δὲ σὼς ποιμήν ἐστι, καὶ ποιμένες κατὰ τὴν κοινὴν διάλεκτον. καὶ οὕτω συντιθέμενον γίνεται ὑκσώς. τινὲς δὲ λέγουσιν αὐτοὺς Ἄραβας εἶναι.

Quæ ſic reddidi: Rex nobis fuit Timaus nomine, ſub quo neſcio quî acciderit, vt Deus contrariis ventis nobis ſpirauerit, atq; homines quidã ignobiles genere à partibus Orientalibus contra omnem exſpectationẽ magna audacia regionem inuaſerint, & caſtris ſæpiùs mutatis, vi ſumma, citra prœlium tamẽ, totã occuparint: & ducibus quidẽ & principibus in poteſtatẽ redactis, in reliquis ſic ſe geſſerunt, vt vrbes crudeli incendio delerent, & deorũ templa funditùs euerterent; omnes verò regionis incolas hoſtiliſſima immanitate vel iugularent, vel ipſos cum prolibus & vxoribus in ſeruitutem abducerẽt. Tandem verò & Regem vnum de ſuo numero fecerunt, cui nomen Salatis, qui in Memphide morabatur, tributa & vectigalia è ſuperiore & inferiore regione cogens, præſidiis oportuniſſimo cuique loco impoſitis. Maximè verò ea muniebat loca, quæ ad Orientem ſpectarent, quòd longè proſpiceret, fore, vt Aſſyrij potentiores aliquando redditi inuadendi regni eius cupidine ducerentur. Cùm igitur in Saitide præfectura vrbem inueniſſet ad Bubaſtitæ fluminis

nis orientalem plagam ſitam, antiqua Theologia Abarin vocatam, maximè oportunam eſſe, eam de integro & condidit, & mœnibus reddidit firmiſſimam, collocatis in ea armatorum viginti quatuor myriadibus, vt loco præſidio eſſent. In hac æſtate regni ſedem habebat, tum vt & frumentarium dimenſum & ſtipendia ſolueret, tum vt militem in armis ſumma cura diligentiaque exerceret ad metum exteris incutiendum. Hic cùm vndeuiginti annis imperaſſet, è viuis exceſſit, poſt quem alius Beon nomine annis quadraginta quatuor regnauit, poſt quem rurſus Apachnas annis triginta ſex, & mẽſibus ſeptem. deinde Apophis annis ſexaginta vno, & Ianias quinquaginta & menſe vno, poſt hos omnes Aſsis quadraginta nouem, & menſibus duobus. Atqui hi quidem ſex fuere primi principes eorum, quibus id maximè in votis fuit, quò in dies magis atque magis Aegypti ſtirpem radicitùs euellerent. Vocabatur autem gens hæc Hycſos, id eſt reges paſtores. Hyc enim in ſacra lingua regem ſignificat: ſos verò communi lingua paſtores: vnde componitur Hycſos. Sunt qui Arabes eſſe dicant. Hactenus Manethon. Pòſt verò addit, reges hos paſtores nominatos quingentis & vndecim annis rerum in Aegypto potitos fuiſſe: deinde verò inſurrexiſſe è Thebaide & reliqua Aegypto reges contra eos, atque rem inter ipſos in bellum erupiſſe magnum & diuturnum, ſed paſtores tandem victos eſſe ab Halyſphragmuthoſi tum apud Aegyptios regnante, & reliqua regione tota depulſos concluſos fuiſſe loco, qui in circuitu pateret ad decies mille aruras, id eſt, viginti ſex milliaribus noſtratibus, ſi ſingulis quatuor millia, vt debent, paſſuum tribuãtur. Hunc locum, cui Abaris nomen eſt, muro magno & firmo paſtores concluſiſſe, quo res ſuas & prædas in tuto haberent. Hos deinde à Thummoſi filio Halyſphragmuthoſeos obſeſſos fuiſſe exercitu quadraginta octo myriadum, circum muros collocato. Poſteà verò deſperantem obſidione expugnari poſſe, fœdera cum ipſis ſanxiſſe, vt relicta Aegypto rebus omnibus ſaluis, quò vellent, abirent. Eos igitur cùm his pactis conuentum eſſet, cum omni familia & ſupellectile conuaſãta ex Aegypto per deſertum in Syriam iter feciſſe, non pauciores hominum millibus ducentis ſexaginta. Metu verò Aſſyriorum, penes quos ſumma rerum tum temporis in Aſia erat, in ea regione quæ nunc à Iudæis nomen habet, vrbem condidiſſe, quæ tot hominum myriadibus capiendis ſatis magna eſſet, eamque Hieroſolyma nominaſſe. Atque hæc quidem Manethon de Iudæis: ſed ea non poſſunt propoſito meo multum ſeruire, quò doceam, quæ tempora Manethon ſit complexus, niſi alia quædam addidero, quæ malo, quia breuiora fieri

non poſſunt, ipſius auctoris verbis recitare:

Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐξ Αἰγύπτου τὸν λαὸν τῶν ποιμένων εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ ἐκβαλὼν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου βασιλεὺς τέθμωσις, ἐβασίλευσεν μετὰ ταῦτα ἔτη εἴκοσι πέντε καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἐτελεύτησεν, καὶ παρέλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ υἱὸς χέβρων ἔτη δεκατρία. μεθ' ὃν ἀμένωφις εἴκοσι καὶ μῆνας ἑπτά, τοῦ δὲ ἀδελφὴ, ἀμεσσὴς εἰκοσιὲν καὶ μῆνας ἐννέα. τῆς δὲ μήφρης, δώδεκα καὶ μῆνας ἐννέα, τοῦ δὲ μηφραμούθωσις, εἴκοσι πέντε καὶ μῆνας δέκα, τοῦ δὲ θμῶσις, ἐννέα καὶ μῆνας ὀκτώ, τοῦ δὲ ἀμένωφις τριάκοντα καὶ μῆνας δέκα· τοῦ δὲ ὧρος, τριακονταέξ καὶ μῆνας πέντε· τοῦ δὲ θυγάτηρ ἀκεγχερὴς, δώδεκα καὶ μῆνα ἕνα. τῆς δὲ ῥαθῶτις ἀδελφὸς, ἐννέα, τοῦ δὲ ἀκεγχήρης, δώδεκα καὶ μῆνας πέντε, τοῦ δὲ ἀκεγχήρης ἕτερος δώδεκα καὶ μῆνας τρεῖς, τοῦ δὲ ἄρμαις τέσσαρα καὶ μῆνα ἕνα, τοῦ δὲ ῥαμέσσης, ἓν καὶ μῆνας τέσσαρας, τοῦ δὲ ἀρμέσσης μιαμοὺν ἑξηκονταέξ καὶ μῆνας δύο· τοῦ δὲ ἀμένωφις δεκεννέα καὶ μῆνας ἕξ, τοῦ δὲ σέθωσις καὶ ῥαμέσσης, ἱππικὴν καὶ ναυτικὴν ἔχων δύναμιν. οὗτος τὸν μὲν ἀδελφὸν ἄρμαιν ἐπίτροπον τῆς Αἰγύπτου κατέστησεν, καὶ πᾶσαν μὲν αὐτῷ τὴν ἄλλην βασιλικὴν περιέθηκεν ἐξουσίαν, μόνον δὲ ἐνετείλατο διάδημα μὴ φορεῖν, μηδὲ τὴν βασιλίδα μητέρα τε τῶν τέκνων ἀδικεῖν. ἀπέχεσθαι δὲ καὶ τῶν ἄλλων βασιλικῶν παλλακίδων. αὐτὸς δὲ ἐπὶ Κύπρον καὶ Φοινίκην, καὶ πάλιν Ἀσυρίους τε καὶ Μήδους στρατεύσας ἅπαντας, τοὺς μὲν δόρατι, τοὺς δὲ ἀμαχητί, φόβῳ δὲ τῆς πολλῆς δυνάμεως ὑποχειρίους ἔλαβε. καὶ μέγα φρονήσας ἐπὶ ταῖς εὐπραγίαις, ἔτι καὶ θαρσαλεώτερον ἐπορεύετο, τὰς πρὸς ἀνατολὰς πόλεις τε καὶ χώρας καταστρεφόμενος. Χρόνου τε ἱκανοῦ γεγονότος, ἅρμαϊς ὁ καταλειφθεὶς ἐν Αἰγύπτῳ, πάντα τοὔμπαλιν, οἷς ἀδελφὸς παρῄνει μὴ ποιεῖν ἀδεῶς ἔπραττεν. καὶ γὰρ τὴν βασιλίδα βιαίως ἔσχεν, καὶ ταῖς ἄλλαις παλλακίσιν ἀφειδῶς διετέλει χρώμενος. πειθόμενος δὲ ὑπὸ τῶν φίλων διάδημα ἐφόρει, καὶ ἀντῆρε τῷ ἀδελφῷ. ὁ δὲ τεταγμένος ἐπὶ τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου, γράψας βιβλίον ἔπεμψε τῷ σεθώσει δηλῶν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅτι ἀντῆρεν ἀδελφὸς αὐτοῦ ἅρμαϊς. παραχρῆμα οὖν ὑπέστρεψεν εἰς πηλούσιον, καὶ ἐκράτησεν τῆς ἰδίας βασιλείας. ἡ δὲ χώρα ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος Αἴγυπτος.

Nos ita Latina fecimus: Poſtquam paſtorũ populus Hieroſolyma ex Aegypto petiſſet, Tethmoſis ſiue Thummoſis, qui eos eiecerat, regnauit adhuc annos viginti quinq;, & mẽſes duos. Quo mortuo, filius eius Chebron ſuſceptũ imperium tredecim annos tenuit. poſt hũc Amenophis annos viginti, mẽſes ſeptẽ. eius ſoror viginti vnũ & mẽſes nouẽ. ab ea Mephres duodecim & mẽſes nouẽ. Hinc Mephra-

muthoſis

muthoſis viginti quinque, mẽſes decem: pòſt Thmoſis noue͂, menſes octo. mox Amenophis annos triginta, mẽſes decem. inde Horus triginta ſex, menſes quinque. poſt quem filia Acenchres duodecim, & menſem vnũ. eius hinc frater Rhathotis nouem. deinde Acencheres duodecim, menſes quinque. ab eo alter Acencheres duodecim, mẽſes tres. poſt hunc Harmais quatuor, & menſem vnum. hinc Rhameſſes vnum, & menſes quatuor. poſt Armeſſes miamoun ſexaginta ſex, menſes duos. inde Amenophis annos decem, menſes ſex. Poſt hunc Sethoſis, Rhamaſſes etiam dictus, nauali & equeſtri apparatu inſignis. Hic Harmain fratrem Ægypti procuratorem conſtituit, cui, cùm omnem regiam poteſtatem in aliis dediſſet omnibus, id ſolum vetuit, ne vel diadema ferret, vel Reginam iniuſtè indignèque haberet, quę liberos ipſi genuiſſet, vel concubinarum aliquam attingeret, ipſe expeditione ſuſcepta in Cyprum, Phœniciam, atque inde in Aſſyrios & Medos omnes, partim prœlio, partim citra pugnam, partim qui plurimi erant, terrore potentiæ ſuæ ſubiugauit. Quo ſecundo rerum ſucceſſu elatus, vrbes & regiones oriẽtales magna audacia in poteſtatem, quocunque iter feciſſet, redegit. Intereà cùm iam ſatis multum temporis elapſum eſſet, Harmais qui in Ægypto relictus erat, omnia contra quàm frater admonuiſſet, omni procul metu remoto, faciebat. Nam & Reginam vi retinebat, & concubinis pro lubito vti non ceſſabat. Tandem ab amicis perſuaſus diadema ſumpſit, & fratri rebellauit. Is igitur, cui hoc diſpoſitum munus fuit, vt Ægypti Sacerdotibus præſideret, libellum ad Sethoſim dedit, quo omnia patefecit; & inter cetera, quòd frater rebellionem feciſſet. E veſtigio igitur reuerſus in Peluſium, regnum ſuum recuperauit. Regio verò ab ipſo nominata eſt Ægyptus. Hęc Manethon: quorum poſtremum ſic apud Ioſephum expoſuiſſe dicitur, Sethoſin Aegyptũ etiam nominatum fuiſſe, Harmain item altero nomine dictum fuiſſe Danaum. Manethon itaque Aegyptius ille, quę in patria ſua geſta eſſent pluribus quàm nongentis ante Aegyptum & ante Danaum annis, Gręcis hominibus prodidit. Noſter verò ab Aegypto fabulam ſuam exorditur, ſe priora non ſcripſiſſe ſatis docens in præfatione, quòd eo ſcilicet labore à Beroſo ſuo eſſet leuatus. Quod ego hic inueniam conuicium, quod ſatis dignum ſit impudentiſsimo hoc impoſtore? Téne dicis Manethonem bellua, & illic te incipere hiſtoriam vbi Beroſus ſuam finiuit? At illum ad Cyri vſque res geſtas peruenisse monſtraui. Deinde quid (malum) te facis Manethonem, cùm Manethon ſuis ipſius verbis iam in medio hic mõſtrarit, ſe ad mille ferè annos ante Aegyptum tuum hiſtoriam incœpiſſe, tantum abeſt

vt

vt illic incœperit, vbi Beroſus ſua finiuit. Quod ſi adeò tibi placet labores non neceſſarios fugere, age, incipe vbi ille deſiit, modò id ſcias. Hoc ſi feciſſes, nihil ſcripſiſſes, quod non Cyro poſterius eſſet, atque ita in illis, quæ magis ſunt in ſcriptorum monumentis patefacta, minori mentiendi licentia vtendum fuiſſet, niſi explodi voluiſſes ab omnibus prima ſtatim fronte, ſi tamen frontis aliquid tibi reliquum feciſſes. Verùm video tertium accedere virum magna grauitate & ſuperciliis & toto oris habitu neſcio quid magni pollicentem. Is ſe natione Perſam eſſe dicit, nomine Metaſthenem, & annales Perſicos ſcripſiſſe, in quibus his verbis præfatur: qui de temporibus ſcribere putant, neceſſe eſt illos non ſolo auditu & opinione Chronographiam ſcribere, ne cùm per opiniones ſcribunt, vti Græci, cum ipſis pariter & ſe & alios decipiant, & per omnẽ viam aberrent. Verùm abſque vllo errore fiet, ſi ſolos annales duarũ Monarchiarũ aſſecuti, ceteros omnes, vt fabulatores reiecerimus. In his enim tam liquidè atque verè digeſta ſunt tempora, Reges & nomina, quàm apud eos ſplendidiſſimè regnatum eſt. Neque tamen omnes recipiendi ſunt, qui de his Regibus ſcribunt, ſed ſolùm Sacerdotes illius regni, penes quos eſt publica & probata fides analiũ ſuorum, qualis eſt Beroſus. Nam is Chaldæus omne tempus Aſſyriorũ digeſſit ex antiquorum annalibus, quem ſolum vel maximè vnum Perſæ nunc ſequuntur. Is ergo tradit, ante Ninum ducentis & quadraginta nouem annis regnatũ fuiſſe ſub tribus diis Regibus: quorum qui primus vniuerſo imperauit orbi, fuit Ogyges, qui præfuit inundationi terrarum. Inde Saturnus fundata Babylonia regnauit annis ſex & quinquaginta. Belus Iupiter eius filius duobus & ſexaginta. Ninus eius filius, qui primus Monarchiam cepit, annis quinquaginta duóbus. Sed ſatis eſt nugarum. Quàm magnifica & graui ſententia improbus hic nebulo ſe in principio orationis venditauit? Dixiſſes Stoicum aliquem præcepta hiſtoriæ conſcribendæ ad veritatis libram appendere. At poſt tanta verborum pondera, exordiumque philoſopho dignum, mox fabulas Pſeudoberoſi deſpumat, addens eius hiſtoriam ſolam apud Perſas fide dignam haberi. Eo ipſo itaque nobis mendaciſsimus eſt habendus, quòd mendaciſſimi hominis patrocinium ſuſcepit, nec dignus qui diutiùs audiatur, propterea quòd Pſeudoberoſum teſtibus nemini mortalium reiiciendis conuictum, & exilio perpetuo condemnatum, non tantùm auſus ſit reuocare, ſed laudibus etiam efferre. Verùm quo mendacem Beroſum ſuperaret mentiendo, dicit eum hiſtoriam ad Sardanapalum vſque deduxiſſe,

Metaſthenes Perſa, mendax nec verus auctor.

cùm

cum ipſe ille nugator in Dardano ſe ſua finire dicat, cuius rei Manethonem etiam paris fidei virum teſtem habemus. Dicite igitur vos ô fabularum ſartores, quo filo hæc conſuitis contradicentia? Sed nihil precij ſit ſi audiamus. Ad aliud igitur. Rogo te ô docte Metaſthenes, qui fit vt in Nabuchodonoſoro quadraginta quinque annos ponas, contra Beroſi veri computationem, qui duos ab hoc numero demit. Sed permitto vt dicas duobus cum patre regnaſſe. Verùm qua de cauſa magno huic (vt vocas) Nabuchodonoſoro ſtatim in regno alterum Nabuchodonoſorum præponis, cùm Nabuchodonoſor nõ cognomini alicui, ſed Nabolaſſaro patri ſuo ſucceſſerit. Si dicas illi etiam Nabuchodonoſori nomen fuiſſe, atque eundem eſſe Nabolaſſarum: rurſus rogo; qua auctoritate illi binomini regi tribuas annos triginta quinque, ſi à Beroſo non plures quàm viginti nouem adſcribantur. Iam quàm illud eſt immane diſcrimen filio Nabuchodonoſoris Euelmaraducho triginta annos dare, quem Beroſus duos duntaxat annos regnaſſe dicit? Deinde huic das filium ſucceſſorem, in cuius locum tamen ſororis maritus alio longè nomine venit, qui leuirum ſuum trucidauerat. Et ne ſemel hîc tantum à Beroſo diſcedas, ei cui nullus filius ſucceſſit, tres facis filios ordine ſucceſsiſſe, quorum poſtremus fuerit Balthaſſar, quo interempto, regnaſſe ſimul dicis Cyrũ & Darium. De Balthaſſaro interfecto nulla apud Beroſum mentio, Nam Cyrus Nabunedum expulit, quem ſi tu Balthaſſarem dicas, non debebas Cyro notam illam infamię inurere, quòd eum occiderit, cùm Beroſus expulſo regi Carmaniam benignè pro domicilio datam eſſe teſtetur. Sed quid ego his immoror? Vel cæco apertum eſt, hunc noſtrum Metaſthenem adeò Beroſum ſecutum non eſſe, vt ne vidiſſe quidem dici queat. Sed aliunde forſan de melioribus fontibus hauſit. Qua ergo impudẽtia profeſſus eſt apud Perſas Hiſtoricum præter Beroſum nullum in precio haberi, ſi ab eius traditione totus ex diametro diſſentit? Quid ſi vera eſſent, atq; de Suſiana Bibliotheca & Bibliis Hebræorum & Euſebij Chronicis expilata quæ ſcribit, an ob id veritas veritas non erit, niſi mendaciis huius nebulonis dicatur à Beroſo petita eſſe? Conferat in medium quiſque laborem ſuũ, & ingenuè vnde profecerit, fateatur: ſed nemo nobis ſua alienis titulis ornet. Pudet me (ita me Deus amet) homines inuentos eſse, qui de his falſiſsimis Beroſi, Manethonis & Metaſthenis nugis Chronologiam & gentium origines ducunt. Vt ſint aliqua vera in his ſcriptis, ea tamen non erant vetuſtis his auctorum titulis citanda, quos oſtendi falſiſsimos eſse, ſed confirmanda illorum auctoritate, è quibus hic, quiſquis eſt, impoſtor ſua petiuit.

y E Græ-

E Græcorum fabulis, è nominibus regionum, opidorum, fluminum, gentium, è ſacra denique hiſtoria video tota hæc (quæ vocant) Fragmenta deriuata eſſe. Sed horum, exceptis Bibliis, pleraque omnia falſis opinionibus animos hominum imbuerunt, non alia cauſa, quàm quòd his præclaris titulis ornata prodirent. Si apud Diodorum, Herodotum, aliosque id genus ſcriptores lecta fuiſſent, non in tanta fuiſſent exiſtimatione, vt ab illis omnis pæne hiſtoria penderet, nunc claris titulis ornata nō indoctos modò, ſed doctiſſimos etiā deceperunt, quos nihil attinet hîc nominare. Quotuſquiſque eſt hiſtoriæ ſcriptor, de doctiſsimis etiam loquor, qui initia gentis ſuæ ex hac errorum ſentina non depromp ſerit, falſis his titulis citra omnem pudorem adiectis, quò aſſenſum extorqueant? & quod eſt maximè grauibus viris cauendum, tam temere plerique omnes fidem adhibuerunt, vt videam magnos viros totos libros his nugis inſumere, nec credere bene ſe ſcribendi munere defungi poſſe, niſi ita faciant. Laudo equidem antiquitatis ſtudium, atque illud in primis admiror, atque illos, quos eo teneri ſcio, amplector & exoſculor; atque id facio vltra fortaſſe modum, ſed in eo ſic verſandum eſſe credo, vt fontes ſemper ſint adeundi, atque ex illis quæ haurimus auctori ſuo accepta feramus, non his ſordidulis nugiuendis, qui alienis laruis cooperti ſomnia ſua protrudunt. Cùm igitur tales eſſe docuerimus, nihil opus eſt vt ſigillatim, quę falſa in illis ſunt, reprehendamus. Quis enim cum vmbris, & ne vmbris quidem, ſed falſis titulis manus cōſerere vellet? Satis nobis eſt laruas detraxiſſe, atque omnem auctoritatem non eleuaſſe tantum, ſed in auras & ventos ſparſiſſe. Non igitur occupabor, quem hic noſter rhapſodus Metaſthenem Perſam produxerit, quem video non à germano Beroſo, ſed à Pſeudoberoſo ſuam mutuatum eſſe inſinuationem. Megaſthenem hiſtoriam ſcri-
Megaſthenes. pſiſſe ſcimus, atque eius Indica frequenter aduocari, ſed Metaſthenis Perſæ nihil vnquam hactenus contigit videre, atque ſum certus, me deceptum non iri, ſi ſuſpicer de Megaſthene Metaſthenem corrupta voce factum eſſe. Nihil igitur mihi cum ipſius computatione, qui loco magnarum virium, Megaſthenis nomine ſignificatarum, ſe dicit poſt robur vireſque venire, quaſi diceret, in ſe nihil virium eſſe, dum Metaſthenem ſe pro Megaſthene venditauit. Quid quod ne ipſi quidem Megaſtheni germano multum fidei tribuendum, de cuius Indicis ſic à Strabone proditum habemus, vt in malis nominibus vni ſoli Deimacho ſecundus habeatur. Cùm enim, inquit, ſententia tenus, omnes vniuerſim, qui de India ſcripſerunt, vt plurimum falſa dicant, tum verò & ceteros & fidem omnē longè ſuperant Deimachus

machus & huic ſecundus Megaſthenes. Ac iterum διαφερόντως δ' ἀπιστεῖν ἄξιον Δηιμάχῳ τε καὶ Μεγασθένει, id eſt inſigniter & præ ceteris omnibus fides abroganda Deimacho & Megaſtheni. Sed opponit ſe Viterbienſis; non hunc eſſe Metaſthenem Perſam, ſed Megaſthenem Græcum: Metaſthenis autem Perſæ Petrum Comeſtorem meminiſſe in Danielem commentantem citatis iudiciis Metaſthenis. Egregium verò teſtimonium, in quo ipſemet Viterbienſis cõfitetur Megaſthenem, non Metaſthenem, ſe in quibuſdam exemplaribus legiſſe. Non animaduerterat ſcilicet è Megaſthene Metaſthenem, & ex Indicis, Iudiciis tranſſcribentium vitio factum eſſe, atque ex huius ſolius loci menda nouum nobis auctorem dedit Metaſthenem de Iudiciis, pro Megaſthene de Indicis, more illorum, qui ex vno ſomnio in aliud dilabuntur. Alios poſthac quærat Annius, quibus ineptis ſuis figmentis & anilibus fabulis illudat, quas ex auctoribus per inſomnia ſibi natis petiuit. Inter hos etiam (vt ita dicam) euonymos Cato illе eſt, qui eiſdem fragmentis aſſutus ex eadem prodiit officina, è qua illi, quos modò profligauimus, & fregimus. Quod quamuis ipſe ſermo ſatis doceret, placuit tamen & alteram rationem addere, ne ſola coniectura videamur quenquam velle condemnare. Noſter hic hiſtrio Catonis larua prodiens, arrepta ſtatim pro nominis auctoritate, virgula cenſoria Græcos, ob vanitatem & leuitatem mentiendi fide omni & veritatis exiſtimatione exutos non ſenatu modò, ſed ciuitate etiam hiſtoriæ ſcriptorum mouet, non ob aliam (vt opinor) cauſam, quàm vt ipſe ſuccedat. Quid ad hæc Cato ille priſcus diceret? An hanc ſuam ſententiam fuiſſe agnoſceret? Minimè gentium, niſi nos Dionyſius Halicarnaſſæus fallat, vir in primis grauis, & nemini in vetuſtatis Romanorum notitia ſecundus. Is verbis Sigiſmũdi Gelenij elegantiſsimi interpretis, (vt breuitatis cauſa Græca mittantur) libro primo ſtatim in ipſo hiſtoriæ ſuæ veſtibulo Aboriginum quærens primordia, ſic inueſtigationem concluſit. Scriptorum Romanorum doctiſsimi, & in his Porcius Cato, qui diligentiſſimè ſcripſit de conditoribus Italicarum vrbium, Caiusque Sempronius & aliquot alij, Græcos eos eſſe affirmant, profectos ex Achaia multis ante bellum Troianum ætatibus, nec tamen diſertè tradunt ex qua Græca natione, quave vrbe migrauerint, ac ne tempus quidẽ aut ducem coloniæ, aut quo caſu antiquam patriam reliquerint, tantùm fabulam ſecuti Græcanicam, nullius Græci auctoris eam confirmant teſtimonio, itaque rei veritas quo modo ſe habeat, incertum eſt. Quòd ſi iſtorum ſermo ſanus eſt, non poſſunt eſſe coloni alterius generis, quàm Arcadici, nam hi primi Græcorum habi-

Pſeudocato.

cauerunt Italiam trans ſinum Ionium deducti ab Oenotro Lycaonis filio. Et idem paulò pòſt: Atque hæc ſunt ab antiquis poëtis ac fabularum ſcriptoribus de ſedibus & genere Oenotrorum prodita: quos ego ſecutus, ſi modò Cato & Sempronius multique alij verè opinati ſunt, à Græcis oriundam nationem Aboriginum, credo eam Oenotrorum fuiſſe progeniem. Iam audiamus Catonem noſtrum ſententiam ſuam pronunciantem: Græci (inquit) tam impudenti iactantia iam effunduntur, vt quoniam his dudum nemo reſponderit, ideò liberè à ſe Italiam ortam, & eandem ſpuriam ſimul & ſpurcam atque nouitiam, nullo certo auctore aut ratione, ſed per ſolam inſaniá fabulentur. O cenſoria verba. Iugulauit certè hic noſter nouus Cato priſcū illum Catonem, atque id ſolius ſuæ auctoritatis vnico ictu. Neque enim hoc vno ſolo loco Halicarnaſſæus Catoni Græcos hiſtoriæ duces fuiſſe, ſed alibi etiam ſcribit. Quocirca in manifeſto Græcanicæ leuitatis crimine tenetur. Quid dixi leuitatis? proditionis (inquam) manifeſtò tenetur. Etiam hoc corrigendum. Neque enim leuitatis ſolùm Græcanicæ & proditionis, ſed ſacrilegij etiam & impietatis contra deos Romani generis auctores cōuincitur, dum aſſerit Oenotrios aliunde quàm à Iano, qui à vino ſit dictus, & nomen & originem traxiſſe. Noſter enim clarè monſtrat Antiochi Syracuſani teſtimonio Oenotrium ducem Arcadū, quadringentis poſt Troiam conditam annis in Italiam demum veniſſe, tantum abeſt, vt ab ipſo Oenotrij ſint dicti, aut Aborigines ad Arcades genus ſuum referre debeant. Abeat igitur Dionyſius cum Catone ſuo in malam rem, qui ab Oenotro Lycaonis filio Oenotrios deduxit. Auctore enim noſtro Catone didicimus Græcos hîc impudenter eſſe mentitos. Neque enim Arcades primi in Italiam è Græcia nauigarunt duce Oenotro, ſed multis antè ſeculis, vt noſter Cato docet, Phaëthō ex Attica cum Lygure filio in Italiam vectus, totum litus ab oſtiis Tiberinis ad Nicæam vſque Maſſilienſium occupauit, & de filij nomine Lyguriam dixit. Imperitè igitur Halicarnaſſæus alterum quoque fœdum errorem inuexit, ſic ſcribens: Lygures & Italiæ quaſdam partes habitant & Galliæ, incertum ab vtra profecti patria. Nam hactenus incomperta origo eius gentis eſt. Debebat hoc Dionyſius à noſtro didiciſſe Catone, cùm alter ille Græculus nihil certi attuliſſet. Sed ſatis horum. Videmus enim lupis & ouibus priùs concordem amicitiam ſancitum íri, quàm his duobus Catonibus. Sequitur

Pſeudofabius.

alius ex eadem cohorte Q. Fabius Pictor, qui ſic in Aboriginum hiſtoria à Catone nouo pendet, vt videatur mammas eius lallare. Quocirca nihil opus eſt hunc pictoré depingere, qualis ſit, & quantum

tum ei tribuendum, quando omnia ſua pigmenta, omneſque ductus linearum, quibus Romanæ gentis initia in tabulas refert, à laruato illo Catonis hiſtrione ſit mutuatus. Ex eadem omnino ſchola prodit C. Sempronius, qui vel ſolo hoc dicto ſe prodit: Lygures (inquit) dicti ſunt à Lygure, Phaëthontis filio, qui omnium primus multis ſeculis ante Græcos ex Attica colonias in Italiam tranſportauit. In quo non ſolum plus vidit Catone illo vero, ſed eleganter admodum Atticam è Græcia excludit. Sed huic ſcilicet debemus Romæ natalem, quam ſacro aratro deſignatam eſſe dicit vndecimo Calendas Maias, horam inter ſecundam & tertiam, Sole in Tauro, Luna in Libra, Saturno, Venere, Marte, Mercurio in Scorpione, & Ioue in Piſcibus. Non vidit hic nouus Sempronius, Luciferum & Heſperum duobus nominibus vnam Venerem ad tertium à Sole ſignum nunquam euagari. Sed placuit illi Solem quàm longiſſimè remouere, ne Martis & Veneris adulteriũ in Scorpione coëuntium proderet, vt ſemel antè feciſſe narratur. Myrſilus Lesbius è Dionyſio malè conſutus eſt, quod ex ipſo Dionyſio docebo. Nam præter alia, in illo manifeſtè deprehenditur, veteris Myrſili nomen peſſimo ſibi & ſcelerato plagio ſumere, quòd hic nouus Pelaſgos alios faciat à Tyrrhenis, & Pelaſgos priùs dictos ad Tyrrhenos commigraſſe, tumque nominis communionem factam eſſe, qua Tyrrheni vocarentur. Vetus ille nec Tyrrhenos indigenas eſſe vult, vt nouus hic impoſtor, nec antè Pelaſgos vocatos fuiſſe, quàm Tyrrhenos, ſed eoſdem priùs Tyrrhenos, deinde Pelaſgos nominatos è Græcia commigraſſe. Dicit enim Tyrrhenos poſt relictam patriam paſſim vagabundos mutato nomine dictos Pelargos, quadam alitum pelargorum, hoc eſt ciconiarum ſimilitudine, quòd agminatim oberrarent per Græcas regiones atque Barbaras; & murum, quo Athenienſium arx cincta eſt, cognomine Pelaſgicum, opus eſſe horum hominum. E qua Myrſili Lesbij ſententia, quam Dionyſius non probat, clarum eſt, hunc nouum Myrſilum longè alium eſſe, ab illo priſco, totum eo factum, vt Annius haberet in quo Thalmudiſtæ ſui operam experiretur in Vadimone, Razenua, Volturſena, Vetulonia, Thuſſa, Saleombrona, Vmbria, Labith, Horcia, & id genus vocum figmentis, è lingua Aramæa, quam ignorat, interpretandis. Cùm mihi debellatus nunc Proteus hic noſter videretur, & nullos eſſe amplius vultus putarem, in quos ſe mutaret; ad Archilochum confugit, atque eius nomine pro ſuo vtens, credidit ſe Archilochica edicta conſcripturum eſſe, ad quæ nemo auderet vel hiſcere, niſi protinus vellet conuiciorum flagellis dilaniari. Iulianus Epigrammatum ſcri-

Sempronius fictitius.

Myrſilus Lesbius.

Pſeudarchilochus.

ptor Cerberum monuit, vt ſibi caueret ab huius iambis in felleo ipſius ore naſcentibus, quibus Lycambis filias vnà cum patre vitam fugere coëgit. ſi enim apud inferos ſæuire eiſdem incipiat, fore vt omnes Manes è tenebris diffugiant, poſteaquam ex ipſa luce, re omnium cariſsima homines fugere compulerit. Quid igitur ego contra Archilochum, contra quem vix Cerberus latrare auſit? Egóne veſpas ſepulcro ipſius inſidētes iritabo, quas viator, vt prętereat, magno ſilentio & quiete diligenter ab neſcio quo alio admonetur, qui non duas ſolùm, vt Iulianus, ſed tres filias Lycambis ſe ſtrangulaſſe laqueis ſcribit in elegantiſsimo Epitaphio. Nec citra cauſam in mortuum hæc dicta ſunt, quando non ſolùm contra Lycamben, qui filiam ei deſponſatam tradere noluit, & inimicos furioſus in maledicendo fuit, ſed contra amicos quoque & familiares, adeò vt ipſe animum ſuum aliquando caſtigarit his verbis, vt Ariſtoteles habet libro Politicorum ſeptimo: οὐ γὰρ δὴ περὶ φίλων ἀπάγχεο. id eſt, Neq; enim profectò ab amicis ſtrangularis. Pugnabóne contra hunc tam bilioſum, qui primus Caballinum fontem vipereo felle infecit, atque Muſas humaniſsimas non vnius homicidij ſcelere cruentauit? contra eum, qui ne ſibi quidem ipſe pepercit, vt eſt apud Ælianum in variæ Hiſtoriæ decimo libro à Critia rectè notatum, cuius verba de interpretatione noſtra ſubſcribam, quò liqueat, quàm diligenter ſcripta huius à veteribus ſint diſcuſſa. Critias (inquit Aelianus) Archilocho vitio vertit, quòd peſsimè de ſeipſo ſit locutus. Niſi enim (inquit) eiuſmodi famam de ſe ipſe apud Græcos ſparſiſſet, nunquam reſciuiſſemus, neque quòd Enipus ſeruæ filius fuerit; neque quòd, Paro propter paupertatem & inopiam deſerta, Thaſum adiuerit; neque quòd, poſtquam eò cōmigraſſet, exoſus eius loci hominibus euaſerit; neque illud, quòd amicis iuxtà atque inimicis maledixerit. Ad hæc etiam nunquam ſcire potuiſſemus, vel adulterum eum, vel libidinoſum, vel contumelioſum fuiſſe, vel, quod iſtis etiam turpius eſt, clypeum abieciſſe, niſi ab ipſomet fuiſsemus facti certiores. Fuit itaque Archilochus teſtis ſibi minimè bonus, tali ſibi gloria & eiuſmodi fama relicta. Sed hæc Critias, non ego in Archilocho criminor. Hæc Aelianus. Ponemus igitur nos metum tam formidati nominis duce Critia. Qui enim omnibus promiſcuè citra grandes occaſiones iraſcitur, & maledicit, is ſolet plerunque contemni deſpicique velut ſcurra, & contumelioſus rabula. Vocetur igitur in examen, an Archilochus ille hiſtoriæ huius auctor ſit. Hoc eò liquidiùs iudicari poterit, quò plura de ipſius vita factiſque reſciſcemus. Oenomaus apud Euſebium in oracula Apollinis magno impetu rationū exem-

plorum-

plorumque inuectus, inter cetera Archilochum obiicit, de quo Pythia ſic reſponderat:

„ Ἀθάνατός σοι παῖς καὶ ἀοίδιμος ὦ Τελεσίκλεις
„ Ἔσσετ' ἐν ἀνθρώποις. *id eſt,*

Immortalis erit Teleſicles hic tibi natus,
Cuncta per ora virûm cantandus.

Ridet Oenomaus Apollinem, qui hanc laudem ei tribuerit, qui in poematis ſuis tam turpibus & infandis verbis in mulieres vſus ſit, vt nullus vir moderatus audire ea, nedum dicere, vellet. Hic, ſi Ciceroni credimus, Romulo regnante carmen Iambicum ſcripſit. Herodotus cum ſcribit eorum meminiſſe, quæ de Gyge & Candaule narrantur, atque id carmine Iambico trimetro feciſſe. Rufinus fabulam Gygis optimè complexum eſſe adiecit eo loco, quo de catalectico trimetro agit. Horatius & Paterculus Iambici carminis inuentorem arbitrantur. ille enim ſic habet:

„ *Archilochum proprio rabies armauit Iambo.*

Hic dicit, neminem, cuius operis inuentor fuerit, in eo perfectiſſimum fuiſſe, præter Homerum & Archilochum. Credo equidē proprium aliquod ſibi genus Iambici primum inueniſſe, ſed vniuerſim Iambos priores extitiſſe, quibus Ariſtoteles Homerum in Margite vſum eſſe teſtatur. Huic maledicam ſuam linguā nocuiſſe, Ouidius etiam meminit. Nec ille ſolus Critiæ & Oenomao conſentit, ſed Pindarus etiam atque Plutarchus. Lacedæmonij neque poetam, neque verſus eius admiſerunt, tum propter nefandam turpitudinem, tum quòd clypeum abiicere licere, ſcripſerit; vt è Plutarcho & Valerio Maximo conſtat. Dion Pruſæus aſtutæ vulpeculæ, quam Archilochus celebrarit, meminit, vt inde liceat ſuſpicari, leonis & vulpis apologum ab eo manaſſe. Idem perfidiam Lycambis contra Archilochum commiſſam in nuptiarum conuentione per ſalem & mēſam inter alia fidei violatæ exempla in Apiſtia ſua notauit. Nec boni tantùm ſcriptores maledicum eius os prodiderunt, ſed adagia etiam in vulgus nota, vt illa; Archilochum calcare, quod eſt veſtigia eius ſequi in conuiciando. &; Archilochi patria, in illam dictum ciuitatem, vbi ciues maledicendi ſtudio tenerentur. Quamuis tamen talis eſſet, à patria tamen ſua Paro, in quam plauſtra conuiciorum congeſſerat, poſt mortem Ariſtotelis teſtimonio honoratus eſt, nec à patria tantùm, ſed ab Apolline etiam. Refertur enim a Suida quiddam admodum ridiculum, ſi vera ſunt, quæ hactenus à nobis ſunt adducta. Videtur enim apud eum quaſi in prouerbium abiiſſe, Ne mortuorum

Lacedæmonij nec Archilochū, nec eius verſus admiſerunt.

Apologus leonis & vulpis, à quo manarit.

Archilochum calcare.

Archilochi patria.

Archilochus à patria & Apolline poſt mortē honoratus.

tuorum quidem deos obliuiſci, ſi ad virtutis ſtudia animum appuliſſent, atque illud ex iis manifeſtum eſſe, quę poſt mortē Archilochi acciderunt. Nam cùm in bello cecidiſſet, in quo communis eſt Enyalius Conondas Corax, qui eum peremerat, neſcio qua gratia Delphos profectus, reſponſum accepit:

„ *Μουσάων θεράποντα κατέκτανες, ἔξιθι νηοῦ.* *id eſt,*
Muſarum famulum mactaſti, hinc effuge templum.

Atque poſt multas ſupplices preces vix tandem impetrauit, vt ad Tænarum ad Tettigos ſepulcrū manibus filij Teleſiclis parentando expiaretur. Tettigem verò, id eſt, cicadam, ſe Archilochus nominauit, cùm conuitiis laceſſitus reſpondit: *Τέττιγα τοῦ πτεροῦ συνείληφας*, id eſt, Cicadam apprehendiſti ala. Euſebius tamen percuſſorem Archiam, non Charondam, nominauit ex Oenomao ſuo, qui ironicôs colligit, non iniuſtè Archiam è templo excluſum eſſe, ne quis à Gyraldo decipiatur, qui partem totius irriſionis ſic adduxit, quaſi ſeria, non ironica eſſet oratio. Qui plura cognoſcere volet, is aliunde licet petat. Nos non tam multa in medium attuliſsemus, niſi hoc moliremur oſtendere, nihil ferè commemoratu dignum in dictis factiſque Archilochi à veteribus omiſſum fuiſse; atque hinc fieri, vt ſatis mirari nequeamus, omiſſum ab omnibus eſse nobiliſsimum hunc antiquiſsimumque auctorem de temporibus ſcripſiſse. Potuiſſent enim hoc adferre ad conuitiorum excuſationem, dicendo, Non omnia ipſius contumeliæ, & fellis viperini plena fuiſſe, cùm hiſtoriam etiam, ſiue temporū ſcripſiſſet ſupputationem. Sed videor mihi videre, vnde in mentē venerit huic noſtro falſario, poëtæ nomen hiſtoriographo accommodare. In Euſebij Chronicis tempore Æneæ Siluij quarti Latinorum regis annotata eſt auctorum inter ipſos, de Homeri ætate controuerſia, vbi hæc eſt orationis clauſula: Extiterunt alij, qui modico tempore, antequā Olympiades inciperent, quadringentis retrò annis Troianæ captiuitatis eum fuiſſe putent, licèt Archilochus viginti tres Olympiades, & quintum Troianæ euerſionis annum ſupputet. Qui locus in fine omninò mendoſus cùm ſit, ita videtur à noſtro impoſtore reſtitutus eſſe: Licet Archilochus viceſimam tertiam olympiadem & quingenteſimū Troianæ euerſionis annum computet. Hinc igitur apparet, Archilochum temporum ſupputationem litteris mandaſſe. Ad hanc opinionem roborandam facere videtur illud Rufini, quo dicit, Archilochum Gygis fabulam diligenter complexum eſſe. Deinde doctiſsimus quiſque credit, germanum hunc eſſe Archilochi partum, licet ſit multis

multis membris mutilatus. In quorum numero Brodæus eſt, omnis litteraturæ ſingularis theſaurus, qui octo facit Homeros huius auctoritate. Conandum igitur grauibus & idoneis teſtibus docere, nihil tale de Archilocho debere cogitari. Herodotus enim ſupinæ negligentiæ fuiſſet accuſandus, qui cùm in aliis, tum in vita Homeri, ex propoſito de eius ætate diſputauit, ſi Archilochi vetuſtiſſimi ſcriptoris ſententiam aut ignoraſſet, aut citra cauſæ explicationem contempliſſet. Plutarchus diligenter colligit, quid quiſque de patria Homeri ſentiat, nullus tamen meminit Archilochi, cùm tamen is duobus nominibus maximè nominandus fuiſſet: ſemel, quia antiquiſſimus poëta: atque iterum, quia eiuſdem ferè ætatis fuiſſe dicantur. An quiſquam eſt qui perſuadere ſibi poſſit Herodotum & Plutarchum, viros antiquitatis omnis ad curioſitatem vſque diligentes, non adducturos fuiſſe Archilochi de Homeri, tum ætate, tum patria ſententiam, ſi eam vſquam extare quiſquam mortalium ſciuiſſet? eius, inquam, iudicium neglexiſſent, qui & ætate proximus erat, & cuius validæ vibranteſque ſententiæ, atque omnis oratio ſanguinis & neruorum plena tantum apud homines valuerunt, vt eum vel Homero ſuperiorem futurum fuiſſe iudicarint, ſi argumenti genus ſimile Heroico carmine tractandum ſibi propoſuiſſet? Extat eius epitaphium, è quo manifeſtè hęc de ipſo hominum priſcorum opinio peruidetur:

,, Ἀρχιλόχου τόδε σῆμα, τὸν ἐς λυσσῶντας ἰάμβους Archilochi epitaphium.
,, Ἤγαγε, Μαιονίδῃ μοῦσα χαριζομένη.

Id eſt,

Archilochi hoc buſtum eſt, rabidis quem immiſit Iambis,
Muſa hoc Mæonidæ gratificata ſuo.

Lyricorum princeps Pindarus, ſonori eius carminis Ode nona Olympiorum meminit, quo loco τηνέλλα, & καλλίνικος ὁ τριπλόος, omnibus Grammaticis, & inter alios Ariſtarcho & Eratoſtheni diuerſa comminiſcendi dedit occaſionem. Cùm ergo tam clarus apud omnes melioris notæ ſcriptores fuiſſe cernatur, & eos nactus ſcholiaſtas, quibus nulli habentur illuſtriores, non opinor equidẽ quenquam fore, qui exiſtimet eius viri teſtificationem ſilentio prætereundam fuiſſe, ſi vſquam in libris eius extitiſſet. Tatianus Aſſyrius in Homeri ætate quærenda nemini ſecundus, ita ferè habet, vt dicat, antiquiſſimos eorum, qui de hac re quæſiuerunt, fuiſſe Theagenem Rheginum, qui Cambyſis tempore vixit, & Steſymbrotum Thaſium, & Callimachum Colophonium, tum Herodotum Ha-

Z. licar-

licarnaſſeum & Dionyſium Olynthium. Poſt hos Ephorum Cumanum, Philochorum Athenienſem, Megaclidem & Chamæleontem peripateticos. Deinde Grammaticos, Zenodotum, Ariſtophanem, Callimachum, Cratetem, Eratoſthenē, Ariſtarchum & Apollodorū. Hîc cùm plurimi ſint, & illi nominentur, quos aſſerit fuiſſe antiquiſsimos, nullus tamen eſt Archilochus, licet fuerit multo Cambyſis regno vetuſtior. Vnde igitur illud de Archilocho Euſebij Chronicis eſt aſſutum, vt is dicatur tempora ſupputaſſe? ex illo nempe, quod apud Tatianum paulò pòſt ſequitur ita ad verbum:

Ἕτεροι δὲ κάτω τὸν χρόνον ὑπήγαγον, σὺν Ἀρχιλόχῳ γεγονέναι τὸν Ὅμηρον εἰπόντες. ὁ δὲ Ἀρχίλοχος ἤκμασε περὶ ὀλυμπιάδα τρίτην καὶ εἰκοστὴν κατὰ Γύγην τὸν Λυδὸν ὕστερον τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι πεντακοσίοις.

Quod eſt: Alij verò tempus ad inferiora deduxerunt, dicētes eum cum Archilocho fuiſſe. Archilochus autem floruit circa viceſimam tertiam Olympiadem, imperāte Gyge Lydo poſt res Troianas annis quingentis. Cùm igitur Euſebius libro præparationis Euāgelicæ decimo, hunc Tatiani locum adduxerit, nihil ampliùs dubito, quin quod in Chronicis eſt, ab hoc nihil ſit diuerſum. Corrupta igitur ſcriptura vel lacuna, non eo modo, quo noſter antiquitatum mango voluit, vel corrigenda eſt, vel ſupplenda, ſed ad hanc narrationem Tatiani conferenda. Poterit itaque vel ſic, vel ſimili aliqua formula in integrum reſtitui, quod in Chronicis legitur: licet quidam cum Archilocho fuiſſe ad viceſimam tertiam Olympiadem & quingenteſimum Troianæ euerſionis annum ſupputet. non enim Archilochus hoc de Homero, ſed alius memoriæ prodidit, qui vtroque multo fuit poſterior. Quis autem is fuerit, è primo libro Stromatôn Clementis Alexandrini reſciui, vbi ſic ad verbum, ſi Latinè loqueretur, dicere poſſet. At verò Theopompus ætatem Homeri refert ad quadrageſimum tertium Philippicorum, qui annus eſt quingenteſimus ab Ilij obſidione. Quibus verbis intelligi datur non ab Archilocho, ſed à Theopompo, Homeri ætatem tanto inferiùs detractam fuiſſe. Sed vt hunc locū penitus ita corrigendū eſſe conuincatur, & prorſus extirpetur illorum opinio, qui Archilocho hanc ſupputationem attribuerunt, ex Iamborū ſcriptore hiſtoriographum facientes, docebimus planè nihil vſquā tale in Archilochi ſcriptis fuiſſe, grauiſsimi ſcriptoris auctoritate. Ariſtarchus quis fuerit, & quanti ſit apud eruditos æſtimatus, omnes ſcire credo, & ſi quis neſciat, is ab Horatio diſcat, dum in Arte poetica virum bonum & prudentem dicit, verſus inertes reprehenſurum, atque in iis omnia

Locus Chronicorum Euſebij.

omnia facturum, quæ neceſſaria ſint, ad caſtigationem denique futurum Ariſtarchum. Cicero non vno loco Ariſtarchum pro iudice poſuit accurato & ſeuero, quòd tanti huius fuerit in Homeri carminibus cenſura, vt verſus, quem non probaſſet, pro ſuppoſiticio & ſpurio reiiceretur. Hic igitur, qui hac nota in prouerbium abiit, commẽtaria ſcripſit Archilochiam, in quibus Homerum circa Ionicam commigrationem fuiſſe aſſerit annis poſt Troiæ excidium centum quadraginta. Si igitur is, qui in Archilochum ſcripſit commentaria, tot tantum annis à Troia fuiſſe Homerum ſcribat, quis poterit ſuſpicari Archilochum ſcripſiſſe, ſua ætate Homerũ vixiſſe? Quæ enim hæc eſſet Ariſtarchi vel ignorantia, vel impudentia, neſcire quid is auctor de Homero ſcripſiſſet, cuius ſe interpretem commẽtatoremque profitetur? vel ſi ſciret, mendacij crimen in os ei impingere, qui ſe æqualem dicat temporis illius fuiſſe, quo Homerus vixit? Inſigni teſte & extra omnem exceptionem poſito opus eſſet ad Archilochũ confutandum, ſi is, Homeri æqualis cùm eſſet, de Homeri ætate teſtimonium dixiſſet. Quod ſi vſquam, vel carmine vel proſa oratione hos quingentos poſt Troiæ excidium annos vel leuiſſima nota indicaſſet, debuiſſet priùs ab Ariſtarcho eius auctoritas infringi, quàm aliter eandem controuerſiam decideret. Nunquam igitur Archilochus prodidit ſe ita de Homeri ętate cenſuiſſe atque ſi tam nuper mortuus fuiſſet, non caruiſſet Archilochiis dictis, quibus ſcriptores obnoxij ferè ſemper ſunt, quàm diu longa dies opera nec dum extra inuidiam euexerit, atque conſecrarit æternitati. Quamobrem cùm nullus omnino ſit auctorum, qui in Homeri ætatem inquiſiuerunt, ne ipſe quidem Ariſtarchus Archilochicorum ſcriptor, qui meminerit quicquam ab Archilocho de ea proditum fuiſſe, non eſt ampliùs hæc nobis ſuſpicio tenenda. Exuiſſet ſe haud dubiè Ariſtarchus Ariſtarcho, id eſt optimi & irreuocabilis iudicis officio, ſi tam ſupina & inerti negligentia, aut potiùs effronti contemptu Archilochum mendacij accuſaſſet, nulla interim facta Archilochi mentione, præſertim in eo opere, quo Archilochica perſcripſit. Præterea ex iis, quæ fragmento hoc ſub Archilochi titulo prodeunte continẽtur, clarum eſſe poteſt, nihil in eo eſſe Archilochicũ. Statim enim à limine Mnaſeas Phœnix Damaſcenus teſtis in proſcenium vocatur. Quis verò hic Mnaſeas Damaſcenus Archilocho antiquior? Barbarus ſcilicet aliquis ſcriptor, qui ante Homerum & Archilochum litteris ſcripſerit vel Phœnicum, vel Græcis, necdum ab Homero reformatis. Athenæus de Salpa agens ſic ferè habet, ſi Latinè vertas. Eſt autem Salpa piſcis varius, vnde Mnaſeam ſiue Locrum ſiue Colophonium

Mnaſeas Phœnix Damaſcenus.

cum dicemus, qui Pægnia, id eſt, pueriles luſus, vel crepundia ſcripſit; familiares Salpam cognomine dicebant propter collectionis varietatem. Plinius item Mnaſeæ teſtimonio vſus eſt libro triceſimo ſeptimo, nulla patriæ adiecta mentione. Aelianus eundem aduocat de Gallis & Gallinis ſcribens, citra patriæ nomen, cuius nec Ioſephus meminit, licet vtrobique & in antiquitatibus & contra Appionem ſcriptis teſtem denunciet. Columella Mnaſeam de re ruſtica ſcripſiſſe teſtatur, ſed nõ Mileſiũ, nõ Damaſcenũ, dixit. Si hic noſter Damaſcenus fuit, & Archilocho antiquior, magnæ ignauię accuſandus eſt Ioſephus, qui Dium potiùs quàm Mnaſeam ad verbũ tranſſcripſerit in Phœnicũ antiquitate tractanda. Deinde, quî fit Ioſephe, vt queſtione de litteris Græcorũ propoſita hunc noſtrũ Archilochũ non adduxeris, qui omnem dubitationem ſtatim exemiſſet. Vidimus modò qua occaſione de Euſebij corrupta lectione Archilochus temporũ ſupputator euaſerit: Videamus nunc quî Mnaſeas Damaſcenus ſit factus. Ioſephus libro Archæologiæ primo, poſtquam Beroſſi de diluuio & Arcæ in montibus Gordyęis reliquiis auctoritaté attuliſſet, ſubdit in hanc ſententiam. Horum item mentionem facit Hieronymus Aegyptius, qui Phœnicum antiquitates ſcripſit, & Mnaſeas, & præter hos complures alij, & in illis Nicolaus Damaſcenus in nonageſimo ſexto libro eadem narrat his verbis. Eſt in Armenia mons magnus ſupra Menyada Baris nominatus, in quem fertur plurimos in diluuio confugiſſe, & illic conſeruatos eſſe: atque inter alios quendam in Arca vectum ad ſummum montis cacumé appuliſſe, & lignorum reliquias multo poſt tempore ibidem conſeruatas eſſe: fuerit autem hic is quem Moſes Iudæorum legiſlator in ſcriptis ſuis prodidit. Hic (ni fallor) videre licet, qui ex Nicolao Damaſceno Mnaſeas factus ſit Damaſcenus, & è libro nonageſimo ſexto Nicolai Damaſceni liber nonageſimus ſeptimus Mnaſeæ Damaſceni, deinde qui Moſis nomen è Nicolao ad Mnaſeam tranſiuerit. Iam in progreſſu quid noſter Archilochus aliud facit, niſi quod apertè nos ludibrio habet, quibus octo Homeros pro vno ſtatuit, & quo vrbes inter ſe certantes ſingulas ſingulis Homeris faceret nobiles, numerum vrbibus æquauit. Hoc debebat ſciuiſſe Herodotus & Plutarchus, & quotquot Homeri patriam ætatemque quæſiuerunt. Pudendum ſanè tot diligentiſſimos fuiſſe ſcriptores, quos hæc quæſtio exercuit, & neminem inuentum eſſe, qui hanc homonymiam vel docuerit vel probarit, nec minus pudendum rerum inuentarum primos auctores litteris mandare, & interim Homeri obliuiſci, qui & linguam Græcam & litteras Græcas tradiderit rudi Græciæ, cùm antè non fuiſſent.

Nicolaus Damaſcenus.

ſent. Ioſephus certè & Tatianus & Clemens, & ceteri eiuſdem argumenti examinatores vt Cadmo litteras acceptas ferunt, ita huius Homericæ reformationis, quod equidem ſciam, nuſquam ne ſomnium quidem alicui illorum eſt oblatum. Iam quod de Rufino allatum eſt, Archilochum diligenter Gygis fabulam complexum fuiſſe, id nihil eo conducit, quo doceatur Chronographum eum fuiſſe, niſi tam ineptè & bardè de ſcriptorum varietate loquamur, vt eorũ Chronica poëtæ ſcripſiſſe dicantur, quorum facta carminibus ſuis celebrauerunt. Quibus de cauſis non ſatis admirari poſſum eorum credulitatem, qui tam facilè ſibi imponi permiſerunt, vt Archilochum de temporibus ſcripſiſſe arbitrarentur.

Euerſis iam ceteris omnibus, quos impudentia neſcio cuius falſarij nobis ſuppoſuit, ſcriptoribus: vnus reſtat Xenophon de æquiuocis, quem credo ab impoſtore adiectum eſſe, ne in reliquis mendaciſſimus fuiſſe videretur. Scio equidem plures Xenophontes memoriam ſui libris editis comparauiſſe. Verùm qui homonyma ſcripſerit, eius puto neminem meminiſſe, atque vt demus quenquam fuiſſe, dicemus tamen hoc fragmentum tantæ ignorantiæ impudentiæque conuinci, vt non ſit dignum cuius vlla ratio habeatur. Quid enim impudentius, quàm ab homine Græco dici Homerum Thalete poſteriorem fuiſſe? quod impoſtor à corrupto Euſebij exemplari mutuatus Xenophonti ſuo adſcripſit. In illo enim legitur Olympiade octaua Thaletem phyſicum philoſophum claruiſſe, cùm eiuſdem Euſebij alio loco dicatur vixiſſe ad Olympiadem vſque quinquageſimam octauam. Plinius vltimo anno quadrageſimæ octauæ Olympiadis Eclipſim prædixiſſe dicit, quæ cõtigit ſub Halyatte, vel, vt vetus exemplar manuſcriptum habet, ſub Aſtyage. Sed hæc ſcripturæ diuerſitas temporum diuerſitatem non inducit, eò quòd tempore huius Eclipſis Aſtyages Cyaxaris filius iam eſſet matrimonio ſatis maturus, quandoquidẽ ſic inter Halyatten Regem Lydorum & Cyaxarem regem Medorum pax poſt Eclipſim Solis conuenit, vt Aſtyagi Cyaxaris filio Ariena Halyattis filia nuptum daretur. Thales igitur magno omnium cõſenſu circa hæc tempora vixit, & mortuus eſt Olympiade quinquageſima ſeptima, ſi Euſebij Chronicis credimus. Herodotus Thaletem in expeditione Crœſi contra Cyrum fuiſſe de Græcorum hiſtoria tradit, quod Euſebio conſentit. Tatianus floruiſſe circa quinquageſimam Olympiadem ſcripſit, atque eius verba ab Euſebio in proparaſceue recitantur. Credendum igitur, locum illum, quo octaua Olympiade fuiſſe dicitur, à quopiam adiectum eſſe. Nec illud mirum videri debet, cùm tota illa Chronica

Xenophon.

Plures Xenophontes.

Chronica Euſebij deprauata.

nica mirum in modum ſint deprauata. Scio tamen eſſe, qui Phlegontem teſtem faciant ſeptima Olympiade eum iam cognitum fuiſſe. Sed qui ſic ſentiunt, eos puto homonymia deceptos Thaletem Mileſium philoſophum feciſſe e Thaleta Cretenſi ſiue Illyrio poëta, cuius tanta fertur vetuſtas, vt Homerum præceſſerit. Et præceſſit ſanè ſi hic ſeptima, ille viceſima tertia Olympiade vixerit, vt Theopompo viſum eſt. In Euſebio igitur fortè fuerit Thaletas Lyricus poëta Olympiadi octauæ inſcriptus, è quo imperitus quiſpiam Thaletem Mileſium philoſophum fabricarit, quemadmodum Hipponactem, qui fuit mordaciſſimus poeta, philoſophum in eiſdem Chronicis fecerunt. Quo verò id magis credatur, Clementis etiam Alexandrini è libro primo Stromaton teſtimoniũ adduci poteſt, qui perinde atque ceteri, Thaletem primum Græciæ Sapientum circa Olympiadem quinquageſimam floruiſſe dicit. Plutarchus Thaletæ Muſici auctoris Pæanum meminit, ſed eum Cortynium Cretenſem, & de Glauci auctoritate Archilocho poſteriorem facit. Verùm, vt vt res de Thaleta Lyrico habeat, id conſtat inter omnes melioris notæ ſcriptores Thaletem Mileſium, vel Syrum, vt quidam voluit, circa quinquageſimam Olympiadem clarum fuiſſe. atqui idcirco, ſi Homerum hoc facias poſteriorem, neceſſe erit fateri, Cyri temporibus vixiſſe, cuius Xenophon Pædian cùm ſcripſerit, mirari liceret, quî factum ſit, vt tanti hominis in ea ætate non feciſſet mentionem, niſi quis tam ſit abſurdus, vt etiam inferius fontem omnis Græcæ eruditionis detrahere conetur. Quod igitur hic, quiſquis fuit, Xenophon de Homero prodidit, argumento eſt tantum abeſſe, vt hic Grylli filius fuerit, vt ne doctum quidem aliquem fuiſſe ſuſpicari queamus. Non igitur contra impiam ipſius de anno ſententiam diſputabo, nec illud commẽtum de Gallo, quod plurimis placuit, ridebo; ſed illud vnum addam, non aliam mihi videri cauſam inſcriptionis falſæ fuiſſe, quàm quòd Cicero dixerit libro primo de Diuinatione, Xenophontem Socraticum ſua ſcripſiſſe ſomnia. Hic igitur, quiſquis fuerit, impoſtor putauit ſua quoq; ſomnia probabiliora fore, ſi illi attribuerentur, cuius ſomnia mirabiles exitus & veriſſimos habuerunt. Atque hæc quidem ſatis ſint aduerſus falſam antiquariorum enneada, quam qui primus in lucem produxit, is mihi videtur nouem Muſarum chorum nominum ſuorum commentis voluiſſe æquare. Neque porrò dignam eam duxiſſem, contra quam tantum operæ inſumerem, niſi vidiſſem omnia Lexica plena eorum, quæ ſolis his fragmentorum falſis titulis pro veris ſunt aſſerta. Quid, quòd nemo ferè ſit antiquitatum inquiſitor,

Thaletas.

Hipponax.

Thales primus Græcia ſapientum.

qui

qui non hinc gentis ſuæ exordia mutuetur. Ne igitur hæc doctorum hominum anticipata de his ſuppoſitis auctoribus opinio obſtaculo nobis eſſet, putauimus diligenter eam prius eradicandam, quàm vetuſtam gentis noſtræ originem exponeremus. Strabo igitur, vt ab hoc auſpicemur, Græcis Cimmerios dici auctor eſt eos, qui Cimbri alio nomine vocantur. Diodorus è Cimmeriis temporis lapſu, Cimbros cœpiſſe nominari, quod Plutarchus etiam in Marij vita refert. Hoc igitur in primis his auctoribus credemus, Cimbros & Cimmerios non eoſdem modò eſſe, ſed nomine quoque & nominis ratione conuenire. E Cimmeriis igitur conciſione vocis Cimri, & melioris ſoni gratia Cimbri ſunt nominati. Cimmerios auté dictos ita eſſe quidá arbitrantur, quaſi Chimerij, id eſt, hiberni vocarentur; quam rationé Proteas Zeugmatites tuetur, non Cimmerios, ſed Chimerios ſcribendo. Feſtus Pompeius de Cimbris & Cimmeriis in hæc verba ſcripſit; Cimbri lingua Gallica latrones dicuntur. Cimmerij dicuntur homines, qui frigoribus occupatas terras incolunt; quales fuerunt inter Baias & Cumas in ea regione, in qua conuallis ſatis eminenti iugo circundata eſt, quæ neque matutino, neque veſpertino tempore Sole contegitur. Eiuſdem eſt opinionis Proteas Zeugmatites Chimerios nō Cimmerios ſcribens. Martialis (ſi ita nominatos cenſeamus) vocis originē ad hunc modū explicaret: Cimmerij qui. Chimerij.

„ *Si daret Autumnus mihi nomen, Opgrinus eſſem:*

„ *Frigida ſi Brumæ tempora, Chimerinus.*

Eraſmus item Cimmerios hanc nominis ſui cauſam habere, falsò putauit. Fuerunt qui pro Cimmeriis Cemmerios ſcriberent, à caligine, quam χείμερον vocant, quòd in perpetuis tenebris habitarent. Longiùs originem vocis Euſtathius quæſiuit, dicens Cimmerios dici quaſi κεμμένους ἐν τῷ ἀέρι, id eſt, caligine. vel κεμμένους περὶ ἠρία, id eſt, ſepulcra, vel κεμμένους ἐν τῇ ἔρᾳ, id eſt, in terra habitantes. Alij Cerberios dixerunt, in quorum numero eſt Crates, propterea (vt videtur) quòd loca tenerent Cerbero vicina. Hinc apud Ariſtophanem in Ranis Chaton interrogat: Cemmerij. Cerberij.

„ Τίς εἰς ἀναπαύλας ἐκ κακῶν καὶ πραγμάτων,

„ Τίς εἰς τὸ λήθης πεδίον ἢς ὄνου πόκας,

„ Ἢ 'ς Κερβερίους ἢ 'ς κόρακας, ἢ 'πὶ Ταίναρον; Quo loco cō mentator addit quoſdā etiā fuiſſe, qui apud Homerū pro Cimmeriis Cerberios legerét. Nobis nec Cimmerij, nec Cerberij, nec Cémerij recipiendi ſunt, contra Strabonis & Diodori auctoritaté, & verá vocis ſcripturá conſenſu omniū confirmatá. Eſt igitur alia ratio inuenienda, ob quam Cimmerij, atq; deinde Cimbri ſunt nominati. Neque

enim

enim, quod Feſtus videtur credidiſſe, alia eſt Cimbri, alia Cimmerij, vel etymologia vel ſignificatio. Fateor equidem fieri potuiſſe, vt nomen Cimbrorum, qui proximi Gallis ad Oceanum habitabant, & frequentibus excurſionibus vicina latrocinantium more populabantur, ad latrones tranſiiſſe, non quòd vox ita ſignificaret, ſed quòd mos gentis ita ferret, vt quotquot Cimbrici nominis eſſent, latrones apud finitimos iudicarentur. Sicut igitur molles & delicati Sybaritæ, ita latrones eadem loquendi figura Cimbri fortaſſe vocabantur. Plutarchus accurata veritatis inquiſitione nemini poſthabendus, Cimbros à Germanis latrones vocari ſcripſit, non à Gallis, vt Feſtus Pompeius. E quo fit veriſimile de moribus Cimmeriorũ, non de linguæ vel Germanicæ vel Gallicæ proprietate latrones ita vocatos fuiſſe, cùm idem addat de veriore ſententia, à natione nomen, non à latrocinandi conſuetudine, ductum eſſe. Eſt certè Cumber hactenus nobis vocabulum in vſu frequenti, quo impedimentum & onus graue ſignificatur: compoſitum è duabus voculis *Cum* & *Ber*, quaſi illud *Cumber* dicatur, quod vix ſit ferendum. *Cum* enim aduerbium, idem eſt quod Latinis vix, & *Ber*, idem quod fero vel porto. hinc *Bery* feretrum illud dicitur, quo inter duos onus aliquod portatur grauius, quàm vt ab vno ferri queat. Verbum autem *Ber* Anglis hodie etiam in vſu eſt, nobis *Bery* inde factum. *Cumber* igitur ab eo, quod vix tolerari poteſt, ad omnia ferè onera atque damna tranſiit. atque æquè *Cummer* atque *Cumber* pronuntiatur euphoniæ ratione. Hinc fortaſſe alluſione vocum *Cimber Cumber* nominatus eſt, eò quòd intolerabilis & damnoſus vicinis eſſet, propter rapinas & latrocinia quibus graſſabatur. Verùm hæc de origine vocis controuerſia ſatis magno argumento eſt, veram rationem à Græcis & Latinis ignorari. Germanis autem & Gallis videri de vocabulo ſuo vernaculo Cumbros, non Cimbros, nominandos eſſe, à damnis quæ inferebant. Alia igitur inueſtiganda eſt nominis ratio, quam non exteri tantùm probent, ſed quam nec ipſi ſibi turpem ducant, qui ſic nominantur. Cùm enim Cimmerij vox antiquiſsima ſit, & non nuper, vt Germani, inuenta, verum eſt illud Plutarchi iudicandum, non à moribus, ſed ab origine ſic vocatos eſſe. Quamobrem cùm maiores noſtri nulla nec natalium ſuorum, nec rerum geſtarum monumenta reliquerint, neceſſe nobis eſt, à Latinis & Græcis hiſtoriam petere; atque vbi hi nos deſerent, ad Hebræos confugere, qui his omnibus ſunt antiquiores, adeò vt eorum hiſtoriographus Moſes quadringentis circiter annis Troiano excidio ſit vetuſtior. Ex hoc igitur, ſi gentis noſtræ primordia ſumere queamus,

Cimbri.

Cumber.

teſti-

teſtimonium adferemus, cuius vnius auctoritas infinito plus ponderis habet quàm ceterorum omnium, qui origines vetuſtas ſcriptis prodiderunt. Hic ſcribit Lamecho filium fuiſſe, cui nomen diuino adflatu fecit Noæ, qua voce quies ſignificatur, eò quòd terræ nauigante eo in Arca ſua ab omni hominũ labore eſſent quieturæ. Apud Latinos & Græcos diuerſa eidem nomina data ſunt, & è nominum diuerſitate non pauci errores in hiſtoriis eorum ſuborti. Ex hac fabularum magnus Oceanus in poëtarum regionem inundauit, qui dũ è veteri memoria per manus inter homines tradita, citra tamen omnem temporum ſupputationem, quæ nulla ipſis ante Olympiades fuit, diluuij mentionem accepiſſent, alius aliam inundationem finxerunt, pro ſuæ quiſque gentis antiquitate tempora diſcernentes. Euſebius, Auguſtinus, Oroſius, & ceteri plerique omnes aliud Ogygium diluuium fuiſſe credunt, aliud Deucalionium, aliud item illud quod Moſes deſcripſit. Plato de multis diluuiis tam temerè credidit Ægyptiis, quàm de inſula Atlantica, quam cùm hominum obliuio & metus nauigationis è notitia ſuſtuliſſet Geographorum, crediderunt ij, qui fuiſſe olim legiſſent, maxima aliqua inundatione ſummerſam & abſorptam apparere deſiiſſe. Varro Ogygio diluuio nihil nouit antiquius, in hoc Bœotis conſentiens, apud quos Thebarum Rex Ogyges indigena fuiſſe memoratur. Ptolemæus Mendeſius cùm Moſen æqualem faciat eorum temporum, quibus Amaſis in Aegypto, & Inachus Argis regnauit, fueritque Ogygium diluuium poſterius ſub Phoroneo Inachi ſucceſſore, de Græcorum opinione colligitur poſt Moſen illud fuiſſe. Pòſt verò Argis regnante Crotopo; inundatio terras operuit, ſi eiſdem auctoribus ſit credendum, in qua nemo præter Deucalionem Promethei filium, & Pyrrham coniugem eius & ſororem ſit ſeruatus. Cùm itaque Auguſtinus de veterum monumentis aſſerat, Ogygium maius fuiſſe, quàm diluuium Deucalionis, cogemur fateri, non plures in Ogygio, quàm in eo, quod ſub Deucalione accidit, homines ſeruatos fuiſſe. Quæ ſi vera ſunt, conſequens eſt, hæc duo non minora, vt plerique omnes ſcripſerunt, ſed maiora fuiſſe, quàm illud quod ſub Noa dicitur accidiſſe, ſi inundationis magnitudo paucitate ſeruatorum hominum ſit metienda. Hæc quia abſurda ſunt & malè cohærentia, non verebor aſſerere, vnum duntaxat, non plura diluuia, atque illud apud diuerſos diuerſa nomina ſortitum eſſe. Poëtæ enim priſcæ ſapientiæ profeſſores non à maioribus ſolùm, ſed ab hiſtoria etiam exterarum gentium, videntur inundationem quandam omnium terrarum

Noa.

Noa apud ſcriptores diuerſa nomina.

Diluuium Ogygium. Diluuiũ Deucalionium. Diluuium Noa.

Ogyges.

Phoroneus.

Crotopus.

Deucalion.

Pyrrha.

Auguſtini opinio.

Vnum nõ plura diluuia.

nouiſſe, ſed quo tempore illa accidiſſet, ad vnum omnes ignoraſſe. Sub antiquiſſimo igitur quiſque ſuæ gentis auctore id opinatur cõtigiſſe: atque ita diuerſitas nominum diuerſas ætates fecit, quas, quia ad verum temporum calculum reducere nemo potuit, in eam ventum eſt opinionem, diuerſas fuiſſe inundationes. Deinde, quòd viderent homines veræ Chaldæorum, Hebræorum, & Phœnicum hiſtoriæ periti, non conuenire has inundationes, cum vniuerſo illo diluuio, quod Noa vidit: crediderunt Ogygium & Deucalionium non vniuerſum orbem, ſed partes aliquas duntaxat occupaſſe, vt & illud apud Platonem, quo Atlanticus orbis eſt ſummerſus. Verùm ſi quæ poëtæ de Deucalionis diluuio ſcribunt, quod tamen minimum illi ſtatuunt, qui diuerſa faciunt, conſiderentur: non poterimus effugere, quin contrà atque Euſebius, Auguſtinus, & ceteri eiuſdem ſententiæ patroni, ſentiamus. Ouidius certè, qui omnium manibus teritur, Deucalionis diluuium vniuerſum fecit, ſolos duos relinquens, & ne illos quidem ad liberos procreandos idoneos; qua de cauſa è lapidibus durum à ſtirpe genus nobis dederunt. Et nemo ſanè Noæ nomen ad etymologiam rectiùs expreſſit, quàm Ouidius ita canens:

Cauſa erroris de pluribus diluuijs.

Deucalionis diluuium vniuerſum Ouidio.

Noæ etymon.

„ *Redditus orbis erat, quem poſtquam vidit apertum,*
„ *Et deſolatas agere alta ſilentia terras,*
„ *Deucalion lacrymis ita Pyrrham affatur obortis.*

Eſt hæc ſanè Noæ vera & accurata interpretatio, è qua ſuſpicari cogor Moſis libros ab Ouidio diligenter lectos fuiſſe. Huic ſuffragatur & illud à Virgilio in Georgicorum primo libro ſcriptum:

„ *Continuò has leges, æternáque fœdera certis*
„ *Impoſuit natura locis, quo tempore primùm*
„ *Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem,*
„ *Vnde homines nati durum genus.——*

Pindarus in Olympiis his videtur præiiſſe:

„ Ἔα πόλεμον μάχαν τε πᾶσαν
„ χωρὶς ἀθανάτων, φέροις
„ δὲ πρωτογενείας
„ Ἄστει γλῶσσαν, ἵν' αἰολο-
„ βρόντα Διὸς αἴσᾳ
„ Πυῤῥα Δευκαλίων τε παρ-
„ νασοῦ καταβάντε,
„ δόμον ἔθεντο πρῶτον ἄτερ

δ' εὐ-

„ δ᾽ εὐνᾶς ὁμόδαμον
„ κτήσαθαν λίθινον γόνον·
„ Λαοὶ δ᾽ ὀνόμασθεν.

Quæ ſic reddantur Latinis. Miſſum fac bellum, & omnem pugnam, quæ longè remota eſt à Diis, ſed feras vrbi, in qua prima hominum facta eſt generatio, linguam, vbi Iouis variè tonante fato, Pyrrha & Deucalion è Parnaſſo deſcendentes, primam domum poſuerunt, & ſine cubili fœtum ſaxeum, qui ſimul in populum coaluit, acquiſiuerunt, qui Laoi, id eſt, lapides inde dicti ſunt. Lycophron item obſcura illa Pleiadum ſtella totius terræ inundationem hanc fuiſſe, ſatis clarè docet, vt cetera eius pleraque ſint caliginoſiſſima: *Laoi, populi dicti.*

„ Ὅτ᾽ ἠμάθυνε πᾶσαν ὀμβρήσας χθόνα,
„ Ζηνὸς καχλάζων νασμὸς, ἡνίκ᾽ ἦν πρὸς πέδῳ
„ Πύργοι κατηρείποντο, τοὶ δὲ λοισθίαν
„ Νήχοντο μοῖραν πρ᾽ ὀμμάτων δεδορκότες.

Quæ in hanc ſonant ſententiam:

Quando integram terram Iouis vis vuida
Vaſtabat vnda, & turribus cadentibus
Homines natabant ante oculos ſummi ſuos,
Fati videntes ſinem inuitabilem.

Omitto reliqua poëtarum teſtimonia, ne prolixitate ſim odioſus. Non poſſum tamen non addere, eos ſimiliter in hac opinione fuiſſe, qui citra figmenta & carminum delicias ſcripta ſua nobis reliquerunt. Theophilus vir eruditiſſimus, & in religione noſtra Alexandriæ Epiſcopus, ad Autolycum ſcribens, indicauit Noam à quibuſdam Deucalionem vocari. Plutarchus item in eo libello, quo docet brutis non deeſſe rationem, apertiſsimum dedit argumentum, idem omnino Moſis diluuium cum eo eſſe, quod ab exteris decantatur. Columbam enim à Deucalione emiſſam fuiſſe, ab iis proditum dicit, qui fabulas conſcripſerunt, id eſt, antiquam hiſtoriam: de cuius emanſione didicit terras deſiccatas ab inundatione eſſe. Hoc cùm Noæ à noſtris tributum videamus, quis ambigat de eodem diluuio, & ab illis & à noſtris agi? Ioſephus clariùs idem multorum teſtificatione docet, cuius verba quòd antè poſuerim, cùm de Mnaſea diſputarem, non eſt quòd hîc repetantur. Noa igitur à nimia humoris copia Deucalion à Græcis nominatus videtur: δεύομαι enim propriè dicitur τὸ ὑπὸ Διὸς ὕεσθαι, id eſt, à Ioue complui, ſi etymorum ſcriptori fides habenda.

Theophilus, Alexandriæ epiſcopus.
Noa Deucalion.
Deucalionis etymon.

Nimiam ergo illam pluuiam omnibus humoris & aquarum catara-
ctis in terram immani impetu ruentibus accommodata voce expreſ-
ſerunt. Huic verò vxorem addidêre Pyrrham nomine, quòd tum de-
Pyrrha ſignificatus. mum homines generari cœperint, cùm terra ignei elementi vi deſic-
cata eſſet, vt nomine ipſo indicatur. Alij Noachi vxorem voce Cim-
brica Barthanam nominarunt, qua diuina poteſtas perpetuę parien-
di ſucceſſioni præſidens notatur, de qua ſuo loco plura. Crediderunt
enim, cùm veræ hiſtoriæ eſſent ignari, ex humore & calore homines
perinde natos fuiſſe, atque lapides in fornacibus coquuntur, & ideò
Prometheus. Laos nominari. Prometheus enim è luto & igne cælo furtim ſurre-
Noa, Ogyges. pto homines dicitur finxiſſe. Eundem Noam alij Ogygem vocaue-
Ogygia. runt, voce Græcis Grammaticis non ſatis explicata. Stephanus Ogy-
giam, præter inſulam, in quam Vlyſſes naufragus eiectus fuit, accipi
etiam dicit pro Bœotia, proque Thebis ab Ogygo filio Germeræ, &
Ogygus. ab eodem Ogygo Lycios etiam Ogygios vocari, quibus addit è Chro
Ogygij. nicis Characis totam Atticam Ogygiam olim vocatam fuiſſe. Suidas
Ogygium. Ogygium vetuſtum vel permagnum interpretatur, ſed hæſitans
ſubiungit vel ita eſſe, vel ab Ogygo priſco Thebarum rege, nomen
Ogygis & Ogeni etymõ. duci. Mihi placet Ogygem ab euêtu appellationem habere, eò quòd
ὤγυξε τὴν γῆν, id eſt terram aperuit vndis dilapſis. Eundem alij Oge-
num videntur dixiſſe ſimili cauſa, ab οἴγω ſiue ὤγω & γένος, propterea
Ogygia vel Ogenia. quòd generis humani ianuam aperuerit. Quod autem hic antiquiſ-
ſimus ſit eorum, qui poſt diluuium vixerunt, non eſt mirum, quæ-
cunque antiqua ſunt & peruetuſta ea Ogygia vel Ogenia vocari, at-
Ogygia mala. que mala Ogygia maxima, propterea quòd diluuio nihil vnquam
mortalibus maioris mali euenit. Latini antiqua Cimbrorum voce
Noa, Saturnus. Noam Saturnum indigitant, quam mox ad originem vocabo. Hic
igitur, cuius tempore terræ vndis copertæ fuerunt, tres filios ante
Sem. diluuium ex vxore ſua ſuſtulerat, Sem, Cham & Iaphet. qui vnà cum
Cham. parentibus & vxoribus ſuis in Arca ſeruati fuerunt, ad humani ge-
Iaphet. neris ſtirpem rurſus redintegrandam & dilatandam. Cùm igitur è
montibus Ararat, in quibus poſt diluuium Arca conſtitit, verſus oc-
cidentem in camporum planiciem deſcendiſſent, multiplicati ſunt
mirum in modum, & obliti fœderis, quo à Deo Optimo Maximo
ſtatutum fuerat, terras inundatione nunquam rurſus totas perituras
Turris Babel. eſſe, cœperunt temerario auſu & impio turrem ædificare, cuius alti-
tudine ab vndis poſſent ſeruari, ſi fortè Iupiter iterum mortales vel-
let vndis penitus abolere. Deus itaque, quò ſtolidam cogitationem
Linguarum diuerſitas. euerteret, linguas diuerſas induxit, vt alterum alter non intelligeret.
Hac occaſione ſecundum linguas & cognationes varias in diuerſas
par-

partes commigrarunt, ita quoque hominum multitudine exigente. E maximo igitur natu filiorum Noæ, nomine Sem, Hebræi deſcenderunt: è Chamo Ægyptij & Æthiopes, & vicinæ gentes: è Iaphet verò minimo natu de tribus, omnes populi, qui Aſiæ partes à Tauro ad Tanaim vſque tenent, & omnes vnà Europæi. Maximus porrò natu filiorũ Iaphet fuit Gomer, à quo Gomerij ſiue Cimmerij maiores noſtri genus ducunt. Operæprecium igitur erit è Moſis hiſtoria ea principio transſcribere, quæ ad primam gentis noſtræ originem ſpectant. Hæc autem ſic in noſtra editione Latina habent. Erant ergo filij Noæ, qui egreſſi ſunt de Arca, Sem, Cham & Iaphet. Porrò Cham ipſe eſt pater Chanaan. Tres iſti filij ſunt Noæ, & ab his diſſeminatum eſt omne genus hominum ſuper vniuerſam terram. Cœpitque Noa vir agricola exercere terram, & plantauit vineam, bibéſque vinum inebriatus eſt, & nudatus eſt in tabernaculo ſuo. Quod cùm vidiſſet Cham pater Chanaan, verenda ſcilicet patris ſui eſſe nudata, nunciauit duobus fratribus ſuis foras. At verò Sem & Iaphet pallium impoſuerunt humeris ſuis, & incedentes retrorſum operuerunt verenda patris ſui, facieſque eorum auerſæ erant, & patris virilia non viderunt. Euigilans autem Noë ex vino cùm didiciſſet, quæ fecerat ei filius ſuus minor, ait: Maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis, dixitque: Benedictus eſt dominus Deus Sem. Sit Chanaan ſeruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitque Chanaan ſeruus eius. Vixit autem Noë poſt diluuiũ trecentis quinquaginta annis, & impleti ſunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus eſt. Hæ ſunt generationes filiorum Noæ, Sem, Cham & Iaphet, natique ſunt eis filij poſt diluuium. filij Iaphet Gomer & Magog, & Madai & Iauan, & Tubal & Moſoch & Tiras. Porrò filij Gomer, Aſcenez & Riphat & Togorma. filij autem Iauan, Heliſa & Tharſis, Cethim & Dodanim. Ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis, vnuſquiſque ſecundum linguam ſuam, & familias in nationibus ſuis. In his igitur Moſis verbis apertè cernimus, genus omne ipſius Cimmeri, ſiue Gomeri, & eam quam Deus pollicitus eſt Iapeto ſtirpis latitudinem, Noæ ſuggerens, quid quiſque filiorum in poſteris conſequeretur. Lingua enim ſanctorum patrum filiis ſuis vel bene vel male precantium non ira aut amore, ſed Dei inſtinctu gubernabatur, quamuis affectiones eorum cum Dei voluntate conſentirent, vtpote quæ de probis pectoribus proficiſcerentur. Latitudo igitur Iapeto patris precatione prædicta in Comero maximè eluxit, cùm ſemper in omnibus eius poſteris, tum maximè in illis, qui primi fuere Latini nominis

Hebræi. *Aegyptij. Aethiopes.* *Aſiani.* *Europæi.* *Gomer, Gomerij, ſiue Cimmerij.* *Chanaan.* *Cham impudens.* *Sem & Iaphet verecundi.* *Noæ anni.* *Filij Iaphet.* *Filij Gomer, & Iauan.* *Inſulæ gentiũ.* *Benedictionũ vis.* *Latitudo Iapeti in Comero.*

minis auctores. Nam Romanis rerum potitis, latitudo ſalutis in Iudæa nata eſt, non amplius vnius gentis terminis continenda. Ceterùm nomen primi genitoris in ſolis noſtris maioribus manſit, ad quos, ſub appellatione Francorum religio Chriſtiana cum imperio tranſiuit: vt non immeritò Chriſtianiſſimi ſint poſteà nominati. Noſtra enim regio, vt pòſt docebimus, Francos dedit illos, qui poſt eiectos Romanos latiſsimè in Europa regnarunt, qui non ſolùm à Gomero genus, vt Romani, ſed nomen etiam ducunt, & eandem hactenus linguam retinent, qua Gomer vtebatur. Nec verò has tantùm antiquitatis ſuæ habent reliquias, ſed ipſo etiam nomine, quo Franci nuncupantur, illius benedictionis, qua Iapeto Noachus bene precatus eſt, memoriam conſeruarunt æternam. Ioſephus Cimmerios Gomareos nominauit, quos eoſdem eſſe dixit cum illis, quos Græci Galatas appellant. Sunt ſanè Galatæ Cimmerij, ſed non ſoli, ſi Galatarum nomine eos voces, quos Græci ſic vocarunt, ſed de hoc pòſt latiùs. Nunc ſufficit, ſi oſtendero & nomen & regionem primam Cimmeriorum. Non erit igitur inutile Ioſephum grauiſsimum teſtem ſuis verbis loquentem audire, qui Moſaicam breuitatem nonnihil illuſtrauit:

Franci Chriſtianiſsimi cuiates.

Cimmerij, Gomarei, Galatæ.

Ἦσαν δὲ τῶν Νώχου παίδων υἱοὶ, ὧν ἐπὶ τιμῇ τοῖς ἔθνεσι τὰ ὀνόματα ἐπετίθεσαν, οἱ γῆν τινα καταλαμβάνοντες. Ἰαφθᾶ μὲν οὖν τοῦ Νώχου παιδὸς, ἦσαν ἑπτὰ υἱοί. κατοικοῦσι δὲ οὗτοι ἀπὸ Ταύρου καὶ Ἀμάνου τῶν ὀρῶν ἀρξάμενοι, καὶ προῆλθον ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσίας ἄχρι ποταμοῦ Ταναΐδος, ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρώπης ἕως Γαδείρων γῆν ἣν ἔτυχον καταλαμβάνοντες, καὶ μηδενὸς προκατοικήσαντος τὰ ἔθνη τοῖς αὐτῶν ἐκάλουν ὀνόμασι. τοὺς μὲν γὰρ νῦν ὑφ' ἑλλήνων Γαλάτας καλουμένους Γαμαρεῖς δὲ λεγομένους Γόμαρος ἔκτισε.

Quorum hæc eſt ſententia: Qui verò terram aliquam occuparunt, nomina gentibus impoſuerunt in honorem eorũ, qui de liberis Nochi fuêre procreati. Iaphtæ igitur vni de Nochi filiis ſeptem fuêre maſculę proles, quorum regiones à Tauro & Amano montibus exorſæ in Aſia quidem ad Tanaim vſque, in Europa verò ad Gaditanorum vſque terram pertinebất. quas cùm pro ſua quiſque ſorte occupaſſent, de nominibûs ſuis gentes nuncuparunt, propterea quòd nemo illic antè mortalium habitauiſſet. nam Gomarus Gomareos à ſe vocatos condidit, quos Græci Galatas nominant. Hic Gomer Iaphet filius, Gomeros condidiſſe dicitur. Sed quid hoc dices ad Cimmerios, quorũ hic origo quęritur? Facile ſit hoc expedire, modò cõcedatur Græcis cognatas litteras eſſe gamma & cappa, atq; ita minimo diſcri-

Sedes filiorum Iaphtæ.

diſcrimine pro media littera eam poſitam eſſe, quæ tenuis vocatur. E Gomer igitur Comer fecerunt. & fuit fortaſſe antiquiſſimis Hebræorum ea Gimel pronunciatio, vt ab exteris per Cappa redderetur. *E Gomer Comer factum.* Sed hoc leuius eſt & minoris momenti, quàm in eo ſit laborandum, cùm frequentiſſimæ fiant cognatarum litterarum permutationes. Verùm alterum non æquè facile, qua de cauſa o micron tranſiuerit in Iota, vel ſi quis malit y pſilon. De y pſilo nõ eſſet quæſtio ardua, cùm in illud ex o micro frequens fiat tranſitus; at Cimber & Cimmerius per Iota plerunque ſcribi inueniuntur, vt ex Suidę aliorumque Lexicis de ordine litterarũ eſt videre. Alia igitur ratio quærenda: quæ tamen in promptu eſt iis, qui vel à primo limine Hebræorum litteras ſalutarunt. Quod enim Gomer in coniugatione *Gomer.* Cal dicitur, id in cõiugatione Piel Gimer erit: in Cal igitur Gomer *Gimer.* nihil aliud eſt quàm finitus, ſiue abſolutus & perfectus eſt; in coniugatione verò Piel Gimer, idem eſt quod perficit Latinis. Poteram aliud etiam cauſari, quòd apud Hebræos vocales non adſcribantur, atque ita procliue ſit aliter ab aliis eaſdem conſonantes pronunciari, dum alius hanc, alius illam vocalem intelligendam arbitratur. Præterea alia eſt etiam ratio de illius ſeculi conſuetudine ſumpta, quo Gomer vixit. Dabantur tum nomina pleraque non fortuito caſu, ſed diuino inſtinctu, vt in Noë & Iaphet eſt clarum; quorum ille *Nomina diuino inſtinctu data.* à quiete terrarum, hic à poſteritatis latitudine dictus eſt. Iam cùm Iaphet ſeptem filios haberet, nullus inter omnes fuit, qui generis latitudinem diuinitus ei promiſſam magis perficeret abſolueretque, quàm Gomer; tum quia primogenitus, in quo promiſſioni iam ſatisfieri cœpit, tum quòd à nullo filiorum plures populi originem duxerint, vt in progreſſu patebit. Dicendus igitur potiùs Gimer, id eſt perfecit; quàm Gomer, id eſt abſolutus ſiue perfectus eſt. Et fortaſſe priſci Hebræi Gimer, non Gomer pronunciarunt: quod ex eo fit veriſimile, quod Homerus antiquiſſimus Græciæ ſcriptorũ Cimmerios nominari non Gomerios, cui equidem potiùs credam, quàm illis qui poſtea Holem pro Hiric addiderunt. Siue enim Eſdras, ſiue alius Gomer pro Gimer ſcripſerit, id certè tum contigit, cùm Cimmeriorum apud Hebræos omnis memoria & notitia periiſſet. Quãobrem Græcorum pronunciatio videtur germana atque genuina eſſe priſcorum, ad illos præſertim Gomeri poſteros ſignificandos, ſub quorum imperio perfectio latitudinis erat futura. Nam fuerunt & alij, qui ſe Gomaros ſiue Comaros nominarunt, patrem Gomerum non Gimmerum referentes: de quibus pòſt agetur. Maximum enim *Cimmerii nominis myſteria.* vaticinium ſub hoc Cimmeri nomine deliteſcit. Cuius, dicet quis, rei?

rei? Cuius, niſi illius quæ æquè ad omnium mortaliũ ſalutẽ ſpectat? Oracula ſacra non de rebus externis;non de diuitiis corporis,non de aliis homini nõ neceſſariis ſunt interpretãda,niſi illa ipſa hanc interpretationẽ indicabunt. Iapeto igitur promittitur latitudo,quoniam ipſius progenies tũ latitudinẽ imperij tenebit,cùm perfectio generis humani in terras deſcendet. Hoc enim apertè mõſtrat Noach,dũ ſic Iapeto felicitatẽ precatur: Dilatet Deus Iaphet,& habitet in tabernaculis Sem : ſit Chanaã ſeruus eius. Num hic aliud ſignificatur,quàm eo tempore, quod ſancti patres expectabant, Iapeti progeniẽ Africæ dominaturam,& habitaturã in tabernaculis Sem, id eſt in Iudæa & Hieroſolymis,vbi dominus Deus Semi erat benedicendus? Quis verò dominus Deus Sem,quem Noach benedictum dicit? An non omnium Deus vnus eſt,& non Semi ſolius, ſed dominus vniuerſorum? Eſt ſanè. Quis igitur dominus Deus Semi? Ille nimirum, qui quamuis ſit idem Deus omnium; Semi tamen Deus propriè dicitur, quia carnem erat è Semi progenie aſſumpturus,atque id eo tempore dum Cimmeri poſteritas perfecerit latitudinem imperij Iapeto promiſſam; quę ſub Auguſto erat futura,Iano iam tertiùm clauſo. Cimmerij igitur potiùs ſunt, quàm Comari dicendi, qui hanc latitudinem erant perfecturi, in qua omnes gentes benedicturi eſſent Deum Semi. Inuenta eſt igitur vera Cimmeriorum non origo tantùm, ſed vera etiam nominis cauſa, quæ indicat ingentem latitudinem Iapetij generis in hac ſtirpe maximè abſolutam fuiſſe. Redeamus igitur ad Iapetum, videamusq́ue, an ex hac priſca memoria lucis aliquid Græcis & Latinis queat exoriri. Mirum enim eſt,quàm pij homines oblectentur, cùm vident antiquorum fabulas ex hiſtoria ſacra dimanare, ſed ob claram notitiam veritatis eis denegatam infinitos trahere errores. Nihil eſſe reor tam validum ad atheos quoſdam philoſophos ad ſaniorem mentem reuocandos, quàm videre, ad antiquiſſimos & Græcorum & Latinorum ſub obſcura caligine tantum ſaltem veritatis perueniſſe, quantum ſatis ſit ad commonſtrandum, magnam eſſe inter omnes gentes de primis hominibus poſt diluuiũ conſenſionem. Priùs igitur quid Græci de patre Gomari prodiderint,breuiter indicabo;ne ſi accuratè excutiam omnes auctores,feſtinis animis nauſeam prouocem. Iaphet à Græcis Iapetus dicitur. quem, quòd patrem ignorarent, Cæli & Terræ filium fecerunt, illa nimirum loquendi conſuetudine, qua ignoti generis homines terræ cæliq́ue progeniem vocamus. Minutius Felix in eo libro, qui Octauius inſcribitur(vt Lactantius teſtatur,quiq́ue apud huius ętatis homines falſò habetur octauus liber Arnobij contra Gentes)Saturnum dicit

Quis Deus Semi.

Vtilitas ſacrarum literarũ cum poetis collatarum.

Iapetus.

Minucij Felicis libellus.

dicit Cæli Terræque filium, ea de cauſa apud Italos haberi, quòd eſſet ignotis parentibus, vt in hodiernum, inquit, inopinatò viſos, Cælo miſſos, ignobiles & ignotos Terræ filios nominamus. Poſſemus idem de Tertulliani, Quinctilianique teſtimonio docere, niſi apud Ciceronem etiam Terræ filij pro obſcuris non vno loco ponerentur. Sic apud poëtas Terræ progenies, fraterculus Gigantum, &, Tertius è cælo cecidit Cato, dici videmus. Hinc Heſiodus:

Saturnus cur Cæli Terræque filius.

Terræ filij.

„ ——Αὐτάρ ἔπειτα
„ Οὐρανῷ εὐνηθεῖσα τέκ' ὠκεανὸν βαθυδίνην
„ Κοῖόν τε, κρεῖόν θ', ὑπερίονά τ' Ἰαπετόν τε.

Virgilius partim huc, partim ad locum qui eſt in alio huius poëtæ opere reſpiciens, de eadem re ſic cecinit:

„ *——Tum partu Terra nefando*
„ *Cœumque Iapetumque creat, ſæuumque Typhoëa.*

Hunc igitur, quia Græci antiquiſſimum omnium fuiſſe exiſtimarunt, omnes homines Iapetionidas dixerunt, vt è Pindaro in nona ode Olympiorum liquet. Horatius item, audax Iapeti genus mortales nominauit, Græcos ſecutus. Huic filios ex Aſia vxore tribuunt, vt eſt apud Apollodorũ, eò quòd filios ex Aſia in Europam traduxerit. Nomina verò filiorũ cùm ignorarẽt, ab hiſtoria ad allegoriam declinantes, Prometheum à prouidentia, Epimetheum à conſiliis poſt factum, Atlantem à labore ferendo, Menœtium à morte, quæ omnes Iapeti filios manet, nuncuparunt: quibus quatuor potiùs in homine affectiones, quàm quatuor filij ſignificantur. Prometheus enim mens eſt cælitus immiſſa, quæ facit vt homo homo ſit, quãuis & ipſa idea hominis in opifice Deo conſiſtens, eadem voce aliquando notari videatur. Epimetheus ignorantia eſt & obliuio, & à recta ratione declinatio, quæ à Carne & Pandora ſiue ſerpente originem ducens, fons eſt omnium malorũ. Atlas condemnatio eſt, qua in tolerandis oneribus ſumus obiecti. Menœtius mors eſt, & quæ mortem conſequuntur. Sed hæc aliter ab aliis poëtis & canuntur & explicantur. Latini eadem ferè ratione Ianum quadrifrontem finxerũt, tametſi alię quoque eius ſint rationes. Nobis hîc ſatis eſt intelligere, fontem fabularum à primo Europeæ gentis auctore manare, qui ex Aſia genus noſtrum dicitur ſuſtuliſſe. Terra autem alio nomine Themis dicitur, vnde fit vt Prometheus Themidis quoque filius dicatur, quod in Æſchylo ipſemet teſtatur, his verbis:

Aſia, Iapeti uxor.

Iapeti filij à Græcis aſcripti.

Prometheus.

Epimetheus.

Atlas.

Menœtius.

Pandora.

Ianus quadrifrons.

Fons fabularũ à quo manarit.

Terra, & Themis dicta.

Aeſchylus.

„ Ἐμοὶ δὲ μήτηρ οὐχ ἅπαξ μόνον Θέμις,
„ Καὶ Γαῖα, πολλῶν ὀνομάτων μορφὴ μία.

Verùm hæc (vt dixi) ex hiſtoriæ incerta & obſcura auditione ad myſteria naturæ,& eorum quæ ſupra naturam ſunt, Theologi Græcorum tranſtulerunt. In illo tamen clarum ſatis veræ antiquitatis hæſit veſtigium,quòd Iapetus ex Aſia filios ſuos produxerit. Latinis nullus vetuſtior parens inuenitur quàm Ianus, quem idcirco Italiæ indigenam dixerunt,quòd genus eius ignorarent. Cùm igitur conſtet Iapetum primum in Italiam traieciſſe, cogimur fateri, eundem Ianum ab illis dictum fuiſſe. Huic opinioni meæ illud adſtipulatur, quod Hyginus ex Protarcho Tralliano tradit, Ianum in Italia cum Chameſe æquè indigena terram poſſediſſe, ita participata potentia, vt regio Chameſene, opidum Ianiculum vocaretur. pòſt ad Ianum ſolum regnum redactũ eſſe, qui creditur geminam faciem prætuliſſe,vt quæ ante,quæq́ue poſt tergum eſſent,intueretur. Scimus enim Chamum, ſiue Chameſem fratrem Iapeti fuiſſe, atque ideo ſuſpicor vnà cum fratre in Italiam nauigaſſe,vel poſt,ad eum viſendum traieciſſe. Quòd verò Ianus pòſt ſolus regnarit, ex eo videtur contigiſſe, quòd Chamus improbiſſimus omnium ſcelerum inuentor à fratre ſit eiectus,& communi hoſpitio excluſus,ne totam gentem vitiis ſuis ſpurciſſimis inquinaret. De improbitate autem huius ſatis aperta eſt apud Moſem oratio, apud quem dicitur Noa hunc filium execratus eſſe,quòd pudenda ipſius per contumeliam reuelaſſet. Sicut igitur Noa omnes filiorum colonias viſitabat, quò in vero Dei cultu & bonis inſtitutis eos contineret;ita Chamus ad omne ſcelerum genus factus,vbique idôlolatriam & pæderaſtiá,& cetera id genus horrenda vitia ſeminabat.Pater itaque, vel ab impio filio,qui ſibi ſacrilegio execrando Iouis nomen ſumpſit, expulſus (vt poëtæ fabulantur) vel vt Ianum filium viſitaret,in Italiam appulit, vbi à Cimmeriis, Iani

Saturni etymon. ſiue Iapeti progenie,Saturnus dictus eſt,quod noſtra lingua magnũ & potens ſemen ſignificare,alibi erit latius oſtendendum. Nec alia voce Noa meritiùs vocari potuiſſet, quòd ex eius ſemine vniuerſum hominum genus procreatum eſſet. Ab hoc Saturnia nominata eſt, &

Latij etymon. Latium,ſed non (vti Latini putant) à latendo, verùm de Cimbrico ſermone,quaſi Lat ſ-hum,id eſt poſtrema & vltima domus: quod hic

Ianus bifrons, quid ſignet. Saturnus ſiue Noa vltimam exegiſſet ſenectam. Ianus porrò bifrons dictus eſt,vel quòd illa videret, quæ ante & poſt diluuium contigerunt, vel quòd Aſiam ſimul & Europam frequenter videre cogeretur,quoniam vtrobique magnam ſobolem haberet. Macrobius hiſtoriæ veræ neſcius ad prudentiam retulit: alij phyſicôs omnia interpretati ad anni principium & finem. Ambroſius hiſtoriam illam, qua Sem & Iaphet narrantur retrorſum incedere, quo auerſi patris

puden-

pudenda pallio velarent, ad allegoriam transfert,non illam quidem valde propoſito conuenientem,ſed talem tamen,quæ poſsit non incommodè Iano applicari. Volebat hic indicari, viri prudentis eſſe, non præſentia, & quæ in oculis ſunt, tantùm videre, ſed præterita etiam & futura cogitare. Potuit forſan duplex Iani facies Iapeti hoc prudentiſsimum & in primis pium factum apud vetuſtiſsimos ſignificaſſe, quod poſterorum ignorantia aliò detorſerit, allegoricôs duntaxat illud interpretata, quod de hiſtoria fuiſſet acceptum. Verùm id non magni refert: aliquid ſaltem eſt Ambroſij commentum, Iano potiùs cõuenire de vera narratione, quàm de frigida allegoria. Crebrò admonui & admonebo priſcis ſymbolis copioſas & vberrimas ſemper cauſas ſubeſſe, tametſi prima ſtatim fronte ſe non prodant.

Altera ratio ob quam bifrons.

Potuit igitur & illo nomine Ianus bifrons eſſe, quòd non illa modò bene gereret,quæ ante ſe videret, verùm ea quoque bene adminiſtraret,quæ non videret;vti in hoc pio pudore factum legimus, in quo & patris honori optimè conſuluit, veſtẽ iniiciendo; & viſum ſic eſt moderatus,ne quid in oculis eſſet,cuius vel pudere in præſens, vel in poſterum pœnitere eum poſſet. Non ignoro equidem illud:

„ *Felix à tergo, quem nulla ciconia pinſit.*

Et Homericum item ſcomma in Agamemnonem ab Achille dictũ:

„ Οὐδέ τι οἶδε νοῆσαι ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. *id eſt,*
Nec ſcit conſiliis res antè retroque videre.

Atque hac etiam ratione duplicẽ faciem Iano fingi potuiſſe. Verùm hoc ago,vt intelligatur non moralem tantùm ſententiam,ſigno hoc expreſſam eſſe, ſed hiſtoriã etiam verã eius monitu ad poſteros fuiſſe tranſmiſſam.

Numus Iani.

Huius rei teſtimoniũ in æreo numo vetuſtiſſimũ extabat;qualẽ & nos vidimus frequenter, in quo altera parte bifrons caput,in altera nauis excuſa cernebatur,quam malè Ouidius ad Saturni nauem cum ceteris pertinere arbitratur: ferè enim vetuſtæ conſuetudini aduerſatur, alterius res geſtas in auerſa numiſmatis parte conſpici,quàm eius, cuius facies in eo præfertur. Sed hoc omnibus erroris ſeminarium fuit, quòd Ianum crederent indigenam fuiſſe, non verò aliunde adnauigaſſe. Ex hoc in prouerbium abiit, Aut caput aut nauem. Apertè igitur ſatis indicabatur, & nauigio in Italiam veniſſe, & Aſiam non ita reliquiſſe, vt non aliquando cogeretur reſpicere, cura ſua paterna vtramque gentem tuendo. Vt enim vtrobique quaſi Epiſcopus quidam, an res bene gererentur, videret; opus illi eſſe videbatur duobus capitibus,altero in Italia,altero trans mare in Ionia & reliqua Aſia, quam ſoboles eius tenebat.

 Omit-

Omitto reliquam Europam, quam latiſſimè filij eius occuparant, ad quos frequenter reſpiciendum erat, ne boni mores & priſca inſtituta corrumperentur. A frequenti igitur peregrinatione nepotes eius

Ganus.

Cimbri Ganum appellarunt: quod idem eſt ac ſi dicas euntem, eò

Gan.

quòd Gan vocali longa ſit ire. Ciceroni certè neſcio vnde ſuboleuerit

Ianus, ab eundo Ciceroni.

ab eundo Ianum dictum fuiſſe, ſed nulla Latini ſermonis analogia. Plurimum tamen Tullianæ diligentiæ debemus, cuius beneficio hoc didicimus, è ritualibus (vti opinor) libris acceptum, Ianum ab eundo eſſe dictum, propterea quòd in eo clarè cernamus vocem hanc è priſco Cimmeriorum ſermone apud Romanos remanſiſſe. Vnde ſuſpicari licet alias etiam quàm plurimas voces ex eadem ori-

Cimmerij Baiani.

gine reliquas eſſe, quas copioſè tum explicabo, cùm de Cimmeriis Baianis erit agendum. Ianus ergo dictus eſt, quaſi Ganus, quæ vox Cimbris eſt apertiſſimæ ſignificationis. Gamma autem frequenter in Iota conſonantem tranſit, propter pronunciationis vicinitatem. Sic

Gard. Iardin.

è voce noſtra Gard, *Jardin* Galli Romaniſantes fecerunt, multaque alia ſimiliter formarunt. Qui verò Ianum ab Hebræa voce deducunt, qua vinum ſignificatur, eundemque cum Noa faciunt, totam hiſtoriam confundunt. Saturnus enim, qui idem eſt cum Noa, non ſolùm omnes homines de potenti & magno ſuo ſemine dedit, ſed

Cimmerij antiquiſſimi Italiæ populi.

vitem etiam primus plantauit: & abſurdum ſit, ſi Cimmerij, antiquiſſimi Italiæ populi peregrina voce patrem ſuum vocarent, cùm Saturnum Gomeri auum vernacula nominaſſent. Ganus igitur re-

Ianus aduena.

uera ab eundo, peregrinandoque dictus, Italiæ non indigena fuit, ſed aduena: nec omnino vſquam gentium autochthonas aut abori-

Aborigenes aut Autochthones poſt Adamum nulli.

gines poſt Adamum inuentos fuiſſe, non hiſtoria tantùm ſacra, ſed ratio etiam de ſapientiæ præceptis inſtructa dictat. Quamobrem

Nauis Iano cur appoſita.

nauem optimè illi appoſuerunt, cuius beneficio Italia, vicinæque regiones primum coli cœpiſſent. Nec tamen multum refragabor, ſi quis contendat, Arcam nauis effigie notari, atque bicipitis imagine non aliud dici, quàm Ianum & ante diluuium & poſt vixiſſe. Verùm prior ratio magis arridet, propterea quòd non bifrons ſolum Ianus,

Ianus quadrifrons.

ſed quadrifrons etiam non rarò videatur: quod & ipſum ex hiſtoriæ fonte defluxit, tametſi à Phyſicis ſit ad quatuor anni partes transla-

Iapeti quatuor proles.

tum. Iapetus enim dicitur quatuor in Aſiæ gremio proles creaſſe, non vera illud quidem narratione, ſed (vt opinor) poëtica fictione, eam ob cauſam, quòd tam latè genus ſuum per varias regiones propagauerit, vt quatuor orbis cardines videretur occupaſſe. Nam à patre non temerè aut fortuito Iaphet, id eſt latitudo, vocatus fuit, vt monui; ſed diuina inſpiratione, eò quòd eſſet ſobolem omniũ latiſ-

ſimam

ſimam procreaturus. Cùm igitur poſteritas ipſius ad Orientem, Occidentem, Auſtrum & Aquilonem in longè diſsitis orbis partibus prouincias teneret, par eſt eum & curam omnium geſſiſſe, & aliquando etiam viſitaſſe, atque idcirco quatuor capitum ſtatuas ei poſitas eſſe. Eodem modo Triuiæ deæ tria capita dabantur, quòd tribus locis viciſsim verſaretur; & Geryoni tria corpora, quòd trium regnorum, in quæ Hiſpania erat diſtracta, imperio præſideret, quanquam non ſum neſcius aliter alios opinari·. Nec eſt diſsimile vero, eandem quatuor Iapeto prolium tribuendarum, & Iano quatuor facierum cauſam eſſe, quòd liberi ſcilicet quatuor orbis partes longè lateque diſsitas habitarent, & eorum omnium paternam ſolicitudinem atque curam gereret. Arnobius Iano vxorem Iuturnam aſsignat, non illam quidem Turni ſororem, ſed deam illam, quæ à iuuando ſic vocatur, quam Terram eſſe alterum nomen, quo Ops dicitur, declarat. Iapeto Aſia vxor datur, quæ quid aliud eſt quàm Terra, à ſatietate ita dicta, ſi Græcam originem voci aſsignemus. Nos Aſiæ vocabulum eiuſdem linguæ, cuius Iani, proprium arbitramur. atque ita terram ab antiquiſsimis vocatam eſſe, ab alimento, quod hominibus & ceteris animantibus largo cornu ſuppeditat. ἄσειν enim idem eſt, quod alimentum dare. Vox igitur hæc primùm toti terræ communis, tandem præcipuæ terræ parti, & illi, quæ primùm habitari cœpta erat, fuit attributa. Eadem igitur olim erat Aſia, γαῖα, Terra, Ops, Iuturna, quamuis in diuerſis linguis. Eſt autem Themis etiam nominata, quòd terræ cultus omnes leges inuenerit, quia nimirum agrorum diſtributio & elaboratio, iuris inter homines dederit exordium. Huic noſtræ ſententiæ, qua Iapetum Ianum Latinorum facimus, omnia congruunt, quæ apud veteres ſcriptores de illo feruntur. Ianuis enim, quæ ab ipſo (ſi Ciceroni credimus) nomen habuerunt, propterea præeſt, quòd primus Italiam ſit ingreſſus, atque ea fortè cauſa Romanorum ædes intrò aperiuntur ab ingrediente valuis protruſis, quod præter commoditatem ſacrum quendam ritum retinere videtur: quo Iani in Italiam ingreſsi, memoria ſeruaretur. Et quia eum ſibi perpetuò præſentem optabant, ſic ianuas claudebant, vt ingredi, quàm egredi facilius eſſet. Si quando tamen ob bellum foris eius numine opus eſſet, apertas ianuas eius templi ſeruabant, in quo colebatur: quaſi tacitè petentes, vt quàm primùm citra omne impedimentum rediret. Publicolæ igitur ædes in Palatio ſumptu publico ita factæ fuerunt, vt facilior illis exitus quàm ingreſſus eſſet, ianua nimirum extrorſum aperienda. Cupiebant enim Romani nihil

Triuia dea triceps. *Geryon tricorpor.* *Iuturna.* *Aſia etymon.* *Terra diuerſa nomina.* *Terra, & Themis cur nominata.* *Ianua Iano ſacra.* *Conſuetudo ianuæ aperiendæ.* *Iani ianua aperta.* *Publicolæ ædes.*

 ei domi

ci, domi adferri obſtaculi, quo minùs promptè ſemper ad Reip. negocia foras excurreret. Non ignoro in Græcia communem hanc conſuetudinem fuiſſe, vt fores extrorſum aperirentur, de Comœdiis priſcis doceri, vt eſt à Plutarcho annotatum. Nam exituri, fores pulſabant, ne aperiendo protrudendoque quempiam læderent. Hunc morem Helladius etiam Ægyptius in Chreſtomathia ſua iambis depinxit. In illis tamen Oeconomicis, quæ Ariſtoteli titulo libri ſecundi tribuuntur, inter ceteras pecuniæ conficiendæ rationes Hippias illam quoque induxit, vt certo precio facultatem venderet ianuas extrorſum aperiendi, è quo neceſſariò conſequitur, non cuiuis illud permiſſum fuiſſe. Quòd verò in Comœdiis vti commune haberi videatur, id inde credo manaſſe, quòd in pagis primùm Comœdiæ actæ ſint, in quibus quòd plateæ latiſsimæ fieri poſſent, atque domus non admodum amplæ, pro mole rerum tegendarum, eſſentque ianuæ latæ, ad plauſtra ceteraque inducenda parandæ, multò commodiùs fuit exteriùs valuas magnas, quàm interiùs protrudere. Quod ad vſum conferenti, & ad villarum ſtructuram, quibus plauſtra & currus magni continentur, non poteſt non eſſe apertiſsimũ. Latini igitur & nomine & ritu aperiendarum ianuarũ memoriam primi ſui parentis æternitati conſecrarunt. Neque verò ea ſola cauſa ianuis præſidet, quòd primus Italiam hominibus aperuerit, ſed illa etiam, quòd omnium rerum agendarum cognoſcendarumque ianuam Europæis reſerarit. Atque idcirco claues etiam geſtat, quòd & artes omnes, & regiones omnes, vt hominibus paterent, præcipuus inter Noæ filios, adlaborarit. Quid verò baculus in dextra ſignificet, latiùs mihi tum erit dicendum, cùm inſignia ciuitatis noſtræ explicabo. Apud Ouidium ſe fuiſſe Chaos, & pòſt in faciem & membra Deo digna euaſiſſe dicit, tandem ſuccinens:

Fores extrorſum aperiendi, facultas precio vendita.

Comœdiæ vbi primùm actæ.

Ianus, cur claues gerat.

Baculus in dextra Iani.

„ *Quidquid vbique vides, cælum, mare, nubila, terras;*
„ *Omnia ſunt noſtra clauſa, patentque manu.*

Et complura alia, quibus omnibus nihil aliud deſignat, quàm ſe omnium ſcientiarum primum in Italia auctorem, & Phyſicam & Politicam, & Aſtronomiã, & Theologiam tradidiſſe. Hinc vndecimus apud veteres menſis ab eo nomen accepit, Solis regreſſu ad nos. Iam in Italiam aduentũ refricans, cuius primo die illa dabantur munera, quorũ monitu vtriuſq; regionis, & eius quã reliquerat, & eius, quam adiuerat, meminiſſemus. Caryotę enim, carica & mel offerebãtur, loco ſtrenarũ. in quibus Caryotę Aſiæ eam partẽ notabant, quę palmulas pro-

Strenæ Latinorum.

profert, & qua Ianus ad Latium nauigauit. Palma certè Syriam maximè ſignificat, atque eius illam præcipuè partem, in qua Iudæa continetur, vt eſt in illo numo videre, qui Iudæam captam habet ſub palma ſedentem, quod Diodorus quoque Siculus annotauit, Caryotas huius regionis proprias eſſe dicens. Carica verò & mel ſuauiſſimos Europę fructus indicabant. Hunc ritum non Ouidius tantum, ſed Martialis etiam cecinit hoc verſu:

„ *Aurea porrigitur Iani Caryota Calendis.*

Sacrificiorum initia.

Quia porrò primus eſt omnium in Italia parens, optimo iure omnia ſacrificia à Iano auſpicabantur, atque adeò omnium rerum initia atque omina huic conſecrabant, quibus omnibus hiſtoria priſca de Iaphet in Italiam commigratione egregiè denotatur, quamuis alij phyſicôs ferè cuncta interpretentur, ob hiſtoriæ ignorantiam: de quibus alibi erit dicendi opportunitas. Iam quod eiſdem illis Calendis omne genus operis in ſua cuique arte inchoabatur, inſtaurabaturve præter auſpicium, cuius gratia id fieri vetuſtas credidit, hoc etiam indicaſſe videtur, ab Iapeto poſteros ſuos moneri, non Deum tantùm manibus admotis orandum eſſe, ſed omnem quoque homini felicitatem à labore; contrà, omnem miſeriam ab ocio, proficiſci. Quàm præclarè parens gentis Europææ ſolenni hac conſuetudine genus ſuum docuit, totius beatæ vitæ cùm exordium, tum finem in actione contineri: ſicut ſtrenarum eodem die donatione commonſtrauit longè beatius eſſe dare quàm accipere. quaſi dixiſſet, nulla nos re propiùs Deum contingere, quàm perpetua & actione & beneficentia, à quarum nos vtraque voluit ineuntis anni principium auſpicari. Facile eſt videre ex eodem fonte & Iani & Moſis doctrinam emanare, quorum ille ſuos monuit ab ſua cuique operatione annum exordiendum, quod poſteri primo die Ianuarij in Iani honorem conſtituti ſolenni memoria refricantes, quid aliud videntur indicaſſe, quàm quod primo generis humani parenti dictum eſt: In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. quaſi nemini ſit comedendum, qui non opera ſua victum ſibi quærat. quod D. Paulus ſic expreſſit: Qui non laborat, non manducet. At ſtrenarum miſſitatio præter vnionem & concordiam & amicitiæ inter homines ſanciendæ teſſeram, notabat item illud, quod D. Paulus dixit, Domini Ieſu verbum eſſe; Multo beatius eſſe dare quàm accipere, ita vt, dum omnes contendunt, non tantum accipere, ſed dare quoque ſtrenas; videantur inter ſe de ſumma felicitate certare. Sed hic obiici poſſe video Quintilem & Sextilem menſes in Iulium & Auguſtum poſt commutatos, demonſtrare non Ianuarium, ſed Martium primum menſium fuiſſe, ab

Ianuarij calendis cur omne opus inchoaretur.

Strenarũ miſſitatio quid ſignet.

ab æquinoctio verno ducentem exordium. Dicere poſſemus cum Plutarcho, à Romulo Martis (vt volunt) filio primum locum patris honori tributum eſſe, atque ita priſco more Quintilem & Sextilem in menſium nominibus manſiſſe, verùm poſtea Numam Pompilium conuenientiùs & honoratiùs Latinorum generis auctori, primas Ianuario dediſſe. Cùm enim anni incipiendi variæ poſsint à diuerſis gentibus rationes excogitari, tum illæ duæ videntur omnium maximè approbãdæ, quæ vel ab Æquinoctio verno, vel à Solſtitio hiberno annum exordiuntur. Priſcis igitur Cimbrorum parentibus placuit à ſectione verna menſium computationem auſpicari, atque inde ad denarium progreſsi, qui totius mundi corporei gerit imaginẽ, coniungendo formam cum materia ſubſtiterunt, quo reliquos duos non à numeris, ſed à parentibus primis nominarent, vndecimum quidem Iani, duodecimum Februæ nomine dedicantes; qui ſi à numeris fuiſſent nuncupandi, prior vnius vitæ, poſterior duplicis vitæ, quæ hominis propria eſt, ſignificationem habuiſſet; vt erit à nobis in Cimbrica numerorum magia (ſi Deus vitam det, ac noſtris hominibus gratum fore ſenſero) explicandum. Poſteriores verò, quos Numa eſt ſecutus, ei principium anni conſecrarunt, quem ſciebant Italiam primùm hominibus colendam, habitandamque dediſſe, hoc modo ſe gratos genitori ſuo fore credentes. Sed ne conueniens naturæ ordo ignoraretur, in aliquot menſibus numerorum notas reliquerunt, quibus poſteri intelligerent priſcis aliud principium anni fuiſſe, ac ſe illud non alia ratione mutaſſe, quàm quò omnes intelligerent, genus non à Marte (vt aliqui fortè fabulabantur) ſed à Iano ductum eſſe. Tribuitur autem hæc Numæ inuentio, quòd priorum memoria ſcriptis vulgaribus non eſſet comprehenſa, quamuis fortaſſis in libris ritualibus contineretur. Quoties mihi Romanorum rituum & verarum antiquitatum in mentem venit, toties Q. Petilio prætori vrbano iraſcor, & ipſi adeò toti illius ætatis Senatui, qui tantum prætoris ſui iuramento fidei tribuit, vt libros Numæ bis ſeptenos propterea exuri permiſerit, quòd in iis quæ de iure Pontificio, & de ſapientiæ diſciplina ſcripſerat, quædam ineſſe prætori crederẽt, quæ facerent ad religiones diſſoluendas. Quæ verò ſuſpicer iudicata talia fuiſſe, niſi ea fuerint, quæ cùm veras rituum & ſacrorum primogenias cauſas exponerent, viſa ſunt homini Romano, ſuperſtitioſo pariter & veræ antiquitatis ignaro, aliud longè de iis tradere, quos vt Deos venerabantur, quàm vulgus exiſtimaret. Firmiſsima enim fide teneo, totius veteris hiſtoriæ & ſapientię ſymbola ceremoniis & nominibus ſacris conſignata fuiſſe, quæ à vulgo & poſterioribus non

pro

Romulus Martis F.

Anni incipiendi variæ rationes.

Anni Numæ principium.

Libri Numæ com exuſti.

pro eo ac debebant accepta, fœdiſſimarum de Diis opinionum fuere ſeminarium. Quod ſi nobis iis incidere libris Deus dediſſet, haud ambigo quin de luce Chriſtianæ veritatis plurima peruidiſſemus, quæ à nemine Romanorum vnquam fuerunt intellecta. Sed iis miſſis, opinionem hanc meam eo tuetor, quòd aliud anni, aliud numerorum ſit principium. Vnde perſpicuum fit, Ianuarium & Februarium olim vltimos menſes fuiſſe, quia primi non numerarentur, cùm duodecim æquè atque poſtea extitiſſe non ſit dubitandum; quamuis nulla eius rei vetuſta memoria in libris extet. Illud igitur Longini, dicentis Ianuarium dictum eſſe quaſi αἰωνοαρχὸν, quòd æui ſit principium, Grammatici eſt nimis licenter etyma ex ſua lingua ad externa vocabula detorquentis. Porphyrius tolerandus, qui à ianua nomen deriuat. Sed cùm Ciceroni ianuæ quoque vox à Iano formetur, optimè omnium illi ſentiunt, qui à Latinorum primo rege nomen ducunt. Quo porrò præceptore vel priores illi, vel Numa annum in trecentos ſexaginta quinque dies & duodecim menſes diſtribuerit; è ſtatua Iani & duodecim aris perſpicuum adeò fit, vt nec ad Pythagoram multo poſteriorem ætate, vel illum priorem Pythagoram (cuius Plutarchus meminit) nec ad Ægyptios etiam magiſtros (vt quidam voluerunt) cōfugere neceſſe ſit. Cùm enim, teſte Macrobio, & Suida, ſic Iani ſtatua fingi conſueuerit, vt dextra trecentorum, ſiniſtra ſexaginta quinque numerum notaret; non dubium eſt, quin de vetuſta pontificij collegij doctrina, cuius erat normas & regulas ſtatuis effingendis præſcribere, conſtiterit Ianum primum fuiſſe in Italia huius dimenſionis auctorem. Totum item hunc dierum numerum in duodecim menſes primùm partitum fuiſſe, aræ duodecim declarāt, quas Varro libro humanarum rerum quinto, pro totidem menſibus, dedicatas ei fuiſſe tradit. Ianus igitur primus fuit, cui hæc in Italia temporum ſupputatio debetur, à cuius poſteris Cimbris conſeruata tandem ad Numam peruenit, quam Romulus (ſi quis vnquam fuit) ob militarem barbariem & agreſtem vitam, plurimis videtur ignoraſſe; qui hoc ipſum ignorant, annum ſemper duodecim menſibus conſtitiſſe. Mihi, quæ de Romulo traduntur, talia videntur eſſe, qualia pleraque gentium exordia, id eſt fabuloſa, & nomen ipſum à Roma confictum eſſe, perinde atque fieri ferè conſueuit, vbi in tenebris latent primi vrbium conditores. Quæ igitur de menſibus decem Romuli narrantur, nihil prorſus apud me fidei habebunt, propterea quòd non poſſum mihi perſuadere, Romanos ante Numam tam rudes fuiſſe, vt menſes neque ad Solis, neque ad Lunæ curſum numerarent: cùm tamen Iano de priſca Cimmeriorum, *Longini error.*

Cc id eſt

id eſt nepotum pronepotumque diſciplina duodecim arę eſſent conſtitutæ,& numerus anni Ægyptij (vt vocant) in digitorum flexu notatus. Quæ enim ruſticitas aut barbaries illorum hominum fuiſſet, qui cùm hæc viderent, decem duntaxat menſes, non duodecim recenſerent? Sed Macrobius & Ouidius,& ceteri, quos hi ſequi videntur, decepti ſunt nominibus menſium, in quibus decem, quæ ſummum locum tenent,ſupputationis finem faciunt,& idcirco crediderunt decem duntaxat menſes tempore Romuli fuiſſe. Scio equidem Decembrem vltimum eorum eſſe, quorum appellationes à numeris ducuntur: ſed ex eo non protinus efficitur,vltimum omnino omnium fuiſſe. Nam grata Iani poſteritas (vti dixi) duos poſtremos menſes à Iano & Februa nominauerunt: Ianum pro Iapeto, & Februam pro Iuturna ſiue Aſia honorantes. Quam verò ob rem Iano hunc potius, quàm primum, qui Martius erat, dedicaſſent, quærendum. Quemadmodum Sol ad nos accedens facere videtur, vt omnia lætentur; ita Ianus in Italiam veniens fecit, vt horrida terra atque inculta cœperit ridere, quod ſignificare volentes, nullo aptiùs indicio intelligendum dediſſent, quàm ſi illum ei menſem conſecrarent, quo Sol ad nos iam apertè per integrum ſignum reuerſus eſt, ſpacio tanto, quantum quiuis poteſt citra diligentiam animaduertere. Deinde aptiſſimè ad hiſtoriam eſt alluſum, dum duo menſes Iano & eius vxori dedicantur, in quorum altero Aquarius,in altero Piſces cæleſtia ſigna apertiſsimum dant teſtimonium,Hydrochoon nunquam magis vrnam ſuam effudiſſe,nec Piſces vnquam latiùs dominatos fuiſſe,quàm cùm Ianus & Februa eius vxor cum parentibus & fratribus in Arca vehebantur. Nigidius non procul ab hac ratione receſsit, dum dicit, teſte Germanico in Arati Phænomenis, Hydrochoon Deucalionẽ eſſe Theſſalum, qui maximo cataclyſmo ſit relictus cum vxore Pyrrha in monte Ætna. Si Hydrochous igitur ſiue Aquarius Deucalion ſit, atque eius perpetua memoria cælo ſit affixa, optimo iure & ſumma ratiône Cimbri Ianum,illo menſe, æternitati voluêre conſecrare,quo patris eius domicilium à Solis radiis illuſtratur, vt vno eodemque tempore pater in cælis,filius in nomine menſis honoraretur. Verùm hic obiici poſſe cerno: Si Hydrochous Noachum ſignificat,quî fit vt menſis eius nõ ſit Noacho dedicatus,quo nomen menſis,& ſignum ſibi mutuo aptentur? Reſpõdeo, id eo factum, quòd placeret numerum denarium ſeruari,ad memoriam perpetuã eius menſis; qui decimus in diluuio, terram hominibus aperuit, cuius diuini beneficij in hoc numero ſic memoriam celebrare viſum eſt, vt faterentur ſe Deo corporum

ſuorum

ſuorum, quorum denarius teſſera eſt, ſalutem debere, non à primo tátùm ortu, ſed ab eo rurſus die, quo terræ vertices primùm ab aquis ſunt liberati. Deinde Capricornus Saturni prior domus eſt: ac idcirco Saturni honores decimo menſi ſunt attributi, quo Saturnalia celebrabantur. Honorem igitur ſummum, tum in cæli imaginibus, tum in feſto ſibi die magna vrbis lętitia quotannis, non à liberis modò, ſed à ſeruis etiam tranſigendo viſus eſt accepiſſe, ac ita fieri citra dedecus poſſe, vt ſequens menſis à Iano, primo Italiæ conditore, nomen ferret; & ſic tantùm ferret, vt interim Deucalioni ſiue Noacho ſignum in cælo nuncuparetur, à quo generalis inundationis ſempiterna veſtigia in aſtris cernerentur. Deucalionem autem Noam eſſe, modò eſt oſtenſum, qui non alia ratione Hydrochous, ſiue Aquarius, quàm Deucalion vocatur. Sed de Februa, quam vxorem Iani facimus, eandem cum illa, quam alij Iuturnam, alij Aſiam nominauerunt, obſcuriora ſunt omnia. Romani hunc menſem Februo deo ſacrum faciunt, qui luſtrationibus, quæ hoc menſe fiebant, præeſſe dicebatur. Nam (vt Ouidius ait)

„ *Februa Romani dixére piamina patres.*

Vnde verò nomen deriuetur, nemo ſatis apertè docet. Equidem credo nomen Februarij, non aliter quàm Ianuarij, Cimbrorum eſſe vernaculum. Febru duo apud nos leui diſcrimine in pronunciando ſignificat, quorum alterum eſt faſcinum hominis fouere: alterum eſt omne genus pecoris fouere & educare. Poſterior notatio ad amuſſim Terræ conuenit, quæ omnia animantia fouet & educit. prior vxori Iani, à qua omnes Europææ & infinitæ Aſiaticæ didicerunt eam partem hominis fouere, cui omnis mortalium generatio debetur. Brueŋ enim eſt fouere; & paulò craſsius pronunciatum, vt tertiam vocalem cum quinta Latinorũ miſceas, idem quod Græcis βρύειν. Ofe, vel pecus notat, vel virilẽ thyrſum. Vel igitur Februa Terra eſt, quá alij Opem & Iuturnam, alij Aſiam vocarunt, vel nomen eſt omnibus vxoribus conueniens ex æquo. Cimmerij enim poſt linguarum confuſionem, vetuſta nomina vernaculo ſermone ſuo innouarunt, Saturnum pro Noa, Ganum pro Iapheto, Februam pro vxore Iani dicentes; vel ne communia cum Hebræis haberent, vel quia alia habebát, quibus aliud quippiá diuinius ſignificaretur, quod ſpero aliquando perſpicuum fore labore noſtro, vt nouo, ita pleno difficultatis. Februam autem terram dici ab animalium fotu & educatione, minimè iudicabit diſsidere ab antiquitate, qui intelliget hominem diuino, bruta verò animantia ſolo terreno paſtu foueri atque nutriri. Nulla enim vox eſt Cimbrorum antiqua, quæ non inſignia comple-

ctatur documenta, vel ad rerum naturam intelligendam, vel ad mores formandos. Et id etiam eſt frequentiſsimum, vt vnius verbi non vna ſola ſit ratio, ob quam rei alicui ſignificandæ poſita intelligatur. Nomen enim Febru mulieris eſt, generationem promouentis. quod æquè terræ atque cuiuis vxori conuenire monſtraui, ob duplicem prioris ſyllabæ ſignificationem. Februam igitur ab educãdo pecore, non ab educando homine terrã nominauerunt, indicantes homini alium paſtum, aliam originem conuenire, cæleſtem videlicet, non terrenum, qua de cauſa Deus os homini ſublime, non pronum formarit.

Multa terræ cùm apud Græcos, tum apud Latinos ſacra nomina fuerunt, quæ ſolent plerumque de naturæ proprietate deduci, quorum equidem nullum legere memini, quod concinnius & terræ naturam, & matris omnium hominum memoriam explicaret, ſimul & ad hiſtoriã Moſis, & ad telluris vim, qua animalia enutrit & paſcit, alludens. Non mouet me hîc ab opinione mea Varronis, Feſti & aliorum etymologia, qui à februando, id eſt, purgando, Februarium dici putauerunt. immò illorum ſcripta magis me confirmãt, poſteaquam vocem illam in ſacris vſurpatam ad Sabinos relegant, vtpotè cuius nullam domi ſuæ rationem inuenirent. Ouidius non vna pro re acceptam fuiſſe oſtendit, vti de eius verſibus licet videre:

„ *Februa Romani dixêre piacula patres,*
„ *Nunc quoque dant verbo plurima ſigna fidem.*
„ *Pontifices ab Rege petunt & flamine lanas,*
„ *Quis veteri in lingua Februa nomen erat,*
„ *Quæque capit lictor domibus purgamina certis,*
„ *Torrida cum mica farra, vocantur idem.*
„ *Nomen idem ramo, qui cæſus ab arbore pura*
„ *Caſta ſacerdotum tempora fronde tegit.*
„ *Ipſe ego Flaminicam poſcentem Februa vidi,*
„ *Februa poſcenti pinea virga data eſt.*
„ *Denique quodcunque eſt, quo corpora noſtra piantur,*
„ *Hoc apud intonſos nomen habebat auos.*
„ *Menſis ab his dictus, ſancta quia pelle Luperci*
„ *Omne ſolum luſtrant, idque piamen habent.*

Lanam inter prima enumerat, quę Februorum nomen haberent. & congruenter ſanè & aptè, quòd optimæ, vtiliſsimæ & innocentiſsimę pecudis vellus gratiſsimum matri omnium eſſet, quę ab optimo innocentiſsimoque animali molliſsimum donum ſibi dari gaudebat, docens animo molli & laneo mitiſsimi animalis nihil ſibi vel ſimi-

ſimilius vel gratius inueniri. Tum qui lanam ei offerebant, teſtificabantur Deam hanc pecudis educandæ fouendæque eſſe, vti voce Februæ notatur. Et quia quamdiu viuunt oues, coëunt (vt Ariſtoteles teſtis eſt) à primo ſtatim anno incipientes, non malè matri omnium vellus eorum dabatur. Matribus item cum infantibus ſuis luſitantibus, quia nihil ſtultius videri poteſt, vti prouerbio apud nos iactatur, maximè illud animalis ſymbolum primæ matri conueniet, quod hanc etiam notam indicabit. Atque huc etiam pertinet lanarum in poſtibus vſus, dum nouę nuptæ introducebantur, vt intelligerent nimirũ non illud tantum, lanificio victum parandũ, ſed debere quoque ſe mitiſſimas, vtiliſſimas, & omni parte innocẽtes matres eſſe. Non mirum igitur, Terram, Bonam Deam dictam eſſe, & Faunam à fauendo, & Fatuam, non illa modò cauſa, quam Macrobius explicat, ſed hac etiam ratione, quòd matres præ amore cum pueris ſuis ſe fatuas quoque præbere debeant: quibus Terra, vt prima mater quaſi exemplar quoddam proponitur. Græci oleæ ramum εἰρεσιώνην nomine lanis inuoluebant, annexis aliquot terræ fructibus, *εἰρεσιώνη.* quem præ foribus figentes Terram orare videbantur, primitiis his pecudis & fructuum oblatis, vt abunde & benignè victum ſuppeditaret. Iam farra, an non primitias frugum nobis indicant? quę cum ſale toſta ſub molæ nomine, frugale erat ſacrificium priſcorum, quo benignæ matri citra ſumptum litabatur, vt beatam meſſem referret. Idem ramus à pura arbore cæſus, & ſacerdotum tempora lambens, denotabat per ſuos natales Terrę maximę matri expiationes has fieri, & idcirco Februa nominari. Porrò omnium clariſſimè Flaminica has purgationes ad Terram ſiue Cybelen pertinere eo indicabat, quòd, cùm Februa poſceret, virga pinea daretur. Quis enim ignorat, pinum matri Deorum conſecratam eſſe? cuius rei cauſam nos alibi docebimus. Qua verò de cauſa Luperci ſacerdotes Panis, qui nudi diſcurrentes obuios loris verberabant, his ſacris adhiberentur; non ita facile videtur explicatu. ab Arcadibus tamen vetuſtiſſimis hominum (vt Græci fabulantur) Latini hunc ritum petiuerunt, ſi iis, quæ de origine legimus, erit ſtandum, quem nos eodem quò cetera tendere putamus. Cùm enim hoc menſe vltimo ſeſe purgabant, vt mundi ab omni ſcelere benignam ſibi Terram toto anno *Loris cur ſe & obuios Luperci flagellarint.* futuro ſentirent, voluerunt & ſe & omnes obuios loris flagellare, perinde atque pueri virgis ob delicta cæduntur. Quemadmodum enim pædagogi eorum in pueris peccatorum reminiſci nequaquam debent, quæ ſemel verberibus ſunt expiata; ita Luperci putabant, matrem magnam omnes eos puros exiſtimaturam, qui loris fuiſſent

caſtigati. Atque ita fore credebant, vt pecus paſceret optima & mitiſſima mater, citra omnem noxam, eò quòd nullius offenſæ in ſequenti anno recordaretur. Pecus autem per excellentiam ouis, quam lana Februa ſignificabat, & rurſus noxa omnis, lupi nomine indicabatur, quòd hic ouilibus maximè ſit timendus. Luperci igitur dicebantur, eò quòd lupos abercerent, id eſt omne genus mali, quod pecori paſtoribusque nocere poſſet. Hæc tamen ſacra apud Arcades, & qui eos ſequuntur, ad Pana Lycæum referuntur, ſed eadem omnino de cauſa. Panem enim paſtorum Deum putabant, qua voce omnis cuſtodia pecoris continetur. Siue igitur huic, ſiue Februæ ſacra fiant, eodem vota tendunt, ne lupus ſcilicet pecus occidat, id eſt, ne qua aduerſitas paſſioni omni accidat. Hic verò Pan Cimbrico ſermone optimè Februus diceretur, quaſi is qui pecus educaret. Scio ab aliis Ditem ſiue Plutonem ita vocari, non alia ratione, quàm quòd inferis hoc menſe ſacra fierent, quæ quidem eodem tempore agebantur, ne quid inexpiatum ad ſequentem annum reſeruaretur, quo poſſet vel peſtis aliqua, aut calamitas excitari, vel is, qui peccaſſet, ſi moreretur, apud inferos puniri, ſi non luſtratus eò deſcendiſſet. Capram autem potiùs quàm ouem mactabant, vel propter ſimilitudinem ad Panis effigiem, vel quo ſignificarent, ſe laſciui animalis ſanguine laſciuiam & flagitia ſua velle purgare. Sanguis tamen occiſi animalis, alterius animalis innoxij lana à frontibus eorum, qui occiderant, abſtergebatur, quæ Februa vocabatur, vti Februæ in primitiis pecorum gratiſsima; quò ſcilicet ne illius quidem mortis impuritas hæreret in Lupercis. Ex his quiuis animaduertat hanc conſuetudinem ſatis habere argumenti, Februarium vltimum tum fuiſſe, cùm omnium, quæ illo anno commiſſa eſſent, in hoc menſe expiationem fieri debere eſt conſtitutum. Si ergo ritus hic Romulo ſit vetuſtior, vtpote quem ad Arcades vetuſtiſsimos hominum referunt, neceſſariò fatebimur, etiam ante Romulum annum duodecim menſium fuiſſe, ſi eodem quidem menſe ab Euandro Lupercalia ſint celebrata. Nec ego cum illis facio, qui Panem Lycæum à monte Arcadiæ ita nominant, immò contra Panem puto à Lupis arcendis, & montem ab eius delubro & cultu vocatum ita fuiſſe. Præterea plurimum iuuat opinionē meam, Februam Terram, & Magnam matrem eſſe, conſuetudo illa in Lupercalibus obſeruata, qua adultæ mulieres ſe verberandas capellarum ſectis coriis offerebāt, quò fœcunditatem obtinerent, quam à qua potius diua petant, quàm ab ea, quæ omniū eſt fœcundiſsima, quæque vna Iani genitale mēbrum optimè fouit? quod

Luperci unde dicti.

Mulieres loris flagellata.

quod Februæ nomine dixi notari. Hanc Latini voce ſua à iuuando Iunonem, Opem, & Opigenam, quòd ad partum iuuaret, dixerunt: & hinc compoſita dictione è Latina, & antiqua Cimbrica lingua, Iunonem Februam hoc menſe coluerunt. Nec mirum, Februæ nomen mutatum, cùm & Iani in Iouis nomen abiuerit, paulatim tempore vetuſtiſsima quęque abolente. Sed de hoc alibi plura. Ouidius hunc morem deſcripſit aliquot verſibus, inter quos hi ſunt: Iuno Februa.

„ *Nuptæ quid exſpectas? non tu pollentibus herbis,*
„ *Nec prece, nec Magico carmine mater eris.*
„ *Excipe fæcundæ patienter verbera dextræ,*
„ *Iam ſocer optatum nomen habebit aui.*

Huius Iunonis amiculũ erat pellis caprina, qua mulieres februabantur, id eſt, idoneæ fiebant ad fouẽdum educendumque, quod ab illo accepiſſent, cuius nomen primam ſyllabam Februæ facit. Oportebat autẽ & illas caprillire, & viros (vt ita dicam) hirquitallire, quò & ſemen calidè raperent, & raptũ bene fouerent. Ex hoc illud Ouidij manauit figmentum, quod verſibus modò adductis ſubiecit pro conſuetudinis ratione:

„ *Nam fuit illa dies, dura cùm ſorte maritæ*
„ *Reddebant vteri pignora rara ſui.*
„ *Quid mihi, clamabat, prodeſt rapuiſſe Sabinas,*
„ *Romulus (hoc illo ſceptra tenente fuit)*
„ *Si mea non vires, ſed bellum iniuria fecit:*
„ *Vtilius fuerat non habuiſſe nurus.*
„ *Monte ſub Eſquilio multis inciduus annis,*
„ *Iunonis Magnæ nomine Lucus erat.*
„ *Huc vbi venerunt pariter nuptæque virique,*
„ *Suppliciter poſito procubuere genu.*
„ *Cùm ſubitò motæ tremuere cacumina ſiluæ,*
„ *Et dea per Lucos mira locuta ſuos:*
„ *Italides matres, inquit, ſacer hircus inito.*
„ *Obſtupuit dubio territa turba ſono.*
„ *Augur erat (nomen longis intercidit annis)*
„ *Nuper ab Hetruſca venerat exul humo:*
„ *Ille caprum mactat: iuſſæ ſua terga puellæ*
„ *Pellibus exſectis percutienda dabant.*
„ *Luna reſumebat decimo noua cornua motu,*
„ *Virque pater ſubitò, nuptaque mater erat.*

Nolim hæc apertiùs interpretari, ne, quod in re non eſt, in verbis flagitium videatur fuiſſe. Equidem certò ſcio, nihil præſtantius eſſe, quàm

quàm terga vxorum hircina pelle verberare, quòd eo modo (vt Lucretius teſtis eſt) facilius concipiant. & alioquin lumborum lenis flagellatio in mulieribus pruriginem ſolet excitare, ita vt multa ſimul in hoc ritu moneantur ad generationem promouẽdam facientia: alia quidem virorum, alia feminarum propria, ſed vtraque vna voce Febru Cimbris expreſſa, cui Latinum Panis nomen non malè reſpondet, quo Inuus ab ineundo, vt volunt, nuncupatur. Sed quia hæc conſideratio de Inui & Februæ commercio plura ſecum trahat, quàm hic locus ferat, aliò differetur, vbi docebo myſterium Iouis Inui, & Februæ ad Ianum & eius vxorem non aliter tranſlatum eſſe, quàm cetera id genus diuina ſecreta ad mortalium nomina & honores, vel per ignorantiam, vel per adulationem tranſierunt. Nec illud prætereundum, Februario à Numa Pompilio parem dierum numerum attributum fuiſſe, cùm ceteris menſibus vel viginti nouem dediſſet, vel triginta vnum: quòd hic menſis feminæ ſacer eſſet, cui par numerus conueniret, vt in numeris Cimbricis latiùs erit explicandum. Quòd enim Macrobius putat, diis inferis parem numerũ tribuendum eſſe, id Heſiodo & Virgilio ex diametro repugnat, qui Orcum & Eumenidas & inferos omnes, quinto à Lunæ & Solis coitu, die procrearunt. Nec Hecatæ ſepulcrali deæ, & apud inferos verſanti, ternarius numerus diſplicet, adeò vt in triuiis colatur. Imperitiæ Homerus accuſandus eſſet, ſi verum dixiſſet Macrobius, qui in Necyomantia ſua impari numero vſus eſt:

„ Ἀμφ' ἀυτῷ δὲ χοὴν χεόμην πᾶσιν νεκύεσσιν
„ Πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δ' ἡδέϊ οἴνῳ,
„ Τὸ τρίτον αὖθ' ὕδατι ——

Eodem modo ter libat triplici genere liquorum Æneas ad tumulum parentis, & mox poëta ſubdit:

„ —— *Cædit quinas, de more, bidentes,*
„ *Tótque ſues, totidem nigrantes terga iuuencos.*

Nec contentus ternario & quinario, nonum etiam diem certaminibus in honorem Anchiſæ exhibendis deſignauit. Quid? quod & ipſe Cerberus tribus ſuis capitibus contra Macrobium, & qui eum vel ſecuti ſunt, vel præceſſerunt, latrare non deſinet, dum ſcripta poëtarum extabunt? Quòd verò impar maſculus ſit, & par femininus, & Pythagoricis & omnibus iis, qui numerorum ſunt periti, eſt in iis, quæ ſunt omnibus iuxtà notiſſima, cuius rationem alibi cogemur explicare. Non igitur ignorans Numa matri Magnæ, ſiue Iunoni Magnæ, vt Ouidius cecinit, hunc menſem conſecratum fuiſſe,

fuiſſe, ac deinde ex hiſtoria ad vxorem Iani tranſiiſſe, voluit numerum ſeruare dierum, qui magnæ genitrici quadraret. Vt igitur hanc opinionem de hiſtoria magis firmemus, addamus & illud ab illis, qui hæc tractarunt, non animaduerſum. Quo omnibus modis conſtaret, Ianuarium patri, Februarium matri omnium Cimbrorum & Iapetiorum vniuerſim dedicari, vnum Hydrochoon, qui Noachus eſt, Iano filio, & illum quidem vna vrna aquas fundétem dederunt, cùm Februario geminos piſces aſſignaſſent, aqueæ ſimul & femineæ vitæ ſignum, in illo maſculam, in hac muliebrem naturam notantes. Quis hîc non admiretur maximum hunc conſenſum naturæ & hiſtoriæ, dum in cælo duo ſigna ab aquis & piſcibus nominata, illos in terra fuiſſe teſtantur, quorum ætate Deus omnes vrnas effuderit, & piſcium regnum ad vtramque æquatoris circuli plagam, & Auſtrinam & Septentrionalem per vniuerſam terram extendit. Iam verò, ne cui in mentem veniat, Ianum hunc Noam, non Iapetum fuiſſe, illud repetendum memoria, Noam, (proptereà quòd pater omnium gentium eſſet, non modò quæ ab Iapeto tertio filio deſcendiſſent) à Cimbris Saturni nomine indigetari, quo diximus magnũ ſatorem, ſiue præſtantiſſimum excellentiſſimumque ſemen appellari, eò quòd Sat, ſemen, Ur magnum & excellens vocetur, vti latiùs poſteà in aliis vocibus enucleabo. Quod ita eſſe, non nomen tantùm indicio eſt, ſed argumentum etiam, tum cælo, tum Faſtis Romanorum eſt adſcriptum. Menſe enim qui Ianuarium præcedit, Saturnalia celebrabantur, in honorem nimirum parentis eius, cui ſequens menſis eſt dedicatus. Quare verò decimo menſe lætitia hæc potiùs quàm alio ſolennis fuit? Nempe quòd decimo menſe cacumina montium in diluuio primùm cœperint apparere, cùm antè aquis contecta fuiſſent. Quamobrem Noa tum meritò ſe voluit recreare, vnà cum omnibus, qui in Arca erant, certus iam ſpei, breui ſe liberaturum iri ex Arcæ vinculis, quibus tot menſibus fuiſſet alligatus. Non eſt igitur quòd eum Verrio Flacco amplius ignoremus, quæ cauſa ſit, ob quam Saturnus in compedibus viſatur. Apollodorus eum laneo vinculo alligatum ſcripſit, & Decembri tandem menſe feſtis ſibi diebus ſolui. Sed quid ſibi vult laneum vinculum? Molle nimirũ & benignũ, quale in nuptiis & ſacris adhibetur. Quæ enim maior benignitas Dei erga Noam eſſe potuit, quàm eo tempore, quo omnia terreſtria animalia peribant, eum in Arca captiuum tenere, cum vxore & liberis, quo ſeruaretur. Dulce ſanè & molle, & omninò laneum hoc vinculum fuit, & tale, quali vel in nuptiis vxor marito, vel in ſacris omnis creatura Deo alligatur, ſuprema nimirum

Saturnalia cur decimo menſe.

Saturnus in compedibus.

mentis ſuæ parte, quod in flaminum pileis virgula lanæ inuolutâ, pro apice poſita indicabat. Nec hoc ſolùm antiquo ſymbolo ſignificabatur, ſed illud etiam, Saturnum intèr omne genus animalium, vinctum fuiſſe, quæ lana denotari antè monſtraui: adeò omnia Cimbrorum ſigna indiciis documentisque prægnant. Perſpicuum igitur iam eſt, quare Saturnus in compedibus ſit, & quare lana vinciatur, & qua cauſa decimo menſe Saturnalia celebrentur, non de fabulis, quas ſecuti ſunt & Græci & Latini, ſed de vera Moſis narratione, conſentiente antiquiſsima totius Europæ, Cimbrorum lingua, è qua par eſt, nomina poſita fuiſſe, cùm primi illi Italiam habitarint, è Gomaro maximo Iapeti liberorum propagati. Neque eſt aliud certius veræ orationis indicium, quàm illam totam ſibi & aliis etiam veris hiſtoriis conſentire. Quamobrem nec illud negligendum, Saturni ædis faſtigio Tritonas cum buccinis impoſitos fuiſſe, quorum caudæ ſic occulebantur, quaſi terræ eſſent immerſæ: quod Macrobius ridiculè admodum interpretatur. Quod vt clariùs eluceat, ſatius eſt eius verba recitare: Illud (inquit) non omiſerim, Tritonas cum buccinis faſtigio Saturni ædis ſuperpoſitos, quoniam ab eius commemoratione ad noſtram ętatem hiſtoria clata, & quaſi vocalis eſt: antè verò muta & obſcura & incognita, quod teſtantur caudæ Tritonum, humi merſæ & abſconditæ. Hæc ille. in quibus non ſatis apertè dixit, an à Saturni commemoratione, an ab ædis commemoratione hiſtoria loqui cœperit. Neutrum certè vel concinnum eſt, vel veritati conſonum. Nam à Saturno vſque apud Romanos cognitam eſſe hiſtoriam, id eſt vnum de iis, quibus nemo non poſſet contrarium docere. Quid enim certi in rebus Romanorum ad Numæ vſque ætatem, ſi illa, quæ de Romulo narrantur, fabulis ſunt, quàm veris narrationibus, ſimiliora? Sed ſint ſanè vera: num ob id ante illa tempora notitia aliqua certa ad Saturnum vſque inuenitur? At verò ab æde dedicata, ſi hæc hiſtoriæ lux computetur, iniuria fit iis, quæ de regibus ſcribuntur, quaſi videlicet ea obſcura eſſent. Verùm illud neſcio apud quos Hieroglyphicos legerit aut obſeruarit, caudis veterrima & antiquiſsima, & prima tempora notari; capitibus verò tempora poſteriora, & multo deinde ſeculorum decurſu ſecuta. Non malè Hercule, ſi Tritones caudas pręferrent, non autem, vt cetera animalia omnia, eas in poſtica parte haberent. Præterea quis vnquam Tritonem hiſtoriæ præſidere dixit? Equidem Neptuno eum à componendis fluctibus eſſe, de lectione poëtarum didici. atque id tantiſper tenebo, dum quiſquam Macrobij nomine me aliter docebit. De huius myſtico nomine, lacum, è quo

Lingua Cimbrorum totius Europæ antiquiſsima.

quo Pallas extitiſſe dicitur, nuncupatum eſſe, in eius deæ ſacris commonſtrabo. Hîc illo, quod ſumpſi, dato oſtendam, qua de cauſa in faſtigio templi Saturnini Tritones fuerint ſic ſculpti, vt caudas terris immerſas haberent. Nullus vnquam Oceanus tantus fuit, quantus ille, quo omnium montium vertices fuêre cooperti: nec vllus vnquam Triton, qui tam lætum nuncium mortalium generi buccina ſua cecinerit, quàm ille, qui Noacho, per tecti ſpiracula & faſtigia flatu ſuo ſonantia, indicauit breui fore, vt è carcere & vinculis larnacis liberaretur. Hic verò non erat perfectam lætitiam atque cõpletam nunciaturus, niſi caudam, ſiue flatus ſui finem, in ipſam terram defigeret, & eam quoque deſiccaret, atque ad colendam redderet idoneam, quod nullus ventus æquè atque Aquilo præſtat, ſicca ſua & arida ſubtilitate arua pungens, & omni humore exhauriens. Hic à principio ſexti menſis exorſus, tamdiu ſpirauit, quoad omnia ad priſtinum ſuum ſtatum eſſent reducta; atque ea de cauſa non ſolùm vndas perflaſſe, in Saturni templo notabatur, ſed terras etiam ab vligine culturæ, ſationique obfutura penitus liberas reddidiſſe. Quæ beneficentia & vtilitas quia poſtrema eſſet votorum Noachi in illa calamitate, meta caudis terræ infixis ſignificabatur. Tritones Oceani, & totius reliqui maris, quamuis ſerenitatem aëris & fluctuum tranquillitatem inducant; nunquam tamen eò perueniunt, vt caudas, ſiue ſpirandi finem, ad terræ vſque, quæ aquis ſubeſt, viſcera deducant: quod dum in Tritonibus Saturni templo impoſitis indicabatur, argumentum certiſsimum erat, non maris alicuius perennis, ſed inundationis memoriam his ſignis refricari, in qua buccinis ſuis tantiſper ſpirarint, dum ſiccitatis ſuæ caudam humi defigerent. Sed ne me temerè Noæ Tritonem appingere quiſquam cauilletur, inſpiciamus Deucalionei diluuij tabulam, ab Ouidio doctiſsimo penicillo & viuaciſsimis coloribus delineatam, in qua mihi non triuiales magiſtros, ſed præſtantiſsimos ab æuo priſco reuocatos, ſecutus videtur. In ea Tritonem ita depinxit, vt non formam modò omnem, ſed officium etiam poteſtatemque totam oculis ſubiecerit. Niſi moleſtum igitur ſit, hanc picturam perlegere, non dubito, quin omnes in meam ſententiam ſint ituri. Sic igitur habet:

„ *Jupiter vt liquidis ſtagnare paludibus orbem,*
„ *Et supereſſe virum de tot modò millibus vnum,*
„ *Et supereſſe videt de tot modò millibus vnam,*
„ *Innocuos ambos, cultores numinis ambos,*
„ *Nubila diſiecit: nimbisque Aquilone remotis,*

,, *Et cælo terras oſtendit, & æthera terris.*
,, *Nec maris ira manet, poſitoque tricuſpide telo*
,, *Mulcet aquas rector pelagi, ſupráque profundum*
,, *Extantem, atque humeros innato murice tectum,*
,, *Cæruleum Tritona vocat, conchaque ſonanti*
,, *Inſpirare iubet, fluctuſque & flumina ſigno*
,, *Iam reuocare dato. caua buccina ſumitur illi,*
,, *Tortilis, in latum quæ turbine creſcit ab imo,*
,, *Buccina quæ medio concepit vbi aëra Ponto,*
,, *Litora voce replet ſub vtroque iacentia Phœbo:*
,, *Tum quoque vt ora Dei madida rorantia barba*
,, *Contigit, & cecinit iuſſos inflata receſſus,*
,, *Omnibus audita eſt telluris & æquoris vndis;*
,, *Et quibus eſt vndis audita, coërcuit omnes.*

Videmúſne hîc Tritonem buccina diluuium Deucalionis, quod antè idem eſſe cum Noæ diluuio, demonſtraui, compeſcuiſſe? at idem ille Triton faſtigio ædis Saturni buccina canens, medio tenus exſtat: an aliam, rogo, ob cauſam, quàm quòd priſci illi, qui ante conditam Romam fuerunt, indicare voluerint, Saturnum Iani patrem præcipuum in diluuio fuiſſe, atque illi ipſi Deum fluctuum potentem ſignum dediſſe certiſsimum inundationis breui ceſſaturæ, & id quidem ventis per buccinam emiſſis, Aquilonis naturam referentibus, id eſt, frigidis & ſiccis. Sol enim diſcuſsis omnibus nubibus, è ſummis montium verticibus eiuſmodi ventos ſuſcitabat, qui per anfractus & conualles & cauos mæandros inter ſaxearum rupium cacumina videbantur quaſi per buccinam intonare, è quibus facilè licuit homini naturæ perito ſpem certam concipere, omnia breui exſiccatum iri. Tritones igitur non temerè in ſummo templi faſtigio cernebantur, ſed cauſa ignorabatur, eò quòd ritus omnes ad Saturni cultum ſpectantes, Romana vrbe antiquiores fuerint: & quæ antiquiſsima putabant, ea ad Græcos, non ad primos Italiæ cultores imperitè referebant. Sic L. Accius in annalibus ſuis Saturnalia in Græcia, ante Romam, ſolennia fuiſſe, refert his verbis:

,, *Maxima pars Graiûm Saturno, & maximè Athenæ*
,, *Conficiunt ſacra, quæ Cronia eſſe iterantur ab illis.*
,, *Cumque diem celebrant, per agros, vrbeſque ferè omnes,*
,, *Exercent epulis læti, famuloſque procurant*
,, *Quiſque ſuos, noſtrique itidem, & mos traditus illinc*
,, *Iſte, vt cum dominis famuli epulentur ibidem.*

Credo igitur ne Tritonis quidem nomen aliunde, quàm à Cimbris acceptum antiqua memoria fuiſſe, atque illo vim illam ſignificatã in fluctibus; quæ hominibus amica & beneuola cũ ſit, & formã hominis habet, & buccina flatus componit. Significat autẽ vox hæc eum, qui fiduciam nobis & ſolidam veritatem, cui ſit fidendum, oſtendit; ſed hac ratione ſcripta, vt tertia & quinta vocalis commixta priorem ſyllabam componat; quę quoniam Latinis in vſu non eſt, in tertiam vocalem longam tranſiuit. Truitoy igitur vtraque ſyllaba longa, eſt fidei, ſiue veritatis, cui ſit innitẽdum, demonſtrator. Sexto enim menſe certo ſigno demonſtrabatur id quod ante Noë crediderat, ita vt iam reuera oſtenderetur, Deum fidum in iis, quę promiſerat fuiſſe. Nullo autem certiore ſigno id poterat oſtendi, quam flatu vehementer deſiccante, & omnia nubila maxima vi diſiiciente, qualem Aquilonem in primis eſſe, nemo eſt qui neſciat; cui inde Romani nomen dederunt, quòd cælum ſudum ab eo redditum, aquilum colorem videatur habere, id eſt aquæ tranquillæ extra Solis radios, & reliqua colorem immutantia inſpectæ ſimilem. Ventus hic vnà cum colore, à quo nomen habet, Saturninus eſt: atque idcircò facilè Suetonio credo, Auguſtum partem huius coloris à Saturni domo præcipua, quam in horizonte ſchematis cæleſtis habuit, ſibi traxiſſe. Quemadmodum verò Saturno, ſeptimi orbis planetæ, gratus eſt hic ventus, & hic in cælo color; ita Noacho, cui Saturni nomen à poſteris eſt tributum, nihil vnquam potuit in vita accidere iucundius, quàm hunc flatum ſentire, in Arcæ tecto magna vi detonantem, cui aquilum, ſudumque cælum neceſſariò ſuccedit. Nam hic poſt pluuias, maximè fidem meretur, ſtabilẽ diuturnamque fore ſerenitatem: quo fit, vt optimo iure Truitoy à Cimmeriis ſit vocatus. Moſes hac quidem voce vſus non eſt, ſed ſic rem deſcripſit, vt eadem ſententia eliciatur; in hæc verba, vt Latinus interpres habet, locutus: Recordatus autem Deus Noę, cunctorumque animantium, & omnium iumentorum, quæ erant cum eo in Arca, adduxit ſpiritum ſupra terram, & imminutæ ſunt aquę, & clauſi ſunt fontes abyſſi, & cataractæ cæli, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cælo. In his vbi Latinus ſpiritum vertit, Hebræis eſt Ruach, Chaldæis Rucha, quo cum ventus ſignificatur, tum vox eſt Angelo quoque, qui ventis præſidet, tributa. Quocirca neſcio an Ouidius ab Hebræo quopiam ſic fuerit edoctus, vt non ſolùm Aquilonis, ſed eius etiam intelligentiæ, quæ ventis aërem terramque ſiccantibus præeſt, fecerit mentionem. Certè neceſſe eſt fateri, vndecunque Naſo ſit ſubodoratus, cum ad amuſſim cum Moſis hiſtoria conuenire, ac ea quæ ſtrictè preſſeque

Tritonis nomẽ.

dicta erant, latiùs enucleaſſe. Quod autem Ruach pro intelligentia quoq; in vſum veniat, Dauid in Odis ſuis nos docebit, in quibus eſt: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus: quo loco Hebræa vox eſt Ruchoth pro ſpiritibus. idem alibi: Et aſcendit ſuper Cherubin, & volauit ſuper pennas ventorum. Quis hîc non cernit ventos alatos dici more poetico, qui ventorum præſides alatos pingunt? Loco autem ventorum Hebræis eſt Ruach, ita vt ſpiritus, ventis à Deo præfectus, hoc nomine intelligatur: & generatim omnes diuinæ intelligentiæ à celeritate hac voce dicuntur, ſicut Latinis à ſpiritu vocantur. Hunc igitur ſpiritum Cimmerij ab eo, quod Noacho præſtitit Truitona nominarunt, eò quòd apertiſſimo indicio atque adeò reapſe oſtenderet Deum in promiſſis ſuis fidum eſſe. At poſteritas & exteri homines linguæ veterrimæ ignari, poëticum hoc nomen ad animal marinum tranſtulerunt. Pauſanias in Bœoticis Tritonis meminit, quem Bacchus à Tanagræis matronis implorata ope dicitur viciſſe, quamuis alios dicat opinari, Tritonem vino ebrium, quod Tanagræi ad inſidiandum poſuerant, è rupe decidiſſe; cui tum quiſpiam caput bipenni abſciderit. Idem refert ſibi Romæ Tritonem viſum, cuius in capite coma fuerit paluſtri apio perſimilis, reliquo corpore minutis ad limæ modum ſquamis veſtito, rictu oris latiore pantheræ dentibus munito, cui naſus humanę figurę non abſimilis incumberet. Nos id genus monſtra non pauca in mari inueniri non negamus. & ideò minus negamus, quòd hiſtoria noſtræ regionis prodat Epiſcopum olim mitratum, & omni reliquo habitu pontificio indutum, inuentum fuiſſe. Verùm qualiacunque monſtra & portenta inueniantur, non tamen id quiſquam mihi perſuadebit ab id genus monſtro quopiam poetarum fabulam de Tritone primogeniam prodiiſſe. Quid enim his portentis cum Saturni templo? quibus (ſi Pauſaniæ credimus) efferi ſunt mores, & immanis crudelitas ad homines ad mare progreſſos, deuorandos? Andronicus propiùs videtur fabulæ originem attigiſſe, qui Tritonem quendam ſuper turri volubilem Athenis collocauit, vt virgula demiſſa ventos indicaret, eò quòd ei maximè putaret credendum fidendumque, quo in fluctibus componendis Neptunus vtitur adminiſtro. Triton igitur, cuius Ouidius nomen celebrauit, Ruach eſt Aquilonis cardini præſidens, cuius miniſterio Deus vſus eſt in diluuio profligando, eo nomine & Saturno cæleſti, & Noacho, cui Saturni appellatio poſtea data eſt, gratiſsimus: illi propter naturæ conuenientiam, huic ob terras deſiccatas. Hac ergo de cauſa Saturni templo Tritones impoſiti, qui quòd finem aquas diſsipandi non antea feciſſent, quàm terram

Epiſcopus marinus.

ram

ram quoque exiccaſſent, caudas ſortiti ſunt iuſſu pontificio terrę immerſas. Valeat nunc Macrobius cum frigida ſua & minimè ſibi conſtante interpretatione. Et qui eum tueri volet, afferat maiorẽ hiſtoriæ & naturæ in hoc ſymbolo conſenſum: quod vbi fecerit, facile me patiar erroris accuſari. Hiſtoriam verò hanc ſub Saturni nomine latuiſſe, altero item indicio Romani prodidere: dum in Saturni templo ærarium collocarunt, de qua re ſic habet Macrobius. Ædem verò Saturni ærarium Romani eſſe voluerunt, quòd tempore, quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum eſſe furtum commiſſum; aut quia ſub illo nihili erat cuiuſquam priuatum,

„ *Nec ſignare ſolum, aut partiri limite campum*

„ *Fas erat, in medium quærebant*:

ideò apud eum locaretur populi pecunia communis. Sic Macrobio: nobis aliter viſum; ea de cauſa Saturno publicam pecuniam commiſſam fuiſſe, quòd optimus cuſtos merito ſuo habendus eſſet is, qui omnium animantium ſemina tam fideliter in arca ſua conſeruaſſet. Quis ei nummos, & quidquid Reip. ſeruatum velit, non credat, qui ſolus omnem animantium communitatem & ſalutem cuſtodiuit, atque ingenti pòſt fœnore augendam curauit? Præclaram Noachi gratiam apud Deum fuiſſe, Nazianzenus non alia re clariùs fieri poſſe exiſtimauit, quàm quòd illi totius mundi ſemina commiſſa & concredita fuerint, vt illa ligno ſuo conſeruaret, in quo duo animaduertenda maximè; & quòd de ſeminibus ſibi commiſſis non male ſit Saturnus, id eſt, magnus & excellens ſeminator vocatus; & quòd Romani pontifices optimè cum Deo conuenerint, dum de ritualibus ſuis libris ei publicam pecuniam, & publicas item tabulas committerent, cui Deus totius mundi ſeminarium cuſtodiendum in Arca dediſſet. Plutarchus & Macrobius non ocioſè annotarunt Saturno ſacrum fieri capite non cooperto, cùm ceteris Diis Romani cooperto capite ſacrificarent: cuius rei cauſam Macrobius ad Græcum ritum refert, eò quòd Hercules rem diuinam primus poſt Pelaſgos aperto capite fecerit. Plutarchus varias cauſas quærit, & inter alias dubitat; an capitis nudandi inter immolandum conſuetudo ab Aenea primum ſit inducta: quo Saturni ſacrificium multo vetuſtius cùm ſit, non eſſet mirum, ſi in eo caput non tegeretur: qua in re quod de ſacrificij antiquitate dixit, equidem laudo: quod de ritu ab Aenea inuecto habet, aliis iudicandum relinquo. Quòd addidit, Saturnum Tempus eſſe, & Græcis Cronum dici, atque idcirco fieri poſſe, vt capite non velato ei ſacrum fiat, cuius beneficio veritas in lucem venire conſueuit, non eſt illud quidem improbabile. Mihi magis

Semina mundi Noacho cõmiſſa.

magis placet aperto capite rem diuinam ei fieri, duabus maximè de cauſis; altera, quòd hoc ſacro non ad Deum reſpiciebant, qui Saturnus propriè dicendus eſt, ſed ad illum hominem, cui generis ſui primitias Ianigenæ deberent, & hac re fieri, vt eum perinde atque hominem venerarentur, cui in honore exhibendo pileum detrahere ſolemus, quaſi depoſita tantiſper libertate, dum ei placuerit ſeruitio noſtro vti: altera; quoniam hoc ſacrum in commemorationem eius beneficij fieret, quo Deus montium vertices decimo menſe aperuit. Quod non alia ratione commodiùs & clariùs ſignificari poterat, quàm ſi vertices ſacrificantium aperti viderentur. Sicut enim montium appellatione in ſacris litteris illi ſignificantur non raró, qui in re quapiam ſiue bona, ſiue mala, ſummas tenent partes; ita è contrario de ſacrificorum, (qui montibus ob diuinarum rerum ſublimitatem conferuntur) apertis verticibus optimè conuenientiſſimeque montium cacumina aperta, quæ decimo menſe extiterunt, reciproca quadam comparatione intelliguntur. Ex his modò eluceſcit, qua de cauſa pileus, libertatis ſignum apud Romanos fuerit, quam à nemine hactenus verè traditam habemus. Cimmerij, à quibus eum morem ſuſceperant, diligentiſſimè procurabant, vt homines multis ſignis monerentur ſalutis larnacis beneficio acceptæ: quod ſi in lingua ſua fecerunt, vt à montibus, in quibus Arca reſedit, omnis tutela & cuſtodia diceretur, vti primo libro monuiſſe, dum de Bergis agerem, recordor. Nec in ea re parum erat momenti ad cohortandos hominum animos ad pietatem, & iuſtitiam colendam, quando cogitarent totius humani generis internecionem ob Giganteos mores & vitæ improbitatem à Deo iuſtiſſimo vltore immiſſam fuiſſe, atque ab ea ſolos illos liberos euaſiſſe, qui poſt diluuium primi terram in montibus calcarunt. Eadem ratione pileum, liberationis ab vndis & cataractis pluuiarum teſſeram, Cimbri fecerunt; tum quòd eo contra imbres tegmine vtamur, quemadmodum petaſo contra Solem; tum quòd forma ſua perinde atque tectum Arcæ in altum artolleretur? quamuis ſint qui pilei & petaſi diſcrimen vel ignorent, vel ſcientes confundant, propterea quòd eodem plerique tegmine contra pluuias & Solis ardorem vterentur. Erat ea antiquis pilei forma, vt in eo triangulus æquilaterus inſcribi poſſet, baſi inferioris rotunditatis diametro conſtituta, & angulo ſupremo in pilei ſummitate: quod videre licet in numiſmatis quibuſdam antiquis, quibus libertas indicatur; & in Caſtoribus etiam, quibus dimidium putaminis oui impoſitum in vetuſtis quibuſdam marmoribus eſt videre. Eſſe autem ſignum libertatis acquiſitę, qui neſcit, ad eos ſe conferat,

Pileus cur libertatis ſignũ apud Romanos.

ferat, qui in ſcholis docent, quid ſit ſeruos ad pileum vocare. Quam verò vnquam quiſquam cogitare poſſet maiorem cladem ea, qua vniuerſum mortalium genus obrueretur. Quamobrem nulla vnquam liberatio maior fuit ea, qua Noachus cum ſuis eſt ſeruatus. Libertas igitur omnium ſeculorum præclariſsima, ab eo tecto ſymbolum accepit, quo Noachus ſuos ab vndis liberauit, quod ad eiuſmodi triangulum, qualem modò dixi, fuerat erectum, vti alibi demonſtraui. Pileus autem antiquiſsimo in vſu aduerſus pluuias fuit, adeò vt Heſiodus eius etiam meminerit, dum monet:

„ ——Κεφαλῆφι δ' ὕπερθεν
„ Πῖλον ἔχειν ἀσκητὸν ἵν' οὔατα μὴ καταδεύῃ. *id eſt,*

„ *——Tibi pileus eſto paratus*
„ *In capite, vt minimè madefiant imbribus aures.*

Dicitur verò pileus à materiæ parandæ ratione, qua ferè fit, διὰ τὸ πιλεῖν, quod eſt condenſare & coarctare. At Cimbris hactenus à ſeruando tuendoque nominatur, ad illius conſeruationis à cataractis aquarũ perpetuam memoriam. Columella (ni fallor) arboribus etiam pileolos induit, aduerſus aëris iniurias, adeò vt nihil miri videri cuipiam debeat Arcę tectũ, quo omnium animantiũ capita ab imbribus ſunt conſeruata, pilei ſigno denotari. Pontifex maximus in pileo ſuo supernè virgulam lana obuolutam gerebat, quo quid ſignificetur, de notatione virgæ capitibus noſtris imminentis, & de lanæ mollitudine, præſertim eius, quæ ab Agno eſt, qui tollit peccata mundi, facilè quiuis coniiciet, qui hoc ſaltem credet, omnes vetuſtos Romanorum ritus optimas quidem habere primas rationes, ſed eas poſterioribus ſeculis in alta caligine latuiſſe. Veriſimile eſt vel Noachũ primum poſt diluuium ſacerdotẽ, vel Ianum eius filium, hoc genus pilei Pontifici maximo ordinaſſe, quo & gratum animum de ſalute ab Arcæ pileo data monſtraret, & ſimul commoneret; tum, ne in ſimilia peccata homines rurſus inciderent, quibus in illam cladem ſe præcipitauerant olim; tum, vt ſemper in vertice mentis & cogitationũ tenerent, virgam quidẽ capitibus noſtris deberi, ſed illam obuolui lana eius Agni, qui ſanguine ſuo nos eſſet ab omni virga & pœna liberaturus. Summa ergo miſericordia & ſumma lenitas Dei erga homines, lana indicabatur, non ſolùm de lanæ mollicie ducta ratione, ſed de oraculo etiam veriſsimo, cuius Noachus ſuos hoc ſymbolo voluit cõmonere. Bene igitur Saturnus laneis vinculis ligatus, in Arca fuit, non ad pœnam, ſed ad ſalutẽ; non ex ira, ſed è ſumma clementia, qua genus humanũ Deus ſeruauit in paucis quibuſdã, qui laneos pedes

Pileus unde dictus.

 habuiſ-

habuiſſe dicuntur, quia per aquas benignitate diuina ambulabant, à quibus (quòd in numerum Deorũ à poſteris ſunt relati,) exiit in prouerbiũ, Deos laneos pedes habere, quãuis generatim intelligi queat, deos ad homines miti, & clementi animo venire. Sed de his ſatis hoc loco. Pileus ergo liberationis & vindiciarum ſignum, non de re leui fuit conſtitutũ, ſed de ea, cuius operæprecium ſit ſemper meminiſſe. Hinc & illis datur, quibus libertas conceditur, vt ferulæ & virgarũ imperio exempti, fiant & ipſi vel artium liberalium, vel Theologiæ, vel Iuriſprudentiæ magiſtri, nomen inde Licentiatorum habituri, elegantiùs aut liberi aut pileati vocandi: quamuis huic de Romanis ſumptę conſuetudini, Græci quoque ritus accedant. Sumunt enim & pallium, more eorum, qui Athenis ad hunc honorem euehebãtur; vbi, anteà quàm pallium acciperent τρίβωνα nominatum, ad publicũ balneum ducebantur, ad quod dum veniſſent, à ſcholaſticis magnis clamoribus primùm prohibebantur, idoneos eſſe negantibus, & iubentibus, vt adhuc ſeſe continerent in priſtino ſtatu: cui mori Louanienſes acceptum ferre poſſunt, quòd in eos qui Doctoris titulo inſigniendi ſunt, dicteria publicè & ſales, aliquãdo non nimium ſalſos, coniiciunt. Huius ritus apud Athenienſes olim obſeruati, Olympiodorus in hiſtoricis ſermonibus fecit mentionem: qui adiicit, quanta põpa à balneo reducãtur, & quàm ingẽtes ſumptus faciant in diatribarũ præſides, & ludi litterarij magiſtros, quos ait appellari ἀκωνίτας, non ἀκωμίτας, vt mendoſè habet codex meus. cuius appellationis ratio obſcura illa quidẽ eſt, ſed de ornatu tamen Doctorum ſic explicãda, vt ἀκωνιπῖλοι (vt Ioſephus eos etiam vocat) pilei dicantur doctorales, quia videlicet non ſint altè faſtigiati, aut in metam elati, qualis vera erat pileorum forma; ſed depreſſi, quò intelligatur ad ornatum eos, non ad vſum imponi. Vidi Mercurium quadrato pileo, non faſtigiato à veteribus expreſſum. quo præter reliqua pilei ſymbola illud etiam ſignificari videbatur, ingenium ſic cultũ, vt tetragonum ſiue quadratũ dici mereatur, id eſt, omnibus partibus incõcuſſum & firmum: quod vt in capite non ſemper eſt obſeruatum, ita in baſi quadrata Hermæ perpetuò finguntur, vti Galenus quoque annotauit. Pilei ergo vera & antiqua forma fuit conoides, ſiue ad metæ formam elata, cui triangulus iſagonus poſſet inſcribi, pyramidis è quatuor faciebus exiſtẽtis parens. Quamobrẽ ſua ipſius forma nos docet, mentẽ ſurſum ad ipſum Vnum erigere, & illud ipſum inuenire in tribus ęqualibus lineis, & tribus æqualibus angulis, totũ orbẽ vniuerſitatis rerũ, in tres ęquas circuli portiones diuidentibus. At præter hanc & alias, quas è mathematicis accipit, teſſeras, optimum ſignum eſt illius tecti,

Pileationis actus vulgò dictus Louanij.

Olympiodori locus.

tecti, ſub quo mortalium genus fuit conſeruatum. Semper enim pro ſymbolo, non ad vſum Romanis fuiſſe, nuda Romanorum capita docent; quæ ſi quando velare vellent, togæ parte obuoluta contegebant, quod in ſacrificante fuit perpetuum, præterquàm in Saturni & Honoris ſacris, in quorum illo montium cacumina extitiſſe, ipſis Saturnalibus indicabant: hoc Dei ipſius, cui immolabāt, vim & naturam exprimebant. Quæ verò cauſa mihi vera eſſe videatur inter eas, quæ controuerſæ ſunt apud eruditos, ob quam Diis velato capite ſacra fiant, breuiter oſtendam. Si vſquam alibi locū habet, Hoc age, certè nuſquam locum habet magis ſuum, quàm in ſacris. Qui enim orat & ſacrificat, totus in eo eſſe debet, quod agit; ne in eum quadret: Hic labiis me honorat, cor autem procul eſt à me: vti Deus quondam populum ſuum reprehendit. Iam mens attenta eſſe non poteſt, dum aures eam aliò diſtrahunt. Quocirca ne quid ſacrificus audiat, quod animum eius à ſacris auocare poſſit, caput velat, toga ſuperius inducta. Deinde poſteri in ſuperſtitionem prolapſi, verba mali ominis, vti infauſta & ſacrorum efficaciam prohibentia, vitanda cenſuerunt. qua etiam cauſa, quod antè ſano conſilio fuit inſtitutum, caput contegebāt, ne videlicet, ſi quid ſiniſtri audiuiſſent, ſacra impedirentur. Hinc & illud eluceſcit, quamobrem iis, quos honoramus, caput aperiamus. Præter enim pilei ſignificationem, quam detractus habet, aliud eſt in toga detracta conſiderandum, quæ non ſeruitutem, ſed audientiam pollicetur. Summus enim honor eſt, quem alteri exhibemus, ſi nos ad audiendū obediendumque, ademptis impedimentis, componamus, atque in eo vera eſt huius conſuetudinis origo. Nam vt ille, qui caput & aures tegit, nihil audire vult, ita qui caput & aures aperit, ſeſe ad id præparat, vt alterius dicta & audiat, & quæ audiuerit, iis obediat. Et hæc quidem ſatis ſunto de antiquo hoc ſacrificandi honorandique ritu. Saturnalibus igitur tota Roma æqualem ſeruorū dominorumq; libertatem pileis ſuis, quibus tum vtebatur, indicabat, ad eius cōmemorationem, qui Noachum cū ſuis ſeruos pœnę, & vnà cum aliis interituros, ſingulari ſua gratia & priuilegio ad pileum Larnacis vocauit. Decimo igitur mēſe cùm montiū vertices apparuiſſent, veriſimile eſt, communi omnium ſibi gratulantium voce exclamatum fuiſſe: Liberi ſumus omnes, conſpeximus terram, breui in eam deſcenſuri; atque tum Noachum prima Saturnalia cum ſuis in Arca feciſſe; & huius diei ad poſteros memoriam tranſmiſiſſe ſempiternam. Hinc & illud intelligi datur, qua de cauſa in Saturnalibus cerei mitterentur ad amicos & familiares: quod Macrobius, cùm, vt cetera, minimè intellexiſſet, ad neſcio quas fabulas

è Dodonæo oraculo petitas relegauit, quod inter cetera habebat:

„ *Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.*

Vbi quia φῶς ad lumen & virũ ambiguum eſt, maluerunt cereos, quàm viros immolare; & hinc eſſe ait, cereorũ miſſitandorũ originẽ: quamuis addat & aliud commentum, quòd nimirum Saturno principe ab incomi & tenebroſa vita quaſi ad lucem & bonarum artium ſcientiam editi ſumus, cereos miſſitari. Nobis de hiſtoria certiſſimum eſt, Noachum ad cereorum lumen in Arca feſtum hoc decimi menſis egiſſe, & hinc manaſſe cereorum miſſitationem, quo ſemper eius diei, quo terræ primùm conſpectæ ſunt, mortales recordarentur. Quis enim tam durus ſit, quis tam corneus, qui in tanta clade ſi ſpes certa iam ſalutis ob oculos ponatur, non exultet præ gaudio? quis tam impius, vt cùm videat tantum ſibi priuilegij à Deo Opt. Max. conferri, non gratias agat, & omnibus modis oſtendat, iucundiſſimum ſibi accidere tantum munus, quantum erat in tot myriadum, immo in vniuerſo mortalium exitio & internecione ſeruari gratia quadam inaudita, & omnium ſeculorum ſingulari? Veriſimile igitur eſt, tum Noachum cum ſuis omnibus ſacrum Deo vniuerſorum feciſſe, & maxima hilaritate & lætis acclamationibus odas Deo cecinisse: atque poſt quotannis huius diei ſolennem commemorationem inſtituiſſe. quæ quo maior eſſet pileo ſumpto & cereis miſſitandis, ad quos in Arca primum hoc feſtum celebrari cœpit, in memoriam hominibus lætum hunc diem reuocaſſe. Fruſtra igitur de feneſtra ad lumen per Arcam diffundendum diſputatur, cùm nulla feneſtra quamtumuis magna, omnibus caueis, & præſertim iis, quæ in imo & ſecundo tabulato erant, ſatis luminis adferre potuiſſet. Cerei igitur admonebant, vbinam Saturnalia originem ſuam primam accepiſſent, ſicut & de pileis inſolito Romanis tegmine, manumiſsionis & conſeruationis illius in mentem veniebat. Sed videor mihi audire, quoſdam adhuc de pileo murmurare, & obiicere abſurdum videri id, quod antè paulò dixi, Romanos nudis ſemper capitibus pileum, veluti ſymbolum, non veluti quotidianum capitis amiculum, habuiſſe. His ergo qui Romanas ſtatuas non viderunt, quæ perpetuo nudis capitibus ſpectantur, niſi ſint ſacrificantium, de hiſtoria diſcere licebit. Suetonius Tranquillus commemorat, C. Iulium Cæſarem caluitij deformitatem, quòd obtrectatorũ ſæpe iocis obnoxiã expertus eſſet, iniquiſsimè tuliſſe, atque idcirco ex omnibus decretis ſibi à Senatu populoque honoribus non aliud aut recepiſſe aut vſurpaſſe libentiùs, quàm ius laureæ coronæ perpetuò geſtan-

Saturnaliorum origo.

geſtandæ. Quòd ſi Romanis mos fuiſſet capita pileis, cùm libêret, contegendi, nō magnoperè Cæſari neceſſe fuiſſet, corona laurea caluitium ſuum celare. Nunquam igitur vel pileum vel petaſum ſumebant, niſi vel Solis ardore, vel pluuiæ vehementia coacti. Octauius Auguſtus dicitur Solis tam impatiens fuiſſe, vt ne hibernum quidem ferret, adeò vt domi etiam ſub dio petaſatus ſpaciaretur. Videmus itaque petaſi nullum vſum fuiſſe, niſi aduerſus aut Solis radios, aut ingentes imbres. Pilei verò, qui non tam latè patebat, quàm petaſus, nullus videtur vſus fuiſſe, niſi quis pilei nomine pro petaſo abutatur. Legimus apud Ciceronem in Catone maiore, inſigne prouectæ ætatis exemplum, his verbis expoſitum: Arbitror te audire Scipio, hoſpes tuus Maſſiniſſa quæ faciat hodie, nonaginta annos natus: cùm ingreſſus iter pedibus ſit, in equum omninò non aſcendere, nullo imbre, nullo frigore adduci, vt capite operto ſit. Eundem apertorum capitum morem apud Græcos quoque fuiſſe, cùm ſtatuæ docent, tum illud clarum reddit, quod de Æſchylo proditur. Scribunt enim eum vel caſu, vel ex deſtinato, vt ruinam, qua interiturus à Genethliacis eo die dicebatur, euitaret, ſub dio conſediſſe; & aquilam quæ teſtudinem raptam ferens ſaxum quærebat, in quod eam illideret, vt confractis teſtis carnes exederet, caluum ipſius caput conſpexiſſe, ac ratam ſaxum eſſe, in illud teſtudinem rectà deieciſſe, ac ictu minimè aberrante poëtam occidiſſe. Si huic pileus fuiſſet, haud dubiè liber à fatali hac morte eo die permanſiſſet. Iam hoc in Hippocratis ſtatua tanquam ſingulare quiddam, & huic vni tributum notatum legimus, ſtatuæ eius pileum impoſitum fuiſſe, quo cùm alij aliud intelligant, ego à ſignificatione pilei non diſcedo, exiſtimans ſignum eſſe, eius opera quàm plurimos mortales à grauiſsimis morbis liberatos fuiſſe: quod in Pontificum collegio de ritualibus libris fortaſſe ſic legiſſent ij, quorum illud erat munus, ſtatuas in honorem cuiuſquam erigendas ordinare. Eadem itaque conſuetudo & apud Romanos & apud Græcos fuit, in nuditate capitum conſeruanda, niſi cùm pluuia, vel Sol cogeret pileo vti, quod ex Heſiodo modò annotaui. Eſt ergo vtrumque, & cereorum, & pilei vſus in Saturnalibus, ad Noachi & filiorum feſtum referendum; quod apparentibus montium verticibus ſumma lætitia in Larnace ſub tecto ad cereos egerunt. Quæ ergo de Saturno ad Latinos à maioribus antiquiſsimis dimanarunt, ea omnia ad Noachum ſunt referenda, quod, vt de his modò allatis eſt manifeſtum, ita apertius eſt indicatum ab iis, qui Saturno omnē agri colendi ſcientiam adſcribunt. Quamuis enim nauem numiſmati Romano im-

preſſam ad Saturnum, non ad Ianum retulerint, nec ſciuerint Saturnum Iani patrem fuiſſe; id tamen à maioribus rectè acceperunt, omnem ruris colendi peritiam à Saturno eſſe profectã: cui ob eam cauſam falcem, & Stercutij nomen dederunt. Quamuis autem alij falcem ad meſſem, alij ad temporis omnia reſecantis naturam retulerint; ego tamen ad vitis putationem, maritationem, & omnem eius curandæ rationem maximè puto pertinere, eò quòd Moſes eum primum vini inuentorem fuiſſe ſcripſerit. Virgilius Sabinum neſcio quem Vitiſatoré nominat, poſt quem Saturnum enumerat, Sabinum pro Sabo ponens: quem Silius auctorem gentis Sabinæ dicit, ſic canens:

„ ——*Pars ſanctum voce canebat*
„ *Auctorem gentis, pars laudes ore ferebat*
„ *Sabe tuas, qui de proprio cognomine primus*
„ *Dixiſti populos magna ditione, Sabinos.*

Lilius Gyraldus Virgilij verſus ſic citat, vt nomen Vitiſatoris ad Saturnum referat, loco fortaſsis non ſatis examinato, qui ſic habet:

„ *Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum,*
„ *Antiqua ex cedro, Italuſque paterque Sabinus*
„ *Vitiſator, curuam ſeruans ſub imagine falcem:*
„ *Saturnuſque ſenex, Ianique bifrontis imago.*

In quibus poëta de vetuſtis gentium nominibus primos progenitores finxit, & id Sabino tribuit, quod Saturni proprium erat, quanquam dum Saturnum ſenem appellat, videtur indicare Sabinum à Saturno vitis ſerendæ, colendæ, putandæque rationem accepiſſe, quoniam à ſenioribus iuniores artes, ſcientiaſque diſcant. Quid autem Sabus ſit & Sabinus, alibi fortaſſe, dum de Sabina agemus. Laudandus igitur hac parte Ouidius, qui apertè Saturnum falciferum vocauit:

„ ——*Tuſcum rate venit ad amnem*
„ *Ante pererrato falcifer orbe Deus.*

Docuit ergo Ianũ filium ſuum Noachus pater, quinam vitis eſſet quàm optime ad generoſi vini vbertatem excolenda, atque eius beneficij ſignum, falx apud poſteros perpetuò manſit. Cui hæc nõ ſufficient ad perdocendum, Saturnum patrem, Ianum filium eſſe, & Saturnalia ad diluuij æternam memoriam inſtituta fuiſſe, atque conſequenter ſymbolicòs indicaſſe, Saturnaliorum die eum naſciturum, qui omnes è ſeruitute & fluctibus peccatorum, quibus immerſum humanum genus erat, vindicaret; ei neſcio quid ſit amplius dicendum. Mirandum porrò maximè, ſi quid in omni diſciplinarum orbe miran-

Miranda fidenum nemus.

mirandum, ſic nomina ſideribus poſita fuiſſe, vt quæ per ritus & cæremonias quas expoſui denotarentur; eadem etiam cum cælorum natura ſic conuenirent, vt in eis, tanquam in tabula, deſcripta viderentur. Saturni ſidus ſummum eſt inter planetas, non aliter ac Noachus ſummus & primus inter omnes mortales cataclyſmo ſuperſtites. Saturnus tardus eſt & frigidus, cuius naturam Noachus vitæ vltra magnum Saturni annum extēſæ diuturnitate vicit, & ante quingenteſimum ætatis annum non legitur liberis operam dediſſe. Non abs re ſit hîc addere, quod de Rabinorum fabulis quidam comminiſcuntur, Noachum Chami, improbi ſui filij maleficio frigidum redditum fuiſſe, & ineptum ad generationem. atque inde illud eſſe reor, quod de Saturni teſticulis à Ioue præſectis fabulantur. Scio equidem Chamum nomen ſibi Iouis ſumpſiſſe ſacrilegio & impietate deſpuenda, ac inde Iouis Hammonis templum nomen duxiſſe, & priſcam ſuperſtitionem; eò quòd Hebræis Ham, non Cham, ſcribatur, licet prima littera vim habeat duplicis aſpirationis. Quî verò ex Ham Cham factū ſit; obiter, Hieronymo docente, addiſcamus, cuius in Hebraicis traditionibus hæc ſunt verba: Frequenter ſeptuaginta Interpretes non valentes Heth litteram, quæ duplicem aſpirationem ſonat, in Græcum ſermonem vertere, Chi Græcam litteram addiderunt, vt nos docerent, eiuſmodi vocabula aſpirari debere; vnde & in præſenti loco Cham tranſtulerunt, pro eo quod eſt Ham, à quo & Ægyptus vſque hodie Ægyptiorum lingua Ham dicitur. Hæc ſi Pſeudoberoſus animaduertiſſet, nec Hammonem à Chameſe diſtinxiſſet, nec eum Tritonis, quo non homo vllus, ſed Ruachus ſignificatur, filium feciſſet, nec bellum inter Hammonē & Chameſem commentus eſſet, nec totam denique hiſtoriæ veritatem, tam fœdè, quàm fecit, conſpurcaſſet. Verùm quando eum totum fregi, non ſunt mihi eius nugæ apud prudentes doctoſque viros impedimento futuræ; quas ſi omnes ſigillatim perſequi vellem, ingens mihi condendum eſſet volumen. Multò ſanè meliùs fabulæ proceſſiſſent, ſi Saturnum Noachum, ac Iouem Hammonem Chamum feciſſet, quando hac via non tantùm Thalmudiſtas, aut ſimiles Hebraicarum fabularum ſectatores, ſed vetuſtiſſimos etiam poëtas de Chami ſcelere teſtes haberet; qui in hoc conſentiunt omnes, caſtratum à Ioue Saturnum fuiſſe, quamuis illi magico id carmini, hi ferro adſcribant. Hac item ratione Diodoro fides haberi poſſet in iis, quæ de Saturno Hammonem perſequente ſcribuntur, eò quòd non alienum à veritate, nec abſurdum videri queat, Noachum ſceleratos Chami mores exoſum, non parum diſsidij, nec paruas concertationes

cum eo habuiſſe, quo homines ab erroribus peruerſis liberaret, nec alios deinde infici permitteret. Sed de his alibi. Hoc loco ad frigida & maleficiata (vt cum Iuriſconſultis ita loquamur) Noachi membra reuerſi videamus, quantam cum malefica Saturni ſtella hoc Noachi frigus habeat cognationem, quamque egregiè ſideris nomē cum hiſtoria quadret. Attamen quia quæ de incantatione aut exſectione dixi, non ſunt de Aſtronomorum placitis petita, conſideremus ex his etiam, quantus ſit hominis & ſideris concentus. Horum ergo confeſsione Saturnus triſtis eſt & melancholicus: at quid potuit cuiquā mortalium triſtius accidere, quàm videre homines ob ſcelera ſua & impietatem breui interituros, nec audire tamen vocem ad pœnitentiam & meliorem frugem adhortantis, immo ridere etiam importunam & moleſtam mœſtiſsimi concionatoris orationem. Attribuunt deinde Saturno infortunium maius. Quod verò maius infortuniū, quàm totum mortalium genus Noachi tempore perire? Iam eidem planetæ terræ culturam omnem, & inter omnes artes, quæ labore magno conſtant, ædificationem & architectonicen adſcribunt: quæ quàm Noacho conueniant, quis non videt, ſi Moſis hiſtoriam cognouit? Prçterea dominum hçreditatum & poſſeſsionum Saturnum conſtituunt; quæ ratio ſic in Noachum quadrat, vt nemo vnquam mortalium ampliores poſſeſsiones, luculentiorem hæreditatem & magis immenſa latifundia iure ſuo adiuerit, & à mortuorum cauſa ſuſceperit. Quod porrò addunt de carcere & ærumnis, quis vnquam hominum, quis vſpiam gentium tam inſigni carcere fuit incluſus, quàm Noachus, cùm in Arca ſua nauigaret? quis tam ærumnoſus, vt tantum laboris, tantum curæ, tantum temporis ad id impenderit, vt ſibi ſuiſque firmiſsimum carcerem fabricaret? Mitto cetera quæ plurima ſunt, & altioris contemplationis apud eos cognoſcenda, qui de Saturno in mentis arce occultiſsimis diuinitatis arcanis præſidente, de philoſophiæ intimis penetralibus diſputantur, quæ omnia ſic Noacho conueniunt, vti ei conuenire maximè debent, cui omnem artium ſcientiarumque orbem, tanquam primo & abſolutiſsimo præceptori, & diuiniſsimo Hierophantæ acceptum ferre neceſſe eſt. Verumenimuero, quanquam quæ dixi plurimum habent admirationis, & cauſæ, ob quam ſideris nomen Noacho quoque communicetur; hoc tamen quod addam, omnem admirationem ſuperare mihi videtur. Saturno præcipuum & potius domicilium in Capricorno datur, quod cæleſte ſignum ſic pictum eſt à primis illis aſtronomiæ magiſtris, vt parte ſuperiore Ægocerotem, ſiue caprum cornutum, quem Ibicem vocamus, exprimat: parte inferiore deſinat in

piſcem

piſcem, animal tam natura diuerſum à capro, quàm ſummi mõtium vertices ab intimo maris abyſſo diſtant. Interrogetur Hyginus, vel is, qui eius nomine & titulo gaudens, cæleſtium ſignorum explicat cauſas, quid ſibi hoc monſtrum velit, tam diuerſis naturis concretum? Reſpondebit (ni fallor) vel de capra Iouis nutrice, vel de Pane Panicos timores contra Titanas excitante, qui in piſcem deſinat: quia muricibus pro ſaxis in prœlio vſus ſit. vel de eodem in flumen præ metu delapſo, atque hac forma aſſumpta ſeruato, picturam hanc habere originem. quæ quàm ſint ridicula & vana, tametſi Eratoſthenem fortaſsis habeant auctorem, aliis iudicandum relinquo. Pierius Hieroglyphicorum interpretationem profeſſus, cùm huius picturæ in Auguſti numo meminerit, quid ſibi vellet, bono iure explicare debuiſſet. at vereor, ne ſacræ ſuæ ſculpturæ fuerit imperitior, quàm ad hanc ſublimiorem intelligentiam poſſet adſpirare, licet capras per aures ſpirantes ſibi in auxilium vocaret. Verùm quò certiùs conſtet communi antiquorum conſenſu, hanc huius ſideris fuiſſe effigiem, non erit inutile in illo Genethliaco Auguſti numo, Capricorni, pedibus ſuis orbem continentis, formam videre, ac cum Hygini ſpicilegio conferre. M. Manilius illo libri quarti loco, quo docet, quæ quibus ſignis regiones ſint ſubiectæ, videtur propiùs tũ effigiem, tum eius cauſam attigiſſe, quàm quiſquam ceterorum, qui de aſtris quidquam in lucem ediderũt. cuius hi ſunt verſus, illo, quo vixit, elegantiſſimo ſeculo digni:

,, *Tu Capricorne, regis quidquid ſub Sole cadente*
,, *Expoſitum, gelidamq́ue Helicen quod tangit: ab illo*
,, *Hiſpanas gentes, ceu quod fert Gallia diues,*
,, *Teque feris dignam tantum Germania matrem*
,, *Aſſerit, ambiguum ſidus terræque mariſque,*
,, *Aeſtibus aſſiduis terram pontumq́ue tenentem.*

Ex his, & ſigni natura, & picturæ monſtroſa forma lucis nonnihil accepit, ſed obſcurioris. quare vt ea maior euadat, enitendum. Capricorni ea eſt natura & vitæ ratio, vt à frigidiſſimis ſummorũ montium iugis, & perpetua niue cãdentibus, nunquam longiùs, quàm vbi paſcat, diſcedat; & adeò caloris eſt impatiens, vt ſi extra gelidiſſima hæc cacumina degere cogatur, ferè cæcus euadat. In Alpibus nõ ferè niſi ad perennem glaciem inuenitur. Summum ergo mediæ aëris regionis frigus, quod in frigidorum genere principatum tenet, quo melius ſymbolo ſit notandum, quàm eius animalis imagine, quod ſummo ſummi frigoris amore ducitur & tenetur? Signum igitur Tropen hibernam principio ſui metiens doctiſſimè conuenientiſſimeq; na-

 turæ

turæ Capricorni habet effigiem, & quia parte poſteriore humidũ eſt, & in Aquarium deſinit, caudam piſcis eſt ſortitũ. Frigidiſſimo ergo planetę domicilium hoc fuit aptiſsimum, vt cetera interim omittam, quæ de vtriuſque radiorum conuenientia copioſius ex Aſtronomia docere poſſem, niſi intelligerem nec neceſſarium eſſe apud eruditos, nec citra prolixam cum Ptolomæo de domiciliis planetarum diſputationem id fieri poſſe, cui in obſeruationum ab antiquioribus acceptarũ cauſis non ſemper accedo. Sufficit oſtendiſſe domũ Saturni in cælo Capricornũ eſſe, atque eius figurã apud omnes eandẽ eſſe: quam ad Noachi domũ non quamuis, ſed illam potiorem, & omniũ nobiliſsimã applicare propoſui, ad hunc modũ breuiter expoſita ratione. Arcam, Noachi in diluuio domiciliũ Ægoceros apertæ & luculentæ ſignificationis indicio ſic exprimit, & ob oculos ponit, vt clarius & euidentius nihil eſſe poſsit. Domus enim hæc, quam alij carceris, alij vinculorũ nomine denotarũt, in media regione aëris verſabatur: nõ aliter quàm Ægocerotes ſolent, altiſsima montiũ cacumina petẽtes. Non tamẽ omni modo, nec omni parte huic terreſtri animali ſimilis erat, ſed parte dũtaxat ſuperiore, quę aquis exſtabat: reliqua verò quę aquis adhuc erat immerſa, piſcem referebat. Dic, rogo, nũc quiſquis es Hieroglyphicæ artis ſtudioſus, an vllum animal fingi queat, quod melius Arcam poſsit ſignificare, aut apertiùs inundationis altitudinẽ demonſtrare? Vno igitur ſigno expreſſum eſt, quod Horatius de eodem diluuio canens, elegantiſsimis ſuis verſibus exornauit:

,, *Terruit gentes, graue ne rediret*
,, *Seculum Pyrrhæ, noua monſtra queſtæ,*
,, *Omne cùm Proteus pecus egit altos*
,, *Viſere montes.*
,, *Piſcium & ſumma genus hæſit vlmo,*
,, *Nota quæ ſedes fuerat columbis;*
,, *Et ſuperiecto pauidæ natarunt*
,, *Aequore damæ.*

In his inter cetera ornatè dicta in primis admirari ſoleo, quòd poëta columbæ ſedẽ ſuam ablatã canat; quaſi apud Moſem legiſſet, hanc auem à Noacho emiſſam, non inueniſſe vbi requieſceret, atq; idcirco in Arcam remeaſſe. deinde quòd Ægocerotis ſignũ naturamq; proxima quadã delineatione ſit imitatus, damas dicens in æquore montibus ſuperiecto nataſſe, ita vt partim piſces, partim damæ viderentur. Sunt autem damæ, quas Germani Gempſen, Itali *Chamuche* vocant, exiguis cornibus in anteriora (vt Plinius teſtatur) reflexis; quod genus rupicaprorum ad ſummos etiam mõtium vertices agit, tanto homi-

hominum metu & corporis agilitate, vt ſe altiſſimis è rupibus præcipitet in extantes petras pedibus in anguſtiſſimum ſpacium contractis. Aegocerotes tamen altiora loca petunt, cornibus longiſſimis dorſum verſus arcuatis, à damis plurimum differentes, quos Steenbocken, vernaculo ſermone, id eſt, rupicapros nominamus. Non igitur longè Horatius aut à Moſis deſcriptione, aut à ſymbolo Aegocerotis receſſit, quod annotatum, & reconditam poëtæ doctrinam commonſtrat, & ſacram noſtram picturam, qua Larnacem dicimus notari, reddit apertiorem. Sicut igitur Saturnus in Capricorno, ita Noachus in Arca Capricorni effigie, rectiſsimè doctiſsimeq́; ſignata domiciliũ habuit longè nobiliſsimũ, & hac quoque ratione nõ malè Saturni nomen vtrique factum eſt commune. Non iniucundum erit & illud Manilij huc adferre, quo videtur Noacho minitari vim Saturni in ipſius vita valde fore luculentam, dum in viribus ſignorum deſcribendis ad hunc modum cantat:

„ *Vltimus in caudæ Capricornus acumine ſummo*
„ *Militiam in Ponto dictat, puppiſque colendas,*
„ *Dura miniſteria, & vitæ diſcrimen inertis.*

Cuius vnquá nobilior militia in Ponto fuit quàm Noachi? cuius vita magis popoſcit, vt nauem coleret ac habitaret? cui plus vnquam miniſterij aut laboris, quàm ei cui neceſſe fuit omnibus animalibus pabulum ſubminiſtrare? Vitam autem inertem eorum vocat, qui in mari verſantes nihil earum artium exercent, quibus è terræ fructibus victus paratur, & interim tamen in ſummo ſunt diſcrimine, vt veluti ignaui & imbelles ab vndis abſorbeantur. Hinc Aeneas mortis hoc genus expaueſcẽs, tanquam fortibus indignum, exclamauit:

„ ——*O terque quaterque beati,*
„ *Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis*
„ *Contigit oppetere.*——

Poterat alioquin ad Noachi Hebraicam etymologiam non incommodè inertia referri, quietem, quam alta terrarum ſilentia Naſo vocauit, indicantem. Mirum eſt profectò, Capricornum, cùm terreũ ſignum ſit & melancholicum, atque idcirco ſummæ ſiccitatis, has habere proprietates, & ideò mirabilius, quod ad ipſam brumam Alcedonij dies eſſe dicantur, Sole Capricornum ingreſſo. Sed viderint hoc Aſtrologi. Mihi ſatis eſt vetuſtiſsimam hanc eſſe doctrinam qua Capricorno Saturni domicilio hæc tribuuntur, quæ cum Noachi domo in diluuio fluitante optimè quadrant. Atque inde fit, vt eò ſim propenſior ad ſignificationem potiùs futurorum, quàm ad efficaciam ſiderum nomina poſita fuiſſe, quamuis non negem ad

vtrumque nomenclatorem reſpexiſſe. Elegantiſſimè profectò Arca Noachi Aegocerotis in piſcem deſinentis figura ſymbolicôs notatur, eo quòd altiſſima mõtium cacumina, veluti Aegocerotes, ſuperaret, cùm tamen interim Ponto non ſecus ac piſcis innataret. Rurſus igitur Saturni & Noachi in domiciliis ſimilitudo eluxit, & cauſa inuenta eſt, quare decimo menſe Saturnalia brumali hora celebrarentur, cælo ritibus in terris à populo Romano obſeruatis, conſentiente. Verùm vt Noachus Chriſti, arca eccleſiæ typum gerit, ita illud quoque videtur in cælis annotatum, & ſolenni feſto quotannis admonitum, eo tempore Chriſtum in eccleſia ſua naſciturum, quo Sol in Capricornum ingrederetur; perfecta tamen prius octaui & noni orbis conuenientia. Sequens verò menſis in terris quidem nomine ſuo Iani memoriam quotannis refert: at in cælo Hydrochous Noachum adhuc inculcat, quemadmodum piſces in cælo Februæ ſunt dedicati; adeò vt totus hic quadrans Noachi, Iani & Februæ monumentis conſecretur. Quamobrem optarem eam Calendario correctionem adhiberi, qua fieret, vt primus dies Decembris perpetuò in Tropen hibernam incideret, quò myſteria hæc rectius obſeruarentur; quamuis ſciam aliis, qui hæc nõ obſeruarunt, Ianuarium magis placere, quorum arbitratu Martius Piſces, Aprilis Arietem, Maius Taurum haberet, quod equidem non poſſum approbare. Opinor enim ego ſymbolorum & motionum cæleſtium ratione ductus, nomina ſignis eo tempore poſita fuiſſe, quo Capricornus octauæ ſphæræ hiemem naturalem, quæ ſolenni & annuo frigore definitur, exordiebatur. Qua in re declaráda, vt curioſam fortaſsis rationem videbor ſecutus, & prorſus hactenus inauditam, ita faciam vt Hieroglyphica cæli pictura admirabilior, & ea quæ hactenus dixi, veriſimiliora reddantur. Primum itaque diligenter videndum, vt diem ac annum eodem modo in quatuor ſuas partes diſtribuamus. Naturæ certè conueniens eſt, æſtatem ei diei parti comparare, qua Sol verticibus noſtris fit viciniſsimus; & contrà, hiemem alteri parti, per quã idem eſt remotiſsimus. & deinde reliquas partes diei reliquis anni partibus conferre. Verùm quia ante meridiem paulo minus temporis eſt, quo calores vrgent, quàm poſt meridiem; videtur rationi conſentaneum, vt idem in anno ſtatuatur; atque ita ver finiamus in temperata regione, quadraginta circiter diebus ante Tropen æſtiuã; hiemem verò incipiamus totidem diebus ante conuerſionem hibernam. Quod ſi fecerimus, noſtro hoc tempore hiemis initium erit ad principium Nouembris, quadraginta nimirum antè diebus, quàm Sol Capricornum ingrediatur. Atque ita fiet, vt poſt conuerſionem

Chriſti naſcimentum in cælo typicè picta.

Quando ſideribus nomina data.

hiems

hiems quinquaginta ſit dierum, ſi toti nonaginta tribuendi. Sed hęc craſſo modo, neglecta ea, quæ de eccentrotete & inæqualitate partiũ anni fit, ſupputatione. Hanc rationem ſecutus videtur Ptolomæus, ſi germanus eſt titulus, de ortu & occaſu ſtellarum non errantium. Noſtrates ferè idem hiemis initium ſtatiunt, ita vt in collegio Canonicorum Hiluarenbecano ignis eo primùm tempore in apodyterio ſacrarum veſtium ſtrui conſueuerit: in quo cùm puer eſſem, frigus in templo contractum, frequenter depuli. quod quia de veteri fit inſtituto, hiemis hoc exordium fuit iudicatum. Eadem ratio ſeruatur ferè apud omnes eos, quibus hiemis duritia, vel hypocauſta, vel ignes poſtulat, modò diſciplinam aliquam domeſticam habeant præſcriptam. Alios enim, qui pro arbitratu ſuo viuunt, & quo volũt tempore focis aſſident, hic non audiemus. Huiuſmodi igitur mihi videtur commoda & naturalis hiemis definitio, ſiquidem annum in quadrantes æquos partiemur. Medicos enim, qui aliquãdo breuem, aliquando longam hiemem faciunt, pro eo atque frigus diu vel exiguo tempore viget, ad hanc perpetuam normam nihil facere ſcimus. Nec Aſtronomos etiam eos admittimus, qui tum demum æſtatem & hiemem, cùm Sol conuertere ſe incipit, exordiuntur: propterea quòd non ſummo vigore, ſed caloris æſtiui, & frigoris hiberni communi initio, & eorundem finibus has anni partes terminandas putemus, quemadmodum in die ęſtiuo hora nona ante meridiem calorem adducit, & hora poſt meridiem quarta paulò plus minus ſolet temperare. Sed ne ſoli hãc rationem ſecuti videamur, aut ſolo etiam libello illo de ortu & occaſu Aplanôn Ptolomæo inſcripto niti, adducemus teſtem grauiſſimum, Heſiodum nimirum, qui ęſtatẽ quinquaginta diebus poſt Solis conuerſionem, haud ſecus ac nos terminauit, atque eam ſententiam tam veram cenſuit, vt eam Ioui adſcripſerit, atque ab ipſis Muſis ſe didiciſſe dixerit, quæ ipſum docuerunt carmina canere diuinorum oraculorum plena, id eſt, Atheſphaton hymnon. Sic enim habet:

„ Ἀλλὰ καὶ ὣς ἐρέω Ζηνὸς νόον αἰγιόχοιο,
„ Μοῦσαι γάρ μ' ἐδίδαξαν ἀθέσφατον ὕμνον ἀείδειν,
„ Ἤματα πεντήκοντα μετὰ τροπὰς ἠελίοιο
„ Ἐς τέλος ἐλθόντος θέρεος καματώδεος ὥρης
„ Ὡραῖος πέλεται θνητοῖς πλόος, οὔτε κε νῆα
„ Καυάξαις, οὔτ' ἄνδρας ἀποφθίσειε θάλασσα,
„ Εἰ μὴ δὴ πρόφρων γε Ποσειδάων ἐνοσίχθων,
„ Ἢ Ζεὺς ἀθανάτων βασιλεὺς ἐθέλῃσιν ὀλέσσαι.

Nos, vt in buccam venit, ita Latinè effudimus:

„ *Attamen & mentem dicam Iouis Aegide clari,*
„ *Carmina nam Muſæ docuerunt conſcia fati.*
„ *Quinquaginta dies poſtquàm Sol verterit axem,*
„ *Per quos æſtatis finem petit hora moleſta;*
„ *Eſt opportunum mortales nauibus vti:*
„ *Ni vel Neptunus terræ quaſſator id antè*
„ *Cogitet, vt perdat, vel ſic velit ipſe deûm Rex.*

Hîc licet cuiuis videre, ſic Heſiodum anni feciſſe partitionem, vt horam æſtatis quinquaginta diebus poſt conuerſionem extenderit, atque ita ei neceſſe fuerit, quadraginta dies ante cõuerſionem computare, quo totum quadrantem abſolueret. Similiter igitur in aliis anni partibus ei fuit ſtatuendum, quo tota ratio diſtributionis aptè conueniret. Verùm quia conuerſiones cor hiemis & ęſtatis conſtituunt, fit vt ab illis, tanquam ſummis, Aſtronomi hiemem & æſtatẽ inceperint. Signa igitur nonæ ſphęræ appellationes habent accommodatas, tum ad Solis curſum, tum ad partium naturam, quam alibi aliam eſſe antè commonefeci. Sic Cancer dicitur in nono orbe, partim ob naturam eius loci humectantẽ, partim, quia Sol ab eius exordio retrò diſcedit. Similiter Capricornus & à naturæ proprietate, quam pars illa cæli ſortitur, & ab eo etiam dicitur, quòd Sol tum à verticibus eorum, qui nomina poſuerunt, longiſsimè remotus, frigus faciat ſummum, quo nullum animal æquè atque Aegoceros gaudet. Deinde ſymbolum etiam Arcæ gerit, quæ illo tempore in altiſsimis cacuminibus montium hęſit, vt mox patefiet. Eodem modo, ne longus ſim omnibus enumerãdis, de ceteris eſt ſentiendũ. Iam porrò ab hac ſphæra nomenclaturæ ad octauam per analogiam trãſierunt, ſed modo quodam admirãdo. Simul enim & naturæ diuerſitas eſt ſignificata, & prætereà oracula ſubtexta, quæ pòſt ab hominibus clarè cernerentur, quàm res indicata eueniſſet. Fateor vel de maiorum traditione, vel diuino inſtinctu Chaldæos & Magos ea etiam antè intelligere potuiſſe. Verùm id non ita, quaſi de cauſarum cognitione ad euenta earum procederetur: ſed eo modo, quo de ſignis ad arbitrium poſitis, ſignificata intelliguntur, quæ fruſtra illi vident, qui voluntatis eorũ conſcij non ſunt: quibus ea placuit pro ſignis collocare, & de rebus ſignatis dare nomenclaturas. Capricornus ergo octaui globi nomen habuit, quia frigoris, quo Aegoceros præ ceteris omnibus maximè gaudet, initium illo tẽpore adducebat, quo nomina primùm indita putamus. Indita autẽ credimus eodẽ tẽpore, quo Adam ceteris rebus proprias voces naturas earũ explicãtes, dicitur nuncupaſſe

paſſe. Neque enim veriſimile eſt, dũ terrenis nomina ponebat, cæleſtia neglexiſſe, niſi velimus nihil generoſi, nihilq; diuinioris mentis in eo fuiſſe, quàm in ſordidiſſimo quoq; cerdone. Sed omnino ſic arbitramur, non ſua tantum ſponte ea fabricatum eſſe, ſed diuini ſpiritus afflatu, qui talia ſuggeſſit, vt & naturam aptè exprimerent, & rerum futurarum, maxime earum, quæ ad hominis ſalutem forent neceſſariæ, hieroglyphicas notas complecterentur. Capricornus ergo non ſolùm ob frigoris initium ita nominatus eſt, & ea figura depictus, ſed propterea etiam, vt ſaluté generis humani in Arca futuram denotaret, quæ quòd decimo menſe ad cacumina montium in media regione aëris hæreret, ſuperiore ſui parte Ægocerotis naturam referebat, animalis in ſummis montium verticibus ſemper viuere conſueti; inferiore parte, qua aquis adhuc erat immerſa, piſcis videbatur, animal & aquis & natatu gaudés. Deinde ſicut Aegoceros Arcæ, ſic Arca Eccleſiæ militantis typũ gerit, in qua ſic viuimus, vt more Capricorni ſemper ad altiſſima mente & ſpiritu ſit contendendum: cauda tamen & poſtica parte, carne ſcilicet ac animi perturbationibus adhuc in vndis huius mundi, qui Oceano bene confertur, immergamur, atque ita hac piſcium, illac Ibicum naturam referentes. Verùm neque hoc modo myſterium cælo fuit affixum, ſed multo etiam maiora & propius ad ſalutem noſtram faciẽtia: quæ quamuis non ſint huius loci, quò tamen hæc, quæ de Arca & Noacho, Aegocerotis & Saturni ſtellis expreſſo, dixi, credibiliora reddantur, breuiter quædam adiiciemus. Pręter igitur Eccleſiæ ab aquis in Larnace conſeruationem, aliud etiam Capricornus indicium dabat, fore nimirum aliquando, vt in ſexta ætate Capricornus ad imum cæli deſcenderet, Solem iuſtitiæ ſecum vehens, quò eos qui in vmbra mortis ſederent, liberaret, eo nimirum tempore, quo ſigna octaui & noni orbis ita conuenirent, vt principia ſignorum octauæ ſphæræ ad ſextum gradum ſignorum noni orbis peruenirent. Eo enim tempore ſumma perfectio orbis octaui erat expectanda, qui ſeſe perfectè ad nonam applicabat, non ad eius principium, vbi minus adhuc virium haberet, ſed ad ſextam partem, quo ſimul & perfectio ſumma & ſexta ætas notaretur, atq; illud tempus, quod indicatur per emboliſmum ſenarij, per partes (vt mox aperiam) prius abſoluendi, quàm ſalus mundi veniret. Illo ergo tempore ſic notato, venturus erat quidam, qui totius orbis Imperium Capricorni horoſcopo acceptum ferret, atque illud etiam numis excuſis apud omnes gentes profiteretur. Hoc imperante naſciturus erat, qui huius horoſcopum in imo cæli haberet, atque ſignum illud in principio thematis, quod Auguſtus

in

in ſuprema cæli parte ſortitus fuiſſet, quo indicaretur panem illum cæleſtem tum venturum, cùm ſe iuſtitia æterna iuſtitiæ humanæ ſubiecïſſet. Hic antea multo per Arcam decimo menſe ſeruatam in culmine montis ſignificatus fuerat, quo tempore Sol Capricornum tenebat, in quo rurſus futurus erat dum ille naſceretur, qui typo ſalutis per arcam notabatur. Si quis ergo geneſim Chriſti cum geneſi Auguſti cõferat, atque diligenter ſymbola hæc examinet, deprehendet Auguſto regnum huius mundi decerni, in quo Cacodæmon Aquilonarem ſedem habet, & Chriſto in eo regno infimum abiectiſsimumque locum portendi. Nolo hîc addere, tum Solem iuſtitiæ proximum cruci ad polum Antarcticum clariſsimis ſtellis ſignatæ admoueri, cùm Capricornũ poſsidet; qua indicatur ſuperiorem ſerpente ad Arctos ſito eo tempore crucem futuram. Præter enim hanc cæli Auſtrini faciem, ſatis multa indicia in noſtro hemiſpherio reperiuntur: quæ ſi quis diligenter examinabit, quanto magis intuebitur, tanto magis obſtupeſcet. Quid inter cetera illo admirabilius, ſtellam illam, quæ Chriſto naſcente in Oriente erat prima magnitudine inſignis, & ad femina virginis collocata, à Chaldæis nomen accepiſſe, quo illud ſignificatur, quod Latinus diceret: Signum cibi ſuſtentantis, confirmantis & eleuantis. אֲסִימַן enim ſignum eſt, at אַסְמַךְ אַלאַכַל. cibus eſt ſuſtentans, confirmans & eleuans. Nam אַל articulus, quem Arabes libenter præponunt, habetur: אַכַל ſiue אכל cibus eſt, quam vocẽ Geneſeos capite quadrageſimo ſecundo Septuaginta interpretes *βρώματα*, vulgata Latina, victui neceſſaria, interpretatur. סָמַךְ autem idem eſt quod ſuſtentare, eleuare, confirmare. quo verbo vtitur Iſaac, dum nos legimus: Frumento & vino ſtabiliui eum. & Dauid pſalmo quinquageſimo; vbi Latini habent, Et ſpiritu principali confirma me. Quis hîc non admiretur præcipuam hanc ſtellam, cum Chriſto naſcente exorientem, hoc nomen obtinuiſſe, quo indicaretur eum, qui naſceretur, cibum eſſe eleuantem, ſuſtentantem atq; confirmantem. Qui ergo onomatopœus fuit, ei ſpiritus diuinus inſpirauit, fore aliquando, vt hic cibus naſceretur, & fore etiam, vt ab eo Iudæi ſignũ peterent, & tũ Chriſtus diceret: Ego ſum panis vitæ. Patres veſtri manducauerunt panem in deſerto, & mortui ſunt. Hic eſt panis de cælo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur. Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Bene igitur Aſimon alacel aſimech nominatur ſtella hæc, quam *στάχυν* Græci, Latini ſpicam vocauerunt, eadem quam expoſui, ratione, eò quòd ſpica non ſolum cibus ſit, ſed cibus viuus, e quo rurſus alius & alius cibus naſci queat;

& ita

& ita cibus fieri perennis,ac perpetuò hominem ſuſtentans. Signum igitur in cælo cibi eleuantis, ſuſtentantis & confirmantis ad vitam æternam poſitum videmus: atque ea de cauſa præ ceteris ei nomen ſigni datum eſſe,quaſi diceretur, Signate hoc myſterium cibi confirmantis, quo paſcendi eſtis non vulgari more, ſed ſic, vt vitam habeatis ſempiternam. Nec ocioſè aut fruſtra Virgo hanc ſpicam manibus ſuis tenet, eò quòd cibus ille de pura virgine naſceretur, quo comeſto, ad libram iuſtitiæ æternæ procederemus, nihil amplius veriti condemnationem, Chriſto longè peccatis noſtris præponderãte. Dicitur autem hæc Virgo nomine prorſus admirabili, & tali, vt in ſe duo maximè contraria concludere videatur. Quid enim ad audiendum alienius, quàm eam Virginem vocari, quæ ab inſigni & excellentiſſimo partu nominatur? Quiſquis enim Grecæ linguæ non eſt imperitus, dum Erigonen audit, ſtatim intelligit ab excellentia ſobolis ſiue partus nomen hoc deriuari: nam γόνος, γνήσιον υἱὸν, id eſt, legitimum filium ſignificat, non adoptiuum, non putaticium, non illegitimum, ſed propriè cuique & naturaliter ſuum. Iam Eri, quia longam priorem vocalem habet, ſic reddendum, vt in Erigenía, vbi ἦρ tempus matutinum notat, ab ἔαρ, quo ver ſignificatur, eò quòd matutinum tempus diei, qui paruus quidam annus eſt, ver eſſe videatur. quod Euſtathius in ſecundum librum Odyſſeæ annotauit. Sicut igitur Tritogenia & Iphigenia patheticôs maximè dicuntur, ita & Erigenia. At Erigone in ſignificatione agendi, quemadmodum Polygonos, cum tono acuto in penultima reddi debet. Erigone igitur eſt, quæ ver nobis diei parit; vel illa, cuius legitimus filius eſt matutinus, id eſt, ipſum Ver omnium ſeculorum. Nam ſi mille anni, ſiue infiniti Deo ſunt, ſicut dies vnus; filius Dei meritò dicetur, Ver omnium ſeculorum. Hic eſt ille, de quo ſcriptum legimus, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. In principio ergo diei genuit Solem iuſtitiæ, qui Ver nobis facit æternum. Eſaias capite quinquageſimo octauo, eodem alluſiſſe mihi videtur, dum docet, quòd Deus per Filium ſuum ſit ſanaturus non quoſuis, ſed eos, qui opera charitatis exercuerint. Tunc erumpet (inquit) lumen tuum, & ſanitas tua citò orietur. Quod Hieronymus ad lumen matutinum Solis iuſtitiæ refert. Idem, de aduentu Chriſti loquens, ſic habet: Cùm pertranſierit, tollet vos: quoniam mâne diluculo tranſibit. Dauid eodem reſpexit, dum cantaret: Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eum Deus mâne diluculo: quo loco, ſi mâne verbum Dei incarnandũ interpreteris, vaticinium reddideris illuſtrius. Auguſtinus, quo loco de ſex diebus, quibus

Deus mundum creauit, diſputat, mâne refert ad cognitionem eam, quam Angeli in verbo habent; veſpere verò ad cognitionem Angelorum propriam: atque ita dicit, ex mâne & veſpere plenam conſtare cognitionem. Quod an bene an malè, noſtra nihil refert: hoc ſatis Mâne apud ipſum etiam ad Verbũ referri. In Ezechiele Deus dicitur mâne immolaturus Agnum ſuum, id eſt, Verbum ſuum incarnatũ, de quo Ioannes, Hic eſt agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Infinita ſunt, quæ huc poſſent adferri, ſed nos ea Theologis relinquentes, Virgilium rogemus, quando hic filius naſciturus eſſet? Reſpondebit is de Sibylla:

„ *Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.*

& paulò pòſt:

„ *Teque adeò decus hoc æui, te conſule inibit*
„ *Pollio, & incipient magni procedere menſes.*

Quis hîc non videt, Ver ſiue principium illius ſeculi deſcribi, de quo addit:

„ *Te duce ſiqua manent ſceleris veſtigia noſtri*
„ *Irrita, perpetua ſoluent formidine terras.*

Virgo igitur hæc, quam Aratus ſermone ſuo παρθένον dixit, meritò Erigone vocanda, tum quòd partu ſuo nouum mundi Ver reducat, tum quòd ipſius legitima ſoboles, germanũ eſſet Ver omnium ſeculorum. Hæc eſt illa, quæ progreditur quaſi aurora, vt eſt Salomoni inſpiratum. Homero Erigeniȩ cognomen ad auroram denotandam adeò placuit, vt non ſemel hoc verſu vſus ſit:

„ Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς.

Quemadmodũ igitur Erigenia ſoboles Veris diurni dicta eſt, ita Erigone genitrix Veris æterni, quod apud Deum dies eſt vnus. Virgilius Sibyllæ carmina dum interpretatur, videtur virginis nomine Iuſtitiam intellexiſſe, quam Heſiodus deſcripſit ad hunc modum:

„ Ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ Δίκη, Διὸς ἐκγεγαυῖα,
„ Κυδνή τ', αἰδοίη τε θεοῖς οἳ Ὄλυμπον ἔχουσιν. *id eſt,*
Iuſtitia eſt virgo, ſummi Iouis inclyta proles,
Omnibus & reuerenda deis, ſunt quotquot Olympo.

Ouidius eam Aſtræam vocat, ac terras reliquiſſe canit:

„ *Vltima cæleſtum terras Aſtræa reliquit.*

Virgilius itaque ad hanc refert, quod de virgine apud Sibyllam legerat, ſed nec ſibi nec veritati conuenienter:

„ *Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.*

Sed hanc Eclogam alibi exponemus, paulò forſan, quàm ceteri, clariùs

clariùs,ſi non omnibus,at ſaltem hominibus noſtris,quorũ ad captũ noſtra moderamur. Virgo certè hæc carminibus Sibyllæ celebrata, nõ erat illa quidẽ Iuſtitia, quod poëta arbitratur; ſed cũ Iuſtitia tam arctè coniuncta, vt Iuſtitia ipſa ex ea carnem aſſumpſerit, per quam omnes homines erat Chriſtus iuſtificaturus. Sicut autem hæc virgo carmine Sibyllino, multis antè ſeculis quàm naſceretur, prædicta fuit, ita Spiritus ſanctus mentibus eorum, qui aſtris nomina poſuerunt, ſuggeſsit, vt virginem illa regione cæli nuncuparent, qua Spicam ſuam,& panis viui ſignum ad Orientem collocaret eo ipſo tempore, quo Chriſtus, qui panis eſt cæleſtis, de virgine naſceretur. Eſſe autem hanc virginem Erigonen appellatam, atque in oraculis fuiſſe, inter hanc & Chelas ſtellam eſſe, quæ in horoſcopo certis quibuſdam ſignis aliis reſpondentibus poſita, eum indicaret naſciturum, qui vt Rex omnium eſſet adorandus, idem poëta ſatis clarè indicauit. Nam cùm intellexiſſet eius, qui tum totius orbis Rex futurus eſſet, aſtrum inter Erigonen & Chelas medium oriturum, ita eſt Auguſto adulatus, vt eam ſtellam ad eum vellet referre. Neque enim id ætatis alius videbatur tantus fore, vt & Rex eſſet omnium, & ab omnibus etiam Romanis adorandus. Quocirca oracula Sibyllina ab aliis ridebantur, vt factum eſt à Cicerone, ab aliis ad Auguſtum detorquebantur. Quærit igitur ex eo Virgilius, an placeat ei illa parte cæli coli, qua aſtrum eius poſitum dicebatur, quem omnes, qui ſalui eſſe vellent, adorare deberent. Sic enim poſt alia infert: Ciceronis & Virgilij error.

,, *An'ne nouum tardis ſidus te menſibus addas,*
,, *Quà locus Erigonen inter Chelaſque ſequentes*
,, *Panditur?*

Sed nos, quæ hîc fuſiùs oporteret exponi, ad aliud tempus differemus,contenti,quod nunc volumus,breuiter indicare.Eodem alluſit in Bucolicis,Auguſtum Dionæum Cæſarem vocans,eò quòd à Iulio,qui genus ſuum ad Venerem referebat, adoptatus eſſet. Neque enim de Cometa,qui ſeptem diebus apparuit, intelligi locus poteſt, propterea quòd illo nec vua colorem duceret, nec illud tempus notaretur,quo iam homines ſegetum fruge domum illata perfruuntur. Dionæum autem,nõ ob Iulium tantùm, ſed ob id etiam vocat, quia Cometes ei in Veneris ludis apparuiſſet,quaſi reuera Venereus eſſet, quem tamen hîc non deſcripſit: Dionæus.

,, *Ecce Dionæi proceſsit Cæſaris aſtrum,*
,, *Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo*
,, *Duceret apricis in collibus vua colorem.*

In Georgicis autem tardos menſes vocauit,propter rectã Virginis & Libræ aſcenſionem,vel fortaſſe, quia tardi menſes à Sibylla nominati ſint, quòd patres diu per multa ſecula hunc horoſcopum expectaſſent, qui inter ſigna horum menſium intercedit. Hæc ſi à commentatoribus fuiſſent intellecta, doctiùs & clariùs verſus hos explicatos haberemus. Nos hæc omnia hic obiter duntaxat non ad aliud quàm ad Chronologiam inde depromendam: alibi latius & ex propoſito omnia hæc myſteria enucleabimus; cùm de Sibylla Cumana quædam hactenus incognita in lucem eruemus, ſi lux æterna tantiſper nobis lucem prorogabit. Nunc igitur ad id quod quærebamus. Diximus conuenientem eſſe rationem, qua hiems & æſtas quadraginta diebus Tropas initiis ſuis præuertunt, quibus Capricorni & Cancri exordia adſcripſimus. Ab eo igitur,qui nomina poſuit,ad hęc vſque tempora ille ſciet qui quadraginta gradus Cancrum & Capricornum retro aget ante Solſtitia, atque illis addet viginti ſeptem, quibus nunc Tropas conſequuntur. Quamuis enim varia ſit inter varios octaui orbis progreſſio; nos tamen rudi calculo medium tempus, quod inter celerrimam eſt & tardiſſimam, accipiemus. Ptolomæus libro ſeptimo magnæ conſtructionis Timocharis vti primi obſeruationem in ſtellis fixis adduxit. Copernicus à Timochare item exorſus, ad ſua vſque tempora progreſſus eſt: & dum alias aliorum obſeruationes examinat, deprehendit octauum orbem, dum tardiſſimè mouetur, centum annis gradum vnum abſoluere, dum celerrimè mouetur, ad vnius gradus ſpacium ſexaginta quinque duntaxat annos poſtulare. Craſſa igitur Minerua medium tempus accipiatur,quod ad octoginta tres ferè annos adſcendit. In hos annos quadraginta gradus, quibus hiemis initium Tropen pręceſſit in exordio mundi, vnà cùm illis, quibus nunc Capricornus octaui orbis eandem tropen ſequitur; ducamus, & inueniemus nos non longè aberrare à ſupputatione ætatis mundi à Chaldæis, Hebræis & Ægyptiis facta: quæ quia non deſinit in perfectam anomaliæ periodum, non mirum eſt, ſi aliquot annis numerus productus excedat. Deinde nos hic indicamus tantum, quî Chronologia cum Aſtronomia & ſymbolis rerum ſaluti noſtræ neceſſariarum accommodari poſſet, ſi ad amuſſim octaui orbis motum teneremus. Quæ igitur virgo eſt ô Virgili, quam veniſſe Sibylla canit? Eadem ſanè quam Erigonen vocaſti, quæ ſpicam nobis tum attulit, cùm Auguſtus imperaret. Atque hoc illud eſt aſtrum, ad quod Sol cùm eſt reuectus, homines fruge prius demeſſa fruuntur, & vua colorem ducit maturitatis. Venit hoc ad horoſcopum, nõ quouis modo, ſed ita, vt omnia reliqua ſigna cęleſtia

leſtia concurrerent, quibus ſalutis noſtræ tempus à priſcis fuit indicatum. Non eſt igitur ad Dæmoniacam artem referendum, quamuis Hieronymus ita in Commentariis ſenſerit, quod Magi præſciuerint Christum in Iudæa naſciturum. Deus enim, qui Sibyllæ carmina dictauit, quique Adæ prædixerat, Serpentem à ſemine mulieris conculcandum, nomina etiam ipſi inſpirauit, quæ & cælorum naturæ conuenirent, & indicia præterea ſalutis humanæ luculenta præmonſtrarent. Neque mirum, Cometam etiam extitiſſe, qui ipſis ad locum Chriſti natalem ductum præberet, cùm Romanis etiam Cometes apparuerit, quo tempore Auguſtus Romæ Veneris Genitricis ludis præſideret, quem ita collegium Pontificium interpretabatur, vt diceret, non perinde atque plerumque crinitæ ſtellæ ſolent aut famem aut peſtem portendere, ſed generis humani ſalutem mox affuturam nunciare. Quod quamuis aſſentatores ad Auguſtum pertinere dicerent; tamen tanti eſt æſtimatum, vt ſtatua Cometæ nouo prorſus & inſolenti more dicaretur: de qua re Plinius eſt videndus. Sed de hac re alibi copioſius. reuertēdum ad Erigonen; cuius nomen apertè docet, non illud modò Virgini filium fore legitimum, ſed hoc etiam, talem eum fore, vt ver ſit generis humani, ver, inquam, illius ſeculi, quod à liberatione noſtra computamus. Imago deinde eius ſic eſt in cælo depicta, vt manu ſua ſignum monſtret cibi illius; quo qui veſcetur, perpetuò ſuſtentabitur. Hanc ſtellam mox Libra ſequitur, quæ nobis cæleſtem indicat iuſtitiam vnà cum pane cælico deſcenſuram. Vt ergo ad propoſitum hæc applicentur, ita ſubducenda ratio, tum hæc, quorum hæc ſigna ſunt, euentura, cùm octauus orbis ad nonum orbem eo modo, quo dictum eſt, accedit; vt nimirum principio ſui ſextam eius partem occupet. Computentur igitur quadraginta gradus ante Tropen & Aequinoctium, ac deinde ſex adiiciantur, mox viginti duo ſuccedant, quos à Chriſti natali octauus orbis abſoluit; videbimus nos eos propè annos colligere, quos ab initio mundi ſupputamus. Hæc quamuis nos rudiore calculo numeremus; ingens tamen pondus habent ad ſacram hiſtoriam illuſtrandam. Quis enim non commoueatur ad fidem iis adhibendam, quæ tot ſymbolis in cælis videt depicta? Et ſunt ſanè ſymbola, non cauſæ, haud aliter atque notæ hieroglyphicæ ſigna ſunt eorum quæ ipſis ſignificantur. Vitanda enim illorum impietas, qui quæ Deus ſingulari priuilegio beneficia in nos contulit, ad ſidera tanquam ad cauſas referre non verentur. cuius criminis Gerſon Petrum Alliacenſem præceptorem ſuum accuſauit, ſi rectè quæ olim legi, recordor. Quamuis verò daretur illud, quod quibuſdam placuiſſe video, non

Magi.

Statua Cometæ.

non eſſe abſurdam eius orationem, qui dicat Chriſti natalem à prædeſtinatione diuina pendêre, illum quidem, ſed ſic ab ea pendére, vt aſtrorum etiam ordo conſentiat, & ab iis corpus ipſius ita fuiſſe affectum, vti ceterorum hominum corpora afficiuntur, nec minus cælorum radiis, quàm famis & ſitis ſtimulis, & ceteris corporis motionibus fuiſſe obnoxium: nunquam tamen concedam, religionem ad has cauſas pertinere. Fuerit ſanè Saturnus in nona Thematis Genethliaci domo, dum Chriſtus naſceretur; nō fatebor tamen ea, quę hinc & è ceteris radiorum coniectibus Aſtrologi vaticinantur, ad Chriſtum perinde atque alios homines referenda. ſed eo propenſior reddar, vt credam, totam hanc cæli per domos deſcriptionem ab antiquiſsimis confictam eſſe, vt per eam ſalutis humanæ myſteria in cælo pingerentur. Hanc ſcribendi rationem mallem à Trithemio Abbate nobis expoſitã eſſe, quàm illam, quam ſibi vel nulla, vel obſcura vtilitate commentus eſt. Non igitur propterea quia Saturnus in domo religionis eſt, Chriſtus nouam religionem induxit; ſed contrà, quia hæc cæli facies erat futura tum, cùm ille naſciturus eſſet, primus nominum fabricator, has domibus indidit appellationes, vt ex iis homines intelligerent, hanc religionem, quam Chriſtus doceret, veram eſſe, ac à Saturno ſummo rerum omnium patre proficiſci. Signum ergo illud, quod tum in domo religioni nuncupata fuit, Geminis, ſiue duobus pueris notauerunt, propterea quòd duo pueri, alter patre cæleſti, alter patre terreſtri natus, religionis huius principatum tenerẽt. Horũ alter fuit Ioannes Baptiſta, diuino miraculo Zachariæ è decrepita Elizabeta natus: alter IESVS CHRISTVS, non hominem, ſed Deum patrem habens. Horũ tam arcta fuit amicitia, vt etiam in vtero adhuc manens Ioannes Chriſtũ in vtero item latentẽ ſalutauit. Non igitur cognati tantùm erãt, ſed diuino numine ita diſponente, fratres. Nã idẽ pater cæleſtis ambos miſit, & Ioannem, quamuis è patre mortali natũ, in vtero adhuc contentũ, ſpiritu ſancto repleuit. De hoc ſcriptũ eſt in Iſaia propheta: Ecce ego mitto Angelũ meũ ante faciẽ tuam, qui pręparabit viã tuam ante te. Idem igitur pater vtrumque miſit; qua de re fit, vt fratres meritò habeantur. Verùm Ioannes ab Herode cæſus eſt, quem Chriſtus morte ſua redemit, & pro mortali vita in vitam æternam adſciuit; cooptatis omnibus quotquot credidiſſent & baptizati eſſent. Hinc nata fabula Poëtarum, quam de Caſtore & Polluce è vaticiniis non intellectis confinxerunt. Legerant fortaſſis in libris Sibyllinis, aut è carminibus priſcis acceperant, duos pueros naſcituros; quorum alteri pater mortalis, alteri immortalis eſſet: quorum virtute totus mundus acciperet

Caſtor & Pollux qui.

ret tranquillitatem atque vitam feliciſsimam. Horum vni, qui inter nominandum ſemper præcedit, tametſi patre ſit mortali natus, Caſtor nomen erat, ex ipſis Sibyllarum oraculis petitum; alter Pollux eſt vocatus, qui Caſtorem mortuum morte ſua redemit. Et quemadmodum Ioannes, qui Caſtor erat, pro veritate mortuus erat; ita ipſa Veritas carni vnita, mortem oppetiit, vt Ioannem à morte liberaret. Chriſtus enim ſolos eos redemit, qui Ioannis nomine ſignificantur. Ioannes enim is eſt, qui gratiam Iouis eſt conſecutus, citra quam nemo mortalium à morte ad vitam redibit. Hinc igitur fabula de alterna morte, quam Poëtæ, quòd non intelligerent, ineptè ad Tyndari filios torſerunt: & eos ſic aſtris intulerunt, vt dum alter viueret, alter moreretur. Hinc Virgilius:

„ *Si fratrem Pollux alterna morte redemit,*
„ *Itque reditque viam toties.*——

Verùm commentum hoc tale eſt, vt Geminis, in cælo vocatis, nequeat applicari, eò quòd falſum ſit, has ſtellas ita eſſe collocatas, vt dum altera oritur, altera occidat. Quocirca ſi de Homeri fabula ex oraculis malè intellectis nihilo melius conſuta ſtellæ aliquæ his nominibus ſint vocandæ, nullæ ſanè minus vocandæ erunt, quàm quæ Geminorum ſignum conſtituunt. Nugentur ergo, vel ſtellas alias, vel Luciferum & Heſperum ita nominari, nunquam tamen facient, vt figmentum probè per omnia quadret. Minus veriſimilitudinem oratio illorum tuetur, qui duo hemiſphæria, ſuperius & inferius his nominibus intelligunt, craſſam quandam philoſophiam ex ouo Ledæ ſibi ſorbentes; quorum ſomnia apud Euſtathium malim cognoſci, quàm eorum tranſcriptione chartas & tempus mihi perire. Nec Homeri verſus adſcribam, qui hîc nihilo plùs quàm Virgilius vidit, niſi hoc fortaſſe vaticinium oleat:

„ ——Τιμὴν δὲ λελόγχασιν ἶσα θεοῖσι.

Id eſt,

Honores ſortiti ſunt æquali cum diis menſura. Excutias omnes auctores, & Græcos & Latinos; nihil tamen ſani inuenias, quod poſsit hanc fabulam ſic explicare, vt vel hiſtoricôs, vel phyſicôs, vel metaphyſicôs etiam poſsit cohærere. Nos igitur vanis illorum nugamentis reiectis, quæ nec nominibus, nec rebus ſibi reſponderent, dicemus hîc idem eueniſſe, quod in Erigone Virgilio dixi accidiſſe. Oracula enim male intellecta, ad eos homines Poëtæ referebant, quorum laudem ficticiis nominibus, & alienis plumis

plumis ornare voluerunt. Videndum itaque, an meliùs noſtra interpretatio quadret, tum ad cælum, tum ad nomina, quibus Gemini vocâtur, relata. Gemini ſunt ergo partim ratione carnis, quam vterque veram accepit, tam ille qui Deus erat & homo, quàm alter qui homo duntaxat fuit; partim ratione, tum gratiæ, quam vterq; à Ioue ſuſcepit; tum baptiſmi, què vterque prædicauit. Deinde ſi quis mortalium gemellus Chriſto dicendus, ille certè dicendus, de quo Chriſtus ipſe dixit: Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Græci Dioſcoros eos appellant, id eſt Dei filios. quos Cicero cùm reuera nuſquam inueniret, in diuerſos eſt partitus, ita tamen vt veros ipſos, de quibus vaticinia priſca erant accipienda, non norit. Fuere ſanè Dioſcori, id eſt Iouis filij, alter quidem omni modo, alter verò ſpiritu ſancto, quo in ipſo etiam vtero fuit repletus. Horum igitur ſigna & hieroglyphicas notas meritò in domo religionis cæleſti ponendas vates cecinerunt, quia nimirum perfectam hi & ſolidam religionem terris adferrent. Priori autem proprium & ſuum nomen eſt Caſtor; qui idcirco priùs nominatur, quòd alterius fuerit præcurſor. Dicitur autê Caſtor voce ex ipſo Scythiſmo petita, ſiue ab ea lingua, qua hactenus Cimbri vtuntur. Significat enim eum, qui malum propulſat, & exturbat; quod Ioannis erat propriũ munus, qui miſſus erat, vt viam præpararet, atque omnia, quæ mala eſſent, è medio, quoad poſſet, dimoueret. Concionibus enim ſuis & vitæ exemplo vitiorum omnium erat interturbator & profligator.
Caſtoris etymon. Eſt autem Caſtor compoſita vox ex Ca, quo malum ſignificatur, & Stor vocali longa, quod idê eſt, quod interceſſione, ſiue interuentu quippiam turbare ac profligare. Et quia ij, qui aliorum facta vel cogitata perturbant, plerumque homines iratos reddunt, Stor idem etiam ſignificat, quod iratum reddo atque offendo. Vtroque igitur modo Caſtoris nomen Ioanni Baptiſtæ belliſſimè conuenit; & quòd hortatu ſuo mala omnia profligare niteretur; & quòd malos & malorum omnium patrem offenderet, ac iratum redderet, adeò vt non alia cauſa tandem ſit occiſus. Bene ad virtutem atque perfectam ſalutem præparat viam, qui malas cogitationes diſiicit & interturbat. Ad quid verò depulſor hic malorum præuio ſuo clamore præparabat? Ad perfectam & completam omnibus numeris felicitatem, quam per Chriſtum humanum genus erat conſecuturum. Chriſtus
Pollucis etymologia. igitur Pollux dictus eſt, quaſi Phollux, ſiue Vollux, aſpirata aut potius media littera in tenuem commutata: quo nihil aliud notatur, quàm plenus felicitatis. Eſt enim Phol ſiue Vol, plenum. Quæ verò felicitas diuinitus, non noſtra ſponte acquiſita. Quia verò nomen

prius

priùs cauſæ, quàm ei quod ab ea pendet, dari meritò debet, is propriè Polluce, ſiue Pollux vocabitur, qui talis eſt, vt omnes felicitate repleat, quam nemo ſibi, ſed omnes illi, vnde pleno cornu fluit, acceptam ferre debent. Et optimè quidem id cum veritate conſentit, eò quòd Pol priùs ſignificet plenum facere, quàm plenum, vt vis agentis capacitatem patientis naturæ ordine præcedit. Quamuis ergo poëtæ inuolucrum hoc veritatis deprauarint, & neſcio quibus fœda adulatione aſſuerint; laudandi tamen ſunt, quòd integras voces ſeruarint. Græci Pollucis nomẽ dum ſuum facere conati ſunt, Polydeucen pro Polluce dixerunt, ſignificatu longè diuerſo, ſicut ex Hercule priſco Cimmeriorum nomine Heraclen formarunt. Genuinæ ergo dictiones ſunt Caſtor & Pollux, nulla addita vel abſtracta prorſus littera, ſed media vna in tenuem commutata. Chriſtus ergo verus eſt Pollux, Caſtori morte ſua vitam reſtituens, & omnibus iis, qui Caſtores erunt, id eſt, qui mala depellent, & ex animo ſuo turbabunt, veræ felicitatis & æterni nectaris pincerna, pleno & redundante calice diuinum liquorem omnibus ſitientibus infundẽs. Caſtor ergo bene dicitur mortali patre natus, & Pollux ab ipſo Ioue deſcendens. Latus hîc ſeſe campus offert ad excurrendum, ſi luberet ſigillatim omnia quæ huc faciunt, perſequi; ſed ſufficit nobis eam laudem referre, quòd primi hos fontes hominibus noſtris oſtenderimus, vnde alij queant quantum voluerint, haurire. Verùm quia nõ parum efficaciæ habet ad veritatis examen, eiuſque certum argumentum, videre multarum rerum, multarumque gentium conſenſionem; conſulamus Arabes quoque, quos veriſimile eſt, non pauca à Chaldæis accepiſſe, in iis præſertim, quæ ad priſca ſiderum nomina ſpectant. Hi Pollucem vocant Abrachalu, quod eſt: Is eſt ecce cui genua flectenda ſunt. אברך enim in Geneſeos capite quadrageſimo primo eum notat, cui homines genua flectere debent, cui nonnihil ad Chaldaiſmum accommodato, vt pro Abrech ſit Abrach, ſicut pro Melech Malach dicunt, adiicitur vocula demonſtrandi ſignificationem habens אלו quod eſt ecce. Abrachalu igitur ad verbum idem eſt, ac ſi diceretur, ad genu flectendum ecce: quod Latinus diceret, Ecce hic eſt, cui genua ſunt flectenda. Poſtponitur autem demonſtratio ad maiorem vehementiam ſignificationis, quod nobis etiam non raro eſt in vſu. Quod ſi aliter ſcribatur, vt Ain in medio habeat, ſitque cõpoſita vox è tribus, אב quod eſt pater, & רעה id eſt paſcere, & חלש quod debilem & infirmum notat, tum idem fuerit, quod pater paſcens infirmos. Quid verò magis propriè dici poteſt de pane cæleſti, qui Chriſtus eſt, quàm eum eſſe patrem paſcentem debiles,

vulneratos & infirmos: ipſe enim cum patre vnus eſt. Diceretur igitur hac ratione Abraachalas, quia hic puer pater noſter eſt, qui vulnere nos letali à Dracone inflicto debiles pane ſuo cæleſti paſcit, & ad vitam æternam alimento corporis & ſanguinis ſui recreatos perducit. Græci hanc etiam ſtellam Herculem nominarunt, eò quòd claua crucis omnia peccatorum monſtra ex animis corporibusque hominum ablaturus eſſet, cuius ipſa in cælis characterem gerebat. Quis autem Hercules ſit, & à quibus ita nuncupatus, pòſt erit dicendi locus. Hic ſat ſit, hoc obiter addidiſſe, ne quiduis vbiuis explicatum, odioſam pariat prolixitatem. Videmus itaque quàm omnia inter ſe nomina conſentiant. Pollux enim is eſt, qui nos præter operam noſtram plenos facit felicitatis. Abraachalas dicitur idem, quia nos mortali veneno pereuntes, cibo reficit atque paſcit vitam perpetuam daturo. Hercules omnia vitiorum monſtra domat, non ferro, ſed ſolo ligno, in quo redempti ſumus. Hic igitur adorandus eſt, coram hoc genua flectenda, ita vt non ſolùm Abraachalas ſit, ſed etiam Abraachalu, de quo dici poſsit: Hic eſt cui genua flectere oportet, ecce ecce. Nunc ad Caſtorem. Hunc Græci Apollinem quoque nominarunt non leui profectò de cauſa. Alibi Apollinis & ceterorum Deorum nomina interpretabor: hîc defunctoriè dicatur, eum dici Apollinem, qui res è tenebris effert, qua de re Solis aurigam hoc nomine præcipuè dignantur. Ioannes igitur, vt cognominis Euangeliſta teſtificatur, nõ erat ille quidem lux, ſed venerat vt teſtimonium perhiberet de lumine, quod tenebræ non cognouerunt, tametſi in tenebris præſens eſſet. Ioannes igitur lucem ſiue Solem æternum è tenebris eduxit, dum ſic clamaret: Hic erat quem dixi: Qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt; quia prior me erat, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Egregium certè teſtimonium, quo Pollux & Deus eſſe dicitur, & homo, & is, è cuius plenitudine omnis noſtra manat felicitas: quod ipſum etiam Pollucis nomen ſignificauit. Ioannes igitur meritò Apollo dicitur, eò quòd Solem nobis è tenebris educat. Iam nunc videamus an Aſſyriis etiam ita vocetur alter Geminorum, vt aliquid ad propoſitum nomen ipſius facere videatur. Apud Chaldæos igitur, à quibus ad Arabes vox venit, Anhelar nominatur, ab עָנָה anah, quod eſt clamare, teſtificari & cantare; & ab אור or ſiue אַר ar (mutata non nihil dialecto) quo Sol & lumen notatur. ל autem particula eſt ad aliquid indicans. Anhelar igitur ſiue Anhelor, idem eſt quod clamauit, Solem ſiue lucem teſtificatus eſt. Anhelor igitur teſtis eſt lucis, ſiue proclamator lucis. Poſſetne quidquam clarius explicare vocem clamantis in deſerto lucem veniſſe,

Apollinis etymon.

niſſe, quàm hæc dictio Anhelor? Bene ergo Caſtor, Anhelor & Apollo dicetur, eò quòd voce ſua Solem nobis & lucem è tenebris educat. Hi igitur duo Caſtor præcurrens, & cum ſequens Pollux, Dioſcori ſunt longè alij ab iis, quos poëtarum fabulæ è vaticiniis priſcis ad ſenſum ſuum corruptis ſomniarunt. Nihil nobis cum Leda, nihil cum Tyndaro, nihil cum ouo, nihil cum Helena aut eius ſorore. Indigna enim hæc progenies, à qua ſidera nomina ſortirentur. Ludát poëtæ ſua adulteria; ſed ſic ludant, vt hoc ſaltem nobis permittant, ſacra nomina ab ipſorum inquinamentis liberare, & tandem docere, quî ſint Hieroglyphicæ in cæli tabulis legendæ. Illorum errores facilè conuincit opinionum diuerſitas, & diſſona rerum & vocabulorum collatio, cùm è diuerſo veritatem aſſertionis noſtræ perſpicuè demonſtret inſignis omnium & nominum & ſignificatorum conſonantia. Hos igitur duos pueros vates nobis in cælo ſic poſuerunt, vt naſcente Chriſto in domo religionis inuenirentur, propterea quòd hi duo initium veræ religionis eſſent inducturi, ſed tum demum, cùm octaui orbis principium ad ſextum gradum noni cæli veniſſet, atque Spica manu Virginis in ortū eſſet delata, reliquis item ſignis, quæ in oraculis erant indicata, conſentientibus. A tempore igitur Chriſti ad mundi exordium tot anni computabuntur, quot nobis quinque gradus & dimidiatus, vnà cum quadraginta, qui prius fuerant abſoluti in motu octauæ ſphæræ producent: vti modò pinguiuſculè ad calculum vocaui. Principio igitur ſic fuit octauus orbis conſtitutus, vt Cancer æſtatis faceret initium ad quadraginta antè dies, quàm Sol ſe retro conuerteret. Idem quoque de Capricorno octaui cæli dicendum, & de ceteris ſignis omnibus, quæ nomina acceperunt non ab illo, in quo tunc erant, ſtatu; ſed ab hoc, in quo futura erant eo tempore, quo octauus orbis ſe nono compoſuiſſet, ita vt ſigna ſignis applicarentur. Quo in ſtatu dum ad ſextum gradum noni, id eſt ad perfectionem ipſius ſigna octaui orbis perueniſſent, & cetera ſymbola concurrerent, Chriſtus erat naſciturus. Non igitur fruſtra Moſis hiſtoriam ad cælum accommodamus, quando in eo tam aperta ſunt indicia ſalutis futuræ relicta. Et ſicut illa, quæ modò de naſcituro Chriſto adduxi, in cælo aſtrorum nominibus, & motionibus fuerant diuinitus notata, ita de Noacho quoque & diluuio exiſtimandum. Sicut ergo Noachus in Arca fuit, vti in domo ſua, & in ea decimo menſe lætitiæ Saturnaliorum principium fecit, ita Saturnus cæleſtis in Ægocerote, Arcæ vero ſymbolo potiorem ſuam domum collocauit, & ea cauſa vnà cum ceteris, quas obiter adieci, coniecturam facere licet, totam hanc hiſtoriam ad poſteriorum ad-

Cæli & Hiſtoria conſenſus.

monitionem in aſtris fuiſſe conſcriptam, admirabili quodam genere litterarum, quas prius legere & intelligere, quàm quæ ſignificantur, euenerint, illis ſolis datum, quibus Spiritus ſanctus intelligentiam eandem infudit, quam illi habuerunt, qui hæc aſtrorum nomina fabricarunt. Nec deinde poſt ipſa euenta cuiuſuis eſt vel conuenientiam hanc rerum, & ſignorum animaduertere, vel eam ad ſignificata rectè applicare, quod proprium eſt magicæ veritatis officium, artis, quam nemo hactenus ſatis vel de nominis ſignificatione nouit, tantum abeſt vt eius multi ſint periti. Quòd ſi ij, quos Macrobius eſt ſecutus, quidquam harum rerum nouiſſent, non dubium eſt quin ritus omnes in Saturnalibus obſeruatos, & ſacra ſymbola rectius explicata haberemus; & multo ante ætatem meam conſtitiſſet, Noachum Saturnum eſſe, & Ianum eum quem Iapetum Græci, Hebræi Iaphet vocant, cuius frater Chain, ſiue (vt Latinis placuit vocem formare) Chameſes fuerit, de quo paulo pòſt nonnulla. Qua etiam via perſpicuum fuiſſet, aſtronomiam non apud Ægyptios aut Chaldæos, quàm apud Ianigenas vel magis, vel prius cognitam fuiſſe. Nam ab eodem fonte & eodem doctore ad omnes gentes dimanauit. quem Noachum, ſiue Saturnum fuiſſe nemo dubitabit, qui Moſaicæ hiſtoriæ non ſit ignarus. Ob quam cauſam inter alias apud Græcos χρόνος, id eſt, tempus vocatur, quia nimirum omnem temporis dimenſionem & notitiam ad poſteros tranſmiſit. Ab hoc Ianus filiorum, vt ętate minimus, ita benedictione minimè poſtremus, omnem aſtrorum cognitionem, & temporum menſuram accepit, quam Cimmeriis & reliquis in Italia Ianigenis tradidit. Cuius ſtatuam hac de re ita dedicarunt memoriæ poſteritatis, vt numerus dierum totius anni in digitorum poſitu & flexu manus eius ſignaretur, & eidem duodecim aræ duodecim menſium indices ponerentur: vt Varronis diligentia nobis commonſtrauit. Mirandum igitur tam craſſè quoſdam hallucinatos eſſe, vt decem duntaxat menſes tempore Romuli fuiſſe ſcribant. Quamuis Romulus (vt volunt) barbaro & militari ingenio eſſet, vtpote proles Martis inimici mortalis omni rationi rectę & diſciplinis omnibus humanis, non tamen id probè inde colligi poteſt, non alios eo tempore fuiſſe, qui meliora ſcirent, & annum rectius computarent. Aræ certè duodecim & trecenti ſexaginta quinque dies digitis notati, manifeſtiſſimè eos conuincunt, qui de menſibus decem propterea ſomniarunt, quia numerus in menſibus ſignatus denarium non egrederetur. In his eſt Ouidius ita de hac re canens:

Magorum officium.

Tem-

,, *Tempora digereret cùm conditor vrbis, in anno*
,, *Conſtituit menſes quinque bis eſſe ſuo.*
,, *Scilicet arma magis, quàm ſidera Romulę noras:*
,, *Curáque finitimos vincere maior erat.*
,, *Eſt tamen & ratio (Cæſar) quæ mouerat illum,*
,, *Erroremque ſuum quo tueatur habet.*
,, *Quod ſatis eſt vtero matris dum prodeat infans,*
,, *Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.*
,, *Per totidem menſes à funere coniugis vxor*
,, *Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.*
,, *Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,*
,, *Cùm rudibus populis annua iura dabat.*
,, *Martis erat primus menſis, Veneriſque ſecundus:*
,, *Hæc generis princeps, ipſius ille pater.*
,, *Tertius à ſenibus, iuuenum de nomine quartus,*
,, *Quæ ſequitur, numero turba vocata fuit.*
,, *Aſt Numa nec Ianum, nec auitas præterit vmbras.*
,, *Menſibus antiquis addidit ille duos.*

Abſurdum reuera commentum, Numæ duos poſtremos menſes tribuere, cùm antiquitas teſtificetur, Iano duodecim menſium inuentionem deberi, atque eidem trecentorum ſexaginta quinque dierum computationem. Deinde ipſum Ianuarij nomen commonſtrat, quis annum menſibus & diebus diſtinxerit, quod poſt denarium tandem modeſtiæ cauſa ſubiunxit, cui mox vxoris nomen adiecit. Hoc tamen ſiue ipſe fecerit, ſiue illi, qui ab eo hanc ſupputationem acceperunt; non magni refert. Neque nomina ipſa menſium à Romulo vel Numa poſita ſunt, vti Ouidius arbitratur. Cimmeriorum enim, ſiue Ianigenarum ſunt multis antè ſeculis indita, quàm Romulus regnaret. Latini, quanquam linguam priſcam magna ex parte Italorum irruptione perdiderunt; in menſibus tamen & ſacris rebus non pauca vocabula primi ſermonis retinuerunt. Martius enim non à Marte, vt omnes hactenus ſcriptores putauerunt, dictus, ſed à Mert, vocali producta, quæ vox huic menſi indita eſt, quòd principium eius dies augeat. Nam in ipſo æquinoctio verno exordium ſuum antiquitùs habebat. Fateor equidem, Solem id temporis domum Martis ingredi, quæ Ariete noni orbis deſignatur, ſed nego hanc cauſam eſſe potiorem, quàm ſit illa, quæ propriam & peculiarem notam temporis adduxit. quòd ſi domorum ratio ſequenda eſſet, oporteret eandem in reliquis quoque menſibus obſeruari: quod factum cùm non ſit,

quid poteſt habere veritatis in primo, in quo luculenta & aperta originatio de Cimbrico ſermone inuenitur? tametſi confiteri liceret, ſalua linguæ noſtræ vetuſtate, à Marte nomen dari, cùm ipſum hoc ſiue dæmonis, ſiue cacodæmonis nomen de ſermone noſtro ſumptũ eſſe, primo libro ſit oſtenſum: & alibi, quare Mars huic menſi attribuatur, clariùs & copioſiùs erit aperiendũ. Quod enim de Romuli patre finxerunt, vix dignum eſt vt derideatur; tantum abeſt, vt ſit operosè confutandum. Ex Mert igitur ſiue Maert, vt alij pronunciant, Martius Latinorum factus eſt, qua voce denotatur dies fieri longiores. Aprilis, ſi Ouidio credimus, à Venere, quæ Græcis Aphrodite dicitur, nomen accepit; eò quòd illa mater Æneæ fuiſſet: vbi ſi aſtronomicôs, & propiùs vero loqui voluiſſet, non fabuloſe; potuiſſet dicere, ea de cauſa à Venere nominari, quòd ea in Tauro ſigno huius menſis domicilium collocarit. Verùm vtraque ratio labaſcit, ſi menſis propria nota ſit quærenda. Non mala eſt illorum coniectura, qui ab aperiendo ſic dictum arbitrantur. Verùm quia in Cimbrica quoque lingua eodem nomine dicitur, indè potius nomen deriuandum. Aperire enim terram nec ſolius eſt Aprilis, nec primum in eo inuenitur. Quis enim neſcit, in Februario etiam & Martio terram aperiri? At hoc proprium eſt Aprilis & peculiare, quod in eo tellus ad ſummum apertionis gradum perueniat, quod vox Operel, & per ſyncopen Oprel deſignat: Oper enim eſt is qui aperit. Hel verum in re quaque ſummum ſignificat: vt cùm dicimus Een hel ſtem, id eſt vox excellenter alta, & Helt, id eſt vir excellens, & ad ſummum fortitudinis progreſſus: vnde Hil quoque montem notat. Notandum tamen ab aliis Hil, ab aliis Hel dici pro varietate dialectorum. Operil igitur omiſſa aſpiratione lenitatis cauſa, & ſyncoptôs Opril, menſis hic dictus eſt, quòd inter eos, qui tellurem recludunt, ſit excellentiſſimus. Ex Opril ergo nomine Cimbrico, Latini fecerunt Aprilẽ, facili duarũ vocalium cõmigratione ex vna in alteram. Qui hunc ſequitur Maius, non à maioribus, vt ridiculè multi arbitrantur, nec à Maia Mercurij matre, quæ Aprili potiùs nomen dare deberet, in quo Sol ipſi inter Pleiades congreditur, ſed à primi ſermonis voce Mai, ſiue Mei, qua viror omnis plantarum ſignificatur, eſt nuncupatus. Hinc igitur Maius dicitur. Hinc etiam Meilant, id eſt regio virore camporum delectabilis: vnde Latini Mediolanum ſibi finxerunt. Hinc Meien etiam pro eo, quod eſt virides plantas deſecare, quod deinde ad omnia, quæ ſecantur, tranſiuit: & Meien pro eo quod eſt deſectis viridibus plãtis quippiam ornare. Iunius verò à fauore nominatur; quòd in eo fauorem terræ ſentire

Mediolani nomen.

tire incipiamus, fructibus iam ſe ad edendum offerentibus. Dice-
retur de priſca voce Gunius, quemadmodum Ianus Ganus, ſed Iota
conſonans pro Gamma Latini ſuppoſuerunt. Quid, quòd & Flan-
dri Juy pro Guy dicunt, quod ipſis idem, quod Latinis faueo,
ſignat. Verùm hæc non erant huius loci propria, quæ non alia cau-
ſa adieci, quàm quòd paulatim à Iano, & patre eius Saturno deſcri-
bendo ad ea me rapi ſentiam. Alibi docebo origines vocabulorum,
quæ è priſca lingua Latini cõſeruarunt: inter quæ erunt, Tem-
pus, Annus, Anna, Vertumnus, Autumnus, Aeſtas, Hiems, Men-
ſis, Calendæ, Dies, Nox, Sol, Luna, Venus, Mercurius, & alia
quàmplurima; quæ nihil attinet enumerare. Hîc fuit è ſymbolis
& aliis indiciis docendum, Noam Saturnum eſſe, & Iapet Ianum;
quo ſic deinde ad Gomerum & Aſcanium deſcenderem. Et quia
non aliò hæc à nobis tractata ſunt, quàm vt generis noſtri antiqui-
tas ex his eluceſceret, non erit abſurdum, ſi totius temporis ratio-
nem ſupputemus, quam ex imaginibus cæleſtibus indicauimus, quo *Comeri æta.*
intelligatur, in quos mundi annos Ianus, & Gomer, & Aſca-
nius ſint referendi. Pertinebat hic labor propriè ad eos, qui Chro-
nica omnium gentium vniuerſim cõſcribunt, quod & ego poſt alios
facerem, ſi tempus & principis alicuius fauor & patrocinium da-
retur. Sed quia id etiam in ſingulis hominum propaginibus ob-
ſeruatur, nolui in noſtra ſtirpe id negligere; quod maximè nobili-
tatem generis inſigni antiquitate commendabit. Mox enim à di-
luuio eorum regnum & nomen nobile fuit, à quibus noſtri homi-
nes & genus & linguam ducunt. Aetatem enim illam, quæ ad præ-
putium vſque ab Abrahamo poſitum computatur, Scythiſmus vo-
catur, vt Epiphanius teſtis eſt. Ante igitur Babylonicam tyrannidem
penes illos fuit iuſtum imperium, à quibus ætas illa nomen accepit,
à quibus leges & vitæ inſtituta & ius fuit petendum tantiſper, dum
in campis Sennaar Nembrod, & à Deo & à Noa Scythiſque iuſtis
eius liberis deſciſceret. Scythiſmi ergo initium ab ipſo diluuio petẽ-
dum. Sed quoto anno orbis conditi illud fuerit, nec dum ſatis inter
omnes conſtat. Euſebius enim & Hieronymus & alij eiuſdem me-
lioris notæ ſcriptores non parum à Moſaica ſupputatione receſſe-
runt, quamobrem id facerent, non ſatis firmis rationibus adductis.
Scio à Septuaginta Interpretibus occaſionem ipſis datam eſſe. Ve-
rùm quia illi à Moſaico calculo & Hebraica veritate diſſentiunt, o-
ſtendendum fuerat, cur ita faciendum eſſet. Septuaginta, Arphaxat
centum triginta quinque annorum faciũt, cùm Cainan naſceretur.
Hunc iterum centum triginta annorum, dum Sala ipſi genitus eſſet:
atque

atque ita ſimiliter Salæ, Hebero, Phaleco, Ragau & Seruch ſingulos adiiciunt centenarios, vltra numerum in Hebræis Bibliis notatum. Cùm igitur Auguſtinus & Euſebius in Chronicis hoc loco Septuaginta ſequatur, tametſi à Moſe & Chaldæo Thurgemano longè diſcedant, ab iiſdem reliquos quoque numeros, quibus ab Hebraica veritate diſſentiunt, mutuati videntur. Sunt tamen numeri in Euſebij præfatione Chronicis præmiſſa ita corrigendi, vt iis reſpondeant, qui in Chronologiæ tabulis ſunt annotati; qui alioquin inter ſe in meo exemplari nonnihil pugnarent: quod ſatis eſt indicaſſe. Atque hac quidem correctione Euſebius conſentiet ſibi & Septuaginta fortaſſis interpretibus: ſed non video, quî cum aliis concordia poſſit iniri. Clemens enim Alexandrinus ab Ada ad diluuium vſque annos computauit centum quadraginta octo ſupra duo millia: atq; id tanta religione, vt ne quatuor quidem dies neglexerit. A Semo autem vſque ad Abraham annos mille ducentos quinquaginta: quos ſi colligas, duobus centenariis & amplius Euſebianum numerum ſuperaueris; niſi velit à Semi natiuitate fieri computationem, quo centenario vno propiùs accedat. Atque hæc quidem Clementis ſupputatio è Demetrij libris, quos de regibus Iudæorum ſcripſit, videtur accepta. Idem alium calculum ab Eupolemo mutuatur, non minùs, quàm in priore viſum eſt ab Euſebiano diſſidentem. Vtinam Philonis ſupputationẽ haberemus, quem dicit aliter quàm Demetrium, de regibus Iudæorum ſcripſiſſe. Nam Breuiarium illud, quod eius nomine circumfertur, nihil ſpirat Philonium; & ſi germanus eius partus eſſet, cauſam in eo reddidiſſet, ob quam à Septuaginta interpretibus, qui tum in manibus erant Græcorum, receſſiſſet, alioquin in maximam erroris opinionem apud omnes incurſurus, quòd à Bibliis illis, quæ ſola Græci legebant, diſcordaret, maximo numerorum interuallo. Auguſtinus monuit illud quidem in Hebræis Bibliis multo pauciores annos inueniri, ſed quî id factum ſit, aut nullam aut difficillimam rationem reddi; tametſi alibi, ſi rectè memini, culpam in ſcriptionis errorem relegare videatur. Porrò ſi omnium calculi huc eſſent adferendi, qui de mundi antiquitate ſcripſerunt, oratio ingens volumen impleret, ac tandem eo relaberetur, quo Munſterus in librum Sedar olam, id eſt in ordinem mundi ſiue ſeculi ſcribens, eſt deductus. Hic dum varias opiniones enumeraſſet, atque omnes inter ſe diſſentire deprehendiſſet, hac exclamatione quærendi laborẽ finiuit. Et (inquit) ferè tot inuenies de annis mũdi opiniones, quot ſunt ſcriptores, licet nemo pauciores, quàm Hebræus ponat annos. Quid verò quòd ne ipſi quidẽ

He-

Hebræi concordes inueniantur, vt idem copioſè oſtendit, inter quos Ioſephus à communi Iudæorum computu trecentis quadraginta duobus receſſit. Nos igitur iis, quæ ab aliis in hac controuerſia ſatis latè ſunt explicata, ſuperſedebimus, atque inter omnes duos nobis proponemus, Euſebium & poſtremum Chronicorum auctorem Funcium, qui niſi quædam ſuis ſcriptis addidiſſet, quæ Romanæ eccleſiæ aduerſantur, omnium manibus Enchiridij loco eſſe potuiſſet: quorum numeros inter ſe collatos à mundi creatione ad Chriſti vſque natalem, deprehendemus mille ducentis triginta ſex annis diſcrepare. Euſebius enim quinque millia centum & nonaginta nouem: Funcius tria millia, nongentos ſexaginta tres computauit. Hós igitur examinemus, & ad Chaldæorum & Ægyptiorum vetuſtam ſupputationem conferamus. Ariſtoteles in primæ philoſophiæ libro primo Aegyptios videtur mathematices & aſtrologiæ antiquiſſimos facere doctores: quibus libro ſecundo de cælo Babylonios adiecit. His igitur maximè videretur credendum, ſi verum eſt, in ſua cuique ſcientia maximè credẽdum eſſe, vt idem nos docet magiſter. Diligenter igitur horum rogandæ ſententiæ, quò quid maximè ſequendum ſit, in lucem eruatur. Verùm principio ſubmouendæ fabulæ, quas Plato in Timæo & Herodotus in ſua hiſtoria ſecuti tantum annorum prodiderunt, vt omnem fidem excedant. Sed hîc laudandus Herodotus, qui illud non omiſit, quo manifeſtò mendacia ſacerdotum deprehenderentur. Nam qui tam inſigniter vel errat, vel mentitur, vt nemo ſit, mentis modò compos, qui falſitatem non clarè cernat, is citra damnum & noxam aliorum & mendacia & errores conſcribit, nulli mortalium maioris mali auctor, quàm ſibi ipſi, cui eam conciliat exiſtimationem, vt ne tum quidem, cùm vera dicit, fides ei habeatur. Hoc Herodoto hîc video accidiſſe, dum nimium ſtolidè & ineptè portentoſiſſimas Aegyptiorum fabulas ſcriptis tradit. Dixit enim, dum antiquitatem computat, tam longi temporis apud eos memoriã extare, vt Sol bis, vbi nunc occidit, ortus fuerit, & bis vbi nũc oritur, occiderit, rem ſuo ipſius prodigio, qualis ſit, clarã. Chaldæi item ſacerdotes & philoſophi, qui in Babylonia ceu filius à patre per manus doctrinam accipiunt, non minus laxas habenas mendaciorum Pegaſo admittunt, dum ad Alexandrum vſque quadringenta ſeptuaginta tria annorum millia elapſa eſſe fabulantur, ex quo aſtrorum motiones apud ipſos obſeruari cœperint. Contra horum fabulas Ctesias nos iuuabit, qui medicus fuit Artarxerxis, & hiſtoriam Perſarũ viginti tribus libris ab initio regni Aſſyriorũ eſt cõ-

plexus. Hic in ſecundo libro ab eo tempore quo apud hanc gentem regnatum eſt, mille trecentos & ſexaginta annos ad Sardanapalum vſque vltimũ regem Aſſyrium ſupputauit. Diodorus Siculus huius oppreſſionem & mortem cùm deſcripſiſſet, adiicit regnum Aſſyriorum ad ipſam vſque euerſionem mille quadringentos annos duraſſe, ita vt Sardanapalo quadraginta anni tribuendi eſſe videantur; cùm Euſebius viginti duntaxat ei annumerarit. Hæc certè Cteſiæ & Diodori ſupputatio ad amuſſim conueniet cum Chronicis noſtris poſtremis. Nam eorum calculus Sardanapali initio annos à mundi exortu cœptos ter mille centum viginti ſex adſcribit: quibus ſi eximas mille trecentos ſexaginta, quibus antè fuit regnatum, incides in annum mundi milleſimum, ſeptingenteſimum ſexageſimum ſextum; quo tempore confuſiò linguarum iam facta erat, & populorum diuiſio, & varia in regna diſceſſio iam fiebat. Phaleg ſiue Peleg eo tempore ſeptimum ætatis annum exegerat, qui ſi ipſo anno confuſionis natus fuit, vt de nomine eſt veriſimile, exordiendum erit regnum Aſſyriorum ſeptem annis poſt cōfuſionem linguarum ad duos annos prius quam Funcius è Pſeudoberoſo tradit. Nec abſurdum id eſt ad cogitandum, eò quòd Nembrod priùs tyrannidem potius quàm regnum inter homines habebat: & poſt diuiſionem per linguas factam, non ſtatim primo vel ſecundo anno imperium conſenſu hominum & legibus & iudiciis conſtitui potuiſſe veriſimile videtur. Ad hæc itaque tempora Cteſię calculus adſcendit, inferiùs quàm fuerit diluuium centum & decem annos. Et quamuis Nembrod antea fortaſſe diu rerum clauum tenuiſſet, quia tamen id fiebat more venatoris, id eſt, inuitis iis, quos gubernabat, computationis epoche ab eo tempore ſumpta eſt, quo iam regiam adminiſtrandæ communitatis formam ſtabiliuerat. Magna hæc eſt Hebræorum & Chaldæorum conſenſio, à qua nemini temere diſcedendum eſſe àrbitramur. Verùm quo plus auctoritatis accedat, non erit indignum commemoratu, quod Ariſtotelis diligentiſsimum inueſtigandi ſtudium ſibi ſcribi impetrauit. Hic cùm Calliſthenem cariſsimum ſibi diſcipulum apud Alexandrum haberet, rogauit eum, vt diligentiſsimè à Babylonicæ antiquitatis peritis inquireret aſtrorũ obſeruationes, & annorum ſeriem. Qui libenter admodum hac in re præceptori ſuo obtemperans, omnes obſeruationes ipſorum in Græciam tranſmiſit. Has autem Porphyrius dicit mille nongentorum & trium annorum fuiſſe, nec plurium omninò, de qua re Simplicium licet videre, qui in ſecundum librum Ariſtotelis de cælo ſcribens doctiſsimè &

copio-

copioſiſſimè veterum de cæleſtium orbium numero opiniones recenſet. Cùm ergò Alexander Babyloniam occuparit, cùm tria millia ſexcenti triginta ſex anni ab orbe condito numerarentur, neceſſe erit fateri, obſeruationes ipſorum ad mundi annum milleſimum, ſeptingenteſimum & triceſimum primum adſcendere, quo tempore Nembrod potuerit eſſe natus annos paulo plus minus quadraginta quinque: ſi Chus ſtatim à diluuio genitus Nimbrodum triceſimo ætatis ſuæ anno procrearit. Id ætatis profectò homo ad violentiam factus, iam ſatis maturus erat ad tyrannidem exercendam. Sed nihil obſtat concordiæ Cteſiæ & Calliſthenis hoc diſcrimen, quòd ille regni durationem, hic aſtronomicarum obſeruationum antiquitatem ſit dimenſus. Et potuiſſet etiam fieri, vt alij tyrannidis, alij regni iam conſtituti annum pro Epocha ſibi collocarint. Habemus ergò inter Chaldæos & eos, qui è ſacris Bibliis computant inſignia conſenſus documenta, è duobus clariſſimis teſtibus Cteſia & Calliſthene. Quocirca annos illos, quos Septuaginta Interpretes inter Ninum & diluuium Hebraico calculo adiecerũt, audacter reiiciemus. Neque enim veriſimile eſt eos annos à Chaldæis ſilentio prætereundos fuiſſe, ſi tanto antea Nembrod regnum Aſſyriorum conſtituiſſet, quàm Ninus in eo ſuccederet. Nunc ergo ad Aegyptios tranſeundum. Vt Cteſias Cnidius Herodotum in Perſicis ſuis vanitatis reum peregit: ita Diodorus eundem in antiquitate Aegyptia egregiè deceptum fuiſſe oſtendit. Is è diligenti & accurata inquiſitione didicit, Aegyptios ab initio regni ſui computare quater mille, & ſeptingentos duntaxat annos vſque ad Amaſis vltimi regis Aegyptij obitum, & ad principium occupationis à Cambyſe factæ. Quia igitur antiquiſſimam regionum omnium Thebaida Aegyptij arbitrabantur, neceſſe eſt credere eos ita rationes ſuas ſubduxiſſe, vt idem mundi & regni Aegyptij exordium ponerent. Horum igitur ſupputatio ſi cùm Euſebio conferatur, non inuenietur multum diſſidere. Ego ſanè non abſurdè dici poſſe exiſtimo, Septuaginta Interpretes ſeſe ad hunc annorum numerum voluiſſe accommodare, cùm Ptolomæo Aegyptiorum Regi ſacroſancta Biblia transferrent: ne ſi tam paucos annos, quàm Hebræi tradunt, tranſtuliſſent, totam hiſtoriam in ſuſpicionem falſitatis adducerent, apud eos præſertim, qui tam pertinaci ſtudio antiquitatem ſuam tuerentur. Adiicere igitur annos in illam temporis partem potuerunt, cuius nulla certa monumenta apud Aegyptios extarent, & vbi nihil Prophetis vel ſacris litteris noxæ maioris

Septuaginta quare ab Hebræis diſceſſerint.

ris inferretur. Reieciſſent profectò Aegyptij Hebræos cum ſua hiſtoria, ſi vidiſſent ab ipſis pauciores annos ad orbis conditi initium numerari, quàm in Aegypto eſſet regnatum.

Vt igitur libris ſacris & fidem & reuerentiam interpretes conciliarent apud homines ob eruditionis variæ, & præſertim aſtronomiæ antiquiſſimam poſſeſsionem ſuperbos, ſeſe inſinuarunt aſtuto hoc conſilio, & mendacio, cùm nemini noxio, tum plurimum profuturo iis, apud quo eſſet legendum. Quod ſi Euſebius & ceteri Chriſtiani hoc animaduertiſſent, quod nobis ex hac collatione eſt petitum, potuiſſent faciliùs ſe ab hac controuerſia explicare. Diſcrimen autem quod inter Aegyptiorum eſt & Septuaginta Interpretum computationem, viginti nouem circiter eſt annorum, quod in tanto ſeculorum ſpatio non mirum eſt euenire. Non igitur accuſanda eſt ſcribentium incuria, nec ſuſpicandum, notas numerorum corruptas fuiſſe, ſed omnis computationis diuerſitas ex hoc fonte videtur emanaſſe. Si Chaldæi perinde atque Aegyptij tantam antiquitatem in ſuis quoque libris ſcriptam habuiſſent, fieri potuiſſet, vt ipſorum etiam Turgema ſimiliter numeros annorum auxiſſet. Verùm quia iuſtam temporum ſupputationem ab initio regni ſui tenebant, nihil opus fuit interpreti à veris numeris declinare. Vanitas igitur & arrogantia pertinax Aegyptiorum Septuaginta Interpretes coëgit, vt iis potiùs hac in re citra damnum illuderent, quàm facerent, vt ſacra Biblia contemnerentur. Poteram equidem hac excuſatione videri ſatis feciſſe ad hominum animos ab offendiculo hoc, in quod quàm plurimi grauiſsimi auctores impegerunt, liberandos. Verùm quia mihi ſemper in votis eſt, conuaſare omnia, quæ myſteria religionis noſtræ faciunt illuſtriora, adiiciam hîc quiddam: quod quanti alij ſint facturi, ego non magnopere curo, hoc ſolo contentus, ſi illis gratum ſit pabulum, qui pia mente omnia arcana ſalutis humanæ perſcrutantur. Promiſsio patribus facta erat, ſexta ætate Meſsiam venturum. Auguſtinus ætates mundi diſtribuens, ita habet: Prima itaque (inquit) generis humani ætas ab Adam vſque ad Noe. Secunda à Noe vſque ad Abraham, qui articuli ſunt euidentiſsimi & notiſsimi. Tertia ab Abraham vſque ad Dauid: ſic enim Mattheus Euangeliſta partitur. Quarta à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babyloniam. Quinta à tranſmigratione in Babyloniam vſq; ad aduentum Domini. Sexta ab aduentu Domini, vſque in finem ſeculi ſperanda eſt: qua exterior homo tanquam ſenectute corrumpitur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies interior ſempiter-

piterna eſt, quæ ſignificatur ſabbato. Idem alibi: Sicut ſexto die (inquit) fecit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ſic inuenimus ſexto ſeculo veniſſe Dominum Ieſum Chriſtú, vt reformaretur homo ad imaginem Dei. Hæc ille, quibus ætates rurſus eodem modo quo prius, enumeratas adiecit.

Non caret itaque myſterio, quod Seruator noſter ſexto die voluit cruci affigi, qui dies ab antiquiſſimis noſtris Cimbris Veneri dedicatus ob id videtur; quòd eo venuſtas totius mundi facta eſſet, id eſt, quòd homo in eo eſſet creatus, qui finis eſt & pulcritudo omnium eorum quæ videntur. Quo igitur die hæc hominis venuſtas ad imaginem Dei facta eſt, eodem poſtquam ſerpentis fraude corrupta fuiſſet, eſt reſtituta. O venerandum ſenarij honorem, qui nobis imaginis & pulcritudinis diuinæ in diebus memoriam ſemper refricas! Hoc die Venus, ſiue pulcritudinis diuinæ idea animis noſtris ſimilitudinem & imaginem ſuam impreſsit, hoc eodem commaculatam conſpurcatamque imaginem precioſiſsimo ſuo ſanguine abluere dignatus eſt, quo poſt hunc ſenarium abſolutum nos mundos nitidosque ad Saturnum, id eſt ad maximum omnium ſatorem atque patrem reduceret. Non ergo immeritò ſenarius nuptiis ſacer eſt, propterea quòd die ſexto Deus humanũ genus ſibi veluti ſponſus ſponſam ardétiſsimo amore coniũxit. Sed de hac ſenarij proprietate (quã quinario quidam primæ claſsis auctores imperitè tribuerunt) multisque aliis eius arcanis in numeris noſtris Cimbricis plura dicemus. Hic ſufficit numerum hunc perfectum eſſe, atque totum partibus Suis coniunctis æqualem. Vnum enim eum, vt omnes alios numeros méſurat, & præter vnum binarius etiam, qui ter acceptus ſenionem reddit, deinde ternarius, qui bis repetitus eundem dat, nec alia eius pars dimetiens inuenitur. Partibus autem his tribus, tres perſonæ in diuinis ſignificantur: vnitate pater, binario filius, ternario ſpiritus ſanctus: vt erit alibi declarandum. Tres hæ perſonæ vnus eſt Deus, qui hominem ſexto die fecit, & eundem ſexto die redemit. Deus igitur his tribus partibus in Arithmomantia ſignificatus ſexta ætate & ſexto die ſic ſe carni humanæ cõiunxit, vt idem & vnus Deus & homo eſſet, quemadmodum Senarius & eius partes vnus ſunt numerus. Profunda hic aperitur & abdita cõtemplationum ſpecus, quam ſatius eſt egredi, quàm in ea caligantibus oculis hallucinari, aut cum periculo caſus cæſpitare. Perfectus igitur hic numerus creationem hominis & eiuſdem in integrum reſtitutionem, & Dei & hominis perfectam vnionem ſignificat, & ea de cauſa viſum fuit antiquis eum

numeris ætatis mundi adiicere, quò ſemper hoc myſterium ob oculos verſaretur. Scribebatur autem antiquiſsimis numerorum notis, quas Cifras vocamus, de quibus in Numeris quoque noſtris (ſi Deus adſpiret) agemus: ſed ſic ſcribebatur, vt eius partes ordine præcederent, quò indicaretur omnem ſenarij perfectionem, pulcritudinem atque eſſentiam ab illis vnitis pendêre. Cùm igitur ſic ordine ſuo quatuor notæ, tres partium, & vna ſenarij, ponerentur, is numerus ſcriptus videbatur, qui mille, ducenta, triginta ſex comprehendit; ad hunc nimirum modum, 1236. Crediderim igitur Septuaginta Interpretes hunc numerum annis mundi addidiſſe, tum quò ad Aegyptiorum ſummam peruenirent, tum quò myſticum hunc numerum doctioribus darent conſiderandum. Certè ſi addendus aliquis numerus fuit, nullus potuit inueniri qui auctarium redderet diuinius; atque ea (ni fallor) cauſa eſt, ob quam viginti nouem annos, quibus ab Aegyptiis ſuperantur, neglexerint. Et verò fieri potuit, vt dum Ioſeph in Aegypto primas omnium rerum teneret, atque de mundi antiquitate fortè ageretur, quiſquam ſapientum Hebræorum dixerit, ſummam illam vulgarem non integram eſſe, verùm tum tandem perfectum iri, cùm ſenarius per partes ordine ſuo explicatas fuerit adiectus: ſignificare volens, ſalutem & redintegrationem hominum illo numero ſymbolicôs contineri. Quod cùm intellectum non eſſet, putauerunt Aegyptij hunc numerum adiiciendum eſſe, quò annorum mundi vera & integra fieret ſupputatio. Nec mirandum, ſi in tot annis viginti nouem plus æquo excreuerint apud Aegyptios, cùm myſterium huius emboliſmi non fuerint aſſecuti. Demantur igitur ab Euſebiana Chronologia mille ducenti triginta ſex anni, & habebitur perfecta & quadrata cum Funcij computu conciliatio. Remoui igitur nunc ſcrupulos à mundi antiquitate longè aliter, quàm quiſquam eorum, quos hactenus memini legiſſe; & id ſic feci, vt commonſtrarim etiam cælum ipſum & ſignorum appellationes huic calculo conſentire: quod deprehendet is, qui octaui orbis medium tempus accipiet, inter tardiſsimam & celerrimam eius motionem. Cùm enim celerrimè fertur, ſexaginta quinque, cùm tardiſsimè, centum annis curſum ſuum abſoluit: inter quos numeros medium occupent anni octoginta-tres, neglecto ſemiſſe. In hos ſi ducas gradus illos, quos ab initio mundi ad hæc vſq; tempora octauus orbis peregit, non longè à vero calculo aberrabis. Dixi enim naturæ cōueniēs eſſe, vt fines hiemis & æſtatis quinquaginta diebus poſt tropas, atque quadraginta antea diebus earum princi-

principia computarentur, in illo, inquam, climate & terrarum poſitu, in quo Chriſtus erat naſciturus, & liberaturus genus humanum. Ad hunc enim orbis tractum reſpexerunt, qui nomina ſymbolica, velut oraculorum quædam tegmina, ſideribus impoſuerunt. Huius igitur plagæ homines ſic hiemem & æſtatem ſupputabant, vti de Heſiodi & Ptolomæi teſtimoniis modò deduxi. Sit igitur Cancer octaui orbis principio ità collocatus, vt æſtatem exordiretur: atque nomen ſumpſerit tum è ſua natura, tum è ſigno cæli immobilis, cui erat tempore ſalutis humanæ applicandus, quo computu quadraginta gradus exiſtent ante conuerſionem. His addantur, quibus nunc Cancri principium Solſtitij punctum conſequitur, qui ad viginti ſeptem adſcendunt. Fiunt itaque gradus ſexaginta ſeptem, per quos orbis octauus ab initio eſt progreſſus: quos ſi in octoginta tres ducas annos, quinque millia, quingenti ſexaginta & vnus exiſtent, qui numerus computũ Chronicorum ad triginta ferè duos annos duntaxat excedit, proximè conueniens calculò Aegyptiorum, ſi myſticum illum annorum emboliſmum priùs exemeris. Hæc ſubducta intelligantur ad illorum captum, qui aſtronomicæ ſcientiæ ſunt imperiti. A qua quamuis nonnihil hæc ratio diſcedat, non magni tamen diſcrimen eſt faciendum, eo quòd ne in illa quidem hactenus vera octaui orbis progreſsio ſatis certa habeatur. A Copernico certè ſi calculum mutuaremur, differremus quidem, ſed tantillo diſcrimine, vt in re tam dubia, & in computatione tot annorum meritò ſit negligendum. Nobis ſatis eſt hanc habere ſymbolorum rationem, qua doceatur, Chronologiam Chriſtianam, Chaldæam & Aegyptiam non ſolùm ſibi inter ſe, ſed cũ cælo quoque veriſimili collectione conuenire: quò illis os obturemus, qui contra omnem maiorum obſeruationem, falſis Philoſophis, aut potiùs Sophiſtis, adhærere malunt, quàm antiquiſsimarum gentium conſenſui, qui nobis de veris hiſtoriis tum orbis exordium, & diluuij cladẽ, tum Chriſti aduentum, non in librorum tantum, ſed in ſiderum etiam monumentis, deſcripſit. Teneamus igitur hanc noſtram temporum ſupputationem pro veriſsima, aut ſaltem pro ea, quæ ad veritatem proximè accedat, quando in tanta vetuſtatis caligine ipſum punctum tangere angelicæ potiùs ſit, quàm humanæ cognitionis. Nec magnum etiam in tanto temporum decurſu momentum habet, ſi Hiſtoriographi ad vnam aut alteram aut tertiam etiam ætatem diſsidere deprehendantur. Admirabile ſanè eſt, Chaldæos & Hebræos concordare, & ab his Aegyptios viginti nouem duntaxat

annis

annis diſcrepare, ſi prius emboliſmus ille myſticus tollatur. Laborarunt in hac re infiniti, ſed omnes hactenus longè ab hac concordia abfuerunt. Non defuerunt, qui ante diluuium ex vno anno duos facerent, eo quòd dicerent homines primum ſub æquinoctiali in regione (vt volunt) temperatiſſima habitaſſe, vbi ſingulis annis duæ hiemes & duæ æſtates computantur. Sicut ergo nos annum hieme vna & æſtate vna definimus, ita & illos ſub æquinoctiorum circulo feciſſe, atque idcirco annũ vnum noſtrum in duos deputaſſe. Quorum ratio, quia ne ſic quidem verum numerum annorum ante diluuium inuenire poſſunt, vti friuola reiicienda. Nunc ergo ad vetuſtam Cimmerij generis nobilitatem hæc applicemus. Conſtat Chaldæorum teſtificatione regnum Aſſyrium primum firmiter conſtitutum fuiſſe poſt Babylonicam linguarum confuſionem. At ex Epiphanio docui Scythiſmum mox à diluuio computari. Quod autem Scythiſmus nihil aliud ſit quàm illa ætas, quæ à principatu Scytharum, nomen habet; quis non ex ipſo nomine cognoſcit? Scythas autem Cimmerios eſſe, atque ita per anachroniſmum ætatem illam Scythiſmum vocari, in qua omnes homines Cimbricè ſiue Scythicè loquebantur, pòſt ſuo loco clarè demonſtrabo. Antiquior igitur eſt Cimmeriorum ſiue Scytharum nobilitas, quàm vllius alterius poſt diluuium gentis. Sed hoc pòſt fiet apertius & magis perſpicuum, cùm qui Scythæ ſint, vbi primùm habitarint, atque quò inde commigrarint, è Cimmeriis tenebris, in lucem euocabo. Sit igitur nunc ſatis nobis de Comero, & patre eius Iano, & Saturno auo dictum. Hoc enim nobis propoſitum duntaxat fuit, docere qui ſupremi eſſent Cimmeriorum parentes, & quæ ſymbola extarent, quibus doceretur Saturnum Noam eſſe, & Ianum Iapetum, minimum natu inter filios Noę, & Comeri ſiue potius Cimmeri patrem: quod tamen pòſt etiam latiùs & clariùs patebit ex iis, quæ deinde enucleabuntur. Gratior autem hæc opera mea eſſe debet, eò quòd non noſtram modò originem, ſed Latinorum etiam à nemine hactenus bene ſcriptá, luculentis indiciis demonſtrarim. Eram hîc finem huic libello impoſiturus, niſi fortè in Tabulas Funcij, quibus Noæ progeniem oculis ſubiecit, incidiſſem. Video enim me imprudentem in has impegiſſe, dum communem & receptam ab omnibus Chriſtianis opinionem ſecutus, Sem maximum, Cham minorem, Iaphet minimum natu feci, cùm ille Iaphet maximum eſſe non ſcribat modò, ſed de numeris etiam ſe demonſtrare arbitratur: addens, magnos viros, quia illos non diligenter obſeruaſſent, maioribus curis forſan occupati,

Controuerſia de natiuitate filiorum Noachi.

hîc

hîc lapſos eſſe. Ratio autem omnis,qua fretus ita ſenſit,in illo continetur, quòd Noa dicatur, cùm quingentorum eſſet annorum, genuiſſe Sem,Cham & Iaphet,inter quos Sem centum & duobus pòſt annis dicitur fuiſſe centum duntaxat annorum. Non potuit igitur naſci centum ante diluuium annis, alioqui duobus pòſt annis centum & duorum,non centum modò futurus. Atque hac ſola ratione nixus contrà ſtatuit, quàm omnis hactenus Eccleſia tenuit, contrà etiam quàm habet vulgata Bibliorum in linguam Latinam verſio, non ex Hebræa tantum origine,ſed è Thargum etiam Chaldæo.Nos igitur rationem aduerſarij, ne leuis omninò pugna videatur, auctoritate etiam adiuuabimus, atque id eius auctoris, qui primæ claſsis merito ſuo debeat cenſeri.Is eſt Ioſephus, qui Chamum *νεώτατον* eſſe ſcripſit, id eſt minimum natu. De Iaphet autem quòd maximus natu fuerit,è Græco textu Bibliorum queat doceri: in quo legitur Sem fratrem eſſe Iaphet maioris,ſiue vt ipſo verbo dicam *μείζονος*: quo quidem modo mea habent exemplaria, alterum Aldinum,alterum Complutenſe. Conſtat igitur Funcij ſententia & ratione & auctoritate gemina roborata. Excutienda tamen ratio, an ſolidùm tinniat.Si eo modo quo in ceteris calculus eſt ſubducendus, dicetur Iaphet, ſiquidem illum primum ordine retrogrado ſtatuas, natus eſſe anno quingenteſimo, ſecundus autem filius anno poſt hunc primo, tertius altero, atque ita Cham medius maneret, vt medius eſt in Bibliis collocatus. Sed dicet Funcius, Noam quingenteſimo anno cœpiſſe dare operam liberis, atque ita non eſſe neceſſarium, ſingulis annis vnum filiorum aſsignare. Eſt hoc ſanè effugium,quo liceat vti ad hoc,ne Chamus medius fuiſſe dicatur. Sed ei obſtat ordo,ſiue eum à maximo, ſiue à minimo exordiaris. Hunc autem ordinem à Iaphet incipientem in generationibus ſingulorum enumerandis, vnà cum eo,quòd ſingulis annis ſingulæ videantur proles eſſe tribuendæ,tanti fecit Rabbi Salomo Iarchi, vt קטן Catan, quam vocem minorem natu noſtra interpretatio reddit,aliter interpretetur, idem valere aſſerens בזוי bazui, id eſt, contemptũ, adducto ad id docendũ exemplo ex Abdiæ capite primo, vbi Caton, non pro paruo, ſed pro contempto ponitur, dũ dicitur הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם, id eſt,ecce conſtitui te paruum inter gentes. quod eſt, non minimum natu, ſed contemptũ. ergò Cham nominatus בְּנוֹ הַקָּטָן non minimus natu eſt intelligendus,ſed contemptiſsimus filiorũ: atque ita maxima eſt exaggeratio criminis dicere, Noam optimum patrem cognouiſſe hanc ſe contumeliam paſſum eſſe à filio ſuo viliſsimo & contemptiſsimo.

Aben Eſra eiuſdem eſt ſententiæ cum Iarcho, Semum minimum, Iaphet maximum ſtatuens, quanquam vterque aſſerit magnam hîc eſſe dubitationem ex eo ſubortam, quòd in Hebræo incertum ſit an Sem dicatur frater eſſe Iaphet maior, an frater Iaphet maioris. Videmus igitur apud Rabbinos nihil ferè certi poſſe conſtitui, ſed eò hos duos inclinare, vt Semus minimus, Iaphet maximus, fuiſſe dicatur. Quid ergo nobis erit ſequendum, vbi aliter Ioſephus, aliter Rabbini, aliter alij ſenſerunt? Scimus tribus his Noæ filiis nomina non temere, ſed diuino afflatu impoſita fuiſſe. Sem igitur dictus videtur, quòd in eius poſteritate is naſciturus eſſet, cuius nomen eſt ſuper omne nomen. Vaticinatur enim Noa nomen Domini ſemper in Semi progenie inuocatum iri, donec nomen ipſum de cęlo deſcēdat, & in Semi poſteris carnem aſſumat, quod haud dubiè ad primogenium iſus pertinet omninò. Chamo nomen datum, quòd eſſet futurus conſcientia, vt ita dicam, cauterizata, & vitiorum nimio calore exæſtuante, tum etiam daturus poſteros, qui atro ſuo colore præ ſe ferrent calidæ regionis aduſtionem. Præterea, vt ſpiritus diuinus vna voce multa frequenter compendio indicat, videtur Chamus nomine ſuo minari, fore, vt ſtirps eius Solem caloris auctorem adoret, atque eos, qui adorare nolint, ignibus tradat exurendos. Iaphet nomine ſuo latitudinem pollicetur tum generis ſui latè regnaturi, tum maximè nominis Domini, quod de Semo oriturum eſſet, ad omnes mundi plagas propagandi. Cùm enim antea inter ſolos ferè Semigenas nomen illud inuocaretur, tum denique tempore eo, quo Iapeti poſteritas potiſſimam mundi partem in pace gubernaret, ad omnes gentes eſt diuulgatum: iuxta illud, In omnem terram exiuit ſonus. Cùm igitur in Semo nomen venturum per ænigmata quædam ſignificaretur, atque in eius progenie ſola lex manſerit, ſed imperfecta & externis ceremoniis alligata: videtur Deus pollicitus eſſe ad vltimam ætatem in Iaphet poſteris ſeſe effecturum, vt & lex perficeretur, & nomen illud ſuper omne nomen non amplius eſſet tam anguſtis terminis incluſum, ſed dilatandum per vniuerſum orbem. Videtur igitur huic vaticinio conueniens, vt vltimus filiorum, Iaphet cenſeatur fuiſſe. Verùm quia inter Iudæos nec dū ſatis hæc oracula intelligerentur, eò quòd non crederent in ipſo Romani imperij vigore Chriſtum natum eſſe, non potuerūt hæc arcana nominū myſteria bene interpretari. Hallucinatus igitur eſt Ioſephus: hallucinati ſunt Rabbini, eò quòd lucē veram mūdo iam exortā non viderēt. Sequamur igitur non hos in tenebris palpitātes, ſed illos, qui ducē ſibi

Semi etymon.

Cham cur ita dictus.

Iapeti nomen quid ſignet.

habent ſpiritum veritatis. Ex horum numero duobus contenti erimus,quorum prior ſit Auguſtinus. Hic eo loco, quo docet, Iectan ante Phaleg natum fuiſſe, in hæc verba ſcripſit. Proinde intelligendum eſt,priorem quidem Phaleg nominatum,ſed longè poſt fratrem ſuum Iectan fuiſſe natum; cuius Iectan duodecim filij tam grandes iam familias haberent,vt in linguas proprias diuidi poſſent. Sic enim potuit prior commemorari,qui erat ętate poſterior,quemadmodum prius commemorati ſunt ex tribus filiis Noæ procreati filij Iaphet, qui erat minimus eorum; deinde filij Cham, qui erat medius; poſtremo filij Sem, qui erat primus & maximus. Hæc lib. De ciuitate Dei decimo ſexto. Eodem libro nō ita multò antè,generationes filiorum Noæ pertractās,Cœptæ ſunt,inquit, cōmemorari à minimo filio,qui vocatus eſt Iaphet,cuius filij octo nominati, nepotes autē ſeptem, de duobus filiis eius, tres ex vno, quatuor ex altero. fiunt itaque omnes quindecim. Filij autē Cham,hoc eſt,medij filij Noæ quatuor, & nepotes quinq; ex vno eius filio. Et paulò inferiùs eodē cap. Aſſur autē, vnde Aſſyrij, nō fuit in filiis Chā, medij filij Noę,ſed in filiis Sem reperitur,qui fuit Noæ maximus filius. Poſsē plura ex eodē depromere, quibus quod volo,doceretur. Sed hæc ſatis ſunto. Nunc Cyrillus accedat,vt Duobus ſimul euntibus de Homeri ſentētia, certius, quod quærimus,conſequamur. Hic in Geneſim ſcribens, vbi de Chami in patrem opprobrio tractat,& reliquos filios oſtendit in communionē ſceleris nō deſcēdiſſe,& ob id benedictos eſſe,ſic habet in Latinā linguā conuerſus: Tres enim populos fuiſſe accepimus: vnū, qui prima ætate,ſicut & Sem ipſe fuit: alium media, cuius notam Cham maledictus gerit: tertium vltimū iſtum,qui in Iaphet prorſus intelligitur, cùm amplitudinem cum interpretamur. Et paulò pòſt: Dilatet Deus Iaphet,& habitet in tabernaculis Sem,id eſt,primi filij,ſitq; Chanaan ſeruus eius. Hoc loco Cyrillus nō ordinē tantū, ſed pluribus verbis omnē ordinis myſticā ſignificationem exponit, quam totam addidiſſem,niſi prolixitatē nō neceſſariam vitarem. Qua etiam cauſa plures teſtes non euocabo,quamuis innumeros poſſem,certò fore cōfidens, vt horum duorū auctoritas plus habitura ſit ponderis, quàm omniū eorū,qui in diuerſa abierunt. Iudæi enim extra fidem Chriſtianā cōſtituti,nullo modo myſteria & vaticinia,vel intelligere vel explicare poſſunt,vtpotè veræ lucis,& omnia quæ abſcondita fuerūt, reuelātis ignari. Reſpondendū tamē eſt rationibus,quibus innixi ſe feſellerūt. Ioſepus ex loco illo,qui habet: Cū didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor,videtur deceptus fuiſſe. Vox enim Hebræa, vel contemptū, nō

parũum ſignificat, vt Iarchus oſtendit, vel paruitas referenda eſt ad eum,cui ius debetur primogenium: vt ſit in eo ſceleris exaggeratio, quod is commiſiſſet, cuius minimè fuiſſet patrem reprehendere, tametſi iuſtiſsima fuiſſet accuſatio. Si enim pater à filiorum aliquo pudore illo fuiſſet caſtigandus ob ebrietatem, id tamen fieri decuiſſet ab eo, qui maximus eſſet natu. Deinde dum de primo poſt diluuium ſcelere agit, diſtinctè erat annotandum diſcrimen,quod inter primos fratres fuit,ab expulſione à Paradiſo,& inter illos fratres,qui egreſſi ſunt ex Arca. Nam illic Cain execrandus fuit is, qui maior natu erat; hic Cham is,qui minor fuit Semo, de cuius poſteris hiſtoria tota eſt inſtituta. Et vt clariùs ius ipſius Semi primogenium cognoſceretur, paulò pòſt dicitur frater eſſe ipſius Iaphet maior,quamuis Iaphet benedictionem ampliorem accepiſſe videretur. Verùm illo loco cùm Hebræa lectio ambigua ſit,vt modò dixi, data eſt multis occaſio labendi. Nobis ea ſententia in dubiis tenenda eſt, quæ à peritis myſteriorum magiſtris eſt recepta, ſi vnicuique in ſua ſcientia monitu Peripatetico ſit credendum. Auguſtino igitur accedemus, hunc locum capite tertio libri decimi ſexti De ciuitate Dei, ita legenti: Et Sem natus eſt ipſi patri omnium filiorum Heber, fratri Iaphet maiori. In quem locum Viues annotans, ridiculum ſe præbuit: Ordo, inquit, verborum dilucidior eſt in Græco, propter articulos:

Καὶ τῷ Σὴμ ἐγεννήθη καὶ αὐτῷ πατρὶ πάντων τῶν υἱῶν ἀβὲρ ἀδελφῷ Ιαφὲθ τοῦ μείζονος.

Quod ſic vertit: Et ipſi Semo generatio fuit, patri omnium filiorum Aberis, fratri minori Iapheti. Quid hoc eſt, ô Viues? Ordinem verborum quærit Auguſtinus in eo quod dicitur Sem eſſe maior Iapeto: & tu addis, ordinem verborum dilucidiorem eſſe in Græco: Fateor equidem dilucidiorem eſſe, ſed tamen plus adferre obſcuritatis, cùm è diametro repugnet illi ſententiæ, quam debebas illuſtrare. Non igitur ordinem verborum ab Auguſtino adductorum adiuuiſti,ſed oppugnaſti,ſciénsne an inſcius,neſcio. Verùm nos Aurelij aureolam ſententiam amplectemur, non quia ipſe ſic dixit, ſed quòd arcanam ſcripturæ interpretationem, ſi aliter legatur, neceſſe ſit corrumpi, vt de Cyrilli verbis poteſt doceri. Si igitur nobis liceret, pro eo quod eſt τοῦ μείζονος, ſcriberem τῷ μείζονι conuenienter Latinæ verſioni. Sed in ſacris, ſi quid videtur minus probabile, notandum, non immutandum. Græcus interpres, quiſquis illę

ille fuit, Iudaicam ſecutus eſt ignorantiam, ambigua dictione deceptus: cuius nobis nulla eſt habenda ratio, cùm Hebræa lectio non magis illum, quàm nos, queat adiuuare. Sed iam ad ſupputationem. Noe, inquit Moſes, cùm quingentorum eſſet annorum, genuit Sem, Cham & Iaphet. Et paulo pòſt: Eratque Noe ſexcentorum annorum, quando diluuij aquæ inundauerunt ſuper terram. Deinde inferiùs: Sem erat centum annorum, quando genuit Arphaxat biennio poſt diluuium. Ex his ſimul collatis Funcius Iaphet maiorem, Sem medium, Cham minimum: Rabbini Iaphet maiorem quidem, ſed Semum minimum fecerunt. Nos ordinem enumerationis ſeruantes, dicimus, cùm Noe quingentorum eſſet annorum, tum demum ſe rei vxoriæ & generationi dediſſe. vnde biennio pòſt filius ei primus natus ſit. Cùm enim ſummatim filij enumerarentur, non fuit neceſſarium addere, quoto quiſque anno natus eſſet. Verùm poſteà cùm genus eius recenſere vellet, per cuius poſteros Chronologia erat continuanda, diligẽter expreſsit, quoto anno poſt diluuium Sem natus eſſet; & per rationem conſequentis numerationis ſatis oſtendit, quoto anno natus eſſet ab eo tempore, quo Noe primum operam ſoboli procreandæ dare cœpit. Nullo igitur modo neceſſaria eſt collectio vel Funcij vel aliorum fruſtra ſeſe hîc fatigantium. Neque enim ſic verba ſunt intelligenda, quingenteſimo ſtatim anno Sem natum eſſe: ſed poſtquam quingentos annos natus Noe eſſet, cœpit operam dare generationi. Nec duobus pòſt annis falſum fuit Sem natum eſſe poſt quingenteſimum ætatis Noæ annum. Neque quiduis vbique neceſſe eſt explicare. Satis erat ſciri, quot annorum eſſet Sem, cùm Arphaxat naſceretur, & quoto id anno à diluuio accidiſſet, cuius tempus antea fuerat definitum. Cùm igitur hoc modo & hac verborum expoſitione rectiſsimè procedat calculus, quorſum opus eſt ob leue ſomnium omnem ſeriem turbare, peruertere omnẽ arcanorum interpretationem, tollere de medio omnem oraculorum veritatem? Condonabit nobis Funcius, ſi tantæ rationis & talium ſcriptorum ductu ab ipſius ſententia diſcedamus, quam tamen ipſi nos ad expugnandum reddidimus difficiliorem.

Effectum nunc mihi hoc libro reor, ſi non aliud, id ſaltem vt Goropio forſan doctiores aliqui ſint debituri, quòd aurem ipſis vellerit, anteſtatus contra Enneadam illam hiſtoriæ & antiquarum originum falſariam, atque inde gentium, maximè Cimbricarum, ortus germanos oſtenderit, reiecta obſtinata opinione eorum, qui Ianum Noachum ſtatuerunt. In quo dum laboris aliquantum eſt impen-

 ſum,

ſum, non id ſolùm, quod quærebatur, in lucem eſt erutum; ſed & alia multa eódem ſpectantia, & hactenus perperam intellecta, ad veram intelligentiam ſunt reducta. Data etiam occaſio eſt altiùs quàm quiſquam vnquam attentarit, cæleſtia oracula examinandi, ac ex iis contra atheorum impietatem, multa argumenta producendi, quæ non magis ad religionem noſtram peregrino cultu exornandá, quàm ad poëtarum quædam figmenta, ad veram originem accommodanda, facere videntur. Adiecta deinde eſt accuratior quædam eos, qui de temporibus quicquam prodiderunt, à mundi principio inita ſupputatione, conciliandi ratio: quæ non parum lucis ſacræ Moſis hiſtoriæ infert, dum antiquiſsimarum gentium conſenſum demonſtrat. His igitur gentis noſtræ, & in gratiam eius, omnium nationũ exordiis conſtitutis, ad reliqua progrediamur.

FINIS LIBRI QVARTI.

IOAN. GOROPII BECANI

INDOSCYTHICA.

LIBER V.

POSTEA IGITVR QVAM SATIS apertum feci, quis Saturnus, quis Ianus, quis Gomer fuerit, ordine videtur conſequens eſſe, quos liberos Gomer reliquerit, conſiderare. Moſes tres enumerauit, nec plures Ioſepus, aut quiſquam ceterorum: quorum nomina Aſcenez, Riphat & Togorma, vt antè dictum eſt. Hic principio conſiderandum, à Ioſepo Gomero Gomereos pro poſteris aſsignari, eos Galatas à Græcis nominari aſſerente, cùm tamen nec ab Aſcenez, nec à Riphat, nec à Togorma, nec Galatæ, nec Cimmerij deſcendiſſe videantur. Aſcanaxas enim, vt Ioſepus vocem Græcæ linguæ accommodauit, Aſcanaxas genuit; quos Græcis vult Reginos dici: Riphat Riphatæos, quos Paphlagonas nominant: Thygrammes, quo nomine Togorma permutauit, Thygrammanos, qui, vt Græcis placuit, Phryges vocantur. A quo igitur Gomari filio dicet Gomareos deſcendiſſe, ſi nulli trium eos aſsignauit? Perſpicuum eſt non omnem omniũ progeniem ſigillatim in ſacra hiſtoria recenſeri, ſed eam ſolum quæ videbatur maximè neceſſaria ad ſeriem rerum & temporum intelligendam. Abſurdum enim ſit cogitare non multo plures liberos, homines in tam longæua vita, quantam tum in optima valetudine agebant, procreaſſe. Quid quod contra, ſi quid rationibus phyſicis & experimentis credendum ſit, exiſtimare debemus plurimam numeroſiſſimamq́ue ſobolem eos ſuſtuliſſe, atque in illa geminos & tergeminos frequentes fuiſſe. Cùm enim corporibus fuerint validis, & viribus adhuc integris, quid ni ſuſpicemur ad generãdum fuiſſe maximè idoneos? Atqui noſtra ætate in his præſertim regionibus gemelli adeò non ſunt rari, vt duobus his menſibus proximis quibus hæc ſcribo, allatũ ad me ſit, plurimas feminas in hac ciuitate gemellos enixas eſſe, quarum mihi tredecim vna mulier nominauit. Quid igitur de primo illo renaſcentis mundi robore ſit coniectandũ? Deus certè rebus neceſſariis nunquã deeſt, ſic vbiq; rerũ natura cõparata,

vt quibus maximè opus ſit ad ea quã plurimũ præbeat opportunitatis. Solidum corpus & nullo vel Veneris vel Bacchi vitio eneruatũ, vt ad viuendũ diutiſſimè, ita ad prolem procreandam quamplurimã in primis aptum fuiſſe ſi quis dubitet, is in medicorum, & eorum qui naturæ arcana ſcrutantur, libris ſe nihil omnino profeciſſe fateatur. Neque crediderim equidem vllam feminam quæ ſaltem iugum ferre poſſet, vacuã aut otioſam primis illis tẽporibus relictam fuiſſe: niſi ſi qua eſſet quam Deus ſibi ad inſigne aliquod futuri tẽporis miraculũ deſtinaſſet. Paucas enim Saras fuiſſe crediderim, eo quòd nõ multis opus eſſet ad eam poſteritatẽ relinquendam, in qua ſalus humani generis eſſet naſcitura. Plures veriſimile eſt fuiſſe, quæ ſemen ſibi creditũ, magno fœnore redderent, quo genus humanũ breui temporis tractu, magna ſumeret incrementa. Credendum igitur eſt, non minus Gomaro, quàm cæteris, plures vtriuſq; ſexus liberos fuiſſe, quàm in Bibliis cõmemorantur. Quo fit, vt non ſit opus omnes Cimmerios ad hos tres Gomari liberos à Moſe nominatos referri. Satis eſt vel auctoritate ſcriptorum, vel vetuſtatis monumentis, vel nominibus tum gentium, tum regionum Comari poſteritatẽ agnoſci, quãquam ab his tribus recta linea deduci non poſſit. Excuſandus igitur Ioſephus, ſi Gomareos nulli trium filiorum qui in ſacra hiſtoria nominantur, alligarit. Fieri quidem poteſt, vt de aliquo trium Cimmerij genus ducant, ſed cùm nomen nullius eorum conſeruarint, nobis ſatis erit, ſi conſtiterit Comeri nomine poſteros hos, de quibus agimus, nobilitari. Non enim abſurdum ſit, ſi ſuſpicemur Aſcenez multos filios habuiſſe, atque eorum maximum natu non patris, ſed aui nomen generi ſuo indidiſſe, quo parentis memoriam in primogenito conſecraret. Hoc vt pro certo affirmare non poſſum, ita veriſimillimum eſſe credo, ex eo quod pòſt docebo, inter Cimmerios non ſolum Comari ſiue Cimmeri memoriam ſeruatam eſſe, ſed Iapeti etiam clariſſimum in poſteris eorum extare monumentum. Verùm relicta in præſens hac dubitatione, examinemus quos Aſcenez dederit, quoſque ab eo Hebræi nominarint. Ioſepus Rheginos eos à Græcis vocari annotauit: ſed cùm Rhegini ad fretum Siculum iam olim ante Ioſepi ætatem multis ſeculis habitarint; & illi quos Hebræi Aſcanazim vocant, inter Rhenum & Viſtulam, Alpes & Oceanum commorentur, non ſatis apertum eſt quos Rheginos appellet. Nihil hic ago de illo, quod ex Aſcenez fecerit Aſcanaxas, tametſi non ſit abs re commonere, non admodum nobis curandum eſſe quibus punctis Hebræi pro vocalibus vſi ſint, vti in Gomaro quoq; prius dixi. Deinde poſtrema

Rhegini.

litte-

littera in Aſcenez ſic à Ioſepo eſt tranſmutata, vt videatur potius ad Tzade quàm Zain alluſiſſe. Et fuit ſanè procliue Tzade finale pro Zain legere, ſi caſu aliquo dextrũ Tzade cornu ſit deletum vel obſcurum. Deinde tanta eſt vicinitas pronunciationis in his duabus litteris, vt mirum videri non debeat, ſi Zain pro Tzade & ſcriptũ ſit & pronunciatum. Quamuis igitur Melanchthon ab אש & כֹּהֵן componi crediderit, quibus vocibus ſacerdos ignis ſignificaretur, quia tamen nec Hebrææ linguæ, nec rei ſignificatæ naturæ conueniens eſt hæc coniectura, alia mihi videtur quærenda. Propius acceſſere qui Complutenſi Bibliorum nobiliſſimæ impreſsioni præfuerunt, Aſcenez vertentes, ignem quaſi diſtillantem, vel aſpergentem. Cùm enim litteras omnes conſeruarunt, quod Melanchthon non fecit, tum naturam generis, quod ab Aſcenez deſcendit, melius expreſſerunt. Sunt enim Teuthones, quos Hebræi Aſcanazim vocát, veluti ignis ſtillans, & aliis ſe aſpergens. Iracundia enim in illis ſic ſemper eſt dominata, vt dum offenduntur, videantur non irati modò, ſed ignem aſpergere aduerſariis. Atque hoc vitio adeò peccant, & ſemper peccauerunt, vt non alia cauſa vinci poſſe videantur, vt Seneca optimè iudicauit, & cum eo quàm plurimi alij hiſtoriæ ſcriptores, quibus omnibus ſic viſum eſt, nõ aliam eſſe cauſam ob quam Germani ſuperari queant, quàm impotentem animi impetum quo in vulnera, haud ſecus atque apri & tauri, ruunt, nulla corporis & vitæ cautione. Sunt qui à Sacan & Naza, in quibus eſt Bodinus, formarunt; ſed illi nec vim aſperſionis in Naza ſignificatam, ſatis obſeruant, nec poſterorum Aſcanazæ proprium aliquod explicarunt. Interpretantur enim habitatorem diſperſum, cùm Naza aſperſionis & fluxus habeat notionem, & Germani non magis quàm ceteri mortales, vagis domiciliis errent. Mihi magis placet ſuſpicari, Tzade in fine pro Zain ſcribendum eſſe, eò quòd facilè queat in Tzade finali dextrum cornu obliterari. Nos igitur ab As & particula ſimilitudinis, ſiue comparationis, & Nez ducemus, vt idem ſit Aſcenez, quod vir, ſiue viriliter agens tanquã Accipiter ſiue falco: אשש enim à quo As, ſignificat viriliter agere, & נץ accipitrem, in cuius genere præcipuus eſt falco. Germanorum enim ſemper proprium fuit, vt antè in Germani etymologia docui, rapto viuere, & incredibili ſtudio prædis inhiare, adeò vt meritò generoſiſsimæ aui comparentur. Maſculum igitur Germanorum robur, & virilis animus, priore dictionis parte ſic expreſſus eſt, vt non tam cor videantur, quàm Aſech habere, id eſt, eam corporis partem, qua Hercules maxime dicitur valuiſſe, quæque omnis virilis actionis eſt origo. Hac de cauſa poſt lingua- *Aſcenez etymon.*

rum cõfuſionem Aſcenez cœpit Man vocari lingua Cimmeriorum quo vir ſignificatur. Hinc Germani Mannum primum generis auctorem vernaculis ſuis carminibus celebrare ſolent, cuius pater dicitur fuiſſe Tuiſcon, vt Tacitus memoriæ prodidit. Hunc ſi ſequi placet, erit Tuiſcon idem cum Gomero, qui ſic fuerit nominatus à Germanis, quòd eſſet maximus natu inter filios Iapeti. Procliue enim fuit è Thoutſſon, id eſt, è maximo natu filio, facere Tuiſconem, vel vt alii, Thuiſthonem. Alij longius receſſerunt à vera appellatione, pro Thoutſſon dicentes Teuton, vti ferè apud omnes enunciatur, præterquam apud Tacitum diligentiſsimum rerum Germanicarum ſcriptorem. Noſtra lingua hactenus dicimus Thouts vel Thuyts, vel media littera Douts vel Duyts. Douts autem idem eſt quod maximus natu, ab articulo De vel The & outs: Soon verò filium notat. Siue igitur Thouts dicas, ſiue Thoutſſon, idem dicis. A Thouts igitur qui Gomer eſt lingua vniuerſa, poſterorum nomen accepit: & omnes qui ea vtuntur, Thoutſen vocantur. Siue igitur Teutonicam, ſiue Cimbricam linguam nomines, eandem linguam nominaueris, quamuis ea apud alios ſincerior, apud alios corruptior manſerit, vti pòſt erit videre. Ius igitur primogenium Gomeri diligenter eſt voce hac Thoutſſon ſiue Thouts mandatum memoriæ poſterorum, vt clarum hinc fiat, quàm omnia inter ſe conſentiant, tum veterrima gentis primordia, tum vocũ ſignificata. Eodem modo idem eſt Aſcenez quod Germanus. Nam Germanus vir eſt auidus habendi; Aſcenez vir ſimilis accipitri ſiue falconi: niſi quod Aſcenez generoſius quiddam præ ſe ferre videatur. Quod autem Aſcenez Hebræorum, Mannus ſit Germanorum, ex eo liquet, quòd ſicut Hebręi omnes qui Germanici nominis ſunt, Aſcanazim vocát; ita Germani omnes, qui Germaniam habitant, dicunt à Manno ortos eſſe, à tribus eius filiis tres Germanorum nationes nominantes, Ingeuones, Hermiones & Iſteuones. Verùm hæ voces à Latinis miſere ſunt tractatæ, vt fieri ferè ſolet in vocabulis peregrinis. Erit autem non difficile correctionem adhibere, de ſedibus ſingulorum ſumpta notatione. Ad Oceanum igitur habitantes erunt noſtrate lingua Hingezeewoners, id eſt, habitantes ſecundum mare. Hinge enim ſiue Hengen ſecundum ſignificat; Hingeze, eſt idem quod ſecundum mare: Hos Strabo Paroceanitas vocauit. ſed de his pòſt copioſius. Meditullium verò Germaniæ qui tenebant, ij Hermiones vocabantur, qui noſtra lingua Hertmitwoners dicerentur, id eſt, habitantes in medio corde, ſiue habitantes omnino in medio. Nam Mit medium ſignificat, Hert ambiguũ eſt ad cor & ad omnino ſiue

pror-

prorſus notandũ. Erunt igitur, qui mediũ Germanię colũt, rectiſsima ratione Hertmitwoners nominati, è qua voce Herminones Latini fecerunt. Iam quia Germaniæ plaga Septentrionalis mari clauditur, quod Orientem verſus ſe longe lateque infundit inter maximam illam Cherroneſum, quæ Norwegiam, Suetiam, & alias cõplures latiſsimas regiones continet, atque inter Germaniam, omnes illi, qui vel ad Oceanum, vel ad internus mare habitabant, Ingeuones, vna ſyllaba, ob etymologiæ ignorantiam, è medio ſublata, vocabantur. Qui ergo reliqui erant, ſecundum Rheni ripam habitantes, quoniam mediæ regionis hominibus, ſiue cordis incolis ad Occidentem vergebant, dicti ſunt Weſtwoners, id eſt, ad Occidentem degentes. Rhenus enim latus occidentale claudit Germaniæ, à Gallia eam ad Occidentem poſita, ſeparans. Weſte autem, quo Occidens nobis ſignificatur, etiam hodie nunc ab Italis, Hiſpanis & Gallis, in veſt mutatur, in anemographia nautarum vſurpatũ, eò quòd duplex w, veluti peregrinum elementum, reiiciatur, vti pòſt in nominibus Ventorum docebo. Quicunque igitur à mari & Rheno longiùs aberant præcipuis terminis regionis, Herniones vocabantur, ſiue, vt nos meliùs exprimimus, Hertmitwoners. Sic enim dicimus, qui medium opidi tenet, vel præcipuam eius partem, cum habitare inte herte, id eſt, in corde opidi. Quamobrem omnes Germani, vel ad Rhenum occidentalem terminum, vel ad Oceanum & mare Germanicum, vel in meditullio regionis habitabant. Meditullium autem vagis limitibus inter Sarmatas, Dacos, Pæonas, Vindelicos, & Germanos continebatur, modò his, modò illis alteros prementibus. Hæc igitur antiquiſsima fuit Manni diſtributio, teſtamento fortè filiis conſignata; atque idcirco pòſt creditum ab iis, qui etymologiam ignorabant, filiis hæc nomina originem debere. Haud equidem ſum neſcius, Beatum Rhenanum & alios, ni fallor, omnes aliter longè harum vocum rationes reddidiſſe: verùm quia noſtræ linguæ & Taciti ſententiæ, tum etiam Plinio, Iſteuones ad Rhenum collocanti, hæc noſtra interpretatio conſentit, huic potiùs acquieſcamus. Vidimus modò vnde fabula nata ſit, de filiorum Manni nominibus, quibus cùm de regionibus, quas poſsidebant, appellationes & titulos, vti fieri ſolet, addiderunt; propriorum nominum memoriam obſcurarunt. Ab hoc igitur, ſiue Aſcanez, ſiue Manno, omnis eſt Germanorum origo; quamobrem communi nomine Aſcanazim omnes Germani à Iudæis hactenus vocantur. Hunc igitur & huius patrem Tuiſconem Iapeti filiorum maximum natu carminibus patriis maximè coluerunt. Ceterùm hîc occurrit ſcrupulus

quidam, quem Ioſepus iniicit. Is dicit Aſcanaxas Rheginos à Græcis nominari, cùm tamen Rhegium vnde Rhegini dicerentur, ad Siculum fretum in magna Græcia collocetur. Hieronymus in iis quæ in Geneſim commentatus eſt, huius aſſertionem eſt ſecutus, quaſi nihil in ea dubitandum fuiſſet. Vt igitur hanc difficultatem auferamus, ſic eſt exiſtimandum. Ioſephus dum hęc ſcriberet à Germano quopiam Græcæ linguæ perito forſan rogauit, quînam gens ea vocaretur, quã Romani Germanorum nomine ſignabant. Facile enim illi hoc fuit & obuium in tanta Germanorũ multitudine, quanta apud Romanos ſtipendia faciebat. Is igitur ſic interrogatus, opinatus eſt Ioſephũ intellexiſſe Germani nomen, non à regione, ſed à ſtudio & inſtituto gentis, inditũ eſſe: cupere ergo eum ſcire quînam dicendi eſſent de patria in qua nati eſſent. Reſpondit itaque aptiſſimè, Germanos illos qui Romanis militabant, eſſe Rheiningos, id eſt, ad Rhenũ natos. Nã terminatio hæc nominũ deriuatorũ, originem Germanis indicat. Sic dicimus Flamingos, Ooſterlingos, Carolingos, Merouingos, Salingos & alia id genus quàplurima linguæ noſtræ familiaria. Rheiningi igitur ſunt Rheni accolæ, vel qui ad Rhenum nati ſunt. Ioſepus igitur huius vocis notionem formationemque non intelligens, credidit à Græcis Germanos Rheginos vocari. Neque enim abſurdũ eſt aut rarum, eadem voce diuerſas diuerſarũ regionum gentes notari, vti in Cymæis & plurimis aliis apud Stephanum videre licet. E Rheiningis ergo Rheginos fecit, procliui ex vna voce in alteram lapſu; in quem Hieronymum etiam traxit. Vna igitur ſpongia vtriuſque maculam detergamus, laudemuſque eum à quo Ioſepus Rheiningi nomen accepit, tametſi in Græcam originẽ Iudæus detorſerit, vocũ ſimilitudine deceptus. Præterea in eo etiam hallucinatus eſt, quòd Aſcanaxas ad ſolos Rheiningos aſtrinxerit, cùm tota, quãta quãta eſt, Teutonici nominis regio, hac voce denotetur. Euſebius enim Gotos quoque inter Aſcanaxæ poſteros numerauit. Rectiſſimè igitur Hebræi huius ætatis generatim omnes hoc nomine vocant, qui Germanica lingua vtuntur. Quamuis enim Rheiningi eſſent, qui tum apud Romanos Imperatores totis exercitibus ſtipendia faciebant, non tamen omnes Teutones Rheiningi poterant nominari. Porrò tantum abeſt, vt ad hos ſolos Rheni accolas coarctanda ſit appellatio, vt alij etiam multi ab Aſcenez & genus & nomen ducant, qui in Aſia adhuc multo pòſt habitarunt, quàm Aſcanaxæ ſiue Germani in Europam migraſſent. Eſt enim lacus Aſcanius; & fluuius Aſcanius, & Aſcania opidũ circa Myſiam & Phrygiam. Vtamur igitur poſthac concinniore voce ad gentẽ ſignificandã, quàm Ioſepus. Cùm enim ad memoriam Aſce-

nez Aſcanius lacus, & Aſcanius fluuius, & Aſcania opidum, & Aſcanius dux, apud Homerum commemoratus, referri debeant; dicemus Germanos priſca ſua voce, Aſcanios poſſe nominari, Hebræa voce in molliorem ſonum tranſeunte. Siue igitur Aſcanij memoria à Dardano locis illis ſit illata, ſiue à priſcis illis & primis Aſcanij poſteris, hoc ſaltem hinc tenebimus, linguam Germanicam ſiue Teutonicam in Phrygia olim fuiſſe, à maximo natu filiorum Gomari, & reliquis ibi relictam, vt poſt apertiùs oſtendemus. Nomen tamen Thoutſoy vel Thouts, quo primogenium ius indicatur, meritò ſibi ſoli Aſcanij vindicarunt, quoniam Aſcenez maximus natu fuiſſet; tametſi lingua ipſorum cum aliis aliquot Gomari poſteris communis eſſet. Antiquiſſimum igitur eſt Aſcanij nomen, multis antè ſeculis in Aſia vſurpatum, quàm Europæi Phryges, vel Myſi, vel Bithyni eò tranſiiſſent. Potuit fortaſſe à Dardano poſtea renouari, ſed credibile eſt à priſcis Aſcaniis in locis illis primùm hæſiſſe. Homerus antiquitatum ſtudioſiſsimus, quem credo in Pontificalibus Phrygum libris, interpretis alicuius auxilio, diligenter verſatum fuiſſe, Aſcanij ducis & Aſcaniæ meminit in exercitu recenſendo:

„ Φόρκυς αὖ Φρύγας ἦγε, ϗ Ἀσκάνιος θεοειδής;
„ Τῆλ' ἐξ Ἀσκανίης, μέμαζαν δ' ὑσμῖνι μάχεσθ. *id eſt,*

Phorcys & Aſcanius diuinus duxit ab ora,
Hinc procul Aſcania Phrygas ad fera prælia promptos.

Euſtathius è minore Phrygia, nō è maiore, quam Sangarius interluit, hos veniſſe arbitratur, ſecutus aliorum, vt videtur, opinionem, ſed malè mea quidem ſententia. Qui enim longè & procul veniſſe dicantur, ſi ex ipſa Phrygia, in qua Troia fuit, venerunt? Deinde, vbi Aſcaniam potius collocemus, quàm ad Aſcanium lacum non magno interuallo à Sangario remotum? Xanthus Lydus poſt Troiæ euerſionem Phrygas ad Europam, & læua Ponti, ex Aſcania & Berecyntia confugiſſe narrat; quod Apollodorus ad Homeri Aſcaniā cùm bene retuliſſet, ridiculè & ineptè à Strabone reprehēditur. Quod enim hęc cōmigratio poſt Troiæ euerſionem facta ſit, videtur ſibi Strabo probè colligere, non eandem hanc eſſe & Homeri Aſcaniam. Sed Apollodorus nō dixerat, nec Xanthus ſomniauerat Aſcaniam tum demū conditam fuiſſe: verùm ex antiqua Aſcania & ex Berecyntis Scamandriū in Europa primordia duxiſſe. Quòd autem Berecynti in maiore quoque Phrygia fuerint, Seruius teſtatur, qui dicit, caſtellum hoc nomine fuiſſe ad Sangarij ripas. Nicolaus apud Stephanum Aſcaniæ appellationem magno errore ad Aſcanium Aeneæ filium retulit,

aſſerens ab eo conditã fuiſſe, cùm de Homeri catalogo cõſtet, multò antè Troianis ſuppetias Aſcanios tuliſſe. Bene itaq; procul adueniſſe dicuntur, quòd ex illis locis adeſſent, quæ media ſunt Nicomediæ atque Nicææ, vrbium multis pòſt ætatibus conditarum. Ducem igitur eiuſdem nominis aptiſſimo titulo Deo ſimilem dixit; volens indicare diuini generis, id eſt, antiquiſſimi nomẽ ferre. Antiquiſſimi enim Phrygiæ incolæ Aſcanij fuerunt, ab Aſcanio Cimmeri filio, & nomẽ & originem habentes. Aeneæ item filius nõ ſine diuino afflatu Aſcanius dictus eſt, quòd ad poſteros eius primogenium imperij ius eſſet perventurum. Conſeruata igitur diligenter memoria fuit primi illius Aſcanij, non ſolùm in propriis hominum nomenclaturis, ſed in oppido etiam, lacu & fluuio ſitis in Myſiæ Phrygiæq́ue limitibus obſcuris & controuerſis. Virgilius vt imitator fuit in primis induſtrius, ne hoc quidem floſculo voluit carere. Quo igitur loco de amore generoſiſsimi animalis agit, fluminis eius meminit, cui nullum nominis claritate par inuenit:

Aſcanius Cimmeri filius. Aeneæ filius cur Aſcanius dictus.

„ *Illas ducit amor trans Gargara, transq́ue ſonantem*
„ *Aſcanium, ſuperant montes & flumina tranant.*

Ab hoc flumine Aeneæ filium nomẽ habere, plerique omnes credunt; quod equidem nolim negare: ſed vlterius erat quærendum, vnde fluuio nomen datum fuiſſet, ad hoc vt aliquid inde vtilitatis haberetur ad hiſtoriæ vetuſtæ cognitionem. Nos nominis primi rationẽ inuenimus, & ab eo qui princeps fuit, & nominis & gẽtilitatis omnes cognomines ſiue eponymos dici arbitramur. Stephanus Aſcaniam duplicem fecit; alteram Phrygiam, alteram Myſiam: ita & lacum Aſcanium duplicem; in vtroque deceptus varietate gentium, qui ad Aſcanium habitauerunt. Nam Scylax Caryandreus Phryges & Myſos circa lacum hunc habitaſſe dicit; vnde fit, vt ab aliis Myſius, ab aliis Phrygius nominetur. Myſos enim toto tractu Thracij Boſphori olim ſedes habuiſſe, illud eſt argumento, quod Dionyſius, qui de conditoribus Vrbium ſcripſit, apud Strabonem tradit, Boſphorum Thracium olim Myſium dictum fuiſſe. Sic Euphorion μυσοῖο παρ' ὕδασιν Ἀσκανίοιο, id eſt, Aſcanij prope flumina Myſi. Credo igitur Myſos & Phrygas ex Europa per Thracium Boſphorũ, Aſiam antiquitus intraſſe, atque ita fines permiſtos habuiſſe, vt difficillime diſcernerentur: atque hinc in prouerbium abiuiſſe, Difficile eſſe Myſiæ & Phrygiæ limites inuenire. Sit igitur Aſcanius lacus vnus; modò Phrygius, modò Myſius nominatus; quod video Straboni placuiſſe. Non diffiteor tamen fieri potuiſſe, vt multa nomina maioris Phrygiæ, quam primùm Thraces occuparunt, ad Phrygiam minorem

minorem ſint tranſlata, poſtquam hanc quoque imperio ſuo addidiſſent: quanquã mirum non eſt, in hiſce quæ Troianis temporibus ſunt antiquiora plurimos cæcutiiſſe, propterea quòd de iis, ſiquid ante Homerum ſcriptum ſit, nihil prorſus extet. Permittamus igitur, ſi cui ita viſum eſt, Stephano & ei conſonis, homonymiam huius vocis ad plura pertinere. Quãto enim plura genitoris noſtri veſtigia in Aſia reſtant, tanto plus fidei noſtræ aſſertioni adſtruetur, quæ cõtendit Ogygia planè linguæ Cimbricæ monumenta apud Phrygas & vicinos olim extitiſſe. Pręter enim Phrygas à Togorma, & Paphlagonas à Riphat deſcendentes, Aſcanij etiam eruimus memoriam luculentiſſimam, adeò vt tres Gomeri filij hic gentis & linguæ ſemina reliquiſſe conuincantur. Sed iam ſatis de Aſcanio. Videndum dehinc quas orbis partes Ianigenæ & Cimmerij & Aſcanij occuparint. Ioſepus ab Amano & Tauro montibus ad Tanaim vſque omnia in Aſia ab illis occupata fuiſſe tradit, quod illis quæ de Aſcanio dixi, conſentit. in Europa verò à Tanai ad Gades vſque, longè lateque ſedes ſibi ſumpſiſſe. In Aſia, quamuis propter potentiſſima regna Babyloniorum, Aſſyriorum, Medorum, Perſarum & Græcorum, eos latuiſſe non ſit abſurdum; extant tamen eorum apud auctores indicia minimè obſcura. In primis apud Herodotum in Clio, dum enumerat Perſarum diuerſas nationes, inter ceteras Germanos poſuit; aratores eos fuiſſe dicens, licet exemplar Græcum in penultimo vocis loco, Iota ſuperfluum habere videatur, Germanios pro Germanis appellans. Fuerunt igitur & in Perſia Cyri, adhuc ætate Aſcanij, qui ſe multò prius, quàm Thungri, Germanos nominarunt, eadem tamen, qua Thungri, ratione. Quamobrem quod antè paulo monui, rurſus repetendum eſt; videri mihi Germani appellationem vetuſtiſſimam, quæ non ſolum de magno quærendi deſiderio impoſita ſit, ſed primi conditoris Hebraicum nomen egregiè imitetur. Quid enim aliud eſt Aſcenez, id eſt, vir ſimilis accipitri, quàm Germanus, id eſt, vir appetens quærendi? A Ger enim Geir formamus, quo quamuis omne genus auium rapacium dici poſſet, à nimia auiditate; nunc tamen per excellentiam ſoli Vulturi applicatur, quo nihil eſt quod prædam longius ſubodoretur. Thungri itaque non primi omnium nomen hoc ſibi dederunt, ſed primi eo vſi ſunt citra Rhenum; vel quod non ſine cauſa ſuſpicari quis queat, primi huius appellationis notitiam ad Gallos & Romanos attulerunt. Quod autem Germani in Perſide Teuthones fuerint, è Dais ſiue Dacis vicinis colligi poteſt, qui Germanis ſemper non in Aſia tantum, ſed Europa quoque fuere coniuncti. Argumentum verò hoc de vicinia

Nn gen-

gentium ſumptum, maximi debet eſſe momenti ad originum inueſtigationem; propterea quòd ex Aſia in Europam, per eam quæ inter Mæotim eſt, ac mare interius Germanicum planiciem, populi ab omni æuo ſic influxerunt, vt proximus priorem, perinde atque vnda vndam protrudere viderentur. Hac enim primùm ab hiſtoriarum memoria Cimmerij diuerſis nominibus irruperunt: hac Getæ; hac Daæ; hac Sacſones; hac Vandali, hac Alani. Hos poſtea eadem via ſecuti ſunt Hunni, Slaui, & infinita Windorum turba, quæ magnam hactenus Europæ partem tenet. poſtremò Tartari natio adeò numeroſa, vt à Taurica Cherroneſo ad Indiam vſque latiſſima terrarum ſpatia complectatur. Nam Aſia qua ad Orientem & Aquilonem immenſis terrarum latifundiis excurrit, infinitam alit hominum multitudinem, vnde tanquam ex vtero fœcundiſsimo in omnes regiones fœtus ſuos emittit, vt meritò hîc liceat omnium gentium veluti matricem quandam collocare. Nam quod Iornandes dixit, Scanziam, quam falsò inſulam putat, gentium eſſe officinã, aut veluti vaginam nationum, è qua præter ceteros quamplurimos, Gothi quoque, quos alio nomine Getas appellat, in Germaniam venerint; non ineptum ſolùm eſt ob comparationem, ſed error etiam inprimis fœdus, vt ex iis, quæ mox dicam, luce clarius euadet. Cùm igitur in primo matris gremio Germanos inueniamus, atq; eos D is, & Sacis, & Comaris vicinos, quibus in Europa quoque & olim & hactenus vicini ſunt; quidni dicam eiuſdem ſanguinis & ortus illos apud Perſas militantes, atque hos eſſe, qui in Europa ſedes ſibi quæſiuerũt? Certum eſt enim in Ararat prius, deinde in campis Sennaar, homines poſt inundationem habitaſſe, atque ex vtroque locorum in varias orbis partes fuiſſe diſperſos. Inter eos autem veriſimile eſt vicinitates maximè cuſtoditas eſſe qui cognationis & linguæ communione colligarentur. Qui igitur in Aſia finitimi fuiſſe deprehenduntur, eos quoque vel eorum colonos par eſt credere, paulatim ſic ſedes promouiſſe, creſcente hominum multitudine, vt & in itinere, & Europa quoque confinium ſemper ſeruarint, è quo & bella inter ipſos, & rurſus fœdera, & vt inter finitimos fit & propinquos, frequentes tum amicitias, tum inimicitias neceſſe fuit exoriri. Quibus enim cum nihil eſt commercij, cum iis neque bella neque fœdera ineuntur; & è cõuerſo, quia cum finitimis ſemper plurimum eſt commercij, non poteſt fieri, quin frequenter magnæ exiſtant rationes, vel ob controuerſias belli inter ſe gerendi, vel ob commune periculum fœderis contra alios paciſcendi. Sic quamuis aliunde nihil eſſet adiumenti ad cognoſcendam Cimmeriorum & Getarum viciniam, è bellis

lis

lis tamen frequentibus inter ipſos geſtis, liceret colligere, finitimos eos fuiſſe, non illud quidem neceſſaria collectione, ſed vt plurimùm valente. Iam quia Germanos in Aſia magna, ceterarum regionum matre, inuenimus; non eſt mirandum, eos quoque illic reperiri, qui in Europa Germanorum nomine cenſentur. Aſcanij enim, è locis quibus Arca quieuit, alij ad Orientem, alij ad Occidentem ſedes quæſiuerunt; quorum Orientales Perſis fuére vicini, qui cùm militiæ nomen darent, Germanos ſe nominauerunt. Quia verò Daci ſiue Daæ, Sacæ, & Maſſagetæ, & Comari quoque, in hac plaga mundi à Ptolemæo ponuntur; cōſentaneum eſt rationi, ab his Dacis, Dacos Europæos; & ab his Commaris, Cimmerios ad vtrumque Ponti & Mæotidis latus; & ab his Maſſagetis Getas; & à Sacis Sacſones Aſiaticos, atque deinde Sacſones Europæos prodiiſſe; quos equidem arbitror omnes Comeri poſteros eſſe, quàuis varia nomina temporis & multitudinis progreſſu ſumpſerint. Quod non de confinio tantùm perpetuo harū gentium, ſed de linguæ etiam docetur communione, quam omnibus his vnam fuiſſe, quamuis in ſonando nonnihil variarent, de claſſicis auctoribus, & multis vocabulorū reliquiis oſtēdetur. Videntur autē omnes hi non à Gomero ſolùm, ſed ab Aſcanio quoq; fuiſſe propagati; eò quòd montes illos, quibus regio ad Orientē terminatur, Aſcatancam nominarint; quaſi dixiſſent, hucuſque per Aſcanij gratiam progreſſi ſumus. Nā Aſcatanc, deciſa è medio vna ſyllaba, quod in propriis hominum nominibus eſt frequentiſsimū, idē eſt, ac ſi dicas, Aſcanes tanc, id eſt, Aſcanij gratia. Tanc enim, ſiue medio ſono Danc, gratiam ſignificat, & voluntatis propenſionem. Videntur igitur ſic monti limitaneo nomen dediſſe, quaſi dicerent, Quòd huc vſq; terminos protulerimus, Aſcanio gratiæ ſunt agendæ. Sicut autem Aſcatanca ex Imao deſcendens ad Orientem, ita Margiana ad mare Caſpium & Occidentem horum regiones terminabat: qua de cauſa flumini nomen datum eſt Marc, id eſt, limes; vnde Margus & Margiana formantur: quod non ſolùm ob id regioni quadrabat, quòd Cimmeriorum finis ad Occidentem eſſet; verùm ea etiam cauſa, quòd tota hæc regio quaſi arx quædam eſſet limitanea. Nam Strabo campum eſſe dicit deſertis incluſum, cuius natiuum ſitum Antiochus Soter admiratus, totum muris circumdedit, qui mille & quingenta ſtadia continebant. Crebriùs iam monui, Cimmeriis plures aliquando rationes in vno nomine condendo conſiderari, quod hîc quoque factum eſſe cerno. Neque enim à limite primùm, ſed à bonitate terræ Margiana dici cœpit, media littera gamma comprehendente cappa.

Vt enim Marc limes eſt, ita Marg medulla; quam in terra pingui ſic vocari, in nomine Marga oſtendemus. Quàm verò hæc regio medulla fuerit aliarum collatione, Strabo ſatis oſtendit; aſſerens eam tam vitis optimæ feracem eſſe, vt ſæpe truncum inferiorem tantum habeat, quantum ſatis ſit duobus viris ad amplectendũ, & racemos producat longitudine binûm cubitorum. Non malè igitur linguæ noſtræ hominibus Marg dicebatur, cum à limite, tum multo magis à medulla, quam vberrimam & ſuauiſſimam largiter fundebat, qua optimè item hominum medullæ refocillarentur. Poſt hanc erant Bactra, regio frumenti & omnium quæ ſunt eſui idonea fertiliſſima, ſi vnam excipias oleam, quam eadem fortaſſe de cauſa non alit, qua Caſtella vetus Hiſpaniæ, quæ & ipſa cùm tritici ſit & vitis feraciſſima, oleas tamen excludit, partim ob frigus, partim quòd terra ſpiſſa & difficillima propter tenacem argillam penetratu, radices maiorum arborum vnique coarctet: atque hinc fit, vt nullam ferè materiam alat altiorem. Idem verò genus ſoli in Bactriana fuiſſe ex Arriano fit perſpicuum, qui Alexandro pontem in Oxo molienti, ligni inopiam cauſam fuiſſe dicit, vt tentoriorum pellibus ad vtres conficiendos vteretur, quibus colligatis flumen traiici poſſet. Multis ſanè locis idē accidit, vt quæ multum dant tritici, parum habeant materiæ: vt in campis Beauſiis Galliæ, & Atrebateſiis videmus: vel quòd non alãt, vel quòd plus è tritico percipiatur emolumenti, quàm ex arborum cultura. Sicut ergo illa à medulla; ita hæc à tritici copia nomen acquiſiuit. Bac enim idem eſt quod panem facio: vnde Bec panis, & Becker qui panem facit. Tru autem ſignificat fidum, quod bona fide commiſſa ſibi reponit. Hinc Bactru dicetur, à bona fide panis conficiendi regio illa, quæ frumentũ copioſum producit. Bactriana igitur cùm talis eſſet, imperatores ſuos, præſertim Græcos, potentiſſimos reddidit, adeò vt plurimas gentes ſubegerint; quod Apollonius Atrammitenus apud Strabonem teſtatur. Bactrianis proximi ſunt Sogdiani, tanto feriores, quãto paſtores aratoribus. Bactrianos enim mitiores Gæographus facit, Sogdianos Nomadibus ſimiliores; quibus etiam erant propinquiores, non locis tantum, ſed vitæ quoque inſtituto. Videntur enim hi, cùm Sogdiorum montium radices habitarent, pecude magis & armentis quàm frumento abundaſſe. Appellari igitur Sogdij montes, à quibus Sogdiana nomen habet, ſic videntur, à lactis & pecudum lactantium copia. Sog enim lac exuctum ſignificat, & duy montis eſt nomen generale. Sogduy igitur mons eſt, è quo plurimum lactis exugitur. Quamplurimos Heluetiorum montes eadem voce conuenienter quis appellaret, cùm vaccæ

corum

eorum plurimum ex illis lactis exugant: quod Heluetij cùm emulgeant, quod par eſt in altiſsimis montibus à viris, non mulieribus, fieri, occaſionem vicinis conuitij præbuerunt; quaſi verò illud apud hos ſolos, & non in omnibus ferè Alpium paſcuis contingeret: quæ cùm altiſsima ſint & niuibus proxima, & rupibus aſperis difficillima, tum ad aſcendendum, tum ad pererrandum, non mirum videri debet, ſi virorum potius operam quàm feminarum poſtulent. Porò nec ipſa flumina præcipua Oxus & Iaxartes aliunde videntur, quàm de priſca illa lingua nomina retinuiſſe. Aelianus in varia hiſtoria commemorat apud plurimas gentes fluuios imagine boum pingi, vt apud Stymphalios, Eraſinum, & Metopam; apud Lacedæmonios, Eurotam; apud Sicyonios & Phliaſios, Aſopum; apud Argiuos, Cephiſum. Hinc de Acheloo in taurum mutato, & de Hercule cornu eius defringente exorta eſt fabula. Nihil igitur abſurdi mihi dicere videbor, ſi Oxũ à capite bouis dictũ eſſe affirmẽ. Ox enim, vel Oſch, vt alij proferũt, bouẽ notat; Hot verò caput: ita vt Oxhot caput ſit bouis, aſpiratione in ſibilo duplicis litteræ deliteſcente. Hinc Græci Oxos, Latini more ſuo Oxus fecerunt. Cauſa nominis à magnitudine capitis videtur petita, quòd latiſsimæ fronti duo magna fluminis oſtia veluti cornua addita viderentur; quibus contra mare Caſpium veluti taurus magno boatu irruit, Acheloo bicorni longè vaſtior; & in vtroque oſtio inſulas aliquot complexus. Iaxartes facilis eſt intellectu, ſi exponatur quid ſit Jaghart, quod nobis idem eſt quod accelero vehementer. Jagen enim accelerare eſt, & hart vehementer: vnde venatores à celeritate qua vti debent, dicuntur Jagers. Hic enim arctior multo eſt quàm Oxus, quo fit vt celeriùs quoque rapiatur. Arrianus, niſi liber meus ſit mendoſus, Oxantem ab incolis, à Græcis Tanaim dicit nominari; agnoſcens tamen alium eſſe Tanaim ab Herodoto deſcriptum, qui Europam ab Aſia diſcernat. Ortus eſt hic error ex eorum adulatione qui credi voluerunt, Alexandrum ad Tanaim vſque penetraſſe, non minore à veritate interuallo, quàm illud eſt quod inter vtrunq; fluuium continetur. Hinc de Aris Alexandri ad fictitios Riphæos montes ſitis; hinc de legatione ab Europa à Scythis miſſa; hinc de Amaſonibus commenta prodierunt. Verùm ne odioſus ſim, ſi prolixiùs linguæ Cimbricæ in locorum appellationibus antiquitatem inueſtigem, ſatis ſit in Aſcatancæ, Margianæ, Bactrianæ, Sogdianæ, Oxi, Iaxartis nobiliſsimis antiquiſsimiſque nomenclaturis rationes indicaſſe. Omnes igitur has regiones dicimus à Comari poſteritate primùm habitatas fuiſſe; non quòd omnis eius progenies hic ſit locis diſtributa, ſed quòd maximus numerus & po-

tior pars hîc olim habitarit. Cimmerios igitur bipartitò principio diuidemus, quorum hi in Aſia longo tempore manſerunt; illi cum Iano in Italiam nauigarunt. Priùs igitur de Aſiaticis, pòſt de Latinis Cimmeriis agemus. Et quia modò dictum eſt, quantum ſit auxilij, ad lucem gentium deſcriptioni inferendam, nouiſſe earum vicinitates & linguæ monumenta; putaui me rem gratam facturum Geographiæ, & præſertim hiſtoriæ ſtudioſis, ſi breuiter ſententiam meam explicarem, non de Cimmeriis tantùm illis, in quibus ad Auguſti vſque ætatem nomen manſit; ſed de pręcipuis etiam illorum, qui nomen mutarunt aliis atque aliis nomenclaturis ad diſtinctionem adſumptis: quorum confinia & ſucceſsiones bene examinantes, obſcuritatis plurimum Cimmeriis noſtris auferemus. Plurimos video in hoc campo & olim cucurriſſe, & hactenus etiam currere, ſed pauciſſimos eſſe qui multum promouerint ad originum inuentionem. Verùm quia nimis prolixum eſſet de omnibus inquirere, nobiliſsimos tantùm nobis proponemus, Cimmerios, Sacas, Sacſones, Maſſagetas, Getas, Daas, Alanos, Tectoſaces, quorum particulatim rurſus colonias perquirere inſani ſit laboris. Primum igitur exordiar à Cimmeriis Comari genus & nomen ſeruantibus. Ptolemæus vir in antiquis gentium nominibus & ſedibus, & inquirendis & fideliter conſeruandis, longè ceteris omnibus anteuertens, Comaros ad Iaxarti fontes collocauit. Comaros autem & Cimmerios ab eodem primogenio Gomer deriuari antè ſatis oſtendi. Diligenter igitur examinandum, quando hæc loca in media Aſia Cimmerij occuparint. Neſcio igitur an abſurdum deberet exiſtimari, ſi quis crederet aliquos ante inſanas Babyloniæ turris ſubſtructiones è Comari liberis hîc commoratos eſſe, antequam ad cāpos deſcenderetur. Intra enim diluuij & Phaleci ætatem, anni paulo plus minus centum & triginta effluxerunt, quo tēpore turris cœpit ędificari. Tāto verò temporū lapſu, & Ianus, & Gomer, & Aſcenez, & ceteri familiarū principes maximū liberorū numerū potuere procreare. Neq; enim Moſes dixit, nec veriſimile eſt ſtatim ab inundatione ad humilia loca deſcendiſſe, ſed tū demū cùm iam in magnā multitudinem excreuiſſent, & armenta copioſiſsima poſsiderent. Credo enim paulatim ab Oriente ad Occidentē Noachi poſteros progreſſos eſſe: eo quòd maioribus noſtris, & nobis hactenus moris eſt, Solē, vbicunq; liberū eſt, & ſine incōmodo id fieri poteſt, ſemper cōſequi, ne videamur naturę ductui ſine cauſa aduerſari. Multa ſunt in Platone de quibus cōiecturā facere liceat, eū multa in Ægypto ab Hebręis, vel Hebręorū diſcipulis didiciſſe, quāuis Demetrius Phalereus necdū Biblia Iudęorū regio ſumptu vertenda curaſſet. Diluuij

luuij apud Græcos mentio multa fuit, ſed quòd poſt diluuiũ in mõtibus primùm paſtorum vitam egerint; deinde ad latera pagos habitarint; poſtremò ad planiciem deſcenderint, ad diuinam quandam cognitionem videtur referre; Homerũ ex eo diuinum faciens, quòd tria hæc genera indicaſſet, tametſi non illis primis à cataclyſmo, ſed aliis, poetico more, ea tribuiſſet. Primos igitur dicit, per familias in montibus diſtinctos fuiſſe, quarũ pater quiſque ſuam regebat, genere regni omnium iuſtiſsimi. Hanc habitandi viuendique formam, vt bene Homerus expreſſit, ita, meo quidem iudicio, parũ bene Cyclopibus appinxit; rectiùs & cõuenientiùs tũ veritati, tũ Platoni facturus, ſi eam paſtoribus, in altiſsimis montium pratis armenta & greges alentibus, dediſſet. Quia tamen habitationũ hæc ſeries, nõ ſolùm de natura Platoni petita videtur, ſed diuinum etiam quiddam habere; quod nihil aliud eſt, quàm quod ex antiquis diuinorum hominũ narrationibus ſit ſumpta, non dedignatus ſum verſus adſcribere:

„ Τοῖσιν δ' οὔτ' ἀγοραὶ βουληφόροι οὔτε θέμιστες,
„ Ἀλλ' οἵγ' ὑψηλῶν ὀρέων ναίουσι κάρηνα,
„ Ἐν σπέεσι γλαφυροῖσι, θεμιστεύει δ' ἕκαστος,
„ Παίδων ἠδ' ἀλόχων οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.

Id eſt, vt ex tempore vertam:

Non fora ſunt iſtis, non publica iura ſequuntur:
Montibus at ſummis habitant caua ſaxa, ſuiſque
Uxori & ſoboli dicit ius quiſque ſeorſum,
Securus quid agant reliqui diuerſa per antra.

In his, dum dicit montium capita, id eſt, ὀρέων κάρηνα, habitari, optimè alluſit ad montes Ararat, quod eſt ad montes ſummæ altitudinis; in quibus cùm Arca quieuiſſet, homines primùm habitauerunt. Reliquas duas habitationes poſteriores ad hunc modum expreſſit:

„ Κτίσσε δὲ Δαρδανίην ἐπεὶ οὔπω Ἴλιος ἱρὴ,
„ Ἐν πεδίῳ πεπόλιστο πόλις μερόπων ἀνθρώπων,
„ Ἀλλ' ἔθ' ὑπωρείας ᾤκουν πολυπίδακος Ἴδης. *id eſt,*

Dardaniam ſtatuit, quoniam ſacra Ilios haud dum
A diuerſiſonis in campo culta iacebat,
Sed dum deſcenſus Idæ, cliuoſque tenebant.

Agnouit profectò in his Plato, quod in Aegypto didicerat de diuinis libris profectum; atque idcirco dicit, poëtam non naturæ tantùm, ſed Deo etiam conſentire. Cui verò Deo? Cui, niſi illi, qui hiſtoriam hanc Moſi dictauerat? Quòd verò illud fuerit diluuiũ, poſt quod Dardaniam conditam eſſe, poëta indicauit, Nonnus Panoplita

tertio

tertio Dionyſiacôn libro perſpicuum fecit, vbi erroris eius, quos antè reieci, duces ſecutus, tria diluuia deſcribit, quorũ tertiũ in Dardani iuuenta dicit accidiſſe. Nõ ſunt igitur ocioſè Poëtæ legendi. Nã vbi minimè reris, alta condunt myſteria, quæ nõ ferè cernuntur ab aliis, quàm ab iis, qui eiſdẽ ſunt initiati. Sic nos antè monſtrauimus, Virgilium Germanorum mores & nominis rationem Latinis applicuiſſe: quod niſi vocis originem intellexiſſemus, parum erat nobis allaturum voluptatis. Plato itaque, quòd ſacrorum conſcius eſſet, optimè ſubodoratus eſt, vnde hæc ornamenta, quibus alios indutos in Scenam produxit, Homerus ſuppilaſſet. Fures enim ſunt ſacri vates, ſed Laconici; quos non quiuis deprehendat. Verùm vt hoc in Platone laudo, ita illud ei minimè aſſentior, quod eiuſmodi Cataclyſmos, ſiue inundationes, & ſedium permutationes frequẽtes fuiſſe credat, peſsimus in hoc Ariſtoteli dux & magiſter. Credendum igitur homines, primùm illic habitaſſe, quò primùm ex Arca deſcenderunt. In ſacra hiſtoria dicitur Arca in montibus Ararat quieuiſſe: ceterùm, qui illi ſint, non ſatis liquet. Beroſus Gordyæorum montes eos eſſe prodidit, qui Ptolomæo in medio Armeniæ maioris, inter Antitaurum & Amanum ponuntur: qui ſitus facit, vt ſententia Beroſi ſit reiicienda. Nam in Bibliis legimus: Cùmque proficiſcerentur de Oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in ea. Cùm igitur Gordyæi, ſiue, vt Ptolomæus ſcribit, Gordæi montes longitudinẽ habeant graduum duntaxat ſeptuaginta quinque, & Babylonia in campis Sennaar, ab Occidente, ſeptuaginta nouem gradibus totis recedat, efficitur vt medium Gordæorũ montium duobus gradibus longiùs, quàm campi Sennaar, in quibus Babylon condita eſt, ab Oriente diſtet. Quamobrem, ſi ab illis montibus Gordyæis proficiſcebantur, dicendum erat potius eos ab Occidente proficiſci, ſi ad Ortum & Occaſum duntaxat, fieret itineris deſcriptio. Cùm tamen calculus à maximis diſcriminibus itinerum, ferè ſubducendus ſit, ij qui à Gordæis montibus Babylonem peterent, à Septentrione aut à Circio proficiſci dicerentur: quia Babylon quinque gradibus Vrſam inferiorem videat, quàm Gordæi. Nicolaus Damaſcenus montem eum, in quo Arca quieuit, Barin nominat; in Armenia etiam ipſum collocans, & reliquias item in eo perinde atque Beroſus in Gordæis inueniri aſſerens. Verùm cùm ex Armenia in Babyloniam eunti iter ſit à Septentrione, non ab Oriente, ne hic quidem eſt audiendus. Pari ratione Abydenus quoque confutetur, qui in Armenia Arcam, à Seiſithro, monitu Croni factam, relictam eſſe dicit; pro Noa Seiſithrum neſcio quem, pro Ioue Cronum

indu-

inducens. Omnes autem hi,& quotquot poſt eos ſunt ſecuti, nimis oſcitanter ex montibus Ararat, montes Armeniæ ſomniarunt, non animaduertentes plus ponderis eſſe in Geographica demonſtratione, quàm in vnius ſyllabæ conſonãtia. Quæ verò hæc eſt tam effrons impudentia propter alluſionem vocis hiſtoriæ cuiuſuis, nedum Moſaicæ, peruertere veritatem? Nemo mihi ſuadeat, nemo, inquam, auctoritatis quamuis magnæ, niſi fruſtra velit verba fundere, vt quicquam credam, quod apertè cum Moſis narratione pugnat, quæ vna eſt regula certiſsima omnium hiſtoriarum, ad quam niſi quadrent, ad veritatem quadrare non poſſunt. Obiiciant igitur, quotquot volent, teſtes, & inter alios ipſum etiam Chaldæum Turgumannum Beroſo conſentientem, dum montes Cardu pro montibus Ararat poſuit; omnes tamen vnius Moſis auctoritate ſubmouebo, omnibus reliquis pluſquam Colophonium in Panionio ſolet, ſuffragium præponderante. Quamuis igitur vulgata interpretatio, & hoc loco, & in quarti Regum capite vndeuiceſimo Ararat Armeniam eſſe velit, non tamen ob id erit contra ipſius auctoris ſententiam ſequenda, niſi Armeniam aliis finibus quàm à Geographis fit, includamus. Beroſus certè nullo modo excuſari poteſt, quòd non contentus fuerit Armeniæ nomine, ſed partem eius illam expreſſerit, quæ Babyloniis ad Occidentem duobus gradibus propiùs accedit. Chaldæa interpretatio Cardu pro Gordyæis poſuit, vocem eiuſdem tum propaginis, tum ſignificati. Verùm enimuero quia quod multis placuit, & in quo doctiſsimi quique conſentiunt, non poteſt carere omni ratione, ſi non veri, at ſaltem veri ſimilitudinis, diligenter hunc locum excutiamus. In primis omnibus eſt apertum & extra controuerſiam, Arcam in altiſsimis montibus conſediſſe. Deinde certum de Moſis teſtimonio, eos Babyloniis ad Orientem ſitos eſſe, cùm ad Babylonios campos ab Oriente longa profectione tandem peruenerint, vtpote qui non ante triceſimum ſupra centeſimum à Cataclyſmo annum turrem ædificare cœperint. Veriſimile igitur eſt, paulatim ab Oriente paſcẽdo, cõmorandoque, Babylonios in campos veniſſe, nec id è proximis, ſed longinquis partibus, ſi interualla temporis ratione ſint metienda. Si igitur retrò legamus iter per mõtes in Orientẽ tendentes, primùm eos aſcendemus, qui Suſianæ, deinde Perſidis, mox Carmaniæ, poſt Drangianæ ſeptẽtrionali lateri incũbunt: quibus ſuperatis, ad eos venietur qui Paropaniſi nomine dicũtur, quorũ altiſſimi & aſperrimi illi ſunt, quos Ptolemæus dixit propriè Caucaſios nominari. Ad hos igitur dicemus Arcã ſubſtitiſſe, vt ad eos, qui totius Aſiæ altiſsimi eſſent; & ab his paulatim homines montiũ ab Oriente Paropaniſus.

in Occidentē ductu perueniſſe ad eos montes, quibus cāpus Sēnaar,
& Suſiana regiones lætiſſimæ ſubiiciuntur, ac tū demū inuitatos cā-
porū amœnitate,& pertæſos aſperæ & mōtanæ vitæ deſcendiſſe: ve-
rū nō ſatis fidentes promiſſioni diuinæ,turrē ſtruxiſſe, qui montium
æquaret altitudinem,in qua poſſent ſi terræ rurſus inundarentur, ſe
ſeruare. Hæc enim ipſorū profectio per alta montiū iuga,& tuta ipſis
videbatur,& cōueniens Solis meatui;cuius auſpicia Nembrot cū ſuis
ita ſuperſtitioſe cū videtur ſecutus eſſe,vt numinis ſummi loco & ipſe
adorarit,& alios,vt idē facerēt,coēgerit. Hinc apud omnes ferè vici-
nas gētes Sol diuerſis nominibus cœpit coli, tāquā is cuius ductū ſe-
cuti, ad beatiſsimos illos & lætiſsimos campos per cōtinuata montiū
cacumina perueniſſent. Ducti ſunt igitur à Sole,& ſic ducti,vti cōue
niebat ipſorū timori de memoria diluuij adhuc manēti. Nec quouis
ducti,ſed ad lætiſsimos Aſiæ cāpos,duorū maximorū fluminū aquis,
vt minora præteream,irrigatos. Adiuuabat ad hoc iter continua illa
montiū catena,quæ à Paropaniſo ad Suſianos vſque deſcendit. Vide-
mus itaq; quàm cōſentanea ſint naturæ, quæ Moſes ſcripſit,& quàm
ad amuſsim quadrent cū illis quæ Plato hinc mutuatus videtur:quæ
omnia corruunt & inter ſe pugnant, ſi de Cardu ſiue Gordyæis mō-
tibus intelligātur. Sed quo omnia fiant dilucidiora,placet altiùs hęc
examinare; ne in lectione ſacræ hiſtoriæ tanquā mythologia obiter
omnia tranſeamus,ſuſq; deq; ferētes,an locorū deſcriptioni & natu-
rę cōſentiant,an diſſentiāt. Eſt igitur hoc principio ſciendū,maximū
illum Aſię montē,qui ab Oriente in Occidentem,inter Meridiem &
Septentrionem variarū gentium domicilia continet,variaſq; montiū
maximorū propagines huc,illuc emittit,ab aliis Taurū,ab aliis Cau-
caſum nominari. Strabo Caucaſum inter mare Caſpium & Pontum
Euxinum locauit,quem montē Ptolemęus quoque Caucaſum vocari
dicit; ſed propriè tamen Caucaſios mōtes eos eſſe, qui Paropaniſum
terminant. Arrianus ex Ariſtobulo ſic habet: Caucaſus mōs eſt,ſi quis
alius, in Aſia excelſus, & cùm alibi multis locis caluus ſit, tū maximè
hac parte. (agit autem de parte ea quæ ad Paropaniſum pertinet) Eſt
enim Caucaſus tam longè extenſus, vt Taurū etiam qui Ciliciam à
Pamphylia diſtinet,ab eo deriuari dicant, & alios quāplurimos mon
tes ingentes,qui ex diuerſitate gentium diuerſas ſortiuntur appella-
tiones. Ex hoc Caucaſo Iaxartem & Oxum defluere,paulo pòſt eodē
tertio Anabaſeos libro, aſſerit: quibus Ptolemæi ſententia iuuatur,
qui hac parte eos montes poſuit, qui propriè Caucaſij ſint vocandi.
Plinius diligens antiquitatum cùm in aliis, tum maximè in Geogra-
phia explorator, nomen Tauri totius eſſe voluit: cuius verba, quia
mul-

multũ conferunt ad propoſitũ meum, lubenter adſcribam. Taurus, inquit, mons ab Eois veniens, litoribus Chelidonio promõtorio diſterminat. (agit de ſinu ad mare Lycium, in quo Chelidoniæ ſunt inſulæ) immenſus ipſe, & innumerarũ gentiũ arbiter dextro latere Septentrionalis, vbi primũ ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad Occaſum tendẽs, mediam.q; diſtrahens Aſiam, niſi opprimẽti terras, occurrerent maria. Reſilit ergo ad Septentriones, flexusq; immẽſum iter quærit, velut de induſtria rerũ natura ſubinde æquora opponẽte hinc Phœnicium, hinc Ponticũ, illinc Caſpium & Hircaniũ, contraq; Mæoticũ lacũ. Torquetur itaq; colliſus inter hęc clauſtra, & tamen victor flexuoſus euadit, vſque ad cognata Riphæorũ montiũ iuga, numeroſis nominibus & nouis, quacunquẽ incedit inſignis, Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Parapamiſus, Circius, Chãbades, Pariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus, atq; vbi ſe quoq; exuperat, Caucaſus: vbi brachia emittit ſubinde tẽtanti maria ſimilis, Sarpedon, Coraceſius, Cragus, iterũque Taurus etiam, vbi dehiſcit, ſeq; populis aperit, portarũ tamen nomine vnitatẽ ſibi vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caſpiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiã confractus effugiens quoq; maria plurimis ſe gentiũ nominibus hinc & illinc implet; à dextra Hircanus, Caſpius; à læua, Pariedrus, Moſchicus, Amazonius, Coraxicus, Scythicus appellatus. In vniuerſum verò Græcè Ceraunius. Hæc Plinius in deſcriptione Lyciæ, nõ minore copia & ornatu, quàm diligẽtia. Nomen igitur totius Plinio Taurus, ꝙ & partibus tribuitur; Arriano Caucaſus; Ptolemæo Caucaſus, impropriè, vt vult, inter mare Caſpium & Pontũ; propriè verò inter Paropaniſum & Imaum, ad fines Comedorũ & Sacorum. Notandũ hîc eſt, tum Plinio Caucaſum maximè dici, cùm ſe quoque ſuperat, id eſt, vbi altiſſimus. Sed cùm Ptolemęus propriè Caucaſum ponat ad terminos Paropaniſi, neceſſe erit fateri, ſi cõſentanea alteri alter dicãt, ad Paropaniſum altiſſimũ eſſe: quod & ipſum Ariſtobulo videtur placuiſſe, eò quòd ad Bactra maximè caluum eſſe dicat; maximè enim caluus illic eſt, vbi totus glacie eſt obſitus. Ariſtoteles nomen Caucaſi, non aliter atq; Ariſtobulus, & ex eo Arrianus toti monti applicuit; eò quòd multas gentes in eo domicilia habere dicat; altitudinem tamẽ, quæ à Ponto ſpectatur, ea parte qua Bathea vocantur, maximè admirabilem facit; ſed in eo maximè fallitur, quòd crediderit, ad tertiam vſque noctis partem à Sole illuſtrari, niſi velit crepuſculum vnà computare: quo certè modo nihil mirum eſſet, cùm nox ad finem Geminorum breuis admodũ, breuem habeat tertiam partem, & crepuſcula longiſſima in illa poli eleuatione, adeò, vt

Caucaſus vbi maximè Caucaſus.

nobis quoque in plano, vix tertia pars noctis lumine prorſus careat. Sed nihil ad hunc locum. Sat eſt mihi, docere apud omnes opinionem fuiſſe, Caucaſum altiſsimum eſſe totius Aſiæ montium, & illic eo nomine maximè dignum, vbi eſt celſiſſimus. Cùm igitur à Ptolemæo nomenclatura hæc maximè ei conuenire dicatur ad Paropaniſum, erit illic quoque celſiſsimus cenſendus. Sed vnde hoc diſcrimen oriatur, vt alibi magis, alibi minùs Caucaſi nomen mereatur, vt Geographus non expreſsit, ita Plinij diligentia Latinis oſtendit, addita vocis etymologia de Scythico ſermonē deprompta. In illo enim non Caucaſum, ſed Graucaſum ait vocari, quòd ſit niue candidus. Vereor equidem vel Plinium non rectè accepiſſe, vel vocem pòſt corruptam eſſe. Nam ſicut in priore ſyllaba tenuem in mediam litteram mutauit, ita & in altera ſyllaba erat faciendum. Graugaſus enim non Graucaſus eſſet ſcribendum, à Grau Gas, quod nobis ſignificat canam viam. Si tamen mihi liceat coniecturam facere, Grauglaſum Scythæ nominarunt. Quod enim Italis eſt vitrum, nobis Glas eſt, & Sueuis Gles. Alpium igitur illa ſumma cacumina quæ procul à multis millibus paſſuum cana capita oſtentant, supernè niuibus, inferiùs glacie perpetua contecta, nobis Glaſ-bergen, id eſt, montes vitrei, Italis Vitreta vocantur. Vt ergo & niuem perpetuam, & perpetuam glaciem exprimas, nulla voce aptiore, & propiùs ad vſum Scythicæ linguæ accedente id conſequaris, quàm ſi Grauglaſum prò Caucaſo dicas. Sic enim intelligemus non alibi propriè Caucaſum, ſiue potiùs Grauglaſum lingua Scytharum ſiue Cimmeriorum vernacula nominari, quàm vbi ab Italis Alpium radices tenentibus, Vitretū vocaretur. Miranda fuit hic Ptolemæi diligentia; miranda Plinij, ſed huius magis, quàm illius, quòd vocis originem cauſam fecerit, ob quam vbi altiſsimus eſſet, illic propriè Caucaſus diceretur: hoc vno ab altero ſuperatus, quod ille etiam docuerit, qua ſui parte talis eſſet, vt eam appellationem propriè mereretur. Permultum contulit horum ſcriptorum collatio, ad illud quod volumus efficiendum. Dicimus itaque ad finem Paropaniſi Arcam appulſam eſſe ſpiritu illo à Deo miſſo, quem Aquilonem Ouidius optimè interpretatur; atque illic ad Caucaſi initium conſtitiſſe. Donec enim pluuiæ durabant, Auſtrino flatu ad Septentriones propellebatur, vti pluuiis diuturnis & perpetuis ab Auſtro haud temerè ſeparandis. Deinde verò cùm Ioui placeret ventum mittere quo terra ſiccaretur, vt Moſes narrat, Aquilonis ſpiritu relata eſt ad plagam meridianam, vbi ſummis verticibus appulſa manſit, benigniſsima Dei prouidentia nauem ſic gubernante, vt naturæ ductu in illa terræ zona ſiue plaga hęreret,

quæ

quæ omnium eſt temperatiſsima, inter quadrageſimum & triceſimum latitudinis gradum comprehenſa. Hinc itaque Sole pręeunte, & Ioue dirigente ad Occidentem recta ſunt profecti per continua montium dorſa, donec ad vberrimam & amœniſsimam camporum latitudinem peruenirent. Hac igitur via obſeruata, ad vnguem conſentiunt omnia, tū cum natura ventorum & regionū ſitu; tum cum Moſis veriſsima narratione. Conſtanter igitur affirmo, Paropaniſi & Caucaſi verticibus altiſsimorum in tota Aſia montium, Arcam conſtitiſſe. Quod vt reddatur veriſimilius, de Paropaniſo paucula ſunt annotanda; & illud imprimis, aliter Plinio, aliter Ptolemæo montem hunc vocari, nominibus tamen ita vicinis, vt facilè quiuis ſit iudicaturus ab eadem origine proficiſci. Nam Plinius Paropamiſum, Ptolemæus Paropaniſum vocauit. Dionyſius videtur Parnaſſum nominaſſe. *Arca vbi conſtiterit.*

Α'λλ' ἤτοι βάκτροι μὲν ἐπ' ἠπείροιο νέμονται
Χώρην εὐρυλέρην, κνημαῖς ὑπὸ παρνησσοῖο. *id eſt,*
Latiùs at Bactri Parnaſsi ad crura morantur.

Euſtathius tamen dubitat, an Parpamiſſus, an Parnaſſus ſit legendum, cùm tamen hoc loco hanc dubitationem. verſus non admittat. Accuratiùs pòſt de eadem appellatione tractat, vbi Dionyſius de Arianis agens dixit ὑπὸ πτυχὶ παρπανισσοῖο: quo loco addit multa exemplaria habere παρνισσοῖο, quod tamen non probat. Nos Ptolemæo adhæremus, cuius accuratam inquiſitionem crebrò cogor admirari. Paropaniſus igitur dicatur, non Parpaniſus, non Paropamiſus: quod ita ſtatuendum eſſe, ratio vocis oſtendit, quam facillimè intelliges, ſi ſcias qui Alpium aut Pyrenes, aut alterius montis magni vertices cernantur. In illis enim plærunque accidit, vt media culmina perpetua niue candeant, inferiora non item. Quocirca è planicie medius mons faciliùs & citiùs videtur, quàm eius radix, ita vt iis qui in montanis regionibus nunquam fuerūt, proximi videantur; quod & ipſe in me, & aliis pòſt multis, ſum expertus. Demus igitur hoc modo quenquā Græcorum ab Ariano quopiā interrogaſſe, quinā eſſent illi altiſsimi vertices. Huic optimè & peraccommodè reſpōderi potuit; verhar op an is, id eſt, longè hinc ad eos aſcendendum eſſet ad ipſam vſque glaciem. Nam verhar remotum, op ſuperiùs vel aſcenſum, an, ad ſiue propinquum: is longa vocali glaciem ſignificat. Compoſita hinc dictio Pharopanis, cui adiecta Latina terminatio, Pharopaniſus facit. Glacies autem ea, ad quam cădentes illi vertices eſſe dicebātur, in Caucaſo erat ab omni æuo congelata, à qua Grauglaſum diximus

 vocari

vocari, à vitri ſimilitudine. Dicitur enim glacies ſimpliciter *Js*; quæ ſi nunquam liqueſcat, perinde atque vitrum, vocatur *Glas*. *Glas* verò nomen habet à læuitate & lubricitate. Lubricum enim *glat* nominamus. Siue igitur Paropaniſus ſiue Pharopanglaſus dicas, idē ferè ſignificatur. Quamobrem mons Caucaſo cohærens, optima ratione ſic eſt nominatus. Eſt autem hæc ratio nominis Scythica, quā Græci ignorantes, à Pharopaniſus Parpamiſus fecerūt. In illo tamen, ſi dicatur Parániſus, nihil eſt erroris: eo quod *ophar an is* eiuſdem eſt ſignificati, cuius Latinis Procul ad glaciem, citra notā altitudinis, quę per voculā *op* notatur. Cùm igitur dici rectè poſſit vtrunque, facile fuit è Paraniſo facere Parniſum, & vlterius Parnaſſum, quæ poſtrema vox Græcis magis videtur placuiſſe, ob montem in Græcia non ſolùm cognominem, ſed Muſis etiā gratum. Hinc igitur occaſio data eſt, vt cùm è priſcis & Ogygiis narrationibus accepiſſent, Arcā ſiue Larnacē Parniſo appuliſſe, pro eo Parnaſſum dicere mallent. Nec verò ob nominis conuenientiā ſolum ſic crediderūt, ſed propterea etiā, quòd quæ de Deucalione ferebātur Græcię adſcriberent. Non igitur mirū fuit ſi nihil de Paropaniſo Aſiæ cogitarint, falſa diluuij Theſſalici fabula occupati. Adeò verò conſtās fuit opinio ad Parnaſſum arcā appuliſſe, vt Andron apud Phauorinū, & Stephanus in Cōpendio de vrbibus, auctores ſint, Parnaſſum dictum eſſe quaſi Larnaſſum, à Larnace, id eſt, arca: eo quòd Deucalionis arca in eo quieuiſſet. Quis hîc nō videt, è ſimilitudine nominū Parniſi & Parnaſſi, ortā eſſe fabulā? Nā Paraniſus facilè per ſyncopen trāſiit in Parniſum; vbi quia *J* vocalis longa eſt, & ſibilus longus, non malè littera conſonans eſt duplicata. Confirmatur ergo hęc mea ſententia de montibus, in quibus arca conſtitit, non ſolum terrarum ſitu, ventorum ratione, Moſis hiſtoria, & temporis in profectione longitudine; ſed Græcorum etiā antiquiſſima narratione, in qua Parniſſus Aſiæ cauſam dedit fabulādi de Parnaſſo Europę. Nicolaus Damaſcenus, cùm Parniſi fortè mētionem à maioribus per manus accepiſſet, è Parniſo Baris fecit, montem, neſcio quem, ita appellari exiſtimās, ſuper Minyada in Armenia ſitum. In Armenia maiore nuſquam Baris eſt aut Minyas, quod equidem ſciā. Altas turres ſcio *βαρεῖς* à Hieronymo vocari, quo tamen loco Oſeæ in fine capitis octaui noſtra Græca trāſlatio nullam facit Bareon mentionem, vt clarè cernas, Septuaginta Interpretum non eſſe. Cognita eſt ciuitas in Italia hoc nomine, ſed nihil ad montem Armenię. Venio igitur in hāc ſententiā, locum vnius litterę mutatione inſigniter eſſe corruptum. E Milyade enim Minyadem video factā, eo quòd hæc fortè ſcribæ notior eſſet. Eſt autē Milyas montana in

Baris.

Milyas.

in Tauro ſita, parte ea qua tranſitus eſt ad Sindá. Plinius hanc regionem ad Barin collocauit, vt apertum hinc fiat, ad quam Tauri partem Arcam appuliſſe Damaſcenus prodat, quippe non procul ab iis locis, quibus Antitaurus Tauro iungitur, quò vſque Galatiæ laciniá Plinius extendit. Longè igitur hic mons abeſt ab illo Gordyæorum ad vmbilicum Armeniæ maioris iacente: ſed quanto Armenia minor magis ad Occidentem vergit quàm Armenia maior; tanto à veritate Nicolaus, quàm Beroſſus, lógiùs receſſit. Verùm video quid ſit: vterque eam Tauri partem accepit, quam ſibi proximè ſitam altiſsimam putauit; quanquam neſcio an Parniſum non inueniens Baris acceperit. Baris certè nomen Galatarum videtur, & ei parti vicini Tauri impoſita, quæ maximum vitretum, ſi liceat mihi voce Italica vti, ſiue plurimum glaciei haberet. Vt enim dixi lingua Cimbrica ſiue Scythica, quæ eadem eſt cum Galatica, vt pòſt docebo, *Js* glaciem vocat, & *Bar* idem quod Latini purum: vt cùm dicimus *Bar gelt*, id eſt, pura pecunia. Baris itaque Galatis erat pura glacies in illa Tauri ſummitate perpetuò iacens, quam hoc nomine vocabant. Parniſus igitur auditus, ad Bariſum fortè tranſiit, inuitante etiam altitudine immani ad credendum Arcam illuc appuliſſe. Lubenter enim omnes id ſuis locis adſcribunt, quod vbi contigerit, non conſtat; etſi conſtet, nomen tamen frequenter ad idem alterius ſignificationis transferunt, vel in ſimile commutans, tum rerum, tum vocũ conuenientia decepti. Statuimus igitur Larnacem ad Paropaniſſum, vel Paraniſſum, vel conciſe Parniſſum, ſtetiſſe; atque inde longa & diuturna profectione in campos Sennaar ventum eſſe. Ne tamen interpretationem illam quæ montes Ararat, Armenos interpretatur; & in lib. Regum, Ararat Armeniam, prorſus reiiciamus, quaſi nullam habeat cauſam; aperiemus quid ſint ſecuti qui ſic verterunt. Hiſpani & Itali, & plerique etiam Galli, omnes Belgas ſiue Germanos inferiores, Flamingos appellant, non ob aliam cauſam quàm quòd illos vel proximos habeant, vel maximè notos, ob mercatum eum qui auorum memoria Brugis apud Flamingos fuit celeberrimus. Eodẽ modo, vt pòſt dicam, Perſæ, omnes Scythas Sacas nominarũt, quòd hos maximè noſſent & in militia, & in commerciis. Haud aliter Aſſyrij & Iudæi, omnes illos qui in Tauro latiſsimè ſparſo verſus mare Caſpium habitabant, Armenos vocauerunt; quòd hos præ ceteris maximè noſſent. Ararat igitur Taurus erit, qua parte ab Aſia minore diſcedens ad Imaum vſque pertingit, ſecundum mare Caſpium innumeras gentes complexus, quarum primum locum Armeni tenebát; & idcirco reliquarum regionum imperitis occaſionẽ dederunt, vt

Flamingi.

Armeni.

Ararat.

vt omnes reliqui eodem nomine dicerentur. Plurima ſunt vocabula apud Hebræos, quæ ſi à ſiniſtris ad dextra legantur, idem in alia lingua ſignificant, quod Hebræis à dextris lecta ad ſiniſtra: vt כררוג gradus Latinis: נשק, Cuſſen Teutonis, & id genus alia nõ pauca, de quibus alibi. Idem in nobiliſsimo hoc monte accidiſſe credo, ſed eum qui vocem primus de Hebræis characteribus tranſcripſit, falſum eſſe duarum litterarum magna ſimilitudine, quæ fecit vt loco Res Vau legerit, niſi fortaſſe Hebræis error hic ſit imputandus. Nam vtraque pars in voce ignota falli potuit. Quod verò dixi, ſuſpicari me, Res pro Vau irrepſiſſe, litterarum quadam ſimilitudine, id nouum videri minimè debet apud Hebręos, in vocibus præſertim peregrinis atque ignotis. Hieronymus ad nonam Hebræorum caſtrametationem annotauit pro Daphca, à quibuſdam lectum eſſe, Raphca, litteram ponentibus pro littera; eò quòd Res & Daleth paruo apice diſtinguantur; atque inde factum, vt curationem interpretarentur, de qua tropologiam inuenirent, quam ſibi putarent perſequendam. Eodem lapſu ex Vau fieri potuit Res, atque eo procliuiore lapſu, quòd Res præcedens ſecundum Res inuitare videretur. Quod ſi ita ſit, ex ארוט Aruat factum eſt Taura, vnde Græca formula Tauros. At ſi pertinaciter Res ipſum duplicandum eſſe contendas, fiet Tarra, & inde Euphoniæ cauſa Græcis Tauros, altera canina littera in u commutata. Hieronymus in caput Eſaiæ triceſimum ſeptimum ſcribens, ait, Ararat campos illos ſignificare in Armenia, per quos Araxes fluit fluuius incredibilis fertilitatis ad radices Tauri montis; qui eò vſque extenditur: addens, Arcam in qua liberatus eſt Noe, non ad montes generaliter delatam eſſe Armeniæ, quæ Ararat appellatur, ſed ad montes Tauri altiſsimos, qui Ararat imminent campis. Duo in his bene habent, alterum quòd montes Ararat, Tauri partem faciat; alterum, quòd Tauri partem altiſsimam eſſe velit, in qua Noe Arcam ſit egreſſus. Sed in eo diſcrepamus, quòd ad Araxem altiſsimum Taurum faciat contra Ptolemæum, qui Caucaſios, id eſt, altiſsimos vertices ad Paropaniſum ponit: deinde quòd nominis inductus vicinitate, Ararat campos eſſe credat Araxis. Nam ſpiritus ad terram deſiccandam à Deo inductus, quem Aquilonem eſſe, nõ Ouidius ſolus, ſed quiuis intelligit, niſi ſenſu communi careat, longè propiùs ad æquinoctialem tanto dierum ſpacio propulerit, quantum eſt à menſe quinto ad menſis ſeptimi viceſimum ſeptimum diem computandum. Nec eſt quod quenquam moueat, Auſtros, & pluuias ad quinque menſes durantes, longè remotiùs Arcam potuiſſe ad Septentriones agere, quàm quinquaginta ſeptem diebus potuerit remeare. Incertum eſt hacte-

hactenus, quo loco ſit compacta; ſed cùm Deus Paradiſum plantauerit מקדם, id eſt, ab Oriente, ſitque India regio omnium beatiſsima, poſſet quis non abſurdè in animum ſuum inducere, quòd Deus hominé principio collocarit, ad eam Indiæ parté, quæ eſt temperatiſsima: idque magis, quoniam Phiſon, quem Gangem putant, primum inter flumina Paradiſi Moſes numerarit. Verùm, quia Hieronymus Paradiſum ante terram & cœlum ſactum putat, de Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi interpretatione, qui Kedem hoc loco, non Orientem, ſed principium ſignificare autumant; & Auguſtinus, & ceteri varia admodũ de illo ſentiant; aliis omnia allegoricôs; aliis omnia hiſtoricôs; aliis partim hoc, partim illo modo exponentibus, nolo in re tot controuerſiis intricata, quid ſinguli ſentiant, explicare, præſertim cùm pleroſque videam, vel nullis, vel parũ idoneis argumentis niti. Breuiter ergo Gan eden, nihil aliud eſt, quàm hortus voluptatis. Adan enim deliciari eſt, vnde Eden nomé. Gan auté extra cõtrouerſiã eſt hortus. Interpretes Paradiſum verterũt, nec malè; cùm videam apud Xenophontem, Perſarum paradiſos, non hortos tantùm fuiſſe, ſed diuerſorum animalium viuaria, quæ in illis voluptatis gratia nutriebantur. Neque enim Græca vox eſt, ſed barbara, vt Pollux annotauit, melius multò quàm Etymologici auctor, qui à δεύσω formauit, id eſt, irrigabo, quaſi proprius eſſet plantarum. Paradiſus igitur, ſiue hortus voluptatis, tota fuit terra hominibus citra moleſtias, cum voluptate perpetua victum præbitura, quam irrigabat fons magnus Oceanus, in quatuor orbis plagas fluuios emittens. Huius ad vetuſtiſsimos poëtas memoria, à priſcis ſeculis promanans, campos Elyſios dedit; & apud Homerum Phæacum vitam; & apud Heſiodum aureum ſeculum, quod ſic deſcribit:

„ Χρύσεον μὲν πρώτιστα γένος μερόπων ἀνθρώπων
„ Ἀθάνατοι ποίησαν, ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες.
„ Οἱ μὲν ἐπὶ κρόνου ἦσαν ὅτ' οὐρανῷ ἐμβασίλευεν,
„ Ὥστε θεοὶ ἔζωον ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες,
„ Νόσφιν ἄτερ τε πόνων καὶ ὀιζύος, οὐδέ τι δειλὸν
„ Γῆρας ἐπῆν, αἰεὶ δὲ πόδας καὶ χεῖρας ὁμοῖοι
„ Τέρποντ' ἐν θαλίῃσι, κακῶν ἔκτοσθεν ἁπάντων
„ Θνῇσκον δ' ὥς ὕπνῳ δεδμημένοι, ἐσθλὰ δὲ πάντα
„ Τοῖσιν ἔην, καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα
„ Αὐτομάτη πολλόν τε καὶ ἄφθονον, οἱ δ' ἐθελημοὶ
„ Ἥσυχοι ἔργα νέμοντο σὺν ἐσθλοῖσιν πολέεσσι.

Nos obiter ſic:

Aurea progenies à dijs eſt facta beatis,
Principio cùm ſceptra Cronus, cælumque tenebat,
Quæ citra curas, vt dij, citraque dolores,
Ærumnaſque omnes ſenijque incommoda triſtis,
A pedibus manibusque ſibi per ſecula conſtans,
Menſa gaudebat læta atque experte malorum:
Mors erat vt ſomnus: proſperrima denique quæque:
Sponte dabat tellus multum largiſſima fructum,
Quo frueretur homo tranquilla per ocia felix.

Hinc licet videre, non è loco aliquo homines eiectos fuiſſe, ſed eiectos fuiſſe ab hac naturæ benignitate, qua omnia ſuppeditabantur citra laborem, quod eſt diris illis, quas Deus Adamo inflixit, maximè conſentaneum, quæ fecerunt, vt terra tribulos ferret, ac cetera lætiorum fructuum impedimenta. Virgilius, vt Elyſium campũ ab Homero accepit, ad quem priſca fama peruenerat; ita de Sibylla diuiniore magiſtra, ad Paradiſi vitam deſcribendam, fuit inſtructus:

„ *Non raſtros patietur humus, non vinea falcem,*
„ *Robuſtis quoque iam tauris iuga ſoluet arator.*

Et paulò priùs:

„ *At tibi prima puer nullo munuſcula cultu,*
„ *Errantes hederas paſſim cum Baccare tellus,*
„ *Miſtaque ridenti colocaſia fundet Acantho.*

Et quò videas apertè de Paradiſo agere, ingerit & ſerpentis mentionem; necnon herbæ vetitæ, cuius guſtu parentes primi periere: quamuis herbam pro pomo acceperit, Sibyllam forſan intelligentiæ ſuæ adſtringens:

„ *Occidit & ſerpens, & fallax herba veneni*
„ *Occidit.*——

Videbatur igitur Sibylla promittere, terram rurſus fore Paradiſum, & ab integro ordinem mundi rediturum.

Magnus, inquit, *ab integro ſæclorum voluitur ordo.*

Non video itaque, qua de cauſa nõ debeam affirmare, terram totam Paradiſum fuiſſe ante Dei execrationẽ. Quòd verò dicitur, Deũ plantaſſe Paradiſum ab Oriente, id non indicat modò ordinem naturæ, ſed illud etiam, quo in loco primus homo ſit factus. Hoc enim, tametſi in ſcriptura ſacra non eſſet, de ratione tamen conſtare poſſet. An non illic maximè conueniebat, primum hominem collocare, vbi non Dei modò ſingularis gratia, ſed naturæ etiam prius creatæ conſonantia faceret habitationem amœniſsimam & ampliſsimam; quam neque

neque ob anguſtiá locorũ, neque ob fructuũ omnis generis inopiam, quiſquá mutare vellet? Si vſquá in terris erat incipiendũ, ab optimis haud dubiè fuit incipiendũ, prǽſertim ab eo, in cuius operibus nihil poteſt melius cogitari. Eius auté volũtas in creaturis eſt deſcripta, cęlo terriſq; cõſentientibus. Si igitur India optima eſt omniũ regio, & omnibus rebus vberrima, & cælo clemẽtiſsima, in illius ea parte principiũ habitationis humanæ collocabo, in qua hæ dotes maximè ſpectantur. Huic meæ opinioni Ioſepus conſentit, dum Phiſon Gangem interpretatur: quod, quamuis non feciſſet, nobis tamen de illis licuit colligere, quæ in Biblijs adſcribuntur regioni per quam fluit. Vocatur ea à diuino ſcriptore, Hauilath ſiue Euilath; vix dubito, quin ea ratione, quòd in hac regione principium fuit omnis doloris; & quòd in ea mulier cœperit parere cũ dolore. Hauila enim dolentem & parturientem reddere poſſumus. Non malè igitur à principio doloris nomen accepit: propterea quòd, quamuis alia plurima in ea ſint ſingularia; nihil tamen magis fuit notandum, quàm initium illud omnium moleſtiarum, in quas parẽtes noſtri in illa terra ceciderunt. Quo potiùs loco terrarum Deus hominem primùm ſtatuiſſet, quàm eo, qui ad vitam humanam quàm ſaluberrimè, quàm copioſiſſimè, quàm ſuauiſsimè agendam eſſet aptiſsimus, ſi nihil in perfectiſsimi opificis actionibus tale eſt inuenire, quo mens humana, vt peromnia diſcurrat, quicquã præſtantius, aut ordinatius, aut melius queat cõminiſci? Indiam qui deſcribũt, ceteris omnibus regionibus præferunt, tũ ſalubritate, tũ vbertate maxima, nõ plantarũ modò, ſed animaliũ quoq; omnis generis, & præter hęc auri & lapidũ pretioſorũ, vt Biblia quoq; de Heuilath teſtantur. Hæc Plinio & Solino Fauonij flatu ſaluberrima, binas meſſes, binas æſtates in anno habet, mediis inter illas Eteſiis hiemis loco ſpirantibus: mare nauigationibus tutum, gentes innumerabiles, innumerabiles vrbes, & ſimiles mille dotes, quibus ceteris regionibus antefertur. Nimium ſim prolixus, ſi de ſcriptoribus omnibus exquiram cauſas, ob quas primas ſibi India vindicet, in qua Ganges ſiue Phiſon inter flumina primas quoque tenet. Aromatum omne genus, quod Luſitanorũ opera Antwerpiam adfertur, ſatis eſt indicio, quanta ſit eius felicitas. Virgilius arborum enormitatem tertio Georgicorum ſic celebrauit:

„ *Aut quos Oceano propior gerit India lucos*
„ *Extremi ſinus orbis, vbi aëra vincere ſummum*
„ *Arboris haud vllæ iactu potuére ſagittæ.*

Quod Valerius Flaccus hunc in modum eſt imitatus:

„ *Denſior haud vſquam, nec celſior extulit vllas*

,, *Silua trabes, feſſæque prius redire ſagittæ,*
,, *Arboris ad ſummum quàm peruenere cacumen.*

Varro apud Iſidorum lib. Etymolog. decimi ſeptimi cap. ſeptimo, beatam eius & ambroſiam arundinem, his verſibus depinxit:

,, *Indica non magna nimis arbore creſcit arundo,*
,, *Illius & lentis premitur radicibus humor,*
,, *Dulcia cui nequeant ſucco contendere mella.*

Papinius Silua ſexta libri primi: *Et quas percoquit Hypaſita cannas.*
Lucanus item:

,, *Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos.*

Apud hos etiam delicatiſsimæ veſtes in arboribus creſcunt, lana Xylina, & Bombycis tela, de qua falsò credidêre veteres, arboribus depecti ſolere, in quibus fuit Virgilius:

,, *Velleráque vt folijs depectunt mollia Seres.*

Sed hoc tempore arundines illæ nectareæ ad multas alias regiones tranſierunt: Goſsipium totam Aſiam, Sericum totum ferè orbem repleuit. Ceteris igitur omiſsis, quæ infinita è diuerſis, tum vetuſtis, tum recentioribus ſcriptoribus adferre poſſemus, ad beatum Indiæ & ſitum & Genium oculis proponendum, vnum tantùm addemus, in quo tantum mihi viriũ eſſe videtur, ad id, quod volo, perſuadendũ, vt licèt reliqua deeſſent argumenta, hoc tamen vel ſolo apud ęquos iudices peruinceremus. Verũ nihil ęquè obfuit propoſito meo clariùs enucleando, atq; magna & incerta ſcriptorũ, in hac regione deſcribenda, diuerſitas; quam qui videre volet, Strabonẽ Ptolemæo, & Plinium vtrique conferat; & his Curtium & Arrianum addat. Sed quia vereor, ne fruſtra ſingulorum ſententias examinarem, ad certi aliquid eliciendum, non plus dicam, quàm ſatis ſit ad id, quò tendo. Aceſines igitur flumen eſt, quod in alueo viginti cubitis altum, ad alios viginti extrà attollitur, & omnem camporum circa latitudinem longè latéque inundat, & perinde atque Nilus in Aegypto opida, inſulás reddit, ſi Ariſtobulo fides habenda. Alexander primùm Cophem traiecit; poſt Cophem erat Indus; poſt hunc Hydaſpes: hinc Aceſines & Hyarotis; poſtremò Hypaſis, quem Hypanin Strabo vocat, ſuperandus. Confluunt autem omnes in vnum Indum, in quem antequam deſcendant Hyarotis & Aceſines, in vnum coierũt. Inter Hydaſpem & Aceſinem erat Pori regnum, trecentarum ciuitatum, in primis opulentum. Aceſines non aliter atque Nilus fabas Aegyptias profert, vt Nearchus Strabonem docuit. Certè omnium conſenſu, regio ad Aceſinem fœcunditate eximia eſt inſignis: ſed inter cetera vnum habet, cuius cauſa de eo nobis hîc ſermo eſt.

Ex

Ex iis enim quæ ex Geographo attulimus, clarum euaſit, mediam ferè Indiam ſuperiorem ab Aceſine irrigari, eò quòd medius ſit inter Indum & Gangem, cui ſitui Ptolemæus quoque ſuum calculum adiecit, tametſi alia vſus ſit nomenclatura. Atque hæc quidem ad hunc modum ſunto; quæ quò ad propoſitam quæſtionem applicentur, eſt mihi de ſacris Bibliis tertium Geneſeôs caput prius aduocandum; quod ſic habet: Sed & ſerpens erat callidior cunctis animátibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem, Cur præcepit vobis Deus, vt nõ comederetis ex omni ligno Paradiſi? Cui reſpondit mulier: De fructo lignorum quæ ſunt in Paradiſo veſcimur; de fructu verò ligni quod eſt in medio Paradiſi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur. Dixit autem ſerpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij, ſcientes bonum & malum. Vidit igitur mulier, quòd bonum eſſet lignum ad veſcendũ, & pulcrum oculis, aſpectuque delectabile; & tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro ſuo, qui comedit; & aperti ſunt oculi amborũ. cumque cognouiſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata. Et cùm audiſſent vocẽ Domini Dei deambulantis in Paradiſo ad auram poſt meridiẽ, abſcondit ſe Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi. Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? Ex his Moſis verbis hiſtoricôs intellectis, id mihi in mentem venit, quod à nemine antea animaduerſum fuiſſe & video, & demiror. Non ſoleo equidem ociosè & obiter, quæ diuina hæc originis humanæ expoſitio cõtinet, tranſilire; quod à pleriſque fieri cerno. Scripſerunt in Geneſim viri præclari, atque ij complures, ſed plerique omnes ita allegoriis hærent, vt ferè accuratam hiſtoriæ diſcuſſionem negligant. Equidem quoad eius cura diligentiaque mea fieri poteſt, omnia intus & in cute per omnia viſcera rimari adlaboro: quod dum hic facio, illud occurrit, quod tãto gaudio ſum amplexus, vt vix putem par mihi poſſe ab ipſis Muſis offerri. Vltra enim omnem communem litteratæ voluptatis modum afficior, dum vel de fabulis Poëtarum, vel de vetuſta idoneorum teſtiũ auctoritate aliquid in lucem eruo, quod à nemine prius litteris eſt conſignatum; idque cum ſemper & in omnibus aliis, tum verò multo máximè, ſi inuentio ſacram hiſtoriam illuſtret. Qua etiam de cauſa nullos auctores magis amplector & exoſculor, quàm illos qui ab exteris religionis noſtræ hominibus ea ſibi petunt, quibus ſacra ſcriptura aliquid accipit adiumenti, quo vel facilior ad credendum, vel

Ligni ſcientiæ boni & mali delineatio.

de occultis myſteriis, admirabilior reddatur. Nuſquã igitur lubẽtius ſoleo diuerſari, quàm apud Minutium Felicem, Arnobium, Tatianũ, Iuſtinum martyrem, Athenagoram, Clementem Alexandrinum, Euſebium, & alios eiuſdẽ vel ſimilis argumenti ſcriptores; quibus ſi aliquid poſſum adiicere, quod ipſi non animaduerterint, totus gaudio exilio, & mihi haud ſecus gratulor, quàm ſi ingentem gazam Mercurius obtuliſſet. Verùm iam communem hunc Mercurium faciamus, vt eſt in adagio, vt cernamus, an æquè ceteri atque nos, inuento hoc ſint gauiſuri. Theophraſtus illud reuera quod dicitur, id eſt, diuino ore loquens, lib. de plantis quarto, hæc habet verba:

Ἡ δὲ ἰνδικὴ χώρα τήν τε καλουμένην ἔχει συκῆν, ἣ καθίησι ἐκ τῶν κλάδων τὰς ῥίζας ἀν' ἕκαστον ἔτος ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἀφίησι δ' οὐκ ἐκ τῶν νέων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔνων καὶ ἔτι παλαιοτέρων· αὗται δὲ συνάπτουσαι τῇ γῇ ποιοῦσιν ὥσπερ δρύφακτον κύκλῳ περὶ τὸ δένδρον ὥστε γίνεσθαι καθάπερ σκηνὴν αἷς δὴ καὶ εἰώθασι διατρίβειν. εἰσὶ δ' αἱ ῥίζαι φυόμεναι διάδηλοι πρὸς τοὺς βλαστούς. λευκότεραι γὰρ καὶ δασεῖαι, καὶ σκολιαὶ καὶ δίφυλλοι. ἔχει δὲ τὴν ἄνω κόμην πολλήν, καὶ τὸ ὅλον δένδρον εὔκυκλον, καὶ τῷ μεγέθει μέγα σφόδρα. καὶ γὰρ ἐπὶ δύο στάδια ποιεῖν φασι τὴν σκιάν, καὶ τὸ πάχος τοῦ στελέχους ἔνια πλειόνων ἢ ἑξήκοντα βημάτων, τὰ δὲ πολλὰ τετταράκοντα. τὸ δὲ φύλλον οὐκ ἔλαττον ἔχει πέλτης. καρπὸν δὲ σφόδρα μικρὸν ἡλίκον ἐρβίνθος, ὅμοιον δὲ σύκῃ, διὸ καὶ ἐκάλουν αὐτὸ οἱ ἕλληνες συκῆν, ὀλίγον δὲ θαυμαστῶς τὸν καρπόν, οὐχ ὅτι κατὰ τὸ τοῦ δένδρου μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον. φύεται δὲ τὸ δένδρον περὶ τὸν ἀκεσίνην ποταμόν.

Hæc Theodorus Gaza ſic vertit. Indica autem regio, arborẽ ficũ vocatã ſortitur, quæ è ramis radices dimittit ſingulis annis, vt primo volumine retulimus: dimittit autẽ non ex nouellis, ſed ex anniculis, atque etiam vetuſtioribus. Illæ ſe terræ coniungẽtes, ceu ſepem circa arborem faciunt, ita vt velut tabernaculũ condatur, quo etiam morari homines ſolent. Radices autem naſcentes, euidentiſsimè à ramis diſcernuntur: ſunt enim albiores, hirtæ, tortuoſæque, binaque fronde foliatæ. Item, arbos comam ſupernã laſciuam gerit, totaq; fornicato ambitu pulcrè orbiculatur, & magnitudine vehementer excellit: quippe vmbrã bino ſtadio facere fertur, & craſsitudine caudicis pleraſque, vltra quàm ſexaginta graduum orbem colligere, magna verò ex parte quadraginta: folium pelta non minus habet: fructum admodũ paruum, magnitudine ciceris, ficui ſimilẽ; quamobrem Græci ficum eam arborẽ appellabant. Parum mirum in modum fructificat, non tantum pro magnitudinis deſiderio, verũetiam omnibus rebus.

Naſci-

Naſcitur arbos hæc circa Aceſinam amnem. Sic Gaza. Adſcribamus & Plinij verba: meretur enim arbos hæc apertam copioſamq́; deſcriptionem. Hic igitur de India tractans: Nunc, inquit, eas exponam, quas mirata eſt Alexãdri magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet, ipſa ſe ſemper ſerens, vaſtis diffunditur ramis; quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo ſpacio infigantur, nouamque ſibi propaginem faciant circa parentem in orbem quodam opere topiario. Intra ſepem eam æſtiuant paſtores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora ſpecie ſubter intuenti, procúlve fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelſum emicãt, ſiluoſa multitudine, vaſto matris corpore, vt lx. P. pleræque orbe colligant, vmbra verò bina ſtadia operiant. Foliorũ latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea cauſa fructum integens, creſcere prohibet, raruſque eſt, nec fabæ magnitudinem excedens; ſed per folia ſolibus coctus, prædulci ſapore dignus miraculo arboris: gignitur circa Aceſinem maxime amnem. Idem alibi proditum docet, ſub vna ficu turmas equitum condi, quod de hac ficu intelligendum. Strabo libro Geographiæ decimo quinto:

Πολλὰ γὰρ καὶ δένδρα παράδοξα ἡ ἰνδικὴ τρέφει, ὧν ἐστι καὶ τὸ κάτω νεύοντας ἔχον τοὺς κλάδους, τὰ δὲ φύλλα ἀσπίδος οὐκ ἐλάττω. Ὀνησίκριτος δὲ καὶ περιεργότερον τὰ ἐν τῇ Μουσικανοῦ διεξιών ἅ φησι νοτιώτατα εἶναι τῆς ἰνδικῆς διηγεῖται μεγάλα δένδρα εἶναί τινα, ὧν τοὺς κλάδους αὐξηθέντας εἶτ᾽ ἀναδοθέντας ἐπὶ πήχεις καὶ δώδεκα, ἔπειτα τὴν λοιπὴν αὔξησιν κατωφερῆ λαμβάνειν ὡς ἂν κατακαμπτομένους, ἕως ἂν ἅψωνται τῆς γῆς, ἔπειτα κατὰ γῆς διαδοθέντας ῥιζοῦσθαι ὁμοίως ταῖς κατώρυξιν, εἶτ᾽ ἀναδοθέντας στελεχοῦσθαι. ἐξ οὗ πάλιν ὁμοίως τῇ αὐξήσει κατακαμφθέντα, ἄλλην κατώρυγα ποιεῖν εἶτ᾽ ἄλλην, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, ὥστ᾽ ἀφ᾽ ἑνὸς δένδρου σκιάδιον γίνεσθαι μακρὸν πολυστήλῳ σκηνῇ ὅμοιον. Λέγει δὲ καὶ μεγέθη δένδρων, ὥστε πέντε ἀνθρώποις δυσπερίληπτα εἶναι τὰ στελέχη. κατὰ δὲ τὸν Ἀκεσίνην καὶ τὴν συμβολὴν τὴν πρὸς ὑαρώτιν· καὶ Ἀριστόβουλος εἴρηκε περὶ τῶν κατακαμπτομένους ἐχόντων τοὺς κλάδους, καὶ περὶ τοῦ μεγέθους· ὥσθ᾽ ὑφ᾽ ἑνὶ δένδρῳ μεσημβρίζειν σκιαζομένους ἱππέας πεντήκοντα, οὗτος δὲ τετρακοσίους.

Quæ Latinis ita dicantur. Multas enim India arbores educat admirabiles, vltrà quàm quiſquã opinetur, in quibus & illa eſt, quæ ramos habet deorſum pronos: folia verò non minora ſcuto. Oneſicritus curioſiùs & accuratiùs ea, quæ apud Muſicanos ſunt, perſecutus, quos maximè Auſtrales in India facit, narrat magnas quaſdam

arbores

arbores eſſe, quarum ramos auctos, & iam ad duodecim cubitos progreſſos, deinde deorſum ſumere incrementum, ac tantiſper reflecti, donec terram contingant. Hinc terram ingreſſos radices agere, perinde atque propagines vitium à matrice in ſulcos depreſſæ facere ſolent: atque deinde rurſus excreſcentes truncum facere, è quo iterum incremento ſimili deorſum reflexo, aliam propaginem in terram demittere, & ita aliam & aliam eodem deinceps modo; ita vt ab vna arbore ingens vmbraculum fiat, tabernaculo multis columnarum ordinibus diſtincto ſimile. Addit & magnitudines arborum tantas, vt ſint quarum caudices quinque homines ægrè amplecti queant. Ad Aceſinem verò ea parte qua confluens eſt eius & Hyarotidis, Ariſtobulus quoque locutus eſt de arboribus ramos reflexos habentibus, adiecta magnitudine ea, vt quinquaginta equites ſub vna arbore meridiari poſſint. Ille tamen ad quadringentos vſque proceſſit. Hæc è Strabone. Harum deſcriptionum vnius eiuſdemque arboris collatio, perſpicuum reddit, qualis & quanta ficus Indica fuerit. Vnum tamen relictum nobis eſt è Theophraſto dubium, qui arboris trunco ſexaginta βήματα adſcripſit, quæ gradus Gaza vertit. Boetius gradum inter menſuras numerauit duobus pedibus & dimidiato definiens. Quo videtur βῆμα Euclidis interpretari, niſi de ſuo adiecerit. Georgius Agricola nullum ſcriptorem inuenit, qui gradus vel βήματος menſura vſus ſit, & ea loca quæ obiici poſſe videt, aliter exponit, vt apud eum licet videre. Mihi tamen minimè probatur hac parte, cùm ob alia, tum propter hunc Theophraſti locum. Neque enim hîc dicere poſſumus, βῆμα menſuræ nomen non eſſe. Verùm ingens trunci & incredibilis craſſitudo emergit, ſi ſexaginta gradus in orbem colligit. Hi enim centum quinquaginta pedes ſecundum Boetium redderent, ita vt caudicis diametrus ad quinquaginta pedes extenderetur ſpacio tanto, quantum latiſſimis ædibus ſatis amplum eſſet. Quod ſi de Plinio Theophraſtus intelligi poſſet, βήματα non gradus, ſed pedes eſſent vertendi. Sed incertum Plinius reliquit, dum dicit vt lx. P. pleræque orbe colligant; an de orbe trunci & vaſti corporis materni, an de orbe comæ & ramorum loquatur. Credo equidem hoc Theophraſti loco offenſum hæſitaſſe, atque idcirco quod incredibile videbatur, ambiguè ſcripſiſſe. Nos vel in numeris vel in eo mendum ſurrepſiſſe credimus, quòd addatur τὸ πάχος τοῦ στελέχους. fieri enim poſſe, vt ſcriptum fuerit τὸ πλάτος τῶν στελέχων: quod ſic reddendum eſſet, vt tota latitudo intercolumnij ſexaginta graduum eſſe diceretur, id eſt, patere ſecundum lineam dimetientem centum quinquaginta pedes. Hoc videtur Plinius innuiſſe, dum dicit, pleraſque

raſque orbe tantum colligere: ſed non ſatis conſtat, an paſſus, an pedes apud eum ſint legendi, eò quòd noſtri codices P. notâ tantùm habeant. Scio hac in ſepulcrorum cippis pedes ſignari: verùm quia βήματα eſt apud Theophraſtum, fieri potuit, vt paſſum pro gradu poſuerit, quod equidem pro certo tenendum arbitror. Frequentiùs enim paſſus quàm gradus nomine pro duorum pedum & dimidiati menſura vtimur, eò quòd gradus ad aſcenſum & deſcenſum ferè applicetur. Paſſus enim mediocris, vt à mediocritate omnia menſurarum nomina ſumuntur, duorum omnino pedum eſt atque dimidiati. In progreſſu enim tantum ſpacij inter poſtremum calcaneum poſterioris, & ſupremum digitorum anterioris pedis continetur. Atque hic paſſus eſt communis, qui geminatus facit Geometricum, quo millies accepto milliaria exiſtunt. Corrigemus ergo alterum ex altero, Plinium è Theophraſto, & è Plinio Theophraſtum. Pro eo quod vulgati libri habent τὸ πάχος τοῦ στελέχους, legemus τὸ πλάτος τῶν στελέχων, id eſt, intercolumnium illud quod è multis in orbem truncis fit, veluti è columnis. At apud Plinium pro nota pedis, paſſum legemus, atque ita fiet, vt rectè Theophraſtum ſit interpretatus, dum dicit, pleraſque ſexaginta paſſus orbe colligere. Orbis enim in hac arbore fit è truncis à reflexis ramis in circuitu enatis, qui columnarum vicem in opere fornicato præbent. Quod igitur Strabo dixit, ab Oneſicrito magnitudines etiã arborum additas eſſe, id nos ſic capimus, vt putemus de arboribus iis dici, quæ per propagines vndique circa matrem enaſcuntur. Nec verò hæc etiam, quamuis prima ſit origo, multo craſsior eſt cogitanda, propterea quòd ſinguli caudices ſuis radicibus alantur. Credamus ergo Oneſicrito tantam eſſe craſsitudinem arborum ſiue caudicum è propaginibus enatorum, quantam vix quinque homines amplecterentur. Hoc enim modo probabilia ab omnibus & conſentientia dicentur. Vidimus enim & nos Caſtaneas ad Xerandiliam non longè à Diui Iuſti monaſterio, vbi Imperator noſter auguſtæ memoriæ ſupremum diem clauſit, quarum truncus antequam in tabulata diffunderetur, craſsior eſſet quàm à quinque, aut ſex, aut ſeptem etiam hominibus comprehendi poſſet. Licet igitur βῆμα pro menſura reperiri, Georgius Agricola non exiſtimarit; hoc tamen loco ita poſitum eſt, pro quo paſſum Plinius reddidit, voce vſus pro eo atque in communi eſt conſuetudine. Boëtius verò quia Geometricam dimenſionem tractabat, eadem voce Geometricôs vſus eſt, vt propria ſunt artium ſingularum vocabula. Quia verò paſſum dixit quinque pedes habere, conueniens erat, dimidium huius ſpacij alio nomine vocare. Quocirca aliud inuenit, & ipſum Paſſus.

ſum etiam de Latinæ linguæ promptuario petitum. Gradus enim nomine pro paſſu communi Cicero vſus eſt tertio de finib. libro, vbi dicit, gradum vnum in ea via, quæ eſt è Latio in Indiam, pro nihilo haberi. Obiter igitur Theophraſtum emaculaui, Plinio germanam lectionem reſtitui, & interpretationem laudaui, Boëtium contra Agricolam excuſaui, atque, quod præcipuũ erat, illud conſecutus ſum, vt arboris pictura cuiuis nunc ſit futura perſpicua, & extra calumniæ morſus Theophraſtus collocatus. Poterat enim alioquin tota deſcriptio ex hac vna nota mendax videri; & non mendax modò, ſed talis etiam, vt ne veriſimilitudinem quidem cuſtodiret. Sed moleſtus nobis hic eſt Iulius Solinus, Plinij ſimius, cuius verba hæc ſunt: Pomaria ficus habent, quarum caudices in orbem ſpatio ſexaginta paſſuum extuberantur. Ramorum vmbræ ambitu bina ſtadia conſumunt. foliorum latitudo formæ Amazonicæ peltæ comparatur. Pomum eximiæ ſuauitatis. Hîc videre eſt omnem liquorem tanto magis corrumpi, quanto per plures canales à fonte deriuatur. Bellus hic noſter ſimius, non contentus à Plinio accipere, pleraſque orbe ſuo ſexaginta paſſus colligere; voluit è corrupto Theophraſti libro adiicere, caudices ita extuberare. Sed ſi propius inſpexiſſet hic polyhiſtor, ſtatim intellexiſſet, incredibilem ſe rem ſcribere, dum dicit caudicem ad ſexaginta paſſus in orbem patêre. Huius enim diametrus ad viginti paſſus, vt craſſo & pingui computu contenti ſimus, extenderetur: quod ſpacium quinquaginta pedes contineret, eam latitudinem quæ amplis ædibus non eſſet anguſta. Nos nihili auctoritatem cuiuſquam facimus, quam putemus rationi non inniti: multo minùs ſolliciti, quid hic è Plinio, vel Theophraſto perperam tráſſcripſerit. Admonendum tamen hoc fuit, ne quis hoc à me lectum minimè fuiſſe arbitratus, crederet, ſi legiſſem, ſententiam commutaturum fuiſſe. Profuit tamen in eo Solinus, quòd apertè paſſus poſuit, vbi notam pedum nos habemus, hac ſua ſcriptione emendationem noſtram confirmans. Quòd ſi caudex tantus fuiſſet, longè infra magnitudinis miraculum Oneſicritus ſubſtitiſſet, qui arbores eas admiratur, quas quinq; homines vix poſſent amplecti. Atqui hic tamen Oneſicritus à Strabone ſic prędicatur, vt omnes eos, qui Alexandri res geſtas memoriæ prodiderunt, teratologia, id eſt, monſtroſa fabulatione ſuperaſſe dicatur. Hic itaq; ſi tale quid vel audiuiſſet, vel legiſſet, vel fortaſſis etiá ſomniaſſet; nó dubium eſt, quin libris ſuis inſeruiſſet, quo miranda magis, quæ ſcriberet, viderentur: quod cùm non fecerit, nec Ariſtobulus etiam, vel quiſquá aliorũ, quos Geographus adduxit; non poſſum in animum indu-

inducere hãc enormẽ caudicis magnitudinẽ à Gręcis in litteras fuiſſe relatam. Verùm quia fortè quiſquã in Theophraſtũ incidit, qui non ſatis arboris naturã è deſcriptione peruideret, nec intelligeret quid ſibi τὸ πλάτος τῶν στελέχων vellet; quod non intellexit, immutauit; & pro eo τὸ πάχος τοῦ στελέχους ſcripſit, priore ſcriptura temere inducta. Quod verò Oneſicritus dixit apud Muſicanos hanc arborem naſci, id hinc, quale ſit, coniicere licet. Curtius claſſem ad Aceſinem ab Alexandro ſtructam dicit, ac per hunc amnem priùs ad alios, deinde ad Muſicanos etiam perueniſſe: vnde liquet, Muſicanos ad Aceſinis partes Auſtraliores habitauiſſe, & non generatim ad omnes Indos comparatos Auſtraliſſimos habendos, vt videtur Oneſicritus credidiſſe. Curtius libro octauo Aceſinem in Gangem demittit paulo ante quàm vterque in mare prorumpat, qua parte longè ab aliis receſſit. Nos è Strabone & Ptolemæo Aceſinem medium ferè inter Gangem & Indum tenere arbitramur, nec longè abeſſe à meditullio totius Aſiæ, quæ orbis pars eſt potiſſima, atque ferè meretur vt ſola Cõtinens dicatur. Nam Africa tenui terrarũ Iſthmo adhęret, & Europa etiã Męotide, & Ponto, & Mediterraneo mari ab ea ſeparatur. Cùm igitur totã terram Paradiſum ſtatuamus, atque in ea Aſia præcipuũ ſit corpus, dicemus arborẽ hanc, quam Theophraſtus ad Aceſinem, Ariſtobulus ad confluẽtẽ Aceſinis & Hyarotidis naſci dixit, in medio Paradiſo inueniri. Vidéſne quàm omnia inter ſe conſentiant, ficũ Indicã eam eſſe arborẽ, cuius fructum vetitũ primi parentes comederunt; & ſub qua ſe abſconderunt; cuiuſque ingentibus foliis perizomata ſibi conſuerũt? Quis, rogo, erit tã impudenter obſtinatus, ſi hæc à nobis de ficu hac ex antiquis ſcriptoribus allata, cum Moſis narratione comparet, vt audeat dicere aliam arborem inueniri poſſe, quæ cum illa magis quadret? In primis, in medio eſt Paradiſi, atque eo loco, vbi ſerpentiũ magna vis ex humore & calore producitur. Fructũ habet dulciſsimũ. Deinde nulla arbor vna inuenitur, quę duos homines in medio ſui abſcõdere queat, niſi ſtatim in primo vigore rerũ omniũ, in quo createę fuerunt, excſam & eroſam fuiſſe ſtolidè credamus. Et ne putaret quiſquam poſt arborẽ ſtetiſſe, adiecit Moſes, in medio ligni Paradiſi, à facie Domini, ſe abſcõdiſſe. Quo fit vt clarè cernatur, hãc ipſam arborẽ eſſe, quę facillimè nõ Adamũ modò & Euã, ſed quãplurimos etiã occultare potuiſſet. Neminẽ fore credo, qui cùm hęc legerit, nõ ſubitò ſibi perſuadeat, nullã aliã arborem inueniri poſſe, cuius naturę magis propriè hęc primorũ parẽtũ occultatio quadraret. Quò autẽ apertiùs cernas, addidit Moſes oculos ipſorũ mox in eſu apertos fuiſſe, & vidiſſe, ſe eſſe nudos, atq; idcirco folia

ficus conſuiſſe, quo corpus tegeretur. Audimus hîc ſtatim ab eſu cõſpectam nuditatem, & ſubitò e foliis perizomata conſuta. Ex eadem igitur arbore folia acceperunt, è qua fructum decerpſerant, alioquin nudi ad aliam arborem tranſiiſſent, quod contra pudorem & rationem factum fuiſſet, cùm proximæ arboris foliis vti poſſent. Si ergo ab eadem arbore frondes decerptæ, è quibus fructus; conſtat arborem in medio Paradiſi plantatam, ficum fuiſſe: at non noſtratem, in cuius medio nemo abſcondere ſe poſſet, nec foliis eius aſperrimis, & affrictu ſanguinem elicientibus, quiſquam vellet corporis tenerrimas partes cooperire, modò aliarum arborum vlla copia daretur. Quæ in hoc diuino volumine leguntur, non ſolùm ſimpliciter vera ſunt, ſed cum natura etiam conueniunt, quæ in quaque re id molitur, quod optimum eſt, & rebus, de quibus agitur, accommodatiſſimum. Hæc igitur illa ficus fuit Indica, non noſtra; cùm noſtra non ſolùm ad abſcondendum & tegendum non ſit idoneam naturam ſortita, ſed nec illud de ea dici queat, lignum eſſe pulcrum oculis, aſpectuque delectabile. Inſigne enim eſſe oportet, quod ſacra ſcriptura gemina ſignificatione expreſsit, non contenta dicere pulcrum oculis; quaſi id ad oblectamenti vehementiam ſatis non eſſet, niſi & illud adderetur, aſpectu delectabile. Si ne apex quidem vnus à Moſe fruſtra poſitus eſt; quantum rogo delectationis indicauit qui in illa ſumma, quam ſecutus eſt, breuitate, eiuſdem rei deſignationem duplicauit! Eximium fuerit, & præ ceteris omnibus eximium ſpectaculum neceſſe eſt, quòd hanc meruit in diuino Laconiſmo prærogatiuam. De nulla igitur vulgari arbore cogitandum, ſed de aliqua, quæ ſingularibus naturæ dotibus viſum oblectet. Platanus cùm omnibus, tũ ſic Xerſi placuit, vt eius gratia in ſolitudine cum vniuerſo exercitu ſtatiua habuerit, & eam torquibus aureis & armillis ornatam cuſtodiri curauerit. Verùm huic arbori, vt folia vitis pulcritudinem aliquã adferunt, ita ea tiliis noſtris multo eſt inferior, in quibus cœnacula & porticus ſupernè in ramorum tabulatis opere topiario paramus. Et certè nullam hactenus arborem vidi, quæ Tiliæ ſit conferenda, adeò vt ficum Indicam imitetur, illa quidem artificio & ductu humano adiuta, ſed minimè aſſequatur. Vidi enim ipſe tam latam, vt orbe tabulati ſui dimetientem lineam ſexaginta pedum contineret, ramis deinde ſurſum reflexis ad cœnacula & porticus orbiculatas concinnandas, è quibus medius caudex cacumine ſuo cælum petebat, pulcerrima coma pineum pomum referente. Diebus proximis fui in ſuburbano Didaci Aialij hominis mihi affinis, in quo præter dumeta & ſepes ex Oxeacantha denſiſsimas, & pulcerrimè

Tila.

tonſas

tonſas, præter porticum longiſsimam fornicatam è Corylis, Cornis, Ceraſis, Prunis, & aliis multis fructiferis arboribus conſtantem, præter ambulacra vitibus tecta, & plurimas cœnationes, veluti ſpecus fronde denſiſsima concameratas, & vndique ſeptas, quibus nulla aulæa conferri queant; præter collem vitibus conſitum, in quo ſuperiùs ambulanti, lætiſsimum & iucundiſsimum vndique ſpectaculum aruorum, ſiluarum, pratorum, hortorumque offertur; præter foſſas nauigabiles, elegantiſsima dimenſione & domum & hortum ambientes, & hunc etiam interſecantes, & illius partem è columnis ſuſpendentes; præter innumerabilem fructuum diuerſitatem, & cetera quæ in paradiſis noſtri ſtudioſiſsimè omnium gentium ad oblectamenta comparant; vidi & Tiliam, quæ tabulatū habet, in cuius medio rotundum fornicatumque eſt cœnaculum, circa quod porticus ad deambulandū, & ſpeculandum deſuper camporum hilarem multiplicemque ornatū aperitur. E medio arbos ipſa rectiſsimo altiſsimoque caudice citra ramos, veluti Abies, aſſurgit, cuius cacumen coma ad formam metæ depreſsioris gratiſsimo virore veſtit & exornat. Hanc ſi ſuperbus ille Perſarum Rex vidiſſet, non vnum modò diem, ſed complures iter myriadum ſuarum demoratus fuiſſet. Eſt profectò Tilia, omnium quas Europa habet arborum ad opus topiarium elegantiſsima, tum foliorum magnitudine, copia, virore & forma; tum ductili & ad quáuis flexionem accommodata materia; tum etiā incredibili ramorum luxuria & creſcendi celeritate. His accedit floſculorum gratiſsimus odor, qui longè lateque circà ſpargitur, atq; apes ita inuitat & oblectat, vt ad eos veluti temulentæ obſtupeſcant, & ad aluearia redire obliuiſcantur. Quocirca ab examinum magiſtris cauetur, ne aluearia in vicinia Tiliarum collocentur. Eſt ergo hęc arbor delectabilis in primis, ſed fructu non commendatur, quo nullum animal veſci aiunt. Qui igitur ficum Indicam non vidit, de hac ſibi eam imaginetur; & quod ars huic ſupernè præſtat, id illi infernè naturam perficere. Tiliæ etiam fulcris opus eſt, vel columnis ad tabulatorum latitudinem ſuſtinendam. Ficui columnæ vltro naſcuntur, citra omnem opem externam. Tiliæ folia magna ſunt, ſed minora quàm Aceri, Viti & Platano, à quibus populea ſiue hederacea etiā figura differunt. Ficui tanta ſunt, vt ſcutum æquent, & peltæ Amazonicæ tum forma, tum magnitudine comparentur. Quamuis igitur iucundiſsimum ſit Tiliæ ſpectaculum; longè tamen ſuperatur à ficu Indica. Confer his ficum noſtrā, & cogita quàm mereatur lignum dici pulcrum oculis, & aſpectu delectabile: de quo Horatius:

„ *Olim truncus eram ficulnus inutile lignum.*

Atque adeò in prouerbiũ abiit, cùm mens ficulna, & ficulnus homo deridetur. Citra igitur vllá vlteriorẽ dubitationẽ, ſic ſentio, hanc arborẽ tot cameris & fornicibus inſignẽ eam ipſam eſſe, de qua Moſes eſt intelligendus: quod ſi ante me aliis in mentẽ veniſſet, bone Deus, quantũ myſteriorum, quantum allegoriarum, quantum diuinarum hinc hauſiſſent contemplationum! Hiſtoricôs certè hæc arbor accepta, egregiè veritatem tuetur; eo quòd & pomum haberet dulciſsimum ad veſcendum, & folium maximum ad femoralia conſuenda, & eximium latibulum ad abſcondendũ. Deinde nomen ipſum Ficus cum Moſe conſentit, ita vt nihil ſit quod deſideretur. Impia eſt illorum cogitatio, qui arborem hanc ſymbolicôs duntaxat interpretantur, in quorum numero princeps eſt Philo Iudæus, homo vt doctus, ita periculoſe ad allegorias ſolas plurima ſacræ ſcripturæ loca deuinciens. Hic in Coſmopœia ſua, inter cetera hæc pronuntiauit:

Δένδρα γὰρ ἐπὶ γῆς οὔτε πέφηνέ πω πρότερον, οὔτε αὖθις εἰκὸς φανεῖσθαι ζωῆς ἢ συνέσεως, id eſt,

Neque enim arbores vitæ, vel cognitionis vnquam in terra viſæ fuerunt, neque eas probabile eſt viſum iri. Immo bone Philo, & viſæ ſunt, & videbũtur, & modò alteram, cui viſum ire lubebit, oſtendi. Equidem lubentiùs ſexcenta millia aureorum, ſi Princeps eſſem, ad hanc arborem videndam impenderem, quàm ad Barbaros nefarioſque milites alendos. Sed nunc nec ætas eſt ea, nec facultas. Ante viginti & plus eo ãnos ab Hérico Kneueto equite Anglo nomine Regis Henrici arrã accepi, qua conuenerat, regio ſumptu me totã Aſiã, quoad Turcorum & Perſarũ Regum cõmendationes & legationes admitterentur, peragraturũ. Ab his enim duobus Aſiæ principibus facilè ſe impetraturũ ſperabat, vt non ſolùm tutò mihi per ipſorũ fines liceret ire, ſed vt cõmendatione etiam ipſorũ ad confinia quoq; daretur penetrare. Sumptus quidẽ non exiguus erat futurus, ſed tanta erat Principi cognoſcendi auiditas, vt nullis pecuniis, ad hoc iter neceſſariis, ſe diceret parſurũ. O dignũ regia maieſtate animũ, ô me felicem, ſi Deus non antè & Kneuetũ & Regem abſtuliſſet, quàm reuerſus ab hac peregrinatione fuiſſem! Kneuetus in Galliã ſtatim vbi arrabonẽ dediſſet, legatus eſt, vbi de febre acuta mortuus, triremi atrata maximo omniũ dolore Londinũ eſt relatus: Rex paulo pòſt in morbũ incidit, quo tandẽ & ipſe ſublatus eſt, cũ quo omnis quoque ſpes illa mea iacuit ſepulta. Verùm quamuis Mercurius corporis oculis optato hoc ſpectaculo perfrui negarit; ex parte tamẽ illud in animo mihi cõpenſauit, vtpote cui nõ pauca caduceo illo ſuo demõſtrarit, quæ hactenus altiſſimis tenebris, ne ab vllo mortaliũ cernerẽtur,

oc-

occultauerat. Inter cetera & hanc arboré oſtédit, cuius effigié, citra inuidiá, omnibus delineaui: pro qua ſi nihil gratiæ referatur, idé patiar, quod nõ optimus modò quiſq;, ſed quod ipſe etiá Deus ab ingratis perferre cõſueuit. Apage nunc Philo, apage turba ſtolida Cabaliſtarũ, qui multa multis locis obtruditis digniſsima cerebro non humano, ſed caballino: quo fit, vt digni ſitis, quorũ impudens aduerſus hiſtoriam ſacram os ferreis & duriſsimis cõſtringeretur lupatis. Scimus non pauca eſſe, in quibus figurata tantũ locutio veritaté tuetur; at in hac arbore id negamus. Quotquot enim ſunt melioris notæ ſcriptores, veram & ſimplicé Paradiſi & arborũ hiſtoriá acceperunt: quam ſi tollas, Epiphanius dicet, vti olim ſcriptũ reliquit, ſi Paradiſus non eſt corporeus & ſenſilis, nõ eſt ficus, non folia, non comedit Eua ex arbore, nõ eſt Adam, nõ ſunt homines; ſed relinquetur, vt ipſa veritas ſit mera fabula, & omnia quæ ſcribũtur, ad Allegoriá reuocétur. Theophilus pulcerrimũ & amœniſsimũ locum ſelectũ docet, diuerſis & formoſis arboribus inſignem. Theodorus in Oriente Paradiſum collocat, & non paruũ terrarũ ſpatiũ cõtinere dicit. Origenes ité obſcuram quãdam veritatis imaginé, neſcio vnde acceperit, dum Paradiſi locum in terra medium eſſe putat, vti pupilla media eſt in oculo, atque Phiſon os pupillæ, ſiue στόμα κόρης ſignificare. Sed hi Paradiſum ſic acceperunt, quaſi ille ſolus locus Paradiſus eſſet, in quo Adam creatus eſt. Atque hac quidé opinione ſua meis inuentis robur addunt, quia dicam, in meditullio Aſię hanc arboré creſcere, ſub qua parétes noſtri latuêre. Scio per excellétiá in Oriente hortũ voluptatis pręcipuè fuiſſe, eo quòd illic maxima ſit vbertas & amœnitas omnium creſcentiũ: atque idcirco dici, hortũ ab Oriéte eſſe, quaſi diceretur, ab Oriente inceptũ plantari, eo quòd in Oriente optima & lętiſsima loca inueniantur, in quibus arborũ ceterarumq́ue rerũ ea eſt laſciuia & luxuries, vt meritò, ſi ad reliqua comparentur, hęc propriè videátur Paradiſi nomine digna. Hoc eſt igitur מִקֶּדֶם, quod noſtra tranſlatio, A principio, vertit, è qua verſione Hieronymus deceptus videtur, qui Paradiſum ante terrá plantatũ putat. Eſt Paradiſus tota quidem terra, ſed Deus ordine naturę, cuius ipſe auctor eſt, homini creato prouidens, ab Oriente pręſertim, vti à capite & principe parte, videtur plantationem incepiſſe. Sed ſunt, qui putent, Eden proprium loci eſſe, propterea quòd dicatur גַן־בְּעֵדֶן quo credunt ſignificari hortum in Eden. Verùm hi non animaduertunt, Be non ſolum pro In, in vſum venire, ſed etiam pro eo quod Latini Cum dicunt. Sic Be eden idem erit, ac ſi diceres, cum voluptate. Tota igitur ſententia erit, Plantauerat Deus hortum cum voluptate & deliciis,

(id

(id eſt,adiunctis his,quod idem eſt,ac ſi diceret hortũ plenũ voluptatis,quæ comes eſt perpetua pulcritudinis & ordinis perfecti)exorſus ab Oriente : vbi plantationem non ſolùm primùm tum hominibus oſtendit, ſed hoc etiam fecit, vt tanta hic creſcentium laſciuia eſſet,vt ab hoc,tanquam ob optimo, plantationem incepiſſe videretur. Quanquam enim à Deo omnia vno momento facta dicerentur, vti doctiſsimus quiſque opinatur;in hiſtoria tamen is ordo ſeruatur, qui naturæ noſtræ ad intelligendum eſt aptus. Quod igitur à Moſe dictum eſt, ab Oriente Deum plantaſſe Paradiſum,ſic intelligitur : ſi vſquam incepiſſet,hîc incepiſſet, vti ab optimo totius Paradiſi loco. Sint ſimul omnia à Deo facta, non tamen ſimul exponi hominibus poſſunt. At dum exponuntur, illo ordine exponuntur, qui naturæ rerum eſt conuenientiſsimus. Iam vt ſic Moſen explicemus, facit id quod additur גַּן־בְּעֵדֶן . Neque enim quamuis Paradiſi partem ab Oriente plantauit, ſed illam duntaxat, quæ deliciis & voluptate ceteris partibus præſtat. Alioquin enim non ex vno fonte in totum hortum per quatuor canales aquas deriuaſſet; quorum alij in Meridiem,alij in Septentrionem, alij ad Ortũ, alij ad Occaſum effunderentur; quo apertè conuincitur, totam quidem terram Paradiſum & hortum voluptatis fuiſſe,ſed per excellentiam nomina hæc Oriẽti maximè conueniſſe : vt ſi quis diceret, caput in homine, hominis nomine præcipuè dignum eſſe. Fons hic Oceanus eſt, quem ſemel è terra, ſiue מִן־הָאָרֶץ ; ſemel è loco voluptatis, ſiue Min eden, Moſes exire dixit. Et illic quidem vniuerſam terram irrigare,hic verò Paradiſum irrigare : vnde intelligi datur, idem Paradiſum eſſe,& idem vniuerſam terram, & idem rurſus Eden. Quamuis enim præcipuè in Oriente ad hominum voluptatem & delicias accommodata eſſet; tamen tota etiam & vniuerſa terra ad voluptatem erat creata. Nam ſumma cacumina montium perpetua glacie rigentia, eodem etiam conducunt,tametſi prima facie nihil illis triſtius videri poſsit. Cùm enim plurimis aquis ad magna flumina opus ſit, Deus hæc fecit, quò ex illis innumeri fontes ſcaturirent,atque in decliuia camporum ferrentur. Tota ergo moles aquarum terræ permiſta, Oceanus vocatur, qui variis locis varia flumina emittit ad hominum voluptatẽ. Quatuor autem præcipua enumerantur, quorum quamuis non certa ſit admodum interpretatio in tanta Hebræorum ignorantia; Phiſon tamen Gangem eſſe contendunt. Equidem quatuor enumerari exiſtimo,vt modò dixi,ad quatuor cardines mundi indicandos, quo ſciretur tota terra qualis qualis eſſet, Paradiſus eſſe, & ad delicias hominis comparata. Ad voluptates enim abſoluendas, omnibus opus eſt

iis, quæ diuerſiſſima in variis orbis partibus videmus. Sed quid dicet aliquis: Si tota terra ad voluptatem ſeruiebat, quare Deus hominem in ea collocauit ad operandum & cuſtodiendum, quibus in rebus nō voluptas, ſed labor & moleſtia continetur? Ita quidem arbitrarentur homines inertes, & qui nihil bene faciunt, niſi cogantur. Aliter longè Ariſtoteles iudicaret, qui nouit omnem ſolidam hominis voluptatem ita cum actione virtutis eſſe coniunctam, vt ab ea diuelli non poſſit. Actio enim & officium, omnem in animis voluptatē parit & abſoluit: nec quiſquam eſt qui gaudere queat, ſi ſit ocioſus, & nullam partem virtutis exerceat. Atque adeò hoc perpetuum eſt in omni habitu & facultate, vt tum demum eam nacti eſſe videamur, dū voluptatem ab exercitatione ſentimus. Operari igitur & cuſtodire hortum ante hominis peccatum, neceſſariam ſecum delectationem trahebat. Et nunc etiam iis, qui ad Paradiſi vitam nōnihil ſtudio ſuo enituntur, id euenire videmus, vt nihil magis volupe ducant, quàm hortos colere, ſerere, plantare, & cetera exequi, quæ ad conſeruationē & cuſtodiam pulcritudinis ſunt neceſſaria. An non putamus in ſummis deliciis Cyro fuiſſe, id quod de eo commemorant, dū manu ſua pulcerrimo ordine per decuſſes arbores terræ cōmitteret? Quid Maximinus, quid Diocletianus, quid alij infiniti è re ruſtica quæſiuerūt? an nō oblectamenta, atque ea quidem tanta, vt præ illis regna & imperia ſorderent? Verùm hæc conſideratio latiorem ad diſcurrendum campum deſideraret: quocirca omittatur. Qui Eden proprium nomen fecerunt, atque vni terræ parti orientali applicarunt, ij ſi excuſandi ſunt, hoc modo excuſari debent, vt idem ſummatim repetam. Quamuis tota terra eſſet Eden & voluptas, præcipuas tamen illa & primas partes tenebat, in qua Deus hominem principio collocauit; atque ideirco, non malo iure per excellentiæ figuram, Eden, præ reliquis partibus potuit vocari. Quòd autem totam & vniuerſam humidam materiam, per terram ſparſam, Oceanum dicam, atque hunc fontem Paradiſi eſſe velim; id facilè, vel Homeri etiam auctoritate, obtinerem, qui nō fluminum modò omnium, ſed omnium deorum huic generationem adſcripſit, aiens:

„ Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν ϗ μητέρα Τηθύν.

Et quod Suidas adduxit:

„ Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ ϗ πᾶσα θάλασσα
„ Καὶ πηγαί. ——

Sic Euſtathius, humidam omnem naturam, Oceanum appellat. Et Euripedes, è petra quadam Oceanum ſtillare dixit: quo loco in-

dicat Oceanum omnem humidorum naturam eſſe, è qua & fontes, & flumina, & maria oriuntur. Idem Salomoni placuit, qui omnia flumina in mare fluere, & hinc rurſus emanare dixit. Ariſtoteles veteres putat, Oceanum non ſolùm eam humidorum materiam appellaſſe, quæ terræ adeſt, ſed illum etiam fluxum & refluxum, quo modò halitus attrahuntur à calore, modò à frigore coacti, deorſum relabuntur. Atque hac ratione ad fontem Paradiſi pluuia etiam pertineret, quam ſcriptura non antè decidiſſe docet, quàm fons hortum irrigaret. Neque enim, ſi humor in terra non erat, vllo modo ſurſum trahi poterat, atque illic rurſus conſtringi, ad imbrem generandum. Videmus vetuſtiſsimis poëtis optimè cum Moſe conuenire, qui ante fontis huius, ſiue Oceani creationem, negat pluuiam in terram decidiſſe. Non parum facit ad hæc mea, vel illuſtranda, vel confirmanda, elegantiſsimus poëta C. Manlius, qui ſic cecinit Auguſto, de ſpiritu & ratione mundum gubernante, tractans:

,, *Quod niſi cognatis membris contexta maneret*
,, *Machina, & impoſito parêret tota magiſtro,*
,, *Ac tantum mundi regeret prudentia ſenſum;*
,, *Non eſſet ſtatio terris, non ambitus aſtris:*
,, *Hæreretque vagus mundus, ſtandoque rigeret;*
,, *Nec ſua diſpoſitos ſeruarent ſidera curſus:*
,, *Noxque alterna diem fugeret, rurſumque fugaret;*
,, *Non imbres alerent terras, non æthera venti,*
,, *Non pontus grauidas nubes, nec flumina pontum,*
,, *Nec pelagus fonteis, nec ſtaret ſumma per omnis*
,, *Par ſemper partes æquo digeſta parente.*

Quis hîc non videt, nubes è ponto, ac proinde imbres etiam procedere, ita vt ante fontis Paradiſi creationem meritò dicatur, non pluiſſe? Iam fontes etiam è pelago produci, doctiſsimus vates doctiſſimè ſcripſit, & noſtris conſentaneè. Cùm igitur plurimorum confeſsione, & aperta Moſis teſtificatione, in Oriente ſit locus ille, in quo Adam eſt collocatus, iamque inuenerim arborem eam, cuius fructum contra mandatum comedit; cuius foliis ſibi ſubligacula fecit; cuius in vmbroſo fornice latitauit; an non videor iam digito commonſtraſſe, qua Paradiſi, ſiue terræ, ſiue voluptatis parte, primi parêtes fuerint creati? Qua enim alia quàm illa, quæ huius arboris amœniſſimo ſpectaculo eſt inſignis? Sed rogabit fortaſſe quiſquã, quare Deus ab hac arbore potiùs abſtinendũ præceperit, quàm ab alia? Hoc quamuis hiſtoriæ limites egrediatur, breuiter pro eo,

atque

atque nunc ex tempore ſuccurret, explicabo. Cùm Deus liberum arbitrium homini dediſſet, atque omnium virtutum principiis ornaſſet, voluit illi aliquid dare in rebus per ſe neque bonis neque malis, ſed adiaphoris & indifferentibus, in quo diſceret hanc libertatem moderari. Verùm vt ſumma eius fuit benignitas & infinita clementia, pręceptum dedit ad obſeruandum omnium facillimum, & quod ipſa etiam per ſe ratio, vt optimũ, approbare deberet. Iuſſit enim, vt homines in tanta omnium fructuum ſaluberrimorum & obuiorum affluentia ab vno ſolo pomo abſtinerent. At quali rogo pomo? Exiguo & raro, ita vt propter paruitatem contemni, & ob raritatem non quæri debuerit. Inſani enim videatur eſſe, ſi quis maximis & vbique obuiis præteritis illud quęrat quod & minimũ ſit & rariſſimũ. Deinde cùm illa quæ dulciſſima ſunt facilè in bilem vertantur, ne ſalubre quidem fuit rarum hoc & minutulum pomum. Quis igitur iis neglectis quę corporis valetudinem tuentur, ad illa declinet, in quibus non rarum modò ſit & exiguum alimentum, ſed inſalubre etiam & noxium? Lex igitur hæc quamuis à Deo præſcripta non fuiſſet, ab ipſa tamen ratione ferebatur. Admirabilis ſanè conſenſus eſt naturę atque eius auctoris. Quid enim cõuenientiùs mandari potuit, quàm ipſum illud quod per ſe alienum à ratione videretur? Mitis ergo & vltra omnem mentis captum bonus opifex illam tulit legem ad liberum arbitrium exercendum ad moderationem, quæ facillima eſſet, ac rationi ipſi maximè conſentanea. Deinde nihil eſt quod magis homines tentet ad ea quæ vetita ſunt perpetranda, quàm ſi paſsim & vbique occurrant, & præterea vel vtilitatem aliquam, vel voluptatem allatura videantur. At hoc pomum ſic foliis occultabatur, vt nunquam niſi ſtudioſe quæſitum cerneretur. Quis ergo non admiretur, immò quis non indignetur & iraſcatur, dum cogitat primos noſtros parentes tam ſtolidos aut potius dementes fuiſſe, vt in tanta omnium fructuum copia, quos adductis ramis carpere poterant multo maiores, & ad corpus ſalubriter alendum efficaciores, huic puſillo, inſalubri, & non citra moleſtiam quærẽdo, inhiarent? Paruũ ſanè fuit præceptum, & ad obſeruandum facillimum, & in tali pomo, quod per ſe, quamuis Deus non iuſsiſſet, contemnendum videretur. Quamuis enim ad meridiandum, & vmbras captandas arbos maximè eſſet idonea, tamen illis caloribus, atque æſtu diei, cibus capi non debet, ſi quod ratio dictat, ſit ſequendum. Præterea ſiquid illis horis, quibus Sol maximè vrit, capiendum; id certè nõ cibus, ſed potus fuiſſet; atque ſi ad ſitim extinguendam aliquo vtendum fructu, is non prædulcis, ſed acidus potiùs erat quærendus; eò quòd

Pomum Paradiſi vetitum.

dulcia poma ſitim augeant, tantũ abeſt, vt extinguant. Nullam profectò ſumma Dei benignitas occaſionem reliquit, qua ad veſcendum vetito pomo parentes noſtri incitarentur. Quocirca lapſus quoque turpior, & grauiùs puniendus, quòd nõ obuio offendiculo, ſed quæſito corruiſſent, & quæſito contra omnem ductum naturæ, tametſi Deus nullam legem tuliſſet; propterea quòd, quo tempore hæc vmbracula eſſent ſubeunda, fructus hic non conueniret. Hinc igitur factum eſt, vt cacodæmon illius animalis formam ſumpſerit, quòd prę ceteris acie oculorum plurimum polleret. Erat enim pomulum illud in denſa foliorum caligine quærendum, ad quam rem illud maximè animal idoneũ videbatur, quòd cerneret quàm acutiſsimùm. Græci enim Draconẽ, à videndi facultate ſumma, ita vocarunt; & Nachas, quo Hebræi pro ſerpente vtũtur, inde videtur originẽ habere, quòd iis qui auguria captant, ſint omnes templi lituo deſignati partes oculis acutiſsimis obſeruandæ. Eſt enim Nachas auguriũ, & augurium capio, vel oculis comprehendo. Quamobrem Græci & Latini ſignificantiùs pro ſerpente Draconem poſuiſſent. Verùm quę de Dracone hîc interrogari poſſent, ea, quia ad loci deſcriptionem minimè pertinent, nunc non adducam, aliàs forſan explicaturus. Atque hæc quidem ſatis eſſent, ſi ad ſolam arboris cũ Moſis narratione conuenientiam ſpectaremus. Verùm quia hiſtoria hæc præter nudam & ſimplicem veritatem, quam aperuimus, altiſsima condit arcana, non erit citra operæpretium paucis ea indicare, quo cernatur, non hiſtoricòs tantùm, ſed ſymbolicôs etiam hanc arborem aptiſsimam fuiſſe, in cuius fructu primi parentes legem Dei tranſgreſſi dicerentur. Nam ſi natales conſideres, eo ipſo loco tantùm creſcit, in quo Paradiſus primum hominem accepit, in medio nimirũ, vnde ad omnes terras coloni mitterentur. Deinde, quamuis nata videatur, vt rectà cælũ petat, vbi tamẽ pluſculũ excreuit, ramos ſpargit in omnẽ partẽ, qui non ſurſum, ſed deorſum in terram reflectuntur, & non terram modò petunt, ſed in ea radices agunt. Eodem modo homines primi ad eum finem ab opifice erant facti, vt ſemper cælum intuerentur; & quamuis è terra producti eſſent, nunquam tamen mentem à cæleſtibus ad terrena retorquerent. Verùm arborẽ imitati, cogitationes ſuas deorſum reflexerunt, & vocem ſerpentis magis, quàm Dei, audiuerunt; atque ita contra legem eius, perinde atque arbor contra communem creſcendi rationẽ, terram rurſus ſunt ingreſſi, atque in ea radices egerunt: & hoc ſuo præpoſtero facto, non ipſi modò hanc prauitatẽ contraxerunt, vt ad terrena magis, quàm ad celeſtia ferrentur; ſed omnibus poſteris etiam eandem peſsimã procliuitatẽ reliquerũt.

Symbola arboris Paradiſi.

Quod

Quod perſpicuè notant caudices, matrem in orbe circũſtantes: qui, quamuis ad aſſurgendum enaſci videantur, vbi tamen ad altitudinẽ quandã excreuerint, mox matrem imitati emittunt & ipſi ramos, qui haud aliter atque priores, in terrã ſe quoque retorquẽt, & ex ea alios rurſus truncos eiuſdem naturæ producunt. Quæ, rogo, ſimilitudo propiùs poterat rationem primi peccati clariùs & euidentiùs aperire? quod ſymbolũ tã propè explicare corruptæ naturæ in omnes poſteros Adę propagationẽ? Nihil vnquã Naſo cecinit illo elegãtius:

,, *Pronaque cùm ſpectent animantia cetera terras,*
,, *Os homini ſublime dedit, cælumque tueri.*

Cùm igitur ſic nati ſimus, vt ad cæleſtia ſemper tendere debeamus: quo tandem veneno factũ eſt, vt ad terrena relapſi, radices rurſus in illis figamus? Quo alio, quàm illius arboris fructu, cuius hęc eſt natura. Videmus itaque Deum tã benignè in omnibus egiſſe, vt externo etiam ſigno moneret, ab arbore abſtinendum eſſe, cuius natura humanæ perfectioni prorſus repugnaret. O ſæuũ venenũ, ô apertum indicium ad venenum declinandum! Videtur opifex ipſe clamare, Nolite Draconi credere: neque enim diis eritis ſimiles, ſi fructu hoc veſcemini; ſed naturam arboris imitati, à deorum domicilio ad terram recidetis, & inde nullo pacto auelli poteritis, eò quòd radicibus firmis ſitis alligãdi. Iam quid ſibi volunt obſcuri fornices, quid denſæ vmbræ? Quid? vt intelligamus, ſi hanc arboris naturã comeſto fructu imbiberimus, fore, vt Sol Iuſtitiæ nos non illuſtret, ſed in perpetuis tenebris mens noſtra ſepulta iaceat, & quod Deus prędixerat, ſemper deinde ſimus futuri in vmbra mortis, à qua nec parentes, nec poſteri ſint liberandi, niſi ramis & foliis abiectis, ſalus noſtra arborem crucis aſcendat. Ceterùm quòd paruulus fructus atque rarus fuerit, licet dulcis eſſet; ſignificat omnem corporis noſtri voluptatem perquàm exiguam inde conſecuturam, neque illam inter varios dolores & animi ægritudines frequentem. Et quia dulcia promptiſsimè in amaram bilem commutantur, indicabat arbor pomo ſuo mox in amariſsimos dolores hanc puſillã ſuauitatẽ tranſiturã. Porrò folia plurima & maxima, & denſam vmbram inducẽtia, an aliud dicũt, quàm ſi pomulum ipſorum quis guſtauerit, eum talem fore, vt maximis & plurimis foliis totus contegatur, & rarũ & exiguum fructum producat? id eſt, vt ſuperfluis rebus luxuriet, quæ nullam vtilitatem ſint allaturæ, ſed fructus omnes virtutum oppreſſuræ. Qui fructus copioſos in plantis quærunt, ij diligenter laſciuiam foliorum decerpendo compeſcunt, ne ſint deſiderio ſuo impedimento, vel nutrimentum rapientia, vel vmbra ſua maturationi obſtantia.

Deinde quæuis folia, qua folia ſunt, id ſignificant quod ſuperfluum eſt, & minimè fructuoſum. Vana igitur hominum ſtudia, curæ, ſollicitudines, ambitio, auaritia, & id genus cetera in hominum vita, meritò poſſent folia nuncupari; quorum magnitudo & denſitas omnem nobis ſplendorem mentis tollit, & ſic caligine ſua inuoluit, vt nunquam ſinat ſplẽdidam veritatis lucem intueri. Fit his illud quidem, vt exteriùs magnas diuitias, ingentes pompas, ſuperbos titulos, & hæc omnia verè folia, comparemus: ſed interiùs & in cute ſimus omnium pauperrimi; exiles, raros, & propè nullos, pro tanto faſtu, fructus proferentes. Vbi enim minùs ſolidæ virtutis, & veræ frugis, quàm apud eos qui ſplendidiſsimo & multiplici veſtimentorum ornatu, qui Babylonicis palatiorum ſtructuris, qui cõuiuiis Apitianis, vel qui fartis & tacitis ſcriniis omnia præ ſe contemnunt? Hæc igitur & eiuſmodi folia ſunt exterius ad ornatũ comparata illa quidẽ, & magnum præ ſe ferentia faſtum, ſed nihil intus continentia fructuum homine vel infimi ordinis dignorum. quod arbos illa egregiè ſignificat, quæ non ſolùm non fert fructum pro eo atque magnitudo & vaſtitas exigeret, ſed ne tantillum quidem, quantum generatim quæuis vulgares plantæ producerent, vti bene Theophraſtus annotauit. Nec contemnendum illud eſt indicium, quod de foliorum forma quiuis naturæ non imperitus ſibi dari intelligit. Omnis hic ornatus, quo tam ambitioſa arbor compta eſt, foliis conſtat, non fructu: ſed quibus & qualibus foliis? Magnis nempe, ſed talibus, vt peltam Amazonicam referre videantur: cuius figura qualis ſit, Virgilius depinxit:

„ *Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis*

„ *Penthesilea furens.*

Eſt & Romæ in Vaticano labrũ ſepulcrale, Amazonum pugnam contra neſcio quos, inſculptam habens, in quo hanc lunatam peltarum figuram memini videre. Eſt igitur folium hoc ea forma, vt pediculo, Lunæ modo, adhæreat concaui medio, vtrinque cornua ad originem referens. Lunaris enim figura à Luna ſumitur, cùm neque plena eſt, neque ditomos; ſed tũ cùm cornibus eſt inſignis. Qui igitur Lunæ naturam nouerit, ei mox ſuccurret, quarum rerum teſſeram frondes hæ gerant. Non eſt huius loci, per minutias, quæ huc ſpectãt omnia peruestigare: hoc ſufficit, hac figura notari, nihil conſtans, nihil ſtabile, in eo inueniri, qui fructum huius arboris deguſtarit; at ſic perpetuò mutandum, vti hoc ſidus mutari quotidie videmus. Deinde quia humidæ materiæ Luna domina eſt, indicatur mentem eius qui pomum comederit, continentibus huius mundi

Luna. flucti-

fluctibus iactandam, nec vnquam ad portum aliquem peruenturam tranquillitatis. Denique, vt vno verbo dicam, non aliud figura hæc minitari videtur, quàm eum qui ſuperuacaneis his frondibus ſeſe veſtit, prorſus Lunaticum futurũ. Non addam ex Aſtrologis ea, quæ Lunæ attribuuntur: quæ licet plurima ſint, inter alia tamẽ hoc in pręcipuis prodiderũt, ſidus hoc femininũ eſſe, nocturnũ eſſe, atq; omnium humidiſſimũ, necnõ odio Solis teneri. Hæc enim altiorem difficilioremq́ue exigunt diſputationem, cui hoc loco vacare non eſt oportunum. Obiter tamen quiuis ex his intelligit, ſi res ita, vti tradiderũt, habet, quod hic eſt ſumendum, qui ſe Lunæ ſubiecerit, eum ſub imperio feminino ſeruire; nec mirũ eſſe, ſi tenebris noctis æternæ occupetur; atque ſemper fluctibus marinis ſimilis, vitam exigat perpetuis vndis, modò huc, modò illuc agitatam, denique talis euadat, vt Solem, vitæ luminiſq́ue auctorem, odio proſequatur. Quid his magis horrendum, quid magis abominandum? Attamen dum Adam ſe fructu huius arboris vinci permiſit, dum eius ſe obtexuit fronde, dum in tenebras eius confugit, an non hæc omnia mala ſubiuit? Subiuit ſanè, ſubiuit, & nos eodem pertraxit. Non ergo ille ſolus Euæ ſuæ iugo ſe ſubiecit, ſed omnes nos feminæ omnium peſſimæ & violentiſſimæ, carni nimirum, ſubiugauit; quæ non fluctuat modò ſemper diuerſiſſimis deſideriis, ſed prò dolor, ipſam etiam lucem odit. Has igitur & alias id genus merces in hac arbore venales eſſe ille indicauit, qui lunata hæc folia ex ea ſuſpendit: non aliter atque illi faciunt, qui hederam Baccho ſacram pro foribus ſuſpendentes, demonſtrant ſe vinum habere venale. Neſcio quis docuerit Heraclitum, mentem ſiccam, mentem eſſe prudentiſſimam: hoc ſcio Lunam humorũ omnium imperium tenere, adeò, vt non totũ modò Oceanũ, ſed ſigillatim medullas omnium moueat, nec vnquam eodem ſtatu eſſe permittat. Quocirca vel de naturæ ſecretis, quorum Adam conſcius erat, cauere debebat infauſtum hoc diuerſorium, cui huius Deæ imago pro inſigni ab opifice, qui fallere non poteſt, data fuiſſet. Verùm inuitabat eum immenſa amplitudo, pulcerrima ſilua, eximius viror, & cetera omnia, quæ ſpeciem optabiliſsimæ ſtationis præ ſe ferebant. Inuitabat etiam ſuauitas pomi, & cacodæmonis pollicitatio pręclara, in primis, qua Dij futuri maritus & vxor eſſent. Eodem modo mundus hic vitiorum omnium immenſus eſt, & multa foliorum maximorum pompa ſpectabilis: ſed quæcunque de arbore diximus, eadem in hunc quoque quadrant. In eo enim tam ſpecioſo vmbraculo, tam amœno, vt foris videtur, hoſpitio, omnia ſi introſpicias & examines, execranda ſunt quæ continentur, & in tam

vaſtis & immanibus promiſsis rarus eſt, & vltra modum exiguus fructus dulcedinis, quæ & ipſa tamen confeſtim in amarorem tranſit. Sed quid ego plura dicam? Inſanus ſim, & diuinæ ſcripturę iniurius, ſi huius arboris in medio Paradiſi plantatæ, vel vnicū arcanum ſignificatum me credam poſſe pro dignitate explicare; tantum abeſt, vt omnia eius ſymbola mihi cenſeam perſequenda. Hoc tamen non prætereundum, vnum inter cetera indicium eſſe, quo bene ſperare iubemur: Quanquam enim rami vndique circa caudicem in terram retorqueantur, & irradicentur; coma tamen arboris è medio exilit, & recta cælum petit: quo monemur, mentem noſtram non ſic eſu pomi corruptam eſſe, vt nihil in nobis reliqui ſit, quod ſurſum feratur. Reliquit enim nobis diuina clemētia ſcintillam adhuc quandá, qua quæ bona ſunt & cæleſtia, videmus & agnoſcimus. Nam nemo eſt tam improbus, nemo tam cæcus, ſit licet peſsimorum profligatiſſimus, qui non cernat quid æquum bonumque ſit, tametſi id nunquam ſequatur. Neque ſola Medea eſt, ſed omnis homo, cui hæc oratio conuenit:

„ ——*Video meliora, proboque*,
„ *Deteriora ſequor.*——

Apice igitur mentis noſtræ iuſtitiæ Solem adhuc intuemur; atque hinc fit, vt quamuis quis ſit improbus, peccare tamen ſe cernat, atque iudicio ſuo ipſe ſe condemnet. Hanc mentis noſtræ partem Synteresim Græcis quibuſdam appellare placuit, quia hac luminis diuini ſcintilla adhuc quædam conſeruaretur. Hinc fit, vt poſt commiſſa peccata, turpitudinem noſtram intueamur, atque eam tegere ſtudeamus. Hac Adam & Eua viderunt ſe nudos eſſe, exutos nimirum candidis diuini ſplendoris ſtolis. Quo igitur tegmine pudenda ſua velarunt? Friuolo ſanè & prorſus foliaceo, nec illo ſe ſatis tectos eſſe arbitrati, ad tenebras & obſcuros carceres confugerunt. Sed video me rurſus in latiſsimum myſteriorum campum rapi; cui emetiendo cùm par non ſim, ſatius eſt cohibere gradum, & ab arbore hac antè diſcedere, quàm in ea curioſiùs exploranda aliquid peccem. Nomen tamen eius non eſt ſubticendum, quod geminum nobis Moſes prodidit: alterum humanum, alterum, vt videtur, diuinum. Homines enim à dulcore & fructus quadam ſimilitudine ficum dixerunt. Deus verò arborem ſcientiæ boni & mali: eò quòd ab eius vetito fructu, ſcientia boni & mali oriretur. Ante eſum enim ſolius boni guſtum & cognitionem habebant; pòſt verò ſcientiam boni & mali. Quod profectò ipſa etiam arbor indicabat, quæ talis erat, vt plus tenebrarū, in quibus malum eſt, quàm lucis, contineret.

Arbor ſcientiæ boni & mali.

Habe-

Habebat tamen, vt dixi, vtrunque, ſed bonum in coma duntaxat cælum petente; malum verò copioſum vndique per omnes caliginoſos fornices latens, in quibus quotidie ſæpiſsimè animus noſter, fornicatur. Meruit igitur arbos hæc, vt lignum ſcientiæ boni & mali vocaretur, non ſolùm hiſtoricôs conſiderata, ſed vocata etiam ad allegoriam prima ſeſe ſtatim fronte offerentem. Bone Deus quàm artificioſus es ſymbolorum architectus, quantum myſteriorum in vna planta comprehendiſti! Excutiantur omnia Hieroglyphica ſigna, nullum inuenietur quod vel vlla parte ſui, cum hoc ſit conferendum. Et bene habet, quòd primum omnium ſymbolorum, primas inter omnia ferat: cui quanto reliqua propiùs acceſſerint, tanto maiorem laudem merentur. Non malè ergo Druides philoſophiam ſuam quercu cum ſuo viſco deſignarunt, quam nos ſuo loco interpretabimur, quòd putarint optima indicia ab arboribus petenda. Cui ergo nec hiſtoriæ apta expoſitio, nec arcanorum diuina quædã conſonantia ſatis erit ad credendum, hanc ficum lignum ſcientiæ boni & mali fuiſſe, ei neſcio quid tandem ſatis ſit futurum. Obſtinatis cerebris non ſcribo, ſed illis, qui rationibus inter ſe concinnè cohærentibus ducũtur. Inuentum eſt medium mundi, non eo quidem ſenſu, quaſi in orbiculari ſuperficie non vbique medium ſit, ſed illo, vt dicatur orbis habitati maximæ partis medium eſſe; vti cuiuis vel computanti, vel Chartas Geographicas intuenti, poteſt liquere. Inuenta etiam arbos eſt, quam alibi, quàm eo loco, creſcere hactenus non memini legiſſe. Locus item Moſi vel in Ægypto, vel in deſerto ſcribenti, omnino eſt Orientalis; vt bene dicatur Adam in ea parte fuiſſe Paradiſi, ſiue horti voluptatis, quæ Iudæis in Oriente collocatur, atque per excellentiam propriè Hortus cum voluptate, ſiue quod idem eſt, Hortus coniunctus omnibus deliciis, dici mereatur. Quamuis enim tota terra ad hominum delicias à Deo fuerit creata, nulla parte hominibus tam iniqua, vt non ad aliquem iucundum finem referatur, atque hoc modo fons ei attribuatur, è quo quatuor flumina egrediuntur, numero hoc in elementis corruptibilibus perfecto, cetera omnia indicante, quæ ſimiliter ad vſus hominum per hortum hunc fluunt: eſt tamen aliter Paradiſus intelligendus, dum de iis agitur quæ ad Adamum & Euam ſpectant. Nam hi in certa parte orbis creati ſunt, & de fructu vetito comederunt. Hæc igitur pars, quam ſolam humanum genus expertum eſt, hortum voluptatis eſſe, per excellentiæ figuram Paradiſus, Eden & Gan be eden nominatur; tum quia, quamuis tota terra talis eſſet, vt voluptati hominum ſeruiret, Adam tamen eius partem nullam aliam cum hac vo-

luptate vidit, quàm illam in qua creatus eſt; tum quòd hæc etiam orbis præcipui præcipua pars, & in meditullio Aſiæ conſtituta maximè ſit à natura ad voluptatem comparata. Neque verò ad hoc ſolùm noſtra progreſſa eſt examinatio, vt Indiæ hanc prærogatiuam generis humani adſcriberemus; ſed ex arbore etiam ſcientiæ boni & mali cognitum eſt, intér Aceſinem & Gangem, vbi ad confluentem Hyarotidis creſcit, primum hominem collocatum fuiſſe. Bene itaque Hebræi tradiderunt, locum, in quo hortum, ſiue Paradiſum Deus plantauit, Eden vocari, & eum eſſe in medio mundi, perinde atque pupilla eſt in oculo: ſed Origenes qui hæc adduxit, perperam ex his intellexit, Eden antè fuiſſe quàm hortus plantaretur: quod Hieronymus videtur ſecutus. Volebant illi loco nomen à voluptate datum eſſe, in quo hominem Deus conſtituit ad Paradiſum cuſtodiendũ, atque eum in medio eius orbis eſſe, qui præcipuus eſt inter omnes terræ habitatæ partes. Vbi enim maiores deliciæ in toto terrarum orbe, quàm in meditullio hoc Aſiæ eſſe ſcribuntur? Deinde vbi Adam faciliùs omnibus animantibus nomina dediſſet, quàm illic, vbi omnia inueniuntur? Seminarium igitur hominis ad Paradiſi cuſtodiam conſtituti, optimè loco huic fuit commiſſum, vnde ad omnes partes diſtribueretur. Expulſus autem hinc fuit non locali motione, ſed terræ naturęque permutatione, quam Deus ob ſerpẽtis fraudem verbo ſuo induxit. Terra enim ante execrationem Iouæ, Paradiſus erat & hortus voluptatis: pòſt verò ſpinas ferens & tribulos, laboribus & ſudoribus multis exercenda fuit, vt victum ſuppeditaret. Eiectus itaque eodem manſit loco, ſed diſpari admodum conditione. Antè victurus erat, vt Heſiodus in aureo ſeculo ſcripſit; & pòſt omnia dolorum & moleſtiarum plena, vt meritò regio in qua miſerabilis vitæ fuit exordium, Hauilath nominetur. Sed video me quorundam aſſertione tentari, qui crediderunt inter Paradiſum & Adamum exulem, torridam, quam vocant, Zonam interiectam fuiſſe, atque eam ſignificari allegoricôs per Cherubim & romphæam flammantem. Verùm hi bis peccant: ſemel, quòd Paradiſum aliud ab vniuerſa terra faciant; iterum, quòd falsò credant, torridam Zonam eſſe inhabitabilem, ob nimium Solis ardorẽ; quod non ita eſſe, præter rationes ab Auicenna adductas, clarum euaſit noſtræ ætatis nauigationibus, quæ regiones temperatiſsimas ſub ea inuenerunt. Narrauit mihi Epiſcopus Palentinus, is, inquam, qui Pizzarrum cõſiliis ſuis fregit, ad ipſum æquinoctialem montes eſſe ob niuem frequenter inuios; in quibus perinde atque in Europæis glacies quouis tempore queat inueniri. Inter Tropicum Capricorni & Æquinoctialem

ctialem, tantum abeſt, vt torrida ſit terra, vt contrà potiùs humore nimio partes quædam Breſiliæ peccent, quàm ſiccitate: quod ex ipſis didici, qui illic in arce Scotorum habitarunt. Nec calore etiam nimio eius regionis incolæ aduruntur, ſed in perpetua quadam temperie verſantur. Sed fruſtra hæc repeto, cùm libro tertio ſatis latè, de regionibus inter Tropicos ſitis, ſit diſputatum. Quid igitur ſibi vult Cherub cum flammante gladio? Id enucleabit Diuus Paulus, qui iudicē non fruſtra portare gladium dicit, ſed eo in ira ſua ſcelera vindicare. Quid verò Cherubim aliud ſunt, quàm diuinæ poteſtatis miniſtri, qui pro diuerſitate officiorum, diuerſas ſolent habere figuras Hieroglyphicas, plerumque tamen ſemper alatæ pingebantur. Cherubim igitur hic iuſtitiæ diuinæ adminiſter eſt, ob quam cauſam gladium dicitur habere. Is autem flammare dicitur, propter iram diuinam, quæ flammæ comparatur. Poëtæ pro ea fulmen Iouis poſuerunt, fabulandi occaſione hinc fortè ſumpta. Gladius igitur Iuſtitiæ ſignum, Apoſtolo auctore; Flamma verò iram ſignificat, quæ ſcelus primorum hominum pro eo atque clementia patiebatur, puniuit. Hæc ſimplex eſt & aperta interpretatio, veritatem neceſſariò allegoria cuſtodiens, cùm angelis neque corpus, neque gladius, neque flamma ſit citra figuram tribuenda. Nihil igitur commoueor illorum auctoritate, qui torridam hîc Zonam comminiſcuntur. Primi ergo parentes, primas ſedes habuerunt in India, vbi ad fluuium Aceſinem & Gangem vltrà citraque, maxima ſtatim accepere incrementa. Vnde nomen Phiſon maiori flumini datum, à multiplicando diffundendoque Hebræis factum. Non enim ſolùm homines ad eum innumerabiles ſtatim extitêre, ſed vim etiam illam habet, vt fructus omnes terræ eius irrigatione mirum in modum creſcant & augeantur, tum numero, tum magnitudine. Eodem enim, quo Nilus, modo terram fœcūdat, ſed latiùs multò diffuſus. Plinius, cùm intra alueum cohibetur, vbi minimus fluit, octo millium paſſuū latitudine; vbi modicus, ſtadiorum centū eſſe dicit; latitudine nuſquā maiore paſſuum millibus viginti. Sic enim corrigēdus eſt codex, vt è Solino & Martiano fit perſpicuum. Atque inter ceteras hanc quoque cauſam eſſe credo, ob quam ad Orientem verſi, Deum adoremus, tametſi Sol vel in medio ſit cælo, vel Occidente, vel Antipodas etiam illuſtret. Quò enim potiùs Adam ſpectaſſet, quàm eò, vbi Deum reliquerat? Neque enim in Oriente magis eſt Deus, quàm in Occidente, vel Meridie: neque exiſtimandū eſt, morem hunc à Chaldęis, Solem adorantibus, ſumptum fuiſſe. Dum igitur Orientem aſpicimus, videmur rogare, vt ad illam

Fulmen Iouis.

Gladius flammens.

Phiſon.

beatam vitam liceat reuerti, vnde vt eiiceremur, parentes noſtri commeruerunt. His ergo indiciis & aliis multis, quæ de naturæ ſinu petere poſſem, arbitror inter Gangem & Aceſinem primum hominum genus multiplicatũ eſſe, atque inde ad ceteras regiones progreſſum. Eſt tamen tollendus ſcrupulus, qui poſſet exoriri, ex eo quòd Iſmael quoque dicatur in Euila ſolitudine habitaſſe, quam ſcriptura ſancta eſſe ait in deſerto Sur, è regione Ægypti, & inde tendere vſque ad Aſſyrios: quod cùm ad Arabiam deſertam, & Arabiam felicem, & Arabiam petræam, in quibus Iſmaelitæ hactenus habitant, pertinere ſciamus; fateri cogimur, homonymôs nomen hoc in vſum venire, & Arabiam ita vocatam, vel à dolore matris Agar, cùm ab Abrahamo eſſet eiecta, vel ab Euila vno de filiis Chuſi; quod potiùs credo. Adam ergo Heuilam ad Phiſon, omnium Indiæ fluminũ maximũ, tantiſper habitauit, dum Cain inuidia de ſacrificio concepta Abel fratrem ſuum occidiſſet. Tum enim homicida, & patris, & Dei faciem fugiens, vlterius proceſsit ad eam plagã, quę illi terræ, in qua in horto Eden primi homines peccauerũt, oriẽtalis eſt. Creſcente deinde paulatim multitudine & malitia Cainorũ, & duobus aliis homicidiis à Lamecho commiſsis, veriſimile eſt Adamum paulatim conſortium vitioſæ ſobolis ſuæ declinaſſe, atque id magis multo feciſſe, poſtquam alius ei filius, Abelo pietate nihilo minor, natus eſſet. Cainis igitur Orientis plagam, & pinguiſsima, & optima quæque rura occupantibus, vti prauorum hominum auaritia & violentia ſemper latiſsimè regnat, bonus pater cum Seth coactus eſt ad Occidentem & Septentrionem ſenſim ſedes promouere, atque id quàm longiſsimè poſſet; ne contagio malorum ad bonos quoque ſerperet. Atque hæc prima fuit gentium diuiſio, quæ tantum induxit diſcriminis, vt poſteri Seth, filij Dei; poſteri Cain, filij hominũ vocarentur. Qua verò ætate hæc diuiſio contigerit, diligenter eſt à Moſe annotatum. Dicit enim tempore Enoſi filij Sethi contaminatam fuiſſe inuocationem nominis Iouæ, ſi interpretationem eam, quam Onkelus Targuman reliquit, ſequamur: ſed de hoc pòſt, dum nomen Enos ad veram impoſitionis rationem examinabo. Nam Cain non ſtatim deſeruit adorationem, quamuis vagus eſſet atque profugus, conſcientia quoque vagabunda, vti fieri videmus in illis, quorum animus labaſcit; nec dum tamen ſunt in malis ita obſtinati, vt non agnoſcant ſe peccare; quod de nomine Enoch pòſt paulò docebo. Verùm tempore Enos, in apertam iam defectionem ab Eccleſia, homines Caini inciderunt, an vnà cum patre ſuo Cain, non eſt certum de ſcripturæ teſtimonio. Hos igitur fugientes Adam, & Sethini à Gange ad In-

dum

dum verſus Caucaſum declinarunt: quò ſiquid Caini contra ipſos molirentur (vt rara pax eſt improbis & turbulentis hominibus) ad vicinos montes & ſiluas confugere poſſent. Quamuis enim pater omnium eſſet Adamus, tamen tribus iam exemplis monitus erat, non eſſe fidendum generis ſui prauitati. Deinde verebatur, ne Sethus quoque & eius nepotes, aſsidua eorum conſuetudine, quibus ius erat in armis & libidine, corrumperentur. Non potuit tamen paterna pietas tam vitijs eorum exaſperari, vt longiùs diſcederet, quàm vt poſſet aliquando monitis ſuis, deuias mentes ad Dei cultum, & ad rectas leges hominum animis inſcriptas, quamuis characteribus obſcuratis atque corruptis, reuocare. Manſit igitur in eadẽ quidem India, ſed viuendi longè aliud genus ſecutus, inter ſuos ſtatuit nihil citra rationem gerendum eſſe, docens caput rerum omnium agendarum duobus fontibus emanare: quorum alter tamen ab altero occulto meatu ſcaturiret, Deum nimirum ſupra omnia honorandum: & proximum cuique, vt ſeipſum, eſſe amandum. His enim duobus præceptis, omnem moralem & ciuilem ſcientiam cõplexus, exercebat ſuos quotidie interrogando, an in hoc, an in illo, vt quiſque aliquid commiſiſſet, Dei honorem & proximi amorem cuſtodijſſent. Ad Deum itaque honorandum magiſque colendum, opera eius admirabilia in terris, in cælis, & ſingulis vtrobique ſe offerentibus, diligentiſsimè & ſumma opificis reuerentia ſemper intuebantur, quo lumen illud in vmbroſa arbore perditum, rurſus in arboris coma, id eſt, in mentis apice inuenirẽt. Hinc piæ adorationes, ſuaueſque contemplationes oriebantur; illæ quidem ſed ſemper felle illo viperino infectæ, & folijs vanitatum humanarum obfuſcatæ adeò, vt quamuis maximè contenderent alis ſe ad ſuperiora & omnium vnicam cauſam attollere, ſentirent tamen ſemper pondus appenſum, quo ad inferiora, magna, & inſuperabili vi, traherentur. Hæc enim erat illa ſcientia mali, qua malos quidem ſe eſſe ſentiebant, ad mala procliues omnia, à Deo & diuinis auerſos, neq; viris voluptatibus & puris in illis perfrui, in quibus ſumma bonorũ contineretur: ſed huius labis eluendæ nulla inueniebatur nec ratio, nec via. Neque enim licet caligantibus oculis, & in vmbra arboris, cuius pomum comederant, vix obſcuras imagines intuerentur; ſic tamen fuêre excæcati, vt crederent humanis viribus ſe poſſe purgari; quemadmodum Socrates, & ante eum Pythagoras, & alij Philoſophorum pueri ſomniabant. Orabant igitur creatorem ſuum, vt peccatum remitteret, caligimen ſuperbiſsimæ arboris & obſcuriſsimæ illuminaret, atque eam mentibus humanis aciem referret,

vt poſſent tandem Deum intueri, in eo ſupremam beatitudinem eſſe intelligentes quidem, ſed reperientes ſe illuc non aſpiraturos, niſi à Deo noua gratia daretur. Deus igitur miſertus miſerorum mortaliũ, vt iuſtitiam ſuam ęternam violare non poterat; ita promiſit ſe miſſurum eſſe agnum, cuius ſanguine execranda hæc labes, & mortiferum tabum eſſet abluendum: quod pij viri credentes, & firmo animo ſperantes, magnis amoris ſtimulis, ob tantum clementiſſimi patris æterni beneficium, incitabantur ad vniendos animos ſuos huic medico, qui & medicus eſſet, & medicina; qua ſumpta, certus reditus foret, non ad Paradiſum terreſtrem, ſed ad Paradiſum cæleſtem. Hoc igitur cibo beatitudinis & creditæ & ſperatæ firmiſsimè vires ſuas reficiebant, ad cæleſtia maiore amore atque deſiderio complectenda, quàm antè feciſſent. Audiuerant enim à ſemine Euæ, caput Draconis, à quo erant intoxicati, contritum iri: quod quid aliud ſibi volebat, quàm de ſola muliere naſciturum inter mortales, qui perditam generis humani ſalutem repararet? Hac itaque ſpe firmi, Deo gratias agebant, & iam tum cæleſtem vitam, poſtquam terreſtrem voluptatis hortum amiſiſſent, meditabantur. Sed quia carnem ſentiebant ſpiritui aduerſari, & ſuauiſsimum hũc animorum paſtum impedire; ieiuniis, & ſobrietate, & aſsiduis laboribus, eam domabant, quò faciliùs eam vincerent, & ab eius obſcuro carcere, qui arboris vetitæ vmbroſo ſepto ſignificabatur, ſe liberarent. Hæc igitur filiorum Sethi, & eorum, qui Adamum ſequebantur, creditur fuiſſe viuendi ratio, ad quam omnia ſua inſtituta & mores formarent; qua de cauſa Sethini filij Dei appellantur. E diuerſo Caini cum ſuis, omnia ad voluptatem corporis referentes, per fas, per nefas opibus congerendis inuigilabant, quo immanem illam & inſatiabilem beluam cupiditatum placarent. Statim igitur inter illos arces ædificari, caſtra muniri, pecora abigi, fieri cædes, & ſimilia quibus mancipia voluptatum implicantur. Huic vitæ, quia multis opus eſt, quibus Socrates ſe dixit non indigere, artes variæ ſunt inuentæ. Alius inuenit tentoria, quibus vaga latrocinantium, & magna armenta & greges paſcentium vita tegeretur. Alius inuenit artem ferrariam ad gladios & arma, & id genus cetera ſeruituram. Alius Muſicam, qua ventres & lumbi turgentes ad illa titillarentur, non ſolùm gula, ſed auribus etiam, in quibus ſummum bonorum collocabant. Inter hos Lamech duos ſe occidiſſe vxoribus fatetur, vt iam Cain non ſolus haberetur latro. Similia verò quamuis memoriæ non ſint prodita, permulta accidiſſe cogitanda ſuccinctus ſcriptor reliquit. Vt igitur hoc genus hominum, non rationis ductu, ſed libidinis, omnia

agebat;

agebat, ita neceſſe erat inter ipſos frequentes rixas, ſimultates, & bella exoriri: & quamuis ipſi ſibi ipſis pacem manibus, non rationibus, poſſent tueri: tamen probis viris, quales erant filij Dei; ſiue Sethini, id eſt, qui Dei ductum ſequebantur, non tutior apud illos habitatio fuiſſet, quàm ouibus apud lupos. Neceſſariò igitur, ſicut ſcopo bonorum, & vitæ totius inſtitutis plurimum differebant; ita & locorum intercapedine diſtare debebant. Quia verò Cain ſe ipſe execranda fratris cæde cruentauerat, & ob id furiis agitatus vehementioribus quàm pòſt Oreſtes, cœtum bonorum & eccleſiam Agni reliquerat, videndum quò commigrarit. Egreſſus, inquit Moſes, Cain a facie Iouæ, habitauit profugus in terra, ad Orientalem plagam Eden. Hìc multa eſſent expendenda, ſi hiſtoriam ad ſymbola applicaremus. Egreditur Cain à facie Domini; quod eſt Hebræis מִלִּפְנֵי miliphne. פָּנָה eſt reſpicere & intueri. Diſcedit igitur, ne Ioua amplius eum intueatur oculis illis, quibus lucem vitæ omnibus infundit. Sic egreſſus eſt Iuda ſecundus Cain, qui ſecundum Abelem, non occidit ille quidem, ſed vendidit ad occidendum. Periculoſus diſceſſus, & tragicum habiturus exitum, à quocunque tandem fiat. Habitauit deinde vagus & mobilis, & huc illuc profugus, non magis locis quàm animi perturbationibus. Nam extra benignum Iouis aſpectum, nulla poteſt eſſe animi tranquillitas. Fluctuant enim ſemper & titubant, qui cœtum bonorum declinant; & multo magis illi qui à facie Dei ſe ſubducunt, qui ſolus cauſa eſt omnis animorum firmitatis. Sed ſatius eſt vacillare, quàm ſic cadere, vt omnino nec ſurgas, nec ſurgere connitaris; atque adeò ne cogites quidem amplius te cecidiſſe, ſed quaſi ſtationem tuam non deſeruiſſes, ita in cœno vitiorum voluteris, atque eo haud aliter atque immundus ſus oblecteris. Qui enim tales ſunt, iam non amplius vagi aut fluctuantes ſunt nominandi, ſed deſperati, & opificis ſui penitus obliti, quales tempore Enos pòſt extitere. Eſt hìc illud non oſcitanter prætereundum, quod vocem Nod alij aliter ſint interpretati. Noſtra Latina verſio reddidit profugum, cui Onkelus & Thargum Hieroſolymitanum ferè conſentiunt; ita interpretati, vt Latinis vagus mobiliſque intelligi poſsit. Græcus textus loco Nod habet Naid, proprium id loci nomen faciens; vt ſit, Habitauit in terra Naid è regione Eden. Hieronymus in epiſtola ea ad Damaſum, qua de filio prodigo diſputat, eodem modo, quo Græcus, habet: Et Cain egreſſus à facie Domini, habitauit in terra Naid; quod ſane à vulgata noſtra editione longiſsimè diſtat.

Placuit

Placuit tamen adeò hæc lectio illis qui Complutenſibus Bibliis imprimendis præfuerũt, vt in Chaldæo quoque Thargum, Denod pro Nod excuderint, ponentes Bearaa de Nod, id eſt, in terra Nod; pro eo quod eſt Hebræis, Beerets Nod, quod Latinis, in terra vagus, diceretur. Miror equidem quare ab aliis Onkeli exemplaribus hoc loco diſceſſerint, niſi fortè voluerint Hieronymo & Græcis, ſcripturæ hac mutatione gratificari: quod ſi fecerunt, fatendum erit, plus illis ingenij & eruditionis, quàm fidei & integritatis fuiſſe. In Vr Chaldæorum, procliuius fuit, ex igne & flammis ciuitatem facere, quam Ioſepus ſua etiamnum ætate ſe iactare dixit Arami ſepulcro. Verùm hîc, cùm Nod ſit in Caini condemnatione idem, quod vagum vel fluctuantem & errantem ſignificans, quidni vox eadem in latæ ſententiæ executione repetita, pro eadem re poſita dicatur? Execratus enim Deus Cainũ, dixit fore נע ונד, id eſt, mobilem & fluctuantem; vel, vt noſtra Bibliorum editio habet, vagum & profugum. Cainus deinde ſciens, nihil à Deo prædici, quod non ita eſſet futurũ, dixit ſe in terra fore vagum & profugum. Poſtremò Moſes docere volens, ita verè contigiſſe, addidit eum habitaſſe ad orientalé plagam Eden, profugum, id eſt, Nod. Quid, rogo, hîc cauſæ quiſquam inueniat, ob quam putet, Nod tertio loco aliud ſignificare, quàm primo? Et tamen videmus Hieronymum & Græcos vltimum hoc Nod, neſcio cui ciuitati applicare. Tulerat Deus ſententiam: Cain eiſdem verbis & accepit & recitauit: Moſes, ſeruato altero duorum idem propè ſignificantium, narrat mandatam executioni. Quid igitur eſt, quod cogat nos ciuitatem ſomniare, inutili, & non neceſſaria anticipatione? Vbi verò terrarum Adam fuerit, cùm eſſet in Eden, modò mihi videor ſatis oſtendiſſe; & ſi non ſatis id feci, hoc iterum loco adiuuabor. Si enim hortus, qui Adamo erat Paradiſus, in terra non fuiſſet, quînam conueniret, habitationem Cain comparatione horti Edeni definire? Equidem in Moſe ſic verſor, vt nihil ab eo non indoctum modò, ſed ne myſteriorum quidem expers dictum exiſtimem: quod qui non arbitratur, is non citra periculum libros eius leget. Scio enim quoſdam irreuerenter, & illotis pedibus hoc ſacrarium intraſſe, atque adeò nihilo ex eo meliores egreſſos, aut doctiores, vt pro pietate retulerint Atheiſmum. Cain igitur iam ſecurus eorum quæ Iupiter vellet, ſuiſque viribus & ingenio confiſus, ab Adamo & reliquis Eccleſiæ principibus ſic diſceſſit, vt putaret ſe loca inuenturum beatiora, quàm ipſe Deus homini in Eden dediſſet. Quò enim Deum ſuperare videretur, domicilium ſibi elegit, magis ad Orientem vergens, in eo progreſſus genere, Planeta-

ſum

rum errorem ſecutus, qui ab Occidente in Orientem progrediūtur, motus ſui finē facturi rurſus in Occidente. Bone Deus, quàm omnia hîc ſunt arcanæ diuinitatis fœcunda! Simus hic eo contenti, Orientalem plagam collatione Edeni horti & habitationis Adami à Cain fuiſſe occupatam, atq; in ea non multis pòſt ætatibus ciuitatem filij nomine conditam. Quando igitur priùs ſatis clarum feci, Adamum cum ſuis neceſſariò declinaſſe domicilia & commercia Cainorū, tum ne ab illis vim pateretur, tum ne grex Domini peſſimæ ſcabiei traheret contagionem; & iam conſtet, qua parte illi conſederint; non poteſt obſcurum manere, quorſum filij Dei paulatim domicilia proferre ſint coacti, nimirum ad Occidentem verſus Indum à Gange proficiſcendo. Hæc itaque prima fuit Eccleſiæ & impiorum diuiſio, vt locis, ita vitæ genere quamplurimū alteros ab alteris diſtinguens. Ceterùm cùm Caini iam longe lateque imperium protuliſſent, par eſt credere, quòd filios etiam Dei iugo ſuo ſubmiſerint, eò quòd rationibus, non armis; fuga, non prælio; ſummiſsione, non ſuperba pertinacia, ſe defendere didiciſſent ab eo, cuius ductum ſequebantur. Nam hæc arma parum valent ad mundanum regnum, in quo caro & Cacodæmon ſceptra tenent, vel acquirendum vel tuendum. Dat quidem regna Deus; ſed prouidētia tam occulta, vt plura impij quàm pij capiant: adeò vt ſuum ipſius filium Atheis ſubiecerit; & iis non aliorū modo, ſed patrię etiam tyrannis. Quanquam igitur principio malorum hominum ſocietatem probi viri declinaſſent, temporum tamen ſucceſſu à potentioribus ſunt ſubiecti, non animorū quidem ſeruitute, ſed ea quæ in poſſeſſionibus externis conſiſtit. Coacti ergo ſunt, vellent, nollent, frequēter in vrbes Cainorum venire, tum ad ea inferenda è rure ſuo, quæ vrbanis hominibus ſunt neceſſaria; tum ad ius audiendum, & illa exequenda quæ fuiſſent imperata. Magna hæc fuit probitatis clades, & principium corruptelæ liberorum Sethi. Quis enim vnquam iuuenis vidit Venetias citra damnū innocentiæ? Quis crebrò illic fuit, vel diu manſit, vt nō plurimum perdiderit veræ integritatis? Demum quis vnquam habitauit, & non fuit corruptus, & peſtilenti contagione perditus? Exēplo vtor luculento, & quàmplurimis noſtratibus probè cognito atq; perſpecto. Quis in hac vrbe viuere poſſet ſcortorū ignarus? Nemo certè, nemo, vel pauci, quos æquus amauit Iupiter, atque ardēs euexit ad æthera virtus. Eodem igitur modo filij Dei, cùm rure ſuo relicto, ciuitates & oppida Cainorum cœperunt frequentare, paulatim venenum biberunt, atque id toties & tantiſper, dum toti ebrij, fucatās meretrices, pro honeſtæ formæ virginibus, amplecterentur. Atque hac ſua inſania

non ſe modò corruperunt, ſed honeſtiſsimas etiam virgines, quæ cùm viderent, ſe præ ceruſſatis & miniatis, atque adſciticio ornatu ſe venditantibus & obtrudentibus contemni; non potuere non vinci, & eò etiam adduci, vt natiuo pudore deſerto, meretriciũ morem imitarentur; atque ita tandem mereri, vt non ampliùs filiæ Dei, ſed filiæ hominum dicerentur. Creuit itaque hoc malum in tantum, vt per vniuerſum orbem graſſaretur, non aliter atque peſtis quædam Pandemos. Optimè ergo Moſes, qui dicit, Vidētes filij Dei filias hominum, quòd eſſent pulcræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant. Breuiter enim, & pluſquam Laconicôs ampliſſimum contemplationis campum, ſic paucis verbis incluſit, vt ſignificantiſsimè tamen totum depinxerit iis, qui oculos habent apertos. Nam cùm nemo poſsit Deo ſeruire & mundo, qui hominibus conſtat, in quibus caro regnat; bene filios Dei vocauit, & filias hominum; quòd illi Dei ductu vixiſſent, hæ mundo totæ ſeruiiſſent. illi honeſtam vitam, ruri, & naturæ conuenientem, egiſſent; hæ in ciuitatibus totas ſe compoſuiſſent, non vt Deo, ſed hominibus, placerent. Illexerunt ergo hæ etiam illos, qui ab optimis parentibus, & diuinis viris, à quibus nomen Dei tulerunt, deſcenderunt; & ſic pellexerunt, vt eas vxores ducerent, atque hoc ſuo facto efficerent, vt omnes tales euaderent, quales illæ, quæ placuêre. Hinc igitur nati ſunt Gigantes, quos Hebræi Nephelim nominarunt, id eſt, cadentes; eò quòd patres habuerunt, qui à diuina illa viuendi formula, & altiſsima virtutis arce, in barathrum vitiorum infimum & obſcuriſsimum ceciderunt. Vnde enim rectiùs filij nomenclaturam accipiant, quàm à patribus? Inſignis profectò caſus hic fuit, & magna ratione in filiorum nomine, memoriæ æternæ traditus; quo omnes moneantur, ne cadant à virtutis arce ad voluptatum carceres, à lucis ſupremæ ſplendore, ad tenebrarum extremam obſcuritatem. Inſpirator ille ſcripturarũ omnium ſacrarũ, & idem optimus vbique interpres, bene nos monuit, dum dixit: Qui ſtat, videat ne cadat: quaſi diceret, Nolite Gigantum parentes imitari; qui cùm ſtarent, ceciderunt; & caſu ſuo filiis & nomen dederunt, & vitiorum omnium originem, ob quæ Deus humanum genus aquarum inundatione deleuit. Videmus itaque clariſsimè, quid ſit cadere, & qui cadere poſsint: illi nimirum, qui ſtant; non illi, qui ſtetêre nunquam. Nomen ergo Nephelim eodem modo filij acceperunt, quo parentes nomen Dei. Nam cùm vxores illas ducerent, non iam ampliùs filij Dei manſerunt, ſed in hoſtium caſtra tranſierunt, nomine tamen ſeruato à parentibus, qui in vero Dei cultu perſtitêre. Hi igitur ſunt, quorum fama ab omni

omni ſeculo inter homines fuit, qui peccatis ſuis, quamuis iram diuinam vehementiſſimè iritaſſent, ſceleribus tamen ſuis non potuére efficere, vt Creator clementiæ ſuæ obliuiſceretur. Nam tempus centum & viginti annorum dedit, quo liceret pœnitentiam agere, & ad Dei eccleſiam reuerti. Intereà Noë monuit, vt ſibi, ſuisque filiis, & eorum vxoribus, Arcam faceret; qua animantium omnium ſemina cuſtodirentur. Hic exiſtimare licet, quantũ toto illo tempore, quod Deus ad pœnitentiam conceſſerat, laborarit ad populum ab impietate reuocandum. Quod quò faceret efficaciùs, & maiore cum auctoritate; quis negabit eum minas quoque Dei addidiſſe, omnes nimirum perituros, & eſcam beluis futuros, niſi reſipiſcerent? At illi, vt erant cœno vitiorum toti immerſi, nec aures, nec oculos ad voces has arrexerunt; ſed è diuerſo, optimum virum deriſui & ludibrio habentes, peccata peccatis exaggerarunt, & continuò ſe vincere malè viuendo contenderunt; adeò, vt Deus tempus pœnitentiæ abbreuiarit, cernens nihil promotum iri. Noe etiam nihil ſe agere videns, Arcæ ſuæ compingendæ totus incumbebat, delecto ad id loco ad radices montis Caucaſi; tum, ne in vicinia peſſimorum hominum opus turbaretur; tum, quò & copia lignorum magna eſſet, & facilis ad deuehendam amnibus ad id ſeruientibus, in quos arbores deuolutæ, citra iumentorum opem ad locum fabricæ raperentur; vt in Atheſi, Brenta, & vniuerſim omnibus fluminibus, quibus ſiluæ incumbunt, fieri videmus. Quamuis verò ſumma Caucaſi cacumina hac parte ſint niuibus & glacie horrida, radices tamen & decliuia loca, & montis propagines, non ſolùm arboribus abundant vulgatis, ſed Cedros etiam proferunt, tanta copia, vt Nyſæi, qui alteram partem habitant, omnia ſepulcra Cedrinis lignis exſtruxerint; quæ ignis ab exercitu Alexandri, calefaciendi cauſa ſtructus, inuaſit; vt Curtius annotauit. Potuit igitur Noe Larnacem Cedrinam facere, quod feciſſe quoque eum, exiſtimamus. Atque adeò Alexander Magnus claſſem, qua per Indiam nauigauit, conſtruxit, non procul ab hoc eodem loco, vt apud ſcriptores varios cognoſci poteſt. Hoc igitur cùm ageret, atque fortè, vt fit, impij videndi cauſa aliquando accederent, riderentque eum, vt vanum & delirũ, qui illa, quæ tantò pòſt eſſent futura, ſe ſcire crederet; hortarenturque, vt ſtolido propoſito & inſano opere ſuperſederet, atque à montibus, & agreſti & dura vita ad molliorem ſe transferret; tandem nihil audiens, ſed contrà increpans, occaſionem dedit, vt fabulã eum facerent; dicerentque Prometheum Caucaſo alligatum, cuius viſcera vultur depaſceret, à Ioue immiſſus, quòd ignem ſurripuiſſet. Prometheus.

Quo nomine id ſua tum lingua fecerint, nihil ad nos, quando commentariis nullis id proditum videmus: hoc certè video, reliquias quaſdam obſcuras huius memoriæ, occaſionem dediſſe vetuſtiſsimis Græcorum de Prometheo fabulandi. Sed quia veræ hiſtoriæ erant ignari, longè receſſerunt à veritate. Nam Prometheum Iapeti faciũt filium, cùm hic illius fuerit. deindę Deucalionem Promethei monitu Larnacem compegiſſe aduerſus Iouis conſilium, quo vniuerſos mortales perdere ſtatuiſſet. Ego rem ita opinor ad poſteros veniſſe, Iano narrante: Patrem ſuum apud homines dictum fuiſſe Prometheum, per deriſionem, reuera tamen Prometheum fuiſſe, non ſua, ſed diuina ſcientia, id eſt, conſilium hominibus dediſſe, quo ira Dei extingueretur: ſed fruſtra Epimetheo, id eſt, populo Gigantum nihili pendente admonitionem futurorum. Quia verò poſt tot annos omnes interituros dicebat, niſi vitam emendaſſent, cauillabantur eum vulturem in viſceribus alere, qui cadauera tanto interuallo temporum & locorum præſentiret: atque hunc illi tortorem datum eſſe, atq̃ue carnificem à Ioue; propterea quòd diceret totum orbem vndis obruendum, quaſi omnis ignei elementi vis eſſet Ioui ſurripienda. Huius igitur furti ipſum pœnas pendere, nõ quòd id commiſiſſet, verùm quòd cogitaſſet. Nam quî alioqui aquæ omnia ſuperaturæ fuiſſent, niſi quis Ioui igneum elementum ſurripere propoſuiſſet? Quis verò propoſuiſſe iudicari potiùs poterat, quàm is qui ſe conſcium dicebat aqueum elementum ſuperaturum? Iam dicebant, à Ioue Caucaſo alligatum, eo quòd illinc nunquam ferè diſcederet, ſed operi tanquam metallicus quiſpiam vinctus ſemper aſsideret. Hæc igitur omnia, & id genus alia in eum conuitia torquebantur: quæ Ianus cùm liberis ſuis narraſſet, in cauſa fuit vt multæ cæcæ fabulæ hinc confingerentur. Scio Promethei nomen Deo tribuendum, ſicut & Saturni, & Iouis, & Mercurij, & id genus alia, quibus diuerſæ in Deo poteſtates indicantur: ſed hæc, vt quæque vis diuina maximè in aliquo illuxit, ita ei tributa fuiſſe. Sic Noam Saturnum nominarunt, à vi ſeminis: Prometheum, à conſilio & prouidentia. Græci certè Prometheum bene diluuio euitando præpoſuerunt, ſed malè à Deucalione ſepararunt. Idem enim fuit, ſed diuerſis temporibus: Prometheus ante diluuium, Deucalion in diluuio. Hæc intellecta, cùm fabulis lucem adferunt, & ab eis falſa figmenta tollunt, tum docent ad Caucaſi radices Arcam factam fuiſſe; quod mihi toto hoc primę hominum habitationis & diuiſionis diſcurſu, propoſitum fuit probare. Facit hîc mecum Arrianus, qui ea quæ de Prometheo feruntur, Paropaniſadis adſcribit: quod luculentum habet argu-

mentum

mentum, quæ dico, non ſolùm inter ſe, ſed cum optimis quibuſque ſcriptoribus conuenire. Cùm igitur ad latus illud Caucaſi, quod Indiam ſpectat, è quo Indus exordium ſumit, Arca ſit facta, & vndis in ſublime ſublata; veriſimile eſt per canales, ventis à meridie in Septentrionem pulſam fuiſſe, naturæ lege ita dictante cum maximis pluuiis Auſtros ferè ſpirare, ſed flatu exiguo. Ponunt enim venti cum pluuiis, & contra, ferè venti Septētrionales pluuias tollunt, ſed multò vehementiores, quàm ſint Auſtri cum pluuiis ſpirantes. Vix igitur quinque menſibus aut circiter, tantum ad Arctos fuiſſet propulſa, quantū quinquaginta ſeptem diebus fuiſſet ad Meridiem reiecta, niſi poſt quadraginta dies pluuiæ ceſſantes locum Auſtris dediſſent. Hi verò commodiſſimi tum fuerunt, ad Arcam plagæ frigidiori inuehendam, ne homines & animantia calore nimio contabeſcerent. Ad ipſum enim æſtiuum vigorem in ſummo aquæ conſtiterunt, per quas Arca, ventis à Meridie adhuc leniter ſpirantibus, ad frigidam Zonam ferebatur. Sed quinto pòſt menſe exacto, quàm aquæ terram tenuerunt, Deus recordatus fœderis, quod cum Noë pepigerat, Septentrionalem ventum excitauit, ſiue Aquilonem, vt Ouidius dixit, qui verus fuit demonſtrator, Deum fœderis non eſſe oblitum: vnde nomen, vt antè dixi, accepit Truiton, ſiue Triton, id eſt, fidem oſtendens. Triton.
Aquilone itaque ſimul & vndæ ſunt exſiccatæ, & Arca rurſus ſub hiemem ad Zonam calidiorem eſt reducta. Verùm ne ad Indiæ planiciem beatiſſimam reueheretur, Deus prouidit, montium verticibus iam deſiccatis, qui in Aſia ſunt altiſſimi, quòd ſciret delicias regionis materiam vitiorum eſſe, & raró accidere, quibus diuitiæ affluunt, & ea omnia quæ voluptatibus ſeruiunt, vt ij pietatem & morum probitatem colere atque retinere poſſint. Permiſit igitur, vt Arca ea parte conſiſteret mundi, in qua non eadem eſſet, quæ inter Gangem & Indum, & vicina loca, omnium rerum abundantia. Aſperitas locorum, & laboris in terra exercenda neceſſitas, magnas luxus & omnium vitiorum tollunt occaſiones. Sic Noë, quamdiu in montibus manſit, nulla in re accuſatur; ſed poſtquam paulatim è Caucaſi ſummis iugis, quæ Plinius dicit Paropaniſi nomine vocari, deſcenderat; in ebrietatem incidit. Iam igitur hinc quoque doceamus, non alio loco, quàm in Paropaniſo Larnacem hæſiſſe. Proxima enim eſt ab eius deſcenſu Margiana regio, vitis adeò ferax, vt truncum infimum vix duo homines amplecti queant; & racemus aliquando duos longitudinis cubitos impleat, vt antè de Strabone monſtraui. Vbi igitur potiùs dicemus vitis colēdæ occaſionem Noæ oblatam fuiſſe, quàm vbi labruſcas tantas ſponte ſua naſci vidiſſet?

In Margiana igitur dico vitem coli cœptam, atq; hîc Noam fuiſſe vino ſopitum. Andocydes ad Alexãdrum magnũ ſcripſiſſe fertur, vinũ ſanguinem eſſe terrę: meliùs primi illi, qui regionẽ, in qua generoſam hãc plantã inuenerunt, nominauerũt à medulla. Neq; enim ſanguis ſolùm, ſed medulla videtur; eò quòd nõ carnes modò, ſed oſſa quoq;, & neruos quàm citiſsimè reficiat, & ad ipſas quoq; medullas eueſtigiò penetret. Neque enim ſanguinis alimentũ oſsibus & neruis conuenit, niſi medullæ colorẽ & ſubſtantiam induerit, & illis quæ nutrienda ſunt, proximũ euaſerit. Sicut igitur oſſa & nerui aluntur tali ſubſtãtia qualis eſt medulla: ſic eadẽ mẽbra defatigata, quàm citiſsimè vino reficiuntur; quaſi eiuſdem cum medullæ ſpiritali ſubſtantia naturæ eſſet. Vocarunt itaque & regionẽ, & flumẽ regionis à Marg, quod eſt Medulla: quaſi dicerent, talem eam eſſe, vt medullam hominibus roboret, & ſi medulla homini deſit, liquorẽ fundat, qui medullæ loco ſit futurus, & quàm celerrimè ſpiritus, neruos & oſſa recreaturus. Curtius circa hæc loca Nyſam locauit, in cuius monte Mero nominato, exercitus Alexãdri decẽ totos dies epulis & vino & corollis Deo operatus eſt, in quo ſcriptor fortunam Ducis, æquè atque virtutem miratur; quòd quo tẽpore Macedones vino eſſent ſopiti, nõ fuerint ab hoſtibus inuaſi. Mirus eſt certè genius loci, qui hederam & vitem copioſam ſua ſpõte producit: de quo qui plura volet cognoſcere, ſcriptoris huius octauum librum legat. Arrianus ad Paropaniſadas non ſolùm Nyſam refert, ſed Promethei etiam antrum: vt dubium eſſe non poſsit, inſignia hîc eſſe antiquitatis monumenta, quæ Græcis veræ hiſtoriæ ignaris, varias fabulandi occaſiones præbuerũt. Nam vt modò indicaui, Prometheus totus natus eſt è Noę prouidẽtia, qui meritò homines formaſſe dicitur ex vda terra, eò quòd in vdã ferè adhuc terram homines eduxerit. Non ignoro, hanc vocẽ, & vocis ſignificatum, propriè Verbo Dei conuenire; ſed, vt dixi, ad hominem eum eſt tranſlata, qui ſimilitudinẽ quandã & imaginẽ illius diuinæ poteſtatis haberet, vel ab impiis, quaſi ſe habere ſimularet, derideretur. Eodem modo vitis hoc loco inuentio, & Noę ebrietas, ingentem fabulis Poëtarum materiam, & non minorem inſanæ ſuperſtitioni dedit occaſionem, cùm omnia Bacchanalia, & eorũ ritus & cæremoniæ hinc originẽ ſumpſerint. Quemadmodũ itaq; à prouidẽtia Noa Promethei nomẽ meruit, ita ab inuentione vini, Bacchus euaſit. Atque hæc eſt cauſa ob quam Liberum cognomine Patrẽ antiqui vocarint; quòd Noe nimirum omnium gentium pater eſſet. Verùm quia varia de Libero & Dionyſio produntur, quorum rationes hactenus vel inanes & ridiculæ, vel nullæ apud auctores extant; conabor de

Promethei antrum.

vera

vera Moſis narratione hanc quoque tollere obſcuritatem. Diodorus Siculus Dionyſios tres, diuerſis temporibus adſcripſit; qui omnes tamen, meo iudicio, ex vno prodierunt. Nomina diuinarũ poteſtatum propria, iam non ſemel oſtendi hominibus tributa eſſe, pro eo atque quiſque in re quapiam diuinitatis aliquam imaginẽ videretur obtinere. Noe igitur, quia omnium populorũ pater eſt, vocatus eſt à Ianigenis ſuis Liber, id eſt populos in lucem producẽs. Quamuis enim nũc Baer pro Latinorum pario, ad feminas tantũ referamus; Philoſophi tamẽ antiqui ad viros etiã retulerunt. Philo cùm de hereditate Abrahę agit, myſteriũ maximũ aperuit, quod in illo latet Dei verbo, quo Abrahamum eſt allocutus: Non erit hic heres tuus, ſed qui egredietur de vtero tuo, ipſum habebis heredẽ. Nos, quid in hoc lateat, aliàs. Hoc loco ſatis eſt ſcire, Abrahamo illud tribui in ſacris litteris quod parientium proprium videtur. Lui igitur cùm ſint populi, & Baer pario vel gigno citra diſcrimen, Liber erit idem, ac ſi dicas, Populorũ procreator. Hæc etymologia vt eſt nobis apertiſſima, ita Latinis erit exſibilanda, qui arbitrabuntur Bacchum à libertatę ſic vocari; ſicut Græcis ab eadem ἐλευθέριος eſt nominatus. Diodorus enim ſcribit, iuſsiſſe, vt omnes Græciæ ciuitates liberæ eſſent; & Alexander Aphrodiſæus, quî ſic dictus ſit, interroganti, reſpondit, quòd pro Bœotiæ libertate pugnarit. Plutarchus cauſam ad licentiam refert, quæ de vini potatione ſolet oriri. Nos, quid Græci dicãt, non magni facimus: pluris eſt illud quod Auguſtinus è Varronis, ni fallor, monumentis eruit, Liberum ita nominatũ ſcribens à libramento; quòd mares in coeundo per eius beneficium emiſsis ſeminibus liberentur. Hoc idem dicunt in feminis agere Liberam, quam etiam Venerem putant, quòd & ipſam perhibeant ſemina emittere. & ob hoc Libero eandem virilem corporis partẽ in templo poni; femineam Liberæ. Video hîc Varroni, vel quiſquis huius rei Auguſtino fuit auctor, idẽ accidiſſe in Libero & Libera, quod Ciceroni in Iano. Cùm enim in Ritualibus libris hic didiciſſet, ab eundo Ianum dici, credidit bonus vir, Latinis ab eundo dici, origine vocis Latina; quod perinde eſt, atque ſi quis audiens Philoſophum nomen habere à ſtudio ſapientiæ, rationem in lingua Latina quærat. Eodem modo cùm ille didiciſſet, Liberum & Liberam à generãdo nominari; quæſiuit etymon in lingua Latina, cùm quærendum eſſet in lingua vetuſta Ianigenarum. Cicero etiam hunc Liberum alium facit ab eo, quem Semeles filium eſſe fabulantur: dicens, eum cum Libera & Cerere auguſtè ſanctèque Romæ conſecratum. Auguſtinus optimè & conuenientiſſimè linguæ Cimbricæ, Liberam modò Venerem, modò Cererem dici indicauit. Sed

Liberi etymon.

Libera.

Sed de Cerere & Venere alibi, ne hîc nimium ſimus prolixi. Liber itaque, extra omnem contiouerſiam apud antiquitatum eruditos, aliam habuit nominis ſui ratione ab ea, quæ vulgò de libertate credebatur; quæ de vetuſtiſsima illa lingua deſumpta, clarè oſtendit, quid Libero cum faſcinis ſiue Phallis. Hunc verò eundem eſſe cerno cum illo Dionyſio, quem omnium antiquiſsimum Diodorus fecit, dicens eum barbatum eſſe,& apud Indos natum. Noë enim barbatus erat, & Indus, vt oſtendi:& niſi oſtendiſſem,hinc etiam poterat colligi. Eruimus igitur ex hac collatione ſcriptorum,vini inuentorem Indum fuiſſe,& non puerum Semeles; ſed barbatum, & prætetea gentium omnium genitorem: quæ omnia nemini mortalium, prætcrquam vni Noæ,poſſunt conuenire. Non igitur impubis fuit, nec imberbis; ſed pater; atque id adeò, vt non alium frequentiùs patrem vocent poëtæ. Sic Virgilius:

Huc ades ô Lenæe pater.—— Item Tibullus:
Odit Lenæus triſtia verba pater. Et Statius:
Omnipotens Nyſæe pater.——

Nec id poëtis tantùm eſt in vſu,ſed apud oratores etiam & hiſtoricos Latinos, Liber raro nominatur, citra patris additionem; quod & Curtius, vbi de Mero, Nyſa, & Libero agit, diligenter obſeruat. Orpheus etiam patrem vocat:

Κλῦθι πάτερ χρόνȣ ὑἑ Σαβάζιε κύδιμε δαῖμον.

Hæc licet ſufficere poterant, tamen & illud adiiciam, in quo clariſsimum extat teſtimonium, Bacchum è Noë factum eſſe. Nam inter cetera epitheta Hyes quoque vocatur;quoniam illi;vt Clidemus ait,ſacra facimus id temporis,quo Deus pluit. Hinc & Hyades Bacchi nutrices à pluuia nominantur: quòd Noe ad illud ferè tempus Arcam ſit ingreſſus, quo Sol Hyadibus coniungendus erat, eo tempore quo ille veniret in carnem,cuius typum Noachus gerebat. Liber igitur ab ingenti pluuia, qua omnia abſorpta ſunt, Hyes eſt nominatus; & ab eodem Hyades ſtellæ illæ in fronte Tauri, in quibus Sol tum futurus erat, menſis ſecũdi decimo ſeptimo die,cùm pluuia Noachi ſignificatu eſſet complenda. Mirum eſt, quàm omnia inter ſe cõſentiant,tum vocabula,tum natura ſiderum, tum vaticiniorum interpretatio. Videntur Ianigenæ Noæ diluuium in cælo tanquam in diphtera notaſſe,ne vlla temporũ iniuria memoria tantæ,& cõtra impios pœnæ, & erga pios gratiæ delebilis eſſet. Noe igitur, vt de Cataclyſmo Hyes ſiue Hyeus; ita pòſt, de vitis cultura, Bacchus eſt nominatus. Lucretius donum hoc eleganter depinxit, his verſibus:

Namque

„ *Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris*
„ *Vitigeni laticem mortalibus inſtituiſſe.*

Non tamen hac gratia Pater eſt vocatus, ſed ea, quam propriam patris eſſe monſtraui. A vino autem & poculo beatiſſimo Bacchus eſt dictus, ab eadem illa lingua, qua Liber, à generando, vocatur: quaſi diceres Bacgot, id eſt, Deus poculorum. Nam Bac in categoria Subſtantiæ poculum, & quoduis genus vaſis potorij ſignificat, quamuis in prædicamento Actionis idem ſit, quod panem facio Latinis. Eadem enim vox in diuerſis categoriis, diuerſa apud nos ſignificat, quo multitudinem vocum non neceſſariam euitemus. Homonymia autem hæc in orationis conſtructione eſt apertior, quàm vt quicquam adferat dubitationis ad intelligendum. Ex Bacgot ergo βακχος fecere Græci, Tau mutato in Sigma, vt vocum Græcarum formationi conueniebat; & quia littera aſpirata poſt tenuem eiuſdem vocis magis placuit, quàm media; è Gamma fecere Chi. Deus ergo poculorū Bacchus erit, voce in nullo alio mutata, quàm in eo, quo ad formulam Græcorum & Latinorum accommodaretur. Hic igitur antiquiſsimus eſt Liber Pater; cui, quia vinum tanquam inuentori conſecrarunt, varia deinde cognomina dederunt, à variis cùm locis, tum vini facultatibus. Huic Nyſa originem acceptam *Nyſa etymon.* fert, nomen ſortita in eadem lingua, à libando reuerenterque deguſtando: quo monemur, vinum non eſſe affatim ingurgitandum, ſed veluti ſacrum quendam & cæleſtem potum, modicè bibendum. Nutſen enim, ſiue Nutten, nihil aliud eſt, quàm cum reuerentia quadam ſobriè deguſtare. Primogenium eſt Noot, id eſt, neceſſarium; à quo Nut, id eſt, vtile & conueniens. Nutten igitur nihil aliud eſt, quàm ſumere aliquid, eo modo, vt neceſsitatem vtilitatemque naturæ non egrediamur. Sed Græci Tau in Nutſen exciderunt, quòd concurſus Tau cum Sigma nō ferè ſit in vſu: ſed duæ hæ litteræ in Zeta tranſeunt, vel prior eliditur, vti hîc videmus. Non ſine magna ratione ciuitati id nominis datum, poſteaquam ipſe inuentor modum, in ſumendo vino, egreſſus, ludibriū ſe filio ſuo feciſſet. Debemus itaque libare potiùs, quàm bibere, eò quòd alio modo ſumptū, nullam adferat vtilitatem, immò contrà, noxium ſit & exitiale venenū. In ſacroſancta cœna, in qua corporis & ſanguinis Chriſti conuiuium agimus, dicimus vernacula noſtra lingua Nutſen, vel Nutten, id eſt, ſobriè & cum reuerentia ad vtilitatem noſtram & neceſsitatē ſumere. Quæ vox igitur potiùs populo illi danda fuiſſet, in quo tam largo cornu vinū Genius infundebat, vt nihil æquè fuerit verendum, quàm vt omnes, perinde atque Liber, vltrà ſumerent,

quàm vel vtilitas vel neceſſitas poſtularet? Liquorem igitur hunc diuinum, qui tanta cautione bibendus dicebatur, vocabulo accommodatiſsimo nominarunt, quo tres præcipuæ vini dotes explicarentur. Wyn enim duplici littera eiuſdem cum vocali quinta figuræ, quo Vinum ſignificatur, à Wijen deriuatur; quæ vox tria habet ſignificata: quorum vnum eſt conſecrare; alterum dilatare; tertium à lolio agros purgare. Primò itaque vini proprium eſt hominem reddere diuiniorem, & quaſi magis auguſtum. Sic Poetæ diuini hauſtu huius liquoris fieri dicuntur, cùm aquæ potores rarò carmina dicant vatibus digna. Deinde nihil eſt in rerum natura quod hominis cor & animum magis dilatet, propterea quòd largiſsimo ſpiritu totum corpus faciat turgere. Quos igitur anguſti animi & preſsi aliqua de cauſa videmus, ijs vinum damus bibendum ad animum dilatandum exhilarandumque. Tertiò vinum ita corpus ab omnibus purgat fumis & humoribus ſuperfluis, pituita, melancholia & bile, vt nihil ei ſimile reperiatur in omnibus Pharmacopœorum pyxideculis. Quod quæſo nomen quiſquam excogitet monoſyllabum, quo tam dilucidè vini natura intelligatur? Græci duplici V carentes, qua littera Wyn ſcribitur, loco eius O micron poſuerunt, ex O micro & Iota diphthongum componentes. Latini duplicem conſonantem in ſimplicem mutarunt, eo quòd duplici apud eos non ſit locus: vtrobique tamen prior ſyllaba longa eſt, longæ vocali Cimbrorum reſpondēs. Altera ſyllaba adiectitia eſt, vt dictio accipiat peregrinam terminationē. Verùm quamuis liquoris diuiniſsimi nomen vna ſyllaba, vt primogenia omnia noſtratia, cōprehenſum triplicem habeat, & proinde perfectiſsimam etymologiam, qua vis omnis eius continetur; aliud tamen adhuc habet ſermonis Cimbrici magis ſingulare, quod citra principia altiora nolo explicare. Quærant Græci, quærant Latini rationes nominis, quo beatam hanc lacrymam vocarunt; & ſi quid inueniant quod par ſit, vel potius, ad naturam indicandam, lubenter cedam de vocis huius poſseſsione, tametſi necdum omnibus, quibus poſſem, præſidijs nitar. Iam quod de femore Iouis fabulantur, id traxit originem, teſte Curtio, de nomine montis qui Meros vocatur: quæ vox Græcis femur notat. Sed ineptiunt ſiquid iudicare poſſum, quum monti ad Paropaniſadas & Margianos ſito nomen è media Græcia mutuantur. Sicut reliqua vocabula Cimbrica ſiue Scythica, quod idem eſt, eſſe demonſtraui, veris rationibus inuentis, ita hoc etiam de eodem fonte deriuabo. Prouerbio apud nos iactatur, Het ſmaect na meer, cùm guſtatum rei cuiuſpiam vehemēter nobis placere volumus indicare, Latinis diceretur,

Vinum unde dictum.

Femur Iouis.

Hoc

Hoc refert ſaporem pluris; quaſi diceretur, rem eam talem eſſe, vt eius copia nouam ſemper inuitet. Meer enim plus ſignificat. Beatiſsimus igitur hic mons talis erat Noę, qualis Agamemnoni Neſtor. Quemadmodum enim hic plures ſibi Neſtoras, ita ille plures ſibi eiuſmodi mõtes inter proficiſcẽdum offerri optabat; quod vt fieret, boni ominis & auſpicij vocabulo montem ſignauit. Quod Græci non intelligentes, linguę ſuæ alligarunt mõtem hũc Meron, id eſt, femur nominari putãtes. Condonãdus error vel ob linguæ Scythicæ imperitiam, vel quòd fabulæ de hiſtoria natæ inniti videatur cõmentũ. Bacchum bis natũ ferunt, priùs de Semele, iterum de Iouis femore. Mirum eſt, quantum fabularum pariant obſcura hæc antiquitatis monumenta, quæ à primis Ianigenis fabulis quidem & carminibus erant intexta, quò faciliùs pueris inſinuarentur oblectamentis his condita & ſemel inſinuata altiùs agerent radices, ſed talibus fabulis, vt à veritate non diſcederent. In primis igitur Bacchus duobus modis in eorum carminibus celebrabatur, ſemel pro Noa, & rurſus pro Noæ munere. Vtroq; modo Bacchus duos habet ortus, priorem & poſteriorem. De Noa, clarũ eſt in India natũ eſſe, de matris vtero, quę perierit, vt ceteri mortales omnes, Iouis ira primi peccati vindice. Iratus autem fuit, quòd femina nõ cõtenta fuerit cũ marito ſuo vt homine concũbere, ſed quod præterea petierit, ſerpentis ſuaſu, maritũ ſuũ Deo ſimilẽ facere, atq; ita diuinã, non humanã parere ſtirpẽ; quod ſuperbię peccatũ in omnibus pòſt hæſit hominibus, nõ modò in feminis. Inter has igitur & Noę mater fuit. Atq; hęc prior eius eſt natiuitas. Secũda eſt cũ diuina miſericordia ex oſtio arcę proceſsit, tũ nõ è muliere natus, ſed de ipſo Iouis femore. Vetuſtiſsimi enim eos qui genus ad aliquem referũt, de eius femore procedere dicũt, vt eſt in ſacris litteris crebrò videre. Hinc illud eſt, quod Abrahã ſeruũ iuraturũ voluerit manu femur ſuũ tangere, propterea quòd Deo pollicẽti credidiſſet, ſeruatorẽ generis humani de femore ſuo progreſſurũ. Qui igitur ſuper femore eius manũ ponebat, is perinde facere cẽſebatur, atq; ſi ſuper ipſo ſeruatore Chriſto manũ poſuiſſet. Et quemadmodũ illi ſuper naſcituro, ita nos ſuper eo crucifixo hactenus iuramus, manũ ponẽtes nõ ſuper femore, ſed ſuper cruce, vel libris, quibus docetur & natus de femore Abrahę eſſe, & pro nobis crucifixus. Eadẽ cauſa Iſrael Ioſepo filio ſuo iuſsit, vt manũ femori admoueret, iuraturus ſe oſſa patris maiorum ſepulcro illaturum eſſe. Significantiſsima igitur hæc fuit nota ſecũdę natiuitatis Noæ, quæ poſteros erat admonitura, non deberi natales ſuos, quos per Noã acceperant, vtero materno; ſed ſoli Deo qui Noæ pepercit. Iudicatur igitur natus de femore Iouis, cõmuni loquendi

antiquiſsimorum conſuetudine; quia genus ſecundum Ioui ſoli fert acceptum. Deinde qui ſupplices genubus aduoluuntur, olim id feciſſe videntur, quò femur oſcularentur; quaſi confitentes ſe perditos eſſe & fruſtra natos, niſi is, quem orant, faciat, vt iterum de femore ipſius naſcantur. Cui cùm genua proxima ſint, & ad flectendum ab ipſa natura comparata, nō mirum eſt, veteres ad genua procubuiſſe, cùm miſericordiam cuiuſpiam implorarent, flexionem pro rigore ſe cupere indicantes. Sed horum exempla obuia ſunt, vt nihil opus habeam hîc recenſere. Noa igitur, quia ſola ſolius Iouis miſericordia ſeruatus eſt, optimo iure dictus eſt iterum natus eſſe de Iouis femore. Præterea quia videmus iuramenta & pacta tacto femore maiorum iniri, indicatur & hoc, Deum cum Noa fœdus iunxiſſe, quo cōſtaret, ſe generi mortalium velle parcere; ſic vt à Noæ femore omnes renaſcerentur. Sicut nos igitur omnes à Noæ femore, ita Noa à Iouis femore ſecundò natus eſt, atque hinc fabulæ de duabus ianuis & gemino ortu in Baccho, à quo dicitur Dithyrambus, eſt origo. Et hæc quidem de Baccho vt homine, nunc de ipſius dono. Fuit & illud geminum; vnum & prius natum de Semele, alterum de femore Iouis. Semelen lingua Scythica ſiue Indoſcythica, vt Ptolemæus has regiones vocat, ob commixtionem, furfures nominantur. Antiquorum enim potus decocto furfurum conſtabat, vt parabili in primis, ita ſaluberrimo, ob detergendi facultatem. Eſt hîc hactenus multis in vſu apud Ambiuaritos, præcipuè in Brabantiæ Campania, adiecto fermento, quo efferueat, & ſaporem contrahat, ad palatum & guttur grata quadam acerbitate titillandum. Sed hic pauperum eſt & ruſticorum; gratiſsimus futurus vel quamuis delicatis, ſi febre torreantur. Atque hoc vſi ſunt omnes in Noæ familia, ante diluuium, vt meritò hic prior ſit Bacchi ortus. Poſt inundationem verò natus eſt iterum Bacchus, ſed non de Semele, vt antè, ſed de ſingulari Dei miſericordia & benignitate, in monte cui Meer nomen noſtri fecerunt. Græci igitur audientes femoris, in hac fabula, & Meer nominis mētionem, putauerunt Meron femur eſſe, errore facilè à linguæ Scythicæ imperitis concipiendo. Hic autem Bacchus, quia Octobri mēſe ab vuis premitur, dictus eſt natus eſſe octauo menſe à Verno æquinoctio inita computatione, à cuius proximo nouilunio menſis Niſan erat exordium. Verùm quò perſpicuum magis ſit priorem potum antiquiorem eſſe, non de Bibliis modò colligitur, in quibus poſt diluuium vitis colendæ ratio dicitur inuenta, ſed de Poëtarum etiam Theologia. Orpheus in eo verſu quem modò recitaui:

Κλῦθι πάτερ κρόνε υἱὲ Σαβάζιε κύδιμε δαῖμον.

Bacchum

Bacchum vocauit Sabazium, voce, quæ plurimis negocium faceſsit, dum rationem inquirunt. Amphitheus in ſecundo Heracleæ, vt Harpocration teſtatur, Sabazium & Dionyſium eundem, Mnaſeas Pataræus filium Dionyſij facit. Nos Amphitheo credentes, Dionyſium Halicarnaſſæum aduocemus, qui libro quarto in hanc ſententiam ſcribit: Ferunt & alium Dionyſium fuiſſe,ætate multò priorem, natum è Ioue & Proſerpina, qui à nonnullis vocatur Sabazius. Omitto hîc omnes, quos Gyraldus adducit, quòd ex iis nihil poſsit haberi certi. Ammianus Marcellinus libro viceſimo ſexto, primus mihi viam monſtrauit, qua liceret ad veram huius vocis originem peruenire. Is Valentem, à Chalcedoniis obſeſsis, per irriſionem & opprobrium Sabaiarium vocatum dicit, addens ad conuicij declarationem, Sabaiam eſſe apud Illyricos pauperum & tenuiorum potum, ex hordeo vel frumento in liquorem conuerſo: qua deſcriptione etymon indicauit. Nam Sat, ſeminibus omnibus commune vocabulum, cùm ſolum ponitur, pro frumento accipitur. Hinc Satijt, eſt tempus ſeminandi, non cuiuſuis ſeminis, ſed frumenti. Baien eſt lauare, ſi hominibus tribuatur; ſin aliis rebus, eſt macerare. Sabaia igitur ad verbum, eſt frumentum maceratum,in qua dictione Tau omittitur, vt in Satijt, conſuetudine linguæ Scythicæ, ſiue Cimbricæ, quæ eadem eſt cum lingua Thracum vetuſta. Hoc iam in lucem eruto, facile eſt iudicare, an rectè Ciceronis ſecundo libro de Legibus lectionem,docti quidam caſtigarint,vbi pro Sabeio Deo, alij Sabadium, Lilius Sabum ſubſtituit. Mihi placet Sabaium à Cicerone nominatum fuiſſe, atque inde corruptè ſcriptum Sabeium, lapſu admodum procliui. A Sabaia igitur, Deus Sabaiaſius, vel Sabazios, vel Sabadius, vel Sabus eſt appellatus, aliis aliter vocem corrumpentibus, vt ignota vocabula ferè patiuntur eiuſmodi cladem, tum apud Græcos, tum apud Latinos. Fruſtra enim domi ſuæ nomen peregrini Dei quæſiuerunt, atque idcirco illorum coniecturas, vti vanas, omitto. In Euſtathio tamen notandum, Sabas vetuſtos, eius ſententia, Thraciæ populos fuiſſe, in quo haud dubie in eo error eſt, quòd è Sabaia Thracum potu, Sabæ populi conficti videantur. Cicero peregrinum Deum eſſe agnouit, ſed cuias eſſet, non indicauit. Interpres Ariſtophanis dicit,apud Thracas Dionyſium ita vocari, & ſacrificos eius Sabos. Verſiculum tamen Comicum lepidiorem ſentiet, qui noſtra legerit, quàm quiſquam hactenus animaduerterit. Nam cùm Xanthias Soſiæ obieciſſet, eum vel reuera deſipere, vel Corybantico furore corripi, reſpondit Soſias, nihil tale ſe pati, ſed ſomno teneri ex Sabazio, quod

nihil aliud eſt, quàm ſe dicere, Thracum more, vili & frumentaceo potu ebrium dormitare. Diodorus antiquiſſimum Dionyſium Indum cùm feciſſet, poſt aliquot paginas Sabazium ceteris facit vetuſtiorem. E quo liquet, Sabazium, cùm antiquiſſimus ſit, Indum, non Thracem fuiſſe; verùm ob id apud Thracas cultum, quòd inuento eius adhuc fruerentur. Optimè ergo illi, qui hunc è Ioue & Proſerpina prodiiſſe ferunt. Nam ex aqua pluuia, vti ſaluberrima Hippocratis teſtimonio, & in qua facillimè frumenta macerentur, & vim ſuam aëream deponant, optima Sabaia conficiebatur. Iouem autem imbribus præſidere vnà cum Iunone, cum ex aliis, tum ex illo diuini vatis loco perſpici poteſt:

„ *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther*
„ *Coniugis in gremium lætæ deſcendit.*

Optimus verò imber eſt & ſaluberrimus, qui cum fulminibus decidit, vt à Coo præceptore didici, atque ei propriè Iupiter præſidere cenſetur. Eſt enim ille vi penetrandi, & ſubtilitate partium aptiſſimus ad fœcunditatem, & in eodem quàm celerrimè & quam optimè ſemina macerantur. Per Proſerpinam verò nihil aliud intelligitur, quàm frumentum vligine aliqua, vel in terra, vel extra turgens, & nouo fœtu fatiſcens. Tale autem frumentum eſſe debere, è quo Sabaia bona conficeretur, illi norunt, qui cereuiſiæ coquendæ rationem tenent, quæ nihil aliud eſt, quàm veterum Sabaia. Ægyptij vanarum ſuperſtitionum principes, omnia quæ nos Noæ, Oſiridi ſuo tribuerunt; ſed ignorantia veteris hiſtoriæ confuderunt omnia; eundem Nilum, Ammonem, Dionyſium, Serapin, Plutonem, Iouem, Panem, Solem, & neſcio quid non, nominantes. Certè Zythi inuentio Noæ fuit: quam quia ad Ægyptios primus Cham attulit, deinde Meſraim; opinabantur, horum poſtremum, gentis ſuæ auctorem, Dionyſium ſiue Bacchum eſſe. Sed hæc nihil ad præſens: non inutile tamen, erroris fontem indicaſſe. Ceterùm illud non indignum annotatu, potum eiuſmodi vbique ferè gentium Scythicum habere nomen; è quo intelligitur, antiquiſſimum eius vſum fuiſſe. Sabaia quare diceretur, modò eſt dictum: proximum eſt, Ægyptiorum nomen explicare. Zythos dicitur, quaſi Zuthcot, littera vltima ad Græcorum linguam aptata, id eſt, caput ſuaue reddens. Zut enim in prædicamento Qualitatis dulce notat; in prædicamẽto Actionis, idem eſt quod dulcorare. Cot verò caput vocatur. Quia ergo largo Zuthi potu homines exhilarantur & amaros mores ponunt; meritò liquori nomen datum eſt à capite edulcorando.

Apud

Apud Hiſpanos duobus nominibus vocabatur, *Cælia* & *Ceria*: prius à refrigeratione, alterum à Cerere factum. Coelen enim idem eſt quod refrigerare leniter & ſuauiter, eò quòd Coel id ſignificet, non quod ſimpliciter frigidum eſt, ſed quod temperatè frigidum eſt, ita vt delectet. Coelen Wijn dicimus pro vino ſitim & ardorem extinguente, non pro frigido, ſed moderatè ſuauiterque refrigerante. Ceres autem vocem eſſe Cimbricam, alibi docebimus; vbi de nominibus linguæ noſtræ diuiniſſimis, inter quæ hoc vnum eſt, agemus. Ex eodem fonte promanauit Cereuiſia, ſic dicta à voce Scytharum compoſita Ceres wijn, id eſt, Cereris vinum. Noſtris hoc tempore Bier vocatur, ea ferè ratione, qua Nuſſam à libando dixerunt. Bier enim, vti Wijn, vox eſt non vna & ſimplici ratione potui huic tributa. Nam admonemur ea potum cum honore ſumendum, & illius qui dedit, & illius qui inuenit, & illius quoque in cuius præſentia bibimus. Deinde modum etiam bibendi præſcribit, vt nimirum tantiſper bibas, dum honeſti & decori fines non egrediaris. Poſtremò indicat, quid potantes conſequantur, hoc nempe, vt prompti fiant, & ad quiduis ſe paratos præbeant. Admirabile ſanè compoſitionis in vnica ſyllaba artificium. Bie idem eſt quod præbeo, vel præbe, ſiue offer: Eer, longa vocali, honorem ſignat. Bier igitur compoſitè atque contractè in vnam ſyllabam, idem eſt quod præbe ſiue offer honorem, vel præbeo honorem. Eſt ſolenne hactenus nemini apud nos honorem tribui, cui non & potum offeramus. Potare enim generoſum propterea habetur, quòd ſolius id hominis ſit, & quòd animus in eo cernatur. Qua de cauſa omnibus in rebus potus adhibetur, ſiue amicitia ſit contrahenda, ſiue quid ſit emendum, ſiue omnino quicquam in commune vel conſulendum vel gerendum. Verùm nihil immutato ſono componi poteſt à præpoſitione & nomine, vt ſit à Bi, id eſt, apud, & er, id eſt, honore; qua quidem ratione monemur, in potando nos nunquam debere honeſtatis obliuiſci. Præterea à ſolo verbo ſi deriuetur citra compoſitionem, ſignificabit præbitorem. Poti enim ad omnia ſe faciles promptoſque præbent, magna futurorum ſecuritate. Poſſem in hac voce ad vim ſuam reuocãda, non exiguum conficere librũ: ſed hæc modo ſufficiat indicaſſe. Effecimus itaque, vt faciliùs poſthac credi queat, Bacchũ eundẽ cũ Noa eſſe; nec id modò, ſed rationes etiam nominũ præcipuorũ in lucẽ protraximus, quæ hactenus omnes latuerunt. Verùm quod de Prometheo diximus, id fortè nõ æquè probabile, atq; cetera, habebitur; quòd illud de Hercule, qui eũ ſoluiſſe dicitur & Vulturẽ occidiſſe, non videatur quadrare. Percommodè ſanè accidit, vt huius mihi in

in mẽtem veniret. Nam & illud ipſum quod videtur obſtare, docebimus nobiſcum facere, vt quæ maximè. Diximus Noam Liberum à gentium procreatione, vocari: dicimus nunc Herculem quoque eadem de cauſa, & eadem de lingua nominari. Vt cetera nomina L eorum falsò credita, nihil aliud ſibi volunt quàm diuerſas poteſtates in vno Deo colendas eſſe; ita hoc quoque vnum eſt, Dei illam vim ſignificans, qua maſculam facultatem rebus infundit. Hoc verò Galenus facilè crederet, qui teſticulos ipſi etiam cordi præfert; huic viuẽdi, illis bene viuendi principio tributo. Hercul autem Scythica lingua nihil aliud eſt quàm teſticulus communis ſiue publicus, cuius nimirum vis ad omnes teſticulos generandi vim propagauit. Hæc igitur vox, à poteſtate diuina ad ſidera, vti fit, tranſlata, Soli dicatur: eò quòd in Sole vis illa generandi maximè elucet. Eius enim acceſſu & receſſu generationem & corruptionem fieri, Ariſtoteles Peripateticos docet. Idem dixit, Homo generat hominẽ, & Sol, adeò vt omnium rerum generandarũ communis teſticulus videatur eſſe. A cælo autem ad homines detracta, cui vox hæc potiùs tribuenda ſit quàm Noæ, à cuius teſticulis omnes nationes quotquot vſquam ſunt terrarum, profluxerunt. Huic fabulantur Iunonẽ fuiſſe iniquam, propterea quòd pluuiæ, quibus Iuno citra fulmina cadentibus præeſt, tempore ipſius omnes terras ſubmerſerint. Quî verò Hercules Prometheum è vinculis ſoluit, ſi diuerſis nominibus idem vocetur? Cõfiteor equidem, eundẽ Noam eſſe, ſed vt in ſcena fit, diuerſas induere perſonas. Quamdiu enim prouidebat cataclyſmum, Prometheus erat; & quamdiu ſubodorabatur omnium animantium ſubmergendorum cadauera, vulturem intus alere dicebatur, non citra graues dolores quos è commiſeratione generis humani perituri patiebatur. Simulatque verò hęc præterierunt, deſiit Prometheus à prouidendo vocari, & vulturem paſcere; iam deinde Hercules futurus, non ſolùm quia viriliter omnia aduerſa ſuperaſſet, ſed quòd iam de ſolius ipſius teſticulo, tota humani generis communitas pendêret. Hercules igitur Prometheum liberauit, detracta nimirum prouidentię larua; & dolore, & commiſeratione tranſlata ad fortem deinde animum fœdere diuino confirmatũ, de ſemine ipſius genus humanum reparatum iri, & tandem Herculem alterum naſciturum, qui miſeros mortales, ab omnibus omnis æui monſtris, claua crucis liberaret. Noa igitur Hercules dictus eſt, ab Her, quod eſt commune & publicum, ſiue ad omnes ſpectãs. Sic Herban, eſt via publica. Hertog, eſt dux communitatis. Herman, eſt monitor publicus. Heralt, ſenator publicus, ſiue communitatis. Cul verò teſticulum notat, ſignificatu

Hercules.

ſicatu omnibus notiore, quàm vt exemplis debeat doceri. Græci igitur à Latinis ἡρακλῆς mutuati, vocem magis deformarunt, fruſtra in omni ſua regione etymon quęſituri. Hanc nominis rationem qui intelliget, facilè videbit, quamobrem tum Sol, tum Noa, tum fortiſſimus quiſque & animoſiſſimus, Hercules dicatur; atque inde haud difficulter rationes duodecim laborum comprehendet, quos non eſt huius loci explicare. Hinc etiam Herculis in India res geſtæ, hinc ipſius ingens poculum, hinc alia permulta ipſi cum Baccho communia, defluxerunt. Vt igitur ad propoſitum quæ de Noa diximus, applicentur; diligenter conſiderandum, omnia hæc ad Paropaniſum accidiſſe, quæ de vineæ plantatione, & ebrietate Noæ atque filij opprobrio narrantur. Inuenimus enim hic Nyſam vrbem, Merum mõtem, Promethei liberationem, & Bacchanaliorum originem, & nominum impoſitionem hiſtoriæ noſtræ conſentaneam. Verùm, quia varia de Nyſa prodita ſunt, ſciendum alias pòſt vrbes, à prima illa ad Merum ſita, nomina trahere potuiſſe, atque ita in Arabia etiam vnã inueniri: quæ homonymia fecit, vt varia quoque de Bacchi ortu & educatione fingantur. Nos igitur Ptolemæi adhibebimus diligentiſſimi Geographi ſuffragium, qui Nyſam inter Margianæ ciuitates ad eam longitudinem & latitudinem collocauit, vt à Paropaniſo non poſſit auelli. Videmus igitur quàm omnia conueniant, & amicè in illud conſpirent, Arcam ad Paropaniſum conſtitiſſe, atque ad eius radices vineæ colendæ rationem ab ipſo loci genio Noæ commonſtratam eſſe, terra vltrò vites magna in copia producente. Nemo credat quanta voluptate perfundar, dum hanc Moſaieæ hiſtoriæ cum ipſa natura & profanorum traditione conuenientiam contemplor. Mõtes igitur Ararat Taurus erit, in cuius altiſſimis verticibus, quos Plinius Paropaniſum dicit vocari, Arca quieuit. Non audio igitur Hieronymum, qui ob Araxæ & Ararat vocum in principio ſimilium alluſionem, putauit campos, per quos Araxes fluit, Ararat vocari, & montes his incumbentes, montes Ararat. Auctor libelli de fluminibus Araxam interpretatur μισοπάρθενον, è Dorotheo Chaldæo, ni fallor, cuius ſecundũ librum De lapidibus adduxit. Verùm Araxa non eum qui virgines odit vel execratur, Chaldæis & Hebræis ſignificat, ſed eum qui peroſus eſt genus femineum. Aſſa enim ſiue eſſa non virginem, ſed mulierẽ notat, ſiue viraginem. At ego longè ſecus exiſtimo, flumẽ non Chaldęis vel Hebręis, à quibus lõgiſſimè abeſt, nomẽ debere; ſed Scythis eius accolis. Ararin Gallia à fluxus tarditate, ſicut Rhodanus à celeritate nominãtur. Araxes igitur erit Araſſe, id eſt, fluuius primũ tardus, deinde celer, pòſt lacus. Et eſt ſanè hæc flumi-

nis natura, vt aliquibus partibus ſit tardiſsimus, in campis latè ſtagnans; aliis rurſus partibus celer, ob montium anguſtias per quas prius arctatur, quàm in mare Caſpium effunditur; quibus duo fiunt, alterum vt prius, quaſi clauſtris horum & obſtaculis prohibitus, tardè fluat: alterum, vt poſtquam ad rupes anguſtas tanquam ad clepſydram peruenerit, rapidus feratur. Nec verò ſemper fluuius eſt aut tardus aut celer, ſed aliquando etiam lacus ſiue mare, quod poſtrema ſyllaba ſignificatur. Non poſſum hîc illud tacere, quod per omnia ſacra poſſem iurare contigiſſe mihi in hoc fluuio, vt naturam eius ante de etymologia nominis cognouerim, quàm de ſcriptorum pictura. Quo igitur omnes intelligant, quanto artificio vocabula Scythica ſint impoſita rebus ſignificandis, addam fluminis huius deſcriptionẽ è Pomponio Mela petitã. Multi, inquit, in eo ſinu magni paruique amnes fluunt, ſed qui famam habent, ex Cerauniis montibus vno alueo deſcendit, duobus exit in Caſpium Araxes Tauri latere demiſſus. Quoad Armeniæ campos ſecat, labitur placidus & ſilens; neque in vtram partem eat, quanquam intuearis, manifeſtus: cùm in aſperiora deuenit, hinc atque illinc rupibus preſſus, & quanto anguſtior, tanto magis pernix. Frangit ſe ſubinde ad oppoſita cautiũ, atque ob id ingenti cũ murmure, ſonanſque deuoluitur adeò citus, vt qua ex præcipiti caſurus eſt, in ſubiectam non declinet ſtatim vndam, ſed vltra quàm canalem habet euehat plus iugeris ſpacio ſublimis, & aquis pendentibus ſemetipſum ſine alueo ferens; deinde vbi incuruus arcuatoque amne deſcendit, fit tranquillus, iterumque per campos tacitus & vix fluens in id litus elabitur. Curioſa admodum & copioſa varietate Pomponius flumen hoc ornauit, celeritatem eius tarditatemque diligenter atque clarè depingens; verùm lacus, in quem ſe diffundit, non fecit mentionem; adeò vt ego ex ſola etymologia propiùs ad imaginẽ à Caſtaldo depictã acceſſerim, quàm Mela plurimis verbis; quanquã Ptolemæus paludẽ vocauit id quod lacũ nominaui. Vel hoc vnico exẽplo poſſem docere, & vocẽ nobis vernaculam eſſe, & nullius omnino nominis rationem in ſermone Scythico negligendam; denique toto illo maris Caſpij tractu, totaq; Armenia huius linguæ vſum fuiſſe, vt latiùs è migrationibus & coloniis patebit. Mirũ eſt quàm in omnibus vocibus Scythicis dilucidè rerum ſignificatarum natura explicetur. Neque nomen magis hoc amnis quàm prolixa & accurata deſcriptio videtur. Herodotus Araxem Iſtro maiorem & item minorem eſſe refert, & in eo frequentes inſulas Lesbo magnitudine pares; deinde in eluuies & paludes eius partẽ, reliquum per apertũ in mare Caſpium euolui: quibus ſatis

ſatis aperitur diuerſa fluminis natura, nomine Scythico conſignata. Elegantiſſimè noſtra hac ętate Caſtaldus Araxem delineauit in charta Geographica, diligentiſsimus totius Aſiæ, quoad ſecula noſtra & principum ſupina incuria fert, pictor; in qua licet videre, quàm aptè nominis interpretatio quadret. Ra nobis, ſiue Rat, ſiue Ras, celerem notat, contrarium conuerſis litteris indicatur, vt plurima ſunt vocabula Cimbrica, quæ contrario ordine pronuntiata, contrarium ſignant, quod in linguæ noſtræ cauſis oſtendam. Ar igitur tardum eſt, Arar bis tardum, fluuio in Gallia tributum, cuius tarditas facit, vt vix cernatur in vtram partem fluat. Arrat igitur tardum celere: deinde Se mare ſiue lacus: Arratſe igitur hic Araxes, fluuius tarditate, celeritate & lacu inſignis. Quòd ſi dicas Ararat, bis tardum, ac deinde celerem ſignificaueris, lacus nulla facta mentione. Verùm quia mons Aruat, dictus eſt, opinione quidem mea, Taura, litteris, Hebræorum more, à dextro lectis; ſuſpicor ex Aruat primùm Arrat, & ſubſcripta vocali Ararat factum eſſe, ab eo qui de Vau, ob ſimilitudinem Res, formauit. Demus igitur fluuium Araxem, ſiue Ararat Scythica lingua vocari, atque ab eo fortè Ararat in Bibliis pro Armeniis poni, quòd per eorum fines fluat. In illo tamen loco, vbi de Arca tractatur, vnius litteræ commutationem irrepſiſſe credo, eorum vitio, qui parum diſtinctè montem & fluuium, & gentem confuderunt, nominum vicinitate decepti. Quòd autem Taurus Scythicum quoque nomen ſit, oſtendamus, quo innoteſcat Hebræos ex eo Aruat feciſſe, non contrà Taura ex Aruat, tanquam priore voce retrogrado litterarum ordine manaſſe. Lubentiùs enim concedimus, vnius litteræ in ſimilem commutationē errore factam, quàm falſam ab Oriente in Occidentē progreſſus narrationē, quam confiteri neceſſariū eſſet, ſi ab Araxe ad Babylonios campos à diluuio deſcendiſſe Noæ liberos diceremus. Tauru igitur ſignificat officinam fluuiorum. Tau enim idem eſt quod paro vel efficio, hinc Getau quoduis inſtrumentum, quo quippiam fit & paratur. Ru verò generatim omnem aquam defluentem notat. Tauru ergo dicitur effector ſiue opifex fluuiorum. Cùm enim mons hic plurima & maxima flumina effundat, ſiue, vt Ariſtoteli placet, frigore ſuo halitus condenſante, riuos infinitos efficiat; per excellentiam Taurus, Scythico ſermone, nominatur. Monui ſæpè, à fine & vſu optimè poni vocabula: quod hîc quoque factum animaduerto. Præcipua enim montium altiſsimorum & perpetua niue rigentium vtilitas eſt, in riuis effundendis, qui in primis hominibus ſunt neceſſarij, tum ad potum, tum ad lotionem, tum ad irrigationem. Poſtremò etiam, vbi

Arar.

Taurus.

multi canales in vnum iuncti, magnum flumen faciunt, nauigationis ad importandũ & exportandũ vſum prębent, vt interim reliquas commoditates omittam. Taurus itaque maximus & excellentiſsimus montium, à præcipuo & excellentiſſimo naturæ ſcopo nomen duxit, in prima illa Scytharum lingua, qua illis in locis homines vſi ſunt, vbi Arca conſedit. Eſt hìc & illud non ocioſè conſiderandum, quòd quamuis Tau in categoria Actionis materiam quamuis parare ſignet; propriè tamen in vſu eſſe ad eam rei præparationem, quæ fit comprimendo, vt Lettauwen, corium parare. Non igitur Taurus hoc ſolùm notat, quòd fluminum materiam paret, ſed illud etiam, quòd aquæ fiant comprimendo, vt Ariſtoteles in Meteoris explanauit. Alterum igitur duorum in Geneſi accidit, vel pro Ararat Aruat eſt legendum, vt Arca dicatur in montibus Tauri conſediſſe; vel ſi à flumine tota Armenia Maior Ararat vocari concedatur, confitendũ erit, à Iudæis totam Scythiam Armeniam vocari, ea ratione, qua omnes Belgæ vocantur Flamingi. Ex hoc igitur ſcripturæ loco & interpretum ſententia, mirum in modum adiutus ſum, ad Plinij diligentiam peruidendam: & erit fortè, quòd manes ipſius mihi debeant hanc eius aſſertionem, quam recitabo, eſſe confirmatam. Nobis certè infinitum eſt & immane, quantum lucis attulerit vnica hæc curioſi ſcriptoris notula, ad eorum intellectionem, quæ non minimam partem complectuntur totius noſtræ antiquitatis. Verba eius hæc ſunt: Vltrà ſunt Scytharum populi, Perſæ illos Sacas in vniuerſum appellauere à proxima gente, antiqui Aramæos. Hieronymus, & plerique Hebræorum, omnes Aramæos Syros eſſe credunt, ab Aram filio Semi genus & nomen ſortitos. Quod quia bis per omnia cum antiquorum pugnat ſententia, quam Plinius è monumentis vetuſtis in lucem reuocauit, confitendum erit, vel Hieronymum & ceteros erraſſe, vel homonymiam vocis eſſe recipiendam. Hieronymus Armenos ab Vl filio Aram deriuat, non addita nominis ratione; quod tamen nõ debuiſſet præterire, niſi putarit fortè ſatis intelligi, Armenos ab Aramo patre Vli nominari: atque ita leui diſtinctione, Aramæos eſſe Syros diuerſos ab Armenis, ab vno tamen generis auctore profectos. Nos in hac controuerſia ſic exiſtimamus, vnicuique in ſua ſcientia maximè credendum eſſe. Quando igitur Plinius ex profeſſo vetuſtiſsimos quoſque auctores, cùm Latinos, tum Gręcos, atque eos plures quàm quinquaginta ad hanc partem hiſtoriæ, quæ populorũ continet origines & nomina, illuſtrandam euoluerit, potiùs illi accedam, quàm Ioſepo, Hieronymo, Euſebio, & ceteris, qui ſolis coniecturis & alluſione nominum ad Hebraicam linguam nituntur.

Quò

Quò tamen vtrique parti ſit ſatisfactum, concedamus Aramæos alios eſſe ab Armenis, & eos quidem, quos Græci Syros vocant, Hebræorum lingua Aramæos, ab Aramo dici: illos autem, quos Scythas nominamus, antiquitùs dictos & illos quidem Aramæos eſſe; verùm non Hebraica, ſed ſua, id eſt, Scythica lingua. Nihil enim poteſt abſurdius cogitari, quàm gentem aliquam tam vecordem inueniri, vt non ſibi de ſua lingua nomen imponat; niſi alterius populi imperio ſic ſit ſubiugata, vt omnis ſuæ antiquitatis & linguæ ſit oblita. Hoc verò, cùm in omnibus, tum maximè in Scythis ſit abſurdũ, qui nullo vnquã maximorum Regum iugo potuerunt domari, non Cyri, non Darij, non Alexandri. De Romanis nihil attinet dicere, qui Scythas non antè nouerunt, quàm à Gotis & Vandalis, & Herulis & aliorum nominum Scythis crebrò cęderentur; atque nõ ita multò pòſt, & imperio & vſu veteris ſermonis ſpoliarentur. Sint itaque Hebræis Syri Aramęi; apud Hiſtoriæ verò & Geographiæ peritiſsimos, de quibus Plinius ſua deprompſit, Scythæ olim fuerunt Aramæi nuncupati; non de Hebræa, ſed lingua ſua, nulla vnquã ſeruitute preſſa. Dicuntur autem hoc nomine, quòd ipſi ſibi atque aliis terminos terrarum ponerent, à nullo mortalium poni ſibi permitterent. Magnanima profectò nominis promiſſio, ne dicam audax & ſuperba; conueniens tamen Scytharum moribus & inſtitutis, quibus ſummũ bonorum in libertate collocabant. Dixi modò Ar in prædicamento ſiue categoria Qualitatis tardum ſignare; nunc addo eandem vocem in categoria Subſtantiæ terram notare, propter ſummam in ea tarditatem, aut potius perpetuam quietem. Vocatur autem Art terra, addita littera Tau, quæ nobis æquè atque Platoni, dictionis eſt clauſula, omittenda in deriuatis & compoſitis, ſi ſuauitas ſoni ita poſtulare videatur. Ab Art enim dicimus *areŋ* vel *ereŋ*, quod eſt arare, littera illa finali reiecta: ſic in compoſitione quoque Aramæus, non Artamæus. Taŋ autem vocali longa, ſiue Taeŋ, idem eſt quod extendo, quoad fines cuiuſque rei pertingere poſſunt. Hinc & ipſum inſtrumentum, quo aliquid ita tendimus, vt longiùs tendi nequeat, eodem nomine vocatur, more eorum, quæ in diuerſis prædicamentis ſignificant diuerſa, originis tamen ſeruata ratione. Hoet verò, à quo poſtrema ſyllaba formatur, caput notat: in quo noſtra conſuetudine, aſpiratio in compoſitione, in qua præcedens littera aſpirationem reſpuit, euaneſcit. Fit igitur è tribus vna vox Aramęet, quæ ad Latinam formam tranſlata, Aramæus fecit, id eſt, terræ ad fines, quoad ferre poteſt, extendendæ caput. Sumebant igitur hoc ſibi Scythæ ius hac appellatione ſua conſignatum, vt terras ſuas euſque

extenderent, quoad eius commodum ſibi videbatur, nullis aliorum limitibus aſtricti aut compreſſi. Hac nominis ratione intellecta, non erit fortè alienum, ſi quis ſuſpicetur Armeniam non ab Aramo Semi filio, ſed ab Aramæis dictá eſſe, quia hanc quoque habitarint. Deinde nec illud abſurdum videbitur, ſi Arca dicatur in montibus Armeniæ, id eſt, Atamææ conſediſſe, quòd nihil aliud hac via ſignificaret, quàm Larnacem in montibus Scythiæ quieuiſſe, inter quos Sacę Maſſagetæ & Daæ à Plinio primi nominantur. Accedam igitur iam tandem quò volebam peruenire. Si conſtet de profectione ad Occidentem, & reliquis ei conſentientibus quàm plurimis, quæ in medium adduxi, Larnacem ad Parniſum ſiue Paropaniſum acquieuiſſe, atque hìc Noam vineæ culturam inueniſſe, non poſſumus negare, primam hìc hominum poſt cataclyſmum habitationem fuiſſe. Deinde, cùm nulla calamitas legatur, ob quam ad vnum omnes hinc emigrarent, cogitandum eſt, idem hic eueniſſe, quod in aliis migrationibus fieri animaduertimus. Cùm Margiana, quam tenebant, exigua eſſet regio, vndique ferè arenis incluſa, niſi qua Paropaniſo hęret, non potuit creſcenti hominum multitudini ſatis eſſe. Nebrod igitur, cuius vaſtus animus tam exiguo loco contentus eſſe non poſſet, vel ſponte ſua, vel Noachi, vt veriſimile eſt, hortatu, ducem ſe præbuit coloniæ primæ deducendæ. Hunc igitur, vt quiſque maximis latifundiis plurimùm inhiabat, maxima pars hominum eſt ſecuta, à Nyſæis finibus Margianam Occidentem verſus egreſſa; nec antè conſiſtens, quàm latiſsimos Suſianorum & Babyloniorum agros teneret. Quis hìc non apertè videt, conſonum eſſe rationi, aliquos in Margiana relictos eſſe, qui præ exigua, ſed vini ferace terra latiſſima regna, quæ ceteri certa ſpe conceperant, contemnerent, alij fortè ex ignauia; alij, quòd paucis eſſent contenti; alij, quòd à delicatiſsimo liquore non potuerint diuelli; alij aliis rationibus, quo minùs ſequerentur, impediti. Inter hos tamen veriſimile eſt maximum illorum numerum fuiſſe, qui ſuauitate & copia vini, tanquam Circæis poculis fuerunt detenti. Si quis contrà arbitretur, nullos hìc Noachi poſteros manſiſſe, at omnes vnà egreſſos; is magnæ inſaniæ omnium patrem accuſet, qui tam parum à communi hominum ſenſu valuerit, vt certa putauerit pro incertis ab omnibus ad vnum eſſe relinquenda. Referat, quæſo, is, quando vnquam vlla hominum natio regionem eiuſmodi, qualis erat ad Nyſam, & Merum, & totam reliquam Margianam deſeruerit, nulla peſtilentia, nullo terræ motu, nulla cæli terræue calamitate, nullo denique hoſte compulſa? Quòd ſi quis eſt, qui obſtinatè contendet, omnes vnà diſceſsiſſe, is intelli-

intelligat ex diametro ſe cum Noachi propoſito & prudentia pugnare, cui hoc erat in votis & Dei promiſsis, quo breui generis humani incrementa omnes terras colerent, & rurſus priſtino reſtituerent nitori. Quibus igitur Furiis actos putabimus lætiſſimos colles deſeruiſſe, qui vt omnes capere non poterant, ita erant ſummè neceſſarij ad comeatum, & præſertim optimum & copioſiſsimum vinũ proficiſcentibus ſubminiſtrandum. Quantumuis læta, & fertilis, & amœna ſit regio, ſi anguſtior eſt, quàm vt omnes ſuos filios alere poſsit, cogitur illa quidem colonos aliò deſtinare; ſed nunquam ſic inſanit, vt omnes vnà emittat, omnibus aruis, omnibus vineis, omnibus oliuetis & pomariis, omnibus pratis, & ceteris, quæ vitæ vſibus ſeruiunt, relictis, & quaſi deſpectis. Ingrati hoc ſit hominis, tantum Dei Optimi Maximi munus contemnere, quantum in Margiana pleno cornu Bacchus effudit. Prætereà qui Iouis mãdato obediiſſe dicentur, iubenti vt creſcerent & multiplicarentur, & replerent terram; ſi optimam & beatiſsimam terram, atque adeò non terram, ſed terræ medullam non reliquiſſent modò, ſed quaſi ſterilem, & agricolis iniquam aſpernati fuiſſent, nullis omninò relictis colonis? Non omnes igitur aliò profecti ſunt, ſed tot manſerunt, quot terræ colendæ ſatis eſſent. Quot verò illi fuerint, non difficile ſit de regionis amplitudine coniectare; verùm illud nihil ad nos. Non omnes ergo turris ſtructuræ adfuerunt, cùm nec credi queat, omnes vnà profectos, nec à ſcriptura id aſſeratur; quæ vt omnes vnius ſermonis, ita non dicit omnes profectos fuiſſe, ſed propoſitione vſa eſt infinita, vt Dialectici loquuntur. Sibyllæ apud Ioſephum verba clarè docent, ad hunc modum Moſen eſſe intelligendum, cùm dicit,

Πάντων ὁμοφώνων ὄντων τῶν ἀνθρώπων πύργον ᾠκοδόμησάν τινες ὑψηλότατον ὡς ἐπὶ οὐρανὸν ἀναβησόμενοι δι᾽ αὐτοῦ. οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμους ἐπιπέμψαντες ἀνέτρεψαν τὸν πύργον, καὶ ἰδίαν ἑκάστῳ φωνὴν ἔδωκαν, καὶ διὰ τοῦτο Βαβυλῶνα συνέβη κληθῆναι τὴν πόλιν. *id eſt,*

Cùm omnes homines eiuſdem linguæ vſum haberent, quidã eorum turrem ædificarunt altiſſimam, quaſi per eam cælum eſſent aſcenſuri. Dij verò immiſsis ventis, turrem euerterunt, & linguam cuique peculiarem & propriam dederunt, à quo euentu ciuitas Babylon eſt vocata. Cùm igitur Sibylla quoſdam duntaxat turrim ædificaſſe dicat, & Moſes illos, qui ex Oriente ad Occidentem profecti erant, id feciſſe teſtetur; ſatis liquet eos, qui ad Margianam colendam relicti fuerant, turris ædificationi non interfuiſſe. Quocirca quia non ſolis illis, qui in Campo Sennaar erant, eadem fuit lingua, ſed omnibus

litteris conuenire, vt ea lingua tradantur, qua Adam, & ceteri ante cataclyſmum ſint vſi. Pace tamen tam illuſtrium & grauium ſcriptorum, dico, Moſen hiſtoriam à maioribus per manus accepiſſe, atque illos item à Noa, qui ſciebat adhuc, quibus rationibus nomina in prima lingua data fuiſſent; quod equidem non Noam ſolùm, ſed liberos etiam & vxorem credo retinuiſſe, atque ea cauſa facile illis fuiſſe, in linguam Hebræam ea transferre. Neque verò neceſſe fuit, ſacra Dei oracula, primo & perfectiſsimo ſermone perſcribi, nõ magis, quàm Chriſtum è ditiſsimis naſci, & veſtitu vti, & victu ſplédidiſsimo. Nam, vt oſtenderet nihil hominum meritis aut faſtui ſe tribuere, ſed omnem ſuam gratiam conferre gratis, ſemperq; humilia & infima quæque elegit gratiæ ſuæ inſtrumenta. Abrahamum ſtatuarij & idololatræ filiũ elegit, in quo Circumciſionis poneret exordium. Quid, quòd & ipſe Chriſtus, dum naſceretur, vix caſam ſibi ſumpſit, qua, recèns ex vtero prodiens, ſe ab aëris inclementia tueretur. Potuiſſet profectò, ſi ita placuiſſet, vel ex totius orbis Regina naſci, & id in ſumma rerum omnium affluentia; maluit tamen fabri filius haberi, atque à tenuis fortunæ virgine in lucem edi. Cùm enim contraria contrariorum ſint remedia, conueniebat, vt extremæ ſuperbiæ, cuius venenum peſtifer Draco mentibus afflauerat, ſi vetito parentes noſtri fructu veſcerentur, Deo ſimiles futuros, opponeretur medicamentum ex diametro repugnans. Agnus igitur ille immaculatus, contra ſuperbiſsimam belluam pugnaturus, humilitatem & abiectionem illam induit, qua nulla poſſet maior excogitari. Sicut igitur vera victoria, & ſummus totius mundi triumphus per humillima & abiectiſsima quæque, atque adeò hominum iudiciis abominanda, actus eſt ad capitolium cæleſte; ita eius triumphi typus & oracula, ſemper in iis hominibus viguerunt, qui habiti ſunt viliſsimi. Videas id in Abrahamo primùm enutrito apud patrem idolorum fabrum, vt alibi latiùs docebo; deinde profugo; deinde rurſus profugo, pòſt etiam contento, vt vxori vitium adferretur, quò famem & mortem euitaret. Iam in Iſrael & eius poſteris quid cernimus, præter ęrumnas & ſeruitutem? Quis verò eos liberauit? Num Rex quiſpiam aut Monarcha? minimè gentium; ſed is, qui abiectus fuit, atque vndis & feris expoſitus crocodilis. Si per ſingula eas; in ſingulis inuenies, illa Deo placuiſſe maximè, quæ hominibus maximè ſolent diſplicere. Non ille, cùm tandem liberatum nos veniſſet, oratores ſibi de Ciceronis, vel Demoſthenis; aut philoſophos è Peripateticorum ſcholis, elegit, qui contra Draconem debellatum eſſe, hominibus per totum orbem nunciarent; ſed homines rudiſsimos,

è rudiſſimo genere vitę, nempe piſcatores & nauicularios fecit, victoriæ ſuæ præcones. Non eſt igitur, quod quiſquam putet, vel legem typicam, vel legis perfectionem datam eſſe in ea lingua, quæ ceteris omnibus antecelleret. Videamus igitur, quæ omnium præſtantiſſima humano iudicio cenſeri debeat, vt principio conſtet, quam Deus ab humili ſuo & vili apparatu reiecerit. Eſt ſanè is optimus ſermo, qui verbis componitur, rerum proprietates quàm optimè exprimentibus. Cùm enim verba notæ ſint earum imaginum, quæ in animo ſunt depictæ, ad rerum ſimilitudinem, & optimas imagines rerum & ſimillimas is ſibi pingat, qui rerum naturam clariſsime intuetur & imitatur; neceſſarium eſt confiteri, ab eo, qui rerum naturæ peritiſſimus eſt, cùm optimas in animo imagines pingi, tum verba ſtem nas imagines quàm proximè imitantia. Talem verò primum hominem fuiſſe par eſt credere, vtpotè, quem nulla labes corporis, nulla caligo mentis, nulla adhuc animi perturbatio, quò minùs rerum naturas perſpiceret, obſcuraſſet. Hoc illud eſt, quod Moſes dicit, Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuerſis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius. Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia, & vniuerſa volatilia cæli, & omnes beſtias terræ. Bene inquit, adducta eſſe, vt videret, quid vocaret ea. Diligenter enim erant omnia inſpicienda, vt omnium natura & proprietas cognoſceretur, atque ab illa ſingulis nomina darentur. Addit deinde non fruſtra vidiſſe, ſed tam feliciter in contemplando fuiſſe verſatum, vt omnia ſuis nominibus appellaret, atque nullum nomen dediſſe, quod rei non optimè conueniret; adeò, vt non facta nomina, ſed cum rebus ipſis nata viderentur. Quando igitur de hac lingua ſuperbire homines non ſine cauſa poſſent, agnoſcentes in ea veteris ſapientiæ clara documenta, voluit optimus & prudentiſſimus medicus hanc etiam arrogantiæ occaſionem ab ea ſcriptura abeſſe, qua myſteria ſalutis noſtræ continerentur. Sicut enim diligenter medici curant, ne pyxides è ligno virulento fiant, aut aliquid omnino ſpirent, quod pharmaco ſit futurum noxium; ita exemplar illud medicorum omnium accuratiſsimè cauere voluit, ne vſquam in vaſculis, quibus erat remedia ſua commiſſurus, vel minimum eſſet veneni illius veſtigium, quod erat exſtirpandum. Agnus enim contra ſuperbiſſimum Draconem infima quæque & abiectiſſima elegit, ne vlla induſtria, aut virtus humana aliquid ſibi in ſalutis ſuæ procuratione vindicaret. Nihil igitur putamus abſurdi

ſurdi ex eo conſequi, ſi dicamus; illam linguam primam fuiſſe, qua illi ſunt locuti, qui ad Nyſam remanſerunt, cuius admirandam fabricam & artem, cùm omnibus, tum philoſophis Platonicis maximè obſtupeſcendam, nos alibi in lucem eruemus; in qua tantum latet myſteriorum, vt nihil hactenus vel par, vel ſimile, in vniuerſo diſciplinarum orbe ſit inuentum. Verùm, quò diuiniora omnia & occultiora appareant, ſacræ hiſtoriæ arcana breuiter addam, quî factum putem, vt nomina eadem hominum propria, & in prima lingua & Hebræa inueniantur. Animaduerto enim non ſolùm, vt modò dixi, per interpretationem vel nouam impoſitionem à primis Hebræis factam, nomina poſita fuiſſe, quibus vaticinia continerentur, ſed ſpiritum Dei tam admirando in illis modo operatum eſſe, vt non ſolùm in prima lingua rationes ſuas veras haberent, ſed in illo etiam ſermone oracula continerent, quo Hebræi erant vſuri: quod quamuis Moſes à maioribus non accepiſſet; poterat tamen inſtinctu diuino commoneri. Certè multa in nominum rationibus oracula dedit, quæ multis poſt ipſum ſæculis euentum ſuum ſunt ſortita. Deinde non nego, multas quoque primæ linguæ reliquias, & in Hebraico & aliis ſermonibus relictas fuiſſe, quas confuſio Babylonica perturbauit quidem, ſed non penitùs deleuit. Experiamur igitur, an in illis nominibus, in quibus Moſes oracula inuenit, rationes etiam aliquæ primi ſermonis appareant. Incipiendo igitur à primo limine, videamus an Adam duntaxat Hebræam habeat nominis ſui originem, à rubra terra deductam. Hat, vocali longa, odium nobis & inuidiam ſignificat; quæ vox multis citra aſpirationem pronuntiatur. Hinc Græcorum Ate Dea odij, è cælo præcipitata, non alia, haud dubiè, ab angelo tenebrarum nomen accepit. Homerus cùm alibi, tum Iliados vndeuiceſimo Aten deſcripſit, pedibus teneris eſſe dicens, vtpote, quibus ſic incedat, vt terram non tangat, ſed ſuſpenſo gradu in hominũ capita inuolet, mentibus noxã illatura. hanc à Ioue manibus in gyrum libratam, in terram è cælo fuiſſe deiectam. Hæc igitur non alia Dea eſt, quàm ſerpentis è cælo deiecti inuidia, quæ perpetuò mentibus hominum inſidiatur. Vox ergo Hat, vocali longa, odium & inuidiam notat; Dam verò aggerem ſignat, vel obſtaculum vndis obiectum. Adam igitur, Tau littera tenui ante mediam ablata, de more noſtro, vel in ea deliteſcente, aſpiratione in compoſitione pereunte, vt in Atuaticis annotaui, idem eſt, quod agger inuidiæ fluctibus obiectus. Optima hæc fuit Adamo de nomine ſuo admonitio, quo fortiter inuidiæ ſerpentis reſiſteret, non aliter, quàm agger Oceani fluctibus perpetuò verberandus: ſed frau-

dulentus ſerpens tacitè & lubricè capiti ipſius, per placida vxoris verba illabens, omne obſtaculum malorum diſiecit, & venenum inſpirauit. Nec admonitio ſolùm fuit hæc ab Opifice facta, qui nomen ei dedit, vt Moſes teſtatur, quo caueret; ſed veriſſimum vaticinium, ſerpentem inuidum, tanquam liquidas vndas occulto meatu aggerem ſubiturum & euerſurum, & perpetuò fore, vt homo in hoc mundo eſſet, tanquam agger Oceano vaſtiſſimo obiiciendus, qui cùm maximè blanditur, maximas cogitat procellas. Magna eſt vis in hac hominis ad aggeres, & inuidię ſerpentis ad aquas, comparatione: quam intelliget meliùs, qui de Leuiathan & terræ natura in mentem ea vocabit, quæ in ſacris litteris non raro occurrunt. Nos, cùm de numero quinario & quinto die agemus, paulo forſan accuratiùs hæc tractabimus, ſi Deus cogitationes noſtras dignabitur promouere. Sicut igitur Adam Hebræis à terra rubra nominari videtur, ita in ſermone illo primo à terra quidem, ſed non rubra; verùm vndis, & inuidiæ, odiique fluctibus obiecta vocatur. Eua geminum etymon præ ſe fert; alterum ab E & Vat, id eſt, à iuramento & vaſe; alterum, ab Eu & Vat, quod eſt à ſæculo & vaſe. Poſterius igitur priore loco explicabo. Eu nobis ſæculum ſignificat; hinc Euich, perpetuum ſiue æternum. Vat idem quod Vas Latinis, quod à capiendo in lingua noſtra formatur, de quo plura alibi dicenda. Vas igitur totius ſæculi mulier illa nominatur, in qua principium omnium ætatum fuit conceptum. Hinc Vater is dicitur, qui in vas indit, quod vt omnibus vaſa implentibus eſt commune, ita per excellentiam propriè pro eo vſurpatur, qui ſemen genitale vtero commiſit, vnde proles ſit nata. Dicitur autem Euat, Tau reiecto, vt crebrò fit, vel quia ſic commodius Hebræi etymon inuenerunt. Altera nominis ratio è Geneſi fiet perſpicua, in qua Deus pollicetur fore, vt ſemen mulieris conterat caput ſerpentis. Quicquid autem Deus pollicetur, iuramentum eſt, eò quòd aliud iuramentum non habeat, quàm ſuum verbum. E igitur vocali longa, ſiue Et, iuramentum eſt. Quia igitur gratiam huius ſeminis diuini, quod ſerpentem erat contriturum, mulier erat acceptura, dicta eſt Vas iuramenti, quo nullũ vnquam iuramentum hominibus fuit ſanctius, nullum ſalubrius, nullum magis neceſſarium. Ex his itaque duobus naſcũtur filij duo, quorum priori Cain, poſteriori nomen Abel. Cain ad verbum nobis ſonat, malum finem; Cat malum, Ent vel eint, finis. Caey ergo, conſuetudine componendi noſtris vſitata, qua Tau tollitur, homini malum finem portendit. Cùm enim omnia officia è fine bonorum

norum & malorum pendeant, meritò à malo fine appellatur, qui tam grauiter erat à recta naturæ rationiſq; via declinaturus, vt proprium & vnicum occideret fratrem, dimidium ſpei omnium ſæculorum. Abel priorem ſyllabam cum patre communem habet, atque eiuſdem ſignificationis. Bel verò eſt à Belgen, quod eſt iraſci & pugnare; vnde Belgis quoque nomen, & Latinis bellum, ab eodem deriuatum. Abel igitur eſt quaſi Abelg, ſiue Hatbelg extra compoſitionem; quo ſignificatur is, cui bellum erat futurum cum inuidia & odio. Vox haud dubiè propria bonorum omnium, quibus perpetuum bellum eſt cum Ate illa peſtilentiſsima, & ſine induciis omnibus perpetuum prœlium cum inſidiis ſerpentis. Quando enim homines pacem cum hac bellua componunt, è bonorum ſtatim numero eximuntur: & ſicut boni contra hanc generis humani peſtem pugnant ſine intermiſsione; ita è contrario, omnium malorum inuidiam contra ſe irritant, vt primus Abel non alia cauſa à fratre ſit cæſus. Hac igitur appellatione tam bonorum omnium propria, omnes hactenus eos vocamus, qui modeſtiam & decorum in omnibus rebus obſeruant. Latet hîc & aliud etymon: ſed quia nulla linguæ noſtræ hactenus à me eſt data catecheſis, omittetur. Iam nomina illorum, quibus nihil ſingulare eſt attributum, è quo ratio nominis pendêre videatur, non ſunt examinanda, eò quòd nihil in illis ſit, è quo liceat videre, verámne rationem an falſam eruamus. In Lamech notatum eſt, duas eum accepiſſe vxores, quod matrimonij, à Deo inſtituti, prima fuit labes. Lam idem eſt, quod mutilum & enerue. Echt verò legitimum ſignificat coniugium. Lamech igitur is eſt, qui matrimonij legem mutilauit, & caſtiſsimi amoris inter geminos conſtituti, omnem vim primus eneruauit. Quiſquis enim amorem in duas diſtrahit, is in neutra totus eſt; atque ita meritò, cùm vtrobique mancus ſit, dicitur legitimum matrimonium mutilaſſe. Nomen verò hoc, vt cetera pleraque omnia, ſemel vni hac ratione datum, ad alios quoque tranſiuit, non quidem eadem cauſa, ſed ita, vti paſsim fit, nomenclatura parentum & auorum, ad poſteros tranſeunte, quo memoria eorum reficeretur. Cognouit quoque adhuc Adam, inquit Moſes, vxorem ſuam, & peperit filium, vocauitque nomen eius Seth, dicens: Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Seth nobis idem ferè quod Hebræis ſignificat, poſitionem interpretantibus: verùm plus habet apud nos efficaciæ & latitudinis. Cùm ad corpus refertur, eam partium rationem indicat, qua coxa hinc cum ſpina, hinc cum tibia, angulos quaſi rectos repræſentat.

Generatim verò, in prædicamento πρός τι, ſiue, ad aliquid, idem eſt, quod pono, Latinis. At in categoriæ qualitatis prima ſpecie, idem eſt quod Latinis, grauis quædam & tranquilla modeſtia, cum decoro in omni genere officiorum; hinc Sethtich, vel per mediam conſonantem, Sedich, quo mollior fiat ſonus, is dicitur, qui hac virtute eſt præditus. Seth igitur non ſolùm, quia pro Abel fuit Adæ repoſitus, ita eſt nominatus; ſed quòd ſimilis etiam futurus eſſet patri, omni morum vitæque tranquillitate. Verùm de hac voce alibi latiùs, vbi Senarij numeri vim explicabo, quem nos Ses vocamus, perinde atque Hebræi, ſed nobis potiore, quàm illis, & priore ratione. Porrò, quia de Sethi filio Enos ſingulare quiddam notatur, reddenda eſt & illius nominis in prima lingua originatio. Latina noſtra lectio habet: Iſte cœpit inuocare nomen Domini: quod equidem neſcio quî poſsit cum veritate conuenire, cùm prius Adam, Abel, & Cain nomē Domini inuocarint. Vulgata Græcorum interpretatio ad hunc modum reddidit: οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ· quod Latinus interpres vertit: Hic ſperauit inuocare nomen Domini Dei; melius forſan expreſſurus, ſi diceret: Hic ſperauit ſe cognominatum iri nomine Domini Dei. Nam filij Seth filij Dei vocati ſunt. Hebræis eſt אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה, id eſt, Tunc fuit profanata ſiue polluta inuocatio nominis Ioua. Onkelus ſic habet: בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חֲלוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְּצַלָּאָה בִשְׁמָא יְיָ id eſt, ſi ad verbum vertas: Tunc in diebus eius inceperunt filij hominum, non inuocare in nomine Iouæ. Dauid Kimchi חָלַל exponens in ſuo Radicum libro, locum hūc Moſis ita explicat: In diebus Enos errauerunt ad cultum peregrinum, & inuocatio nominis Domini tunc fuit profanata. Miror itaque quòd exemplar Complutenſe prælum ſit ſecutum, quod pro הָלוּ ſubſtituit שָׁרִיאוּ, non diuerſę quidem ſignificationis vocabulum; ſed quòd alterius videatur adferre interpretationem, ac deinde loco מִלְּצַלָּאָה dictionem intulit contrariam לְצַלָּאָה, omiſſa particula negationis. Optarem equidem eiuſmodi variationis cauſas ſemper adferri; & doceri cuius auctoritate prioris lectionis verba ſint mutata. Nemini enim mortalium tantum tribuendum cenſeo, vt pro arbitratu ſuo quicquam omnino vel in Hebræo vel Chaldæo textu permutet; tantum abeſt, vt velim quippiam tolli. Hæc verò, vt ſunt impudentis arrogantiæ, ne dicam, audacis ſacrilegij, ita illud longè eſt ſceleratiùs illud inducere & delere, cuius defectu intelligatur prorſus cōtrarium, vti hîc videmus accidiſſe. At ſi quando exēplaria variant, diuerſæ lectiones ſunt annotandæ, quo liberum ſit expendere, quænam earum maximè quadrare videatur. In Hebræo verbum eſt הוּחַל ambi-

ambiguum ad incipere, & violari, ſiue profanari; è quo orta eſt omnis hæc difficultas, quæ facilè tollitur, ſi conſideremus prius etiam nomen Iouæ inuocatum fuiſſe; deinde interpretationem vocis Enos nihil habere cũ adorandi principio affinitatis. Profectò, dum varietatẽ & diſcordiam eorum animaduerto, qui de Hebraico ſermone in Græcum & Latinum ſacras litteras tranſtulerunt; venit aliquando vel inuito in mentem, non poſſe magnoperè eam linguam de perfectione laudari, in qua tam obſcura ſunt ſigna rerum, vt interpretes nonnunquam ex eiſdem verbis contraria ſenſa vertant. Iam in ipſo nomine Enos, quàm doctiſsimi quique diſſentiant, dignum eſt admiratione. Enos enim, hominem, omnes vertunt; ſed qua ratione ſic dictus ſit, alius aliter ſentit. Nam ab Anas plerique vocem deriuant, quod ſignificat deſperare, imbecillem eſſe, atque quouis modo grauari, ac dolere. Anus autem grauatus & infirmus. Philo verò Iudæus, vir tanta doctrinæ laude clarus, vt impudens videatur, ſiquis ei de ſua ipſius vernacula lingua loquenti non credat, dicit in iis, quæ de lege non ſcripta commentatus eſt, Enos Chaldæam eſſe vocem; cùm tamen Chaldæi Anaſa, pro Enos, efferant; & non contentus eo, à bona ſpe & confidentia, hominem hoc nomen habere addit, quaſi hominis nomine ſit indignus, qui deſperaret: atque in hoc etymo maximum credidit latere myſterium, in quo hominis vita bene & naturæ conuenienter inſtituta, tota cõtineretur. Quid, obſecro, his ſententiis magis diſſonum, quæ ita diſtãt, vt ſperare & deſperare, fidere & diffidere? Quid, quòd ne hominem quidem cenſet appellandum, qui à ſpe & fiducia humanæ vitæ firmamentis ſit deiectus? Atque totam hanc præclaram philoſophiam, de vera ratione nominis Enos, ſic depromit, quaſi nemo mortalium de ea poſſet dubitare; cùm tamen nullam excuſationem è totis Bibliis credam inueniri, qua tueri quis queat, Enos à fiducia & bona ſpe denominari. Scio benedictionem pro maledictione in ſacra ſcriptura reperiri, ſed id ad ironiam eſt referendum, atque ſarcaſmum, non alia ferè figura, quàm qua Ioua vſus eſt, cùm dixit: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum; qua nihil poteſt eſſe valentius vel ad amarorem, vel ad acerbitatem. Sed ineptus ſit & explodendus, qui hominem dicat Enos dictum eſſe, id eſt, deſperatum, per antiphraſim vel irriſionem, quaſi talis ſit, vt plurimùm ſperet atque confidat, cùm ſit deſperandum; atque hinc argumenta ducat, quibus doceat, hominem non eſſe hominem, ſed beſtiam, ſi deſperet. Et hæc quidem Philo, magnus Iudæorum Plato: quem quis crederet linguæ ſuæ fuiſſe imperitum,

cùm

cùm Græcæ ſit peritiſſimus? Euſebius ſeptimo Paraſceues libro, magnum ſibi videtur aperuiſſe contemplationis campum, in quem per eiuſdem nominis ianuam ingreſſum monſtrauit. Nam Enos credidit primum fuiſſe, qui vniuerſitatis totius opificem Deum & Dominum vocandum eſſe tradiderit; atque in eo adeò multus eſt, vt videatur oblitus eſſe, multo ante Abelum & Cainum non ſolùm nomen Dei inuocaſſe, ſed munera etiam obtuliſſe. Neque credendum eſt, Adamum primum mortalium, tam immemorem creatoris ſui fuiſſe, vt ignoraret vel Deum & Dominum eſſe vniuerſorum; vel vt talem inuocari ab omnibus debere. Ceterùm non immorandum eſt his vocibus, κυρίου τ̃ θῦ, quæ ſunt in Gręca interpretatione, nec in iis vis quęrenda, aut ſignificandi efficacia, cùm poſitæ ſint pro vno vocabulo Ioua Dei nomine ineffabili. Non ſemel antè Moſes Ioua Elohim coniunctè, dixit; & iterum modò Ioua, modò Elohim, ſeparatim, in quibus ſi nihil diſcriminis fuit, quid eſt hîc philoſophandum in nomine Domini & Dei inuocando, ſi ſolùm Dei nomen tetragrammatum ſit ſcriptum? Nunc verò quis admittat; Enos primum fuiſſe, qui Iouæ nomen vel excogitarit, vel inuocarit? Certè qui omnibus animantibus & in vniuerſum omnibus rebus nomina dedit, & ipſe à Deo nomen accepit, is minimè credendus eſt opificem ſui & corporis & animi, & omnium denique rerum aut ſine nomine reliquiſſe, aut ſi Deus ipſe nomen ſibi dederit, illud ignoraſſe. Nec inuocatio igitur, nec nomen Dei tetragrammatum, ab Enos primum fuit inuentum. Sequenda itaque interpretatio ea, quæ tradit, tum primùm pollutam eſſe & profanatam nominis Iouæ inuocationem. Quamuis enim Cain peſſimus eſſet, et inuidia atque odio fratris cōtabeſceret; Iouæ tamen nomen inuocauit, primitiis etiam fructuum oblatis. Verùm id temporis tandem neglectus eſt cultus Dei, cùm Enos naſceretur. Quod accuratè ſi conſideraſſent docti illi patres, non tam fuiſſent impediti in quærendo, quænam eſſent filiæ hominum, & qui filij Dei. Nam tempore natiuitatis Enos facta eſt bipartita hominum diuiſio; aliis in Dei cultu manentibus, aliis ab eo profanatis: quorum illi filij Dei dicti ſunt, quòd veram religionem ſequerentur; hi filij hominum, quòd Dei nomine polluto, toti ſuis viribus & ingenio fiderent, & non ab alio, quàm ab hominibus penderent. Hinc fit, vt ne illos quidem audiam, quamuis veritati propiùs acceſſerint, qui tradiderunt, Seth ob vitæ probitatem & pietatem ſingularem, Deum fuiſſe cognominatum, eo modo quo dicitur, Dixi, Dij eſtis & filij excelſi omnes. Clara eſt enim hæc noſtra diſtinctio, quæ docet, ad natalem Enos plurimos ab eccleſia diſceſſiſſe, &

eos

eos filios hominũ fuiſſe nominatos, eò quòd nihil in illis eſſet præter hominem, in quo Dei ſpiritus non manet, quia caro eſt, vt ipſe Ioua teſtificatur. Qui verò in Eccleſia manſerunt, & vero Dei cultu, eò quòd omnia ſua à Deo pendere arbitrarentur, eumque vt verum patrem inuocarent, meruerunt per Dei gratiam, vt filij Dei vocarentur. Videmus itaque, per natalem Enos ſignatum eſſe exordium hominum profanorum; ſicuti per tempus Phalag notata eſt diuiſio linguarum. Sed quemadmodum Phaleg, quamuis nomen à diuiſione haberet, non tamen fuit diuiſionis auctor: ita nec Enos cenſendus eſt ob id à coniugio illo, quod eſt inter Deum & Eccleſiam, receſſiſſe, quia nomen inde duxit. Euſebius Enos ita interpretatur, vt dicat, hominem verum eo ſignificari; in quo, vti Hebræum ſermonem non eſt ſecutus, ita neſcio quid ſit ſecutus. Suſpicor tamen vel legiſſe vel percontatum, Enos quid ſignificaret; reſponſum accepiſſe λήθης ἄνθρωπον; atque tum, quòd parum etymologia hæc atque notatio, cum Hiſtoria ad Græcos ex Hebræo traducta, conuenire videretur, arbitratum fuiſſe, non λήθης, ſed ἀληθὴς ſcribendum fuiſſe. Neque enim rarò euenit, vt ij, qui componunt ſimul & ſcribunt, aliquando non litteram modò, ſed integram etiam vocem omittant, mente; dum alia ſpeculatur, non ſatis ad manus ductum attenta: quod Euſebius Doctori ſuo eueniſſe credens, pro λήθης ἄνθρωπος, legit ἀληθὴς ἄνθρωπος: id eſt, pro obliuionis homine, verum hominem ſuppoſuit; quòd in illo nulla, in hoc maxima ſe myſteriorum latentium, vt putabat, materia ad contemplandum offerret. Sed ſit hoc ſanè, vt quis volet: hoc ſaltem certiſſimum eſt, Enos ab obliuione poſſe deriuari. Naſa enim obliuiſci ſignificat, vel cum He in fine, vel citra He: atque hinc in Pſalmi octaui verſiculo illo: Quid eſt homo, quòd memor es eius? videtur magna vis eſſe, ad exaggerandum Dei beneficium ab oppoſitorum collatione; propterea quòd hoc loco Enos pro homine ponatur. Idem enim eſt, ac ſi diceret, Quid eſt hic obliuioſus omnium beneficiorum, ob quod adhuc eius es memor? Num ipſa te obliuio benefactorum inuitat, ad noua beneficia conferenda? Nam ſtatim ſubiungit, quo obliuio illa maxima & abominanda declaretur: Aut filius hominis, quoniam viſitas eum. quo loco non iam Enos eſt Hebræis, ſed Adam; vt videatur dicere: Quidnam inuenis in obliuioſo hoc, quo memor ſis eius; & quid in illo, qui filius Adami cùm ſit, maculam hanc obliuionis à patre primo deduxit? Prius ergo Enos poſuit, ac deinde exemplo primi parentis docuit, hoc nomen ab obliuione factum, proprium eſſe

ſiliorum, qui eadem ſunt imbuti obliuione Hinc Bar nas homo quoque dicitur, non aliter ac ſi diceretur, Filius obliuionis; eò quòd Nas & Naſa, ſine diſcrimine, obliuionis habeant ſignificationem. Quiſquis igitur ille fuit, qui Enos λιθῆς ἄνθρωποι vertit, è quo ἀλιθὴς ἄνθρωπος Euſebio ſit natus, optima nixus fuit ratione, quia nimirum Chaldæis videret Barnas filium hominis dici, citra Aleph in Anas radicale; quod dum à Nas vel Naſa deducitur, non eſt radicale. Euſebio igitur condonandus error, qui, vt Hebraicæ linguæ imperitiam arguit, ita pietatem & fidem non læſit; & eò magis condonandus, quòd in eadem voce Philo etiam, Hebraicæ philoſophię anteſignanus, ſit lapſus. Scio doctiſsimos patres, & nobis perpetuò in primis colendos, à Iudæis fuiſſe frequenter irriſos, atque deceptos, dum de vocum Hebraicarum ſignificatis interrogarent, odio Chriſtiani nominis ita ſuadente. Quod vbi fit, exoſculanda eſt pia Chriſtianorum diligentia, & Ate illa Iudæorum deſpuenda. Dictus eſt igitur Enos; non à veritate, vt Euſebius; non à fiducia & bona ſpe, vt Philo voluit; ſed contrà, à deſperatione & obliuiis illius temporis, quo de multorum ſalute fuit deſperandum, propterea quòd nominis Iouæ obliuiſcerentur. Atque hæc quidem eſt Hebræorum interpretatio: videndum nunc, an in prima etiam lingua ratio aliqua lateat, quæ hanc Eccleſiæ cladem, illo tempore factam, queat notare. [illegible], vel [illegible], ſiue [illegible] longum, iuramentum ſignificat, ſiue ſacramentum; eo ſignificatu, quo militare ſacramentum Latini dicunt. Primum autem iuramentum poſt Adæ lapſum illud fuit, quo Deus promiſit fore, vt Semen mulieris contereret Draconem: cui iuramento qui credebant, & firma ſpe innitebantur, atque hinc diuini amoris fomitem & incitamentum eliciebant, quo perpetuò Deo hærerent, ſacramento magno Deo erant deuincti. Atque hoc fuit coniugium legitimum Dei & Eccleſiæ, pura gratia & miſericordia Dei, nullo merito, nulla formæ elegantia, nulla denique alia ſponſæ dote contractum. Quamdiu igitur homines huic coniugali ſacramento ſe non eximebant, in Eccleſia, & ſanctiſsimo matrimonio dicebantur manere. Cain igitur poſt fratrem occiſum, & peccati grauiſsimi agnitionem Dei caſtigatione ſuſceptam, verebatur ſe non ampliùs ſacro hoc coniugio copulatum iri, ſed à Ioua repudiandum eſſe. Verùm miſericors Deus iram ſuam repreſsit, pollicitus etiam vltrò, ſe talionem non redditurum. Quocirca Cain, cùm videret ſibi filium natum, quem homicidio ſuo meruerat, vt nunquam impetraret, quòd deſtructor humani generis eſſet; præ

gaudio

gaudio exclamauit Eenoch, id eſt, ſi de prima lingua interpreteris, Sacramentum adhuc? quaſi diceret, O miſericors Ioua, adeone bonus es, vt necdum me repudiaris, necdum me è conſortio tuorum remoueris? Certò certò nunc video, necdum me reiectum eſſe, quem adeò non ſpreueris, vt etiam ſobole bearis, qua ego & te & patrem meum, heu ſcelus, orbaui. Dedit igitur filio nomen Enoch, & quò poſteri etiam, coniugij necdum ſoluti, memores eſſent, ciuitatem de nomine filij, Enochiam vocauit; magno exemplo & illuſtriſsimo omnes monens, peccatoribus delictorum pœnitentibus in Eccleſia Dei adhuc locum eſſe; & neminem, quamuis ſceleratum, à matrimonio remoueri, ſi peccatum agnoſcat, & confiteatur, & veniam ſupplex oret. O admirabilem Moſis hiſtoriam! vt nullus apex eſt, qui non prægnet myſteriis, ad ſalutem noſtram neceſſariis. Sed, prô dolor, quamuis Cain ob grauiſsimum peccatum, ab Eccleſia Dei ſponſa, non ſit expulſus, nec ſacramento exauctoratus; non ita tamen multo pòſt tempore, quo Enos eſt natus, horrenda facta eſt diſceſſio, in qua iuramentum & vinculum hoc amabile eſt ruptum. Tunc enim primùm quidam Iouæ adorationem, & verum veri Dei cultum polluerunt atque profanarunt, & ita ſe ſacramento & coniugio exemerunt. Hinc igitur Enos nomen accepit; quòd tempore ipſius coniugium ſit diſſolutum, & diuortium factum inter Deum & Sponſam. Nam Enos componitur ex Ee, vocali producta, quam noſtrates ob eam cauſam duplicem ſcribũt, hoc modo, Eee; & Noos. Ee autem iuramentum, ſacramentum, & legitimum connubium; Noos omne nocumentum indicat.. Verùm Noos apud nos hac tempeſtate non eſt in vſu, in hac quidẽ regione, quod ſciam, præterquam in compoſitione: Onnoſel enim dicimus eum, qui non eſt Noſel, id eſt, qui caret noxa, ſiue, qui nulli rei attulit nocumentum. Quòd verò noſtræ linguæ ſit vernaculum, de conuerſa voce demonſtro. Goy enim ſanitatem ſignificat: ſed quia necdum formam impoſitionis nominum in primogenia lingua expoſui; ad illum, quo hanc tractabo, locum, latior huius vocis explicatio differetur. Enos igitur à coniugij & iuramenti nocumento dicetur, eò quòd illa hoc tempore integritatem ſuam Cainorum maximè culpa amiſerint.

Videmus hîc, quàm diuerſa in prima lingua Enos notet ab illis quæ Hebraicè ſignificat; interim tamen in vtroque ſermone conſeruari id, quod Moſes dicit nominis cauſam dediſſe. Siue enim Enos pro infirmo & deſperato ponas, ſiue ab obliuione deriues, vtroque modo ſatis indicatur, diuiſionem hanc hominum alteri parti ita noxiam

 fuiſſe,

fuiſſe, vt tum demum ho no verè potuerit dici Enos, id eſt, infirmus, deſperatus, & obliuioſus. Iam in primo ſermone clariùs multo idem ſignificatur, in quo non deſperatio & infirmitas, quæ conſequuntur, ſed hominum culpa & noxa in coniugio & ſacramento violando, apertis verbis eſt expreſſa. Tum enim tandem deſperandum eſt de cuiuſpiam ſalute, cùm ſe de Eccleſia eximit, in qua ſola mortales queunt ſeruari. Eſt itaque ſatis explicatum, quàm nomen Enos conueniat cum ea interpretatione, quæ dicit, Inuocationem Iouæ tum temporis fuiſſe pollutam, & profanatam, ſiue Hebræam, ſiue primam linguam conſulamus. Deinde, ſi vulgatam verſionem ſequamur, incidimus in quæſtionem, quînam verè dici queat, tunc demum homines incepiſſe Iouam adorare; cùm liqueat, antè multò non ſolùm nomen eius inuocaſſe, verùm & primitias & hoſtias obtuliſſe. Ego igitur, ſi pace Eccleſiæ liceat, Onkelum libenter ſequar, qui Huchal, pro violari, non pro incipere, accepit; vti à Paulo Fagio doctiſſimo interprete, in Latinum ſermonem eſt verſus. Nam quibus in vocibus eſt homonymia, ea potiſsimũ eſt amplectenda ſignificatio, quæ maximè videtur propoſito & veritati conuenire. Nec illud modò hac vocis acceptione conſequimur, vt quæſtiones euitemus, & nomen Enos, veræ rationi applicatum doceamus, aptiſſimum eſſe ad cladem illam ſignificandã; ſed hoc etiam, quò certò conſtet, qui ſint filij Dei, & filiæ hominũ vocandi, in quo multi laborauerunt. In reliquis nominibus, ante diluuium à Moſe enumeratis, non eſt quòd origo quæratur, propterea quòd nihil ſingulare in illis notauerit hiſtoria; quanquam ſi luberet, aut eſſet operæprecium, non deeſſet interpretandi facultas. Hoc tamen addam paradoxis ceteris, nomen Mathuſale mirum in modum quadrare cum eius ætate, ſi ad linguam noſtram vocetur. Maeck thu ſaligh, & ſyncoptôs, Mathuſaligh, nihil aliud eſt, quàm ſi Latinè dicas, Fac te ſaluum: quaſi hoc nomine homines monerentur, tantiſper tempus fore, quo liceret ad meliorem vitam redire, atque ea ſe ſeruare, dũ Mathuſale moreretur. Nam eodem anno, teſte Hieronymo, mortuus eſt, quo diluuium incepit; ita vt pòſt nulla eſſet ſpes ſalutis. Verùm de Noach omnino eſt reddenda ratio, niſi ſtatim cum nouo hoc inuento explodi & exſibilari velimus. Scimus, nemini prorſus mortalium curæ fuiſſe futuri cataclyſmi ineuitabilem pœnam, vno Noacho excepto. Contemnebant enim eo ipſo nomine pium virum, quòd ſibi neceſſarium putaret Arcam fabricari; atque idcirco, vti diximus, Prometheum, per irriſionem nominabant; dicentes, in viſceribus vulturem alere, cuius

monitu

monitu tot annis antea cadauera præſentiret. deinde etiam Caucaſo alligatum, quòd igneum elemẽtum, quo aqueum inter fines ſuos continetur, ſurripere cogitaſſet; atque id genus alia fortaſſis ad deridendum accommodata. Noach igitur dictus eſt, quòd curam gereret neceſsitatis futuræ. Not enim vocali producta, neceſsitatem; acht verò, rationem & curam habere, ſignat: Tau propter compoſitionis ſuauitatem, vt frequenter monui, eſt exemptum priori ſyllabæ; poſteriori verò, quò Hebraicæ linguæ aptaretur. Hebræi enim Noach habent cum Chet littera finali, non Noë, vt Latini verterunt. Eſt autem Noach, quieſcere, vt cùm dicitur: Requieuitque Arca menſe ſeptimo: Hebræi habent, Vatanach, id eſt, requieuit; à radice Noach. Non igitur Hebræis ſolùm vaticinij vim, vocabulum habet; ſed optimam quoque ſignificationis, in prima lingua, rationem; in qua ipſum hoc nomen Noachum monebat, vt curam neceſsitatis gereret, ne cum ceteris periret: quam admonitionem toties audiebat, quoties nomine ſuo vocabatur. Quod, quæſo, nomen vel Mathuſale, vel Noacho melius datum fuiſſet, quàm illud, quo homines monerentur, curandum, vt ſe quiſque ſaluum faceret, ac curam gereret neceſsitatis futuræ? Eodem modo Sem, Cham, & Iaphet, Gomer, Aſcenez, & ſimilia, vtrobique ſignificata ſua, quantumuis ſint diuerſa, ita tuentur, vt non tantùm de Hebræa, ſed de Cimbrica etiam origine myſteria omnia à Moſe indicata, eruantur, & pateſcant. Sem igitur à modeſtia & decore nomen noſtris ducit: dicimus enim Semeſic vel Temeſic, id eſt, modeſtè & decorè. Temt enim vel Semt, variante dialecto, ſignificat idem quod Latinis, decet. Eſt enim in poſteris Sem ſeruatum decorum, tũ typicôs, tum reuera. Nam Chriſtus animis noſtris ſolus potuit reſtituere decorum, ablatis iis, quæ decoro aduerſantur. Cham idem eſt quod Cha amt, id eſt, malus magiſtratus, ſiue malus princeps. Ca enim ſiue Cha malum ſignat, vt in Cain notaui. Amt verò magiſtratum, ſiue eum, qui ius habet imperandi, quod antè quoq; in Ambacto declaraui. Egregiè certè quadrat ſignificatio, propterea quòd Chami poſteritas peſsimos datura eſſet Imperatores, vt Nembrodum, & alios infinitos, qui idolorum cultum eſſent imperaturi, & tyrannidem inducturi truculentam. Hinc Nembrod in noſtra lingua eum notat, qui panem præripit; qua voce quid, quæſo, poteſt aptius eſſe ad eum notandum, qui per vim nobis tollit, tam ea, quæ ad hanc vitã ſunt neceſſaria, quàm quæ ad futuram atque ſempiternam? Nem idem eſt quod aufero & rapio; Brod idem quod panis.

Iam panis duplex eſt,corporalis & mentalis; hic animorum,ille corporum vitam alit & ſuſtentat; hic cæleſtis eſt, & de cælo deſcendens, ille terrenus, & è terra productus; hic ad vitam nunquam interituram alit, ille ad vitam mox corrumpendam. Crudelis igitur,qui corporis tollit alimentum; crudelior, qui animi; crudeliſsimus, qui vtrumque; quod videtur Nembrod feciſſe. Eiuſmodi Imperatores Cham dedit, ob id nomen ſortitus mali magiſtratus. Porrò Iaphet nomenclatura, nec bonos mores, nec malos notat; ſed maximam vim procreationis filiorum. Jap enim vox vna eſt de illarum numero, quæ conuerſæ proprietatem rei ſignant inſeparabilem: de quibus ſuo loco. Signat autem idem, quod liberis operam dare. Het verò vel Hoet caput eſt. Iaphet igitur ſignificat caput, ſiue primarium in liberis procreandis; quod quàm illi conueniat, cui Hebræi de lingua ſua latitudinem adſcribunt, clarius eſt, quàm vt ſit latiùs explicandum. Gomer huius filius, ſicut Hebræis à perfectione dicitur, ita nobis illum notat, qui bonæ famæ eſt, ſiue exiſtimationis. Goo enim bonum, Met famam noſtri vocant. Quòd ſi in dictione Met pronuncies per longum tempus, vt in Meros fit, voce prius explicata; Gomer is dicetur, qui bonorum eſt augmentator; ſed prius eo debet placere,quòd hactenus Gomer proprium viri nomen ſit, à bona exiſtimatione ductum, atque per Met, non Meer, finitum. Aſcenaz Cimbrica lingua, ab As, Key & Haſt, deriuaret, quomodo non idem quidem, quod Hebraicè, non longè tamen diuerſum, ſignificaret. Aſ-ken-haſt enim idem eſt, ac ſi dicas Latinè, Hominem, qui eſcam celeriter cognoſcat; eò quòd As ſiue Aes, eſcam; Key noſco; Haſt celeriter ſignificet. Profectò accipitres acutiſsimis ſunt oculis,& eſcam celerrimè agnoſcũt: quod proprium etiam eſt Germanorum, qui non modò idonei ſunt, vt bello rem quærant,quod Germani nomen præfert,ſed ad hoc etiam, vt celerrimè norint ſibi artem comparare, qua victus ſuppeditetur; vt alibi, cùm de ingenio Aſcaniorum contra quorundam illuſtrium auctorum opinionem diſputabo, diligentiùs oſtendam. Facile mihi eſſet, in ſingulis nominibus rationes inuenire, quæ ante confuſionem linguarum poſita fuerunt, ſi Hebræi vocalium accuratam rationem perpetuò obſeruaſſent. Sed quamuis etiam illud daremus, nihil in illis variatum eſſe; fruſtra tamen laboraremus, propterea quòd nulla indicij formula poſſet inueniri, qua conſtaret, an etyma hominibus conuenirent;quorum nihil extat ſingulare,præter nudas nomenclaturas.Reliqua igitur vocabula omittemus; ſatis nũc oſten-

oſtendiſſe rati, in vtraque lingua, & ea, quam primã dico, & in Hebraica, inſignes voces, ſignificationum ſuarũ myſteria tueri: & quãuis altiores & latiores rationes in prima habere cernantur; apud Hebræos tamen tantum retinere originis, quantum ſatis eſt ad eundem finem, licet diuerſa nõnihil via, perueniendum. Vt ergo ad propoſitum redeamus, arbitramur apud illos primogeniam linguam manſiſſe, qui in Margiana relicti turris Babylonicæ ædificationi non interfuerunt. Hinc illud eſſe puto, quod hactenus apud nos frequenter vſurpant, dum eum quem non intelligunt, dicunt, Babelen, id eſt, tam confusè & inarticulatè loqui, vt non intelligatur; propterea nimirum, quòd Cimbri ad Nyſam habitantes, ſermonem eorum nõ intelligerent, qui à Babel veniſſent. Verùm vt demus, nihil in hac tota obſeruatione eſſe momenti; tamen ſperamus fore, ſi Deus tantiſper vitam proroget, vt ductu meo omnes videant nullam eſſe linguam, & vix eſſe poſſe, quæ Cimbricæ ſit conferenda. Credendum autem, quæ excellentiſſimas habet ſignificandi rationes, eam quoque antiquiſſimam eſſe, ſi Adamo illud non denegemus, quod Moſis teſtimonio eſt tributum; eum nimirum nomenclaturas dediſſe, de rerum natura ita petitas, vt cum rebus natæ viderentur. At talem noſtram eſſe, ex ipſis philoſophiæ penetralibus, alio libro per principia ab omnibus mihi concedenda, clariſſimè demonſtrabo: vt ſiquis minùs hiſtoriæ credat, ei ex Platone & Ariſtotele ſatisfiat. Prima ergo erit lingua Scythica, ſiue Cimbrica, ſiue Aſcania ſiue Togormana, qua Phryges ſunt locuti: quorũ linguam omniũ primam eſſe, Ægyptij fatentur. Cùm enim Rex eorum Becc vocem eſſe deprehendiſſet primæ hominum linguæ, nec eam intelligeret, à Phrygibus didicit panem ea ſignificari, vt pòſt à nobis ex Herodoto erit latiùs enarrandum. Quocirca iudicauit eam linguam omnium primam eſſe, in qua Becc panem notaret: quæ vox cùm hactenus panem noſtratibus ſignificet, & Becker is ſit, qui panem facit; conſequenter fatendum, antiquiſſima hac Pſammetichi ſententia, linguam noſtram omnium eſſe primam. Verùm Ægyptiorum antiquiſsimi illi maiores, quò perpetua extaret memoria, quiſnam primus hominum ſermo fuiſſet, de more vetuſtiſsimorum poëtarum fabellam confinxerunt, qua decantaretur, Regem pueros aluiſſe, in caſa ſolitaria, ad quam ſolæ capræ nutrices futuræ ingrederentur, dato ſub graui pœna paſtori mandato, ne illos vnquam alloqueretur. Hos exacto biennio pronos manibus extenſis procidiſſe, ſupplicantium ad morem ante paſtoris pedes, atque nullam aliam vocem edidiſſe, quàm

Becc,

Bec, rogantes nimirum vt panem ſibi, deinde pro lacte ſubminiſtraret. Non vana igitur hæc eſt fabella, ſed de vera nata hiſtoria. Primam enim mundi poſt diluuium ætatem infantium nomine ſignabant, atque eorum linguam illam fuiſſe, in qua Bec panem notaret. Neque enim hoc voluerunt homini à natura ſermonem datum fuiſſe, quod abſurdum ſit de Ægyptiorum doctrina ſuſpicari, ſed primam mundi infantiam, hac lingua vſam eſſe. Claudianus etiam hoc antiquitatis floſculo carmen ornauit, ad hunc modum canens.

——Nec Rex Ægyptius vltra
Restitit, humani poſtquam puer vberis expers,
In Phrygiam primùm laxauit murmura linguam.

Ariſtophanes totius philoſophiæ in vno Socrate proditor, & carnifex, hanc antiquitatem deriſit, vti à plebeis & imperitis, ea ſemper contemni, atque rideri videmus, quorum notitiam non ſunt aſſecuti. Socrates apud hunc in ſcenam productus, ſic Strepſiadem alloquitur, vt antea quoque commemoraui.

Καὶ πῶς; ὦ μῶρε σύ, καὶ Κρονίων ὄζων καὶ βεκκεσέληνε.

Eleganter ſanè mordax Poëta Beccefelanos dixit eos, qui tam ſtolidi eſſent, vt ea crederent, quæ de Bec & Profelanis antiqui fabulati fuiſſent. Riſerit ſanè, vt decuit, Sannionem: hoc ſaltem lucri ex eo capimus, quòd intelligimus, apud veteres omnes linguam eam, quæ Bec panem vocat, antiquiſſimam habitam fuiſſe. Arcades ſe fabulabantur ante Lunam fuiſſe: quod ego ſic intelligo, ab eis dictum fuiſſe, quòd ſcirent maiores ſuos tam vetuſtos eſſe, vt ante linguarum fuerint confuſionē. Sicut enim Solis conſtantia & vnitas eſt propria, ita Lunæ inconſtātia, commutatio confuſioque eſt tributa. Linguarum verò diuerſitas per Lunam notatur, eò quòd linguarum varietate alij aliorum moneantur, quemadmodum diuerſis Lunis alius aliud ſibi agendum intelligit. Nam Luna à monendo in prima lingua nominatur, vt alibi copioſiùs erit diſſerendum. Tria igitur doctè coniunxit nomina, quibus prima & vetuſtiſsima ſignificarentur; Cronia, Bec, & Proſelanos. Lingua igitur Croni, ſiue Saturni tēpore vſitata, vna erat, & nullis mutationibus à prima illo ſuo ſplendore corrupta, in qua Bec panem notabat. Quia verò Phrygibus Bec panis erat, eorum lingua prima erit dicenda: qua de cauſa Apuleius Phrygas primogenios appellauit, quos nos à Comero per Aſcanium & Tygrammanum filios deſcendiſſe ſcimus. Platoni antiquitatis ſtudioſiſsimo philoſopho, quærenti primam linguam, neceſſarium fuit confiteri, Græcos plurimas voces à Barbaris mutuatos eſſe, & inter hos

hos, quibus illas debere viderentur, Phrygas potiſsimùm nominauit. Quid, quòd omnium Græcorum vetuſtiſsimus Homerus multis locis indicauit, alia Deorum eſſe, alia hominum vocabula, quibus res nominaretur; cuius diſtinctionis rationem nemo, quod ſciam, hactenus potuit in ſingulis inuenire; quamuis Plato communem cauſam indicarit, illa diuina eſſe definiens, quæ rei naturam optimè explicarent: verùm hæc nota nõ poteſt docere, quî fiat, vt Moly apud homines nullum nomen ſit ſortitum. Nam ſi hæc vox deorum eſt, quid vetat, quò minùs alia huic herbæ ab hominibus imponeretur, qua non æquè natura eius tota ſignificaretur? Aliud certè, aliud fuit, quod poëta hoc diſcrimine vocum volebat. Didicerat nimirum à Phrygibus, vetuſtas voces optimis rationibus in lingua ſua fuiſſe factas; atque eas idcirco diuinas appellari, quòd non ſolùm impoſitionis optimas cauſas continerent; ſed quòd priſci quoque illi homines, qui in deorum numerum ſunt relati, illis olim vſi fuiſſent, priùs multo, quàm vrbes in planitie cœpiſſent muniri. Quæ enim Babyloniæ in campo extructæ priſcos tribuiſſe acceperat, ea, more poëtico, vt antè indicaui, Ilio ſuo affinxit, homines tum primùm Meropes, id eſt, diuerſiſonos factos eſſe, docto ſuo epitheto commonſtrãs. Linguam igitur illam diuinam iudicauit, qua homines in montibus, & montium propaginibus, & lateribus & coſtis, tum locuti ſunt; cùm necdum plano & humili loco ſe credere auderent; recenti adhuc cataclyſmi memoria metum & diffidentiam incutiente. Hanc verò noſtram fuiſſe, clariſsimè tum demonſtrabo; cùm ad Cratylum Platonis, & diſcrimẽ diuinarum humanarumque vocum explicandum, ſeries me orationis deducet. Hoc interim hîc admonere duntaxat volui, Homero quoque non ſuboleuiſſe tantùm, primam aliquam linguam fuiſſe, ſed notitiam etiam quarundã eius linguæ vocum, eum tenuiſſe, edoctũ fortaſſe à Phrygio aliquo vel ſapiente, vel ſacerdote, penes quod hominum genus antiquitatum ſcientia ſolet conſeruari, & in pretio haberi. Verùm, relictis in præſens teſtibus externis, ad Chriſtianos accedamus; qui quamuis Hebraicæ antiquitatis opinione ſint anticipati; clara tamen indicia dederunt huius noſtræ ſententiæ. Scio equidem inter ſcriptores antiquiſsimum omnium Moſem eſſe, atque idcirco in ſermone litteris conſignato Hebraicum principatum tenere: ſed ex eo conſequi nego, Hebræorum linguam eſſe vetuſtiſsimam; cùm homines non perinde ſcribere atque loqui ſit neceſſe. Scimus enim, hac etiamnum ætate quaſdam linguas eſſe antiquiſsimas, quæ nunquam hactenus ſcriptæ,

 fue-

fuerunt; è quo tamen nemo tam ſtolidus eſt, vt colligat earum nouitatem. Epiphanius igitur, diligens mundi antiquitatis, & in eo ſectarum perſcrutator, omnes eos, qui poſt diluuium à Noachi filiis proceſſerunt, ad turris vſque Babylonicæ ædificationem dicit Scythas fuiſſe nominatos, & genus illud vitæ, quod tum homines ducebant, Scythiſmum vocauit. Hunc igitur, ſi quis interrogaſſet, quînam cenſeret linguam eam, qua tum loquebantur, appellandam; an non Scythicam dixiſſet? Dixiſſet certè, ſi conſentanea ſibi dicere voluiſſet: verùm hoc tum non agebat, cùm non de ſermone, quo vterentur, ſed de vitæ inſtitutis tractaret. Addidit porrò de regione, Scythas fuiſſe appellatos; in quo quidem hactenus nihil reprehendo: ſed quòd montem, in quo Arca quieuit, Lubar nominarit, inter Gordyæos & Armenos ſitum; id ad illa relego, quæ antè de Gordyæis & Armenis diſputaui. Cùm enim æquè diſsideat à Moſis narratione, qui ab Oriente in Occidentē profectos Noachi pueros dicit, non eſt quo pluribus hanc eius aſſertionem refellam. Deinde nihil refert ad hoc propoſitum, qua parte Scythiæ Arca quieuerit, modò conſtet in Scythia quieuiſſe, atque hinc illius temporis viuendi conſuetudinem fuiſſe nominatum Scythiſmum. Si enim & Scythæ erant, & Scythicè viuebant; quid ni & Scythicè locuti fuiſſe dicantur? Iam verò antè non ſemel dixi, nihil intereſſe inter Cimbricam, Phrygiam, Aſcaniam, & Scythicam linguam, quæ diuerſis nominibus eadem eſt. Vnde verò Scythæ ſint vocati, mox oſtendam. Eſt igitur veriſsimum, quod Plinius dixit, eoſdem eſſe Scythas & Aramæos. Ex his ergo efficitur, Scythicam linguam & Aramæam non eandem modò eſſe, ſed primam etiam, qua homines ante Babyloniæ inſanas ſubſtructiones vtebantur. Quæ verò illa dicetur potiùs fuiſſe, quàm illa, cuius reliquiæ & clara monumenta in nominibus montium, fluuiorum, & regionum extant, ea mundi plaga, quam Scythæ ſtatim poſt diluuium habitauerunt? Quòd ſi quis adhuc nobis non aſſentiatur, age dicat, quid Bactra, quid Oxus, quid Margus, quid Nyſa, quid Meros Hebræorum ſermone ſignent; & ſi ad naturam rei eius, quàm noſtra interpretatio, propiùs accedat, obuiis manibus herbam porrigemus. Quis hactenus ex illa lingua oſtendit, qua cauſa rex montium omnium Taurus vocetur: quis è nomine Araxæ eius naturam & deſcriptionem eſt aſſecutus? Quis Paropaniſi, quis Caucaſi nomina ad veras origines, ex Hebræa lingua vocauit? quis denique cetera huius regionis, quæ nos in lucem eruimus, ex alia lingua vnquam ita potuit explicare, vt vel minima

eſſet

eſſet rerum & vocabulorum conſonantia? Vel taceant igitur, vel in his montibus, in quibus Aramæi ſiue Scythæ ante linguarum cõfuſionem habitarunt, mecum certent, & veriores, ſi poſſunt, vocibus origines aſſignent. Nominat Hebræus liquorem eum, quo Noachus eſt inebriatus, Iain: ſed rogo, vt oſtendat, ſic eius potus naturam nomine hoc contineri, vt ego in voce ea, qua pro eodem ſermo noſter vtitur, demonſtraui. Scio D. Hieronymum annotaſſe, procliuem eſſe Hebræis lapſum è littera Vau in Iod, & contrà ex hac in illam, propterea quòd Vau, ſolius caudæ longiore ductu, à Iod diſtinguatur. Idem ego hîc ſuſpicor eueniſſe, ita vt Hebręi etymologiæ & primogeniæ vocis ignari, ex וין fecerint ויין, ac deinde vocales pro arbitrio ſuo addiderint, duas pro vna efferentes. Pro Wijn igitur Waijn dixerunt; ac deinde figura Vau in Iod deleta, fortè cauda tranſeunte, pro Wain Jaijn dicere cœperunt. Si enim Aquila Thira legit, vbi Symmachus Thora, ſolius Vau & Iod ſimilitudine, quæ ſola magnitudine, Hieronymo teſte, differunt: quid vetat, quò minùs credamus antiquitus è Vain, Iaïn factũ eſſe, in voce præſertim, cuius origo videtur ad Scythiam referenda, in qua primum eſt diuinus hic liquor inuentus? Pręterea, quæ eſt affinitas aut cognatio inter Iain, quod vinum; & Charem, quod vineam Hebræis ſignat? Credo igitur Hebræos, Græcos ac Latinos ab eius regionis indigenis, vini nomen accepiſſe, in qua primum vinum fuit inuentum. Sed quia omnes duplici w carent; pro duplici, ſimplex acceperunt: quod Græci deinde in Omicron vertentes, diphthongum fecerũt, οἶν, pro Wijn pronunciando: cui terminatio Græca accedens, οἶνος explet. Latini ex Wijn, Vin, atque deinde Vinum nominarũt. Similiter opinor & Hebræos primùm ſcripſiſſe וין Vin, ac deinde more ſuo ויַן Vain; tandem ignorata vocis origine, Vau in Iod degeneraſſe, ob ſimilitudinem litterarum; atque ita pro Vin, Iain in vſum veniſſe. Longiſsimè igitur aberrarunt, qui Iani nomen à Iain, corrupta Hebræorum voce, duxerunt; cuius nos ab eundo appellationem, cum Cicerone de libris Ritualibus, deriuamus. Prima ergo lingua poſt cataclyſmum, petenda fuit ab illis, quos Scythas, communi & vſitata voce, nominamus, eoſdem cum Aramæis: quod quamuis modò de veteri hiſtoria & antiquitatum monumentis docuerim, pòſt tamen rationibus validiſsimis, ex veteris Academiæ & Peripateticorum muſæo petitis, ita confirmabo, vt neminem fore ſperem, ſit licet pernicaciſsimus, qui non idem mihi ſit aſſenſurus.

Vt ergo tandem ſarcinas colligamus, & reliquum itineris, quod

cœpimus inire, abſoluere pergamus; videmur nobis non parum promouiſſe. Scimus enim Gomarum hinc ad Iaxartum, & vltrà; hinc ad Aſcanium vſque lacum, poſteritatis ſuæ colonias habuiſſe; atque toto hoc terrarum tractu, multa vetuſtæ Cimmeriorum linguæ veſtigia exſtare; clariſsima tamen ad Caucaſios montes, ad quos Arcam docuimus quieuiſſe. Atque hæc quidem de Aſcanio, vltra Ioſepi & ceterorum teſtimonia, ex Poëtis adieci; licet alioqui ſatis fuiſſet, ad Comeri & genus, & linguam, hîc collocanda, illius vnius auctoritas; qui Tygrammæos, ſiue Togormanos, Phrygios eſſe dicit, à minimo Cimmeri filiorum propagatos. Gemino itaque principio à Comero Phrygij deſcendunt: omiſſo etiam interim Dardano, recentiore conditore; cuius tempore Nonnus tertium diluuium fuiſſe cantat: quem in Romanis originibus à Cimmeriis etiam, quorum Homerus in Odyſſæa fecit mentionem, deſcendiſſe monſtrabo. Inuenimus etiam, vbi terrarum Adam Paradiſum ſit egreſſus, id eſt, vbi fuerit, cùm Deus terram exſecraretur, ne deinde hortus eſſet voluptatis, ſed terra laboris & ærumnarũ. Deinde, quò illinc commigrarit Cainorum vitabundus; atque mox vbi Arca ſit à Noacho conſtructa, & quibus hic nominibus à Poëtis ſit celebratus. Hinc quibus vecta & reuecta ventis Arca ad viciniam Paropaniſadarum peruenerit; & vbi primùm vinum ſit inuentum. Præterea, quod caput erat omnium, oſtenſum eſt, Cimmerios Scytharum nomine hîc manſiſſe; cùm ceteri maioribus inhiantes, ad Babyloniam & reliquas orbis partes proficiſcerentur. Hinc ergo duo intelliguntur, quorum maximum eſt ad hiſtoriæ contextum pondus; alterum, Gomaros illos, quos Ptolemæus ad hæc confinia collocauit, omnium Cimmeriorum ferè primos eſſe, à Nyſa paulatim eouſque progreſſos: alterũ, linguam Gomarorum non eſſe in Babylonica confuſione corruptam; atque idcirco primam eſſe habendam, atque excellentiſsimam; intra tamen humanæ rationis metas. Neque enim negare poſſumus, Hebraicam & Syram, ratione eorum, qui illis vſi ſunt, nobiliores illuſtrioresque meritò dicendas; illam quidem, quòd Prophetæ plerique & Moſes ea diuina oracula prodiderint; hanc verò, quoniam Chriſtus Seruator noſter ea ſit in humano corpore locutus. Duplicem ergo linguæ conſiderationem facientes, Cimbricam dicimus, arte atque humani ingenij præſtantia, longè ceteris præferendam; Hebraicam verò & Syram ſingulari gratia ab eo accepta, qui ad humani generis ſalutem nihil ſibi præſidij ab humana induſtria petendum putauit. Repudiata

diata enim illa, quam Adamus conſtruxerat, quæque ad ſummum ingenij, & artis humanæ apicem pertingebat, eam ſibi elegit, quæ his dotibus atque hac laude carebat, ne quid ſibi homo in ſalute acquiſita arrogaret. Cimbrica igitur artificioſa humanæ ſolertiæ compoſitione primas ferat; Hebraica, gratia & beneficio eius, qui nos redemit; adeò, vt altera humana, altera diuina non malè diceretur; & illi quidem artis, huic gratiæ diuinæ daretur principatus. Poſthac igitur clariùs intellectum iri ſpero, quæ cauſa ſit, vt Scythæ antiquiſsimi hominum ferantur; & prima poſt diluuium ætas Scythiſmus nominetur. De locutionis autem Cimmeriæ arcanis, & ſubtili ſtructura, cùm non parum coniecturæ, quiuis de exemplis paſſim à me, vt forte occurrunt, explicatis, facere poſsit, tum illic totum artificiũ apertiùs oſtendetur; vbi ſacra quædam & myſtica vocabula enucleabuntur, vnà cũ iis omnibus, quæ in Cratylo ſuo Plato conatus eſt ad cauſas vocare. Prius tamen, quàm ad illum Hermatheuæ ſacrum limitem accedemus, non paucæ voces inter eundum per Cimmeriorum colonias, vernaculas inuenient interpretationes; è quibus reliquas, quæ diuiniores ſunt, licebit æſtimare. Gomari igitur, Gomerum nobis, Iapeti maximum natu, in memoriam vocarunt; cuius ductu per linguæ veſtigia, & locorum ſitum de coloniis emiſsis iudicandum: quas ſequenti libro, ſi Deus tantum ocij in hoc infeliciſsimo Reip. ſtatu, aut potiùs in periculoſiſsima & exitiali diſſectæ ciuitatis plaga, concedere dignetur, enumerabo: non omnes illas quidem, quòd nec vtile ſit, nec fieri poſsit; ſed eas maximè, quæ & nobiliſsimæ fuerunt, & quarum cognitio ad hiſtoriæ lumen inferendum, plurimum adfert momenti; & ea ex hominũ animis tollet, quæ ex errore vulgarium ſcriptorum profecta, tam altè radices egerunt, vt ad eas exſtirpandas, Herculis mihi viribus opus eſſe credam. Quis enim vnquam quicquam ſani de Saxſonum origine ſcripſit? quis Gotorum, Vandalorum, Alanorum, Danorum, & complurium eiuſdem generis aliorũ veros natales, germanoſque maiores, à prima ſtirpe deduxit? Quis Amazonũ fabuloſam hiſtoriam, vt plerique credunt, ad veritatem reuocauit? Quis Venetorum nominis, vel generoſiſsimam antiquitatem, vel originationem, vnquam potuit aperire? In his igitur omnibus, & iis, quæ huc pertinent, illuſtrandis, eam me ſpero operã collocaturũ, vt nec me in peruestigando ſucceſſus, nec alios pœniteat laboris, ſi quem in his nouis & paradoxis legendis, impendere dignentur.

FINIS LIBRI QVINTI.

IOAN. GOROPII BECANI

SAXSONICA,

LIBER VI.

QVEMADMODVM PRIORIBVS libris multa in lucem eruimus, quæ in Cimmeriis tenebris, prouerbio quàm reapſe notioribus, hactenus latuerunt: ita deinde tentanda via eſt, per primas Cimmeriorũ colonias, vt ob oculos ponatur, qui tandẽ in Europam ab ipſa vſque Nyſa peruenerint. Difficile iter ac arduum, & haud ſcio, an vllis tritum veſtigiis eorum, qui de gentium migrationibus & originibus, ante mille annos quicquam ſcriptis tradiderunt. Tentarunt fortaſſis aliqui aditus, & eminus neſcio quam vmbram caligantibus oculis annotarunt; at qui apertè rem tradiderit, nemo hactenus eſt inuentus. Quocirca mihi condonandum, ſi non omnia quæ dicturus ſum, idoneis teſtibus confirmauero, quando ne ſunt quidem vlli, qui locorum, in quæ Cimmeriorum pueri primùm cõmigrarunt, ſatis fuerint periti. Operam tamen dabo quàm potero maximam, ne, quę de coniecturis colligam, fructu ſuo carere videantur; & quod hactenus feci, hîc quoque diligẽter cauebo, ne qua pagina ſit quæ non habeat vel raræ aliquid & inſignis antiquitatis, vel rem nouam quampiam, & necdum animaduerſam. Quia ergo de coloniis Cimmeriorum tractaturi ſumus, monendum eſt principio, quod anteà quoque monui, me hoc loco in animo non habere, vt Iani in Italiam commigrationem vnà cum Cimmerijs quibuſdam velim explicare; eò quòd illa ſuum poſteà locum ſit habitura: verùm de illis me hîc duntaxat actuũ Cimmeriorum colonis, qui multis pòſt ætatibus in Aſia manſerunt, quorum tandem aliqui poſt longum ſeculorum decurſum in Europam commigrarunt. Quocirca fauſto omine, boniſque verbis rem auſpicaturi, eam ab initio conſuetudinem exponamus, quam Dionyſius Halicarnaſſæus memorię prodit; in qua re, vt prolixitatem vitemus, ſi Græca ſcribantur, naſcituram, Gelenij non mali interpretis verbis contenti ſimus. Libro igitur Romanarum antiquitatum primo ſic habet. Primùm finibus egreſſa eſt ſacra quædam iuuentus exigua

cC. numero,

numero, ad quærendum victum à ſuis emiſſa parentibus more antiquo, quem receptum ſcimus à multis tam Græcis quàm Barbaris. Quoties enim vulgi multitudo in aliqua ciuitate nimiũ excreſceret, nec aliméta domi omnibus ſufficerent, aut aëris intemperie cæſa terra fruges proferret pauciores ſolito, aut alia talis ciuitatem occuparet calamitas, ſiue bonum ſiue malum cogeret minui multitudinem, Deo cuipiam ſacrantes, quantum hominũ annus pareret, emittebát armis inſtructos è ſuis finibus: ſi pro iuuentutis felici prouentu aut victoria gratias Dijs agerét, peractis ſolennibus ſacris, fauſta ominatione proſequétes abituros in coloniam: ſin irata numina placarent, finemque præſentium malorum poſcerent, eodem modo ſacris operati, mœſti veniamque petentes à ſuis, quos ablegari neceſsitas cogeret. Illi verò poſthac cârituri patria, niſi aliam pararent, quæ ſe recipiat quicquid terrarum armis acquiſiuiſſent aut gratia, habebant vice patriæ, creditumque eſt eis adeſſe Deum, cui dicabantur, & ſupra humanam ſpem proſperare eiuſmodi colonias. Hæc ille; qui tam antiquam hanc emigrandi conſuetudinem facit, vt eam Aborigines in Italia occupanda ſecutos fuiſſe dicat. Nec verò de vetuſtate eius hoc ſolo auctore ſententiam fero, ſed ex Strabone etiam idem colligo. Is enim libro Geographię quinto, ait de Samnitibus huiuſmodi narrationé ſe accepiſſe, Sabinos quos Italiæ indigenas alibi fecit, contra Vmbros diuturno bello implicitos, vouiſſe, Græcorum quorundam more, ſe, quæcunque eo anno nata eſſent, immolaturos. potitos autem victoria, eorum quæ nata erant, alia quidem immolaſſe, alia verò conſecraſſe. At cùm ſterilitas eos quodam pòſt tempore affligeret, dixiſſe quendam, liberos etiam conſecrandos eſſe: quod confeſtim ſecutos, proles tũ natas Marti fauſta acclamatione deuouiſſe, quam deinde ſobolem ad virilem ætatem progreſſam, in coloniam tauro duce emiſiſſe; quam in Opicorum per pagos degentium agro quiete capta, atque priſcis colonis eiectis, ſedes ibi poſuiſſe, ac Taurũ Marti qui ducem eũ dederat, de vatũ iuſſu ſacrificaſſe, atque hos a Sabinis voce bládiuſcula Sabellos eſſe nominatos, Sannitas verò alia de cauſa, quos Græci Samnitas dicunt. Hæc Strabo de Sabinis indigenis, Vmbris & Opicis antiquiſsimis Italiæ populis cùm referat, an non inſignem huius ſacri ritus prodit antiquitaté? Sunt haud dubiè quę illis ſcribuntur, ita penè nimio ſitu temporum obſoleta, vt Opica in prouerbium abiuerint, in illos conuicij loco futurũ, qui vel nimiũ rudes & ſimplices, vel apertè obſcœni viderentur. Opich certè vetuſta Cimmeriorum lingua qui cũ Iano in Italiam venêre, eum notat, qui aperto pectore ingenuè & citra ſimulationé, id quod ſentit, vultu &

lingua

lingua prodit; ita vt credã Opicos vel Cimmeriorũ ſobolẽ fuiſſe, vel generatim viros candidos, & ruſtica quadã ſimplicitate apertos, qui iam olim ante multa ſeculorum curricula, nõ ex Italia tantũ, quamuis præcipuè, ſed alijs etiã quamplurimis regionibus ſunt eiecti, breui, ni fallor, ex his noſtris Cimbricis reliquijs, vbi hactenus etiãnum Opici, præſertim in pagis, vt olim, habitant, à Sabinis expellendi. Eſt ergo huius conſuetudinis antiquitas illa quidẽ ſingularis, ſed vnde primùm profecta ſit, nec ab his auctoribus, nec ab alijs, quod equidem ſciam, declaratũ. Nos igitur primis poſt diluuiũ hominũ ſedibus inuentis, quæremus cui coloniæ inde aliò emiſſæ ritus hic principium ſui debere videatur. Prima ſanè & nobiliſsima commigratio ea fuit, qua Nembrodus cum ſuis Noachi pronepos ad latiſsimos & fertiliſsimos Babyloniæ campos per montiũ catenam longiſsimam deſcendit. In hac tamen primores & capita tribuũ ſuis magis viribus quàm diuino numine, ſuaque potiùs prudentia, quàm diuinis oraculis iter tenuiſſe, ſedeſque fixiſſe videri poſſunt, ſi de illis, quæ conſecuta ſunt conſilia, licet æſtimare. Cùm enim & numero hominum, & diuitijs indiſſolubile ſibi & quaſi adamantinũ regnum conſtituiſſe viderentur, eò venerunt ſuperbiæ, vt non antè colonias aliò emittere vellent, quàm iunctis copijs & viribus turrem extruxiſſent, qua ſe aduerſus iram Iouis, ſi rurſus fortaſsis vndis terras cooperire vellet, tueri ac ſeruare poſſent: eodem facto bis impij, ſemel quòd promiſsis Noacho factis, non crederent; iterum, quòd humanis viribus ſe poſſe Deo illudere, ac eius furorẽ effugere, putarent. Nimbrodi inſani tyrãni, & vaſti & efferi gigantis inſaniſsima cogitatio, duo ſtatim commonſtrauit, tũ quàm populus procliuis ſit ad ſtultitiam & veſaniam Principum ſequendam; tũ quàm nihil valeant ſuperborũ inſanorũq; regũ dementes contra diuinam voluntatem molitiones. Confeſtim enim cœptũ eſt opus, & moles montiũ omnium vertices & nubium regionem longè ſuperatura ductu & auſpicijs furioſi tyranni, & cæci vulgi veſano ſtudio rem vrgente; duabus peſtibus nunquã citra graue exitium ſimul euntibus. At at non dormiit Deus, nec oculos Saturnijs, quas vocant, lemis habuit occluſos, ſed vecordem audaciã & ſuperbiam Gigantæam obſtinatiſsimis animis progredientẽ deiſit, turbine vaſta murorum molimina diſrumpens & funditus euertens, addita etiam pœna perpetuo in hominũ genere ad ſempiternam ſceleris impij memoriam duratura. Linguam enim vinculũ & nuncium humanæ ſocietatis cõfudit, & vnam qua vnio populorũ continebatur, in varias commutauit, ita vt alterũ alter non intelligeret, ac perinde homo ab homine voce differret atq; taurus à cornice; fieretque

tanta inter eos alienatio, quanta eſt inter diuerſorum generum feras aut belluas; quo nihil poteſt ad ſocietatẽ communitatemque hominum dirumpendam plus virium habere. Hoc ergo primũ & maximũ documentum habemus, Deo conuenticula hominum ſuo numine neque conſociata, neque freta, grauiſsimè diſplicere, ac omnium huiuſmodi ſtudia & labores vanos eſſe, ac in nihilum abituros. Hęc igitur prima poſt cataclyſmum mortalium colonia non illos eſt ſortita ſucceſſus, quos Dionyſius Halicarnaſſæus eis adeſſe ſcripſit, qui ſe numini diuino dedicantes, eiuſque ductum ſequentes, nouas ſedes quærunt; ſed contrà in maximas calamitates, & in diſcordiam nulla vnquam pacę, dum mundus erit, componendam inciderunt, cuius incommodis hactenus humanum genus torquetur. Qui ergo in primis ſedibus, in quas ex Arca parentes deſcenderant, adhuc manebant, dum hunc cognatorum caſum viderent, nec quemquam eorum qui ſtructuræ Babylonicæ turris interfuiſſent intelligerent, ſingulare hoc diuinæ iræ exemplum in rem ſuam verterunt, eò felices quòd alieno periculo fierẽt prudentiores ſapientioreſque. Eos igitur quos non intelligebant, dicebant à turre illa confuſionis linguarum ſermonem trahere; quod hactenus apud nos Cimmeriorum poſteros Babeley dicitur, quo nihil aliud ſignificamus, quàm quẽquam ita loqui, vt non magis intelligatur, quàm ſi turris Babylonicæ ſtructuram adiuuiſſet. Eſt igitur hæc vox æternum nobis illius impietatis & temerariæ audaciæ monumentum eo diligenter conſeruãdum, conſiderandumque, ne quid ſimile vel moliamur vel cogitemus. Verùm non ea ſola contenti fuere admonitione maiores illi noſtri, ſed in prima colonia emittenda diligentiſsimè curarunt, vt fauore diuino, non conſilio duntaxat humano, deduceretur. Hinc igitur prima eſt origo colonias eo ritu quem aperuimus de Gręcis auctoribus, in nouas ſedes dimittendi: quod vt quiuis intelligat, videamus quę prima colonia poſt illam Nembrodicam à Nyſæis finibus & Margiana ſit emiſſa. Diximus anteà Cimmerios omnes, qui primis in ſedibus remanſerant, Scythas vocari ſolere; atque inde ætatem primam poſt diluuium dici Scythiſmum, eò quòd apud ſolos hos prima & antiquiſsima lingua permanſiſſet. Qui autem antiquiſsimi horum ſint coloni, à vicinis Perſis interrogemus, qui à Bactrianis, eiuſdẽ linguæ hominibus, Magiam ſe accepiſſe confitentur. Ex his audiemus nihil antiquius aut notius eſſe Sacis, adeò vt ab his tanquã primarijs omnes qui Scythici nominis ſunt, Sacas appellent, quamuis Plinius id ea tantùm cauſa factum putet, quòd proximi eſſent: aperto errore, cùm Margiani, & inter eos Maſſagetæ & Daæ, & alij non pauci, à Ptole-

Ptolemæo, diligentiſsimo priſcæ memoriæ cuſtode, Perſis ponantur multò, quàm Sacæ, propinquiores. Nos igitur ſic exiſtimamus poſt primam coloniam illam maximam Occidentem verſus emiſſam; alteram, & illi ſecundam, in oppoſitam mundi partem fuiſſe deductam, pro eo atque conueniebat; tum ad omnes mundi plagas populis implendas, & primùm quidem temperatiores, & ſub eadem Zona ſitas; tum ad contentiones & bella, quæ inter finitimos oriri ſolent, quoad eius fieri poſſet, euitanda. Secunda igitur colonia Sacarum fuit, tanto à Margiana ferè in Orientem interuallo miſſa, quantum Aſſyria in Occidentem remouetur; ſi Ptolemæi deſcriptioni, quæ omnium eſt veriſsima, fides habenda; in qua Sacæ ſub ipſo Imao habitant, è regione fontium Gangis, quorum collatione ad Vrſas vergunt. His locis montium obiectu aſperrimorum tutiſsimis, in tantam gentem excreuerunt, vt Perſis præ ceteris omnibus Scythis notiſsimi eſſent, eò quòd longè lateque militiam ſuam proferrent, armis non minùs, quàm generis antiquitate, nobiliſsimi; & idcirco de horum nomine, omnes reliquos Scythas Sacas nominarent; vti Herodotus, in Xerxis exercitu recenſendo, tradit. Hìc tamen ante omnia monendum, priſcum ipſorum nomen eſſe Saga, quo Pomponius Mela vſus eſt; non Saca, vt poſterior ætas enuntiauit: quod ita eſſe, de Tectoſagis, Sagartiis, & Sagari, quæ à Saga deriuantur, clarè docetur. Sagaris enim gladius Scythicus fuit, perinde apud Perſas à Sagis, atque in Italia à Bononia Bologneſe latum illud Parazonium, nomen inuenit; cui Sagarim ſi non figura, at ſaltem vſu, ſimilem fuiſſe credo, cùm videam apud Xenophontem, pro Sagari aliquando Machæram poni, qui Sagari Amazones vti cùm dicit, facit, vt faciliùs ſim perſuaſurus, omnium Scytharum communem fuiſſe, cùm Amazones quoque Cimmerij generis eſſe, pòſt ſim oſtenſurus. Et ne quis ſuſpicetur ſecurim ſiue bipennem eſſe, qua Amazones quoque vtebantur, ex Herodoti Polyhymnia hæc diſtincta tela fuiſſe cōſtat, qui inter Sacarum arma Axinas, id eſt, ſecures, & Sagares ſigillatim recenſet; quo loco Valla erraſſe mihi videtur, dum bipennem pro Sagari ponit. Strabo Maſſagetis Machæras & Sagares diſtinctè tribuit; quo fit, vt non ſatis liqueat, qua fuerit forma, niſi quis ſuſpicetur ſecures fuiſſe, vna, non duplici, acie, quæ in longam cuſpidem terminetur, à bipenni differentem. Qualis qualis tamen, quando needum liquet, Sagaris fuerit; hoc ſaltem nomen ipſum demonſtrat, à Sagis appellationem non aliter veniſſe, quàm parazonio illi ſex digitos, paulò plùs minùs, quâ maximè patet, lato, à Bononia in Italia nomen datum dixi.

Hoc genere teli ad ſcindendum maximè apto, vt λυσιφλεβῆ quidam vocarit, Perſę Sacas, alij Maſſagetas, alij Amazones, armarunt, omnes tamen à Sagis deducto nomine vſi. Sagartios porrò cùm Herodotus Nomades faciat, quos Stephanus in Cherloneſo Caſpij maris collocat, ſic dictos opinor, quòd longo apud Perſas ſtipendio merentes, genus quidem & naturam Sagarum adhuc retinerent, linguam verò Perſarum ob diuturnum apud eos conuictum in vſu haberent, atque eo de ſigno Perſæ viderentur; natura verò & indole Sagæ manerent. **Sagart** enim ad verbum eum ſignat, qui Sagarum genus & naturam refert, ab **Art**, voce antè explicata, & **Saga** facta compoſitione. Sagartiorũ arma tum exponam, cùm de Mirmillonum certamine quædam ſuo loco annotabo. Tectoſages verò iam mox qui ſint, & vnde orti, vt doceam, ſeries orationis poſtulabit. Sagæ igitur antiquitùs, nõ Sacæ, nominabantur, qui ſecundam coloniam Orientem verſus deductam corpore ſuo conſtituerũt, quos Ephorus colonos Nomadum eſſe aſſerens, hominum iuſtitiæ legumque in primis obſeruantium, idem mihi dicere videtur, ac ſi clarè pronunciaret, hos eſſe eorum colonos, qui primi Scythæ fuerunt, penes quos æqui boniq́ue laus omnium teſtificatione tenuit principatum. Veteres enim Græci generatim omnes Scythas Nomades vocarunt, eò quòd illos maximè noſſent, qui paſcendis gregibus armentiſq́ue præcipuè vacarent: vnde quem alij Scythiſmum, Græci quidam Nomadicam vitam nominarunt. Strabo enim Scythis ad Caſpium mare ſigillatim ſuis nominibus recenſitis, addit Scythas vniuerſim vt plurimum Nomades Græcis vocari, nomine minimè ad Aramæam, ſed ad Græcam officinam referendo. Nobilis ergo & præcipua Cimmeriorum colonia ſic emiſſa eſt, vt omnes, qui adſcribebantur, conſecrarentur, & cum fauſtis precationibus dimitterentur; atque id tanta cura, & tam ſollicita religione, vt à benedictione & fauſta precatione nomen ipſis daretur. **Sagunen** enim, quod alij **Segunen** pronunciant, idem eſt quod Chriſtianis conſecrare, & omnia felicia fauſtaque precari: vnde Sagæ nomen duxerunt, quo ſancta votorum nuncupatio pro diſcedentium ſalute atque proſperis ſucceſſibus ſuſcepta, perpetuò in gentis appellatione audiretur. Quod Babylonico exemplo moniti prudenter admodum ſanxerũt, ne coloni vnquam quicquam citra ſacram hanc benedictionem aggrederentur, ſed omnibus in rebus auſpicandis ſemper Deum principio, vt benigno ſuo numine aſpiret, obſecrarent. Hinc hactenus nobis in vſu eſt, iis qui iter aliquod aggrediuntur, hac benedictione valedicere, atque Deum rogare, vt euntes deducat. Ceterùm tempus

eſt

eſt demonſtrare Sagas à conſecratione dictos eſſe, & id in ea lingua, quam Ianus Gomero filio ſuo ad Margianam reliquit, quo certò cõſtet nos hic ipſiſsimam veritatem tenere. Si enim docuero, Sagis de Cimbrica lingua nomen eſſe, nemo tam impudenter erit obſtinatus, vt eos eiuſdem gentis colonos eſſe infitias eat: cùm rationi conſentaneum ſit, ab iis nomẽ accipere populum, à quibus acceperit generis ſui natales. Verùm hic mihi video ſtatim in ipſo limine obiectum iri; Sagas de Latino ſermone, non Cimbrico nominari. eſſe enim in iis quæ Paulus è Feſto collegit. Sagam dici mulierem peritam ſacrorum, & virum ſapientem, producta prima ſyllaba, propter ambiguitatem euitandam. Sagmina item herbas Verbenas quas Fêſtus puras interpretatur, quia ex loco ſancto arcebantur à Conſule, Prætoréue, legatis proficiſcentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum; vel à ſanciendo, id eſt confirmando. Vnde Næuius dixerit, Ius ſacratum Iouis iurandum ſagmine: & quod ex eodem Paulus recitauit, Scapos atque Verbenas ſagmina ſumpſerunt. Iam & Sagaces, quos ſolertis acuminis Feſtus appellat, & ex Afranij Brũduſina verſiculum ad id docendum aduocat: Quis tam ſagaci corde atque ingenio vnico. Videntur ſatis argumenti habere, Sagas à Latinorum fonte nomen hauſiſſe. Annius Viterbienſis è Pſeudoberoſo ſuo magna myſteria, ſi Deo placet, emulget, Sagam Armeniam, & in ea Sagalbinam primam vrbium proponens, addita interpretatione Aramæa, iuxta quam Saga Pontificem ſiue Sacerdotem ſignificet, & Albina imperialẽ à falcibus imperij inſigni, quos Aramæi Alba nominẽt. Sed hic Aramæam linguam, quam & Scythicam vocat, eandem cum Hebraica facit; in qua Saga idem eſt quod Latinis, auget; & Sagi, auctum & magnum, tantum abeſt vt huius ſomnia vera poſsint videri. At cùm in iis quæ abſurdiſsima ſunt, vix locum ſuum inuenire poſsit id quod dicit de Scythica lingua & Hebraica, non eſt operæprecium multis agere contra hoc Viterbienſe oniropolium. Rogentur Gotti, Vandali, Daci, Sacſones, Cimbri, Alani & ceteri qui Scythæ ſunt, nemine vnquam refragato, an Hebraicam linguam vnquam ſeculorum ſint locuti? Docebunt id ſcilicet ipſorum propriæ nomenclaturæ, quas apud hiſtoriæ ſcriptores inuenimus, tum Græcos recentiores; tum priſcos illos qui de gentibus Scythicis quicquã memoriæ prodiderunt. Quòd ſi egregius hic antiquarius Sagam è Latinorum officina produxiſſet, firmioribus ſe rationibus potuiſſet tueri, dum Feſti & Plinij auctoritatẽ niteretur. Hic enim libro naturalis Hiſtoriæ tertio ad hũc ſcribit modum: Auget ibi Padum Vatrenus amnis ex foro Cornelienſi agro. Proximum inde oſtium Capraſiæ

praſiæ, dein Sagis, dein Volane, quod antè Olane vocabatur. Omnia ea flumina, foſſaſque primi à Sagi fecere Tuſci. Quem Plinij locum ſic Annius legit, vt prępoſitione exempta dicat à primis Sagis Tuſcis foſſas factas eſſe; cùm tamē Plinius hoc velit, tria oſtia à Sagi computando; Capraſiæ videlicet Eridanum ſiue Spineticum & Paduſam à Tuſcis primùm facta eſſe, nulla Sagorum Tuſcorum mētione intericcta. Sed coactus eſt ab Annio antiquariis figmentis ſubſeruire. Vt vt tamen hæc legenda verba ſunt, id ſaltem docent, in Italia potius Sagarum originem, quàm apud Hebræos, quærendam. Quid verò Cicero? an non apertè demonſtrat huius vocis originem Latinis deberi, dum libro De diuinatione primo ita ſcribit: Neque enim illud verbum temere conſuetudo approbaſſet, ſi ea res nulla eſſet omnino. Præſagibat animus fruſtra me ire, cùm exirem domo. Sagire enim ſentire acutè eſt, ex quo Sagæ anus, quia multa ſcire volunt, & ſagaces dicti canes. Is igitur qui antè ſagit quàm oblata res eſt, dicitur præſagire, id eſt, futura antè ſentire. Ineſt igitur in animis præſagitio extrinſecus iniecta atque incluſa diuinitus: ea ſi exarſit acrius, furor appellatur, cùm à corpore animus abſtractus diuino inſtinctu concitatur. Videtur igitur de Ciceronis, Plinij & Feſti auctoritate ſic exiſtimandum, Sagæ vocabulum Latinum eſſe, non verò Aramæum aut Hebræum. Contrà tamen cùm equidem ſentiam, enitendum, vt, quod ſentio, aliis quoque queam probare. Neque Cicero diligenter adlaborans, quo præſagiendi vim de nomine explicaret, etymologiam inuenit; neque id etiam aperuit quare Sagæ ſacris præeſſent, niſi fortaſſis idem putarit multum velle ſcire & ſacris præfici. Iam quid ſagmina faciet, aut vnde vocem deriuabit? Elegantem ſcilicet Acron nominis rationem, fruſtra ab aliis quæſitam, inuenit, in illud Horatij ſcribens:

„ *Quæ ſaga, quis te ſoluere Theſſalis*
„ *Magus venenis, quis poterit Deus?*
„ *Vix illigatum te triformi*
„ *Pegaſus expediet Chimera.*

Saga, inquit, dicta eſt venefica quòd ſatis agat, & ea eſt quæ carminibus, & herbis mala hominibus dicebatur vel arcere vel impellere. Solers ſanè acumen; Saga dicitur quia ſatis agat: quaſi verò quæ mala homini carminibus accerſit, ea ſatis agere videatur. Primùm igitur rogo Latinos, an Sagę, antiquiſſimi vltra Bactra populi, nomen ſuum è Latio mutuati ſint. Negabūt, ni fallor, & dicent, id caſu eueniſſe, vt eadem vox apud diuerſas gentes in vſu ſit, quamuis non eodem ſignificatu. Sit ſanè ita. Nobis tamen altiùs res examinanda, viden-

videndumque an ab eodem fonte vox ad Sagas & Latinos ſit deriuata. Dixi modò, Segunen noſtro ſermone idem eſſe quod cõſecrare, atque ab eo Sagas dictos eſſe, quod tamen vocabulum, quia compoſitum eſt, ad ſimplicia redigendum, vt intus & in cute vis ſignificationis peruideri queat; quod dum fiet, non exigua Cimbricæ philoſophiæ feneſtra aperietur. Coaluit enim Saguy ex Sac & Suy, quorum Sac cauſam, Suy fauco ſignat. Sed Sac ex aliis rurſus componitur, & eiſdem litteris ſcribitur, quibus Sac, ſaccum ſignificans, ſolo illo differens, quòd pro cauſa vocalis producatur, pro ſacco corripiatur. At quia breue tempus longo prius eſt natura & ortu, priùs videndum, vnde Sac pro ſacco formetur. Audio hîc murmurari Sacci nomen non eſſe magis noſtras quàm ceterorum, eò quòd Hebræis quoque Sac dicatur, à quibus fortaſſis alij pòſt acceperunt. Dent igitur Hebræi etymon, & illam primæ linguæ proprietatem, quæ in conuerſione litterarum conſiſtens, contrarium ei, quod priore ordine notabatur, ſignificatum inducit, & lubenter eis cedemus. At tantiſper dum id facere minimè poterunt, nobis permittant primogenia huius vocis frui poſſeſſione. Nam Sac oppoſitæ ſignificationis vocem habet Cas: qua dum vtimur, prorſus contrarium ei intelligimus quod Sac ſignabat. Eſt autem Sac, res æſtimatu dignas colligere, ac in vnam ſarcinam componere. Cas verò contrariæ notationis, idem eſt quod eximo ex illorum numero, quæ conſeruanda indico. Hinc dicimus: Je cas u, id eſt, te eximo, vel in numero non amplius habeo: inde *Caſſer* & *Caſſar* leui diſcrimine & Galli Romaniſantes, & Itali Germaniſantes acceperunt. Vel vno igitur indicio liquet, voces has & ſignificatu & litterarum poſitu contrarias, Cimmeriorum vernaculas, eò quòd hæc nominum fabricandorum ratio iis ſolis ſit in vſu. Eſt autem ſact idem quod collige, vel in ſaccum inde: quod dum dicitur cuipiam, duo videntur moneri, alterum ſo hact, aſpiratione in ſibilo deliteſcente, dum vox conciditur, quo ſignificatur, adſtringe, ſiue in vnum collige & contine, atque ad id te inclina. Sic dicimus hi hact daer na, id eſt, ad id ſe inclinat vt habeat vel teneat, indicato vehementi habendi deſiderio. Dicitur verò Hac in prima perſona compoſitè ab Ha ic, id eſt, O ſi haberem. Sac ergo, id eſt, quod factum eſt ad ea continenda quæ tenere cupimus. Alterum eorum, quæ moneri dicebam, eſt, vt quædam tanti faciamus, vt ea colligamus & teneamus. Nam qui dicit ſo ach, videtur etiam dicere ad æſtimandum, quæ ſignificatio in Ambactis eſt declarata. Quod autem Sigma, non Tau, principium faciat, ſo pro to vſurpando, ſuam etiam cauſam habet. Eſt quidem

dD vbi

vbi hæ litteræ citra ſignificationis diſcrimen poni queunt, vt in Temlich & Semblich: at alibi id fieri non poteſt, vbi nimirum ſignificatio variaretur, quod in Sac accidit. Quamuis enim To & So indifferenter idem ſignent, quo ad, Latinorum, aliud tamen eſt Sac & Tac. Nam Tac idem eſt quod arripio, dum verbum eſt; at ſi vt nomen vſurpetur, ramum notat. Tac igitur quaſi To hac dicitur, quaſi ad aliquid tenendum inclino, idem quod So hac: ſed in cõpoſitiône aliud Tac, aliud Sac notabit, ita varietate rerũ multas voces exigẽte. Quãuis ergo diuerſa Sac, & Tac ſignificent; ex eodẽ tamẽ fonte manarunt, & è vocibus idem ſignificantibus cõponũtur. Monemur igitur quædã nobis eſſe deſiderãda & tenẽda, quo futuræ neceſſitati ſit proſpectũ. Quid igitur, dicet aliquis, in cauſa fuit, vt cũ Sac primæ linguę vocabulum ſit, ad Latinam, Gręcã & Hebræam, & eius cognatas potiùs, quàm aliæ voces, trãſiuerit? Equidem id hac maximè ratione credo accidiſſe, quòd homines ferè nullius æquè rei recordentur, ac firmam memoriam conſeruent, atque ſacci ſui, & eorum quæ ſacco cõtinentur. Quamuis igitur reliquarum vocum memoria confunderetur in turris deiectione, nemo tamẽ videtur fuiſſe qui non ſacci reminiſceretur. Memini in Hiſpania Almanũ quẽdã è cauſide febre in phreneſim tãtã prolapſum, vt eſcario ſibi cultro thoracẽ perfoderit, nullius rei ferè memoriam habuiſſe, quàm ſacci, quẽ argẽteis regalibus plenum in principio morbi ceruicali ſuppoſuerat; atque metu, ne quis eum ſubduceret, nec me, nec alterum medicum, qui cum eum curabam, ad lectũ admittere voluiſſe. Miſer homo non meminerat, nos medicos eſſe, & ad morbum profligandum accedere: nec vllius rei ad ſalutem neceſſariæ in mentem veniebat: vnicus interim ſaccus memoriam occupabat. Eodem modo in confuſione illa Babylonica, morbo generis humani grauiſsimo, quãuis homines vocabula rerũ longè præſtantiorũ in Lethæo illo Oceano reliquiſſent; ſacci tamen quiſque ſui tam re quàm nomine tenus integram memoriam conſeruauerat. Dei, citra cuius opem, & ſpiritum eſſentiæ & vitæ datorem, nihil eſſe poteſt in tota rerum vniuerſitate, homines ferè obliuiſcuntur, & non alia magis cauſa obliuiſcũtur, quàm quòd ſaccis ſuis toti & noctu & interdiu inuigilent, inhient, indormiant, & tandem immoriantur. Nõ igitur exigua cauſa fuit, ob quam Sacci nomen è memoria hominum non fuerit deletum, ſed ad omnes ferè linguas nobis notas, è prima tranſiuerit. Qui nomen fabricauit, monuit illo quidem, nobis quædam colligenda eſſe atque reponẽda, ſed pauca & exiguo tempore, breui vocali hoc indicãte. Quid verò illud ſit, ad quod diù multũq; ſit animus inclinandus, & quod colligere &

tenere

tenere diuturno ſtudio debeamus, iiſdem litteris mõſtrauit, ſed ſic, vt vocalis quæ in Ḥac corripitur, ſit producẽda. Ḥac enim vocali lõga, cauſam ſignificat, ad quam tenendam non manibus aut brachiorum ramis, ſed mente & eius digitis contendere debemus. In cognitione profectò, quæ mentis eſt comprehenſio & collectio, felicitas hominis cõſiſtit, & in ſummę cauſę cognitione ſumma felicitas: quare nobis ſemper annitendũ, vt multũ temporis cauſarũ collectioni & earum comprehenſioni impendamus; parum verò temporis iis quæ ſacco continentur; quoniã in his corporis tantũ cõmoditates, in illis ſummum bonorum eſt comprehenſum. Admiranda hæc fuit Onomatopœi ſolertia, qua tribus litteris ſic corporis & animi bona cõplexus eſt, vt & ambo ſignificarẽtur, & amborũ acquiſitio, & acquiſitionis modus & mẽſura ſimul indicaretur. Ḥac enim ſo ḥac notat, quo inclinatio ad aliquid & apprehenſio eius notatur: quæ ſi breuis eſſe debeat, Ḥac vocali correpta pronũciatur, ſin lõga & operoſa, vocalẽ in longũ tẽpus producit. Ad duo igitur inclinati ſimus, & ad illa colligenda quę corporis vſibus ſunt neceſſaria, & ad illa cõprehẽdenda, in quibus animi bona & vera hominis beatitudo cõſiſtit: ſed in illis breui & exiguo, in his lõgo & diuturno tempore cõmorandũ. Quid rogo breuius, quid ſignificãtius, quid perfectius his tribus litteris inueniri poſſit ad totius vitæ ſtudiorum ſummam comprehendendã? Prima littera ſibilo ſuo motionẽ ad aliquid, media littera quadrato ſuo ſono ſtationẽ & morã, vltima ſpiritus in ſe retractione ſuum cuique commodũ ad ſe trahendum docet. Omnibus igitur ſpirãdum ad aliquem ſtatũ, & hoc ſtudium ad ſe retrahendũ, ita vt non vltra tendat quàm vel corporis vel animi bonis cõducat; & illud in eo mediũ ſeruandũ, vt breui tẽpore in corporis cõmodis colligẽdis ſtemus, diu verò commoremur in iis quæ animi felicitatem cõprehendunt. Sicut igitur Ḥac, vocali breui, omnia illa complectitur quæ corpori ſunt neceſſaria; ita Ḥac vocali longa, omnia continet & comprehendit quæ faciunt ad veram hominis felicitatem. Conferant igitur alterius linguæ homines, omnes ſuas rationes ad hoc nominis fabricandi artificium, & videant, an quicquam queant inuenire, quod vel aliqua parte huic ſit ęquandũ. Habemus nunc quid Ḥac ſit vocali producta, quæ pars altera eſt in Ḥagun, cuius etymon quærebamus. Verùm quamuis generatim quæuis cauſa Ḥac nominetur, cùm tamen citra additionem dicitur, excellentiſſimam cauſam ſignificare intelligitur, non aliter quàm Poëta, Latinis Virgiliũ, Græcis Homerũ per Exochen notat. Simpliciter ergo Ḥac pronunciatũ, primam cauſam ſignificat efficientia ſua perpetua rebus omnibus eſſe infundentem.

Quamobrem, cùm Gun faueo ſignificet, vt alibi declaraui, Gae-gun, & compoſitè Gagun, idem erit, ac ſi diceretur, Faueo primam cauſam, ſiue, fauore meo primam cauſam do, ſiue confero. Quid autem aliud eſt, primam cauſam fauore noſtro cuipiam dare; quàm optare, vt Deus efficientia ſua, quod agitur, promoueat, & effectum reddat? Ita me prima cauſa bene amet, atque id, quod mihi agendum eſt, proſperet, vt impiè me facere arbitror, dum hæc primorum parentum myſteria non ſolùm propalo, & in vulgus iis indignum edo; ſed ea etiam in arctum conſtringo, & anguſtis ſpaciis includo, quæ integra volumina, ad mediocrem duntaxat explicatum, poſtularent. Quid Ariſtoteles totis ſuis Poſtnaturalibus, vt ita vertam, aliud egit, quàm vt varia rerum diſtributione, & multiplici in genera coactu, tandem ad ſupremam cauſam perueniret, è qua omnia dependent? Ad illum nimirum contendit, qui vi ſua omnia ſuſpenſa tenet, quique caput catenæ à Ioue demiſſæ, & omnia alligantis, perinde tenet atque vncus, quæ ex eo ſuſpenduntur. Quis igitur is eſt? Ipſe nempe opifex rerum, prima cauſa omnium eorum quæ ſunt, quæque eſſe poſſunt, perpetuo efficaciæ ſuæ influxu omnibus id infundens quod ſunt, quodque eſſe dicuntur. Hæc igitur cauſa apud nos illud nomen habet, quo & ipſa ſibi omnia tanquam vnco alligare, & præterea quæcunque ſunt, ad illam, tanquam ad vltimum ſcopum, ſuſpirare ac ferri intelliguntur. An eſt cuiuſquam tanta eloquentia, tanta vis, quæ velit, exaggerandi, vt huius nominis, tribus duntaxat litteris conſtantis, omnem latitudinem & poteſtatem, & diuinum artificium oratione poſſit explicare? Sit ſanè alius, cui venam tam beatam Deus, ſermonis arbiter & præſes, benigno ſuo afflatu conceſſerit; at ego tamen ingenuè fateor, ne ſexcenteſimam quidem partem eorum, quæ trigrammato hoc indicantur, me poſſe pro eo ac meretur, verbis ornare. Hac, & vncum, & tenere ſignat; quod primæ cauſæ ita conuenit, vt nulli natura priùs aut excellentiùs. Eadem vox notat, quod Latinus diceret, impenſe ad aliquid ferri. Vna igitur includit, & quod primæ cauſæ proprium eſt, & id quod omnibus faciendum, qui conſequi cupiunt ſummam felicitatem. Quid ergo poteſt cuiquā optari beatius, quid fauore maius conferri, quàm ſi precemur ei, vt primam cauſam rebus ſuis habeat præſentem? Nullus profectò fauor eſt, ſi hoc non ſit fauere; atque idcirco optimè primi illi parentum noſtrorum magiſtri conſtituerunt, vt Gagun is diceretur, quibus ſummum optimumque illorum, quæ poſſumus, precamur. Putarunt igitur huius conſuetudinis & nominis architecti, Deum non toti modò vniuerſo præſidere, & conſiſtendi vim

vim ſuppeditare; ſed ſingulis etiam ſingulorum hominum actionibus adeſſe, atque eas pro placito ſuo gubernare, longè ſecus atque Epicurus & eius diſcipuli opinantur. Non eſt hoc loco admonendum, quantum ad omnia officiorum genera momenti habeat, perpetuò admoneri, non in noſtra poteſtate, ſed in voluntate primæ cauſæ rerum omnium euenta eſſe conſtituta; quoniam ſi id faciendũ eſſet, omnis mihi, quanta quanta eſt, moralis philoſophia eſſet percurrenda, nec ea tantùm, ſed bona etiam pars Theologiæ, tum externæ, tum Chriſtianæ. Quocirca per tranſennam hæc eminus indicaſſe contenti, ad ea, quæ cœpimus, reuertamur. Saguy igitur ſiue Seguy, vti pro Sac, Sec, Angli & Zelandi plerumque pronunciant, idem eſt, ac ſi dicam, Faueo tibi primá cauſam adeſſe: quod ſignificatum nulla alterius linguę voce, bene integreq́ue verti poſſe exiſtimo, eò quòd non homini tantùm erga hominẽ, ſed Deo etiam erga omnia creata conueniat & applicetur. Eſt enim fauor Dei in nos, vt prima nobis cauſa efficientia ſua adſit, id eſt, vt ipſe nobis vim ſuá aſpiret: & eſt fauor hominũ erga nos, vt cauſam primam cooperantẽ habeamus. Scio equidem Borach Hebræis eodem modo in vſum venire, vt & Deo & hominibus tribuatur; ſed vellem quiſquá me doceret, hanc, quam in noſtrate vocabulo oſtendi, ſignificationis vim ineſſe, de qua intelligeretur, in quo conſiſteret id quod voce ſignificatur. Græci εὐφημεῖν pro eodem dixiſſe vidẽtur, quo Euſtathius ſignificari vult τὰ ἀγαθὰ ἐνθεαστικῶς λέγειν, id eſt, bona diuinitus dicere: & rurſus libro Iliados nono ſua adſcribens, χρηστολογικὴν εὐχὴν, id eſt, preces bonis verbis conceptas, Euphemiæ nomine notari dicit. Vota enim nuncupaturi aut operaturi ſacris, iubebant εὐφημεῖν eos, qui intereſſent, quod Latini; fauere linguis, dicere ſolent. Neſtor apud Homerum priſcum hunc ritum apertè nobis indicauit, ita inquiens:

Φέρτε δὲ χερσὶν ὕδωρ, εὐφημῆσαί τε κέλεσθε,
Ὄφρα Διὶ Κρονίδῃ ἀρησόμεθ' αἴ κ' ἐλεήσῃ. *id eſt,*

Ferte vndas manibus, linguisq́ue fauere iubete,
Quo Cronidam oremus, ſi fors miſeratio tangat.

Verùm, vt Latini pro, fauere linguis, bona verba dicere, poſuerũt; ita Tibullus vtrumque coniunxit.

Dicamus bona verba, venit natalis ad aras,
Quiſquis ades linguis vir mulierq́ue faue.

Fauere itaque linguis, non hoc ſolùm eſt, nullo verbi omine facere, ne ſacra ritu ſolenni procedant; verumetiam adiicere bonas fauſtasq́ue precationes, quibus adiuuẽtur. Idem Poëta alibi, faueat ſim-

pliciter dixit: *Quiſquis adeſt faueat, fruges luſtramus & agros*. Quo loco ineptè codex meus habet, *Quiſquis adeſt valeat*. Segunen igitur nullo verbo propinquiùs exprimeretur, quàm ſi pro eo, fauere, diceremus, ipſam primam cauſam tacitè intelligentes; quanquam non tam luculenta eſt eiuſdem rei ſignificatio. Ceterùm, quò videamus, quanto noſtri meliùs de hac re ſenſerint, Ciceronis è libro priore de Diuinatione verba recitemus, quibus totus ritus & Græcorum & Latinorum explicatus, aperiet, quanto interuallo in ſapientiæ arcanis maiores noſtri iis præuerterint. Neque ſolùm, inquit, Deorum voces Pythagoræi obſeruarunt, ſed etiam hominum, quæ vocant omina; quæ maiores noſtri, quia valere cenſebant, idcirco omnibus rebus agendis, quod bonum, fauſtum, felix, fortunatúmque eſſet, præfabantur: rebuſque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur; inque feriis imperandis, vt litibus & iurgiis ſe abſtinerent, itémque in luſtranda colonia ab eo, qui eam deduceret; & cùm Imperator exercitum, Cenſor populum luſtraret, bonis nominibus, qui hoſtias ducerent, eligebantur: quod idem in delectu Conſules obſeruant, vt primus miles fiat, bono nomine. Ex his Tullianis licet perſpicuè noſſe, apud Romanos bonorum verborum in omnibus omnium negotiorum actionúmque initiis magnum pondus habitum fuiſſe, ſed minimè intellectum, ad quam cauſam bona verba pertinerent, & vnde efficaciam ſuam nanciſcerentur. Deinde cùm εὐφημεῖν, & bona verba dicere, & fauere linguis, Deo tribui non poſſit; fit, vt eius mentio in medium non veniat, à quo tota proſperitatis ratio pendet, noſtro interim vocabulo vtrumque fauorem & Dei & hominum comprehendente, atque eo ipſo fontem felicis ſucceſſus indicante. Præterea vanum illud eſt, & apud graues viros pæne ridiculum, verbis ipſis efficiendi aliquam vim adſcribere, vti ab ipſis factum videmus, quando & veritas & Ariſtoteles clamat, propter noſtrum affirmare & negare in rebus nihil immutatum iri; tantum abeſt, vt fauſta acclamatio, vires aliquas ſortiatur. Haud ignoro tamen eſſe auctores primariæ grauitatis, qui ſtolida incantamentorum paraphreneſi laborantes, ingentes vires carminibus tribuant, hoc ſuo errore facientes, vt minùs Poëtarum figmenta miremur, apud quorum principem legimus:

——Nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis.
Frigidus in pratis, cantando rumpitur anguis.

Quid

Quid ego huc Amphionem Thebas carminibus condentem? Quid Orphea ſiluas & feras ducentẽ; & id genus poëticas laruas aduocem; cùm vix vlli ſint ſub ferula pueri, quibus hæc non ſint figmenta quàm ſua cuique domus notiora? Apud rei ruſticæ ſcriptores, apud medicos etiam quoſdã & inter ceteros Aëtium & Marcellum Virgilium, obſtinatæ ægritudines, verbis vel nugacibus, vel prorſus nihil ſignificantibus, ſi Apollini placet, curantur: & ne horum nomina de hac re leuitatis accuſes, audi ipſum Catonem; illum, inquam, qui totum Romanę grauitatis pondus impleuit. Is luxum membrum ſecundùm hanc verborum formam docet excantare: *Motas væta daries, dardaries, aſtataries, diſſunapiter*: & quo ſuam hic oſtenderet copiam, duas alias formulas addit, quibus nihilo plus ſubeſt intelligentiæ, quàm primæ. Eiuſmodi nenias & deliria ſi perſequi vellem, ad immẽſum volumen excreſceret oratio: quibus omnibus oppono verba omnia ad placitũ hominũ ſignificare, ſi modò ſignificent aliquid, & non vanæ ſint ſine notatione voces, quales pleræq; ſunt, quibus incãtatores vtuntur. At ſiue hoc modo, ſiue illo modo ſonãdi rẽ ſignemus, nihil in rei natura mutatur: quod ſi in vocibus ſignificantibus pro veriſſimo tenendum; quæ tandem vires erunt earum, quæ nullius mentem rei cuiuſpiam conſignatione pulſant? Cùm ergo vocibus, vt ſignis, imaginum mente conceptarum nulla vis efficiendi aliquid in rerum natura tribui poſſit; qua, rogo, ratione tribuetur ijs, quæ nihil prorſus ſignificant? An fortaſſe vt ſoni ſunt laryngis, muſculis, lingua, palato, dentibus & arteria formati, vires aliquas habebunt? Quas verò vires, niſi vt, quemadmodum cetera ſenſuum obiecta, organis ſe ſuis imprimunt; ita & hi aures feriant, & interiora tympana æreo ſuo plectro pulſent? Nolo equidem prolixiùs hanc ſtolidam & anilem credulitatem exagitare, cùm nemo ſit, qui vel primoribus labris ſapientiæ ſtudia deguſtarit, qui non intelligat, de conſideratione noſtra nihil in rerum natura immutari; tantum abeſt, vt ſignis, vocalibus, aut caſſis & ſine mente ſonis, aliquid ſit præter aures immutandum. Sed obgannient circulatores & tetragrammatophantæ Cabaliſtæ, Deum vires herbis, verbis, & lapidibus indidiſſe, & quæ nec lapidibus nec herbis, ea verbis fieri poſſe. Agnoſco Dialecticam omnino diuinarum virium partitionem, in qua, ceteris excluſis, triplex duntaxat earum materies explicatur; digna certè ijs, qui vel Anticyræis herbis purgandi, vel è tam fallaci inanium verborum foro lapidibus pellendi, quãdo ſana verba philoſophorum, nihil virium contra eos videntur habitura. Apage itaque in malam rem, quiſquis his nugis Cæretanis

nobis

nobis obſtrepet: nos redeamus ad bona verba, quibus Romani æquè atq; Cæretani & tetragrãmatophantę vires ineſſe putauerunt. Quanto igitur ſapientius maiores noſtri fauorem diuinum implorabant, atque in primæ cauſæ adiumento omnem proſperitatem conſtituebant, nulla facta bonorum verborum, vel ſuperſtitione, vel mentione. Bene enim precantes, dicebant, vti & hactenus dicimus, Got ſagun 𝔊, id eſt, Deus eo te fauore proſequatur, vt primam tibi cauſam aſpiret; quod nihil aliud eſt, quàm, vt det ſuam efficientiam. Chriſtiani videntes, nullum nomen nec Latinis, nec Græcis eſſe, quo illud Borach Hebræorum Deo & hominibus attributum exprimeretur, Latinè quidem benedicere, Græcè verò εὐλογεῖν, pro eo in vſum traxerunt; quorum tamen neutro id ſignificatur, quod vox noſtra declarat. Iactent Græci ſuum μηδὲν ἄγαν, & diuinum γνῶθι σεαυτὸν, & illa Delphicis foribus inſcribant: noſtris hominibus interim liceat duabus his in ſyllabis gloriari, quibus non bene precandi modò ratio, ſed tota ferè primæ ſapientiæ doctrina continetur. Philo ſapientis vitam citra leges ſcriptas agentis, duabus rebus contineri oſtendit; his naturæ ordine ſubiectis, illis caſibus & fortunæ: ad quarum priores ſuum cuique ingenium eſt adhibendum, quò fiant, pro eo atque natura poſtulat, ad has precibus opus eſſe & ſupplicationibus, quo diuina prouidentia hac nos parte felices reddat. Nos idem aliter dicemus; eorum quæ ad hominis ſpectant felicitatem, alia in poteſtate noſtra eſſe, alia non eſſe: ad illa omnes vires noſtras conferendas; ad hæc nulla noſtra ſtudia quicquam valere. Ad hæc igitur poſteriora ſolæ preces conducunt; ad illa & preces & omnis induſtria noſtra conferenda. Quæ enim in poteſtate noſtra ſunt, in iis nobis ipſi quidem cauſę ſumus felicitatis, ſed ſic tamen, vt ſecundariis cauſis prima ſemper & primò inſit, & omnem vim efficiendi largiatur: qua de re, ſiue res arbitrij noſtri ſint, ſiue non ſint; vtrouis modo primæ cauſæ fauor ſemper principio implorandus, & quia ad id imploratur, vt cauſa boni alicuius nobis ſit, ſub nomine cauſæ conuenientiſsimè inuocatur. Non malè ille, qui dixit, ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, id eſt, à Ioue principium capiamus: ſed ſignificantius noſtri Dei efficientiam omnibus rebus primam adeſſe optant; eò quòd neceſſariò prima prius quàm ſecunda cauſa agat, & vim ſuam effundat. Sed ſatius èſt hîc continere pedem, ne ſi pergamus in primæ philoſophiæ penetralia, altiùs intremus, quàm propoſitus nobis finis poſtulat. Quid ergo ſit Sagun, ſatis oſtenſum: nunc addendum ipſum Sun, in præterito facere San, vocali breui, quæ in San, quod eſt ire, eſt producta. Hinc Sagan eodē modo dicetur, pro, Deus ſiue prima cauſa fauit,

quo

quo Got gaf pro, Deus dedit, & ſicut hoc proprium viri eſt, ita & illud eſſe poteſt, cùm vtriuſq; eadem ferè ſit ſignificatio. Primus igitur Cimmeriorum colonus, quòd cum benedictione parentũ emiſſus eſſet, Sagan, id eſt, Deus fauit, vocatus eſt, à qua voce ad formam Græcorum ſequendam, N finale eſt ademptum. Hinc nunc eluceſcit, qua de cauſa fatidicę mulieres, & viri ſacrorum periti, Sagę apud Latinos nominentur: ob id nimirum quòd futurorum cognitio, nulla hominis poteſtate, ſed ſolo ſolius primæ cauſæ fauore contingat: cuius originis ignorantia occaſionem dedit, vt incantatrices ita vocarentur: & fit alioquin ita plerumque, vt pro veris vatibus impoſtores irrepãt, qui præſtigiis ſuis vulgo illudentes, eò religionẽ & ſacra deducunt, vt contemptui habeantur; & non ipſa modò, ſed nomen etiam eorum, qui ſacris diuinitus prǽeſſe deberent, in conuitium & contumeliam rapiatur: quod hodiernis exemplis, quia nemini nota nõ ſunt, fruſtra doceremus. Qui igitur vel ſacris, vel vaticiniis præeſt, meritò Sagæ nomen habebit, eò quòd ſacrorũ vera adminiſtratio hominibus à Deo conferatur: cuius niſi donum ſit, non poteſt dici verum ſacerdotium. Deinde iis, qui ſacris pręſunt, vaticinia quoque fauore diuino infunduntur, vti Caiphæ, bonum eſſe vnum hominem mori pro populo, diuinitus fuit infuſum, quòd illius anni Pontifex eſſet. Videmus igitur quæ ratio nominum illorum ſit, quæ Latini à Cimmeriis Ianigenis retinuerunt, ad ea ſignificanda, quæ vel ad prædictionem, vel ad ſacra ſpectant. Hinc igitur Sagæ, & mens Saga, & Sagio, & Præſagio, & Sagax. Præterea quiuis hîc videt, citra benedictionem diuinam, ſiue hominis miniſterio, ſiue citra illud à Deo collatam, neminem ad ſacra munera admittendum: quod vtinam quàm rectè nomine Sagarum eſt ſignificatum, tam rectè ab omnibus obſeruaretur: fieret enim, vt minor eſſet ſacrorum neglectus & contemptus, & vt Deus nobis meliùs & copioſiùs benedictionis & fauoris ſui gratiam per veros Sagas largiretur. Qui igitur fauore primæ cauſæ, & ſolenni diuini fauoris ſupplicatione ad ſacra & oracula ſunt conſecrati, quod nos Sagunen dicimus, ij veri Sagæ ſunt habendi: at qui alia via vel fraudibus irrepunt, vel vi quapiam irrumpunt, ſiue ad aras, ſiue ad ſuggeſta & concionatorum pulpita; ij nec Sagæ, nec Sacerdotes, nec Benedicti, nec Conſecrati ſunt dicendi, ſed impudentes & impij circulatores. Copioſa profectò & fecunda rationum nomenclatura eſt, dum Saga pro ſacrorum Præfecto ponitur, eò quòd fauore primæ cauſæ hoc munus accipiatur, & is qui accipit, ſolenni ritu conſecretur: & vbi conſecratus fuerit, alijs etiam benedicat, & precibus

ſuis primæ cauſæ fauorem conciliet, atque ita fiat, vt non vna de cauſa dignus ſit, vt nomen à voce noſtris benedictionem ſignificante adipiſcatur. Connexum huic interpretationi eſt cauſam aperire, ob quam Sagmina dicantur herbæ à Legatis portari ſolitæ, in quibus, vt ſanctum quiddam eſſe Grammatici veteres videbant, ita non facile iis erat vocem à ſanciendo communi vſitataque aliqua formula deriuare. Quid ſit Sagun, dixi: è quo mox, quæ ſint ſagmina, & quę eorum credita vis & poteſtas, perſpicuum euadit, ſi antè quid Men priſcis, & noſtris hactenus Cimbris ſignificet, intelligatur; quod idem eſt quod duco & ago. Vnde veterrimi Latini Minare fecerunt, vocem, Latino Bibliorum interpreti, in gregibus & maiore pecore ducendo, eleganter ſeruientem. Sagunmen igitur, ſi verbo verbum reddas, idem eſt ac ſi diceretur, primæ cauſæ fauorem, ſiue fauſtum felicemque diuini fauoris euentum adduco. Syncoptôs igitur Sagmen & inde Sagmina, pro herbis iis dicuntur, quæ in loco ſacro conſecratæ, ac inde vulſæ, vim eam diuinitus accepiſſe credebantur, vt iis, qui eas ferrẽt, Deus omnia proſperaret. Faciet hæc interpretatio permultum ad Plinij locum de herbarum præſtantia tractantis, intelligendum, qui ſic legitur: Interim fortius augetur auctoritas: quæ quanta debeatur etiam ſurdis, hoc eſt, ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem auctores imperij Romani, conditoreſque, immenſum quiddam & hinc ſumpſere: quoniam non aliunde Sagmina in remediis publicis fuere, & in ſacris legationibus Verbenæ. Certè vtroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gramen ex arce cum ſua terra euulſum: ac ſemper & Legati, cùm ad hoſtes clarigatúmque mitterentur, id eſt, res raptas clarè repetitum, vnus vtique Verbenarius vocabatur. Mirũ videtur à Plinio dici, vtroque nomine idem ſignificari, nec vllã vel ab ipſo, vel à Feſto rationẽ additam, qua idem ſignificari demonſtraretur. Simile hîc Plinio euenit illi quod in Cicerone alibi annotaui, qui Iani nomen ab eundo dictum, à quopiam ſacrorum perito doctus, in Latina lingua etymologiam quæſiuit. Acceperat Plinius vel de auditu, vel de lectione Ritualium librorum idem diuerſis his vocibus notari; ſed non acceperat qua in lingua idem notaretur; & eadem difficultas alios quoque torſit. Nos igitur, quò tenebras etiam has, à Cimmeriis ortas, Cimmeria luce illuſtremus, exponamus quæ ſint Verbenæ, & qua de cauſa ita vocatæ. In primis generale nomen eſſe Plinius & Feſtus teſtificantur; ne fortè quis ſuſpicetur, ſolas Periſtereonis duas ſpecies ſic nominari. Ver ſiue Var, metum nobis notat: Ben verò, ſiue Bein, ligo: vnde Bende, Faſcia ad ligandum vocatur; vti antè tradidi.

tradidi. Herbæ igitur conſecratæ ad hoc, vt omnia terriculamenta, & omnes timores ſiue Panicos ſiue hoſticos compeſcerent, Verbenæ ſunt vocatæ. Bene igitur è loco ſacro vellebantur, eò quòd non ſuis ipſarum facultatibus à natura inditis, ſed diuina benedictione eas vires nactæ eſſent, quibus terrores compeſcerent & alligarent. Neque enim referebat quodnam graminis genus, aut quænam herba eſſet, quæ ad hunc ritum adhibebatur: hoc vnum referebat, vt ſolennibus ſacris, locus vnde vellebantur, eſſet conſecratus, quo fauore diuino terriculamentorum fierent amuleta. Siue igitur Sagmina, ſiue Vrbenæ dicantur, eodem conducere herbæ intelliguntur: Sagminibus nomine ſuo pollicitis, ſe ductura fauorem diuinum, qui omnia aduerſa, & omnem metum excludit; Verbenis promittentibus, ſe ligaturas ipſum metum, ne cuiquam nocere poſſit. Virgilius libro duodecimo Æneidos ſuæ, ad hunc ritum reſpexit, dum Monomachia Turni & Æneæ bellum dirempturus, ſic canit:

Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus vrbis
Dimenſi, Rutilique viri, Teucrique parabant
In medioque focos, & Dijs communibus aras
Gramineas: alij fontemque ignemque ferebant
Velati limo, & Verbena tempora vincti.

Hic Popis Verbenas tribuit, quod clarum eſt, è limo veſtis genere ab vmbilico deorſum ad pudenda tegenda pendentis, vt in marmoribus vetuſtis eſt videre. Dum autem Verbena vinctos dicit, videtur ad Verbenarũ interpretationẽ alluſiſſe: & ſanè ſi ſimpliciter Verbenam citra duorũ nominũ compoſitionem dicamus, vt Verbenen ſit alligare, & Ver particula præponi noſtris ad ſignificationis vel vehementiã vel mutationẽ ſolita; nihil aliud erit Verbena, quàm herba alligans, ſiue quid vinciens. Seruius ad hunc locum ſic commentatur, vt Verbenam propriè herbam ſacram eſſe dicat, ſumptam de loco ſacro Capitolij, qua coronari cõſueuerint Fæciales & Pater patratus fœdera facturi, vel bella indicturi; per abuſum tamen Verbenas etiam vocari omnes frondes ſacratas, vt Laurum, vt Oliuam, vt Myrtum. Nam hanc poſtremam à Terentio intelligi ſic dicente: Ex ara hinc Verbenas ſume. Nam id ex Menandro, è quo Terentius ſumpſit, cõſtare Myrtum hoc loco nominante. Quia verò fœderibus ſanciendis adhiberi dixit, idẽ hic artificiũ video à Cimbris quęſitum, quod in aliis non paucis vocibus annotaui, vt duas ſimul rationes eiuſdem nominis inuenirent, quarum vtraq; ad rem ſignandam vim ſuam haberet bene luculentam. Citra enim, vt modò dixi, vocabuli immutationem, Verbena duo nobis exprimit: alterum, quo dicitur

metum & terrores ligare ac compeſcere, iuxta Magicæ locutionis formam; alterum, quo ſimpliciter ſignificatur obligare. Illud in ſacris & fæcialibus bellũ indicentibus, locum ſuum habebat; ne quid aduerſi, cuius terrore ſacra & iter impediretur, eueniret. Hoc fœderum iungendorũ proprium videbatur, in quibus vtraque pars alteri per ſacramenta & aras, & alia eòdem pertinentia, obligabatur. Quàobrem Virgilius, de pactis ineundis tractans, capita Poparum Verbenis vinxit, ipſo vinciẽdi ſignificatu Verbenas interpretatus: quod alij ad caſum referant; ego ſic Poëtam amo, vt vix dubitem, non ſecus hîc Verbenarum, quàm alibi Germanorum appellationis rationem indicatam eſſe, vel de Pontificum libris, vel de quopiam linguæ noſtræ perito acceptã. Idem videtur ſecutus conſilium in Pharmaceutria; in qua verbenas adhibet ad Daphnim ligandũ, & inſano amore deuinciendũ, venuſtiſsima ſanè ad Verbenarum nominis originem & germanam ſignificationem alluſione, vt non magis carmina ſuis numeris, quàm res, quas tractat, mirabili cognatione vinciãtur. Cùm enim ligare & ſoluere propria ſint Magorum, vt ex illis, quos paulò antè recitaui, Horatij verſibus, diſcere licet, ſumma arte Verbenę ſacrificio, ad amorem conciliandum facto, adhibentur, ſuo ipſarũ nomine id indicantes, ad quod vota tendebant. Vocauit verò Verbenas pingues, vt nõ quaſuis herbas ſacras intelligeremus; ſed eas duntaxat, quæ eſſent idoneum ignibus accendendis alimentum. Quas igitur Verbenas dixit pingues? Nempe Lauros; in quibus Theocritus præiuit illi quidem, ſed ea gratia caruit, quæ de Verbenarum, & nomine, & ritu efflorecit, quas Virgilius loco philtrorum potuit habere, quando non aliud ea ſint, quàm ea, quibus quis in amore ligatur, quæ vis Verbenis, & opinione & nomine datur. Ille habet:

Πᾶ μοι ταὶ δάφναι; φέρε Θέστυλι, πᾶ δὲ τὰ φίλτρα;

Et alibi:

Δέλφις ἔμ' ἀνίασεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν
Αἴθω. Hic verò:

Verbenas adole pingues. Et paulò pòſt, vt ſcias quas Verbenas intelligat:

Sparge molam, & fragiles incende bitumine Lauros.
Daphnis me malus vrit, ego hanc in Daphnide Laurum.

Non igitur ſatis ei fuit, Verbenas pingues oleoſo ſuo ſucco adhibere, quales Myrtus eſt & Sabina; ſed pingues & plenas ignibus Lauros accerſiuit, quibus ea eſt vis, vt ignem tritu accendant, maximè ſi Hederæ infricentur: nec harum natura contentus, bitumine ignem procul

procul rapiente,& aquis, vbi accenſum fuerit, nõ extinguendo, Lauros incendi voluit: quaſi diceret, Daphnis, qui nomine ſuo Laurinæ naturæ ſe eſſe profitetur, non interno modò igne ſuo ardeat, ſed exteriùs etiam ſacris ita accendatur, vt nullis aquis queat extingui, atque is ardoris fomes non aliter atque bitumen tenaciſsimè adhæreſcat. Iudicent alij, vt placet: mihi hoc loco Virgilius ita videtur Theocritum imitatus, vt cum in his verſibus longo poſt ſe interuallo reliquerit, tum in Verbenis & bitumine, tum in Daphnidis & Laurorum conuenientia de nominibus in diuerſis linguis idem ſignificantibus ſtudioſè quæſita. Quid igitur Verbena ſignificet, aperui, & eo ipſo ſummum Poëtæ artificium ob oculos poſui, & Plinij locum, licet perturbatè & ſcabrè, vt mihi quidem videtur, ex aliis deſcriptũ, reddidi planiorem facilioremq; ad intelligendum. Sed ſentio mihi obſtrepi, obijciq;, Verbenam illam ſolam eſſe, quę Peritereon Gręcis & Hierobotane vocatur, duobus generibus recto & ſupino diſtincta: viderique ita ex alio Plinij loco, vbi tamen Verbenacam, non Verbenam nominari dixit, ſic de ea ſcribens. Hæc eſt, quam legatos ferre ad hoſtes indicauimus. Hac Iouis menſa verritur, domus purgantur, luſtranturque. Genera eius duo ſunt; folioſa, quam fœminam putant; mas rarioribus foliis. Ramuli vtriuſque plures, tenues, cubitales, anguloſi: folia minora quàm quercus, anguſtioraque diuiſuris maioribus: flos glaucus, radix longa, tenuis. Naſcitur vbique in planis aquoſis. Quidam non diſtinguunt, ſed vnum omnino genus faciunt: quoniam vtraque eoſdem effectus habeat. Vtraque ſortiuntur Galli & præcinunt reſponſa. Sed Magi vtique circa hanc inſaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi. Hæc ille, & plura. Fateor equidem hac potiſsimùm herba, dum adeſſet, ad ſacrificia vſos eſſe, atque idcirco Verbenacam dici, eò quòd eam exiſtimationem apud homines occupaſſet, vt plerumque in aris Verbenarum partes haberet: verùm nego ſolam Verbenacam Verbenas eſſe, vt ex ipſo Plinio, & Feſto, & Seruio, modò demonſtraui; atque idcirco diligenter notãdum, à Plinio obſeruati, vt pro Hierobotane Verbenacam, non ferè Verbenam vſurpet, quo diſcrimen appareret: quanquam & illud admitto; per excellentiam Verbenam apud medicos Periſtereona vocari. Ruellius videns à Dioſcoride Periſtereonem & Hierobotanen curioſè magis quàm neceſſariò, in duas ſpecies atque formas diſtinctas; priorem Verbenacam, non Verbenam, Plinium in eo & linguæ proprietatem ſecutus; poſteriorem, ſacram herbam nominauit: quamuis in hiſtoria ſua indifferentem faciat

Verbenæ & Verbenacæ nomenclaturam. Noſtra ætas præter rectam, quam Periſtereonem Dioſcoridis putant, duas alias agnoſcit; alteri feminæ, alteri maſculi nomine tributo, occaſione de Plinio ſumpta, qui tamen totum genus bipartitò diſtribuit, non trifariam, vt hoc modo, neque cum Plinio, neque cum Dioſcoride traditio procedat. Infinitas eſt herbarum, in quibus non tria tantùm, ſed plurima genera inueniuntur, longè plus quàm Verbenacæ differentia, quæ omnia tamen ſub vno nomine comprehenduntur: ſed curioſitas Magorum fecit, vt in hac herba diligentiùs diſcrimina notarentur: quibus tamen effectum eſt, vt Dioſcorides in diſtinguendo videatur vacillare, nec ſatis firmam rationem ſequi, ob quam communem, ſi Periſtereon, vti noſtris placet, communis ſit, non vocarit æquè Hierobotanen, atque poſteriorem; cùm veriſimile ſit, priorem vti frequentiorem inuentu, ſæpius ad ſacra veniſſe. Nec illud ei aſſentior, Periſtereona vocari, propterea quòd Columbæ, quæ Periſteræ Græcis dicuntur, lubēter circa eam verſentur, quamuis Galenus id ſit ſecutus. Columbas enim Veneri ſacras eſſe ſcio, atque idcirco hanc herbam ab eis nomen habere potuiſſe ſuſpicor; quia non alia ad columbina oſcula & Venereos amores, qui maximè in columbis elucēt & excellunt, colligandos præſtantior putaretur. Multas autem ob cauſas Veneri ſacræ ſunt, ob oſcula nimirum frequentiſſima, & quòd citra hæc non coëant, & quia tam ardeant ad congreſſus, vt ſi mas deſit, feminæ ſe inuicem adſcendant; deinde quòd non vltra duo oua fœtus reddant, & illos quidem ea ferè ratione, vt prius ouum marem, poſterius feminam edat, qua Venereum coniugium ſeruatur. Nec eſt vllum anni tempus, quo non pariāt, ita vt decies aliquando in Ægypto, etiā duodecies vno anno. Quid quòd mas & femina in hoc genere tanto inter ſeſe amore degant, vt mas parturienti feminæ obſtetricis officium præſtet, ac eam in nidum, ſi tardior ſit, impellat. Nihil igitur ſuauius, nihil amabilius, nihil blandius dici poſſit, quàm illud eſt Salomonis, Colūba mea, formoſa mea. Hinc Spiritus ſanctus verus veri amoris dator, ſpecie columbæ deſcendit in eum qui amore ſponſæ ſuæ ſanguinem ſuum precioſiſſimum erat effuſurus. Murmur item & gemitus columbarum, amantium blandimentis exprimendis ſignificanter admodū accommodatur, vt in illo molliſsimo carmine Gallieni Imperatoris, quod manus ſponſorū tenēs dixit, licet videre:

„ *Ite, ite ò pueri, pariter ſudate medullis*
„ *Omnibus inter vos, non murmura veſtra columbæ,*
„ *Brachia non hederæ, non vincant oſcula conchæ.*

Sic enim legendū, geminata prima dictione, non, vt vulgati codi-

ces

ces habent; *Ite, ait, ò pueri*; ne quis credat imprudenter nos ita ſcripſiſſe. Murmur autem & gemitus hic, in genere columbaceo turturibus peculiaris eſt, & ab aliis differens; quem Græci principio vocis τρύζειν de ſono factæ, exprimere voluerunt: Latini litterarum tranſpoſitione Turturem ipſam auem nominarunt, quam noſtrates Troutel duif, vel per metatheſim, vt vulgus multa corrumpit, Tourtel duif vocant: vnde Trouteley idem eſt quod blandiri, & omnibus modis & geſtibus conari cuipiam placere, & propriè, id facere ſuauiis & amplexibus, quod à Turturibus docemur. Et mirum eſt in hac voce, & ſonum quodam modo ipſius auis exprimi, & præterea ſignificari fidei excellentiam, quæ in Turturum coniugio tanta eſt, vt meritò princeps fidei dici poſsit. Trouu fidem notat, & Trouwe idem eſt quod coniugio copulat. Tel verò excellentiam notare, alibi opinor me tradidiſſe. Hinc Troutel de iis dicitur feminis, quæ blanditiis columbinis amorem ſibi conciliare ſtudent: & in maſculis Troutelaer eodem modo vſurpatur. Poëtæ Columbas Veneri dicarunt, vti Princeps eorum his verſibus dedit intelligendum:

Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè Columbæ
Ipſa ſub ora viri cælo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo: tum maximus heros
Maternas agnoſcit aues, lætuſque precatur.

Has enim Venus Æneæ filio ſuo duces ad aureum ramum perueſtigandum miſerat: quo figmento doctiſsimus vates Satyros ſuos auritos docet, fido amore ad aureum ramum perueniri, cuius beneficio omnia nobis pateſcunt, quæ poſt mortem vel bonis vel malis ſunt euentura: de qua re alibi latiùs. At noſtrates Turturem minimam columbarum his amoris & fidei dotibus excellentiſsimam arbitrati, non nomen tantùm ab iis fecêre, ſed eam præ ceteris Veneri cõſecrarunt, adeò vt apud eos, qui externis moribus needum corrupti, patrios ritus conſeruant, nefas habeatur Turturẽ occidiſſe: & ne honos amabili auiculæ à maioribus tributus ob Veneris cultum abolitum periret, dicunt eam Diuæ virgini ſacram eſſe, attexta etiam neſcio qua fabula, ad opinionem apud vulgus confirmandam. Non mirum tamen eſt, Antwerpiæ homines hac religione non ampliùs teneri, cũ inde nõ hic modò ritus, in quo fidei amoriſque cõiugalis monumẽtũ erat conſignatũ, ſed ipſa etiam fides, & omnis caſtus amor, ab Italis & Hiſpanis, & horũ ſimilibus dedecorũ, vt Horatius inquit, precioſis emptoribus ferè ſit exactus. Non erat igitur Dioſcoridi de Periſtereonis nomine colligendum, Colũbas Verbenaca gaudere, ita vt herba

herba inde traheret nomen; cùm nemo nec veterum nec recentiorum, inter tot remedia ad alliciendas retinendaſque maximo ſtudio ſolertiaque quæſita, hac herba paratu facillima, & vbique ad margines viarum obuia, vſus eſſe deprehendatur. Plinius cùm Verbenacam ſemel deſcribat, & bifariã, vt dixi, diuidat alibi, neſcio an ſui oblitus, an eandẽ herbam eſſe neſcius, Peristereon depingit, addito etiã ſic dici, quòd Columbæ ea delectentur: quo facile quiuis intelligat, cæcorum iudicio à Dioſcoride id accepiſſe. Vtrique cogitandũ fuiſſet, an turtures etiam, perinde atque columbæ, ea gauderent; propterea quòd Trygonium quoque nominetur. Mihi extra omnem dubitationem eſt, eadem de cauſa Periſtereonem & Trygonium Verbenacam vocari, quòd nimirum ad eos amores conciliandos, ligandoſque valere crederetur, in quibus hæ aues, omnium gentium iudicio, habent principatum. Nec alia de re dicta eſt Philtrodotes; quòd Virgilius ſciens, loco Philtrorum, quæ Theocritus Lauris adiunxit, Verbenas carmini ſuo intexuit, arte vt eximia, ita à nemine, quem legerim, animaduerſa. Verùm ne quiſquam hoc herbæ nomen à Veneris aue ſumptum apud Græcos fuiſſe, dubitare poſsit; videat ipſam mox Venerem in eodem ſacrificio nominari, & quo Verbenæ appellationem à ligando connectendoque priſcis Cimmeriis dictam eſſe faciliùs credat, illa, quæ de nodis cecinit, animo reuoluat: quod qui faciet, admirabilem rerum verborumque cognationem videbit, de qua Socrates Magos voluit nomina ſua petere ac fabricare. Verùm quo interiùs hæc peruideantur, de numero etiam Veneri ſacro cogitandum, quem Senarium eſſe, alibi oſtendi. Sed quid, inquies, ad ſenarium numerus impar, quo Deam gaudere dicit? Permultum, ſi rem bene expendamus. Eſt enim totum Veneris gaudium, & totius venuſtatis vinculum, tribus è numeris conſtitutum, quorum ſinguli integrum ſenarium metiuntur, quibus tanquam tribus nodis eſt colligatus proportionum continuarum Arithmetica collatione; in qua tanta eſt & tam firma connexio, vt tres partes totum citra exceſſum aut defectum reddentes, æquabilem faciant, & abſolutam concordis nexæque compoſitionis pulcritudinẽ, è qua mox Geometricus proportionum conſenſus exiſtit, dum ſic ſe habet partium minima ad ſecundam, vt partium maxima ad totum. Nec deeſt harmonica proportionum collatio, dum duo, tria, & ſex comparantur, tripla differentia terminorum numeros colligante, excluſa ea parte, quæ, vt numeri principium & pars, ita numerus non habetur. Videmus itaque, non partes tantùm integrum ſenarium æquata numeratione conſtituere, ſed tres etiam proportionum analogias inter partes & totum inue-

inueniri;quas ſi coloribus expreſſit,diligentior doctiorq́ue fuit conſideratio, quàm ſit Grammaticorum captus. Dum ergo Deum numero impari gaudere dixit, non ad Hecaten, quam Theocritus induxit; non ad Dianam, de qua Seruius ſomniat; ſed de ea Dea locutus eſt, cuius vincula nectebantur; quæ, qua alia re magis, aut debeat, aut poſsit gaudere, quàm & numerum ſuum tribus partibus totum æquantibus conſtare; & in iis etiam proportionũ elegantem comparationem inueniri? Ex his enim tribus partibus vt omnis perfectio exiſtit, ita tota pulcritudinis ratio hac partiũ & totius æqualitatę conſtat, quam Senario diximus eſſe conſignatam. Seruius, cùm ſemel per errorem ſtatuiſſet, parem numerum inferis,imparem ſuperis tribui, ex Theocrito ad Hecaten quidem venit, ſed ad tria virginis ora Dianæ confugit, quò Deam ad ſuperos relegaret. Pythagoram ternario perfectionem tribuiſſe; atque idcirco omnibus rebus perfectis ineſſe, Ariſtoteles teſtatur. Verùm tres partes hoc Arithmetico proportionum colore inter ſe; & Geometrico inter ſe & totum; ac Harmonico etiam, excluſa vnitate, diſtinctas,Senarius primus ſibi ſuo iure ſumit, vt meritò Venus hunc ſibi vindicarit. Doctiùs ergo à Virgilio Venus, quàm à Theocrito Hecate,ad aras eſt vocata; quòd illi, & amores, & horum firmum vinculum, & Verbenæ ad id efficaces debeantur. Quare verò Hecate tria ora habeat, & in triuiis colatur, aliam longè cauſam habet, nihil ad propoſitum hoc facientem; quam alio loco fortaſsis explicabo. Sed audiamus nunc Poëtam; videamusq́ue, quî commentatio hæc mea mentem eius oſtendat:

Terna tibi hæc primùm triplici diuerſa colore
Licia circundo, terq́ue hæc altaria circum
Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnim:
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores,
Necte Amarylli modò, & Veneris, dic, vincula necto.

Quis hîc non videt, omnem ligationem ad Venerem referri? cui verbenæ quàm ſint commodæ & gratæ, nomine ſuo Cimbrico clariſsimè teſtantur; quod à nectendis vinculis deductum, vires earum & vſum oſtendit: cui ita Græca vox conſentit,vt non ligationem & nexum quidem, ſed amores firmiſſimos, fidiſſimos, calidiſſimos & fœcundiſſimos ſymbolicôs ſignet. Columba enim Veneri ſacra, ac amoris ſingulare & vnicum exemplar,herbæ illi nomen dedit; cuius ad hunc colligandum,in primis validę præſenteſq́ue vires crederentur. Et quamuis noſtrates Turturem, quem,amiſſo pari, totam vitam

ſolitariàm lugere dicunt, huic Deæ præcipuè conſecrarint. Græci tamen columbam generatim ei dedicarunt. Non poſſum, quin ex Anacreontis carminibus, quæ anno quadrageſimo ſexto vltra ter quingenteſimum in Anglia, ex Clementis, per vxorem Græcæ Latinæque linguæ bene peritam, Thomæ Moro, & litteris, & mortis genere nobiliſsimo, affinis, codice deſcripſi, ſub titulo συμποσιακῶν ἡμιαμβίων, illos ſuauiſsimos verſiculos adducam, quos de columba cantauit, à me, cùm in vrbe Anacreontiacis luſibus apta, agerem, ſic ex tempore Latinè verſos:

Amabilis columba,
Unde, unde ades volando?
Quid eſt rei, quod altum
Cælum citò ſecando,
Tam copia benigna,
Spires liquentem odorem?
Tam copia benigna
Unguenta grata ſtilles?
Quis eſt? Tuáne refert?
Hæc téne cura tangit?
Me miſit ad puellum
Anacreon Bathyllum:
Me miſit, inquam, ad illum,
Qui nunc recens potitus
Potentia impotenti
Tyrannus eſt in omnes.
Huic cantione parua
Laudem in ſuam recepta
Me vendidit Cythera.
Hinc nunc Anacreonti
In talibus miniſtro,
Tantisque prompta rebus,
O qualibus tabellis
Nunc ſeruio ferendis,
Mox ilico futuram
Me liberam recepit.
At ego, licet manu me
Mittat, tamen manebo
In ſeruitute eadem
Apud hunc meum patronum.
Nam quid neceſſe montes,

Agros-

Agroſque peruolare,
Ramis quid inſidentem,
Agreſte quid comeſſe,
Cùm pane delicato
Nunc paſcar ocioſa
Rapto ex Anacreontis
Manu, rapi ſinentis?
Iam quid quod illud offert
Vinum mihi bibendum,
Quod ipſemet propinat?
Et ſi deinde pota
Ducam leues choreas,
Patronum Anacreontem
Alis meis obumbro.
Si deinde preſſa ſomno
Dormire cogar, ipſa
Eſt barbitus cubile.
Nunc cuncta habes, abito
Tu, qui morare curſum,
Et me loquaciorem
Cornice reddidiſti.

Dulciſſimus Poëta ad amores ſuos magis deuinciendos; eam autem miſit, quam ab ipſa Venere, cui ſacra eſt, ſe fingit emiſſe: quod dum facit, omnes amabilitatis numeros videtur cõprehendiſſe. Quoniam verò dixi, Verbenam non ſolùm ſimpliciter pro ligante herba poni, ſed eiſdem etiam litteris ſignificari timoris ligandi facultatem; videndum, an & hac parte cum columbis habeat vel affinitatem, vel cognationem. Ælianus variæ Hiſtoriæ libro primo, de columbarum genere tractans, ait maſculum pullis recèns natis inſpuere faſcinationis amuletum: quod quale eſſet, Ariſtoteles explicat, dicens, ſalſuginoſam terram præmanſam, à maſculo in pulli modo excluſi, os indi. Magnus ergo, & hac parte naturæ conſenſus eſt, inter Columbam & Verbenam, dum & illa faſcini periculum atque metum à pullis, vbi primùm in lucem prodierunt, auertit; & ſputi ſui efficacia arcet; & hæc non ſolùm timores faſcinationis, ſed generatim omnes, ne nocere poſsint, quaſi compedibus quibuſdam coërcet. Eſt enim apud noſtrates hactenus magna ſuperſtitione ſeruatum, vt ad Diui Ioannis Baptiſtæ Feſtum, in ipſa præſertim vigilia, omnes ſe herbis cingant & obuinciant, non aliam ob cauſam, vt aiunt, quàm vt ab incantationibus, & faſcinis, & lemuribus, totó

anno ſecuri viuant; quæ conſuetudo haud dubiè ab eis iam olim dimanauit, quorum lingua Verbenæ & à ligando, & à metu coërcendo nominantur. Idem ergo Verbenæ & Sagmina ſignificant, ſed non eodem omninò modo; quando hæc in ſacris à fauore conciliando, illæ ab aduerſis coërcendis, & iis alligandis quæ in votis habemus nominentur: vtraque verò appellatio doceat ea, quæ neceſſaria ſunt ad id quod volumus, diuinitus conſequendum. Ex his item intelligere licet, quid ſit ſerta & vincula ſoluere, niſi quis de contrario in contrarij cognitionem nequeat peruenire. Atque hæc quidem hoc loco de Sagminibus & Verbena; quæ Periſtereon, Trygonion, Philtrodoteſque, de eadem amoris Veneriſque conciliandi facultate nominatur, ſatis ſunto. Porrò quoniam à benedictione & conſecratione Sagas dictos oſtendi, factum eſt, vt omnis ſacrarum diuinarumque rerum doctrina, quæ tota ad fauorem numinis propitium nobis reddendum referri debet, Sagen hactenus appelletur; quamuis poſt religionem Chriſtianam ſuſceptam, nomen hoc vſurpemus in iis ſignificandis, quæ ad Ogygias fabulas pertinere iudicamus; eò quòd totá ſuam Theologiam priſci homines fabulis occultauerint; ne, ſi paſſim ab omnibus quid vel fieret, vel diceretur, intellectú eſſet; religio & pietatis adiumenta, quæ ceremonijs & ritibus continentur, apud plebem in contemptum abirent, vti hac ætate ferè euenire cernimus, qua nullus cerdo eſt tam vel vilis vel indoctus, qui non velit cum doctiſsimis quibuſque, tum de difficillimis ſcripturę ſacrę ſenſis, tum de ritibus & ceremoniis per ſana maiorum inſtituta inductis, diſputare; ac eos qui aliter, quàm ipſi viſum ſit, ſentiant, contemnere, & velut impoſtores aſpernari & odiſſe. Hunc enim perpetuum fructum conſequi veterrimi illi videbant, vbi quæ venerando ſilentio ab ijs ſolis tractanda ſunt, qui ſacris ritè ſunt initiati, ea apud vulgus indoctú, & temerario iudicio de ſui animi perturbationibus accepto, omnia perturbans, in circulis, & in hanc & illam partem tanquam inſanis quibuſdam fluctibus agitátur. Quid enim hoc aliud eſt, quàm Roſas & Amaracum, & totum myrothecion ſuibus dare conculcandum, & luto fœdandum? Quicquid igitur ex his ſacris maiorum fabulis profectum eſſe arbitramur, id Sag nominamus. Præthereà quia ſermo diuinum donum eſt ſoli homini inter omnia animantia tributum, putauerunt ijdem illi linguæ noſtræ artifices eo ſic vtẽdum, vt ſemper ad diuinum fauorẽ conciliandum tenderet: quòd fit, ſi veri vbique, quod cum prima cauſa per omnia quadrat & conſentit, ratio diligens & ſollicita cura cum veneratione quadã habeatur, atque ſemper & principiũ & finem ſermonis primæ

cauſæ

cauſæ inuocandæ dedicemus. Illud igitur quod Latini Dicere nominant illi Seggſen vocauerunt; quo omnes monerentur, Seggſen à Segunen deriuatum, ab ipſa ſua origine docere, cum reuerentia primæ cauſæ omnia videntis & audiêtis orationẽ vbique habendam eſſe. Atque hoc tam accuratè monuerunt, vt non in hoc tantũ vocabulo præceptum hoc indicarint; ſed illud etiam quod Latini verbum nominant, ipſi Wort nuncuparint; cui voci ſic fides & veritas eſt intexta, vt eximi non poſſit, quin vocis integritas corrumpatur. Nam ſi eaſdem litteras à dextris ad ſiniſtra legas, veritatem fidemq; ſignificabunt, apertè clamantes, Verbum non eſſe verbi nomine apud Cimbros dignum, quod non ſit cum veritate indiuidua vnione connexum: quam myſticam nominis rationem, vt alibi latiùs ſum enucleaturus, ita hoc loco adijciendam obiter duxi; quò conſtaret non vanum illud eſſe, quod de hac voce Seggſen, qua Dicere ſignificatur, modò dixi. Non mirum igitur, Mercurium ſermoni à maioribus noſtris præfectum Deum, ipſa ſua nomenclatura admonere, permagna & ſumma opus eſſe conſideratione, ad bene ſanéque dicendum: quem eundem alio nomine Herman vocauerunt, voce à Græcis hactenus retenta; quo communis admonitor indicatur. Omnem ergo ſermonem noſtrum non ſolùm ſacrum eſſe oportet, atque verum, & ad fauorem numinis ſupremi conciliandum idoneum, ſed talem etiã, vt ab inſigni conſideratione & cogitatione eorum, quæ dicenda ſunt, profectus, ea exponat quæ faciant ad aliquid vtiliter & communiter monendum. Hinc ſaxa quadrata in triuijs & quadriuijs poni apud antiquos cõſueta, ad aliquid toti hominum communitati vtile commonendum, Hermas vocauerunt: quod hîc, quamuis aliàs ſuum locum ſit habiturum, volui indicare; quo liquêret, quantã priſci homines ſermonis curam habendã putarint, quantaque ratione pro Dicere, Seggen Cimbri vſurpent. Præcipuum enim argumentum veræ orationis eſt, ſi tota veterum ſapientiæ ac monumentis conſentiens, rerum & verborum ſolidam cognationem exponat: quam ego, & hîc, & vbique ſecutus, ſpero fore, vt non ægrè alijs quoque ea probem quæ vident per omnia inter ſe & alijs cõuenire, & ea explicare, quæ non ſolùm Philoſophorum placita confirmãnt, ſed ex ipſo veritatis fonte Chriſto Domino noſtro videntur proficiſci, qui nobis hanc reliquit ſententiã: Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Quæ ſententia ſi vera eſt (& quî non ſit veriſsima quam ipſa Veritas pronũciauit) bene maiores noſtri linguę artificio nos adhortantur, ſermonem in primis ſacrum habendum, &

non temere & citra præmeditationem, ſed conſideratè loquendum, non quæuis illa quidem, ſed quæ in commune vtilitatis aliquid honeſta aliqua admonitione conferre poſsint, haud ſecus atque Hermę apud veteres, optimis ad vitæ bene agendæ rationes præceptis inſcripti, publicam ad virtutis officia exhortationem paucis ſtrictiſque verbis continebant. Sunt hæc omnia alterius loci, in quo, ſi Deus det, aliquando verſabor, magis propria; ſed hîc omittenda non omnino fuerunt, ad oſtendendum totam vocabulorũ progeniem, quę à Sac & Saguy, & Sag deſcendit, Cimbricam eſſe, atque inde primę coloniæ ſacris fauſtiſque precationibus emiſſæ, nomen Sagarum remáſiſſe. Quia tamen alienum à ratione videbatur toti genti illud nomẽ dari quod ſacerdotibus & pontificibus propriè conuenire videretur, religioſo conſilio factum videtur, vt Sagæ quidem vates & ſacerdotes nominarentur; gens verò tota, cui hoc nomen in colonia deducenda tributum fuit, paruo appellationis diſcrimine diſtingueretur, Sacarum pro Sagarum nomine ſuſcepto. Nec caruit hęc immutatio ſumma ratione, non ex eo ſolùm petenda, quòd in Germanni & Crygmanni vocabulis aperui, vt diſtinctiùs, quos nominaremus, intelligeretur; ſed ex illo etiam, quo hominum vulgus moneretur, non ſatis eſſe ad felicitatem bonis ominibus & diuino fauore ſedes nouas occupaſſe: ſed id deinde maximè ſpectandum, annitendumque, quò cuius fauori beneficium hoc acceptum ferri oportet, eum cognoſcamus, & cognitũ pro eo ac meretur honoremus; rogemuſque, quò ſicut cœpit, ita & fauere pergat. Pro Sagay igitur, quod eſt, Deus fauit, Sakan ſiue Saken ſe Saga nominauit; quo ſignificatur is, qui primam omnium rerum, omniſque felicitatis cauſam nouit: eò quod Kan ſiue Ken noſſe ſignet; & prior ſyllaba, idem quod in Saga notet, duplici Cappa in ſimplex, lenioris ſoni cauſa, de conſuetudine Cimbrica, trãſeunte. Quanta, bone Deus, breuitate omnis ſapientiæ apicem hac diſſyllaba dictiuncula videmus expreſſum; & quanto id melius quàm Apollineo illo oraculo γνῶθι σεαυτόν; quo ſuiipſius quidem vt notitiam quiſque quærat, admonetur; ſed in quo eius perfectio conſiſtat, non aperitur. Si bene Ariſtoteles definiuit, ſcire eum qui rem per cauſam nouit; prudentiſsimè monet, & rectum iter ad hominis ſummam beatitudinem demonſtrat, qui ad cauſæ cognitionem adhortatur. Nec ad ſummam tantùm cauſam, ad quam tamen primò & propriè pertinet; ſed ad quamuis, quæ quidem ad vtilem aliquam notitiam in quauis re propoſitam, conducat, ſtatim ab ipſo conſiderationis limine, nomen hoc Sakey eſt applicandum, quo vbique certis veſtigiis veritatem ſequamur. Neque quiſquam mortalium

talium ſui ſcientiam habere poteſt, niſi per cauſas animi & corporis rectè expenſas, ad eam conſcendat, & in vltimum vſque finem quicquid homini contingit, reſoluat; in quo tandem ſicut efficientium cauſarum, ſic etiam ſummum eſt bonorum. Quod cùm Ariſtoteles probè noſſet, animaduertiſſetque omnem artem, omnemque doctrinam, ſicut actionem etiam omnem, & omnem deliberationem ad finem aliquem referri; ſic totius moralis Philoſophiæ & publicæ adminiſtrationis diſciplinam exorſus eſt, vt ſtatuto finalem aliquam homini cauſam eſſe, ob quam omnia alia; ipſam verò propter ſe, & non ob alia petat; ſtatim addat huius cognitionem plurimum adiumenti ad humanæ vitę rationes conferre; propterea quòd ſcopo, more ſagittariorum, inſpecto, omnia ſtudia, omniaque officia dirigere queamus, quæ alioquin incerta & vaga ſint futura. Saca ergo ipſo ſtatim ſuo nomine docetur, quicquid vel ad naturæ cognitionem, vel ad morum probitatem, vel ad diſſerendi artem, vel ad ſapientiæ contemplationem eſt neceſſarium. In omnibus enim his ab inſpectione cauſarum exordiendum; & in iis ſemper recta pergendum, nec vſquam in vlla omnino actione ab ipſo vltimo ſcopo cogitatio & mentis acies diuertenda, donec recta linea collimando, ad ipſam primam perueniamus, cuius intuitus & cōtemplatio omnem hominis felicitatem complectitur & abſoluit. Longè igitur meliùs is monet, qui, vt cauſam noſcamus, monet, quàm is, qui dicit, Noſce teipſum. Neque enim homini ſummum bonorum in ſui cognitione conſiſtit; ſed in cognitione ſummæ cauſæ: & quanquam haud inſcius ſim, hominem ſe nouiſſe non poſſe, niſi cauſam quoque nouerit; expreſsius tamen & rectius iter commonſtrat, qui docet, quo modo, & qua via ſibi quiſque ſit noſcendus, & quo omnium eorum quę aguntur, regula ſit dirigenda. Nolo hîc diutiùs hærere, vbi licet plurimum verborum effunderem, nunquam tamen conſequerer, vt præcepti latitudinem & dignitatem, & efficaciam oratione æquarem. Maximus eſt Gręcorum in ſeipſos amor; nec minor Latinis rerū ſuarum admiratio & iactantia; quorum tamē omnium quotquot vſquā vel librorum vel gentium extant ad vitam vtiles ſententiæ, ſi cum hac vna vocula conferantur, & iuſtis lancibus ponderentur; non dubium eſt, quin plurimùm ſint eleuandæ; atque id quidem haud ſecus, quàm ſi quis parem molem auri cum alterius rei pari magnitudine velit examinare. Verùm quia propoſitum mihi eſt, ſigillatim eam ſcientiam, ſiue vt veriùs & magis propriè dicam, ſapientiam, quam vernaculo ſermone Cimbri Magiam vocarunt, quæq; ab ipſis

ad

ad Bactrianos, & inde ad Perſas tranſiuit, tractare; hoc loco ſatis ſit monuiſſe, vocabulum Saxey, qua quidem tenus eſt è Sac & Key compoſitum (nam poteſt & ſimplex eſſe pro pluribus cauſis vſitatũ) totam in ſe philoſophiam complecti, & vtramque compoſitę dictionis partem artificio conſtare tanto, vt nulla alia lingua quicquam habeat quod vel ex minima parte cum eo queat comparari. Ab hoc igitur Sacæ Græcis & Latinis dicuntur, ea, quam dixi, cauſa appellatione priſca commutata. Hi igitur, vti coloni erant Cimmeriorum, ita patriæ religionis & auitæ virtutis ſtrenuos ſe imitatores tum domi, tum foris præſtiterunt; adeò vt horum nomen apud vicinas gentes omnibus Scythis fuerit attributum, quaſi præ his ceteri nulli eſſent. Ab his & pacis & belli artes, & in primis Magiam Perſas accepiſſe arbitramur, quod Sagaris, & religio vtriſque communis ſatis declarat. De Sagari Xenophon cõſulatur, qui, vt modò dictum, gladij hoc genere Perſas etiam accinxit: de religione verò quod aio, illuſtri exemplo iam mox docebo; tametſi ex iis quæ de Magia optima religionis magiſtra pòſt ſcribam, ſatis id liquere poſſit. Sed priùs de loco, quem primum priſci Sacæ habitarunt. Strabo diligens in primis antiquitatum ſcriptor, dicit ab antiquis nihil de Sacis & Maſſagetis proditum, ne ab illis quidem qui Ciri contra Maſſagetas expeditionem conſcripſerunt, ac ea de cauſa poſterioribus potiùs credendum eſſe, vtpote iis, qui ab antiquis ignorata ſub populi Romani imperio faciliùs potuerint explorare. Quamobrem nos Ptolemæum Alexandrinum plurimi facimus, cùm in ceteris omnibus, tum in his maximè regionibus deſcribẽdis, quæ vel Caſpio mari ſunt vicina, vel paulo ampliùs ad Meridiem & Orientem vergunt; propterea quòd videamus vetuſta gentium nomina diligentiſſimè ab eo vbique fuiſſe conſeruata; & quòd eo tempore vixerit, quo Adrianus imperauit, princeps & cetera doctiſsimus, & Græcæ litteraturæ vltra ferè modum ſtudioſus, tum etiam rerum longinquarũ ita curioſus, vt Athenis in templo Iouis Olympij à ſe ædificato, Draconem ex India vſque deportatum dedicarit. Et fuit ſanè alioqui maxima ei occaſio, ob quam diligenter harũ, de quibus agimus, regionum deſcriptionem perquireret, eò quòd tempeſtate ea Alani, quos Maſſagetas Dion vocat, totam Mediam & Armeniam vaſtarint, nec antè ab armis diſceſſerint, quàm à Vologeſo pace cõparata, ad ſua redière. Potuit igitur Ptolemæus, tum ex illis, quæ à prioribus Romanis, vel per duces, vel per exploratores comperta eſſent; tum ex iis quæ ſuo tempore Imperatoris impẽſis eſſent perueſtigata, quamplurima, quæ priores hiſtoriographi ignoraſſent, litteris mandare. Huius igitur Geographiam

graphiam ſecuti, Sacas inter Aſcatancam, Imaum & Caucaſios montes ſic propriè, ſiue potiùs per exochen nominatos collocamus, quo à Cimmerijs fuerunt emiſsi. Quòd autem Cimmerij antiquiores ſint, Strabo etiam nouit, qui Sacas dicit, eiuſdem ſæpe modi excurſiones feciſſe, quales olim Cimmerij & Treres, aliquando quidem ad propinquiora, aliquando etiam longiùs remota. Apud eundem Ephorus teſtis eſt, Nomadum eſſe colonos. At Nomadas Cimbros eſſe, & alio quoque nomine Scythas dici, & antè monuiſſe me puto, & pòſt latiùs etiam docebo. Hinc Chœrilus in tranſitu ratis, quam Darius contra Scythas Europæos expeditione ſuſcepta iunxit, teſtatur Sacas genere Scythas eſſe, verùm & Aſiæ feraciſsimam partẽ occupaſſe. Quòd autẽ Cimmerij, fuerint Nomades à genere vitę Græcis vocati, cùm ex alijs, tũ ex illo etiã veriſimile redditur, quòd apud hos iuſtitię præcipuam & primam adeò eſſe laudem, omnes ferè teſtẽtur; & inter ceteros Homerus, cuius tẽpore iam circa Thraciam eorũ coloni habitabant; quos, dum de Francorum origine agetur, latiùs deſcribemus. Sumptis igitur illis quæ paulatim fient clariora, Sacas dicimus Cimmeriorum colonos eſſe, & principio eo quo Geographus notauit loco, habitaſſe: cuius ſententiã Strabo quoque antè cõfirmauerat, Sacas aiens & Sogdianos totius regionis ſuæ ſolo Indis ab Eratoſthene opponi, & Sacas quidẽ Iaxarte flumine dirimi à Sogdianis. Ptolemæus ergo tanto poſterior Eratoſthenis aſſertionem ſuo calculo adſtruens, facit, vt citra hæſitationem omnem, hanc primam Sacarum ſedem fuiſſe pronũciem, è qua quicquid vſquam eſt Sacarum, poſteà emigrarit. Chœrilus Aſię partem, quam tritici feracẽ appellans, ad nominis ſui etymologiam vocauit, ſciens ne id, an neſcius ignoro, habitaſſe; his verſibus dixit, apud Strabonem quidem perperam ſcriptis, ſed de coniectura mea ſic reſtitutis.

Μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεᾶ σκύθαι, αὐτὰρ ἔναιον
Ἀσίδα πυροφόρον, νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι
Ἀνθρώπων νομίμων. Quos ſic vertam:

Vpilioq́ue Sacas Scythica de gente, ſed almam
Frugiferamque habitans Aſiam Nomadumq́ue colonus
Iuſticia inſignis populi.

Bene profectò iuſtitia & legum æquitate inſignẽ eam gentẽ dixit; quæ à Cimmero Iani filio natu maximo, & nomen & ius ſuum acceperat, & colonis ſuis illud nomen dederat, quo ſanctæ vitę & cultus diuini perpetuò admonerentur. Nomades ergo à paſtionibus Gręci omnes eos Scythas nominabãt, quos alijs nominibus diſtinguere nõ

poſſent, at antiquiores eos ſolos, apud quos iuri adhuc ſua integritas inuiolata māſiſſet, vt ex hoc loco Chœrili licet videre. Hi autē Cimmerij fuêre, penes quos, ſicut patris nomen, ita iuſtitiæ laus & ſacroſancta priſcæ religionis doctrina, & eadem linguæ puritas tam diu manſit, vt tum etiam, cùm multò pòſt in Europa, Thraciæ finibus iuncti habitarēt, de eiſdem dotibus nobiles eſſent, vt Homerus teſtificatur; qui Iouem pugnarum & prœliorum inter Græcos & Troianos pertæſum, dicit oculos ſuos ad horum regionem cōuertiſſe, quò animi moleſtiam ex eorum, quæ viderat, diritate ortam, læto iuſtitię, probitatis, religioniſq́; ſpectaculo diſcuteret, nō aliter ac ſi quis oculos fatigatos, ad ſuauem hilaremq́; Smaragdi virorē declinaret. Hoc igitur loco Hippemolgos & Galactophagos eos appellat; quod haud aliud eſt, quàm ſi Nomades eos vocaſſet. Qui enim paſcendis gregibus armentiſq́; viuunt, lacte plurimùm & caſeo veſcuntur: quē cùm Græci Hippacen apud Scythas nominari putent; bene ab Homero factū eſt, quòd nō Galactophagos tantùm, ſed Hippemolgos etiam appellarit, ad Hippacen ipſorū alludens. Sed de hoc, dum de Francis, latiùs; ſatis hîc arbitratus eſſe, ſi indicaſſem, nō in Aſia tantùm Cimmerios ſiue Nomades, iuſtiſsimos omnium mortaliū fuiſſe, ſed δικαιοτάτων ἀνθρώπων, id eſt, iuſtiſsimorū hominū nomine apud Homerum etiam tum celebrari, cùm ad Thraciam, in quam Treres colonos valde olim miſerunt, habitarent. Sacæ igitur Cimmeriorum, quos alij Nomades, alij Galactophagos vocarūt, coloni principio longè à Perſia habitarunt; ſed paulatim tēporis progreſſu, loca ei vicina in Aſia occuparunt; atque hinc factum eſt, vt frequenter apud Perſarū Regēs militarint. Sunt enim & à Chœrilo in Darij, & ab Herodoto in Xerxis exercitu recēſiti. Nihil ergo miri, ſi & Sagarim & Magiam ab eis ad Perſas veniſſe dicam. Inter cetera autem, quæ à Sacis ad Perſas tranſierunt, ſunt & Feſta illa, quæ Sacæa, de gentis nomine, vocātur: quorum tanta eſt antiquitas, vt nihil certi de eorum origine apud ſcriptores traditum habeamus. Operæ autem precium me facturum duxi, ſi quæ Strabo, tum de Sacis, tum de Sacæis, in ſcriptis reliquit, ad verbum tranſſcripſero, atque iis cenſuram meam adiecero:

Σάκαι, μέντοι, φησὶ, παραπλησίας ἐφόδους ἐποιήσαντο τοῖς Κιμμερίοις καὶ Τρήρεσι (οὕτω γὰρ γραπτέον οὐ Τερήρεσι τῷ τῆς ἐτυμολογίας, ἣν ἐν τοῖς ἑξῆς ἀποδείξομαι, καὶ Στεφάνου τοῦ τὰς πόλεις περιγράψαντος μαρτυρίῳ) τὰς μὲν μακροτέρας, τὰς δὲ καὶ ἐγγύθεν. Καὶ γὰρ τὴν Βακτριανὴν κατέσχον καὶ τῆς Ἀρμενίας κατεκτήσαντο τὴν ἀρίστην γῆν, ἣν καὶ ἐπώνυμον ἑαυτῶν κατέλιπον τὴν Σακασηνὴν καὶ μέχρι Καππαδοκῶν καὶ μάλιστα τῶν

πρὸς

πρὸς εὐξείνῳ τοὺς ποντικοὺς νῦν καλοῦσι, περιῆλθον ἐπιθέμενοι αὐτοῖς πανηγυρίζουσιν ἀπὸ τῶν λαφύρων οἱ τότε ταύτῃ τῶν περσῶν στρατηγοὶ νύκτωρ ἄρδην αὐτοὺς ἠφάνισαν. Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτραν τινὰ προσχώματι πληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς σχῆμα, ἐπέθηκαν τεῖχος, καὶ τὸ τῆς ἀναΐτιδος καὶ τὸ τῶν συμβώμων θεῶν ἱερὸν ἱδρύσαντο ὠμανοῦ καὶ ἀναδάτου περσικῶν δαιμόνων. ἀπέδειξάν τε πανήγυριν καὶ ἔτος ἱερὰν τὰ Σάκαια, ἣν μέχρι νῦν ἐπιτελοῦσιν οἱ τὰ ζῆλα ἔχοντες· οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸν τόπον. Ἐστι δὲ ἱεροδούλων πόλισμα τὸ πλέον. Πομπήιος δὲ προσθεὶς χώραν ἀξιόλογον καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ συνοικίσας εἰς τὸ τεῖχος μίαν τῶν πόλεων ἀπέφηνεν, ὧν διέταξε μετὰ τὴν μιθριδάτου κατάλυσιν. Οἱ μὲν οὕτω λέγουσι περὶ τῶν Σακῶν. οἱ δ' ὅτι κῦρος ἐπιστρατεύσας τοῖς Σάκαις, ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ, φεύγει· στρατοπεδευσάμενος δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τὰς παρασκευὰς ἀπολελείπει, πάσης ἀφθονίας ἁπάσης καὶ μάλιστα οἴνου, διαναπαύσας μικρὸν τὴν στρατιὰν ἤλαυνεν, ἀφ' ἑσπέρας ὡς φεύγων πλήρεις ἀφεὶς τὰς σκηνάς. προελθὼν δ' ὅσον ἐδόκει συμφέρειν, ἱδρύθη. Ἐπιόντες δ' ἐκεῖνοι καὶ καταλαβόντες ἔρημον ἀνδρῶν τὸ στρατόπεδον τῶν δ' ἢ πρὸς ἀπόλαυσιν μεστῶν ἀναίδην, ἀνεπίμπλαντο. ὁ δὲ ὑποστρέψας ἐξοίνους κατέλαβε, καὶ παραπλῆγας. ὧν οἱ μὲν, ἐν κάρῳ κείμενοι καὶ ὕπνῳ κατεκόπτοντο, οἱ δ' ὀρχούμενοι, καὶ βακχεύοντες, γυμνοὶ περιέπιπτον τοῖς τῶν πολεμίων ὅπλοις, ὀλίγα δ' ἀπώλοντο ἅπαντες. ὁ δὲ θεῖον νομίσας τὸ εὐτύχημα τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνιερώσας τῇ πατρίῳ θεῷ προσαγορεύσας σάκαια· ὅπου δ' ἂν ᾖ τῆς θεοῦ ταύτης ἱερὸν ἐνταῦθα νομίζεται, καὶ ἡ τῶν Σακαίων ἑορτὴ βακχία, τῶν ἀνδρῶν μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ διασκευασμένων σκυθισὶ πινόντων ἅμα καὶ πληκτιζομένων πρὸς ἀλλήλους ἅμα τε καὶ τὰς συμπινούσας γυναῖκας:

Horum hæc eſt ſententia. Sacæ certè inuaſiones quàm ſimillimas iis, quas Cimmerij & Treres, fecere (Treres enim, nō Trieres, eſt ſcribendum, cùm etymologia, quam pòſt in ſequentibus monſtrabo; tū Stephano, qui vrbiū deſcriptiones reliquit, ita teſtante) alias quidem maiore à patria, alias minore interuallo ſuſceptas. Nā & Bactrianam occuparunt, & Armeniæ optimā regionē acquiſiuerūt, quam deinde de ſuo nomine Sacaſenā vocarūt. Ad Cappadoces itē vſq;, maximeq; eos, qui ad Euxinū Pontici dicūtur, proceſſerūt. At ij, qui tū Perſarū duces ibi erant, ex inſidiis noctu adorti, quo tēpore feſtos conuentus inter ſe, propter opima ſpolia celebrabant, eos funditùs deleuere, ac

 lapi-

lapideam quandam molem terra aggeſta in collis ſiue tumuli formam in campo poſuerunt, muro etiam circumducto; delubro item ibidem Anaitidi Deæ, & Amano, & Anandato dæmonibus Perſicis in eadem ara colendis, quos ſymbomos Græci dicunt, dedicato. Præterea ſacrum quendam conuentum exhibuerunt quotannis nomine Sacorum agendum, quem ij qui Zela habitant hactenus celebrát. Sic enim locum appellant qui opidulum eſt à ſacris miniſtris maiore ex parte habitatum. Pompeius verò adiecta regione non contemnenda, atque iis qui in ea degebant intra mœnia collocatis, effecit vna vt vrbium eſſet earum quas poſt Mythridatem deuictum, ac regno exutum, conſtituit & legibus formauit. Atque hic quidē eſt horum de Sacis ſermo. Aliis placet Cyrum exercitu contra Sacas ducto, & prœlio commiſſo ſuperatum fugiſſe, ac caſtris poſitis eo loco, vbi impedimenta reliquerat, omni genere bonorum & præſertim optimo vino inſtructiſsima, copias nonnihil quiete refectas ad nocturnum crepuſculum velut fugientem eduxiſſe; hincque progreſſum, quantum rebus ſuis conducere arbitrabatur, conſediſſe. Tum illos inuadentes, & caſtra occupata viris vacua illa quidem inuenientes, at plena iis quæ ad delicias voluptatesque faciunt, immodicè ſe & turpiter ingurgitaſſe: Cyrum autem reuerſum omnes deprehendiſſe temulentos & mente captos, adeò vt alij graui ſopore ac ſomno oppreſsi cæderentur; alij ſaltantes & bacchantes in arma hoſtium inciderint nudi & inermes, atque ita omnes perierint exiguo omnino temporis momento. At hunc arbitratum diuinitus ſibi hanc felicitatem contigiſſe, diem illum Deæ patriæ ſub nomine Sacæorum cōſecraſſe. Vbicunque igitur huius Deę templum eſt, legibus ſtatutum eſt, vt hæc Bacchica Sacæorum feſta celebrentur, viris omnino Scythicè, tum interdiu, tum noctu ſe tractantibus, dum inter ſe & cum mulieribus vnà bibentibus, poculis certant atque confligunt. Hæc pro eo ac in exemplari, nō emendatè admodum, meo quidem iudicio ſcripto, vertebam: in quo pro eo quod erat τῆς μὲν ἡμέρας, poſui de coniectura τῶν ἀνδρῶν, quo intelligentia ſanior conſtaret. Eſt & alter locus, vbi τεῖχος ponitur, ſuſpectus: ſed quid agerem, dū nullius alterius codicis ope poſſem iuuari? Mihi in hiſtoria ſatis fuit, ſi ſenſa aſſequerer, mendis ad Grammaticos relegatis. Strabo itaque, dum duas diuerſas de Sacęis feſtis ſententias attulit, non paruum indicium dedit, nihil certi de origine conſtare. At quia ad Cyrum vſque auctorem altera adſcendit, antiquiſsima ea eſſe confitendū; quod alioquin etiam ex eo patet, quòd quo tempore, & qua de cauſa cœperint, non poſsit liquere. Vtraque ſanè ſententia non ſolùm temerè conficta,

ſed

ſed abſurda etiam videtur. Quis enim vnquam populus tam inſanus fuit, vt exitium alterius gentis ſponte ſua velit imitari, & id in ſacris habere, quo ſciat alios funditus fuiſſe deletos? Quod commentum, vt à ſanæ mentis homine admitti non poteſt; ita ad neminem minùs referendum, quàm ad Cyrum Perſarum Regem prudentiſſimum. Is ſcilicet inſana Bacchanalia viris mulieribuſque, pari inſanientibus ebrietate, quotannis celebranda pręcepiſſet, quia per hoc vitium turpiſſimum Sacas ad vnum omnes vidiſſet perire. Nollet Xenophon tam ſtolidam imprudentiam, tamque fœdam notam ſuo regiarum virtutum ſpeculo inuri. Nos igitur planè cõtrà ſentimus, atque proditum de Sacæis videmus, & victoriam illam Cyri contra Sacas, de Cyri contra Maſſagetas expeditione, de qua mox plura, confictã putamus. Non aliunde verò ſacrorum exordium ducemus, quàm ab iis à quibus nomen ſuum ducunt, & ab iis quidem accepta eſſe, non ad cladis alicuius memoriã, ſed ad religionis imitationẽ videntur: quod vt manifeſtò verũ eſſe demonſtretur, de lingua Cimbrorũ, qua Sacæ vſi ſunt, argumẽta ſumemus. Strabonis teſtificatione innotuit Anaitidi Deæ, & Amano, & Anandato eiuſdem aræ dæmonibus, Sacęa hęc tum à Zelitis, tũ ab omnibus aliis celebrari ſolere. Anaitis igitur quæ Dearum ſit, & qua cauſa ſic vocetur, inueſtigandum. Agathias ex Beroſo & Athenocle Symmacho, qui Aſſyriorum Medorũque res antiquiſsimas conſcripſerunt (vtinam hoc tempore extarent) Venerẽ hoc nomine docet apud Perſas nuncupari; cui alij ferè omnes qui Anaitidis meminerunt, refragantur; in quorum numero Plinius etiam videtur eſſe, qui libro triceſimo tertio ſic de ea ſcriptum reliquit: Aurea ſtatua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holoſphyraton, in templo Anaitidis poſita dicitur: quod in ſitu terrarum nomine hoc ſignificauimus, numine gentibus illis ſacratiſsimo. Direpta eſt Antonij Parthicis rebus: ſcitumque narratur dictum vnius veteranorum Bononiæ, hoſpitali Diui Auguſti cœna, cùm interrogaretur, eſſet ne verum, eum qui primus violaſſet hoc numen, oculis membriſque captum expiraſſe? Reſpondit enim, tum maximè Auguſtum de crure eius cœnare, ſeque illum eſſe, totumque ſibi cẽſum ex ea rapina eſſe. Hoc loco Hermolaus pro ſitu terrarũ, ſitu terræ Armeniæ ſubſtituit: de quo, ſexto libro Plinius ſcribens, Dianæ facit mẽtionem, quam Anaitidẽ eſſe de hoc eius teſtimonio videtur colligẽdũ. Suſianẽ, inquit, ab Elymaide diſterminat amnis Eulæus ortus in Medis, medioque ſpacio cuniculo conditus, ac rurſus exortus, & per Meſobatenem lapſus, circuit arcem Suſorum, ac Dianæ templum auguſtiſsimum illis gentibus. Hic igitur

ſignificat hoc nomine, quod gentibus illis templum auguſtiſſimum hoc Dianæ, faciat Anaitidem Dianam eſſe; quam totam auream triceſimo tertio libro fecit. Hermolaus Anæitidem, corruptum Pauſaniæ exemplar ſecutus, hanc Deam appellare maluit; & vbi quinto libro Anaetiam regionem Plinius nominat, Anæitiam ſcribendum putat; cùm tamen, ſi de nomine Deæ regio ſit appellationem adepta, vti reor, Anaitia ſit dicenda. Pauſanias libro tertio Dianæ Anaitidis nobile fanum apud Lydos eſſe dicens, apertiùs Agathiæ teſtibus aduerſatur? Plutarchus item in vita Artarxerxis, Dianam Anaitidem Perſis vocari, & virgines ei conſecratas perpetuam caſtitatem vouere, tradit. Nos igitur, quando magnum inter Venerem & Dianam diſcrimen eſt, & caſtitas huic grata, ex diametro cum illius muneribus pugnat; de horum teſtium collatione nihil adiutos, amplius cōſiderare, ac alterum Strabonis locum de Perſarum religione priùs adducere, quàm, quid nobis viſum ſit, aperiamus, oportet. Græcis itaque nō rectè per omnia ſcriptis, quò breuiores ſimus, miſſis; ſic quod ſcripſit interpretemur. Perſæ nec ſtatuas, nec altaria erigunt, at in edito celſoque loco ſacra faciunt; eò quòd cælum Iouem eſſe arbitrentur. Venerantur verò & Solem, quem Mithram vocant: & Lunam, & Aphroditen, & ignem, & terram, & ventos, & aquam. Sacra autem faciunt in loco puro, cum precibus hoſtiam coronatam adhibentes; vnde Mago, qui ſacris preeſt, hoſtię carnes partito, quiſq; ſuo accepto diſcedit, nulla Deo portione relicta, quia Deum putent ſola victimæ anima, nulla re alia indigere. Quidā tamen eos omenti nonnihil igni imponere aiūt. Prę ceteris verò omnibus igni & aquæ ſacra faciunt; igni quidem ſiccis lignis decorticatiſq;: quibus impoſitis deſuper iniciunt aruinam, ac oleo deinde infuſo, flammam excitant; nec buccis ventum aut follibus, ſed flabellis, aut manuum volis facere fas eſt: adeò vt ſi quis in ignem inſpirauerit, aut mortuum quid aut fimum inieceerit, morte plectatur. Aquæ verò hoc modo ſacrificant; vt in ſcrobe ad lacum, vel flumen, vel fontem effoſſa victimam mactent; diligenter cauentes, ne quid vicinę aquæ, ſanguine imbuatur, quaſi eo facto ſacrum polluturi eſſent. Pòſt carnibus ſuper Myrto vel Lauro impoſitis, Magi tenuibus virgis ignem ſubiiciunt, ac cum incantamentis quibuſdam oleum lacte & melle mixtum libant, ac in ſolum ſpargunt, nequaquam verò vel in ignem, vel in aquam. Incantamenta autem ad longum tempus producunt, interim tenuium virgarum è Tamarice acceptarum faſciculū manibus continentes. Porrò in Cappadocia, in qua & Magorum, qui Pyrethoi vocantur, permagna natio, & Perſicorum Deorum templa

quàm-

quàmplurima, non cultro, ſed claua quadam, tanquam malleo, verberantes, victimas mactant. Sunt autem Pyrethæa ſepta quædam non aſpernandæ magnitudinis; in quorum medio ara cum multo cinere, in qua Magi ignem nunquam extinguendum aſſeruant, & quotidie ante ignem ad horam ferè cantant, virgarum faſciculum tenentes; Tyaris quæ veluti pilei è piltis lanis coagmentatiſque conſtant, ita ornati, vt vtrinque ad labra vſque & maxillas deſcendant. Eadem autem in Anaitidis & Amani delubris ſunt inſtituta; quorum etiam ſepta ſunt, in quibus Amani ſtatua ſolennem ſuam pompam habet. Hæc nos vidimus, inquit Strabo. Vellem ſanè vel clariùs eum ſcripſiſſe, vel nos codicem habere correctiùs exaratum. Ex his tamen illud præcipuè nobis ad veritatis inuentionem expendendum; quòd eadem dicat fieri in cultu Anaitidis, quæ in Pyrethæis, quibus templa Magorum igni æterno ſacrificantium ſignificantur. Vel eadem igitur eſt Anaitis cum natura ignis, vel ei ita cognata, vt eiſdem ſacris, eiſdemque ritibus coli velit. Cùm autem Strabo Pyrethæa igni, & ſimiliter Anaitidi dedicata dicat, adducam è Procopio locum, qui lucem fortaſsis aliquam inferet. Is libro belli Perſici ſecũdo, Raphaele Volaterrano interprete, ſic ſcribit: Coſroes in Aſſyriis in opidũ Ardbigaran verſus Boreá ibat. hinc Romęorũ agrũ per Perſarmenios inuadere conſtituit. Hic magnũ Pyręum eſt, quod Perſæ Deorum maximè venerantur, vbi igné perpetuum cuſtodiunt Magi, ac alia diligenter ſacrificantes, tum vaticinio in rebus maximis vtuntur. Hic eſt ignis quem Veſtam olim Romani vocabant. Quæ ergo Strabo Pyrethęa dixit, hic Pyrça vocat, & ignem in illis aſſeruatum, Romanorũ eſſe Veſtá tradit: è quibus mihi nõ immeritò videor ſuſpicari, Anaitidem eandé cum Veſta eſſe, tametſi ceteri aliter prodiderint. quorũ Beroſus & Athenocles Veneré, ceteri Dianam eſſe crediderũt. Beroſus Perſici ſacrorũ ritus fortaſsis cõſcius, ac deinde cum illo Veneris Vranię, Arabũ, Ægyptiorũ, Græcorũ, Scytharumq́; tum cultum, tum genus cõferens, in eam ſententiam videtur veniſſe, vt Anaitidem & Vraniam Veneré eandem putaret. Varro hanc Cæligenam vocauit; Plato pudicam, caſtumq́; amorem producere ſcribit, quo egeſtas noſtra Poro Deorum maximo deuincitur. Herodotus apud Syros Aſcalone antiquiſsimum Veneris Vraniæ templũ fuiſſe, ac inde Cypriis & Cythereis cultũ veniſſe tradit. Pauſanias in Achaicis Veneris cæleſtis meminit, in cuius ædem viris intrare nefas fuerit. Idem in Atticis Veneré Vraniã primum omniũ ab Aſſyris ait cultam fuiſſe. Eiuſdé in Corinthiacis fanum cõmonſtrauit, & in Atticis hæc Amaſæo interprete ſcripſit. De ea verò vrbis regiuncula, quá hortos vocant,

vocant, & Veneris in ea templo, ſignoque quod templo adſiſtit, figura vt Hermæ quadrata, nihil fide dignũ eſt ab Athenienſibus traditũ. Epigramma autem indicat cæleſtem Venerem eſſe earum, quę Parcæ appellantur, natu maximam. Si ergo Athenienſibus huius Veneris antiquiſſima ſtatua quadrata fuerit, coniectare licet, hanc de ea opinionem fuiſſe, in ea omnium rerum eſſe ſtabilimentum; & hac de cauſa antiquiſsimam Parcarũ, quam eandem Veſtam eſſe alio nomine facilè intelliget, qui Veſtę & ἑςίας etymon expendet. Deinde Veneri Senarius, teſte Martiano, ſacer eſt; quem eundem Heſtię eſſe, alibi docebo: & hac fortè cauſa Vraniæ Veneri cubus datus eſt, qui ſex faciebus ſenarium oſtendit, eaque de re quadrata ei ſtatua ab antiquiſsimis collocata eſt. Atque hac ratione Beroſus poſsit excuſari. At qui Dianam eſſe dixerunt Anaitidem, ij non alia ratione videntur ducti, quàm quòd vtrique numini caſtitatem gratam viderent: aut forſan cùm Perſæ Solem Mythræ nomine magna religione colerent, putarunt Anaitidem Lunam ſiue Dianam eſſe, quòd ea Dea ſecundo honore coleretur. Proximè haud dubiè ad Veſtam Anaitis accedit, quoniam vtrique æternus ignis cuſtodiebatur: quod latiùs declararem, niſi alio loco eſſet mihi prolixiùs de Veſta agendum. Nunc Anaitis quæ ſit, de ſermone Cimbrico docebo, poſtquam nihil certi de priſcis auctoribus elicere quiſquam poſsit, & hinc maximè conſtaturum ſit, Sacæa à Sacis tradita Perſis fuiſſe. Significat igitur *Anait* de littera ad litterã, æternũ calorẽ. *Ana* enim ſiue integrè *Anna*, noſtro ſermone perpetuũ tempus notat, vti pòſt in voce Athana; & iterum in Cimmeriis Latinis latiùs erit explicandum. Admirabile enim, vt ceteræ diuinę voces, habet cùm myſterium, tum artificium: quod ij qui linguæ noſtræ periti non ſunt nunquam peruidebunt. *Hit* verò calorem notat. Diuina igitur æterni caloris poteſtas, Anaitis vocatur, & perpetuo igne germano ſibi elemẽto honoratur. Aſpirationem autem in medio perire, familiarius eſt, de vetuſta nobis vocum componendarum conſuetudine, quàm vt ſit monendum, & alioquin eandem Græcus ſermo erat excluſurus. Quum ergo Deum rogabant, vt calorem naturalem, vitalem, & animalem calore ſuo cæleſti & æterno ſeruaret, foueret, aleret ac augeret; poteſtatem eam inuocabant: quam quia huic calori æterno præſidere credebant, Anaitidem nominarunt, de vi & poteſtate data nomenclatura. Gaudebat ergo hæc Dea omnibus iis quibus calor conſeruatur & augetur; eaque de cauſa nõ ſolùm perpetuum ſibi ignem cuſtodiri volebat, ſed quotanuis etiam feſta ſibi celebrari; in quibus liquore illo ſibi diuino rem ſacram fieri voluit, quo nihil eſt in rerum natura

tura

tura quod omnem corporis humani calorem magis roboret & augeat. Huius ergo feſti Cimbri auctores Sacis fuere; Sacæ Perſis: & apud Cimbros quidem ab ipſo Noacho eſt acceptum, qui vini in corpus efficacia inuenta, diuinam æterni caloris poteſtatem, à qua vires ſuas vitis habet, annua ſollennis feſti memoria ſtatuit honorandam; non illis quidem potationibus ad ebrietatem admiſsis, ſed intra hilaritatis limites conſtrictis. Neque enim Anaitis nimia vini ingurgitatione colitur, ſed irritatur: eò quòd illa ſola amet, ac in nobis quærat, quæ calorem augent; minimè verò illa, quibus is opprimitur & expugnatur, in quibus immodica illa & inſana potatio obtinet principatum, non frigus modò corpori, ſed paralyſim, caron, apoplexiam, & ſi quid his grauius eſt & exitioſius, inducens. Hęc enim quamuis maxima poſsint videri malorum, non tamen ſumma ſunt habenda, ſi cum illa paraphreneſi, & mania, & peſtilenti furore qui ex temulentia oritur, conferantur. Nam Anaitis non ſolùm perpetuo calori præſidet, ſed eis omnibus, quorum gratia hîc hominibus à Deo confertur. Ad quid verò confertur, niſi vt ad honeſtas actiones, ad quas nati ſumus, & quibus hominis felicitas continetur, ſimus promptiores, alacrioreſque? Vinum enim ad hoc bibendum, vt tarditas omnis & frigus ex corpore & animo ſpiritibus nouis, & ad agendum quæ officij noſtri ſunt incitantibus & vrgentibus, expellatur. Sic igitur Anaitidis nomen interpretandum, vt non perpetuum modò calorem, ſed perpetuam etiam ad progrediendũ incitationem, complecti ſentiatur. [illegible]it enim non ſolum calorem ſignat, ſed vox etiam eſt propria illorum qui equos ad currendum excitant, & hac ratione ipſo hoc eodem vocabulo monemur, vt feſta Bacchica celebremus; quò deinde auctis & renouatis ſpiritibus, hilariores ad ea ſimus, ad quæ ab opifice optimo maximo ſumus creati, qui hilarẽ & feruidum, non tepidũ aut frigidũ eorum quæ debentur, amat datorem. Quocirca cùm videret nos in primis parentibus frigidum ſerpentis venenũ imbibiſſe, quo animi ad bene agendũ feruor extinctus ferè videretur, ſingulari ſuo in nos amore Noacho ſiue Baccho Cimmeriorũ liquorem hunc diuinũ, atque vnà modum bibendi clariſsimo exemplo in ipſo, qui primus eo ex virium ignorantia ſepultus iacuit, oſtendit. Quamobrem Bacchus de tanto munere gratias acturus, conſtituit apud ſuos, vt quotannis feſtus dies vitiginei huius liquoris inuentioni celebraretur: quem deinde alij quidẽ ab inuentore Bacchanalia, alij aliis nominibus; Cimmerij verò ab efficacia & legitimo vſu, & cauſa eius efficiente & finali nominarũt, dum ſe dicebant Anaitidi ſacrificare. Hoc enim nomine indicatur, calorẽ perpetuum

& cæleſtem viti naturam hác & facultatem dediſſe,& idcirco dediſſe, quo nos eius liquore noxium frigus pelleremus, ac inde redderemur ad honeſtas vitę actiones & cultum diuinum feruentiores,atque poſtremò hoc ipſo caloris vehiculo ad æternum calorem aſpiraremus. Hic enim verus vſus eſt vini, & ad hoc ipſum Bacchanalia, non ad ebrietatem & impudentem laſciuiam, inſtituta: quæ cùm à Sacis Cimmeriorum colonis Perſæ accepiſſent, Sacæa nuncuparunt. Verùm prô dolor, vt omnia in peius ruunt, ita nuſquam luculentior eſt Draconis fraus,quàm in iis quę optimis & ſaniſſimis de cauſis ad honorem diuinum & pietatis incrementum à maioribus noſtris ſunt legibus & ſacris ritibus ſancita.De hoc itaque malorum fonte largiſſimo inter cetera, & illa potationum in Sacæis inſania dimanauit, non ad Sacas modò & Perſas, ſed ad omnes etiam Cimmeriorum poſteros, in quorum numero noſtrates hactenus vt ſint, diligenter annituntur,& ſic potant, quaſi vinum ad exitium hominum,non ad lætitiam & alacritatem, à Baccho eſſet inuentum: quod tamen vtinam perinde atque de Sacæis accepimus,ſemel duntaxat in anno fieri videremus. Sed ne nos quoque inter ſcribendum profuſa verborum ebrietate peccemus,ad Anaitidem reuertamur, & ab ea ad eiuſdem aræ dæmones pergamus. Cùm igitur cultus Anaitici & Sacæorum eum finem eſſe dixerim, vt ad officium quiſque ſuum alacrior feruentiorque reddatur, diſtribuenda eſt officiorum latitudo; quod vt multis modis fieri poſſe quiuis intelligit, ita prima & præcipua partitio ea eſt,quæ docet ſic res hominum eſſe comparatas, vt in omni eorum communitate, quæ quidem ſit duratura,alios oporteat eſſe qui imperent, alios qui imperantibus obſequantur. Æquum autem eſt eos imperare, quibus à Deo datum eſt, vt meliùs quàm ceteri rebus ad ſocietatem neceſſariis proſpicere poſsint: eos verò obedire,qui hac parte ſunt inferiores. Hoc cùm Ariſtotelis ſagacitas perſpexerit, & Politicorum fecerit principium, abſurdum ſit cogitare, non idem quoque à Cimmeriis, qui vſi ſunt præceptoribus multo quàm Plato fuerit præſtantioribus, intellectum fuiſſe. Cùm igitur Bacchanalia celebrarent, atque omnes ad agendum quiſque quod partium ſuarum eſſet, tum feſto, tum diuino liquore, monerentur & incitarentur, putauerunt ad communitatis conſeruationem, tranquillitatemque, in primis neceſſarium eſſe, vt quiſque in officio ſuo non ſolùm maneret, ſed hoc etiam ſibi diuinitus obtigiſſe exiſtimaret. Bene illud quidem in Republica ſua monuit Plato, vnumquemque ſuum opus duntaxat tractare debere, ſed multò meliùs Cimmerij ſuos inducebant, vt libenter hi quidem imperantibus obtemperarent;

rarent; illi verò imperandi moleſtias, quæ longè hominum opinione, ſi quis bene eas examinet, grauiores ſunt, ferrent, dum vtrique parti peculiarem Genium ſiue Dæmonem dederunt, quorum de præſentia aliud quàm munus ſuum poſtularet, facere vererentur. Horum alterum, & priorem quidem, Amanum vocarunt: qua in voce, vt in compoſitis crebrò fieri, nimium ferè crebrò monui; vnum Mi eſt ablatum. Eſt igitur Amanus, idem quod nobis Amman, vox omnibus vernis noſtris notiſsima; qua is ſignificatur, qui ius habet imperandi, vti primo huius hiſtoriæ libro, late declaraui. Genius igitur, qui imperandi ſiue iubendi poteſtatem hominibus dabat, hoc nomine vocabatur, quem idcirco cum Anaitide coli primi parentes voluêre, tum vt omnes intelligerent omne imperium & poteſtatem diuinitus conferri, & omnes leges & Principum iuſſa diuina eſſe, atque ideò ſacroſancta habenda; tum, vt ij qui imperabant, talia imperarent, qualia Deo grata ſcirent, dum ſemper ſibi Genium rerum ſuarum inſpectorem præſentem eſſe crederent. O vtinam Reges & Principes, & omnes inferiores magiſtratus, hoc ſemper mente ſua reuoluerent, nihil ab ipſis fieri, cuius non habeant præſentem inſpectorem, & Deum, & Genium Dei miniſtrum, quorum ab hoc ſcelerum ſuorum & iniquæ gubernationis ſunt accuſandi, ab illo irreuocabili iudicio; cuius executioni nulla intercedet vel reformatio, vel appellatio, vel aduocatorum triconum fraudulenta cluſio, ad gemitus & ignes ęternos condemnãdi. Cogitent, cogitẽt, dum tempus eſt, Amanum præſentem omnia intueri, & in adamantinis & perennibus tabulis omnia facta, omnia dicta, omnem denique iuſtitiæ adminiſtrandæ rationem varietatemque annotare. Alter dæmon, qui cum Anaitide colebatur, Anandatus dicebatur; quo ſignificatur is, qui manus operi admouet. An enim ad ſignificat, & proprium eſt etiam eorum, qui ad progreſſum hortantur: quod clarius eſt, quàm vt exẽplis ſit declarandum. Hant manum ſignat: Hat idem eſt quod tenet, vel tene; vti in Atuatici nomine memini docere. Ablata igitur de more aſpiratione, & tenui in mediam, vel propter aſpirationis naturam, vel ſuauiorem ſonum, vt Handen pro Hanten dicimus, mutata, fit Anandat, quo is Genius ſignificatur, qui nos hortatur, vt manus ſuo quiſque operi admoueat, quod is, penes quẽ iubẽdi poteſtas eſt, iniũxit. Quis nõ admiretur inſignẽ hanc veterũ prudentiã & pietatẽ, qui filios ſuos & omnes poſteros ſacris his ritibus docuerunt, Deo tam res eorum curæ eſſe, qui iuſsis aliorum parent, quàm illorum, quibus vel regnandi, vel magiſtratus gerendi dedit poteſtatem. Quiſquis ergo nõ promptè & celeriter, id quod præceptũ eſſet,

exequebatur; is ſibi Anandatum iratum habere, atque illi pœnas ſe daturũ arbitrabatur. Vix me teneo, quin exclamem, dum hanc priſcam maiorum ſapientiam ac religionem, cum noſtrorum temporum ſocordia, & ignauia, & impietate confero; quibus vix inuenias quenquam, qui bona fide vel heri, vel parentum, vel magiſtratus iuſſis obtemperet, aut ad id vlla ſe putet religione obligari. Quicquid celare poſſunt, id quoque licere ſibi impia mancipia arbitrantur, & nulla reuerentia numinis, ſed ſola pœna ab hominibus inferenda mouentur, atque in eo tanto ſunt audentiores, quòd videant illam quæ ad huius morbi popularis remedium fuit inſtituta, peccatorum apud Sacerdotes confeſſionem, à quibuſdam licentiæ patronis rideri & explodi. Ita me Anandatus amet, vt video huc impietatis homines progreſſos, vt nemo propè ſit qui citra fraudem in officio ſuo verſetur, & niſi Deus potenti ſua manu ſuccurrat, vereor ne tota plebs & bona pars nobilitatis recta ruat, vel in Diagoræ opinionem, vel in illam, quam Epicurus & Lucretius prædicarunt, diuinam humanarum rerum incuriam. Nunc ergo, quia & Anaitidis, & Amani, & Anandati cùm nomina, tum poteſtates breuiter indicaui; non erit amplius dubitandum, qua de cauſa Sacæa vel agantur, vel nominentur: tum & illud erit manifeſtũ, quid Anaitidi cũ his duobus Geniis ſit cõmunitatis; illa perpetuò hortante, & calore ſuo ciente ad agendum; his ea, quæ agenda ſunt, diſtribuentibus pro eo atque vident vnicuique conuenire. Verùm Perſæ quidam, ſi Agathiæ credimus, in Manichæi ſectam prolapſi, cùm horum Dæmonum nomina, vti minimè vernacula, non intelligerent, putauerunt Anandatum bonum Deum eſſe, & Amanum malorum auctorem; non admodum tamen abſurdè errantes à veritate, eò quòd à principibus grauiſsima nõ rarò mala per orbem graſſentur; iuxta illud Horatianũ, quod vtinam veriſſimum eſſe non ſentiremus: Quicquid delirant Reges, plectuntur Achiui. Sed ex Anandato Agathias fecit Hornuſdatim, & ex Amano Arimanem, vocabula vel ab ipſis Perſis, vel à ſcriptore corruptis: quo fit, vt maiorem in modum Strabonis diligentia ſit laudanda, qui ea ad nos integra tranſmiſit. Videmus itaque nunc apertè, quæ fuerit Anaitis, cui auream ſtatuam meritò collocauerant; eò quòd ignium vis ſic auro ſit amica, vt hoc ſolùm adeò non corrumpat, vt etiam purius perfectiusque reddat. Nec mirandum, ab aliis Venerem, ab aliis Dianam dici, quando ab hominibus alterius linguæ vt Sacæa, ita Deæ nomen ad Perſas venit. Si Veſtam ſiue ἑστίαν vertiſſent, propiùs vocabuli vim dediſſet intelligendam. Pythagorici hanc Διὸς πύργον, id eſt, Iouis turrem nominarunt; quod quid ſibi velit, de illo Delphici

Apollinis

Apollinis oraculo, quo Deus in igne habitare dicitur, licet exiſtimare. Sed de his alibi. Acceperunt ergo Perſæ Sacæa à Sacis, & ſicut Sacæa, ita & Magiam, & poculis certandi conſuetudinem; in qua qui non excelleret, cum vix dignum vel imperio vel magiſtratu arbitrabantur; adeò vt Cyrus apud Lacedæmonios perſuadere volens ſe regno quàm fratrem eſſe digniorem; inter alia addiderit, ſe melioribus lateribus, & firmiore cerebro eſſe ad calices exhauriendos. Ælianus in Aſpaſię vita morem hunc ita annotauit, vt diceret, Perſas poſt cœnam non aliter contra potum, quàm contra hoſtem pugnare. Pergamus iam ad Sacarum colonos, inter quos primi illi mihi occurrũt, quos Strabo docet in optima Armeniæ parte, Sacaſenam regionem & occupaſſe, & de nomine ſuo dixiſſe, quam Ptolemæus ad montes Moſchicos è regione Cappadociæ collocauit; apud quem Sacapena corruptè, pro Sacaſena, legitur. Sacaſſonen enim nobis ij populi vocarentur, qui filios ſe dicerent Sacarum; vnde regio Sacaſena nominaretur. Eſt verò & alia colonia à Sacis emiſſa, vltra mõtes Tapuros, ad latitudinem quinquaginta ſex paulò plus minus graduum, quam Ptolemęus nomine Saſonum ſignauit, priore ſui parte, perinde atque illud poſteriore erat corrupta. Sacſſones enim ſyncoptôs, vel integrè Sacaſſones dicendi fuiſſent, id eſt, Sacarum filij: quo more homines vocandi Cimbri noſtri, qui patrios quidem mores non exuerunt, hactenus vtũtur. Sic me vocant Jan Gerartſſon, id eſt, Ioannem Gerardi filium, gentis nomine pòſt adiecto. Ex his igitur Sacſſonibus, ſiue duplici littera, vti nunc fit, ſcribendo Saxſonibus, Saxſones noſtri Europæi deſcenderunt, quos Saxones nunc vocamus; quamuis Germani excidendi ſyllabas ſtudioſi, Saxen pro Saxſonen ferè dicant, quo modo regio Saxſena diceretur, vt illa apud Strabonem Sacaſſena. Hæc igitur vera eſt & germana Saxſonum origo & nomenclatura, qui Cimmerios parentes ſuos in Germaniam ſecuti, grauiſſima tandem bella contra Francos Cimmeriorum etiam poſteros geſſerunt; quibus quamuis poſt triginta demum annos ſuperati domitique eſſent, plus tamẽ lucri quàm ipſi victores, ſibi acquiſiuerũt, eò quòd pio Caroli magni impulſu, religionem ſuſceperint Chriſtianam. Hos Ptolemæus ad Cimbricam Cherroneſum locat, & hac vicinitate facit, vt neſcio quo modo primi coloni proximè ſint Cimbros in ſedibus mutandis ſemper conſecuti, quaſi filij ſuos parentes: Quæ enim Franci, quos Cimbros germanos eſſe pòſt docebo, loca relinquebant, ea mox Saxſones inuaſerunt: atque ita factum eſt, vt totum fere litus ad ipſam Friſiam vſque à Cimbrica Cherſoneſo, inſulaſque Saxonicas Albis oſtiis adiacentes, de nomine ſuo dictas occuparint.

cuparint. Hinc Eutropius eos in pyratica exercenda coniunxit, ad hunc modum ſcribens: Poſt hæc tempora etiam Carauſius, qui viliſsimè natus in ſerenæ militiæ ordine famam egregiam fuerat conſecutus, cùm apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepiſſet, quod Franci & Saxones infeſtabant, multis Barbaris ſæpè captis, nec præda integra aut prouincialibus reddita, aut Imperatoribus miſſa, cùm ſuſpicio eſſe cœpiſſet, conſultò ab eo admitti Barbaros, vt tranſeuntes cum prędа exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret, à Maximiano iuſſus occidi, purpuram ſumpſit, & Britannias occupauit. Idem ex Oroſio intelligetur, qui ſic habet: Valentinianus Saxonum gentem in Oceani litoribus, & paludibus inuiis ſitam, virtute atque agilitate terribilem, periculoſam Romanis finibus eruptionem magna mole meditantem, in ipſis Francorum finibus oppreſſit. Ex his igitur Saxſonibus illi fuerunt, qui Britanniam de ſuo nomine Angliam vocarunt: cuius appellationis rationem hîc non ab Angelis Græca voce, ſed de ſermone Cimbrico explicabo, vt & Angli tum nominis, tum gentis ſuæ originem agnoſcant. Oſtendi modò idoneis teſtibus, Saxſones ad mare habitaſſe, & illud rapiendo prædandoque longè lateque infeſtaſſe, id ſibi contra Romanorum, quos Germani hoſtes habebant, prouincias belli iure licere arbitratos. Cùm igitur hoc laudi ſibi ducerent, cuperentque eo nomine apud vicinos ſuos Romano nomini infenſos bene audire; omnes illi Saxſones, qui litora ad Friſiam vſque tenebant, Anglos ſe nominarunt, à voce vernacula Angelen ſiue Angley, qua hami piſcatorij ſignificantur: quaſi dicerent ſe hamos eſſe, omnia quę in mari inuenirent, attrahentes. Egregius ſanè hypocoriſmus, dum honeſto vocabulo hamos ſe potiùs quàm harpagones appellarunt; quibus tamen magis in attrahendo conuerrendoque, quam hamis vtebantur. Nec credat quiſquam, illis turpe viſum olim fuiſſe, aliena deprædari, quod nos priùs in Germani nomine latiùs tradidimus, cuius origo ſic ſe ad Anglici nominis originem habet, vti genus ad ſpeciem: quia illo, generatim quæuis acquirendi; hoc certa duntaxat per hamos in mari acquirendi ratio notetur. Non igitur Anglos ſui magis nominis, quàm Germanos ſui pudere debet; quod addo, ne quis malignus ſpiritus hæc ita interpretetur, quaſi in gentis eius opprobrium ſcripta eſſent: quod tam longè à veritate abeſt, vt nihil minùs vnquam cogitarim, quàm ei populo facere cōtumeliam, apud quem ſuauiter non exiguo tempore vixi, amicis vſus & patronis & integris & beneficis, adeò vt ipſorum beneuolentiæ plus me fatear debere, quàm ea quę vulgo in ſummis beneficijs habentur.

Poſſem

Poſſem enim iuramento affirmare, me homines illic duos aut tres tales in me comperiſſe, vt meritò inter illos poſſent numerari, quos Lucianus in Toxari ſuo recenſet, digniq; eſſent quos Angelos, inter quos nunc, vtpote Diui, verſantur, nominarem. Angli igitur de potentia nauali, & prædis è Romanis prouinciis agendis, ſecundæ poſt Francos claritatis anno à Chriſti natali quadringenteſimo quadrageſimo nono, Orientalis Martiano, Occidentalis imperij principatum Valentiniano tenente, contra Pictos & Scotos duas validas nationes, in auxilium à Vitigerio Britonum Rege Romanis viribus, quas Aëtius contra Hunnos & eorum ſocios euocauerat, deſtituto, vocati inſulam intrarunt; & commiſſo cum hoſtibus pręlio ſuperiores, perſpecta cùm regionis fertilitate & aëris clementia, tum gentis de longis & diuturnis deliciis, quibus ſub Romanis in ocio fuerant, fracti, ac eneruati ignauia, alios è maritima Saxſonia aduocarunt: quorum acceſsione aucti, eas vires acceperunt, vt facilè poſſent, dum vellent, Britonibus bellũ mouere. Beda tripartitò eos diſtribuens, alios Iutas, qui è Iutia; alios Saxſones, alios Anglos facit, eo, vt videtur, deceptus, quòd ignoraret totũ illud litus à Iutia, quæ Cimbrica eſt Cherſoneſus, à Saxſonibus habitatum fuiſſe, & communi nomine à maritima pyraticaq; graſſatione Anglos nominatos. Non infitior equidem alios ex ea parte, quę Iutia vocatur, alios ex aliis litoribus appuliſſe; ſed hoc contendo, omnes Anglos & Saxſones generatim fuiſſe, & Bedam Barbaræ alicui narrationi fidem habuiſſe, è qua didicerit primorum Anglici exercitus ducum, auum Vectim, proauum Vectam nominari, vocibus de Vecti inſula confictis, quaſi ea ab Anglis nomen accepiſſet, quod multis ante ipſorum aduentum ætatibus poſſederat. Hi ergo numero paulatim creſcente, redditi fortiores, de re frumentaria iniquiùs, vt dicebant, ſubminiſtrata, mota controuerſia contra eos, quorum ſtipendiis militabant, & inita cum Scotis Pictiſque iam longiùs propulſis pace, animum adiiciunt ad totam inſulam in ditionẽ ſuam redigendam. Longè igitur lateq; omnia prædis, incendijs, cędibus vaſtantes, totam ſibi Britanniã ſubiiciunt, iis qui iugũ ferre Saxſonicũ nollẽt, vel in Galliam elapſis, in qua Britanniam apud Venetos cõdidere, vel ad aſperos eius Cherſoneſi mõtes fugientibus, quę Iberniæ oppoſita, & tota mari & duobus latiſsimis fluminibus, & montium difficultate clauſa, ſuum hactenus peculiarẽ ſeruat ſermonem, atq; ea de cauſa ab Anglis Walia vocatur, cùm omnes, qui lingua noſtra non vtuntur, Walos nominemus Horum enim, qui hanc aſperrimam inſulę partem habitant, ſermonem, eorum eſſe crediderim, quos Iulius Cęſar

autoch-

autochthones eſſe acceperat, ac regionis interiora habitare, cũ maritima ora à Belgis eò tranſgreſſis, ferè tota tum teneretur; quorũ ſicut originem,ita linguam quoque Belgicam fuiſſe , nihil eſt dubitandũ: quam pòſt ſub Romanorum imperio,quod ad quadringentos annos durauit,vti reliqui prouinciales, paucis omnino exceptis,Latino ſermone corruperunt. Latinitatem deinde Angli ferè exuerunt,dũ ſua eos lingua loqui cogebant; quam cùm addiſcere perfectè nequirent, quidam miſti generis ſermo emerſit;quem rurſus Normanni,Gallo-romana lingua vtentes,non parum immutarunt.Hinc fit,vt vna periodus Latina , Anglica, & Gallica vocabula ſimul iungat, pleraque tamen ad peregrinam formam detorta : quod mihi eò fuit monendum,vt aliquando liceat vetuſta Cimbrorũ vocabula, quæ apud nos in deſuetudinem abierunt, ex Anglico ſermone interpretari, atque ſi vſus exigat,poſtliminio in patriam reuocare. Longiſſimè aberrarunt, qui Anglos ex Angria deducunt , cùm liquidò conſtet , maritimam gentem fuiſſe,Francis vicinam ; Angriuarios verò tota Cauchorum maiorum regione à mari fuiſſe ſecluſam:tantum abeſt,vt hi in Oceano prædas agerent raperentque, velut harpagones. Scio Sueuos Angilos apud Ptolemæum recenſeri , ſed & illos tam longè ab Oceano remotos , vt in media Weſtphalia hodie nuncupata , ad fontem Amiſi habitarint . Quòd ſi hos poſt Adriani Imperatoris ætatem ad litora deſcendiſſe quiſquam contendat , is omnium ſtatim ſuffragiis reiicietur , vno ore dicentium , Anglos Britanniæ incolas,Saxones , non Sueuos eſſe. At qua de cauſa Sueui hi Angili dicti ſint, cùm nihil priuatim de moribus ipſorum ſcriptum inuenerim , coniectare minimè poſſum ; quanquam abſurdum non eſt , Sueuis iis, qui Sicambris & Vbiis proximi erant , Angelos ab hamis etiam nominatos fuiſſe ; propterea quòd Cæſar ſic eorum vitæ rationẽ deſcribat, vt finitimorum omnia raperent , ea cauſa non malè hami dicendi, iuxta illud , quod ex Ouidio in prouerbium abiit, *Semper tibi pendeat hamus* . Vt verò apertiùs cernatur , quàm Sueui hi Vbiorum finitimi , res omnium quas poſſent , ſoleant adhamare , Cæſarem de hac gente loquentem , paululum audiamus , qui nos vna opera docebit , Sueuos olim eam , quæ nunc Saxſonia & Weſtphalia vocatur, regionem tenuiſſe . Is ſtatim in libri quarti exordio, ad hunc modum Sueuos depingit : Ea, inquit , quæ ſecuta eſt hieme , qui fuit annus Cn. Pompeio, M. Craſſo coſs. Vſipetes Germani, & item Tenchteri , magna cum multitudine hominum flumen Rhenum tranſierunt , non longè à mari, quò Rhenus influit. Cauſa tranſeundi fuit, quòd ab Sueuis complures annos exagitati, bello premebantur,

bantur,& agricultura prohibebantur: Sueuorum gens eſt longè maxima & bellicoſiſsima Germanorum omnium. Ij centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis ſingula millia armatorum bellandi cauſa ſuis ex finibus educunt. Reliqui,qui domi remanſerint, ſe atque illos alunt. Hi rurſus inuicem anno pòſt in armis ſunt, illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque vſus belli intermittitur: ſed priuati ac ſeparati agri apud eos nihil eſt. Neque longiùs anno remanere vno in loco incolendi cauſa licet: neque multum frumento,ſed maximam partem lacte atque pecore viuunt; multúq; ſunt in venationibus: quæ res & cibi genere, & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ; quòd à pueris nullo officio aut diſciplina aſſuefacti, nihil omniũ contra voluntatem faciant;& vires alit,& immani corporum magnitudine homines efficit. Atque in eam ſe conſuetudinem adduxerunt, vt locis frigidiſsimis, neque veſtitus præter pelles habeant, quarum propter exiguitatem magna eſt corporis pars aperta, & lauentur in fluminibus. Mercatoribus eſt ad eos aditus,magis eò, vt quæ bello ceperint,quibus vendát, habeant, quàm quò vllam rem ad ſe importari deſiderent. Quin etiam iumentis, quibus maximè Galli delectantur, quæq́ue impenſo parant precio; Germani importatis non vtuntur, ſed quæ ſunt apud eos nata parua atque deformia, hæc quotidiana exercitatione, ſummi vt ſint laboris, efficiunt. Equeſtribus prœliis ſæpè ex equis deſiliunt, ac pedibus prœliantur, equoſque eodem remanere veſtigio aſſuefaciunt;ad quos ſe celeriter, cùm vſus poſcit, recipiunt. Neque eorum moribus turpius quidquã aut inertius habetur,quàm ephippijs vti. Itaque ad quemuis numerum ephippiatorum equitum, quamuis pauci, adire audent. Vinum ad ſe omnino importari non ſinunt, quòd ea re ad laborem ferendum remolleſcere homines, atq; effeminari arbitrantur. Publicè maximam putant eſſe laudem,quàm latiſsimè à ſuis finibus vacare agros. hac re ſignificari, magnum numerum ciuitatum ſuam vim ſuſtinere non potuiſſe. Itaque vna ex parte à Sueuis circiter millia paſſuum ſexcenta agri vacare dicuntur. Ad alteram partem ſuccedunt Vbij: quorũm fuit ciuitas ampla atq; florens, vt eſt captus Germanorum, & paulo qui ſunt eiuſdem generis etiam ceteris humaniores; propterea quòd Rhenum attingunt, multiq́ue ad eos mercatores ventitant, & ipſi propter propinquitatẽ Gallicis ſunt moribus aſſuefacti. Hos cùm Sueui,multis ſæpe bellis experti, propter amplitudinem grauitatemq́ue ciuitatis,finibus expellere nõ potuiſſent; tamen vectigales ſibi fecerunt,ac multo humiliores,infirmioreſq́ue redegerunt. In eadem cauſa fuerũt Vſipetes &

Tenchteri, quos ſuprà diximus, qui cùm plures annos Sueuorũ vim ſuſtinuerint, ad extremum tamẽ agris expulſi, & multis locis Germaniæ trienniũ vagati, ad Rhenum peruenerunt, quas regiones Menapij incolebant, & vtranq; ripam fluminis agros, ædificia vicoſq; habebãt. Non piguit totũ hunc Cęſaris locũ excerpere, quò & mores Sueuorum antiqui, cũ his qui hoc tẽpore ſunt cõparentur; & elucescat, nec Cæſaris, nec Ptolemæi ętate Saxſones vllos in ijs finibus habitaſſe, è quibus Albertus Crãtſius Anglos ſuos eduxit; vbi hactenus cùm Angriæ extet memoria, putat pro Lambda, caninã litteram irrepſiſſe. Nobis dubiũ nõ eſt Angriæ ducatũ ab Angriuariis nomen retinuiſſe, quos Tacitus proximos Cheruſcis collocauit, atque in fidem populi Romani, Stertinio bellũ iuſſu Germanici intentantis veniſſe docet, ac ab ijs inde Romanos ab interioribus Germanis emptos, grato beneuoloq; animo liberos dimiſiſſe. Idẽ libro decimotertio Anſibarios eoſdẽ videtur nominaſſe, ſiue de ſitu loci, ſiue de nominis alluſione, ſiue etiã de iis quę narrat, cõiectura ducatur. Ait enim hos à Chaucis expulſos, quibus Angriuarij proximè ſuperiores & à Ptolemæo, & ab hoc ipſo ponũtur. A nullis igitur veriſimilius expulſos, quàm à vicinis limites proferre conatis, vt tũ auida erat alieni Germanorũ natio. Deinde Baiocalus qui Anſibariis aderat inter primos cõmemorat ſe rebellione Cheruſca, iuſſu Arminij vinctũ fuiſſe, ac deinde ſub Tiberio & Germanico ducibus ſtipendia meruiſſe; quod arguit, poſteà q̃ Stertinius Angriuarios in fidẽ populi Romani accepiſſet, eum ab illis ducibus, qui tũ in Germania rebus præerant, fuiſſe inauctoratũ. Rurſus libro de moribus Germanorum ſic ſcripſit. Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebãt, nũc Chamanos & Angriuarios immigraſſe narratur, pulſis Bructeris ac penitùs exciſis vicinarũ cõſenſu nationum, ſeu ſuperbię odio, ſeu prædę dulcedine, ſeu fauore quodam erga nos Deorũ. Nã ne ſpectaculo quidẽ prœlij inuidere ſuper ſexaginta millia, non armis teliſq; Romanis, ſed quod magnificentiùs eſt, oblectationi oculiſq; ceciderunt. Mox idem Angriuariis his Friſios maiores & minores ſubiungit, Oceano ad dextrũ latus Rheni propiores. Veriſimile igitur, Angriuarios offenſos, quòd à Bructeris in bello à Baiocalo ſuſcipiendo aduerſus Romanos deſerti fuiſſent, vti de Anſibariis Tacitus narrat; terras eorum ſociis Chamanorũ armis inuaſiſſe, quæ prioribus Angriuariorũ ſedibus Occidentem verſus proximę adiacebãt. Hanc ſententiã Marcellinus cõfirmat, qui de Iuliano Cæſare loquẽs; In limitẽ, inquit, Germanię ſecũdę eſt aggreſſus, omniq; apparatu, quem flagitabat inſtans negocium cõmunitus, Toxandro opido propinquabat: Rheno deinde tranſmiſſo, regionem ſubitò peruaſit

Franco-

Francorum , quos Anſuarios vocát, incertorum hominum licentiùs etiam perſcrutantiũ extima Galliarũ. Licet ergo ex horũ collatione cõiicere, Anſibarios eoſdẽ eſſe cũ Angriuariis, & Tacitũ hac nominũ diuerſitate deluſum, ſcripſiſſe Angriuariorũ iuuentutẽ penitus extinctã fuiſſe. Mira eſt in Germanorũ nominibus apud auctores varietas, ita vt quos alij Tencteros, alij Tingeros, alij Téchteros nominẽt, quos Tacitus Bructeros, Ptolemæus vocet Buſactoros; quod idẽ fortaſſis in Angriuariis & Anſibariis & Anſuarijs euenit. Verùm, quia dum adhuc res eorum ſecundæ eſſent, Angriuarij, & pòſt à Chaucis patrio ſolo expulſi Anſibarij ſiue Anſiuarii nominãtur; mihi in mẽtem ſubit ſtudioſè hanc, vel à vicinis irridentibus, vel ab ipſiſmet factam eſſe commutationẽ. Priùs enim Angrip War, id eſt, arripe merces, ſiue quicquid habet vtilitatem. Angrip enim idem eſt quod arripe vel arripio. War verò, dum ſubſtantiuum eſt, omne id ſignat quod nummos nobis, ſi vendatur, parare poteſt. Latini igitur ſono duplicis noſtri W carentes, Angriuarios dixere, littera etiam vna ad Euphoniam eiecta. Quamdiu igitur aliena agere rapereque poterant, ac ex iis pecuniam facere, Angriuarij ſunt nominati. At pòſt, dum è ſuis ipſorum finibus expulſi, omnibus ijs quæ ad crumenam faciunt, carerent; dici cœpere Anſibarij, vel Anſiuarij, duplice W vel in Beta, vel in V ſimplex cõmutato: qua voce ſignificatur, Aſpice merces, & ea quibus pecunia & vitæ neceſſaria comparari poſſunt. Quemadmodum igitur anteà nomine ſuo ad rapiendum, ita pòſt ad aliena æquis oculis aſpicienda, non rapienda, monebantur. Caſtiganda igitur, meo quidem iudicio, Taciti hiſtoria, ea parte qua de Anſibariorum internecione, ex falſo alicuius relatu, ſcribit. Magna ſanè & digna fortibus viris, quales eos fuiſſe Boiocali oratio declarat, indignatio contra Romanos ſuſcepta, qui quos in fidẽ acceperant, & quorũ armis aduerſus Arminium vſi, quoſque tam fidos in ſe experti eſſent, vt multos Romanos pecunia ſua redemptos, liberauerint, prorſus prodiderunt; & non ſolùm à Chaucis expelli patriis ſedibus permiſerũt, ocioſe extremum fidiſsimorum Romano nomini ſociorum exitium intuentes, ſed miſeros extorres & ſupplices, etiam per ipſum cælum & eius numina obſecrantes, quo in vacua cultoribus terra, quam communi gentium iure ſuam modò fecerant, occupando, quietè liceret ſub Romana ditione conſidère; obſtinata pertinacia & impio faſtu reiecerunt, armis etiam, niſi vltro ceſsiſſent, expulſuri ex iis locis, quæ nunquam Romanorum fuiſſent. Verùm Deus calamitatis tandem miſertus, Angriuariis contra Bructeros, qui finitimis contra hãc barbaram Romanorum tyrannidem

& infamem fidei amicis bene meritis ſeruandæ proditionem, ſuppetias ferre recuſauerant, inſignem & memorabilem illam dedit victoriam, cuius ex Tacito modò feci mentionem, qua ad Rhenum vſque omnia latè in ſuam redegerunt poteſtatem; quo loco ad Iuliani vſque principatum conſidentes, Romanorum prouinciam crebris excurſionibus vexabant, paulatim proxima quæque carpentes. Horũ igitur reliquiæ, quæ ad Weſtphaliam remanſerunt, Angris nomen dediſſe videntur, è quibus Anglos ortos eſſe, Crantſius exiſtimauit. Dum verò Anſiuarios Marcellinus Francos facit, oſtendit Anſiuarios antiquitus, è Cimbris originem duxiſſe, qui colonis ſuis varia cognomina, veluti quaſdam rerum agendarum teſſeras, indere conſueuerunt; vti, dum de Francis agam, latiùs oſtendam. Angli igitur qui Britanniam habitant, à Saxſonibus maritimis vetuſtas Cimbrorum ſedes, quod ſuo loco docebo, & viuendi rationem ingreſſis, & genus & generis antiquiſsimam nobilitatem ducunt. Sed quia de Sueuis egi, ac in iis Angelos, quos Angilos Ptolemæus vocat, vt Vſipetes in Vſipios, & alia nomina in alia mutat, inueni; non erit à propoſito noſtro alienum, ſi breuiter vetuſtas ipſorum ſedes indicauero; propterea quòd ex iis elucefcet, quàm imperitè Saxſoniæ ſcriptor ea Saxſonibus attribuat, quæ Tacitus & alij de Chattis ſcripſerunt; & quàm totũ hiſtoriæ ſuæ exordium, turpi locorum ignorantia fœdet. Cæſar altera parte Vbiis eos vicinos fecit, & Tenchteros, & Vſipetes, dum ab eis pulſos dicit, finitimos quoque fuiſſe, ſatis indicauit. Ex aduerſa parte ad ſexcenta millia ſolitudinem vaſtitatemque ponit: quam nos illorum fidei committimus, à quibus Cæſar eam didicit. Ptolemæus Sueuo fluuio, quē Oderā, qui duos alios magnos recipit, eſſe nihil dubito, eos finiens, ab Angelis ſumpto exordio, facit, vt exiſtimē totum illum terrarum tractum, quem hodie Weſtphali, Thuringi & Saxſones colunt, vnà cum vicinis locis, Sueuorum olim fuiſſe. Horum caput Semnones in ipſo Saxoniæ meditullio ad Albim habitabāt, quibus proximi citra flumē Langobardi erāt, nunc Brandenburgij, & citeriùs vetuſtæ Angriuariorum ſedes; quibus eiecti à Chaucis fuerunt, quaſque nunc maiore ex parte Brunwicenſes tenent. Antiqua verò Saxonia à ducis Mechelburgenſis ditione exorſa, per Lubecanorum & Holſatorum agros ad Dietmarſiam pertinebat, paludibus illam quidem, quarum Oroſius meminit, ferè inuiam; ſed proximis tamen annis, à Rege Danorum, quamuis fruſtrà id Principes priores ſæpè tentaſſent, tandem ſubiugatam. Hinc igitur paulatim progreſſi, vicina litora occupauerunt, Cauchorum vtroque nomine, & maiorum & minorum in Angriuariorum loca tranſlato, &

Angri-

Angriuariis genere Cimbris ad Rhenum vſque omnia Bructerorum occupantibus, vti modò partim ex Tacito, partim ex Ammiano Marcellino collegi. Sueui verò, tum Sennones, quos ſic vocandos, non Semnon es, de coniectura mea libro hunc ſecuturo docebo: tum Angeli, omnes ſuperiores Germaniæ partes periuerunt; in quibus hactenus commorantur tot diuerſis populis diſtincti, vt illi etiam, qui Alpes intra Tridentum & Vicentiam tenent, ſe etiam vernaculo ſuo ſermone Suoben vel Soabey, id eſt, Sueuos appellent; pro V conſonante Beta, pro V vocali, quæ in prima ſyllaba eſt, quiddam medium inter O & A ſonantes. Vox Sueuus triſyllaba eſt, ſi Lucano credamus, ſic canenti:

Fundat ab extremo flauos Aquilone Süeuos.

De quo verſu, & illud liquet, eos ad eam vſque regionem habitaſſe, quæ in Germania ad Aquilonem maximè vergit. Iam & aliud hinc emergit, quod quamuis pòſt fuiſſet dicendum; hic tamen addemus: Sueuos æquè atque Sacas, Cimmeriorũ colonos in Aſia fuiſſe, & à Ptolemæo partim Suobenos, partim Suebos, partim Sannitas vocatos, & de nomine eorum montes etiam Suebos dictos, qui Saxſonibus in Aſia adhuc habitantibus proximi adiacebant, quorum lingua durior, & ſibilis pluribus aſperior, quàm Saxſonica, & tum fuit, & hactenus manſit. Sed lubet hìc Albertum Crantſium audire, de vero & antiquo Saxſonum ſermone iudicium ſuum ferentem: qui quamuis in Vandalorum antiquitate plurimùm fallatur; de lingua tamen quæ ſcripſit, mihi probantur. Meditullium autem, inquit, huius, quam deſcripſimus, prouinciæ; totum ex Wandalico ſolo redactum eſt in linguam & mores Saxonum, terra videlicet Brunſwicenſis, Lunenburgenſis, Magdeburgenſis, Halberſtadenſis. Ad eandem verò nationem pertinet omnis Marchia Brandenburgenſis ex eodem Wandalico ſolo capta, ac verſa in linguam Saxonum & mores: quæ vtique lingua, ſi ad lucem veritatis res inſpiciatur, ſola ſeruat ſinceritatem ſuæ vocalitatis, vt verba omnia puro ſono denunciet, non inuerſa ſtridoribus, non contorta diphthongis, quomodo Francorum (Germanos, non Gallos dico) Sueuorum, Bauarorum, Auſtralium, in quorum ſtridoribus Hunnos, Auares, & reliquos Barbaros, qui illis diu incubuere prouinciis, audire mihi videor, cùm frendent potiùs quàm eloquantur, eadem quidẽ, quæ & nos, verba, ſed tartareo ſono contorta, ſtridoribus immixta, & multis diphthõgis diſſonantia proloquuntur. Et iam, ſi Diis placet, etiam noſtri ſtudent ſtridores ſuperiorum imitari Germanorum, quomodo & illi, vt ferunt, iam linguæ ſuæ pertæſi, Italicam frequentant, & Flamingi

Gallicam. ita paſsim Germanorum lingua in anguſtum deducitur. Hæc & plura vir ille conqueritur, & meritò quidem, quod ad linguæ corruptelam attinet; ſed in eo fallitur, quòd opinatur ſuperiorum linguam Germanorum, aſperitatem ſuam & ſtridorem ab Hunnis & Auaris, qui regionibus illis, vt dicit, diu incubuerunt, contraxerit, quaſi viciniæ quadam contagione; cùm certò ſciamus ſuperiores ſemper hanc loquendi conſuetudinem duriorem habuiſſe, adeò vt Ariouiſtus conſuetudine longa Gallicam linguam, quæ eadem fuit olim cum Cimbrorum & Saxonum lingua, dicatur didiciſſe; quod tunc certius conſtabit, cùm Gallos etiam Cimbrorum colonos fuiſſe, ſum oſtenſurus. Præterea Vandalos eoſdem cum Wendis ſiue Windis faciens, toto cælo aberrat; cùm Vandali ſiue Vandeli Germani fuerint, & eadem lingua, qua Saxones, vſi; qui melioribus inhiantes, è Germania in Hiſpaniam, Italiam & Aphricam commigrarunt: de quorum nomine optima hactenus Hiſpaniæ pars Andaloſia pro Vádaloſia vocatur; ſicut Gotalania, à Gotis & Alanis. Cùm igitur hi, & vicini Alani vnà cum Gotis & ceteris plurimis Germaniæ populis ſedes ſuas reliquiſſent, Wendi natione, & lingua Slaui in vacua venerunt, & eam linguam reliquerũt, qua hactenus Wendi ſiue Windi, & omnes reliqui eiuſdem Slauonici generis vtuntur. Suevi igitur ſemper ſuperiorum ſibilis vſi ſunt, vt ex ipſo nomine facilè deprehendas. Nam cùm Cimbri To dicunt, illi So vel Su pronunciant; & vbi nos Tant, illi Sant vel Sent. Hinc Su hebben vel So aben, pronunciando A vt Hebræorum Camets, quaſi O haberet immixtum, idem eſt quod, ad habendum, Latinus diceret. Suoben igitur vel Sueben, ablata in componendo aſpiratione, & altero Beta exempto, idem ferè eſt quod alio nomine dicitur Germanus & Crygmanus. Qui igitur ſic ſe nominarunt, profitebantur ſe ſtudia ſua illuc conferre, vt haberent. Germani igitur & Suebi, ſiue potiùs Suabeni, A vt O pronunciato, & Angeli vtrique & Sueui, & Saxſones, idem ſuis nominibus præ ſe ferebant, quod hoc tempore Crygmanni ab acquirendo nominati; qua voce generatim omnes milites vocari, primo libro tradidi. Mirum eſt quàm gentes perpetuo, quaſi flumine quodam, ex Aſia in Europam inundarint, vicinia etiam quam illic habuerant, hîc quoque ſeruata. Sicut enim primi fuerunt Sacæ Cimbrorum coloni, ita proximi ſemper iis hæſerunt Cimbris præeuntibus Sacarum filiis conſecutis. Erant autem in ipſis Cimbris, qui à filio Cimbri maiore deſcendentes, nomen ſibi de primogenio iure, vt antè docui, retinuerũt, Thoutſſen ſe vocátes, id eſt, ſeniores. Integrè diceretur Thoutſſe ſoneŋ, ſed cócisum fit Thoutſ-

ſen.

ſey. Hos Latini Græcique Teutones, lenioris ſoni cauſa nuncupantes, collocant inter Sueuum fluuium, & Saxones, è quibus Teutouarij & Angriuarij orti, vicina loca occupauerunt; è quibus dum vel ſponte meliorum regionum quærendarũ cauſa, vel vicinorũ coactu, vt Angriuarij exceſſiſſent, proximis loca vacua reliquerunt. Saxones igitur diu in litoribus à Lubecano agro ad Friſiam vſque commorati, Sueuis & aliis ſurſum commigrãtibus, regionem proximè ſuperiorem, à Windis viderunt occupari; contra quos bello diu varieque geſto, ad eam venerunt regionem, quam nunc eos, pulſis Wendis, gente Slauonica, quæ latiſsimè nunc in Europa dominatur, tenere videmus; de quorum rebus geſtis, poſt antiquitates has abſolutas, in Marchionum noſtrorum hiſtoria neceſſariò erit dicendum, niſi qua calamitas curſum impediat, aut properantia fata præuertant. Iam de aliis Sacarum in Aſia primùm, & in Europa, deinde colonis agendum, qui dum viderent eos, qui antè fuerant emiſſi, more illo primo & ſacro, quem Halicarnaſſæus annotauit, Sacarum ſe filios nominaſſe; aliud nomen acceperunt, quo ſignificaretur ſe, quamuis filij non vocarentur, legitimos tamen eſſe & germanos Sacas. Hi vltra Saxſones in Aſia Orientem verſus habitabant, Suebis & Suobenis ad Arctos magis remotis finitimi, montibus Suebis ſeparati, quos Ptolemæus Tectoſaces nominauit, & Stephanus Tectoſaces & Tectoſagas citra diſcrimen dici poſſe ſcripſit. Rectum nomen Tectoſax eſſe vel Tectoſages, vernaculo ſermone Techteſagen, id eſt, legitimi Sagæ. Echt enim legitimum, cui Te vel De articulus noſter præpoſitus, facit Te echt, & ſyncoptôs, vt communiter loquimur, Techt. Tectoſagæ igitur generoſo ſe nomine vocarunt, dum legitimos ſe Sagas dixerunt, & ſanè quales ſe dicebant, tales opere ſe demonſtrabant. Quis enim nõ miretur tantam in eis celeritatem, qua longiſſima terrarum ſpacia ex ipſo Aquilonis cardine, ad intimum vſque maris Liguſtici ſinum, per Germaniam & Galliam penetraſſe, & illic tandem conſediſſe, vbi regionem olei, & vini, & ceterorum vel ad neceſſitatem vel ad voluptatem neceſſariorum feraciſſimam inueniſſent? Multa enim opida in fertiliſsima Prouinciæ Narbonenſis parte, condiderunt, ac ſeſe propter admirabilẽ expeditionis ſuſceptæ celeritatẽ Volcaney nominarunt. Volcan enim dũ dicimus, hortamur, vt citò quis pergat, eodẽ modo quo Latinus diceret, Citò progredere, ſiue feſtina: ſed de hac voce alibi, dum de Volcani numine & poteſtate diſſeremus. Poſt tamen, quo nominibus diſtinguerentur, alij Volcarum, alij Tectoſagum appellationem retinuerunt;

& hinc

& hinc Ptolemæus Tectoſaces occidentaliores, Volcas orientaliores, fecit. Plinius coniunctè eos vocat Volcas Tectoſages, multis eorum opidis enumeratis, neglecta ea, quam Ptolemæus adhibuit, diſtinctione, quamque Pomponius videtur obſeruaſſe; Volcas ad Rhodani exitum: & mox ibidem ſtagna Volcarum ponens, cùm Toloſam longè illinc remotá, Tectoſagú eſſe dicat. Strabo generatim omnes Volcas videtur nominare, & eos propriè Tectoſages, qui Toloſę ſunt vicini. Sic enim habet: τῶν τε οὐόλκων οἱ τεκτοσάγες καλούμενοι, id eſt, Volcarum illi, qui Tectoſages vocantur. Nata eſt hæc dubitatio ex eo, quòd nominum rationes ignorarent; quorum alterú prius fuit legitimum Sacam ſignans; alterum de celeritate ita inditum, vt ſemper, dum audiretur, moneret eſſe feſtinandum, ceu quoddam perpetuum celeuma & incitamentum, ad celeriter ea aggredienda agendaque, quæ oporteret Wolcan Techteſax enim nihil aliud eſt, quàm ſi diceretur, Feſtina, & opere demonſtra, te legitimum eſſe Sagam. Quæ verò adhortatio maior eſſe poterat, quæve plus habere incitamenti, ad virtutis & pietatis officia, quàm ea, quæ moneret, vt ſe legitimos Sacas præſtarent; cùm modò docuerimus, hac voce, omnia, quæ ad felicitatem faciunt, contineri. Et certè non fruſtra ſic vocati videntur, quando legimus, hos homines, non ſolùm ab extremis Scythiæ terminis, in prouinciam Narbonenſem penetraſſe; ſed ex hac etiam in Aſiam minorem peruaſiſſe, & in ea Galatiam cõdidiſſe. Iter, quod è Scythia tenuerunt, nemo deſcripſit; at hoc, quo in Aſiam minorem traiecerunt, à Tito Liuio eleganter eſt depictum; quem operæpreciú eſt audire, quò vetuſta gentis virtus innoteſcat. Galli, inquit, magna hominum vis, ſeu inopia agri, ſeu prædæ ſpe, nullam gentem, per quam ituri eſſent, parem armis rati, Brenno duce, in Dardanos peruenerunt. Ibi ſeditio orta, & ad viginti millia hominum cum Lomnorio ac Lutario regulis, ſeceſſione facta à Brenno, in Thraciam iter auerterunt: vbi cum reſiſtentibus pugnando, pacem petentibus ſtipendiú imponendo, Byzantium cùm perueniſſent, aliquandiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis eius vrbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Aſiam tranſeundi, audientes ex propinquo, quanta vbertas terræ eius eſſet, cepit, & Lyſimachia fraude capta, Cherſoneſoque omni armis poſſeſſa, ad Helleſpontum deſcenderunt. Ibi verò exiguo diuiſam freto cernentibus Aſiam, multò magis animi ad tranſeũndum accenſi, nunciosque ad Antipatrum Præfectum eius oræ, de tranſitu mittebant: quæ res, cùm lentiùs ſpe ipſorum traheretur, alia ruſus noua inter regulos orta ſeditio eſt. Lomnorius retrò, vnde venerat, cum maiore parte

parte hominum repetit Byzantium. Lutarius Macedonibus per ſpeciem legationis ab Antipatro ad ſpeculandum miſſis, duas tectas naues & tres lembos adimit. His alios atque alios dies noctéſque tranſuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo pòſt, Lomnorius adiuuante Nicomede Bithyniæ Rege, à Byzantio tranſmiſit. Coëunt deinde in vnum rurſus Galli, & auxilium Nicomedi dant aduerſus Zybœam partem tenentem Bithyniæ, gerenti bellum; atque eorum maximè opera deuictus Zybœa eſt, Bithyniaq́; omnis in ditionem Nicomedis conceſſit. Profecti ex Bithynia in Aſiam proceſſerunt. Non plus ex viginti millibus hominum, quàm decem, armata erant; tamen tantum terrorem omnibus, quę cis Taurum incolunt, gentibus iniecerunt, vt quas adiſſent, quaſque non adiſſent, pariter vltimæ propinquis imperio parérent. Poſtremò cùm tres eſſent gentes, Toliſtobogi, Trocmi, Tectoſagi, in tres partes, quacunque populorum ſuorum vectigalis Aſia eſſet, diuiſerunt. Trocmis Helleſponti ora data. Toliſtobogi Æolida, atque Ioniam; Tectoſagi mediterranea Aſiæ ſortiti ſunt, & ſtipendium tota cis Taurum Aſia exigebant; ſedem autem ipſi ſibi circa Halyn flumen ceperunt, tantuſque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna ſobole aucta, vt Syriæ quoque ad poſtremum Reges, ſtipendium dare non abnuerent. Iuſtinus è Trogo Pompeio negligentiùs videtur rem narrare; aiens, Brenno apud Delphos occiſo, partim in Aſiam, partim in Thraciam extorres veniſſe, vnde per eadẽ veſtigia patriam repetiuiſſe, parte tamen ad Danubij & Sai confluentem relicta, qui Scordiſios ſe nominarint: Tectoſagos verò Toloſam reuerſos, ac peſtilente lue correptos, Aruſpicum reſponſum accepiſſe, nõn antè ſanitatem recuperandam, quàm aurum & argentum ſacrilegio Delphico quęſitum, in lacum Toloſanum coniecíſſent: quod auri pondo centum decem millia, argenti decies centena millia habebat. Hoc Cepio Romanus Conſul cùm ſacrilegè abſtuliſſet, ſibi ſuiſque copiis exitium dedit, & Cimbros Tectoſagorum, vt modò docui, parentes, contra Romanos accendit. Addit hic aliam Tectoſagorum manum Illyricum petiuiſſe, ac Iſtria direpta, in Pannonia conſediſſe; nulla tamen temporũ adhibita notatione. Pauſanias in Phocicis alia ducum nomina, quàm Titus Liuius ponit, & Gallorum numerum infinito facit maiorem: quem nos in explicanda Trimarciſia expoſuimus, vt hic minimè ſit repetendus. Facit autem tres expeditiones: primam Cambaule duce; alteram Brenno, & Acichorio, & Cerethio, & Bolgio: quorum Bolgius Ptolemæum cognomento Fulmineum, ob audaciam dictum, qui tum Macedonum

ſceptra tenebat, vnà cum exercitu ad internecionem cecidit. Tertiam Brenno & Acichorio ducibus, in qua illa contigêre miracula, quæ Delphici fabulantur: quibus equidem, licet ea Pauſanias ſcribat, eo minùs aſſentior, quòd hic omnes ad vnum in Græcia deletos dicat; Trogus verò, & commune prouerbium doceat, aurum Delphicum Toloſam à Tectoſagis apportatum; quod poſtea Cæpio, magno ſuo malo auferens, adagij rationem, ſuo etiam exemplo auxerit & fecerit illuſtriorem. Deinde quamuis omnes Olympiade centeſima viceſima quinta periiſſe, Pauſanias ſcribat; addit tamen, in ſequenti anno Gallos in Aſiam tranſmiſiſſe. Vt vt tamen iſta contigerint, certum eſt, & Delphicum templum direptum à Tectoſagis fuiſſe, ac Aſię optimam partem occupatam; in qua quamuis fœdâ clade multis pòſt ætatibus à Manlio cęſi fuerint, non tamen ſic fuêre fracti, vt non fuerint clari, præſertim eo nomine, quòd D. Paulus epiſtolam ad eos ſcripſerit. Hic igitur minimè ſilentio prætereundum, qua lingua vſos eos Hieronymus dicat, quò eius auctoritate fides mea adſtruatur. Is igitur Commẽtariorum in epiſtolam ad Galatas, libri ſecundi procœmium ad Paulam & Euſtochium his verbis exorditur: Quod in primo Commentariorum ad Galatas libro, cùm de gentium proprietatibus diſputarem, intactum reliqueram, nunc in ſecundo reddendum videtur, qui ſint Galatæ, vel quò vnde tranſiuerint. Vtrum indigenas eos fuderit, an aduenas, quam nunc incolunt, terra ſuſceperit; & vtrum linguam connubio perdiderint, an & nouam didicerint, & ſuam non amiſerint. Marcus Varro cunctarum antiquitatum diligentiſſimus perſcrutator, & ceteri, qui eum imitati ſunt, multa ſuper hac gente & digna memoria tradiderunt. Sed quia nobis propoſitum eſt, incircumciſos homines non inducere in templum Dei, & vt ſimpliciter fatear, multi iam anni ſunt, quòd hæc legere deſiuimus: Lactantij noſtri quæ in tertio ad Probum volumine de hac gente opinatus ſit, verba ponemus. Galli, inquit, antiquitus à candore corporis Galatæ nuncupabantur, & Sibylla ſic eos appellat. Quod ſignificare voluit Poëta, cùm ait: *Tum lactea colli Auro innectuntur*: cùm poſſet dicere, candida. Hinc vtique Galatia prouincia, in quam Galli aliquando venientes, cum Græcis ſe miſcuerunt. Vnde primùm ea regio Gallogræcia, pòſt Galatia nominata eſt. Hæc Hieronymus & Lactantius: quibus mox ſubiiciuntur quæ & plena ſunt antiquariæ cognitionis, & non parum faciunt tum ad præſentes Galatarum Europæorum mores, cum vetuſtis comparandos, tum etiam ad id confirmandum, quod è proprijs nominibus ad gentium origines inueniendas frequenter

quenter argumenta ducam. Maſsiliam, Hieronymus inquit, Phocæi condiderunt, quos ait Varro trilingues eſſe, quòd & Græcè loquantur, & Latinè & Gallicè. Quod ſi hoc Varronis teſtimonium verum eſt, quid illis fiet, qui Gallicum ſermonem eundem cum Græco antiquitus fuiſſe ſomniarunt, & inde Græcas vocibus ſuis origines quærunt; in quorum numero, neſcio quare, doctiſsimi etiam homines haberi ſe patiantur; cùm Iulius Cæſar litteras Græcas ad Ciceronem dederit, ne à Gallis, ſi fuiſſent interceptæ, legi poſſent. Sed audiamus quis ſermo Galatarum fuerit. Vnum eſt, inquit Hieronymus, quod inſerimus, & promiſſum in exordio reddimus, Galatas excepto ſermone Græco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguam eandem pæne habere quam Treueros: nec referre ſi aliqua exinde corruperint, cùm & Afri Phœnicum linguam ex parte mutauerint, & ipſa Latinitas & regionibus quotidie mutetur & tempore. Hac grauiſsimi viri teſtificatione, opinio mea, quam de Tectoſagis Sacarum colonis trado, maiorem in modum adiuuatur, eò quòd eadem ſit Treuirorum lingua, quæ Saxſonum; quamuis vtraque gens ſibilos ſuperioris Germaniæ degenere & turpi in priſcos natales contumelia, ſtudioſè æmuletur: quod Saxſonicæ hiſtoriæ ſcriptori plurimum etiam docui diſplicere. Nunc igitur Tectoſagos Galatas communi vocabulo, vel Gallogræcos in Aſia dictos fuiſſe didicimus, & eodem ſermone, quo Gallos, vſos: ſed quia Hieronymi ætate maxima pars Galliæ priſcum ſermoné Romana lingua inuecta perdidiſſet, exemplo vſus eſt Treuerorum, qui vetuſtum adhuc Gallorum ſermonem tenerent. Hinc mox eluceſcit Gallicum & Saxſonicum eundem fuiſſe, eò quòd Treuerorum lingua eadem ſit cum Saxſonica. Tectoſaces ergo in Aſia Sacarum coloni, ac deinde per Germaniam in Galliæ intima progreſsi, lingua à ceteris Gallis nihil differebát: quo fit, vt ceteri quoq; Sacæ, & ipſi Cimbri parétes, eundem ſermoné habuiſſe ſint iudicandi. Hanc ſententiá cõfirmat vocabulorum recta interpretatio, de qua Hieronymus eodem loco: Montes quoque, inquit, Hiſpaniarũ, Calpe, Idrus, Pyrene: itẽ inſulæ Aphrodiſiades & Gymneſiæ, quę vocãtur Baleares; nonne Græci ſermonis indicia demonſtrant? Videmus vt de linguę reliquijs ad origines gentiũ demonſtrandas argumẽta Hieronymus ducat: quę via & ratio mihi omniũ certiſsima cùm viſa eſſet, hác aperuit, quá expono, populorũ cognationẽ. Aurũ Toloſanum, Tectoſaces fuiſſe qui Delphos expilarunt, ſatis cõmonſtrat: quos primũ in Scythia inueniens, ac huc progreſſos cognoſcens, ac inde Aſiam minoré occupaſſe ſciés, quid ni credá linguá quoq; Cimbricam ſecũ intuliſſe, cuius à paren-

tibus accepiſſent poſſeſsionem & vſum: atque ita ad reliquos Cimbrorum colonos deſcendens, dicam omnibus eum ſermonem fuiſſe, quo Treuiri vtuntur, Germanorum inferiorum olim clariſsimi, infra Coloniam Agrippinam ad Rhenum vſque commorati, quem hactenus etiam ad ipſam vſque Nouogardiam, per totum tractum maritimum ab ipſis Flandriæ finibus integrum conſeruant, niſi quantum Wendica ſiue Slauonica natio barbarie ſua corrupit, & temporum & regionum varietas commutauit. Antiquiſsima ergo & nobiliſsima eſt Germaniæ inferioris lingua, & ea, quam primam eſſe contendo, ab ipſo Noacho & Iano ad Cimbrum & Aſcanium, & eorum poſteros deriuata. Examinet, cui placebit, Trimarciſiæ nomē apud Pauſaniam inter pauca non corruptum, quod ille vernaculum Gallorum dixit; & eorum Gallorum qui Tectoſaces erāt, & genus à Sacis æquè atque Saxones duxerant. Illud cùm antea expoſuerim, & linguę noſtræ proprium oſtenderim, hîc non remandam, ſed addam eorum nominum interpretationē, quę Titus Liuius in hac expeditione commemorat, dum alios Toliſtobogos, alios Trocmos, alios Tectolagos ait nuncupari. Stephanus, Toliſtobios ait gentem eſſe Gallorum Occidentalium, qui è Celtogalatia in Bithyniam tranſmigrarunt. Eratoſthenes verò in primo Galaticorum libro, Toliſtobogios eos vocat, quod nomen quia Liuius retinuit, germanum videtur. Mihi ſanè generatim omnes Tectoſaces fuiſſe videntur, & exercitum, qui non magnus erat, ſi Liuio credimus, tribus duntaxat nominibus diſtinxiſſe, quorum præcipuum gentis eſſet: duo verò alia, continerent ſynthemata quædam, ſiue ea ſignarent, quæ cuique ſunt loco teſſerarum & admonitionū. De Tectoſacibus igitur, qui ſummi eſſent honoris, nihil dicendum amplius, ſed de Toliſtobogiis & Trocmis. Toliſtobogij igitur dicuntur, vt monerentur, aſtutias Græcorum non magni faciendas, eò quòd factum ipſum omnem aſtutiam ſupprimat, & redigat in poteſtatem. Facerent igitur & manu graſſarentur, nihil foret momenti in callidis & vafris Græcorum ingeniis. Hac enim vna parte eos ſuperiores iudicarent, factis verò longè ſuperandos. Dot idem eſt quod facit; liſt, aſtutiam & fraudem. Dot iterum facit; Bogen verò ſignificat inclinare; proprium eorum qui ſe ſubmittunt, & aliis genua flectunt, & caput demittunt. Eſt igitur Toliſtobogen, idem quod pluribus diceretur, ſtrennuè facere, ac factis ſe egregium præſtare, facit vt omnis aſtutia, & dolus, & conſilia quæque vaferrima genu flectant, atque caput ſubmittāt. Galli enim Græcorum magis ingenia & calliditatem, quàm facta, metuebant: qua de re hoc ſiue ſymbolum, ſiue ſynthema, ſiue quo alio nomine

voces,

voces,pro nomine ſumpſerunt; quo docerentur eos qui faciẽdo fortiterque agendo valerent, longè eſſe iis,qui fraudibus & inſidiis niterentur,præſtantiores. Alij Trocmi nominati ſunt; quò monerentur,Volcas à celeritate dictos, non debere,more aliorum,exercitum trahere,ſed potiùs rapere quàm ducere. Troc enim idẽ eſt quod duxit,factum à Trecken, quod eſt trahere; quod ad iter militare ea de cauſa eſt vſurpatum, quòd exercitus pauca milliaria vno die conficere poſſint.Alludentes igitur ad vim vocis, & ad militum cum impedimentis tardum progreſſum, dicebant huiuſmodi moram vitandam. Mit enim vocali longa, idem eſt quod vita. Quoties igitur Trocmit quis audit, toties recordatur vitandam eſſe hanc in trahendis copiis tarditatem : nec eam ſolùm vitandam,ſed honorandã etiam in quouis rerum genere breuitatem: quæ ſententia,ſi conuerſo ordine litteras legas,ſignificatur. Tim enim vocali longa, honoro notat, à Taem quod decorum ſignificat, ſicut à Zaem Zim fit, deriuatum:quod vt apud nos non eſt in vſu,ita eius adiectiuum ſiue coniugatum frequentiſsimum: vt dum dicimus Timich man, Timich wijf,id eſt,honorandus vir,honoranda mulier. Græci è prima lingua hanc vocem retinuerunt, τιμῶ pro honoro,& τιμὴν pro honore dicentes Tim cort igitur,nihil aliud eſt,quàm Honora breuitatem: quod quia vniuerſim dicatur, ad omnia refertur, ad tempus, ad negocia,ad orationem & cetera; quibus vel longitudo vel breuitas tribui poteſt. Cort enim breue ſignificat,cui contrarium Troc,idem eſt quod longum fecit, ſiue produxit.: ſiue etiam longum ; eò quòd nobis eadem vocabula, aliquando vt nomina, aliquando vt verba, vſurpentur;quod de Cort ſimiliter dicendum.Vide quæſo an vlla ſit lingua,vel Hebræa,vel Græca,vel Latina,quæ tam paucis litteris,tot ſententias colligat, atque eas ſic conuinciat, vt recta in legendis elementis euntes, ſententiam in primis ad vitam vtilem colligant, & redeuntes à fine ad principium, cõtrariæ ſignificationis voces ſic inueniant colligatas,vt id dicatur quod neceſſaria collectione ex priore ſententia efficeretur. Qui enim longum ductum & tractum negociorum vitandum dicit, is neceſſe eſt, vt fateatur, honorandã decorandamque eſſe negociorum breuitatem.O vtinam Platonem,vel quemquam Platoni non diſsimilem lectorem Deus mihi daret, cui nihil dubito, quin hæc litterarum compoſitio & nominum fabrica, non ingenioſa modò, ſed diuina etiam videretur, faceretque, vt faciliùs fidem Moſi adhiberet, qui dicit primum hominem ad res ſignificandas ea nomina poſuiſſe,vt iis natura earum explicaretur: quæ nõ video, quæ alia potuerint eſſe, quàm ea,quæ in noſtra lingua in-

uenimus; quanquam ante me nemo mortalium, artificium hoc tam obuium, tam plenum philoſophię, tam ſententiarum fertile, vel animaduertit, vel ſcriptis prodidit. Sed hoc obiter, vt intelligatur, quàm illi nec craſſi nec barbari fuerint, quos Græci & Romani tales iudicarunt; & quàm illi inſaniant, qui diuiniſſima hac lingua contempta, alias admirantur; & quàm peccent contra maiorum ſapientiam, qui eam peregrinis ſibilis, & aſperis ſonis adulterant & contaminant: quæ omnia in noſtra Hermathena clariùs demonſtrabo. Toliſtobogi igitur & Trocmi, Tectoſaces communiter omnes erant; ſed hoc modo militaribus ſententiarum ſignis diſtinguebantur: de qua vetuſta conſuetudine, ea quæ nunc vocant emblemata, neſcio an bene, & ſententiæ illæ, quas vulgus *Diuiſes* nominat, oriuntur: quas Chrias, quia ad quotidianum vſum accommodantur, non malè vocamus. Si ducum quoque nomina integra haberemus, daremus & illorum interpretationem: ſed videtur neſcio quid monſtri ſimile in tam frequenti vocum non intellectarũ ex vna lingua in aliam tranſfuſione, vel vnam integram manſiſſe. Ne igitur fruſtra laboremus varia perſequendo, quæ quiſque pro ſuæ linguæ ſono corrupit, Titi Liuij nomina modò recitata explicabimus. Brennus à Brennen prima ſtatim facie dictum videtur, quod eſt vrere, nomen ei conueniẽs qui flammis omnia depopuletur. Mihi tamen quia Branden & Brannen vulgò dicimus, & Brennen ad ſuperiorem dialectum videatur ſpectare; malumus ſyncoptôs cũ Brennum dici, qui equitatu regiones incurſat, à Berennen, quod noſtra lingua eſt, equis percurrere: à quo Brennus, linguæ idiotiſmo ſeruato, longè ad propoſitum militiæ officium & ſcopum conuenientius, quàm ab exurendo, diceretur: Quæ ratio quadrat ad equitatũ illum Trimarciſiæ, quem Pauſanias, & nos ex illo libro ſecundo deſcripſimus. Gallos autẽ equorũ ſtudioſos in primis fuiſſe, ac ingẽti eos precio parare ſolere, de Cęſare modò ſatis cõſtaret; tametſi Pauſaniã nõ aduocaſſem. Nec ſufficit, vndecũque linguę nominis rationẽ educere: neceſſe eſt, vt ratio vocis ab inſtitutis gentis & hominũ, vel votis, vel ſcopis, nõ ſit aliena: quã vbi inuenire nõ poſſum, malim tacere, quàm quicquã quod ad Dionyſium non faciat, proferre. Brennus igitur Gallorũ regulus ab equitandi ſtudio incurſandiq; Trimarciſia regiones, nõ ab exurendo, in quo vtriuſque partis damnum, non vtilitas conſiſtit, nominetur. Lomnorius item conciſè vocari videtur, de more linguæ integrè dicendus Lompmanorius, quo is ſignificaretur eſſe, qui genere naturaque talis eſſet, vt viros concutere & conquaſſare ruditer, effrenique manu poſſet. Lomp enim idem eſt quod quaſſando &

concutiēdo quenquam rudiùs tractare. *Man*, vir; *Or*, genus. Qui igitur genus ab iis ducit, quibus mos ſit viros hac ratione tractare, is Lomnorius iure bono dicetur. Lutarius verò, niſi primam vocalem haberet, poſſet ſimpliciter à *Luter* deriuari, quo ſincerum, purum, putumque ſignificatur: nunc à *Luter* & *hart*, vel *art* factum videtur, cùm vtrumque dici poſſit integrè, *Luterart* vel *Luterhart* vocandus; quorum illo, ſinceræ naturæ homo; hoc, vir puri candidique cordis notatur. Quod ſi mihi negocium moroſuli faceſſent, clamando caninā litteram priorē non videri conciſione eximendā: dicā me Lutariū & Lotarium eundē facere, ac indifferenter nobis *Luter* & *Loutar*, quo nos prorſus modo pronūciamus, dici: atq; ita Loutarium, purum, ſincerum, candidumq; hominē vocari: quod equidē prioribus rationibus verius exiſtimo, quanquā ab *Art* multa vocabula formari nō ignoro. Et hac via Loutarius, non Lotarius Francorū Orientalium rex, vnde Lotaringia dicitur, nominandus eſſet. Quis nunc amplius dubitet, hæc noſtratia eſſe vocabula, quæ Liuius commemorauit; cùm omnium ratio noſtris hominibus notiſſima cōſtet? Atque hæc quidem de Tectoſacum Galatarumque & linguæ & generis communione: quæ facit, vt dubitandum non ſit, ad Toloſam vſque & Rhodani oſtia, Cimbricam hanc linguam vſurpatam; ac inde per Illyricum, & Pannoniam, & Thraciam, ad ipſum vſque in Aſia Taurum eualuiſſe, ac ad D. Hieronymi vſque tempora, tanto poſt Chriſtum natum interuallo duraſſe. Pergerem ad alios Cimmeriorum colonos Sacis vicinos, niſi vnum me inſignis tum fortitudinis, tum caſtitatis exemplum, quod Liuius, quantumuis Gallis iniquus, poſuit, demoraretur. Tectoſaces more Cimbrico vxores filiosque in militiam vnà ducebant: quo in Aſia quoque in bello contra Manlium totam Aſiam & Europam contra paucos ducentem obſeruato, vxor Reguli cuiuſdam à Romanis capta eſt; cuius cuſtodiæ centurio & libidinis & auaritiæ militaris præfectus, cùm vinci mulieris caſtitatem deſperaret, vim ei facit; ac ad leniendam indignitatem iniuriæ, reditum libertatémque pollicetur: ſed ne eam quidem vt amans gratuitam, ſed certum auri pondus pactus; ad quod adferendum vt è captiuis aliquem dimitteret, iubet; ac ne quis conſcius eſſet, ſolus ad aurum accipiendum nocte cum muliere vadit, quę lingua ſua duobus ſuis neceſſariis aurum ferentibus imperauit, vt prenſantem occiderent. Iugulati caput ipſamet veſte inuolutum ferens, ante mariti, qui domum ex prœlio confugerat, pedes priùs proiecit, quàm eum amplecteretur; hanc vltionem violatæ pudicitiæ confeſſa, ac deinde huius matronalis facinoris decus, ſancti-

ſanctitate & grauitate vitæ, ad vltimum vſque ætatis terminum cõſeruauit: quod mihi dignum viſum eſt commemoratu; ſimul, vt eadẽ Cimbricarum & Galaticarum mulierum natura cerneretur; ſimul, vt eiuſdem generis vxores magis pudeat, ſi ſe non ſolis maritis hoc tempore ſubſternant, quo non de gentis modò vetuſtis decoribus, ſed de Chriſtianæ etiam religionis præceptis, ſummam habere pudoris rationem, nõ citra minas ignis æterni, monentur. Huius reguli nomen Origiagontis, Liuio fuit; quod in Orgiagontis ſyncoptôs eſt mutatum. Orig, generoſum ſignat, ab Or, quo genus notatur; & Jaghont, canem venaticum: quo fit, vt Orgiagont ſit generoſus canis venaticus, nomen Regi non inconueniens: vti alibi de canis natura, & nomine eius Phrygio, docebo; & alioqui Plato ſatis in Rep. ſua declarauit, Regi, Philoſophoq́ue canis naturam atq; mores maximè conuenire, quòd & fidiſsimi ſint cuſtodes, & ignorantiã peſsimè oderint. Sed corrumpuntur paulatim omnia, non mores tantùm, ſed linguæ etiam ſinceritas, leuitate humana nouarum rerum peregrinarumq́ue ſemper auida, nec vnquam ad multas ætates patrio ritu & maiorum inſtituto placente. Quo magis miror, ad ſexcentos ſexaginta paulo plus minus annos, Gallos, quos Romani leuitatis lubenter accuſant, in meditullio Aſię linguam ſuam integram ſeruaſſe, quam poſt Hieronymum etiam ad Saracenorum & Turcorum vſque irruptiones eandem manſiſſe ſuſpicor, quando nec Græcorum, nec Romanorum armis, per tot annos ab ea potuerint depelli. Hieronymus à D. Paulo ſingulariter in iis notari docet, quòd nimium procliues eſſent ad nouas doctrinas atque ſectas, dum inſenſati ab eo vocantur: quod ad ingenium ipſorum referens, inſenſatos, ſtultos & vecordes interpretatur. Ego verò, vt hoc ab eis conuitium nonnihil auertam, arbitror eò inſenſatos dici, non quòd natura ſtolidi eſſent, ſed quòd viderentur faſcino aliquo ſenſibus, quibus præditi eſſe ſolent, priuati. Neque enim hæc interrogatio, O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit? in eos conuenit, quos naturæ vitio tales eſſe ſciret; ſed in eos qui ſingulis in rebus optimè perſpicere veritatem ſolerẽt. Neque eunucho aut ſpadoni, aut decrepito etiam quiſquam ſanæ mentis dicèt, cuius faſcino, vel cuius Magia ſit frigidus; ſed illi, qui ætate florente, & nullo morbo afflicta, hanc præter ſolitum contraxit imbecillitatem. D. Paulus igitur, dum faſcinationis meminit, non ſic de Tectoſagis videtur exiſtimaſſe; vt eos putaret minùs à communi ſenſu valere, quàm ceteros mortales; ſed contrà, homines eſſe ſolertes & ingenioſos, atque ea de cauſa mirandum, cuius faſcino ſenſus hic eſſet ablatus. Ἀναίσθητος enim Græcis is propriè

priè eſt, qui non ſentit: ita vt tota ſententia ſit, Quis eſt ô Galatæ, qui ſolitum vobis ingenium faſcino vel incantamento abſtulit, cùm id perſpicax veritatis habere ſoleatis, & me veritatis prædicatorem, quamuis humilem, & nullo exteriore ſapientiæ indicio aut pompa ſpectabilem; ſed contrà, corpuſculi mei imbecillitate & afflicta valetudine talem, vt meritò deſpicatui haberi poſſem, & indignus tanta legatione; non tamen ſpreuiſtis neq; reſpuiſtis, ſed tanquā angelū etiam excepiſtis, & vos beatos iudicaſtis, de meo aduentu; adeò vt vel oculos veſtros eruere, ac mihi dare parati videremini. Quis ergo, filioli mei, ſenſus veſtros, quis ingenium ligauit? quis amorem iſtum in me ſoluit & rupit? cuius faſcinatione ſenſibus iſtis, quibus vos tam promptè, tam inſigniter veritatem & agnouiſtis, & agnitam eſtis amplexi, quamuis difficile eſſet creditu; tam humilem, tam abiectum, tam nullius hominem, tantum Dei donum vel habere à Deo, vel eius iuſſu aliis communicare? Quid hîc alii videant, equidem neſcio; mihi certè placet hæc verborum D. Pauli intelligentia verbis iis expreſſa, quibus nihil clarius eſſe poteſt ad ſignificandam Apoſtoli admirationem, quæ frigida & inepta videretur, ſi Galatas, natiuo gentis ſtupore, tardos ad intelligendum exiſtimaſſet. Quàm verò non fuerint ſtupidi, aut ſenſus communis expertes, breues illæ ſententiarum Chriæ, quas nominibus ſuis intexuerunt, luculento indicio demonſtrant. Nec matronæ illius, cuius Liuius meminit, factum, minus habuit prudentiæ ſolertięque, quàm caſtitatis. Atque hæc quidem de Galatis Tectoſagis Sacarum legitimis colonis, qui à celeritate, Volcarum & Trocmorū nomina ſumpſerea, c ab altera ipſorum Chria, Toliſtobogorum. Reſtat & alia nobilis Sagarum colonia, in Armeniam, præter Sacaſſenam, deducta: quam Ptolemæus Sacalbinam vocat, ea qua Tectoſaces & Tectoſages ratione dicuntur. Sita eſt in longitudine, ſiue à fortunatis Inſulis, ad ſeptuaginta nouem gradus adiectis ſcrupulis viginti: in latitudine verò, ſiue ab æquinoctiorum circulo, quadraginta tribus gradibus cum quadraginta ſexageſimis partis vnius; quo calculo locanda in montibus Caſpiis ad Araxis flexum, quibus flumen impeditum, in Septentrionem retorquetur. Imminebat igitur Araxi, & campis fertiliſsimis Soducenæ & Totenæ ſitu tali, vt comparatione eorum meritò Sagalbina vocaretur. Annius Viterbienſis Sagalbinam Pontificiam imperialem interpretatur; in Saga non multum à vero diſcedens; at in Albina toto cælo aberrans. Verùm, vt mirus artifex eſt in mendaciis inſigni aliquo colore ornandis, ita & hic inuenit ſua pigmenta, partim ex Ouidio, partim è Silio Italico, partim ex Diodoro petita.

Ex hoc quidem poſtremo docet, Scythas primos ad Araxem conſedisſe, falsò prorſus, vt ex iis, quæ antè dicta ſunt, manifeſtum eſt. Si primos Scytharum colonos, cum benedictione ritu ſacro emiſſos, hîc collocaſſet, minùs à veritate abfuiſſet, cùm Sagalbina à Sacis ſit condita, & nomen ſuum ſortita. Deinde virgam Ianalem Ouidij, quam albam fuiſſe dicit, eandem vult eſſe cum faſcibus, quorum vſum à Vetulonia, Hetruriæ vrbe quondam primaria, acceptũ eſſe, Silius captat; de qua cùm dixiſſet:

Mæoniaque decus quondam Vetulonia gentis, addidit:
Biſſenos prima illa dedit præcedere faſces,
Et iunxit totidem tacito terrore ſecures.

His conferantur Ouidij, è Faſtorum libro ſexto, verſus, quos de Iani dono, quo Cranæ virginitatem ereptam compenſauit, ſcripſit:

Ius pro concubitu noſtro tibi cardinis eſto,
Hoc precium poſitæ virginitatis habe.
Sic fatus, virgam qua triſtes pellere poſſet
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.
Sunt auidæ volucres, non quæ Phineia menſis
Guttura fraudabant, ſed genus inde trahunt.
Grande caput, ſtantes oculi, roſtra apta rapinæ,
Canicies pennis, vnguibus hamus ineſt.
Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta ſuis.

Hæc Ouidius, & plura de Strigibus, & virga qua fugantur, quam albam eſſe dicit, & pòſt ex alba ſpina ſumi, adiecit.

Virgaque Ianalis de Spina ſumitur alba,
Qua lumen thalamis, parua feneſtra dabat.
Poſt illud nec aues cunas violaſſe feruntur,
Et redijt puero, qui fuit antè, color.

Vſus igitur Albæ virgæ, ex alba ſpina defractæ, aduerſus Strigum incantamenta & noxas, erat longè omnino diuerſus ab vſu virgarum, quibus faſces Conſulum conſtabãt. Plinius Spinam albam arborem, cuius nomen cum Spina alba herba eduli, quam nos hodie Carduum vocamus, ac hieme eodem, quo ille prodit, modo edimus, confundit; nuptiarum facibus auſpicatiſſimam eſſe tradit, cauſa conſuetudinis & opinionis è Maſſurio allata, quoniam inde fecerint paſtores, qui rapuerunt Sabinas. Ad eundem vſum Corylum & Carpinum commendat. Noſtris hactenus colurna virga, ad magicas incantationes adhibetur, adeò, vt hinc clarè conſtet, virgam Cranæ datam,

datam, ad Magiæ ſecreta pertinere; minimè verò ad Conſularem aut Imperatoriam dignitatem deſignandam. Faſces autem, quorum inuentio, Vetuloniæ Sillius adſcribit, præter vſum & ſignificationem, materia etiam differunt, à Spinea virga, & colurna decorticata, vt alba fiat: quoniam neque cortice, vt albæ ſint, exuuntur, neque ex Spina, aut Corylo capiuntur, ſed ex Betula; cuius virgæ ob lentorem & tenuitatem ad flagellandum ſunt aptiſsimæ, & color accommodatiſsimus, ne ſanguis ſe prodat. Betulam autem ad hoc expetitam, Plinius quoque teſtatur, terribilem eam eſſe dicens magiſtratuum virgis. Quiuis ergo videt, quàm egregiè conueniant faſces cum virga Ianali, veneficiorum & Strigum amuleto. Falſum itaque, Albam, vel imperium, vel imperij inſigne eſſe; quod noſter Annius cùm ſomniaſſet, aliis etiam perſuadere ſe poſſe, ſperauit. Quòd autem de Sagalbina & Diodoro collegit, homines illic Scytharum primos habitaſſe, minùs abſurdum; falſum tamen, vti ſatis oſtenſum. Nos enim nec Diodoro, nec cuiquam citra hiſtoricas demonſtrationes res eiuſmodi credemus, præſertim ſi de fabulis, vel de malè conſutis, falſoq; citatis auctoritatibus proficiſcantur, quod in hac propoſita quæſtione videmus accidiſſe. Non eſt igitur Albina imperatoria, nec quicquam vox ea cum faſcibus Conſularibus, è Betula, factis, habet commune: quod, niſi perfidè Ouidium & Sillium Viterbienſis fabulator aduocaſſet, nunquam reprehenſione dignũ æſtimaſſem; cùm ſemel ſat ſit, totá baſim illius fabuloſæ enneadis, quam loco nouem Muſarum induxit, euertiſſe. Oſtendi modò, qui Sagæ ſint, & qua ratione ita nominati, & quos deduxerint aliò colonos, atque in ea re, manifeſtiſsima Cimbricæ ſiue Teutſonicæ linguæ inueni veſtigia, quæ hîc rurſus non obſcura apparent, iis ſaltem, qui linguæ noſtræ non ſunt imperiti; cùm Alben ſiue Aluen Oreades montiũ Deæ vocẽtur. Sagæ igitur in præcipiti ad Araxẽ mõte locati, Sagalbini vocabantur, quaſi Sagæ dicerentur, in monte cõmorantes.

Eſt hoc loco diligenter cauendum, ne ex Alp & Alb idem faciamus, quamuis ex altero in alterum procliuis ſit lapſus. Alp enim conciſum eſt ex Al op, id eſt, omnino supernũ, nomẽ montibus omnibus commune; cui, ſi Eis addas, quo glacies ſignificatur, vt ſit Alpeis, idem erit, ac ſi dicas, Mons glacialis. Hinc Alpibus nomen à Gallis, Cimbris, Venetis, aliiſque eiuſdem linguæ gentibus communiter vſurpatum: quod, quamuis ad Latinos tranſierit, non eſt tamen apud eos natum; nec ratio vlla, quare montes ita dicantur, apud eos conſtat. Alb verò Album Latinis peperit, quod in coloratorum diſcrimine id ſignificat, quod omni colore caret, quaſi

diceretur integrè Alab, id eſt, ſine omni, ſupple, colore. Sed de hoc alibi. Gentium tamen earum conſuetudo, quæ differentes has voces eſſe ignorauit, pro Alp, Alb poſuit, litterarum in ſono ſimilitudine decepta. Quamobrem ad accuratam horum vocabulorum diſtinctionem, neceſſe eſt de locorum natura, & ſit, facere coniecturam. Sagalbina itaque meliùs correctiusque Sagalpina diceretur, eò quòd ad radices Alpium, ad Caſpium mare ſit conſtituta: quemadmodum Bergonium à Berg, quod eſt mons, & Won, quod eſt habitatio, nominatur, quaſi Bergwon vocaretur; vnde Bergonium Latini fecère. Albion verò an ab Alb, id eſt, albo, an ab Alp, id eſt, monte, dicatur, incertum; cùm & montibus & albo cretaceæ glebæ colore procul inſpicientibus, ſit inſignis. Alba tamen multis in variis regionibus opidorum nomen compoſitum eſſe videtur, ab Alp & Way, quod eſt, à monte & via, quaſi montana via nominaretur, littera tenui in media deliteſcente, vel lenioris ſoni cauſa exempta. Hinc Alba Latinorum à montibus, non ab alba porca, nomen duxit; vt alibi monſtrabo. Quotquot vſquam Albani nominis opida inueni, ea ad montes ſita eſſe deprehendi. Sunt Albani in Latio, ſunt in Caſtellana Hiſpaniæ regione, ſunt ad lacum Fuccinum, ſunt in Caucaſiis montibus, ſunt non procul à Tubinga apud Sueuos, ſunt & alibi; ſed nuſquam ſunt, vbi non ſint montes. Ridiculum igitur, Albam Latinorum ab alba porca nominatam fuiſſe; niſi ſimili de cauſa Albanos quoque in Scythia, & ceteris regionibus, credamus vocari. Alban ergo via montana diceretur, nomine ex Alpban conciſo; non ex Alb, quod album ſignificat. Eſſe porrò has duas voces Cimbricæ formaturæ, & ex primi fabri incude profectas, de earum conuerſione licet iudicare; cùm à dextris contrario ordine lecta, contraria priotibus ſignificatis deſignent, artificio Cimmeriorum ſic proprio, vt aliis id linguis hactenus non communicarint. Alb enim album ſignificans, Bla contrarium habet, quod Angli Blac vocant, quo nigrum notatur. Ex Bla & Wit, quod albũ quoque ſignificat, ſed alia ratione, fit Blawit, & per reciſam dictionis caudam, Blauw, quo cæruleus, non ſaturatus, & cæſius color ſignificatur. Alp contrarium habet Pla, vel addita Tau littera, claudendis dictionibus apud nos frequenti, Plat id ſignat, quod nec montes nec colles habet, nec quicquam omnino in altum tollit. Hinc Plan & Plein, pro planicie: à quo fonte planum & planicies ad Latinos; ad Græcos τὸ πλάτος deriuatur. Hæc vera ratio Sagalbinorum nominis, nõ ea, quam pſeudopalæographus adduxit. Extat verò & alia Sacarum in Aſia minore memoria, in Sacorſa vrbe; inter

inter Sangarium & Didymos montes ſita, à Sacarum equitatu, ſi rationem nominis ſequamur, nuncupata; à Galatis ſiue Tectoſacibus contra Bithyniam, vt videtur, condita: de cuius nomine perſpicuum fit, Tectoſacibus originem à Sacis eſſe. Idem etiam in Paphlagoniæ parte ſuperiore Sacoram ædificarunt, nomine dato, quo Sacarum ſoboles notatur, cùm Or ſobolē ſignificet, ſicut Hors equum. Re itaque cum Saxſonibus Sacori conueniebant, quamuis voce diſtinguerentur. Ad horum diſcrimen Sacarauli ſe nominarunt ij, qui Bactrianam Græcis abſtulerunt. Cùm enim Sacarum coloni aliis alij nominibus ſe à primis ſuis parentibus differre vellent, ij qui multo pòſt Bactrianam occuparunt, non filios ſe Sacarum, aut ſobolem dixerunt, ſed Sacarauli, id eſt, populum Sacarum ſeniorem, ſiue vetuſtam Sacarum gentem; eò quòd è primis Sacarum ſedibus progreſsi, Bactrianam à Græcorum ſeruitute liberatam; vti Strabo teſtatur, occupaſſent. Poſſent & alia Sacarum in Aſia monumenta inueniri: ſed quia obſcuriora ſunt, & hæc, quæ adduxi, antiquiſsimam gentis nobilitatem ſatis illuſtrant: non putaui mihi diutiùs Saxſonum antiquitatibus immorandum. Eram igitur illuſtriſsimo hoc Sacarum triumpho antiquariam eorum hiſtoriam concluſurus, niſi Annius me ad Sangum reuocaſſet, quem ad Sagæ nominis rationem expoſuit, non malè me hercule; tametſi linguæ Cimbricæ eſſet imperitus, & de ea ne per ſomnium quidem cogitaſſet. Quem enim, inquit, Aramæi & Hetruſci Sagam dicunt, eundem Sabini vocant Sangni, & Romani Sanctum, id eſt, ſacerdotem expiatorem & purum. Optimè ſanè Sagam ad Aramæos, id eſt, Scythas retulit, nec malè ſacerdotem & expiatorem eſt interpretatus, eò quòd is benedicat & conſecret, ita vt Sagunning, ſiue magna conciſione Sang nobis dici poſſet, atque hinc Latinè Sangus vel Sanctus, quo is ſignificabitur, qui nobis primam cauſam fauore ſuo conciliare ſtudet. Sagunning, vel cōmunius Sagunninc is eſt, qui benedictionē dare conſueuit, formula illa qua Houeling, Carling, Merouing, & id genus alia dicuntur. Hinc liquet, vnde Sangus & Sanctus ad Latinos venerint, vocabula à nemine hactenus bene intellecta. Sed quia tota hæc tractatio ad Herculis myſteria ſpectat, & multis auctorum controuerſiis eſt implicata, quorum alij aliter de Sabinorum Sango ſuſpicantur, erit reiicienda ad Herculem noſtrum, qui Deorum duodecimus cùm ſit, duodecimo à nobis loco in Theologia noſtra recenſebitur; vbi quis Sangus, quis Sabus, quis Sanctus, quis Sabinus, & quæ herba Sabina, aliter quàm hactenus quiſquam ratione & auctoritate, ſi is, qui verè & primò Sanctus eſt, tantiſper vi-

tam mihi prorogabit, oſtendam: quæ ſi huc omnia fuiſſent allata, antiquos Saxſonum vicinos & cognatos ab hoc libro excluſiſſent, quod mihi æquum non videbatur. Nam ea quæ hactenus de Sacis, eorumque colonis dixi, quamuis per ſe ſatis clara probataque ſint, plus tamen lucis & confirmationis accipient, ſi alios quoque Cimmeriorum colonos adiecero, qui ex Aſiana Scythia in Europam valde olim perinde atque ipſi commigrarunt. Neque enim parum ponderis habet ad fidem faciendam antiquiſſima gentium vicinia, quam in migrationibus, licet non ſemper, ſæpe tamen videmus conſeruatam. Cimbri, Saxones, Suebi, Goti, Alani, & alij plures, ſic ex Aſia venerũt, vt omnes in Germania & Sarmatia cõſederint: quos ineptiſſimi quidam fabulatores, quamuis primas in hiſtoria velint tenere, ex Gotia, & Suetia, & vicinis locis eduxerunt; contra quos non aliam operam ſumam diſputandi, quàm eam quæ veritatem additis rationibus, & teſtium grauiorũ, quàm ipſi ſint, auctoritatibus, explicabit. Primos igitur poſt Sacas, Dacas ponemus, propter vocum quandam & rerum alluſionem, quæ hinc originem duxit. Homines ferè paulatim ad parentum probitatem ſeueritatemque imitandam fiunt negligentiores, naturæ prauitate continuò contra diſciplinam & bonos mores bellum gerente, ac ſenſim lolio in bonam irrepente ſementem. Sagæ cum conſecratione emiſſi, inde nomen principio retinuerunt; quod quia commune ipſis cum ſacerdotibus erat, in Sacan commutarunt; quo, cauſæ cognitionem habens, ſignificatur. Et quemadmodum ſapientiæ ſtudia, & philoſophi nomen non nunc modò ſunt deſpicatui, & apud vulgus ridicula, ſed olim etiam florentibus Athenis contemptui in publicis & Panegyricis totius Græciæ theatris fuerunt; ita apud priores etiam acciderat mortales, vt eos qui Sa-key à cognitione cauſæ nominabantur, veluti frigidi quidem & ocioſi diſputatores æſtimarentur. Qui igitur ſecundam coloniam è Cimmeriorum finibus erant ducturi, nomẽ Dat-key, ſiue ablato Tau compoſitionis noſtrę more, Da-ken ſe nominarũt: quo ſignificarent, ſe non cauſarum vti Sacas, ſed rerum gerendarum factorumque notitiã habere. Sicut enim Sa-ken ſignificat Noſce cauſam: ita Da-ken ſignificat Noſce factũ. Vetuſta igitur illa Sacarum ſapientia, & vitæ probitas, & cauſarum omnium examinatio, veluti quædã rugoſa & delira anus, iam tum in contemptũ venire cœpit. Maluerũt igitur à cognitione facti, quàm à cognitione cauſæ nomẽ ſibi adſciſcere, quòd in omni negocio quid factum ſit, quàm qua cauſa factum ſit, maiorem rationem habendam putarent. Communi igitur more Saken interpretabãtur, vel cauſarum cognitione ad ſummã cauſam non relata; vel ſi ad illam etiam reſpicerent, deriſa hac cauſarum ex-

äminatione veluti inutili,& nihil ad res gerendas aut domi, aut foris profutura. Qui enim philoſophiæ operam dant, quique omnia ſua ſtudia eò conferunt,vt ad primę cauſæ notitiam, quoad eius fieri poteſt aſpirét,ij plerumque à vulgo hominum deridentur, adeò vt medici ſolis experimentis nitentes, pluris fiant,quàm ij, qui longo ſtudio,via,& ratione recta, medicinam per cauſas didicerunt, & ei longam per cauſarum in ſingulis examinationé experientiá addiderunt; cùm tamen citra accuratam cauſarum in ſingulis cognitionem,nulla queant vel eſſe,vel verè dici experimenta. Eadem eſt in reliquis omnibus vitę officiis apud vulgus peruerſitas iudicandi;quoniam euentis,nõ cauſis,metiantur omnia. Dacę igitur, ſiue Daci,quodam quaſi in Sacas conuitio,aut certè deriſione,nomen ſibi ſumpſerũt: quod tamen alij nonnulli mutarunt Cappa de medio ſublato, quòd non magni faciendum videretur, facere nouiſſe, ſed ipſa facinora laudarentur. Daen igitur, vnde Latini Daas faciunt, facinora ſunt, nomine de communi conſuetudine, per Delta ablatũ, mutilato; cùm integrum ſit Daden. Id vicini conſpicati,eiuſdem linguæ homines ridere, ac dicere non illo modo mutandum nomen fuiſſe, ſed hoc,quo ex Dais fierent Daui, quæ vox à Cimbrica formatur Dauan, quæ ſignificat, Apage hinc: quaſi dicerét eos tantùm à facinoribus, à quibus appellari volebant, abhorrere, vt ab honeſto vicinorum conſortio viderentur expellendi: quanquam ſciam Digamma à Græcis interponi duabus vocalibus ſolere,citra hanc etiam cauſam, vt Priſcianus annotauit. Et ne mirum hoc aut abſurdum cuipiam putetur,addam ſimile exemplum hactenus omnibus notũ. Franci Gotos poſt longa & multa cum ipſis bella geſta, ac inde odium & contemptũm exortum,pro Gueten,vti nominari volebant,Guiten vocarunt: quę vox idem fere ſignat quod Dauan. Guite enim, compoſitũ ex Ga & uite per diphthongum noſtratem, quibus ſignificatur, Ito extra; is propriè dicitur,qui dignus non eſt,vt ad honeſtam ſocietatem admittatur,& dignus,ſi in ea ſit,vt extrudatur. Vtrumque ſanè mordax fuit conuicium,ſed poſterius priore elegantius,quia Epſilon tantùm in Iota mutetur; in illo noua littera addatur, quaſi illa non Delta exemptum, è conciſo vocabulo videretur. Iidem igitur Daci, Daæ & Daui; licet diuerſa ratione ſic nominentur. Prima eorum habitatio fuit ad deſerta Margianæ, vnde videntur pòſt commigraſſe ad flumen Daicem,qui ab ipſis fortè nomen ſortitus eſt. Curtius eos in Bactris commemorat, quæ ad Iaxartem vſque extendit; vbi Menedemum, ab Alexandro, contra Spitamenem Bactrianæ defectionis auctorem miſſum, occidiſſe narrantur, vnà peditum duobus millibus, & equi-

& equitibus trecentis trucidatis. Horum equi tum binos armatos ferebant, quorum inuicem ſinguli repentè deſiliebant, equeſtris pugnæ ordinē turbantes eadem ſua, qua equorum, pernicitate. Horum ſedem Maracandæ & Maſſagetarum finibus vicinam, Curtius facit, à Ptolemæo hîc nihil diſcrepante ſententia: è qua haud ſecus atque ceteri Cimmeriorum coloni, in Europam paulatim profecti, eam pòſt tenuere regionem, quæ nunc Septem caſtra, & Tranſiluania nominatur, vna cum vicina Mudauia, & parte Walachiæ. Sed ſentio mihi hoc loco de Strabonis auctoritate reclamaturos quoſdam, falsò me aſſerere, Dacos Europæos, & Daas Aſianos, eiuſdem gentis & originis eſſe, qui de Tranſiſtrana regione loquens, ad hæc, ſi Latinè vertatur, ſenſa ſcripſit. Eſt & alia regionis ab antiquo manens partitio. Hos enim Dacos, illos Getas appellant: Getas quidem eos, qui ad Pontum vergunt, & Orientem: Dacos verò, qui contrà ad Germaniam & Iſtri fontes; quos equidem opinor antiquitus Dauos vocatos eſſe: è qua re natum, vt Getæ & Daui apud Atticos ſeruorum nomina extiterint, in omniū ore fluitantia. quod ſanè credibilius eſt, quàm à Scythis, quos Daas vocant, accepiſſe appellationē, eò quòd iſti longè abſint, vltra Hircaniam etiam remoti: nec par ſit credere, illinc ad ipſam vſque Atticam mancipia deportari ſolere. Nam ſeruos, vel gentium è quibus afferebantur nominibus, vocabant, vt Lydum & Syrum: vel iis, quæ apud illas plurimùm eſſent in vſu; vt è Phrygia allatum, Manem aut Midam; è Paphlagonia Tibium nominabant. Hæc Strabo, qui in eo fallitur, quòd neſciat, omnes Europææ Scythiæ populos, ex Aſia primùm veniſſe; vti nos de Arcę requieſcentis loco deduximus: & illo nos iuuat, quòd Getas, qui Goti ſunt, vti mox docebamus, Dacis proximos locet, quos nos in Aſia vicinos inter ſe fuiſſe ſcimus; tum de Curtio, qui Maſſagetas & Daas coniunxit; tū de Ptolemæo & aliis idem aſſerentibus edocti. Maſſagetarum enim ſobolem Getas eſſe, iam mox oſtendam: qui, vti in Aſia, ita in Europa Dais fuere vicini. Præterea quare ſerui Daui potiùs, quàm Daæ aut Daci dicerentur, ex eo licet coniectare, quod antè dixi, *Sauan* conuicium eſſe potiùs, quàm nomen, quo is ſignificatur, qui dignus eſt, vt expellatur. Non mirum igitur, ſi quos vendebant, eos Dauos vocarent, quamuis Daæ fuiſſent dicendi; cùm eo ipſo facto eos à ſe eliminarent, quaſi *Sauay*, id eſt, hinc apage, dicentes. Sin id non placet, rurſus contra Strabonem dicam, faciliùs ex Dais fieri Dauos, quàm è Dacis; cùm nulla ſit cauſa qua Cappa in Ypſilon tranſeat, & ſit cauſa quare è Daa fiat Daua, ob lenitatem nimirum, ne hiatus duorum Alpha moleſtus eſſet auditu, ſi

crebrò

crebrò, vt fit, in nominibus ſeruorum repeteretur. Mihi prior placet ratio, tametſi poſterior hominibus linguæ noſtræ ignaris, potior fortaſsis ſit habenda. Verùm illud Virgilij mirum eſt, quòd in clypeo pingendo Araxem cum Dais enumeret, cùm nec in Aſia quidem Daæ Araxi fuerint vicini. Sed quia nihil ocioſum eſt in hoc Poëta, diligentiùs conſiderandum, quare Daas indomitos dicat, cùm & à Cyro & ab Alexandro domiti ſint, & multis ſeculis ſub Perſarum regibus vixerint. Inſigne profectò hîc artificium duobus verbis concluſit, dum Daas indomitos dixit. Erant enim Virgilij tempore in Aſia indomiti; eò quòd Perſarum regnum, quod Arſacidæ, origine Daæ, tenebant, adeò à Romanis domari non potuerit, vt Craſſum cum toto exercitu, non ita multò priùs abſorpſerit. Arſaces enim Daa erat, ex iis quos Parnos Nomades dicunt, ad Ochum, qui in Oxum influit, habitantes; quamuis Strabo dubitet, Daa ne fuerit an Bactrianus, aliis hoc, alijs illud ſequẽtibus: qua tamen in re id notandũ, quod modò monui, Curtio Bactrianam ditionem ad Iaxartem vſque extendi; ita vt generatim minores regiones complecti nomine ſuo videatur. quod etſi non eſſet, poteſt tamen Daarum Parnorum regio, quæ ad Ochum erat, Bactriano nomine comprehendi, quoniam Ochus per Bactra fluat, non per Daarum primam regionem, quæ Margianæ deſerto ad mare Caſpium terminabatur. Qui igitur apud Græcos tradiderunt, quæ Strabo ſcribit, aliter ſunt intelligendi, quàm ab eo intelliguntur, cuius hæc ſunt verba:

Φασὶ δὲ τοὺς πάρνους δάας μετανάστας εἶναι ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς μαιώτιδος δάων, οὓς ξανδίους ἢ παρίους καλοῦσιν. *id eſt,*

Aiunt verò, Parnos Daas colonos eſſe Daarum, eorum, qui ſupra Mæotidem ſunt, quos Xandious aut Parious vocant, aut ſaltem ex eorum regione ad hęc loca veniſſe. Hoc cùm apud Græcos didicerit; æquum eſt, vt eos, qui hoc dicunt, putemus ſic audiendos; quaſi dicerent omnes Scythas Aſianos, ſupra ſiue vltra Mæotidẽ habitare, atque in eorũ numero illos etiam eſſe, qui Daæ vocãtur: qua quidem ratione ſermo eorũ acceptus, idem dicit, quod nos aſſerimus; atque id eo ab ipſis traditum, ne quis audiens Arſacen Daam fuiſſe, opinaretur eum de illorum Daarum ſedibus, qui citra Mæotidem, Græcis habitant, in Parthiam veniſſe. Quicunque verò illi fuerunt, quorum aſſertionem hîc Strabo in mediũ produxit, hoc ſaltem confeſsi ſunt, & citra Mæotidem, & vltra Mæotidem Daas olim fuiſſe. Quocirca Daas illos citra Mæotidem Dacos dicemus, & à Dais Aſiaticis genus duxiſſe, qui vltra Mæotidem longè gentium habitabant, atque

ita eiuſdem gentis eſſe Daas & Dacos: quod niſi ita eſſet, fruſtra additum fuiſſet, Parnos à Dais, qui vltra Mæotidem, non ab illis, qui vltra Danubium duntaxat commorantur, originem habere. Quare autem Daas Xanthios appellet, is intelliget, qui noſtrum vocabulum, Xant, pro arena poni ſciet. Nam Margianæ extrema ad Caſpium mare, quæ Daæ habitabant, vaſta arenarum ſolitudo excipiebat, qualis totam Margianam ferè claudebat, ſed maximè qua parte Daarum fines erant, vt meritò inde Xanthij dicerētur, ſicut & Taſſandros ſiue Taxandros ab arenarum copia nominari priùs oſtendi. Hos etiam Parios vocari cùm videam, cauſa quærenda: at non diu quærenda, cùm ex Curtio modò docuerim, cum Dais morem in militia fuiſſe, vt vnus equus duos portaret, qui viciſſim ex equo deſilirent, atque equeſtrem hoſtium aciem perturbarent. Bini igitur in ſingulis equis ad pugnam ferebantur, atque inde Pareij ſunt nominati. Par enim lingua Cimbrica, ſi vocalis longa ſit, atque vt nomen vſurpetur, idem ſignificat, quod Par Latinorum: ſin vt verbum in orationem veniat, idem eſt, quod per paria diſpono. Cùm igitur aciem ſic inſtruerent, & exercitum quoque ſic ducerent, vt per paria omnes milites diſtribuerentur; cœperunt ab hac conſuetudine Parij nominari; cui voci Parnorum etiam appellatio reſpondet; cùm Parnot, vnde Parnos factum eſt Græcis, idem ſit quod neceſſitatem parem reddo, vel ea, quæ neceſſaria ſunt in periculis, paria facio. Not enim neceſſitatem & periculum notat: quod qui duobus par facit, is Parnot lingua noſtra dicetur. Habemus nunc Dacorum, Daarum, Dauorum, Xanthiorum, Pariorum, Parnorum veras rationes: quibus eluceſcit, eoſdē hos principio fuiſſe, ac Daas cōmuniter citra cognomentū appellatos: quod ſi adiiceretur Daas, Parnos, ſiue Parios dici, atque ita ſignificari rationē modumque peculiarē, quo in militia à ceteris differrent. Arſaces ergo oriundus erat è Dais Parnis, non aliis illis quidem quàm Dais, ſed Dais honeſto militaris diſciplinæ cognomine decoratis; vt antè quoque de Tectoſacis Volcis dixi. At qui vocabula non intellexerunt, putarunt alios eſſe Daas, alios Daas Parnos; in quo quidem id fieri potuit, vt illi, qui ad Ochū habitarent, hac equitandi conſuetudine, ceteris, qui verſus Caſpium mare agebant, vel excellentiores eſſent, vel apud vicinas gentes notiores, & hac de cauſa, militari cognomento ab aliis diſtinguerentur. Arſaces itaque illuſtriùs Daa Parnus, quàm ſimpliciter Daa dicebatur; & Daæ Parni, à Dais, qui Græcis terreſtri itinere vltra Mæotim habitabant, ſic erant orti, vti Germani Crygmanni, è Germanis; ſiue vti milites è populo. At è quibus Dais? ex illis, qui vltra Mæotim

tim habitant, non citra; ad diſcrimen Daarum, qui ad Carpatios montes commorantur, quique Daci vulgò dicuntur. Qui ergo vltra Mæotim, immo etiam vltra mare Caſpium erant, Daæ Parij, & Xanthij etiam vocabãtur, altero cognomine à militia, altero de regionis natura ſumpto. Hæc nos fuſiùs; quò Strabo adiuuetur, qui non ſolum in his, ſed in illo etiam hæſitauit, quòd à quibuſdam videret Arſacem Bactrianum dici, quaſi hac ratione alterius gentis, linguęue diceretur. Indicaui modò Bactrianam apud auctores aliquando tam latè vſurpari, vt Margianam & Sogdianam cõplectatur, atque ita à Curtio dici, Bactrianos à Scythis Tanai ſiue Iaxarte diuidi; quo item modo non malè quis dixerit Arſacem Bactrianum fuiſſe. Poëta noſter Bactrorum nomine ferè ſic vſus eſt:

Nec pulcer Ganges, atque auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent, non Bactra neque Indi.

Et iterum.

Hinc ope Barbarica, variiſque Antonius armis
Victor ab Auroræ populis, & litore rubro
Ægyptum vireſque Orientis & vltima ſecum
Bactra vehit, ſequiturque, nefas, Ægyptia coniux.

Arſaces itaque, quamuis propriè Daa Parnus eſſet, Bactrianus tamen dici quoque potuit: quod ſi fuiſſet ab aliis animaduerſum, omnis ſcrupulus de eius origine fuiſſet exemptus. Eſt autem Arſac is, qui cauſas demoratur, id eſt, qui cauſationem nõ admittit; nomen Dais maximè conueniens, qui non de cauſarum examine & cognitione, ſed de factis ſeſe nominarunt. In bello enim, res ſtrennuè faciendo, non cauſando geritur; quod Agamemnon Piſandrũ & Hippolochum; & Æneas Magum docuit, orationem ſupplicem, ferro per iugulum adacto, abrumpens. Eodem illud ſpectat:

Tum caput orantis nequiquam & multa parantis
Dicere, deturbat terræ.

Hoc igitur eſt verè Arſacis nomen mereri, cauſationes hoſtium factis & ferro terminare: quod dum cuipiam dabatur, admonebat non citra amaram Sacarum irriſionem ſic res gerendas, vt cauſarum explicatus facta occupent, ac ſtare ceſſareque cogant. Ar enim impedimentum notat, & omne id quod ceſſare facit, vt antè monſtraui in voce Ares. Non eſt igitur Dacorum tantùm nomen aduerſus Sacas confictum, ſed multo etiam magis ipſa Arſacis nomenclatura;

vt vel hoc ipſo coniici poſſit, Daam fuiſſe. Quia ergo Arſacidæ, origine Daæ, à Romanis domari nullo modo poſſent; meritò dictũ eſt, *Indomitique Daæ*. & quo intelligeretur non ſolos illos Daas, qui ad Iſtrum ſunt, indomitos eſſe, contra quos Auguſtus ante mortem bellum parabat; ſed alios etiam, è quibus Carpathij Daæ ortum habent; ſignificanter adiecit, *Et pontem indignatus Araxes*: ad quem vſque fluuium, & vltra etiam, Arſacidarum regnum pertinebat. Quis verò pons fuerit, quem indignè tulerit, mox dicemus, de Cyri tranſitu locuturi: quem adeò indignè tulit, vt reditum negaret. Quod Seruius de Auguſti ponte ſuper hoc flumine facto adducit, minimè placet, cùm eius apud Suetonium nulla extet mentio; & illa Cyri temeraria tranſeundi audacia, multo ſit illuſtrior. An verò pontem, an Pontum meliùs legas, Grammatici diſputent: mihi certè, quod modò dixi, arridet, propter egregiam clariſsimi Regis memoriam, quæ clypeo in primis conueniebat, quamuis anachroniſmus in eiuſmodi deſcriptionibus ſit admittendus, qui multo maior eſſet, ſi de Auguſti ponte, quem Seruius ſomniat, locutus fuiſſet. Arſacidæ igitur indomitos ſeſe eſſe, nõ in Craſſo duntaxat cum toto exercitu cæſo, ſed in Antonio etiam non citra maximas clades vix elapſo, oſtenderunt: quò reſpiciens doctiſſimus Poëta, Indomitos Daas dixit; non illos modò in Europa, ſed multo etiam magis eos, quorum imperium Araxes irrigabat. Vna igitur & eadem opera, vnoque verſiculo, Dacorum, qui Romanos tum temporis ad Iſtrum vexabant, & Arſacidarum originem potentiamque, & Cyri pontem, eiúſque interitum indicauit, multo plus artis in receſſu condens, quàm Grammaticorum pueris prima facie oſtendat. Dacos autem Europæos hîc ſignificari quis neget, qui modò illius temporis hiſtoriam norit, quo non Dahas illos Aſiaticos excurſiones cõtra Romanos, ſed Dacos feciſſe legimus, dicente Suetonio, Dacorum incurſiones ab Auguſto coërcitas fuiſſe, cæſis tribus ipſorum ducibus. Horatius meminit Gotiſonis Daci: *Occidit Daci Cotiſonis agmen*; de hac Auguſti victoria citra dubitationẽ intelligendus: quo loco nos Gotiſonis legeremus, ſi linguæ potior ratio, quàm ſcripturæ, eſſet. Crebrò G in C tranſit, non ob ſonũ tantùm vtrinque cognatum, ſed figurarum etiam apud Latinos ſimilitudinem. Goteſon autẽ, idem eſt quod Dei filius; quod nomen Comiti cuidã Antwerpienſi quõdam fuit, qui ne ſuperbire nomine ſuo videretur, pro Gote ſone Gotelonẽ ſe vocauit, id eſt, Dei mercedẽ; vel vt verbum ſit Lon in compoſitione, Deus mercedem ſoluat, quorum vtrumque æquè poteſt ſignificari. Sed quia pro eodem, & quidem vſitatiùs & linguæ noſtræ congruentiùs Gotſſon dicitur, factũ

eſt

eſt, vt apud hiſtoriæ ſcriptores Goceſon corruptè, pro Gotſſon, inueniatur: quo loco de Frederico fratre Gotſlonis ducis Lotharingiæ intra Antwerpiæ mœnia à Balduino Flandriæ comite obſeſſo, tractatur. Gotizonis autem mentio fit in donatione quadam Imperatoris Henrici, qua Wauerwalt ſilua, qua Machlinia tum continebatur, Baldrico Epiſcopo Leodienſi, & Baldrico Comiti Louanienſi libera fit à ſeruitute venatica, onere profectò grauiſſimo, vti illi, qui ſiluis, huic ſeruituti obnoxiis, agros vicinos habent, magno damno ſuo experiuntur. Facta autem eſt hæc, huius ſiluæ in Gotizonis Marchionis ditione ſitæ, donatio, ante quingentos ſexaginta & plus eo annos. Placuit hoc annotare, quò de propriis hominum nominibus inter ſe conuenientibus, linguæ quoque conuenientia, aut potiùs vnitas intelligeretur: quæ facit, vt quæ de colonia Dacorum à me dicuntur, ea fidem ſuam faciliùs tueantur. Verùm vt clarius etiam conſtet, Virgilium de Dacis ſiue Dais Europæis intelligendum, dum eos indomitos dicit, addam & alterum Horatij locum eius rei teſtificationi:

Pæne occupatam ſeditionibus
Deleuit vrbem Dacus & Æthiops:
Hic claſſe formidatus, ille
Miſſilibus melior ſagittis.

Hìc Dacos ab arte ſagittaria laudans, Scythicam eam gentem indicauit; quæ ſic hac in re olim excelluit, vt inde nomen ſit adepta, vti pòſt aperietur: atque hinc rurſus veriſimilius fit, Dacos Daas eſſe ab Aſia in Europam traductos. Liuius in Antiochi exercitu, mille ducentos equites Daas fuiſſe dicit, atque eos quidem ſagittarios: vnde perſpicuum fit, hoc armorum genere maximè excelluiſſe, atque rectè Dacis quoque hanc maiorum laudem ab Horatio adſcribi. Herodotus in Clio ſua, Daas Nomades facit, haud dubiè eos qui olim è Margiana ad Daicem flumē cōmigrauerant: ſed in Xerxis exercitu recenſendo, non Daas, ſed Dadicas nominauit, quod nomen concinnius eſt, quàm Daarum, eò quòd Dadich eum ſignificet, qui gerit; cùm Daen ſignificet res geſtas: altero nomine concretè, altero abſtractè eandem eis deferente laudem. Quod autem Dadicæ iidem ſint qui Daæ, de recēſitu eorū liquet; quoniam poſt Choraſmios, & Sogdios, & Gandarios enumerētur, & eandem armaturam habuiſſe dicantur quā Bactrij: è quo & illud eluceſcit quod dixi, Daicem nomen à Dais accolis traxiſſe. Daich enim & Dadich idē nobis ſignat, vti Vader & Vaer, Moder & Moer. Et tāetſi nō aliud fuiſſet argumentū, quàm hoc ipſum adiect. nomē Dadich, tamē vel ex eo ſolo hominibus ſer-

monis noſtri peritis liquère potuiſſet, Daas à rebus gerendis nominari. Domitianus item infeliciter contra Dacos per Oppium Sabinum, ac deinde per Cornelium Fuſcum, bellum geſsit, licet ſtolidè de illis triumphum egerit. Tantum autem metum iniecerant, vt annua tributa iis Romani ſoluerent: quod Traianus indignè ferens, bellum contra eos mouit, omnium eorum, quæ Romani geſſere, maximum, cùm totæ vires orbis contra ſolos Dacos contraherentur, atque id eo duce, cui virtute & animi magnitudine parẽ vix inuenias inter Imperatores, adeò vt Daci quando in fatis eſſet vinci, nunquam clariùs aut illuſtriùs vinci potuerint, aut dedecore minore gentis fortiſsimæ. Priore bello Decebalus Rex imperata facere coactus eſt; at iterũ rebellione mota ſuperatus, & regia, & omni ditione exutus, ne in hoſtis poteſtatem veniret, mortem ſibi ipſe conſciuit: cuius regionem Traianus colonis eò deductis, ac opidis de nouo aut ſtructis, aut munitis, in prouinciam redegit. Maximè memorabile in illo ſecundo bello opus, pons fuit ſuper Danubio ingentibus impenſis extructus. Viginti ſtabant ex quadrato lapide pilæ, quarum altitudo centum & quinquaginta pedes præter fundamenta: latitudo ſexaginta: interuallum earum centum ſeptuaginta pedes cõtinebat; è quibus ſumptum & magnificentiam licet æſtimare. ſed vt hic magno animo hunc pontem, quo facilis Romanis ad Barbaros tranſitus eſſet, fecit; ita Adrianus fornices, relictis pilis, eſt demolitus; ne Barbaris ad Romanos perpetuus tranſitus daretur. At hæc, præterquam quòd à Dione expoſita ſunt, clariorem etiam habent in columna Traiani memoriam; cui non hæc modò, ſed ceterę etiam eius res geſtæ ſpirali progreſſu ſunt inſculptæ: quæ ſupra quadrata baſi erecta tota conſtat è ſingulis marmoribus in orbem integris, ac interius in cochlidẽ excauatis; quam non ſemel adſcendi, admirabundus tum generoſi illius animi, tum ingentis moliminis & admirabilis ex integris marmoribus ſubſtructionis. Dacorum lingua eadem erat quę Getarum: & Getarum quidem eadem quæ Thracum: & Dacis item & Getis amici Germani, quorum ope maximè nitebantur; vti Strabo libro ſeptimo prodit. Idem libro vndecimo Daarum meminit, dicens eos Nomadas olim vocatos, ſuo verò tempore Daas nominari, ac habitare ad læuam iis qui in Caſpium mare nauigant, ac eos Parnos cognomento dici: quo ſanè modo legendum, vt ex iis, quæ priùs ex eodem auctore citaui, manifeſtum; non Aparnos, aut Sparnos, vt vitioſè ſcriptum in codice meo reperio: atque hac quidem parte mare Caſpium freti potiùs formam, quàm pelagi habere; ac deinde poſt deſerta, quibus Daarum regio terminatur, ad

Hyrca-

Hyrcaniam in pelagus abire ad montes vſque Medorum & Armenorum, qui lunari ſua forma qua finiuntur, lunatum quoque maris ſinum includunt: cui quidem ſententiæ Antonij Ionckinſoni Angli deſcriptio, non male concordat, qui eadem forma mare illud depinxit, ob oculos ponere hac ætate volens, qua via Indicæ merces compendioſiùs in Moſcouiam, & hinc in ceteras regiones, quàm in Hiſpaniam, deuehi poſſint: & dicũtur quidem naues in illo mari ab Anglis nunc parari, quò diligentiùs & propiùs omnia cognoſcãtur. quæ res ſi bene cedat, fieri aliquando poſſet, vt Germani primam ſuam patriam reuiſerent, ac Nyſæos colles primæ vindemiæ cõſcios, poſt tot ſeculorum decurſum, iterum ſalutarent. Hyrcania enim ad Nyſæam vſque extenditur, vt Strabo ſcribit; quamuis alij eam ſeorſum ponant: ſed quia Hyrcaniam Oxo & Ocho irrigari addit, quorum Ochus per Nyſæam fluat; apertè conuincitur, Strabonem hoc loco cuiuſpiam ſcriptis deceptum, qui Hyrcaniæ nomine Daarum & Margianorum omnium regionem comprehenderit: quod in Bactrianæ quoque appellatione à quibuſdam fieri, modò oſtendi. Non parum certè laudanda Anglorum hæc diligentia, qua non certior tantùm locorum notitia, ſed ingens etiam nauigationis vtilitas poſſet acquiri: cùm Ariſtobulus etiam & Patrocles, & Eratoſthenes tradiderint, plurimas merces per Oxum in Hyrcanum mare deuehi, ac inde per Cirum ſubuehi, atque tandem in Euxinum deferri conſueuiſſe. quod ſi ita eſt, quanto faciliùs per Rha, ſiue Volgam latiſſimum flumen, in Moſcouiam, & inde in mare Germanicum merces Indicæ deportari poſſent; cùm inter mare Caſpium & Germanicum omnia plana ſint, & è Volga facilè in Duinam, vel Neruam, vel aliud flumen, onera traheis per hibernas niues celerrimè & minimo ſumptu deferri poſſent; à quorum oſtiis quotidie naues Antwerpiam appellunt? Hac via, aromata non ſolùm celeriùs & multo minoris ad nos venirent; ſed infinito etiam viuidiora & efficaciora, ſi ipſis illis credimus, qui de humida cæli conſtitutione omnia ad putredinem æſtiuis noſtris menſibus in India trahente ſcripſerunt; in quorum numero Luſitanus ille eſt, qui hac ætate medicinam illic facit, & de aromatis librum ſcripſit. Atque hæc quidem de Daarum prima habitatione. Quòd autem dixi, verſus Daicè pòſt migraſſe, præter ea quæ ex Herodoto adduxi, illud etiam nonnihil confirmat, quòd Arrianus, libro tertio de Beſsi fuga agens, Daas ad Iaxartem collocauit; Iaxartem Tanaim nominans de illorum conſuetudine, qui Alexandrum ad Tanaim vſque exercitum duxiſſe fabulantur: quod tamen ſic corrigit, vt duos hoc nomine

fluuios

fluuios faciat: alterum Iaxartem, quem Alexandri adulatores Tanaim vocarint; alterum, qui reuera Tanais eſt, Europam ab Aſia diſtinguens. Hac igitur via per vaſtiſsimá illá planiciem Nomadicam, quá hodie Tartari & Moſcouitæ tenent, eos credo paulatim in Europam veniſſe, vti ceteros Cimmeriorum colonos; ac tandem eam regionem occupaſſe, quam Romanorum tempore tenebant: quæ quamuis magnas paſſa ſit mutationes, hactenus tamen parte non parua ſui, linguam eandem habet, quam Saxones; quam alij antiquitatis huius ignari, à Saxonibus inuectam crediderunt: & vt ego non negem à Carolo Magno Saxones aliquos eò deductos fuiſſe, nó tamen credam, linguam hanc tum demum fuiſſe inuectam. Nec mirum Dacis Dacicæ linguæ adhuc manere vſum, cùm in Walachia Romanæ linguæ adhuc extent veſtigia, ab eo tempore quo Traianus in Daciam colonias duxit. Dedit hæc regio nobis cùm alias, tum hoc tempore grauiſsimi belli occaſionem, dum de ditione eius inter Chriſtianos principes controuerſiæ, armis, non rationibus, deciduntur: quibus Turcarum Imperator ſeſe immiſcens, Segeſtanam arcem omnium firmiſsimam, in poteſtatem redegit, ac vel in Italiam, vel in Germaniam, viam muniuit, non illam quidem ſibi, ſed ſucceſſori, niſi Deus auertat; eò quòd in hac victoria ſenex poſt omnes reges Europæ & Aſiæ ætate ſuperatos, extremum diem morbo clauſerit; hoc ipſo illuſtrior, quòd ad extremum vſque ſpiritum & arma tractarit, & ſummum Imperatoriæ dignitatis munus expleuit. Iornandes in Geticis Daciam ſua ætate à Gepidis poſsideri dicit, addens, hanc regionem è regione Mœſię (ſic enim Myſiam vocat) trans Danubium ſitam, montium corona ſic cingi, vt duos tantùm habeat acceſſus; vnum per Bontas, alterum per Tabas; vocarique, pro Dacia, à nouis incolis, Gepidiam; ab Oriente quidem Roxalanis; ab Occaſu Tamazitis; à Septentrione, Sarmatis & Baſtarnis; à Meridie, Danubio terminatam. Videmus hîc quò paulatim proceſſerint Gepidæ gens Gotica, & Roxalani: quo fit, vt plurimùm fallantur, qui de locis ipſis gentium veras appellationes colligunt. Dacia igitur à Dacis, ſiue Dais, nomen habens, dominos aliquoties, quemadmodũ ferè omnes Sarmatiæ regiones, permutauit: at hoc ſingulare habet, quòd in tanta vicinarum gentium permutatione, tertia adhuc ſui parte veterem linguam conſeruarit; quam eandem cum Saxonica eſſe, ipſemet ab anagnoſte illius nationis vernaculo iuuene, ſanè Gręcæ Latinæq; linguæ benè erudito, cuius opera in Hiſpania aliquantiſper vſus ſum, didici; qui falsò eiuſdẽ linguæ cauſam putabat, quòd crederet Carolum Magnũ gentem Saxonicam eò traduxiſſe, neſcius

qua

qua lingua olim Daci vſi fuiſſent. Scio equidem, valde olim, antè multò quàm Romani Daciam tenerent, in Pannonia ſuperiore vrbem fuiſſe, cui à Sacis nomen eſſet: verùm ignoro, à Sacis ne, an à Dais Sacarum mores aut militiam ſecutis, fuerit vltra Danubium meridiem verſus conſtituta. Ptolemæus eam Sacarbantiam vocat; quo in nomine Sacart, id eſt, Sacarum mores, aut indolem, naturamque habens. Bant autem quid ſit, in Brabantiæ nomine ſatis òſtendi. Fieri poteſt, vt à Tectoſacis fuerit conſtructa, iis, inquam, qui fortaſsis vnà in Aſiam non tranſierunt; vel ab aliis Gallis qui ſe Sacarum æmulos nomine ſuo iactarent. Porrò illud minimè negligendum, Dacis cum Saxſonibus non originem tantùm & linguam, ſed religionem etiam communem fuiſſe. Vtraque enim gens ſummo honore Mercurium coluit, quem Herman vocabant, quo communis omnium monitor notatur, vti latiùs in Deorum expoſitione docebo. Tacitus generatim ab omnibus Germanis Mercurium maximè coli tradit; ſtatuas tamen humani oris ſpecie Diis nõ fieri, ſed Deorũ nominibus ſecretum illud, quod ſola reuerentia vident, nuncupari. Lucos igitur & nemora, vt idem refert, conſecrant, & vt ego comperio, integras etiam vrbes Deorum nominibus appellant. Hinc igitur in Dacia Hermanſtat, id eſt Hermopolis, à Mercurio nomen duxit, præcipua totius regionis vrbs: cui in Saxonia Hermanſal accedere videtur: de quo temporum illorum barbaries nihil certi nobis reliquit, aliis Hermanſuel, aliis Hermanſal, ſcribentibus. Albertus Crantſius hanc inſcriptionem inuentam tradit:

Dux ego gentis Saxſonum, victoriam certam polliceor venerantibus.

Addit deinde hanc effigiem, vt toto corpore armatam dicat, dextra vexillum militare tenentẽ, cui roſa intexta, ſiniſtra Libram. Pectus ei inerme, præ ſe Vrſum tuliſſe. In clypeo Leonem fuiſſe. Effigiem totam ſtetiſſe in campo floribus luxuriante. Horum interpretationem bene frigidam adiecit. Nos totam hanc delineationem ſymbolicam eſſe dicimus, & nulli Deo peculiariter propriam ſuámue. Alludit nomen quidem ad Herman, ſed quæ adiicitur cauda, ſignificationis rationem penitus immutat. Hal & Sal pro eodem voces ſunt Cimbricæ, ſali ſignificando impoſitæ, ab Hal, id eſt, conſeruo; à quo fit ſal, quaſi To Hal, id eſt, ad conſeruandum. Hal autem olim in vſu fuiſſe, de opidis ad Salinas poſitis, & inde nomen adeptis, licet æſtimare. Eſt Hal inter Swatzum & Oenipontem ingenti ſalis monti ad radices hærens, vbi ſartaginibus ad viginti & ampliùs pedum diametrũ patẽtibus ſalis petra ſalſæ aquæ permixta, tum ad dulcedinem coquitur, tum ad augmentum. Eſt & Hal in

Saxſonia eandem nominis rationem habens. Hoc verò tempore Saſt & Sout magis eſt in vſu, ſicut pro Haſt, Haut; pro aſt, aut ferè pronunciamus. Permitterem Græcis & Latinis harum vocum natales, ſi etymō domi ſuæ, vel melius, vel par inuenire poſſent: quod cùm nequeant, fateantur primogeniam originem noſtratibus deberi, qui Salem à conſeruando dici intelligunt. Hinc igitur mox elucеſcit, cuius rei teſſeram & ſymbolum in ſacris ritibus gerat. Chriſtiani pueris quos baptizaturi ſunt, ſalem in os indunt, ſapientiæ ſalem ab ipſis accipi iubentes; quo ſignificant conſeruationē hominis, atque eius ſalem in ſapientia conſiſtere. Precantur igitur hoc ſuo ſymbolo, vt Deus ſapientiam eis largiatur, cuius ſupremus apex eſt, vt Deum ſapiant atque cognoſcant, cuius ſolius intuitu homo conſeruatur. Hinc Moſi Deus præcepit in hanc formam: Quicquid obtuleris ſacrificij, ſale condies; nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatione offeres ſal. In Numeris item Aaron alloquens, pactum ſalis ei, & filiis eius ſempiternum eſſe dicit. Chriſtus verus ſal, & vera patris ſapiētia, Apoſtolos ſuos dixit eſſe ſalem terræ; eò quòd per eos ſapientiam ſuam mundo largiturus eſſet, per quam omnes ſeruarentur ad vitam ſempiternam. Bene autem ſalem pacti ęterni vocauit, eò quòd illo ſignificaretur ſapientia & verbum patris incarnandum, quo homines ſeruandi eſſent, quod Deus Adæ promiſit, dum fore dixit, vt ſemen mulieris cōculcaret caput Draconis. Pactum igitur illud & fœdus quod Deus cum homine ſerpentis fraude decepto ſanxit, ſale notabatur: eò quòd illo ſolo, perinde atque ſale quodam diuinitatis, hominē ab omni corruptione, cui per peccatum obnoxius erat, ſaluum redditurus eſſet. Per ſapientiā igitur crucis ſuæ ab interitu nos liberaturus, voluit in omni ſacrificio ſalis hanc teſſeram adhiberi; vt intelligeretur non è nobis, ſed aliunde; ab eo nimirū, cui ſacra faciebant, conſeruationem corporis & animi pendere; atque ab illo ſolo ſapientiam nobis eam infundendam, qua ſalutem conſequi poſſimus, eamq; eſſe ſalem fœderis ſempiterni. Admiranda myſteria ſub exigua recula & vbiq; obuia, & nunquā non neceſſaria, contineri videmus: quę ſignificantiſſimè lingua noſtra tribus litteris expreſſit, dum ſalem à conſeruando, per excellentię figuram, nominauit. Non immeritò igitur baptizādis exhibetur, quò huius fœderis, huiuſque ſapientiæ, per quam ſolam, effugere poſſumus corruptionē, omnes adſtantes recordentur, & ipſi tandem, cùm adulti fuerint, cogitent, ſe cum illo vnitos eſſe, cuius ſolius ope ſalutem obtinere poſſint. Hinc illud eſt, quòd pactū conuentionemq; cum aliquo inituri, ſalem deguſtare ſolent: eo innuentes, ſe, quæcunque dixerint pepigerintque, ſeruaturos eſſe, non aliter atque ſi ſale eſſent condita.

Ex eodem fonte manat, quòd Salt, ſiue Saut, ſiue Solt, vti plerumq; ad ambiguitaté vitandam dicimus, pro ſtipédio ponatur; quo milites obligátur, vt memores ſint, ſe illud accipere, quò firmam incorruptáq; fidé ſeruare teneantur, quaſi incorruptibili fœdere ducibus ſuis deuincti. Antiquitus tamé nõ tã ſtipédiũ ſpectabatur, quàm fœdus ſale conſignatũ: quod tã ſanctũ habebatur, vt ij, qui ſic inter ſe cõueniſſent, omnia, quę ad vitę ſiue cõmoditates, ſiue pericula pertinerét, cõmunia exiſtimarét. Sed quia raritas permagna eorũ eſſet, qui cõfœderationé eiuſmodi cũ principibus inire vellét, cœpit ſtipendiũ ſalis locũ implere, ita vt nomé quidé ſit conſeruatũ, ſed immutata ratio paciſcédi. Qua de re facile eſt videre, quàm verè Cęſar de Soldurijs ſcripſerit; quod neſcio, an à quoquã hactenus ſit intellectũ. Atque, inquit, in ea re omniũ noſtrorũ intentis animis alia ex parte opidi Adcantuannus, qui ſummã imperij tenebat, cũ ſexcẽtis deuotis, quos illi Soldurios appellãt: quorũ hæc eſt cõditio, vt omnibus in vita cõmodis vnà cũ his fruãtur, quorũ ſe amicitię dediderint, ſi quid iis per vim accidat, aut eundé caſum vnà ferant, aut ſibi morté cõſciſcant. Neq; adhuc hominũ memoria repertus eſt quiſquã, qui eo interfecto, cuius ſe amicitię deuouiſſet, mori recuſarit. Hãc fœderũ amicitiæq; incũdi ritum pleriq; omnes parũ animaduertentes, mirãtur, quî factũ ſit, vt Cæſar ita deuotos, Soldurios dixerit Gallis vocari; cũ Soldurij illi ſint hoc tépore, qui ſalario conducuntur: quod vox ipſa cõpoſitionis ſuæ ratione apertè declarat. Accepit igitur ſtipendiũ militũ ab hac antiqua cõſuetudine honeſtiſsimũ nomen; quo cõmonentur, haud ſecus ſe Duci obedire debere, ac ſi ſalis fœdere deuoti fuiſſent. Crediderim itaq; à priſcis Cimmeriis, apud Romanos etiã nomé ſalarij ab hac origine fluxiſſe; ac tandé corruptis hominũ moribus, & amicitia & ſincera fide exulantibus, cœpiſſe prouerbio iactari; nemini fidendũ, niſi cum quo modiũ ſalis abſumpſeris: quaſi diceretur, nulla pacta, nulla fœdera ſatis firma eſſe, quamuis ſale ſint ſancita. neque enim parum ſalis ſufficere, ſed integrum modiũ cum eo priùs edendũ, cui fidem ſis adhibiturus. Quod prouerbiũ, quia Græcis etiã vſurpatum eſt, antiquum eſſe reor, & ab illa, quã dixi, priſca cõſuetudine deductum; ad quam dũ refertur, non paulo plus ſalis mihi videtur continere, quàm dum ſimpliciter intelligitur de temporis diuturnitate. Hæc ergo ſalis ſignificatio, cùm apud omnes, tũ maximè apud Cimmeriorũ colonos, ſacroſancta ſemper habita eſt, adeò vt hactenus, dũ quippiã ratũ eſſe volumus, aut in ſocietatem quãpiam cooptari, ſalem edamus, quaſi eo omnia ſalua fiant atq; confirmẽtur. Quãobré ſalé in mẽſa caſu euerti ac diſsipari, inauſpicatũ habetur; eò ꝙ portendere vi-

deatur eorum qui adſunt, amicitiam & fidem nō diu conſtaturam: quam rationem non opinor à multis hactenus obſeruatam fuiſſe. Quia enim Sal à conſeruando dicitur, nec poteſt homo citra hanc cum aliis coniunctionem vitam tueri; voluerunt priſci amicitiæ fœderumque ſalem ſymbolum habere. Hermanſſal igitur ad verbum, publicum communemque virorum ſalem nobis ſignificans; quid aliud ſibi vult, quàm in fida ſocietate hominum inter ipſos omnem & communitatis & ſingulorum conſiſtere ſalutem? Et quia ad hanc firmam ciuium vnionem magna opus eſt prudētia, fit vt ſal alterum rurſus ſignificatum habeat apprime ad ciuitatem gubernandam cōſeruandamque neceſſarium. Qua enim re magis opus eſt ad publicam ſalutem, quàm ſapientia; cuius officium eſt omnia diſponere & ordinare, quam ſale quoque notari oſtendi. Effigies igitur hæc hieroglyphica diligenter omnibus intuenda erat, quando nomine ſuo ſe publicam virorū conſeruationē cōtinere profitebatur. Quia ergo tota armata erat, oſtendebat nullam pacē, nullā tranquillitatem tantam eſſe, quin ſemper arma ſint in promptu habēda, & eam ciuitatē felicem cenſeri, quæ nunquam curam armorum deponat, ſed ſemper ad defenſionem ſit parata, ſiue pax ſit, ſiue bellum. Pectus inerme erat, quo animus imperterritus indicaretur; quod Vrſum præferens, notabat, eo nos animo eſſe debere, vt non ſolùm ſæui contra hoſtes, ſed aſtuti etiam eſſemus; quòd Vrſi contra Tauros pugnaturi ſupini iaceant, ac eorum, dum trudere nituntur, cornua apprehendant, atq; ita validam belluam proſternant. Deinde, vt Vrſi ſunt ſæuiſſimi contra hoſtes, ita catulos ſuos mirum in modum amant; & quod imperfectum in eis eſt, dum in lucē veniunt, lambendo & fouendo corrigunt: quod item ciuibus cum omnibus, tum maximè optimatibus imitandum, vt ſæuitiam contra hoſtes, amorem erga ſuos, & omnem iuuandi diligentiam exhibeant. Multa ſunt quæ in hac fera ſymbolicôs conſiderari poſſunt, ſed nihil æquè atque hæc duo; amor erga catulos, & ſæuitia contra hoſtes, quam ingenio & ſolertia iuuant. Nō eſt tamen illud etiam negligendum, quòd pectori potiùs quàm capiti Vrſum additū videamus, quo moneremur, virorum fortium eſſe, pectore, nō ore, ſæuire. In Vrſo enim horrida illa & continua, dum iraſcuntur, vociferatio, quam ſæuitiam propriè nominandam quidā arbitrantur, homines magnanimos minimè decet; ſed contrà os comprimere, & pectore imperterrito in hoſtem ferri, ſic tamen, ne vrſinę aſtutię immemores ſimus. Clypeus Leonem habebat, ſignum maximi & regij animi: quod apertius eſt quàm vt multis ſit explicādum. Haſta cum vexillo, quod multis faſciis ſiue tæniis conſtat, oſtē-

dit

dit ciues omnes vnanimes & colligatos inter ſe eſſe debere, & hoſti oſtentare; haſtam ſe habere ad pugnandum, & vittas haſtæ alligatas: quibus ſignificent, ſe homines eſſe ad ſanctam amicitiam & firma fœdera incunda, ſi iniuriis ſuperſedeatur; & ſiquid damni acceptum, id reſarciatur. Sed de vexillo militari Cimbrorum ſigno, in Brabantiæ nomine plura memini dixiſſe. Quod autē dixi de amicitia ineunda, id clarius Roſa, quæ in vexillo erat ſignata, indicabat: quæ quia Veneri ſacra eſt, ad amorem inuitat. Neque enim cum vlla gente ſic bella gerenda, vt nullus aditus ad pacem detur: immo contrà, virorum fortium eſt, omnes, quoad eius fieri poteſt, ad æquabilem amicamque ſocietatem vocare; nec alia de cauſa bella geruntur, quàm vt amoris & pacis vincula inter homines redintegrētur. De Roſa in Antwerpianis inſignibus, locus erit amplius diſputandi: hîc ſatis eſto, Venereum hunc florem pacem amoremque notare, quibus totius hominum vniuerſitatis venuſtas continetur. Siniſtra lancem tenebat, clariſſimum iuſtitiæ indicium, qua opus eſt nō ſolùm ad pœnas malorum, & bonorum præmia in ciuitate diſpenſanda, ſed ad omnem etiam rerum permutationem, tum inter ciues, tum inter hos & exteros omnes. Ad hanc conſeruandam, arma totius corporis, & haſta quam dextra tenet, magno animo ſunt conferenda: quoniam citra illam nulla Reſpublica pacem tranquillitatemque poſſit tueri. Bene itaque militaris labor dextra parte, vnde motionis eſt principium, ſignificatur: ſiniſtra verò, in qua quietis ſedes, ad quam motio tendit, iuſtitię teſſeram præfert; propterea quòd omnes conatus, omne ſtudium, omnes bellorum motus ad iuſtitiam & æquitatem, tanquam ad finem ſuum, tēdere oporteat. Porrò tota hæc imago in campo omni florum genere ridente poſita cernebatur: quo nō aliud denotatur, quàm eam ciuitatem eamque regionem florere, in qua diligenter omnia, ſymbolis his indicata, obſeruantur. Non indigna ſanè effigies Sagarum ſobole: quam equidem vellem non à Saxonibus tantùm, ſed ab omnibus Chriſtianis accuratè conſiderari; quò intelligerent omnem bellicum apparatum ad iuſtitiam, nō ad tyrannidem, referendum: & tum demum, cùm iuſtitia & æquitas inter principes & ſubditos ſeruabitur, Rempublicam Chriſtianam florere poſſe. Hermanſal igitur dicitur ab Her quod commune & publicum ſignificare, alibi quoque docui: & Man voce nota; & Sal, quo id ſignificatur, quod conſeruat. Hinc Antwerpiæ Sal quæuis domus vocatur, in qua merces plurimorum ſeruātur. Hinc Sal & Sal pro Sale, quòd eo carnes & alia hominis alimenta conſeruentur. Hermanſal ergo, eſt communis virorū conſeruator,

vel communis hominũ ſal: quia hac Hieroglyphica figura, ea monebãtur, quæ ad publicam ciuium ſalutem erant neceſſaria; quæ de ritu priſco loco Hermæ poſita, tandem in veſanam ſuperſtitionem eſt conuerſa; vti in aliis eti am quibuſdam Hieroglyphicis videmus eueniſſe, quæ ad commonendum duntaxat confictæ, ab imperitis hominibus, vel auidis lucri impoſtoribus, ad falſam & impiam religionem ſunt detortæ. Neque igitur Mars eſt, neque Mercurius, ſed idolum vel ex errore, vel ex impoſtura natum, dum maiorum hieroglyphica monita, aut non intelliguntur, aut fraude ſacrilegorum lucrionum, vt digno nomine Pſeudierophantas appellem, in fœdam & anilem ſuperſtitionem trahuntur. Crantſius Gallos accuſat, quòd Germanicæ linguæ imperitia dictionem hanc ita perturbarint, vt à ſe non intelligatur. Addit tamen eſſe, qui ſtatuam publicam interpretentur; atque hinc coniicit Hermanſuel dicendum: quo clarè demonſtrat, ſe linguę ſuæ nihilo Gallis, quos accuſat, eſſe peritiorem. Ignorat enim Her, publicũ communeque ſignificare, ac hinc exercitũ Her dici; & publicam viam Her-bay; & ducem communitatis Hertog; & communem in domo ad ignem locum Hert; & Heraſt, & Herman, & Heer, & Herculem, & Heram ab eodem deriuari, vt alibi docetur. Putauit itaque Hermæ & aliorum Deorum nomina Saxſones à Romanis tempore Druſi didiciſſe, quaſi antè ſine Diis & eorum nominibus fuiſſent. Nos contrà demonſtramus, Romanos à Cimmeriis Saxſonum parentibus nomina Deorum habere, neque domi ſuæ vllam ſanam interpretationem inuenire; cùm de noſtra lingua proprietates ſingulorum in ipſis nominibus audiantur. Ridiculus etiam eſt Munſterus, qui opida, quibus à ſalinis Hal nomen eſt, credit à Græcis id emendicaſſe: ſcilicet Saxſones, Sueui & Oeni in Alpibus accolæ, Græcos conſuluerunt, quî opida eſſent à ſalinis nominanda. Interrogentur potiùs Græci, qua ratione ἅλς pro ſale dicant, & quicquam adducant quod tam ſolidum tinniat, quàm etymologia, quæ conſeruandi vim noſtratibus expreſsit. In linguæ Cimbricæ ſiue primæ artificio in poſtulatis ſiue ǫtematis mihi ſumo, quando eadem vox in diuerſis linguis reperitur, eam illius eſſe propriam & germanam, in qua ratio rei ſignificatæ naturam optimè explicãs inuenitur. Hal igitur noſtras eſt, nec ſal magis Romanorum, quàm Hal Græcorum, cùm apud nos, non apud Romanos, natura ſalis & eius vſus hac voce clarè exprimatur. Agnoſcant igitur Saxones nunc tandem ſalem ſuum, quo maiores communem omnium ſalutem putarũt cõtineri: non aliter atque Chriſtiani, inſpecta Chriſtophori imagine, conſeruationem ſibi per eam diem pollicentur:

nec

nec id falſo; ſi quæ ſignificantur, ea diligenter & animo reuoluant, & opere præſtent. Siue verò publicum hominum conſeruatorem, ſiue publicum hominum ſalem, cùm vtrunque poſsis, interpreteris; nihil refert; niſi quòd ſymboli naturam magis ſapiat, ſi poſterius ſequaris, atque ab eo ad prius collectione pergas. Quòd verò pullum equinū atrum pro inſignibus, Saxſonum duces antiquitus ferrent, id non vnam videtur habere rationem. Virgilius canens:

Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert.

Et alibi:

Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

ſatis indicauit cuius rei ſignum equus eſſe poſsit: quod tamen clariùs libro primo Æneidos exponit, dum caput equi, vt ſignum, interpretatur:

Lucus in vrbe fuit, media lætiſſimus vmbra,
Quò primum iactati vndis & turbine Pœni
Effodère loco ſignum, quod regia Iuno
Monſtrarat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, & victu facilem per ſecula gentem.

Verùm quò locus hic facilius intelligatur, non erit abs re, Seruij commentationem adſcribere, cuius hęc ſunt verba: Hiſtoria hoc habet, quam more ſuo Virgilius per tranſitum tangit. Dido, cùm tranſiret per quandam inſulam, Iunonis illic accepit oraculum, & ſacerdotem eius ſecum abſtulit, cùm ei parum crederet promittenti Carthaginis ſedes: quò cùm veniſſet, ſacerdos elegit locum faciendæ vrbis: quo effoſſo, inuentum eſt caput bouis: quod cùm diſplicuiſſet, quia bos ſemper ſubiugatus eſt, alio loco effoſſo caput equi inuentum placuit; quia hoc animal, licet ſubiugetur, bellicoſum tamen eſt, & vincit, & plerumque iugum ſubiens concordat. Hæc ille. Idem Virgilius latiùs explicat, dum primùm Æneæ ſocij Italiam viderent:

Iamque rubeſcebat ſtellis aurora fugatis,
Cùm procul obſcuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto ſocij clamore ſalutant.

Deinde cùm proras terræ applicuiſſent, omen rerum futurarum ſic Æneas exponit.

Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campos latè, candore niuali.
Et pater Anchiſes: Bellum ò terra hoſpita, portas,
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.

Sed

Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & frena iugo concordia ferre,
Spes eſt pacis, ait.——

Quis apertius clariuſque equi ſymbolum deſcribere queat? Sed quò coloris etiam ratio habeatur, ex eodem Poëta, alia ex Georgicis audienda.

Continuò pecoris generoſi pullus in aruis
Altiùs ingreditur; & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti,
Nec vanos horret ſtrepitus. illi ardua ceruix,
Argutumque caput: breuis aluus, obeſaque terga.
Luxuriatque toris animoſum pectus. honeſti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis
Et giluo.——

Bene igitur albos equos ſignum pacis poſt bella futuræ, Anchiſes dixit: eò quòd ille color eorum ſit equorum, qui animis non ſunt tam generoſi quàm ceteri, atque ita bellũ quidẽ portendant, ſed tale, vt Itali in eo ſint à Troianis ſubiugãdi. Saxones igitur nigrum ſibi pullum ſumpſerunt, quàm longiſsimè ab albo remotum, vt docerent, ſe animoſiſsimos & bellatores fortiſsimos eſſe, & difficillimè frena & iugum admittere. Videmus enim nigros equos, ſi nulla alba nota inſigniantur, ferè indomitos manere. Spadices & glauci, quia nigredinem, albedini ſic habent admiſtam, vt nigredo ſuperet, à Virgilio laudantur illi quidem ad vſum, quia faciliùs domari queãt: ſed ad generoſum animum & freni impatientem ſignificandũ, commodior teſſera fuit, pullum nigrum in clypeo geſtare. A nigro glaucus non multum differt. Nam mare aliâs cæruleum, aliâs glaucum, aliâs nigrum vocatur. Theocritus:

Τὰν γλαυκὰν δὲ θάλασσαν ἔα ποτὶ χέρσον ὀρεχθεῖν. *id eſt,*
Interea glauci feriant ſine litora fluctus. Horatius:
Æquoris nigri fremitum & trementes
Verbere ripas. Homerus:
Τοὶ δ' ἐπὶ θινὶ θαλάσσης ἱερὰ ῥέζον
Ταύρους παμμέλανας ἐνοσίχθονι κυανοχαίτῃ. *id eſt,*
——*Sacrificant tauros in litore nigros*
Quaſſanti terram Neptuno Cyanochetæ.

Cyanochętæ autem Didymus interpretatur, μελανοχρῶτι: addens propter nigrum maris colorem, qui de profunditate exiſtit, tauros

nigros

nigros Neptuno immolari. Vicinus igitur glaucus eſt cyaneo, & cyaneus nigro, cùm iratum mare glaucum, cyaneum & nigrum vocari videamus. Niger igitur longiſsimè ab albo abſit, proximo gradu cyaneus, tertio glaucus. Pauſanias in Atticis ob eam cauſam Palladi glaucos oculos tribui ait, vt Neptuno, à quo genita eſt è Tritonide palude, ſimiles habeat: & Cicero cæſios Mineruæ, Neptuno cæruleos tribuit, vt hinc colligatur, proximos hos colores eſſe, atque ad nigrũ accedere, alterũ tamẽ altero propiore interuallo abeſſe. Æthiopes Calaber libro ſecundo Paralipomenôn Cyaneos vocat.

Μέμνων κυανέοισι μετ' αἰθιόπεσσιν ἀνάσσων. *id eſt,*

Memnon Æthiopum regnator cæruleorum.

Eodem modo in carmine Sibyllino apud Politianum in Miſcelaneorum capite quinquageſimo octauo, ni fallor, αἶγας κυανέας, id eſt, capras cęruleas, pro nigris poni videmus Pindarus Palladem κυαναῖγιν παρθένον vocat, id eſt virginem ægida cęruleam habentem, ad oculos, vt videtur, alludẽs. Virgilius igitur glauco colore videtur proximos etiam comprehendiſſe, nec equos cæruleos & nigros excluſiſſe, quos ſcimus omnium eſſe bellicoſiſſimos, atque idcirco hunc colorem Neptuno placuiſſe, qui cũ equa Erichthonij rem habiturus, ſe equo cærulei coloris ſimilem fecit. Quo quid aliud Poëta voluit, quàm hunc colorem ita Neptuno, equorum domino & datori, arridere, vt ſi ſe ipſe in equũ admiſſarium mutare vellet ad generoſam ſobolem excitandam, eum potiſsimum ſibi aſſumeret. Hac igitur ratione nigrum equum Saxſonibus inſignium loco acceptum credo: quem, poſtquam à Carolo domiti eſſent, ac iugo Chriſtiano ſubiecti, in album commutarunt: quo oſtenderent, ſe ſuperbiam peruicacem, & effrenem licentiam, qua perpetuò recalcitrabant, nec rectorem ferebant, moderari velle; ſic tamen, vt generoſum animum & eius ſymbolum retinerent, ſed mutato colore, temperatiores ac faciliores ad regendum ſe fore pollicerentur. Atque hæc quidem ſit de Maronis ſcriptis interpretatio inſignium; ad quam, quæ de colore addidi, ad loquendi apud Poëtas morem referantur, qui vicinos colores frequenter confundũt. Sed vt certiùs, quod de diſcrimine dixi, conſtet; conſulẽdus Ariſtoteles libro De generatione, ſi rectè memini, quinto: vbi oculos nigros eorum eſſe dicit, quibus in iis multus & profundus eſt humor; cæſios, quibus parum humoris: perinde atque in mari, quantũ eius perſpicitur, cæſium; quantũ minus perſpicitur, aquinum; quantum præ alto gurgite, quaſi in obſcuro deliteſcit, nigrum. Principium igitur nigredinis ex albo cæſium ſuccedit, inde

Biſſenos pullos diti peperere patrono:
Quæ per agros celeres ſaltus ſiquando tuliſſent,
Per ſummos culmi curſu pendente volabant
Fructus, nec pedibus confringebantur ariſtæ:
Quod ſi ſaltarent per dorſa immania ponti,
Radebat ſummos cani ſalis vngula fluctus. Imitatur hunc locum Ouidius de Hippomane & Atalanta currentibus agens:
Signa tubæ dederant, cùm carcere pronus vterque
Emicat, & ſummam celeri pede radit arenam.
Poſſe putes illos ſicco freta radere paſſu,
Et ſegetis canæ ſtantis percurrere ariſtas.

Seneca de ſumma celeritate, quæque nullius alterius tardioris collatione celeritas ſit, ſed per ſe ſumma, hæc carmina de, neſcio quo, Poëta citat, quæ videntur de Atalanta ſcripta fuiſſe:
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hos verſus, quiſquis ille fuit, ex Homero ſibi mutuatus eſt de Erichthonij equabus, quæ modò recitaui, canente. Summa ergo hominis celeritas meritò illius iumenti figura notatur, cuius ope homo celerrimè fertur. Quemadmodum autem Græcis placet, equum à volatu pedum ſua lingua dici; ita inter alia nomina, quibus Cimbri equum ſignant, maximè illud commune eſt equo hominem portanti, quod à celeritate ducitur. Ros enim exiguo ſoni quadrati in rotũdum deflexu, à Ras, quod eſt celere, deriuatur; à quo etiam Rus fit, ventorum vehementi & procelloſo impetu ſpirantium proprium. Summæ itaque in hominum actionibus celeritatis indicium equus præ ſe fert, & is maximè, cui color is eſt qui ſolet eſſe generoſiſsimis. Ad immenſum excreſceret oratio, ſi omnia, quæ huc ſpectant, adducerẽ; cùm alioqui ſatisfeciſſe videar, ſi ex clariſsimo Poëtarũ illud ſententiæ meæ teſtimonium habeam, quo ſummã celeritatẽ Seneca dixit notari, illos verſus adducens, qui de eodẽ Homeri fonte profluxerũt. Sed quid, dicet aliquis, cur nõ ceruum potiùs ad celeritatẽ ſignandã pinxerit? Celerrimus ſanè eſt ceruus, nec minùs celer lepus; ſed vterque ad fugiendum, non ad pugnandum, celeritate ſua vtitur. Sacæ ſeſe Achilli ſimiles non fugaci alicui homini monſtrarunt, cùm equũ pingerent, celeritatẽ ſimul & generoſum in bellis animũ eadem nota ſignificãtes. Nullo epitheto Homerus Achillẽ lubẽtiùs ornat, quàm

eo quo celeritas pedum explicatur, non illa quidem ceruina, ſed tali, quali generoſus equus ad bella natus excellit. Tectoſaces Sacarum item, vt oſtendi, legitima ſoboles, pulcrum ſibi putarunt, ſi Volcas ſe nominarent: & aliis eiuſdem etiam generis honorificus titulus videbatur, ſi Trocmi vocarentur; vtroque nomine celeritatem indicante. Eſt igitur veriſimile, Saxſonibus generoſum pullum ad eãdem denotandam, pro inſignibus tum fuiſſe, cùm veteris adhuc diſciplinæ hieroglyphicæ veſtigia manerent: quam pòſt Heraldi, naturæ rerum & priſcæ artis ſymbolicæ non ſatis periti, non ſolùm immutarunt & corruperũt, ſed etiam ad, neſcio quas, notas frigidas tranſtulerunt. Manent tamẽ adhuc in coloribus, & quibuſdam aliis ſignis, artis quædam reliquiæ: de quibus alibi fortaſſe quædam erunt dicenda, dum vetuſtiſſima Antwerpianorum inſignia pleniſſima myſteriorum, quibus tota politica ſcientia continetur, enucleabo. Sunt alia in equo ſignificata; quæ, ſi prolixiùs ſigillatim explicem, plus fortaſſe tædij quàm voluptatis ſint allatura: qua de re omittenda exiſtimaui. Inſignia, quibus nunc Saxſones vtuntur, quia multo poſteriùs ſunt de recentiore Heraltorum ritu aſſumpta, hoc loco nihil dicendum; cùm hic antiquitates duntaxat ex profundis & abditis priſcæ diſciplinæ fontibus hauriamus: quas ſi gratas fuiſſe ſenſero, & Deus vitam & ociũ ſuppeditet, licebit & illa poſteriora in hiſtoria quam cogito, quamque in aduerſarijs habeo, illuſtrare; quæ ſic cum Marchionum noſtrorum rebus geſtis ſunt connexa, vt nec Pipinorum, nec Martelli, nec Caroli eximia belli decora deſcribi poſsint, vt illa non ſimul exponantur. Extant & alia Saxſonum vetuſta quędam in quorundam libris monumenta: inter quæ commemoratur Iouis ſtatua, è cuius ore altera parte fulmina, altera tonitrua conſurgunt; hinc Apolline, Mercurio, Neptuno, Marte, Vulcano, Plutone; inde Iunone, Cerere, Venere, Minerua, Diana, Veſta aſtantibus. Hunc autem Iouem Hammonem ſuſpicati, nomen ab eo Hamburgo datum credunt: quòd in ea vrbe hæc effigies ad Caroli vſque ætatem, à quo ſit euerſa, manſiſſet. Hammonis equidem nullum apud Cimmeriorũ colonos cultũ fuiſſe, ſatis ſcio; atque idcirco neque vrbi inde nomẽ datũ: quæ qua de cauſa Hamburg ſit dicta, non facile ſit in tanta ſcriptorũ inopia explicare. Saxo ab Hama quodã pugile, quem Starcarterus illic deuicerit, vocatam dicit, ſed eam fabulam pluſquam anilem mihi non perſuaſit. Ham, vt alias partes aliquando molis alicuius tibariæ ſignat; vt dum dicimus Boter-ham, quo pars panis inducto butyro ſignificatur: ita pernis ſalitis & fumo ſic-

catis, ob excellentiam maximè frequentiſſimeque nomen hoc eſt attributum. Quamuis igitur omnes cibariæ molis partes ſignificet; de porcina tamen carne maximè eſt in vſu. At nulla gens eſt, quam equidem noui, apud quam carnis porcinæ infumatæ plus abſumatur, quàm in illa inferiore Saxoniæ parte, in qua Hamburgum princeps & antiquiſsimum opidum fuiſſe ex Caroli hiſtoria ſatis eſt apertum, qui totius Septemtrionalis & Tranſalbianæ Germaniæ metropolitanam hîc ſedem collocauit. Suſpicor igitur hîc olim celeberrimum ſalſamentorũ & carnis porcinæ fumo duratæ emporium fuiſſe: atque hinc omnes Saxſones maritimos & inſulares, & vicinos etiam populos litorales, nauibus ſuis, quibus mare infeſtum plerumque habebant, comeatum, & cibaria ad diuturnas nauigationes neceſſaria petiuiſſe: quæ quòd carne porcina infumata, quam huc vndique venalem finitimi portabant, maximè conſtarent, locum huius mercatus Hamburg nominarunt, id eſt, opidum pernarum ſiue petaſonum, & ceterarum porci partium ſale fumoque ad longos vſus conſeruatarum. Qui regionis illius naturam, & viuendi conſuetudinem, & ſitum Hamburgi norit; atque ea ad antiquas Saxſonum & Francorum, qui vicini erant, piraticas & alias nauigationes contulerit; non dubito, quin ſtatim huic meæ coniecturæ ſit aſſenſurus. Sit igitur Hamburgum à mercatus hoc genere nomen ſortitum; nec vel idolum Hammonis agnoſcat; vel deliram & veternoſam fabuloſi hiſtoriographi fabulam de Hama deuicto admittat. Verùm quod Cranſium mouit, quò minùs crederet horũ Deorum, de quibus dixi, notitiam Saxſonibus fuiſſe, id planè friuolum eſt; tametſi prima fronte fortaſſis arrideat. Sed caret, inquit, apud me fide fabula huius ſubuerſionis (loquitur de ſubuerſione idoli, à Carolo facta.) Nec enim crediderim tantũ fuiſſe eruditionis ea tempeſtate in ea gente, vt pręcipua Romanorum numina haberent comperta in regione Tranſalbina. Errat Crantſius, & quotquot hactenus idem arbitrantur, dum putat horũ cùm nominũ, tum Deorum originem à Latinis aut Græcis petendam; cùm dilucidè & perſpicuè in iis, quæ de antiqua religione in commentariis habeo, demonſtrem, omnia hæc vocabula Cimbrorum vernacula eſſe, & iis clarè cuiuſque numinis naturam & proprietatem deſcribi; quam fruſtra Latinus in iis de ſermonis ſui fontibus inueſtigaret. Iupiter enim cõpoſitum è Cimbro & Latino, qua parte noſtrum eſt, perpetuum rerum vigorem notat. Iuno perpetuam ei adhærentem neceſsitatem. Apollo vim omnia è tenebris ducentem. Mercurius, cogitandi con-

IOAN. GOROPII BECANI

GOTODANICA.

LIBER VII.

DVOS ITAQVE NVNC POPVLOS, præter Suebos, è primis Cimmeriorum ſedibus in Europam tranſiiſſe tradidi, penes quos in hunc vſque diem Cimbrica lingua manſit; tametſi hac ætate ſedulò operam à pleriſque dari videam, quo ſuperioris linguæ ſibilos & aſperitatẽ quam proximè veluti quidam ſimij, aut potiùs graculi aſſequantur: quod dum faciunt, vtriſque & Cimbris & Allemanis ridiculos ſe præbent, & ſæpe neque ab his, neque ab illis ſatis intelliguntur. Inter hos primos videmus eam contentionem virtutis officiorumq́ue fuiſſe, vt alteri nomen à conſecratione notitiaq́ue cauſarum ſumptum, placeret; alter non à benedictione, nec à notitia cauſarum, ſed à cognitione factorum, & rebus egregiè gerendis nuncupari vellet. Pòſt verò labentibus annis, & vnà labentibus hominum moribus, cùm rurſus colonia deduceretur, nomẽ ea ſibi vindicauit ab alio longè fine, quàm is eſſet, à quo vel Sacæ vel Daci vocabantur. Nam videntes non alia cauſa domo ſe & è patria commigrare, quàm quòd bonorum ea minùs quàm omnibus ſatis eſſet, ſuppeditaret: poſteros ſuos diligenter monendos nomine ſuo putauere, ſemper omni ope ad id incumbendum, quò bona accumularent; ne rurſus aliqua domeſticę copiæ penuria, aliò ſe transferre cogerentur. Ad hoc verò ſignificandum, non aliud commodius fuit nomen quàm Maſſagetarum, ſi ad ſcripturam germanam & pronunciationem primogeniæ originis vernaculam reuocetur. Maſſanguetey enim ad ſingulas litteras expreſſum, idem notat quod Latinus diceret, Accumula citò bona ſiue diuitias. Guet enim ſiue goet, eodem modo quo Latini bonum, vſurpamus, tum pro verè bono, tum pro bono opinato, cuius complexu diuitiæ cõtinentur, quamuis neque bonæ, neque malæ ſint ſuaptę natura, ſed tales dicendæ, quales eas quiſque ſibi præſtat ſiue bonas, ſiue malas. Mas enim vocabulum eſt noſtras, vnum ex illorum numero, quæ conuerſa id ſignificant, quod ad id, quod recto ordine notabatur, abſoluendum, eſt ne-

ceſſarium. Cùm enim Mas A breui finis ſit & ſcopus eorum qui bona congregare nituntur, tametſi nec vltimus ſit, nec eſſe debeat: atque vbi ea conſecuti homines fuerint, quietem ſibi pollicentur, veluti fine ſuo potiti: prudenter admodum nominis fabricator ſic ſcripſit, vt à ſiniſtris lectum; cumulum bonorum notaret; à dextris verò, iter ad bonorum accumulationem; eò quòd in dextris motionis ſit principium, in ſiniſtris quietis. Nam Mas eſt cumulus: Gan verò idem eſt quod vnum alteri iunctum. Habemus igitur tribus litteris non parum ſententiarum comprehenſum, quibus ad externa bona acquirenda plurimum adiuuamur. Nam & illud monemur, opus eſſe quædam coaceruare, quibus proſpectum nobis ſit contra venturam neceſſitatem; & alterum, quinam eò ſimus peruenturi, vt hunc bonorum cumulum habeamus; ſi nimirum paulatim vni alterum iungamus, quod Heſiodus quoque his verſiculis præmonſtrat:

> Εἰ γὰρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο,
> Καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.

Quos ſic ad verbum faciam Latinos:

> *Si paruo paruum ſuperaddas, atque frequenter*
> *Id facias, mox hoc de paruo naſcitur ingens.*

Si quis enim roget, quînam id ſit conſecuturus, quod nomine Mas ſignificatur: conuenientiſſimè reſpondebo à dextris redeundo ad ſiniſtra, Gan, id eſt, vni alterum iunge. Video, & admiror, & præ voluptate quam capit animus exulto, conſiderando primum admirabilis huius ſermonis fabricatorem nuſquam dormitaſſe: cui non ſatis hîc fuit copiam & aceruum tribus litteris ſignificaſſe, niſi & præceptum intexuiſſet, qua via & ratione ad hanc copiam perueniendũ eſſet; atque ita naturę congruenter, vt ſcopus à ſiniſtris, motio & progreſſus ad ſcopum à dextris inueniretur. Eſt igitur hoc vocabulum vnum de Ichnæis: quæ qualia ſint, in Themide Ichnæa, libro hunc ſecuturo, ad originem vocanda, pòſt in linguæ Cimbricæ artificio rurſus explicabo. Mas enim nobis, non maſſam Latinorum, quamuis & ea vox à noſtrati deſcendat; ſed ſummam rerum multarum in vnum coaceruatarum ſignat: vnde Galli Romaniſantes, *Amaſſer*; & Itali *Amaſſare* tenuerunt; eo tempore acceptum, quo Scytharum ius & linguam audire armis cogebantur. Vox verò Gan, citò ſignificat, compoſita ex Go & an: quaſi diceretur ad ad, vel ad progreſſum. Maſſangoeten igitur, idem quod, Accumula citò bona, ſignificans, in Maſſagetas tranſiit: quia non ſolùm Gan, ſed Ga etiam frequenter

quenter dicimus, ſicut pro Au, a: vt dum dicimus gat a, id eſt, perge; & Ga Ga, id eſt, citò citò, vox ad celeritatem hortantium. Verùm cùm Græci nullam diphthongum habeant, quæ ſecundæ apud nos, & quartæ ſiue quintæ vocalium ſonum exprimat, Epſilon quæ ſecunda erat vocalis, pro ambabus mixtis ſuppoſuerunt, pro Maſſaguetis, ſiue Maſſagoetis, Maſſagetas dicentes. Profeſſi igitur ſunt Maſſagetæ ipſo ſuo nomine, ſic omnia ſe vitæ inſtituta comparare, vt ad diuitias coaceruandas referrentur, quibus imbutos neceſſe eſt parum penſi habere, per fas ne an per nefas opes acquirant, & ſuſque deque ferre quid alij ferant, modò ipſi fine ſuo potiantur. Quocirca mirandum non eſt, Maſſagetas apud veteres inhumanitatis & ſummæ in hoſpites crudelitatis accuſari, cùm eorum hominum animi, qui totos ſe opibus quærendis manciparunt, omnem iuſtitiam & æquitatem non negligant modò, ſed contemnant etiam, vtpote rebus ſuis damnoſam, & votis, & profeſſioni aduerſariam. Dionyſius itaque ſitum eorum deſcribens, ſic habet:

Τοὺς δὲ μετ᾽ ἀντολίην δὲ πέρην κελάδοντος Ἀράξεω
Μασσαγέται ναίουσι θοῶν ῥυτῆρες ὀϊστῶν
Ἀνέρες, οἷς μήτ᾽ αὐτὸς ἐγὼ μήθ᾽ ὅστις ἑταῖρος,
Ἐμπελάσει· μάλα γάρ τε κακοξεινώτεροι ἄλλων.

Quos Goropius ſic vertit barbarè, vt cum Plauto loquar.

Poſt hos Eoum verſus trans murmur Araxæ
Maſſagetæ degunt, celeres torquere ſagittas
Prompti, quos nec ego, nec amicus quiſquis, adito:
Hoſpitibus quoniam non gens truculentior vlla.

Horum igitur vitia fecerunt, vt Scythis communi nomine non pauca adſcriberentur, quæ propria eſſent Maſſagetarum, Herodoto etiam id teſtante. in quibus & illa, communes habere vxores, parentes immolare, inhoſpitales eſſe, atque id genus alia, fortaſſe ex eiſdem inſtitutis profecta. Prima verò Maſſagetarum regio in Margiana fuit, paulò ſupra Daas, quo loco Maſſagetæ quidam minores à Ptolemæo ponuntur: vnde coloniam deinde ad Aſcatancam emiſerunt, non procul à Sacis & Comaris, quo loco ab eodem Geographo ſedibus multo quàm in Margiana laxioribus donantur. Verùm poſterius aucti paulatim ſecundũ Iaxartem proceſſerunt, donec omnem Sarmatiam ad Araxem vſque occuparent, quo loco non à Dionyſio tantùm, ſed ab Herodoto etiam, & omnibus iis, qui de bello Ciri contra Maſſagetas geſto ſcripſerunt, collocantur: quo quidem

Maſſagetarum prima ſedes.

modo Ptolemæus, qui vetuſtiores duntaxat ſedes ex antiquiſsimis tabulis annotauit, excuſandus. Strabo Maſſagetas etiá vltra mare Caſpium habitare legerat, ſed nihil certi de iis colligere quiuit, hac ſedium, ni fallor, diuerſitate nõ bene animaduerſa; atque idcirco neſcius, quî ea, quæ de Cyri expeditione cõtra ipſos ſcribuntur, cum regione ipſorũ conuenirẽt. Nobis quibus gentium certa principia ſunt cõſtituta, nõ difficile eſt commigrationũ veſtigia notare, ac quo loco prius, quo loco poſterius habitarint, inuenire. Tẽpore ergo Cyri vltra Araxem Perſarũ collatione habitarũt, finibus longè lateq́ue prolatis, ab Aſcatanca paulatim eò progreſsi, vbi antiquiſsima, quæ quidem apud ſcriptores extet, memoria eorum eſt ab eo tempore, quo Cyrum cum toto exercitu ad internecionem ceciderunt: quam rem ſic Trogus prodidit, vt ſub communi Scytharum nomine eam deſcripſerit, Maſſagetarum particulatim nulla facta mentione. Herodotus diligentiùs tum mare Caſpium, tum Maſſagetarum regionem delineauit: & Caſpium quidem mare nulli alteri mari continuum, in longitudine quindecim dierum, in latitudine qua maxima ea eſt, octo dierum nauigationem, quæ remigio fiat, ipſum habere aſſerens: ab Occidente montibus Caucaſiis finiuit; altera parte quæ ad Auroram vergit planitie immenſæ magnitudinis, cuius maximam partem Maſſagetæ tenerent. His Cyrum bellum intuliſſe, nõ alia cauſa, quàm quòd de geneſi ſua crederet ſe natum ad id eſſe, vt omnibus iugũ imponeret; atq; id eo magis perſuaſum ſibi haberet, quia nullá vnquá gentẽ inuaſiſſet, quá non ſuperaſſet. At quò occaſio aliqua bello prætexeretur, Tomyrim reginam eorum iam viduam, verbotenus ſimulataq; legatione coniugem ſibi petiuit: quod perfidũ figmentũ mulier intelligens, acceſſum Cyro interdixit. Dolo itaq; & regia fraude non procedente, infeſto cum exercitu ad Araxẽ vſq; progreditur, atq; eũ pontibus quos nauibus inſtrauit, iungit, turreſq; deſuper exſtruit: ad quem hoc labore occupatũ Regina caduceatorẽ miſit, qui diceret, vt ab incepto deſiſteret, & apud ſuos regnaret, ac ſe ſineret eorũ, quos teneret, finiũ dominá principemq; manere. Verùm ſi id nollet, deſineret pontem munire, ſe enim paratá eſſe collatis ſignis decertare tridui itinere vel citra vel vltra Araxem, ac vtrũ horũ mallet, integrum ſeci facere, vt eligeret. Cyrus itaq; re cũ Crœſo & ceteris deliberata, optione ſic vſus eſt, vt rebus ſuis magis cõducere arbitraretur, ſi prœlium in Maſſagetarum regione committeretur. Traiecto igitur flumine, vnius diei iter progreſſus, ac ibi imbelli parte & infirmiore copiarum relicta, & caſtris omni genere Perſici apparatus & generoſo vino inſtructis, mox retro ad Araxem robur exercitus ducit,

Regina

Regina metationis caſtrorũ,& hoſtium aduentus certior facta, Spargapiſem filium ſuum cum tertia copiarũ parte cõtra mittit, hoſtium vt vires tentaret. Is igitur cæſis,qui relicti erant,caſtra occupauit, ac epulis cõſpectis,mox cum omnibus ſuis diſcumbit, ac vino ſe ingurgitat. Cyrus iam vino ſomnoque ſepultos inuadit,ac alios cędit,alios viuos capit,inter hos ipſum etiam Spargapiſem. Quo reſcito,Tomyris hæc ei mandat: Cyre ne ſpiritus de victoria tollas, quam fraude, non prœlio, es conſecutus. Non mirum eſt filium meum veneno illius liquoris intoxicatum obdormiiſſe, quo vos etiam Perſæ, qui ei tamen eſtis aſſueti,nõ ſolùm ſopimini, ſed etiam improbiſsima quæque verba anteà effutitis, & planè redigimini ad amentiam & inſaniam. Si igitur impune iniuriam nobis illatam ferre velis, filium reddito: quod niſi feceris, per Solem iuro fore, vt ego te, licet inſatiabilis ſis, cruore exſatiem. Hæc Cyrus nihili fecit, ac interim filius ad ſe rediens, ac in vinculis ſe teneri videns, rogauit hoſtem vt ſolueretur: quo impetrato mortem ſibi ferro conſciuit. Regina voti impos copiis in vnum contractis, Cyrum inuadit,vbi vtrinque acerrime, ſi vnquam alias ſæculorum,pugnatum ferunt; neutra parte cedente,donec tandem Perſæ,ad vnũ omnes cæſi ſunt,ne nuncio quidem tantæ cladis relicto. Cyri caput inter cadauera quæſitum ac inuentum,in vtrem ſanguine plenum Tomyris immerſit,his verbis inſultans: Tu filium meum,me viua,dolo perdidiſti; at ego, quod tibi pollicita ſum, citra fraudem effectum reddam, ſanguine te ſaturando. Hæc de Cyri exitu Herodotus ſententiatenus tradit, aiens inter varia ſe illud maximè ſecutũ, quod veri eſſet ſimillimũ. Xenophonti ſub Cyri perſona, non hiſtoriam,ſed regiarum virtutum ſpeculum molito,cõmunem omnium opinionem oppono: cui qui citra rationem vel auctoritatem grauiorem refragatur, cõtra eum,vtpote contumacem, non eſt diſputandum. Cteſias Cnidius pulcrum ſibi exiſtimans, ſi ab Herodoto & communi Græcorum opinione diſſentiret, quaſi veriora ipſe apud Regem Perſarum didiciſſet, lucul&etilde;tis indiciis mendacia ſua prodit, cùm dicit Cyrũ in prœlio contra Derbicas cecidiſſe, telo ab Indo quopiá coxæ fugientis immiſſo. accidiſſe autẽ id hac occaſione, quòd Amoræus Rex Derbicum elephãtos clam cõtra Cyri equos collocaſſet, quibus eos territos fugiſſe, ac Cyrũ vulneratũ in caſtra relatũ,Regẽ tamen Derbicũ cum duobus filiis,& magna copiarũ parte cæſum fuiſſe auxilio Sacarũ,qui viginti millibus equitum Perſis ſuccurrerũt. O mirum & egregiũ fabulatorem! dũ quærit vbi Cyrus occubuerit,nouũ prœliũ ſomniat,& id apud Derbicas, ſi Deo placet: quos neſcio equidem vbi terrarum ipſe per ſomniũ collocarit.

 Pompo-

Pomponius Mela ad Caſpij maris fretum Derbicas ponit, quorum fines Plinius ab Oxo ſecari dicit. Ptolemæus vtroq; poſterior,& accuratior Margianam ad Oxum à Derbiccis habitari dicit, ac ſub iis Maſſagetas, deinde Parnos & Daas, qui deſerta contingunt. Ex hac igitur grauium auctorum concordia liquidò apparet, quo loco Derbices,ſiue Derbiccæ,vt Ptolemæus ſcribit, ſint collocandi: ac deinde & illud manifeſtò deprehenditur, qua de re Cteſiæ in mentem venerit Derbicum. Audiuerat nimirum,Maſſagetas Derbicibus proximos, atque eos quidem Derbicibus ignobiliores, vti quorum minor ciuitas videretur; ignorans interim alios quoque inueniri Maſſagetas, multitudine gentis his longè ſuperiores, vti à nobis eſt oſtenſum. Quòd ſi quis dicat alios quoque Derbicas fortaſſis fuiſſe, mihi id auctoritatę demonſtret, alioquin nihil acturus. Nimis igitur tritum exiſtimans dicere, à Maſſagetis Cyrum cæſum eſſe, Derbicibus hanc laudem adſcripſit;& quo mirabilior fieret fabula, cauſam fugæ ad elephantes Indicos reiecit, quaſi Derbices ad Indiam,nō in Margiana, habitarent; addens etiam ab Indo Cyrum vulneratū eſſe, atq; quò omnia conuenirent, auxilium ſubitò è Sacarum regione euocauit. Videntur igitur Derbices non in Margiana ab eo,ſed ad Indiam ſomniari, dum Indos & eorum Elephantos contra Cyrum educit, ac iis victoriam acceptam fert: & è diuerſo dum Sacas Indis vicinos Cyro auxiliares facit, quorum nihil veriſimilitudinem tueri poteſt, ſi veris Derbicum ſedibus hiſtoria applicetur. Derbices ſcilicet exigua Margianæ, nec illius magnæ pars poſt potentiſsimum Bactrianorum regnum deuictum, bellum Cyro inferet? Quid quod vix ad Bactrianos penetrare Cyrus potuiſſet, niſi per hanc Derbicum regionem? & quamuis penetrare alia via potuiſſet, hos videlicet hoſtes à tergo reliquiſſet. Aliis Cteſias ſua figmenta vendat,atque ea ſic condat & ornet, ne ſtatim prima facie qualia ſint, talia videantur. Herodotum mendacem & fabularum ſcriptorē appellat, & interim hoc agere videtur, vt in mentiendi certamine primas ferre nō malo iure cenſeatur. Debent tamen ei plurimum Saxſones, eò quòd Sacas ipſorum parentes, non hac ſolùm victoria, qua Derbices Indi ſunt ſubiugati, ornarit; ſed illo etiam nomine, quod Cyro præcipui fuerint contra Crœſum adiutores. Originem autē huius fœderis & amicitiæ prorſus admirabilem,& ferè monſtroſam facit. Nam poſt Bactrianum bellum abſolutum, Cyrum aduerſus Sacas educit, quorum Rex Amorges, Regina Sparethra vocaretur. Amorgem inferiorem ait fuiſſe,ac in prœlio captum. Tum Sparethram ingentem exercitū collegiſſe; virorum quidem trecenta millia; mulierum verò ducenta

centa millia, quibus Cyrum victum fuiſſe, ac Parmyſam Amyntios vxoris Cyri fratrem cum tribus liberis viuum in poteſtaté Sparethræ veniſſe, ac horum commutatione Amorgem eius maritum fuiſſe liberatum, ac inde firmiſsimam Regum amicitiam contractam, quam Cyrus etiam teſtaméto ſanxerit. Quid verò, Herodote, audeſne hiſcere contra hunc tantum feminarum exercitum, quo Cteſias inſtructus contra mendacia tua pro veritate pugnat? Ego ſané vel vni feminæ in fabulandi certamine ceſſero, tu quid facere velis, vide; cui cum ducentis millibus lingulacarum, vt cum Plauto ludam, loquacitate certandum; niſi Cteſiæ vltrò in hac palæſtra herbam porrexeris. Diodorus Siculus modeſtiùs quidem de Sacarum vxoribus; celebrat tamen & ille ipſorum reginam Tainam bellicoſiſſimam; addens feminas Sacis eſſe robuſtiſsimas, eaſque virorum militaribus decoribus illuſtrium eſſe cupidiſsimas, quo vel ſolo Cimbrici generis indolem apertè præ ſe ferunt, vt de Amazonum & Cimmeriorum ſocietate paulò pòſt docebo. Quæ porrò ab Herodoto de Maſſagetarum moribus adduntur, vt incerta prætermitto, hoc vno contentus, cùm victu, tum veſtitu, & pleriſque aliis, à ceteris Scythis non differre: nec mirum id, cùm ab omnibus aliis inter Scythas recenſeantur. Hæc igitur de Maſſagetarum & Cyri conflictu ſatis: niſi fortaſſe quis velit veram nominum Tomyridis & Spargapiſis interpretationem, quò his etiam Cimbrica ſoboles coarguatur. Dixi crebrius, difficile id eſſe in omnibus præſtare, ne dicam vnum ex iis, quæ fieri nullo modo poſſunt; quoniam vocabula peregrinis linguis accommodata, mirum in modum ſint corrupta & mutilata, in quibus & hæc eſſe credo; & ex iis eam litteram exemptam, quam figura duplicis V. ſcribimus, & duplex Digamma Æolicũ vocare poſſumus, qua Græci pariter & Latini carent. Spargapwiſiet igitur, vnde Spargapiſes, diphthongo Iota Epſilo mutata in Eta Græcorum, ad verbum ſic Latinis diceretur, Parce ocioſæ & inutili rerum nihil ad te & ſcopum tuum pertinentium inſpectioni, ſed ea quæ procul ſunt, intuere. Quàm hæc admonitio Regibus & omnibus Principibus conueniat, is non ignorabit qui ſciet illud Homeri ab vniuerſo ſapientum choro communibus ſuffragiis laudari: quo cenſuit virum cum cuius conſiliis & curæ maxima negocia & populorum ſalus commiſſa eſt, totam noctem dormire minimè debere. Nam ſi id verum eſt, vt eſt veriſsimum, & omni magiſtratui occinendum; quanto magis oportet vitare ocioſa & inutilia ſpectacula, quibus bonæ horæ Reipublicæ ſaluti debitæ perdũtur. Quid ſi priſci illi Scythæ nunc redirent, & viderent totos dies vnà cum noctibus teſſerarum, aut chartarum ludicrarum,

crarum, aut Amadiſi aut Orlandi inſpectione deperire, an non putamus exclamaturos, Parcite, parcite ocioſæ & inutili contemplationi, quò longiùs & latiùs, quæ neceſſaria ſunt, videre poſsitis. Poteſt autem Spargap, vt nomen compoſitum accipi, qua via & ratione Spargapwiſiet, idem eſt quod Latinus diceret: Is qui ocioſæ rerum inutilium ſpectationi parcit, longè lateque videt. Immane eſt quantum vtilitatis hæc ſententia complectatur: quæ ſi per ſingula officia explicetur, omnia vitæ ſalutique noſtræ ſuperuacanea amputabit; & ad id vnũ, quod cuiq; agendũ eſt, recta diriget, procul oſtendens & impedimenta, & impedimentorum declinationem, qua ſola via ad felicitatem poteſt perueniri. Chria igitur hæc vbique locum ſuum habet; ac ſi bene cõſiderata fuiſſet, nunquam Spargapiſes noxio Perſicorũ apparatuum ſpectaculo aſſediſſet; verùm ei parcens longè lateque circumſpexiſſet, an quicquam inſidiarum à Cyro tenderetur. Videtur ergo nomen non adhortationem tantùm & ſententiam, ſed malum etiam huic omen continuiſſe; quaſi minimè id quod nomine ſignificabatur, obſeruaturus eſſet; cùm tamen tempus aliquando foret, quo nemini magis quàm ipſi admonitio hæc diligentiſſimè eſſet examinanda & ſequẽda. Tomyris eandem duplicis w exemptionem admiſit, integrum nomen habitura, ſi Tomurwyes dicatur: qua voce exprimitur ſiue vir, ſiue femina freni excellentem peritiam habẽs, cùm Tom frenum, Ur excellens, wis peritum ſapientemque ſignet. Dignum certè nomen Regia maieſtate, cuius officium eſt ſcire; quo quiſque hominum freno ad officium ſit ducendus; nec id ſcire tantum, ſed in ea peritia tantum ceteris hominibus præſtare, quantum is qui regit, iis qui reguntur, excellentior doctiorque eſſe debet. Eſt autem hæc frenandi ſcientia, iuſtitia, qua Reges, veluti freno, populum ducere ac gubernare debent, iuxta illud Virgilij.

O Regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,
Iuſtitiaque dedit populum frenare ſuperbum.

Quocirca Principem oportet hac virtute maximè excellere, ne ſi pro iuſtitia vim & iram ad gubernandum adhibeat, pro Rege Tyrannus & fiat, & dicatur; quo nihil magis execrandum, nihil Deo magis exoſum, Sol is qui omnia videt vnquam aſpexit. Optimè verò frenorum peritiæ, populorum gubernatio comparatur: eò quòd ſicut equis diuerſis, diuerſa & plurimum inter ſe diſcrepantia frena ſunt adhibenda: ita alia quoque aliis gentibus vel in officio continendis, vel ad illud reuocandis ſunt neceſſaria, pro regionum & ingeniorum diuerſitate varianda: quam ſi Reges non obſeruent, nec ſibi nec Reipublicæ bene cõſulere poſſunt. Nomen igitur cõuenientiſſimum

tiſsimum illi eſſet,cui diuerſæ nationes,moribus, ingeniiſque plurimùm differentes,ſunt ſubiectæ.Et hęc quidem de Spargapiſe,& Tomyride. Tres igitur diuerſas Maſſagetarum ſedes inuenimus: quarũ primæ & minimæ in Margiana : ſecundæ ad Aſcatancam : tertiæ & maximæ in Sarmatia Aſiatica à Ptolemæo vocata: cuius fines ad Araxem & Volgam ſiue Rha pertinerent. Strabo tradit Attaſios & Choraſmuſinos, ad quos Spitamenes ex Bactrianis & Sogdianis cõfugerit, de gente eſſe Maſſagetarum & Sacarum : è quo coniicere licet, eiuſdem linguæ, eiuſdemque originis Sacas & Maſſagetas habitos fuiſſe,vt Teutonos & Cimbros,è quibus Atuatici coaluerunt. Arrianus Choraſmenos rectiùs quàm Strabo Choraſmuſinos, & quàm Plinius Choraſmios nominauit;horum regem Pharæmanem nomine,cum mille quingẽtis equitibus ad Alexandrum veniſſe, narrans, ac dixiſſe loca ſe tenere Colchis & Amazonibus vicina. Nomen certè Cimbricam originem apertè præ ſe fert : quod quiuis noſtratium intelliget,qui quod modò ſæpius de duplici w monui,huic applicabit. Nam pro Waraeman Pharaeman Græci ſcripſerunt, cùm propiùs vim litteræ Cimbricæ elementis ſuis exprimere non poſſent. Fit autem Waraeman à War,quod eſt verum, Raet, quod eſt conſilium, & Man virum ſignificante:in quorum compoſitione duplex littera canina concurrens, in ſimplicem mutatur, & Tau eximitur, de conſuetudine crebrò modò citata. Waraeman igitur ſiue Pharaemanes, vir eſt veri conſilij, ſicut Pharemondus verum os,ab eodem War, & mond, quo os ſignificatur, compoſitum : quo nomine Rex Francorum Marcomeri filius vocabatur. Nulla reuera appellatio magis eum decet, cuius verbis & conſiliis magna hominum multitudo debet obtemperare. Cui enim faciliùs credemus,quàm ei,quem vera nobis loqui,& vera conſilia dare perſuaſum habemus? At contrà quem fallacem, & aliud verbis profitentem, aliud mente cælantem arbitramur,cum tantum abeſt vt ſequamur,vt etiam fugiendum aſpernandumque cenſeamus. Regem ergo maximam decet curam habere,quò apud ſuos viri veracis exiſtimationem omnibus dictis factiſque tueatur; vt quæcunque imperat,populus & vera eſſe conſilia,& rebus ſuis ſalutaria opinetur. Et ſi quibus aliis hæc veritatis laus eſt neceſſaria, tum nulli magis,quàm ei qui exercitum ducit hominum liberorum: atque idcirco non mirum eſt, Francorum Regi hoc nomen à patre inditum fuiſſe,qui liberos ſe eſſe ipſo ſuo nomine profitentur. Deinde cùm Deus veritas ſit, & perpetuus humani generis hoſtis mendaciorum pater;quanto quis propiore inter homines gradu Deum contingere velit, tantò vt ſe veraciorem præbeat, neceſſe eſt: contrà, quo

quis eſt mendacior, eò ad cacodæmonis naturam propiùs accedit. Iam cùm Reges imaginem quandam diuinæ poteſtatis in terris gerant, non poſſunt hanc dignationem tueri, niſi veraciſſimos ſe perpetuò præſtent, tantum abeſt vt à patre mendaciorum quicquam ſibi ad populum regendum debeant mutuari: niſi & ipſi non Dij, ſed diaboli velint haberi. Viuant ergo Pharaemanes, quorum conſilia & lubēter audiamus, & ſi quid iubeant, omni celeritate exequamur, & tales ſimus quales ſe eſſe ſubditi Pharaemanis nomine ſuo declarabát. Vocabantur enim Choraſmani, qua voce ij ſignificantur qui dicto ſe celeriter audientes præbét. Chehor enim ſiue Shehor ſignificat audientiá & obedientiam, è quo ſyncoptôs Chor ſiue Shor: Ras idé eſt quod citò & celeriter. Man, vir eſt. Choraſmani igitur altera canina littera exempta, viri ſunt celeres ad audiendũ obediendumq́ue. Mirabilis hæc Regis eſt, & ſubditorũ harmonia: quam Deus Optimus Maximus, vtinā Chriſtianis tádem concederet, vt omnes principes nihil ipſa veritate aut potius aut prius ducerent; & populus vera & recta monétibus citra morā obtemperaret. Quod votum vt conſequamur, neceſſe eſt principes pręire; nō aliter atq; vera loqui pręcedit veri auditum & aſſenſioné. Sed vera iudicare & in vulgus efferre nemo poteſt, qui vera non norit. Primũ igitur & ante omnia Principibus veritas earũ rerum, quæ ad cómunitatis ſtatũ & ſaluté ſpectát, diligentiſsimè eſt addiſcenda; nō illa quidé ab aulicis aſſentatoribus, apud quos omnia ſunt fucata & panurga; ſed ab illis, quorũ ſimplicitas aulica labe quàminimè eſt contaminata. Sed hæc me altiùs ducerent, & ad illa raperét, de quibus pręſtat ſilere, quàm fruſtra querelas exaggerare. Satis eſt paucis dixiſſe, ſi Principes ſe præſtent Pharaemanes & Pharemondos, fore, vt habeant ſubditos Choraſmanes: quod non fiet, niſi ex iis fontibus veritatem petant, è quibus hauriri poteſt; & ex iis nō obiter, veluti canis è Nilo, ſed diligéter, ſtudioſè, multũq; bibant: quod tum fore ſpero, cùm in Platonica ciuitate viuemus, in qua Reges tandem addiſcent veritaté, quam eos in hoc vitæ genere, & hac gubernandi conſuetudine, nunquā ſinceram purámq; audire Galenus contendit: quàm verè nec dũ iudico, vereor tamé, ne multo veriùs, quàm rebus mortalium hoc calamitoſiſſimo tempore conducat. Quærát Græci, quærant Romani, quærant Hebræi, an eiuſmodi domi ſuæ inueniant vocabula, quibus ea inter ſe ſit cōnexio, vt altero Regis, altero ſubditorũ officiũ omne explicetur. Perſpicuum igitur vel ex his ſolis, Maſſagetas & Choraſmanos eiuſdé nobiſcum linguæ fuiſſe, & regionem eam Alexandri tempore habitaſſe, è qua non longum iter ad Colchos eſſet, atque imperium à Iaxarte, quem Poly-

cletus

cletus & alij non pauci, falſiſſimè Tanaim eſſe crediderunt, ad Rha vſque & vlteriùs etiam protuliſſe, tota Aſiana Sarmatia in ditionem à linguæ noſtræ hominibus redacta. Quàm verò à Rha, qui & Volga, & Edil vocatur, ad Colchos non longum iter ſit, equiti præſertim expedito, id licet ex iis ęſtimare, quæ de bellis inter Zauolhenſes & Præcopenſes geſtis produntur; quorum hi Tauricam Cherſoneſum & vicina tenent, illi ad Volgæ oſtia pertingunt. Ab Aſoph enim ad Tanaim ſita, ad Aſtrachan ſiue Citrachan emporiũ ad Volgam nobile, iter eſt ſeptem duntaxat dierum, ſi fides Sigiſmundo de rebus Moſcouiæ habenda. Ab Aſtrachan igitur ad Colchos non queas iter ſeptem dierum computare, quum inde per Circaſſos non paulò breuior via, quàm ab Aſtrachan ad Aſoph ducat. Princeps ille Moſcouitarum maximus, totam planitiem à mari Liuonico ad Caſpium vſque extenſam nunc tenet, ante annos circiter duodecim, Aſtrachan & regno Caſan Tartaris erepto. Hac igitur Angli merces Indicas, primùm aduerſis Indiæ fluminibus, deinde camelis ad Iaxartem vel Oxum, mox ſecundo amnium curſu inde per Hircanum pelagus; pòſt, aduerſo Rha, in Moſcouiam aduehere moliuntur. Patrocles, & Ariſtobulus, & Eratoſthenes per Caſpium mare, ac inde per Cyrum in Euxinum merces portari ſcripſerunt, quas ex India Ochus deuexerit; per Ochum imperitè Oxum intelligentes, cùm Ochus ex Nyſæis ſecundum Daarum Parnorum regionem in Oxum deſcendat. Nihil igitur noui aut abſurdi Angli tentant; ſed rem, ſi ſuccedat, Chriſtianis omnibus vniuerſim, quàm ipſis particulatim, vtiliorem: qua non merces tantùm inuehi, ſed fides etiam Chriſtiana latè per orbem poſſit ſeminari. Niſi Chriſtianorum Principum mentes Deus excæcaſſet, & totam Germaniam inteſtinis odiis diſtraxiſſet, ita peccatis eorum commerentibus; quàm facile fuiſſet atque procliue hac ad ipſa vſque Indiæ confinia Imperij limites proferre, nullo omnino Turcarum obſtaculo! Quum enim ſemel ad Volgam peruentum fuiſſet, omnia ad commeatum neceſſaria, omniáq; vel maximorum exercituum impedimenta, deferri per ipſum potuiſſent, nec vllæ Tartarorum tantæ copiæ coire poſſent, quæ viginti millibus equitum, ita vti nunc fit, tribus aut quatuor bombardis armatorum, additis peditibus item bombardariis, & toto corpore ferro tectis, reſiſtere poſſent. Cùm enim magna ſit apud illas gentes ferri inopia, nec bombardarum hactenus dexter vſus, neque item nauiũ inſtruẽdarum ratio, atque interim eorũ quibus ad eas fabricandas apparandáſque opus eſt, ſolo ferro excepto, ſatis magna ſit copia; quid vetaret, quò minus illac in Bactrianã, Sogdianáq;

& vicinas gentes penetraretur; atque beatiſſimæ illæ rurſus regiones occuparentur, quæ antiquiſsimo nobis iure debentur. Nec malum omen eſt ab Anglis id nunc potiſsimum tentari, qui à Sacis Indiæ vicinis, & ſupra Iaxarti fontes olim commoratis originem, vti oſtendi, ducunt; eò quòd illis, vt pote antiquiſsimis Cimmeriorum colonis, ſedes illæ vindicandæ videantur. Quod ſi quiſquam Godefredus aut Martellus rurſus Germanis daretur, poſſet aliquid fortaſſe ſimile tentari: ſed Deus his noſtris temporibus fauoris ſui lumine non tam benignus affulget, quibus tamen ea armorum genera, & eam militum copiam dedit, vt ſi conſpiraretur, nullę totius orbis vires poſſent pares inueniri. Sed heu miſeros, de arce aliqua, aut alia re friuola Chriſtiani inter ſe certant, dum interim, ſi modò vnanimes eſſe vellent, totus orbis illis pateret. Non igitur vanum illud eſt, quod Pharaemanes apud Arrianũ Alexandro pollicetur, ſe itineris ducem fore, quo è Bactris & Sogdianis ad Pontum perueniret, cùm Maſſagetarum regio ad Araxem vſque pertineret; de quorum genere Choraſmani fuiſſe dicuntur. Cùm igitur Maſſagetæ longè lateque planitiem hanc ad Volgam tenerent, coloniam in Europam deſtinarunt; cui ne nulla eſſet nominis diſtinctio, illam dederunt appellationem, qua de gente quidem Maſſagetarum eſſe intelligerentur, honeſtiùs tamen vocarentur. Nam pro Maſſagoeten, Goeten eos nominarũt, prioribus ſyllabis ademptis. Goeten autem, quod nos per mediam litteram Goeden dicimus, illi nobis ſunt, quos Latini generoſos, ſiue bonis parentibus ortos vocant. E Goeten igitur Græci priorẽ diphthongi partem, Latini poſteriorem ademerunt, ita vt ab his Goti, ab illis Getæ nominentur. Eoſdem autem Getas & Gotos eſſe, Procopius Romanorum teſtimonio docebit, cuius hæc eſt interpretatio: Tunc & Patricij quidam Sibyllæ dicta in medium proferebant, aſſeuerantes ad Iulium vſque menſem ciuitatem in diſcrimine fore; & neceſſarium poſtea, vt Imperator tum quiſpiam Romanorũ exiſtat, cùm demum Roma nihil Geticum extimeſcet, Geticam quippe Gotorum hi nationem eſſe affirmant. Idem Iornandes aſſerit, qui turpiſsimi erroris dux fuit, dum ſcribit, è Scanzia, quam falſo inſulam putat, Gotos principium generis habere. Getæ igitur Goti fuerunt, quod Iornandes ex Oroſio cùm didiciſſet, libro ſuo de Gotis ſcripto Geticarum rerum titulum dedit, ad Dionis Græci Geticorum hiſtoriographi imitationem: qui ſi extaret, plura de Getis & clariora antiquitatis monumenta haberemus. Theophylactus Ægyptius in hiſtoria, quam à Mauritio ad Phocæ vſque mortem ſcripſit, maximo errore, & vanitate prorſus Ægyptia, Sclauenos olim Getas vocatos fuiſſe

fuiſſe tradit, non alia, puto, cauſa deceptus, quàm quòd Sclaui vacuas Gotorum, qui aliò commigrarunt, ſedes occupaſſent. Simili errandi occaſione Theophanes Byzantius Turcos ſcribit Maſſagetas olim dictos fuiſſe, quos Perſæ ſua lingua Cermichiones appellent, quia nimirum ea loca tum tenerent, quæ olim fuerant Maſſagetarum. Atq; de his Maſſagetis, non de veris, exploratoris illius dicta intelligenda puto, quæ de Maſſagetarum in Perſas irruptione Iuſtiniano eum retuliſſe Procopius ſcribit. Getæ igitur ſiue Goti à Maſſagetis, & gentis ſuæ, & nominis originem habuerunt, ex Aſia per Tanaim in Europam progreſſi, in qua ea loca ad occiduum Euxini latus occuparunt, quæ Cimmerij priùs poſſederant, ditione ad Iſtrum vſque prolata. Hos Alexander euitandos dixit, Pyrrhus exhorruit, Cæſar declinauit, ſi Oroſio credendum: cui tamen hoc credendum non eſt, quod addidit Gotorum vxores Amazones fuiſſe, quas docebo Cimmeriorum, qui priùs ea loca tenebant, non Getarum fuiſſe. Mirum eſt quantum errorum inde exiſtat, quòd de eiſdem ſedibus, eadem de diuerſorum temporum habitatoribus colligantur atque ſcribantur. Quia Amazones ad Iſtrum & Pontum habitarunt, quò pòſt Getæ immigrarũt, creditum ab eo & aliis nonnullis, Amazones Getarũ vxores fuiſſe. Nec Iornandes animaduertit ſe ſibi contrarium eſſe, dũ Eurypilum Gotorum Regem, ex Dione facit filium ſororis Priami, non Amazonis, cum ipſum cum Myſis, non cum Amazonibus ad Troiam veniſſe aſſerens. Deinde cõſtat, tempore Troianorum Amazones in Aſia ad Thermodontem nobiles fuiſſe, nõ verò ad Iſtrum, vbi Getæ commorabantur. Stultiſſimum porrò illud eſt, Getas in Scanzia primos natales habuiſſe, nec non illi, quod ex Ioſepho annalium ſcriptore citat, prorſus repugnans; cuius auctoritate, Scythicam gentem eſſe docet. Quis omnino ex peninſula in continentem, & non contrà ex continente in peninſulam, & inſulas, gentium propagines ductas fuiſſe arbitretur; qui modò norit, ab vna ſtirpe omnes mortales procreatos, & nullis prorſus locis autochthonas poſt primos parentes affingendos? Ptolemæus maximæ Scandiæ meminit, ſed eo nomine Gotlandiam vocauit, cuius meridianam partem à Gutis habitari dixit, certo indicio Gutas Gotos eſſe, cùm Gotlandia, id eſt, Gotorum regio hactenus nominetur. Veteres igitur Græcos hac parte minimè eſt aſſecutus, cùm ad alterum orbem, qui ab ipſis propriè & verè Scandia, id eſt, pulcra; & Scandinauia, id eſt, Scandiæ portus vocatur, prima vocali ſic pronunciata, vt quartam Latinorum ſono ſuo comprehendat, minimè peruenerit; quamuis in tabulis, neſcio cuius culpa, hac parte Daciæ nomen ſcriptum videamus.

Plinius ſinum hunc, Codanum vocat, atque in eo Scandinauiam inſulam ponit incompertæ magnitudinis, quam Hilleuionum gens quingentis pagis incolens, alterum orbem terrarum appellet. Meminit & Eningię, quam non minorem opinentur. quam vocem ſcribentium incuria, ex Finingia detortam eſſe ſuſpicamur, niſi fortè ex Dione eam ſit mutuatus, qui fortè, more Græco, Digamma reiecerit. Quicquid autem de mari hoc, & eius inſulis ſcribit, è Græcis accepit; & neſcio quàm bona fide tranſſcripſit: cùm apertè videam eum parum ſui memorem in transferendo fuiſſe, vtpote qui cùm ſemel Scandinauiam celebraſſet, nō ita multo pòſt, duobus interpoſitis capitulis, hæc verba addat: Sunt qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos, maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. Ignorabat nimirum Scandinauiam & Scandiam eandem eſſe; & mox ſui oblitus, Nerigon omnium maximam ſtatuit, cùm antè maximam & clariſſimam Scandinauiam dixiſſet. Inſignis igitur fuit veterum Græcorum diligentia; quibus quicquid Plinius & Ptolemæus de his regionibus habent, acceptum ferre debent: & tantum abeſt, vt aliquid addiderint vel correxerint, vt etiam quæ bene dicta erant, corrupiſſe videantur. Timæus inſulam eam quæ ſuccinum dat, Bannomannam dixiſſe videtur: quod equidem propterea arbitror, quia in eam electrum fluctibus eiici dicat, quod fortaſſis illo tempore ab iis colligebatur, qui ad id exilij loco condemnati fuiſſent. Neque enim quicquam eſt ſeruilius aut abiectius iis, qui electrum fluctibus expiſcantur, quod nudis corporibus poſt procellas needum omnino finitas colligunt labore improbo, & aliquando ſummo algore: pro quo non aliud accipiunt, quàm tantundem ſalis, quaſi mancipia exiguo ſale empta. Non malè igitur coniecto, olim à condemnatis ad hoc exilium, electrum colligi ſolere, atque hinc Inſulam illam ad Boruſſiæ latus oppoſitam, Bannomannam vocatam, quo nomine exulum virorum habitatio ſignificatur. Errauit tamen in eo, quòd vnius diei nauigatione à continente abeſſe dicat, credens fortaſſe eam fuiſſe, quam Ptolemæus falsò putauit propriè Scandiam vocari. Quòd verò inſulam nominarit, non malè quidem, ſi tum idem regionis ſitus fuit, qui hoc noſtro ſeculo ſpectatur. Peninſula enim futura erat, Iſthmo ad Regium montem inter duos lacus Friſhaf & Curiſhaf, id eſt, elegantem portum, & portum Curetum vocatos, pedibus adeunda; niſi foſſa è Pregula flumine in Curetum portum deriuata, inſula euaſiſſet: quam foſſam & olim fuiſſe ſuſpicamur, atque hac de cauſa inſulam fuiſſe nominatam hanc Venedici ſinus regionem. Tractus autem ille qui ſuccinum euomit,

non

non pluribus ferè quàm ſeptem milliaribus Germanicis patet, litore interiùs in ſinum curuato, quem Sudauey, id eſt, Sudinorum portum didici vocari. Sudini autem hi peculiari quadam lingua vtuntur, à Germanis minimè intellecta, à vetuſtis Sudinis, quos Ptolemæus vltra Cropium flumen ponit, fortaſſe profecti; vel quòd è patria in exilium acti, ad ſuccini capturam ſe locarint; vel ad hanc ſeruitutem, & hoc exilium à Venedis redacti, vt electrum viliſſimo improbiſſimoque laboris genere piſcarentur. Non malè igitur Bannomanna ea inſula eſt vocata, quòd ab exulibus habitaretur, quorũ lingua nihil haberet cum Danis, & Auſtris, reliquiſq; Germanis cõmune. Solus autem hic Sudinorum ſinus, ſuccinum fluctibus in retia eiicit, fruſtra alibi hac via quærendũ. Gedanum à Viſtulæ altero oſtio maiore & propinquiore, ad milliare ferè diſtat, ad quod arx Semunde dicta, ab oſtio quod Munt vocamus, ad quam litus ſabuloſis colliculis ſcatet, ad quod ſuccinum effoditur, ad ipſum ferè mare, minimè tamen retibus è mari capitur, vti apud Sudinos, qui à Gedano ad viginti paulo plus minus miliaria abſunt. Non procul etiam ab vrbe lapillus inuenitur, de genere, vt videtur, Lyncuriorum, ſimilitudine nuclei Olearum plerumque bifidus, ſic coagmẽtatus, vt non difficulter in longum diducatur. Ex hac igitur effodiendi cõſuetudine clarum euadit, hallucinatos eos eſſe, qui arborum lacrimã Electrũ crediderunt, cùm reuera bituminis lapidei genus ſit, è terra perinde atque bitumen liquidum exſudans, & in lapidem deinde in ipſa arena coagulatum: cui accedit Lyncurium, etiam in colle ſuburbano inueniri, duricie magis & figura quàm natura diuerſum: quod cùm ex arbore nulla fluat, ſed in terra haud ſecus, atq; alij lapides, cõcreſcat, indicio eſt, eodem modo Succinũ fieri, quamuis liquidũ è terra matrice profluat, lentore ſuo ſecum quæ obuia ſunt raptis, in mari deinde vel arena coagulandum. Sed de his Agricola ſcriptor diligentiſsimus conſulẽdus, omnes veteres in foſsilium natura longiſsimè excedens. Hæc itaque ratio mihi videtur, ob quam Bannomãna hæc, ſiue inſula, ſiue peninſula vocaretur, quę ne hactenus quidẽ meliore conditione Sudinos ſuos alit, quàm ſi exules in lapidicinis vincti tenerẽtur. Adfertur hac ætate ex India ſuccini quoddã genus, ſed fragilius quàm vt ſculpturæ ſit aptũ; adeoque gũmi quàm lapidi ſimilius. Eius ego fruſtum habui, quod vltra viginti quinque vncias pendebat, & extima parte lineamenta veſicæ præ ſe ferebat, in qua collectũ cõcretũque fuiſſe videbatur. Nam Luſitani cuiuſdã relatu accepi in litore inter ſaxa liquidũ adhuc legi, ac deinde in eam, qua induitur, figurã congelari. Vocatur autem Amini odoris ſuauitate maiorem in mo-

dum

dum expetitum,pręſertim ab iis,qui diſtillationibus tenuibus laborant. Hecatæus Oceanum Septentrionalem, à Paropaniſo amne, quod nomen eius gentis lingua congelatum ſignificat, Amalchium nominat;quod non alia de cauſa annoto,quàm vt de monte Paropaniſo,& de eius interpretatione cogitemus; diſcamuſque,à Paropaniſadis ad Septentrionem vſque, eandem linguam olim valuiſſe. Interrogatus igitur Cimber quiſquam à Græco, vbi mare Septentrionale Amalchium vocaretur,reſpõdit à Paropaniſo amne: quo nihil aliud indicauit, quàm Oceani illam partem, quæ longè ſuperiùs ad ipſam vſque glaciem pertingeret. Ab illo enim congelato amne, quo mare glaciale per iocum vocabat,Oceanum dici Amalchium, qua in voce aſpiratio ablata eſt, & Tau de more noſtro exemptum. Hatmaſch autem, vnde Hamalchium factũ, idem eſt ac ſi dicas, omnes ſine diſcrimine odio habens: quo illud notabat,qui Græco hoc nomen dixit, non Græcos tantùm & exteros ab eius nauigatione excludi, ſed omnes, quantumuis vel vicini, vel eius oræ periti eſſent. Videmus itaque vnde ad Hecatæum hæc nomina venerint, & non malè ab eo ſcriptum eſſe, Paropaniſum congelatum ſignificare; quamuis integram vocis compoſitionẽ à Cimbris non accepiſſet. Simili occaſione crediderim Bannomannæ nomen inuentum, dum quiſquam Cimber interrogatus; vnde ſuccinum veniret; diceret è Bannomanna,id eſt, à viris exilio ad eius capturam condemnatis.Philemon vſque ad promontoriũ Rubeas, à Cimbris Mortmaruſam, hoc eſt, mare mortuum vocari dicit, vltra deinde Cronium. Admiror profectò & exoſculor curioſam hanc Græcorum inquiſitionem,dum à Cimbris non nomina tantùm, ſed nominum etiam interpretationem ſciſcitantur. Quiſquis tamen ita expoſuit, vt mare illud mortuum diceret, proximè ille quidem acceſsit, ſed integram vim vocis nõ expreſsit.Cimbricè & integrè diceretur Mortmaruſs, id eſt,mare occidens, extra maneto. Morten enim eſt vi occidere, vt antè dixi; Mar verò ſiue Mer,pro Stagno & mari, Cimbricum eſt. Vt ſiue Vs,extra notat; qua voce vtimur dum iubemus quempiam vel exire vel extra manere. Reuera ita eſt,Oceani illam partem, quæ Norwegiæ litora alluit, periculoſiſsimam & eſſe, & haberi, propter occultos ſcopulos & anguſta inter rupes freta, vt magnam quandam vorticoſiſsimamque Syrtim, & ingentes belluas, quarum maxima illic copia eſt, taceamus. Rectè igitur Mortmaruſum mare à Cimbris vocabatur,qui hác eius naturam,vt olim, ita hoc etiam tempore, optimè nouerũt,cùm illuc non raras habeant nauigationes, ſed tam periculoſas, vt ſi procellis ad litorum viciniam compellantur, vix vnquam euadant: atq;

idcirco hos ſcopulos Scerey, id eſt, forfices hoc tempore vocamus, quoniam naues veluti forfices conſcindant. Eſt igitur naucleris omni ope annitendum, vt extrà quàm longiſsimè curſum teneant, ne inter ſcopulos compulſos, nauibus in cautes illiſis atque confractis, ſæuientes vndæ abſorbeant. Meritò igitur Cimbri, maris hac infami natura commonſtrata, iis qui clauum tenebant, acclamabant, Mortmarsse: quaſi dicerent, Mare illud circa litora, latronum more, homines occidit: extrà curſum tenete. Mortmaruſum autem mare durat vſque ad Rubeas promontorium: quod equidem illud eſſe credo, quod ad ſupremam Norwegiæ partē, vicinū eſt illi arci quæ Warthus, id eſt, domus cuſtodiæ hoc tēpore vocatur, atque olim fortaſſe fuit dicta Rouffwacht, ſiue Roabwacht, id eſt, excubię contra prædones: eò quòd Roaben ſiue Roufen, idem ſit quod prædari; & wacht vigilias excubiaſq́; ſignet. Hinc promontorium Rubeas, pro Roubwacht à Græcis, duplice hac litteræ figura, & eius ſono carētibus, nominatum credo; ac deinde in eadem lingua Warthus, id eſt, vt dixi, domū cuſtodiæ dici cœpiſſe. Ab hoc igitur Roufwachto mare Croniū ponit Philemon. Hecatæus verò idem illud mare, quia fluminis modo in Oceanum ab Oriente deſcendat, Paropaniſum amnē nominauit, qua parte Scythiam alluit, id eſt, ſupremos Scytharum margines, atque ab eo amne totū mare Amalchium eſſe, id eſt, indifferenter omnes odiſſe, nō peregrinos modò & locorū ignaros, ſed ipſos etiā accolas & vicinos. Angli igitur Mormaruſum præternauigantes, Paropaniſum, quem amnem neſcio quis per iocū Græcis nominauit, intrant; & mare Cronium ad ſiniſtram relinquūt, vel potiùs & veriùs, & extra iocum, per ipſum mare Cronium, quod hieme cōgelatur, in Moſcouiam nauigare quotannis cœpere, clariore, vt opinor, fama & expectatione, necnon ſumptu, quàm vtilitate; cùm multo compendioſiùs per ſinum Sarmaticum ad Neruam alij perueniant, licet à Poloniæ Rege Moſcouitarum hoſte, multa impedimenta afferantur, nolente arma, maximeque bombardas Moſcouiæ inferri. Scandiam autem alij Baltiam vocant, quam Xenophon Lampſacenus à litore Scytharum tridui nauigatione abeſſe, & ad immenſam magnitudinem extendi, ſcripſit. Pythias Baſiliam nominauit, ita vt ex collatione videar mihi non abſurdè dicturus, nominatā fuiſſe Waltiam, à maxima potentia; quaſi nulla inſulæ alterius vis, cū hac poſsit comparari. Scandiam item nominatā ſcimus, à regionis pulcritudine; eò quòd Scon ſiue Scaon per diphthongum, pulcrum notet: quod quamuis per A Latinis ſcribatur, meliùs tamen per O magnū effertur. Cùm igitur pulcritudine & potentia ceteris peninſulis longe

præſtet, meritò Baſilia à Pythea vocatur. Scandinauia verò appellari videtur, quaſi Scondenhauen, id eſt, Scandiæ portus, vel, vt mox dicam, pulcri Dani portus. Huius cùm multæ partes ſint, paucæ tamen ſunt à Græcis ſigillatim enumeratæ; atque adeò mirum eſt, vel vnius partis apud eos extare mentionem. Norwegia certè non exiguá eius portionem occupat, quam Græci corruptè Nerigon vocant; claro indicio qua de cauſa vox ſit corrupta. Exempta enim ea littera, qua carent, ex Norwegen fit Noregen, atq; Nerigon. Nec mirandũ, Norigon, nõ Noregon, dici, cùm Wig pro Weg eius regionis Cimbri ferè dicant, interim tamẽ pro quarta Latinorũ, ſecunda vocali, tranſſcribentium vitio, in prima ſyllaba recepta. Huius ſupremus limbus ab occiduo cardine ad Orientem reflexus, promõtorio Rubea, ſiue correctiùs Robewachto nobilis, ad quod nunc eſt Warthuſa arx, Domna Plinio vocatur, quaſi Cimbricè Domnat diceretur, id eſt, ſutura limbi, nomine inde dato, quòd ſuprema hæc Nerigi pars duas maximas Cherroneſos cõnectat; alteram, quæ Nerigon, Finmarciam, Suedaniam, Lappiam, & Bodniam occidentalem, & alias plures comprehendit: alteram, quæ Finingiam ſiue Finlandiam & Bodniam orientalem, & alias item plures partes complexa, à priore Bodnico ſinu; à continente, Finnico & Liuonico mari ſeparatur; ad quarum vtramq; Iſthmus inter Cronium mare ſiue Oceanum ſeptentrionalem, & mare Liuonicum, ſiue Naruium, aditum terreſtrem è Sarmatia præbet. Pars igitur hæc extrema duas has maximas peninſulas colligans, & quaſi conſuens, atque ſimul continenti terræ Iſthmo intermedia cõnectens, Domnat à Cimbris eſt vocata, id eſt, ſutura circuitum adſtringens, initio eius à promontorio Warthuſæ incumbenti, vel fortaſſis etiam paulo inferiùs computato, vbi hactenus portus quidam ingẽs Doms haf, quod idem eſt ac ſi dicas, Domnæ portus, nominatur. Porrò cum ex Nerigo, in qua Bergi ſunt, in Thulen nauigari, atque à Thule vnius diei nauigatione mare concretum ſiue Cronium abeſſe ſcribant; ſatis docent, Iſlandiam Thulem eſſe. Attigi hunc locũ alibi, ſed hîc repetendus, aliis, quæ huc ſpectant, adiectis. Strabonis libro primo de interprete, Græcis breuitatis ergò miſſis, hæc ſunt verba: Deinceps verò orbis qui incolitur, latitudinem definiens (de Hipparcho loquitur) ait, quòd à Meroë quidem ab eius meridiano ad Alexandriam decem millia ſtadiorum ſint; hincque ad Helleſpontum circiter octo millia & centum; inde ad Boriſthenem quinque millia. Poſtea ad circulum per Thulen, quam Pytheas à Britannia dierum ſex nauigationem ad Arcton abeſſe dicit; propè verò eſſe mare glaciale; alia item decem millia & quingenta. Siquidem

dem ſuperaddiderimus ſupra Meroën alia itē tria millia & quingenta, vt etiam Ægyptiorū inſulam habeamus, & terram Cinnami feracē & Taprobanen, ſtadia erunt triginta octo millia. Reliquæ ſanè diſtātiæ concedantur illi; ſatis enim conceſſum eſt: circulū à Boriſthene ad Thulen compos mentis quis donaret? Cùm Pytheas mendaciſsimus homo Thulen perſcrutatur, & qui Britannicam Hiberniam vident, nihil de Thule dicunt, alias referentes circa Britanniam inſulas paruas. Vitaui hîc ſanè, dum interpretis verbis vtor, prolixitatem; ſed contrà, quàm volebam, res vertit. Nam exemplar Latinum mihi fuit, ad has diſtinctiones corrigendum, & cum Græco textu comparandum: quod dum facio, deprehendo mille ſtadia inter Boriſthenem & Thulen eſſe omiſſa; tranſſcribentiúmne, an interpretis culpa, ignoro. Deinde nec Græca quidem ſana eſſe, eò quòd ineptum ſit diſcrimen latitudinis inter Meroën & Alexandriam, à Meridiano per Meroen computari, cùm inter Meridianos longitudo conſiſtat. Loco igitur, ἀπὸ μὲν Μερόης ἀπὸ τοῦ διὰ αὐτῆς μεσημβρινοῦ μέχρι Ἀλεξανδρείας, legendum, ἀπὸ μὲν Μερόης ἀπὸ τοῦ διὰ αὐτῆς μεσῆς κύκλου μέχρι Ἀλεξανδρείαν· vel, ἀπὸ Μερόης ἐν τῷ διὰ αὐτῆς μεσημβρινῷ. Horum vtrum placeat, mea non refert: prior certè coniectura mihi magis arridet. Rurſus interpres turpiſsime errauit, dū hæc transfert: Ὅτε γὰρ ἱςορῶν τὴν Θούλην Πυθέας ἀνὴρ ψευδέςατος εἶναι ἐξήτασαι. Cùm Pytheas mendaciſsimus homo Thulen perſcrutatur. Vertendū enim erat: Pytheas enim is, qui Thulen in hiſtoria prodidit, habita inquiſitione, cenſus eſt vir eſſe mēdaciſsimus. Verùm qui errata huius interpretis perſequi vellet, næ is maius volumen, quàm ſit totus Strabo, cōderet; adeò vt minoris operæ eſſet, totū hunc auctorem de nouo in Latinū ſermonē conuertere. Miſſa igitur hæc facientes, videamus quàm iuſta hæc fuerit cenſura, qua Pytheam Strabo mendaciſsimū virū eſſe pronunciat. Quia ſcilicet ij, qui Hiberniam Britannicam viderunt, nihil de Thule narrant; ob id Thule de medio tollenda. Meliora quæſo. Non viderunt ij, qui ætate tua nauigabant; at viderūt ij, à quib⁹ Pytheas didicit. Admirabilis eſt hoc loco Pytheas, quòd tam olim inſulæ, longiſsimo ad Septentrionē interuallo remotæ, tam veram nauigationis menſuram adſcripſerit. Satis enim feliciter ſuccedit curſus, ſi ſingulis horis, noctu atq; interdiu, per ſex integros dies, ſingula milliaria Germanica in pelago incōpertę profunditatis abſoluantur. Quis neſcit, plura poſſe? ſed quiuis optaret hanc ſibi contingere proſperitatē, vt ſingulis diebus viginti quinque milliaria Germanica pernauigaret. Hipparchus certiore vſus menſura,

à circulo per Boriſthenem ducto, ad circulum per Thulen, tot ſtadia collegit, quot trecentis quinquaginta nouem milliaribus Germanicis continentur, non ita multo plus ſpacij, quàm reuera circuli diſpeſcunt; ea tamen cautione, vt ille circulus intelligatur, non qui mediam Thulen, ſed qui ſuprèmum eius angulum tranſit; extra quem adhuc inſula iacet, freto ſeiuncta illa quidem, ad Iſlandiam tamen pertinens. Ducitur autem hic circulus per ſeptuageſimum primum latitudinis gradum; ita, vt à circulo per Boriſthenem ſcripto, ad viginti tres gradus in Meridiano ſupputatos abſit; quorum ſingulis, ſi quindecim milliaria admetiaris, exiſtent trecenta quadraginta quinque. His ſi inſulam, quæ ad Septentrionem appoſita eſt, adiicias; ſpacium dimidiati gradus, ad ſeptem milliaria & dimidiatum reducendum accreſcet: atque hoc calculo minimum interuallum inter veritatem & Hipparchi aſſertionem euaſit. Eſſe autem æquum, vt ſic res intelligatur, ex eo liquet, quòd eorum, qui hæc ſcripſerunt, ea ſit ſententia, vt circulus per Thulen orbis habitabilis finis ſit ſupremus. Erat igitur tota inſula huic includenda, vnà cum omnibus ſuis appendicibus, quo conum orbis habitabilis altiſſimum hac ſua celſiſſima criſta exornaret. Sed admonendum, me hîc ſequi medium inter Olai Magni, & Gerardi Mercatoris deſcriptionem, ita perſuaſum; partim eorum relatu, qui inſulam adierunt, dicentium Solem in ea, non vno ſolo die, ſed aliquot continuis ſupra Horizontem manere; partim antiquorum obſeruatione, quos modò adduxi. His acceſſit Nicolai & Antonij Geni fratrum, patritiorum Venetorum auctoritas, qui anno milleſimo trecenteſimo octageſimo, immani tempeſtate per Oceanum hunc rapti, poſt aliquot dies ad Friſlandiam naufragium fecerunt; vbi ab inſulæ regulo capti, claſſiariis nautis adſcripti, cùm egregiam operam ad claſſem ab horrida tempeſtate ſeruandam, nauaſſent, conſecuti ſunt eam apud omnes laudem, vt nouæ claſſi præficerentur; qua totam hanc Septentrionalis maris plagam perluſtrarunt, & hydrographicis tabulis deſcripſerunt; quibus tantiſper ſtabimus, dum certiora ab aliquo audiemus; idque eò magis, quòd falconariorum aucupum, qui ex campeſtri Brabantia, frequenter eò proficiſcuntur, narrationibus conſentiant. Laudetur ergo Hipparchus, laudetur Pythias; & temeritatis deſpuendæ condemnetur Strabo, qui priſcorum teſtimonia tanto contemptu exploſit. Errarint alibi, vt fieri in tanta rerum obſcuritate neceſſe eſt: interim diſcamus non tam audacter aliorum dictis fidem derogare. Credidit Strabo, Hiberniam magis ad Arctũ vergere, quàm Britanniam, & propter frigus ægre habitari; cùm conſtet

ſtet, ad occiduum latus Hiberniam Britannię adiacere, & vltima Britanniæ longè propiùs ad Septentrionem, quàm vltima Hiberniæ accedere, & aërem in Hibernia temperatiorem multo quàm in Scotia eſſe. Falſum item illud, quòd vltrà habitatio nulla eſſet; verùm & hoc & reliqua omnia, negligentiæ Romanorum, qui tum temporis rerum potiebantur, imputanda; qui vexandis regionibus potiùs & vaſtandis, quàm cognoſcendis & illuſtrandis incubuiſſe deprehenduntur; hac parte Græcis longè deteriores; & ſi verum dicere liçet, barbariores. Pomponius tamen Mela exoſculandus, qui de Thule veriſsima prodidit, non de Romanis, ſed Græcis commentariis petita; cuius verba adſcribemus: Thule Belgarum litori appoſita, eſt Graiis & noſtris celebrata carminibus. In ea, quòd Sol longè occaſurus exurgit, breues vtique noctes ſunt, ſed per hiemem, ſicut alibi, obſcuræ; æſtate lucidæ, quòd per id tempus iam ſe altiùs euehens, quanquam ipſe non cernatur, vicino tamen ſplendore proxima illuſtrat: per Solſtitium verò nullæ, quòd tum iam manifeſtior non fulgorem modò, ſed ſui quoque partem maximam oſtendat. Hæc Melæ verba, & vera ſunt, & ſitum Thules, & eius dierum & noctium varietatem, & crepuſculorum longitudinem, clarè ſatis explicant; ſi illud, lõgè occaſurus, ſic capiatur, vt intelligamus, Solem longo tempore circa Horizontem, velut occaſurum, verſari, & vix tandem occidere. Si ſic legeremus, Quòd Sol longè occaſurus breui exurgit; clarior eſſet ac apertior ſententia. Nec mirandum, ſi vocula deſideretur; cùm orationis huius à me adductæ, principium etiam mendoſum eſſe cernatur. Pro eo enim quod ſcriptum eſt, Thule Belgarũ litori appoſita, legendum, Thule Bergorum litori oppoſita. Vadianus cetera parum ad rem facientia philoſophatus, locum mendoſum reliquit; nec excuſari lectio poteſt, errore in ipſum Melam reiecto, cùm hîc perſpicuè demonſtret, ſe optimè nouiſſe Thules à Belgarum litore immenſum interuallum diei longitudine annotata. Ne verò quis putet, me de recentiorum obſeruatione mendum hoc tollere, atque idcirco putet, Bergos à Pomponio non fuiſſe notos, commentitiumque hoc eſſe quod dico; Plinium audiamus. Sunt, inquit, qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos, maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. Bergos, haud dubiè Plinius, vel è Pomponio, vel ex eius præceptoribus accepit; vt nihil dubitandum ſit, quin Bergorum litus, non Belgarum; & oppoſita, non appoſita, ſit legendum. Ex quo & illud liquet, diligentiorem Melam fuiſſe, qui noſſet Bergorum, qui populi Norwegiæ ſunt, litori oppoſitam Thulen; cùm Plinius Bergos à Norwegia

ſeclud at. Bergorum nomen, Cimbricũ eſt; &, vt in Atuaticis oſtendi, Berg portum nobis ſignat: eò quòd in eo naues ſeruentur ab Oceani furore, perinde atque primi homines ab aquis ſeruati ſunt in montibus altiſsimis, qui propriè Bergen vocantur. Vox origine prior eſt Grab, compoſita ex Gar, quod eſt omnino, & ab quod eſt deorſum vel decliue, quod aliter af pronũciatur. Garab igitur, & syncoptôs Grab, ſignificat omnino deorſum ſiue depreſſum, quo nomine quoduis genus foſſæ intelligitur, & inter alia ſepulcrum: quod ſi contrario ordine litteras legas, contrarium ſignificabitur. Barg enim montem dicimus, qui planè foſsis opponitur; cùm hic in altum eleuatus, illæ depreſſæ cernantur. Iam quoniam maiores Cimmeriorum in monte, ceu alij vectores & nautæ in portubus ſeruati ſunt, dum in Arca nauigarent; voluerunt montis nomen pro quouis genere conſeruationis in vſum venire, & maximè pro eo quo naues ſeruantur; quas dicimur Bergen, id eſt, accuratè ſeruare ſiue abſcondere, cùm in tuto extra periculum collocamus. Portubus igitur nomen Berg ſiue Barg lubenter indiderunt; quo nunquam non in mari recordaremur illius conſeruationis ab vndis, quę in montibus Cimmeriorum parentibus diuina miſericordia contigit; & inde in mentem veniret Deum rogare, vt ab vndarum periculis, & nauem & vectores ſeruare dignetur. Antiquiſsima autem hæc ciuitas, cuius priſci illi Gręci, & Pomponius meminerunt, hactenus ſedes eſt Epiſcopalis ſub Metropoli Nidroſiana, & totius Norwegiæ ſiue Nerigi, vt cũ Plinio balbutiam, in nominis claritate tenet principatum; mercatũq; habet vt celeberrimũ, ita noſtris hominibus, à piſcibus vento induratis, quos illinc apportant, notiſsimum. Ex horum litore in Iſlandiá nauigatur; quam Thulen veterum eſſe, de Pōponij deſcriptione, & Pytheæ, & Hipparchi teſtimoniis eſt apertum. Profectò ſi quis omnes Græcorum hiſtorias percurrat, & ea quæ vetuſtiſsimi eorum de Italia ſcripſerunt, examinet, deprehendet eos clariùs veriusq; de maris Norwegici natura, de Bergis, de Thule, aliiſque quibuſdam ad Cimbricam antiquitatem pertinentibus ſcripſiſſe, quàm de Eridano, & mari Adriatico, & ipſa Roma: ita vt inde veriſimile fiat, plus ciuilitatis, plus hoſpitalis beneuolentiæ, humaniq; candoris, plus etiam rerum externarum cognitionis & commercii apud Cimbros illos hominum extimos, quàm apud Romanos, illis tēporibus fuiſſe. Quî enim Gręci hęc quę dixi nouiſſe potuiſſent, niſi libēter Cimbri & eos admiſiſſent, & regionũ ſuarũ notitiá cōmunicaſſent? niſi fortè volimus, Cimbros in Gręcia peregrinatos, Gręcis hęc tradidiſſe: cui obſtat, vti in Atuaticis docui, quòd in vltima Britāniæ parte Græcorũ extēt monumēta

quæ

quæ à quibus, niſi à Græcis, poſita dicere queamus? E regione igitur Bergorum Thule iacet, non quidem directè, & ſub eodem circulo parallelo, ſed nonnihil tranſuerſim Septẽtrionem verſus remota. Eſt tamen & alterum in Norwegia opidum, directè Thulæ ſiue Iſlandiæ oppoſitum, cui cùm Berg etiam nomen ſit, potuiſſet videri cuipiam de illo Pomponium intelligendum, niſi prioris ciuitatis nobilitas, & clariſsima apud omnes fama, hanc ſibi memoriam vindicaret. Eſt & tertium eiuſdem nominis opidum in ipſa Thule, qua parte Norwegię opponitur, certũ argumentũ, vnde, & à qua gente inſula primùm habitata ſit. A qua enim, niſi ab ea, cuius linguæ veſtigia in ea antiquiſsima remanſerunt? Quare autem Thule dicta ſit, natura & ſitus inſulæ videtur commonſtrare. Thul enim, & hypocoriſticôs Thulken, id nobis eſt, quod pileis ſupernè ornatus cauſa ſolet imponi; vnde Thulen eſt laſciuè viuere; eò quòd hoc ſigno ferè commonſtrarent iuuenes ſeſe adhuc, vt ita dicam, vitulari. Inſula igitur hęc altis montibus, & perpetuò ardẽtibus inſignis, ſupremo ferè orbis vertici impoſita, veluti tholus quidã, aut veluti in cono quodam criſta, Thule à Cimbris eſt vocata. Placuit autem hæc vox eo magis, quòd poſsit geminã habere interpretationẽ: alteram quam dixi inſulæ ſitui & naturæ eius in conũ, tholúmve elatæ, egregiè conuenientem: alteram qua ſignificatur, eos qui eò nauigant, ad fletũ ire, ſiue, quod Gręcis in ore frequẽter eſt πρὸς τὸ οἰμώζειν. Hulen enim nobis idẽ eſt quod plorare, & ploratus. Tot huley, & per ſyncopen nobis vſitatam, Thulen, idem prorſus quod ad ploratum. Tantus autem ploratus ad eam Inſulæ partẽ, in qua Heclæ montis crateres ſunt, auditur, vt cõmuni omnium exiſtimatione creditum ſit, impiorũ animos illic cruciari, atque adeò ferè à vicinis intelligi, ſi quis magnus Tyrannus occubuerit, & ad eum locum venerit, quia nimirum tum nouus ploratus exaudiatur, & voces aliquando cacodæmonũ eum qui recens acceſſerit nominãtiũ. Virgilius in ſexto lugẽtes campos deſcripſit: qui ſi Thules etymõ, & Heclã, & glaciei ploratũ & vlulatũ nouiſſet, plorãtes etiam cãpos, ſiue vlulantes addidiſſet. Poſſem magnũ fabularum contextum de hac hominum opinione conſutũ euoluere, niſi puerile id iudicarem: & in ore omnibus eſt, quendã noſtrorũ optimatũ eò proficiſcentẽ, in cymba quadã aduerſis ventis, citra vela & remiges à dæmone ſubuecta, à nautis viſum eſſe, & percontantibus portitorem quemnã veheret, reſponſum, eũ eſſe, de quo fabula narratur, nomine & officio, quo functus in Rep. Belgica fuerat, expreſsis: & poſtea nauclerũ cùm in Hollãdiã appuliſſet, reſciuiſſe eũ ipſum, cuius nomẽ audiuerat, obiiſſe, ac interrogatum, qua corporis ſtatura, qua facie, quo

habitu,

habitu, mortuus hîc fuiſſet, ſic omnia delineaſſe, vt quē nunquā viuū conſpexerat, probè perfecteque cognouiſſe videretur. Duabus igitur rationibus Thule nomen hoc accepit; & quòd veluti Tholus quidam orbi terrarum eſſet impoſita; & quòd eò nauigantes ad ploratum proficiſcerentur. Sed ne alios opinionis ſuæ audientia defraudem, qui diuerſam rationem nominis aſsignant, addenda ſunt quæ in Suidæ collecticiis ſcriptorum fragminibus, de neſcio quo auctore adducta, leguntur. Thulis, inquit, regnauit per totam Ægyptum, ad ipſum vſque Oceanum; & in eo inſularum vnam de nomine ſuo Thulen vocauit. Superbia verò, de rebus proſperè geſtis, elatus, adiuit Sarapidis oraculum; vbi ſacrificio facto, hæc interrogauit: Dicito nobis, Ignipotens beate, qui curſum æthereum inflectis, ea quæ non fallant: Quis antequam ego regnaui, tanta præſtare potuit; vel quis erit poſt me? Cui redditum eſt oraculum, ad hunc modum habens:

Πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς·
Ταῦτα δὲ σύμφυτα πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα τέτυκται,
Οὗ κράτος αἰώνιον· ποσὶν ὠκέσι θνητὲ βάδιζε,
Τὸν βίον ἄδηλον διανύων τοῦ πολὺ κρείττων.

Verſus apud Suidam penitus ſunt perturbati, & mutili; quos ego ad hunc modum reſtituendos putaui, ſalua illorum ſententia, qui vel de exemplaribus vetuſtis, vel ex aliis auctoribus eos poterunt meliùs emendare. Mihi certè oraculi ſenſa, & mors deinde ſecuta perſuaſerunt, hanc, quam adfero, lectionē tantiſper tenendam, dum ſaniorem docebor. Hoc igitur reſponſum ita interpretabor:

In primis Deus, hinc Sermo, dein Spiritus almus,
Omnia ſunt connata ſimul tendentia in vnum,
Perpetuò Omnipotens: miſer hinc diſcedito velox:
Eſt melior quiſquis latuit, morienſque fefellit.

Egreſſus igitur è tēplo vaticinij, à ſuis ipſius hominibus in Afrorum regione iugulatus eſt. Verùm cùm nec Herodotus, nec Theodorus, nec quiſquam aliorum, me quidem conſcio, huius Thulis fecerit mentionem, opinor fabulam de ſitu inſulæ confictam: eò quòd ſupremus terrarum terminus haberetur, vltra quem nulla hominum ſedes citra Septentrionem inuenta vnquam fuiſſet: ad quod Virgilius Auguſto per inſignem adulationem, totius orbis imperium optans, alluſit, hanc inſulam orbis metam faciendo:

An Deus immenſi venias maris, & tua nautæ
Numina ſola colant, tibi ſeruiat vltima Thule?

Pli-

Plinius idem ſtatuens, Vltima, inquit, omnium quæ memorantur, Thule, in qua Solſtitio nullas eſſe noctes indicauimus, Cancri ſignum Sole tranſeunte, nulloſque contra per brumam dies. Hoc tēpore Iſlandia vocatur, quam re vera & indubitate Thulen eſſe, ſatis oſtendi; nomen hoc nouum à communi mutuatam, eò quòd nulla eſſet Iſſedonum, de quibus pòſt, inſula clarior. Significat autem vox hæc *Jſlant*, regionem glacialem, eò quòd octo ferè menſes glacie cingatur; quæ confracta & fluctibus in rupes, & ſeipſam illiſa, horribiles ploratus edit: quos eorum eſſe putant, qui frigore peccata ſua luunt, ex Heclæ ardoribus ſummis, in extremum frigus præcipitati; & hinc rurſus, ſi ita iudex velit, ignibus iniiciendi. Regio magna parte ſui montoſa culturam reſpuit: qua verò parte plana eſt, tam læto & vbere pabulo abundat, vt armenta ſint nonnunquam abercenda, ne aruina diſtenta crepent. Tritico & Secale & reliquo frumentorum genere caret; eius loco ingentem vim piſcium habens: quos vento induratos, in metas domorum inſtar attollunt, & ex iis tritis & molitis farinam faciunt, ac panes coquunt; tametſi qui ditiores ſunt, frumento vtantur aliunde illato; pecunia è piſcibus & ſulphure, cuius maxima copia ex Heclæ montis radicibus, acquiſita. Tres in ea montes ſunt altiſſimi, ſupernè perpetuis niuibus, inferiùs æternis ignibus inſignes: inter quos Hecla ad occidentale inſulæ latus nobiliſsimus, nonnunquam horrendo tonitru, & rabioſo fragore ignes, & ſaxa, & ardentes carbones eructat; & deinde crateres incognitos & cinere occultos, circum ſe relinquit: adeò vt ſi quis cognoſcendæ ignium naturæ curioſus, propiùs accedat; in periculo ſit, ne abſorbeatur. Exurit autem flama aquas, & ſtupam illæſam dimittit: quod & in aliis ignibus obſeruatum ſcimus. Cacodæmones naturalibus miraculis abuſi, miris technis miſeros mortales à veritate ſeducunt, & ſe conſpiciendos modò hac, modò illa forma præbent, nec non ſimulacra hominum mortuorum ita effingunt, vt iis quibus noti in vita fuerunt, ceu rediuiui colloquantur, & tandem maximo cum gemitu & ploratu diſpareant; dicentes, ſe ad Heclam reuocari. Dicitur autem mons hoc nomine, quòd acutis cautibus horreſcat, & homines crudeliſſimo pœnæ genere torqueat. *Hekel* enim eſt inſtrumentum ferreum, ſtylis ferreis acutiſsimis eadem altitudine extantibus, & per decuſſes poſitis, veluti erinaceus, plenum; quo linum planis latiſque palmis priùs confractum purgatur, & in ſubtiliſsimas fibras diuellitur & pectinatur. Hinc prouerbio dicitur, *Saet ghy op een hekel, ghy ſout wat anders wunſchen*; id eſt, ſi ſuper ferreo lini pectine ſederes, aliud quiddam optares: in eos

dici conſuetum, qui multa & magna optant. Nam qui ſuper illo pectine ſederent, aliorum obliniſcerentur, atque hoc vnum orarent, vt ab eo tormenti genere liberarentur. Pro ſumma igitur & ſæuiſsima pœna, vſurpatur: atque hinc mons gemina ratione Hecla dicitur; & quòd ſedes ſit tormentorum, & quòd acutis cautibus, veluti eiuſmodi pecten horreſcat. Regio cui imminet Weſtfort, ob Occidentis cardine vocatur, cui ex altera parte ſub eodem circulo parallelo Oſtfort, id eſt, tractus Orientalis, opponitur. Hæc ego diligentiùs addidi, quò conſtaret, qua lingua olim Thules incolæ vſi ſint; quam eandem & in Norwegia, & vicinis omnibus fuiſſe, deprehendo: atque ita liquet, hos omnes Cimbricę nationis & Teutonicæ fuiſſe; & Thulen poſteriùs quàm Bergos in Norwegia habitari cœpiſſe ab iis, qui ex Norwegia eò nauigarũt. Redeo itaque ad Scandiam ſiue Scandinauiam; cuius partem Plinius ab Hilleuionum gente quingentis pagis habitari prodidit: quorum nomen ſtatim docet, montibus plurimis totam regionem plenam eſſe. Hilleuiones enim ex Hillenwoney factum eſt, non aliter atque Hermiones ex Hertmitwoney. Cùm igitur Hil mons ſit, Hillewones, monticolæ Latinè vertentur, quales omnes ferè ſunt qui Norwegiam tenent. Nuſquam in tota Germania montes ſunt his conferendi, cùm perenni niue candeant, & aſperrimis rupibus ferè ſint inuij; & idcirco Hillewones eorum accolæ meritò hac nota ab omnibus Germanis & Sarmatis Europæis diſtinguendi. Quæ à Plinio adduntur de Oonis, & Hippopodibus, & Faneſiis, fabulæ ſunt, à Cimbris per iocum conſutæ. Oonas enim eos appellarunt, qui ad ouorum ſcopulos habitabant; qui ſic dicebantur, quòd veluti oua quædam circa maiorem quandam inſulam iacerent, quam gallinam vocabant; quales & in Norwegia, & in lacu Meler commemorantur. Eſt hactenus Eierfort, quo ouorum tractus ſignificatur, quam vocem Suecorum lingua in Eggiafort corrupit, vt eſt apud Olaum Magnum videre. Hippopodes duabus de cauſis dicuntur, & quòd magnos pedes habeant; & quòd celerrimè per niues pedibus ſuis ligneis labantur potiùs quàm currant: quos Scricfinos ab hoc genere currendi nominamus. Scric idem notante, quod latè diuaricatis paſsibus curro. Scricfini ergo Fini ſunt, ſiue Finingi, qui hoc genere calceorum ligneo, per niues & glaciem lubrico lapſu feruntur. Sunt & alij, qui de pedibus Tympanopodes dici poterant. Strabo de Caucaſiis ad Albaniam & Iberiam montibus, glacie ac niue æſtate etiam plenis agens, ſimilis calceamenti meminit:

Θέρεις

Θέρους δὲ φησὶ προσβαίνουσιν ὑποδούμενοι κέντρωτα ὠμοβόϊνα, δίκην τυμπάνων πλατέα, διὰ τὰς χιόνας καὶ τοὺς κρυστάλλους: id eſt, Æſtate calceati calceis aculeatis, è crudo corio bubulo factis, & ad tympani formam latis, per niues & per glaciem aſcendunt. Idem ait, in Maſio monte Armeno circulos ſupponi:

Ἐνταῦθα δὲ καὶ τρόχισκοι ξύλινοι κέντρωτοι τοῖς πέλμασιν ὑποτίθενται, id eſt, Hic verò & lignei orbiculi aculeati plantis ſubduntur. Interpres neutrum locum intellexiſſe mihi videtur, cùm neutrobi de aculeis, ne labantur, ſubditis meminerit. In Alpibus circulos ligneos item habent reticulo colligatos, quibus pedes niuem adſcenſuri imponunt, quod & ipſemet expertus ſum: quibus tamen in glacie non vtuntur, niſi ſit niue contecta. In ea enim nuda, ſenos aculeos ferreos, ſingulis ſoleis ſubdunt, ſuperiùs firmo vinculo pedibus alligatos. Si ergo Hippopodes recenſendi, Tympanopodes quoque, & Centropodes addantur: ſed hi poſteriores alibi etiam inueniuntur: at illi huic Septentrionis regioni ſunt peculiares, quorum calcei apud Olaum depinguntur. Faneſiorum aures & nomen quid ſibi velint, fateor me ignorare: *Vfan*, vexillum nobis eſt; è quo ſuſpicor, illos olim vexillum in capite portaſſe, ornatus cauſa, quod in feminis Senenſibus hodie videmus. Quòd autem aures dicantur habuiſſe, ad terram vſque propenſas; nihil aliud videtur notare, quàm eos eiuſmodi genus veſtis habuiſſe, quòd caput amplexum ad pedes vſque deſcenderet; atque hinc Cimbros, eiuſmodi luſum ſtudioſos, reſpondiſſe Græcis, eiuſmodi illic homines eſſe, quibus, præter aures, nullum ſit veſtimentum. Habebant enim pallia è pellibus Martinis & Sabelinis calidiſsima, quæ à ſummo capitis vertice, ad pedes vſque dependebant: quorum regionem & mores Lappones nunc poſsident, alterius omnino, quàm Cimbri ſint, generis & linguæ. Reliquis, quæ à vetuſtiſsimis illis Græcis traduntur, relictis; ad Gotos redeamus, quorum nullam hactenus vetuſtam in Scandia mentionem inuenimus: cùm tamen ingenti indoctorum hominum contentione, & præiudicata quaſi apud doctos etiam ſententia, ex hoc altero orbe deſcendiſſe dicantur. Ad poſteriora igitur tempora deſcendens, Ptolemæum conſului; apud quem didici, meridianam partem Scandiæ, non huius quidem, ſed alterius, à Gutis habitari; quos eoſdem cum Gotis eſſe, quiuis, linguæ noſtræ non imperitus, intelligit. Sueonas Tacitus in Oceano hoc præcipuos agnouit, quorum naues deſcribit, Gutarum nulla facta mentione.

Idem tamen Gothinorum & Gothonum in Germania, tanquam diuerſorum meminit, Gothinos Gallicæ linguæ, qua vtantur indicio, Germanicæ originis eſſe negans: quod diligenter notandũ; eò quòd dicat, Gothinos terga Marcomannorum claudere, & Gallica lingua vti: quo intelligi datur, in regione habitaſſe Getarum, & Getica lingua vſos fuiſſe; quæ cùm diuerſa ſit à Sueuica, quam Romani ſolam Germanicam eſſe crediderunt; conſtat, eos ſermone noſtro vſos fuiſſe, ac illum Gallicum ob id vocatum, quòd tota Gallia eo tum temporis vteretur. Getarum igitur ſiue Gothinorum regio ad Cracouiam vſque extẽdebatur. Gotingus enim, è quo Gothinus fecit ſermo Romanus, eo modo dicitur quo Flamingus, eum ſignificans, qui Gotici generis ſit. Gothones qui trans Lygios Sueuos erant, dicit paulò adductiùs quàm ceteras Germanorum regnari, necdum tamen ſupra libertatem: è quo rurſus Getica diſciplina, & ciuilitas, Græcorum moribus proximè accedens, apparet; ita vt non nomine ſolo, ſed moribus etiam Goti fuiſſe deprehendantur. Extant hactenus in Germania Gotorum veſtigia in Gottinga & Gota, quarũ hęc longa obſidione nunc cincta, in vtram partẽ ſit caſura, nutat. Cùm igitur antiquæ Getarum ſedes antiquiſsimæ inter Daciam & Pontum Euxinum, & à Græcis vetuſtiſsimis & à Romanis longo pòſt ſeculorũ interuallo ſecutis ponantur; credere licet eos paulatim ſuperiora etiam petiuiſſe; & ſi quæ ſedes Germanis de more ſuo ſemper migrantibus vacaſſent, eas occupaſſe. Et verò Ponti illud latus prius Cimmerij tenuerunt, vti pòſt docebo; quibus in varias expeditiones, & regiones diſtractis, Getæ proximi vicini & eiuſdem linguæ homines in vacua loca venerunt. Getæ deinde plurimùm numero aucti, colonias etiam aliò miſerunt, pro eo ac oportunitas ſe aliqua, aut neceſsitas obtuliſſet; atque ita ad maris Baltici tandem litus veniſſe reor, quod Sueuorum gentes reliquiſſent. Inde poſt in inſulam, quam Gotlandiam vocamus, quamq́ue Ptolemæus Scandiam, è continente primùm appuliſſe, & tandem in Suconum etiam terram traieciſſe: qua de cauſa, quia plures eſſe poſsint, nihil refert, quando non vlteriùs veritatem quæro, quàm vel lectio ſcriptorum, vel nominum ratio, vel veri ſimilitudo aliqua inſignis me deducat. Alij migrant vel hominum numero nimis pro captu regionis aucto: alij inuitati, vti Angli in Britanniam: alij ab hoſte pulſi, vt Britanni in Galliam: alij ducti cupidine plura melioraq́ue quàm domi habeant poſsidendi, vt Germani in Galliam: alij terris nouis ab aliquo principe donati, vt Romani milites veterani variis locis reperiuntur: alij iritati à finitimis, denique alij aliis de cauſis aliò commigrarunt. Quacunque igitur occaſione

Goti

Goti in Gotlandiam traiecerunt, illud interim tenendum, è continente eò veniſſe, non contrà ab inſula in continentem; ac inde in Cherroneſum illam magnam partem eorum cauſa aliqua tranſiiſſe. Gratulentur ergo ſibi Goti de parentibus ſuis, quorum arma totam Italiam & Hiſpaniam, & magnam partem Galliæ ſibi ſubiecerunt, atque hac laude, quæ maxima poteſt haberi, contenti; indoctos illos, & barbaros, & nugaces ſcriptores explodāt; qui contra naturæ ductum, & contra vera & prima hiſtoriæ principia è Moſe petenda, homines ex inſulis & peninſulis in continentem veniſſe, ridiculè fabulantur. Erat illis hominibus docendum, antiquiorem Getarum notitiam in Scandia, quàm ad Pótum fuiſſe, apud Græcorum vetuſtiſsimos: quod eos facere non poſſe, ſatis mihi videor oſtendiſſe, dum diſcuſsis omnibus, quæ extát de Scandia & Thule apud eos ſcripta, nulla Gotorum aut Getarum ſit in ea inuenta mentio, ante Adriani principatum; cùm tamen in Germania multo antè Gothonum & Gothinorum populi ſint reperti. Olaus Magnus vetuſta Gotorum ſaxa frequenter iactat, quaſi iis antiquæ Gotorum res geſtæ, litteris Goticis inſcriptæ continerentur: ſed ne vnum quidem vnquam, vel legere, vel intelligere potuit: quod ſanè mirum eſſet, ſi verus ſermo Goticus, & germana eius pictura, non ſolùm in ea regione maximè viguiſſet, ſed ſuos etiam inde natales, vbicunque gentium eſſet, computaret. Vellem equidem picturas aliquot ſaxorum me habere, quò viderem ecquid ſolidæ antiquitatis præ ſe ferrent. Nam qui veterem earum gentium linguam callet, quam priſcis temporibus illic habitaſſe claris indiciis demonſtraui, ei facile fuerit elementorum varietatem numerare, dum eam totam habeat comprehenſam, atque ex ea tandem aliquas voces inuenire, de quibus omnium litterarum vis & complexio doceretur. Frequenter eum rogaui, dum Bononiæ priùs, ac deinde Romæ familiaritas mihi, & multa cum ipſo eſſet conſuetudo, ecquam inſcriptionem haberet, cuius aliqua ſenſa elicere poſſet. Rogaui item, quam nauigationis regulam & obſeruationem ſecutus, terras illas ad Polum vſque deduxiſſet; & id genus alia non pauca, quæ falſa mihi, tametſi ab eo ſcriberentur, videbantur: ad quæ nihil vnquam ſani reſpondit, immò hoc nugando apud me effecit, vt hominem crederem Geographiæ prorſus ignarum, & eam quam habemus Septentrionalium regionum deſcriptionem, nō ipſius, ſed Ioannis fratris cura, ſtudioque fuiſſe factam. Lingua porrò Gotorum & Sueonum, quos Suecos, alij Suetos, nos Suedanos nominamus, de noſtrati, neſcio per quam aliam eſt corrupta; ſuſpicione tamen non exigua manente, à Wendis, Wilſis, Sclauis, & aliis fortaſsis in illam

regionem, dum à Saxonibus, & aliis Germanis pellerentur, tranſgreſſis; qui à vera pronuntiatione, vti fieri in linguis peregrinis addiſcendis ſolet, recedentes; hanc, quam nunc habent, fecerunt: quæ tamen non tantum differt, vt non in ſingulis ferè vocabulis, pauciſſimis omnino exceptis, Cimbricam originem agnoſcas. Deinde, quãuis nullos omnino Sclauonici generis homines eò immigraſſe daretur, ſicut incertum eſt; Goti tamen minima Cherroneſi pars, quamque nemo veterum, ne Ptolemæus quidem, ſub hoc nomine agnouit; linguam Sueonum, qui è Sueuis vidẽtur veniſſe, ſecuta potuit facilè ſuam Cimbricam cõtaminare. Quid quòd immenſa ſæculorum volumina, nullo alio accedente, plurimùm queant ſermonem immutare, licet radices vocũ eędem perdurent; è quibus primogenia earum natura perſpici poteſt, & cui genti debeatur æſtimari. Quòd verò Sueuorum ſobolem Sueones putem, id ex nomine accipio, & Sueuorum antiquo ſitu, & populorum abundantia, quibus facile fuit tranſmittere eò colonos, quanquam Germanicũ nomẽ, quod eſt Sueden, compoſitũ videtur ex Sueuo & Dano, ac ſuſpicionem non paruã mouere, ſicut dicimus Gotalanos, ita quoque Suedanos dictos fuiſſe: quoniam Sueui & Dani communi expeditione regionẽ occuparint. Quò verò hãc meam opinionẽ magis amem, facit Iornandes; qui hos non Sueones, non Suetos, ſed Suethans vocauit; in qua voce ſi pro aſpirata mediam litteram ponas, Suedans feceris: quod æquè numero pluriũ atque Suedanen dici poteſt; ac deinde exẽpto Delta, de cõſuetudine noſtra, Sueanen; vnde Sueones apud Tacitũ euaſerint. Teneamus ergo hanc Suedanorũ & originem, & nomenclaturam, & duarum gentium clariſsimarum duplicem nobilitatẽ; quæ vt magis eluceſcat, interſerẽdum hoc loco erit, quinam ſint Dani, & vnde eam habeant appellationem. Cimmeriorum pueri, cùm populorum innumera multitudine creſcerent, & longè lateque Scythiam paulatim occuparent, variis, vt oſtendi, ſe nominibus nuncuparunt: alij aliud in iis ponendis propoſitum ſecuti. Inter hos igitur fuerunt, qui quòd belli ſtudiis potiſsimùm oblectarẽtur, atque in iis nõ tam auaritia, quàm generoſo animo ducti, victoriam & laudem, potiùs quàm diuitias quærerent, nomen illud ſibi ab eo animali ſumpſerũt, quod inter omnia plurimas naturæ dotes ad hunc ſcopũ neceſſarias habere videretur. Gallum igitur gallinaceum, tum bellicæ laudis & generoſiſsimi animi, tũ indolis regalis & militis ſtrenui, & ad omnia momenta vigilis optimum exemplar, vt pro ſymbolo & ſynthemate quodam ſibi acceperunt; ita nomen quoque ab eo placuit mutuari. Vocarunt enim ſeſe De Hanen, & cõpoſitè per conciſionẽ Danen, aſpira-

aſpiratione in media littera,de more noſtro,deliteſcente. Dicitur autem Han ab Hitan, per ſyncopen, quia ad opus cantu ſuo incitet. Hit enim hortátis ad celeré progreſſum: vnde Hiſſen incitare; á calore deductũ,quoniam propriũ caloris ſit accelerare. Nomen igitur naturá animalis,& eius inter homines vſum,tribus litteris indicauit: quod de vi etiam litterarũ intelligi datur, dum aſpiratio notæ progreſsionis præpoſita,non aliud faciat, quàm vt ſpiritu quodá ad motionem incitet; aut vt progreſſum inſpiret: ita nuſquam dormitauit primus nominũ fabricator. Hanen igitur, de ſuo ſtatim nomine intelligunt diligentes ſe, & vigiles, & incitatos ad opus eſſe debere; ac huic monitioni mox accedunt ſymbola de natura animalis ſumpta, indicãtia vt eam imitentur. Galli enim diligẽtiſsimas vigilias,& nũquam ſomno contaminandas docentes rem caſtrenſi cuſtodiæ maximè neceſſariam: teſſeram dant conuenientiſsimá hominibus, cùm omnibus, tum maximè rei militaris ſtudioſis. Deinde vni totá ciuitaté, totumq; exercitũ parere, monſtrant ad gentis ſaluté eſſe in primis neceſſariũ,dum de domeſtico ſuo inter gallinas regno,totis viribus ad mortem vſque depugnant: adeò,vt Homerus ab iis,quamuis & aliunde, diſcere potuerit,

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω. *id eſt,*

Noxia res plures domini, Rex vnicus eſto. Nec de regno tantùm pugnãt,ſed pro ſalute etiá ſuæ gentis contra Miluios & alios hoſtes; cui etiá vbicunque poſſunt,victũ quærunt,& ad inuentũ ſedulò gallinas vocãt;ceu dicerent,hoc verè regiũ eſſe,nõ ab hoſte tantùm populú tueri, ſed victũ etiam & alimenta; & cetera neceſſaria ei ſubminiſtrare.Nec pudet etiá magnanimũ hoc & glorię cupidiſsimũ animal,ad humilia ſe officia demittere,ſi ad gentis modò ſuę ſalutem id ſentiat expedire; quo fit,vt pro gallinis,dũ opus eſt,pullos foueãt, & educẽt; docentes, nihil nõ forté virũ decere,quo ciuitatis aliquod membrũ ſeruetur. Alectryonem Martis ſatellitem fuiſſe fingunt, eique tam familiarem,vt dum Veneris adulteriũ committeret,foribus eum cuſtodiendis adhibuerit; ſed quia obdormiiſſet,nec Solis aduẽtum tempore nunciaſſet,in auem ſui nominis fuiſſe mutatũ,quæ hactenus veteris negligentiæ memor, ſedulò Solis aduentum prænunciat,vt Lucianus in Gallo copioſiùs. Auſonius ad hoc alludẽs,cecinit:

——Ter clara inſtantis Eoi
Signa canit, ſerus deprenſo Marte ſatelles.

Hinc Romani Marti gallum nonnunquam appingebant,vigilantiæ milites admonentes. Magi cognatum Soli faciunt, ac inde fieri, vt eius curſus inflexiones ſentiat, & cantu mortalibus annunciet. Ob

Ob diligentiam item nunciationis, & vigilem curam Mercurio datus eſt, & Latonæ parienti eum quoque adfuiſſe ferunt: eò quòd Solis ad hemiſphærium noſtrum regreſſu, calor naturalis augeatur, partum vi ſua promouens: quem quia nunciat gallus, Latonæ meritò gratus eſt. Iam quia pugnax & vigilantiſſimum animal eſt, Elæi, Pauſania teſte, Mineruæ cono gallum impoſuerunt. Apud Romanos tantum in auguriis momenti habere credebantur, vt eorum ſignificatio pro veraciſſima & ſacroſancta haberetur: quorum tripudia ſoliſtima propria Plinius dixit, adiectis his verbis: Hi magiſtratus noſtros quotidie regunt, domoſque ipſis ſuas claudunt aut reſerant. hi faſces Romanos impellunt aut retinét: iubent aues aut prohibét, victoriarum omnium toto orbe partarum auſpices. hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibriſque haud aliter quàm opimæ victimæ Diis grati. Hæc ille. Victores canunt, victi fugiunt, & triſti ſilentio deliteſcunt, quare victoriæ meritò habebant omen: è quo illud Socratis intelligitur, quo gallum Æſculapio immolari iam iam moriturus imperabat, ſignificans nimirum ſe de omnium corporis moleſtiarum victoria mox triumphaturum, & idcirco Æſculapio Apollinis filio, & hominum medico, illud animal dari velle; quòd ob curam & ſollicitudinem veris medicis, maximè tamen animorum, eſſet gratiſſimum. Non grauabor poſterioris quoque ætatis Philoſophorum de Gallinacei diuinitate, & vi Apollinari, opinionem exemplo vno indicare, quod Zonaras poſteritatis memoriæ, tertio Chronicorum ſuorum tomo, mandauit. Aiunt, inquit, ſi Latinè vertatur, ſub hoc Valente, Libanium Sophiſtam, & Iamblichũ Procli præceptorem Alectryomantiam feciſſe, id eſt, diuinationem per gallum gallinaceum: inquirentes, quis Valenti in regno ſucceſſurus eſſet. Ea verò, vt fertur, talis eſt: Litteræ viginti quatuor pulueri inſcribuntur, & harum vnicuique tritici vel ordei granum imponitur; deinde Gallis dimittitur, carminibus quibuſdam interim & incantamentis recitatis; & animaduertitur, è quibus elementis grana capiat; quæ coniuncta, id quod quærebatur, oſtendunt. Id igitur cùm & illi feciſſent, cernebant gallum granum primum ex Theta, alterum ex Epſilo, tertium ex Omicro, quartum ex Delta ſumpſiſſe; quo fiebat, vt ambigua hæc eſſet ſignificatio, cùm vel Theodorus, vel Theodoſius, vel Theodotus ſignificari videretur. Eius rei certior factus Valens, multos iis nominibus vocatos ob ſuſpicionem interemit, & ipſos diuinatores inquiſiuit. Quocirca Iamblichus crudelitatem eius metuens, veneno hauſto, vitam ſibi, vt quidam narrant, ademit. Hæc Zonaras de immani Valentis ſæuitia, & ſtolidæ & ſuperſti-

perſtitioſæ vanitatis pœna; è quibus diſcimus ad Iamblichi vſque ætatem, inter ſapientiæ profeſſores, eam fuiſſe opinionem, maximam Apollinaris naturæ facultatem, in gallo gallinaceo vigere. Plena igitur Magicæ diſciplinæ Socratis ſapientiſsimi Philoſophi vltima illa iuſsio fuit, quam integrè pro dignitate & amplitudine ſignificatorum explicare, alterius loci & temporis eſſet. Nos ad militiam & pugnam pro patria reuertamur, quam Dani in Gallo maximè exoſculabantur, quamuis fortaſsis alterius illius pugnæ, quæ inter rationem eſt & perturbationes, non fuerint ignari. Plinius tradit Pergami gallorum ſpectaculum, veluti gladiatorum, quotannis edi: quod Ambiuaritis noſtris hactenus in vſu fuit, magna ambitione duabus factionibus inter ſe certantibus, atque id cùm in pagis, tum maximè in ipſa vrbe, cui à Ducis ſilua nomen eſt: in qua per octo integros dies in ipſa curia galli ad pugnam committuntur, ingenti partium ſtudio & ſollicita victoriæ expectatione, in qua tantùm exardeſcunt, vt ipſe viderim ex gallinaceorum certamine ad equeſtre duellum fuiſſe prouocatum; in quo alter vir in primis ſtrennuus & veteranus eques, lancea in fronte ictus occubuit, eodem ferè modo, quo Henricus Rex Franciæ, cui per oculi alterius cauitatem pars fractæ lanceæ in cerebri ſedem eſt adacta. Ælianus in variæ Hiſtoriæ libro, ſi rectè memini, ſecundo; Themiſtoclem contra Barbaros exercitum ducentem, prodit duos gallos fortè in itinere pugnantes vidiſſe, ac imperaſſe vt miles ſubſiſteret: acceptaque de hac pugna occaſione, docuiſſe bonis & ſtrennuis ciuibus, pluris patriam, liberos, vxores, parentes, Deoſque penates æſtimandos, quàm Gallis ſolam victoriæ opinionem. Cùm igitur victor rediiſſet, inſtituiſſe vt quotannis gallinaceorum pugna, Athenis publicè exhiberetur. Aiunt verò non Leonem modò ad Galli cantum, ſed Baſiliſcum etiam expaueſcere: quod an verum ſit, vt parui refert, ita certum eſt, nullum animal maiore animo, & elatiore, vel caput criſtatum, & caudam falcatam, erectamque gerere, vel certamen inire, in quo frequenter antè moritur, quàm aduerſario cedat. Ingentes ergo animos & vigiles cuſtodias, necnon ſummum erga ſuos amorē, qui hoc ſe nomine nuncuparunt, pollicebātur: & hactenus in vſu ipſis eſt, Gallos ſemper in militia habere; tū vt virtutē eorū imitentur, tū vt pro horologiis, cātus eorum habeatur. Horū mox nomē alij imitati ſunt, à Danis fortaſſe Cimmeriorū ſobole, genus ducentes: qui vt nō nihil à parētibus diſtinguerētur, Alaney ſe nominarūt: quaſi dicerēt ſe omnes Gallos eſſe. Al enim omnis; Hay, vt dixi, gallinaceū notat: vnde Alani appellatio, quæ gens Ptolemęo ſuprema ferè ad Septētrionē ponitur;

v V à Suo-

à Suobenis non longè remotas & rurſus in Sarmatia Europæa ſub eiuſdem nominis mon tibus. Ab his ad Orientem emigrarunt Alanorſi, qui ſic dicti vi dentur, quòd ſpurij eſſent Alanorum, Horſon filium meretricis ſignificante: quod non de vocis origine tantũ colligo, ſed Plinij etiam teſtificatione, qui cùm de Sauromatis egiſſet & Aorſis, Scythas Degeneres à ſeruis ortos ſubdit; ex quo ſuſpicio mihi orta, ipſos Aorſos Scythas degeneres fuiſſe, & Plinium ſignificationis ignarũ eos diſtinxiſſe. Horſon cum articulo, hactenus Anglis & Flandris eſt in vſu frequentiſſimo, in eodem ſignificatu. Ptolemæus Aorſos ad Noroſſos mõtes poſuit, ſic dictos, quòd iis, qui ad Daicem habitarent, ad plagã Orientis & Septẽtrionis mediam ſiti eſſent, quæ Nort-oſt noſtris vocatur: quo nomine & populi fuère verſus eãdem cæli partem habitantes, à Caſpio mari inita ſupputatione. Alanorſi igitur meretricia Alanorum ſoboles, quod nomen non magis tũ turpe putabatur, quàm nunc Baſtardi vocis eodem in ſignificatu vſurpatæ; quam non dedignatus eſt vir ante cẽtum annos omnibus belli paciſque laudibus ornatiſſimus, Antonius ducis Burgundiæ filius, quem Magnum Baſtardum vulgo nominabãt: nec longè ab ea ſum opinione, vt Baſtarnos Germanorũ quoque illegitimos filios fuiſſe credũ. Getas pluribus vxoribus vſos fuiſſe, Menander prodidit: quod ego ſic tamen accipiendum cenſeo, vt vnam quidem legitimã dicantur habuiſſe vxorem; ſed pluribus feminis ad id conductis, vſos fuiſſe. Neque enim hiſtoriis conſentaneum eſt, plures ipſorum vxores fuiſſe; cùm ſingulas ſingulorum fuiſſe, poſteriora tempora docuerint, quibus Gotorũ mores notiores Græcis, Romaniſque euaſerũt, quàm ſi tale quid fuiſſet, id ignorari poſſet. Hoc igitur Menandro concedamus, Getas & vniuerſim Thraces, non admodum fuiſſe in re vxoria continentes, cùm ancillis etiam vterentur. Verùm ne legitimis ea res fraudi eſſet, veriſimile eſt ſeorſum iis à parentibus proſpici ſolere, atque hinc factum, vt multitudinẽ eiuſmodi ſobolis in colonias ſimul emitterent. Atque hinc, præter ceteras cauſas, fieri etiam potuit, vt Tectoſaces ſe legitimos nomine ſuo profiterentur; fruſtra id, vt videtur, facturi, niſi illegitimi aliqui fuiſſent. Scio me antè Sacorſos, ab Hors, id eſt, equo, deriuaſſe: vereor tamen, ne ſimiliter Sacorſi atque Alanorſi dicantur: ita vt Sacorſi filij Sacarum illegitimi nominentur, quemadmodum Tectoſaces, legitimi Sacæ dicuntur. Sed hæc parum ad rem faciunt; & eorum nulla mẽtio fuiſſet, niſi Plinius Degeneres nobis Scythas propoſuiſſet: qui vt de alia hiſtoria originem forſan habuerint, hoc tamen in mentem vocarunt, Alanorſos ſic nos poſſe interpretari. Fuerunt & Roſalani, quaſi dicerentur, equeſtres Alani,

à Ros

à ἵππος equum notante ſic dicti, diuerſi tamen longè à Ruſsis, quamuis eaſdem aliquando ſedes habuerint, cùm lingua inter ſe multum differant. Alani enim Gotici generis fuerunt, & eadem lingua vſi, Procopio apertè hoc atteſtante. At Ruſsi longè alia lingua, quæque nihil cum Getica commune habet, loquuntur. Idem tradit, Alanos ſuo tempore ad Phaſim habitaſſe, ea parte, qua è Caucaſo oritur, quo loco ſuſpicatus aliquando ſum, Alanos pro Albanis poni, vel eoſdem eſſe; quod & alij nonnulli arbitrari videntur; cùm eo loco ponantur, quo Albani olim habitarunt: verùm eoſdem non eſſe, ex Ptolemæo, & aliis liquet; qui Alanos longè terrarum ab Albanis remouit. Eiuſdem tamen originis & linguæ Alanos & Albanos fuiſſe, nihil ambigo; & Albanos quidem dictos ab ἄλβις, quo montes ſignificantur, & ἅαν, quo gallinaceus dicitur; ita vt Albani ſint montani galli, ſi Latinè vertas. Sumpſerunt igitur & Albani nomen à gallo; & nomine ſuo regionis ſuæ naturam indicabant: quæ quàm ſit Alpina, ab iis diſcere licet, qui hîc celſiſsimum Caucaſum eſſe ſcripſerunt. Albani igitur, cum Danis, Alanis, Alanorſis, Roſalanis, eiuſdem generis fuerunt: & quemadmodum Sacæ Alpini, Sacalbini; ita Alani ſiue Dani montani, Albani ſunt nominati: atque hinc fieri poteſt, vt pòſt, omnes ſe Alanos dixerint: eò quòd omnes gallinacei nomé haberent; & id præſertim, cùm iam Dani è Sarmatia in Cherroneſum Cimbricam, & Norwegiam, & inſulas vicinas commigraſſent; adeo vt tota ferè Sarmatia & Aſiatica & Europæa poſterioribus temporibus Alania cœperit dici. Alani cum Gotis Hiſpaniā ingreſsi, de nominibus duobus vnum compoſitione fecerunt, Gotalanos ſe nominātes: quo nomine hactenus regnum eſt Gotalanicum. Danorum igitur illuſtris eſt & antiqua è Cimmeriis nobilitas; vt nihil miri ſit, Cimbris è Cherroneſo digreſsis, ſobolem eorū ſucceſsiſſe, atque de ſuo nomine Danicum regnum cōdidiſſe; nec Cherroneſum tantū ditionis ſuæ feciſſe, ſed inſulas etiam in freto ſitas, & totā è regione Norwegiam, & ei oppoſitam Thulen; qua de re coniecturā facio, hæc omnia priùs Cimbrorū etiā fuiſſe. Quemadmodū autē Getæ ſiue Gutę partē Scādię maximè Auſtrinā, Suedanis cōfinē, nūc tenēt: ita vidētur & à Danis admiſsi in Cherroneſi partē, quam hactenus Iutiam pro Gutiam, quemadmodū Iuniū pro Guniū vocamus, ſiue eam amicitia, ſiue armis impetrarint. Magna fuit harū gentium congenerū, & eiuſdē linguæ, permiſtio; dum paulatim ſedes aliò atque aliò, vetuſto Germanorum more, transferrent, ac frequentes etiam in longinqua expeditiones ſuſciperēt: in quibus non eſt abſurdū, duorū aut trium populorum milites coiuiſſe, quò vires ſociis armis maiores tutioreſque

exiſterent; atque inde factum ſuſpicor, vt Sueui & Dani Suedaniam fecerint, ac Goti ſuam ſibi partē acceperint, ac pòſt Dani & Gutæ in Cherroneſum, Cimbrorum & Saxſonum ad vlteriora diſceſſu vacuam, penetrarint. Et hæc quidem mea eſt de Danorum, & Suedanorum, & Gutarum ſiue Gotorum ad hoc mare opinio: de qua, ſi meliorem & antiquitatibus magis congruentem audiuero, non ægrè cedam. Hactenus certè quæ Saxo Grammaticus, & eum ſecuti prodiderunt, pro vaniſsimis deliriis habeo; propterea quòd nihil prorſus cum Græcis ſcriptoribus, & migrationum Germanicarum perpetua quadam ſucceſsione apud idoneos auctores celebrata, conſentiant; ſed meras nugas, & vana ſomnia, & aniles fabulas, citra omnem & vtilitatem, & eruditionem inculcent. Eodem loco Iornandem habeo, ea quidem parte, qua de originibus ſcribit: cetera hiſtoricum agnoſco; quàm bonum non dico, talem ſaltem, qualem ea tempora tulerunt. Quamuis igitur ſatis me putem docuiſſe falſiſsimum eſſe, è Scandia Gotorum, & aliarum, quas dicunt, gentium natales antiquiſsimos petendos; addam tamen & Plinij teſtimonium, quò & ex illo perſpicuum fiat, Gotos priùs in Germania, quàm ad Scandiam tranſirent, habitaſſe. Germanorum, inquit, genera quinque: Vindili, quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Quis hîc non videat Guttones dici, qui Gothones Tacito vocantur, & Guthones Ptolemæo, non procul à Sarmatico mari ab eo conſtituti? atque idcirco non difficile illis fuit auxilio Danorum & Sueuorum in vlteriora traiicere. Quòd autem dico Getas ſiue Guetas Danorum auxilio tranſiiſſe, coniicio ex Gedano vrbe ad oſtia Viſtulæ ſita, quæ mihi dici videtur compoſita dictione à Getis & Danis, eò quòd communi horum opera primùm condita fuerit. Germani tamen Danorum tantum in vrbe nominanda mētionem faciunt, dum Danſwic, id eſt Danorum vicum, ſiue refugium & ſeceſſum vocant: quod nomen originis ignari in Dantiſcum tranſtulerunt. Notandus hic error in Plinij exemplaribus, quæ Vindili pro Vandeli habēt, culpa fortaſsis cuiuſpiam, qui ex Vindelicis occaſionem acceperit aliter legendi. Loqui enim eum de Vandelis, clarū ex gentibus iis quas Vandelorum numero ait contineri; inter quas Burgundiones & Guttones enumerat; quos certum eſt de Ptolemæi tabula vltra Viſtulam habitaſſe. Nec tantùm de Ptolemæo colligitur, hanc eorum regionem olim fuiſſe, ſed ex ipſo etiam Plinio qui mox poſt hos Cimbros, & Teutonos, & Caucorum gentes infert, qui poſt Viſtulam, ſub nomine Ingeuonum, proximi ſequebantur, integrè dicendi Angezewonen, id eſt, ſecundùm mare longo tractu ad ipſum

ipſum vſque Rhenum commorantes. Wandeli igitur illi dicti ſunt, quos Romani vltimos Germanorum audiuerant; quod deinde aliò trangreſsi, tanquam proprium retinuerunt; propterea fortè, quòd ab ambulandi instituto necdum diſcedere ſtatuiſſent: in quo tam egregiè ſe geſſerunt, vt tota perambulata Gallia & Hiſpania, in Africam traiecerint. Procopius de bello Vandilico, ſiue potiùs Vandelico, ſcribens, Goticæ, inquit, gentes multæ quidem & aliæ priùs fuere quàm nunc; omnium autẽ maximę ac potiſsimę Goti, & Vandeli & Viſigoti, & Gepedes iamdudũ & Sarmatæ, & Melanchlæni appellati. Sunt & qui Geticas gentes has vocent, qui omnes nominibus quidem inter ſe differunt, cetero conueniunt. Nam & albi ſunt omnes corpore, flaui coma, proceri quoq; & aſpectu probo, legibus item eiſdẽ vtuntur; ſimiliter & Arrianæ omnes opinionis, voce vna Gotica appellata vtentes. Videmus itaque omnes hos communi nomine Gotos & Sarmatas vnius & linguæ, & generis fuiſſe, quod idem his verbis adiecit. Et vt mihi ſanè videtur, ex vna omnes gente procreati, nomina poſteà ab eorum ducibus varia ſortiti. Is autem populus loca ſupra Iſtrum iam pride incoluere: deinde Gepedes loca circa Singidum & Sirmium tenuerunt. Intra verò & extra Iſtrũ meo vſque tẽpore nunc habitant. Ex his igitur Viſigoti hinc mouentes, primũ quidem in ſocietatẽ cum Arcadio venerũt; tẽpore verò procedente minimè in fide perſeuerantes, duce Alarico inſidias alteri Imperatori parauerunt. E Thracia enim mouẽtes, omnẽ Europã bello infeſtauere. Idẽ libro primo de bello Gotico, docet Odoacrum cõtra fidẽ Auguſtulo datã Romanorũ Tyrannũ à Gotis cõſtitutum, & eundẽ à Theodorico longa obſidione preſſum, pacta ſocietatẽque regni Italici cũ eo iniuiſſe, antiſtite Aquileienſi id procurãte: pòſt verò Odoacrum ad conuiuiũ vocatũ, à Theodorico perfidè occiſum: ac ita factũ, vt is ſolus Gotorũ Italiæque Rex eſſet. Hæc ex Procopio, è quibus, & quæ gens fuerit, & vnde progreſſa, & quo ſermone vſa, ſatis eſt perſpicuum. Ammianus Marcellinus niſi hac parte mutilus eſſet, de Maſſagetis aliquid fortaſſe protuliſſet, quod aſſertionem meam de Getarum origine adiuuaret. Hic tamen Alanos dicit Scythiæ ſolitudines inhabitaſſe, ac paulatim vicinis nationibus bello victis nomen ſuum indidiſſe, quas cum piguit recenſere; addito tamen in curribus domos habere, nec vſquam certa domicilia figere, ſed liberè per vaſtas ſolitudines vagari, & quidem equites omnes; cùm vile habeatur, pedibus iter feciſſe, nec non & illo omnes eſſe ſtrennuos & prudentes bellatores: quibus declarat, Gallinacei inſigne optimè illis conueniſſe, tum propter belli ſtudium, & in eo vigilantiam, tũ ob calcaria, quibus equites vti conſueue-

ſueuerũt. Pergens deinde Ammianus, cùm varios Alanos eſſe dixiſſet, illos ſolos, qui ad Tanaim tenderent, Geutingos nominauit; quos primos Hunni inuaſerunt, ac tãdem multis cæſis, pacta cum reliquis inierunt aduerſus Hermanricum, id eſt, diuitem virorum in exercitu verſantium, Gotorum Regẽ, virum militari laude apud omnes conſines inſignem: qui cùm diutiùs tantæ multitudini reſiſtere nequiret, potiorem ſibi conditionem putauit, ſpontanea morte præſentia mala fugere, quàm hoſtes cernere victores. Huic ſufficiunt Witmerum, quod nomen ſonat, latè celebratum, qui Hunnis aliquot ſibi pecunia iunctis, Alanis & reliquis Hunnis fortiter reſtitit, atque id tantiſper, dum in acie cæderetur. Huic paruulus filius ſuccedens, Witricus nomine, quo late diues ſignatur, à tutoribus fortiſsimis viris deportatus eſt ad Danaſtum flumẽ inter Iſtrum & Boriſthenem fluentem. Hinc Hunni & Alani progreſsi, Athanaricũ Theruingorũ iudicem ad ipſum vſq; Danubium fugere cõpulerunt, qui nomine ſuo præ ſe fert, diuitẽ ſe eſſe eorũ, qui eos odiſſent: qui nomen à Gallinaceo ſumpſerũt; quaſi diceretur Hathaney rige, hereditario nimirum in Alanos odio à parentibus accepto. Fama igitur latè per omnes Gotorum gentes ſparſa, aduenisse hominum genus omnia velut procella proſternẽs, ad Valentem miſſi legati, terras nouas in Thracia impetrarũt; in quas, quicquid à Marcomannis & Quadis ad Pontũ vſq; gẽtium habitabat, commigrat, Romanis exitium euerſionẽque Imperij portans. Hoc loco videas Ammianum clarè docere, à Quadis & Marcomannis, vſq; ad Pontum, omnia Gotorũ fuiſſe, ac inde ab Hunnis & Alanis pulſos, Danubiũ, cõſenſu & ope Valentis, tranſiiſſe. Hac re nõ ſatis accuratè animaduerſa, Beatus Rhenanus egregiè ſe decepit, qui credidit ſe docere poſſe, Gotos à Getis diuerſos eſſe, de locorũ diuerſitate: eò quòd in Theodoſiana quadã orbis deſcriptione, ſi titulo de auctore credendũ, ſic ſcriptum inuenerit: Germania omniſq; Gotia finiuntur ab Oriente flumine Huiſtia, ab Occidẽte flumine Rheno, à Septẽtrione Oceano, à Meridie flumine Danubio: Dacia & Alania finiuntur ab Oriẽte deſertis Sarmatiæ, ab Occidẽte flumine Huiſtia, ab Septentrione Oceano, à Meridie flumine Iſtro. Conferantur igitur Ammianus & hęc poſterior orbis deſcriptio, & deprehẽdetur verum eſſe, Gotos priùs & Guetingos ſiue Gotingos à Tanai ad Iſtrum vſq; ſecundũ Pontum habitaſſe, & inde ad Marcomannorũ vſq; & Quadorũ fines pertigiſſe; ac inde ab Hunnis & Alanis pulſos, Danubium traieciſſe. Fallitur ergo maiorem in modum Rhenanus, cùm Ammianus clariſsimus & apertiſsimus teſtis ſit, totam eam regionem, quam Strabo, ceteriq; ſcriptores Getis & Dacis tribuerũt, Gotorũ patriam

fuiſſe;

fuiſſe; ac poſt hos Alanorũ vagas ſedes longè lateque in Aſia patuiſſe. Iam quòd Germaniam & Gotiam Viſtula (nam is Huiſtia eſt, & Iſula, & Viſula, & neſcio quid non) terminatam videmus, id eo factum, quòd ante quoque Alanorum & Hunnorum incurſiones, Gothini citra Viſtulam habitarint. Sunt autem Gothini nobis Gotingen, id eſt, homines à Gotis genus ducentes; ea formula vulgari, qua Carolingos & Merouingos, Caroli & Meroui poſteros & genus nominamus. Marcellinus alibi apud Tanaitas nimirum Guetingas etiam inuenit, id eſt, Gotorum ſobolem, quos alibi Gothunos ſcriptos legimus; adeò vt ſuſpicari quis poſſet, è Gotis & Hunnis eum populum commixtum fuiſſe. Mihi tamen Gotini legendi videntur, eo ſignificatu, vt genus Goticum intelligatur. Apud Claudianum igitur Gotinos, non Gothunos lego:

Auſi Danubium quondam tranare Gotini,
In lintres fregere nemus.——

Loquitur enim de Gotorum tranſitu, quem Ammianus Marcellinus copioſe depingit atque deplorat, magis lamentaturus, ſi quæ poſt Valentis interitum accidere, conſpexiſſet. Eodem modo cecinit in Eutropium Claudianus:

——*Oſtrogotis colitur mixtiſque Gotinis*
Phryx ager: hos paruæ poterant impellere cauſæ.

Siue igitur Gutingos, ſiue Guetingos, vt Ammiani liber habet, legamus; eos ad formationis Teutonicæ rationem ſic vocabimus, qui generis ſunt Guetarum ſiue Gotorum, cùm Gutæ & Goti iidem ſint, vel ipſo Rhenano, qui Getas alios perperam facit, id teſtificato. E Gotingis igitur Latini Gotinos fecere, quo nomine Tacitus eos in Germania poſuit, & alios Marcellinus ad Tanaim; vtroſque nomine ſuo genus præferẽtes. In tanta igitur locorũ diſtantia, quantã Goti genere ſuo implebant, non mirũ eſt, alios Auſtrogotos, alios Weſtrogotos nominatos; illos quidẽ ad Orientem, hos ad Occidentem habitãtes. Nec nomen illud Oſtrogotorũ tum primũ inuentũ eſt, cùm Alaricus Italiã occupaſſet, aut pòſt, cùm eius poſteri Galliã & Hiſpaniã tenerẽt, Theodoricus verò Italiã ſub nomine Regis Oſtrogotorũ. Sed ad Auſtrogotorũ explicationem Taciti locus ſpectat; in quo Æſtyes pro Auſtris legũtur· qui de moribus Germanorũ ſcribẽs, ſic habet: Ergo iam dextro Sueuici maris litore Æſtyorũ gẽtes alluũtur; quibus ritus habitusq; Sueuorũ, lingua Britãnicę propior: Matrẽ deũm venerãtur: inſigne ſuperſtitionis formas aprorũ geſtant: id pro armis omniũq; tutela ſecurũ Deę cultorẽ etiã inter hoſtes pręſtat. Et quò intelligamus quos hoc nomine appellet, addantur & ea quę mox ſequuntur. Sed & mare

mare ſcrutantur,ac ſoli omnium, Succinū, quod ipſi Gleſſum vocāt, inter vada atq; in ipſo litore legunt. Quis linguæ noſtræ gnarus, locorūq; peritus non videt hîc, quos Aeſtyos nūcuparit? eos haud dubiè qui Sueuorū reſpectu erant Orientales, quos hactenus Auſtere ſiue Oſters vocamus: cuius nominis vim ſi Tacitus intellexiſſet, nec Aeſtyos, ſed Auſtros dixiſſet; nec paulò pòſt Venedos tāquam diuerſos addidiſſet, cùm Venedi Auſtrorum principia teneāt. Plinius cùm ſimile nomen ad hanc oram Sarmatici Oceani audiuiſſet, credidit inſulam eſſe nomine Auſtrauiam; quod tamen nomē genuinam ſcripturam propè ſeruauit, ab Auſtris Auſtrauia deriuata, non aliter quàm hactenus Bauaria orientalis Auſtria vocatur. Auſtrauia verò dicta eſt, quaſi Auſterhauey, id eſt, portus orientalium; quos hæc ſiue peninſula, ſiue inſula duos habet inſignes, introrſus longo tractu reductos, Friſhaue & Curiſhaue nominatos, quibus ſinus Sudinorum accedit Sudauen vocatus. Mithridates eandem videtur Oſtericā nominaſſe, ſic enim Oſerictam in Plinio corrigo; in qua voce ſola eſt vitioſa litterarum tranſpoſitio; eò quòd Tau in vltima ſyllaba ad priorem ſit referendum; ita vt Orientale regnū ſignificetur. Et ne Taciti locum de lingua noſtra temere me corrigere quiſquam ſuſpicetur, diſcat ex Iornande Aeſtros hic longè litora tenuiſſe, & facilem eſſe ex figura litteræ caninæ in Pythagoræ litteram lapſum: cui addat ex Plinio Auſtrauiam à Barbaris eandem inſulam dici, quam milites Gleſſariam nominarint, à Gleſſo, quod Succinum ſignificat: atque ita cognoſcat Auſtrauiam patriam eſſe eorum, apud quos ſolos Succinum inueniri Tacitus ſcripſit. Eandem præterea Actauiam dici, Plinius tradit, nulla addita ratione. Nos, qui Danos & Getas permixtim hic habitaſſe collegimus, non veremur arbitrari Actauiam dici, quaſi Daniam, in qua Succinum inuenitur. Echt enim ſiue Acht Succinum notat, vti omnibus notum; quamuis frequētiùs adiectione lapidis dicamus Achtſteen, id eſt, Succini lapis. Quare verò Gleſſum etiam diceretur, coniicere magis quàm certò aſſerere poſſum. Fortè audiuerant milites, à quibus inſulam nominari Gleſſariam Plinius dixit, Succini cōmunius frequētiuſq; genus Geleechtſtoy vocari: quo ſignificatur nobis flauus, ſiue Falerni modo fuluus cum quodam leui fulgore Succini lapis. Lapis enim nobis ſteey, Almannis ſiue Sueuis & aliis item non paucis Stein, Anglis Ston nominatur. Ex Geleechtſton igitur conciſe Gleſſon factum eſt. Si enim Plinio credendum, Falerni fulgor Succinum apud Romanos maximè commendabat, contrà quàm hac ætate, qua candidum & pellucidum precioſiſſimum habetur. Vocatur autem Acht quaſi

quaſi Achtget:quia Gagates ſit ſummæ æſtimationis, ipſa voce naturam Gagatæ indicante; cùm vtrumque bituminis lapidei genus ſit, eundemque odorem ſpiret. Habemus itaque Taciti ex Plinio correctionem, & lucem vtrique illatam; & illud item, Venedos Auſtrorum populum eſſe, qui à ſtagnis & fretis & abundantia aquarum nomen accepit, vti pòſt explicabo. Auſtri enim à poſitu reſpectu Germanorum ceterorum, Venedi à ſtagnis & paludibus, Guthones à gentis origine, quos ego mallem Guthanos dici, quamuis ex A in O, & contrà, facilis ſit tranſitus. Sicut enim Suethani, ita & Guthani vocandi; & ſicut illi ex Sueuis & Danis, ita hi ex Gutis & Danis coaluerunt. Achthani verò dicti ſunt, quaſi Succini Danos vocaſſent: quod illo ſit veriſimilius, quoniam & Gedanum ex Getis & Danis acceperit nomenclaturam. Achthania igitur fuerit, quam Actaniam, & Gleſſariam, & Auſtrauiam Plinius nominauit. Auſtros autem pro Oſtris, vocali priore longa natura, non tantùm poſitione, dictis ſcribi, non eſt mirum magis quàm pro Ola Aulam Latinis & pingi & dici. Hinc Auſtraſia dicta eſt Francorum ea ditio, quæ ſecundum Rhenum longiſſimè ſita, Belgica Romanis vocabatur, eò quòd ceteris Orientalis eſſet, qui Weſtri, id eſt Occidentales nominabátur, quamuis Weſtria cœperit dici Veſtria, ob duplicis apud Latinos defectum, ac deinde affinitate figurarum in V & N, præſertim dum minuſculis pingũtur characteribus, Neuſtriam, neſcio qua cauſa altero V adiecto, vt diphthongus in priore ſyllaba audiretur. Sed poſteriorum temporũ hiſtoriæ, vtpote à Barbaris ſcriptæ, corruptiores ſunt, quàm vt ignotarum vocum ab iis recta ſcriptura ſit exigenda. In Trebellio Pollione Claudij imperium deſcribente, Auſtrogoti nominantur, & cum iis inter alios Celtæ & Heruli; vt facilè cernatur, Auſtrogotos Germanis fuiſſe vicinos; quamuis id tamen nomini potiùs quàm gentium diuerſarum confuſioni ſit credendum; quam tantam reliquerunt ſcriptores, vt diuerſiſſimas nationes vno nomine Gotorum complecterentur; vt eodem loco in Claudij epiſtola videmus, in qua trecenta & viginti millia Gotorum ſe deleuiſſe ſcribit, cùm Trebellius exercitum recenſens, Celtas etiam & Herulos, & alios quoſdam populos enumeraſſet, nomine Celtarum, de more Græcorum vetuſto, Germanos intelligens, qui Gotis & Herulis vicini & ferè intermixti habitabát. Nobis ſatis eſt domonſtraſſe, Auſtrogotos & Weſtrogotos multò ante Theodorici Goti principatum fuiſſe, & locis & nominibus diſtinctos, quamuis nec gente, nec lingua differrent. Prout igitur vel hi vel illi, aut Orientem aut Occidentem tenerent, ita iis nomina hæc dabantur tam diu manſura, quàm

eaſdem vtraque pars ſedes haberet. In tranſmigrationibus igitur nomen perpetuum non fuit, ſed pro locorum & cardinum cæli poſitu mutabatur, Auſtrogotis ſemper illis nominatis, qui reſpectu ceterorum Orientales eſſent. Veſogotis, qui Occidentales; qua quidem ratione omnes dubitationes tolluntur, quibus alij expedire ſe nequeuntes, tum tandem Viſigotorum & Auſtrogotorum nomina inuenta tradunt, cùm patria egrederentur. Semper hic mos Germanis fuit, & vniuerſim omnibus hominibus, vt Oriente & Occidente imperia maximè diſtinguerent; quod in Cainis primùm & Sethinis, deinde in Nembrodicis & Ianigenis, mox in Cimmeriis quoque obſeruauimus; vt alij Orientem, alij Occidentem verſus, ſedes promouerint; ne altera pars alteri eſſet impedimento. Non diſtinguunt hæc nomina genus, aut linguam, ſed cæli duntaxat plagas: atque ita mirum non eſt, eandem regionem diuerſa eodem tempore nomina habere; alia à gente; alia à reſpectu alterius gentis; alia de locorum aliqua proprietate. Gothini igitur, ſiue Gotingi, patriis ſedibus aut pulſi, aut alia cauſa egreſſi, à Quadis, quos ſuperare non poſſent, loca ſibi ad habitandum dari petentes, aſperrima ſub certis vectigalibus impetrarunt, atque in iis ferrifodinas exercentes, opidum Eburum condiderunt, à iuramento, quo Quadis erant obſtricti, nuncupatum. Ebur enim, vt antè in Atuaticis monui, vicinum ſignificat, iureiurando deuinctum. De ferri effoſsione, & de ſaltubus montiumque iugis Tacitus; de Eburo & ferri etiam fodina Ptolemæus; ita vt horum collatione eluceſcat, & locus ipſorum, & ciuitatis nomenclatura, eiuſque vera ratio, quæ in Eburonibus ſic eadem fuit, vt & quæ de ferro, & de ſaltubus dicuntur, ea omnia quoque eadem videantur, admirabili quodam modo, & conditione habitandi, & natura loci in vtraque gente conſentiente. Guthanes longè inferiùs ſub Lugis ſiue Lygiis, vtramque Viſtulæ ripam habuiſſe videntur, ſi Taciti teſtimonium Ptolemæo addamus, cùm ille ſub Lygiis in Germania, hic ſub Phinnis in Sarmatia collocet; quos ex Gutis & Danis coiiſſe, de vicinia locorum, & nomine, modò conieci. Goti igitur non ſolùm ad Viſtulam habitabant, ſed vlteriora etiam in Germania, iis, quas dixi, vel aliis conditionibus, quas nemo ſcripſit, tenebant; omnes tamen origine Getæ, vt fruſtra contendat Rhenanus, Gotos Getas non fuiſſe, ſed in Getarum regionem irrupiſſe. Rhenano Lazius accedit, hac maximè ratione nixus, quòd Appianus lib. 2. de bel. ciuil. lib. ſcripſerit, Cæſaré Gotis bellũ intuliſſe. Ex hoc enim effici putat, Gotos Germaniæ, nõ Sarmatiæ adſcribẽdos. Neſcio equidẽ vbi hoc Appianus ſcripſerit; & ſi ſcripſiſſet, mecũ magis faceret, qui cõtẽdo Getas in Ger-

maniam, & inſulas valde olim, vel hominũ multitudine, vel bellis ita cogentibus, tranſiiſſe. Scripſit hic quidẽ, Cęſarẽ iam Dictatura perpetua potitũ, ſopitis bellis ciuilibus, & externis, in duas gentes bellum cogitaſſe; in Getas quidem duram & bellicoſam nationem, quia vicini eſſent: in Parthos verò, vt Craſsi mortem vlciſceretur; at antè cæſum in curia fuiſſe, quàm expeditionem ſuſcepiſſet. Miror itaque Iornandem tam ſtolide ineptire, vt iactet Cæſarem crebrò Gotis bellum intuliſſe, nec potuiſſe tamen iugum imponere. Scio Illyricum prouinciam eius vnà cum Gallia fuiſſe, & fortaſsis in ea Gotorum incurſiones aliquando repuliſſe: ſed iuſtum illis bellum vnquam intuliſſe, nemo idoneus & fide dignus auctor ſcripſit. Sed vt Iornandi fidem non habeo, qui Gotos Getas eſſe dicens, veriſimiliora ſcripſit de his Cæſaris contra Gotos bellis; ita illud abſurdius, Gotos dicere diuerſam à Getis gentem eſſe; & tamen addere, Cæſarem contra eos bellum geſsiſſe; cùm Appianus contra Getas, non contra Gotos eum dixerit expeditionem cogitaſſe; & cogitaſſe tantùm, non etiam aggreſſum eſſe. Sed nullus eſſet finis, ſi errores recentiorum ſigillatim in gentium confuſione perſequerer, cùm breuius ſit & vtilius, quæ à vetuſtis, & bonæ notæ auctoribus ſcripta ſunt, examinare, atque in iis veritatẽ quærere, luce obſcurioribus illata: quod hîc me credo nunc ſic ſatis feciſſe, Auſtris, Auſtrauia, Actania, Guthanis, Auſtrogotia, & Weſtrogotia, & Gotingis, & Eburo ad originem vocatis. Porrò quia id quod contendo, maximè in eo conſiſtit, ſi docuero Gotos Græcorum Latinorumque veterum Getas fuiſſe; aduocandi ſunt & politiores quidam doctioreſque, quàm fuerit Iornandes; cui tamen mirum eſt, Rhenanum hac parte non credidiſſe, cùm abſurdiora illi permiſerit, dum ei aſſentitur, Gotos è Scandia oriundos eſſe. Lucanus, dum Getis Dacos vicinos cognatoſque facit, ſatis oſtendit ea vera eſſe, quæ Strabo prodidit, dicens Getas mari viciniores eſſe, atque ſuperiora à Dacis, & Tyrigetis, & Baſtarnis origine Germanis teneri:

Te'ne Deûm ſedes non vllo Marte coacti
Deſeruêre viri? pro qua pugnabitur vrbe,
Dij melius quòd non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit, nec iuncto Sarmata velox
Pannonio, Daciſque, Getes admiſtus: habenti
Tam pauidum tibi Roma ducem fortuna pepercit,
Quod bellum ciuile fuit.——

Cęſaris verba ſunt, Romam à Pompeio deſertam intraturi, quibus viciniam gentium, periculumque Romanis proximè imminens, ſatis

 indi-

indicauit. Gotos autem eos fuiſſe & Dacos, ea quæ ſecuta ſunt tempora; ſatis docuerunt. Nam poſt Cæſarem continua hîc fuerunt Romanis cum Dacis Getiſque bella; donec tandem fractis imperij viribus, & ad varia bella diſtractis, Goti Danubio tranſmiſſo, tandem ea, quæ omnibus nota ſunt, perpetrarunt. Sed quid opus multis Poëtarum teſtimoniis, cùm Claudiano diligentiſſimo doctiſsimoq; Poëtæ, & omnia gentis arcana perſcrutato, non videam cur credere quiſquam non debeat, cùm ipſis illis temporibus vixerit, quibus diſcere potuiſſet, ſe falli, dum Gotos Getas vocaret: atque veriſimile non eſt, Getis hanc permiſſuros gloriam Gotos, niſi ipſi Getas ſe eſſe ſciuiſſent. Errаſſent ſcilicet Romani, in gentium illarum diſtinctione, quibus ſubeſſe cogebantur: Si antè erraſſent, at tum ſaltem errorem corrigere potuiſſent, cùm quotidiana conuerſatio interrogandæ veræ originis diſtinctioniſque offerretur. Iulius Capitolinus Goti & Getæ nomine, ſine diſcrimine notationis vtitur, Maximino patrem Gotum faciens; ac mox ſubdens, eum à Getis maximè amatũ, quaſi eorum ciuis eſſet. Ælius Spartianus, in Caracallæ vita, hæc ſcripſit verba. Non abs re eſt etiam, diaſyrticum quiddam in eum dictũ addere. Nam cùm Germanici, & Parthici, & Arabici, & Alemannici nomen adſcriberet, (nam Alemannorum gentem deuicerat) Heluius Pertinax filius Pertinacis dicitur ioco dixiſſe, Adde, ſi placet, etiã Geticus: quòd Getam occiderat fratrem, & Goti Getæ dicerentur; quos ille, dum ad Orientem tranſit, tumultuariis prœliis deuicerat. Trebellius Pollio, Gotici nominis tantam latitudinem facit, vt Scythas partem Gotorum vocet, eam, ni fallor, intelligens, quæ tractum maritimum Ponti Euxini ad Boriſthenem & Tanaim ferè vſque teneret, Gotorum nomine ſuperioribus pòſt adſcripto, ceteris communi Scytharum appellatione comprehenſis. Vltimos enim Sarmatarum & Germanorum Plinius Scythas dici tradidit, vaga ad eos appellatione, quorum alia nomina ignorantur. Alanis enim longè lateque interiorem Sarmatarum planiciem, in ditionem nomenque aſſerentibus, Goti coacti ſunt, alij ad mare & Cherroneſum Cimbricam, alij in montes Carpathios, & Daciam, & Germaniam finitimam confugere. Horum igitur ignotiſsimos Scythas vocabãt; quam rationem Arrianus ſecutus, dum Iſtrum è Celtis, quo nomine Germanos vocat, deduxiſſet, maximumque Europæ fluuiorum feciſſet, accolas eius è Germanis quidem vltimos Quados & Marcomannos, dixit; poſt hos Iazygas Sauromatarum partem; inde Getas, eos qui in deorum immortalium numerũ homines referunt; mox inde Sauromatarum promiſcuum vulgus; poſtremò Scythas ad ipſa vſque oſtia

collo-

collocauit. Hic conſentanea Straboni de Dacis & Gotis opinatus, quòd videlicet eadem gens eſſet, Dacos quidem communi Getarum nomine comprehendit, Scythas verò maritimos Getas nominauit. Sarmatarum autem vulgus, quod inter Getas & Scythas interiicit, Alani ſunt, vagis ſedibus ad Iſtrum vſque, & poſt aliquando vltra in Macedoniam excurrentes, vbi in campis Philippis Gordianum tumultuario prœlio, vti Capitolinus tradit, aliquando vicerunt. Nunc igitur intelligetur, quid Trebellius velit, cùm dixit: Scythæ autem, hoc eſt, pars Gotorum, Aſiam vaſtabant. Tunc etiam templum Dianæ Epheſiæ diſpoliatum & incenſum eſt, cuius opes fama in populos ſatis notæ. Cùm enim antè dixiſſet, Gotos & Clodium Macedoniam vaſtaſſe, & Theſſalonicã obſedíſſe; ſubdidit interea ab aliis Gotis, maritimis Scythis nominatis, Aſiam vexatam expilatamque fuiſſe, ac varia deinde fortuna à variis ducibus, eos per mare agitatos, multis in prœliis naualibus ſuperatos fuiſſe; ac inde Martianum cum iis crebrò conflixiſſe, atque ad eum vindictæ ardorem adegiſſe, vt omnem Scythiam contra Romanos excitarint. Hîc igitur, & apud Arrianum maritimi & Iſtro proximi peculiari nomine Scythæ vocati ſunt; ceteri ſimpliciter Goti. Nec recens illa fuit conſuetudo appellationis, ſed priſcis temporibus inducta, vt Strabo teſtis eſſe poteſt; qui totum illum terrarum tractum, qui ab Iſthmo Cherroneſi Cimbricę, & ſuperioribus etiam vſque ad Iſtrum, paruam Scythiam vocari ſolere tradit. Hinc perſpicitur Darium expeditionem illam decantatiſſimam contra Getas, qui iidem cum Gotis ſunt, ſuſcepiſſe; vbi illum ſortitus eſt exitum, vt vix ſaluus multis ſuorum amiſſis euaſerit: qua de re Herodotum licet videre, qui hanc Scythiã diligenter deſcripſit, & aliquanto meliùs quàm Ptolemæus, qui Scythas vltra Alanos mõtes, quos hic falſò ſomniat, remouit; & Tauroſcythas eos dixit, quos Tauros Herodotus nominans, à Scytharũ gẽte diſtinxit. In Budinis & Neuris nõ diſcrepãt, niſi quòd Ptolemæus Nauaros pro Neuris, & Bodinos pro Budinis ſcripſerit. Melanchlænos longiſſimè ad interiora à mari remotos, illic habitaſſe credo, vbi hodie Podoliæ cõfinia lætiſſimis paſcuis abundant, atq; ſic ſe nominaſſe, cùm priùs in Aſia ad Volgam vagarentur, quòd paſcua commodato duntaxat ſumerent, fructu vnius vel alterius anni citra poſſeſſionem diuturnioré contenti; vt pòſt rurſus docebo. Herodotus ridiculũ ſe præbet, dum hominibus intima Getarum habitantibus, à nigris veſtibus nomen datum exiſtimat: quaſi illud à Græcis emendicaſſent. Quamuis enim vocabula Græca videantur; non tamen idcirco è Gręcia ſunt petita, ſi alterius gentis propria ſint & vernacula.

nacula. Geloni ad riſum Græcorum alludunt, ſed ſi Scythicè interpreteris, ij vocabuntur, qui ſunt mercede conducti; quos Gelonder integrè citra exemptionem ipſius Delta diceremus. Nam ſi Herodoto credimus, vidétur è Græcis & exteris ad Scythas veniſſe, non alia, vt opinor, cauſa, quàm vt mercede agros colerent, ac interim Budinis, à quibus conducebantur, ocium ſuppeditaretur ad id agendum, quod nomine ſuo præ ſe ferebant. Budini enim quaſi Butinger dici videntur, eo modo quo ex Gotingis Gothinos fecêre Latini: qua voce ſignificantur ij, qui prædis viuunt, ad quam rem Boriſthene vti poterāt; per quem lembis delapſi, piraticam exercerent: quod ipſis facilius eſſet, quàm Achæis & Heniochis, qui Camaris, id eſt, lembis illis quos nunc Brigantinas vocamus, mare infeſtum habębant; atque dum fugiendū eſſet, cymbam triginta circiter homines, quot ferè capiebat, ſuper remis in ſiluas portabant, quò perſequentibus aditus non eſſet: quod prędādi genus, vndecimo libro Strabo deſcripſit. Idem ſeptimo libro tradit, Scytharum eos qui mare contingunt, deteriores à cōmerciis factos, cœpiſſe primùm latrocinari. Quocirca non abſurda coniectura eſt, Budinos inde nomen ſibi dediſſe, quòd Butis, id eſt, prædis ditarentur, atque hinc abundè ſuppeditaretur, quo Gelonis, id eſt, mercenariis rem ruſticam & pecuariam curarent. Sed hæc obiter exempli cauſa, quò vbique paucis priſca linguæ noſtræ veſtigia commonſtrem, doceamque ineptos eſſe, qui Græcas origines Geticis Scythicisve vocabulis comminiſcuntur; & dum cetera deſunt figmenta, ad Herculis filios confugiunt; inter quos & Gelonum, ſi Deo placet, inuenerunt; & nō malo, me Hercle, iure: eò quòd is Deus mercede plurimis ſeruiuerit, atque hac de re meritò eum ſibi patrem mercenarij fingant. Scythæ enim occaſione de vocibus ſumpta, multas fabellas, Græcis curioſè omnia ſciſcitantibus, obtruſerunt; vt pòſt in Scytharum nomine rurſus erit monendum. Reuertamur igitur ad Getas; quos, quamuis Herodotus hoc nomine non deſcripſerit, alij tamen ſatis clarè loca ipſorum vetuſta indicarunt; & inter primos Strabo, inter Iſtrum & Tyram, qui nunc Neſter vocatur, Getarum ſolitudinem ponit: ſupra hanc Tyrigetas, quos ego Getas ad Tyram habitātes intelligo: ſuperiùs his proximos Baſtarnos origine Germanos; hinc ipſos Germanos collocat. Getarū deſertum Ammianus Marcellinus Arabiam vocat, eo loco quo Hunnorū, Alanorumque in Gotingos impetum deſcribit, ob eam, vt opinor, cauſam; quòd Arabiæ deſertæ arenarum ſiticuloſa planitie ſimilis videatur, quo in arido campo Darius Hyſtaſpis filius ferè cum toto exercitu ſiti periit; adeò vt redire ſit coactus, ſi Straboni credendum

potiùs

potiùs quàm Herodoto, qui eum fabuloſè, meo quidem iudicio, ad Scythiæ interiora deduxit, ad ipſos vſque Agathyrſos. Liquet igitur ad mare vſque & ad Iſtrum Getas olim habitaſſe, vtpote quorum hæc ſolitudo vocaretur. At ſuperiùs ad fontes vſque Tyræ adſcendit huius gentis appellatio & poſſeſſio, cùm Tyrigetæ Baſtarnis ſint proximi; hi vero Germanis. Fuerunt autem ita Germani Getis permiſti, vt Peucen Baſtarnæ occuparint, atque in ea Peucinorum ſub nomine conſederint. Quàm verò amici Germanorum, inde videas, quòd Strabo aſſerat ob id ſuo tempore non omnes Getas ſe Romanis ſubdidiſſe, quòd Germanorũ auxiliis fiderent. Hinc itaq; coniicere liceat cognationem tum gentis, tum linguæ fuiſſe, quáuis Germanorũ eſſet à ſimplicitate ſua ſic digreſſa, vt diuerſa videretur. Plinius Getas Romanis in vniuerſum Dacos dici ſcribit, Strabone diſtinctionem, quam antea poſuimus, admittente, vt ſuperiorem Iſtri ripã habitantes, Daci; inferiorem, Getæ vocarẽtur. Quicquid igitur terrarum fuit à Tyræ exordio ad mare vſq;, Getia erat; ac inde ad Viſtulæ exitum & Mœotidis initium protendebatur. Nec hac limitũ latitudine contenta, partem ſuæ gentis in Germaniam, partẽ in Thraciam tranſmiſit: vbi tempore Darij iam tum habitabant Myſiæ inferioris portionem tenentes, tãta fortitudinis fama & fiducia, vt Dario reſtiterint, quáuis ingentibus copiis illius mox fuerint ſubiugati, vti ab Herodoto docemur. Strabo Getas Græcis quàm Dacos, notiores dicit; eò quòd frequẽtiùs ad vtráq; Iſtri ripã colonias mittant, & Thracibus & Myſis ſint permiſti; eundẽ tamen ſermonẽ Dacis & Getis eſſe. Idẽ paulo antè dicit, Æliũ Catũ quinquaginta millia Getarũ ſua memoria ex Tranſiſtrana regione in Thraciã traduxiſſe, vbi adhuc habitẽt ſub nomine Myſorũ, addẽs Getis & Thracibus eundẽ eſſe ſermonẽ. Getæ igitur, Thraces, & Daci eius linguæ fuerunt, qua hactenus tertiam Dacorum partem, vti dixi, quæ à Germanica & Baſtarnica non aliter differt, quàm Saxſonica à Sueuica; vt nihil mirum ſit, Baſtarnas è Germanis oriundos, maximam Iſtri inſulam Peucen tenuiſſe, cognatis id & amicis Getis facilè paſſis. At cum Saxſonico ſermone idẽ eſt ſermo Gotorũ, quos eiſdẽ in locis habitaſſe, prœlia cõtra ipſos à Romanis geſta, demõſtrãt; & Iornãdes, quicquid Getis à Strabone eſt adſcriptũ, ad Gotos refert, vt nõ videã, qua iudicij peruerſitate quiſquã cõtẽdere velit, alios Gotos, alios Getas fuiſſe. Sed video nõ aliud huic errori cauſã dediſſe, quàm quod Iornãdes leui ſtolidaq; cõiectura Gotos è Scãdia in has ſedes deduxerit, qui tamẽ tã olim hac cõmigrationẽ accidiſſe ſcribit, vt nihil obſtaculi adferat, quin Gotos Getas fuiſſe dicam⁹, perinde atq; ipſemet fatetur. Miror profectò quare nõ potius

Dioni

Dioni crediderit Rhenanus, vel quiſquis ita exiſtimauit, qui de rebus geſtis Gotorum ſcribens, libro ſuo Geticorum titulum fecit. Ioſepus item annalium ſcriptor, quem Iornandes originis & hiſtoriæ perturbator teſtem denunciat, apertè doctèque ſcriptum reliquit, Gotos nõ ſolum natione, ſed appellatione etiam Scythas eſſe. Qui verò Scythæ ſint propriè appellati, Herodotus ſatis docet; quod nomen tamen inferioribus Getis magis fuit attributum, ſicut à nobis modò eſt explicatum. Verùm vt omnem peruicaciam euincamus, oſtendamus breuiter, quibus initiis Gotica clades Romanorum imperio illata debeatur. Cæſar bellum contra eos meditabatur, non alia, vt Appianus indicat, cauſa, quàm quòd finitimi, nimiumque propinqui imminere viderentur; & quòd ocium valetudini ſuæ noxium putaret: quam eius cogitationem Suetonius exponens, non Getas, ſed Dacos nominauit, eo ſuo dicto confirmans, Getas Dacos à Romanis nominari. Egregiam verò medicinam, & validam tot malorum quot è bellis oriuntur cauſam! Auguſtus Dacorum, quo nomine Getas Romani rurſus vocant, incurſiones coërcuit, tribus eorum ducibus cæſis, vt Suetonius narrat: quod Sex. Aurelius Victor ſic exponit, vt dicat Octauianum Getarum populos, Baſtarnaſque laceſsitos bellis ad cõcordiam compuliſſe: quo loco cernimus, Baſtarnas natione Germanos & Getas vnà contra Romanos militaſſe, nequis opinetur ſolius Tranſſiluaniæ vires Romanis reſtitiſſe. Tiberius Cæſar à Suetonio accuſatur, quòd Armeniam à Parthis occupari, Mœſiam à Dacis Sarmatiſque, Gallias à Germanis vaſtari neglexerit, magno Imperij dedecore, nec diſcrimine minore. Strabo de Getis vetuſtiora omittens, obiter narrat, quæ ad ſuam ætatem pertigerunt: in quibus eſt Bœrebiſtam Getam gentis præfectura potitum, ſuos frequentibus & aſsiduis bellorum cladibus afflictos, quiete, curaque diligente recreaſſe, atque exercitatione & aſsiduitate rerum gerendarum eò euexiſſe, vt intra paucos annos plurimos finitimorum Getis ſubiugarit, atque adeò Romanis terrorem incuſſerit, & citra omnem metũ Iſtro traiecto Thraciam ad Macedoniam vſque & Illyricum fuerit depopulatus, & Gallos Thracibus & Illyricis immixtos expugnarit, Boiosque, qui ſub Critaſiro erant, vnà cum Tauriſcis prorſus deleuerit. Quò verò gentem faciliùs iuſsis ſuis accommodaret, adiutorem quendam Deceneum nomine habuit, hominem præſtigiatorem, qui diu per Ægyptum vagando, futura prædicendi neſcio quam artem addiderat, qua ſimulauit diuinitatem quandam ſibi ineſſe, atq; adeò mox Deus apud vulgus euaſit, quemadmodum antè in eadem gente Zamolxi ſucceſſerat. Quàm vero illi obtemperauerint, inde colligas,

quòd

quòd iubenti vites excindere, & citra vinũ viuere, obediuerint: Bœrebiſtas tamen, inſurgentibus quibuſdam contra ipſum, antè periit, quàm Romani exercitum contra eum mitterent, regno pòſt in multas partes diſtracto; & tum quidem cùm Auguſtus tempore Strabonis exercitum contra eos quinquaginta millium expediret, in quatuor partes diſtributo, quam totam hiſtoriam de Getis à Strabone ſcriptam, Romani Dacis attribuerunt, eò quòd proximi Daci eſſent, & firmiſsimis locis habitarent. Virgilius non aliunde Romanis ſuo tempore plus timoris, quàm à Dacis incubuiſſe, elegantiſsimis illis verſibus, quibus hominis felicitatem deſcribit, ſatis indicauit: quos quia digni ſunt, vt ſemper in memoriam vocentur, adſcribam:

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis auari.
Fortunatus & ille, Deos qui nouit agreſtes,
Panaque, Siluanumque ſenem, Nymphasque ſorores.
Illum non populi faſces, non purpura Regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut coniurato deſcendens Dacus ab Iſtro.

Maximus ergo metus à Dacis ſiue Getis incutiebatur, cum quibus Baſtarnæ & Sarmatæ conſpirantes, occaſionem dederunt, vt Iſtrum coniuratum vocaret. Credo itaque ab Ælio Cato, quem Sex. Ælium Catum fuiſſe credo, ſub Octauiano Conſulatu functum, quinquaginta illa millia Romano ſolo donaſſe, quòd ad incurſionum excuſationem prætenderent anguſtiam locorum. Quo igitur pacatiores redderet, prætextumque hunc Iſtri infeſtis copiis tranſeundi adimeret, Mœſiam dediſſe, atque hanc rationem eam concordiæ ineundæ fuiſſe, quam Victor indicauit. Tacitus libro quarto Lentulum de Getis triumphaſſe docet. Obiere, inquit, eo anno, viri nobiles Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo ſuper conſulatum & triumphalia de Getis gloriæ fuerat bene tolerata paupertas; dein magnæ opes innocenter partæ, & modeſtè habitæ. Sed in codice meo Getulis pro Getis legitur, non bene, mea quidem opinione; eò quòd lib. j. annalium, Cn. Lentulus in Pannonia ſumma gloria belli fuiſſe dicatur. Suetonius in Domitiano Dacorum rurſus meminit his verbis: Expeditiones partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſariò: ſponte in Cattos; neceſſariò vnam in Sarmatas, legione cum legato ſimul cæſa. In Dacos, duas; primam Oppio Sabino Conſulari oppreſſo; ſecundam Cornelio Fuſco præfecto cohortium Prætorianarum, cui belli ſummam commiſerat. De Cattis, Daciſque poſt varia prœlia, duplicem trium-

phum egit: de Sarmatis lauream modo Capitolino Ioui retulit. Sed operæpreciũ eſt Dionem ſuper hac re cõſulere, qui Domitiani ſtolidas ineptias elegãter depinxit, quas hîc referre ſuperuacaneũ iudicaui, Taciti, illius temporis æqualis, eadẽ de re verba lubentiùs adſcripturus. Et ea, inquit, inſecuta ſunt Reip. tempora, quæ ſileri agricolam non ſinerent: tot exercitus in Myſia, Daciaque, & Germania, Pannoniaque, temeritate, aut per ignauiam Ducum amiſſi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti, nec iam de limite imperij, aut ripa, ſed de hibernis legionũ & poſſeſsione dubitatum. Ita cùm damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus inſigniretur, poſcebatur ore vulgi dux Agricola. Idẽ paulo antè: Inerat conſcientia (de Domitiano loquitur) deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum ſpeciem formarentur. Satis ex his Taciti verbis intelligimus, ingentem cladem Romanos à Gotis illo tempore accepiſſe; cùm multos exercitus cæſos dicat, numero fortaſsis ob eam cauſam non adiecto, ne Romano nomini ignominiam perpetuam ſcriptis ſuis inuſiſſe videretur, tametſi de hiſtoriographi ſilentio, & de fictitio Domitiani triumpho, & de cœna illa ſepulcrali, quam Dion deſcribit, maior apud bonos rerum æſtimatores damnorum ſuſpicio ſuboriatur. Poſt hunc Traianus optimus, & in primis ſtrennuus princeps, in Dacos expeditionem ſuſcepit, longè inſtructiſsimam, & totius imperij viribus nixam: de qua quamuis antè in Saxonicis nonnihil commemorarim; cogor tamen hîc rurſus latiùs idem repetere; eò quòd Dacos ſub Getarum amplitudine ſcriptores ferè comprehenderint, & eam mihi attulerint neceſſitatem, vt in Geticis rebus non poſsim non videri præuaricatus, ſi res Dacorum geſtas iis non adſcripſerim. Audiamus igitur Merulam è Xiphilini in Dionem compendio, de hac re ita loquentem. Sed Traianus tantiſper, inquit, Romæ commoratus eſt, dum expeditionem in Dacos parauit. Quæ enim illi agerent & molirentur ſubinde reputans, indigna ferebat annua tributa iis dependi, vnde vires & opes magis augerentur, animique ad maiora erigerentur. Ergo Decebalus rex, cùm arma comparari in ſe audiret, extimuit: quippe qui nouerat antea Domitianũ, non Romanum populũ victum; nunc aduerſus Romanos & Traianũ Imperatorem decertandũ eſſe. Hæc ille: quibus Traiani virtutes & inſignes dotes addit. Hic igitur cum hoſte conflixit, & victoriam obtinuit tam cruentã, vt Romanis ad vulnera ſua obliganda faſciæ deeſſent, vtque ipſe Imperator veſtẽ ſuam in lacinias diſciſſam ſauciis largiretur. Vtens tamen victoria, & iuga mon-

montium ſuperans, ad regiam euaſit, & Decebalum ad eas anguſtias redegit, vt pacem quibuſcunque conditionibus oraret: quæ ſic conceſſa eſt, ſi arma omnia traderet, & caſtella euerteret, & quæ finitimis eripuiſſet, redderet, ac in conſpectum Traiani ſupplex veniret. His factis, & Traiano Romam reuerſo, Rex rurſus arma parat, & eos qui contra Romanos fœdus ſecum inire antè noluiſſent, inuadit; ac primum Iazygũ agri partem in ditionẽ ſuam cogit. Traianus igitur de nouo bellum rurſus adornans, & ponte illo admirabili per Iſtrum ſtructo, Daciam totam ſubiugat: quod Decebalus cùm impedire nõ potuiſſet, mortem ſibi ipſe conſciuit, ne in hoſtium poteſtatem veniret; magnus certè Rex, ſed Romanis viribus totum ferè orbem cõplexis admodum impar, tametſi animo inferior non eſſet. Hic theſauros ſuos ſub vadis fluminis defodit, iis captiuis, quorum ad id opera vſus erat, occiſis; quorum vnus tamen clam elapſus Romanis rem indicauit. Manſit igitur Dacia prouincia, quæ Commodi principatu rurſus rebellione mota, per legatos eſt deuicta: & quia à Romanis præſidiis non parua ſui parte habitaretur, partim à Traiano, partim pòſt inductis, quæ poſtea bella mota ſunt, Gotis ſiue Getis ſine diſcrimine, vt docui, dictis, adſcribũtur: qui ſub Maximino, vt ciue ſuo, cùm quieuiſſent, contra Gordianum rebellarũt, & meritò; quòd illi Maximini mortem iuſtè imputarent; atque deinde quæcunque geſſerunt, Gotorum eſſe dicuntur, qui pòſt aſſiduò irruptiones in Aſiam & Europam fecerunt, inſigniter Romanorum iniurias vlciſcentes. Aurelianus cùm videret Daciam teneri diutius non poſſe, Romanorum præſidia in Mœſiam deduxit, cùm tamen Gotos magna clado viciſſet. Videmus igitur clariſſimè bella hæc ad Iſtrum à Romanis geſta, cõtra Gotos geſta fuiſſe: qui cùm iidem ſint cum Getis & cum Dacis; aliquando Getarum, aliquando Dacorum, aliquando Gotorũ nomine nuncupantur. Valuit quidẽ Getæ nomen à Græcis acceptum tantiſper dũ Romani certiùs intelligerent, Gotos vel Gutas vocandos eſſe, quod ignorare poſterioribus ſeculis non poterãt ob frequentiſsima cum illis prœlia. Si quiſquã adhuc dubitet Getas Græcorũ Gotos eſſe, ei permitto, vt obſtinato ſuo cerebro, quo velit modo vtatur, data interim nobis venia, quòd veritatẽ ſequamur. Cùm enim ferè continuũ hoc bellũ fuerit Romanis ſæpius vincẽtibus, ac poſtremò victis, quis eſt tam ſtupidus, vt alios Gotos, alios Getas, alios Dacos, contra tot auctorum ſententias citra omnẽ rationẽ ſomniet? Hi igitur Goti ſunt ſiue Gutæ, qui vltra Viſtulam Gotinos; in Scandiam Ptolemæi, quam Gotlandiam vocamus, Gutas; ad Venedicum ſinũ Guthones, ad Tanaim Guetingos, & alios aliò emiſerũt, à Maſ-

ſagetis primũ in Aſia procreati; ac deinde traiecto Tanai in Scythiam Europæam tranſgreſsi, quorum lingua eadem fuit quæ Saxonum, Tectoſacum & Gallorum, & eorum qui è Belgio in Cantium olim tranſierunt: vt mirari non debeamus, Gotinos Gallicè locutos fuiſſe & Auſtros, ſiue Æſtyas corruptè cum Tacito dicere mauis, ad Britannorum ſermonem acceſſiſſe, cùm eam partem Dani & Gedani tenerent, quorum idem quidem cum Getis ſermo, ſed in quibuſdam vocabulis & modo enunciandi parua nonnunquam diuerſitas: vt cùm Stoŋ pro Steiŋ vel Steen dicũt, Hom pro Heim, Hot ꝑ Heet, Mo pro Mee, & alia quædam ad hunc vel ſimilem modũ variata. Hinc igitur Geſechtſtoŋ, vt dixi, pro Geſechtſteeŋ, vnde Gleſſum Romani videntur feciſſe. Sed nulla lingua in alias regiones diuerſi ſermonis cõmigrans primam ſuam poteſt ſeruare puritatem: quo fit vt mirum non ſit, ſi Suedanorũ & Gotlandorum loquela, non parum à ſinceritate prima degenerarit; & tantum certè degenerauit, quanto Dacorum Teutonicè adhuc loquentium ſermo elegantior eſt & magis germanus. Lazius in libris commigrationum, carmina adducit, quæ dicit Poëtæ cuiuſdam Goti fuiſſe, qui Theodorici Regis hiſtoriam verſibus ſcripſit; in quibus vt omnia ſunt Cimbrica, ita paruo quodam diſcrimine ab iis diſsidentia, ſed multo minore quàm Sueuica ſiue Allemanica. Nõ male Wolfgangus Lazius de Gotis & Cimbris, & in vniuerſum de Germanis meroretur, ſi hoc poëma in lucem editum omnibus communicaret; quo quiſque diſcrimen linguæ Goticæ, Cimbricæ, Sueuicæque cerneret. Quòd igitur ad ſermonis latitudinem attinet, colligamus ſummatim Thraces, Dacos, Getas ac Mœſos eiuſdem linguæ Straboni eſſe: Procopio verò Goticam locutionem habere Vandelos, Veſigotos, Gepedas, qui olim Sarmatæ & Melanchlæni fuerint nominati. Nunc ergo liquet, qua lingua Orpheus Thrax vſus ſit, & qua cauſa Getæ illi qui Græcis citra Iſtrum in Mœſia habitabãt ab illo iam tum tempore, quo Darius eos inuaſit, Athanatizontes vocentur: quam vocem ſic Valla reddidit, vt eos dicat ſic vocatos qui immortales agunt, ſed non bene, ſiquid rectè in hac re ſentio; cùm dicere debuiſſet, Athanatizontes eſſe qui homines immortales faciunt. Faciunt autem immortales ad hunc modum, Herodoto narrante, vt ſe minimè mori arbitrentur; ſed eum, qui vita defungatur, ad Zamolxin ire credant; quem aliqui eorum eundem putant eſſe cum Gebeleizi. Errant verò qui opinantur hunc Zamolxim Pythagoræ in Samo ſeruum fuiſſe, atq; inde reuerſum Thracibus immortalitatem animorum inuexiſſe: quod ne ipſi quidem Herodoto perſuaſerunt, qui eum multo

Pytha-

Pythagora facit vetuſtiorem; & tandem concludens; ſiue quis, inquit, homo Zamolxis fuerit, ſiue quis Dæmon, Getarum regioni, vti Indigetes Dij ſolent, præſidens, is in præſentia valeat & gaudeat. Et ſanè quidem valeat & gaudeat, vt ſemper valet & gaudet, ſed & nobis vt valeamus, & ſemper gaudeamus diuina ſua vi largiatur, & nunc præſtet vt eam verè poſsimus explicare. T'ſamen ſiue Samen, quod eodem modo pronunciandum, nobis idem eſt quod ſimul: Holich more Britannico & Auſtrano, quem modò notaui pro Heilich, idem eſt quod ſanctum: & Holicht, idem quod ſanctum facio. Sin ſenſum notat, & præterea ſuos ſiue familiam. T'ſamenholichtſin igitur is meritò dicetur, qui ſenſus omnes, & totam ſuam familiam ſimul ſanctam facit. Deus igitur qui ſuos ſanctos facit, Zamolxis erit, conciſione vocabuli nobis vſitata. T'ſam enim ſiue Sam dicimus pro Samen: Holicht ſin aſpirationes, vt in compoſitionibus etiam apud Græcos fit, amittés, & Tau de more noſtro deponens, Olicſin; ſiue per duabus æquipollentem litteram Olixin reddit. Fit ergo Zamolixis, & ſyncoptôs Zamolxis. Chriſtus ergo Zamolxis proprie dicendus, quem Getæ à maioribus acceperant venturum, & totam ſuam familiam, id eſt, vniuerſum mortalium genus ſimul vnaque, nemine excepto, ſanctum redditurum; ac hunc eſſe qui nobis conciliaret immortalitatem omni bonorum copia affluentem. Eundem alij Gebeleizin nominabant, quo is dicitur, qui ſanctum ſenſum dat, vel ſanctam familiam; quod eodé tendit, quò Zamolxis. Geb enim idem eſt, quod do, Heilich idem quod Holich alia Dialecto, & ea quidem noſtra. Verùm videor mihi videre aliud quiddam, eodem tamen referendum, hac voce ſignificari; atque id ex eo ſuſpicor quòd Græci duplex W, quo carent, frequēter omittant. Gebewigheicſin igitur vocali vltima producta, idem eſt quod, Da vt perpetuò ſimus: quod Græce δὸς ἀθανάτως τὸ εἶναι diceretur. Nam in lingua noſtra τὸ εἶναι, Het ſin, & compoſitè T'ſin dicitur, cū articulo: quod addo, vt conſtet quare Sigma quod eſt in Sin, lōgo tépore pronunciando, quo eſſe ſignificatur, in Zeta tranſiuerit. Gebeeleizin igitur, alteroq; Epſilo adépto Gebeleizin idē eſt quod, Do perpetuò ipſum eſſe, ſiue etiā, Da ꝑpetuò ipſum eſſe, quod meliùs dicitur & ſignificantius, quàm ſi diceretur, da perpetuū eſſe; eò quòd illo indicetur, eſſe noſtrū depédere à ꝑpetua donatione, ſiue perpetuo diuinitatis influxu, quo cauſa prima ſemper rebus eſſe ſuū dat; quod aliter perpetuū eſſe nō poteſt. Non igitur ſolū ſignificatur Deū dare immortale eſſe, ſed hoc etiam eſſe, ipſum æternū eſſe non poſſe; niſi Deus ſemper & perpetuò ipſum eſſe communicet, quo

ipſo ſignificatur Deum nunquam ab agendo ceſſare, & ab ipſius actu æterno, æternam rerum eſſentiam pendêre. Non igitur eodem modo idem eſt Zamolxis & Gebeleizis: ſed Zamolxis Deus dicitur conſideratione ea, qua ſanctos omnes ſuos vnà facit; Gebeleizis verò, qua perpetuò dat nobis ipſum eſſe. Nunc ergo videmus, quem Deum Thraces coluerint, & quare finxerint Zamolxin tribus annis ſub terra latuiſſe magno cum omnium planctu, ac deinde rediiſſe. Chriſtus enim ad inferos deſcendit, & tertio die reſurrexit; quòd more Prophetico per præteritum tempus de futuro dictum, occaſionem præbuit de tribus annis fabulandi: eò quòd minus miraculi in tribus diebus, quàm in tribus annis eſſe videretur. Meritò igitur Getæ Athanatizontes dicti ſunt, vtpote qui crederét ſe immortales fore, ac eum colerent, qui hác daret immortalitaté, & omnes ſimul ſuos ſanctos redderet. Videmus itaque, quàm longè aberrarint qui Getas à Græcis Philoſophiam, & ſapientiæ ſtudia petiuiſſe credunt: contrà rectiſsimè antiquiſsimis Poëtarum cenſentibus omnem veterem ſapientiam fabularũ tectam inuolucris à Thracibus emanaſſe; ac eius auctorem Orpheum fuiſſe, in eo tamen falſis; quòd crederent, hunc virum fuiſſe, qui vnà cum Argonautis nauigarit. Sed quia hæc conſideratio plura ſecum traheret, quàm hîc oportunum eſſet dicere, ad ſuum locũ, in quo Orphicam diſciplinam enucleabo, differatur. Nõ fuit tamen hoc loco hæc admonitio omittenda, quo continuatio migrationũ, & hiſtoriarum conſenſus, & linguę noſtræ in Thracia antiquitas fidé iis facerent, quæ de Diis gentium in lucem ſum eruturus. Strabo Zamolxim eiuſmodi hominé fuiſſe putat, qualis apud Bœrebiſtam erat Decceneus, meliùs cũ Herodoto rem in dubio relicturus, Deus ne an homo aliquis ſic vocaretur. Addit verò ſemper apud Regem Getarũ aliquem eiuſmodi eſſe conſiliariũ, qualis Bœrebiſtæ erat Decceneus; cuius id erat officij, vt ſobriá frugalemq; vitam citra carniũ eſum agendo, Deum ſibi propitiũ redderet, atque eum perpetuò rogaret, vt quæ ad Reip. & Regis ſalutem maximè pertinerent, vtiliſſimaq; eſſent, ſibi inſpiraret. Hunc igitur, tanquam diuinũ vatem, & Rex & populus venerabatur, eiuſque conſiliis, vti à Zamolxi profectis, lubens obtemperabat; adeò vt publicæ adminiſtrationis quaſi clauum ſacerdos hîc teneret. Non eſt igitur mirum, res Getarũ diu incolumes ſtetiſſe; nec validiſsimis potentiſsimorum Regum vnquam ſic fuiſſe fractas, vt non mox in integrum reſtituerentur. Tiberius exercitum contra eos, Strabonis tempore, parabat; quo quid effecerit, non memini me legiſſe: hoc vnum ex Strabone diſco, ante Bœrebiſtam è viuis exceſſiſſe, quàm contra Getas copias educeret.

Sueto-

Suetonius certè eum, vti dixi, inſimulauit, quòd Mœſiam à Dacis vaſtari incurius permiſerit; ita vt credam his iniuriis iritatum, copias tandem contra eos comparaſſe: quo loco rurſus videmus, quæ Strabo de Getis ſcribit, ea à Romanis Dacis eſſe attributa. Meminit idem auctor Dromichætis Getarum quondam Regis, qui Lyſimachum contra ſe belligerantem, viuum ceperit; cui cùm ſuam gentisque ſuę commonſtraſſet inopiam, & homines ſuos re ſua contentos; ne talibus, inquit, bellum infer, ſed amicis vtere. His dictis hoſpitaliter exceptum dimiſit, amicitia ſibi cum eo conciliata. O verè regium animum; ô Regem diuino præceptore dignum! Videmus hic quanti ſit, eiuſmodi habere conſiliarios, quales apud Getarum Reges perpetuò verſabantur. Falluntur Græci, qui hos viros, quorum conſilio Reges vtebantur, præſtigiatores, aut veneficos, aut incantatores fuiſſe, arbitrantur; quaſi verò malis artibus, & inanibus dæmoniorum illuſionibus regnorum firmitas conſtare poſſet. Nec item ab Ægyptiis, aut Samio magiſtro didicerant, quæ ad Remp. pace & poſteritate beandam neceſſaria iudicarét: ſed à ſuis ipſorum maioribus, & domeſtica diſciplina per manus accepta, ſanam gubernandi formam acceperant; vt latiùs & clariùs pòſt aperiemus, cùm de Strymone tractabo: quanquam vel ſola nominum fabrica ſatis docet, quo fuerint ingenio, & qua rerum omnium cognitione prædit. Verùm quia ex Herodoto modò eſt oſtenſum, Getas in Mœſia etiam citra Iſtrum habitaſſe, ac inter eos, illos præcipuos fuiſſe, qui Athanatizontes vocabantur; addendum, alios quoque citra flumen in Mœſia inferiore habitaſſe, diuerſis illos quidem nominibus, ſed inter eos nobiliſsimos fuiſſe Triballos, Mœſiæ inferioris partem occidentalem tenentes. Iuſtinus narrat, Philippum contra Scythas quoque, quos Gotos eſſe monſtraui, bellum geſſiſſe; cuius cauſam non ſatis veriſimilem mihi reddit, dum dicit, Regem Scytharum Philippi auxilium contra Iſtrianos hac conditione petiuiſſe, vt eum regni ſui ſucceſſorem adoptaret. Erat, inquit, eo tempore Rex Scytharum Matthæas, qui cùm bello Iſtrianorũ premeretur, auxilium à Philippo per Apolloníenſes petit, in ſucceſsione eum regni Scythiæ adoptaturus: cùm interim Iſtrianorum Rex decedens, & metu belli, & auxiliorum neceſsitate Scythas ſoluit. Itaque Matthæas remiſsis Macedonibus, renunciari Philippo iubet, neque auxilium eius ſe petiſſe, neque adoptionem mandaſſe. Nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent, neque heredem ſibi incolumi filio deeſſe. His auditis, Philippus legatos ad Matthæam mittit, impenſæ obſidionis portionem petentes, ne inopia bellum deſerere cogatur; quod

quod eum promptiùs facere debere, quòd miſſis à ſe in auxiliũ eius militibus, nec ſumptum quidem viæ, non modò officij precia dederit. Matthæas inclementiam cæli, & terræ ſterilitatem cauſatus, quæ non patrimoniis ditet Scythas, ſed vix alimenta exhibeat, reſpondit, nullas ſibi opes eſſe, quibus tantum Regem expleat, & turpius putaret paruo defungi, quàm totum abnuere. Scythas autem virtute animi, & duritia corporis, non opibus cenſeri. Quibus deriſus Philippus, ſoluta obſidione Byzantij, Scythica bella aggreditur, præmiſsis legatis, quò ſecuriores faceret, qui nuncient Matthææ dum Byzantium obſidet, vouiſſe ſtatuam Herculi, ad quam in oſtio Iſtri ponendam, ſe venire pacatum, acceſſum ad religionem Dei petens, amicus ipſe Scythis venturus. Ille, ſi voto fungi velit, ſtatuam ſibi mitti iubet, non modò vt ponatur, verumetiam vt inuiolata maneat, pollicetur. Exercitum autem fines ingredi negat ſe paſſurum, ac ſi inuitis Scythis ſtatuam ponat, eo digreſſo ſublaturum, verſurumque æs ſtatuæ in aculeos ſagittarũ. His vtrimque iritatis animis, prœlium committitur. Cùm virtute & animo præſtarent Scythæ, aſtutia Philippi vincuntur. Viginti millia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil. Ea primùm fides inopiæ Scythicæ fuit, viginti millia equarum ad genus faciendum in Macedonia miſſa. Sed reuertenti à Scythia Triballi Philippo occurrunt. Negant ſe tranſitum daturos, ni portionem accipiant prædæ. Hinc iurgium & mox prœlium: in quo ita in femore vulneratus eſt Philippus, vt per corpus eius equus interficeretur. Cùm omnes occiſum putarent, præda amiſſa eſt. Ita Scythica velut deuota ſpolia penè luctuoſa Macedonibus fuère. Ex hac Iuſtini narratione cùm nuſquam fluminis tranſitum apponat, & Matthæas rogatus dicatur vt ad oſtiũ eius ſtatuam collocare liceret, colligo hos, de quibus agit, Scythas, Gotos fuiſſe Athanatizontes, quibus ab Occidente Triballi adiacerent. Quocirca videre licet, diuerſos Reges, diuerſaſq; admodũ ditiones Getis tum temporis fuiſſe, & hac de cauſa res ipſorum minùs contra exteros firmitatis præſidiiq; habuiſſe; quibus tamen non obſtantibus, potentiſſimum Philippi exercitum aſtutia & panurgia, non virtute victoria potitum, & mox perfidiæ ſuæ pœnas finitimis eiuſdem linguæ nationiſque hominibus dediſſe. Sed mirum eſt, ſtatim poſt Philippi obitum, Syrmum Triballorũ regem ad Peucen confugiſſe, quaſi penes Triballos Iſtri oſtia eſſent: quod non video quî teneri queat, niſi putemus Matthææ mortuo Syrmum filium ſucceſsiſſe, atque eius etiam Triballos fuiſſe vel ſocios, vel clientes: aut Triballos contra Philippum victoria ſpoliiſque potitos, in reli-

quos

quos cis Iſtrum Getas, clade illa penitus fractos, imperium arripuiſſe. Alexander enim Perſicum bellum apparans, priùs voluit Triballos Macedoniæ propinquiores, quàm ſecuritas ferret, domare, quàm remotam illam ſuſciperet expeditionem. Cùm igitur Amphipoli decimo die ad Æmum veniſſet, ac eos qui anguſtias carragine tenebant, ſuperaſſet; Syrmus de eius aduentu multo antè certior, vxores & pueros Triballorum, ad inſulam Peucem nomine miſit, quò & ipſe cum ſuis cõfugit. Alexander Triballorum aliam manum iam caſtra metantem ex inopinato aſſecutus, in fugam egit, in qua ad tria millia perierunt. Hinc tertiis caſtris ad Danubium venit, vbi lõgis nauibus quas Byzantio adduci iuſſerat inuentis, & milite armato ſagittarioque impletis, contra inſulam nauigauit: vbi deſcendere tentanti facilè Triballi reſtiterunt; eò quòd & naues paucæ eſſent, & inſulæ quamplurima prærupta; tum etiam quòd fluuius anguſtiis riparum preſſus, incitato rapidoque ſuo curſu naues appellere retineréque ad inſulam prohiberet. Hac igitur oppugnatione non ſuccedente, cupido inuaſit Iſtri traiiciendi, per quem tentoriorum pellibus conſutis & palea repletis, & lembis ex vno trunco excauatis, quibus accolæ fluminis vtuntur, exercitus parte vna nocte clam tranſmiſſa, in eos qui in altera ripa conſtiterant, ex inopinato impetum fecit; qui ſtupeſcentes quonam modo citra naues, & citra pontem, tam ſubitò flumen maximum tranſiiſſet, in opidum minimè munitum confugerunt: quod, cùm Alexander ſequeretur, deſeruerunt ad vlteriora elapſi. Alexander igitur pueris, & iis quæ reliquerant Getæ, quantum eorum equi ferre poterant, arreptis, & opido euerſo, ſaluos ſuos ad caſtra reduxit; quò tum legati cùm ab aliis, tum à Syrmo Triballorum Rege, & à Celtis ad Ionium ſinum habitantibus, venerunt; quorum hos in conuiuio percontatus quid maximè timerent, dum putaret eos dicturos, ipſius arma, reſponſum accepit: Ne cælum in nos ruat. Atque hic finis fuit illius expeditionis: de qua ſi gloriari Macedones vellent, de minima re gloriarentur; cùm ſubita potiùs excurſio, quàm ſerium bellum fuiſſe videatur. Nobis eò referre aut potiùs ex Arriano indicare libuit; quò cerneretur, quàm vocabulis gentium propriis Græci abutantur, dum aliquando Triballos ad ipſum vſque mare extendunt; & cum Peucinis & Getis commiſcent; aliquando de ſingulis, ceu diuerſis, loquũtur. Arrianus dum Iſtri accolas deſcribit, Getas Athanatizontas pro Dacis poſuit, cùm Herodotus eos longè inferiùs ea parte collocarit, qua mare Scythia contingit. Sed licebit dicere, & fortè omnino ſic ſentiendum, omnes Getas Athanatizõtes reuera fuiſſe, quia omnibus ea eſſet opinio,

animos immortales eſſe: ſed à Græcis proximos, vtpote notiſsimos, ſic maximè vocatos. Nam quæ de Zamolxi referuntur, non ad Scythas tantùm pertinent, qui citra Iſtrum Græcis commorabantur, ſed vniuerſim ad omnes; & inter alios ad Dacos etiam, quibus ea quæ Strabo de Bœrebiſto & Deceneo refert, tribuenda. Hinc igitur coniecturam quis faciat, quàm rarum apud Græcos fuerit, hominem inueniri, qui certò ſibi perſuaderet, poſt mortem vitam aliquam exſpectandam, cùm ſingulari hac fidei nota Getas ab aliis mortalibus diſtinguerent; quaſi alios nullos nouiſſent qui generatim eiuſdem eſſent ſententiæ. Non ſolus Epicurus hac impietate fuit pollutus, ſed tota, vt videtur, Græcia; quando id pro re ſingulari annotarunt, gentem inueniri, quæ firma fide teneat animorum immortalitatem. Nec ſoli rurſum Græci huius criminis rei ſunt, ſed Romani etiam; atque id quidem tanto magis, quanto Philoſophos contrariæ opinionis habuerunt pauciores. Neque lubet mihi hoc loco multos rogare, cùm vniuerſim ferè omnes omnia morte terminent, nihil vlteriùs præter aniles fabulas & puerorum terriculamenta ſupereſſe credentes. Nec verò Getæ ſoli, ſed omnes eiuſdem linguæ homines ſic crediderunt, à parentibus & parentum maioribus accepta vetuſtiſsima diſciplina, quam vnà cum primi ſermonis rudimentis pueri imbibebant. Hinc Lucanus eiuſdem ſe inſaniæ & impietatis accuſans, qua ceteri tum Græci, tum Romani erant excæcati, omnibus Septentrionalibus populis æternitatis opinionem adſcribit.

——— Populi quos deſpicit Arctos
Felices errore ſuo: quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus, inde ruendi
In ferrum mens prona, viris animique capaces,
Mortis, & ignari reditura parcere vitæ.

Nec mirum id ei videbitur, qui hanc generis Cimmerij propagationẽ & catenam conſiderabit ab ipſo Noacho, & ſermonem & ſermonis myſteria omnia per manus accepiſſe. Sed de Scytharum veteri domeſticaque diſciplina ſæpiùs erit dicendum, & qualis ea fuerit, cùm antè non rarò exemplis oſtendi, tum pòſt rurſus non ſemel erit indicandum. Hic propter Getas Athanatizontas omitti hæc paucula non debuerunt, quamuis propriè ad Theologiam Orphicam & eius explicationem ſpectent. Græci quia Getæ Scytharum proximi ipſis eſſent, eorum regionẽ peculiari quodam modo Scythiæ nomine ſignarunt; ſi tamen ambiguum eſſet, de qua eius parte ageretur, minoris adiectione. Nos libro hunc ſecuturo, dum nomẽ hoc ad veram ſuam rationem vocabimus, quædã dicere cogemur, quæ ad hanc Getarũ eruditionẽ erunt referen-

referenda: quæ ne odioſè ſint bis audienda, eò differemus. Sed video fortè ab aliquibus, qui omnia curioſè nimiumque moleſtè ſibi exigunt, interrogatum iri, cur non oſtenderim cetera quoque propria hominum locorumque nomina, quorum feci mentioné, ad linguam noſtram pertinere: quibus principio ſic reſponſum eſto, rem poſtulari abſurdiſſimam, & barbaro craſſoque homine dignam. Quis enim neſcit, quàm multa paſſim nomina gentibus dentur, quorum nulla cauſa apud ſcriptores inuenitur. Neq; enim omnes voces vel à fine, vel à natura; ſed multa etiã à caſu & euentis imponũtur, quæ, ſi hiſtoriæ deſint, quî, rogo, ſciri aut in lucem erui poſſunt? Deinde tanta eſt vocũ exterarũ, dum ad Græcos & Latinos canones cogũtur, corruptela, tanta quoque tranſſcribentium negligentia, vt mirandum ſit, ſi vel aliquas reperiamus, in quibus clara ſint natalium veſtigia. Matthæas Rex ab aliquibus Etæas dicẽdus videtur: ſic Bœrebiſtas ab aliquibus Byrebiſtas, à Iornande, ſi emẽdata eſt lectio, Boroiſta vocatur. Decæneus ab interprete Strabonis ſemel Ceneus, ſemel Decæneus nominatur, adeò in hac voce & negligens fuit & ſui oblitus; tametſi illius errata plura ſint, quàm vt ſint perſequẽda. Nomenclaturę porrò quas ineptiſſima Iornãdis habet genealogia, indignę ſunt omni cognitione, quia de cuiuſpiam mythologi & nugiuẽdi ſomniis & deliriis eſt deprõpta: quod vt clarè quiuis perſpiciat, Oſtrogota facit, quã vocẽ propria viri eſſe vult, atque eius quidem Regis, à quo Oſtrogotis nomẽ ſuum venerit, cùm tamẽ idẽ Ablauium adducat, qui clarè indicauit eos Gotos qui ad limbũ Ponti habitarent à parte Oriẽtali, Oſtrogotos dictos eſſe; & alios, qui Occidentem verſus cõmorarentur, Veſegotos. Sed ſtirpẽ ab origine enumerantẽ, quam penitus ignorauit, neceſſe fuit eiuſmodi nominibus lacunas farcire. Video ſanè lõgè veriùs & meliùs vetuſtos Græcos in exteris his nominibus verſatos, q̃ recentiores, qua culpa, needũ ſcio, niſi verũ fortè ſit, quod Iornandes ad excuſationẽ adfert, Gotos Hũnorũ plurimis nominibus vſos eſſe: quod rurſus quare fecerint, nõ addit: ſi fecerũt, veriſimile eſt eò factũ, quò Hunnis iam potentioribus hoc modo blandirẽtur. Relicta itaq; exotica hac vocabulorũ colluuie, quæ vel per adulationẽ è peregrina lingua, vel etiam ex linguarũ commiſtione ſunt enata, antiquiora illa, quoad eius fieri poteſt, noſtratia eſſe doceamus. Boirebiſt ex Boerenwiſt factũ, vti Veſegoti ex Weſegotis. V autẽ conſonãs per Beta Græcorũ ſcribitur, adeo vt poſteriores figuram ipſius ſimilem pinxerint, u pro β ponẽtes, vt in libris antiquis & quibuſdã etiã excuſis vidimus. Eſt autẽ Boerebiſt vocali poſtrema ꝑducta nõ ſolũ poſitione, ſed etiã natura, is dicẽdus, qui ruſticos & agricolas docet, & iis quę facien-

facienda ſint cómonſtrat. Boren enim, ſiue Boeren, ſiue Bauren, agreſtes vocantur, ſic à terra colenda nominati. Wiſt vocali producta, vt duplicis Iota ſonum habeat, idem eſt quod docet ſiue monſtrat. Non mali certè ominis nomen, quo vel doctor agreſtium & præmonſtrator vocandus, vel is qui vt talis euadat, optamus. Boirebiſtæ bene ceſsit appellatio, qui non ſolùm ad regnum peruenit, ſed talem etiam ſe præſtitit, qualem ipſum nomen profitebatur. Vtinam id facerent omnes Reges & Principes, vt meritò Boirebiſtæ dici mererentur. Dekeneos autem dictus eſt quaſi caput cognitionis eſſet, vti reuera fuiſſe narratur: in qua voce, De articulus eſt, kennen idem quod nouiſſe, Hot, caput. Dekenneot igitur & terminatione Græca Dekenneos, is dicendus, qui caput eſt cognitionis. Mirum eſt ſanè ſic nomina & Regi, & Regis præceptori cõuenire, vt meliùs ſuum vtrique officium exprimi vix poſſet. Sicut enim Regis eſt populum docere legibus & bonis inſtitutis: ita eius qui à ſecretiſsimis conſiliis eſt, & à rebus diuinis, officium eſt, non ad populũ, quæ ſciat adferre, & ei, quaſi Rex eſſet, viam ad felicitatem præmonſtrare; ſed Regi ea ſuggerere, quæ Reip. ſaluberrima eſſe cognoſcat. Ab hoc enim, tanquam à capite quodã diuino, & oraculorum cõſcio, Rex notitiam hauriebat eorum, quibus populum optimè gubernaret: atque ita Dekenneos non citra vaticinium ſic fuit nuncupatus; quippe qui talis futurus eſſet, qualis vocabatur; niſi fortaſſè non proprium vnius, ſed omnium commune hoc vocabulum fuerit, qui hoc ſummo munere apud Regem fungerentur: quod vt credam, articulus præpoſitus ſuadet, rarò propriis præponi conſuetus. Certè in Decebalo prima ſyllaba articulus non eſt, niſi me opinio mea fallat. Daken vox eſt Cimbrica, quemadmodum Gagun, & quemadmodum è Gagun fit Gegun, ita è Daken fit Deken, non aliter atque è Dan Den, qua poſteriore voce nunc omnes vtuntur. Dekebalus igitur ad verbum ſonat, vallum & firmitatem Dacorum; cùm Wal vallum nobis dicatur, quod per Beta, ea quam in Bœrebiſta dixi ratione, ſcriptum Latini habent. Wal autẽ à noſtris ad Latinos, & non contrà, veniſſe etymologia conuincit: quæ ſi melior ſit Latinis, quàm noſtratibus, liberũ per me eſto, vt ſibi vocis primitias ſumãt; ſin apud nos aperta, apud illos nulla: ne nos de nominis poſſeſsione deturbẽt, ſed ſatis ſit ꝙ eos admiſerimus ad communionẽ. Dicitur ergo Wal, à Wi & Hal; quorũ Wi, latè patens ſignificat: Hal, vt ante docui, idem eſt quod conſeruo. Illud igitur munimentũ quod latè extenſum multos cõſeruat, Wal dicitur. Hinc ſaltus & ſiluæ in quibus ſe homines & feræ conſeruant aduerſus incurſiones, Walt etiam nominatur. Præterea quæuis

quæuis vis maior, qua nō ſolùm ſeruare ſe quis poteſt, ſed latiùs etiā imperare, Walt vocatur: quòd hominem vndique latè conſeruet ac cuſtodiat. Diſcant igitur nunc Latini rationem nominis in Vallo, quod à Wal ſic fecerunt, vti modò in Veſegotis & Boirebiſto indicaui. Dekebalus igitur eſt Dacorum Vallum, quòd eo homines perinde ac vallo tuti eſſent, omine ille quidem optimo ſic vocatus, ſed euentis minimè reſpondentibus fauſtæ nomenclaturæ; eò quòd cauſa fuerit, vt Dacia in prouinciam redigeretur. Quòd ſi maluiſſet ocio & Romanorū amicitia vti, & alienis abſtinere; potuiſſet id verè eſſe quod dicebatur, & ſuos longa in pace ſic arcibus & opibus vallare, vt perpetuam contra hoſtes ſeruaturi fuiſſent firmitatem. Hæc igitur ſit Decebali interpretatio; quæ nos docet, Regum potentiam, non ad perniciem aut damna ſubditorum, ſed ad eorum cuſtodiam perinde atque vallum & foſſas pertinere, ſi ſequenda illorum ſententia, qui hoc nomē de votis ſuis & fauſtis precationibus indidere. Pudeat igitur illos principes ſui ipſorū, qui ocio, luxui, & libidini, velut Sardanapali quidam, aut id genus alij, quorum numerus, prô dolor, infinitus, dediti integras prouincias negligunt; & culpa cùm eorum qui in iuſtitia ob ſuum lucrum præuaricantur, tum maximè ſua, qui id otioſe audiūt, penitus ſinunt aut interire, aut grauiſsimis malis diuexari: qualem legimus Gallienum fuiſſe, qui, cùm nunciatum eſſet, Ægyptum deſciuiſſe; dixiſſe fertur: Quid, ſine lino Ægyptio eſſe non poſſumus? Cùm autem vaſtatam Aſiam & elementorum concurſionibus, & Scytharum incurſionibus comperiſſet; Quid, inquit, ſine aphronitis eſſe nō poſſumus? Perdita Gallia arriſiſſe ac dixiſſe perhibetur: Nō ſine trabeatis ſagis tuta reſp. eſt? Sic denique de omnibus partibus mundi, cùm eas amitteret, quaſi detrimentis vilium mancipiorum videretur affici, iocabatur; vt Trebellius Pollio his ipſis ferè verbis narrauit. Eiuſmodi principes Decebali nomine indigni eſſent, multo magis quàm ipſe Decebalus; quamuis vtroque vitio, & nimia rerum adminiſtrandarum ſecuritate, negligentiaque, & nimia auaritia, vel contra exteros, vel contra domeſticos ac ſubditos, iuxtà regna collabantur. Neuter igitur aut Gallienus, aut Decebalus Vallum fuit ciuitatis, ac omnium ſubditorum: ſed alter nimio quærendi ſtudio, alter nimium ſupina ſocordia, imperij ſui euerſionem aduocauit. Fecimus & alterius Regis Getarum mentionem, quem Dromichætin Strabo nominauit: qua voce ſignificatur is, qui odio habet ſomniatores. Dromich enim ſomniculoſum vel ſomniatorem notat; Haet verò ſiue Hat vocali longa idem eſt quod odi. Dromichætis igitur eum deſignat, qui in negociis celeritatem

& ſolertiam amat, odit verò ſomnolentiam & tardas conſiliorum expeditiones, qua virtute omnibus ducibus in primis opus eſt, ſiquid magni ſunt cum laude geſturi. Porrò Mathæas, ſi Cimbricè ſiue Geticè exponas, integrã complectitur ſententiam citra compoſitioné dicendam, Mat haet haſt; id eſt modus odit nimiam feſtinationem: vbi duo Tau propter aſperũ & abſonum concurſum ſunt adempta. Verùm nomen Syrmi, propter alluſionem ad nomen Græcũ corruptũ videtur: atque id fieri potuit duobus modis: altero vt à σύρμος; altero vt à σείρμος; & illo quidem modo Sturmot cum ſignificaret, qui caput eſſet oppugnationis arcium aut opidorum; hoc verò, qui caput eſſet defenſionis. Quòd ſi tamen obſtinatè Syrmos retinendum quis putet, ab euentu aliquo nomen deducendum, quòd videlicet ægro animo fuerit, cùm infans naſceretur; vel quia Syrmos ægrè ad regnum paternum peruenerit. Videtur enim Syrmos Mathææ filius fuiſſe, ac Triballis etiam imperaſſe, regnum tamen retinuiſſe cum acerba moleſtia, quam Sur moet vocamus. Verùm quæ ab euentis aut caſu imponuntur, ſtolidum ſit perſequi, niſi qua hiſtoria iter præmonſtret; vt hîc aliquo modo de clade Mathææ, & Syrmi ſucceſsione in Triballorum & Getarum regno coniectare quis poſſet. Triballi item noſtratem præferunt nomenclaturam; ſic dicti, ni fallor, quòd ſe fidum rerum ſuarum vallum eſſe profiterentur. Ageſilaus ille clariſsimus Lacedæmoniorum Imperator interrogatus, quare Sparta mœnibus careret, oſtenſis armatis ciuibus, hi, inquit, ſunt muri Lacedæmoniorum. Alij hoc ipſum interroganti reſpondit, non lapidibus & lignis, ſed inhabitantium virtute vrbes munitas eſſe oportere. Rectè itaque Triballi nomen ſibi ſumpſerunt, quo perpetuò monerentur, non muris & vallis, ſed ſuis ipſorum viribus & fortitudini fidendum eſſe: atque ita vbicunque locorum conſtitiſſent, vallum ſe fidum habere. Tru enim fidum ſignificat, eorum dialecto, qui Trow lenius pronunciant, vti Anglis eſt in vſu. Per Ypſilon igitur Græcis ſcribendum fuiſſet: quod & feciſſent, ſi nominis rationem perſpectam habuiſſent. Sin Iota quis retinere velit, illi pro fido vallo, triplex erit accipiendum: quod nec ego improbandum puto, cùm quæ triplicia ſunt, ea fidiſsima firmiſsimaque cenſeantur. Hac via Triballi nomine ſuo profeſsi fuiſſent, ſe ſingulos triplicis valli loco in acie ſtare; eò quòd Triwallen, tria valla ad verbum ſignet. Extitit Ptolemæi adhuc tempore Nuiodunum opidum, non procul ab Odeſſo Iſtro finitimum; quod nomine ſuo clariſsimè demonſtrat, Getis & Gallis eundem ſermonem fuiſſe, cùm eiuſdem omnino nominis in Belgica

opidum

opidum hactenus extet, ac Lugdunum & Sedunum, & eiuſdem terminationis alia, facilè oſtendant eandem originem. Nec longè à Triballis ſurſum aſcendendum, quò & Gallica vrbium nomina inueniantur; quoniam non longe ſuperiùs Scordiſci habitarint, quorum Strabo duo opida commemorat, Heortam & Capedunum: quorum illud ab alta cuſpide, ſiue terræ angulo nomen habet, hoc à monte cæſo. Sed infrugiferum ſit & tædioſum his immorari; nec tam multa à me dicerentur, niſi ſcirem omnia illa quæ de prima lingua, & Thracia, & Getica dico, paradoxa ferè omnibus videri; cùm tamen ex ea Thraciam Orphei diſciplinam ſim explicaturus. Strabo Meſembriam Megarenſium facit coloniam, & tamen addit Bria vocem Thraciam eſſe, qua ciuitas ſignificetur: quo fit, vt fides eius ſuſpecta hoc loco ſit, niſi velit Megarenſes non primos vrbis conditores fuiſſe, ſed pòſt colonos in Thraciam ciuitatem induxiſſe: alioquin enim ſuum potiùs quàm externum ac Barbarum nomen vrbi indidiſſent. Ait porrò Menam prima fundamenta iecisſe, ac inde Menebriam, id eſt, Menopolim vocatam, & pòſt corruptè Meſembriam. Permitto quidem Straboni Briam ciuitatem dici Thracio ſermone, ſed non ſit veriſimile ex Menebria Meſembriam euaſiſſe. Magis eum laudaſſem, ſi dixiſſet, Myſos, quos Latini Mœſos vocant, & rectiùs, ni fallor, ex Aſia huc appulſos opidum condidiſſe, ac de ſuo nomine Mœſembriam vocaſſe. Bria factum eſt ex Vriat ſiue Vriet, quo nobis non quæuis ciuitas, ſed illa ſignificatur quæ non eſt mœnibus incluſa. Dicitur autem Vriet, quòd libera ſit à foro vrbis maioris muris cinctæ. Eiuſmodi enim pagi forum vtrumque liberum habent, & iudiciarium & venalitium. Verùm Stat vrbs eſt integrè conſtituta, legibus ſuis vtens, & muris ab hoſtium incurſu tuta. Burg autem arcem notat, cuius finis eſt in defenſione conſtitutus. Tria enim hæc vocabula opidorum habemus, præter quæ & aliud eſt Dorp, quo vicus notatur, quaſi diceretur Dor hop, id eſt, rara hominum turba; ſiue rara, & non ſpiſsis aut continentibus domiciliis habitans multitudo. Verum itaque eſt, vt Strabo dixit, Briat ciuitatem notare, non quamuis illam tamen, ſed quæ mœnibus non eſſet incluſa: tametſi negare nolim hanc vocem olim fortaſse Thracibus pro quauis libera ciuitate fuiſſe vſurpatam, cùm Vriat aliud non ſit, quàm multitudo libera. Eſt priſcis Hiſpanis hæc item vox vſitata in eodem ſignificatu, niſi quòd Briga pro Bria dixiſſe videantur. Noſtrates aliquando ſic pronunciant, vt Gamma audiiſſe videamur. Eſt enim vox conciſa vel à Vrieghet,

vel à

vel à Wriȝet, in quibus poſtremam ſyllabam per A plerique enunciant, inter quos Flandros habemus: quod eò addo, vt moleſtiſſimis etiam vitilitigatoribus in ſingulis obgánniendi occaſio tollatur. Videmus itaque quis fuerit Thracum & Getarum ſermo, qui ciuitatem eadem, qua nos, voce nuncuparunt: quod Stephanus quoque annotauit; qui vt in hoc cum Strabone conſentit, ita in eo diſcordat, quòd Melſum non Menam primum faciat conditoré, dicens, Melſembriam, deinde euphoniæ gratia Meſembriam vocatam: de qua cõtrouerſia, opinio mea de Mœſorum ciuitate veriſimilior euadit. Eſt & Odeſſos in eodem litore Septentrioni propinquior, quæ altum promontorium in Pontum, perinde atque Ancona in Adriaticum ſinum protendit: qua de cauſa Apollodorus magnum montem Odeſſum eſt interpretatus. Noſtris Hodeſſes ad verbum Caput maris deſignat, ita vt huic promontorio & opido non malè nomen hoc videatur attributum: quod volui indicare; ne quis Apollodorum hoc loco erroris accuſaret, aut à Stephano diſſenſiſſe arbitraretur, quod tamen ipſe Stephanus videtur credidiſſe. Fuit ſanè nobis non obiter tranſeundum, eundem Thracum & Gotorum ſermonem fuiſſe, quò pòſt dicendis maior fides haberetur: quibus oſtendam, nõ pauca per Græciam linguæ noſtræ extare monumenta: quod mirum non eſt, ſi quę Strabo ſcribit, vera ſunt, Thraces olim Atticam tenuiſſe; & Phryges, quorum eadem cum Thracibus lingua fuit, priùs Peloponeſſum, quàm Græcos habitaſſe. Video tamen homines eſſe, egregiè ſibi de antiquitatum cognitione placentes, qui his veritatis riuis, quibus ad fontem ducimur, non bene animaduerſis, non minùs indoctè quàm arroganter præiudicarunt, longè aliam Goticam linguam fuiſſe, quàm nos de vetuſtis ſcriptoribus docere molimur. Poterat horum ſententia ad illa reiici, quæ de linguæ noſtræ artificio peculiari opuſculo trademus: ſed ne tantiſper ſuſpenſus lector hæreat, breuiter, quæ huc facere videntur, hoc loco indicabuntur. Sunt qui eum ſermonem, quo in Suetia & Gotlandia hactenus vtũtur, germanam veterum Gotorum locutionem eſſe, arbitrentur: quibus minimè accedendum; quando ea, quibus nituntur, principia falſa eſſe, de idoneis auctoribus, & ſolida ratione demonſtraui. Neque enim vel in Inſula, vel in Peninſula priùs Goti, quàm ad Tanaim & in Sarmatia Europæa habitarunt: immo, ne hæc quidem loca priùs in Europa occuparũt, quàm multò antè in Aſia in maximam genté excreuiſſent. A Dacis igitur, quos Græci communi nomine Getas vocant, vera Gotorum loquela fuerat iis addiſcéda, qui in hac quęſtione quicquam veri peruestigare voluerunt. Degenerant paulatim

linguæ

linguæ hominum vitio; idque maximè iis accidit, qui rerum externarum maiore, quàm domeſticarum ſtudio & admiratione ducuntur. Præter igitur ceteras labes, quas mare accolis adferre ſolet, eſt & illa, quæ linguam peregrinis vocibus, & phraſibus contaminat: qui morbus, ſi accolis, à Strabone, & iis, quos eſt ſecutus, adſcribitur; quanto magis illis erit popularis, qui maria nauibus tentant, & ad diuerſas nationes mercatus gratia diſtrahuntur. Inſulani igitur & Peninſulani maximè huic malo obnoxij videntur; eò quòd nauigationibus plurimum ferè cogantur vti, & ad ea importanda, quorum domi inopia laborant, & alia euehenda, quibus abundant. Sic Suedani aliunde ſalem petũt; & aliò plumbum, & alias quoque quamplurimas merces amandant. Atque hæc ſit vna linguæ corrumpenpæ cauſa: præter quam, alia quoque accedit Suedanis ex eo deriuata, quòd cum Sclauonis, & Moſchis, & aliarum quoque linguarum hominibus, in quibus Lappones vicini ſunt, plurimum habeant commerciorum. Præterea & Windi à Saxſonibus & aliis Germanis expulſi, in illas oras videntur non paucos ſuorum exportaſſe, qui vnà ſecum linguæ corruptelam, vti fieri ſolet, intulerunt. A mediterraneis igitur, & illis qui à commerciis exterarum nationum quàm longiſſimè abſunt, ſermonis cuique genti vernaculi ſinceritas petenda. Quocirca puriùs Weſtrogotos & Dacos, quàm Getas maritimos locutos olim fuiſſe exiſtimo; atque idcirco hactenus in Dacia ſermonis illam ſinceritatem extare, quam tertia Tranſſiluanorum pars necdum vel reliquit, vel crebris bellorum tumultibus amiſit. Dum de vocum Cimbricarum artificioſa fabrica tractabo, oſtendam tanto vnamquamque linguam eſſe puriorem, quanto propiùs ad primæ linguæ radices accedit: quo fit, vt inferior longè Gotorũ ad Suedaniam ſit ſermo, quàm Dacorum; atque eodem argumento, nõ prior, ſed multo poſterior generatione: ſed de hoc illic latiùs. Vera autem hæc mea eſſe, Lazius lubenter de ſuo Gotico libro concedet, quem vtinam integrum haberem: ſed quamuis id nunc fruſtra optem, tantum tamẽ mihi, ex iis, quæ omnibus communicauit, ſumam; quantum ad id quod volo ſatis ſit docendum: in quo ne odioſus ſim, tres aut quatuor verſiculos duntaxat examinabo, inter quos hic ſit vnus: Er was gar ain chuonar man. In quo omnia Saxſonicæ linguæ reſpondent, perinde atque in ceteris, quos Lazius adſcripſit. Iterum:

Sie wolden pregʒ erbornien in des ſtorms not,
Sie weſten nicht der mare das in ſo nahend der tod.

Mox inde:

Sie trugen ſwerd die ſcarpfen die wil chonan man.

Dar zu vor iren handen die liechten ſchild gar pragt
Jrn ſchilde die waren newwe vnd pragt,
Vnd vil ſchone ire helben daz honeragt.

In quibus omnia rurſus eiuſdẽ linguæ, niſi quòd Helben pro Helmen, poſitũ eſt, vti in Erbormen, Mi pro Beta etiam ſucceſsit: atque hæc tota eſt diuerſitas, quãuis in ſingulari numero Helm, æquè illis atq; nobis dicatur. Sed quia hæc apud ipſum Lazium cognoſcere licet, nõ eſt operæpreciũ plures verſũs in mediũ proferre: ſatis eſt huius teſtificatione cõſtare, longè aliam priſcam Gotorũ linguã eſſe, quàm eam, qua Goti in Scandia hodie vtũtur. Penes tamẽ Lazium fides ſit, hanc ſinceram Gotorũ fuiſſe: mihi nõ vlteriùs pura iudicatur, quàm quoad cũ Dacica conſentit: quamuis non ignorẽ, non ſolùm in variis regionibus, ſed etiam in ſingulis ciuitatibus magnũ eſſe, in eodẽ linguę genere pronũtiationis ſcripturæq; diſcrimen, & Poëtis etiã licere, varias loquendi formulas conſarcinare, non minùs quàm Homero, Doricôs, Ionicôs, Atticôs, Æolicôs, & ſi quo alio modo vellet loqui, Muſa permiſit. Quò verò magis appareat eorũ vanitas, qui aliam priſcam linguã Goticam, quàm Germanicam inferiorẽ ſiue Cimbricam ſomniarunt, adducẽdæ mihi ſunt duæ linguę, plurimùm inter ſe differentes: quarũ vtraq; ſuos habet patronos, ad Gotiſmi antiquitatem ſibi vindicandam. Inter has prior eſt Suedanica, quæ eadẽ eſt cum ea, qua in peninſula illa huius tẽporis Goti loquuntur; in qua Munſterus orationem Dominicam legẽdam dedit, quám & ipſe adſcribam: Fader war ſom er i himlum, Heilighat warde dit namen, til kome tit rike. Sken din willige, ſom i himlum ſo opo iordene. War tagſig brodh gif os i tag. Verlath os waren ſculden, ſom wi verlaten ware ſchuldiger. Och in ledh os icke i freſtilſe. Vtan lös os i froonda. Amen. Hîc radices Cimbricas licet videre, ſed miſerè & diſtortè pullulantes. Fader integrũ eſt. War pro vnſar, ſiue aunſar, ſiue onſer, ſiue ons, irrepſit, quod Angli *our* dicunt; vt hinc detur intelligi, apud Britannos antiquos, & Suedanos & Danos, magnã fuiſſe ſermonis viciniam: quò minùs mirum eſt, Æſtyas Tacito, qui tũ Danicè loquebantur, Britannis eſſe comparatos. Som illis relationem notat; nobis idem eſt quod, aliquid vel aliqui. Er, Anglis *Art* dicitur, ſimilitudine ſermonis vetuſta adhuc manente; nec vox illa à ſermone noſtro ita eſt aliena, quin intelligatur. J pro Jn. Himlum pro hemelen, ſiue himmelen, noſtrati voce ponitur. Heiligat pro heiliget, ſiue Geheiliget, vocali ſecunda in primã, more Flandrico, mutata. Warde æquè noſtrũ eſt atque illorũ: pro quo & werde & worde dicimus. Dit, nos din. Namen, nos nam vel name. Til, nos To.

Komen,

Komen, nos Kome. Tit, nos din dicimus. Eike, non minùs noſtris, quàm Suedanis vſitatum. Secken, nos diceremus Seie, vel Seſcie cum augmēto. Sin willige, nobis eſſet, din wil, vel wille. Soin, pro ſicut, nobis in vſu non eſt, vti dixi. I himilum, modò expoſui. So opo iordene, nobis ſonaret, So opt arde. War iam examinatū. Tagſig integrum eſt; quamuis nos medio ſono dagſig dicamus, pro quotidiano. Brodh ſolo illo differt, quòd citra rationē aſpirationem habeat poſt mediam litteram, eius minimè capacem. Sif, factum è noſtro Sef. Os, pro ons dictum. I tag, nos huitag efferremus. Werſath idem nobis ſignat, quod & Aſlaet maioribus dictum, nunc ferè vergeuen venit in vſum. Os rurſus pro ons; Angli *vs* dicunt, tanto propiùs accedentes. Waren, Anglis *oore*, nobis vnſe, ſiue onſe. Schuld Cimbris & Alemannis eodem modo pronunciatur. Soin wi verlatem, nos, ſo wi verlaten. Ware ſculdiger, pro onſen ſculdigen, vel ſculdenaren. Och in ledh os icke i freſtilſe, nobis dicere liceret, Och en leid ons in geen ifringe. Vtan, pro ſed, quaſi diceres, extra hoc vlterius. Loſſ, idem nos los. Os, ons. I froonda, cōpoſitum à *fro*, quod lętum notat; & Hon, quod idem eſt quod fraudo: ita vt Afroonda illud dici mihi videatur, quod nobis lętitiam aufert; quod quid aliud eſt, quàm omne genus mali? Quod enim malū vocamus, ea ratione tantùm malum eſt; quia lætitiam & gaudium, & eam, quæ naturę conueniens eſt, voluptatem tollit, & idcirco defraudare nos dicitur, quippe quæ illud aufert, quod Dei fauore nobis debebatur. Nulli igitur potiùs hæc vox tribuetur, quàm ipſi Draconi, qui nos & olim & quotidie per fraudem ſuam beatæ vitæ voluptate priuare contendit. Nunc igitur ad alterā linguā, quæ Gotica doctiſſimi cuiuſque apud Colonienſes iudicio habetur, veniamus: & candē orationem Dominicam, ea deſcriptam, in antiquiſſimo codice monaſterij Werdeni, in regione Bergenſi, quatuor paulo plus minus à Colonia milliaribus diſtantis, examinemus: quam reuerēdus & eruditiſſimus vir Maximilianus Morillonus, de Antonij fratris ſui, piæ memoriæ, ſchedis mihi benignè communicauit, tum ob ſuam in omnes litterarum ſtudioſos ſingularem beneuolentiam; tum ob eam, quam arctiſſimam & diuturnam cum fratre adhuc viuo habui, conſuetudinem; cuius eximiam in antiquitatum inueſtigatione diligentiam & abſolutam eruditionem malim cognoſci, vel de ipſius ſcriptis, quæ apud Maximilianum deliteſcunt; vel de Pighij teſtificatione, qui apud Cardinalem Granuellanum omnis ſcientiæ & artis inexhauſtum promptuarium, in eodem ſtudiorum genere doctiſsimus doctiſſimo ſucceſsit. Eſt igitur hæc;

Atta vnſar thu in himmina, wihnai namo thein, vimai thiudinaſſus theins. Werthe wilga theins, ſue in himmina gah ana arte. Ei laef vnſarana thana ſenteinan gik vnſſ himmadaga. Gah aflet vns thatei ſculanſſigaima ſua ſue gah weis afletam thaim ſkulam vnſarem, gah ni brigges vns in fraeſtub. Ak lauſei vns af thamma vblin, vnte thein iſt thindangardi, gah mach, gah wulthus, in aenins. Amen. Facile hic eſt mox in ipſo limine videre, non Geticam hanc, ſed peregrinorum eſſe, qui in Getiam ex aliis regionibus commigrarunt. Scio & ipſo Augusti tempore in locis Scythiæ maritimis, commiſtam quandam confuſamque linguam fuiſſe, quod ex his Ouidij verſiculis accepi:

Mœſia vocis habet quid barbara lingua Latinæ,
Græcaque cum Getico mixta loquela ſono eſt.

Idem lib. tertio de Triſtibus:

Hic quoque ſunt vrbes Graiæ, (quis credere poſſet?)
Inter inhumanæ nomina barbariæ.
Huc quoque Mileto miſſi venère coloni;
Inque Getis Graias conſtituere domos.

Credo itaque hanc linguam, qua oratio hæc ſcripta eſt, ex eiuſmodi Græcis colonis extitiſſe; præſertim quòd in ea μισθὸν pro mercede inueniam, & oratio à voce Græcis vſitata exordium ſumat: præterea quòd articulos habeat, thana, thatei, thaim, thamma; qui omnes à τὰ Græcorum variis modis in vſum videntur veniſſe. Quòd verò & Latinas voces habeat, vt Ouidius cecinit, vimai pro veniat, videtur ſubindicare. Et quòd paucula ſint, quæ Græciam redoleant, non eſt admirandum; cùm coloni ferè eius regionis loquelam addiſcant, ad quam tranſierunt: quod videmus in Gotis & Francis quoque accidiſſe, qui ex Latino ſermones eos malè loquendo fecerunt, quibus Itali, Hiſpani & Galli hoc tempore vtũtur. Vti igitur lingua Italica cum priſca, & germana Latinitate cõuenit; ita hæc quoque cũ Getica ſincera concordat. Et quemadmodũ Hiſpanica, Italica, Gallica & Romana apud Leodios & Brabantos diuerſæ linguę ſunt, & ab vna Latina omnes enatæ; ita multas quoq; credo loquelas è corrupto Getico ſermone extitiſſe; nec magis hæ Geticæ, quàm illæ Latinæ ſunt nominãdæ. Expẽdamus igitur, quatenus cõueniat hæc Dominica oratio cum Cimbrica, è qua Getica, & Saxſonica, & ceteræ Germanicæ omnes deſcenderunt. Atta Græcorũ Poëtis frequens ceteris, quantum equidem ſcio, ignotũ. Euſtathius vocẽ dicit, qua honoris cauſa minor ad maiorem vtitur, nec eius vllam inueniri aut originẽ aut interpretationẽ. Didymus ab Appa Macedonũ vocabulo deriuat.

Hinc

Hinc Callimachus fortaſſe, quo Macedonibus in Ægypto regibus adularetur, Appa dixit, non Atta, vt quidam corrigere voluerunt. Verſus eius digniſsimi ſunt, vt adſcribantur; eò quòd iis vocis vſum clariſsimè expreſſerit, dum Dianam paruulam adhuc puellam, patri ſuo loquentem inducit:

> Ἄρχομαι, ὥς ὅτε πατρὸς ἐφεζομένη γονάτεσσι
> Παῖς ἔτι κουρίζουσα τάδε προσέειπε γονῆα
> Δός μοι παρθενίην αἰώνιον ἄππα φυλάσσειν.

Id eſt, vt nos ex tempore effundebamus:

> *Exordimur, vt in genibus compoſita paternis,*
> *Paruula adhuc verbis his eſt blandita parenti:*
> *Da mihi virgineum vt ſeruem decus Appa perenne.*

Optimè Cyrenæus & oportuniſsimè hac voce vſus eſt, ſimul & proprium eius vſum explicans, dum paruula in genibus patris ſedens, blando ſermone patrem rogat; & Ptolemæo Euergetæ quodam vernaculo Macedonum blandimento tacitè ſe inſinuans. Credi tamẽ poteſt, & Ægyptios Abba nõ minùs quàm Syros in eodẽ ſignificatu dixiſſe; atque idcirco Appa potiùs quàm Atta Callimachum dixiſſe, quò & proximè Ægyptiam vocem imitaretur, & patriis Macedonum blanditiis alluderet. Alij Theſſalicum eſſe dicunt. Scholiaſtes Homeri anonymus proprium eius vſum eſſe dicit, dũ quis nutritium ſuum blandiùs alloquitur. Sic Achilles ad Phœnicem:

> Φοῖνιξ ἄττα γεραιὲ, διοτρεφὲς, οὔ τί με ταύτης
> Χρεὼ τιμῆς.

Eodem modo Telemachus hac voce vtitur, alloquens Eumæum:

> Ἔσσεται οὕτως ἄττα σέθεν ἕνεκ᾽ ἐνθάδ᾽ ἱκάνω.

Sic Piſthetærus apud Ariſtophanem Prometheum interrogans, quando Iupiter periiſſet, Atta dixit:

> Πρ. Ἀπόλωλεν ὁ Ζεύς. Πεισθ. πηνίκ᾽ ἄττ᾽ ἀπώλετο.

quo loco interpres Ariſtophanem reprehendit, quòd neque Atticè, neque priſcè, neque accuratè voce hac Atta vſus ſit: ipſe reprehenſione dignior, qui vim eius non intellexerit; qua elegantiſsimè Prometheum hominum nutritium & educatorem; atque adeò primum humani luti figulum, & ignis datorem honorauit. Cùm ergo Græci originis ignari ſint, veriſimile fit, è prima lingua vocem petitam; in qua vox illa, qua infantes patrem appellant, homines ſic videntur intellexiſſe, quaſi Atta dicerent; alij verò quaſi Tata ſonarent; nos Teita ferè audimus, propterea quòd pueri hoc vel illo modo primùm ſonare viſi, poſteà à matribus & nutricibus doceantur, hoc

modo patrem vocare. Videntur auté, cùm iam balbutire incipiunt, patres rogare vt cibum dent; quaſi nunc lallationis pertæſi; quemadmodum Bec in Ægypto primùm dicuntur petiuiſſe. Eſt nobis Eten pro cibo commune, & At pro vtinam comederem: vnde Atta profluxit, ſicut Teita à Teten, quod ſignificat ad comedendum; quaſi infantes dicerent, Date ad comedendum; ſic vbi ſemel balbutiuerint patre præſente, nutrices eam patris propriam apud infantes appellationem eſſe arbitratæ, docent deinde, vt ea ſemper patrem nominent, in ea re ſapientiores, quàm ipſæmet ſciant. Patres enim infantes rogant, vt ſibi alimenta & neceſſarium victum parent, matre iam & nutrice officio ſuo perfuncta, quod ipſe Deus per ora puſionũ videtur monere. Apud Syros Abba pro eodẽ dicũt, & apud Ægyptios Papa, vti apud alias etiam quaſdam gentes. Nobis tritum eſt, dũ ſeniores alloquimur, patres eos vocare, quòd eo nomine nihil ſit amabilius. Quamuis ergo apud vetuſtiſſimos Græcos huius Atta vſus ſit; veriſimile tamen eſt à Cimmeriis hanc vocem emanaſſe, cùm hactenus apud eos, qui purè Cimbrum ſermonem ſonant, At vel Aet pro Atta dicant infantes; cui ſi articulus præponatur te Aet, & compoſitè Taet, ſiue pronunciatione vocalis exili, Tat euadit. Sed quid ego hîc curioſiùs laboro, ad docendum Germanicam ſiue Teutonicam hanc vocem eſſe, cùm per totam ferè Germaniam ad ipſam vſque Hungariam, pueri patrem Atte nominent: quod vt Lazius quoque teſtificatione ſua confirmat; ita præpoſtero iudicio à Græcis ad Germanos hanc vocẽ veniſſe arbitratur. Explicabo igitur veram eius rationem de Cimbrico & vernaculo noſtro ſermone, additurus, nullam eius apud Græcos, vel etymologiam, vel expoſitionem inueniri, ne quis ampliùs ſuauiſſimam hanc appellationem peregrinitatis accuſet. Quid Ægyptiorum de Becco, à pueris primùm poſtulato, fabula ſignificet, alibi oſtendi. hoc loco ex natura cauſam Atta euocabo. Videntur itaque infantes Alpha primum ſonare, & cùm mox inde os claudunt, Tau addere, atque ita At exili ſono formare: quod primi ſic intellexerũt, quaſi optarẽt cibũ, cùm At ic idem ſit, ô ſi comederem ego. quod pronomen addo, vt vel ſtupidiſſimo noſtratium perſpicuum ſit, At eſſe optantis cibum, non liquorem vel ad ſugendum vel bibendum. Atque hæc quidem mea eſt de Atta ſententia. Hanc vocem Euſtathius dicit ἀπαράγωγον ἀκίνητον καὶ πρωτόθετον, id eſt, à nullo deductam, immobilẽ & primogeniam, & ab antiquis vocatam ἀμετάληπτον ἤγουν ἀνερμήνευτον, id eſt, incomprehenſæ ſignificationis, vtpotè, cuius nulla ſit interpretatio. Quid ad hanc Græcorum aſſertionem illi dicent, qui eam apud Græcos natam arbitrãtur? Longè aliter Plato iudicaret, qui voces apud Græcos

vſitatas, quarũ etymon nullũ poteſt apud eos inueniri, ad Barbaros relegat. Cùm igitur nullá vocẽ aliam tam ab interpretatione Græca abhorrentẽ, Grammatici ſe reperiſſe fateãtur; quæ eſt impudẽtia ipſis inuitis originẽ eius aſſignare? Inſana eſt hæc ambitio, vel Græcis vel Latinis potiùs, quàm maioribus noſtris ſermonis vernaculi elegantiã acceptá ferre, quaſi mendicitas & ſermonis egeſtas in pulcris haberetur. Vnde verò Abba Appa, & cõuerſim Baba & Papa dicatur, nõ memini me legiſſe: coniecto tamen, ſimili quadam ratione qua Atta, in vſum veniſſe. Pueri enim dũ edere cupiunt, idque prima voce ſignificant, vnà aperiunt, qualem cibũ petant. Pap enim noſtratibus pultem ſignificat, ſaluberrimum infantibus alimentum, latitudine ſua multa genera comprehendens, in quibus *Panatella* Italis dicta, id eſt, pulticula, è macerato pane conſtans, ſimpliciſsima eſt, & concoctu facillima. Sicut ergo At eſt optantis cibum, ita Pap eſt eius, qui pulticulam ſibi dari poſtulat. Vtrumque ſanè vocabulũ à pueris auditur, priùs multo quàm à quopiam ſint edocti: atque inde naturalem habet, non voluntariam originem, cùm vbique gentium ex ore infantium audiatur. Omnibus enim animalibus, quibus vox eſt, proprium quendam ſonum ineſſe ſcimus, quo alimentum poſtuletur, quæ tamen nec patrem nec matrem diſtinguat. Eodem modo homini quoque à natura vox quædam data eſt, qua alimentum petat: quam primæ linguæ homines intelligentes, non ad patrem nec ad matrem ſignificandam edi, vocabula ſibi inde fecerunt, quibus cibus & pulticula diceretur. Pap itaque pultem vocarunt, quia videbant nimirum ita naturæ placere, cuius par erat, vt eſſent imitatores. Verùm quia patrum eſt officium, pueris ablactatis alimenta labore ſuo comparare; priſco primorum hominum vſu receptum eſt, vt patres ita compellare, infantes docerentur; quaſi dicerent, Tuum eſt, vt nos deinde alas, atque neceſſariis ad vitam rebus tantiſper ſuſtentes, dum ipſi nobis poterimus prouidere. Papa itaque & pultis eſt nomenclatura & eius, cuius eſt pultem ſuppeditare, eodem modo, quo Atta nihil aliud eſt, quàm, Vtinam comederem; quæ vox tamen ad patrem inuocandum propterea tranſit, quòd eius ſit alimenta ſubminiſtrare. Quamobrem dum quempiam Papam vocamus, nihil aliud ſignificamus, quàm eum patrem eſſe, qui pulmentum nobis dare & poſſit & debeat; qua voce Hieronymus Auguſtinum ſalutauit. Propriè igitur iis hoc nomen dandum, à quibus cæleſte animorum pabulum poſtulamus; quales cùm ſummos Pontifices eſſe deceat, & deceat quidem præ ceteris mortalibus maximè, nẽ mirum eſt, in iis appellationẽ hanc vſurpari; quam quotiès vel audit

vel

vel legit, toties officij ſui & paſcendi muneris admonetur. Syri, Hebræi, & Chaldæi, more ſuo vocem hanc contrario ordine, à dextris ad ſiniſtra legentes, ex Papa Abba fecerũt, mutatis tenuibus in medias, cùm Macedones in Appa tenues conſonantes ſeruarint. Erat quidem recta vertendæ vocis ratio, ſi ex Papa Apap factum fuiſſet; ſed lenior ſonus fuit in Appa & Abba. Hinc apud Scythas Iupiter Papæus eſt dictus, ſi Herodoto credimus, voce ex Papa ad Græcam formulam detorta. Et bene profectò, quòd is & pater ſit, & omnibus animantibus cibum donet, peculiari tamen hominem pane paſcens, quem è cælo animis noſtris per ſpiritum ſuum largitur. Noſtrates antiqua cõſuetudine omnes ſacerdotes Papas vocant, qua appellatione nihil poteſt eſſe vel vetuſtius, vel venerabilius, vel denique ſacerdotum officium propiùs exponens; cùm eo moneantur, gregi, cui præſunt, verbi diuini alimentum perpetuò dandum eſſe. Verùm vt muneris ſui non pauci in hoc ordine ſunt obliti, ita ignominia ſe affici putant, ſi ſic compellentur, quaſi conuicium, non venerabile in primis nomen audirent. Poteram hoc loco plura hactenus ignota explicare, niſi veritus fuiſſem, non lallationis modò multos, ſed pappationis etiam pertæſum iri, ſi his diutiùs Lectorem occupaſſem. Atta ergo & Papa, ſiue pappa, voces ſunt à primæ linguæ hominibus ad naturæ imitationem factæ, non id tantùm notantes, quod infantes petunt; ſed eum etiam, à quo id ſibi dari deſiderant. Magna itaque ratio, ob quam patrem cæleſtem Atta vocari audiamus; eò quòd ab eo cibus nõ corporis modò omnis, ſed animi etiam ſit petendus; & ſemper nobis optandum, vt ſolido ipſius nutrimento alamur ad vitam nunquam perituram. Illo itaque nomine eum inuocemus, quo id innuamus, quod in primis & maximè ab eo rogandũ, vt nimirum nos paſcat pane ſuo de cælo deſcendente. Cùm igitur dicitur Atta Unſar thu in himmina, id eſt, Atta noſter tu in cælis, appoſitione emphatica, ſignificatur quodnam alimentũ ab eo potiſſimùm dari optemus; illud videlicet quod è cælis deſcendit, & vitam nobis cæleſtem & æternam largitur. Præterea quia hæc vox prima ad patres ab infantibus balbutientibus emitti videatur, oſtendimus nos, veluti pueros balbutientes, ad patrem cæleſtem accedere: quod ipſum vt faceremus, tum oſtendit, dum Apoſtolis ſuis dixit, niſi tales fierent quales pueri, non habituros partem ſuam in regno cælorum. Magnam ſanè efficaciam hæc vocula orationi adiecit, & vix integro volumine pro rei dignitate & magnitudine explicandam: quamobrem hoc enarrationis munere Theologis relicto, quorum mentes verbum Dei & Spiritus ſanctus largiùs benigniuſque alimento ſuo

cæleſti refecit & roborauit, noſtra tractare pergamus. Atta igitur in prima lingua ſuam habet ſignificationem, quam neſcio an Getę maritimi ad litora Ponti habitantes à maioribus acceptam ſeruarint, an rurſus in vſum vocarint admonitu Græcorum. Mihi ſanè fit veriſimile, apud Getas Athanatizontas hanc vocem ſemper manſiſſe in illo vſu, vt patrem cuius eſt filiis cibaria dare, ea compellarent, aut ſaltem eum, qui nutrimenta ſubminiſtraſſet, atque hinc à ſacerdotibus Gebeleizeos, ſiue Zamolxeos ad Dei inuocationem fuiſſe accommódatam, quoniam is nutrimēta daret ad vitam perpetuò ſuſtinendam. Quamuis igitur prima facie à Gręcis ad Getas vox hęc veniſſe videatur, dum tamē altiùs veritatis latebras diſcutimus, à Cimbris ad Getas & Græcos blandū hoc & reuerentiæ plenū vocabulū deſcendiſſe cōperimus. Abſurdū enim ſit alibi fontem eius collocare, quàm illic, vnde vera ſignificationis ratio & ſcaturit & deriuatur; cuius Græci apud ſe cùm nullam inueniant interpretationem, nobis de poſſeſſione cedant, ſatis abūde habituri, ſi vſu quoque nobiſcum vocis fruantur. Unſar porrò noſtras eſt & incorruptum. Dicimus enim Onſe vel Unſe, & Unſer vel Unſar. Thu etiam, vel Du: vnde Latini tu ſeruāt. Jy apud nos item, nec aliter apud Latinos. Himmina ſic ſcriptū inueni, vt dubium eſſet an himnina an himmina legēdum eſſet. Vox ſanè corrupta eſt ab himmel: & hæc rurſus quæ eſt Alemannorū ab Hemel voce noſtrati, quæ eſt genuina primæ linguæ, cælum ſignificans. Qua verò de cauſa hanc potiùs genuinam & germanā eſſe velim, dicā. Qua in vocū forma vera ſignificationis ratio inuenitur, eā genuinā eſſe cenſeo: & contrà, in qua forma non inuenitur, eam corruptam adulteramque iudico. At in himmel non inuenitur perinde atque in hemel, & multo minùs in himmina vel himnina. Eſt igitur hemel primę genuinęque formæ. Dicitur autē hemel mirabili cōpoſitione, ita vt vel ſimplici Mi, vel duplici, legi poſſit. Noſtrates enim in compoſitione geminatā litteram in ſimplici intelligere ſolent, vt in plurimis cōpoſitis annotaui. Principio igitur Hemel, vel ab Heet fit, ſignificāte calorē, vel ab heed ſignificante caput, quomodo Angli ferè pronunciant; quamuis Head ſcribant, non ſatis bene, mea quidem ſententia, ad pronunciationem. Ambiuariti Huet dicunt, alij Hot. Optimam verò formam iudico, Heet; quod nomen à calore & ab imperio datur. Capitis enim eſt, ceteris membris imperare, atque id facere caloris præſtantiſsimi inſtrumento, qui in ſpiritu animali conſtitutus, veluti in ſuo vehiculo tanta celeritate per neruos ad totum corpus & ſingula membra differtur, vt ſola cogitatione, digiti tū manuum, tum pedum extremi corporis artus, pro voluntate capitis

 diuer-

diuerſos motus exſequãtur. Celeritas hæc certè tãta eſt, vt nulli queat cõparari rei ſub viſum cadenti, ne ipſi quidẽ cælorum velocitati. Hic igitur calor, quamuis ad tactũ minor ſit propter immẽſam ſubtilitatẽ quàm cordis calor; per excellentiam tamen ſimpliciter calor vocãdus eſt; ita à capite in mẽbra, veluti lumẽ & calor cęleſtis in hęc inferiora incõparabili celeritate deſcendens: qui ſi vel minimo momenti articulo ſubtrahatur, meatibus craſſo aliquo humore obſtructis, ilico homines cadũt, veluti ſiderati vel fulmine tacti. Excellentiſsimus igitur calor eſt, & talis, vt ad eũ calor naturalis & calor vitalis perinde atq; ad perfectionis ſuæ finẽ referãtur. Quanto igitur finis iis, quæ ad finẽ ſunt, præſtãtior, tanto calor animalis caloribus in corpore ceteris eſt præferendus; atque idcirco dignus, qui calor per excellentiã vocetur. Sed hæc non ſunt huius loci, neceſſaria tamen ad artificium vocis intelligendũ; quando ad hæc fabricator eius reſpexiſſe cõperitur. Caput igitur Heet optimè vocaretur, tum ab hoc calore, tum ab imperio. Nam Heet idem eſt quod iubeo & impero, dum vt verbũ vſurpatur; propterea quòd omne imperium ad actionẽ ſpectet, actio autem motionem neceſſarium comitem trahat, motio verò calori maximè debeatur. Nunc igitur ad Heemel ſiue Hemel eadem pronunciatione. Tau in compoſitione auferri, ſæpius dictum. Heetmel igitur cælum dicitur, & quia caput nobis aperit & reuelat, & quia omnẽ motione ſua in apertũ producat calorẽ. Caput reuelat eo modo, quo D. Paulus dixit. Nihil enim eſt quod magis oſtendat Dei potentiã infinitam, & ſempiternam eius conſtantiam & immutabilitatem, & incomparabilem eius ordinem & pulcritudinem, quàm cælum quod ordinatiſſima tot ſiderum pulcerrimorũ volutionis perennitate Deum oculis etiam corporeis reuelat. Calorem etiam nobis aperit & recludit, non ſuum tantùm, ſed illius etiam, qui ſpiritus ſui calore mortalium pectora inflammat, & ſurſum rapit ad ſuauiſsimam ſuiipſius cõtemplationẽ, in qua ſummũ conſiſtit bonorũ. Dona enim ſpiritus igneis linguis & flammulis comparantur: nec quicquam eſt in rerũ natura, cuius ſymbolo meliùs & ſignificantiùs queant indicari, quàm calore & ardore, quo piorum pectora exæſtuant. Hunc igitur cùm cælorum orbes oſtendant & excitent, ingenti pulcerrimorũ ſiderũ admiratione, meritò Hemel pro cælo primus nominũ auctor dixit. Mel enim idem eſt quod reuelo: cuius contrariũ Dem, idem eſt quod cælo & tego. Hinc Helem eſt galea, quia caput celet & tegat: quod cùm Itali à Gotis didiciſſent, Helem interpretati ſunt corrupta ſua lingua, Celada: ſicuti Velt pro caſtris verterunt campum: ita vt dum verba exprimere vel nollent vel nequirent, phraſim ſaltem Gotorũ voluerint

rint imitari. Ex ſeſem igitur pro galea, ſatis eſt perſpicuum quid vox hemel ſignificet. Cùm enim heſem id deſignet quod caput tegit, hemel id ſignificabit, quod caput aperit & reuelat. Ex eadẽ voce liquet, bene me docuiſſe, optimam illorum eſſe pronunciationem, qui het longo & ſubtili vocalis ductu, vt idem ſonet quod heet pro capite dicũt: quod cùm ita ſit, mox efficitur vt originatio quoque vocis eluceſcat; eò quòd het ſic elatum, calorẽ ſignet, ſi vocabulũ ſit: ſin verbũ idem ſit quod iubeo & impero; quorum vtrunque capitis in corpore proprium eſſe, quiuis naturalis philoſophiæ non prorſus rudis, videbit. Præcipuus enim & princeps & dominus calor; ad quem ceteri calores velut ad caput, & finem, & perfectionem ſummam referuntur, in capite conſiſtit: & altera rurſus ſignificatione, qua het verbum eſt, caput ſignificatur imperare: ita vt duabus rationibus efficaciſsimis het pro capite ponatur. Hæc igitur ipſius hemel pro cælo interpretatio eſt, quatenus ſic exponitur; quaſi Mi alterum ratione compoſitionis non occulat. At ſi vnum Mi pro duobus ponatur, vti Alemanni duo apertè efferunt himmel dicentes, tum idẽ erit hemel quod hemmel, id eſt, ipſum reuelans. Quis verò intelligitur, cùm citra certam perſonam ipſum efferimus, niſi is, qui eſt inter omnes ad quos pronomen hoc accommodari poteſt, præſtantiſsimus, excellentiſsimus & nobiliſsimus? Hac igitur ratione hemel cælum dicetur, quia hem, id eſt, ipſum Deum puta reuelat, vno Mi compoſitionis ratione bis intelligendo, vt ad ſyllabam præcedentem, æquè atque ſequẽtem applicetur. Procedat nũc quiſquam de lingua vel Græca, vel Hebręa, vel Latina ſibi placens, & oſtendat aliquam omnino vocem, in qua tantum ingenij, artis & veritatis queat inueniri, in qua item cælorũ inſpectionis vtilitas, tam apertè indicetur, atque non ſolùm vtilitas, quam animal rationis capax accipit ſummam, ſed ipſa etiam cæli natura, cuius eſt omnibus rebus caloris viuifici fontem aperire, demonſtretur. Ita me Deus bene amet, ac ad cælos homines ſanguine ſuo emptos deducat, vt ſæpius opto, & mecum cogito: O ſi Plato nunc reuiuiſceret, atque hæc mecum conſideraret primarum vocũ myſteria, quantum voluptatis diuinum illud pectus ex his veræ ſapientiæ fontibus hauriret! Ego ſane ingenuè fateor & Deum teſtor, me, dum diuino hoc calore ad contemplanda hæc agitor, frequẽter inuitũ in lacrymas prę voluptate deliqueſcere: adeò altè in animum meum hęc diuini caloris dona deſcendunt, & illud gaudium excitant, quo nullũ vnquã in vita maius perſenſi, cuiq; immori vellẽ. Sed nulla oratio ſatis efficax eſſe queat ad hæc cogitationis meæ oblectamenta exprimẽda, tantũ abeſt vt ego, qui nunquã oratoriã hãc laudẽ quæſiui vel

minimum eorum me aſſequi poſſe dicendo ſperem. Quòd ſiquis eorum particeps eſſe velit, is diligenter iterum atque iterum cogitet, quæ de capite, quæ de calore diffuſo per omnia, quæ de ſpiritus calore in piorum mentibus flagrante, quæ de eius per cælorum volumina reuelatione, tum Philoſophi, tum prima illa Chriſtianorum lumina ſcripſerunt: quæ ſi benè, penſiculateque voluat, & diu ruminet, & quàm latè patent in animo ſuo extendat, & intueatur; non dubium eſt, quin ſit eandem ſenſurus, quam ego, voluptatē; niſi frigidus aliquis circum præcordia ſanguis ſpiritus æſtum & flammas vel excludat, vel extinguat. Clamemus igitur Atta Atta unſer du indey hemel, atque hîc ſuaui calore deliqueſcamus, & tandem toto corpore ſoluti immoriamur, atq; illius vehiculo ad amabiliſsimū hūc Atta, quem Hemel nobis reuelat euolemus. Sed reuertendum ad id quod quærebatur, quamuis ægerrimè ab huius contemplationis dulcedine diuellar. Dixi Hemel meliùs quàm Himmel vel Himmina dici; eò quòd in illo potiores ſint quàm in his ſignificationis rationes: qui iudicatus in omnibus valere debet in quibus dubitatur, quænam vel pronunciatio vel ſcriptura pura germanaq; ſit dicenda. Sequuntur dehinc in oratione Dominica Weihnai namo thein; tria vocabula origine illa quidem noſtratia, ſed formatione ad peregrinitatem detorta: Weinai ductum eſt à Weien, quo ſignificatur ſacrare. Weinai igitur dictum pro conſecretur: vt ſit ſenſus, Conſecretur nomen tuum. Namo ponitur pro Nam, quo nomen prima in lingua ſignificatur, vnde Latini nomen fecerunt. Thein pro Sein per diphthongum enunciatur. Quòd verò Wien meliùs & maiore ratione dicatur, quàm Winaien, ei liquebit, qui Ichnæū hoc vocabulum eſſe intelligat, & res quæ cōſecrantur eo ipſo, quo Deo dicantur, inuocari. Eſt & Nam inter Ichnæa, eò quòd nominibus admoneamur rerum ſignificatarum. Nam igitur, non Namo, aut nomen, vt Latini, prima lingua pro genuino habebit. Hæc ſunt nominum faciendorum arcana, nulli ſermoni inter mortales cum noſtro communia: quod ſiquis neget, vel vno tantum exemplo, aut ab Hebræis, aut à Latinis aut à Græcis, aut ab aliis etiam ſumpto, me conuincat. Sed de Ichnæis vocibus in Themide Ichnæa; & in linguæ Cimbricæ artificio plura. Ex hoc contextu orationis Weinai namo thein, clarè conſtat hanc linguam non ſolùm non eſſe puram Geticam, ſed ne Goticam quidem, qua illi locuti ſint, qui in Italiam & Hiſpaniam commigrarunt. Itali enim dicerent, *Sia ſanctificato*: Hiſpani *ſanctificado ſea*: quam phraſim cùm à Latinis nō habeant, qui ſanctificetur, non ſanctificatum ſit dicunt; neceſſe eſt fateri, à Gotis accepiſſe. Habuerunt

buerunt igitur Goti hanc loquendi formulam, quam nos hactenus retinemus, dum dicimus, Scheiliczt ſi dinen nam. Quamobrem fallitur quiſquis credit hunc Gotorum eſſe ſermonem, Weihnai namo theiy: in quo verbum ſubſtantiuū non eſt adiectum. Videntur igitur Greci ſuum loquendi modum huic corrupto Gotico ſermoni intuliſſe. Id quod ſequitur, prorſus eſt Barbarum. Qimai thuidinaſſus, id eſt, veniat regnum, nihil habens cum Gotico commune; eò quòd regnum Ric Gotis dicatur: niſi fortaſſe Getę Regē thiuemacht, id eſt, capitaneam, vt ſic dicam, poteſtatem nominarint, atque id Græci partim ſeruarint, partim ad ſuam linguam traxerint: eò quòd δύναμις ad poteſtatis ſignificationem vtantur. Qimai pro veniat, vnde venerit, ignoro: At theins planè Goticum eſt. Werthe wilga theins, id eſt, Fiat voluntas tua: nos dicere poſſemus, Dein wil werde. Wilga igitur pro Wil. Werthe pro Werde ponitur. Sue in himmina gah ana arte, id eſt, ſicut in cælis & in terra. Sue pro So, quod nobis ſignat Sic & ſicut. Gah pro &, nemo purè Gotus intelliget: videtur autem à Græco ſermone detortum, quibus καὶ, &, ſignat; mutato Cappa in Gamma, & loco Iota aſpiratione adiecta. Ana pro An quod eſt ad. Arte, nos Art, ert, & erde, & arde dicimus. Li laef Vnſarana thana, ſinteinay gif Vnſſ himmadaga. Hìc duo ſunt articuli Li & Thana: quorum prior videtur apud Gotos fuiſſe, eò quòd Itali *Li Lo* articulis vtantur, quos à Latinis minimè acceperunt. Hac parte ferè cogor ſuſpicari, Gotorum etiam ſermonem, cùm in Italiam venirent, habuiſſe nonnulla peregrinitate à Cimbrico degenerantia, qui articulis Li, Lo & Il, penitus caret. Nec quemquam omnino horum in illo poëmate inuenias, quo Theodorici Regis Gotorum res geſtæ canuntur, adeò vt à Barbariſantibus Gotis hi articuli ad Italos & Hiſpanos veniſſe videantur. Thana, neſcio an à Græcorum τὰ, an à noſtrati Dat, ſit corruptum. Laef pro pane nobis non eſt in vſu, ſed pro refocillatione: vt dum dicimus, Ic Laef hem, id eſt, ego refocillo ipſum. Vnſarana pro Vnſaren vel Onſen. Sinteinay quid ſit, & vnde venerit, ignoro. Gif pro Geb ſiue Gib ponitur, id eſt, Da. Vnſſ correctè dictū, pro Ons. Himmadaga, pro Heden dag; quod eſt, Hodierno die. Gah aflet, id eſt, & remitte. Aflat hactenus nobis pro indulgentiis & remiſſione peccatorum in vſu eſt. Vns tathei ſculanſſigaima, noſtra debita. Hìc Tathei articulus τὰ, Schulanſſigaima, pro debitis noſtris: Nos ſchulden, pro debitis agnoſcimus, caudam non intelligimus, niſi ſit contractio ex integris Schula Vnſigaima; atque Vnſigaima idem ſit quod Vnſaram. Su à ſue pro So as, id eſt, ſicut.

Yzeis pro wi. Afſletam nos diceremus Aflaten. Thaim articulus eſt. Skulam Sculdeners nobis dicũtur. Vnſarem pro vnſaren. Gah ni brigges vns in fraeſtub;& ne inducas nos in tentationem. Ni pro Niet. Brigges nos dicimus Bringet vel Brenget. Hoc Græci per duplex Gamma ſcriberent,atque hinc videtur Brigges pro Bringes irrepſiſſe. Afraeſtub omne id nobis ſignificat, quod pacem perturbat vel expellit. Afre enim pax eſt. Stub expello & turbo. Ak nihil nobis notat, nec Gotis quidem qui in Italiam & Hiſpaniam venerunt. Illi enim Maer perinde atque nos hactenus pro Sed dixerunt, vnde Itali *Ma*, Hiſpani *Mas*, Galli *Mais* fecerunt. Clarum igitur & hinc eſt, hũc ſermonem non eſſe illorum Gotorum, qui in Italiam phraſes ſuas & non paucas voces inuexerunt. Sermo Suedanicus pro Maer dicit Vntan: è quo perſpicuum, nec illum quidem eorum fuiſſe, qui in Italiam, Galliam & Hiſpaniam migrarunt. Lauſei vns af thamma vbilin; Libera nos à malo. Lauſei nos Los dicimus, pro libera: quod videtur ex Lat vvs, id eſt, dimitte foras vel extra: atque ita nõ malè laus ſcribi, è quo Los, vt ex aula ola. Af integrũ eſt. Thamma articulus. Vbilin p vbel, id eſt, malo: vnde compoſitũ videtur Dubel vel Duuel, quaſi diceretur De vbel; id eſt, ὁ κακός, ſiue malus. De articulus nobis eſt. Cacodęmon igitur nobis dicitur Dubel, quòd malus ſit, & omnium malorum pater, & infelicitatis noſtrę auctor atque promotor. Vnte thein iſt thindangardi gah machs gah wulthus in aenius: quoniam tuum eſt regnum, & potentia, & gloria in æuũ. Vnte, nos dicimus Om dat. Thein iſt, noſtris quoque dicitur. Thindaugardi, planè barbarũ. Machs, nos Macht dicimus. Wulthus rurſus exoticum. Aenius nobis Euwich pro æterno. Videmus itaque in hac lingua quędã vocabula planè integra, quædã è noſtris corrupta, quædam omnino barbara. Dei profectò nomen in ea incorruptũ remãſit, quod in illius Eloe Eloe Lamaſabactani interpretatione annotaui, quæ habet, God mein God meins duque mik bileſt? id eſt, Deus meus, Deus meus, ad quid me deſeris? Viri item mannam pro Mannen, & Viuon pro Wiuen dicuntur. Eſt in eadem lingua & illud vocabulũ, è quo Hemel poſteriorem ſui partem habet. Gamelit enim dicunt pro eo quod proditum eſt ſiue ſcriptum: vt in Euãgelio D. Marci. Sue gamelit iſt in Eſaiu praupheian: id eſt, ſicut proditum eſt in Eſaia propheta. Ex eodem Euangelio vnum proferam exemplum; è quo liquebit, minimè hoc ſermone Gotos eos vſos eſſe, qui Italos Latinam linguam dedocuerunt. Gah merga-vithans vinnith ſuintheza miſſa a. far mis thizei ik ni im wairtis aranci wands andbindan ſcaudaraip ſcohe is, id eſt, Et prædicabat dicens:

dicens: Veniet fortior me poſt me, cuius ego non ſum dignus procũbẽdo ſoluere corrigiã calciamenti eius. Hic Suinthoza miſſa, idẽ eſt quod fortior me: quæ phraſis apud Italos quãuis antè fuiſſet, à Gotis tamen eſt ſublata, dicentibus Suinder vel ſterker dan ik, id eſt, fortior quàm ego: quod Itali dicunt, *piu forte que io*: & Galli, *plus fort que moy*; in hoc genere loquẽdi ablatiuo non vtentes, ſed nominatiuo intercedẽte cõiunctione, quod nobis idẽ eſt familiare. Sed mirũ, Italos, Hiſpanos, & Gallos cõparatiuis præterquàm in paucis carere, cùm in Cimbrico ſermone reperiantur. Credo id factũ, quòd nõ facile principio cõparantium vocabulorũ inflexionẽ addiſcere poſſent; atq; hinc per plus vel magis eundẽ ſenſum faciliùs efferrent, ſicut eadẽ de cauſa & caſus in nominibus neglexerũt, quos in ſua vernacula lingua non habebant. Sed ne in lingua prorſus abolita, quaq; nulla gens, quod equidẽ ſciam, hoc tẽpore vtatur, plus tædij quàm vtilitatis apportẽ, breuiter concludã, neque hac, neque illa Suedanica ſiue Gotlãdica Gotos, qui in Italiam phraſes ſuas intulerũt, locutos eſſe; & plurimas diuerſas linguas è Gotica corrupta originem traxiſſe: quod in tanta gentiũ confuſione, quanta in Romani imperij euerſione cõtigit, non eſt mirum accidiſſe, cùm diuerſarum gentium exercitus contra alios itidem permiſtos conſpirarent ad aliquam lacerati orbis partẽ ſibi vindicandam. Ego tamen hunc fructum ex corruptis linguis capio, vt nõ pauca vocabula abolita, vel meliùs intelligã, vel in vſum reuocẽ: eò quòd perpetuò liceat, ſi qua in deſuetudinẽ abierũt, aut obliuionẽ, ea poſtliminio in ius ciuitatis vocare, ſi modò certa generis cognationiſque nota deprehendatur. Sicuti verò hanc linguam Græcorum & Hunnorum fortaſſe commercio corruptam dixi; ita Gotlandicam & Suedanicam, Windi, & Lappones, & Moſchouitæ, & aliarum linguarum vicini è continente in peninſulam tranſgreſſi, corrumpere potuerunt; tametſi nihil domeſtici vitij, vt longo temporum decurſu non rarò ſolet euenire, contraxiſſet. Irrepunt enim paulatim maximè in vernaculo ſermone diuerſitates citra omnem peregrinorum culpam: quod in Latino quoque ſermone eueniſſe quiuis videbit, qui Oſia illa & Opica ex Carmentæ vſque & Euãdri ætate de Grammaticorum obſeruationibus euoluet. Quanta eſt in Græcorum ſcriptis dialectorum varietas, tum in vocibus ipſis, tum in vocum inflexionibus, ſiue vocabula ſiue verba ſpectes. Nihil igitur miri, vel hac, vel illa cauſa diſcrimen hoc in Gotlandicam, Danicam, Norwegicam, & Suedanicam veniſſe, quo à Cimbrica, & Teutonica, & pura illa priſcorum Getarum loquela, eo quo monſtrauimus modo, differt. Liquet itaque ex hac linguæ diuerſitate, nec Dacos, quos Græci Getas nomina-

nominarunt, propter eandem linguam; nec Getas ipſos prolem Maſſagetarum ex Cherroneſo, aut inſula aliqua veniſſe; ſed longis ac diuturnis migrationibus è vicinia Sacarum priùs ad Tanaim, deinde in vetuſtas Cimbrorum ad Mæotim & mare Ponticum ſedes & loca Occidentem verſus ſuperiora veniſſe, atque hîc à priſca illa Darij expeditione, vt fabuloſam illam Ægyptij Regis omittam, habitaſſe; ac in tantam multitudinem excreuiſſe, vt ad Germanicũ vſque mare, & vltrà ad inſulas quoque & peninſulá colonias emiſerint, alias quidẽ per ſe, aliàs Danis in ſocietaté receptis, à quibus oſtẽdimus Gedanũ, & originem & nomenclaturam habere, quamuis poſteà Teutones Danſwic, id eſt, Danorũ vicum ſiue ſeceſſum duntaxat appellarint, Getarum neglecta mentione: & fieri poteſt, vt priùs Gedanſwic dixerint, ac pòſt breuitatis ergô Danſwic venerit in vſum. Verùm ne ſolus videar huius opinionis Iornandi prorſus repugnãtis fuiſſe, adducam Stephani, vrbium ſcriptoris verba; quibus liquidò conſtabit, Gotthos, ſiue Gotos, vt nos ſcribimus, & eoſdem eſſe cum Getis, & eiſdem locis eodem tempore habitaſſe, & ab eiſdem ſedibus ad oram Ponticam, & Iſtri ripam commigraſſe:

Γότθοι, φησὶ, ἔθνος πάλαι οἰκῆσαν ἐντὸς τῆς Μαιώτιδος, ὕστερον δὲ εἰς τὴν ἐντὸς Θράκης μετανάστησαν ὡς εἴρηταί μοι ἐν τοῖς Βυζαντικοῖς. μέμνηται τούτων ὁ Φωκαεὺς Παρθένιος. *id eſt*,

Gotthi gens quondam ad interiora Mæotidis commorata, poſteriùs in Thraciam commigrauit, vt à me dictum eſt in Byzanticis. Meminit & horum Phocæus Parthenius. Huic videtur Dionyſius præiuiſſe, qui Græcorum more Getas eos, non Gotos nominauit, atque vnà cum Germanis, & Sarmatis, & Baſtarnis, & ceteris quamplurimis Sarmatiæ Europææ gentibus eos recenſuit. Omnes enim Teutonici ſermonis homines, e Sarmatia Aſiana in Europam eadem ferè via immigrarunt; continuata quadã ſerie à Parapaniſo & Imao per intermedia loca ſuccedentes; adeò, vt Aſiana Sarmatia matrix ſit omnium earum nationum, quæ in Europam ab omnibus ſæculis, velut quædam populorum examina, inuolarunt. Antiquiſsima igitur Maſſagetarum, Getarum, Tyragetarum, Sarmatarum, Germanorumque omnium origo, à Perſidis vicinia è Bactris & Margiana, & Sogdiana, in reliquum orbem influxit. Herodotus Germanorum & Daarum in Perſarum exercitu meminit; quos nemo ab Iſtro & Rheno illuc terrarum militatum abiuiſſe dicet, niſi abſurdiſsimus velit haberi: ſed cõtrà fatendũ, vti nos oſtendimus, ex illis terrarũ latifundijs Perſarum regno finitimis, omnes Germanos, & Dacos, & Getas, & cete-

& ceteros eiuſdem loquelæ populos proceſsiſſe. Audiatur ergo Dionyſius, qui Germanos ad Mæotidem vnà cum Getis recenſet, quò ab eo tempore, de quo Herodotus agit, paulatim progreſsi fuerunt:

Τοῦ μὲν πρὸς βορέην τετανυσμένα φῦλα νέμονται
Πολλὰ μάλ' ἑξείης μαιώτιδος ἐς στόμα λίμνης,
Γερμανοὶ Σαμάται τε, γέται θ' ἅμα βασάρναι τε.
Δακῶν ἄσπετος αἶα, καὶ ἀλκήεντες Ἀλανοὶ,
Ταῦροι δ' οἳ ναίουσιν ἀχιλλῆος δρόμον αἰπὺν,
Στεινὸν ὁμοῦ δολιχόν τε καὶ αὐλῆς ἐς στόμα λίμνης;
Τῶν ὑπὲρ ἐκτέταται πολυίππων φῦλον Ἀλανῶν,
Ἔνθα μελάγχλαινοί τε καὶ ἀνέρες ἱππημολγοὶ
Νευροί θ', ἱππόποδές τε γέλωνοί τ' ἠδ' ἀγάθυρσοι.

Hinc verſus Boream diuerſo nomine gentes
Poſt alias aliæ, donec Mæotidis ora
Tangant Germani, Samatæ, populuſque Getarum,
Baſtarnæque ſimul, quos Dacica rura ſequuntur:
Fortis Alanorum gens hinc, mox Taurus Achillis
Altum habitans curſum non lato limite longum,
Hinc & habens quicquid Mæotidis vſque paludem,
Vltra diues equis latè ſua tendit Alanus:
Inde Melanchlæni, mulſor dein lactis equini
Neurus & Hippopodes, Agathyrſi, deinde Géloni.

Samatas hoc loco Dionyſius pro Sarmatis dixit, cuius licentiam nos quoque ſumus ſecuti: in quo clarè videre eſt, Getas à Tanai & Mæotide veniſſe, haud ſecus atque alios quos recenſet; & inter ceteros de Germanis, conſtat ex Herodoto, eos priùs vltra Caſpium mare circa Daas habitaſſe: vnde paulatim mutatis ſedibus, priùs ad Tanaim, deinde ad Germaniam venerunt. Qui verò hi Germani fuerint, qui tẽpore Dionyſij in Sarmatia adhuc morarẽtur, ex Procopio & Agathia perſpici poteſt, quorum vterque ſine diſcrimine Francorum & Germanorũ nomine vtitur. de qua re alibi, dum Francorum propaginem è ſua radice deducam. Hîc id erat duntaxat monendũ, Getas, & Germanos & Dacos ex Aſia in Europã per Tanaim ſecundũ Mæotida paludẽ veniſſe; longè verò abeſſe, vt è Scandia, vti Iornandes & ceteri volũt, aduerſus Græcos & Romanos ſint profecti. Quod enim de Germanis ex Herodoto docui, idẽ in Gotis valere credo, eò quòd linguæ cõmunione inter ſe diſcrepare nõ ſentiãtur. Atq; hæc quidẽ ſatis ſunto cõtra eos, qui falſa hac opinione imbuti, diligẽ-

ter Gotorũ qui Romã occuparũt, monuméta vltra Balticũ mare ſcrutãtur. Nos vtriſq; & Gotis Scandianis, & Gotis qui Græciã, Italiam, Galliam & Hiſpaniam tenuerunt, clariora illuſtrioraque principia monſtrauimus, ab ipſis vſque Maſſagetis, qui Cyrum regum Perſarum principem cum toto exercitu ceciderunt, repetita. Sed videor mihi inanem ferè laborem ſubiiſſe, dũ pluribus docere nitor, Gotos è Scandia in Thraciam minimè veniſſe, cùm vel vnus Claudianus ſatis eſſe poſsit ad id euincendum, qui omnia Gotorum facta dictáque Getis adſcribit; eoſdem hos eſſe credens. Quocirca ſi Getas è Scandia nemo deduxit, nec Goti quoque inde fuere euocandi. Ouidius eodem loco eos inuenit, dum ad Euxinum exularet, quo Dario illo magno Perſarum Rege expeditionem contra ipſos mouente, habitarunt; & ex eadem pòſt ſede, in Thraciam, & Illyricum, & Aſiam, & reliquas orbis partes fecerunt incurſiones. Ex hac igitur Getia, & Goti, & Gotini, & Gutæ, & Guthones, & Gotlandi exierunt, quorum poſtremi è litore Venedico ad inſulam eam nauigarunt, quæ Gleſſariæ ſiue Auſtraniæ longo maris interuallo obiecta, à Ptolemęo Scandia vocatur, qua in re pleroſque omnes falli animaduerto, qui huius Scandiæ nomine veram Scandiam ſiue Scaonlandiam acceperunt: quorum opinio quàm longè à Ptolemæo aberret, quia necdum oſtendi, hîc erit addendum. Ab Orientali parte Cherroneſi, inquit Geographus Alexandrinus, quatuor Scandiæ nuncupatæ, tres quidem paruæ; ex quibus ea quæ media eſt, partes habet in longitudine quadraginta vnam cum ſemiſſe, in latitudine quinquaginta octo. Vna verò quæ maxima earum eſt, & maximè Orientalis iuxta Viſtulæ fluuij oſtia, longitudinem qua maximè ad Occidentem vergit, quadraginta quatuor partium longitudinem habet, latitudinem quinquaginta octo partium, qua verò maximè ad Orientem recedit, gradus habet longitudinis quadraginta ſex: pars eius maximè Septentrionalis, quinquaginta octo partibus & triginta octo ſcrupulis ab Æquinoctiali abeſt: ab Occiduo verò cardine, quadraginta quatuor gradibus & ſcrupulis triginta: at pars eius maximè Auſtrina, quadraginta quinque partium longitudinẽ habet; latitudinem quinquaginta ſeptem partium & quadraginta ſcrupulorum. Hæc deſcriptio tam exiguæ inſulæ eſt, vt vix Gotlandiam nobis vocatam æquet, in qua Ptolemæi duces in eo feselliſſe videntur, quòd inter Occidentem & Orientem longiſsimè inſulam exporrexerint, cùm recentiorum obſeruatio inter Septentrionem & Meridiem eam longiſsimam faciat, duplo verò anguſtiorem inter Occidentem & Orientem, quanquam vereor ne numerorum notæ ſint corruptæ, quas

quas in longitudine nos ſic correximus, vt ex quadraginta octo, vt Germanicum habet exemplar, quadraginta quatuor fecerimus, vbi Venetus codex ex recentiſsima Ioſephi Moletij caſtigatione, quadraginta tres habet: ita vt inſulam ad tres gradus patêre faciat, cũ nobis duo gradus magis arrideant, quos Ptolemæus, contrà quàm debuit, in longitudine computauit, rectè facturus, ſi latitudini adſcripſiſſet. Quòd verò inter quatuor & ſex eam collocẽ: de Ptolemæo ſumo; qui eam iuxta oſtia Viſtulæ iacêre dixit, quod de longitudine duntaxat intelligendum, quæ in Viſtulæ oſtiis quinquaginta quinque gradus habet adſcriptos. Quis hîc non animaduertit quàm abſurdi ſint, qui hanc exiguam inſulam ad duos gradus longam, & ad vnum vix gradum latam, Scaondiam exiſtimarunt, in ea Norwegiam, Suetiam, Gotiam, Scandianam & Oplandiam contineri aſſerentes. Ptolemæus de ea hæc addit: Vocatur autem & hæc propriè Scandia, & tenent ipſius Occidentalia Chædini: Orientalia verò, Phauonæ & Phiræſi: Meridionalia, Gutæ & Dauciones: media autem tenent Leuonij. Quos hic Chædinos, Phauones & Phiræſos nominarit, ignotum eſt. De Leuonis & Gutis hoc ſuſpicor, veniſſe hos quidem à Gutonibus è Sarmatia: illos vero à Leuonis, quos Liuonos hodie vocamus. Dauciones verò corrupto vocabulo è Danionibus extitiſſe, ſiue è Danſwiconibus exemptione litteræ Græcis ignotæ, & Ni in Ypſilon commutato, & Cappa loco Sigma accerſito. Sed parui refert, vtrum horum factum ſit, cùm vtrouis modo à Danis Daniones veniſſe videantur. Ptolemæus igitur magnam illam Cherroneſum ignorauit, & eius commentatores ſiue ſcholiaſtæ, inepto & ſupino errore à parua inſula, ad ingentem illum plurimorum regnorum orbem, hos populos tranſtulerunt: quos alij æquè inconſideranter ſequntur; inter quos & Cranthius eſt, tanto minùs excuſandus, quòd ex profeſſo de Norwegia & Suetia, & Gotia plurimis libris ſcripſerit, cuius nec illud citra ſtomachum ferre poſſum, quòd pro Norwegia ſiue Norwigia, Noruagiam dixerit, cùm ſermonis noſtri vernaculi non fuerit imperitus; è quo ratio nominis ſtatim cuiuis eſt aperta, ex eo ſumpta, quòd illius regionis tractus rectam viam ad Septentrionem monſtret & obſeruet. Sed excuſetur hic error cum ceteris quamplurimis, Saxſonis Grammatici àuctoritate, quos ex eo cæco quodam amore deprompſit; nulla nec linguæ Cimbricæ, nec veterum Græcorum, è quibus Plinius ſuam Nerigon hauſit, habita reuerentia. Hos tamen potiùs ob inſignem diligentiam, & venerandam antiquitatem, & curiòſam rerum externarum perueſtigationem, & ſequi, & interpretari, &

ſiqua parte lapſi eſſent, adiuuare debuiſſet, quàm vanum illum fabulatorem, cuius hiſtoria minus habet, quàm Arioſti Orlandus, veritatis: ſimilior certè veris Luciani narrationibus, & Apulei Mileſiis fabulis, & Heliodori Æthiopicis, quàm veræ rerum geſtarum expoſitioni. Quoniam verò iam de Gotorum antiquitate & prima origine ſatis multa mihi videor attuliſſe, nec propoſitum eſt hoc loco poſteriorum temporum hiſtoriam conſcribere, non erit abſurdum, ſi paulo altiùs Norwegiam & Daniam vicinas Gotiæ Scandianæ regiones ingrediar, & obiter ridiculos quoſdam Saxonis & Crantij errores ex hominum mentibus euellam. Dixi modò, vnde Dani nomen habuerint, & quam cum Alanis, Albanis, Roſchalanis habeant tum ſermonis, tum nomenclaturæ communionem: atque illud etiam ab iis in vſum tractum eſſe, vt Galli gallinacei in exercitu & ad virtutis imitationẽ, & ad Solis curſum notandum circumferantur. Vide verò nunc quid adferat Saxo Grammaticus, ad gentis ſuæ primordia illuſtranda. Poſtquam in præfatione ſua ſaxorum & rupium annales ſibi magiſtros propoſuiſſet, ac Thylenſium hiſtorias antiquiſsimas ex ipſo vltimo Oceani angulo aduocaſſet, ac Daniæ, Scaniæ, Noruagiæ, Suetiæ & Iſlandiæ ſitum addidiſſet, à Gigantibus antiquitus habitatam Daniam ſcribit; argumẽto, vt putat, irrefragabili ad perſuadendum vſus: videri enim eximiæ magnitudinis ſaxa veterum buſtis ac ſpecubus adfixa, & ingentes moles ſuper montium verticibus collocatas, quas nulla mortalium niſi Gigantum vis eò cuehere potuiſſet. Egregium verò & neceſſarium ſignum, quo Romani mox euincet, maximos olim Romæ Gigantes habitaſſe, vtpote, apud quos obeliſci & aliæ immanes columnæ è ſolido marmore cernũtur. Sed valeant hæ ineptię dignæ ſuis rupibus & ſaxis, è quibus Saxo hiſtoriam ſuam petiuit. Videamus quæ poſt Gigantes gens ſucceſſerit, ex qua Dani originem ducant: & vt ne quid minus bona fide dixiſſe queam videri, ipſum ſua lingua loquentem audiamus. Day igitur, inquit, & Anguſ, à quibus Danorum cœpit origo, patre Humblo procreati, nõ ſolum conditores gentis noſtræ, verumetiam rectores fuere; quãquam Dudo rerum Aquitanicarum ſcriptor, Danos à Danais ortos nuncupatoſque recenſeat. Hi licet fauentibus patriæ votis regni dominio potirentur, rerumq́; ſummam, ob egregia fortitudinis merita, aſſentientibus ciuium ſuffragiis obtinerent; regij tamen nominis expertes degebant: cuius vſum nulla tunc temporis apud noſtros conſuetudinum frequentabat anctoritas. Ex quibus Anguſ, à quo gentis Anglicæ principia manaſſe memoriæ proditum eſt, nomen ſuum prouinciæ, cui præ-

erat

erat, aptandum curauit, leui monumenti genere perennem ſui notitiã traditurus. Cuius ſucceſſores poſtmodũ Britannia potiti, priſcum inſulæ nomen nouo patriæ ſuæ vocabulo permutarunt. Hæc Saxo, qui mox deinde huic Dan Skioldum nepotem dedit, qui inſpectante Teutonũ Danorũq; exercitu Scatũ Alemaniæ Satrapã ſingulari certamine vicit, & victoriæ præmiũ totam Alemaniã occupauit. Huius filius Gram filiam Sicturigi regis Sueonũ vni ex Gigãtibus deſponſatam, in matrimoniũ ſibi petit, & quo potiatur, patrem, quẽ fata ferro perire vetabãt, claua per multum auri pondus infuſum graui, occidit; ac deinde multos alios, veluti Hercules quidam, ſingulari pugna vbiq; deuincit. Mox Gram à Rege Noruagiæ occiſo, rurſus Gigãtum mentio, quibus filij Gram dati ad educandũ: quam vt emolliat, addit hiſtoriã multo etiam duriorẽ & planè ſaxeã. Quorum, inquit de Gigãtibus his nutriciis tractans, ſummatim opera perſtricturus, ne publicæ exiſtimationi contraria, aut veri fidẽ excedentia fidẽter adſtruere videar, noſſe operæ preciũ eſt, triplex quondam Mathematicorum genus inauditi generis miracula diſcretis exercuiſſe præſtigiis. Horũ primi fuere monſtroſi generis, quos Gigantes antiquitas nominauit, humanę magnitudinis habitum eximia corporum grãditate vincentes. Secundi poſt hos primam Phyſiculandi ſolertiam obtinentes, artem poſſedere Phytonicam: qui quantũ ſuperioribus habitu ceſſere corporeo, tantum viuaci mentis ingenio præſtiterunt. Hos inter gigantesq; de rerum ſumma bellis certabatur aſſiduis, quoad Magi victores gigantæum armis genus ſubigerent, ſibiq; non ſolùm regnandi ius, verumetiam diuinitatis opinionẽ conſciſcerent. Horũ vtriq; per ſummã ludificandorũ oculorum peritiã, proprios alienoſque vultus variis rerũ imaginibus adumbrare callebant, illicibusq; formis veros obſcurare cõſpectus. Tertij verò generis homines, ex alterna ſuperiorum copula pullulantes, auctorũ ſuorum naturę, nec corporũ magnitudine, nec artiũ exercitio reſpondebant. His tamẽ apud deluſas pręſtigiis mentes diuinitatis acceſſit opinio. Nec mirandum, ſi prodigialibus ipſorum portentis adducta Barbaries in adulterinæ religionis cultum conceſſerit, cùm Latinorum quoque prudentiam pellexerit talium quorundam diuinis honoribus celebrata mortalitas. Hæc idcirco tetigerim, ne cum præſtigia, portentáue perſcripſero, lectoris incredula refragetur opinio. Hæc Saxo è ſaxis ſuis Danicis & Noruagicis deſcripſit, ne quis fabulas, quæ de Gigantibus feruntur, exiſtimaret. Hæc igitur tria hominum genera cùm definiſſet, viſus eſt ſibi velut axiomata quædam Mathematica perſtruxiſſe; è quibus reliqua, quæ docturus eſſet, acciperent aſſenſionem:

quorum naturam qui perſpexerit, facilè cernet, qualem auditurus ſit ex his principiis concluſionem. Multas nugas me legere & audire memini; ſed oderit me Mercurius, ſi vnquam vllas frigidiores, quàm egregius hic hiſtoriæ ſcriptor cõtexuit, ęſtimarim. Relictis igitur quæ deinde ſcribit, nulla notatione temporum adhibita, ſatis ſit nos didiciſſe Daniam à Dan, & Angliam ab Angul nomina duxiſſe: quam originem Crantſius hoc etiam mirabiliorem reddit, quòd Dan dicat indigenam eius regionis fuiſſe, non ſatis Saxſonis fabulam opinatus, niſi luculentius etiam mendacium addidiſſet: quod à nobis alibi eſt repulſum grauiſſima Moſis diuini vatis auctoritate. Anglos qua de cauſa Saxſones maritimi ſe nominarint, in Saxſonicis oſtendi: at quia nũc Danorum & Britannorum Saxſonis monitu in mentem venit, quid ego de Britannia ſuſpicer, obiter adiiciam, non alienũ à propoſito, nec ſine fruge cognitionis antiquariæ futurum. Tacitus, vt antè commemoraui, Æſtyos pro Auſtris poſuit, atque eorum linguam Britannicæ propiorem dicit, quamuis ritus ſint habituſque Sueuorũ. Cùm igitur videam hactenus plurima Danis, Suethanis & Gotis, Scandianis ſiue Sconlandis & Britannis communia vocabula, eò adducar, vt omnium harum gẽtium præcipuam originem ad Alanos referendam cenſeam, qui vna voce ſe Danos, id eſt, Gallinaceos vocarunt. Ptolemæus Danorum nuſquam meminit, haud dubiè iis tum adhuc latitantibus ſub Alanorum, quos Alaunos falſo quædam exemplaria vocant, appellatione. Videntur enim Alani equitatu plurimum valentes longè lateque per Sarmatiam diſcurriſſe, adeò vt ad Iſtrum vſque ſint progreſſi. Horum pars ad fontes Tanais, & inde ſecundum Turunti fluminis ripas in mare Liuonicum ad Rigam effluẽtis, quem Duinam nunc vocamus, habitaunt; vnde facile illis fuit ad inſulas etiam nauigare. Huc autem ex Aſia perinde atque ceteri deſcenderunt: in qua quia ad ſexageſimum quintum latitudinis gradum ponuntur, non ſolùm in Sarmatiam, ſed etiam ad peninſulam illam maximam per Iſthmum tranſiiſſe mihi videntur; ita vt duabus viis Cimmerij in eam peruenerint, & hoc itinere terreſtri, & illo maritimo ex Venedorum litoribus trãſgreſsi. Ad hunc verò ſuperiorem ipſorum introitum, mare Finnicum & Bodnicum hiberna glacie ſeu ponte quodam latiſsimo adiuuabat: vt nihil mirum ſit, alterius etiam linguæ homines eadẽ pòſt via peninſulam intraſſe. Hinc igitur Alanas inſulas appellationem habere credo: quas, quamuis vulgus Aland vocet ſyncoptôs, integrè tamen Alanenland nominandæ mihi videntur. Hinc ergo & Suedanos ſiue Suethanos, vt Iornandes ſcribit, ex Danorũ & Sueuorũ gente coaluiſſe: & Daniones

item in Gotlandia extitiſſe credo, ſiue hoc ſiue illo itinere ad hęc loca cõmigrarint. Quãuis enim Suetiã Saxo et alij vocent, nos tamẽ Sueden vernacula noſtra lingua nominamus; voce ex Sueue & Den, id eſt, Sueuo & Dano compoſita: quia nimirum Danum Den vocali prima in ſecundam mutata dicere ſolemus, non citra, ſiquid video, conuitium. Sicut enim ex Guta ſiue Goto facimus Guit, quo nebulo ſignificatur: ita ex Dan facimus Den, quorum illud gallinaceum, hoc gallinam notat, vtrobique articulo noſtrati adiecto; qui ſolutus De hen facit, id eſt, Gallinam: è quo Den coaleſcit. Si ergo ex Sueden Latina vox ſit fingenda, non Suetia cum Saxone & Crantſio, ſed Suedenia, ſiue potiùs Suedania, vel Suethania erit dicenda. Eodem modo Sconden dicimus, quaſi diceres pulcrum Danum; à quo regio Latinis Scondania vocaretur. Hinc Gedanum, Getarum & Danorum opidum, vti antè dixi. Quemadmodum igitur Alemanni omnis generis viri dicuntur, ita Alani omnis generis Dani ſunt nominati, qui paulatim colonias è continenti in inſulas & Cherroneſos miſerunt, & tunc maximè aucti ſunt & numero & potentia; cùm Sueuorum gentes, & Teutones, & Cimbri, & ceteri vicini melioribus regionibus inuaſis, & occupatis, priſcas ſuas ſedes vacuas reliquerunt: quod tum maximè contigit, cùm Franci Galliam; Goti Italiam; & alij Germani, aliam Imperij Romani partem ſibi armis vindicarunt. Porrò & multo antè, Dani Norwegiam iis viis, quas oſtẽdi, obtinuerunt: vnde factum credo, vt regio ea Dania fuerit vocata; cuius vocis loco ab imperito quopiam in Ptolemæi tabulis, ea parte quam intactam reliquit, Dacia eſt inuecta; opinato fortaſſe Dacos & Danos vnam eandemque, aut ſaltem eiuſdem originis gentem fuiſſe. Priùs igitur Dani in Suethania & Norwegia quàm in Cimbrica Cherroneſo habitarunt; atque id valde olim: adeò vt credam ex hac orbis plaga, quoſdam etiam ſibi in Albio ſedes quæſiuiſſe, atque inſulam de ſuo nomine Britaniam dixiſſe; quaſi Brithaniam, ſiue Bridaniam, id eſt, liberam Daniam, ſiue regionem in qua Dani liberè viuãt; propterea quòd mari vndique cingatur. Bri pro Vri, Græci ferè ſcripſerunt, cùm V conſonante, vt crebro monui, carerent. Quamuis igitur Belgæ proximas ſibi inſulæ partes, teſte Cæſare, occupaſſent; maximam tamen partem Dani ſiue Thani tenuerunt; qui linguam ſuam eò intulerunt, qua olim in Alania, & litoribus maris Venedici, quæ paulatim deſcendendo occuparunt, vtebaantur. Auſtri igitur, quos Æſtyas Tacitus vocat, Iornandes Æſtros, eundem ſermonem, vel ſimillimum, habebant Britanis: quod mirum non eſt, ſi eiuſdem originis fuerunt, & tametſi aliunde nihil eſſet argumenti, de ſermone tamen,

men, non improbabili collectione, doceretur, eiuſdem nationis & propaginis Æſtyas & Britannos fuiſſe. Quamobrem cùm voces Germanicæ in lingua Anglica hactenus conſeruatæ, non ad Saxonicam ſed Danicam loquelam alludant; aſſeuerare minimè verebor, has in ea non ab Anglis, ſed à Danis relictas eſſe, atque ab Anglis deinde ſuſceptas. Knif quid ſignificet, non opinor Saxonem intellecturum; at intelliget Danus, Norwegus, & Suedanus, qua voce pro cultro Britani vtuntur: & ne odioſa vocabulorum conquiſitione ſim moleſtus, ad orationem Dominicam reuertar, in qua Suedani Fader, Angli Father, dicunt; cùm alij Vater, alij Vetter, nos Vader dicamus. Deinde Suedani Waer, Angli Our, vtrique per diphthongum, cum Saxones, & Sueui, & noſtrates, longè aliter Onſer, vel Vnſer, vel Onſey ſonent. In eadem oratione Suedani et pro et Latinorum habent: Angli, paruo diſcrimine, Ax ſiue art pro eodem dicunt. Sed de his antè ſatis: hoc loco tamen repetenda fuerunt, quò quæ de Britániæ conditoribus, cõtra fabuloſa de Bruto cõmenta de opinione mea primus adduxi; veriſimiliora reddantur. Antiquiſſima igitur eſt Danorum, & Britanorum, & Suedanorum cognatio, ab Alanis Aſiaticis longa generis & linguæ propagine deducta; atq; hæc vera eſt ratio quare Dani & Britani ab eadem ſtirpe deſcendiſſe dicantur: quam cùm Saxo Grammaticus non intelligeret, Dan & Angul fratres in poëma ſuum induxit, quorum hic Anglos, ille Danos procrearit. Admiror maiorem in modum, Grammaticum hunc vetuſtiſſimæ huius populi ſtirpis in Dania à ſe conſtitutæ non puduiſſe, cùm neque Ptolemæus, nec Strabo, nec quiſquam veterum Græcorum in Cimbrica Cherroneſo Danorum nomen inuenerit; quamuis Ptolemæus diligẽter omnes eius incolas enumerarit. Aliunde ſanè gentis principia inuehenda fuerunt, ex ipſa nimirum Scondania, & Suedania & Alania, quarum regionum ſermo Britannos generis ſui originem docet. Nam fruſtra quis obiiciet, ab Anglis eum inuectum, cum Angli non fuerint Dani, ſed Saxones; quorum loquela minimè cum Británica concordat; tametſi nolim negare cum Saxonibus Danos etiam aliquos vel viciniæ iure ſociatos, vel cognationis vetuſtæ ratione à Britannis ſimul accerſitos tranſiiſſe, atque ita priſcum ſermonem faciliùs retentum, qui poſt à Normanis, iam ſuæ linguæ oblitis, totus eſt corruptus, Gallo-latina commiſtione innecta. Nec mirum, è Norwegia & Suedania Britános profectos olim fuiſſe, præſertim eos, qui Septentrionalem eius inſulæ partem tenuerunt, cùm è Norwegia non difficilis ſit nec admodum longa ad eam nauigatio. Certè multo facilius erat, inſulam vacuá occupare, quàm

vicinos

vicinos ſibi Cimbros, & Teutones, & Saxſones, & Sueuos ſedibus ſuis ſummouere, & omnium facillimum per Calidoniū ſaltum Auſtrum verſus paulatim in tantæ partis venire poſſeſſionem; quantam difficillimè in continenti aduerſus Germanos bellicoſiſsimam nationem obtinere potuiſſent. Multo igitur poſt Adriani imperium in Cherroneſum Cimbricam ditionem ſuam protulerūt, tum ni fallor, cùm totus ferè hic tractus vacuus relinqueretur, omnibus iis certatim ad mitius cælum, & Romanorum prouincias progreſsis, qui loca hæc antè coluerunt; quorū diſceſſus nō Danis modò Cherroneſi inuadendæ, tenēdæq́ue dedit occaſionē, ſed Wendos etiā ſiue Windos, vt alij eos vocant, ad Teutonicas regiones inuitauit, qui vix tandem multis variisq́; vtrinq; cladibus ſunt vltra Viſtulam propulſi, paucis exceptis; qui ſub Germanorum iugo degunt. Veniſſe autem Danos è Norwegia, illud indicio eſt, maximā regni Danici partē adhuc in ea, & inſulis mediis manere, atq; Cherroneſum nō Daniam dici, ſed Danorū Marcam, id eſt, Danorū limitaneā regionem, quaſi hūc ſibi ditionis ſuæ terminū poſuiſſent, cùm vlteriùs eā Germanorū, qui proximi erant, armis prohibiti, proferre nequiuiſſent. Quamobrē credo eo ipſo tempore, vel paulo antè, quo in Belgicā Theodorico Regi parentē magna claſſe deſcenderāt, in Danimarcā quoq; tranſiiſſe. ac deinde proxima quæq; litora, quæ Franci & Saxſones reliquerāt, crebris incurſionibus piraticis infeſtaſſe. Verùm quia video Saxſonē Grāmaticum puras putas nugas & anicularum deliramenta ad Caroli vſque Magni ętatē perditis chartis illinere, & nihil præter Gigātes & incantamenta nobis venditare; lubet adſcribere quādo hiſtoriæ & temporum ſcriptores, primam Danorū, quoad eius mihi notum eſt, fecerint mentionem. Mortuo Clodoueo Francorum Rege potentiſsimo, ad alterum poſt annū Cochliaricus Rex Danorum dicitur Belgicā eam, quæ tum Auſtraſia pro Auſtrick corruptè à Latinis vocabatur, claſſe inuaſiſſe, ac ingentibus prædis coactis, dum reditum pararet, ad infimum Auſtraſiæ limitem à Theodeberto Theodorici regis filio cum toto exercitu deletus eſſe: qua victoria Auſtraſianus ad Antwerpiam potitus, anno quingenteſimo decimo ſexto Marchionatum, id eſt, limitis pręfecturā, Vtiloni primario copiarum duci vnà cum ſorore ſua in matrimoniū dicitur tradidiſſe; ne ſi qua rurſus irruptio cōtingeret, maioribus, quæ in Italiam cogitabat, abſtraheretur. Huius Danorū Regis, & eius cladis, & prędæ iis quibus abrepta erat reſtitutæ Gregorius Turonenſis meminit, Chochilaichum eū appellans; cui idcirco magis credendum, quòd proximus illis tēporibus in Epiſcopatu Turonēſi floruerit, eodē tempore, quo beatus Gregorius Romæ Pontifi-

dd catu

catu maximo fungebatur. Idē refert & Adonis Chronologia, qui ſub rege Ludouico & Carolo Simplici in Epiſcopatu ſedit, vt ceteros ſcriptores, qui eiuſdem rei teſtimonium libris ſuis conſignarunt, breuitatis gratia ſilentio præteream; cõtentus teſtibus duobus grauiſsimis & antiquiſsimis; quorũ prior illorũ temporũ, quibus hæc acciderũt, ferè fuit æqualis, ſi puerilis eius ætas ſurſum cõputetur. Apud Saxonē circa ea tempora Starcatheri, & Hateri, & neſcio quorũ non mõſtrorum fabulæ narrãtur; nihil cum idoneis auctoribus aut veritate conſentientes, niſi quòd videã Siuardi cuiuſdam regis fieri mentionē, qui ex Hallandia Iutiã ingreſſus, Sclauos inde expulerit: quæ res facit, vt magis in opinione confirmer, Danorũ tum primũ in Cimbricã Cherroneſum fines extenſos. Neſcio profectò vtrũ in hoc Grãmatico impudentem mentiendi vanitatē, an incuriam & ſupinam oſcitantiam magis admirer; qui hanc Danorũ expeditionem, apud omnes hiſtoriæ ſcriptores celebratam, neglexerit; quaſi nullum eorum vnquã vel legiſſet, vel tanti faceret, vt dignum reprehenſione aut cõfutatione, dum prorſus alia prodit, arbitraretur. Conferamus itaq; nos diligentiùs, quæ veterum monumentis tradita, antiquitates gentium nobis recludunt: atq; ex Beda Angloſaxone diſcamus, quæ loca gens ea habitarit, quæ Britanniam & ditione & nomine occupauit. Is poſt alia ſic habet, vbi eorum aduẽtum in inſulã deſcribit. Aduenerant autem de tribus Germaniæ titulis fortioribus, id eſt, de Saxonibus, Anglis, Iutis. De Iutarũ origine ſunt Cantuarij & Vectuarij, hoc eſt, ea gens quæ Vectam tenet inſulam, & ea quæ vſque hodie Occidentaliũ Saxonum Iutarum natio nominatur, poſita contra inſulam Vectam. De Saxonibus, hoc eſt, ea regione antiquorum Saxonum, venêre Orientales Saxones, Meridiani & Occidui. Porrò de Anglis, hoc eſt, de illa patria, quæ Anglia dicitur, & ab eo tempore vſque hodie manere deſerta inter prouincias Iutarum & Saxonum perhibetur, Orientales & Meridiani Angli, pariterque tota Northumbrorũ progenies, id eſt, earum gẽtium, quæ ad Boream fluminis Humbri inhabitant, ceterique Anglorum populi ſunt orti. Hæc Beda. In quibus animaduertendum, quo loco Angli in Germania habitarint: quod quamuis in Saxonicis à me dictum ſit; hîc tamen repetendum. Ipſa Cherroneſus maxima ſui parte Iutia dicitur: vix dubito quin à Gutis ita nominata, cui proximè Holſatia adhæret; Ditmarſiam ferè complexa: deinde Saxonia conſequitur, eo loco quo à Ptolemæo poſita eſt, quærenda. Liquet ergo ex Bedæ verbis, Holſatorum, & Ditmarſorum, & Hamburgorum ſedes, Anglos olim tenuiſſe, ac inde piraticam exercuiſſe; eo quòd hæ mediæ ſint inter Iutiam & Saxoniam.

Verùm

Verùm Beda non ſolùm Anglos Saxonas generaliter videtur feciſſe, ſed Iutas quoque ea nomenclatura dignatus, dum Occidentalium Saxonum Iutarũ facit mentioné, Saxones Iutas coniungens. Omnes certè & Saxones & Iutæ, quamuis è diuerſis locis veniſſent, generali Anglorum nomine vocari voluerunt, vt ex eo conſtare cuiuis poteſt, quòd totam eã regionem, quam cõmunibus copiis occupaſſent, Angliam nominarint. Quòd verò eã Saxonũ partẽ, quæ Hamburgum, Ditmarſiam & Holſatiam cõplectitur, Angliam potiùs Beda quàm reliquã Saxoniam vocatã fuiſſe dicat; id argumento eſt, huius regionis incolas piraticã ſibi laudem maximè arrogaſſe; quáuis omnes, qui maritimis prædis ſtudebant, eo nomine vocari mererentur. Eſt hactenus in Anglia Souſexia, quam Auſtrinam Saxoniã rectè interpreteris: eſt Middelſexia, id eſt, media Saxonia: eſt & Eſtſexia, q; nos Auſtſaxen diceremus, Latini Saxoniam Orientalem: in quibus vocibus priſca ſermonis proprietas in illo retinetur, quòd pro prima vocali ſecundam vſurpent, Sex pro Sax dicentes, ſicut & pro Auſt Eſt, cui Weſt eſt contrarium. Eodem modo Dani Denos ſe vocant, vocali tamen producta; qua ratione conuicium, quo à noſtris pro gallinaceis gallinæ intelligerentur, eſt excluſum; cùm Hen vel Hin vtrobique vocali breui pro gallina ſit dicendum. Accidit igitur hoc Saxonibus in Britanniam tranſgreſsis, vt patrij ſoni negligentes, communem vetuſti Britannici ſermonis pronunciationem ſequerentur; ad quam tamen & ipſi priùs in patria de Danorum commercio proximè videntur acceſsiſſe. Ptolemæus Charudum in extremitate Cimbricæ Cherroneſi meminit, à quibus Harondel in Suſexia nomen videtur habere, quaſi Harudum ſiue Charudum portio eſſet, à piloſa cute ita fortè nominatorum. Videmus hîc anno quadringenteſimo quadrageſimo nono, Danorum nullam in Cimbrica Cherroneſo ditionem fuiſſe, cùm Iutæ eam & Angli tenerent; & ea pars, quam Angli tenuerant, ad Bedæ vſque ætatem cultoribus vacua maneret. Vnde ſuſpicor, cùm Dani infelici ſucceſſu Francos Auſtraſianos tentaſſent, proxima ſibi loca occupaſſe, ac principio Iutiã tenuiſſe, relicta ſolitudine inter ſe & Saxones pro finium munimẽto; ac hinc ortum eſſe perpetuũ inter Saxones & Danos odium, dum ſemper ferè de finibus dimicarent, ac id vario euentu tamdiu duraſſe, donec Witikindus cum Rege Danorum amicitiam paciſceretur ad Carolum è Saxonia arcendum, tametſi id parum profuerit quo minùs ſubiugaretur. Dani ergo Iutiam à Saxonibus ferè deſertã, aut ſaltem firmioribus egreſſorum viribus eneruatã, circa quingenteſimũ à Chriſti natali annum occuparunt: qua occaſione aſsidua

inter vtramque gentem bella exorta, non antè ceſſarunt, quàm communis vtrique hoſtis vires coniungendas eſſe copiis ſuis validiſſimis doceret. Cùm autem Carolus totam Saxoniam ſubegiſſet, Danorum nulli motus antè ſunt auditi, quàm magnus hic Imperator morte ſua ſpem feciſſet, non eandem pòſt Francis fore felicitatem. Ad annum igitur octingenteſimum decimum quintum cùm Haroldus vnius Danorum partis rex à filiis Godefridi, qui Widekindo Saxſonum regi auxilio cõtra Carolum fuerat, expulſus, ad Ludouicum confugiſſet, ac eius rogatu exercitus contra Danos miſſus, obſides extorſiſſet, quibus ſe imperata facturos cauerent; noua eſt bellorum occaſio oblata: cui & illud acceſſit quòd Cloamar rex Abroditarum à Ludouico ad Danos defeciſſet, ac ob id exilio ab Imperatore mulctatus eſſet. Haroldus autem ſua regni parte reſtitutus, cum vxore, & liberis, & toto ſuo comitatu Maguntiæ ſacrum Chriſtianæ fidei baptiſmũ ſuſcepit, cui Imperator partem Friſiæ inter cetera munera donauit. Quieuerunt tamen quamdiu Ludouici res proſperæ erant: at cùm impietate filiorum & inſidiis ſuorum turpiter eſſet ab auguſta Imperij dignitate deiectus, quamuis in eam mox reſtitueretur, cœpere depoſito metu, fœderum optimo cuſtode, noua moliri; & Antwerpiam & loca vicina deprædati, Friſios ad vectigal coëgerunt: quæ prima fuit Regis Cochliarici vindicta, quò tardiùs, eò grauiùs ſumpta: quæ incidit in annum à Chriſti natali octingenteſimum viceſimũ tertiũ, mox latiùs graſſatura. Nam cùm Ludouico mortuo, Carolus & Ludouicus eius filij contra Lotharium fratrem, quia ſoli ſibi regnum paternum vi teneret, arma mouiſſent, ac tantam fraternis odiis Francorũ ſtragem, quanta nulla vnquam audita eſſet, edidiſſent, ſic regni vires attenuarunt, vt non ſolùm alienis inuadendis deinde pares non eſſent, ſed vltro etiam alios populos ad Galliam incurſandam inuitarent. Compoſita tamen optimatum conſilio pace, regnum in tres partes eſt diſtractum, tanto infirmius futurum, quanto diuiſa vnitis minus poſſunt. Hac itaque ſpe freti Dani ſiue Normanni, octingenteſimo quadrageſimo ſexto anno ſalutis humanæ, Gallias, Pariſios vſque depopulantur: cum Friſiis tribus prœliis confligunt, vno ſolo victi, duobus ſuperiores. Deinde ſeptimo pòſt anno reuerſi, Ligerim aduerſum ſubeunt, ac Nannetum cæſis omnibus vnà cum Epiſcopo ſabbatho Paſchæ de more Baptiſmi ſacramentum adminiſtrante capiunt; Andegauo deinde ac Turonis occupatis, vbi & D. Martini auguſtum templum incenderunt: quam impietaté licet Carolus vlciſci nequiret, non tamen diu habuerunt impunem, diuina ira domũ reuerſis inteſtinum bellum ciente; in quo ſic ſe fraterno & domeſtico

ſangui-

ſanguine ſaturarunt, vt præter vnum puerum, nemo de regia ſtirpe manſerit ſuperſtes, iam vix ſecundo anno, è quo ſacrilegiis & abominanda crudelitate ſe cacodæmoni deuouerunt, ad finem ſuum labente. Rurſus tamen viginti pòſt annis Germaniam tentant, & ingenti clade cæduntur; quam alibi contra Francos vlturi, ſecundo pòſt anno in Galliam mouent: non iam, vti videbantur, prædabundi, ſed quaſi in ea perpetuam Andegaui ſedem poſituri; quos Carolus longa obſidione ad extrema preſſos facilè deleuiſſet, niſi pecuniam ſaluti patriæ & regni ſui prætuliſſet, qua ad magnum pondus accepta, eos dimiſit, à quibus mox tota Gallia flammis & ferro eſſet vaſtanda, inſigni exemplo, quàm auaritia mentes mortalium excæcet. Nam quamuis anno octingenteſimo octageſimo vltra nouem millia in ſilua Carbonaria cæſa ſint; altero pòſt anno copiis maioribus ſibi adiunctis, totam Auſtraſiam quam latè ad Bonna ad mare vſque patet, ingenti diritate vaſtarunt, omnibus opidis & maioribus, & minoribus expugnatis & incenſis; inter alia Treueris & Metis, ad quas prœlio cum Chriſtianis commiſſo ſuperiores euaſerunt, ipſo etiam Epiſcopo in acie cæſo: quos tamen Carolus tum temporis Imperator exercitu Gallorum & Germanorum ſic obſedit, vt fœdere inito Rex ſe Chriſtianam religionem accepturum polliceretur, cui Giſa filia Lotarij, in dotem Friſia aſſignata, ſpondebatur. Sed quid ego multis texo Hiſtoriam, cùm ſatis ſit, antiquitates primas gentis indicaſſe; atque hoc vnum demonſtraſſe, nihil de iis veri in Saxonis & Crantſij ſcriptis contineri? Qui reliqua ipſorum geſta cognoſcere volet, habet complures quos legat, cum veteres, tum recentiores, qui ſub communi Normannorum nomine omnes eos comprehendunt, qui nauibus è Sona ad piraticam egreſſi, & Normanniam, quam Weſtrije, vnde corruptè fecerunt Neuſtriam, cùm Weſtriam dicere debuiſſent, antea vocabatur; & Siciliam, & optimam regni Neapolitani partem in ditionem ſuam redegerunt. Quoniam verò Danis attribui, quæ de Normannis ſcribuntur, addenda ratio ob quam ita ſentiam. Dixi Daniam Sconlandiæ & inſularum adiacentium terminis principio fuiſſe comprehenſam, & multo poſt Chriſtum natum Danos Cimbricæ Cherroneſi ditione potitos. Incolæ autem Norwegiæ, Normanni vocãtur, eadem ratione, qua tota regio, à Septentrione, quem nos Nort vocamus, nomenclaturam adepti: communi analogia & formula Nortwegſmanni fortaſſe primùm, ſed pòſt breuitatis lenitatiſque cauſa Normanni vocati. Et vt non quæuis regio Septentrionalis, à Septentrione nominatur; ita nec quiuis homines ab eodem cæli cardine nuncupandi: quamuis non negem, plurimos quo-

que vicinorum lucri auidos,rapinarum Danis ſocios fuiſſe,ac idcirco ſub eodem nomine latuiſſe; atque hanc cauſam fuiſſe, vt Normanni potiùs quàm Dani vellent vocari; eò quòd quamuis omnes Dani nō eſſent,omnes tamen eſſent Septentrionales. Certè nomen Normanniæ, video Cherroneſo quoque Cimbricæ à Reginone datum; quo loco narrat,Widichindum ad Normannos fugiſſe,cùm Carolus Magnus conuentum Padenbornæ haberet; aliis referentibus ad Regem Daniæ ſe ſurripuiſſe Widichindum.Quo verò loco Daniæ tum fines eſſent, Regino item docet,qui proximus illis temporibus vixit: cuius verba adſcripta, clarè omnem tollent dubitationem. Eodem die, inquit, Godefridus Rex Danorũ venit cum claſſe ſua, & omni equitatu regni ſui ad locum, qui dicitur Schlieſtorch in confinio regni ſui & Saxſoniæ. Promiſit enim ſe ad colloquium Imperatoris venturum: ſed conſilio ſuorum territus, propiùs non acceſsit, ſed quicquid voluit, per legatos mandauit. Hæc ille: quibus addit,Carolum tunc ad Albim in Holtſtein ſtatiua habuiſſe. Idem pòſt narrat, Carolo Aquis commorante,ducentarum nauium claſſem è Normannia in Friſiam appuliſſe,atque Danos Friſiis deuictis, tributũ impoſuiſſe, vbi apertè Danos è Normannia educit: & alibi ſemel atque iterum, & pluries etiam è Sona fluuio Normannos nauigaſſe in Galliam refert; ita vt videatur crediſſe Sunt nomen fluuij fuiſſe, cùm hac voce Danicum fretum per excellentiam notetur, generatim alioqui quoduis fretum ſignificatura. Sed quid pluribus in hoc docendo laboro, cùm Eginhartus Caroli Magni alumnus & ſcriba, inſigni & rariſsima Latinæ linguæ eloquentia, cum Ciceronis ætate certans, apertè teſtificetur eoſdem Danos & Normannos eſſe? cuius verba, & quia elegantia ſunt, & breuitate ſumma plurimum comprehendunt, lubentiùs quàm Reginonis adſcribam. Ceterùm, inquit, incruentum pæne Francis hoc bellum fuit (loquitur de bello Hunnico, quo Rex Caganus cum omnibus ſuis cæſus, incomparabiles theſauros Carolo reliquit) & proſperrimum exitum habuit, tametſi diutius ſua magnitudine traheretur. Poſt quod & Saxſonicum ſuæ prolixitati conuenientem finem accepit. Bohemanicum quoque & Hiliuonicum, quæ poſtea exorta ſunt, diu durare non potuerunt; quorum vtrumque,ductu Caroli iunioris,celeri fine completum eſt. Vltimũ,quod contra Normannos,qui Dani vocantur,primũ piraticam exercẽtes, deinde maiori claſſe litora Galliæ atq; Germaniæ vaſtantes, bellũ ſuſceptum eſt;quorũ rex Godefridus adeò vana ſpe inflatus erat, vt totius ſibi Germaniæ promitteret poteſtatẽ. Friſiam quoq; & Saxſoniã haud aliter atq; ſuas prouincias æſtimabat.

Iam

Iam Abotritos vicinos ſuos in ſuam ditionem redegerat; iam eos ſibi vectigales fecerat. Iactabat etiam ſe breui Aquaſgrani, vbi Regis comitatus erat, cum maximis copiis aduenturũ: nec dictis eius quamuis vaniſſimis omnino fides abnuebatur, quin putaretur tale aliquid inchoaturus, niſi feſtinata fuiſſet morte præuentus. Nam à proprio ſatellite interfectus, & ſuæ vitæ, & belli à ſe inchoati finem accelerauit. Hæc ille. Idem tamen alibi, Danos & Sueonas communi Normãnorum comprehẽdit appellatione: nec malè ſanè; vel quia æquè ſint Septentrionales, vel quia Danicæ etiam gentis pars habeãtur; vti ego monſtraui. Saxo Grãmaticus in hoc, de quo locuti ſumus, Godefrido, veram hiſtoriam, tandem ceu à graui ſomniorum veterno vix dum excitatus, attingere incipit, cùm de patre eius, omnibuſque Normannorum regibus ſuperioribus, frigidas duntaxat fabulas ſeptem libris & toto ferè octauo finxiſſet: & ne de hoc quidem ſic ſcripſit, vt Reginonem illorum ferè temporum æqualem, aut quempiam aliorũ, qui Danorũ res geſtas litteris mandarunt, legiſſe videatur. Porrò id etiam monendum, me non ignorare plures Normãnorum reges fuiſſe, cùm Norwegia latiſſimè pateat, & Gotiam, & Suedaniam, aliaſque regiones vicinas habeat; è quarum litoribus auxilia etiam piratica, & prædonum numerum, Dani poterant augere; vt & paulo antè indicaui. Atque hæc ſatis de Danorum origine; quam ab Alanorum parentibus acceptam, per omnia Sconlandiæ loca ad ipſum vſq; exteriorem Oceanum, & eius etiam inſulas, quàm latè eorum linguæ idiotiſmus tendit, propagarunt, adeò, vt & litora oppoſita videantur occupaſſe ad ipſam vſque exteriorem nobis Engroenlandiæ partẽ, in qua Aay fluuius ab eadem aue, à qua Dani, nomen habuiſſe videtur. Dicitur autem Engroenlandia, anguſta Groenlandia, quam Viridẽ regionem Latinè verteremus. Nomine igitur ſuo declarat eſſe ſe anguſtiorem ipſius Groenlandiæ propaginem, quippe quæ ab ea vltra ſexcenta milliaria Germanica verſus Meridiem & Occidentem in Oceanum extendatur: quam cùm ſuperioribus ſeculis mercatores noſtrates nouerint, & Geni naucleri Veneti portus, & flumina, & litorum tractus in ea deſcripſerint, adiectis & aliis terris, ad nauigationis pericula declinanda, cognitu vtiliſsimis; mirum quî fiat, vt in tanta Gallorum & Anglorum ad lucrum vndique expiſcandum diligẽtia, hodie omnibus ita ſit incognita, ceu inani duntaxat nomine, veluti Vtopia quædam iactaretur. Miror item Friſios & Hollandos, Friſlandiam illam, quam ſupra Scotiam, Occidentẽ verſus iidem deſcripſerunt, non diligentiùs explorare; cùm inſula ea vltra quadraginta quinque milliaria Germanica in longum, in latum vltra triginta porrigatur.

Lin-

Linguam autem illis Cimbricam eſſe, ſatis liquet ex ipſis locorum nominibus, licet ab Italis eius ignaris, voces plurimùm corruptæ videantur. Cabart opidulum eſt ad ſinum ſitum, qui ob vadi breuitatem naues citra periculum non admittit; ſic dictum quaſi Cauart, id eſt, mala nauigatio, diceretur. Sunt ad idem inſulæ Occidentale latus duo præterea ſinus permagni, quorum Septentrionalis à promontorio Nordot, id eſt, capite Septentrionali: Auſtrinus à promontorio Suderot, id eſt, capite Meridiano, habet appellationem. Eſt & inſula parua ad Auſtrum præiacens, quam Phorlant vocant, id eſt, regio præiacens: quamuis Portlandam Veneti ſcribant: quod ſi correctè faciant, Portland erit regionis porta: quo nomine in Anglia ſinus quidam vocatur. Omnia denique nomina Cimbricam redolent originem: vt Oſibar, Hoſcuar, quod ad altum Oceanum Meridianum opidum ſit. Sorand pro Surand, id eſt, limbus Meridianus. Godmec pro Godmac, id eſt, Dei factura, opidum ad inſignem portum, nomine ſuo bonam promittens nauium ſtationem. Eſt & Friſland vrbs, ſub eadem linea parallela cum Cimbrico promontorio, ex Genorum deſcriptione, nomine ſuo teſtata, huc primùm Friſios appuliſſe. Ab hac inſula Occidentem verſus regio depingitur, ad ſexaginta milliaria Germanica remota, nomen itidem Cimbricum retinens: quæ cùm trecentos & denos gradus longitudinis habeat, in orbem nouum incidit, & ei vel præiacet, vel annectitur: in quo Norumbega regio mihi perſuadet, Norwegos, quos Norumbegos Hiſpani dicunt, antiquitus hanc regionem de nomine ſuo nuncupaſſe. Sed plura hæc fortaſſe, quàm ſit neceſſe, vtilia tamen mihi ad id viſa, vt priſca nauigationum diligentia noſtris hominibus reuocetur, dum vident de claris linguæ ſuæ veſtigiis antiquam maiorum ſuorum poſſeſsionem, ad ipſum vſque quem vocamus nouum orbẽ pertigiſſe. Verùm quia Saxo poſt Paulũ Diaconum Longobardorum è Scandia primordia ducit, & ex ea ſub Snyone Godefridi abauo, fame compulſos ſortium iudicio exiiſſe aſſerit, non poſſum committere, quin hanc etiam ab antiquitatum ſerie maculam tollam. Nam ſi vera hæc eſſent, neceſſariò colligeretur, vt longiſsimè calculum ſurſum ducas: non tamen emigrationẽ hanc Caroli Magni abauo fuiſſe antiquiorẽ; qui Pipinus cognomẽto Craſſus vocatus, Caroli Martelli pater, circa annũ à redemptione generis humani ſeptingenteſimum, & inferioris Brabantiæ, & totius Auſtraſiæ Dux, & in totius Franciæ gubernatione Coninc ſtapel, id eſt, Regis columen, magna celebritate vixit. Ad hoc igitur tempus, ſi, vt Saxo voluit, Longobardi primùm ſibi hoc nomen, neſcio cuius

Gutlan-

Gutlandicæ Deæ inſtinctu, dederũt; conſequens eſt, antea hanc gẽtem Danorum nomine in Scandia fuiſſe vocatam: tantum abeſt, vt priùs in Germania fuerit quærenda. Admiranda ſanè res eſt, quàm omnes ferè nationes fabulis in exordiis ſuis recitandis oblectentur: quæ vt tolerandæ aliquo modo in illis ſunt, de quibus nihil certi veterum monumenta tradiderunt; ita non video, qua fronte quis velit idoneorum teſtium auctoritati nugas ſuas citra omnem prioris ſententiæ confutationem anteferri. Tacitus, qui ſub Domitiano præturam geſſit, tot ſæculis ante Pipinum florens, Langobardos agnouit; & eos, non in Scandia, ſed in media Germania collocans, admiratus eſt, quî hæc natio vndique tot feris gentibus cincta, numeroque hominum Sueuis longè inferior, ſeſe aduerſus vim tueretur. Ptolemæus Langobardos mediterraneos, & quaſi intimos Germaniæ facit, ad Occidentale Sueuorum Anglorum latus ſitos, à quibus Lancobardos diſtinguendos putauit, de diuerſis eorum ſedibus nominum ſibi diuerſitaté, neſcio cuius auctoritate fabricatus, cùm Langobardi, vbicunque locorum habitent, ſint nominandi, nomine idem ſignificante quod Lancobardi, eò quòd *Lanc* & *Lang* eiuſdem nobis ſint notionis. Pro vnis igitur Langobardis, geminos in Germania inuenimus: vtrumque tamen eorum genus citra Albim, à Rheno longè remotum, vt meritò Tacitus miratus ſit, quî tuti in hoc Sueuorum meditullio viuere poſſent. Quid hîc dicis Paule Diacone, vbi apertis teſtimoniis grauiſſimorum hominum mendacij te conuictum cernis? Per me quidem licet, vt qui volet, tibi potiùs anicularum deliramenta adferenti, (quæ equidem recitare, quia frigidiſſima ſunt & plena infacetiarum, non dignabor) quàm Tacito & Ptolemæo veritatem explicantibus credat: ego interim hoc pro certo ſtatuam, hos Germanos Langobardos, à longis barbis nutriendis nominatos, paulatim non aliter atque vicinos ſuos ſedes mutaſſe ſurſum ad calidiora loca enitendo, dum tandem ad Danubium peruenirent; vbi ad Morauiam nunc vocatam, & vetuſtas Boiorum ſedes, Hercinij ſaltus aſperitate paucitatem ſuam à finitimis defendentes, aliquantulum temporis duram vitam & ignobilem egerunt, tantiſper dum Iuſtinianus eos inde magnis muneribus euocaret, vſurus iis tum ad loca à Barbaris vaſtata rurſus colenda, tum ad hoſtes nouo & ſtrennuo milite opprimendos. Principio igitur antiquam vrbem in Norico dedit, & alia quædam in Pannonia caſtra ad præſidium collocata, quibus allecti, horridis ſuis ſiluis relictis, Danubium trãſeunt, ac ad Gepidarum fines vniuerſim conſidunt, vti Procopius, qui illa ipſa ætate vixit, ſcriptum reliquit: quod cum Tacito & Ptolemæo egregiè conſentit;

ſentit;

ſentit; quoniam Sueuis ad dextra Rheno propinquiùs aſcendentibus, ipſi, quia minùs viribus poſſent, ſiniſtrorſum à potentioribus declinantes, recto tractu ſecundum Albim ad ſiluas, quæ Boiorũ priùs, pòſt Marcomannorum fuerunt, contenderunt: quòd ea loca Marcomannicis contra Romanos bellis exhauſta, paucos cultores haberent. Cùm ergo in tanta barbarie, quantam tum fuiſſe in tot nationũ colluuie credere oportet, omnes ferè illi laterent, vt qui ſeſe armis apud Græcos Romanósve necdum nobilitaſſent: nihil miri eſt, Diaconum & Grammaticum Langobardos ex abditis Hercinij ſaltus latebris egreſſos, quia vnde veniſſent, non legiſſent, dixiſſe è Scandia commigraſſe, vt ferè ſemper, quorum ortus ignoramus, eos è longinquo loco, cuius minimè vulgaris eſt notitia, è qua mendacium deprehenderetur, euocamus. Bene itaque feciſſet Saxo, ſi antiquiorem emigrationem eorum finxiſſet, quò cum Procopio & veritate paulò meliùs temporum ſupputatio conueniret. Nam quî conuenit dicere, Pipino demum in Gallia ſummam rerum tenente, è Scandia commigraſſe, ſi ducentis antè annis ſub Iuſtiniani apud Romanos, & Theodorici, & Theodoberti apud Auſtraſios principatu, in Noricum venerunt? Videmus itaque, quàm impudenter quidam, dum nugas agunt, Hiſtoricorum ſibi titulum arrogent; & quantum fidei, indoctis eiuſmodi antiquitatũm hominibus, ſit tribuendum. Langobardis ergo priſci Germanici ſanguinis honorem reſtituimus; quibus inſtructi, rectiùs hiſtoriam eorum, & cum maiore voluptate cognoſcemus. Porrò vt ſtolidè, & contra omnia doctæ vetuſtatis teſtimonia, Gotos & Langobardos è Scandia ad Euxinum & Iſtrum veniſſe fabulantur: ita & Gepidas ad ridicula primordia, ex eadem Cherroneſo deſumpta, reuocarunt. Procopius hos etiam Goticæ gentis partem fuiſſe aſſerit, quos veteres Melanchlænos nominarint, in Sarmatia Europæa ſitos. Laudandus hac parte Procopius, qui Herodoto hîc maluit, quàm Ptolemæo aſſentiri, cùm hic vetuſtiſsimas Melanchlænorum ſedes ex antiquiſsimis tabulis in Sarmatia Aſiatica ad ipſas Rha ingentis fluminis ripas collocarit: qua ſua deſcriptione me iuuat quamplurimùm, qui contendo omnes hos, de quibus agimus, populos ex Aſia in Europam commigraſſe. Ineptiit igitur Herodotus, vt antè dixi, dum hominibus longè ex Aſia generis ſui principia ducentibus, nomen Græcum accommodauit: cùm qui paſcendis pecoribus viuunt, & vno loco non commorantur, ſemper videantur terram læto gramine luxuriantem ſibi ſumere commodato, relicta iis, qui velint, poſſeſsione: quod ipſo Melanchlænorum nomine clarè ſignificatur. Habemus ergo, Gepidas

das Melanchlænos olim dictos fuiſſe, & maiores ipſorum paſcua ſibi ad Volgam commodato ſumpſiſſe, eò quòd ceterorum Nomadum more, eiuſdem loci paſtura longior annua non placeret, atque inde paulatim citra Tanaim, ad intima vſque Sarmatiæ Europææ proceſſiſſe; ita vt Herodotus eos viginti dierum itinere à mari Euxino habitare dicat, in ſingulos dies ducentis ſtadiis ſupputatis: quæ menſura à gradu militari pleno à Vegetio annotato, non admodum recedit. Centum igitur & viginti milliaribus Germanicis ab Euxino diſtabant, ſed quia ab Iſtro non adiecit interuallum, dubiam adhuc eorum habitationem reliquit. Certè etymon vocis omnibus in vniuerſum Nomadibus conuenit; eò quòd omnes paſcuis non veluti perpetuò ſuis, ſed ad annum vnum vel alterum commodatis vterentur. Verùm cùm vlterius vagandi poteſtas nōn eſſet, quia ad fines eorū peruenerant, qui certas & fixas ſibi ſedes tenebant; occuparunt & ipſi terram deinde non commodato, ſed perpetuo imperio tenendam: atque hac cauſa nomen ſuum commutarunt, pro Melanchlænis Gepidas ſe nominantes; propterea quòd qui commodato ſumunt, precario videntur rem habere: at qui aliquid nullius permiſſu, ſed arbitrio & iuſſu ſuo occupant, ij aliis videntur iubere, & imperare, vt de communi hominibus immetata colentibus iugera diſcedant. Gepieden enim idem eſt, quod iubemus & imperamus Latinè diceretur. Oſtendebant igitur ſe, quam occupauerant regionem, ſuo ſe imperio, non commodato, vt antea, poſſidere; atque in ea ſe dictaturam perpetuam habere. Ex menſura ſanè Herodoti videntur ad Burgundionum fines perueniſſe, atque hîc vlteriùs progrediendi fuiſſe ademptam poteſtatem. Conſederant autem hi ad Burgum fluuium, qui in Viſtulam ſeſe exonerat, non parua priùs terrarum ſpacia emenſus, qui ab arcibus, quas ad eum Burgundiones contra vagandi licentiam Nomadibus vſitatam conſtruxerant, nomen accepit. Dicuntur autem Burgenwonen ij, qui opida & arces habitant vitæ inſtituto vagis diſcurſibus prorſus contrario, eodem modo quo Hermitwonen, & Bingezewonen, & Weſtwonen, eò quòd Wonen ſignificet habitare: è quibus Latini Burgundiones, Hermiones, Ingeuones, & Eſtiones fecerunt. Ptolemæus Burgiones à Burgundionibus diſtinguit, corruptè pro Burgundionibus Phrungudiones libro meo habēte: quod hic eodē fecit modo, quo Lancobardos & Langobardos ꝑpter locorū diuerſitatē diſcretis nominibus appellauit. Burgundiones igitur ſic dicti ſunt, appellationis quadam excellentia ſingulari; non illud quidē, quòd ſoli arces habitarēt, ſed quòd eas tenerēt præſidio ſuo, quibus Germania cōtra

Getas limitem Orientalem tueretur, qui vnus fuit omnium difficillimus ad cuſtodiendum. Fluuij nomen corruptè Bug hodie dicitur à Polonis, Germanici & veteris eorum locorum ſermonis imperitis, & fortaſsis à ſemidocto quopiam deceptis; qui cùm Bycis fluuij apud Ptolemæum nomen legiſſet, huic applicandum putauit, cùm Buc Ptolemæi in Bycen paludem ſupra Iſthmum Cimbricam exoneretur, hic verò in Viſtulam per antiquos Burgundionum fines euoluatur, limitaneis arcibus ita decoratus, vt hinc nomen acceperit. Gepidæ itaque circa Volhimiam nunc vocatam ad fines Podoliæ pertingebant, Melanchlænorum nomine tum appellati, Burgundionibus finitimi; atque hinc deinde aſcenderunt verſus Daciam Carpatho incluſam: quam Getis ſiue Dacis trans Danubium progreſsis exoneratam debilitatamque, poſtquam ad Occidentale eius latus per aliquod annos conſediſſent, inuaſerunt & occuparunt. Priùs tamen cum Burgundionibus bella geſsiſſe, Iornandes etiam teſtatur, hac ſua aſſertione nonnihil veræ antiquitatis attingens; & confirmans eos ad fines Burgundionum antiquitus habitaſſe, ac illinc ſurſum verſus Danubium adſcendiſſe: quo tranſmiſſo, Decium Imperatorem ceciderunt, qui paludibus dicitur abſorptus, filio Cæſare ab hoſtibus interfecto: quam victoriā Cniua duce eos obtinuiſſe narrat: deinde verò, non addens quoto pòſt anno, Daciam occupatam de nomine ſuo Gepidiam dixiſſe: quod equidem miror, quãdo Procopius eos à Langobardis ad Occidentem finitimis ferè deletos eſſe ſcribat. Sed veriſimile eſt, à Langobardorum finibus victos longiùs verſus Orientē ad Carpathum cõfugiſſe, quò aſperitate montiū ſe tuerentur, ac tū Daciā facilè occupaſſe, eò quòd omnes Getarum vires in Romanas prouincias diffuſæ eſſent, patriis ſedibus prorſus deſertis, dum ſibi iter ad meliores regiones apertum viderent. Gepidæ igitur, Procopio & Iornande teſtibus, pars Gotorum, ad Occidentem longiſsimè ab Euxino ad fines vſque Burgundionum gentis Germanicæ, remoti fuerunt: quos Ptolemæus fortaſſe ſua ætate Tragomontanos vocauit: quod mihi ſuſpicari ex eo in mentem venit, quòd Iornandes eos tardioris ingenij, quàm ceteros Gotos, eſſe dicat; atque adeò à tarditate eos nomen habere credat: quàm bene, mox examinabo. Certè à tarditate Tragomontani per conuicium à vicinis poterant vocari, eò quòd tardo ore loquerentur, vti apud nos itidem quoſdam agreſtes facere videmus; cùm Tragen-mont tardū os notet, è quo Tranomontani ſcribentium vitio, dum ν pro γ ſimilitudine decepti pingunt, apud Ptolemæum extiterunt. Audiuerat igitur Iornandes Gepidas olim à tarditate nominatos fuiſſe; ſed ignorabat, qua voce

ea fuiſſet notata: & idcirco hanc rationem in Gepidæ nomine quæſiuit; quam vt inueniret, Gepidam à Gepanta deriuat, quo pigrum ipſorum lingua ſignificetur: inde Gepidam corruptè dici arbitratus. Si linguæ ipſorum peritus fuiſſet, longè propiùs accedere potuiſſet, Gepidam à Gepeit, ſiue, vt nos dicimus, gebeit; quo diu expectatus ſignatur, deducendo: cùm frequens ſit vnius litterarum in alteram tranſitus: & Gepant, non pigrũ, ſed eum notet, à quo pignus acceptum eſt; nec quicquam veriſimilitudinis habeat à Gepant Gepidam dici; vbi præter primam ſyllabam nihil eſt cõmunionis. Tragomontani verò nomen, apertè id quod in iis finitimi ridebant, ſignificat: quod vt ab iis per conuicium dabatur, ita à Gepidis minimè eſt receptum: eaq; de cauſa dum pòſt notiores hæ Gotorum nationes fierent, prorſus obſcuratum; eò quòd nulla gens tam obtuſa ſit, vt aliorum in ſe irriſionem pro nomine ſuo velit vſurpare; & dum verum nomen cognoſcitur, alterum, quod verum nõ eſt, ſed per contumeliam datum, euaneſcit. Quia verò tempore Iornandis Daciam adhuc tenebant, veriſimile eſt, linguam Teutonicam, quæ Gepidis eadem & Gotis fuit, ab ea vſq; die illic hactenus permanſiſſe: quanquam fieri potuit, vt Carolus Magnus Saxſones etiam in eandem pòſt regionem induxerit, qui nunquam linguam ſuam retinuiſſent, niſi cum iis habitaſſent, qui eodem ſermone vterentur, nõ magis certè quàm Franci qui in Galliam iam Romaniſanté, vel Goti qui in Italiam Latinè loquentem tranſierunt. Dicuntur in hanc Brabantiæ campeſtris oram, decem quoque Saxſonum millia à Carolo traducta, quo Ambiuaritorum regionem, ab antiquis ſuis cultoribus in lætos Galliæ Celticæ agros Francorum ductu egreſsis, deſertam, in vetuſtum decus reſtituerent, & à ſolitudine liberarent: ſed illis non plus de Saxſonica lingua deceſsit, quàm illud ſolum, quo Saxſonum ſermo à Cimbrica ſinceritate per Allemanici Sueuicique ſpiritus affectationem degenerauit: quod inde accidit, quòd his in locis lingua priſca à Romanis nunquam fuiſſet aut corrupta aut immutata. Idem in Dacia ſiue Gepidia contigiſſe arbitror: & quemadmodum Saxſones, Ambiuaritos & Atuaticos idiotiſmos apud noſtrates receperunt; ita illic quoque ad Gepidarum & Dacorum dialectum ſe accommodaſſe: qui ſi Wendicam loquelam habuiſſent, Saxſones ſermonem patrium non magis illic, quàm Franci & Normanni in Gallia conſeruaſſent. Si igitur à Carolo in Daciam adducti fuerunt, vti non eſt vero diſsimile credendum, apud illos ſolos linguam antiquã manſiſſe, qui vetuſtis Gepidis & Dais permiſti vixerunt: aliis verò, ſi qui fuerũt, qui inter Sclauicos populos egerunt, patriam loquelam periiſſe. Verùm quo certior ſit

 proba-

probatio, adducenda Pauli Diaconi verba, qui libro rerum Langobardicarum primo hanc habet hiſtoriã: Mortuus itaq; eſt Odewyn, ac deinde regnũ iam decimus Albuyn ad regẽdam patriam cunctorũ votis acceſsit. Clotharius Rex Francorum Clotſuyndam ei ſuam filiam in matrimonium ſociauit: de qua vnam tantùm filiam Alſuyndam nomine genuit. Qui vindicare veteres Gepidanorum iniurias cupiens, rupto cum Gepidis fœdere, bellũ potiùs quàm pacem elegit. Albuyn verò cum Auaribus, qui primùm Huni, poſteà de Regis proprij nomine Auares appellati ſunt, fœdus perpetuum init. Dehinc ad præparatũ cum Gepidis bellum profectus eſt. Qui cùm aduerſus eum è diuerſo properarent, Auares vt cum Albuyn ſtatuerant, eorum patriã inuaſerunt. Triſtis ad Chunimundum nuncius veniẽs, inuaſiſſe Auarès eius terminos edicit. Qui proſtratus animo, & vtrinque in anguſtiis poſitus, fortiter tamẽ ſuos, primùm cum Langobardis confligere iubet: quos ſi ſuperare valerent, demùm Hunnorum exercitum è patria pellerent. Committitur ergo prœliũ: pugnatum eſt totis viribus: Langobardi victores effecti ſunt tanta in Gepidas ira deſæuientes, vt eos ad internecionẽ vſq; delerent, atq; ex eorũ copioſa multitudine, vix nũcius ſupereſſet. In eo prœlio Albuyn Chunimundum occidit, caputq; eius ſublatũ, ad bibẽdum ex eo poculum fecit, quod genus poculi apud eos Scala dicitur; lingua verò Latina patera vocitatur: cuius filiam nomine Roſemundã cum magna ſimul multitudine diuerſi ſexus & ætatis duxit captiuam: quam, quia Cloſuynda obierat, in ſuã, vt pòſt patuit, perniciẽ duxit vxorẽ. Tunc Langobardi tantã adepti ſunt prædam, vt iam ad ampliſſimas peruenirẽt diuitias. Gepedanorũ verò ita eſt genus diminutũ, vt ex illo iam tẽpore vltra non habuerint Regem, ſed vniuerſi qui ſupereſſe bello poterant, aut Langobardis ſubditi, aut vſque hodie Hunis eorum patriam poſſidentibus, duro imperio ſubiecti ſunt. Hæc Paulus Diaconus. In quibus cernimus, Chunimũdi & Roſemundæ nomina apertiſsimè Germanica eſſe: quorum illud audax imperterritumque os; hoc roſeum os notat: quanquã, neſcio qua de cauſa, Chunimundus Choraſinus apud Procopiũ vocetur, niſi fortè binominis fuiſſe dicatur. Choraſſinus certè Cimbricum vocabulũ eſt, eum ſignãs, qui citò ſuis audientiam dat: vtroq; in eo fauſtè feliciterq; optato, & vt imperterrito audacíq; ore imperaret, & vt citò ſuis audientiã præberet. Manſerũt igitur Gepidæ Hunis & Auaris ſubiecti, donec Carolus Magnus e Norico, Pannonia Daciaq; vltra Carpathias anguſtias in Sarmatiã commiſſam gentẽ profligaret. Langobardos item noſtra lingua loquutos fuiſſe, cùm propria nomina, tum Scala etiam monſtrat; qua voce ha-

ctenus

ctenus pro patera vti ſolemus: quàuis nihil opus ſit in eo docẽdo laborare, cùm clarè demonſtrarim, in media eos Germania quondã habitaſſe. Neq; igitur vel Langobardi vel Gepidæ è Scandia venerunt, nec item Burgundiones Hunni fuerunt, nec Burgundi alij à Burgundionibus, nec à Burgionibus; licet Agathius & Ptolemæus hæc nomina diſtinxiſſe videantur. Agathius enim libro quinto Burgundos Hunnos facit, cùm libro eiuſdem Hiſtoriæ primo, Burgundiones Gotos eſſe dicat, errore quidem manifeſto, ſed Græco homini in tanta Gotorum, Hunnorum, Germanorũ confuſione condonando. Verùm cùm hos Plinius partẽ Vandilorũ ponat quintæ Germanorũ portionis, & Gutonibus proximos faciat, eisque Varinos & Carinos annumeret; non malè colligo Burgundiones apud Ptolemæũ legendum, quibus Tragomontanos finitimos locauit, nec procul ab eiſdẽ Auarinos, quos ego Auaros pòſt nominatos opinor: quamuis plerique; Hunos Auarosque eoſdẽ exiſtimarint. Eginhartus de Carolo Magno hero ſuo ſcribens, Maximũ, inquit, omnium, quæ ab illo geſta ſunt, bellorum, præter Saxonicũ, huic bello ſucceſſit, illud videlicet, quod contra Auaros ſiue Hunos ſuſceptũ eſt, quod ille & animoſius, quàm cetera, & longè maiore apparatu adminiſtrauit. Ex his Eginharti verbis, in eam ventũ eſt opinionem, Hunnos & Auaros eoſdẽ eſſe, quos ego tamen diſtinguendos opinor, & quod communibus coniunctiſque duarum gentium viribus geſtũ eſt, id modò huic, modò illi adſcribi; perinde atque ſi quis dicat, Oſtrogotos ab Hunnis ſiue Alanis eiectos: qua oratione Hunnos & Alanos non eoſdem facimus, ſed dicimus amborũ armis Oſtrogotos oppreſſos fuiſſe. Ex Ptolemæi deſcriptione, & ad eam hiſtoriæ collatione, & vocum conſenſu, Auaros eoſdem eſſe crediderim cum Auarinis, non aliter ab Auaris Auarinis deriuatis, quàm à Gotis fiunt Gotini. Apud Pliniũ ergo mendũ fortaſſis erit, primo vocabuli elemento ex Auarinis ſublato, dũ Varinos & Burgundiones populos Vandilorũ fecit, ipſa gentium vicinia non apud hunc modò, ſed apud Ptolemæum etiam obſeruata, vitioſam ſcripturam arguente. Vbi verò Vandilos Plinius collocarit, tũ Guttones, tũ Burgundiones apertè monſtrant: quorũ his cùm Ptolemęus Auarinos finitimos ponat; quis ampliùs dubitabit eos eſſe Auarinos, quos Varinos Plinij codex vocauit? Chuni autẽ à Ptolemæo, & aliis item quamplurimis vocati, Huni apud omnes eſſe iudicantur, citra omnem hæſitationem; qui in eadem Sarmatia, quamuis ad Orientem Mæotim verſus, non parum ab Auarinis recedant, in latitudine tamẽ parũ differunt; nec vlla gens præter Tragomontanorũ ſiue Gepidarum, quæ quidẽ nobilis ſit, inter Auarinos & Chunos intercedit.

Trago-

Tragomontanis igitur ad Iſtrũ digreſsis, Chuni & Auarini vires ſuas videntur coniunxiſſe, communi vt Marte faciliùs aliena occuparent: atque inde factum eſſe, vt qui contra ipſorum exercitus bellum gereret, is modò contra Auaros, modò contra Hunos id geſsiſſe diceretur. Frequentius tamen fuit & celebrius Hunorum quàm Auarorum nomen, eò quòd gentis amplitudine, & rerum geſtarum claritate longè eſſent ſuperiores. Periere tamen ingentibus variſque cladibus attriti; adeò vt Agathius ſuo tempore nullam eorum notitiam haberi dicat; ſiue quòd prorſus extincti, ſiue quòd longiùs eſſent à Romanis prouinciis reiecti. Auari verò rebus Hunorum labentibus, videntur partim cum Hunis ad antiquas in Sarmatia ſedes reuerſi, partim ad Boios tranſgreſsi, propter linguæ communionẽ, quæ Bois Gallica, Auaris erat Cimbrica, & illos in prioribus ſedibus ex duabus diuerſi ſermonis nationibus coaleſcentes, Hunauaros; hos verò in Norico conſidentes Boiauaros, & per ſyncopen Bauaros fuiſſe nominatos: atque hinc eſſe, vt Bauari à priſco ſermone nõ longiùs receſſerint, quàm quantum Sueuicæ linguæ contagio vetuſtæ puritatis ademit: apud Hunauaros verò loquela exciterit, Hunnicam Germanica miſtione permutans. Ratio autem ob quam in hanc vocẽ Gamma irrepſerit, ea videtur fuiſſe, quòd Huni, vt potiorem gentis & linguæ partem tenebant; ita ad vetus quoddam Hunorum nomen communem nomenclaturam pertraxerunt. Agathius enim teſtis eſt, Hunos quoſdam Onogoros olim dictos fuiſſe, qui à Colchis cæſi nomen Onogori opido in cladis acceptæ loco, veluti trophæo cuidam reliquerunt: quod opidum pòſt à Chriſtianis Diuo Stephano eſt nuncupatum. Huni igitur Onogori olim dicti, finitimi Colchorum fuerunt, inter Mæotim & Caſpium tum temporis habitantes: qui paulatim ad Tanaiticam planiciem, & inde ad fines Gotorum progreſsi, Alanis adiuncti, Oſtrogotos ſubiugarunt; & inde in Weſtgotos inpetũ feceruut. Ex Hunauaris igitur Hungaros ſe nominarunt: & fieri poteſt, vt olim etiam Hungori, nõ Onogori, dicti fuerint. Certè ſatelliti cuidam apud Agathium Ognari nomen eſt, qui elephantem lanceæ in fronte firmiter incuſſæ ictu, & fragmine eius inde pendente, ſic perturbauit, vt in fugam contra Perſas verterit, ac ea occaſione Romanis ad Phaſim opidum victoriam compararit: quo loco ſuſpicor Ongaris potiùs legendum; cùm Hunos, idem auctor affirmet, eo tempore mercenarios milites fuiſſe, & modò apud Perſas, modò apud Romanos ſtipendia feciſſe, nihil penſi habentes quibus militarent, modò ſalarium liberaliter numeraretur: quod adeò verum eſt, vt Vitimiris Gotorum Rex, Hunos contra Hunos teſti-

monio

monio Ammiani Marcellini, ſibi cõduxerit, atque eorum ope & ſubſidio Hunis ſimul & Alanis tãtiſper reſtiterit, dum animam in prœlio efflaret. Ammianus libro triceſimo primo, quo de his tractat, Vngoriorum mentionem facit: ſed locus ita corruptus eſt, vt quid de iis dicat, vix intelligatur: facit tamẽ, vt ſuſpicer, Hungoros ſiue Hungorios, nõ Onogoros, hos Hunos olim dictos fuiſſe, atq; ab iis poſteà nomẽ Hungaros ſibi feciſſe. Sed adeò obſcura illius tẽporis eſt hiſtoria, ob varia Hunnorũ genera, intermixtasq; aliis alias gentes, vt vix quicquam certi ex auctoribus elici poſſit. Mihi ſatis eſt oſtendiſſe Hungaros, non ab Hugris, vt Auentinus Iugros vitioſe vocat, quò vox ad Hungaros alluderet, deſcẽdiſſe; ſed multo ante Arnulphi ętatem Vngarorum nomen cognitum fuiſſe, priùs quidem apud Colchos, deinde ad Iſtrum, Marcellino teſte; poſtremò verò in Sarmatiæ ea parte, quam Auari ſiue Auarini quondam tenuerunt, ad quam è Norico à Carolo Magno multis cladibus compulſi effugerant, quò longè remoti Francorum arma non ampliùs experirentur. Hinc igitur contra Zwendebaldum ab Arnulpho ſunt exciti, non ab Iugris, qui vltra Moſcouiam, vltraque Obam flumen multo maximum è lacu Cataio delapſum, ad Oceanum Aquilonarem degunt. Quis enim tam inſulſus ſit, vt inde ab Arnulpho Imperatore contra Morauanos auxilia credat euocata? ſed contrà, quia contra Morauanos euocata ſunt, quis non intelligat Hungaros finitimos Morauanis fuiſſe? Verùm quoniam Iugri ſiue Iurhi, vt Sigiſmundus à Rutenis eos vocari dicit, ab omnibus ferè Hungarorum parentes putantur: ſatius erit, Luitprandi Leuitæ verba adſcribere, quò veritas clariùs eluceſcat. Arnulphus interea, inquit, earum quæ ſub Arcturo ſunt gentium Rex fortiſsimus, quum Zwendebaldum Morauanorum Ducem, quem ſuprà nominauimus, ſibi viriliter repugnantem debellare nequiret: depulſis his, prô dolor, munitiſſimis interpoſitionibus, quas vulgò Cluſas nominari prædiximus, Hungarorũ gentẽ cupidam, audacẽ, omnipotentis Dei ignaram, ſcelerum omniũ non inſciam, cędis & omnium rapinarum ſolummodò auidam, in auxilium conuocat: ſi tamẽ auxilium dici poteſt: quod paulo pòſt eo moriente, tum genti ſuæ, tum ceteris in Meridie Occaſuque degentibus nationibus, graue periculũ, immò excidium fuit. Quid igitur? Zwentebaldus vincitur, ſubiugatur; ſed non ſolus. O cæcam Arnulphi Regis regnandi cupiditatem! O infelicem, amarumque diem! Vnius homuncionis deiectio, fit totius Europæ contritio. Hæc Luitprandus, eius ætatis, quà hæc contigerunt, ſcriptor: qui cùm Cluſarum mentionem facit, & eas depulſas dicit, non aliud videtur indicare, quàm in monti-

ff bus

bus iis,qui Sleſiam à Polonia diuidunt, & iis ruſſus,qui Daciam verſus porrigũtur, à Francis præſidia contra gentẽ hanc fuiſſe collocata, vt neq; in Germaniã, neque in Pannoniam penetrare poſſent: quod à me vere dici Segebertus oſtendit;qui dicit Hũgaros antè ſic cõcluſos fuiſſe,vt neq; Occidentẽ,neque Meridiẽ verſus egredi poſſent,obſtãtib⁹ ab Auſtro quidẽ Carpathiis,à Zephyro Sarmaticis anguſtiis,quas Frãci vtrobiq; cuſtodiebãt:quãuis videã vim Cluſarũ, quas Luitprãdus cõmemorauit,nõ ſatis intellexiſſe,cùm dicat eas ab Arnulpho ruptas, quaſi valuis aut muris Hũgari incluſi fuiſſent. Arnulphus cùm auxiliũ peteret,nõ dubiũ eſt quin præſidia Portarũ ſummouerit,quo Hũgaris non tutus modò trãſitus in Morauiã, ſed reditus etiã in patriã pateret, ac deinde victoriæ de Zwẽtebaldo beneficio deuinctus, tranſitũ illũ apertũ incuſtoditumve reliquerit, quaſi nihil opus eſſet cõtra ſocios & amicos montiũ & ſaltuum anguſtias præſidio tenere. Quamdiu Arnulphus quidẽ vixit,fidi quietiq; permanſerũt:at vbi is è viuis diſceſſit,totam Germaniam,Galliam,Italiam & Græciam populabundi incurſarunt,multis Chriſtianorum myriadibus crudeliter fœdeq; trucidatis.Hinc igitur contra Morauos finitimos ſuos à Francis ſunt accerſiti, è priſcis nimirum Auarinorum ſedibus, & fortaſſis ab ipſis ſedibus nomen Auarorũ acceperunt,vt crebrò accidere videmus.Eodem enim modo Francos vocamus Gallos,quoniã antiquam Gallorũ patriam incolunt,& Gallis ſeſe permiſcuerunt. Vel igitur de Hunorum & Auarorum permiſtione, vel de priſca Auarorum regione, Huni ſunt Auari vocati, minimè verò à Rege: quod Diaconus è communi ignorãtię aſylo,quò in nominibus gentiũ ignotis plerique confugiunt, mutuatur. Quemadmodum enim nunc Polonos Sauromatas vocamus,quãuis Sauromatæ minimè ſint,ſed alterius omnino & gentis,& linguæ: & Anglos dicimus Britanos, non à gente,ſed à loco qui olim Britanorum fuit: & Gotos & Alanos, & Vandalos, & Sueuos,& Mauros communi nomine Hiſpanorũ dignamur, quãuis aliunde in Hiſpaniam cõmigrarunt: ita Huni quoque Auari, tũ de ſedibus,tũ de Auarorũ permiſtione vocabãtur.Hungaros verò vel de Ongoriorũ antiqua nomenclatura,vel de Hunnorum Auarorũq; coniunctione ſeſe poſtea nominarunt. Multa ſanè vocabula longiùs ab origine ſua receſſerunt, quàm ſi ex Hunauaris fiant Hungari: & fuit etiam id,vti indicaui,procliuius,quo Hungari lubẽtius antiquã ſuam gentem,quæ in Aſia bellis claruerat, nomine ſuo referrent, nec tamen procul ab Hunauaris diſcederẽt.Aperui nunc, & quare Huni Auari dicti ſint, & quibus è locis Arnulphus Hungaros euocarit. Habitarunt enim poſt Caroli Magni ætatem circa Cracouiam; è qua regio-

regione ad Sleſiam admiſsi præſidiis Francorum ab Imperatore diſcedere iuſsis, Marauaniam, quam Morauiam nunc vocamus, inuaſerunt: & deinde poſt Arnulphi mortem maioribus viribus egreſsi, totam ferè Europam Chriſtianorum ſanguine fœdarunt. Hæc ſententia mea quamuis a Paulo Diacono & aliis fortaſſe diſsideat; mihi tamen ob eam cauſam arridet, quòd Plinio, Ptolemæo, & hiſtoriæ de Hungarorum auxiliis, ingenti Chriſtianitatis malo, ab Arnulpho accerſitis conueniat, & nugas eorum qui à Iugris, quibus nec nomen nec origo cũ Hungaris cõmunis, excludat. Scilicet ab vltimo Aquilonis cardine per tam immenſa terrarum ſpacia, per tot diuerſas & maximas intermedias gentes, per tot inuios ſaltus, tot inuias paludes, per tam bellicoſas nationes, ad Morauiam inuadendam, Iugri euocati ab Arnulpho fuiſſent. Paratum ſanè & in foribus auxilium, ſi volando cum gruibus inde venire potuiſſent. Quamuis verò huic prætexi poſsit, non tum ſtatim continuato itinere inde profectos eſſe, ſed paulatim, veluti ceteras gentes, ex Aſia commigraſſe: id tamen veriſimilitudinem tueri non poteſt; eò quòd tunc primum clauſtra, quibus ad illam vſque ætatem fuerunt obſerati, ab Arnulpho rupta dicantur; nec vlla cauſa addatur, quare Iugrorum nomine reiecto, Hungaros ſeſe nuncuparint. Miror cur non & hos è Scandia eduxerint, perinde atque Langobardos, & Getas, & Gepidas, & ceteras complures nationes: cùm ea multò propiùs quàm Iugra diſtaret. Sed ſatis de his. rurſus ad Auaros redeuntes dicimus eorum quoſdam ſe Bois coniunxiſſe, qui Boiauari commiſto nomine ſunt vocati; ac deinde eorum vitio, qui compoſitionem hanc ignorabant, Boioarij; quod poſterius nomen, miror qua de cauſa Auentino adeò placuerit, vt Bauarorum appellationem ferè abominetur, cùm Bauari è Boiauaris per vulgatam nobis ſyncopen optimè & conuenientiſsimè origini dicantur, licet vetuſta barbari ſæculi diplomata corruptam Boioariorum nomenclaturam obtrudant & inculcent. Pluris ergo Bauaris fiat germana & ſincera vocis compoſitio, quàm hiſtoriographi ſui, & veterum codicillorum auctoritas, qui plerumque ab hominibus veteris memoriæ & antiquitatis ignaris conſcribuntur. Græci Abaros, quos Latini Auaros, vocant: atque hinc eſt, vt in antiquo ſaxo Regenburgij in æde Diui Haimerani Babaria, pro Bauaria, legatur, ipſo etiam Auentino hoc atteſtato. Idem opinatur Auaros Hunos fuiſſe, ab Eginharto forſan deceptus: qui, dum Auaros Hunos dicit, ſic locutus eſt, ac ſi ego dicerem, Langobardos eſſe Inſubres; aut Francos, Gallos; nomine de loco, & permiſtione, non de origine gentis accepto.

Ado item ad Chronicorum finem ſic ſcripſit, vt eoſdem Auaros & Hunos eſſe videatur arbitratus. Ludouicus verò, inquit, præter Noricam, quam habebat, tenuit regna quæ pater ſuus illi dederat, id eſt, Alamaniam, Thoringiam, Auſtraſiam, Saxſoniam, & Auarorum, id eſt, Hunorum regnum. Hic dum dicit Auarorum, id eſt, Hunorum, eodem modo locutus eſt, quo paulo pòſt, dum dicit, Ludouicus Rex Noricorum, id eſt, Boiouariorum; quia videlicet Bauari antiquas Noricorum ſedes tenerent, alioqui cum ipſis nihil habētes cognationis. Hungari igitur ſiue Vngorij, vt apud Marcellinum eſt, ad Arnulphi vſque ætatem intra ſaltus Sarmaticos & Carpathios montes domicilia habuère, ab eo tempore, quo Hunni, ſiue Auari, ſiue Hunauari à Carolo vltra Danubium ſunt fugati; è quibus locis ab Arnulpho exciti ſic videntur cum eo pepegiſſe, vt ſi auxilium ferrent, Daciam eis daret habitandam: quam vi mox occupatam quieti ſeptem circiter annos tenuerunt, donec poſt eius mortem, contempta Ludouici in imperio ſucceſſoris pueritia, poſt Morauiam impulſu Chriſtianorum in poteſtatem redactam, & eius regulos Zwendebaldi filios occiſos, Bauariam inuadunt, & totam vaſtant, & inde in Italiam pergunt, eadem illic ſæuitia & immanitate graſſaturi; vnde ingenti præda onuſti in Bauariam reuerſi, ingenti cęde Rege etiam interempto, in Daciā profligantur, vbi pòſt duobus regibus ſubſtitutis, longè crudeliora meditantur. Nam rurſus Danubium tranſgreſſi, Pannoniā occupant, & de ſuo nomine Hungariam appellant, regionem ob fœcundum ſolum à diuerſis admodum nationibus olim habitatam, & nunc periculo proximam, ne tota à Turcis occupetur, maximo & fœdiſsimo Chriſtianorum Principum pudore: qui ſi vires coniungerent, non hanc modò, ſed totam etiam Aſiam & Africam in ditionem ſuam redigere poſſent; quod Deus nunquam, vt vereor, illis concedet, niſi vterque ordo & Sacerdotalis & Ciuilis, ſublatis viciis, ſe ad meliorem frugem & fidei vnionē comparabit. Sed nimiū hæc multa de Auaris: quę eo maximè à me ſunt deſtinata, ne quis Bauaros è Boiis & Hunis gente Barbara, minimeque germana deriuaret: qua in re mecum facit Bauarorū vernaculus ſermo, in quo nihil Hunicum, ſed Sueuica & Gallica omnia mihi videntur. De Boiorum autem nobilitate & priſca gentis potentia & amplitudine in Gallorum originibus latiùs agendum: ſatis ſit hoc loco Auaris Hunicam maculam ademiſſe, & Boiauaros ſiue Boiauarios, vt Adoni vocātur, ad antiquiſsimā Boiorum & Germanorum gentem retuliſſe. quod ſi Auentinus bene enucleaſſet, clareque Auaros & Hunos diſtinxiſſet, hoc onere me liberaſſet. Habemus itaque, qui Auari ſint, Auarini Ptolemæo, & mendosè, ni fal-

ni fallor, Varini à Plinio dicti. Ceterùm quando Burgundiones, Guttones, & Auarinos, Vandelos facit, ſitque obſtinatiſsima apud plurimos, non plebeios modò, ſed primæ etiam claſsis viros, perſuaſio, Vādelos eoſdem cum Windis ſiue Wendis eſſe hominibus, nihil minùs quàm Teutonis, placuit & hunc errorem eradicare; tametſi priùs è Procopio omnibus Gotis, Gepidis, Vandelis & Veſegotis, eandē linguam docuerim fuiſſe. Qui Vindelos apud Plinium legunt, Vindelicorum ſimilitudine decepti, ij cùm longè à Burgundionibus & Guttonibus aberrarint, nullo modo ſunt audiendi, Ptolemæo & Tacito, & locorum ſitu prorſus reclamante. Si igitur Vindeli nullo modo legendi, ſed Vandali; dicanturque ij Germani eſſe, eos cōplexi, qui vltra Viſtulā habitarent; ſtatim conſequitur, Germanicè eos, non Hunnicè locutos fuiſſe. Nemo dubitat, quin Iornandes Wendos Venetos putarit, propterea quòd loca à Venetis quondam habitata, occuparint; & nomen ſic conſentiat, vt vix propiùs poſsit: cuius in ſententiam Auētinus totus deſcendit, vt interim alios omittamus. Mirum igitur, quî factum ſit plurimorum conſenſu, vt ciuitates Wendicæ vernaculo ſermone nominatæ, ab iis qui Latinè loquūtur, vocētur. At quia hæc maxima videbitur abſurditas; negare ciuitates Wendicas non eſſe Vandalicas, principio tribus verbis exponam, quî ventum ſit in hanc opinionem. Wandelis è patria egreſſis, Wendi gens Sclauica, quæ proxima Alanis & Wandalis incumbebat, eam occupauit; & inde per Viſtulam deſertas à Sueuis & Saxonibus ad meliora profectis terras inuaſit: quam quia è priſcis Vandaliæ locis venerat, Vandalicam nominarunt. Hæc longè lateque omnibus veteris Sueuiæ, Saxoniæ, vicinarumque gentium ſedibus, in ditionem redactis, vix tandem potuit à Germanis expelli. Idem igitur hic error, eademque erroris cauſa; quæ facit, vt Grammatico more Burgundiones, Sequanos, Anglos, Britannos, Britones, Venetos, Polonos, Sarmatas Europæos, & alios aliud vocemus, pro eo atque vetuſtas aliorum ſedes tenere cernuntur. Quia igitur Wendi ex antiquis Vādelorum campis in Teutonum fines irruperunt, ab hominibus non ſatis rerum peritis quicquid occuparunt Vandalia dicebatur. Wendi certè longè alij fuere quàm Wandeli, clariſsimo efficaciſsimoque ſermonis argumento; qui tantum à Teutonico, quantum Græcus à Latino differt; quo hactenus multi in Germania adhuc vtuntur; qui è Wendorum gente reliqui Teutonibus ſeruiunt, quorum pars Caſſubij vocantur. Nec rurſus bene illi ſentiunt, qui Venetos hos propter vocis alluſionem nominarunt: eò quòd priſci illi Veneti, à quibus Venedicus ſinus nominatur, Danici generis fuerint, non Sclauici; æquè & magis etiam

Germanis quàm Vandeli annumerandi. Tacitus de Venedis, Peucinis & Fennis dubitauit: Venedos tamen Germanos eſſe, de moribus collegit; de lingua nulla facta mentione. Nos nono libro ex ipſa Venetorum appellatione docebimus, Cimbrico ſermone vſos fuiſſe, tantum abeſt, vt Wendi ſint putandi, niſi quis Turcos idcirco Græcos, quia Græciam habitant, velit nuncupare. Diligentiùs hæc inculco, ne quis poſterioribus potiùs & barbaris ſcriptoribus, quàm vetuſtis, adhærens, omnes gentium origines commiſceat & perturbet. Quid Wenden ſiue Winden Sclauis ſignificet, ipſis relinquo explicandum: ego quid Venetus Cimbris notet, eo, quo dixi, loco docebo. Nunc de Wandelis. Hi ab ambulando nomen ſumpſerunt, eò profeſſi ſeſe motoriam vitam agere, & in alias regiones tanta ſecuritate impetum facere, vt non hoſtilem incurſionem, ſed ocioſam ambulationem expeditionem ſuam nominarint. Nomen certè Sarmatis, Germaniſque omnibus olim competebat, dum adhuc vagam paſtionem agriculturamque exercebant. Latini Sarmatas, nominis ſignificationem non intelligentes, à Germanis ſic diſtinguebant, vt in plauſtris agentes, Samatas; qui domos haberent, Germanos vocarent: non malè ſanè dicturi, ſi Carmatas, id eſt, plauſtrales ſocios eos nominaſſent. Tacitus Venedos hoc potiſsimùm argumento à Sarmatarum gente excluſos, Germanis vindicauit; quoniam domos, non plauſtra, habitarent: quod idcirco videtur feciſſe, quòd apud vtramque gentem eandem linguam vigere didiciſſet. Nam non eoſdem ſemper agros habere, ſicuti omnes Sarmatis attribuunt; ita à Iulio Cæſare Germanis etiam adſcribitur: ita vt nec ea quidem nota ſatis diſtingui poſsint. Qui Sarmatæ & ſint, & vocentur, libro hunc ſecuturo exponam: hîc Wandelos eos intelligamus, qui vltra Viſtulam primùm vagas ſedes habuerũt; ac deinde propiùs eorum limites contingentes, qui hanc ambulandi licentiam armis ſuis compeſcerent, coacti ſunt priſco ſuo inſtituto ſuperſedere, & ſe intra terminos ſuos continere. Horum illi, qui Gotorum fines carpebant, ac arces contra eorum impetum habitabant, Orientalem Germaniæ limitem, quem Marcomanni tenebant, non parua locorum intercapedine ad Occidentem relinquentes, Burgundi ſiue Burgundiones dicebantur: quibus proxima Auarini & Carini occuparunt. Reliqui, qui ad ſinum Balthicum commorabantur, nomen Vandelorum commune, proprium ſibi fecerunt, maxima ex parte toto illo tractu vltra Viſtulam litoribus occupatis: quæ vbi melioribus intenti, mox deſeruiſſent, Wendi ſibi arripuerunt, ac de Vandelorum ſedibus, ab hominibus originis gentium ignaris,

Vande-

Vandeli cœpere dici: quod nomen ipſis non in illis tantùm locis, ſed tum etiam tributum eſt, cùm tranſmiſſo Viſtula veterem Sueuiam, Teutonariam, Teutoniam, Semnoniam, Pharadyniam, ad Cauchos vſq; maiores in ditionẽ redegiſſent: cùm illic tamẽ nõ amplius Vandeli, ſed Teutones vel Saxones, vel quiduis potiùs quàm Vandeli dicendi fuiſſent, ſi de locis, non de gentis origine, fuiſſent nuncupandi. Meliùs longè Germani ſua lingua Wendos vocãt, adeò vt clarè cernamus erroris cauſam à Grãmaticorum inſcitia pendère: qui dum Latinum Wendorũ vocabulum non inuenirent, Vandelos eos vocarunt. Alij ſatis intelligentes Germanos nõ eſſe, Vandelos quidẽ non dixere; ſed ignari qua lingua Venedi olim vſi fuiſſent, Venetos nominarunt; non minore, vt pòſt dicetur, errore. Helmoldis, ceteroquin doctus & ſatis Latinus, vt ante quadringẽtos annos ſæcula tulerunt, eiuſdẽ criminis videtur inſimulandus; qui Vandalos Sclauos faciens, ſuo tempore Winithos ſiue Winulos dicit appellari: hoc tamen magis quàm ceteri excuſandus, quòd eoſdẽ non Venetos etiam, vt Iornandes fecit, nominarit. Ex eo tamen cõſtat infra Poloniam Vandalos olim habitaſſe, ac eorũ vacuas ſedes à Winithis, quos alij Wendos vocant, pòſt occupatas fuiſſe, quos variis nominibus, ſupremos Boemos, deinde ſecundùm Albis dextram ripam Sorabos, & medio eius curſu Slauos vſque ad Hamburgenſes recenſet. Ab Albi verò ad mare vſque, innumera eſt Slauorum multitudo: quam nihil hîc opus eſt enumerare, cùm nobis de Wandalis, non de Slauis ſit ſermo: quorum vt linguam, ita antiquitates quoque ignoro. Blondus è Plinio rectè animaduerterat, Vandelos genere Germanos eſſe; ſed non bene videtur addidiſſe, nomen iis à flumine Vandalo datũ eſſe, cùm cuiuis Germanorum notius ſit, quàm vt monendũ ab ambulando, quòd Wandelen dicimus, nomenclaturã manaſſe. Vocati autem ſic ſunt, quòd vltimi Germanorum cùm eſſent, non poſſent veteris ſedium quotannis transferendarum conſuetudinis obliuiſci. Pomponius Mela Sarmatiam Viſula terminauit, eos qui in ea habitarent, nullis ſtatis ſedibus habitare dicens. Quos igitur Plinius Germanos ratione linguæ vocauit, eos Mela Sarmatas diceret, fluminibus, non origine populos diſtinguendo. Certè magna Getarum, Sauromatarum, & Germanorum omnium, qui ſermone Germaniæ inferioris vſi ſunt, fuit affinitas; quorum omnium lingua, à Sueuica & Alemannica differebat illa quidẽ, ſed ſic vt vocũ vtrobiq; eædem radices inuenirentur. Non malè igitur Plinius Scythas dicit in vniuerſum vocari, & illos qui vltimi ſunt Germanorum, & illos qui vltimi ſunt Sarmatarum.

Non

Non mirum igitur, Vandelos ab his Germanos, ab illis Sarmatas dici, cùm lingua Scythica omnes vterentur. Habitarunt igitur primùm ad mare Balthicum in Pruſsia, & Curetum, & Samogetarum ditione: à qua ſurſum aſcendentes Gepidis proximi conſedere, Dexippi, quem Iornandes citauit, teſtificatione: vbi Gotos ab Oriente, ab Occidente Marcomannos; à Septentrione Hermundulos, à Meridie Iſtrum habebant. His cùm Wiſmar imperaret genere Haſtingus inter Vandelos nobiliſsimo, Geberich Gotorum Dux bellum intulit adeò ſæuum, vt maxima pars gentis Vandelicæ in prælio, vnà cum Rege fuerit proſtrata. Reliquiæ igitur, auctore Iornande, aduerſus finitimos vlteriùs durare non valentes, à Conſtantino tutum habitandi locum in Pannonia crebris bellis & delectibus exhauſta, petiuerunt: quo obtento, ad quadraginta paulo plus minus annos fruentes, à Stilicone ciue ſuo peruerſiſsimæ ambitionis homine, contra Galliam excitantur, vnà ad prædam Alanis, Sueuis, & Burgundionibus euocatis; non aliam ob cauſam, quàm vt Honorio genero ſuo Imperium extortum ad filium ſuum Eucherium transferret, cuius perfidiæ & ſceleris pòſt pœnas exercitui capite ambo luerunt. Accidit hæc Galliarum deuaſtatio duobus antè annis, quàm Alaricus Romam occuparet, Stiliconis perfida iniuria ad id concitatus: à quo niſi in Alpibus Cocciis ex inſidiis pugna illata iritatus fuiſſet, recta ad Vandalos & eorũ ſocios profectus fuiſſet, vt Gallias & Hiſpanias ab Honorio, quo ex Italia diſcederet datas, ſibi armis vindicaret. Ita vnius perfida & ſcelerata ambitio, Galliam, Italiam, Hiſpaniam & Africam perdidit. Direpta igitur Roma, & deinde Alarico mortuo, & ſub Barentio amne ſepulto, aquis ab alueo priùs auerſis, & mox immiſsis, Ataulphus conſanguineus ſceptrum accipit: qui partim deliberationis ſuæ; quam Oroſius refert, maturitate; partim Placidiæ vxoris filiæ Theodoſij, & ſororis Arcadij & Honorij, qua in vrbis direptione potitus erat, ſuaſu; Italia ſuis legibus relicta, in Galliam profectus, vtpote donatione ſuam, Vandalos inde exegit: quos in Hiſpaniam fugientes Goti ſecuti tantiſper afflixerunt, donec in Aphricam ſedes transferrent: in qua centum ferè annos cùm regnaſſent, à Beliſario ita cęſi extinctiq; ſunt, vt niſi in Vandaloſia & hiſtoriis eorum extarent monumenta, à nemine mortalium cognoſcerentur. Vandali igitur cum Alanis & Sueuis Hiſpaniæ multas partes tenuerunt: è quibus non omnes diſceſsiſſe certum eſt, tum ex hiſtoria, tum è Gotalania & Vandaloſia, in quibus nomina hactenus extant. At mihi ſatis eſt hæc indicaſſe, non quò hiſtoria integra; ſed quò antiquitas & gentis origo cognoſcatur: quod eò fuit mihi diligentiùs

gentiùs faciendum, quòd crebrò apud Gedanenſes, & Lubecanos, & alios eius regionis, tum nobiles, tum mercatores ſupra hac re diſputāti, vix vnquā fides habita ſit, alios Wendos, alios Vandalos fuiſſe: nec ciuitates, quas Wendicas vernaculo more vocamus, vllo modo iuxta Grammaticos Vandalicas eſſe nominandas: eò quòd Vandeli ea loca nunquam habitarint, cùm vltra Viſtulam cogniti, ad ſuperiora ſequētibus Alanis & Burgundionibus cōſcenderint, vbi Sueuis coniuncti Gallicam deuaſtationem Stiliconis ciuis ſui hortatu adornarint. Verùm ne videar nobiliſſimis ciuitatibus, quas in Wendico ſolo Germani condiderunt, hanc veteris memoriæ gloriam inuidere, breuiter Oroſij præconium, qui Vandelos tam honeſtis titulis celebrat, vt gentem eſſe dicat imbellem, auaram, perfidam & doloſam: quam laudem ſi quis ſibi tribui velit, ei liberum eſto, vt mihi iraſcatur, quia Vandelorum nomen ab imperitis Grammaticis profectum, à Germanorum nobilitate & generoſiſsimis ſtemmatis detraxi. Scio equidem & Vandelos Germanos fuiſſe, ſed extimæ notæ, & vltimæ claſsis, & eo nomine vocatos, quo nos validos mendicantes pagatim oberrantes per riſum vocamus. Nulla certè præclara eorum geſta extant; niſi pulcrum ducatur, Wiſimarum auſum fuiſſe Gebericho repugnare, vt ab eo cum exercitu cæderetur; aut hoc magni aliquid ſit, per Gallias prædando vagari, nullo iuſto exercitu obſtante. Quid verò turpius, non Ataulpho tantùm, quem nos Adolfum nunc vocaremus, è Galliis cedere, ſed à Beliſario etiam centum annorum regno depelli, atque id quinque millibus duntaxat hominum, contra tantam multitudinem inſtructo? Sed hæc nihil ad rem: fuerint ſanè, vti credo, Germano nomine non indigni, priuſquam deliciis Hiſpanicis & Africanis emollirentur: hoc tamen mecum fecerit, qui Germanos eos, non Wendos, cenſeo. Quod quò clariùs etiam eluceſcat, propria aliquot Regum nomina addam; in quibus quamuis corruptiſsimis, clara tamen Teutonicę linguæ veſtigia cernuntur. Wiſumar igitur, qui primus enumeratur, apertam habet Germanicæ formationis & originis notam: ſed quia deformata vox eſt, variè poteſt reddi. Nam **Witſtemar** latiſsimæ famæ virum notat: ſed ſi **Wiſſomar** dicas, is erit qui prudens & ſapiens eſt in rumoribus audiendis. Sic **Gomar**, virum bonæ famæ ſignificat, nomen apud nos frequens. Genzericus is qui in Africam ſuos deduxit, Ganzricus dicendus erat; ſed E pro A ſæpe, olim apud Baltici maris accolas in vſum veniſſe deprehendo; vt clarum eſt, dum **Sey** pro **Say**, & **Suedey** pro **Suedày** ſiue **Suetzay** dicitur. Ganzricus igitur omninò diues, vel totus diues erit; votum

apud Germanos ceteraſque gentes vſitatum. Huius filius Hunricus, Humricus potiùs dicendus, id eſt, domorum diues: quia Huis illic vnde profecti erant, domum ſignificabat; vti hactenus apud Britannos eiuſdem olim linguæ homines eſt in vſu. Rex hũc ſecutus Gundamundus nomen habet; quo optatur vt os habeat ad fauorem compoſitum. Cui ſucceſsit Traſmundus Rex, nomine præ ſe ferens, os idoneum ad conſilia danda, De Raets munt: quod alibi in Toriſmundi nomen corruptum legitur, omnibus integritatem, quam ignorant, cæco ductu corrumpentibus. Poſt hunc principatum in Africa ſuſcepit Hildericus, Hildenrick Teutonice vocandus, id eſt, diues fortium generoſorumque virorum, quos Hilden ſiue Helten vocamus. Aliud notat Huldericus, nomen ei dandum cui tanquam principi iuramento ſe obſtrinxerunt. Gelimer à Wilmar corruptum, ſicut Gilhelm à Wilhelm. Huius nominis pagus apud Antwerpiam extat, Wilmardonc vocatus. Eſt autem Wilmar, cupidus famæ: quam hic Rex maximam illam quidem, ſed peſsimam eſt conſecutus; quippe qui per Regis cædem tyrannidem inuaſit; & à Beliſario in triumphum ductus, tandem agnouit ſcelera ſua deteſtanda, publicè alta voce Conſtantinopoli exclamans, Vanitas vanitatum & omnia vanitas, ſi Damaſceno credendum. Num quiſquam adhuc tam impudens ſit, vt obſtinata contra apertam veritatem dementia aſſerere audeat, Vandalos Wendos fuiſſe, cùm videat Reges omnes, qui in Africa imperio potiti ſunt, Germanica non Slauica nomina habuiſſe? Adiungam tamen iis, qui moroſiores ſunt, probationum quoddam, vt ſic dicam, apud mercatores ſuperpondium ex Olympiodoro Ægyptio Thebis nato, homine inter primos curioſo. Is in materia ſua Hiſtorica tradit, Gotos à Vandalis Troulos vocatos fuiſſe; cuius rei appellationis cauſam cùm à Goto quopiam Athenis fortè interrogaſſet (vt erat rerum ab aliis memoriæ non traditarum diligens inquiſitor) reſponſum accepit, nomen illud ex eo inditum fuiſſe, quòd quodam tempore Goti ad eam famem redacti fuiſſent, vt vnam frumenti Trulam aureo à Vandalis emere cogerentur, quæ menſura vix tertiam capit vnius ſextarij. Mirum eſt quàm Goti lubenter exterorum hominum curioſitatem ludere conſueuerint; & non Goti modò, ſed omnes quotquot Cimbricæ nationis fuerunt. Quòd cum Crete cretiſandum Græci monent, id hic Gotus citra fortaſsis eorum admonitionem egregiè videtur præſtitiſſe. Ægyptij nugas ſuas totis plauſtris aliis ſolent venditare, quarum hic particulam ſaltem aliquam Olympiodorus in ſolutum recepit. Quaſi verò Trulla menſuræ genus apud Latinos fuerit, aut ſi fuiſſet, Van-

dali Gotos Romano, non vernaculo ſermone, deriſiſſent! Facile fuit Goto homini linguæ Latinæ ignaro hoc modo illudere; quoniam Trullæ ſignificationem ignoraret. Vide Feſtum, vide Catonem, vide Varronem, & quotquot voles linguæ Latinæ auctores; apud neminem inuenies, Trullæ nomen ad menſuram applicatum. Varro à Trua genere vaſis maioris dictam tradit. Erat autem vas multiplicis vſus, & incertæ tum menſuræ, tum materiæ; adeò vt apud Catonem Sparteę etiam Trullæ commemorentur. Varroni inter alia ad id ſeruiuit, vt ea aqua è culina in lauatrinam traiiceretur. Poëtis ad bibendum fuit in vſu. Hinc Horatius:

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, vappamque profeſtis.

Iuuenalis item:

Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Quo loco agit de eo quod Græci dicunt κοτταβίζειν: quod erat, cùm quis bibiſſet, reliquũ in pauimentũ, vel æneas phialas, cum crepitu quodam effundere, vel ad amores experiendos, vel vt id amicis mortuis daretur: de qua re Athenæus. Quid multis? Trulla nihil minus quàm menſura videtur fuiſſe; & ſi fuiſſet, liquorum potiùs, quàm aridorum fuiſſet. Nos etymõ eius in vocibus Cimbricis, apud Romanos vſitatis, explicabimus longè aliter, & veriùs, quàm Varro potuiſſet. Prætereà quæ cauſa deriſionis in eo magna fuiſſet, quòd inopia aliquando Goti laboraſſent? An non idem & Vandalis tum contigit, cùm neceſſariorum defectu, coacti ſunt Gotorũ impreſſione terram à Conſtantino emendicare, in qua ægram vitam in tuto trahere poſſent? Quid igitur cauſæ, vt Gotos Trulos vocarent? Ea nempe, quam Gotũ puduit Olympiodoro cõfiteri, quem idcirco deluſit. Trulos enim eum notat, qui omni fide caret: quem Latini, quamuis non æquè ſignificanter, perfidum, infidum, fœdifragumque vocant. Nec mirum id contigiſſe, vt à Vandelis conuicio hoc notarentur, cùm Germani Gotis vicini nullis pactis videãtur potuiſſe conſequi, vt ſuis in locis ſecurè degere ſinerentur. Neque enim veriſimile eſt alioqui tot arcibus contra eorũ incurſiones fines ſuos Vandelos munituros fuiſſe, vt pars eorum quæ in earũ cuſtodia perpetuò degebat, Burgundiones inde dicerẽtur. Sed quid opus eſt id docere, cùm ſatis cõſtet inter finitimos nõ diutiùs fidem ſeruari integrá, quàm ea parti potẽtiori vtilis videtur. Vandeli igitur ſedibus ſuis eiecti, à Gotis infinito pluribus, idq; fortaſſe cõtra fœdus cũ ipſis initũ, quando armis

iniuriam acceptam vlciſci nequirent; ſeſe infami illorum nomenclatura ſolabantur; atque ſi quem Gotum viderent, eum Trulos vocabant: quod cùm Olympiodorus fortè Athenis, vbi & Goti, & Vandeli, & Ægyptij, & omnium nationum homines liberalium artium ſtudio vacabant, audiuiſſet; cauſam eius à Goto percontatus eſt; meliùs facturus, ſi à Vandelo eam diſcere laboraſſet. Quis enim gentis ſuæ infame opprobrium & conuicium extero cuipiam vellet explicare? præſertim in clariſsima ſtudiorum Vniuerſitate, atque adeò ipſa Academia, à qua omnes litterariæ ſcholæ nomen ſibi ſumpſerunt, cùm nuſquam conuicia, & faciliùs in quempiam confingantur, & pertinaciùs iactitentur, quàm apud eos, qui in ludo litterario ociantur: quippe apud quos moris etiam ſit, eum qui pallium magiſterij ſumpturus eſt, publicè conuiciis proſcindere & iritare, quem morem ab Athenienſibus acceperunt. Eſt adhuc quiſquam qui Vandelos Wendos fuiſſe, aut eorum lingua locutos eſſe dicet? Interrogentur Wendi, quid Trulos ſignificet; tacebunt, ni fallor, aut aliud, quod nihil ad hanc notionem faciet, reſpondebunt. Percontare verò Germanum, an Trulos velit nominari, an non: mox tibi peſtem imprecatus, te in malam rem, & ad coruos abire iubebit. Plura poſſem ad eandem rem adferre argumenta, ſed hæc ſufficere videntur ad hominem vel peruicaciſsimum de ſententia dimouendum. Vandeli igitur Germani fuerunt: & quamuis quintam eorum partem facerent, pòſt tamen nomen in illis ſolis hæſit, qui vltimi verſus Alanos & Hunos habitarent: quòd illis ambulandi conſuetudo adhuc manere videretur; qua alij iam olim relicta, certas ſibi ſedes tenebant, propriis nominibus diſtincti. Qua verò parte Sarmatiæ Alani morarentur, ex Ptolemæo cognoſcere licet; qui & in Europa, & in Aſia eos inuenit. Magna ſanè gens fuit, & in varias orbis partes diſtributa, prompta apud quemuis facere ſtipendia, perinde atque Huni, atque hoc tempore Germani, nihil penſi habentes apud hoſtes ne, an apud amicos, contra ſuam ne gentem, an contra aliam mererent, dum modò ſalarium numeraretur. Hinc cum Hunis alterius gentis & linguæ hominibus contra Gotos affines & conſanguineos ſuos, & eiuſdem ſermonis participes expeditionem ſuſceperunt. Æquius fuit cum Vandelis vicinis, & eadē lingua vtentibus in Galliam & Hiſpaniam irrumpere, quòd nihil magis homines quàm loquelæ communio conuinciat; nihil magis quàm loquelæ diuerſitas homines ab hominibus alienet. Horum vel pars, vel certè vicini Heruli fuerunt, eodem item modo ad cædes & rapinas, & ad ſuum

etiam

etiam ſanguinem profundendum venales, qui leuitate armorum & celeritate in primis excellebant. Hos Agathius vnà cum Langobardis ſub eodem duce Phaſi opido contra Perſas tenendo incluſit. De horum origine incerta ſunt omnia, aliis ex Irlandia, aliis è Thule, aliis è Rugia, aliis aliunde eos euocantibus. Nomen quamuis parum ad Irlandiam, quaſi Herlandiam dicas, alludat; originem tamen videtur à vitæ inſtituto, non à patria habere. Neque equidem crediderim ex inſulis in Germaniam, ſed contrà è Germania ſiue Sarmatia in inſulas principio fuiſſe ventum. Neſcio ſanè an opinari debeam hos ad vltimum Septentrionis cardinem habitaſſe, atque inde ad Scandiam per Iſthmon tranſiiſſe, & ita ad Thulen tandem & Irlandiam nauigaſſe. Vox Bubonem militarem ſiue communem ſignificat; è quo lubet ſuſpicari, eos per hiemem, cùm in vltimo Norwegiæ termino nullus eſt dies, ad Lunam in vicinos incurriſſe, atque inde fortaſſe nomen ſibi ſumpſiſſe, quòd veluti Bubones noctu graſſarentur. Mihi tamen veriſimilius fit Herulos Alanorum finitimos fuiſſe; & quia hi à Gallis ſibi nomen formaſſent, ipſos æmulatione quadam ab Vlulis & Bubonibus voluiſſe nominari: quaſi horum ſymbolum non minùs ad militarem laudem, quàm Gallinaceorum, pertineret: quod quia minùs credibile prima ſtatim fronte videbitur, breuiter eſt explicandum: Bubonum omne genus, animal rapax eſt, & præ ceteris adeò vigilans, vt ceteris dormientibus prædas agat, hoc ipſo nomine in re militari Gallo gallinaceo præferendum, qui horarum quidem momenta cantu notat, ſed noctu nihil, vel ſibi quærit, vel hoſtibus rapit. Iam ad prœlium vncatis vnguibus, multo quàm ſint calcaria gallinaceorum ſæuioribus, & roſtro item adúnco munitur; & tantam habet magnitudinem, & tantum corporis robur, vt Aquilæ auium principi hac parte nihil cedat. Nec animus deeſt, cùm & ipſe viderim, magnos & feroces canes ab eo abactos, ita vnguibus in carnem impactis, vt redire ad pugnam non auderent. Præterea ingenio eſt ſolertiſſimo: quod cùm noctu in leporibus rapiendis, & id genus minoribus quadrupedibus, vt auium omne genus omittam, apparet; tum maximè eluceſcit, ſi interdiu ab Aquila vel Accipitrum genere impetatur. Tum enim in dorſum ſupinus incumbens vnguibus & roſtro ſic ſe vallat, vt omnē impetum eludat; & ſi cominus ſit pugnandum citra accipitrinum aut aquilinum inuolatum nulli ſe præbet inferiorem. Deinde nullum animal eſt, quod tantum prædarum noctu congerat, dum pullos educat: adeò vt non ſibi ſuiſque ſolùm, ſed venatoribus etiam, qui nidum norunt,

 ſatis

ſatis adferat; qui dum aliam prædam euolat, eam quam priùs depoſuerat, clam ſuffurantur, tantum tamen relinquentes, quantum ad pullos nutriendos ſufficere credunt. Ne verò fœtus ſuos iniuriis exponant, rupes altiſsimas & inuias nidis ſuis eligunt, quò hominibus nullum aditum patêre putantes, ſecuriùs noctu ad prædam euagantur. Sed ingenio & conatui humano nihil inuium; quod non Iſauri tantùm rupicolæ, ſed Alpini quoque Damarum & Ibicum venatores altiſsima & aſperrima ſaxa perrepentes oſtendunt. Quid, rogo, eſt artis militaris, quid roboris, quid ſolertiæ, vel in vigiliis, vel in rapiendo, vel in locis opportunis & temporibus ad ſecuritatem eligendis, quod non ſit in Bubone excellentiſsimum? Ex æmulatione igitur nomen inuenerunt, quò Alanis etiam ſuperiores & præſtantiores ad rem bellicam viderentur: nec id ſolum, ſed quò etiam habitatio eorum Septentrionalis indicaretur, vbi homines quadam anni parte velut Bubones, vel in tenebris, vel ad Lunam ſolent euolare. Rupes profectò Norwegiæ, & harum auium, & accipitrini generis vt maximam, ita præſtantiſsimam copiam habent; in qua facilè hæc naturalis hiſtoriæ pars, ab ipſis poterat cognoſci quotidianis experimentis. Dum igitur communes & publicos Bubones ſe nominarunt, non aliud profitebantur, quàm ſe maximas prædas coacturos, atq; ad id valido corpore, & inſidiis nocturnis, & cautione diurna vſuros: quod ſanè egregiè ab ipſo Septentrione ad mare vſque mediterraneum præſtiterunt. Ex eadem ratione cuidam Herulorum præfecto ſtrennuo viro & ſolerti, contra Perſas pro Romanis ſuos ducenti, nomen fuit Vlilago, quem nos Vleſag vocaremus: quo ſignificantur Bubonis inſidiæ. Periculoſum, me Hercule, hoſtibus nomen, & ſociis amiciſque plenum ſecuritatis, dum quis ſe vocat Vlelagum, & quod ſe vocat id reapſe præſtat. Agathius patriũ vernaculumque ipſius prouerbium refert. Dum Romani hoc præſente conſultarent, eſſétne Onogiris ſtatim oppugnanda, an ſubſidia Perſarum, quæ aduentabant, priùs repellenda & cædenda, ac deinde arx, auxiliorum ſpe deiecta, inuadenda; hic pro ſententia ſua dixit, Apes priùs abigendas, deinde mel ſubtrahẽdum; indicans, Perſas, qui ſuppetias ferebant priùs repellendos, deinde præſidium limitaneum expugnandum. Eo tum prouerbio & ſententia contempta, ingens clades, nec minor ignominia eſt eueſtigiò conſecuta, eò quòd quinquaginta millia Romanorum à tribus millibus Perſarum ingenti ſtrage ſint fuſa, fugataque. Agnoſco hic priſcum gentis Cimbricæ in ſententia dicenda morem; qui erat, vt conciſa & breui oratione magnum.

magnum rerum vtilium pondus colligarent. Si Herulorum igitur Principi Vlelago à Bubonum inſidiis nomen erat; quid vetat dicere, toti genti ab eiſdem fuiſſe appellationem? Nihil igitur mirũ, è Barbaris etiam quoſdam Romanis duces datos fuiſſe, propter conſiliorum animique præſentiam tum in periculis euitandis, tum in hoſtibus inuadendis. Atque in eodem illo exercitu duo eiuſdem nobiſcum linguę homines Romanos equites ductabant, quamuis, vt Agathius dicit, natione barbari eſſent: quorum alter Dabragazas, alter Vſigardus nominabatur. Nos Sappergaſt, aut Sabbergaſt & Huſegart diceremus: quorum prius, agilem hoſpitem ſignificat. Viros enim rerum experientes nomine hoſpitum honoramus, quòd peregrinatos plus putemus vidiſſe, quàm eos qui ſemper domi ſederunt. Poſterius verò eum notat, qui domus eſt cuſtodia. Wart enim quod in gart commutant, cuſtodiam, tuitionemque vocamus; vnde *Garda* Italis & aliis Germaniſantibus remanſit. Ex Herulorum genere & illum Beliſarij armigerum fuiſſe credo, qui Anconæ in hoſtibus à muro propellendis egregiam operam nauans, præſidio ſalutem attulit. Hunc Procopius lib. Goticæ hiſtoriæ ſecundo, Barbarum eſſe dicit, & in Thracia natum; ſed qua gente, non addit: ex nomine tamen coniecturam quis facere poſſit; eò quòd Vlimut nihil aliud ſit, quàm animus Bubonis, nobis Vlenmoet vocãdus. Siue verò Thrax, ſiue Herulus fuerit, parum refert: hoc ſaltem ex eius nomine conſtat, non turpem olim fuiſſe appellationem à Bubone deriuatam: quoniã lingua Thracum & Gotorum eadem ſit, cum Germanica radicitus concordans. Herulos autem Germanicè ſiue Goticè locutos eſſe, cùm propria nomina declarant, tum ſedes Langobardis vicinæ, quos Rodolphus Rex Herulorum vectigales ſibi habebat. Iuſtinianus eiuſdem gentis hominem, nomine Suartum, Regem illis aliquando dedit; cuius nomen nigrum ſignificat, non minus Germanicum, quàm Rodolphi nomen, quod nos integrè Rothulph, vel Rothulf exprimeremus, quo cohortis auxilium ſignificatur: quaſi vnus in adiuuando cohortis inſtar eſſet. Ablauius apud Iornandem auctor eſt, Herulos olim ad paludem Mæotim habitaſſe, atque ſic dictos eſſe, quòd Hele, id eſt, paludes incolerent: quæ nominis ratio e Græcia petita, Scythicis populis non aliter quadrat, quàm ſi Hebræa ad Romanas origines referantur. Paludes autem circa Mæotim latè patent, totam ferè Lituaniam & Moſcouiam munientes: quo fit, vt qui paludoſam illam planiciem ad immenſa terrarum ſpacia extenſa tenerent, ij omnes paludibus Mæoticis adſcriberentur. Hoc ſaltẽ inde colligo,
Heru-

Herulos proximos Alanis ad Septentrionem fuiſſe, ac inde ceterorum ritu, paulatim alios Iſtrum verſus ſedes promouiſſe, alios ad mare Balticum declinaſſe, ac in Scandiam tranſiiſſe, ac inde in Rugiam pòſt colonos miſiſſe: qui numero & viribus aucti, ſurſum ad Danubium ſenſim euadentes, Langobardorum tandem fines attigiſſe, quos vectigales ſibi feciſſe dicuntur. Procopius ſupra Iſtrum eos habitaſſe ſcribit, ac Langobardos iam tum Chriſtianos ſibi ſubiugaſſe: qui cùm tributa pacificè ſoluerent, nec belli occaſionem offerrent, cœpit Herulos longi iam ocij, quod per tres annos durarat, tædere. Quocirca in Rodulfum ducem ſuum fœdis conuiciis inuehi, eum vt effeminatum mollemq́ue criminari: idq́ue tam facere improbè, vt vellet nollet expeditionem aliquam ſuſcipere cogeretur: quæ iuſta de cauſa cùm nulla daretur, placuit Langobardos inuadere contra omne gentium ius, & citra omnem iuris prætextum. Hi igitur per legatos ſæpiùs bellum deprecati, conceſſis etiam, ſi imperarent, vectigalibus grauioribus, cùm nihil proficerent, tandem contra ſuos in aciem eduxerunt, & iuſto Dei oculo rebus ipſorum affulgente, tam exitiali clade impiam & efferam Herulorum gentem ceciderunt, vt maxima & potiſsima exercitus parte ad Orci barathra cum Rege demiſſis, reliqui qui pauci erant, non inde tantùm, ſed è patria etiam fugerent: ac variis erroribus ſurſum deorſum acti, tandem apud Gepidas precario conſederunt; apud quos cùm contumelioſè tractarentur, ab Anaſtaſio habitandi locum impetrarunt: in quo mox inſoleſcentes, & Romanis iniurias inferentes, prœlio maximo & cruentiſsimo ad vnum omnes cecidiſſent, niſi ea conditione vitam rogaſſent, vt vel fœdere Imperatori, vel ſeruitute addicerentur. Hos Iuſtinianus deinde muneribus demulcens, quamuis eò adduxiſſet, vt fidei Chriſtianæ myſteriis initiati, ſocietatem armorum cum Romanis inirent; à priſtinis tamen moribus & vitæ execranda fœditate, nunquam potuit reuocare. Neque enim multo pòſt Haniricum Regem ſuum mactarunt, nulla cauſa adducta alia, quàm quòd dicerent ſe nolle ampliùs vllius imperio ſubeſſe; cùm tamen Regibus tam familiariter vterentur, vt aſsidere illi, vt pari, & iurgia & conuicia in eum euomere impudenter, turpe ſibi minimè putarent. Tanta autem huic vitæ infamiæ accedebat leuitas, vt mox cædis Regiæ pœnitentes, alium quæſiuerint: & quia inter ſe nullum Regij ſanguinis inuenirent, ad alios Herulos, qui in Scandia habitabant, legatos mittunt, Regem ſibi petitum. Procopius in his exponendis, toto cælo aber-

aberrat; ſemel, quia credit Herulos poſt cladem à Langobardis acceptam, tum demum ad Septentrionem tranſiiſſe, cùm antè in eo, quàm ad Iſtrum, habitarint; iterum, quia Scandiam depingens, ſe Thulen deſcribere arbitratur: quod in homine Græco non poſſum ſatis admirari. Suſpicor igitur ab Herulo aliquo deceptum, deriſumque fuiſſe, qui fortè ab eo interrogatus, quò miſiſſent Legatos Regem petitum, reſponderit Thulen; volens dicere Thé Ulen, ſyncoptôs; quo ſignificatur ad Bubonas: eò quòd Heruli Bubones vocarentur. Nihil igitur aliud reſpondit, quàm eos ad Herulorum patriam profectos, vt inde Regem aliquem accerſerent; cuius ſitum, & magnitudinem, & partium nomenclaturas, cùm vlteriùs Procopius interrogaſſet, deſcriptionem Scandiæ accepit, credens ſe Thules hiſtoriam audire. Ita videtur volupe Germanis fuiſſe, ſi Græcorum curioſitatem deriſiſſent; qui mos hactenus in eodem Septentrione ita hæret, vt nulla gens ad eiuſmodi luſus ſit procliuior. Mihi profectò ridere lubuit, cùm hanc impoſturam Heruli animaduerterem: qui cùm ſciret Græcis Thules nomen ſatis cognitum eſſe, ſic reſpondit, vt ſimul & ipſe verum diceret, & Græcus deciperetur. Sed operæprecium eſt Procopium audire, quò dolus hic eluceſcat. Conſtat autem, inquit, Thulen hanc inſulam longè plurimùm vndequaque patentiſsimam eſſe, quippe quam decies ferant maiorem Britannia, à qua longè in Boream eſt remota. Hac ipſa in inſula deſerta pleraque ſunt, & ingentibus vacua ſpaciis loca. Quæ verò frequentiora ædificiis ſunt & hominum cultu, nationes tredecim numero incolunt, affluentiſsima quadam hominum multitudine; Regesque ſingulis nationibus præſunt. Et apud has vniuerſas mirandum, quod fieri contingit: ſiquidem circa extremum ęſtatis tempus, dum in Autumnum hæc ſe circumagit, ad quadrageſimũ plurimum diem, haudquaquam Sol in Occiduum vergit, ſed per omne id tempus ſupra terram exiſtit, & viſitur. Dein non minore quàm ſex menſium interuallo, circa hiemiſque poſtrema, eadem in inſula per dies Sol quadraginta, nuſpiam comparet, ſed perpetua hæc offunditur nocte. Vnde per id temporis, negociorum omnium remiſſio tenet, qui ea in regione ſunt, homines, quandoquidem nullo pacto verſari inter ſe hi mutuò queant. Mihi verò hanc inſulam adeundi, etſi nimium peroptanti, oblata nunquam occaſio eſt, vt mirãda iſta conſpicerem. Hæc ille: quibus ad miraculi magnitudinem extollendam confirmandamque cùm plura adieciſſet, ſubdit Scrichinos partẽ inſulæ tenere: è quo liquet, de Scandia, non de Thule, omnia quæ

 refert,

refert, interpretanda: quod & inde clarius conſtat; quoniam dicat hominum multitudine, præ ceteris omnibus hanc inſulam abundare. Porrò quod de longitudine maximi diei, & contrà de longiſſima nocte recitat, id nec miraculum eſt, nec rectè ab eo deſcriptum. Longiſsimus enim dies non poſt Solſtitium, ſed in ipſo æſtatus vigore conſiſtens, viginti diebus noſtris Cancri principium præcedit, totidem deinde poſt duraturus. Similiter horam longiſsimæ noctis mediam, primùm Capricorni punctum diſcernit; vti quiuis Sphæricæ diſciplinæ peritus nouit: adeò vt fruſtra Procopius & admiratus ſit, quòd de perſpicuis cauſis exiſtat; & optarit illud multis moleſtiis, & longis itineribus videre, quod domi ſuæ vel in globo, vel in circulis Aſtronomicis ad Horizontem rectè applicatis, cernere potuiſſet, citra perditas temporis, laboris, & pecuniarum impenſas: & alioqui quamuis in ipſam illam regionem profectus, coràm quod mirabatur inſpexiſſet; non tamen hac via admiratio fuiſſet imminuta, ſed potiùs aucta; eò quòd cauſam eius quod videret, æquè tum atque anteà ignoraſſet, niſi Sphærica elementa pòſt didiciſſet. Quòd inſulam dixerit, non accuſo; cùm id illi cum priſcis Græcis ſit commune, qui Iſthmum, per quam pedibus aditus patet, ob longinquitatem ignorarunt. Hac igitur in regione, in qua hæc ſit dierum & noctium longitudo, Herulos quoſdam Iuſtiniani adhuc tempore habitaſſe, ac inde Regem ſibi accerſiuiſſe tradit: in eo tamen, vt opinor, falſus; quòd poſt conflictum cum Langobardis exitioſo auſu pugnatum, in eam veniſſe credat, nec antè eo in loco habitaſſe; cùm mihi veriſimile fiat, multo priùs illic cõſediſſe; ſiquidem verum eſt, ab his Rugiam, & inſulam, & eam quæ in Pomerania eſt, conditam fuiſſe. Nomen Bubonibus auctoribus bene conuenit, eò quòd ij, dum defendere ſeſe ab hoſtium impetu volunt, ſupini in dorſum decumbant, quod nos Rugghen dicimus; & ad homines translatum, præſidium defenſionemque ſignificat. Rugia ergo inſula dorſum ipſis erat aduerſus maritimam & terreſtrem incurſionem. Rugium verò continentis opidum, à Ptolemæo ad Vidri, quem nunc Wiper vocăt, oſtia poſitum, pedeſtrem, equeſtremq; arcebat. Extat hactenus Rugenwold, nomine ſuo apertè declarans, Rugorum hîc olim ſedes fuiſſe. Nec Rugia inſula alio nomine hodie vocatur; non magna illa quidem, ſed inſignis, à Sundo Barthiæ opido, freto non magno diſiuncta; quod ipſi Sundo nomen dedit: quoniam Sunt quoduis fretum Germanicè ſignet. Herulos igitur olim è Scandia egreſſos hæc loca occupaſſe, ac muniiſſe credo;

credo; quò in piraticis & terreſtribus excurſionibus, ſi à potentioribus inuaderentur, haberent quo ſe in tutum referrent; quod nos Vuggchen vocamus, à Bubonibus & Vlulis exemplo & nomine deducto. Hi pòſt ſurſum in Sarmatiam contenderunt, ſedibus ad Carpathios ſaltus, quos Goti reliquerant, occupatis; non procul à Stiris, quos Sciros alij vocant; à Danis fortaſſe, vt Iornandes annotauit, expulſi; quo loco à Langobardis cæſi, fugatique Iſtrum tranſierunt; & duce Hodwacro, quem alij Odoacrum, alij Ottocharum corruptè nominarunt, Auguſtulo deiecto, Italiam occuparunt: vbi à Gotis vel ſubacti ſunt, vel pulſi, Hodwakero per Theodoricum in conuiuio contra fœdera, & ſacrum hoſpitij conuiuijque ius occiſo. Inde ad Iſtrum reuerſi, varia fortuna vſi, à Gepidis admiſſi vixerunt; donec ab Anaſtaſio in meliorem liberioremque vitæ ſtatum aſſererentur. Pòſt Iuſtiniano in variis bellis ſeruierunt, Romanis fœdere & ſtipendiis addicti. Procopius hos omnium hominum ſceleſtiſſimos, finitimis moleſtiſſimos vexatores, erga Duces ſuos impudentes; in Venerem etiam præpoſteram & belluinā ſpurciſſimos, denique omnium perditiſſimos, & vt peſsimos peſsimè perdendos. Bene profectò irriſionem illam qua ab Herulo in Thule deſcribenda deceptus fuit, compenſauit; quamuis deceptum ſeſe eſſe neſciret. Mirabilis eſt confuſio Diaconi, Iornandis, & Procopij in horum tranſmigratione: quod inde factum credo, quòd cùm ſemel à Danis pulſi ſunt, per Sarmatiam diu ſint vagati, ac modò ad has, modò ad illas partes conſederint. Eſt autem Hodtwaker, caput in vigilijs, ſiue vigil capitaneus: vt hoc nomen pro Latino apud vulgus receptum retineamus. Heruli igitur in Liuonia olim & Nouogardia habitarunt: vnde vel ab Alanis & Hunnis pulſi, in Bodniam & Scandiam reliquam tranſierunt. Hinc Rugiam & Rugilandiam condiderunt: vnde à Danis pulſi, Sarmatiam ingreſsi, Langobardos vectigales fecêre, atque pòſt, quæ modò indicaui, & in alios perpetrarunt, & ab aliis ſunt perpeſsi, donec à Romanis ad Gotos deſciſcerent, & tandem venirent in obliuionem. An verò Sciri, qui vnà militarunt, Stiri & Tauriſci fuerint, an Sceiri dicti ſint, quaſi Sceirey, id eſt forfices, nihil ſtatuere poſſum. Forfices ſanè vernaculo noſtro ſermone, ad eos accommodamus, qui veluti forfices omnia tondent: ita vt vel hac cauſa Sceiri dici potuerint, vel quòd ad Norwegici litoris rupes habitarint, quæ Scerey hactenus vocamus; quàmquam priùs magis arrideat.

Bene itaque Herulis Sciri fuerunt confœderati, peſſimis nimirum peſsimi. Irlandos autem Herulos eſſe, quamuis Lazius id putet, lingua prorſus negat, quæ Irlandis nihil minus eſt quàm Germanica, quamuis velocitate & veſtitu fortaſſe conſentiant. Nec de Thule diſputandum; cùm, ſi in ea vixerint, neceſſe ſit è Norwegia vel Rugia eò nauigaſſe; & Thule Procopij fictitia ſit, propter homonymiam: cùm Thuſen Germanicè, Bubones cum articulo intelligantur, & Græcè inſula ſignificetur, quàm Scandia, in qua Scrichfini ſunt, vigecuplo minor. Turſilingi, qui & ipſi Herulorum coloni vel ſocij fuerunt, non malè mihi videntur ad eandem militiam adſciti; eò quòd nomine ſuo profiteantur, ſe omnia in vnum coacta ſecum auferre: quod Torſen ſiue Turſen dicimus, è quo Turſeling eſt eiuſmodi prædæ gerulus. Hiſtoriam hîc non ſcribimus, ſed eatenus attingimus, quatenus ad antiquas gentium origines peruestigandas ſatis eſſe iudicamus: in quibus ſi ſingulorum errores nominatim indicaremus, nullus finis inueniretur; nec minor prolixitas exiſteret, ſi quæ bene recteque ab aliis ſcripta ſunt, à me repeterentur. Satis igitur ſit, in his gentibus Cimbricam originem inueniſſe; quas idcirco Gotis adſcripſerunt, quia priùs in antiquis Getarum regionibus, quàm Iſtrum tranſirent, vel vagati eſſent, vel conſediſſent: tum etiam, quia omnes eadem lingua vterentur. Heruli igitur Bubones ſe aut publicos, aut militares nominarunt, ad æmulationem, vt opinor, Alanorum, quos à Septentrione premebant. Quod autem Danos & Alanos generatim in hoſtium numero haberent, ex eo coniicere licet, quòd Regi, quem occidiſſe dicuntur, Hanericus nomen fuit: quo ſignificatur is, qui Gallorum gallinaceorum diues eſt. quod cùm Regio puero imponeretur, vota concepta videntur, vt multos Alanos redigeret in ſeruitutem; ſicut Hathanericus Gotorum Rex dictus eſt, diues eorum qui Danos ſiue Alanos odiſſent. Lazius procul à vero receſsit, dum Treuiros & Herulos affectare dixit, vt Germani viderentur; cùm Taciti locus non Herulos, ſed Neruios habere debeat, niſi bis per omnia diſsidentia coniungamus: quod fieret, ſi Treuiris citra Rhenum habitantibus, & Herulis ad Sueuicum litus remotis, eandem Germaniſmi affectationem tribueremus, quo nihil poſſet eſſe ineptius; cùm Heruli Germanorum ferè omnium longiſsimè à Gallis diſtarent, nihil vt periculi eſſet, quò Gallis connumerarentur. Quid enim Sueuico mari, ad quod Rugi Herulorum, vt equidem exiſtimo, colonia habitabāt, cùm Treuiris, qui in Belgica Gallia tam olim conſederant, vt Galli ne an Germani eſſent, dubitaretur? Sidonius

nius Apollinaris Arcticæ plagæ, & eius Oceano valde vicinos fecit, ad hunc modum canens:

Hic glaucis Herulus genis vagatur,
Imos Oceani colens receſſus,
Algoſo prope concolor profundo.

Quæ Lazius ad Hibernicum mare obtorto collo trahens, putat Herulos in Belgicam tranſgreſſos, Germanicam ſibi originem arrogare voluiſſe; ac in eo tam lubenter acquieſcit, vt Thulen, quam Procopius deſcribit, Irlandiam eſſe tradat, multis variiſque modis impingens: cùm Procopius Thulen decuplo faciat Britannia maiorem, atque in ea Scricfinos ponat, ac diem quadraginta dierum naturalium noſtratium eſſe dicat; quæ quàm Hiberniæ conueniant, ipſe maiore animaduerſione expendat. Nec in eo verior eſt, dum Herulorum linguam, neſcio quam, vel Sclauicam, vel alio genere barbaram, pro Germanica ſupponat; quam eos dicat in vſum vocaſſe, dum apud Romanos militarent. In ea orationem Dominicam à Werulis Wendorum quadam, aut Obotritorum, aut Viltarum gente petitam, recitat; in qua nihil eſt quod ad Teutonicam puritatem ſpectet. Qui Weruli ſint, qui ignota illa noſtratibus lingua vtuntur, mea non refert: vnum hoc ſcio, Herulos Cimbrica loquela vſos eſſe, non minùs quàm Langobardos, Gepidas aut Gotos; quorum vocabula Allemani plerumque vel non intelligunt, vel corrumpunt: ſed ea particulatim perſequi nec opus eſt, nec quicquam habet vtilitatis; propterea quòd ex iis, quæ hactenus à me ſunt commemorata, cuiuis liquere poſsit, omnibus his de quibus egi Teutonicam linguam, & eandem Thracibus quoque fuiſſe communem; quò hæc mea antiquitatis Cimbricæ tractatio præcipuè refertur. Si enim ex Strabone conſtet, eodem ſermone & Getas, & Thraces vſos fuiſſe, ac Herodotus Getas alioſque finitimos Thracum amplitudine comprehẽdat, eorum gentem ſecundum Indos omnium maximam pronuncians, quam ad ignotos vſque Septentrionis terminos extendit: conſequens eſt, vt totus ille terrarum tractus, qui vltra Iſtrum in Europa latiſſimè patet, vnius fuerit ſermonis, atque eius quidem Thracij ſiue Gotici, quem eundem cum noſtrati fuiſſe monſtraui. Reliquum igitur eſt, vt Orpheus Thrax Theologiæ & Poëſeos apud Græcos princeps, & primus inuentor, vernaculam linguam eandem cum Cimbrica noſtra habuerit, & ex ea hauſerit omnia illa myſteria, quæ Græci Philoſophi & Poëtæ vno conſenſu Orphica vocarunt. Quicquid ergo in iis obſcurum eſt, & ex ignoto Græcis hominibus primordio deductum, id

omne ad loquelam noſtram referendum eſt, & examinandum. Quocirca admirari ceſſent ij, quibus ridiculum & abſurdum viſum eſſe non dubito, ſi quando priſca Græcorum vocabula ad veras linguæ noſtræ rationes vel antè ſum interpretatus, vel poſthac etiam interpretabor, ſciantque id me facere & Strabonis, & Herodoti & omnium denique Græcorum auctoritate, qui citra omnem controuerſiam Orpheum Thracem fuiſſe confitentur. Nec dubium eſt, quin omnis veræ philoſophiæ à Græcis cognitæ perfectio, apud Thracas habuerit exordium, ac inde Orpheo, Thamyra, Strymone, Abari, Ariſteo, aliiſque, quorum memoria non extat, doctoribus, ad Græcos ſerò peruenerit. Apud quos enim veram ſapientiam potiùs quæras, quàm apud eos, apud quos animorum immortalitas ſemper fuit indubitata.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

IOAN. GOROPII BECANI

AMAZONICA.

LIBER VIII.

QVANTO MAGIS MAGISQVE Cimmeriorum colonos euoluo, tanto plus mihi video nobiliſsimarum gentium occurrere; quarum ſingulæ integra ſibi volumina poſtularét, ſi pro dignitate & magnitudine rerum præclarè geſtarum, libri eis eſſent emetiendi. Quocirca, quia infiniti laboris eſſet, ſingulas nationes Cimbricas latè perſequi, adductis iis omnibus, quæ vel apud Poëtas, vel Hiſtoriographos prodita ſunt; ſatius mihi viſum eſt, aliquot coloniis, iiſque nobiliſsimis obiter explicatis, ad eos procedere, qui gentile nomen ab omni ferè æuo cuſtodierunt: quamuis nonnunquam ab aliquo vel euentu, vel propoſito, aliud quoque ſibi nuncuparint, quo pro tempore aut priuilegio à cognatis ſuis diſtinguerétur. Cùm itaque variæ commigrationum occaſiones hominibus offerantur, tum illa non eſt in poſtremis, quæ de vicinorum moleſtiis & incurſionibus arripi conſueuit. Eſt apud Herodotum videre, vnos ſolos Hyperboreos, de quibus pòſt agemus, inter Scythas quietè vixiſſe; duabus, vt nos ſupputamus, maximè de cauſis, vna quidem, quòd ipſi præ inſigni & ſingulari regionis ſuæ felicitate facilè ceteros, quos nouiſſent, contemnerent, nec tanti facerent, vt operæ crederent precium, aliorum ſedes vel inuadere, vel occupare; altera, quòd nec ipſi ab aliis facilè poſſent moleſtari, tum magno locorum interuallo, & immenſis terrarum ſpaciis, tum virtute ſua & hominum multitudine, & itinerum aſperitate ab incurſibus tuti. Sed hæc quies non diutiùs apud eos durauit, quàm mos patrius, & maiorum inſtituta, & purus ſincerusque Scythiſmus vigerent: pòſt cùm abundantia rerum & diuturnum ocium, peſsimi fortitudinis cuſtodes, paulatim animos emolliiſſent, cœperunt & ipſi perinde atque ceteri, violentiæ exponi, ac tandem eò delabi, vt & linguam priſcam, & ſacros parentum primorum ritus, & ipſam illam beatam regionem ita amiſerint, vt vix reliquias nunc aliquas reſtare videamus. Porrò reliqui Scythæ, ſic videlicet viciniæ inter ſe iura

cuſtodiuerũt, vt Arimaſpi Iſſedonas, Iſſedones Scythas, per excellentiã ſic vocatos; Scythæ Cimmerios, auitis ſedibus frequẽter exturbarint. Hac igitur de cauſa Cimmerij, quibus perpetuum hoc nomen manſit, aliò atque aliò fortaſſe commigrarunt, ſi Herodoti auctoritate ſtandum: cui ego aliam multò potiorem adiiciendam cenſeo, Cimmerios nimirum propterea longè lateque per orbem vniuerſum vagatos, quò rudes hominum animos, in veræ diſciplinæ obliuionem collapſos, erigerent; ac ad priſcum Scythiſmum reuocarent. Sed de hac re latiùs & oportuniùs tum ſcribemus, cùm nobiliſsimam Francorum antiquitatem, à nemine hactenus mortalium animaduerſam, non è fabulis, aut equo Troiano; ſed è veris ſuis principiis educemus, ſi modò Deus vitam, & litterati ocij ſumptus dignabitur elargiri. Hoc loco ſtatui eorum archæologiam diſcutere, qui Cimmeriorum nomen perpetuò in commigrationibus conſeruarunt, ſiue hanc, ſiue illam habuerint mutandi domicilij occaſionem, quò tandem ad eos veniatur, qui vnà cum Teuthonis ad hanc Scaldis ripam Atuaticum condiderunt. Quò verò hîc antiquiſsima quæque priùs dicantur, quàm ad recentiora deſcendatur, Cimmeriis & Amazonibus hunc librum dedicabo, ab ipſo vetuſtiſsimo hiſtoriæ ſcriptore exorſurus. Herodotus in Clio Crœſum antiquiſsimum eorum facit, qui Græcos vectigales ſibi reddidere. Quamuis enim Cimmerij Ioniã antè inuaſiſſent, vrbes tamẽ minimè ditionis ſuæ fecère; ſed agros incurſione depopulati, cum præda domum reuerterunt. Id verò circa Homeri ætatem accidiſſe, Strabo tradit; an paulò antè, an pòſt, incertum relinquẽs. Euſtathius in Homeri Necyomantiam ſcribens, teſtem denunciat; cuius ſi Latinè vertantur, hæc ſunt verba. Vera autem, inquit, narratio ſic habet, vt Cimmerios Scythicam gentem eſſe tradat, pecore paſcendo ſub ipſa cælesti Vrſa victitantem. Cuius ſacra quædam pars, quos Treres vocatos fuiſſe aiunt, feratur quondam, vel paulò ante Homerum, vel ipſius etiam ætate, è Boſphoro Cimmerio bonam Aſiæ partem præcipiti, & procelloſo impetu incurſaſſe, atque eò Sardeis cepiſſe, nec non maximam Magnetum partem ad Mæandrum habitantium, deleuiſſe. Inuaſiſſe etiam Paphlagonas atque Phrygas; qua de cauſa Midas dicatur, non aliter atque multò pòſt Themiſtocles, ſanguine taurino epoto, mortem ſibi conſciuiſſe. Hæc ille. Quando verò Homerus vixerit, cùm inter ſcriptores minimè conſtet, non multum adiuuor hac temporum notatione, quæ ignotum per ignotius explicare mihi videtur, contrà atque docendi ratio poſtularet. Nec Herodotus item quicquam certi tradit, cùm hanc Cimmeriorum incurſionem ante Crœſum quidem

conti-

contigiſſe ait; quanto verò tempore priùs contigerit, non addit. Nos ergo Euſebium ſequemur, qui hanc Aſię depopulationem quingentis annis Crœſo facit antiquiorem, hoc ſuo calculo illorum opinionem confirmans, qui eam circa Homeri tempora contigiſſe produnt, quando & Midas, præ metu & pudore, ſe poculo ſuo exanimauit; non ille quidem Bacchi hoſpes, de quo pòſt dicemus, ſed Gordij filius, longè primo illo poſterior ætate. Latrocinantium porrò more totam Ioniam percurſam ab iis fuiſſe, Plutarchus quoque in iis, quæ de virtute & fortuna Alexandri ſcripſit, indicauit, Hannibalem eodem modo Italiam vaſtaſſe dicens; ſed pro Cimmeriis Treras poſuit; quos eoſdem cum Cimmeriis fuiſſe Euſtathianus ille, quem modò aduocaui, teſtis affirmat. Adſtipulatur his Strabo; qui libro decimo quarto memorat, Magnetas quondam funditus fuiſſe deletos à Treribus gente Cimmerica, quæ longo tempore ſecundis rebus vſa ſit. Sed de Treribus mox. Multo igitur anteà Cimmerij à Mæotide ad Thraciam vſque dominabantur, quàm Ionicam vaſtationem perpetrarent. Poſſet tamen in eam quis venire ſuſpicionem, non ſemel impetum ex Europa in Aſiam feciſſe, atque illam, cuius Euſebius meminit, antiquiorem eſſe hac, qua Magneſij ſunt exciſi. Callinus enim eorum meminit in bello contra Epheſios geſto, quaſi tum adhuc rebus proſperis fruerentur, & res gererent non citra laudem militarem. Apparet ergo hanc ipſorum cladem Callino eſſe poſterioré, Archilochus tamen calamitatem eorum in prouerbium videtur adduxiſſe, dum magna mala, Magnetum mala nominauit. Et ſi Callino crederemus, Sardes priùs occupaſſe dicerētur, quàm Magneſiam euerterēt; cuius Strabo verſum de Sardibus captis canentis, adduxit.

Νῦν δ' ἐπὶ Κιμμερίων στρατὸς ἔρχεται ὀμβριμοεργῶν. *id eſt,*
Et nunc Cimber adeſt, acies rerum impete pollens.

Priùs igitur multo Sardeis ceperunt, videlicet ante Callini hoc poëma, in quo hic verſiculus inuenitur. Magnetes verò Callini adhuc ætate florentes, ante Archilochi mortem penitus ſunt euerſi, à quibus Magneſia mala cœpere dici, pro horrendis & extremis. Verùm hæc omnia, quæ vel Sardes, vel Magneſia eſt perpeſſa, multo ſunt inferiora iis, ob quæ apud Ionas, tempore Homeri, ſummo odio fuerunt. Si enim verum eſt, quod Euſtathius ad Necyomantiam prodidit, Cimmerios à Poetis, & principe eorum Homero, perpetuis tenebris condemnatos eſſe, propter hoſtilitatem & grauiſsimas clades, quas Ionibus intulerunt; neceſſe eſt fateri, ante Homeri ætatem, Ioniam eos depopulatos fuiſſe.

Nec videri debet mala, hæc Euſtathij, & eorum, è quibus hauſit, coniectura: quòd nihil miri ſit, ſi eos, à quibus ſæpè multumque vexati fuiſſent, Ionici Poëtæ ad inferos relegarent; quoniam commune ſit, non Poetarum modò, ſed aliorum etiam hominum iniurias, quas vi & armis non poſſunt, verbis & conuiciis vlciſci; vindicandi quodam modo non Ionibus tantùm, qui vt Aſiatici verboſiores ſunt; ſed Atticis etiam, & inter eos maximè Tragœdis vſitato. Nam Minoëm optimum & laudatiſsimum Regem, & talem legiſlatorem, vt nouem annis Iouis auditor fuiſſe dicatur, iniuſtiſsimè de crudelitate, & aliis, neſcio quibus, ſic traduxerunt, vt ruditatis & agreſtis ingenij famam, Platonis teſtificatione, ei ſuſcitarint. Quamobrem Socrates prudenter admodum monet, Poëtas offendi non debere ab eo, cui fama ſua curæ ſit; propterea quòd plurimum virium habeant, vel ad laudandum, vel ad vituperandum. Hoc Anytus & Melitus, vt à Socrate fortaſſe didicerant, ita in præceptorem retorſerunt, empta Comœdia pluſquam Tragica, ab Ariſtophane doctiſsimo nebulone, qua optimum virum & hominem diuinum ſtolido vulgo deridendum, & tandem iniquiſsimis ſuffragiis condemnandum propinarent. Si igitur diuiniſsimi iſti viri, & nunquam ſatis laudandi, nullum amuletum ad Poëtarum calumnias propulſandas inuenerunt; quid ſperandum fuit Cimmeriis hominibus, vt Græcis appellare placuit, Barbaris; qui Ioniam non laceſsiuerunt tantùm ſemel, ſed crebris incurſibus ferè vaſtarunt? Et quam tandem regionem? eam nempe, in qua natus eſſet Homerus, pater atque princeps Poëtarum. Non igitur aqua & igni, quod fieri ſolet, Cimmeriis interdixerunt, ſed ipſo Sole vitæ datore priuarunt. Verùm, vt hæc cauſa veriſimilis eſt, & plurimis argumentum ad ſcribendum ſuppeditauit, ita credo tenebras aliò eſſe referendas. Vt vt eſt, illud ſaltem lucri accepimus ex ipſis parentum noſtrorum hoſtibus, vt eorum ſiue ſeriò ſcriptis, ſiue conuiciis nomen Cimmeriorum à tenebris ſit vindicatum: quod dubio procul latuiſſet, niſi Latinorum, & præcipuè Græcorum libris fuiſſet celebratum. Quemadmodum enim apud Græcos doctiſsimi duo viri, Pythagoras & Socrates, vt de ceteris innumeris taceam, non fuere ſcribendi, ſed docendi viua voce ſtudioſi: ita Cimbri quoque videntur exiſtimaſſe; res maiorum geſtas, non ſcriptis, ſed filiis et nepotibus tradendas eſſe; atque ita per manus ad poſtera ſecula tranſmittendas. Non dubito tamen, quin primi illi Cimmerij multo ſuperiores Homeri ætate, ſicut linguam cultiſsimam, et ſummo artificio compoſitam, habuerunt; ita ſcribendi quoque vſum inuenerint elegantiſsimum: ſed quia litterarum figuræ variæ apud varias gentes ſunt, omnes

nes tamen ſimilitudine quadam inter ſe confines; veriſimile eſt primos characteres aliquos fuiſſe; & eos quidem penes ipſos illos, qui linguam quoque primam retinuerunt. Verùm in hac quæſtione non eſt laborandum, eò quòd quiuis ſibi nouas litterarum figuras fingere queat, quibus voces notentur. Si Ioſepho credimus, tempore Homeri, vixdum apud Græcos ſcribendi ratio fuit vſitata: à quo Ælianus non longè recedit, qui tradit, Homerum Iliada & Odyſſeam non ſcripſiſſe, verùm cantiunculas quaſdam reliquiſſe, quas alij poſtea in libros digeſſerint. Sed alibi fortaſſe de litterarum inuentione latiùs: hoc loco ſatis eſt intelligere; maiores noſtros hoſtium teſtimoniis, quàm ſuis, clariores eſſe. Iones igitur, qui Cimmerios ad tenebras relegarunt, antiquiſſimam hanc celebrant expeditionem, qua Treres Ioniam inuaſerunt. Sed quia Treres in Thracia habitarunt, & gens Cimmerica fuit; neceſſe erit fateri, multo ante hanc Ioniæ depopulationem, Cimmerios Thraciæ illam partem occupaſſe, è qua in Ioniam irruerunt. Vt igitur paulatim à mari Caſpio ad Pontum & Mæotim, ita à Mæotide pedetentim ſecundum litora ad Thraciam vſque peruenerunt, inuictis armis omnia perdomantes. Hîc igitur victoria non exigua potiti, trophæi loco coloniam reliquerunt, cui nomen è re nata poſuère. Ter eerey enim, idem eſt atque ſi dicas Latinè, ad honorem & decus. Syncoptôs igitur Treerey dicti ſunt Cimmerij illi, qui honoris cauſa & trophæi loco Thraciam habitare cœperunt: quod neceſſe eſt, multo antè contigiſſe, quàm vel Sardes, vel Magnetas euerterent. Neque enim veriſimile ſit ab ipſo ſtatim coloniæ exordio tantum virium habuiſſe, vt mox Aſiam vaſtarent. Multo tempore opus eſt, ad tantam potentiam colligendam, quantam eſſe oportebat, ad tot regna ſuperanda. Ex hoc igitur coniicere licet, quot ſeculis Threres ante Homeri ætatem conditi fuerint in Thracum regione: deinde quanto priùs ad Cherroneſum Tauricam peruenerint; atque etiam quàm immenſo interuallo antea ad Mæotim & partes vicinas commigrarint. Non eſt igitur ab Ionica expeditione antiquitas gentis apud Græcos computanda, ſed ab ea retrò ad innumeras ætates adſcendendum, quò principia prima repetantur, quamuis non ſint certis temporum interuallis apud eos diſtincta. Totum certè illum tractum, quem pòſt Getæ tenuerunt, priùs Cimmerij occuparunt, atque inde in Thraciam, & Græciam, & Germaniam excurrerunt, atque id tantiſper iterarunt, dum tota illa regio prioribus colonis exhauſta, locum Getis daret. Euſebius, incurſum Cimmeriorum in Aſiam factum fuiſſe, prodit, centum paulo plus minus annis à Troiæ excidio: ſed eodem loco aliud addit, dignum accu-

ratiore conſideratione. Nam impreſſionem hanc, quam alij Treribus ſiue Cimmeriis tribuunt, hic Amazonibus pariter & Cimmeriis adſcribit. Paucis ſanè verbis magnum nobis campum aperuit dubitationum, quas diſſoluere & expedire perarduum videtur. Sicut enim antiquitas Cimmeriorum, propter Ogygiam vetuſtatem, apud omnes veteres multa caligine ſepta, & propè ſepulta iacet; ita Amazonum frequens quidem mentio, ſed nō obſcura modò, verùm talis etiam, vt à pleriſque fabuloſa habeatur. Quid igitur hoc eſt, optime Euſebi, quod nobis de antiquitatum theſauris eruiſti? An credis fortiſsimas feminas Cimmerios in ſocietatem belli aduocaſſe? an contra hos illarum opem imploraſſe? Parui tamen refert, vtrum horum aſſeratur; ſed illud admirabile, feminas ſe viris coniunxiſſe, præſertim in longinqua expeditione. Cùm legiſſem apud Arrianum, Cimmerios aconitum vltra Sangarium comediſſe, è tabo viperarum è Cerberi capite natarum, venenatum effectum, cùm anteà innoxium fuiſſet; nec aditum viderem, qua occaſione id accidiſſet, Homerus mihi ſcrupulum exemit; non exempturus, niſi cum hac Euſebij commemoratione eum contuliſſem. Cùm enim hanc poſt Troianum excidium ſocietatem inter Cimmerios & Amazonas fuiſſe conſidero, facilè mihi perſuadeo, anteà quoque ſociis armis vſos fuiſſe. Tum igitur credo, aconitum ab eis comeſtum fuiſſe, vti Græci fabulantur, cùm Amazonibus ad Sangarium contra Otreum & Mygdonem caſtra metatis ſuccurrere niterentur. Nec Euſebius ſolus effecit, vt ita ſuſpicarer, ſed Trogus quoque Pompeius hanc opinionem meam confirmauit, qui Amazonibus Græciam inuadentibus, Scythas quoſdam auxilio fuiſſe dicit. Qui verò Scytharum illi fuerint, ex Diodoro Siculo collegi, qui auctor eſt, Amazonas à Boſphoro Cimmerio per Thraciam veniſſe in Græciam, qui tractus haud dubiè totus fuit ea tempeſtate Cimmeriorum. Credendum igitur Cimmerios vnà in Græciam profectos, atque hos eos eſſe Scythas, quos Amazonum auxiliares Pompeius fecit. Diligenter igitur examinandum, an fuerint omninò vllæ Amazones; &, ſi fuerint, quales fuerint, & quibus parentibus oriundæ; & quæ tandem ipſis cum Cimmeriis ſocietas interceſſerit. Fortaſſis enim aliud longè reperiemus, quàm hactenus quiſquam ſit ſuſpicatus. Incipiam itaque à Strabone, qui Theophanem adducit auctorem, Albaniæ & vicinarum regionum, de militia, in qua cum Pompeio fuit aduerſus Mythridatem, gnarum. Eum ait inter Albanos & Amazonas, Gelas & Legas Scythas collocare, à quibus Amazones Mermandali fluuio diſtinguantur. Ab aliis, & inter hos à Metrodoro

Scepſio,

Scepſio, & Hypſicrate, locorum, vt vult, non imperitis, proximas poni Gargarenſibus, Septentrionem verſus, ſub montibus Caucaſiis, Cerauniis vocatis. Has duobus vernis menſibus in eo mõte, qui medius eſt, Gargarenſibus prolis cauſa cõmiſceri, atq; femellas quidem ſtudioſè à matribus educari, maſculos verò ad patres remitti. Mammas dexteras ad vſum iaculandi promptiorẽ, ab ineunte ætate exuri. His tandem Strabo ſubiungit hæc, quæ nos ad hunc modum Latina fecimus. Peculiare verò, inquit, quiddam eſt, quod huic de Amazonibus ſermoni accidit. Alię enim narrationes, id quod fabuloſum eſt, ab eo quod hiſtoricum eſt, diſtinctum habent. Priſca enim, & falſa & monſtroſa, fabulæ vocantur; at hiſtoria verum poſtulat, ſiue id antiquum ſit, ſiue nouum: & quod monſtri ſimile eſt, id vel non habet, vel in ea rarum eſt. Porrò de Amazonibus eadem & nunc narrantur, & olim narrabantur: ſed quæ & monſtroſa ſint, & procul à fide remota. Quis enim credat feminarum vel exercitum, vel ciuitatem, vel omnino gentem vllam, citra viros vnquam conſtare potuiſſe; & non conſtare ſolùm, ſed terras etiam alienas inuaſiſſe; & non finitima modò in poteſtatem redegiſſe, vt ad eam quæ nunc Ionia eſt, proceſſerint, ſed exercitum etiam claſſe traieciſſe in ipſam vſque Atticam? Eſt enim hoc tale, ac ſi quis dicat, viros, qui tum erant, feminas fuiſſe: feminas verò tum temporis virile robur habuiſſe. Verùm enimuerò eadem etiam nunc de ipſis prædicantur. Auget verò ſingularia hæc, quæ de ipſis narrantur, & quaſi ſuſtentat; quòd antiqua magis quàm præſentia credantur: tum etiam illud robur addit, quòd vrbes ab eis conditæ, & nomina vrbibus indita ferantur; vt Epheſus, Smyrna, Cuma, Myrina, Paphus, aliaque earum monumenta. Iam Themiſcyram, & eos, qui ad Thermodonta ſunt, campos, atque iis imminentes montes, Amazonum nomine ad vnum omnes appellant, & inde expulſas eſſe dicunt. Verùm vbi nunc ſint, & à paucis, & citra certam demonſtrationem traditur. Quemadmodum & illud de Thaleſtria, quam Amazonum reginam fuiſſe, & in Hircania Alexandro commixtam, prolisq; cauſa cõgreſſam, aiunt. Neq; enim hoc omnibus in confeſſo eſt: ſed cùm tot ſint ſcriptores, certè ij, quibus maxima fuit veritatis cura, & quibus plurimum fidei habetur; nec verbum, nec mentionem eius vllam fecerunt; & eorum, qui huius rei meminerunt, non eadem eſt oratio. Clitarchus ait, Thaleſtriam à portis Caſpiis & Thermodonte progreſſam, ad Alexandrum veniſſe. Sunt autem à portis Caſpiis ad Thermodonta vſque, plus quàm ſex millia ſtadiorum. Atque talia quidem ad gloriam & honorem Alexãdri

dri diuulgata, vt omnium conſenſu dicantur: ſunt tamen conficta ab illis, qui adulationis maiorem quàm veritatis rationem habuerunt. Hæc Strabo: quibus quædam attexuit, quorum illud, quod de Caucaſo ad Indiam fabuloſè tranſlato adiecit, mihi minimè probatur. Quamuis enim Caucaſus altiſsimus eſt inter Albaniam & Iberiam, verſus Colchos & Heniochos; alibi tamen altior eſt, illic nimirũ, vbi propriè Caucaſus à Ptolemæo nominatur. Corrigimus igitur Strabonem hac parte Ptolemæi & Plinij auctoritate; quorum, vti poſteriorũ, accuratior fuit deſcriptio. Sed de his antè ſatis latè & copioſè, prout noſtra poſtulauit narratio. Nunc de Amazonibus eſt ſermo, quas Strabo ſic videtur ſuſtuliſſe, vt nihil earũ reliquum fecerit. Nos contrà, quod ab omnibus decantatur, tale eſſe credimus; vt quamuis fabulis ſit inuolutum, habeat tamen ſemper originem è fonte aliquo veritatis Diodorus Siculus ex Dionyſio, qui Argonautarum, Dionyſij, & aliorum priſca geſtà deſcripſit, Amazonum hiſtoriam longè fecit, quàm ceteri, admirabiliorem. Primas enim & antiquiſsimas Amazonas in Libya collocauit; è quarum numero Myrina ad Orum Iſidis filium in Ægyptum venit, & contracta cum eo amicitia, Arabiam, Syriam, Ciliciam, Phrygiam, & alias regiones ſubiecit; atque tandem militiæ finem flumen Caicum ſtatuens, plurimas vrbes condidit, Ninam, Cumam, Pitanam, Prienen: & inſulis etiam nonnullis in poteſtatem redactis, in Lesbo Mytilenen erexit, de ſororis nomine, quæ vnà militauerat, ita nuncupatam. Huic item Samothracen adſcribit, quam Magnę matri dedicarit, voce ſacram inſulam ſignificante. Tanto verò hæc Amazonum natio, altera illa ad Thermodontem eſt antiquior, vt multis ante Troianum bellum ſæculis ſit deleta, ſi Siculo credamus. Sed nobis de Libycis needum eſt quæſtio: quocirca alios audiamus, qui de illis agunt, quæ ad Thermodontem celebritatem nominis cõſecutæ ſunt. Iuſtinus ex Trogo Pompeio, duos regios iuuenes ait domo pulſos è Scythia, factione optimatũ; quos cum ingẽti iuuentutis numero, in ora Cappadocię iuxta amnem Thermodonta conſediſſe, & ſubiectos Themiſcyrios campos occupaſſe. Ibi per multos annos, finitimos ſpoliare, in præcipuo quæſtu habentes, conſpiratione populorum ex inſidiis trucidatos eſſe. horum vxores, cùm viderent exilio ſuo additam orbitatem, arma ſumpſiſſe, fineſque ſuos, ſummouentes primò, mox inferentes bella, defendiſſe. nubendi quoque finitimis animum omiſiſſe, ſeruitutem non matrimonium appellantes, ſingulare omnium ſæculorum exemplum: auxiſſe Remp. ſine viris, iam etiam cum contemptu virorum ſe tueri: & ne feliciores aliæ aliis viderentur, viros, qui domi remanſerant, interfeciſſe. Vltionem

tionem quoque cæſorum coniugum, excidio finitimorum conſecutas. Tum pace armis quæſita, ne gens interiret, concubitum finitimorum iniuiſſe; ſi qui mares naſcerentur, interfectos. Virgines in eundem morem non ocio, neque lanificio, ſed armis, equis, venationibus exercuiſſe, inuſtis infantium dexterioribus mammis, ne ſagittarum iactus impediretur, vnde Amazones dictæ ſunt. Harum vni Orithyæ nomine, quæ Martheſiæ matri interfectæ in regno ſucceſſit, eximiá in omne æuum virginitatem conſeruatam fuiſſe. Huius virtute tantum additum gloriæ & famæ Amazonibus fuiſſe, vt Herculi Rex, cui duodecim ſtipendia debebat, imperauerit; vt arma Reginæ Amazonum ſibi adferret, quaſi rem impoſſibilem. Profectum igitur eò longis nouem nauibus, comitante Principum Græciæ iuuentute, inopinantes inuaſiſſe. Duas tum è quatuor ſororibus Amazonum regna tractaſſe, Antiopen & Orithyam: quarum hæc foris bellũ gerebat. Repentino itaque impetu & inexſpectato, alias cæſas, alias captas fuiſſe, & inter has, duas Antiopæ ſorores, Menalippen ab Hercule, Hippolyten à Theſeo fuiſſe abreptas. Hanc à Theſeo vxorem ductam, Menalippen Antiopæ ea conditione redditam, vt arma ſua pro ea Regina daret, atque ita Herculem voto ſuo potitum, reuerſum in Græciam fuiſſe. Orithyam, audita ſuarum domeſtica clade, ab Athenienſium principe latrocinij more perpetrata, Scytharum ſibi auxilium impetraſſe, atque eo fretam, bellum Athenienſibus intuliſſe; verùm ob diſſenſionem, neſcio quam, ab auxiliaribus in prœlio fuiſſe deſertas; atque ita victas, Scytharum tamen præſidio in patriam reuertiſſe. Poſt Orithyam, Pentheſileam regno potitam, Troianis auxilium tuliſſe, atq; ibi cæſam. Poſt hanc genus adhuc ad Alexandri vſque ætatem perduraſſe, atq; ad eum Reginam ſobolis ſuſcipiendæ cauſa veniſſe, pòſt vnà cum nomine omnes, quibus neſcio cladibus, interiiſſe. Hæc ſummatim è Trogo adducta, tempus docent, quo Orithya bellum geſsit ad Sangarium, cuius Priamus apud Homerũ facit mentionem. Docet enim hanc id temporis, quo Hercules improuiſus, & nullo ad bellũ indicendum feciale miſſo, Menalippen rapuit, foris militaſſe: vbi verò militarit, Homerus aperuit. Quamquã ergo Priamus in adoleſcentia Mygdoni & Otreo ſuppetias aduerſus Amazonas tuliſſe, narratur; Pentheſilea tamẽ Orithyæ filia Priamo auxiliares duxit cõpias, propter odium aduerſus Græcos iuſta de cauſa ſuſceptũ. Eadem porrò ætate, qua Orithya bello fuit implicata, Cimmerij aconitũ dicuntur comediſſe, in illa ipſa regione, in cuius finibus bellũ eſt geſtum. Fuerunt igitur tum temporis Cimmerij ad eum locũ progreſsi, in quo Amazones caſtra contra

Phrygas habebant. Cùm igitur perſpicuum ſit, non citra cauſam illuc veniſſe, & certum ſit, nó contra Amazones bellum geſſiſſe, reliquum eſt, vt fateamur, ſocia arma cum Amazonibus contra Phrygas tuliſſe: atque in hac expeditione illud paſſos eſſe, de quo fabula nata ſit, de aconito comeſto. Arrianus enim, vti modò monui, ex Euſtathio in Dionyſium Afrum, eos apud Mariandynos vltra Sangarium flumen maioris Phrygiæ, aconitum comediſſe, de more quem habebant herbis veſcendi, memoriæ prodit. Aconitum verò illud ex eo lethale virus contraxiſſe volunt, quod Hercules paulo ante Cerberum apud Heracleam extractum hominibus oſtenderit; è cuius capite Viperæ natæ ſint, quarum tabo aconitum fuerit infectum. Ego verò hanc fabulam ita interpretor, vt credá Herculé, quo tempore ad Thermodonta nauigabat, obiter in Phrygiá ad famá maximi apparatus bellici, excurriſſe, & tũ ad Priamũ, quem pauló priùs pretio accepto dimiſerat, diuertiſſe; atque hinc, quò res Amazonũ inferiores redderet, tũ quò facilius voto ſuo potiretur, tũ quò Priamo hoc gratiæ daret, omné rationé quæſiuiſſe, quò Cimmeriorũ auxilia, quæ iá proxima erát, impediret. Quod quando aperto Marte nó poſſet, ad inſidias cóuerſus, conſequi ſe poſſe arbitratus eſt, ſi aquas, qua iter facturi erant, veneno infeciſſet. Venenum autem illud à cane profluxiſſe, duabus de cauſis fingunt; & quòd canes fures & latrones à liminibus arceant, & quòd rabidi canis ſaliua illud virus habeat, vt qui ea ſunt infecti, aquas exhorreant, quantauis ſiti exareſcant. Perbellè igitur quadrabat fabula de cane inferno, vt qui homines ad inferos ſaliua ſua commigrare cogeret, atq; hoſtes Cimmerios à Phrygię limine arceret. Tũ etiam videbantur eo tempore Cimmerij à cane rabido demorſi fuiſſe, ꝓpterea quòd aquas in ſumma ſiti & aridiſſima vitarét, perinde atq; illi, qui in hydrophobiá è rabioſi canis morſu inciderunt; propterea quòd periculo aliquorum iam didiciſſent, toxica per aquas induſtria Græcorũ ſparſa eſſe. Quòd verò aconiti potiùs eſui Cimmeriorum hanc calamitaté tribuerint, id alterum in ſe conuitiũ habet, quo tenuis & exilis victus Cimmeriorũ deridetur, quaſi ſolis herbis veſcerétur. Quòd niſi fabellá hanc hoc modo intelligas, frigida ſanè erit & inepta. Quid enim ſi aconitũ virulento tabo fuit infectũ, ob id ne Cimmeriis alię herbę defuerũt, hominibus pręſertim, vt ipſi Gręci in hoc ſuo commento fatentur, herbarũ eſui aſſuetis? Deinde quî factũ eſt, vt ſolùm aconitum virus ſenſerit, ſi antè fuit innoxiũ? Num illud ſolum in tota illa regione loco graminis, & reliquarum herbarum creſcebat? Si mihi liceat contra hunc, quiſquis ille fuit, falſo Herculis titulo celebratus, ſuſpicionem dicere; exiſtimarem venenum eum inueniſſe, è rabidi canis ſaliua & tabo compoſitũ, quod aconitũ, de

præſentia & efficacia lethalis veneni, ſit appellatum, quo aquas tunc infecerit. Meritò igitur fabulati ſunt, non procul ab his locis Cerberũ extractũ ab hoc Pſeudohercule Græcorũ fuiſſe, vbi canino veneno fontes infecit. Fuit igitur hoc Herculis Greci opus, haud valdè Herculanũ; ſed tale tamẽ, vt aſtutiam & vulpinum Græcorũ ingenium non peſſimè redoleret. Græci igitur, cùm viderent Amazonũ optimã partẽ in exercitu ad Sangariũ eſſe, ex improuiſo, vt dixi, eas, quæ domi erant relictæ, incautas inuaſerunt, nihil hoſtile metuentes. Et fuit hic incurſus non belli iuſti lege factus, ſed more piratarũ ſine diſcrimine quæuis quorumuis hominũ rapientiũ. Hac igitur ratione Amazones & Cimmerij iritati, pacẽ cũ Phrygibus iniuerunt, quò Græcorum perfidiam vlciſcerentur. Iter autẽ fecerũt per Boſphorũ Cimmeriũ, vt Diodorus teſtatur, ne totam Mæotidem paludẽ circumire cogerentur. Et quidni per ipſam Cimmeriorũ regionem pacificũ iter haberent, ſi Cimmerij vnà cũ Amazonibus erãt? Scythæ ergo, de quibus Trogus Pompeius egit, Cimmerij fuerunt; & ſi Cimmerij non fuiſſent, non erant Amazones tutũ iter per Cimmeriorũ regionẽ habituræ; quorũ tum imperiũ à Mæotidis omni ora, ad Thraciæ vſque intima, pertinebat. Clarũ enim eſt ex Euſebio, centũ etiam poſt captã Troiam, annis, Treras in Thracia potentiſſimos fuiſſe. Quo fit, vt nemo ſuſpicari poſſit, inuitis Cimmeriis Amazonas illac potuiſſe proficiſci. Vnà igitur Amazones & Cimmerij Græciã inuaſerũt, quãuis tota laus Amazonibus ſit attributa, quò miraculũ hiſtoriæ vanas aures magis titillaret. Vnà etiã ad Sangariũ Phrygibus arma intulerũt, & pòſt aliquot ætatibus Ioniã rurſus procellæ in morẽ irrupère. Propiùs ergo intuendũ, quæ tanta hæc fuerit Amazonũ & Cimmeriorũ coniunctio, præſertim cùm maritis caruiſſe dicantur. Omnium certè cõfeſsione, ad Thermodontẽ Cappadociæ flumen in campis Themiſcyriis à Themiſcyra vrbe ad Pontum ſita, ſuper oſtiis Iridis, ita vocatis, olim habitarunt. Quintus Curtius ad Thermodontem quidem Alexandri tempore locauit, ſed imperium ad Phaſim vſque & Caucaſum extendit. Eius de Amazonũ veſtitu hæc ſunt verba: Veſtis nõ toto Amazonum corpore obducitur: nam læua pars ad pectus eſt nuda, cetera deinde velantur; nec tamen ſinus veſtis, quem nodo colligunt, infra genua deſcendit. Altera papilla intacta ſeruatur, qua muliebris ſexus liberos alant: aduritur dextera, vt arcus faciliùs intendant, & tela vibrent. Cetera quæ addit de Thaleſtri Regina, ad Alexandrum ſobolis cauſa, ad tredecim vel quatuordecim dies commorata, cum Trogo cõſentiunt, ſed ridicula ſunt tum vniuerſim, tum de locorum interuallo. Mulier ſcilicet per prærupta

Caucaſi, per Armeniam minorem & maiorem, per Mediam, perq́ue alias interiectas tot gentes, ad Alexandrum in Hircaniam venit, quo ſemé reportaret. Non rideo fabulam, ſed peſſimam & laceram fabulæ futuram, quæ tam ingentibus terrarum interuallis fatiſcit. O miſeram feminam, quæ nec apud Gargereas, nec apud Iberos, nec apud vllos omnino, vel Scythas, vel Armenos ſemen inuenit, locis ſuis dignum! Explodamus igitur non hoc ſolùm, ſed omnino totum figmétum antiquorum, quod nobis de mendicato foris concubitu obtruſerunt; hæreamuſq́ue Straboni, qui incredibile iudicauit, vllam omnino mulierum ciuitatem citra viros conſtare poſſe, nedum tot gentibus imperare. Si quæ verò Amazones fuerunt, eas dicemus coniugatas fuiſſe, & more ceterarum mulierum Venerem exercuiſſe. Trogus Pompeius fatetur, maritis primùm vſas fuiſſe; quibus occiſis, vitæ illud genus arripuerint, quod fabulis vetuſtis decantatur. Herodotus oſtendit, quando ſeſe Sauromatis coniugarint: cuius verba in Latinum ſermonem verſa, ne Græcis tranſſcribendis ſim prolixior, apponam. De Sauromatis ita fertur. Græci bellũ geſſere contra Amazones, quas Scythæ Aorpata vocant, quæ vox idem ſonat, ac ſi dicas, Viricidam. Aor enim virum, pata occidere dicunt. Narratur autem Græcos, tum in prœlio ad Thermodontem commiſſo victoria potitos, Amazonas quas viuas capere potuiſſent, tribus nauibus impoſitas abduxiſſe. Has verò ex inſidiis, dum in altum eſſent euectæ, occidiſſe quicquid eſſet virorum. Sed quòd naualis rei peritæ non eſſent, neque gubernaculis, neque velis, neque remigio vti ſcirent, temere ferebantur, quò vnda & ventus tuliſſet. Appulerunt autem in palude Mæotide, ad præcipitia quædam & promontoria regionis Scytharum eorum, qui liberi vocantur: vbi nauibus egreſſæ ad loca habitata perrexerunt. Hic caſu in equitium incidentes, totum armentum diripuerunt; quo aſcenſo, Scytharum res depopulabantur. Scythæ verò non poterant coniicere, quidnam hoc rei eſſet, quòd neque linguam, neque veſtitum, neque gentem agnoſcerent, pro miraculo habentes vnde aduenìſſent. Videbantur autem omnes viri eſſe eiuſdem ætatis. Commiſſa igitur cum illis pugna, quaſdam ex ipſis ceperunt, atque ita didicerunt feminas eſſe. Quocirca inito conſilio placuit, nullo modo earum quampiam deinde occidendam eſſe, ſed iuniores quàm minimos ætate de ſuis ad ipſas mittendos, tot quot ille de coniectura viderentur: quos placuit caſtra metari illis quàm proxima, & idem omnino facere, quod illas facere viderét; & ſi ipſos inuaderent, minimè reſiſtere, ſed fugere inſequétes: vbi ab inſequendo ceſſaſſent, caſtra rurſus propinqua illis admouere. Atque hoc quidem Scythæ conſi-

conſilio vſi ſunt, quò liberos ex eis ſuſcitarent. Adoleſcentes igitur dimiſſi, fecère imperata: quos cùm Amazones didiciſſent, non veniſſe ad damnum aliquod inferendum, pro lubito agere ſinebant. Indies itaque caſtra caſtris propiùs ſunt admota. Adoleſcentes autem, perinde atque Amazones, nihil habebant præter arma & equos, & vitam agebant eandem cum ipſarum vita, viuentes venatu & deprædatione. Conſuetudo verò erat Amazonibus, vt circa meridiem ſparſæ, vel ſingulæ, vel binæ longè ab aliis remotæ vagarentur, ad corporis commoditati neceſſariæ ſatisfaciendum. Quod cùm didiciſſent Scythæ, idem fecère, atque ita quidam vni earum, quæ ſe ſolam à reliquis ſubduxerat, incidit; nec ea eſt auerſata, immo colloqui velle videbatur: quod quia voce conſequi non poterat, quòd ſe mutuo non intelligerent, manu ſignificauit, vt poſtridie ad eundem locum rediret, ac alterum vnà ſecum adduceret, indicans ſe quoque cum altera adfuturam. Poſtridie igitur in locum eum venit & ipſe & alter, in quo Amazonem cum altera ſe expectantem inuenit. Quo audito, reliqui quoque adoleſcentes ceteras Amazones illexerunt. Deinde itaque commixtis caſtris, vnà habitarunt, eam ſibi quiſque vxorem habens, cum qua primùm ſe miſcuiſſet. Cùm verò viri vxorum linguam addiſcere nequirent, mulieres virorum ſermonem didicerunt. Cùm ergo ſe nunc loquentes intelligerent, viri mulieres ad hunc modum ſunt allocuti: Nobis parentes ſunt, ſunt & poſſeſſiones, nunc igitur deinde non amplius huiuſmodi vitá agamus, ſed ad cœtus hominũ nos conferamus, quò cum illis ciuilem vitę rationẽ ſequamur, vbi vos vxores, & nullas alias, habebimus. Ad quæ illæ reſpondère: Nos mulieribus veſtris conuiuere non poſſemus, eò quòd non eadem nobis ſint & illis, vitæ inſtituta. Nos enim arcubus & iaculis vtimur, & equitamus, operum muliebrium prorſus ignaræ. At veſtræ feminæ illorum quæ enumerauimus nihil faciũt, femineo labore occupatæ, & in plauſtris perpetuò manentes, neque ad venationem, neque ad aliud quippiam vnquam egrediuntur. Quocirca cum illis verſari, nulla ratione poſſemus. Verùm ſi velitis nos vxores habere, & videri iuſtè agere, ite ad parentes, & partem facultatum, quæ vobis obuenire debet, accipite; vt poſtea inter nos agamus noſtro arbitratu. Perſuaſi iuuenes ita fecerunt, & accepta facultatum ea portione, quæ ad ipſos pertineret, ad Amazonas redierunt, quos illæ ſic ſunt allocutæ: Nos metus & formido tenet, quînam oporteat in hac regione habitare; tum quòd vos patribus orbemus, tum quòd terram veſtram damnis multis afflixerimus. Poſtea igitur quàm dignamini nos vxores habere, dignemini & hoc facere: Agite, emigremus ex hac terra, & domicilia vltra Ta-

naim flumen collocemus. Aſſenſere & his iuuenes; & Tanai traiecto, tridui à Tanai, & tridui à Mæotica palude profecti, locum eum, quem etiamnum habitant, occuparunt. Ex eo igitur tempore, vetuſta Sauromatarum conſuetudine mulieres hæ vtuntur, & in equis venatum exeunt, & cum viris, & ſine viris. Tum & ad bella egrediuntur, & ſtolam eandem, quam viri, geſtant. Hinc igitur ab antiquo Sauromatæ iudicantur in lingua Scythica ſolœciſſare, propterea quòd Amazones non rectè eam didiciſſent. Quæ verò ad nuptias ſpectant, ſic apud eas ſunt ordinata, vt nulla virgo marito priùs iungatur, quàm ex hoſtium numero virum aliquem occiderit. Vnde fit, vt quædam earum conſeneſcant priuſquam nubant, quòd legem explere non poſſint. Hæc Herodotus: in quibus, vt non pauca ſunt fabuloſa, ita quædam nobis diligenter ſunt notanda. Longè profectò receſsit à ceteris, qui de Græcorum contra Amazonas victoria ſcripſere, vt cuiuis, modò conferre nó grauetur, liquebit. Hoc interim habemus, Amazones Sauromatis, poſt cædem Græcorum in Ponto factam, ad Occidentalem Mæotidis paludis appuliſſe partẽ, quæ promontorij præcipitia præfert. At ea nuſquam eſt inuenire ad illam plagam, niſi qua Mæotis Cherroneſum Cimbricam attingit. Cùm igitur Cimmerij à Mæotide ad Thraciam vſque id temporis habitarint, vt è Strabone perſpicuum fit; neceſſe eſt hos, ſiue Scythas, ſiue Sauromatas, Cimmerios fuiſſe; nomine, non gente, diſtinctos. Quòd verò ſcripſit, ex illo primum tempore vxores Sauromatarũ fuiſſe, non conuenit veritati. Amazones enim perpetuò Sauromatides nominatæ fuerunt, non illa, quam Græci ſomniarunt, cauſa, ab eſu lacertorum, quos Græci ſauras vocant, ſed à maritis ſuis Sauromatis, quibus ſemper fuère copulatæ. Nec hoc ſolùm de appellatione poſſum docere, verùm de grauiſsimi antiquiſſimique auctoris teſtificatione, maximi, inquam, illius Hippocratis Aſclepiadarum luminis ſingularis, eius in libro De aëre, aquis & locis, quem vt germanum Coi magiſtri fœtum Galenus agnoſcit, hæc ſunt verba:

Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ἐστὶν ἔθνος Σκυθικὸν ὃ περὶ τὴν λίμνην οἰκεῖ τὴν μαιῶτιν διαφέρον ἐθνέων τῶν ἄλλων Σαυρομάται καλεῦνται. τουτέων αἱ γυναῖκες ἱππάζονταί τε καὶ τοξεύουσι καὶ ἀκοντίζουσιν ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ μάχονται τοῖς πολεμίοις, ἕως ἂν παρθένοι ἔωσιν. οὐκ ἀποπαρθενεύονται δὲ μέχρις ἂν τῶν πολεμίων τρεῖς ἀποκλείνωσι, καὶ οὐ πρότερον συνοικέουσιν, ἥπερ τὰ ἱερὰ θύσσαι τὰ ἐν νόμῳ. ἡ δ᾽ ἂν ἄνδρα ἑωυτῇ ἄρηται, παύεται ἱππαζομένη, ἕως ἂν μὴ ἀνάγκη καταλάβῃ παγκοίνου στρατίας. τὸν δέξιον δὲ

μαζὸν

μαζὸν οὐκ ἔχουσιν. παιδίοις γὰρ ἐοῦσιν ἔτι νηπίοις αἱ μητέρες χάλκεον τετεχνημένον ἢ ἐπ' αὐτῷ τελέῳ διάπυρον ποιεῦσαι πρὸς τὸν μαζὸν τιθέασι τὸν δέξιον, καὶ ἐπικαίεται, ὥστε τὴν αὔξησιν φθείρεσθαι, ἐς δὲ τὸν δέξιον ὦμον καὶ βραχίονα πᾶσαν τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ πλῆθος ἐκδιδόναι.

Quæ ſic obiter & ſimpliciter Latinis hominibus explicentur: In Europa verò gens eſt Scythica, circa Mæotin paludem ſedes habens, ab aliis populis plurimùm differens, Sauromatæ nominati. Horum vxores equitant, & arcubus & iaculis ex equis vtuntur, & cum hoſtibus pugnant tantiſper dum virgines permanſerint. Neque verò virginitatem ponunt, donec tres hoſtes occiderint: neque priùs viris conſueſcunt & cohabitant, quàm ſacra hæc immolarint ei, cui lex immolari iubet. Quæ verò marito nupſerit, ceſſat ab equitatione, donec opus non eſt exercitu è totius gentis vniuerſitate collecto. Carent autem dextera mammilla. Matres enim ipſis adhuc infantibus, æneum inſtrumentum ad hoc arte factum, candens admouent ad mammillam dexteram, ita vt aduratur: quo fit, vt omnis creſcendi facultas pereat, & omne robur & augmentum ad dexterum humerum & brachium deferatur.

Ex his Hippocratis verbis clarum eſt, Amazonas Sauromatarum vxores fuiſſe, nulla adiecta temporis diſtinctione, quam fruſtra alij ſibi finxère. Freti igitur tum ratione, qua docetur, nullam ſolis mulieribus ciuitatem conſiſtere poſſe, tum hoc grauiſsimo teſtimonio aſſerimus, Amazones mulieres ſemper Sauromatarum vxores fuiſſe: Sauromatas verò hos è locorum deſcriptione contendimus, alio nomine Cimmerios vocari. Deinde ſi maritos habuerunt, cum quibus eas militaſſe dicemus, quàm cum maritis? At cum Cimmeriis Aſiam inuaſerunt, vt Euſebius tradit, & cum eiſdem multo antè ad Sangarium contra Phrygas exercitum habuerunt, quem mox inde in Græciam ductum fuiſſe, oſtendi. Fuère igitur Cimmerij earũ mariti. Sed & illud oſtenſum eſt, Sauromatas perpetuò ab omni antiquitatis memoria coniuges earũ fuiſſe. Quę ſi vera ſunt, efficitur eoſdem omnino Cimmerios antiquiſſimos Amazonũ ſocios & cõmilitones; & Sauromatas earũ maritos iudicãdos eſſe, ſola nominũ diuerſitate differentes. Videtur ergo locus hic poſtulare, vt priùs de nominum eiuſdem gentis hominibus tributorũ rationibus, breuiter quædam annotemus, quàm ſententiam noſtrã de Amazonibus feramũs. Herodotus primũ dixerat ad Scytharũ regionẽ Amazonas appuliſſe; atque illorũ ſibi filios matrimonio copulaſſe; paulò verò pòſt eoſdem Sauromatas appellat, cùm alij Cimmerios ſocios earum fecerint.

Cimme-

Cimmeriorum nomen, vt ſatis ſuperque clarum feci, eſt proprium gentilitatis: Scytharum verò, quorum frequens mihi mentio fuit, quorumque ingens varietas erat, & latè ad Orientem & Septentrionem domicilia patuerunt, nomen commune fuit, illud quidem omnibus eiuſdem linguæ rituſque gentibus, ſed non à generis origine deductum. Herodotus enim egregiè fallitur, vnà cum omnibus, qui eum ſequuntur, putans Scythas à Scythæ Herculis filio ita nominari. Vanitas & inſania Græcorum, quò gentium haberent conditores, omnium ferè primordia ad Herculem ſuum retulere, non malè facturi, ſi ad Herculem noſtrum, id eſt, eum, qui primus inter homines poſt cataclyſmum hanc appellationem accepit, reſpexiſſent. Omnes enim à Noacho genus ducunt, quamuis ſint, qui ſe Luna priores fuiſſe iactent. Hic enim, non ſuppoſititius ille Græcorũ omnem terram peragrauit, quò filios nepoteſque ſuos pietatis & officiorum admoneret. Recitanda tamen eſt fabula, qua Scythen ſuum ornarunt homines linguæ Scythicæ, & antiquitatis imperiti. Hercules, vt Herodotus prodit, Geryonis boues agens, cùm in Scythiam, terram tum temporis cultoribus vacuam, veniſſet, ſubſtrata ſibi pelle Leonis, obdormiuit. Interea equæ, neſcio quo fato, diſparuêre, dum à curru ad paſcendum ſolutæ fuiſſent. Has per totam regionem inueſtigans, ad terram, quæ Hylæa dicitur, Nympham in antro inuenit feminum tenus mulierem, inferiùs verò Viperam: quæ interrogata, ecquas vidiſſet equas, reſpondit, ſe illas habere, ſed non reddituram ſe eſſe, niſi concubitu eas redemiſſet. Hercules igitur conſenſit, & paulò quàm vellet diutiùs, ad feminæ libidinem explendam detentus, tandem receptis equis, eſt dimiſſus. Diſcedentem percontatur Nympha, quid fieri velit de tribus filiis, quos ſe concepiſſe ſentiebat. Cui Hercules, Quem eorum hunc arcum, quem tibi relinquam, ita tendere videris, & hoc balteo ita ſe præcingere, eum regioni huic tuæ iube imperare. Qui verò arcui tendendo impar erit, eum hinc ablegato. Natis igitur pueris, & vno Agathyrſo, altero Gelono, tertio Scytha vocatis, tantiſper dicitur expectaſſe, dum ad virilem ætatem peruenirent. Tum verò Agathyrſum & Gelonum, quæ ab Hercule præſcripta erant, præſtare nequiuiſſe, & Scythen ſolum oneri impoſito parem fuiſſe inuentum. Huic igitur regnum traditum fuiſſe, ceteris aliò ablegatis: & quia in balteo phiala erat aurea, omnes Scythas deinde in balteis phialam geſtare. Hæc de relatu Græcorum, qui ad Pontum habitabant, commemorantur. Scythæ ipſi aliter genus ſuum tradunt. Primùm enim apud ipſos fuiſſe Targitaum Iouis filium, è Boriſthenis filia. Eius tres fuiſſe liberos, Lippoxain, Arpoxain, & nouiſsimum

Col-

Colpoxain. His regnantibus, cecidiſſe è cælo aratrum cum iugo, ſecurim, & phialam, omnia ex auro facta. Cùm igitur priores aurum arripere niterētur, ſubitò exarſit, & à contactu manus prohibuit. Tertio autem accedente, extinctum eſt, & ſe manu capi permiſit. Quo intellectum eſt, minimum natu regnare debere. A Lippoxai deſcendiſſe Auchatas; ab Arpoxai Catiaros & Traſpięs; à minimo reges Parallatas, qui communi nomine Scolotæ vocantur. Harum originum prior, Græco more fabuloſa eſt, tenuem veritatis vmbram ſeruans. Nam Scythæ nō ab Hercule Græco, ſed à Noacho, quem Herculem diximus, procedunt; vti ceteri quoq; mortales. Videtur autem Noachus arcum Scythis reliquiſſe, quòd eius vſu ceteris gentibus prętēt; & nomen ipſum ab arte ſagittandi ducant, vti mox docebo. Poſterior tota eſt allegorica, Scythiſmo cōuenientiſsima. Tergitau enim nihil aliud ſonat, quàm antiquū terræ fuſorem; quaſi Te ert git au, exempto Tau, & articulo Te coaleſcente cum ſuo nomine; qua voce primū parentē nominarunt. Quia autem omnia animantia, quæ ſemine procreantur, fuſione quadam fiunt veluti in formam quandam, & præſertim homines, verbum hoc ad generationem eſt tranſlatū; adeò vt is quoque, qui omnia creauit, de plenitudine poteſtatis ſuæ, à fundendo nomen apud noſtrates acceperit, de quo in Theologicis elementis latiùs. Au verò antiquum ſignat. Ille igitur antiquus terræ fuſor, Scythis Tęrgitau dictus eſt. Huius tres liberi numerantur, qui nomina ab agendi modis diuerſis, diuerſa duxerunt. Cùm enim omnes homines ad actionem nati ſint, tria ipſorū inueniūtur diſcrimina. Alij enim nimis ſunt pręcipites, & priùs agunt, quàm maturè conſulant. Horum pater eſt Lippoxais, ſiue Scythicè Lippogſait, id eſt, ſemen currendo omnia tentans. Lip eſt idē quod cucurri. Pog, idem quod tento, ſiue aggredior aliquid. Sait, ſiue ſaet, ſiue Sat, ſemen. Lippogſaet ergo, ſiue, per duplicem conſonantem, Lippoxaet, eſt illud ſemen, quod ad tentandum aggrediendumque opus cucurrit. Huius ſeminis filij ſunt Auchatæ, ſiue noſtro more Auchatey. Au antiquum; Cat ſiue Chat, malum. Antiqua ergo mala ſiue malorum antiquiſsimum primordium, natum eſt ex præcipiti & inconſulto parentum noſtrorum facto, cùm ſuaſu Dæmonis curſim & præcipitanter pomum comedere tentarunt. Secundus Tergitai filius eſt Arpoxais; cuius interpretatio eſt, ſemen tardum ad aggrediēdum. Ar enim tardum notat, vt antè declaraui; Pog, tento; ſait ſemen. Arpoxait igitur, ſiue Græca formula Arpoxais, is eſt, qui tardus eſt ad aggrediendum. Primum enim illud & antiquum peccatum, tarditas probarum actionum eſt conſecuta: Sicut igitur nimis præ-

ceps eſt Lippoxais, ita nimium tardus Arpoxais: quibus duobus duæ extremitates, in quibus omnia vitia conſiſtunt, denotantur. Vltimus verò Tergitai filius Colpoxais nominatur, id eſt, moderatus ad agendum; ita vt neque nimium frigidus ſit, neque nimium calidus, ſed ita medius, vt modus animum bene conſtitutum delectet. Quòd enim tale eſt, vt calorem immodicum grata nobis temperie moderetur, Col vocamus. Hinc in communi loquendi vſu ad eum transfertur, qui maturo conſilio res ſuas aggreditur, ita vt neq; nimis calidus, neq; nimis frigidus cenſeatur. Iam igitur ſicut Lippoxais genus ab antiquo malo nomen eſt ſortitum; ita ab Arpoxai illi dicuntur deſcendere, qui Catiari & Traſpies vocantur. Catiar malum annum ſignificat, quem Hiſpani non rarò imprecantur quibus malè volunt. Cat enim malum, Iar annũ notat. Traſpies verò tardum cibum ſignificat. Tra enim tardum; & Spis, cibũ indicat. Quicunq; enim eius ſeminis ſunt poſteri, quod nimis tardũ eſt ad neceſſaria opera aggredienda, malũ annum & ſerum, tardumq; cibũ ſortiũntur, vt meritò ab his duobus nomina deducant. Docuit id Heſiodus hoc verſu:

Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει. *id eſt,*

Ærumnis ſemper luctatur tardigradus vir.

A Colpoxai regium genus hominum venit, qui Paraſſatey vocantur, id eſt, illi, quorum hoc munus eſt, vt omnibus illa quæ agere ipſis permittunt, ſic accommodent, vt pares operi & officio ſuo ſint. Par, nobis idem eſt quod æquare, & ſecundum paritatem quandam & æquabilitatem coniungere. Al omne, Sat permitto. Hoc ergo Scythæ verè regium iudicarũt, vnicuiq; illud permittere, cui agendo par videretur. Vna profectò voce totã ferè Platonis Remp. depingũt, in qua nemini aliud agere decreto regio permittatur, quàm id ad quod idoneus eſſet; & non idoneus modò, ſed ab ipſo etiam ſupremo magiſtratu admiſſus. Reges autem hi, quorum hoc munus erat, vt ſuo quéq; operi, cui idoneus eſſet, applicarẽt, in vniuerſum cognomento Scolotey dicebantur. Eſt enim Scolot pulcra ſors: Scoy ſiue in compoſitione Sco, pulcrum, felix, fauſtumque; Lot ſortem ſignat, vel ſi verbum ſit, agendi ſignificatum habens, ſortiri. Indicabãt igitur hoc cognomine, nullã ſortem cuiquã meliorem cõtingere poſſe; quàm ſi ad illud opus à Rege ſuo aptaretur, ad quod natus eſſet. Non difficile eſſet, hoc loco longè ad laudẽ decuſque priſcum Scytharum euagari, & eorum non exquiſitã modò Reip. gubernandæ rationem, ſed ſapientiã etiã in omnibus ciuilis prudẽtię pręceptis, & inueniendis & breuiter ſymbolicóſq; denotandis aperire: ſed quia breuitatem ſequimur, & gentiũ antiquitatem, non philoſophiã ſcribimus,

bimus, ſatis eſt lectori indicare, quàm omnia ipſorum monumenta plena ſint reconditæ & arcanæ eruditionis. Faceret Deus Optimus Maximus, vt talis nobis magiſtratus contingeret, vt eius prudentia & opera ad illud quiſq; munus ſe applicare cogeretur, ad quod à natura videretur eſſe comparatus. Haberemus enim hac via publica negocia ſic adminiſtrata, vt neceſſariò ex his omnium ſalus & felicitas exiſteret. Porrò quod aiunt & Colpoxain ſolum imperaſſe, & ab eo Parallatas deſcendiſſe, qui Scolotę communi cognomine vocarentur; quid aliud eſt, quàm ſolum illũ Regio ſolio dignum eſſe, qui medium in omni genere rerum gerendarum tenere poſſet, & ab hoc illos poſteros eſſe relinquendos, qui tam omniũ officiorũ perſonarũq; eſſent periti, vt quoduis onus, & quáuis prouinciam idoneis hominibus ita ſcirét delegare, vt permiſſum onus hominibus & homines oneri pares haberentur. Ceterùm hæc de iis, qui in communitate verſantur. At illa de aratro cũ iugo, ſecuri & phiala, nõ magis ſunt ocioſa, quàm hæc quæ modò indicaui. Quid enim ſibi vult illud cælitus aratrum cum iugo, ſecurim & phialam demiſſa eſſe, atq; hæc quidem omnia aurea? Aratrum profectò cum iugo nemo dubitare debet, quin nobis indicet labores omnes humano generi ad victum quærendum neceſſarios. Ad hoc enim Deus hominem condemnauit, vt terra niſi arata eſſet, ac multo hominũ iumentorumque labore culta, victum mortalibus negaret. Hoc è ſacris litteris, hoc ex Heſiodo & aliis Poëtis accepimus, hoc item à Scythis ipſo hoc ſymbolo eſt ſignificatum, primum homini munus eſſe, vt labore victum quærat. Deinde illud accedit incommoditatis & moleſtiarum ex hominum prauitate ab antiquo illo Aucatarũ malo, vt non ſatis ſit, quæ ad vitam neceſſaria ſunt, improbo ſudore ſibi paraſſe, niſi arma ad manũ ſint, quibus parta defendas. Hæc verò excellẽtiæ ratione per ſecurim notantur, quæ apta eſt non ſolùm ad defendendũ, ſed ad arma etiam cetera parãda, quibus vitam facultateſq; noſtras tueri queamus. Deinde eo ſecuris modeſtius eſt teli genus, quòd nõ ad tuitioné tantùm corporis, ſed ad alios infinitos vſus in pace quoq; neceſſarios ſit cõparata. Poſtremus miſſus Iouis è cælo fuit phiala, poculi genus inter prima capax, cuius vocis etymon quidã eſſe crediderunt πιῶ ἅλις, id eſt, ſatis & egregiè bibere. Docuerunt igitur maiores Scytharũ qui huius allegoriç fuere fabri, poſt labore res partas, & armata cuſtodia tutas, ad ſuauitaté vitç temporis aliquid conferendũ eſſe. Suauitas autem hæc nõ ſolùm corporis oblectamenta, & amicitias complectitur, ſed illas etiam animorum delicias, quæ furori diuino ſunt coniugatç. Phiala enim Baccho datur, ob id quòd tota mẽte intus ebrius ſit, non corporali potu, ſed

nectare diuino. Eadem ratione Herculi quoque in veterum monumentis eſt tributa. Eiuſmodi phiala Hiarchas Tantali fontem apud Brachmanas potauit, qua temulentus illa effundebat, quorum gratia Apollonius Thyanæus eò profectus fuiſſe narratur. Iam quod nō ſolùm ad corpus reficiendum nouo ſpiritu, & ad lætitiam excitandam, & ad Theologiam nutriendam imbuendamque ſit apta, ſed ad amicitias quoque & fœdera iungenda, denique ad omnes de rebus grauibus cōſultationes, ex variis hiſtoriarum locis, docere quiuis è triuio poſſit. De fœderibus tum Lucianus in Toxari, tum Herodotus in Melpomene mentionem fecit. Ea autem hoc modo ineunt. Sanguinem, qui fœdera ferire volunt, ſibi ſcalpello vel cultro demunt: eum in grandi calice ſiue phiala vino miſcent; miſto acinacem, ſagittas, ſecurim, & alia tela tingunt. Ex hoc & qui fœdus ineunt, & eorum qui adſtant, primarius quiſque potat. quo facto, coit indiſſolubile vinculum. Nulla autem conſilia tractari ſolere citra Phialam, non antiqui modò prodidêre, ſed gentis etiam noſtræ, quæ peregrinis quidem moribus corrupta nō ſit, quotidianus vſus docet. Porrò in ſacris quis neſcit patera ſiue phiala omnes ferè populos & olim & modò etiam vti? Ampla igitur eſt & vberrima phialæ ſignificatio, omnia comprehendens, quæ animum & corpus refocillant. Quamobrem totius vitæ humanæ munia, tribus ſunt ſymbolis ſiue notis hieroglyphicis à Scythis vetuſtis indicata; aratro cum iugo, Sagari, & phiala. Eſt autem Sagaris bipennis ſiue gemina in eodem manubrio ſecuris; qualem Amazonibus, in antiquo marmoreo labro, tributam vidi: vel teli pazonij genus, quod ad incidendum ſit quàm maximè idoneum, à Sagis, vt antè dixi, nomen habens. Valla alibi vertit bipennem, quod σάγαριν & ἀξίνην ſimul Sacis Herodotus adſcripſerit: è quo loco cōiiciendum, aliud Sagarim, quàm ſimplicem ſecurim fuiſſe. Scio ζυγὸν pro libra etiam accipi, vt in illo Pythagorico ſymbolo, μὴ ζυγὸν ὑπερβαίνειν, quod Latinè redditum, alluſionem perdit. Cùm enim naturæ conueniat, ſub iugo ire, dixit Pythagoras, ne ſuper iugo eas; libram volens non eſſe tranſgrediendam, id eſt, iuſtitiam non eſſe conculcandam, cuius iugo omnes ſubeſſe debemus. Si quis igitur hoc modo notas has interpretetur, vt Aratrum labores vitæ neceſſarios; Zygos ſiue libræ iugum iuſtitiam; Sagaris arma ad tuitionem comparata; Phiala, ſacrificia, & libationes, & vitæ condimenta, & honeſtas recreationes, ſignificet; non admodū reluctabor. Immò vt verum fatear, quamuis aratrum iugo pleriſque videatur coniungendum, plus tamen habet rationis ſymbolicæ, ſi ſegregetur, & vtrumque peculiarem & ſuam habeat interpretationem. Iuſtitia enim armis prior eſt, & omnis ſocietatis

cietatis

cietatis humanæ neceſſarium vinculum, & ligamentum; quam ſi pace & concordi voluntate ſeruare inter homines nequeamus, tum demum ad Sagarim eſt accedendum. Atque hac via de aratri & iugi coniunctione eleganter indicaretur neceſſaria quoque rerum ſignificatarum connexio: vtpote quemadmodum fruſtra eſt aratrum, ſine boum vel equorum iugo; ita fruſtra laboraremus in quærendis, quibus ad vitam opus eſt, niſi iuſtitia res quæſitas tueretur. Sint ergo quatuor ſymbola, quorum vnum eorum ad Pythagoricum alludat. Sed nolo prolixior hîc eſſe, alioqui tota philoſophia quatuor his capitibus poſſet accommodari, quibus tota continetur. Illud reſtat explicandum, quare diuina hæc & aurea dona à duorum fratrum manibus attrectari recuſarint; tametſi ex iis quæ dicta ſunt, id perſpici poſſit. Nemo enim dignus eſt, qui cæleſtia hæc & aurea munera contingat, niſi is, qui in rebus gerendis medium ſeruare nouit; quoniam præcipites & nimium tardi flamma ſiue ira diuina ſint repellendi, adeò, vt quatuor hæc nullo modo eorum arbitrio committi debeant. Quibus igitur committentur? iis certè qui mediocritatem cuſtodiũt, qui nimirum in omnibus illis, quæ hominum generi à Deo ſunt permiſſa, maturè proſpicient, vt cuique illud ex his quatuor donis applicetur, cui maximè erit accõmodatus. Quicquid ergo muneris Reip. diuinitus incumbit, à regibus prudentibus diſpenſabitur, ita vt ſuo quiſque muneri quàm optimè quadrare cernatur. Eiuſmodi autem reges Parallatæ Scythico ſermone nominati ex illis ſunt deligẽdi, qui de illo ſemine nati ſunt, quod frigoris nimij & nimij caloris ad agendum medium ſeruat. Quocirca Scolotæ quoque dicuntur, quòd cuique eam ſortem partiantur, quæ cuique eſt feliciſsima & fauſtiſsima. Si hæc ſigillatim eſſent examinanda, & pro latitudine ſignificationis exponenda, tota mihi Ariſtotelis Ethica & Politica, & quicquid Cicero de Officiis & Rep. quicquid vtriuſq; magiſter Plato de ciuitate ſcripſit, huc eſſet aduocandum. Quãobrem contenti ſimplici vocũ & ſymbolorũ explicatu, ad propoſitum Scytharũ nomen & exordium reuertamur. Qui ſanè mihi deriſiſſe illos videntur, qui nomina potiùs primorum parentum & maiorũ ſtemmata curioſè quærunt, quàm ea quæ ad vitæ præcepta conducunt. Interrogati ergo de primis parentibus, reſponderunt, non inanibus fabulis, vt ceteras ferè nationes facere videmus, ſed allegoriis & ſymbolis, quæ tamen à Græcis, quòd linguam ignorarent, non fuerunt intellecta. Verùm in his nihil hactenus inuentum eſt, quòd doceret, qua ratione Scythæ vocarentur. In Græcorum quidem ad Pontum habitantium fabula, vt cetera ſunt inania, ita illud, quod de arcu tendendo dicitur, apertè com-

monſtrat eam, quam quærimus, vocis originem, atque rationem. Voluit enim Hercules illos ſolos regionem hanc, de qua agimus, habitare, qui ad arcus tendendos validiſſimis eſſent lacertis, quique in ſagittis mittendis reliquis mortalibus præſtarent. Scythæ igitur, non à fictitio Herculis filio, ſed ab arte ſagittaria, nomen acceperunt. Scut enim vocali breui, quam Græci per ypſilon ſcribunt, Sagittarium ſignificat, quem alij communi multarum vocum terminatione Scuter nominant. Pronunciatur verò illud u tam tenuiter, vt apud plurimos in Iota degeneret, qui pro Scuter dicunt Sciter. In ea tamen pronunciationis diuerſitate hoc obſeruatum eſt, vt antiquior vſus ſeruatus ſit in illis ſignificandis, qui in ſodalitate ſunt, ſiue corpore ſagittariorum. Quemadmodum verò ab omni memoria apud noſtrates collegia ſagittariorum fuerunt; ita veriſimile eſt, olim apud Scythas quoque eiuſmodi corpora fuiſſe, de quibus illi legerentur, qui ad bellum eſſent emittendi. Hæc collegia ſiue ſodalitates in ſumma ſemper dignatione fuerunt, propterea quòd penes eos eſſet Reip. & Principis cuſtodia. Hæc enim via vna eſt duarum ad nobilitatem, quæ tota eſt ex eo petenda, ſi Remp. quis vel conſilio vel facto ſtudeat tueri. Scythæ igitur principiò, illi ſoli vocati ſunt, qui in illorum corpore erant, è quibus miles legebatur. Pòſt verò quòd hæc laus ab omnibus peteretur, omneſq; vellent idonei videri ad patriam ſagittis ſuis tuendam, omnes ſeſe communi nomine Scythas eſſe gloriabantur, vti oſtendimus in Germani quoque appellatione accidiſſe. Nec eſt quod mouere quenquam debeat, Scythæ nomen Græcis & Latinis cum aſpiratione dici, eò quòd aſpiratio in noſtratibus ita ſit incerta, vt quibus in vocibus ab aliis ponitur, ab aliis omittatur. Videtur certè Scuth olim pronunciatum fuiſſe, atque inde eſſe quod Tau loco aſpirationis in Scutter & Scutten geminetur. Quòd verò magnæ laudi ſibi ſemper duxerint, ſi in hoc ſagittariorũ numero cenſerẽtur, ex eo liquet, quod hactenus cõmuni adagio iactatur Scuttelic, id eſt, Scythicè aliquid fieri, quod fit decorè, & ingenuè, & dignè vera nobilitate. Contrà dicimus Niet ſcuttelic, id eſt, non Scythicè fieri, quod ingenuo & verè nobili eſt indignum. Sunt in ſagittariorum collegiis inſtituta & leges ſcriptæ, quibus quæ apud plebem & vulgus vitio non vertuntur, turpia cenſentur. Quo fit, vt alteri quoque prouerbio in ſermone communi frequens locus detur, Hueſheit hoort den bog to, id eſt, modeſtia & honeſtas decet arcũ; vel ad phraſim noſtram vertẽdo, modeſtia & honeſtas pertinet ad arcũ: quo ſignificatur eũ, qui arma tractare velit, talẽ eſſe debere, vt nihil immodeſti, nihil inhoneſti vel ipſe dicat aut faciat, vel ab alio dici aut fieri permittat. Tanta igitur & olim & ha-

ctenus eſt eorum exiſtimatio, qui corpori ſagittariorum nomẽ dederunt, vt nullum vitæ genus ſit, in quo honeſtati omni & modeſtiæ plus loci dari velimus. Durauit conſuetudo ad auorum vſque ętatem, vt Sagittarij ciuitatũ Principem noſtrum cuſtodirent, & omnẽ mercenarium ſatellitem excluderent. Credebant enim turpe tũ Principi, tum ciuitatibus eſſe, ſalutem publicam illis credere, qui vili & minuto ære corpora ſua vẽdidiſſent. Hunc morem, ni fallor, primus infregit Carolus ille, re & nomine Audax, ſucceſſu non admodũ ſibi ſuiſq; felici. At quanquam hoc ingenuum ſatellitiũ in deſuetudinẽ abiuerit, nomen tamen ad hunc vſque diem apud illos durat, qui Romano ſermone corrupto loquũtur. Satellites enim eos, qui primas tenẽt, quique equis extra vrbes vtuntur, *Arciers* lingua Latinogallica nominant, ab arcu nimirum quo Sagittarij vti conſueuerunt, dũ Principis corpus tuerentur. Non mirum eſt ergo, ſi Cimmerij & omnes Cimmeriorum coloni, Scythas ſe nominari fecerint, quando tantum quidem crediderũt in hac appellatione dignitatis eſſe. Hinc eſt quod de Herculis filio, Scytha nomine, ſunt fabulati, quaſi nemo ſagittarij nomine dignus eſſet, niſi Herculis quoq; filius vocari mereretur. Solus igitur Scytha arcũ à patre relictum tetendit, & ſolus ſe balteo militari cinxit: quo poſteriore denotarunt, non aliũ quàm eũ, qui in collegiũ ſagittariorum eſſet cooptatus, militia dignũ videri. In balteo tamen phiala erat, vt ſemper ob oculos verſaretur, nullũ bellũ niſi ſanctè ſuſcipiendũ, atque dum ſuſceptum eſſet, nunquã amicitiæ & fœderibus fores eſſe præcludẽdas. In balteo igitur phiala pro inſigni poſita, ſanctitatem ſemper & libationes prętuias demonſtrabat, & ſimul promittebat paratũ eum, qui cinctus eſſet ad amicitiam & fœdus ineundum. Vide, quęſo, quàm nihil eſt in Scytharũ monumẽtis ocioſum, quamq; ſint omnia fœcunda prudentiſsimarum admonitionũ: quas dum explico, ſpero & confido me nõ odioſum lectoribus æquis habitũ iri, ſi nõ ob aliud, ſaltem hac cauſa, quòd ianuam aperiam ad ſymbola reperiẽda, quorũ ſub nomine emblematũ multos hac ætate ſtudioſiſſimos videmus. Vtinã noſtri Principes, & huius ætatis Chriſtiani eiuſmodi ſe balteo cingerẽt, & cinctus ſui cauſam verã in animo geſtarẽt. Nunc ergo ad verã Scytharũ nominis rationẽ aſpiraui, & allegoricæ originis interpretationẽ dedi; ad quam hoc etiã addendũ, nullã gẽtẽ eſſe, quæ meliore iure generis ſui auctorẽ Herculẽ nominare poſſit, quàm Scythas. Si enim Noachus inter homines primus Hercules, fuit ſecũdi Herculis, id eſt, Chriſti egregius typus, meritò illi, qui Noachi linguã cõſeruarũt, ab Hercule genus duxiſſe dicẽtur. Præcipuũ enim ſignum, quo cognoſcimus cuius quis gentis ſit, lingua eſt ſiue ſermo.

Deinde

Deinde ætas, quæ ab Hercule ad Abrahami circumciſionem effluxit, à Scythis, vt priùs oſtendi, nomen accepit. Scythæ igitur ſoli digni habiti ſunt, vt ab illis, tanquam veris & præcipuis Noachi ſiue Herculis liberis, ætas illa vocaretur. Quia ergo Scytharum appellatio communis eſt omnibus illis, qui de Gomeri radice ſunt propagati, quocunque tandem ſuo & proprio nomine vocentur; bene habet quod Plinius dixit in hæc verba: Scytharum nomen vſquequaque tranſit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis priſca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè ceteris mortalibus degunt. Ignotos igitur ſuis nominibus Cimmeriorum vel poſteros, vel colonos, Scythas vocarunt; perinde atque facimus, dum formam ſiue ſpeciem animalis alicuius nomine ſuo nuncupare neſcientes, generis nomine vocamus: quod non in animalibus ſolùm, ſed omnibus in rebus facere ſolemus; adeò, vt ſi eorum quæ ſub eodem genere ſunt, quippiam nomine ſuo careat, generis nomen tanquam proprium adſciſcat: quod Ariſtoteles quoque in Topicis annotauit. Quemadmodum autem Scytharum nomen commune eſt omnium Cimmeriorum, qui primùm ad Hircanum mare habitarunt, à quo pòſt aliò innumeras colonias emiſerunt; ita Græcis Nomades ſiue Nomæi omnes Scythæ nominantur, voce deducta à paſtionibus, quibus præcipuè vacare videbantur. Stephanus priùs Nomæos vocatos ait, ac deinde Scythas, à Scytha Herculis filio. Strabo Nomades & Aroteras diſtinxit, hos ab arando, illos à paſcendo vocatos eſſe credens. Sed quia Nomadũ appellatio Græcorum eſt illis omnibus data, qui paſcendis gregibus & armentis victitãt, ſiue Scythiã habitent, ſiue Libyam, in qua Nomades etiã commemorantur; nihil facit ad hiſtoriam quærere, qui Nomades dicendi, qui non dicendi. Equidem cum Stephano ſentio, Nomæos omnes promiſcuè Scythas vocatos eſſe, propterea, vt opinor, quòd omnes diligentiſsimã curam pecori paſcendo impendere viderentur. Neque ergo gentile nomen eſt, neque certis terrarum ſpaciis definitũ, quãuis dum alia nomina deſunt, hoc vtantur auctores. Totã ergo Scythiam bipartitò diuiſerunt Græci, alteram à re pecuaria, alteram ab agrorũ cultu nominantes. Quocirca qui pecore viuebant, vbicumque eſſent & cuiuſcunque nationis, Nomades dicebantur: at qui agriculturæ operam darent, eos omnes promiſcuè Aroteras nominabant, ſiue, quod idem eſt, Georgos; quorum apud auctores & in Europa & in Aſia diuerſis locis ſedes notantur. Hæc ergo partitio non Scythis magis conuenit, quàm aliis quamplurimis gentibus, & idcirco obiter mihi tranſeunda. Iam ergo ad Sauromatas ſiue Sarmatas veniamus, quo-

quorum nomenclatura latè patens, ad illos tamẽ ferè applicatur, qui circa Mæotidem, & Tauricam, & viciniam omnem commorabantur, vt ex Plinio, Herodoto, Strabone, & aliis non paucis, colligi poteſt. Ptolemæus Sarmatiam duplicem fecit, Aſiaticam, & Europæam. Aſiaticam, Corace monte, Tanai, Mæotide, mari Caſpio, & incertis finibus camporum, vſque ad Rhymnicos montes, definiuit; ita vt totam planiciem complexus ſit, quæ ab oſtiis Rha fluminis ad Mæotidem, & Tanaim, & montes proximos Aquilonares longis latiſque ſpaciis terminatur. Europæam Sarmatiam à Viſtula ad Tanaim vſque extendit; in quo ſpacio montes Budinos, montes Alaunos & Ripæos poſuit, de falſa veterum perſuaſione, montes hîc diuerſos comminiſcentium, vbi plus paludum & ſtagnorum, quàm collium, inuenitur. Certè ex hac Sarmatiæ latitudine facilè coniicere licet, Sarmatarũ nomẽ non tam gentis alicuius propriũ eſſe, quàm vniuerſim per multas nationes, perinde atque Scytharum, vagari. Pomponius Mela Sauromatas ad ripas Tanais poſuit; ſed ſic, vt hærentia quoque poſsidere dicat; vnam tamen gentem faciens, quamuis diuerſa ſint nomina, & populi diuerſi. Fateor equidem vnam gentem eſſe, ſi vnitas quidem hæc tam latè, quàm vnitas linguæ, patet, porrigatur; qua non aliud eſt ad eandem originem docendam efficacius argumentũ, niſi conſtet vi inductam cuiquam populo fuiſſe. Inter Sauromatas primos Pomponius Mela enumerauit Mæoticos γυναικοκρατουμένους, id eſt, ſub imperio mulierum agentes, in quibus regna ponit Amazonum. Cum hoc Dionyſius ferè, licet non omnino, conſentit.

Ἦ τοὶ μὲν λίμνης Μαιώτιδος ἄγχι νέμονται
Αὐτοὶ Μαιῶταί τε καὶ ἔθνεα Σαυροματάων
Ἐσθλὸν ἐνυαλίου γένος Ἄρεος· ἐκ γὰρ ἐκείνης
Ἰφθίμης φιλότητος Ἀμαζονίδων ἐγένοντο,
Τήν ποτε Σαυρομάτῃσιν ἐπ' ἀνθρώποισι μίγησαν
Πλαγχθεῖσαι πάτρηθεν, ἀπόπροθι Θερμώδοντος·
Τούνεκα καὶ παῖδες μεγαλήτορες ἐξεγένοντο,
Ὕλην ναιετάοντες ἀπείριτον ἧς διὰ μέσσης
Συρόμενος Τάναϊς Μαιώτιδος ἐς μυχὰ πίπτει,
Ὅστε καὶ Εὐρώπην ἀποτέμνεται Ἀσίδος αἴης
Ἐς δύσιν Εὐρώπην, ἐς δ' αὐγὰς Ἀσίδα γαῖαν.

Id eſt, vt ex tempore fudi:

At prope Mæotim Mæotæ nomine degunt,
Sauromatæque genus clarum Mauortis in armis,

Non citra cauſam, quòd ſint inſignis amoris
Pignus Amazonidum; quo mixtæ fortibus olim
Sauromatis fuerant; longis erroribus actæ
Sedibus è patrijs, & Thermodontis ab vnda.
De generoſa igitur ſtirpe eſt generoſa propago,
Immenſas habitans ſiluas, quas ſyrmate longo
Perlapſus Tanais, Mæotis conditur vndis,
Europam atque Aſiam ſcindens, hanc Solis ad ortum,
Solis ad occaſum cernens Europica regna.

Conſtat ergo Sauromatas ad Mæotim ſedes habuiſſe, ad vtramque Tanais ripam, & hos de Amazonum concubitu, vt Herodotus quoque prodidit, genus duxiſſe. Hinc apparet, non antè Sauromatas dictos fuiſſe, quàm Scythæ ſe Amazonibus coniũxiſſent. Si enim è Scythis, ad Mæotim habitantibus, & Amazonibus ſunt procreati, neceſſariò poſteriores ſunt habendi. Cui illud quoq; conſentit, Sauromatas inter reliquos Scythas de ſermonis muliebri corruptela & ſolœciſmo ludibrio haberi. Ita ergo ſentimus, Scythas illos, qui ad Mæotim à Boſphoro Cimmerio ad Tanaim, & hinc in Europa vltra Tauricam Cherroneſum habitarunt, Sauromatas fuiſſe nominatos. Sed in eodem omnino tractu dicuntur habitaſſe Cimmerij, ad ipſam vſque intimã Thraciam, & id quidé eiſdem temporibus. Conſequens igitur eſt, vt eoſdem fuiſſe arbitremur. Quamobrem reiecto Græcorũ etymo, vti ridiculo, & à lingua Scythica alieno, in Cimbrico ſermone illud expiſcemur. Veteres Sauromatas dixerunt, non Sarmatas, vt eſt apud omnes videre Græcos, & inter Latinos apud Pomponiũ Melã. Plinius Latinis Sarmatas, Græcis Sauromatas dici tradit. Nos igitur vetuſtioré nomenclaturam pro germana & genuina retinebimus, in prima quidé ſyllaba, in qua poſterioré partem Latini reiecère, nõ aliter atq; ex Goetis fecère Gotos. Græci verò in medio o paruum addiderunt, quòd ita fortè pronunciari putarent. Nos enim Saurmaten ita in prima ſyllaba producimus, vt inter Saur & Mat videatur o paruum interiectũ. Saurmat autem nihil aliud eſt, ſi de interpretatione definiatur, quàm ſocius æqualis ad res acerbas perferẽdas. Mat enim vocali longa ſocius eſt, non quiuis, ſed is, qui æqualis eſt; propterea quòd à menſura ſic vocetur, quam nos eadem voce ſignamus. Qui igitur dicit quempiam ſibi eſſe Mat, hoc dicit, alterũ ſibi tanti eſſe, vt eum ſtatuat menſurã omnium rerũ agendarũ: quaſi nihil nec facere, nec dicere velit, quod alterius voluntate non metiatur. Porrò quòd huiuſmodi ſocietas tam arctis vinculis colligata, non in rebus proſperis, ſed in aduerſis, perinde atq; aurũ in igne cernatur, pruden-

ter ad-

ter adiecerũt in compoſitione vocis,qua eiuſmodi ſocietas erat conſignanda,acerborum mentionem. Saur enim acerbum ſignat,& à ſapore ad omnia dura, aſpera, & difficilia ſignificanda tranſiuit. Dicimus enim Het is my ſaur,id eſt, difficile mihi eſt. Effertur autem eo ſono,vt a ad o in cõmixtione proximè accedat. Saurmat igitur vocabulũ cõpoſitum eſt,duabus lõgis ſyllabis conſtás;pro quarũ ſecunda,Græci duas breues ſubſtituerunt,Sauromatas,non Saurmatas,dicẽtes.Nõ eſt itaq; vox hæc propria gentis aut nationis, ſed eorũ inter ſe cõmunis , quibus eiuſmodi ſeu amicitia, ſeu æquabilis ſocietas, ad res duriſsimas quaſq; alterius nomine ſubeũdas initur.Sed quia amicitiæ maxima ſemper fuit inter Cimmerios laus & dignitas , omnes tandẽ qui Cimmeriorũ vetuſtũ nomẽ, linguã & inſtituta ſeruabant, hac ſe voce cõpellare cœperũt. Nos quẽ non nouimus,de nomine eũ amicũ ferè vocamus ; at Zelandi & alij permulti noſtrates,in quibus hactenus antiquæ ſimplicitatis hærẽt veſtigia, dũ ſe mutuò cõpellãt, ſemper hac voce Mat vtuntur,nõ adiecta durorũ aut acerborũ mentione.Eiuſmodi igitur vox in quotidiano & cõtinuo ipſis vſu effecit, vt omnes Sauromatæ vocarentur. Hoc tẽpore miles nobis,licet alio nomine Crygman vocetur,Lanſknecht tamen frequentius nominatur. Hinc eſt, vt Itali Germaniam vocent terrã Lansknechtorum, à voce inter Germanos in hoc ſignificatu vſitata.Principio German miles dicebatur, quo nomine toti genti ea, qua diximus, ratione communicato,Crygman cœpit nominari. Sed quòd acquirendi ſtudium hac voce ſignatum ignobilius eſſe quibuſdam videretur,quàm vt ingenuum virum deceret; placuit potiùs vox Lanſknecht quàm Crygman; eò quòd Lanſknecht eum notet, qui miniſter eſt ſiue famulus regionis, id eſt, qui Reip. ſeruit. Seruitium enim ſiue miniſterium communitati hominum impenſum , vera eſt radix omnis veræ nobilitatis . Quantumuis enim quis diuitiarum poſſideat , quamuis immenſa latifundia , quamuis ingentia ædificia ſua numeret , niſi ea ad publicam vtilitatem accommodet , nullius appellationis honorem meretur , in qua vel minimum ſit nobilitatis. Sic vt quis ſit doctiſſimus, & omnem cyclopædiæ ſibi ornatum,magnis vigiliis compararit, nõ tamen nobilis ab his dotibus dici debet, niſi fructus inſignes & neceſſarios ex hoc ſuo theſauro ad Reip. adiumenta depromat . Meritò igitur Crygmanni vocabulũ minùs quàm Lansknechti ingenuis hominib⁹ placere debet,vtpote quos oporteat intelligere labores militares,ad totius regionis ſalutẽ, nõ ad ſtipẽdia, meretriciũ more,faciẽda,nec ad prędãdi latrocinandiq; morẽ eſſe conferendos. Hoc igitur modo Cimmerij olim Scytharũ nomẽ minoris

facere cœperunt, quòd ſagittarij non æquè venerandum ſit vocabulum, quam Sauromatarum. Nam illud ab arte ea ductum eſt, quæ corporis eſt, non animi At Sauromata, ſiue, more noſtro, ⁊aurmat, non tam corporum quàm animorum indicat coniunctionem, qua in rebus duris nihil eſt neque ſanctius, neque diuinius, neque magis neceſſarium: in rebus ſecundis, nihil vel iucundius, vel pulcrius, vel feſtiuius: adeò vt ſi quis hanc in omnibus tum proſperis, tum aduerſis æquabilem ſocietatem Soli compararit, quod Cicero ſub nomine amicitiæ fecit, non malè mihi comparaturus eſſe videatur. Non eſt itaque diſcrimen gentis hac voce, ſed propoſitum firmiſſimum animorum notatum, quo omnia amicorum communia ſtatuuntur, cùm in iucundis, tum maximè & præcipuè in acerbis, in quibus id genus ſocius & amicus, non homo, ſed Deus quiſpiam dici meretur. Quàm verò hunc cæleſtem amicitiæ vſum Scythæ omnibus diuitiis, omni auro, omnibus gemmis, omnibus denique, quæ homini cara ſunt, excellentiorem putarint; Lucianus in Toxari ſuo exemplis inſignibus oſtendit: quæ vellem, vt à multis fortaſsis leguntur, ita ab aliquibus ſaltem vel minima ſui parte ad imitationem vocarentur. Sic enim diuinus hic ignis in orbe Chriſtiano extinctus videtur, vt vix vſquam eius exigua ſcintilla cernatur. Vellem Lucianum vim hanc vocis intellexiſſe, quò non exemplis magis, quàm vniuerſo latiſsimarum in Scythia regionũm conſenſu, laudem hanc maioribus noſtris vindicaſſet: à qua hac tempeſtate, tantum peregrinorum hominum contagione & peſtilenti afflatu receſsimus, quantum ſedes, quas nunc occupamus, ab illis diſtát, quas tum tenebamus, cùm hoc præconio digni eſſemus. Satis ergo me credo explanaſſe, quid nomine Sauromatarum ſignificetur, & qua de cauſa hoc potius, quàm Scytharum nomen Cimmeriis arriſerit. Hac etiam via intelleximus, qua de cauſa Amazones, alij Cimmeriis ſocias fecerint, alij Sauromatis cóiugarint; eò quòd videamus eandem diuerſis nominibus gentem Cimmeriorum & Sauromatarum fuiſſe; & qui diuerſam putarunt, nominum diuerſitate, quorum ſignificationem ignorarent, fuiſſe deceptos. Ex his illud effecimus, vt cùm Sauromatarum vxores Amazones eſſe docuerimus, eaſdé etiam cogamur fateri, Cimmeriorũ fuiſſe. Hinc ergo fit, vt mirari non debeamus, Amazones & Cimmerios vnà in Ioniam irrupiſſe, vt ex Euſebio didiceramus; niſi mirandum ſit, maritos, & vxores vnà proficiſci. Sed reliquum eſt adhuc illud, non parua admiratione dignum, qua de cauſa vxorum non maritorum fiat primaria mẽtio, quaſi expeditionis illę perpetuò principes fuiſſent. Si cũ Mela & Plinio Sauromatas ſiue Cimmerios Amazonum coniuges gynęcocratu-

cratumenos dicamus, id eſt, ſub vxorum poteſtate conſtitutos, facilis eſt ac expedita cauſa. Iure enim ab eis expeditiones accipiunt nomen, à quibus accipiunt imperatoria edicta. Verùm huic reſponſo Dionyſij & Herodoti aduerſatur auctoritas; quorum ille Sauromatas Amazonum filios planè Mauortios facit, tantum abeſt, vt à feminis ſe ſinerent gubernari: hic verò generoſos iuuenes & bellicoſos ſe Amazonibus coniunxiſſe dicit, cui repugnat Sauromatas ſub feminarum iugo vixiſſe. Tum verba, quæ Amazones ad iuuenes poſt concubitum fecère, ſatis oſtendunt, quàm nihil cogitarint de imperio in maritos exercendo. Deinde, qui hiſtoriæ quàm poëſeos apud veteres fuère ſtudioſiores, ij expeditiones in Aſiá factas Cimmeriis, nō Amazonibus, adſcripſerunt. Sed quanto quæque res à communi hominū ſenſu eſt alienior, quantoque plus habet admirationis, tanto magis eſt accommodata fabulis Poëtarum. Quocirca Lucanum, quòd vera, non fabulas, canat, aliqui hiſtoriographum potiùs quàm Poëtam exiſtimarunt: quòd credant Poëtam non numeris, ſed figmētis ab hiſtoriographo differre. Licet igitur materiá ab hiſtoria Poeta poſſit mutuari; ſic tamen eam tractare neceſſe eſt, vt veritatem fabulis tegat & abſcondat. Quocirca ſi inter ſcriptores Græcos Poëtæ ſint vetuſtiſſimi; par eſt credere, hiſtoriographos multa ab illis tranſtuliſſe. Quod equidem improbandum minimè duco, ſed hoc deſidero, quod maximè decebat, vt figmentis laruas detraherent, & res veras citra fabulas docerent. Quando igitur apud Homerum legiſſent, Amazonas ad Sangarium contra Phrygas càſtra fuiſſe metatas, & aduerſus eas Otreo & Mygdoni Priamum ſuppetias tuliſſe, hoc ſic in ſcripta ſua retulerunt; vt Amazonas ſolas in expeditione illa commemorandas putarent. Homerus verò, quod Cimmeriorum erat ſiue Sauromatarum, vxoribus more poetico adſcripſit, quo indicaret, eas longè aliter quàm Ionicas mulieres educatas eſſe, non ad ſaltus Ionicos & choreas mollibus & fluxis membris peragendas, ſed ad arma tractanda, & ea omnia obeunda, quæ maritis in caſtris ſunt neceſſaria. Vnà enim in bella proficiſcebantur, in quibus non prædis modò agendis, & pabulò rapiendo, & cibo caſtrenſi tum quærendo, tum coquendo inuigilabant; ſed frequenter etiam leuia prœlia committebant, nonnunquam in iuſtam aciem cum maritis aduerſus hoſtes accingebantur. Hanc ipſarum virtutem priſci vates tanti faciendam putarunt, vt fingerent omnia Cimmeriorū bella à feminis fuiſſe geſta. Hoc ſiquis in hiſtoriam recta ratione transferre voluiſſet, ſic erat poëticis pigmētis abluendum, vt Cimmerij in bellum vnà cum vxoribus ſtrennuiſſimis feminis veniſſe dicerentur. Morem hunc ea confirmant, quæ

multo pòſt in miſerabili illa Teutonum & Ambronum clade, ad Aquas Sextias contigerunt: in quibus narrandis Plutarchus adiecit Ambronum eos, qui fugere nō audebant, tantiſper reſtitiſſe, dum ad caſtra ſua & carros à Romanis impellerentur. Ibi tum mulieres gladiis, ſecuribuſque armatas occurriſſe, & terribili cum fremitu ferociter tum fugientibus, tum perſequentibus, illis vt proditoribus, his vt hoſtibus repugnaſſe, nudiſque manibus ſcuta Romanorum reuelliſſe, & his furiis agitatas, pertinaci ad mortem vſque ira gladios hoſtiles contempſiſſe. Hic gladios, hic ſecures mulierum, hic Martium robur & mortis contemptum in ſexu feminino videmus. Horum autem maritos, fratres Cimmeriorum & commilitones fuiſſe ſcimus. Sed quales fuerint ipſæ Cimmeriorum vxores, ex eodem auctore diſcamus, ne aliis adducendis ſimus prolixiores. Hic narrat Romanis ad caſtra vſque Cimbros perſequentibus, fœdum & atrox ſpectaculum eſſe oblatum. Mulieres enim Cimbrorum nigris veſtibus indutas, ex carris, in quibus ſtabant, ſæuiiſſe in fugientes, atque ita ab aliis maritos, ab aliis fratres, ab aliis patres fuiſſe mactatos: poſtremò ipſas & infantibus & ſibi necem intuliſſe, ne quiſquam Cimbrici nominis Romano ſeruiret. Si ergo tamdiu conſuetudo vxorum vnà cum Cimmeriis arma tractandi durauit; quid eſt mirandum, ſi apud priſcos, Amazones & Cimmerij vnà militaſſe prodantur? Et tanto magis de priſcis illis hoc credendum eſt, quanto maiores poſteris ſuis virtute, & animi magnitudine, & tolerantia laborum præſtare deprehenduntur. Quocirca, ſi hiſtoriæ Romanorum de Cimmeriorum poſteris credimus; quid ni & priſcis credemus, Amazones vnà cum Cimmeriis longinquas & diuturnas expeditiones ſuſcepiſſe? Verùm duabus maximè de cauſis Poetæ Amazonibus res præclarè geſtas tribuerunt; altera, quam modò dixi, quò ſcripta ſua admirabili & ſtupenda nouitate condirent, cùm apud Græcos omnes, tum maximè apud Ionas, quorum vxores molliſſimæ id temporis fuerunt: altera, ne Cimmeriorum memoria, in illuſtriſſimis rebus geſtis cognoſceretur, ſed illic duntaxat eorum fieret mentio, vbi perpetua & æterna nocte damnati, in veſtibulo Orci obſcuram & ignobilem vitam agere fingerentur. Verùm quamuis plurimum nunc mihi effeciſſe videar, ad commonſtrandum Amazones Cimmeriorum ſiue Sauromatarum vxores fuiſſe, & vnà cum ipſis militaſſe; adhuc tamen aliud puto latère in his Poëtarum inuolucris. Priſci tironum exercitum ſolent præmittere ad hoſtes excurſionibus, & depopulationibus, & leuibus prœliis tentandos. His veriſimile eſt matres quoque crebrò non comites tantùm, ſed duces etiam adfuiſſe: tum quo quæ à patribus fieri diu

diu & multo vſu nouiſſent, ea rudem adhuc iuuentutem condocerent, tum quo effrenes animos tenero & materno amore à periculis cuſtodirent. Præter enim rerum diuturna experimenta, metum quoque naturæ inſtinctu & temperamenti ratione mulieribus inditum, adferebant, ad filiorum diligentiorem cautionem. Deinde ſi fugiſſent hoſtium maiore vi compulſæ, leuius longè dedecus erat, quàm ſi Cimmerij ipſi exploratum excurrentes, in validiorem manum incidiſſent; atque ita terga iis vertiſſent, ad quos inuadendos exercitum ducebant. Magnum enim momentum habet ad totius belli exitum, qua quis ſit apud hoſtem exiſtimatione. Cauendum igitur diligenter, ne in illam ſe neceſſitatem quis iniiciat, qua cogatur pedibus quærere ſalutem. Tirones igitur ſuos ipſorum filios vnà cum matribus exploratum, pabulatum, & cùm ad alia multa, tum ad hoſtes tentandos emittebant; ne ſi repulſa hæc manus fuiſſet, ſpei quicquam & fiduciæ hoſtibus accreſceret, vtpote qui cogituri eſſent, non cum viris ſe, ſed cum feminis & imberbi ætate prœlium commiſiſſe. Contrà, ſi hoſtes cæſi eſſent, eo maior ipſis erat victoria, & aduerſariis ignominioſior, quòd à feminis & pueris victi fuiſſent. Non malum ergo ſtratagema mihi videtur factum hoc Cimmeriorum. Nec abſurdum ſit exiſtimare, plerumque ita accidiſſe, vt primum furentium matrum, & filiorum impetum, hoſtes non potuerint ſuſtinere. Quid enim mulieris & adoleſcentis primis conatibus ardentius, quid furioſius? Accedebat deinde formido alterius exercitus, qui ponè ſequebatur. Cùm ergo par ſit, filiorum & vxorum multo maiorem numerum fuiſſe, quàm ipſorum Cimmeriorum; & numerum non modò fuiſſe maiorem, ſed omnem apparatum longè elegantiorem & ſuperbiorem, & in veſtitu, & in armis, & in equorum phaleris; propterea quòd graues viri vxoribus ſemper & filiis plus ſumptus & impenſæ, quàm ſibi ipſis ad eiuſmodi pompam indulgeant, non mirum eſt, ſi hominum multitudine, & armorum ſplendidiſſimo ornatu, & ætatis alacritatiſque omnium æqualitate hoſtes percellerentur. Quod eo magis cogitandum eſt accidiſſe, quòd præcurſores leuis plerumque armaturæ equites, & non multi numero apud alias gentes eſſe conſueuerint. Quid igitur colligendum coniectandumque erat, de totius exercitus corpore, cuius emiſſarij & primis aggreſsibus deſtinati, tot taleſque eſſent? Qua de re minùs miror Poetas omnes expeditiones, omneſque victorias Amazonibus tribuiſſe, vti quarum incurſibus vix vllus vnquam exercitus par viſus fuiſſet.

Iam quòd tironũ rationẽ non habuerint, duabus rurſus de cauſis

potuit euenire; vna, ne viri commiſti miraculum narrationis atte-nuarent, altera, quòd eodem omnes veſtitu cùm eſſent, nec barbis diſtinguerentur, mulieres omnes eſſe apparerent. Eiuſmodi exercitus Amazonum, mea quidẽ ſententia, fuit, ex quo fabulas natas eſſe, nemo mirabitur, qui diligẽter omnia expẽdet. Iam ergo videamus, an Amazonũ nomẽclatura, his quæ dicimus cõſentiat: conſentit ſanè & admirabili quodã modo. Quo igitur modo? Eo nempe, vt Amazonum nomen vxores ſimul & filios complectatur? An quicquam tali voce artificioſius, quicquam admirabilius? Herodotus Aorpatas Scythicè vocari dixit, quaſi extra controuerſiam eſſet, alteram vocem ab alterius mammæ aduſtione datam eſſe. At nos monſtrabimus, hanc etiam vocem talem eſſe, vt vel matribus, vel filiis, vel vtriſque tribui poſsit. Priùs ergo de Amazonis voce. Paulo antè docui, Mat ſocium, cum quadam æqualitate morum, rerumq; omnium, notare; & dum de Saxſonibus agerem, Soy filium eſſe, ſi vox producatur, & quodammodo Iota admixtum ſonet. Matſſoy igitur ſocij eiuſmodi filius eſt. Verùm cùm noſtratibus ſemper, & olim, & nunc etiam moris ſit, compoſita nomina, quoad eius fieri poteſt, concidere & decurtáre, pro Saurmat vulgo Mat plerique dicebant, perinde vt hactenus nobis eſt in vſu. Matſſoney igitur plurali numero, filij erant Sauromatarũ. Amazon ergo ſiue ſoluta Zeta in litteras æquipollentes, Amatſſoy, filius eſt ſocij, æquabili iure deuincti. Iam verò Soy nõ filium modò, ſed oſculum etiam ſignificat, verùm pronunciatione non in Iota quodammodo mixtum, ſed in Epſilon declinante. Nos filium ſignificantes, Soiy ſcriberemus; oſculum verò Soey, non quòd poſteriores vocales diphthongum faciant cum prioribus, ſed vt intelligatur pronunciationis ipſius o longi diuerſitas. Prętereà Soey non ſolùm oſculum & oſculor ſignat, ſed idem ſæpe notat, quod concilio & conciliatio. Omnia autem hæc ſignificata ex eadem origine manant. Prima enim vox eſt Soy o breui, qua ſanum & integrum nominamus: eius contrarium Nos, quod ægrum, & non integrum, ſiue morbidum ſignat, vt in Enos memini monuiſſe. Hinc Sol Soy nobis vocatur, eò quòd omnis ſanitatis & integritatis ſit auctor. Hinc Soy o longa, ſiue Soey, idem quod pacem facio, ſiue concilio; quia pax omnia conſeruat. Hinc eodem ſono Soey pro oſculor, & ſi nomen ſit, pro eo quod Latinis eſt oſculum, in vſu eſt, nimirum quòd oſculo homines inter ſe concilientur, & pacem confirment. Hinc etiam Soiy, o longo paulo aliter ſonante, pro filio ponitur; propterea quòd non ſolùm arctius amoris vinculum inter vxorem & maritum maſculinus partus faciat, ſed quòd filius etiam

patris

patris nomen & gentile ius in familia conſeruet. Hæc ergo eſt origo, propago & cognatio harum vocum, exiguo pronunciationis diſcrimine diuerſa, ſed tamen cognata ſignificantium. Quocirca Matſſon duo notabit, filium Sauromatæ, & oſculum ſiue ſuauium Sauromatę. Quid verò eſt ſuauium Sauromatæ aliud, quàm legitima vxor? Probi enim & honeſti viri eſt, nō aliam, quàm coniugem ſuam, oſculari, alioquin Lamecho ſimilis futuri, qui legitimum coniugium primus violauit. Vxor igitur Sauromatæ, ſiue Matæ, quod pro eodem eſt in vſu, Matſon vocatur; quia ſola ſit oſculum ſui Matæ, ſiue Sauromatæ. Verùm quid hoc eſt rei, quod Græci A matſſon, nō Matſſon dicant? Poſſem equidē ſimpliciter reſpondere, hāc eius cauſam eſſe, quòd quiſpiā filiorū, vel quępiam vxorū à Græcis capta, vel alioquin interrogata, quænā eſſet, reſpōderit A Matſon. A autē articulus plurimis ꝑ De vſitatus eſt, & inter ceteros Flamingis & Anglis omnibus. Dicunt enim A man, id eſt ὁ ἀνὴρ, ſiue vir, pro De man. Nam in vniuerſum ſecunda vocalis & prima frequentiſsimè inter ſe commutantur, pro diuerſitate regionum. Sic Flamingi pro Vechten, id eſt, pugnare, dicunt Vachten; pro geren garen, quod eſt congregare, atque ſimiliter in aliis infinitis. Nobis autem perpetuū eſt nomini ſubſtantiuo, quod nō ſit proprium, articulum præponere, niſi adiectiuū aliquod ſit coniunctum: vt Ic ben e man, ſiue a man, id eſt, ego ſum vir. Eodem modo A matſſon cum articulo efferendum erat, cùm mulier rogata quæ eſſet, reſponderet ſe eſſe ſuauium Sauromatæ. Itidem, ſi quiſquam filiorum rogatus fuiſſet, quiſnam eſſet, reſpondere debebat, A matſſon, id eſt, filius Sauromatæ. Cùm ergo Græci, Scythicæ linguæ imperiti, A matſſon audirent, vnam vocem eſſe crediderunt, atque ita & ſingulari numero, & plurali numero articulum retinuerunt, contrà atque vſus linguæ noſtræ poſtulat. nam in plurali numero articulum omittimus. Dicimus enim Wy ſyn mannen, id eſt, nos ſumus viri, non a mannen. A matſſon igitur, vel oſculum eſt, vel filius Sauromatæ. Sed quærat quis forſan, quare Sigma geminetur. Dicam. Quod primo caſu dicitur Mat, ſecundo effertur Mats. Hinc Matſſon, non Matſon, dicendum, pro filio, aut oſculo Matæ. Nec abſurdum eſt, Græcis has conſonantes in Zeta mutari, quia Zeta minimè ſic pronunciandum, vt à pleriſque omnibus pronunciari audimus. Nam neque duplex Sigma eſt, neque ſimplex, ſed ſonus è Tau & Sigma mixtus, cum ipſius ſigma ſibilo quodam maiore, ſiue potiùs duplicato; ita vt rectè Græcis ἀμάζων ſcribatur, cùm ſonus idem vtrobique ſeruetur. Satis hæc eſſe poterant, ad Amazonis vocem explicandam: verùm quia

oo multi-

multiplex ferè eſt in vocibus Cimbricis, artificium non eſt tacēdum; quod in hac præterea voce animaduerto. Dixi, Ee, ſiue Ae articulum noſtratibus eſſe; at eadem vox legitimum etiam coniugium ſignat. Quocirca, ſi Ee in hoc ſignificatu in Ae commutatum eſſe dicatur, Amazon erit legitimus Matæ filius, vel legitimum Matæ ſuauium. Quando igitur tam ingenioſè nomen hoc compoſitum eſt, vt commune ſit legitimis Sauromatarum & filiis & vxoribus; non mirum eſt, toti exercitui datum fuiſſe, in quo matres & filij ſimul militabant, & prima belli præludia faciebant. Quamquam verò commune eſſet nomen, & communis adoleſcentum & mulierum exercitus; placuit tamen, vt dixi, Poëtis, quibus Amazonum memoriam omnem ferimus acceptam; mulieres duntaxat ſuis decorare ſcriptis, quò cà lectoribus admirabiliora viderentur. Quàm etiam laudis huius ad ſolas mulieres tranſlatio omnibus arriſerit, conſpici poteſt in omnibus poſterioribus Poëtis, quorum ferè nullus eſt, qui carmen ſuum voluerit hoc Amazonum ornamēto carere. Addamus nunc Herodoti interpretationem, qui neſcio cuius relatu ſcripſit, Amazonem Scythis Æorpatam nominari. Credo fuiſſe Sauromatam quempiam interrogatum quî Amazon Scythicè vocaretur. Hunc, Græci hominis errore animaduerſo, quo Amazonis nomen Græcum eſſe arbitrabatur, verè quidem reſpondiſſe; ſed ſic, vt ab errore non liberaret: obliquas enim & aſtutas reſponſiones, & ænigmatis & gryphis perſimiles, Scythis ſemper placuiſſe, non ſemel modò eſt oſtenſum. Deſcripſit igitur, quiſquis ille fuit, Amazonis ambiguum ſignificatum, voce Scythis æquè ambigua. Ae or pat enim ad verbum ſignificat, legitimæ ſobolis ſiue prolis ſemitam: Ee enim longum, ſiue Ae diphthongo ſcriptum, legitimum; Oor verò, ſobolem ſiue propaginem vocamus: vti cùm dicimus, Hi ſterf ſonder oor; id eſt, moriebatur citra ſobolem relictam; vel non relictis liberis. Verùm de hac voce alibi fortè latiùs: Pat nobis viam ſignat, pedibus tritam, qualis ferè compendiaria ſolet eſſe, & rectiſsima. Rectè igitur Amazon dici poteſt Aeorpat. Nam recta ſemita ad ſtirpem ſiue genus legitimum continuandum, eſt tum vxor, tum filius. Nam & hic patris legitimo generi propagando, & illa ſeruit, & vterque patri ad finem hunc deſtinatur. Ceterùm, quòd Herodotus addidit Aeor virum ſignificare, & Pat occidere, acceptum videtur eſſe à quopiam Scytha, cui volupe fuerit Græci curioſitatem deridere. Nam Aeorpat quidem virum occidere ſolet, quoniam contra hoſtes vnà cum maritis & filiis pugnabat, verùm ab illo nomen minimè ducit. Interrogatus enim, quid Aeorpat eſſet, reſpondere

potuit

potuit, eſſe viri occiſorem; non de voce, ſed de Cimbricæ militiæ conſuetudine, petita deſcriptione. Quemadmodum dum Arimaſpus à Scythis vnum oculum habere diceretur, credidit Herodotus vnius oculi in Arimaſpi nomine ſignificatum eſſe. Clarum ergo nunc feci, quid ſit Saurmat, ſiue voce ſimplici Mat, quid Amazon, quid Acorpat. E quibus omnibus, ſummo conſenſu inter ſe conſpirantibus, promptum erit, lucem omnibus illis inferre, quæ de Amazonibus ſcribuntur. Cimmerios ergo poſthac non mirabimur cum Amazonibus militaſſe: immò contrà ſic colligemus, vbicunque Amazones quicquam præclarè geſſerunt, eius gloriæ partem ad Cimmerios pertinere, nec eos vnquam longè abfuiſſe, cùm præcipuum ſemper exercitus corpus Cimmerij facerét, Amazonibus velut prædatorio globo præcurrentibus. Quicquid igitur de Amazonibus prædicatur, id ad Cimmerios, tanquam patres & coniuges, erit applicandum, cùm eoſdem Cimmerios & Sauromatas eſſe demonſtrarim. Quamobrem muneris mei eſt obiter indicare, quàm latè Amazones in Aſiam, in Europam, & in Libyam ſint euagatæ, quò cognoſcatur, quas Cimmerij olim ſuſceperint expeditiones. Qua in re ab Homero, primo & antiquiſſimo Græciæ ſcriptorum, auſpicabor; cuius ſunt, de bello ad Sangarium geſto, cuius aliquoties feci mentionem, libro Iliados tertio, hi verſus:

Ὣς φάτο. τὸν δ᾽ ὁ γέρων ἠγάσσατο φώνησέν τε,
Ὦ μάκαρ Ἀτρείδη, μοιρηγενὲς ὀλβιόδαιμον,
Ἦ ῥά νύ τοι πολλοὶ δεδμήατο κοῦροι Ἀχαιῶν.
Ἤδη καὶ Φρυγίην εἰσήλυθον ἀμπελόεσσαν,
Ἔνθα ἴδον πλείστους Φρύγας ἀνέρας αἰολοπώλους
Λαοὺς Ὀτρῆος, καὶ Μυγδόνος ἀντιθέοιο,
Οἵ ῥα τότ᾽ ἐστρατόωντο παρ᾽ ὄχθας Σαγγαρίοιο,
Καὶ γὰρ ἐγὼν ἐπίκουρος ἐὼν μετὰ τοῖσιν ἐλέχθην
Ἤματι τῷ, ὅτ᾽ ἦλθον Ἀμαζόνες ἀντιάνειραι,
Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ οἳ τόσοι ἦσαν, ὅσοι ἑλίκωπες Ἀχαιοί.

Pro quibus ego totidem verſus Latinos effudi:

Dixit. & inde ſenex Regem miratus ita iuſit:
Felix Atride fatum ſortite benignum,
Ne tibi Graiorum paret quamplurima pubes,
Quæ modò vitiferos Phrygiæ deuenit in agros,
In quibus innumeros vidi Phrygas agmen equeſtre,
Per rapidis ventis duce dio Mygdone & Otreô,

Qui prope Sangarij ripas ſua caſtra locarant,
Namque ego delectus fueram quoque vt auxiliarer,
Plurima non ceſſura viris cùm irrupit Amazon,
Sed non tot fuerant hic, quot cernuntur Achiui.

Strabo Bellephorontē Priamo adiunctum fuiſſe, in hac aduerſus Amazonas militia, libro duodecimo docet, atque ab Amazonibus multas vrbes nuncupatas eſſe, tum & tumulo cuidam in Ilienſi agro nomen ab Amazone manſiſſe, vt Homerus teſtatur; cuius hi ſunt verſus è libro Iliados ſecundo:

Ἐστι δέ τις προπάροιθε πόλιος αἰπεῖα κολώνη,
Ἐν πεδίῳ ἀπάνευθε, περίδρομος ἔνθα καὶ ἔνθα,
Τὴν ἤτοι ἄνδρες Βατίειαν κικλήσκουσιν,
Ἀθάνατοι δὲ σῆμα πολυς κάρθμοιο μυρίνης,
Ἐνθα τότε τρῶές τε διέκριθεν, ἠδ' ἐπίκουροι.

quos nos ex tempore ita barbarè peruertimus fortaſſe:

In campo ante vrbem tumulus ſe tollit in altum
Citra alium, vt circum circa ſit currere promptum;
Hunc homines proprio Batieam nomine dicunt,
Aſt immortales celeris monumenta Myrinnæ,
Hic cenſebantur Troës ſocijque ſeorſum.

Myrinnam hanc Caſſandra apud Lycophrontem canit, gemitus vnà cum totis maritimis locis edituram, tum cùm Achilles ſaltu ſe Pelaſgico in litus Troianū dabit, pedibus ſcaturientē fontem excitaturus. Tumulus igitur hic in conſpectu Troiæ è planicie veluti tymbi, quos in agro ad Tungros multos videmus, aſſurgens, nomen accepit ab vna Amazonum, quæ hoc loco in bello cōtra Troianos ſuſcepto, occidit; cuius honori tumulus hic ſiue tumbus, quo nomine apud Thungros hoc genus tumuli hactenus vocatur, erectus eſt, vt ex Homero colligo; qui non fruſtra dixit, monumentum hoc Myrinnæ ab immortalibus nominari. Strabo tamen opidulum ſub Batea Myrinnæ nomine fuiſſe, libro tertio decimo tradit: cuius veterum auctoritate contra Poëtam fretus, necdum ſcio; quem Tzetzes quoque ſecutus eſt. Si opidulum fuit; neceſſe eſt id poſtea ſub Batea conditum fuiſſe; quoniam, Homero teſte, quo tempore exercitus hic recenſebatur, vndique campo & planicie, per quam liber eſſet hominum equorumque curſus, cingebatur. Et mirum ſanè, tam negligenter Strabonem verſus Homeri legiſſe, cùm ipſe libro eo, qui hunc præcedit, tumulum hoc nomine dictum fuiſſe, ex his ipſis demonſtret.

Credo equidem Straboni, apud Æoles opidum eodem nomine fuiſſe; at hic tempore Troianorum de Homeri auctoritate fuiſſe nego; tũ ei hoc crediturus, cùm ſibi ipſe non refragabitur, de eadem re ferens ſententiam. Batiæam autem ſiue Bateam, alij ob aliam cauſam dici arbitrantur. Sunt quibus placeat ad Dardani vxorem nomenclaturæ cauſam referri; at illi non intelligunt diſcrimen vocum diuinarum atque humanarũ. Nos ad rubos, quibus collis abundabat, reſpexiſſe eos volumus, qui Bateam nominarunt, ratione ruſtica potiùs quàm diuina; atque idcirco Poetam eleganter dixiſſe, nomen illud diuinum eſſe, quod ad ſacroſanctæ antiquitatis memoriam conſeruandam datum fuiſſet. Verùm de hoc alibi, vbi de nominibus Deorum & hominum diſputabo. Ex his manifeſtò deprehenditur, Cimmerios in Priami iuuentute Phrygiam inuaſiſſe, quo tempore aconitum eos comediſſe dixi. Hinc in Græciam arma tranſtuliſſe docui, piratarum iniuriis irritatos. Attamen ſi diligentiùs vetuſta monumenta perſcrutemur, inueniemus non paucis antè annis Cimmerios in Thracia Treros condidiſſe, & hos mox in Græciam irruptiones feciſſe. Tereus enim qui fuit, fere trecentis annis ante Troianum excidium, natione Thrax in Græcia regnauit, vt Megarenſes dicunt, circa fontes, qui Megaridis appellantur, pro eo ac Pauſanias, regni eius veſtigiis, ſuo adhuc tempore, Daulide ſupra Chæronæam extantibus, adductus exiſtimat. Nam, eodem auctore, veteris Græciæ, quæ Hellas vocabatur, multæ olim partes à Barbaris tenebantur. Hunc autem de gente Cimmeriorum fuiſſe, de Hippolytæ Amazonis & Terei regis ſepulcris colligere oportet. Ea enim inter ſe apud Megarenſes vicina ſunt, vt ex iis duo liceat exiſtimare; alterum, Hippolytam hanc non eam fuiſſe, quam Theſeus dicitur rapuiſſe; propterea quòd Theſeus ducentis propè annis poſt Tereum regnarit. Credo tamen ſepulcrum hoc Megaricum occaſionem dediſſe, de Theſeo illa fabulandi, quæ de Hippolyta finguntur; eò quòd temporum diuerſitas in antiquitatibus illis vetuſtiſſimis ignoraretur, & multa ſæpe eidem tribuerentur, quæ multis ſæculis inter ſe diſtarent: vt dum eundem Herculem faciunt, & eum, qui Antæum vicerit, & eum, qui cum Argonautis nauigarit, & ſimilia infinita, quorum memoria extabat illa quidem vel carminibus, vel aliis monumentis conſeruata; ſed diſtinctio temporum & perſonarum perierat, propterea quòd adulatores propriis nominibus alia ſubſtituerent, quæ ab inſigni aliquo Dei munere, quod in illis celebrandum ſuſcepiſſent, ducerentur. Credam igitur potiùs ſepulcris Terei & Hippolytæ iuxta ſe conſtitutis; è quibus conicio, Hippolytam Terei fuiſſe vxorem, quam duxerit poſt repudiatam

Prognen Pandionis filiam regis Athenarum. Hanc enim hominis Martij conuictu non contentam, adulterium commiſiſſe reor, ſororis fortaſſis adiumento; cuius ſceleris cùm manifeſta eſſet, eam vnà cum ſorore aufugiſſe, atque Tereum deprehenſa labili Græciæ pudicitia, è Thracia ſibi vxorem aduocaſſe; quam Amazonem fuiſſe mirum nõ eſt, ſi de Treribus natales ducebat. Deinde licet ipſa alterius gentis fuiſſet; eò tamen, quòd Tereo Trerum generis viro nupta eſſet, Amazon iure ſuo fuiſſet nominanda; cùm Treres Cimmerij reuera eſſent. Non ſum inſcius, Poëtas aliter de his fabulari, & Tereum non ſolùm ſtupri Philomelæ illati accuſari, vxore longiùs, ne quid reſciſceret, relegata; ſed crudelitatis etiam immanis & barbaræ, dum Philumelæ, quam compreſſerat, linguam fingunt amputaſſe. Ouidius libro ſexto Metamorphoſeos Thraciæ regem fuiſſe dicit, & Pandioni auxiliaribus armis, contra neſcio quos barbaros adfuiſſe, cuius hæc ſunt verba:

Credere quis poſſet? ſolæ ceſſaſtis Athenæ,
Obſtitit officio bellum, ſubiectaque Ponto
Barbara Cecropios terrebant agmina muros.
Threïcius Tereus hæc auxiliaribus armis
Fuderat, & clarum vincendo nomen habebat.
Quem ſibi Pandion opibusq́ue viriſque potentem
Et genus à magno ducentem fortè Gradiuo
Connubio Prognes iunxit.——

Quibus reliqua addit, quæ de infauſto matrimonio feruntur. Raphael Regius, barbara hæc agmina regum Aſiæ fuiſſe, exiſtimat, quos dicit bellum Athenienſibus indixiſſe, præterea nihil lucis addens. Micyllus huic ſuccurrens, aperte labitur, cùm alter ſuſpenſo gradu ſe ſuſtinuiſſet. Ego autem, inquit, accipiendum puto Thracenſe bellum, quod Eumolpi temporibus geſtum traditur, quando Thraces magna manu in Atticam deſcenderunt, & pugna circa Eleuſin commiſſa, Erechtheum regem Athenienſium occiderunt, vt ex Pauſania patet. Sed rurſus ſe corrigens, ad bellum Amazonicum refert, quod Theſeus Pandionis nepos finiuerit. Sed horum vtrumque, vt temporibus non congruit, quod ipſe quoque Micyllus fatetur, ita multo minùs cum Ouidio & tota fabula quadrat. Neque enim Thracum Rex, Athenienſibus, contra Thraces auxilio fuiſſe, ſuſpicandus eſt; nec Amazonibus cognatis ſuis bellum intuliſſe. Ouidius, niſi fallor, prudens hîc Grammaticis ſcrupulum iniecit. Cùm enim apud veteres inueniſſet, contra Labdacum Pandiona bellum geſſiſſe,

nec

nec ſatis intelligere poſſet, quænam vrbs Labdacus vocaretur; pro Labdaco, Lampſacum credidit legendam, cui adamuſsim omnia, quæ ſcribit, reſpondent. Lampſacus enim antiquiſsima vrbs eſt Aſiæ ad Propõtidem inter Simoentem & Granicum ſita, in qua Priapus ſummo in honore habebatur: cuius Cicero in tertia Verrinarum, vt claræ & populo Romano amicæ mentionem fecit. Quia ergo hæc in Helleſponto erat, in ipſa Propontide commodiſsimum portum habens, recte Naſo dixit, *Ponto ſubiectam*. Deinde quòd Aſiatica eſſet, barbaram vocauit. Apollodorus Athenienſis, cuius auctoritas mihi, quàm Ouidij, pluris fit, bellũ hoc contra Labdacum de finium contentione natum dicit. Confinia verò quæ eſſe poterant Lampſacenorum atque Athenienſium, toto mari Ægæo & Propontide diſtractorum? Quòd ſi fines hi inter ipſos inuenirentur, libenter correctionem hanc è Labdaco in Lampſacum Ouidio aſſentirer. Veritas igitur hæc eſt, Labdacus ad regnum Thebarum poſt Cadmi & Penthei mortem vocatus, bellum Pandioni intulit, propter fines Thebanorum, dum ipſe adhuc in tutela eſſet, occupatos. Huic Phœnicum auxiliis forte nixo, Athenienſium rex cùm par non eſſet, Tereum ſibi adiunxit, qui tum ad Megaridis fontes ſupra Chæronæam regnabat, ſi monumentis vetuſtis & Pauſaniæ, qui ea ſuis ipſius oculis conſpexit, fides ſit adhibenda. Scribunt alij, Poetas ſecuti, è Thracia hunc accerſitum; quod equidem reor ab ipſis eò factum, , ne maxima pars Græciæ olim à Cimmeriis ſubiugata fuiſſe ſciretur: quod tamen docui Pauſaniam diligentiſsimum ſcriptorem fateri. Plato in Cratylo ſuo, plurima Græcorum vocabula à Barbaris accepta, teſtatur, maximè verò ab illis Barbaris, quibus Græci ſubfuiſſent. A quibus autem Barbaris dicemus eos accepiſſe, ſi non ab iis, qui in media Græcia habitabant? Nam Ionibus & Aſiaticis poſſet quis Aſſyriam vel Perſicam linguam inuehere, quorum imperio aliquando paruerunt. Huic tamen Plato aduerſaretur, qui Phrygio ſermoni aliquot Græca vocabula accepta refert. An igitur Athenienſes ex Phrygia voces ſibi aduocarunt? Minimè. Neque enim id quiſquam ſanæ mentis diceret. Vnde igitur in meditullio Græciæ Phrygij ſermonis reliquiæ? Ex illis ſanè, quibus aliquando ſeruierunt. Nullum enim certius eſt ſignum veteris & aboliti Imperij, quàm linguæ veſtigia. Hinc enim indubie colligimus, Romanos totam Galliam & Hiſpaniam diu ſubiectas habuiſſe, quòd ſermo Latinus, licet corruptiſsimus hactenus, in illis extitet. Nec ex lingua modò integra, ſed ex parte etiam idem ſumitur argumentum, vti Platonem videmus feciſſe. Deinde ex corruptela etiam prioris ſermonis, quamuis non aboliti,

intelligimus, quæ gens fuerit, quæ ſermonem corruperit. Pręter enim dictiones quaſdam veteri ſermoni irrepentes, phraſes quoque ſiue loquendi quidam peculiares modi inuehuntur. Sic Italicum ſiue Latinum ſermonem à Gotis corruptum eſſe, quiuis ex ipſa lingua iudicarit; atque hinc deinde collegerit, Italos à Gotis vel aliis eiuſdem linguæ gentibus fuiſſe ſubiugatos. Cùm ergo Phrygij ſermonis reliquiæ non paucæ in Græcia reperiantur; negari non poteſt, eius linguæ gentem Græciæ aliquando fuiſſe dominatam. At nos oſtendimus, Cimmerios & Phrygas eodem ſermone vti. Cùm igitur multa ſint indicia, quibus Amazones & Thraces in Græcia rerum potitos fuiſſe, queat doceri, & nulla extent de Phrygibus aut ceteris eiuſdem ſermonis gentibus; arbitrari debemus, Cimmerios antiquiſſimis ante Troiæ excidium temporibus Helladem imperio tenuiſſe. Thraciam enim à Cimmeriis valde olim occupatã fuiſſe, Treres docuerunt. Verùm quia Poetæ alienæ laudis inuidia, omnẽ memoriã partim corruperunt, partim fabulis obtexuerunt, periit ferè Cimmeriorum apud Græcos nomen, aliqua tamen, quamuis exili rerum geſtarum laude, Amazonibus adſcripta. Hanc nos, veritate manifeſtò detecta, Cimmeriis rurſus vindicamus, & Tereum Cimmerium fuiſſe contendimus, Hippolytæ Amazonis maritum, vt ſepulcra teſtãtur. Martis autem filium dicebant, quòd nec Thraciæ, nec eius Græcię partis quam tenebant, indigena eſſet; verùm Marte ſuo terras eas ſibi quæſiuiſſet. Quorũ enim parẽtes ignoramus, eos vel Terrę, Cæliq; filios dicimus; vel Diis illis, vti patribus, tribuimus, quorũ dotes in ipſis potiſsimùm elucent. Tereum igitur gente Cimmerium Mars & bella Thraciæ & Græcię dederunt, vt meritò Martis filius diceretur. Atque hinc etiam illud eſt, quòd Martem in Thracia natum fabulentur, indicantes nimirum, antiquiſſima bella è Thracia in Græciam & Aſiam fuiſſe illata. Num verò vlla Cimmeriorum contra Græcos & Aſianos bellis antiquiora apud vetuſtiſſimos ſcriptores inueniri queunt? Equidem nulla reperio, & ſi qua ſint, lubenter cupio doceri. Tereus ergo primò quidem in Græciam è Thracia venit; ſed deinde ibi quò venit regnauit, & clara regni veſtigia reliquit. Hic Pandioni contra Labdacum ſuppetias tulit, tum temporis Thebanorum Regem. Conueniunt enim tempora; & clarum eſt Thebis Labdacum, quamuis ætate prouectum, regnaſſe, atque Laio filio ſuo & Oedipi patri regnum reliquiſſe. Hoc eſt quod Apollodorus Athenienſis tradit, bellum de finibus fuiſſe inter Athenienſes & Thebanos. Addam nunc quid ſuſpicer Ouidio occaſionẽ dediſſe, vt de Lampſaco cogitaret. Sunt apud Apollodorum hæc verba:

Πολέ-

Πολέμου δ' ἐξαναστάντος πρὸς Λάβδακον, περὶ γῆς ὅρων, ἐπικαλέσατο βοηθὸν ἐκ Θρᾴκης Τηρέα τὸν Ἄρεως, καὶ τὸν πόλεμον σὺν αὐτῷ καθ:ρθώσας ἔδωκε Τηρεῖ πρὸς γάμον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα Πρόκνην. id eſt, Bello aduerſus Labdacum de finibus exorto, accerſiuit è Thracia Tereum Martis filium, quò auxilio ſibi eſſet; cum quo dum bellum ex voto & bono ſuo finiſſet, Tereo filiam ſuam Procnen nuptũ dedit. In his πρὸς Λάβδακον, videntur legiſſe πρὸς Λάμψακον, quaſi πρὸς apud Græcos nunquam contra ſignificaret. Sed mea non refert, vnde error ſit ortus: hoc ſaltem veriſimilius eſt, & veritati congruentius, contra Thebanos Athenienſibus, quàm contra Lampſacenos bellum hoc de limitibus fuiſſe. Condonemus igitur hæſitationem commentatoribus, quando ne ipſe quidem Poeta ſatis conſentanea hiſtoriæ ſcribit. Quod verò ipſe ſibi manus intulerit, fictitium eſt, & è Poetarum veterum odio natum. Crimen autem hoc Poëtis non à me obiicitur tantùm, ſed à Platone etiam, qui Minoi iuſtiſsimo viro, omnia quæ feruntur ſcelera & dedecora, à mendacibus Poëtis in domum ipſius dicit inuecta; quod priùs indicaui. Puduit Atticos impudicitiæ duarum ſororum; quocirca crimen per calumniam ei impegerunt, contra quem fuit commiſſum: atque deinde fabulam contexuerunt: Procnen in hirundinem mutatam finxère, quòd nullæ hirundines intra Daulidis fines vel pariant, vel ex ouis pullos excludant, vel omnino nidos laqueatibus affigant. Quòd ſi hoc Pauſaniæ credimus, magna fuit occaſio fingendi, vxorem in hirundinem conuerſam fuiſſe. Cauiſſet enim, poſtquam ſemel mariti manus euaſit, rurſus Daulidem reuerti, niſi vitæ mortem prætuliſſet. Deinde ingratus hoſpitæ mulieris, & vxoris etiam animus, bene potuit & rectè hirundini comparari; quæ aliunde venientes, domos alienas ſubeunt, & ſummo loco nidos figunt, & ex alto corporis ſpurcitiem in pauimenta & habitatores emittunt, ac deinde dum domum fœdè conſpurcarunt, diſcedunt. Eodem modo Procne in aliena domo ad ſummum faſtigium euecta, & in regium thalamum ſublata, Regem ipſum & regiam domum adulterio ſuo turpiſsimè fœdauit, atque deinde culpæ ſpurciſsimæ manifeſta, ſe ſubduxit citiſsimis alis. Credi etiam poteſt de fabula, ſororem ſuauitate ſermonis & cantilenis Tereum in multam noctem crebrò detinuiſſe, quò interea locus adultero daretur. Si enim hoc tempore ſimilia fieri videmus; quid obſtat quò minùs eadem de mulierculis Atticis credamus? Nam ſororem ſceleris conſciam fuiſſe, nihil dubito; eò quòd eiuſmodi ſpurcas voluptates mulierculæ ferè ſemper

in ſinum alicuius amicæ, cui maximè fidunt, effundere ſoleant. Eſſent ſcilicet eiuſmodi molles feminæ linguæ temperátiores, quàm Chærea Terentianus? Nemo ſanè hoc mihi ſuadeat; operam enim luderet. Noui ſatis quàm crepare malint id genus ſcortilla, quàm gaudium ſuum nemini communicare. Quota enim quæque eſt femina, quæ amica aliqua careat ſingulari, quam noſtrates ab vſu Geſpeſ vocant, quaſi dicerent eam eſſe, qua ad luſus ſuos feminæ vtuntur. Talis igitur nòn mirum, ſi ſoror fuit ſorori, & non conſcia modò culpæ, ſed adiutrix etiam & machinatrix. Facile autem id erat apud Thracem ſiue Cimmerium, bibendi pernoctandique ad calices & choreas de gentis conſuetudine auidum, auidiſsimum porrò inter pocula, ſaltus & cantilenarum. Nam & hactenus idem noſtris manet ſtudium, longiſsimo temporum ſpacio nihil omnino detritum. Deinde zelotypia à ſimplicitate & candore Cimbrorum, præſertim inter potandum ſaltandumque longiſsimè ſemper exulauit. Ad hunc igitur aſtum, quoniam Philomela linguam ſuam vocemque applicuiſſet, nihil iniuſtum Tereus feciſſet, ſi illam, ſcelere deprehenſo, vt fertur, amputaſſet. Nec malè nocturna hæc Siren fingitur in auem commutata, quæ totas noctes canendo ducit, vocis ſuauitate & varietate nulli Muſicæ conferenda. Quòd verò Tereum ipſum in vpupam tranſmutarint, ne illud quidem malè ad ſuſpicionem meam alludit. Nam hæc auis nidum facit è ſtercore humano, & paſtu vtitur fœdiſsimo. Quid verò regia Terei aliud erat, ſpurciſsimis his vitiis vxoris inquinata, quàm nidus humanis ſtercoribus, id eſt, fœdiſsimis hominum flagitiis conſtans? Nobis vpupa in prouerbio eſt, ad eas ſignificandas, quæ ſunt omni ſpurcitiæ genere contaminatæ. Non tamen minùs aptè Tereus vpupa dicebatur; quòd ſicut hæc auis in excrementis alui humani oua ponit, ita Tereus oua & ſemen ſuum, & ſe denique, quoad poſſet, ſterquilinio vxoris immergeret. At illud de filio, quem ab eo comeſum fingunt, videtur concinnè de nomine Terei originem cœpiſſe. Ter enim vocali longa, idem eſt quod abſumo, ſiue ſumptum facio, edendo præſertim & bibendo. Hues verò monoſyllabicôs pronunciatum, ſignificat modeſtum. Ter-hues ergo citra perſonæ diſtinctionem, idem eſt, ac ſi Latinè dicas, in rebus ad victum pertinentibus, modeſtè ſumptum facito. Quòd ſi è duabus dictionibus nomen compoſitum facias, is Terues, omiſſa aſpiratione ad ſonum molliorem, dicetur; qui eſt modeſtus in ſumptu ad victum faciendo. Verùm Græci, dum hanc vocem in ſuam linguam transferre voluerunt, coacti ſunt diphthongum in ſecunda ſyllaba tranſponere, & ex ues facere eus: propterea

pterea quòd Scythica illa diphthongo carerent. Hoc verò vel Thrax quiſpiam, vel Rex ipſe cernens, riſit, dicens ſe pro modeſto epulone factum eſſe ſiniſtrum epulonem. Si quid mihi coniectare licet, ipſa vxor & eius ſoror cùm texendi peritæ eſſent, atque ita, vt fit, donum aliquod marito feciſſent, in quo par erat nomen eius contineri, pro Terues Tereus intexuerunt: quod Rex cernens, per iocum forte dixit: Vos me ex epulone modeſto feciſtis epulonem ſiniſtrum. Nam Ques, ſiue Flandricè ues, modeſtum; eus ſiniſtrum, & id notat, quod contrà fit atque deberet. Dicimus enim, Ic ben eus, id eſt, ego ſum ſiniſter. Ghy verſtaghet eus, id eſt, tu intelligis ſiniſtrè. Tis een eus menſch, id eſt, eſt homo prauus, omnia & ſiniſtrè faciens, & ſiniſtrè capiens. ues igitur & eus ſunt pugnantia, vt meritò Tereus dicere potuerit, Vxor & ſoror eius epulas mihi prauas & ſiniſtri ominis apponent, poſtquam ab illis me ſiniſtrum epulonem vocari ſentio. Ex hac forte occaſione fabula, de filio ad comedendum appoſito, emanauit ex peruerſo, prauo & ſiniſtro cibo, Poetarum licentia id comminiſcente, quòd ſummum in hac peruerſitate gradum teneret. Maleuolus enim animus, & ſycophantarum calumnia, è rebus minimis frequenter occaſionem ſumit, vt abominanda confingat: quod equidem credo Poëtis in toto hoc commento accidiſſe. Si enim talis fuiſſet, qualem ipſi eum nobis depingunt; quæ hominum dementia diceretur, ei non ſolùm ſepulcrum erigere, ſed honores etiam tribuere diuinos? Pauſanias enim teſtatur, quotannis ad tumulum eius à Megarenſibus fieri ſacrum, atque in eo pro farre calculos ſumi. Quis enim credat, in media Græcia homini Barbaro & nefario, qui tantum ſcelus contra Prochen, tantum ſcelus contra Philomelam Regis Athenienſium filias deſignaſſet, non tumulum modò, ſed ſacra etiam ſollennia fuiſſe dedicata? Ei'ne, qui vxoris Regis filiæ thorum tam fœda labe violaſſet, qui Philomelam germanam vxoris ſororem per vim conſtupraſſet, conſtupratæ linguam abſcidiſſet, filium ſuum ipſius in viſcera ſua condidiſſet, ſe denique ipſum interemiſſet; atque poſt omnia Pandionem ſocerum ſuum immatura morte contabeſcere, ſceleribus ſuis compuliſſet; ei'ne monſtro? Abſit tantum dedecus à Græcorum inſtitutis. Hoc faciunt hîc Poetæ, dum Cimmerios calumniantur, turpiſsimam notam Græcis inurunt. Quid enim magis execrandum, quàm abominanda ſcelera diuinis honoribus decorare, atque id in Barbaro, atque id quotannis, atque id in media Græcia? Sed videamus quod genus ſacrificij Tereo fecerint. Singulare profectò, & haud ſcio, an cum vllo ſiue Deorum, ſiue Heroum, ei

commune. Monſtret mihi quiſquam, in Græcia tota vſquam eum morem fuiſſe, vt calculis pro farre ad ſacrificandum vterentur. Quòd ſi nulli Græcorum Heroum ſimile ſacrum peragitur, probabile videtur ab aliis, quàm à Græcis, ſacrum hunc ritum inductum fuiſſe. Audebo igitur, perinde atque in aliis feci, rationem huius ſacri aperire, idque eo maiore fiducia, quòd deprehendam nihil in Cimbricis eſſe, quòd graui cauſa non ſit nixum. Quare ne hic quidem ſtudium inueſtigationemque meam fruſtrabitur euentus. Calculis duo potiſſimùm apud antiquos peragebãtur; quorum alterum in ſententiis ferendis, alterum in rationibus ſubducendis erat conſtitutum. Hinc Græcis ψηφίζειν, quod eſt, ſuffragia & ſententiam ferre, & ad calculum reuocare. Ouidius de Myſcelo, Herculis beneficio iniquam ſententiam effugiente, hunc morem antiquiſsimum eſſe teſtatur.

Mos erat antiquis, niueis atriſque lapillis
His damnare reos, illis abſoluere culpa.

Tereus igitur, cùm iuſtitiæ in regno ſuo ſemper cuſtodiendæ, ſingulare in vita ſtudium impendiſſet; videtur vel ipſe præcepiſſe, vel ab amicis poſt mortem honoris pietatisq; cauſa conſecutus, vt quotannis iuſtitiæ ab ipſo excellentiſsimè adminiſtratæ, memoria celebraretur. Videtur enim ita ſenſiſſe, farre mortuis nihil opus eſſe, immò nec viuis cõducere, ſi in flammas fumumque abſumatur. Deinde nec ſe dignum eſſe, cui quippiam veluti numini offerretur, cùm hic cultus vnius Dei proprius ſit. Vtile tamẽ fore viuis, & honeſtum ſepulto, ſi quotannis ſacris operarentur iis, quibus iuſtitiæ, quam in vita præ ceteris mortalibus omnibus diligentiſsimè coluiſſet, memoriam refricarent. Hoc enim modo futurum, vt, dum iuſtitiæ honorem exhiberi viderent, ipſi quoque ad iuſtitiam ſeruandã commouerentur. Deinde quòd memoria hæc ad tumulum Regis mortui haberetur, cogitarent & mortuis ſenſum eorum, quæ facimus, eſſe; & ſi Regis defuncti animus iniuſtum quempiam ſciret, eum diris perſequẽdum, ab vmbra ipſius ſibi perſuaderent. Vtinam noſtrates ſic diuos ſuos perpetuò venerarentur, vt vitæ ſibi exemplum ab ipſorum dictis factiſque ducerent, perinde ac Tereus teſtamento ſuo videtur præcepiſſe. Quicquid huius ſit, hoc conſtat, calculos non alia ratione ei immolatos fuiſſe, quàm vt homines intelligerent, nihil carius ei gratiuſque contingere poſſe, quàm ſi ipſius exemplo iuſtitia diligentiſsimè coleretur. O Regem egregium, ô memorabilem ſolennitatem, ô tumulũ dignũ viſitatione! Hoc demum eſt Regem eſſe, hoc regium diadema & nomen mereri, ſic publicam ſalutem curare,

vt iuſtitia non in vita modò accuratiſsimè ſeruetur, ſed quò poſt mortem etiam homines externis indiciis & ritibus moneantur, hoc omnibus & ſingulis in primis ſtudendum, vt omnibus in rebus & actionibus æquitaté & ius cuſtodiant, præſertim in illis, quæ in contractibus, vel in ſuffragiis & ſententiis, calculis peraguntur. Hoc igitur ſibi voluit inſolens hæc ſacrorum conſuetudo, à Pauſania obiter annotata. Viderint igitur Poetæ, quî tam abſurdas calumnias & ſycophantias ſuas tueri poſsint. Iuſtiſsimus enim Rex de monumentis antiquitatũ fuiſſe deprehenditur: & tantum abeſt, vt in Thracia ſe ipſe contra legem naturæ, & peſsimo exemplo mactauerit, vt in media Græcia ſepultus ſit, & diuinis honoribus quotannis celebratus. Fuit autem hic Pandion, cui ſuppetias tulit, quintus Athenienſium poſt Cecropen Rex; cuius filias Procnen & Philomelam fuiſſe, Euſebius quoque teſtatur. Deinde quæ de Labdaco dicuntur, in huius, non in alterius Pandionis ætatem incidunt. Regnante enim Pandione, Cadmus Thebas condidit, cui Pentheus ſucceſsit; ſed horum vterque non diu regnauit, Cadmo ad Illyricos profecto, & Pentheo, cui regnum reliquerat, interempto. Pentheo mortuo, Labdacus in regnum vocatur, filius Phœnicis eius, qui & Cadmi frater fuit, & Phœniciam condidit. Heſiodus Adonidis hunc patrem fecit, licet alij aliter tradant. Hæc cùm omnia inter ſe conſentiant, temporibus, imperiis, & genealogiis, atque vetuſtiſſimis auctoribus nitantur; non poſſum excuſare Ouidium, qui Pandionis eius, cuius Philomela & Progne filiæ fuerunt, Erechteum filium fuiſſe prodit his verſibus:

Hic dolor ante diem, longæque extrema ſenectæ
Tempora Tartareas Pandiona miſit ad vmbras:
Sceptra loci, rerumque capit moderamen Erechteus.

Verùm mirum id in Poëta non eſt, cùm Pauſanias in primis diligens, in eundem errorem incidiſſe videatur. Hic enim poſtquam de Pandionis ſtatua dubitaſſet; ac in minoris Pandionis mentionem incidiſſet; credidit Procnen & Philomelam huius Pandionis poſterioris filias fuiſſe. Verùm apertè ex Apollodoro, & per coniecturam ex Ouidio docui, bellum hoc, cuius mentio fit, contra Labdacum extitiſſe. Iam Pauſanias quamuis Labdacum Polydori filium faciat, à Pandionis tamen prioris ætate non detrahit. Cadmus enim eius opinione Polydorum, Polydorus Labdacum genuit, qui priùs Nycteo, deinde poſt eius mortem. Lyco Nyctei fratri in tutelam datus eſt, à quo in regnum eſt reſtitutus, cùm per ętatem idoneus videretur, tutoribus priùs rerum potitis. Nihil ergo ad propoſitũ meum

refert, Labdacus ne Phœnicis an Polydori fuerit filius, cùm vtrouis modo tempus meæ congruat aſſertioni. Nec hîc ſolùm fallitur Pauſanias, ſed in Hippolyta quoque, cuius ſepulcrum Terei tumulo proximum dixit. Quicquid enim Græci Poëtæ de Amazonibus captis ſcripſere, tam variè ſcripſere, vt quot ſunt ſcriptores, tot videâtur eſſe ſententię. Pauſanias de Megarēſium opinione ad hunc modū tradit: Cùm Amazones ob captam Antiopen bello Athenienſes laceſſiſſent, à Theſeo ſuperatæ ſunt: cumque earū multæ in prœlio cecidiſſent, Hippolyten tradunt Antiopes ſororē, cui feminarum ille parebat exercitus, Megara cum paucis aufugiſſe: ibi cùm re malè geſta animum deſpondiſſet, præſertim quòd ſe in patriā ſuam Themiſcyram redire poſſe deſperaſſet, præ animi angore è vita exceſſiſſe; ſepultā verò non longè à Terei tumulo, ad quem quotannis ſacrum calculis fieri dixi. Plutarchus in Theſei vita varias diuerſorum adfert opiniones; inter quos ſunt, qui Antiopen à Theſeo raptam dicant, poſt balteum ab Hercule allatum: cùm alij tradant, & inter hos Philochorus, Theſeum cum Hercule profectum Antiopen prœmium virtutis ſuæ accepiſſe. Clidemus ſingula accuratè perſequi volens, loca, quibus dextrum, quibus ſiniſtrum, quibus reliqua denique Amazonum acies fuiſſet, depinxit, atque pugnā in ipſa vrbe commiſſam dixit; & quarto menſe pacem opera Hippolytæ compoſitā fuiſſe. Nam quam alij Antiopen, hic Hippolytam nominauit. Hanc alij tradunt Theſei partes magnis viribus tuentem, à Molpadia vna Amazonum iaculo confixam, & ſtatuam ei poſitam ad Olympiæ Telluris. Addit tandem Plutarchus, de rebus adeò antiquis hiſtoriam non conſtare, mirum non eſſe; & alios aliter de eiſdem prodidiſſe. Verùm in hanc tandem deſcendit ſententiam, bellum pacificatione finitum fuiſſe. Argumento eſſe loci nomē iuxta Theſeium, qui Orcomoſium à iuramentis ibi præſtitis nuncupatur. Præterea ſacrificium antiquitus Amazonibus ante Theſea peractum. Commemorat & Megarę Amazonis ſepulcrum, ad locum Run nomine, cerni. Tum ad Chæronæam nōnullis etiam tumulos eſſe, ad eum riuum, qui Thermodon priùs, tempore Plutarchi, Hæmon vocabatur: nec non in Theſſalia ad Scotuſſæam ac Cynocephalas earum ſepulcra monſtrari. Apollodorus Athenienſis longè ab his diſſentit, qui Hippolyten ab Hercule Themiſcyræ occiſam tradit, eò quòd ab Amazonibus ad arma curri animaduertēs, inſidias ſibi ab ea ſtrui ſuſpicaretur. Ex Herodoto paulo antè docui, Amazonas quidem aliquas à Græcis raptas, ſed raptoribus ex inſidiis nece cōflata Sauromatarum promontorio appuliſſe. Verùm quid opus eſt, ſingulorum rogare ſentętiam; quando inter

eos,

eos, qui in prima Reip. litterariæ claſſe principatum tenent, tanta eſt controuerſia? Reiectis igitur omnibus, in quibus diſſentiũt, ea teneamus, de quibus omniũ calculis conuenire videmus. Deinde nihil certius eſt vetuſtis ſepulcrorũ & ſolennium rituum monumẽtis, ſi ſinceros & doctos interpretes nãciſcantur. In hoc ergo eadem omnium ſunt ſuffragia, Amazones in Græciam, atque in ipſam etiam Atticam arma intuliſſe. Præterea non vno loco, ſed quamplurimis earum monumenta extare, atq; ea tam antiqua eſſe, vt omniũ Græcorum memoriã & computationem temporum excedant. Ex his ergo procliue fuit hominibus, gloriæ ſuæ ſtudioſiſsimis, & inflatis buccis maiorum geſta canentibus, quibus omnia Theatra, & ſcholæ perſonabant, fingere Amazonas cęſas eſſe tot locis, quot monumẽta earũ cernerentur. Sed nobis videndum, an reliqua huic ipſorum figmento conſentiãt, tum an ipſis inter ſe conueniat. Quàm non conueniat, modò dixi: in quo magna vis eſt ad conuincendũ, nihil ab ipſis ſani veriq; tradi, ſed vetuſtam memoriã ſiniſtra ipſorum interpretatione corrumpi. Quòd autem reliqua ipſorũ peruerſæ expoſitioni non conſentiant, clariſsimè docetur de Platone confeſſo, Cimmerij ſiue Phrygij ſermonis, in Græcia, & ipſa Attica reliquias inueniri. ex ipſo item Pauſania, totam Helladẽ antiquitus à Barbaris habitatã fuiſſe, aſſerente. A quibus verò Barbaris, ſi non ab illis, quorũ antiquiſsima monumẽta in Græcia videntur, quorũ itidem veſtigia in lingua remanſerunt? Quòd ſi hæc in hiſtoria non habebunt locũ demonſtrationũ, non video quæ ſint tandẽ dicendæ veræ argumentorũ concluſiones. Vbicunq; Romanorum ſepulcra, aut cippos inuenimus, Romanos rerũ habenas tenuiſſe confitemur. Quis enim vnquam hoſti hunc honorem, quis eius memoriæ ad poſteros cum laude tranſmittendæ pecuniam impendat, qui vt pecuniam libertatemq; auferret, armatus aduenerat? Victores ipſi ſibi monumẽta, ipſi ſibi Trophęa erigunt, ipſi ſuos magnificis ſepulcris & cippis honorant, fruſtra alioquin hęc decora à victis exſpectaturi, niſi ad ea vi cõpellerent. Hac igitur via & ratione perſpicuum fit, quid cauſæ ſit, vt tot in Græcia Amazonũ ſint ſepulcra. Hiſpani in nouũ orbem Hiſpanica inuehũt nomina, perinde atq; Romani olim in Hiſpaniam, & ceteras prouincias nomẽclatũras etiam ſuas importarũt. Similiter factum eſt, vt Thermodon ad Chæronæam fuerit, & rurſus ſupra Gliſantem regiunculam torrens, præterlabens montem Hypaton, Thermodon vocaretur, nomine indito de Thermodonte Amazonico; ab illjs haud dubiè, qui victoriæ ſuæ monumenta in fluminibus extare voluerunt. Hinc etiam Athenis eſt Amazoniũ, quod nomen loci eſt in ea vrbe, in quo Amazonas aliquot aiunt ſepultas.

Quod

Quod quid aliud eſt dicere, quàm Athenis Amazonas habitaſſe, & ſibi tumuli honores conſecraſſe ſempiternos? Videmus Romæ Mauſolæum Auguſti, videmus molem Hadriani, videmus Seſtij pyramidion, & quàplurima alia illuſtrium virorum ſepulcra. Num ea cauſa cogitabimus hæc nihil aliud eſſe, quàm cædis eorum monumenta? Non arbitror quemquam tam peruerſi eſſe iudicij, nec tam ab omni ſenſu communi alienum, ſic vt opinetur. Ergo ne Amazonum Mauſolæum, vt ita de recepta conſuetudine nominemus, ſolum erit inter omnia, quod ab hoſtibus ſit erectum, ad memoriam æternam carũ, quæ venerãt perditũ Athenas? Nõ ignoro obiici poſſe buſta Gallorũ: quæ cladẽ Gallorũ ab omni poſteritatis obliuione vindicarunt. Sed dicat mihi, quiſquis eſt, qui hoc obiicit; an diuinos quoque honores Romani Gallis cõſecrauerint, perinde atq; Amazonibus Athenienſes? Hoc ſi me doceat, eueſtigio de hac ſententiæ meæ confirmatione diſcedam. At id nunquam quiſquam faciet. Quare hanc rationum mearum arcem tenebo, nullis vnquam aduerſariorũ arietibus labefactandam. Eſt apud Megarenſes Terei ſepulcrum, ſed ſunt & diuini honores adiuncti. Sunt apud Athenienſes Amazonum ſepulcra, ſed ſunt ſacra etiam Amazonibus in eadem vrbe dedicata. Longè igitur aliud eſt, buſta Gallorum & ſimilia apud alias gentes commonſtrare, aliud Amazonium Athenarum, ad rationem originemq; ſuam referre. Illis enim nulli additi honores, nullum decus attributum: his verò ſacra etiam ſolennia nuncupata. Et quæ, rogo, ſacra, & quantæ dignationis? eius, inquàm, vt ſacra Amazonum Theſei ſacris ſint prælata. Atqui Theſeus conditor vrbis, & Princeps Heroum apud Athenienſes habebatur. Subducamus nunc rationes apud æquos iudices, quid hæc monumenta de antiquitatibus Athenienſium videantur indicare. Græci ex his colligunt, Amazonas victas, cæſasque à Theſeo fuiſſe. Nos longè ſecus exiſtimamus, Athenienſibus vetuſtiſsimis Amazonum honores, Theſei honoribus priores & antiquiores fuiſſe. Plutarchus enim auctor eſt, ſacrificium antiquitus Amazonibus ante Theſea peractum. Quæ verò peruerſitas eſſet, hoſtes Deo tutelari & indigeti præferre, ſi res, vt Græci prodiderunt, contigiſſent? Nónne ſatis inſaniæ commiſſum fuiſſet, ſi iis, quæ Athenas euerſum venerant, ſacra feciſſent, niſi hoſticis etiam manibus omnia priora & potiora quàm domeſtico Heroi dedicaſſent? Neſcio ſanè, an quicquam abſurdius his poſsit cogitari: & quicquam poſsit colligi peruerſius, & magis præpoſterè, quàm ſi quis ex his monumentis antiquitatis ea concludat, quæ Græcorum tradit hiſtoria. Si mentiri voluerunt, ſaltem hoc curaſſent, ne eorum fieret vlla mentio,

quæ mendacia ipſorum manifeſtiſsimis indiciis conuincerent. Nos contrà ſic ratiocinamur, vt Amazones ſiue Cimmeriorum filios, dicamus primos eſſe Athenarum conditores, atque idcirco optimo iure priùs Amazonibus, quàm Theſeo ſacrificium fieri ſolere. Si Cuma, Mytilene, & aliæ quamplurimæ vrbes omnium Græcorum teſtimonio, ab Amazonibus conditæ fuerunt; quid miri, ſi Athenas quoque ad illas referamus? Sed quia abunde oſtendimus, Amazones voce dici ambigua, ad filios & vxores Cimmeriorum; vtemur poſthac Amazonum nomine hiſtoricôs, pro filiis Cimmeriorum. Cimmerij ergo priùs in Thracia Treres dederũt, atque hinc in Græciam irruperunt, in qua agreſtes hominum mores formarunt, & ciuilem vitæ rationem inſtituerunt. Viuebant enim priùs latronum ritu, & id ſuum quiſq; ducebat, quod vel occupaſſet, vel alij per vim abſtuliſſet. Condiderunt itaq; opida maiuſcula quàm priùs fuiſſent, & inter cetera Athenas, cùm priùs in rupibus, & ſiluis, & arcibus ad latrocinandum accõmodatis, habitarent. Primi itaque auctores legum iuriſq; dicundi in Græcia Cimmerij fuerunt, & inter alios Tereus, cuius tanta fuit iuſtitiæ inter omnes conſeruandæ cura, vt calculis ei ſacrificaretur. Eadem fuit exiſtimatio Strymonis, cui ab eruditionem Græciæ inuectam, vnam Muſarum nupſiſſe ferunt: de quo pòſt latiùs erit dicendum. Athenis autem inſigne manſit indicium, Amazones ciuitati leges, in quas omnes iurarent, dediſſe. Iuxta enim Theſeum locus Orcomoſion nomine clarus habebatur, quem Plutarchus à præſtitis iuramentis nominat, nõ malè ille quidem, ſed quæ iuramenta fuerint, à quibus nomen ſumpſit, mihi cum illo non conuenit. Neque enim veriſimile eſt Theſei ætate; ſiquidem ille Herculi ſtatuatur coæuus, primùm has antiquiſsimas appellationes in vſum veniſſe. Nam ſi tãta fuit huius vrbis, quantam fuiſſe cùm alij, tum Plato arbitratur, antiquitas; non facilè adducar, vt credam priſca illa monumenta, ad illam ætatem referenda. Ego Orcomoſij nomen emanaſſe ab illis iuramentis credo, quæ populus Athenienſis in vnam ciuitaté è variis caſtellis collectus, Cimmeriis præſtitit, ſe leges & ſtatuta, quibus nouam hominum ſocietaté munierunt, bona fide conſeruaturum eſſe. Oportet namq; eos, qui in vnum ciuitatis corpus ſunt cooptandi, iurare, ſe omnes leges & ſtatuta non ſecuturos modò eſſe, ſed omni vi omniq́ue induſtria defenſuros. Æſtimet hîc qui volet, vtrum huius iuramenti memoria quæ perpetuò eſt retinenda, an verò pactorum, quæ cum hoſte quopiam inita pro tempore ſunt, dignor ſit nominis immortalitate. Antwerpiæ locus eſt ab antiquo his iuramentis dedicatus, quæ ab illis exiguntur, qui ciuitatis iure ſunt donandi. Eodem

modo credendum, Cimmerios in noua vrbe locũ deſignaſſe; in quo, qui ciuium numero eſſent adſcribendi, iureiurando adſtringerẽtur. Hunc igitur locum Græci ſua lingua Orcomoſium vocarunt, quò id quod in vrbe primum eſſe debet ac ſanctiſſimum, perpetuò hominibus de loci nomenclatura ſuccurreret. In præcipuis enim Reip. fundamentis eſt, aut potiùs ipſum ciuitatis fundamentũ, iuramentorum homines meminiſſe; & eorũ in primis, in quibus tota cuſtodia & ſalus cõmunitatis continetur. Sed quid attinet pluribus de iureiurando, & eius in ciuitatibus neceſsitate tractare, cùm neminẽ eſſe credã, qui non intelligat, hoc vnum vinculũ eſſe, non Reip. tantùm, ſed omnis ſocietatis humanę tum vniendæ, tũ conſeruandæ? Quoties, bone Deus, ſingularem tuam gratiam in priſcis maioribus agnoſco; toties cogor mecũ ſuſpirare omnia in deterius prolabi. Non temerè Orcomoſion, id eſt, iuriſiurandi locũ, in principe regionis vrbe ſempiternę ciuiũ magiſtratuumq; memoriæ dedicarũt, quò ſemper obuiũ foret, in quod vadũ ſacra humanæ ſocietatis ancora iacienda eſſet. Sed heu miſeros nos huius ætatis homines, quibus nihil ſacrum, nihil ſanctũ, nihil fidũ, nihil firmũ, ſed omnia plena fraudis, omnia plena ſimulationis, omnia deniq; plena aulicarũ virtutũ; in quibus ludus eſt, credulos, ſimplices atq; pios etiam viros, nihil tale ſuſpicantes, periuriis ineſcare. Oro Deum Opt. Max. vt & principes & ſubditos ea mente donet, ne poſthac iureiurando, velut pueri nucibus, inter ſe ludant, & ea tantùm ſibi ſeruanda iuramenta putent, quæ cum vtilitate falsò credita, ſunt coniuncta, ſi qua contra hanc tendere videantur, nõ pluris faciant, quàm caſſam nucem. Quemadmodum olim Laconum Reges iurabant, omnia ſe ex præſcripto legũ facturos, ita Duces quoq; noſtri, dum inſignia imperij ſuſcipiunt, priùs iurant, ſe omnia iura, tum publica, tum priuata conſeruaturos, quàm populus ſe ſacramento adſtringat. Principis igitur eſt, populo in iuriſiurandi fide conſeruanda ſemper præire, atque præmonſtrare, nihil ſe ſanctius habere, quàm id cuſtodire, cuius Deum teſtem & vindicẽ fecit. Hoc verò non Regibus tantùm, ſed magiſtratui etiam obſeruandum, vt iuramenti, quod concipitur, dum magiſtratus initur, nunquam obliuiſcatur. Qua enim, quæſo, ratione maiore confirmare quis poſſet, ſe Deum & religionẽ contemnere, & pro vano tantùm plebis terriculamento habere, quàm ſi deprehendatur nihili facere Deum, & teſtem, & vltorem. Iurant, qui magiſtratum Antwerpiæ ineunt, ſe nullius fauorem, vel per ſe, vel per alios directè vel obliquè ſolicitaſſe, vt in Senatorum collegium cooptentur. Videant igitur, qua conſcientia plerique eiuſmodi iuramenti formulam concipere audeant, niſi

lingua

lingua quidem iurent, mentem autem inuriatá relinquant. Crediderim equidem plurimorum hominum iuramenta amatoria eſſe, atque idcirco ab iis parui fieri, ſi iurata non ſeruent, iuxta illud:

Iupiter è cælo periuria ridet amantum.

Amore enim pleriq; mortales capti ſunt, non vilis alicuius puellæ, ſed Reginæ potentiſsimæ, quam pecuniam vocamus, non ob id, vti Grammatici putauerunt, quia pecu eſſet ſignata, ſed quia ex hominibus pecudes faciat. Cùm enim os homini ſublime datum ſit, vt cęlum patriam ſuam intueatur; pecuniæ amor ad ſuos trahit natales, id eſt, ad terram & obſcuram mentis caliginem. Fiunt igitur capita noſtra prona in terram, quaſi bruta animalia, ſiue pecudes eſſemus, dum pecuniam pecoris genitricem, præ ceteris omnibus, & præ ipſa etiam Dei teſtatione, amamus. Sit igitur hæc periuriorum excuſatio; & poſthac mirari deſinamus, ſi quem hoc amore excęcatum, peierare ſentiamus. Cimmerij verò, vti homines antiquæ fidei, & incorruptæ ſimplicitatis, & ignari huius ciuilitatis, & aulicę cõſuetudinis, nimium duri fuerunt, dum crederent, nec Deum nec homines eſſe fallendos, & ad perpetuum documẽtum & æternam recordationẽ loco nomen dederunt Orcomoſion, quaſi dicerent, nullã Reip. ſalutẽ ſperandam, niſi mutuo ſacramentorũ vinculo colligetur. Deinde, quò conditorũ etiam memoria perpetua conſeruaretur, alium locũ Amazonium nominarunt; quam quidem appellationem toti vrbi indere potuiſſent, niſi melius exiſtimaſſent, à bona precatione, & fauſto omine ipſam nuncupare. Romæ in operibus publicis, & Ianis, ſiue arcubus triumphalibus, ferè videmus ſymbola quatuor anni partiũ, Veris, Æſtatis, Autumni, & Hiemis exſculpta: quibus indicabant ſe optare, vt opera ea æterna eſſent. His enim quatuor anni partibus per prius & poſterius in ſe redeuntibus, omnia ſecula perennant; & hinc annus dicitur, ab Anna voce vna ex illarum numero, quæ noſtratibus ſunt circulares. Eſt autem compoſita ex *An*, id eſt, anterius; & eius per ſimplicem conuerſionem contrario *Na*, quod ſignificat poſterius. Dicimus tamen ſine diſcrimine ſignificationis *Anna* vel *Ana*. Vulgatũ enim eſt, *Gaet an*, vel *Gaet a*, id eſt, Eas ad anteriora, ſiue vna voce, procedas. Vellem mihi vel Græcus, vel Latinus, vel Hebræus etiam Cabaliſtica ſe iactans diſciplina, vocem aliquam proferret tanto artificio factam. In primis enim circularis eſt, id eſt, eiuſdem ſoni, ſiue à dextris, ſiue à ſiniſtris eam legas; quò ſignificetur, tũ tempus motu circulari cõtineri, tum perpetuum infinitũque eſſe. Deinde vox duabus ſyllabis abſoluitur, eò quòd nullum tempus ſit quod pluribus vel paucioribus partibus, quàm duabus conſtet.

qq 2 Defini-

Definitur enim tempus per anterius & poſterius. Nam ipſum nunc tempus non eſt, ſed prioris & poſterioris connexio indiuidua. Præterea ſyllaba prior, ſi contrario modo legatur, contrarium quoque deſignat. Ay contrario modo ſcriptum & pronunciatum, fit Ya, cuius contraria eſt ſignificatio. Sic in tẽpore quod nunc eſt anterius, mox fit poſterius. Anna igitur meritò Dea perennitatis ſiue æternitatis nominatur: à qua annus nomẽ deſumpſit, quòd ſit integer Solis circulus per prius & poſterius in ſe regreſſus. Atque hæc quidẽ alterius loci, quo hæc tractare decreui, propria, hoc loco neceſſariò mihi fuerunt obiter indicanda, ad Athenarum etymon Amazonicum in lucẽ eruendũ. Porrò Hat vel Hath, idẽ eſt nobis quod Latinis, ſerua vel tene. Ex Hath igitur & Ana vocabulũ conflatur Hathana, & omiſſa aſpiratione de more Flamingorum, Athana. Flamingi enim frequenter quo loco aſpiratio eſt addenda, eam omittunt; vbi omittenda, eam addunt. Hinc in eos ludere ſolemus: In Flandria, omnis omo eſt hanimal. Sed in Græcia, quia inter litteras aſpiratio non ſcribitur, ſed apice duntaxat notatur, qui in maiuſculis litteris ferè ſolet omitti negligique; nihil mirandi accidit, ſi originem vocis ignorantes, Athana dicant pro Hathana. Sed quid opus eſt eò confugere, cùm in Cimbrica vocum cõpoſitione, aſpiratio frequentiſſimè omittatur, vti in plurimis eſt explicatum. Eſt ergo Athana idem Cimmeriorum lingua, quod Latinis, Tene æternitatem. Quare verò Athana, non Athena, dicam; non latebit eum, qui Doricam dialectum antiquiſſimam eſſe norit. Eadem porrò vox Deam ſignificat, alio nomine Palladem nuncupatam, è cerebro Iouis natam, quæ rerũ omnium æternitatem conſeruat. Eſt enim Dea ſcientiarum, non opinionum; aut eorum, quæ ſenſibus percipiuntur. Scientia porrò demonſtratione acquiritur, quæ conſtat principiis æternis. Pallas igitur, quòd in Idæis rerum æternitatem conſeruet, Athana dicitur. Verùm quia Ideę materia corruptibili & ſenſili carent, dicitur Athana, ſine matre de ſolo Iouis cerebro proceſſiſſe. Sed de hac alibi latiùs. Optimo igitur omine, & haud dubiè inſtinctu diuino, Amazones vrbem nominarunt, cuius antiquitas tanta eſt, vt ab omnibus ignoretur. Multo enim ante Theſeum condita fuit, vtpote cuius antiquiores quoque ſint reges. De Theſeo verò, quæ feruntur, ex variis fabulis antiquitatis congeſta ſunt, quorum multa ſæculis aliquot inter ſe diſtant; tantum abeſt, vt quicquam in ſe habeant veritatis. Athenienſes enim, quò ſe peculiari nomine iactarent, Theſeum finxerunt, Herculis fictitij per omnia ſimium; in hoc parentum primorum vitium ſecuti; qui dum deſerto Dei mandato patri mendaciorum crederent, illud

ſibi

ſibi veneni genus imbiberunt, vt poſteri ipſorum ſemper fabularum, quàm veritatis, ſint ſtudioſiores. Sic noſtri Amadiſios, Primaleones, Orlando's furioſos lubentius legunt, quam Platonem, vel Ariſtotelem, vel Cyripædiam Xenophontis, hoc ipſo ſuo ſtudio oſtendentes, ſe longè Orlando ſuo eſſe furioſiores. Si tamen Theſeus omnino quiſquam fuit, ſuſpicari licet, eum corruptum ciuitatis antiquæ ſtatum reformaſſe, atque eius beneficio eam à priſcis gratiam redditam, vt conditor vrbis diceretur: quem pòſt tot fabulis onerarunt, vt cuiuis liquère poſſit, ne ſpeciem quidem aliquam in illis apparere veritatis. Et ne credamus, vetuſtos tantùm Græcos ſe figmentis iſtiuſmodi de Theſeo ſomniatis, oblectaſſe; recentiores quoque lingua hac corrupta, qua nunc vtuntur, Theſeida compoſuerunt, quam Venetiis legi. Sed quia de Theſeo Græcorum non plus habetur comperti, quàm de ficticio Hercule, valedicamus eius generis nugis, atque pro certo teneamus, Athanæ vocabulum Cimbricum ſiue Amazonium eſſe, à bene ominantibus nouæ & recens à ſe conditæ vrbi nuncupatum. Nec vana fuit precatio, & votorum conceptio. Athenæ enim diutiſſimè, ſi qua alia vrbs, durauerunt; & ne hactenus quidem quamuis barbarica tyrannide ſint oppreſſæ, omnem memoriam antiquitatis exuerunt, extantibus adhuc illuſtriſſimorum virorum ſcriptis, quorum diuinas ſententias illic imbibitas ſcimus. Fuerunt autem ferè Cimbrorum in ciuitatibus nuncupandis ea conſilia, vt nomé oraculi vim haberet. Quo tamen pacto id conſecuti ſint, ignoro; niſi credamus, ſemper apud eos vates fuiſſe, atque Sibyllas; vti de Cimmeriis Italiæ clarum, ſi Deus votis noſtris annuat, euadet. Fateamur itaque nulla vrbibus nomina data fuiſſe, niſi de vatum Sibyllarumque decretis. Athenæ igitur nō ſolùm de voto æternitatis à conditore ſuſcepto, dicuntur; ſed ob id etiam, quòd in hac vrbe ſapientiæ ſempiterna monumenta eſſent naſcitura, quibus Athana cùm præſideat, meritò ab ea nomen accepit. Quicquid enim vel Latini, vel Græci, vel Arabes hactenus habent diſciplinarum, id totum Athenis debetur: quæ, quamuis alios non dediſſent innumeros, duobus tamen Platone & Ariſtotele hanc laudem ſibi vindicarent, vt à ſapientia ſiue Athana nomen ducere mererentur. Quiſquis ergo fuit huius nuncupationis antiſtes; id certè dicendum, optimum præſtantiſſimumque vatem fuiſſe. Extant porrò & alia in Græcia, & in alia eius parte Amazonum trophæa. Pyrrichus opidum eſt apud Laconas, in cuius foro puteus eſt, quem Silenus dicitur commonſtraſſe. At nos Silenos ſcientiarum doctores apud Cimmerios vocari, libro hunc ſecuturo, exponemus. Veriſimile igitur, opidum monitu Cimmerij alicuius naturæ rerum

periti conditum fuiſſe, qui puteum hunc in arido ceteroquin loco aperuerit & commonſtrarit. De Pyrrichiis ita Pauſanias in Laconicis: Habent Pyrrichij intra fines ſuos templum Dianæ Aſtrateę; cuius nominis cauſa eſt, quòd Amazones hoc in loco progrediendi finem feciſſe dicantur. Eadem de cauſa fanum eſt Apollinis Amazonij. Vtriuſque Dei ſigna è ligno ſunt, quæ dedicaſſe dicuntur feminæ eæ, quæ à Thermodonte eò venerunt. A Pyrricho ad mare deſcendentes, Teuthrane opidum excipit; cuius conditorem produnt incolæ, Teuthrantem Athenienſem. Colunt hi præ ceteris Diis Dianam Iſſoriam. Hæc ille ſententia tenus: in quibus apertè fatetur, Amazones ad Lacedæmonios etiam veniſſe. Quòd autem addit, præ ceteris Diis Dianam Aſtrateam cultam ibi fuiſſe, quia Amazones eo loco à militia vlteriùs proferenda ceſſarint; id mihi non perſuadet. Proprium enim eſt Aſtrateæ nomen Artemidi; non de Græco fonte, ſed de Cimbrico manans; quo celeritas eius in orbita ſua percurrẽda notatur. Scribẽdum quidẽ eſſet cum aſpiratione in principio; verùm eam à noſtris in cõpoſitione omitti, ſæpiùs dictũ. Haſtrat componitur ab Haſt, quod celere; & Rat, quod rotam notat; quia nimirum celerrimè ſiderum omnium rotam ſuam abſoluit; qua cauſa Latinis Diana vocatur. Eſt enim in motione cælorum & temporum perpetuo recurſu, quaſi promotor quidam æternitatis, orbes plurimos per prius & poſterius abſoluens. Sicut enim Athana æternitatem rerum cuſtodit, ita Luna æternitatem celerrima & interna motione feruere facit, qua res perpetuò generantur, atque corrũpuntur, neq; vnquã vnam ſeruant formam. Diey enim circumflexo prioris ſyllabæ ſono, idem eſt quod augeri motu quodam interiore; quod maximè de miſtione dicimus. De pap dyt, id eſt, puls attollitur, & maius corpus incremento quodam interiore ſumit. Brot dyt, id eſt, panis fermenti vi augetur, & molem ſumit maiorem. Hinc Bedyen eſt promouere, & Dytſon fermentum. Ana quid ſit, antè eſt dictum. Luna igitur Diana eſt, eò quòd tempora per prius & poſterius ita temperet, vt tota elementorum miſtio quaſi fermento quodam bulliat, atque feruere nunquam deſinat. Conuenientiſſimum igitur naturæ ſuæ nomẽ ſortita eſt Dea materiæ humidæ pręſidens. Eadem à Cimmeriis alio nomine Aſtratea vocatur, eò quòd celerrimè & ipſa ſuum orbem abſoluit, & corruptibilibus omnibus, vt vitæ ſuæ curriculũ abſoluant, cauſam præbet. Verùm vt omnia Cimbrica vocabula plena ſunt rationũ & myſteriorum, nec vnius originis ratione continentur, videtur & aliud quiddã in eodẽ nomine latêre. Aſtratea enim in As & ſtrat reſolutum, & ab As quod pabulum, & ſtrat, quod plateam notat, deductum,

ductum, Lunam ſignabit, ea cauſa, quòd omnibus corruptibilibus eſcam ſubminiſtret. Eſt enim domina humidorum omnium, quæ naturæ opifex, velut pabulũ, calori ſubiecit. Qua cauſa Hudor aquam ſignat Phrygibus & Græcis; quia aqua ſymbolum omnis humoris, alimentum ſit, & conſeruatio caloris, qui rerũ principium agens efficienſque habetur. Sed de hoc alibi. Vtrouis igitur modo reſoluatur Aſtrateæ nomẽ, egregias indicat & ſingulares Deæ proprietates, quas latiùs in iis explicabo, quæ Deorum priſcis nominibus dedicaui. Hoc loco ad id mihi hæc nominis expoſitio conducit, quò demonſtrem Aſtrateam à Cimbris, nõ Græcis, ita indigetatã fuiſſe. Nec difficile eſt ad coniiciendũ, quare Amazonij cognomento Apollo eodẽ loco coleretur: quia nimirũ ab Amazonibus primi hoc ei loco honores ſint cõſecrati. Pauſanias enim prodit, ab Amazonibus à Thermodõte huc profectis putari, hæc ſigna poſita fuiſſe. Benignus ſanè fuit Apollo, qui appellatione hac ſua, perpetuã ſeruauit hoc in loco Cimmeriorũ memoriã; qua nos moniti, & in cognitionẽ veræ hiſtoriæ, & verã Aſtrateæ interpretationem venimus. Dato igitur, hæc vetuſtiſſima eſſe Spartanorũ ſigna, ſtatim ſuſpicio ſuboritur, alia quoq; adhuc vocabula huius regionis ad Cimbrorũ officinã eſſe referẽda. Et vt à Pyrrichi appellatione exordiar, vbi hæc antiquitatis reperi veſtigia, nõ abſurdũ ſit, ſi Phurrich ab Amazonibus opidũ hoc vocatum dicamus; eò quòd lignis ad ignem luculentũ extruendũ magis abundaret, quàm aquis contrario elemento, ad bibendũ. Nam cùm ſiluarũ ſatis eſſet, vnus duntaxat fuit puteus, ad aquam hauriendã. Phur ignẽ Cimbris notat, à quo Græci, Platone teſte, ſuum πῦρ acceperunt. Rich verò vocali lõga, idẽ eſt quod diues. Phur-rich igitur, diues ignis vocaretur. Verùm qua ſunt Cimbri copia, duo prætera eadẽ voce monuerũt. Alterum, vt ciuis diuitias quæreret puras citra fraudem & ſcelera: Pur enim nobis citra aſpirationem idem ſignat quod Latinis purum; eò quòd ignis res puras & mundas reddat; de qua nota calor apud Ariſtotelem definitur. Vnde liquet, à Cimbris Latinos, non contrà, accepiſſe puritatis hanc notationem; quia apud illos, non hos, nominis ratio inuenitur. Alterum præceptũ ciuitatis nomenclatura indicatum eſt, vt ad agendum ſint feruidi, non tardi atque ſegnes. Celeritas enim & feruor res auget, nec non cõſeruat, & diuitias puras, vtpote labore partas, & dat, & cuſtodit. Phurich enim, ſi Iota in ſecunda ſyllaba breue ſit, feruidum hominẽ notat. Præter igitur naturam loci cõmonſtratam, duo ſunt præcepta admodum vtilia huic voci interta: quod factum profectò videtur à Sileno eo, qui puteum primus commonſtrauit. Deſcendentibus è ſiluoſo hoc loco verſus mare, Teuthrane

occur-

occurrit, appellatione ſua indicans, hic lacrymas propter capút ab Amazonibus fuſas eſſe; eò quòd Thuet, & more Græco, Theut, caput notet, pro præcipuo quoque duce apud nos in vſu: Thran lacrymam ſignificet. Lacrymabile igitur aliquid hic Amazonibus accidit, ob quod vel caput amiſſum ſint lamentati, vel ipſum caput lacrymas effuderit. Siue igitur pugna, ſiue peſte plurimi hic perierint, locus à capitis lacryma nomen ſortitus eſt. Vt cladem hic magnam factam eſſe credam, facit Diana Iſſor, quam præ ceteris Diis coluiſſe, Teuthranij dicuntur. Ad recuperandum enim robur exercitus, & redintegrandas vires, plurima ſobole opus erat, quam Diana Iſſor copioſam dare poteſt. Præeſt enim rei proletariæ, & ſemen in vtero conſeruat, alit & in molem attollit, ac inde fœtum in lucem producit. Dicitur autem Iſſor, dempta aſpiratione; vti modò in compoſitis docui, frequenter euenire. Coaluit autem vox ex Hiſs & Or: quorum illud idem eſt quod incito & irrito; hoc, principium notat. Hiſor igitur ea de cauſa Diana dicitur, vt principium & cauſam originalem incitet ad humidæ materiæ imprægnationem. Coluerũt enim Dianam ad eum finem, quò feminas ſuas ad multam prolem redderet idoneas. Quocirca non ſolùm, quia diſpoſitione materiæ humectæ cauſam formatricem inuitat, & prouocat, Hiſor dicitur; ſed illa etiam ratione, vt perpetuò incitet ad ſobolem, quæ & ipſa Or nominatur, vti anteà dixi. Poſt cladem igitur optimè conſuluerunt Teuthraniis, qui perſuaſerant Dianam Hiſoram colendam eſſe, quò ad multam prolem naturam incitaret. Eſt ſanè Ammiani Marcellini diligentia laudanda, qui Tauricis hominibus Dianam Orſilochen vocari annotauit. Tauricam autem Cherroneſum & loca vicina à Cimmeriis olim habitata fuiſſe, ipſa locorum nomina teſtantur. Orſilache igitur Cimbricum nomen erit, quo Diana inuocatur, tum cùm optabatur, vt parentes viſa prole riderent. Tantiſper enim dum vterus geritur, & dolores deinde ad pariendum adſunt; nullus riſui, multus & frequens fletui locus dari ſolet. Quocirca blando nomine Dianam vocabant, cùm illud notabant, quod in votis Taurici maximè habebant; vt nimirum viſa prole riderent. Or enim ſobolem dici, non ſemel oſtendi Si idem eſt quod video; Lach idem quod rideo. Ergo Orſilach nihil aliud eſt, quàm ſi quis dicat, ſobolem ſiue prolem video & rideo; vel ad formulam hortantis, prolem vide ác ride: quando vtroque modo licet interpretari, nulla facta litterarum immutatione; eò quòd Si video vel vide; Lach rideo vel ride ſignificet. Vel igitur ipſa Dea ſic poteſt affari parentem, Prolem vide ac ride; vel parens lætus ad Dianam exclamare, Prolem video ac rideo.

Quamobrem Hiſora tum Luna eſt, cùm turgentibus humoribus ad Venerem & mares & feminas incitat ac iritat, quò proles inde naſcatur. Orſilache verò cùm puerperam ſic tuetur, vt proles ſalua videatur, & eam parentes læto riſu & amplectantur & oſculentur. Si ſcriberetur Orſiloche, tum *Loch* præteriti temporis eſſet, nec aliud ſignificaretur, quàm Prolem videns riſit. Verùm alterum magis placet. Huc videtur Virgilius alluſiſſe:

Incipe parue puer, cui non riſére parentes.

Et priùs:

Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem.

Neque enim de riſu Salonini cùm naſceretur, magis in hoc loco videtur locutus, quàm in ceteris omnibus, quæ in illa Ecloga diuina puero attribuit, quamuis Seruius ſic interpretetur. Sed in Sibyllæ carminibus videtur fuiſſe puerum quidem parentibus arriſurum; parentes tamen non riſuros, ob diuerſas calamitates; & poſtremò etiam ob infame & ſeruile genus mortis, quam in cruce ſubiturus eſſet. De more igitur Cimmeriorum Sibylla locuta videtur, quod vt magis appareat, verſus hi faciunt:

Tu modò naſcenti puero, quo ferrea primùm
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

Lucina enim idcirco dicitur, quòd prolem in lucem producat, quod nomen ab antiqua illa Cimmeriorum Orſiloche tranſlatum videtur: Sibyllam Cimmeriam fuiſſe, alibi docebo, vt minimè abſurdũ ſit dicere, eam ad Cimbricam conſuetudinem locutam fuiſſe. Perſpicuum eſt ergo, quare Diana Iſora, quare Orſilache vocetur. Stephanus de Vrbibus, à mõte, in quo apud Lacones colebatur, Iſoram dictam putat: nec, quamobrem mons ita vocetur, adiecit. Nos, ſi quis mons Iſor locis illis nominetur, eum dicemus à Dianæ Iſoræ templo vetuſtiſsimo ſic vocari, non è conuerſo. Cimbri enim, ſi antiquiſsima ſigna Apollinis Amazonij & Aſtrateæ dedicarunt apud Pyrrhichios, quid ni veriſimile ſit, Teuthraniis quoque Dianam, licet ſub alio nomine, reliquiſſe, cùm omnia Dianæ ſacra, quæ vſquam gentium reperiuntur, à Cimmeriis ſint inſtituta, vti ſuo loco declarabo. Verùm ne in minoribus opidis hæreamus, quaſi in ipſa principe Lacedæmoniorum vrbe nulla Amazonum veſtigia reſtarent, explicandum quid Sparta, & quo ſermone dicatur. Habet hoc vocabulum, & admonitionem apprimè ſanam, & vaticinium veriſsimum. Nam *Spar-tan* nihil aliud eſt, quàm Parce dẽtibus; quo monemur, & parcè comedendum, & parcè loquendum. *Spar* enim

parco eſt vel parce. Tant, dens; in quo de conſuetudine ſermonis Tau finale adimitur. Quod ſi Spartay vti vocabulum accipiatur, is ita dicetur, qui dentibus parcit. Tales autem Lacedæmonios fore, is prædixit, qui eos hoc nomine nuncupauit. Parciſſimi enim in cibis fuerunt, nec minùs parci in loquendo; adeò, vt Laconiſmus in prouerbium abiuerit. Alcibiades, cui Spartanorum mores notiores erát, quàm probum hoſpitem deceret, dixit nihil miri eſſe, Lacedæmonios mortem contemnere; quoniam talis eorum domi victus eſſet, vt præ eo optabilis mors videretur. Pleni ſunt veteres libri Laconicæ parſimoniæ; tum in victu, tum in ſermone decantatæ adeò, nihil vt opus ſit multis eam docere. Quod autem dentibus parcere ad loquendi etiam modum referatur, Homerus ſatis indicauit, dum dixit:

Ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων, *id eſt,*

Quale verbum tibi effugit extra vallum dentium.: ſiue vt verſu reddam:

Quale tibi verbum ſuffugit dentium ab arce.

Sunt enim dentes quaſi ſeptum quoddam, quo verba deberent contineri, donec emitti oportunum eſſet. Deinde eſt & illa vna dentium vtilitas non minima, quòd eorum obiectu vox formetur, ac articulata & canora euadat. A Spartay igitur Sparta nomen duxit, moribus alumnorum & ciuium ſuorum conuenientiſſimum futurum. Ex eadem origine herba quædam Scythis vocatur Spartanica, qua dicunt famem multo tempore poſſe vitari. Græci enim admirati, quî tantus hominum numerus ſeſe tam parua copia à fame poſſet tueri, interrogarunt quempiam, quo conſilio, quave ope id præ ceteris gentibus conſequerentur. Reſpondit is Scythicè, id eſt, breuiter & acutè, eſſe ipſis herbam quandam, cuius eæ eſſent vires, vt qui eam haberet, difficillimè is à fame poſſet cruciari. eam vocari Spartanicam. Optimè certè Scytha. Nam nunquam ferè in famem incidet, qui dentibus parcit. Quod Græcus non intelligens herbam finxit, cuius eſu fames non ſentiretur; eamque Alimum nominauit, ἀπὸ τοῦ λιμοῦ, id eſt, fame, & particula priuante. Quiſquis igitur ille fuit, qui Dioſcoridi magna diligentia varias herbarum appellationes adiecit, deceptus eſt Halimi & Alimi ſimilitudine; quæ duo vocabula ſolo ſpiritu diſtinguuntur. Halimus ſimplex eſt, ab Hale, id eſt, ſale, deriuatum, fruticem ſignificans ſapore ſubſalſo, & locis ſalſis gaudentem, quem in Hetruria plurimum vidimus. Huius eſu, vt ſalſorum omnium, copioſum lac gignitur, iuxta illud Virgilij:

At

At cui lactis amor cythiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.

At Alimus vox compoſita, & tenui ſpiritu prolata, eam herbam notat, quæ nos à fame ſeruare poteſt; ab hiſtoriæ, vt opinor, aliquo ſcriptore de Scythæ cuiuſpiam relatu accepta. Pulcra ſanè allegoria vſus eſt, quiſquis Græco ſic reſpondit. Nullum enim præſentius & certius aduerſus famem remedium eſt, quàm parciſſimo victu vti. Nam qui eo ſe ſuſtinet, is duo conſequitur; vnum, vt quamplurimũ in poſterum reponere & condere poſſit; alterum, vt conſueſcat paucis contentus eſſe; quod vbi nactus fuerit, vitam agit ſuauiſſimam. Bene namque princeps ille Philoſophorum monuit: Vitam elige optimam, ſuauem reddet conſuetudo. In tenuitate autem victus non illa tantùm ſuauitas eſt, quam conſuetudo parere ſolet; verùm & hæc, quod quàm minimis moleſtiis & curis, minimoque labore opus ſit ad eam, quam dicimus, frugalitatem. Agnouit hoc Socrates, dum in magno variarum rerum mercatu exclamauit: Quàm multis non indigeo! Deinde nemo maiore voluptate fruitur inter edendũ, quàm qui à frugali cœna ad frugale prandium accedit. Semper enim famem ad menſam adfert, condimentum omnium delicatiſſimum. Hinc Timotheus, cùm apud Platonem philoſophico tenuiq; apparatu cœnaſſet, poſtridie gratias iterum egit, inquiens: Qui apud te cœnant, non in præſens tantum bene excipiuntur, ſed in poſterum etiam diem bene tractantur. Indicabat prudẽs Imperator, eò ſibi prandiũ ſuauius fore, quòd pridie parcè cœnaſſet. Attulerat enim è Platonis conuiuio optimũ condimentũ ad prãdium ſecuturum. Hoc Socrates quęſiuit, dum interrogatus, quid ageret tanta exercitatione; reſpondit, ſe famẽ obſonari; intelligens videlicet, hac nullam promulſidem ad palatum ſtomachumque acuendum eſſe præſtantiorem. Sed audiamus Ciceronẽ de hoc victu, ſuis verbis loquentẽ: Quid, victũ Lacedæmoniorum in Phiditiis nónne videmus; vbi cùm tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum? Tum is, qui illa coxerat, Minimè mirum, inquit; condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, ſudor, curſus ab Eurota; fames, ſitis. His enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Infinita ſunt apud alios etiam auctores, quibus doceri queat, ſummam voluptatem è tenui victu proficiſci. Verùm ea adducere ſuperfluum ſit. Quis enim neſcit, quanto magis eſurientem cœna delectet, quàm eum, qui adhuc de prandio plenus eſt. Nunquam ſitiit, nunquam eſuriit, qui hanc oblectationem nunquam ſenſit. Nec verò hæc menſæ tenuitas ad curas moleſtiaſque amolien-

das,& famem propulſandam, & voluptatem conciliandam tantum valet, quantum ad integram corporis valetudinem vel acquirendam, vel conſeruandam. Quando igitur ſanitate corporis, à qua mentis quoque ſanitas pendet, nihil eſt precioſius; quanta, bone Deus, tenui frugalique victui beneficia debentur! Hippocrates omnem agendi rationem ad ſanitatem referendam duobus concluſit, ἀκορίη τροφῆς & ἀοκνίη πόνων, quod pari breuitate Latine nó expreſſero. Eſt eius itaque ſententia, omnem bonæ valetudinis rationem duobus contineri; altero, vt alimentum capiatur citra ſaturitatem; altero, vt ad labores corpus impigrum habeatur. Quàm rectè medicus hic cum hoc Scytharum præcepto conuenit, apud quos plurimum ſemper fuit laborum, & minimum eſcæ, quæ ea menſura dabatur, vt ſtomachus ſedatus non exſatiatus eſſet. Polybus Hippocratis diſcipulus tanti ſanitatem intelligentiſsimo cuique faciendam putauit, vt ipſe ſibi ea adminiſtrare ſciret, quibus iuuaretur. Mirum ni & illud ab eiſdem, quibus Spartanica herba celebratur, didicerit, à quibus ἀκορίην τροφῆς & ἀοκνίην πόνων magiſter acceperat. Vno enim Spartanici nominis præcepto omnia ſunt complexi, quibus integra valetudo conſtaret. Videmúsne igitur, ipſa ſtatim huius herbæ appellatione nos moneri omnium eorum, quæ ad beatè viuendum ſunt neceſſaria? Si enim dentibus parcamus, nunquam famem ſentiemus; eò quòd ſemper ſatis erit repoſitum ad naturæ neceſsitatem. Si dentibus parcamus, paucis opus erit; ad quæ pauca, nec moleſtiis magnis, nec curis venietur. Si dentibus parcamus, ſemper cum fame edemus, ſemper cum ſiti bibemus, atque ita vitam agemus in ſumma voluptate. Si dentibus parcamus, perpetua corporis integritate perfruemur, qua nihil eſt homini in hâc vita precioſius. Quia denique corporis temperamenta mores ſequuntur & ingenium; nemo ad contemplandum erit magis idoneus, quàm is, qui quàm parciſsimè viuit. His conſentit votum Horatianum, quod ſplendidioribus reiectis, ita ad Apollinem corporis & mentis medicum concluſit:

——Me paſcunt Oliuæ,
Me Cichoreæ, leueſque Maluæ:
Frui paratis & valido mihi
Latoe dones, & precor, integra
Cum mente: nec turpem ſenectam
Degere, nec cithara carentem.

Nam omnia quæ optat, talia ſunt, vt ad ea conſequenda herba Spartanica ſatis eſſe vel ſola videatur. Spartanica igitur bene alimus

eſt,

eſt, id eſt, à fame defendens; ſed non alimus tantùm, verumetiam totius vitæ ſuauitas. Atque hæc quidem de Scythica allegoria: de qua cùm nomen ad herbam applicabant, eam ſic deſcribebant, vt exterius quidem horrida eſſet atque ſpinoſa; radices tamen occultas haberet plurimas & dulciſsimas, quas qui guſtaret, numquam neq; fameret neque ſitiret. Græci igitur non Alimum modò, ſed Glycyrrhizon etiam verterunt à radicum dulcore; & quia ſitim quoq; prohiberet, Adipſon item nominarunt. Scythæ quidem ad allegoriam & teſſeram parſimoniæ tenuiſque vitæ ſpectantes, herbam conſpicientibus horridam, ſpinoſamque videri aiunt: at ſi quis ad radices vſque penetraſſet, tum dulciſsimam inueniri: quia vbi quis tam diu frugali vitæ aſſueuerit, vt longa conſuetudine radices ea egerit, per animum & corpus penitus inſinuatas, tum mirum dulcorem guſtantibus offerre ſentitur. Ex hac fabula Scytharum peruetuſta, factum eſt, vt Glycyrrhizon Scythicam hanc herbam eſſe putarent. Theophraſtus Scythicam radicem vocat, addens & dulcem dici, & ad Mæotim naſci, atque ea vna cum Hippace Scythas ad multos dies aduerſus ſitim tutos eſſe. Dioſcorides vnum Glycyrrhizæ genus deſcribit; cui folia Lentiſci, & pilulas Platani pilulis ſimiles, adſcripſit; quod nos etiam conſpeximus; & radices dulces illas quidem; ſed maiore adſtringendi vi præditas ſenſimus, quàm ſint radices Glycyrrhizæ vulgaris, quæ pilulas hirſutas non producit. Nouimus igitur duo Glycyrrhizæ genera, ſed neutrum folia ſpinoſa habet. Quos igitur Plinius auctores legit, apud quos inuenit Glycyrrhizo folia ſpinoſa eſſe, perinde atque Eryngio & Carduo; ab Eryngio tamen diuerſam ſtatuens, inter aculeatas refert & ſic depingit, vt folia det echinata, deceptus nimirum, quòd aculeata folia habere dicens, non potuerit folia σχίνου dare, quæ ſpinoſa non ſunt. Pro illo igitur, quod Dioſcorides habet φύλλα σχίνῳ ἰσοικότα, legit ἐχίνῳ ἰσοικότα. Si ad pilulas retuliſſet, non malè hanc ſimilitudinem dediſſet, ſed foliis tributa totam deſcriptionem reddit mendoſam. Reliqua autem è Dioſcoride adiecit. Radix igitur dulcis noſtra vulgaris, nec Dioſcoridi, nec Theophraſto nota videtur fuiſſe; at illa duntaxat, quæ Platani pilulas habens, plus habet virium ad ſtringendum. Ei Theophraſtus & Plinius famis ſitiſque propulſandæ vim tribuunt, & idcirco Adipſon etiam dici. Plinius autem lapſus eſt, tum de fabula Scythica ducta occaſione, qua de Spartanica, cuius folia ſunt horrida & aſpera, Glycyrrhizæ quoque talia dedit, putans eandem plantam vtroque nomine ſignificari. Alij fuère diligentiores: qui quòd Glycyrrhizam hanc ſpinoſa folia minimè habere ſcirent, aliam herbam quæſiuerunt,

runt,ad quam allegoria propriùs alluderet. Inuenerunt igitur inter alia Eryngij genera vnũ, quod ad mare in arenis plerumq; creſceret, radice tantæ longitudinis, vt radix ſine fine à quibuſdam vocetur. Huius folia ſpinoſa ſunt, & radices dulces & aromaticæ, quibus ſaccaro vel melle conditis, ad corpus roborandum lumboſque excalfaciendos firmandosq; non pauci vtuntur. Non errarũt igitur illi, quos Plinius reprehendit, qui crediderũt, Eryngion & Glycyrrhizon eiuſdem generis eſſe. Si tamen putarunt Glycyrrhizæ nomen omnibus Eryngiis æquè conuenire, aberrarunt. Maritimum enim hoc, quod dicimus ſuauitate & præſtantia radicum longiſsimarum, omnibus ceteris antefertur; atq; ita Glycyrrhizon, vel potiùs ad diſtinctonem aliarum radicum, Eryngion Glycyrrhizon dicetur. Nos autem maritimum idcirco vocamus, quòd in litoribus, & maximè naſci apud nos gaudeat, & longiſsimas ibi radices in terrã demittat. Huic igitur maximè conueniat Spartanicæ Scythicæ deſcriptio, atque idcirco ſi fabula ad herbam, perinde atque in moly factum eſt, ſit traducenda, nulli potiùs herbæ, quàm huic Eryngio, quadrabit. Germani Eryngion Manſtrou vocant, quo fiducia virorum ſignificatur; quæ non cum ſymbolo meliùs conuenit, quàm cum ipſa planta. Sicut enim Spartanica freti, optima ſunt fiducia ad omnia quæ accidere poſſunt; ita viri Eryngio comeſto, fidunt ſe bonis lateribus fore ad maſculum munus exequendum. Videmus hic quæ anſa erroris Plinio data ſit, vt deſcriptionẽ Glycyrrhizæ corruperit: deinde quę cauſa ſit diuerſitatis opinionũ de herba Scythica, qua famem tolerare ſe iactant. Eadem cauſa Moly dubiũ reddidit, quod ex Homeri fictione ad herbã aliter ab aliis fuit traductũ. Nunc igitur ad illud, quod antè dixi, non bene factum eſſe, vt è Spartanica fieret Halimus, cùm Alimus priſca interpretatione diceretur. Quòd igitur adiectum eſt in nominum apud Dioſcoridem diuerſitate, Halimum à quibuſdam Britanicam dici, id prorſus eſt corruptum. Nam cùm anteà ſcriptum quiſquam legiſſet Alimũ Græcorum alio nomine Spartanicã vocari, nec aſſequeretur quid Spartanica ſibi vellet, non aliud habuit coniicere, quàm ſcriptam perperam eſſe Spartanicam pro Britanica; & ita dixit Alimum Britanicam quoque nominari: bis impingens, ſemel, Halimum cum Alimo confundendo; iterum, pro Spartanica falsò Britanicam ſupponendo. Et quia Aſphodelus quoque famem fœcundiſſimo radicum prouentu maximè leuat, dictus eſt & ipſe Alimus, quòd famem defendat. Huic igitur Alimo cùm adſcriptum quiſquam legiſſet, Albucum Romanis dici, in eum venit errorem, vt Halimo Dioſcoridis adſcriberet, Albucũ eum à Romanis nominari.

Aſpho-

Aſphodelus ſanè Alimus Græcis ſit, atque Latini Albucum vocent; minimè tamen inde efficitur, Halimum quoque Albucum vocari. Quamuis enim lac copioſum gignat, non tamen hominum cibo eſt idoneus, perinde atque Aſphodelus, qui numeroſa vaporum ſobole ad octogeſimam aliquando adſcendente, largiſsimum aduerſus famem præſidiũ præbet. Sed de his copioſiùs in iis, quæ in Hiſtoriam plantarum annotauimus. Reuertamur nunc ad Spartanorum vetuſtiſsimum nomen, quod à Cimmeriis eadem ratione inditum eſt, qua fabulam de Spartanica confinxerunt. Id autem ita eſſe, cùm de moribus in edendo, tum etiam de loquendi conſuetudine clarum eſt ei, qui Laconiſmi non ſit oblitus. Menelaus Spartanus qualis fuerit in dicendo, Homerus diligẽter annotauit: quo loco Vlyſsis orationem copioſam, & in modum torrentium niuibus auctorum fluentem, cum eius breuitate comparauit:

Ἀλλ' ὅτε δὴ μύθοις, καὶ μήδεα πᾶσιν ὕφαινον,
Ἤτοι μὲν Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευε
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος
Οὐδ' ἀφαμαρτοεπὴς, εἰ καὶ γένει ὕστερος ἦεν.

Quæ ferè ad verbum ita vertebam:

At cùm conſilium populo & contexere verba
Vellent, tum curſim & breuiter Menelaus agebat
Pauca quidem, ſed acuta tamen; ſermone quòd arcto
Non multo nec aberranti gauderet; vt eſſet
Iunior & multo poſt diuum natus Vlyſſem.

Hîc cernimus, valde olim atque adeò ab ipſa gentis origine breuitatis acuminiſque ſtudium Laconibus fuiſſe. Non igitur in edendo tantùm dentibus parcebant, ſed & in loquendo; atque idcirco benè ſunt Spartani nuncupati. Nam eo nomine ad frugalem vitam copioſa & elegans exhortatio continetur; atque præter eam vaticinium etiam, quo tales fore, quales nomine feruntur, primus ille ſiue Silenus fuit, ſiue alius quiſquam Onomatopœus prædixit. Sed quòd à Græcis hæc nomenclatura, & eius cauſa non intelligeretur, conſtituerunt Cimbri, vt quotannis ſympoſium ſiue epulũ fieret, quò quiſq; cœnã ſuam adferret, quo ſe parcè & mundè domi viuere doceret. Quàm verò frugaliter in conuiuio eo ſe tractarint, Cicero docuit, qui caput cœnæ eius nigrũ eſſe dixit, quod Dionyſij palato nõ ſapiebat. Magnũ momentũ ad parſimoniã habuit in publico epulo ciuitatis, nihil lautum, nihil opiparum, nihil exquiſitũ apponi.

Quis

Quis enim domi ſuæ ſe delicatiùs tractare non vereatur, quàm videret Ephoros & ſupremos ciuium in feſta excipi comeſſatione? Si quis verò tam egenus eſſet, vt cœnulam ſuam in commune adferre non poſſet, eum iudicabant nec ad publica officia admittendum, neque omnino Spartanum eſſe. Nemo enim, qui manibus frequentiùs & diligentiùs, quàm dentibus vti velit, eò poteſt inopiæ peruenire, vt nequeat ad hanc tam tenuem menſam honeſtè accedere, ſemel ſaltem in toto anno. Si quis ergo talis eſſet, eum meritò, vti ignauum pecus, & telluris inutile pondus, à Reipub. negociis excludebant. Qui enim paruam domunculam & ſuum ſolius munus adminiſtrare decorè non poteſt; quo, rogo, pacto communitatis negocia tractabit? Vel hoc igitur nomine, vel quia egeſtas peſſimus eſt conſiliarius ad publica officia citra præuaricationem, ſuppilationem, peculatum, proditionem, & id genus peſtes bene recteque peragenda, eiuſmodi homines ab omni ciuitatis miniſterio excluſerunt. Erat igitur in eo conuiuio tacita quædam cenſura; quæ cùm è parco, mundoque & veſtitu & victu, tum è moribus inter edendum bibendumque iudicabat, qualis quiſque ciuium habendus eſſet. Quocirca hic dies, ſi rectè ſupputemus, quaſi natalis ciuitatis poterat haberi, eò quòd memoriam refricaret originis, à qua nomen Spartani traxère. Hoc verò quo Græco etiam ſermone cognoſceretur, feſtum hoc & ſolenne epulum Phiditia Cimbri nominarunt, à φείδομαι, quod eſt parco. Siue enim conuiuium Cimbricè Spartanicum, ſiue Græcè Phiditia voces, idem dicas. Vide, quæſo, quàm nomen vrbis & epuli ſolennis, quod ad conditoris & inſtitutorum ciuitatis memoriam fiebat, inter ſe conſentiant. Quòd ſi hæc Ariſtoteles, vti nos expoſuimus, candidè examinaſſet, non tam iniquè Phiditia carpſiſſet. Hic enim in Politicis è communi potiùs, vti apud Cretenſes fit, epuli ſumptum fieri debere putat, quàm à ſingulis cœnulam adferri: propterea quòd quidam pauperiores eſſent, quàm vt impenſam hanc ferre poſſent, atque idcirco excluderentur. contrà igitur euenire contendit, quàm legiſlator voluerit. Cùm enim popularem ſtatum hac comeſſatione confirmare niteretur, eum hac ratione diſſolui. Eſſe enim patria lege definitum, qui tantulum vectigal ferre non poſſet, eum ad officiorum communionem non eſſe admittendum. Pauperes igitur hoc modo à Repub. remoueri. Non rectè expendit Ariſtoteles, nec nomen Phiditiorum, nec ſcopum legiſlatoris. Quamuis enim inter ceteras cauſas vna eſſe potuerit, vt communi hoc ſympoſio æqualitas quædam in populo ſeruaretur, non tamen ea ſola fuit. Præter enim hanc & illa fuit, quam nomen indicabat, vt in perpetua parſimonia & mundo

victu

victu ciues manerent, atque tantum laboribus & induſtria facerent, vt honeſtè decoreq́; communi comeſſationi intereſſe poſſent. Quòd verò ignoraret Phiditia Spartanam originem in memoriam reuocare, non magis accuſo, quàm quòd Cimbricam linguam neſciret. Verùm mirum non eſt, ab hoc auctore conuiuium optima atque prægnantiſsima, vt ſic dicam, ratione inſtitutum, reprehendi; cùm plurima veterum aurea dicta ſuo modo ea interpretatus calumnietur; vt meritò à Platone pullus equinus dictus ſit; qui vbi lac matris ad ſatietatem exſuxerit, mox auerſus calcibus eam impetit, haud aliter, atque ſi maleficium, non alimentum accepiſſet. Eſt hoc vitilitigatorũ proprium, in alienis diligenter inquirere, quod in peiorem partem queant interpretari, vt dum alios maledictis figunt, ipſi ſoli ſapere videantur; quam artem hæretici noſtri, quamuis philoſophiam contemnant, ab eius tamen magiſtro videntur accepiſſe. Laudemus igitur Phiditia veterum Spartanorum, ad memoriam conditæ vrbis, & veræ originationis, tum etiam ad frugalitatem & mundiciem, nec non ad amicam & æquabilem ſocietatem inter ciues retinendam, prudenter inuenta: nec credamus Peripatetico dicenti, Andria priùs quàm Phiditia nominata fuiſſe, cùm Phiditiorum nomen de nomine vrbis manarit. Patrum memoria ad feſtum Diui Ioannis Baptiſtæ, in opidis ſimile quiddam fieri ſolet, dum vicini collatis miſsibus & ferculis communem menſam ſub dio in platea adornabant, ad quam læti & hilares ſimul epularentur. Nec pudebat quenquam tenuiſsimam cœnulam adferre, modò id non ab auaritia & ſordibus, ſed à paupertate proficiſceretur. Immò contrà laudabantur illi maximè, qui frugaliter, ſed mundè, ſua cõmunicaſſent. Vidi ipſe Pariſiis morem hunc à Francis ſuſceptum anno quadrageſimo ſecundo ſupra milleſimum & quingenteſimum adhuc durare; & in Geldria etiam nonnullis locis fuiſſe obſeruatum, ſed à tenuioris duntaxat fortunæ ciuibus. Ditiores enim ab æqualitate lubenter ſeſe eximere ſolent, atque omnia aſpernari, quibus poſsint videri ceteris nõ eſſe meliores: atque hac cauſa cõſuetudo priſca hæc pæne eſt abolita. Sed loco eius ſucceſsit feſtus dies conſecrationis templi, quem *Karmes* nominamus. Sicut enim Phiditia nuncupationem & dedicationem vrbis Spartanorum referebant; ita hic dies commemorationem refert templi conſecrati. Sed de *Karmes* ſignificatione alibi, atque id longè aliter, quàm vulgus arbitratur. Habemus ergo veram Phiditiorum interpretationem atque cauſam, vt à nemine hactenus intellectam, ita cum Spartanorum nomine prorſus conuenientem. Sed quæret quiſquam, qua de cauſa Lacon Spartanus nominetur. Poteram di-

cere, nec omnia nomina Cimbricæ antiquitatis eſſe, nec ſi eſſent, omnium mihi cauſas explicandas. Satis enim videri, ſi Cimmeriorum reliquias aliquas ſaltem inuenerim, in tanta vetuſtatis obſcuritate. Verùm elegantia & ſummum artificium in hoc nomine à me deprehenſum, non patitur ſe ſilentio premi. Deinde ſi exponatur, non ſolùm ipſa per ſe vox lucem accipiet, ſed iis quoque, quæ de Sparta dixi, magnum addet firmamentum. Quiſquis enim Spartanus verè iuxta interpretationem meam dici poteſt, is etiam Lacon erit vocandus, pro eo atque originatio poſtulat. Idem enim eſt Lacon in lingua Cimbrica, quod Latinus non admodum fortaſſe Latinè dicere poſſet, Defraudo defectum ſiue conſumptionem; vel defraudator conſumptionis & defectus. Lac enim idem eſt quod deficio, vel conſumor: Loy verò vocali lõnga, idem eſt quod decipio & defraudo. Lacon igitur, reiecta aſpiratione, de more iam ſæpiùs annotato, nihil aliud eſt, quàm defectus & deliquij defraudator. Quis verò defraudat, vt ita dicam, deficientiam & rerũ conſumptionem, ſi non is, qui dẽtibus parcit? Nihil enim res magis conſeruat, quàm parſimonia; in qua ſummum eſſe vectigal, ſi quis dicat, optimè, iudicio meo, dixerit. Bene igitur exclamatum eſt ab eo, qui dixit: O Dij immortales, non intelligunt homines, quàm magnum vectigal ſit parſimonia! Quod neſcio, an ex ſuo ſinu, an ex Heſiodo acceperit:

Οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντὸς,
Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ Ασφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ. *id eſt,*
Nec norunt quanto ſit toto dimidium plus,
Nec quanta vtilitas in Maluis Aſphodeloque.

Quid enim aliud Aſcræus paſtor hîc canit, quàm in tenui victu & parſimonia tantum eſſe momenti, vt qui hac virtute præditus ſit, facilius dimidio ſit victurus, quàm alius toto? Solent olim Cimmerij herbis plurimùm veſci, vti alibi notaui; atque id facere, cùm ob dotes ac naturæ varias facultates, tum ob id, quòd cibus paratu facillimus eſſet, ac ab ipſa natura nobis vbique obiectus. Inter ceteras autem herbas Malachen & Aſphodelum maximè celebrabant, proptereà quòd vtriuſque maxima eſſet copia in iis regionibus; vbi priùs habitarunt, quàm ad frigidam Septentrionis plagam commigraſſent; atque adeò hæ duæ herbæ ab ipſis apud Græcos ſunt decantatæ, vt hactenus etiam Cimbricis nominibus vôcentur. Malache dicitur à Malach, quo ſignificatur riſus conuiuij. Mal enim vocali longa, conuiuium ordinarium ſignificat: vt cùm dicimus,

Moen-

Noenmael & Auontmael, id eſt, conuiuium meridianum, & conuiuium veſpertinum, pro prandio & cœna. Lach, dum vocabulum eſt, ſiue, vt Grammatici dicunt, nomen, riſum notat. Malache igitur inde nomen habet, quòd qui ea veſcitur, ridere poſſit; ob eam nimirum cauſam, quia pranſus ſit citra ſumptum; de quo dolere plerique conſueuerunt, dum ſic prandent, vt vix tribus pòſt diebus ridere queant: quia grauis impenſæ & viribus maioris non poteſt eos non pœnitere. Eſt igitur hæc vna & maxima vtilitas, quòd Malache ſic hominem excipiat, vt hilarem & ridentem dimittat, quod cœnæ Apitianæ non ferè facere conſueuerunt. Præterea ridentes dimittit, quòd corpori ſit ſaluberrima, non vna atque altera, ſed multis præclaris dotibus. Præter enim id, quòd cibus ſit temperatus, modicè calidus & humidus, & facilis ad alendum & excernendum, medicamenti etiam tam præſtantes habet vires, vt Plinius è priſcis tradiderit, eum, qui ſucci huius herbæ dimidiatum cyathum quotidie ſorpſerit, eum ab omni morborum genere liberum fore. Volumen integrum addendum eſſet, ſi omnem medendi rationem ſigillatim per membra corporis humani, ex hac herba petendam, explicare vellem. Meritò igitur riſus conuiuij nominatur, quando tantam lætandi, gaudendi, & in ſinu ridendi præbet materiam. Attamen ſi quis ſit moroſior, quàm vt alterũ Lambda de more Cimbrorũ, quem alibi expoſui, in compoſitione tolli patiatur, is faciet, vt apud æquos iudices gemina nominis ratio conſtet; altera quidem, quam dixi; altera, quæ nullam habeat litteræ in medio ablationẽ, Malachen ſic interpretatura, quaſi diceretur, Mal acht, id eſt, magni facito conuiuium; in quo ſcilicet Malua apponitur pro opſonio. Eſt enim digna hæc herba quam plurimi æſtimemus; & tam digna, vt conuiuium in quod infertur, dignũ quoque ſumma ſit exiſtimatione, ob eius ſolius gratiam. Vtrouis ergo modo nominis cauſam aſsignemus, id ipſum ſignificabitur; quod Heſiodus verſu ſuo expreſsit, neſcire nimirum homines, quantũ ſit in Malua vtilitatis. Aſphodèlus verò litteram caninam è medio abiecit, integrè vocandus Aſphordelus, ab Ae & Phordel. Eſt autem Ae vocali longa, pabulum & alimentum. Phordel verò ſeu Vordel, priuilegium notat; aliquando etiam promotionem: ſed pro illo, poſterior vocalis longa eſt; pro hac, breuis. Eſt enim Vordeel pars ſiue portio, quam quis præ aliis capere debet, compoſitum è Vor, quod eſt præ ſiue ante, & Deel vocali longa, quo pars ſignificatur. Verùm Græci, V conſonante carentes, Phi loco eius ſtatuunt; quo etiam modo à multis pronunciatur, quibus maior ſpiritus, vti virilior, magis arridet.

Aſphodelus igitur gemina origine indicat ſe alimentum eſſe priuilegiarium. Eſt ſanè ita. Nam pro vna radice bulboſa, quàm plurimas habet; & non ſolùm alit, ſed calorem etiam corporis auget, atque omnia viſcera aperit, tum etiam inter ceteras dotes, ad Venerem reddit aptiores. Eſt ne maximum priuilegium, cùm Napus vnicam duntaxat radicē habeat, hanc herbam quadraginta, & quinquaginta, & multo plures etiam proferre, atque eas omnes iis viribus præditas, vt non ſolùm alant, ſed infinitas etiam habeant ad medendum corpori, tum interiùs, tum exteriùs, facultates; ad quas enumerandas non vnus liber ſatis eſſet. Hanc Plinius tradit, quoſdam Alimum ex Heſiodo vocaſſe, falsò, vt arbitratur. Non intellexit Plinius, quid ſibi vellent, qui hoc Heſiodo adſcripſerunt; nec inter Alimon & Halimon diſtinxit. Vt enim modò dixi, Aſphodelus reuera Alimus eſt, propterea quòd hac voce omnes plantæ nominari queant, quæ nos à fame defendunt, atque id ab Heſiodo eſt indicatum; non tamen Alimi nomine Græco, ſed Cimbrito expreſſo. Liber enim eſt à fame, qui alimētum habet tot modis priuilegiarium, quot Aſphodeli nomine ſignificatur. Quiſquis autem is fuit qui hoc annotauit quod Plinius refert, eum exiſtimo ab aliquo id accepiſſe, qui linguæ eius, in qua hæc eſt notatio, fuerit peritus. Verùm & ipſum Heſiodum, quod de Malua dixit & Aſphodelo, credo de Orphico quopiam didiciſſe, nec ſatis, ſi ſolius linguæ Græcæ gnarus fuit, quid dixerit, intellexiſſe: quod penitus peruidere nequiret, quantum in his vocibus myſteriorum lateret. Quòd autem dixit ὄνιαρ, id nobis ſignificat Hordel, ſyllaba poſteriore breui. Eſt enim Hordel ſiue Sphordel, omne id quod nos iuuat & promouet, atque hac via Aſphordel idem eſt quod adiumentum & promotio ad alendum. Procli diligentiam in hoc Heſiodi verſu exponendo ſatis admirari vix poſſum, qui ex Hermippo de ſeptem ſapientibus ſcribente, & Herodoto, & Platone collegit, Poëtam hic de Alimo eſſe intelligendum, hoc nomine alimenti quoddam genus ſignificari arbitratus, quod è Malua & Aſphodelo conficeretur. Neſcio profectò cuius monitu in hanc venerit ſententiā; non dubito tamen quin ea à quopiam Cimbricæ linguæ perito in Græciam ſit illata. Tzetzes Grammaticorum omnium glorioſiſſimus Thraſo, & memoriæ eruditioniſque ſuæ odioſus buccinator, ineptos aliquot & verboſos Iambos contra Proclum, quem perpetuò ſugillat, de Alimo euomuit: quos adſcribere placuit; quò cernatur quantâ controuerſiâ inter Græcos de Alimo ſit quæſitum.

Πάλιν

Πάλιν ὁ Πρόκλος ἐξαποπτύει λόγους,
Θέλων διδάσκειν τῆς ἀλίμου τὸν τρόπον,
Ἀλλ᾽ οὐδὲν εἰδὼς ἀφρειᾷ μάτην γράφων
Ἀλλ᾽ αὐτὸς εἰπεῖν καὶ διδάσκειν καὶ γράφειν,
Ἄκων προσῆγμαι τοῖς κενοῖς τούτου κρότοις.
Σκίλλης τὸν ὄγκον, καὶ μαλάχης σὺν κλάδοις
Τεμὼν ἐν ὅλμῳ, συγκεράσας καὶ μέλι,
Καὶ σπῶν τι βραχὺ πρὸς τροφὴν τῶν μιγμάτων
Οὐκ ἂν πτοήθης τοῦ λιμοῦ τὸ πυρφόρον,
Εἰ συγκεράσαις ἀκριβῶς καὶ πρὸς τέχνην.
Εἰ δ᾽ οὔ, πρὸς ᾄδην οὐ φανεὶς βραδὺς τρέχων,
Σκίλλα γὰρ εἶδε σὺν ἀτέχνοις ὀλλύειν.
Εἰ δ᾽ αὐτὸν ἰὸν ἐξενέγκῃς ἐντέχνως
Βράττων ἱκανῶς ἐν χύτραις μεθ᾽ ὑδάτων
Ἔπειτα τερσήνειας αὐγαῖς ἡλίου,
Τεμών τε λεπτὰ συμφυράσαις σησάμῳ,
Μέλιτι μίξας καὶ τὸ μήκωνος δάκρυ
Πρὸς σταθμὸν ὃν χρὴ καὶ ποσὸν καὶ πρὸς μέτρον,
Ὅπερ γινώσκων ἀκριβῶς οὐχὶ γράφω
Μικροῖς ἐν ὄγκοις ἱκανὸν θρέψεις ὄχλον.

Quæ nos, licet indigna, ſic vertebamus:

Rurſum Proclus nugas ſuas hic exſpuit,
Volens docere forma quæ ſit Alimi:
Fruſtra tamen deſpumat haud ſciens hilum.
Quare ipſe dicere, & docere, & ſcribere
Inuitus eius incitor plauſu leui.
Scillæ grauem molem, atque Maluæ ſurculos,
Mortario contuſa melle miſceat,
E qua parum ſi miſtione glutias,
Famem nihil timere debes igneam,
Si diligens ex arte fiat miſtio:
At ſi minùs, Ditem videbis ocius,
Nam Scilla nouit neſcios diſperdere.
Sed ſi peritè virus omne exemeris,
Quaſſans in ollis, dum ſat, vndis additis,
Radijsque Solis inde deſiccaueris,
Prob[...]ue fracta, Seſamum coniunxeris

Cum melle, necnon lacryma papaueris
Ad pondus illud & modum quem poſtulant:
(Hæc vt ſciam, nolo tamen conſcribere)
Fruſtis minutis plurimos enutries.

Neſcio equidem quid hîc magis ſit admirandum, impoténsne Grammatici contra Philoſophum (dummodo hunc cum illo eundem eſſe fateamur, qui Platoni doctiſſima commentaria adiecit) odium; an craſſa ignorantia; an verò virulenta inuidia in totum genus humanum, dum medicamentum, quod præſtantiſſimum iudicabat, noluit integrè communicare. Nam dum ineptus hic litterator, Proclum virum optimè de omni diſciplinarum orbe meritum, & totius philoſophiæ ſingulare lumen ignorantiæ matæologia ſua accuſat, ſe ipſe ſupini erroris condemnat, è Scilla Alimum componens. Heſiodus homines neſcire dixit, quantum commodi in Malua & Aſphodelo eſſet: id Proclus ad Alimum retulit, credens ex his duabus herbis Alimum conſtare. At noſter hic cenſor, poſt Proclum è claſſe doctorum deiectum, alimentum nobis, ſi Phœbo placet, è Scilla componit, fundamento in ea totius mixtionis conſtituto. Quid, rogo, hoc eſt, bone Tzetzes? víſne craſſa lentaque pituita cerebrum tuum expurgare, an fortaſsis comitiali delirio tenêris, ad quod medicus quiſquam medicamentum hoc tibi præſcripſerit? Quiſquis ſanè ille fuit, qui hoc conſilium dedit, egregium ſe medicum oſtendit, cùm nihil comitialibus, & lenta craſſaque pituita laborantibus, Scilla ſit conuenientius. Bene igitur facis, dum pondus & menſuram aliis prodere recuſas, quo tu craſsis læmis & viſcido mucco liberatus, ſolus ſapias, & alios veluti deliros ex alto derideas. Ceterùm ſint hæc ita: quid tum poſtea ad Aſphodelum? Nobis de Aſphodelo, non Scilla, quæſtio eſt. Profectò video te vigilem ſomniare; & vt fieri ſolet, ex vna imagine in alteram delabi, diſcernendi facultate dormitante; & id tandem occurrere, quo tibi maximè opus ſit:

Quando canis panes per ſomnia vaticinatur,
Tu Scillas, tandem diſcuſſo diſce veterno,
Inguinis & capitis quæ ſint diſcrimina, necnon
Aſphodelus Scillæ, quàm ſit diuerſus, & amens
Grammaticus quanto, quàm Proclus, turpius erres,
Quamque Lycambæos indoctè imiteris Iambos.
Sed ne nos magis in Scillam ſiue Charybdim
Abripias, lautas Scillas tibi ſolus habeto.

Omni-

Omnibus vniuerſim medicis Scillæ præparatæ vſus eſt,ad deiectas frigidi,flaccidique ventriculi vires corroborandas,& ad appetentiam coquendique facultatem, nec non boni ſucci per corpus digeſtionem adiuuandam; tum etiam ad egerenda ſuperflua, non per aluum modò & vrinas,ſed per occultam etiam exhalationem : quibus omnibus fames & cibi deſiderium acuitur,tãtum abeſt, vt Alimi & adipſi homines reddantur. Credo profectò arrogantem hunc litteratorem à medico quopiam de Alimo percontatum, reſponſum ſe dignum accepiſſe, medicamento eo contra famem commonſtrato, quo nihil eſt ad famem & appetentiam excitandam præſentius. Ne tamen tam craſsè lapſum, & citra omnem erroris occaſionem deceptum dicam; addenda eſt ratio,quę hominem,quò ita crederet,reddiderit proniorem. Legerat, Hermippum vel alium quempiam ſcripſiſſe Epimenidem, quem quidam ſeptem Græciæ ſapientibus adnumerauerunt, totum diem citra famem & ſitim perduraſſe, exigua Alimi portiuncula deuorata. At ab aliis proditum Scillam quandam inueniri multò quàm illa ſit,quæ medicis expetitur, dulciorem,atque idcirco eſui aptam: quam quia Epimenidiam cognomento dici videmus, coniectare licet Epimenidem hac famem depellere conſueuiſſe, ac hinc de nomine eius ſortitam eſſe appellationem. Et poterat quidem Tzetzes hac ratione excuſari,ſi Alimon Epimenidis proprium Scillam eſſe dixiſſet; at ipſemet ſuis iambis ſe ſtrangulauit, de ea ſe Scilla agere canens,quæ homines præparationis artificioſæ ignaros, præſenti veneno ad Orcum detruderet: quod in Epimenidiam Scillam non magis quadrat,quàm in bulbos, cùm æquè illam atque hos priſci auctores dixerint edules.Nec veriſimile eſt,Epimenidem Creticæ philoſophiæ principem, & Spartanæ parſimoniæ, quam è Creta deriuant, exemplar,illud ſibi alimenti genus elegiſſe, in quo parando multo & accurato labore, & longo tempore, & operoſo apparatu opus eſſet. Iam, quamuis fateremur Scillam medicam & minimè inter alimenta admittendam, ſic parari poſſe, vt tandem omni acredine victa ad edendum fiat apta; nihil tamen inde Tzetzes adiuuabitur, cùm Heſiodus non Scillæ, ſed Aſphodeli, fecerit mentionem. Proclus vt diligenter hic verſatus eſt, ita non video,qua de cauſa tertium de legibus Platonis librum adduxerit; in quo,licet Epimenidis nomen inueniatur, nihil tamen de eius vel Alimo, vel Adipſo, vel frugalitate proditur, niſi memoria & oculi me fefellerint. Primo libro eius item meminit, ſed de vaticinio duntaxat eum laudat, quo poſt decem annos Perſarum in Græciam expeditionem fore prædixit, ſed talem, vt infauſta Perſis eſſet. Melius ſecundum de Repub. ſiue iuſto librum ad Alimum

mum nutrimentum accommodaſſet, in quo Socrates non ex Aſphodelo & Malua ſolis, ſed ex maza & pane, vel è tritico, vel ex hordeo factis, ciues ſuos paſcit, quibus opſonia addit, ſalem, oleas, caſeum, bulbos & olera: & ne bellaria opiparæ huic cœnæ deeſſent, ficum, cicer, fabam, baccam myrti, & glandem adiecit; in quo numero Epimenidiōn & Aſphodelum ſub bulborum, Maluas ſub olerum genere comprehendit: cuius dipnoſophiam Glauco deridens, eam victus rationem porcorum ciuitatis propriam eſſe dixit. Eſt ita ſanè, hanc diætam quoque Spartanicam Cimbricè, & Alimon Græcè dici poſſe: verùm neutrum horum nominum apud Platonem vidi expreſſum. Quem verò Herodotum ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ καθ' ἡρακλέα λόγου, Alimi meminiſſe dicat, alius mihi exponat, cui contigerit bibliothecam videre copioſiorem. Nos ex his coniicimus, peruetuſtam Spartanicę, Scythicæ, & Alimi apud Græcos fuiſſe mentionē, ſed cùm Cimbri parſimoniam ea notaſſent, nec id Græci intelligerent, alios aliis plantis nomē accommodaſſe, quemadmodum in Moly quoque contigiſſe opinor, qua voce, cùm laborum moleſtiarumque patientia, tolerantiaque Orphicis notaretur, Græci poſteà herbam quæſiuerunt, cui Homeri deſcriptio conueniret, vt alibi latius exponam, dum de diuinis & humanis vocabulis quædam, hactenus omnibus ignota, enarrabo. Quáuis igitur diligens hîc Proclus fuerit, non magis tamen eſt veritatem, quàm Tzetzes, aſſecutus: licèt vterque non inutilem antiquariæ Alimi cognitioni mouerit ſuſpicionem, quæ & meą confirmauit, & Epimenidion quale ſit, & vnde dictum, ſuggeſſit: quod ſi Epimenides Alimon appellauit, vt ex hiſtoria, cuius Proclus meminit, coniicio, crediderim ſanè eum hac voce ad Cimmeriam philoſophiam alluſiſſe; cuius fuiſſe non imperitum, id argumento eſt, quòd de Curetum & Corybantum generatione multa millia verſuum ſcripſiſſe dicatur. Corybantes enim & Curetes, vt nomen, ita & originem è Cimbrica Theologia ſumpſere: quod in Francorũ antiquitatibus breui, ſi cuius fauor adſpiret, edendis annotaui. Quid, an non ipſum Epimenidem Cretenſes Curetem nominauerũt? Quod cùm Laërtius teſtetur, quid ni ſuſpicer eum vel Cimmerium origine, vel à Cimmeriis edoctum fuiſſe? Demetrius tradit cibi quoddam genus à Nymphis accepiſſe; cuius exiguo momento ſumpto, neque excernere deinde, neque comedere viſum eſſe. Quiſquis autem fuit, rhizotomus, & herbariæ rei perquam ſtudioſus fuit; quod Diogenes quoque indicauit, vt mirum videri non debeat, edulem Scillam ab eo nomen accepiſſe. Sed ſatis iam Scillarum, Maluarum & Aſphodeli: redeamus ad Laconem, quem dicimus defraudare defectũ, eò quòd nihil illi ſit defuturum,

qui

qui norit dentibus parcere, perinde atque Spartanis, in primis fuit vrbis inſtitutis. Egregiè igitur decipitur defectus, cui nullus locus apud Spartanos dabatur. Melius igitur & prudentius dixiſſet, ſuum defraudás defectum, is qui dixit, Quòd ille vnciatim vix de demenſo ſuo ſuum defraudás Genium comparſit miſer. Nam qui vnciatim cõparcit, is Genium ſuũ minimè defraudat, ſed promouet ad genus vitæ beatius, quod in parſimonia cõſiſtere paulo priùs oſtẽdi. Immò verò facit, vt Genio nihil vnquam deſit, etſi naturæ conuenienter viuere, & ſemper ſuauiſsimè comedere & bibere Genio gratum eſt; nihil ei poteſt accidere optatius, quàm cum, quicum agit, parcè ſibi alimenta adminiſtrare, quò nunquam deſit condimentum cibi & potus delicatiſsimum. Mirabile eſt igitur, quàm nihil magis deliquia rerum neceſſariarum defraudet, atque adeò prorſus è medio tollat, quàm dentibus parcere: quo fit, vt qui Spartanus dicebatur, Lacon etiam ab eiſdẽ fuerit nominatus. Eſt enim hoc nomine merces indicata, quæ parcis hominibus debetur, quæ in illo eſt, quòd nihil ei vnquam ſit defuturum eorũ, quibus ad vitam opus, qui parcere dentibus rectè norit. Lacedæmon verò vox eſt compoſita, è Lacone & Dæmone, quo beatus notatur. Volebant enim Cimbri Græca voce indicare, Lacones beatos fore, ſi ita viuerent, vti vocibus monebantur: propterea quòd iudicarent, è ſobrietate & parſimonia, omnium virtutum chorum enaſci; quas qui habent, frugi Latinis nominantur. At illa beatiſsima eſt Reſpub. in qua actiones omnes ad rectam rationem, vti à ſobriis frugique hominibus fieri ſolet, diriguntur. Fuit ergo primi huius nomenclatoris, ſi liceat hac voce ita vti, ea ſententia, quaſi diceret: Parce dentibus; quibus ſi parcas, defraudabis defectum & deliquium, & ſemper neceſſariorum habebis copiam. Iam ſi nihil omnino eorum quibus opus eſt, deſit, eris felix & beatus. Præcedat itaque Spartanus; ſequetur mox Lacon; tertio loco felicitas perfectum numerum ſua præſentia abſoluet, Lacedæmonis nomine conſignata. Hæc igitur ſunt è ſacris Amazoniæ antiquitatis ſcriniis fideliter à me deprompta; quibus hoc fidem etiam adſtruit, quod idem Pauſanias commemorat: ab Orpheo Thrace templum apud Spartanos conditum eſſe, Perſephonæ Soteræ ſiue Soſpitæ, è regione Veneris Olympiæ. Orpheus ergo Thrax Spartæ fuit, & ibi templum condidit; & nos miramur, Cimmerios eò vſque veniſſe? Contrà potiùs æſtimandum, Treres origine Cimmerios, locorũ occupatione Thraces, primos fuiſſe, qui agreſtem & Barbaram Græcorum vitam, & legibus & diſciplinis, & religione caſtigarũt: quod, cùm de Orpheo & Strymone agemus, clariùs exponetur.

Thracum autem linguam & Cimmeriorum eandem fuiſſe, iá ſępius eſt indicatum. Quare autem Perſephonen Soteram vocarit, in Deorum expoſitione declarabo; vbi & illud addam, qua de cauſa è regione Veneris Olympiæ fuerit locata. Eſt porrò & aliud clariſſimum Cimbricæ vetuſtatis monumẽtum in Carneo Deo, quem Domeſticũ cognomento vocant, in quo auctores ad originem vocãdo, variè ſe torquent; vt licet apud Pauſaniam videre. Nos, quid Carna ſignificet, confeſtim intelleximus è Car & Na. Car enim noſtras eſſe cõuerſio docet atq; cõuincit, vt pòſt paulò demonſtrabo in Themiſcyra explicanda. Latini igitur à nobis carum ſuum retinuerunt. Signat enim Car apud nos, quod maiorem in modum amamus. Na autem, idem eſt quod propinquum: Carna ergo eſt id quod non ſolum carũ nobis eſt, & vehementer amatum, ſed ſimul etiam propinquũ. Vocarunt igitur Cimbri hoc nomine Apollinem, quòd eius dona cariſsima cùm eſſent, propinqua ſibi ſemper optarẽt, quò corporis & mentis ſanitati præſideret, ad vtrãq; calore ſuo vitali tuendam inuocãdus: & ſic quidẽ inuocãdus, vt ſemper nobis propinquus adſit. Hanc autem vocis ſignificationẽ quaſi interpretati ſunt, dũ eundem Domeſticum vocarunt, quamuis Pauſanias non omnino eundẽ eſſe velit; nõ intelligẽs nimirũ, quid ſibi Carneus Deus poteſtatis haberet. Meritò Apollo domeſticus & propinquus nobis ſemper optãdus; eò quòd nõ ſolùm vtramq; ſanitatem, ſed pacem etiam largiatur; prout Cimbrico Apollinis nomine apertè notari, ſuo loco oſtendam; vbi adiicietur etiã, quare Latini Mineruã Carnam vocarint. Fuit & Liber pater in maximo honore apud Lacedæmonios, qui ad eos, neſcio quo Heroë duce veniſſe narratur. Quod ſi verũ eſt, maxima Spartæ antiquitas eſſet ad ipſum vſque Scythiſmũ ſurſum referenda, atq; ita minimè mirandũ, ſi de lingua Comeri nomen acceperit. Dum hoc modo paulatim omnem antiquitatum memoriam reuoluo, deprehẽdo omnia in hoc cõuenire; Cimmerios ex eo loco, vnde eos deduxi, verſus Aſiam minorẽ & Scythiã tum Aſiaticam, tum Europæam, & hinc in Thraciã progreſſos eſſe; atque rurſus inde vlterius plurimas Gręcas vrbes, & Italas condidiſſe: qua de refieri, vt plurimæ adhuc in vtraq; lingua voces extent, quarum originatio nemini hactenus in mẽtem venit. Græci profectò laudandi, qui fatentur plurimas vrbes & antiquiſsimas ab Amazonibus nuncupatas eſſe: quod dum aſſerũt, quid aliud dicunt, quàm tempus fuiſſe, quo ſic Cimmeriorum res floruerunt, vt præter Scythiam, vnde venerant, totam Græciam quoque legibus & opidis ornarint? Et inter ceteros exoſculandus eſt diuinus Plato, qui ingenuo candore faſſus eſt, quod vel ex antiquis lectio-

ctionibus acceperat, vel ab Ægyptiis & Phrygibus didicerat, plurimas Græcorum voces ab exteris acceptas olim fuiſſe. Ne debacchentur ergo in me ſuperciliosi Grammatici, quorum hac ætate maxima turba eſt, vel Philoſophi etiam, ſi qui noſtra procul ſaltem aſpicere dignabuntur, ſi Athenarum & Spartæ priſca nomina noſtram ad linguam ſim interpretatus. Vellem equidem in tota hac inueſtigatione, vel vnum modò mihi oblatum fuiſſe, qui vnam ſaltem micam ſalis Platonici haberet; quicum licuiſſet hos labores meos, aut potiùs, vt verum fatear, extemporales hos luſus antè communicare, quàm in vulgus extruderentur. Sed quamuis id non contigit in hac ciuitate, & hoc turbulentiſsimo & nigerrimo tempore; ſpero tamen fore aliquem, qui his non minùs, quàm ego, delectetur, & cui fortè videbor aliquid meruiſſe laudis, quòd antiquiſsimas & nobiliſsimas totius Græciæ vrbes veris ſuis conditoribus vindicarim. Diſcant igitur tandem Græci, quæ cauſa ſit, ob quam tot paſsim per Græciam Amazonum extent monumenta. Antiquiores verò multo Amazonas fuiſſe, quàm Herculem vel Theſeum Græcorum, vt tempora de his produntur, ex hoc inter cetera colligi poteſt; quòd Lyſias Rhetor primas hominum fuiſſe dicat, quæ equos adſcendere fuerint auſæ, atque hoc ſuo inuento fretas, plurimas regiones incurſaſſe. Et vt hoc Lyſias de Amazonum equitatu prodidit, ita nos credimus non illo tantùm plurimum valuiſſe, verùm à re quoque nauali egregiè fuiſſe inſtructas. Quod Hellanicus Lesbius videtur minimè crediſiſſe, propterea quòd tradat, Amazonas Cimmerium Boſphorum congelatum tranſiiſſe, cùm contra Atticam exercitum ducerent. Mihi non fit veriſimile, anguſtias illas maris ſic gelu concreſcere, vt multas equitum turmas ferre poſsint. Quamuis enim regio frigida ſit; non tamen frigidior eſt quàm Flandria, eò quòd fretum illud vix quinquaginta gradus latitudinis habere cernatur. Antwerpiæ polus vno gradu & viginti ſcrupulis altiùs eleuatur, & tamen miraculi loco eſt, ſi quando Scaldis congeletur ita, vt equitem ferat. Anno abhinc ſecundo, ſexageſimo videlicet quinto vltra milleſimum & quingenteſimum, tantum frigus fuit, vt nulla vnquam hominum memoria maius fuiſſe credatur. Illo igitur tempore flumen hoc ſic adſtrictum fuit, vt multa hominum millia cruſta ferret. Videre erat totam ferè ciuitatem ſuper ea luſitare, potare, choreas ducere, & in tentoriis non Baccho modò, ſed Veneri etiam indulgere, quo res poſteris mirabilior videretur. Quod ſi ſimile vel par frigus fuerit eo tempore, quo Amazones hanc

expeditionem fecerunt, fides Hellanico poſſet adhiberi, ſi flumẽ quidem queat freto comparari. Sed quando rarum eſt & portentoſum eiuſmodi gelu, nihil neceſſe eſt ad illud confugere, quo in Græciam Amazonibus tranſitum patuiſſe cuiquam perſuadeamus; maximè cùm Cimmeriis naues non defuerint, quibus traiecti Ioniam, & totam Aſiam vexarunt. Lycophron meminit Amazonis Néptunidis; à qua reliquas quoque Amazonas Neptunidas vocari, Tzetzes tradit. Verùm ego & hanc & omnes Neptunidas appellari arbitror, quia Neptuno eſſent amicæ, & ab eo non ſolùm equos dono, ſed peritiam quoque nauigandi accepiſſent. Nam ex Attica dicuntur Italiæ intraſſe eam partem, quæ Magna Grecia nominatur: quo veriſimile eſt, nauibus tranſportatas fuiſſe; vbi extra controuerſiam eſt, Cletam fuiſſe ab Amazonibus conditam, quam Crotoniatæ euertiſſe dicuntur. Cletam autem volunt à Cleta Pentheſileæ nutrice nomen ſortitam; quod mihi non magis probatur, quàm reliqua, quæ de Græcorum fabulis emanarunt. Satis eſt conſtare, Amazonas è Græcia in Italiam deuectas, Cletam in ea condidiſſe, ſed multo priùs quàm Troia obſideretur. Nec mirum eſt, Amazonas in Magna Græcia habitaſſe, cùm Cimmeriorum in ea quoque ſedes fuiſſe, ſit apertum; vt paulo pòſt docebo. Nec verò contentæ Italiæ limitibus & Græciæ fuerunt, ſed in Africam quoque videntur traieciſſe. Quamuis enim Diodoro placeat has Amazonas Thermodontiacis vetuſtiores eſſe; de noſtra tamẽ Cimmeriorum è primis locis deductione perſpicuum eſſe poteſt, id minimè conſentire veritati. Deinde quæ ab omnibus ferè, Thermodontiacis tribuuntur, ea Diodorus de veterum lectione Libycis adſcripſit. Libycas autem, quia multis ſæculis Troiana tempora præceſſerunt, vel obliuioni tradiderunt, vel ad Amazonum Aſiaticarum nomen tranſtulerunt. Verùm idem auctor eſt, Aſiaticas in Europam per Boſphorum Cimmerium nauigaſſe. Si ergo in Europam nauibus traiecerunt; veriſimile eſt, & primis gentium originibus cõſentaneum, è Græcia in Italiam, & hinc in Africam tranſiſſe, atque id multis ſæculis, vt ipſe fatetur, ante bellum Troianum. Quando autem tanta fuit Amazonum tum virtus, tum potentia, non illa ſolùm, quæ litterarum monumentis produntur, ab eis geſta credo; ſed infinita quoque alia; quorum memoria, propter locorum ingentem intercapedinem, & temporum vetuſtatem, prorſus eſt deleta. Nam ſi Libyam inuaſerunt, pari ratione vlteriora etiam arbitror quæſiuiſſe, & in orbem Atlanticum quoque nauigaſſe, atque inde ad poſteros eius regionis memoriam deriuatam eſſe; quæ Ægyptiis idcirco tribuitur, vel quia Africæ, è quibus Amazones olim traieciſſent, eſſent vicini; vel quia

anti-

antiquiora apud eos, quàm apud Græcos rerum priſcarum extarent monumenta. An verò Cimbri priùs ex Africa, quàm ex Europa Aquilonari Atlanticũ orbem adiuerint, incertum eſt. Nec certius etiam illud, an Amazones Libycæ à Cimmeriis Italiæ, an à Cimmeriis Caſpiis duxerint originem. Si coniecturis liceret vti, Italicis potiùs hanc expeditionem tribuerem; quòd & propinquiores Libyæ eſſent, & occaſiones maximas haberent traiiciendi, vel quò Chamiſenis probiores mores, atque meliores leges traderent; vel quò Chami iniuriam, tum in Saturnum, tum in Ianum vlciſcerentur. Ex eodem enim genere, & Cimmerij Italiæ, & Cimmerij Ponti deſcenderunt, ita vt parui referat, vtris Amazonibus hæc adſcribantur; modò conſtet, non illa tantùm cauſa peregrinatas per varias regiones fuiſſe, quòd domicilia anguſtiora ſuis in regionibus haberent, quàm numerus ferret; ſed hac item & illa quidem potiſſima, qua Cyrus, qua Darius, qua Alexander, qua Romani varia & longiſſimè diſsita regna inuaſerunt. Inſitum eſt generoſiſsimo cuique animo quàm longiſsimè velle virtutis ſuæ ſplendorem propagare; atque adeò tantus hic eſt ſtimulus à natura inditus, vt Alexandro doluerit, cùm audiret plures mundos eſſe, viribus ſe ſuis necdum potuiſſe vel vnius mundi partes aliquot occupare. Eſt quando hæc impotens dominandi cupido hominum generi maximè conducit, vel ad luxuriem & molliciem compeſcendam, vel ad potentiorum & Tyrannorum rapinas & iniurias coërcendas, vel ad legũ & linguæ communionem & latiſsimè & longiſsimè proferendam, vti Romani fecerunt; vel ad veræ religionis terminos ampliandos, vel ad alia denique, quæ nihil attinet enumerare. Amazones ergo non inutilem quoque operam bellis gerendis impenderunt, totum propè orbem peruagatæ; quo vbique terrarum & ciuitates conderẽt, & vagos inordinatoſque hominum mores legibus & rectis inſtitutis formarent; inter quas Diodorus Ninan, Cymen, Pytanen, Pryneam; Strabo etiam Smyrnam, Myrinam, Paphen, & Epheſum, & neſcio, ſi quam aliam, enumerauit. Ille rurſus complures ab eis in mediterraneis locis conditas aſſerit: præterea & inſulas vrbibus, & inter ceteras Lesbum Mytilene ornaſſe, quam Myina ſororis ſuæ nomine æternitati nuncuparit; cùm totam Africam & Aſiam ferè armis ſuis ſubiugaſſet. Huius quoque Samothracen eſſe, licet aliter alij de ea ſentiant: Samothracen verò ſacram inſulam transferri. In ea myſteria quæ feruntur, & aſylum ab illa conſtitutum. Tandem à Mopſo & Sypilo neſcio quibus in prœlio interemptam, & ceteras poſt mortem huius, bellis frequentibus vexatas, tandem in Africam reuerſas fuiſſe. Verùm de his qui volet, legat Diodorum. Nobis tum ex his, tum ex aliis, ſatis

conſtar, Amazonas maximam partem orbis peruaſiſſe, & vbique iura ciuitatum atque leges: reliquiſſe expeditionis ſuæ monumenta: è quibus apertũ eſt, quo animo bella tam diuerſa per omnes regiones geſſerint: ea nimirum cauſa, quò vbique terrarum agreſtis vita & latrocinandi conſuetudo, ad ciuiles hominum communitates traduceretur. Cuius quidem rei clariſſimum eſt indicium illud, quod de natalibus fabulantur. Aiunt Amazonas ex Marte & Harmonia natas: quod haud dubiè non aliud eſt, quàm ſi dicant, ob id Martem patrem imitari, quò matrem ſuam Harmoniam terris omnibus inducant. Harmonia verò quid ſit, vt omnibus eſt perſpicuum, ita quid ſibi hoc loco velit, clariùs is videbit, qui de Lacedæmoniorum Harmoſtis cogitabit. Erat is in illa Repub. magiſtratus ad hoc delectus, quò ciuitates Lacedæmoniis ſubiectæ, rectè & concinnè, & legibus & inſtitutis conuenienter gubernarentur; quæ ex re diuerſitatis hominum, in vnam multitudinem collectæ, harmonia exſtit. Homines igitur inter ſe aptare, & legum vinculo colligare, eorum præcipuè eſt officium, qui res omnes ad iuris æquabilitatem referentes, nouos hominum cœtus condũt: ſecundò illorum, qui ſtatui publico labaſcenti, correctione aliqua opitulantur, legibus aliquibus vel de nouo latis, vel in vſum reſtitutis. Quocirca Amazones, cùm hunc ſcopum haberent, quo ſuis armis populos à Barbarie ad ciuilitatem compellerent, non ſine cauſa iactatum eſt, Martis eas & Harmoniæ filias eſſe, vtpote in quibus & illius & huius dotes præ ceteris mortalibus eminerent. Vetuſtam verò hanc de Amazonum ortu opinionem Euſtathius prodidit, addens Harmoniam hanc de Naidum genere fuiſſe; propterea, ni fallor, quòd eam Nympham Thermodontis amnis indigetem arbitrarentur. Illic enim Mars ex Harmonia videtur Amazonas generaſſe, atq; inde, in totũ orbem, belli & Reipub. conſtituendæ, gloriam traduxiſſe. Sed quid ego ineptus Euſtathium Grammaticum teſtẽ denuncio, cùm Apollonium habeam, vnum de vetuſtis Poëtis, qui hanc ſententiam, è Pherecyde antiquiore vate, carmine celebrauit? Verùm in dicendo teſtimonio ita parum ſibi conſtans fuit, vt principio ſtatuerem ne audiendum quidem eſſe. Scribit enim Amazonides, neq; veri neq; iuris obſeruãtes eſſe, cùm è cõnubio Martis & Harmoniæ prorſus contrariũ ſit intelligendũ. Eius enim Dei quiſq; filius dici meretur, ſi Socrati cum Phædro ad cælos euolanti, & inde deſcendẽti credemus, cuius dos in vnoquoq; maximè elucet. Parum enim refert, ſiue familiares Deorum, ſiue filios nominemus eorum, à quibus expreſſas virtutum imagines acceperunt. In Amazonibus igitur gemina

dos

dos fuit; altera, belli egregiè gerendi; altera, pace per bellum quæſita, ciuitates & Reſpub. optima conſonantia temperandi moderandique; quarum illa Martis; hæc Harmoniæ propria dicenda: niſi quis ita ſit obeſo ingenio, vt vocum rerumque vim non intelligat. Horum igitur commixtione Amazones naſcuntur, in quibus optima cernitur idea, vel condendarum ciuitatum, vel gubernandarum: fruſtra enim iuſtitia colitur, niſi adſint arma, quibus & non admiſſa inducatur, & læſa defendatur atque vindicetur. Audiamus igitur Poetam, quamuis parum philoſophum, aut politicum; & eo veriora dicere putemus, quòd tam ſimpliciter dixit, vt quæ dixit non intellexerit, nec ſatis norit fidibus ſuis accommodare.

Οὐ γὰρ Ἀμαζονίδες μάλ' ἐπητέες οὐδὲ θέμιστας
Τίουσαι πεδίον Δοιάντιον ἀμφινέμοντο,
Ἀλλ' ὕβρις στονόεσσα καὶ ἄρεος ἔργα μέμηλε,
Δὴ γὰρ καὶ γενεὴν ἔσαν ἄρεος ἁρμονίης τε
Νύμφης. ἥ τ' ἄρηι φιλοπτολέμους τέκε κούρας
Ἄλσεος Ἀκμονίοιο κατὰ πτύχας εὐνηθεῖσα.

id eſt, vt verti craſsè forſan, ſed ferè ad verbum:

Nam nec Amazonides veri iuſtique tenaces
Sunt, quæ Dœantis depaſcunt æquora campi;
Verùm Martis opus, triſtisque iniuria curæ,
Et de Marte quidem ducunt genus Harmoniaque,
Quæ miſta Acmonij nemoris per opaca, puellas
Edidit in lucem peramantes horrida bella.

In his campos Dœantios Themiſcyrios vocat, à Dœante quodam, vt interpres annotauit, licet aliter quoque intelligi vox ea poſſet. Acmoniū nemus ad Thermodontem ſecundo libro à Pherecyde collocatur. Satis ergo nūc oſtenſum, Amazonas è Marte & Harmonia genitas eſſe, nō alia cauſa, quàm quòd bella gererent, quò populos ad ciuilem ſocietatem componerent, & Marte cogerent Harmoniam colere ac venerari, tametſi Apollonius ſatis ineptè atque inconſideratè aliter putarit. Verùm fuit & Harmonia ex adulterio Martis & Veneris nata, quam Cadmo coniunctam fuiſſe fabulantur; quòd hic dicatur primus Græciam litteris inſtruxiſſe, quibus fera ingenia ad humanitatem & concinnos mores manſueſcant. Simili igitur ratione Harmoniam Cadmo dederunt vxorem, qua Amazones Harmoniæ filias fecerunt. Nec diſpari ratione Strymoni quoque Thracum Regi ex Cimmeriis oriundo, vnam Muſarum dederūt coniu-

coniugem; quòd quaſi Hercules quidam Muſagetes, populos, quos bello ſubegiſſet, optimis diſciplinis & Muſica harmonia exornare videretur. Et Amazones quidem cum ceteris vrbibus, tum Athenis conſtruendis aptandiſque ad vtrumque tempus & pacis & belli, tam felicem operam impenderunt, vt in dubium verteretur, Neptunúſne an Pallas plus ciuitati contuliſſet. Verùm, quia ſapientia, & cauſarum cognitio, vnà cum pediſſequis ſuis, plus vbique virium habet, ad ſolidam ciuium felicitatem, quàm maris bellique proſper euentus, figmentum emanauit in Poetarum nationem, Palladem & Neptunum contendiſſe, vter vrbi nomen daret, atque in eo certamine Palladem ſuperiorem fuiſſe; propterea quòd Olea, Mineruæ donum, equo Neptunio præferretur. Olea autem inter alia, pacis eſt indicium, ob id quòd liquorem ſuppeditet leniſſimum, qui non ſolùm emolliat corporis omnia tum interna, tũ externa; ſed tempeſtates etiam, & maris procelloſos fluctus ſedare dicatur: adeò, vt nullum ſignum præſtantius dari queat ad id notandum, quo animi perturbationes ſopiri leniriq; poſsint. Verùm de Oleæ & Oleaſtri ſymbolis, alibi fortè latiùs. Neptuno equum tribuunt, quòd hieroglyphicum ſignum ſit omnis humanæ vecturæ. Cùm enim in omni vehendi portandique diuerſitate longiſsimè naualis commoditas antecellat, atque ea ſit hominum induſtria inuenta; placuit animal illud eius habere notationẽ, quod ad hominem portandum à natura eſt procreatum. Quocirca duo potiſsimùm nobis equo indicantur, mercatus inquam & bellum nauale; quorum vtrumque Neptunus in primis adiuuat, atque ſuſtentat in maritima ciuitate. Olea verò pacis habet atque agriculturæ ſignificationem. Non mirum eſt ergo iudicatum fuiſſe, dona Mineruæ Neptuni donis eſſe potiora, quamuis hæc eſſent ſuperbiora, & ad amplitudinem vrbis, & Imperij latitudinem promouendam magis accommodata. Cimmerij ergo rectè videntur intellexiſſe finem in omni re, iis, quæ ad finem referuntur, eſſe potiorem; & idcirco pacem & agriculturam mercatui & bello eſſe præferendam. Quorſum enim bellum ſiue mari, ſiue terra geratur, aliò tendit, quàm ad optatum aliquod ocium, quo perfrui nemo poteſt, niſi ab agricultura iuuetur? Nec verò mercatus aliò diuitias quærit, quàm vt iis in pace & tranquillitate quis vtatur: cui quieti agricultura non neceſſaria modo eſt ad victum parandum, ſed ſummo etiam eſt oblectamento. Scimus enim maximos reges, & inter alios duos fortiſsimos orbis Imperatores, ab illo ſummo rerum culmine, ad hâc, tanquam ad ſuauiſsimum vitæ condimentum, ſe contuliſſe. Sed integro opus ſit volumine, ſi hoc argumentum ſit perſequendum. Nobis ſufficit obiter indicaſſe

fabu-

ſabulæ originem, & ſymbolorum notationem, latiore explicatu iis relicto, quibus hoc ſibi opus ſumere lubebit. Scio equidem, & alibi fortaſſe, dum de Deorum varietate & origine quædam explicabo, oſtendam, Neptuno omnes animorum fluctuationes & procellas deberi, atque hinc Cyclopicam & Giganteam ignorantiam ab eo profluxiſſe, quam Pallas perpetuo bello fingitur oppugnare, ac tandem etiam expugnare; quod loco, vtpote prolixius, relinquo. Hoc ergo Amazonum fuit ſtudium, ab omnibus regionibus barbariem & feritatem profligare, atque ciuitates & iura condere, quò pax & tranquillitas, bonarum artium ſtudia, & ſapientiæ omnis meditationem, in qua ſummum eſt bonorum, alere poſſet, atque promouere. Sic cùm aliæ vrbes innumeræ, tum & ipſæ Athenæ conditæ: quibus nomine vernaculo ſuo Amazones ominati ſunt, precatique durationis æternitatem. Porrò, vt hoc Amazonum inſtitutum Aſiæ, Europæ, Libyæque fuit imprimis vtile & ſalutare; ita Cimmeriorum imperio firmiter & diu in vna orbis parte conſeruando, non potuit eſſe idoneum. Dum enim in tam diuerſas regiones vires diſtrahebantur, neceſſariò ſingularum partium imbecillitas conſequebatur. Nec dubito, quin Amazones quoque fuerint, qui Atlanticum orbem primi aperuerũt; ſed quia tam olim illuc nauigaſſent, omnis eius nauigationis memoria adeò fuit priſcis etiam ſæculis ſepulta, & Cimmeriis tenebris inuoluta, vt Plato crediderit, Atlanticum orbem iam olim ſummerſum abſorptumque fuiſſe, ac ea cauſa mare extra Herculis columnas ob breuia non nauigari. Verùm cùm iam ſatis longè Amazones deduxerimus, reuertamur ad Amazonum ſedes, in quibus poſtremæ eorum reliquiæ à ſcriptoribus annotantur. Ammianus Marcellinus poſt cladem, quam Athenis finguntur accepiſſe, Amazonas putat ad Thermodontem confugiſſe, atque eo in loco paulatim aucta gente, ad loca genitalia progreſſas, circa Tanaim ad mare vſque Caſpium omnia occupaſſe. Nec malè ſanè, cùm Cimmerij loca ea omnia tenuerint, variis, vt dixi, nominibus vocati. Hinc enim Boſphorus Cimmerius, hinc Cherroneſus Cimbrica, nunc Præcopenſis, hinc promontorium Cimmerium nomen ſumpſit. Cimmeriorum igitur ſiue Sauromatarum vxores & liberi, Amazones dicebantur, atque inde nomen ad omnes aliquando Cimmerios videtur tranſiiſſe, cùm quæ Cimmeriorum ſunt communia, ſolis Amazonibus adſcribuntur, quaſi viri domi deſidentes, omnem belli curam filiis ſuis & vxoribus delegaſſent. Oroſius, quòd tempore ſuo Getæ ſiue Goti loca ea tenerent, quę olim Cimbri ſiue Sauromatæ habitaſſent, Amazonas falsò putat Getarum vxores fuiſſe. Flauius Vopiſcus triumpho Aureliani hæc

VV adie-

adiecit. Ductæ ſunt & decem mulieres, quas virili habitu pugnantes inter Gotthos ceperat, cùm multæ eſſent interemptæ, quas de Amazonum genere titulus indicabat. Mulieres inter viros pugnaſſe contra Romanos facilè confitebor; ſed ex eo conſequi nego, protinus Amazonas dicendas. Omnibus enim iis, qui à Cimmeriis genus duxerát, cõmune fuit, mulieres nec à bello, nec à cõſultationibus excludere: inter quos cùm Gotthi quoque fuerint, ſiue Getæ, non eſt abſurdum, inter Getas feminas inuentas fuiſſe, quæ viris in prœlio ſuccurrere ſint auſæ. Noſtra etiamnum ætate, non paucæ vxores & concubinæ maritos ad bellum comitantur; ſimiles illæ quidem Amazonibus, ſed Amazones non vocandæ, niſi viros Matas nominemus. Amazones igitur, vt concludamus, tironum præcipuè fuit exercitus, ſiue generatim eorum, qui filij eſſent Matarum, ſiue Sauromatarum, quibus matres & ſorores ſic erant intermixtæ, vt veſtitu non diſcernerentur. Erat autem omnibus pelta lunata, cuius forma indicabant, ſe creſcentem Lunam imitari. Quid enim magis deceat adoleſcentes, quàm clypeis, in quibus ſymbola ſolent depingi, illius Deæ præferre imaginem, quæ non ipſa modò creſcit à Sole diſcedens, ſed omnibus etiam viuentibus præbet incrementa? Cùm igitur à parentibus peltas acciperent, ipſa ſtatim earum forma monebantur, illud perpetuò ob oculos verſari debere, ſemper enitendum eſſe ad virtutum incrementa. Nec potuiſſent præſentiùs hoc monere, quàm ſi ſcuti forma monuiſſent, quippe cuius ille eſſet vſus, vt contra hoſtem pugnanti, nunquam ab aduerſo oculorũ intuitu dimoueri deberet. Siniſtra enim pectoris parte nudi erant, quo monerentur, tam diligentem in læua defenſionem ponendam eſſe, vt omnia reliqua munimenta ſuperuacanea viderentur, ad hanc corporis partem tuendam. Nihil ambitioſius in prœlio ſeruandum, quàm ne ſcutum abiecisse videamur: quod ne accideret, ſiniſtram mammillam, quæ arteriæ magnæ exortui incumbit, Cimmerij nudam tironibus eſſe voluerunt; quamuis id non illa ſola cauſa, ſed altera etiam faciendum putarent, ne iuuenili furore rapti, ad lædendum eſſent, quàm ad cauendum promptiores, quo nihil poteſt eſſe pernicioſius. Id verò, quò efficacius modò tirones docere quis poſſit, quàm ſi locum totius corporis periculoſiſſimũ, qui ſiniſtræ ſubeſt mammillæ, nudum ipſis relinquat? Nihil in tota militari diſciplina magis neceſſarium puto, in frigida præſertim regione, in qua calidus circum præcordia ſanguis excandeſcit, quàm inuadendi impetum temerarium prudenti & ſollicita cautione temperare. Hac enim induſtria Romani ferociſſimos,

mos Gallos,efferatiſſimos Germanos,rabidos Gallogræcos, inſignibus cladibus afflixerunt. Nihil igitur apud priſcos turpiùs, quàm ſcutum abieciſſe: quod qui feciſſet, Ripſaſpis Græcis, ad ſummam ignominiæ notam,dicebatur. Apud Laconas,ſi rectè memini, ſic iuuenibus ad bellum exeuntibus aſpis,id eſt, ſcutum, dabatur, vt accineretur ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶν, id eſt, vel hanc aſpidem reporta, vel ſuper eadem reportare. Præſentiſſimo igitur rudimento iuuentus Cimbrica docebatur, cautiſsimè pugnandum eſſe, & illud ſemper eſſe debere primum; ne de ſede mentis quiſquam deturbatus, rapida vi iracundiæ hoſtem diligentiùs oppugnet,quàm propugnet ſuæ ipſius ſaluti. Eſſet idem præceptum noſtratibus hac tempeſtate æquè ferè, aut magis etiam neceſſarium,quo impotens animi furor inter pugnandum, diuturna ſibi cauendi conſuetudine nonnihil refrenaretur. Aliæ igitur fuerunt tironum, alia veteranorum arma. Veterani enim multo iam vſu & ætatis tẽperamento edocti erant, nihil temerè in prœliis eſſe tentandũ,in quibus, Nõ putabã, vulgaris imprudenter quapiam in re lapſorũ excuſatio, locũ habere minimè debet. Qua itaque cauſa pectoris ſiniſtra pars nuda relinqueretur,oſtenſum,Poëtarum fabulis longè remotis; qui cùm hanc ſolam in ipſis viſam fuiſſe didiciſſent, finxerunt alteram fuiſſe præciſam, quaſi quòd nudum non appareret,id omne in corpore periiſſet. Nihil citra rationem à Cimmeriis vel dictum, vel factum reperimus, qua etiam cauſa diligenter ſunt omnia ipſorum examinanda. Satis nunc, ni fallor, explanatum, qui Amazones fuerint: & quamobrem eorum res geſtæ feminis ſolis tributæ ſint,cùm præcipuè fuerint maſculæ Cimmeriorum iuuentutis, quæ ferè in omnibus expeditionibus ſolet belli præludia tentare: quod vt cautè faceret, ac citra temeritatem, matres & ſorores vnà ibant, corpore totius roboris militaris in patribus conſtituto: qui quòd ſequerentur, in ſubſidiis duntaxat eſſe credebantur ab iis, qui Cimbricæ diſciplinæ erant ignari. Hinc illud quod Græci ſcribunt, Cimmerios ad Sangarium,& iterũ in Græcia Scythas, poſtremò in Ionia circa Homeri ætatem vel paulo pòſt,Cimmerios Amazonibus ſuppetias tuliſſe. Secures igitur non ad hoſtem tantum cædendum, ſed ad vias quoque ſtruendas ſeruiebant; & idcirco non abs re bipennes erant; quo ſi altera acies obtuſa in arboribus amputandis fuiſſet,altera aduerſus hoſtem parata teneretur. Atque hæc quidem ſatis de priſcis Amazonibus, è quibus ad fabulas traductis, infinita ſunt mendacia conſuta. Neque verò Atlanticus nouus orbis, quo cuncta haberet, quæ vetus orbis habuiſſe fingitur,ſuis potuit Amazonibus carere. Franciſcus enim Oreglianas iuſſu Gonzali Pizzarri

per flumen quoddam deſcendit tanta longitudine, vt ſecundo & rapido fluxu octo menſibus ſit nauigatum. Ad eius ripas cùm nihil ferè narratu dignum inueniſſent, præter famem extremam, & inſuperabiles ſiluarum aſperitates, commodum accidit, vt Amazones occurrerent, à quibus longa & tædioſa nauigatio acciperet cõdimentum. Cum his conflictum eſt à quinquaginta illis Hiſpanis, qui vnà cum Franciſco vehebantur. Intellexerunt verò illius regionis hominum narratu, mulieres illas eodem modo viuere, quo Aſiaticæ vixiſſe finguntur, vno excepto, quòd mammam dextram non dicantur mutilare, quam Aſiaticæ, quia ſub thorace cælabant, cum altera eſſet aperta, aduſiſſe putabantur. Certè flumen illud tantum eſt, & tam longis terrarum ſpaciis diffuſum, vt quæuis monſtra illi adſcribere, citra mendacij manifeſtationem, poſsint. Nomen ei eſt Maragnon, quamuis alij ab Amazonibus ipſum mutuentur. Naſcitur triginta leucis à mari Sur ſiue Auſtrali, ſub polo Antarctico, vt Gonſaluus Fernandus deſcribit, vt ego interpretor ad plagam Antarcticam. Fertur ad æquinoctialem vſque circulũ, & vltra, ſi eidẽ ſit credendum. Idem addit, mille ſeptingentas leucas, Hiſpanos hos per huius fluminis aquam dulcem nauigaſſe, aliquando vno die viginti quinque abſolutis. Quæ narratio fecit, vt quidam Geographi flumen infinitis Mæandris circundixerint, quò tantum menſuræ explerent. Verùm vt fluminis magnitudini mihi non viſi derogare quicquam nolim, ita tota Gonſalui narratio mihi videtur ſimillima iis, quæ de Amazonibus priſcis feruntur, vt dignum ſit patella operculum. Nihil igitur contra has noſtri ſæculi Amazonas dicam, ſed ſi ſint, vt eſſe non credo, cum auctore ſuo fabuloſo lubenter ſinam valere; præſertim cùm ab iis, qui illa loca diligentiſsimè ſunt perſcrutati, didicerim, nec Amazones, nec Gigantes vllos in America inueniri, tametſi alij aliis ſint maiores. Mulieres imperare nouum non eſt, immò omnibus ſæculis frequentiſsimum. Sed mulieres citra viros degere, & ſemen aliunde emẽdicare, vel nuſquam vnquam fuit; vel ſi fuit, non potuit diu perdurare. Hoc enim cùm aliqui animaduertiſſent in Amazonum fabula abſurdè nimiũ dici, aliud ſuppoſuerunt mendaciũ æquè atque prius illud abſurdum. Finxerunt namque claudis domi maritis vſas fuiſſe, atque hinc natũ prouerbiũ ἄριστα χωλὸς οἰφεῖ, id eſt, claudus optimè Venerẽ exercet. Aiunt autem, Antianirã Amazonum reginã, cùm ad cõnubia à Scythis ſollicitaretur, hac maximè ratione, quòd turpe eſſet fortiſsimis feminis claudis domi & mãcis maritis vti, quos ipſe, quò armis ferẽdis eſſent inepti, mutilaſſent, reſpõdiſſe id ꝙ eſt in adagio, ἄριστα χωλὸς οἰφεῖ. Ariſtoteles tamẽ, qui nõ temerè fabulis

acquieſ-

acquieſcebat, aliam huius cauſam è naturæ ſacrario quæſiuit; in quo inuenit, claudos propterea potentiores eſſe ad hanc palæſtram, quòd alimentum ad debilia crura paucum attrahatur, atque ob id, quod ad illas partes à natura deſtinatur, circa lũbos & genitalia manere. Huic nos addimus, propterea etiam ſalaciores eſſe, quòd claudorum lumbi magis agitentur, quàm eorum, qui recto greſſu vtuntur: quo fit, vt non nutrimenti tantum pluſculum eo trahatur, ſed calor etiam alternata illa & moleſta motione lumborum vehementer augeatur. Hæc enim mihi cauſa potius videtur claudis conuenire, quàm illa Ariſtotelica, quæ magis in illos quadraret, qui cruribus omnino carerent. Noſtrates ob perpetuam hanc lumborum, feminum, vicinarumque partium frictionem, claudas mulieres ſalaciſſimas eſſe ſibi perſuadẽt. Theocriti interpres aliam præterea inuenit rationem. Claudi cùm ſemper domi ſedeant, coitu vtuntur, quàm ceteri, frequentiore. Hac nos ſic adiuuamus, cùm per ſe claudicare videatur. Qui crebriùs domi ſedent, crebriùs tum fabulis, tum aſpectu ſollicitantur. Quò verò crebriùs exercentur, niſi modum naturæ excedant, tanto fiunt ad luctam hanc robuſtiores. Partes enim omnes, quò ſæpius officio ſuo moderatè funguntur, tanto fiunt ad agendum aptiores & firmiores: quod Galenus, ſi rectè memini, tum ratione, tum Platonis docuit auctoritate. Alia igitur longè origo eſt prouerbij, quàm ea, quam Grammatici de Amazonum ſibi fabula comminiſcuntur. Sed ne tam diu apud Amazones commoremur, quàm illi in Amazonidum flumine nauigarunt, reuertamur à Maragnone Atlantico ad Termodontem, apud quem priſci Amazones habitaſſe omnes vno ore, & Poëtæ, & Hiſtorici confitentur. Dictus autem eſt Termodon fluuius hic, quòd victum nouis regionis incolis debere videretur. Ter enim ſignificat idem quod victito, ſiue ſumptum ad victum facio. Mot vero idem eſt quod debet. Don verò per o longum, vt idem ſonet quod Doen, eſt illud nobis, quod Latinis ſuppedito. Sic dicimus Ic mot doen tergest, id eſt, debeo ſuppeditare pecuniam ad victum neceſſariam. Termotdoen, vel Tau reiecto Termodoen, idem eſt quod Latinis, Debens ſuppeditare victum. Et bono iure ſic fluuius hic vocabatur, propterea quòd tam inſigniter fertiles Themiſcyrios campos reddebat, vt nunquam fames ab eius accolis ſentiretur. Sic enim Strabo docet; cui hac parte eò magis credendum, quòd Amaſiæ non procul hinc natus eſſet. Adiuuatur autem fertilitas ab alio quoque flumine Iri nuncupato, deinde à Pontico etiam mari; quibus omnibus, maximè verò Thermodonte, tam omnium rerum Themiſcyra ferax eſt, vt nihil vnquam ad victum deſit. Semper roſcida eſt, ſemper herbida, tam

boum quàm equorum optima nutrix. Tantùm præterea agreſtium, & vltro naſcentium pomorum, vt ſunt vuæ, pyra, mala, ac nuces pedemontana regio, quam Termodon irrigat, ſuppeditabat, vt quocunque anni tempore in ſiluas veniretur, eorum copia ad manum eſſet, fructibus vel in arbore adhuc pendentibus; vel in folia, quæ plurima ſubſtrata iacerent, delapſis. Hac igitur alimoniæ abundantia feræ alliciuntur, ita vt earum & facilis ſit & vberrima venatio. Videtur igitur Termodon dictus, non ſolùm ob id, quòd victum ſuppeditet, ſed illo etiam nomine, quòd ad victum faciendum animum faciat. Μοτ enim o longa, cùm nomen eſt, non verbum, animum notat. Τερμοδων igitur duplici ratione dicitur; ſemel, quòd victum debeat ſuppeditare; iterum, quòd animum addat ad ſumptum faciendum. Cui enim non animus adiiciatur ad liberaliter viuendum, ſi cernat eam fluminis eſſe naturam, vt vltrò etiam citra labores omnia reddat alimentorum plena, non hominibus modò ſatis futura, ſed feras etiam allectura, quaſi opiparas & ſplendidas ex venatu cœnas iis, qui capere modò vellent vltra plebeium victum, non offerret tantùm, ſed etiam obtruderet. Amazones igitur, cùm hæc loca occupaſſent, flumini hoc nomen indiderunt, de naturæ inſignibus ſumpta ratione: quam qui mihi non credet, de ſola appellatione coniectanti, Strabonem conſulat, qui in his magis, quàm in vllis aliis fidem meretur, quòd loca coràm frequenter potuerit intueri. Apollonius Rhodius de Thermodonte loquens, ſic habet:

Τῷδ' οὔτις ποταμῶν ἐναλίγκιος, οὐδὲ ῥέεθρα
Τόσσ' ἐπὶ γαῖαν ἵησι, παρὲξ ἕθεν ἄνδιχα βάλλων
Τετράκις εἰς ἑκατὸν δεύοι τόχεν, εἴτις ἕκαστα
Πεμπάζοι. μία δ' οἴη ἐτήτυμος ἔπλετο πηγή
Ἡ μέν τ' ἐξ ὀρέων κατανεί(σ) ἠπειρόνδε
Ὑψηλῶν, ἅτε φασὶν Ἀμαζόνια κλείεσθαι.

Cuius ſententiam obiter reddebam:

Huic non eſt aliud flumen par: nec tot in agros
Vllum demittit riuos, quot fundit vtrinque.
Quatuor in centum ſi ducas, illaque quinis
Multiplices, vix dum poſſis æquare canales;
Fons tamen eſt vnus delapſus montibus altis,
Quos ab Amazonibus dicunt deducere nomen.

Hinc licet videre, quantũ Themiſcyrij campi Termodonti debeant, quan-

quantoq́; plus ab eo muneris ſuſcipiant, quàm ab Iri altero flumine, à Strabone & ceteris Geographis celebrato. Cogitur ergo infinitis deductionibus victum Amazonibus ſuppeditare, vt nominis interpretatio demonſtrat. Nihil opus eſt me iurare, affirmo tamen veriſſimũ eſſe, priùs me de ipſo nomine amnis naturam cõiectura conſecutum fuiſſe, quàm vel Strabonem, vel Apollonium, hac gratia adiuiſſem. Sed ne in abſurdis habeatur, vnum fluuium tot elicibus ſufficere, Strabo eſt audiendus; qui, quamuis Thermodonti vnum fontem adſcribat, docet tamen quàm plurimos alios amnes, & aquas, & nomen in ipſo priùs deponere, quàm in pontum Euxinum exonerentur. Videtur Apollonij interpres Arithmeticam hoc loco non ſatis ſibi propitiam habuiſſe, ne quis me credat, temerè ab eo in vertendo receſsiſſe. Putat enim, centum quatuor demptis riuos à Rhodio Thermodonti tributos eſſe. Nam quamuis πεμπάζω hîc, vt ipſe vult, ſignificaret, calculum ſubduco; non tamen pauciores quadringentis exiſterent. Docendum deinde erat, apud quem tandem auctorem πεμπάζω pro eo ponatur, quod ſimpliciter enumero, vel calculum ſubduco. Apud Homerum in pemptades milites eodem modo, quo in Cyri pædia diſtribuuntur: arbores item per pemptades ſiue quincunces collocantur; ſed necdum legere memini, πεμπάζειν idem notare, quod enumerare: & ſi legeretur, hîc tamen locum non haberet. Neque enim Hyperbole cenſeri debet, bis mille è magno flumine canales per ingentem camporum latitudinem deduci: cùm in agro Mediolanenſi ad ſingula ferè prata riui deducantur, quorum numerus in tam amplis ſpaciis propè eſt infinitus. Legimus & Cyrum in quadringentos álueos diſtractum; quorum è ſingulis quinque, vel ſex, vel decem, pluréſue elices factos fuiſſe ad irrigationis commoditatem, an quiſquam abſurdum putaret? Infiniti digiti ex vno aquæductu emittuntur: & mirabitur quis è Thermodonte quadringẽtos canales, & è ſingulis rurſus quinq; vel ſex digitos fuiſſe deriuatos? Nobis igitur noſtra placet ſententia, quantumuis Græcus reluctetur interpres, quo ſuam probet, verba & conſtructionem obtorto collô à recta ſignificatione detorquens. Nequaquam incredibile Hiſpano videretur, in maximam camporũ planiciem è flumine ex alto delabente, bis mille riuos duci, cùm ſingulos hortorũ torulos ſiue areolas ſinguli canaliculi apud eos ſoleát irrigare, vno puteo per tympanum & catenam geniſteam ollas fictiles hauſtorias plurimas alligantem, omnibus aquam affundente. Sed hæc ſatis ſunto de Thermodontis benignitate, qui ſe ita ſinit duci, vt omnibus videatur obligatus ad vitæ neceſſaria ſuppeditanda; nec indignè tulit,

ſi ab

ſi ab hoc ſuo munere nominaretur, cùm antè homonymus fuerit Araxæ Armeno, vti Græcorum commentaria tradiderunt. Placuit ergo Amazonibus ſiue filiis Matarum in tam lætis campis vrbem condere, cui nomen Themiſcyram fecerunt, non de Græcorum, ſed de ſua, vt par eſt, lingua. Significat autē vox ea templū eius diuinitatis, è qua tum publicè, tum priuatim decora omnium actionum moderatio promanat. Hæc duplex eſt, ſi placeat ita partiri; altera in cælorum motionibus pulcerrimum ordinem perpetuò ſeruans; altera in terris decus omne atque elegantiam inter ea, quæ terra producit, & homines, quorum gratia producuntur, cuſtodiens. Hanc poſteriorē Terram etiā appellarunt: qua cauſa Prometheus, vel Terræ, vel huius diuinæ poteſtatis filius eſſe, à priſcis dicebatur. Vocatur autem hæc vis ſiue poteſtas Temich, id eſt, decorū, à Tem, ſignificante idem quod deceo, ſi in prima perſona dicatur. Sic dicimus, Tey temt niet, id eſt, non decet. Eſt autem Tem vel Taem ſine diſcrimine in vſu, quod vnum eſt de vocabulis Ichnæis. Ichnæa voco; quæ ſi per veſtigia ſua relegantur, commonſtrant originem vel finem ſignificati. Tem deceo, conuerte, fit Met, quod eſt menſuro. Origo autem omnis decori in menſura continetur. Qui enim modum ſeruat, is decorum cuſtodit. Eodem modo Taem & Maet conuertuntur, diphthongo vtrobique ſeruata. Dicimus enim, Het taemt, id eſt, decet; &, Hout maet, quod eſt, ſerua modum, Maximiliano Imperatori perpetuò vſurpatum, loco familiaris chriæ, ad vitam ſuam menſura modoque componendam. Ex Tem verò fit Temich, quod ſignificat decorum rebus perſoniſque commune. Græci, cùm ab Orphicis ſiue Cimbris huius numinis vim & nomenclaturam didiciſſent, ex Temich fecerunt Themis, quaſi à τίθημι deriuaretur. Pręterea cùm ab eiſdem Ichnæam vocari animaduertiſſent, varia de hac eius appellatione ſomniarunt. Plerique enim ab Ichnis opido, quod alij Macedoniæ, alij alij regioni tribuerunt, dictam putant, ſtolidum commentum ſtolidiore fabula adſtruentes. Aiunt enim Themidem Iouis nuptias fugientem, ad Ichnas fuiſſe ab adultero Deo per vim compreſſam. Non nego equidem Themidem frequenter comprimi, & vim pati eorum, qui Ioues in terris haberi volunt. Hi enim omne ius & omne fas tantiſper fas putant, dum libidini ipſorum, & prauitati, & tyrannidi, veluti ſcortillum, adulatur: dum contrà tendit in miſerorum ſubſidium, conſtupratur per vim, non vno vel altero loco, ſed quàm latè veſtigia hominū porriguntur. Quæ enim ciuitas eſt, quod opidulum, quod caſtellum, quæ domus, in qua Themis non violentè

lentè opprimatur ab iis, qui vt Ioues haberi volunt? ita puri puti ſunt Tyranni, aut quod verius, cacodæmones in terris ad peccata hominum tormentis ſuis crudeliſsimis expianda, quò miſeri mortales terrenorum pertæſi, pura mente ad patrem ſuum cæleſtem cõtendere nitantur. Lycophron de Proteo agens, cumque Guneum à ſimilitudine illius Arabis, qui iuſtitiæ laude celebratur, appellans, huius Deæ meminit:

Κεῖνος σε γουνεὺς ὥσπερ ἐργάτης δίκης
Τῆς θ' ἡλίου θυγατρὸς ἰχναίας βραβεὺς
Ἐπεσβολήσας λυγρὰ νοσφιεῖ γάμων. *id eſt,*
Hic nuptiis mouebit te incurſu graui,
Guneus velut iuſti patrator optimus,
Ac arbiter Phœbo ſatæ Ichnææ Deæ.

Hîc ſatis indicatur proprium Themidis Ichnææ officium, quo omnes illi fungi deberent, qui ſunt ad magiſtratum euecti. Tzetzes hoc loco Ichnæam dici vult, quòd per veſtigia Gigantum pedes inſequatur. Sequitur verò, vt ego opinor, Gigantum pedes; quòd crudelia facta principum & magiſtratuum Barbarorum ſemper præſens intueatur, non aliter atque pater ipſius, verus iuſtitiæ Sol, quo tandem pro talibus auſis eos in Platonis, ſiue mauis, Plutonis barathrum detrudat, vnde nunquam ſint eximendi. Indoctos enim atque iniquos magiſtratus vnà cum ſuis aſſeclis, Gigantes ſolemus appellare, propterea quòd hæc natio perpetuum cum Deo bellum gerere cernatur. Nónne cælum oppugnat is, qui iuſtos & innocentes prauo corruptoq; iudicio premit ac euertit? Quia igitur horum veſtigia ſequitur, quò ſingula obſeruet ad vltionem parem reddendam, Ichnæa dici meretur; quamuis aliud myſterium Orphici hac voce conſignarint. Sanior hæc quidem Tzetzis ratio videtur, quàm illorum, qui de Ichnis opido fabulantur; eò tamen non recipienda, quòd vtrunque nomen & Ichnææ, & Themidis, Cimbricam habeat originem. Orphicis ergo Ichnæa dicta eſt; eò quòd veſtigiis ſuis, habitationis ſuæ atque originis primæ locum indicaret. Quemadmodum enim qui feram per veſtigia quærunt, à poſtremis incipiunt, atque ordine relegentes omnia, tandem ad luſtrum perueniunt: ita Tacen per veſtigia relectum, deducit ad modum ſiue menſuram, in qua vis eſt omnis iuſtitiæ atque æquitatis, necnon totum illud, qua decorum & pulcritudo rerum omnium continetur. Nihil enim decet vel agere, vel facere, vel dicere, vel etiam cogitare, quod modum & menſuram egrediatur. Eſt

enim in actionibus omnibus humanis menſura, recta ratio, qua omnes virtutes definiuntur. Taem igitur vel Tem, vocali producta, id eſt quod decet. Maet vel Met, vocali rurſus longa, menſura. Primogenium verò harum vocum eſt Tam vel Tem, vocali breui, quo domitum ſignificatur. Nam & huc tandem per veſtigia Ichnææ Deæ peruenitur, quando omnes perturbationes & impetus animorum indomiti ab hac menſura domantur. Recta enim ratio in hominis mente, velut in arce motionibus præſidens, omnes domat, ac veluti cicures reddit; quod niſi fieret, nullum animal tam ferum, quàm homo, nullum animal homine perniciofius & crudelius inueniretur. Videmus itaque quò à vocabulo Temich ſimus per veſtigia deducti, ad pacem nimirum, & vitæ humanæ tranquillitatem, pôſt omnes perdomitas cicuratasque animi perturbationes. Hæc ſunt veſtigia, à quibus Ichnæa dicitur, digna ſanè quæ ei nomen dent, quæ vniuerſo hominum generi ſe tam beneuolam, tam propitiam, tam ſemper promptam oſtendat, vt ſe voluerit perpetuò veſtigiis ſuis indicare, ne vſquam gentium in abdito lateret. Huius feruntur tres filiæ, Dice, Eunomia, & Irene: atque id quidem apud antiquiſsimos Poëtas, inter quos eſt Pindarus inter primos. Si quis Græcas voces in Latinas vertat, erunt Ius, Lex, & Pax. Quamuis enim Eunomia bona legis conſtitutio rectè verteretur, legis tamen nomine præter bonam legem accipi nihil debet. Sanè his tribus liberis totum Themidis regnum eſt diſtributum, nulla parte vaticinationi tali relictæ, qualem Delphis Pſeudapollo poſſidebat. Pighius familiaris mihi, & amicus, & omnis antiquitatis diligentiſſimus perſcrutator, ſignum monſtrauit, quod terminorum ritu, pulcerrimum caput virginis in quadrata columna habebat, circum quod tres Nymphæ tripudiũ ducebant. Hoc ſic eſt interpretatus, vt Themidis & trium filiarum eſſe diceret, multa ad id docendum, vt eſt copioſus, è Poëtis & Philoſophis adducens. Mihi certè facilè perſuaſit, vt qui de Themide linguam noſtram multo antè conſuluiſſem. Ducunt autem choream Ius, Lex, & Pax, circum quadratum hunc terminum; eò quòd terminus & finis omnis rerum agendarum, in eo ſit conſtitutus, vt vbique, quod decet, id fiat. Circa hoc enim Ius, Lex, & Pax verſantur, vt fas, & id quod decet omnibus in rebus firmo pede conſiſtat. Hac enim ratione Tetragona erit Reſpub. id eſt, vt Ariſtoteles interpretaretur, omni genere virtutũ abſoluta. Feſtus Themin eam Deam putatam eſſe dicit, quæ præciperet hominibus id petere, quod fas eſſet, breuiter ſanè complexus omnem iuſtitiæ decorique latitudinem.

nem. Vbi enim nemo petit, præter id, quod fas eſt, illic omnis decori, pulcritudiniſque ratio conſequatur; quam nos Themin dicimus vocari. Hanc Deam Plato in quarto lib. Legum ſimpliciter Deum appellauit, cui Iuſtitiam ſiue Dicen perpetuam dicit hęrere comitē, quò ea, quæ præter huius volũtatem acta ſint, vlciſcatur. Quòd verò Dei nomine Themidem intellexerit eam, quam nos depinximus, ex eo fit perſpicuum, quòd addit Deum omnium rerum menſuram nobis eſſe. At Themidem omnium rerum menſuram continere, de veſtigiis nominis peruestigaui. Deinde & illud conſentit, quòd huic Dicen comitem faciat, cui hîc propriè delictorum tribuit vindictam. Huic item Legem adſcribit, quam ab hoc Deo diuinam appellat, aliis Eunomiam nominatam. Porrò quòd quidam magnificè ex arcanis, neſcio quibus, iactant; Themin fatorum præſidem eſſe, atque id doceant de nomine, quod à τίθημι deducunt, habet illud quidem veritatis aliquid, ſed non eam, quam ipſi imaginantur. Themis enim, ſecundum primam ſui rationem, Idæa eſt omnis eius quod decet; quæ ratio, cùm in mente diuina conſiſtat, atque inde primis intelligentiis & cæleſtibus corporibus illuſtrem imprimat imaginem, quæ inde ad elementa, & ex elementis ad compoſita deſcendat, putarunt homines curioſi Themidem oraculis præſidere, quia nimirum ordinem rerum contineret. Crediderim equidem Græcos ab antiquiſſimis Cimmeriis per manus accepiſſe, Themidis oraculum Apollinis oraculo multo eſſe prius & antiquius: quo non pro eo ac debebat intellecto, in eam veniſſe opinionem, Delphicum Tripodem Themidis priùs fuiſſe, atque hinc in Iphigenia ab Euripede cani, Themin ab Apolline à ſacris oraculis repulſam fuiſſe; cùm tamen longè aliud Cimmerij voluiſſe videantur. Taxabant enim ſtolida & vana Græcorum ingenia, qui Apollinem ea, quibus ſibi opus eſſet, aut factis, aut dictis, aut cogitatis ſciſcitabantur, cùm domi ſuæ quiſque Themin, quam conſuleret, haberet. Quærendum enim potiùs erat quid facere & quid petere quemque deceret, quod Themis vnicuique per veſtigia ſua indicabat, ſi legere modò voluiſſet. Quicquid enim dicat Apollo, quicquid eius oracula canant, hoc tamen ſequendum, quod recta ratio omnium rerum menſura dictat, ad quam per Themidis veſtigia peruenitur. Hæc igitur priùs adeũda, hæc cõſulenda, & quod illa ſuaſerit nulla oraculorũ auctoritate deſerendũ. Quocirca, ſi beatus eſſe velis, fac vt huius filias ſemper in pectoris ſinu geras, nec inde quicquam ſinas effluere, quod Iuſtitia, Lex, & Pax non dictarint. Sed inſani homines, neglectis tabulis in corde ſuo cuique ſcriptis,

Delphos magnis & ſumptibus & itineribus petunt; quaſi extrà potiùs quàm domi ſe ſuæ inuenire poſſent. At ipſe quiſquis ille dæmonum fuit Apollo, in primo ſtatim limine ſcitatum venientes deridet; quoniam templi valuis prima ſtatim fronte offerebatur, Noſce teipſum: & alterum, Ne quid nimis: quibus quid aliud dicebatur, quàm ſi quis qua in re quid agendum ſit dubitaſſet, ſe vt examinaret, atque omnes pectoris ſui ſinus excuteret: illic enim inuentum iri quid facere oporteret, deinde in iis quæ agenda poſt accuratam diſquiſitionem viderentur, obſeruaret ſemper & vbique præceptũ, Ne quid nimis: hoc enim modo fore, vt non opus ſit Delphos venire, nec ſi temerè quis venerit, templum intrare; valuis monſtrantibus quid quaque in re cuilibet ſit agendum, non de Apollinis, ſed de antiquiſſimo Themidis oraculo. Quamobrem antiquiſſimum hoc iure dicetur vaticinandi domicilium, quod quiſque ſecum, vbicunq; locorum ſit, portat; in quo Dea illa colenda & conſulenda, quam Themidem vocamus. Hanc verò ſi de origine vocis Cimbricæ Latinam facere velimus, Decentiam rectiùs, quàm fas, nominabimus. Decentia enim omnium eorum communis eſt, quæ menſura modóque fiunt, ad quæ fas non perinde poteſt pertinere. Quid enim decentius ordinatis orbium cæleſtium voluminibus: quid varietate colorum in terræ fructibus decentius; & vt vno verbo complectar plurima, quid decentius pulcerrimo ordine cæleſtium & terreſtrium, in quibus tamen fas locum ſuum non videtur habere, ſi loquendi conſuetudo conſulatur, quæ fas ad id quod homini licet, accommodauit; niſi quis eleganter dici arbitretur fas eſſe Soli, vt perennem ſuum curſum ſtatis diebus abſoluat. Hanc igitur vniuerſitatis venuſtatem opifex rerum eo nobis propoſuit, vt ea electi ſimiles euadere ſtudere mus in omnibus iis, quæ à nobis cogitarétur. Qua verò ratione ſimiles euademus tantæ pulcritudini? Qua alia niſi hac, vt quemadmodũ illa menſuram & rectam perpetuò rationẽ ſequuntur, ita nos quoq; faciamus nihil perturbatum, nihil tumultuariũ, nihil errabundũ & vagum in animo relinquentes. Hæc igitur venuſtas è rerum optimo ordine creatarum efflorеſcens, & hominibus omnium actionum exẽplar inſinuans, & quodammodo obtrudens, Themis vocatur, quam Decentiam de noſtro ſermone vertere debemus. Quòd ſi quis hanc eandem putet cum Venere Platonis, & vetuſtiorum Vrania ad diſcrimen alterius nominata, non multum profectò aberrarit. Sed eo tamen Venuſtas à Decentia differt, quòd in illa voce pulcritudo illa quidem ſignificetur, ſed ad agentis perſonam non videatur referri. Verùm quia venuſtas nobis item terminus eſt in æternitate fixus, ad quem

quem intuendum omnia ſtudia noſtra ſi recta ſunt, contendunt; ſtatuam quadratam perinde atque Themis & Herma merebitur, qualem olim apud Athenienſes in hortis ei dedicatam fuiſſe Pauſanias docet; quamuis eius ritus cauſam apud eos non potuerit expiſcari: hoc vnum ex inſcriptione doctus, cæleſtem Venerem eam eſſe, earum quæ Parcæ appellantur natu maximam. Idem apud Thebanos refert, tres Veneres fuiſſe, Vraniam, Pandemam & Apoſtrophiam, tam antiquas, vt ab ipſa Harmonia dedicatæ dicerentur, & Vraniam quidem puro amori citra corporis libidinem nato præſidere. Alibi Themidum aram, quam Pittheus cõſecrarit, commemorat, vt plures Themides fuiſſe indicetur, vt apud Latinos plures Carmentas, quas hominibus fata canere Auguſtinus tradit. Ouidius & Gellius duas faciunt, Porrimam & Poſtuertam; quarum Porrimam, Prorſam Gellius vocauit, non Proſam, vt plerique corrupęrunt. Ouidius in Faſtorum lib. primo:

Porrima placatur, Poſtuertaque, ſiue ſorores,
Siue fugæ comites Mænali diua tuæ.

Cùm igitur Carmenta, Themis ſit Græcorum, teſte Dionyſio Halicarnaſſæo; nihil miri Pittheum Themidum aram dedicaſſe: qua itẽ de re ſuſpicor Themidem vnà cum ſuis comitibus Themidum nomine fuiſſe intelligendas. Pauſanias Themidem matrem Horarum facit, quæ eædẽ Veneri Vraniæ adſcribi poſſunt; eò quòd Horæ è decenti corporum cæleſtium motione oriantur, quæ agendi apud homines decentiam cuſtodiunt. Huc Porrima & Poſtuerta de Phyſica diſciplina ſunt referendæ, eò quòd omne tempus per prius & poſterius in motu cæleſti definiatur; quas ſuperſtitio ad diuinationem putauit pertinere: bene illud quidem ſi ſic interpretemur, vt Porrima de futuris ſiderum motionibus naturalem elementorum conſtitutionem prædicat: Poſtuerta idem faciat ex iis cæli thematis, quæ modò ſunt elapſa. Quando igitur Venus Vrania nihil aliud eſt, quàm motionum cæleſtium & ſiderum pulcritudo; & Themis nihil aliud quàm Decentia, quæ ex aſtris & eorum ordinatis reuolutionibus exiſtit, difficile ſit alteram ab altera diſtinguere; & quamuis diſtinguantur, nunquam tamen altera ab altera queat ſeparari, non magis fine quàm à Decentia Venuſtas. Hinc factũ credo, vt Venerem Vraniam maximam natu Parcarum dixerint, complexi videlicet vno nomine Parcarum, & Parcis ipſis & Parcarum matre, quæ venuſtas eſt hominum oculis è ſiderum varietate, & ordinatis curſibus elucescens. Mater ſanè Venuſtas eſt & Decentia, nec magis vna quàm altera omnium eorum, quæ corporibus noſtris è motionibus cæleſtibus

contingunt; quæ ſi per prius & poſterius diſtinguas, duas facies Carmentis filias Porrimam & Poſtuortam. Sin in tria tempora partiaris, tres filiæ exiſtent, vna præſentium, altera præteritorum, tertia futurorum. Iam ſiue filias dicas, ſiue comites, parui refert: nec illud quidem magni intereſt, duas ne facias an tres, eò quòd ipſum illud quod præſens eſt, nō ſit reuera tempus, ſed temporis indiuiduum momentum; quod tamen vt tempus poteſt vulgari & populari loquendi conſuetudine vocari; cui deinde conuenienter tres Deæ enumerantur. Eadem ratione Horæ bifariam poſſunt conſiderari; vel accurato illo & præciſo Philoſophorum iudicio, vel conſueta & in vulgus recepta ſententia. Sed hæc me remotiùs ad naturæ receſſus, & veteris Theologiæ arcana rapiunt, quàm præſens tempus & Themidis ſiue Veneris Vraniæ filiæ patiantur; quæ poſtulant, vt tum hæc altiùs diſcutiam, cùm Deorum ſiue diuinarum poteſtatum proprietates de primogeniis earum nominibus examinabo. Hîc ſatis ſit monuiſſe, Themidis & Veneris Vraniæ tantam eſſe cognationem, vt quod de vna dicitur, poſſet & alteri applicari, atque hinc bene illos feciſſe, qui quadratam ſtatuam Veneri Vraniæ poſuerunt; addentes eam Parcarum maximam natu eſſe, hoc nomine filiabus & matre comprehenſis. Quiſquis enim Venuſtatis omnes numeros, qui perfectione Ternarij continentur, & filiæ ſiue comites Vraniæ & Themidis finguntur, abſoluerit; is ab Ariſtotele Tetragonus, id eſt, quadratus diceretur, eò quòd ſtabilem Decentiæ & Venuſtatis terminum trium filiarum orbe compleuiſſet; quas Dicen, Eunomiam, & Irenen veteres nominarunt: quibus tribus inter ſe connexis, & perennem choream circa fixum Decentiæ terminum ducentibus, omnis humanæ vitæ abſoluta perfectio continetur; & non hæc modò, ſed totius vniuerſitatis legitima, pacifica, elegantiſſima, iuſtiſſimaque Concordia & Venuſtas, quam Tetractyn Pythagorici nominarunt; qui animis noſtris perennis naturæ fontem aperit & infundit; qua de re latiùs in numeris Cimbricis diſputandum. Sed quicquid vel de Themide & eius filiabus, vel de Themidibus, ſiue Carmentis ad naturæ cognitionem aptatur, id totum ad primam etiam philoſophiam, primamque rerum cauſam accommodandum, ad cuius notitiam monitu cælorum euehimur, non priùs quietem inuenturi, quàm ad ipſum Themidis caput quadrato ſaxo, vti firmiſſimo fundamento, impoſitum adſpiremus. Proclus in Parmenidem Platonis commentaria ſcribens, docet quî per Triades ad ipſum Vnum adſcēdatur; quîq; rurſus ab eo deſcendatur. In omnibus enim poſterioribus ipſo Vno, tres poteſtates inuenit, quas ſua lingua, id eſt, Græca, ita enumerauit:

Τὸ τε-

Τὸ τελεσιουργὸν τῶν μεθ' ἑαυτὸ, τὸ συνεκτικὸν τῶν μέσων, τὸ ἐκφαντικὸν τῶν πρὸ αὐτοῦ. id eſt, ſententia quidem tenus, vim poſteriora perficiendi, vim media continendi, & vim, quæ priora ſunt, oſtendendi: quæ tres facultates ab ipſo vno dependent, & circa illud tanquam ſtabilem æternitatis terminum choream ducunt. Deſcenſus autē fit per tres item in ſingulis modos; per Typoſim, Emphaſim & Homœoſim: quorū modorum primus ſigillationem perfectam totius & partium per cauſam rei participanti impreſſam; ſecundus, repræſentationē & ſpeculum ad ipſam cauſam; tertius ſimilitudinem & imaginem ad cauſam ipſam per totam rem & eius partes diffuſam, cōplectitur. Verùm de his accuratiùs agere, non eſt huius loci, ſed primæ ſapientiæ. Nos hanc Triadē in nomine Dei apud Cimmerios Trilittero, cùm Got pro Deo dicunt, explicabimus longè veriùs & apertiùs, quàm vel Proclus, vel ipſe Plato, vel fecerit, vel intellexerit, ſi modò poteſtas ecphantica nos non priùs deſerat, quàm quæ mente concepimus, litteris tradamus. Quare autē Themidis ſiue Carmentæ filias ad temporū partes applicarint, è decimo Platonis de Repub. libro licet expiſcari. Proclus certè in Parmenidem tradit, tēpus circulari ſua reuolutione temporaneis rebus perfectionem & conſeruationem emetiri, ac ipſius æternitatis cum rebus non æternis vnionem explicare. Themis itaque imaginem æternitatis ſtabilitate ſua exprimit: filiæ verò tripudio ſui temporis circuitū, quo, quæ in tempore ſunt, conſeruantur, repræſentat; atq; hac conſideratione Themis trium Parcarū, ſiue trium Horarū mater dicetur. Atque hic quidem deſcenſus eſt à prima Philoſophia ad Phyſicā contēplationem. Quod ſi ordinis, motioniſque cæleſtis decorā illā pulcritudinē ad humanas actiones & vitę officia transferas, iam ad politicā diſciplinam è prima Philoſophia deſcendetur: quod vt in omni contēplatione rerū naturaliū faceremus, Socrates diſcipulos ſuos ſemper & vbiq; cōmonefecit, quoniā in eo hominis perfectio cōtineretur. Fruſtra enim primas cauſas conſideres, & ab iis ad naturalium cognitionem deſcendas, niſi eam pulcritudinē & decentiam, quam in iis inueniſti, ad animū tuum applices, atq; in eo formes ipſius Decori imaginem ad illius exēplar. Hac igitur ratione Themis Iuſtitiam nobis declarat, tribus partibus abſoluendam, quas filiarum nomine paulò antè enumeraui. Quocirca ſi ſingulis ordinibus ſingulas Themidas tribuamus, quarum prima in Metaphyſicis, vt clariùs cum Philoſophorum ſcholis loquamur; altera in Phyſicis; tertia in moribus, tum priuatis, tum publicis dominetur, atque harum ſingulis tres filias addamus

pro diſcrimine matrum differentes, nouenarium numerum abſoluemus, atq; eo modo Philoſophiam è cælo ad hominũ mores formandos temperandosq́; cum Socrate detrahemus, inde rurſus per Dicen & Eunomiam pace & tranquillitate animis comparata ad primam cauſam euolaturi, quo in æterna eius contemplatione acquieſcamus, vtpote in termino, & vltimo bonorum fine, qui nobis Venerem Vraniam mentis oculis dabit intuendam. Plura de Themide dici poſſent, ſed ea plura ſunt, quàm vt huic loco conueniant; & non dubito quin Pighius pro ſingulari ſua eruditione totum hoc Ichnææ ſacrarium penitus ſit explicaturus. Equidem ne verbum quidem de hac Dea hoc loco facturus eram, quoniam librum eius expectarem, niſi certo mihi conſtaret, hoc tẽpore nemine inueniri, qui Orphicam diſciplinam ex Orphei vernaculo ſermone docere aut poſsit, aut cogitarit. Abeant nunc Græci cum ſuis Ichnis & fabellis contra decorum Themidi decori omnis præſidi attributis. Deſinant etiam vocis originationem de ſua lingua inueſtigare, cùm videant longè pulcrius, longè decentius, longè diuinius eſſe, ſi antiquiſsimæ Deæ ex antiquiſsimo ſermone nomenclatura detur, quàm ſi eam in Græcia tandem inueniſſe diceretur, quaſi anteà nullam habuiſſet. Si inter Deas antiquiſsimas eſt, æquum videtur, vt & nomen antiquiſsimum habeat, & longè vetuſtius quàm Græcorũ, quos Ægyptius ſacerdos pueros nominauit, notitia conſequi poſsit. Noachus mox à Diluuio arcam egreſſus, nihil prius potiusq́ue duxit, quàm vt e veſtigio Deo ſacrificium offerret, cuius odor Deo fuit plenus ſuauitatis. Id cùm Poëtæ ſuo more in priſco Scythiſmo, è quo Orphica Theologia emanauit, ornarent & condirent; finxerunt Themidi à Deucalione & Pyrrha in Parnaſſo ſacrificatum fuiſſe, atque ab ea oraculum redditum, qua ratione genus humanum eſſet reſtaurandum; Ouidio fideliter id cõteſtato, cuius inter cetera de hac re hi ſunt verſus, Deucalionis & Pyrrhæ orationem continentes.

Dic Themi qua generis damnum reparabile noſtri
Arte ſit, & merſis fer opem mitiſſima rebus.
Mota Dea eſt, ſortemq́ue dedit, Diſcedite templo
Et velate caput, cinctaſque reſoluite veſtes,
Oſſaque poſt tergum Magnæ iactate parentis.

Idem clariùs & apertiùs Moſes, apud quem Deus ſacrificio placatus dicit: Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Ad reparandum enim humanum genus hęc regia via eſt ab ipſa Themide, id eſt, à decenti omnium rerum ordine indicata: quam ſic tamen apud Qui-

Ouidium larua Poëtica tegit, vt concubitum quidem ſignificet, ſed eum tamen à decoro & honeſto ſeiungi nolit. Hoc enim eſt quod dicit è templo eſſe diſcedendũ priùs quàm liberis opera detur; quaſi diceret, ab oratione in templo facta ad naturæ opus accedendum, atque id capite velato, ne pudor lædatur; quod Socratem de amore dicturum videmus obſeruaſſe: poſtremò veſtes eſſe diſcingendas, ad ea peragenda quæ naturæ ductus docebit. Quòd verò additur, oſſa Magnæ matris, id eſt, lapides poſt tergum iacienda, notationem habet Themidi conuenientiſsimam. Neque enim ſatis erat, liberis operari ad humani generis & reſtaurationem & conſeruationem, niſi & illud vitaretur, quo Deus iritatus mortales vndis deleuerat. Quid enim profuiſſet, ſobolem procreare, ſi eam Iupiter rurſus vel aquis demerſiſſet, vel flammis concremaſſet? Ad hoc igitur præcauendum, Themis iuſsit lapides poſt tergũ proiicere, atque eo modo homines mox naſcituros pollicetur. Qui verò ſunt lapides? Nempe illi qui in euangelio lapides dicuntur, in quos ſemen cadens nullam ſpem fructus adfert; quorum cor tanquam Marpeſia cautes eſt obduratum, nullam diuinam inſpirationem vel ſuſcipiens, vel retinens. Tale erat cerebroſum Pharaonis caput, cuius cor induratum nullis admonitionibus, nullis miraculis, nulla caſtigatione potuit emolliri. Eiuſmodi item fuerũt omnes Gigantes, qui Noachi adhortationes, concioneſque, quibus ad reſipiſcendum impios homines reuocare nitebatur, non modò non audiebant, ſed contemnebant etiam, fabulis ſuper eo & ludicris calumniis cõfictis, quas quinto libro recitaui. Iubet ergo Themis, vt lapides ſiue ſaxea corda poſt tergum reiiciant; ne ſimiles Gigantibus redditi, rurſus à Ioue ad Tartara, vt illi, detrudãtur: quod quid aliud eſt, quàm vt obſtinatam eorum in peccando peruicaciam fugerent, & longè à tergo relinquerent; & proles ſuas ſic inſtruerent, vt peſsimos prioris ætatis mores poſt tergum proiicerent, & ad omnia vitiorum iritamenta tergiuerſarentur? Hoc illud eſt oraculum poſt Cataclyſmum omnium antiquiſsimum, quod Themis Noacho & Barthanæ eius vxori dictauit. Neque tamen huius oraculi fundamentum tum demum iactum eſt, ſed multo ante ab opifice homini per Themidem tum inſpirato, cùm lumen vultus ſui ei imprimeret, typoſi ea, quam Platonici pòſt celebrarunt, iam mox ab initio vſus. Omnium enim animis illam legem impreſsit, vt Deum ſuper omnia honorarent, & erga proximos ſic afficerentur, vt aliorum in ſe animos cuperent beneuolos & amantes: quæ duo præcepta totius Themidis inter homines regnum complectuntur & abſoluunt; antiquiſsima illa quidem & à verbo patris

homini in ipſa prima creatione inſpirata, ſed poſt Cataclyſmum luculento Gigantum exemplo repetita. Concinna igitur hæc hominum inſtitutio Themidi adſcribitur, quæ olim oracula ſola poſsidebat: eò quòd quicquid eſt in hominum vita vel agendum, vel cognoſcendum, vel colendum, integrè comprehenderet, nihil reliqui faciens eorum, quæ ad ornatum decoremque vitæ pertinent, quod ab alio vate ſit rogandum. Eſt autem tanta eius benignitas, vt illo nomine primùm vocari voluerit; de cuius veſtigiis, vbinam habitaret, ſtatim intelligeretur, cùm apertè eo doceatur, in menſura modóve ſemper verſari. Ne tamen, quam menſuram amet, ignoraretur, eiuſdem vocis indicio docemur, medium hanc tenere extremorũ. Sicut enim à Tam fit Tem; & è Tem Tim, dum Timelic pro Temelic ſiue Tamelic dicimus; ita à Mat fit Met, & ex hoc Mit; à quo Mittel, id eſt, medium, deriuatur. Ducimur itaque per Themidis veſtigia ad menſuram, è qua decorum exiſtit, & hanc deinde diſcimus mediam eſſe extremorum ex ipſius vocis, qua medium notatur, deriuatione. Quid ni igitur Ichnæa hæc Dea vocetur, quæ tam claris veſtigiis nos ad ea omnia ducit, quæ ad felicitatem exiguntur? Et quia nomina naturam rerum imitantur, ſi ex arte Magica facta ſint; neceſſarium eſt, non in nomine tantùm Deæ proprio veſtigia hæc, ſed in natura etiam inueniri: quod in tribus illis ordinibus, in quorum ſingulis tres Themidis filias inuenimus, aperire hoc loco nec decreui, nec oportunum eſſet. Satis erit in defunctoria hac tractatione procul indicare, qua ratione in prima Philoſophia Themidis veſtigia ſint obſeruanda, à qua ad naturalem ſcientiam & moralem inſtitutionem non difficulter poteſt deſcendi, imaginibus à primo exemplari deductis. Et quia Themis oraculis præeſt, Chaldaica logia, ſiue diuina reſponſa è tertio Commentariorum Procli in Parmenidem libro, adducam:

Νοῦς πατρὸς ἐρροίζησε νοήσας ἀκμάδι βουλῇ
Παμμόρφους ἰδέας, πηγῆς δὲ μιᾶς ἀποπτᾶσαι
Ἐξέθορον· πατρόθεν γὰρ ἔην βουλή τε τέλος τε,
Ἀλλ' ἐμερίσθησαν νοερῷ πυρὶ μοιρηθεῖσαι
Εἰς ἄλλας νοεράς; κόσμῳ γὰρ ἄναξ πολυμόρφῳ
Προὔθηκεν νοερὸν τύπον ἄφθιτον, οὗ κατὰ κόσμον
Ἴχνος ἐπειγόμενος μορφῆς μετὰ κόσμος ἐφάνθη
Παντοίαις ἰδέαις κεχαρισμένος, ὧν μία πηγή.

In his videre eſt patris mentem, cùm firmo conſilio ſtatuiſſet, ſpiritu

ritu ſuo omnis generis ideas efflaſſe, quæ omnes ex vno fonte exiliebant, quia à patre conſilium eſſet & finis. Sed has diuiſas fuiſſe igne quodam mentali in alias rurſus mentales fatali quadam portione diſtributas, eò quòd Rex mundo multiformi typon & exemplar incorruptibile præpoſuiſſet, veluti mentalem & intelligibilem mundum, ad quem Typicum mundum impulſus mundus pòſt apparuit omnigenæ formæ, Idæis quarũ vnus fons eſt gratioſus. Illud igitur quod ornatum & decorem vniuerſitatis rerum generat & cuſtodit, & omnes Idæas, vt decet, diſcernit, fatali quadam lege cuique earum ſuo tributo ignem intelligibilem ſiue igneam intelligentiam oraculum nominauit, eandem procul dubio cum noſtra Themide futuram, ſi, quæ propria huius ſunt, cum ignis huius officio conferantur. Quemadmodum enim ignis naturalis ſiue potiùs caloris proprium eſt elementa confuſa ſeparare, & vnumquodque ad ſuum genus referre; ita ignis ille mentalis idem in mundo Typico & Idæali præſtat, adeò vt è naturalis caloris veſtigiis ad intelligibilis ignis proprietatem queat perueniri. Quamobrem videmus & à Themide & ab hoc igne Theologico, qui idem cum ea eſt, ſuum cuique tribui & vnumquodque ad ſuum ordinem referri, è quo Venus Vrania, & omnis rerum pulcritudo exiſtit. Non errauerit igitur ſi quis quaternarium numerum, qui primus eſt poſt ternarium, Themidi ſacrum dicat, eò quòd is primus è Triade prima naſcatur. Hoc etiam in Iuſtitia Ariſtoteles neceſſariò vſus eſt, dum in ea quatuor terminos inuenit, duos rerum, duos perſonarum, quoniam Themis per quaternarium ad infima vſq; mortalium negocia è ſumma rerum arce deſcendat. Quis igitur miretur quadrangulum illi lapidem dedicatum, quo quaternarius numerus non minùs quàm firmum rerũm ſtabilimentum notatur? Hæc enim Dea ſicut omnia vbique quadrata, ſic omnia vbique & in cælis, & in terris, & ſupra cælos etiam ſtata firmàque reddit, vt fruſtra ſperemus eam Remp. perpetuam aut quadratam fore, in qua hæc cum filiabus non colatur. Sed quo oraculum hoc philoſophicum è prima lingua profectum fuiſſe cernatur, obiter addam quaternarium & ignẽ Cimbris eodem nomine vocari, eò quòd ex ipſa ſupercæleſti pulcritudine proficiſcatur, vti alibi docebo, & eodem in elemẽtis officio fungatur, quo Themis in hominum animis & actionibus quadrandis. Prima igitur poſt Trinitatem, quam mentis nomine oraculum Chaldaicum intelligit, ignis hic ſupercæleſtis conſequitur, iuxta illud Logij Chaldaici, quod libro ſecundo Commentariorum, quæ modò citaui, Proclus commemorat, de diuino amore, ni lectionis olim Romæ factæ memoria fallat, intelligendum.

—— Ος ἐκ νόυ ἔκθορε πρῶτος
Εσσάμενος πυρὶ πῦρ συνδέσμιον ὄφρα κεράσῃ
Πηγαίους κρατῆρας ἑοῦ πυρὸς ἄνθος ἐπίσχων.

Hìc rurſus videmus, igne omnia temperari, atque eo indutum eſſe diuinũ amorẽ, qui vnus cum Deo eſt, & ob id in igne habitare, Apollinis quodam peruetuſto vaticinio docetur, adeò vt decorem Themidis ſit indutus, ſuper cuius igne ignis ſui florem deſuper extendit, quo nimirum eius beneficio & Themis ipſa & omnia Themidi ſubiecta conſeruentur. Quid aliud eſt, quod Pſalmus noſtræ religionis cantat, Dominus regnauit, decorem indutus eſt? & quod Baruch dixit, Indue te decore. Zacharias ſub Domini perſona duas ſe ait virgas ſuſcepiſſe; alteram Decoris, alteram funiculi: quæ quàm alludant ad ignem ſyndeſmion in oraculo appellatum, is videbit, qui Decorem Themidi ſciet propriè tribuendum, & in ea ignem contineri, cui flos ignis ipſius amoris omnia colligantis deſuper affulget. Sed video me nimiũ & igne hoc accẽdi, & funiculo ad Theologiæ penetralia trahi, in quæ tum demum eſſet intrandũ, cùm Deorum nomina ſigillatim examinabo, vbi docturus fuiſſem, quare Themis è Terra & Cælo ſit procreata; quare Terra ſit dicta; quare Promethei mater; qua de cauſa Apollini vaticinandi tradiderit facultatem, & vbi primùm in lucem editus eſſet; Nectar illi & Ambroſiam porrexerit, & ſi qua alia interim occurriſſent: niſi Pighius hoc ſibi argumentum tractandum ſuſcepiſſet; in quo nõ dubito, quin abditiſſima quæque è fœcundis ſuis antiquitatum theſauris in lucem ſit eruturus. Non poſſum tamen id omittere, quod mihi ſoli iure meo vindicare poſſum, non Græcos modò, ſed & Latinos huius Deæ nomen à Cimbris mutuò accepiſſe. Sicut enim Themis (ſi liceat mihi citra aſpirationem originis ratione vocem hanc enuntiare) veſtigiis ſuis mẽſuram cauſam ſui effectricem demonſtrat, ita Carmenta officium Themidis notat, & eam vtilitatem, quam è decoro & honeſtis officiis homines conſequuntur, in qua cauſa finalis continetur. Nam cùm omnia quæ agunt, boni alicuius, quod deſiderãt, agant, neceſſe eſt hominibus aliquid etiam propoſitum eſſe, quod appetant, & amore ſummo proſequantur. At quid eſt, quæſo, quod hoc nobis quod tam carũ habemus adducat, niſi vitæ probitas & honeſtæ actiones omnem hominis decentiam & venuſtatem complexæ? Temis igitur Carmen à vetuſtis Latij Cimmeriis dicta eſt, eò quod ſummum hoc bonorũ, quod cariſsimum habemus & deſideratiſsimum adducit, atque eo modo, eaque via Nectar nobis & Ambroſiam, perinde atque apud Homerũ

Apol-

Apollini, porrigit, id eſt, cibum vitæ feliciſsimę & nunquam periturę. Adducit enim hominibus panem cæleſtem, cuius pabulo victuri ſumus in æternum, omnis interitus & corruptionis expertes. Admiror ſanè priſcam illam Theologiam adeò adamuſsim cum noſtra religione conuenire, vt tota videatur ex Euangelio petita Quis enim nobis hunc cæleſtem panem ſubminiſtrat, niſi ipſa iuſtitia verbi incarnati, in qua decor totius humanæ naturæ conſiſtit, vera nimirum Temis à cælo in terram deſcendens, & nobis ab omni ſæculo exoptatam adducens felicitatem, ad quam vt pertingamus, nos ſecum vnit, carnem ſuam nobis veluti Ambroſiam, & ſanguinem ſuum veluti nectar propinans. Hæc eſt Temis illa, quæ iuſtos nos reddit, & ab omnibus ſordibus purgatos patri æterno repræſentat, & cum nobis conciliat, ita vt cum ipſo decori iam facti beatam vitam perpetuò agamus. Doceamus igitur diuinam hanc diſciplinam Carmentæ nomine contineri, & ſic exprimi, vt meliùs haud poſsit. Car omne id ſignificat quod carum nobis eſt & deſideratum, vt mox latiùs explicabo. Men verò idem eſt quod duco. Temis ergo Carmen dicitur, quia ipſa nobis id adducit, quod eſt maximè in vita expetitum. Nec vox hæc prorſa tantùm, ſed & poſtuerſa eſt inſpicienda, vt finem cognoſcamus, ob quem Temis deſiderium & amores noſtros adducat, & repræſentet. Retro igitur veſtigia legentes Nemrac inuenimus, id eſt, accipe cõtactum. Huc enim amorum adductio ſpectat, vt eos contingamus, & in iis perpetuò hæreamus. Nam non ſatis eſt amores noſtros nobis à Themide adduci, niſi eos contingamus, & amplectamur, & arctiſſimis nexibus & igne ſyndeſmio iis inhæreamus & colligemur. Accipiamus ergo contactum, in quo felicitas noſtra ſumma continetur, nec vnquam accipere, & amplecti & hærere deſinamus, quò coniuncti æternitatis decore cum filio ſummi patris induamur. Carmen ergo & Nemrac duo quidem ſunt, ſed ſic deuincta, vt poſteriore prius veluti fine ſuo perficiatur admirabili aut potiùs ſtupenda rerum & vocum cognatione. O ſi Socrates ad huius linguæ artificium adſpiraſſet! bone Deus, quantum deſiderantiſsimum illud Temidis pectus voluptatis ex hac Magia, quam ſemper quæſiuit, hauſiſſet! Vtinam vel vnus mihi lector contingeret, vel ipſi, vel Platoni, ſimilis, non eruditione, quam fruſtra optarem, ſed diſcendi ſaltem voluntate, & oculis ad videndum diuina hæc myſteria apertis; Deus faceret vt ignis ille in Chaldaicis oraculis ſyndeſmios nominatus, in frigidis noſtræ ætatis hominibus excitaretur; cuius ſi vel vna ſcintilla in cuiuſpiam pectore accenderetur, non deeſſet qui cum hanc meam voluptatem communicarem. Sed ad rem. Porrimæ & Poſt-

uortæ Carmentæ vel ſorores vel comites, dum in ordine rerum naturalium conſiderantur, ad horas ſiue temporis partes referendæ videntur, vt modò indicaui. Suſpicor tamen, immò mihi perſuadeo, ab antiquis Cimmeriis Latinos hæc nomina didiciſſe, vt artificij eius quo Carmentæ nomen compoſitum eſſet, admonerentur. Videntur enim dixiſſe fruſtra nomen hoc Prorſum ſiue Porrimum legi, niſi per veſtigia poſtuertatur. Prorſa enim, teſte Feſto, recta dicuntur, quibus contraria ſunt Verſa ſiue Poſtuerta. Hinc Gellij locus corrigendus, qui Proſam pro Prorſa habet; nec admittenda eorum lectio, quibus Poſtuenta perperam pro Poſtuerta arriſit. Optimè profectò hæc duo nomina naturam Carmentæ & eius nomen interpretantur; eò quòd Temis cæleſtis recta è cælo deſcendit, decorem ſuum inde ad nos ducens, ac pòſt eôdem reuertitur, nos vnà ſecum trahens ad id contingendũ, quod ab omnibus velut ſummũ bonorum deſideratur. Quocirca Prorſa eſt ſiue Porrima & Poſtuerta priùs recta ad nos tendẽs, deinde ad cælum reuertens. Hanc verbi incarnati naturam, quæ verè Temis eſt & iuſtitiæ omnis vnica cauſa, ipſa vox Carmentæ ita imitatur, vt & ipſa Prorſa ſit & Poſtuerta, recto videlicet & pòſt verſo ordine per veſtigia legenda. Hinc & illud intelligitur, qua de cauſa hierophantę Carmentam Nicoſtratam vocarint, & matrem Euandri fuiſſe fingant. Iuſtitia enim Verbi incarnati victrix eſt exercitus eius qui hominem omni genere malorum ab ipſo ſtatim initio oppugnauit, nec hactenus oppugnare ceſſat. Hæc enim ſola Nicoſtrata eſt, id eſt, exercitus victrix, quæ in cruce clariſſimum triumphum de Cacodæmonibus egit, atque eius ſic nos participes fecit, vt quamdiu huic Nicoſtratæ adhæremus, omnem Cacodæmonum exercitum conculcemus, & pedibus proteramus. Quia verò ex hac ſummum bonorum hominibus obtingit, finxere Euandrũ huius eſſe filiũ. Quid enim aliud eſt Euander quàm τὸ εὖ τοῦ ἀνδρός, id eſt, bonum viri; viri nomine feminas etiam complectẽte, eò quòd in cælis & beatis ſexus diſcrimen non habeatur, omni eo quod imperfectum eſt & femininum, exuto. Bene igitur Nicoſtrata Euandri mater dicitur, eò quòd è victoria Tartarei exercitus beatitudo ſiue ſummum bonorum homini enatum eſt. O admirabiles priſcæ Poëſeos fabulas! quantum bone Mercuri myſteriorum nobis recludis? Video nunc, video quid Hercules apud Euandrũ fecerit, id eſt, quid Chriſtus verus Hercules apud eos, quibus ſummum bonorum claua crucis ſuæ acquiſiuit. Video quis Cacus ille fuerit, qui boues Herculis retrorſum in obſcurum barathrum furtim traxit. Sed de his alibi. Nicoſtrata igitur & Carmenta, & ipſe etiam Euander non ſunt ad hiſto-

hiſtoriam referenda, ſed ad myſticam Theologiam, quam Latini à Cimmeriis acceptam partim Cimbricis, partim Latinis, partim Gręcis vocabulis conſignarunt: ſed horum omnium tanto Cimbrica ſunt diuiniora, quanto à diuinioribus ingeniis originem ducunt, vti nunc ſatis oſtenſum arbitramur. Quòd verò Carmentæ carminum inuentionem tribuant, id minimè mirandum, eò quòd carmina priſca non ad aliud cani ſoleant, quàm vt diuinũ numen allicerent, non aliter atque Dauidis carmina Deum ſibi conciliarunt, & hactenus quotidie pia mente decantata conciliant, & animis noſtris adducunt. Oratio igitur & hymnus numen cariſsimũ deſideratiſsimumq; nobis adducens Carmen vocatur; &, quia eiuſmodi carmen canere non poſſumus, niſi ipſa Iuſtitia Dei Nicoſtrata vocata; & vera omnium perturbationum & cacodæmonum expultrix illud nobis inſpiret, bene dicitur Carmenta Carminum inuentrix, quæ ad ſuauiter Deo modulandum modos omnes ſuggerit atque dictat. Verſus itaque impudici aut nugaces aut hiſtoriam ſolá continentes profanam, Carmina dici nõ merentur, eò quòd numinis fauorem, quem præ omnibus expetimus, cælo minimè deducant, ſed potiùs auertunt. Hinc opinio apud vulgus orta carminibus Deos aduocari, iuxta illud: *Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam.*

ex vero illa quidem principio nata, ſed à vera Magia ad veneficam inſaniam à veritatis indoctis detorta. Quocirca Carmen non ducit originem à canẽdo, ſed è duabus vocibus Cimbricis eſt compoſitum, totam ipſius naturam, vſum atque vltimum finem complexis. Siue enim Prorſa ſit oratio, ſiue verſus, ſi ad id nos ducat quod cuique cariſsimum eſſe debet ac maximè expetendum, carminis nomine meritò vocabitur, longè omnibus ijs excluſis, quæ quamuis numeris & pedibus certis canuntur, nihil tamen habent eorum quę ad primæ cauſæ, in qua finis omnium eſt, fauorem conducunt. Veterum igitur Cimmeriorum commenta propriam carminum materiam continebant, quoniam omnia ad id tendebant, quò iis ad Dei diuinarumque poteſtatum cognitionem perueniremus, atque eorum contemplatione ad orationem raperemur, Deum rebus noſtris conciliaturam. Sed ſatis hæc ſunto ad Carmentæ, Nicoſtratæ, Porrimæ & Poſtuertæ explicationem, quas voces Themidis mentio ſecum traxit: quam hic tam prolixam nunquam feciſſem; niſi abſurdum mihi viſum fuiſſet, Amazonibus ſingularem in Athenis & Sparta nuncupandis prudentiam adſcribere, & non oſtendere eadem ipſas etiam in ſua primaria ciuitate nominanda vſas fuiſſe.

Cùm

Cùm enim docuerim, optimam Reipub. inſtitutionem apud Græcos ab his proceſsiſſe; inique facturus ſim, ſi Themiſcyræ non illa quoq; tribuam, quæ artificioſiſſimo & diuino nomine ſignificantur. Huius quidem prior modò pars explicata ſtatim alterius partis veram notionem commonſtrat. Karc enim, & Kerc, & Kirc, pro linguarum varietate, templum notat; ita vt Temiſ-circ Temidis templum bene vertatur; quæ pronunciationis diuerſitas non tanta eſt, quin omnes promiſcuè quamuis harum vocum intelligant, quarum illa primogenia eſt & germana, quæ Cimbricam originem cuſtodit. Nannius Græcæ forſan linguæ, quàm ſuæ amantior, ruſticos noſtros tam politos fecit, vt putarit à Græcis vocem hanc mutuatos eſſe, in quo in primis hoc ab eo monſtrandum fuit, Κυριακὸν generatim pro templo poni. Vt enim detur δῶμα κυριακὸν pro domo Epiſcopali dictum fuiſſe; ex eo tamen, ſi quis omne templum κυριακὸν vocet, neſcio an linguæ Græcæ ſat peritus ſit habẽdus, niſi fortè ea ſit cuiuſpiã ἀνιστορησία, vt ſoli Domino apud Græcos templa fuiſſe exiſtimet, cui vel ipſi illi, qui Chriſti fidem non ſequuntur, aduerſantur, inter quos eſt Ammianus Marcellinus, templa etiam Martyribus extrui ſolere teſtatus. Deinde qui potiùs noſtri homines, qui Chriſti doctrinam nõ à Græcis, ſed Latinis acceperunt oratoribus, Græcam vocem, quàm Latinã, in vſum potiùs vocaſſent? Hoc cùm nec Galli, nec pòſt Frãci, nec Itali fecerint, quæ tandem ratio occurrit, vt tot gentibus interiectis, quæ priùs Chriſtianiſmum, quàm noſtrates, ſuſceperunt, κυριακὸν illud nomen ad extremos vſque Cimbricæ nationis homines tranſuolarit, atq; id præſertim ad linguæ Græcæ inperitos; quando ij, qui paulo ſunt politiores, frequentiùs Latino templi nomine, quàm altero illo, de quo quæritur, vtuntur. Expoſui antè quid Car notaret, ſed hîc rurſus idem repetendum. Eſt autem Car vnum de vocibus diuinis & Ichnæis, vt ſic cum priſcis loquamur, maximi amoris ſignificationem habens, quo alteri, quem amamus, ſic coniungimur, vt eum tangamus. Nam ſi Car per veſtigia retrò legas, finem principis amoris inuenias. Nam quem præ ceteris amamus, Car vocamus; propterea quòd illud quæramus, quod voce Rac ſignatur, quæ eiuſdem eſt cum Latinorum, tango, notationis. Princeps ergo amorum omnium is amor eſt, quo Deum amamus; quem ob id Car poſſumus nominare, quia finis eſt omnium rerum expetendarum, quem idcirco deſideramus, vt eum contingere, quoad eius homini fas eſt, poſſimus. Verùm vox à diuino amore facile prolapſa eſt ad humanum, ſed eum duntaxat, qui in hoc genere excellit; quamuis

quamuis nomen feminis ferè demus, propterea quòd linguæ noſtræ hominibus turpe videatur, ita virum amare, vt eum quis contingere deſideret; minimè verò turpe, feminas hoc amore proſequi, quo ad contactum quis incitetur. Verbum tamen Karey ſiue Carey ad omne genus ſeruitij & blandimenti commune eſt, quo conamur nobis quenquam intimo amore coniungere. Sic infantes, cùm needum articulate loquuntur, dicimus Carey vel Carey, dum matribus vel nutricibus incondito ſono & geſticulatione puerili blandiuntur, quod reciproce etiam de matribus vſurpamus, dum puſionibus ſuis colludunt, & blandis ſuſurris tenellum animulum pacare & conciliare ſibi nituntur. Generatim omnes eos Karey dicimus, qui omni blandimentorum genere, tum geſticulatione & oratione, tum muneribus & ſedulis miniſteriis, vel ſequendo, vel ſalutando, vel alio quouis modo fauorem emerendo cupiunt placere. Cùm ergo hoc genus ſeruitij primum Deo Optimo Maximo tribuendum ſit, cui & animo toto & corpore ſeruire debemus, non mirum eſt ſi maiores noſtri à voce Karey templa nominarunt, vtpote in quibus præcipuum eſſet atq; adeò vnicum hominibus officium, vt omnibus modis internis & externis orationibus, hymnis, ſacrificiis, genuum, manuum, capitis, & totius corporis geſtu & modulatione Deo placere contendant. Si enim Carey tam familiare & vſitatum eſt in pueris fauorem patrum vel matrum eblandientibus, quid ni nobis omnibus conueniat, dũ cæleſti omnium Patri omnibus modis ſtudemus grati eſſe, quò nos tangere ſinat extremam fimbriam ſui veſtimẽti? Hac enim via conſequimur apud benigniſsimum patrem, vt veſtimentũ eius tangamus, perinde atq; ſe à muliercula tangi ſenſit. Si Deus nulla mauult voce quàm Patris compellari, quo potiùs ſeruitij genere coli vellet, quàm eo quod puſiones ſimplici candidoque corde parentibus exhibent? Sinite, inquit, paruulos, & nolite eos prohibere, ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum. Item apud Matthæum, Amen dico vobis, niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Apud Lucam eſt, Adferebant autem ad eum infantes, vt eos tangeret. Quod cùm viderent diſcipuli, increpabant illos. IESVS autem conuocans illos, dixit, Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos. Talium eſt enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud. Audimus hic magiſtrum, qui ſolus meretur dici Magiſter noſter, vnus cum patre noſtro qui in cælis eſt, cui ſoli hæc debetur ap-

pellatio. Quid hic nos docet? Nempe domum ſuam, domum orationis eſſe. Quid verò orandum? Primum, ait, quærite regnum cælorum, & in oratione ea quam nos docuit, quæque exemplar eſt omnium precationũ, primùm rogamus patrem inter ea quæ à nobis petuntur: Adueniat regnũ tuum. Verùm quomodo adueniet regnũ Dei? Amen, inquit, dico vobis; quicunque non acceperit regnũ Dei, ſicut puer, non intrabit in illud. At qua ratione pueri accipiunt, quæ volunt à patribus vel à matribus? Ea videlicet, quá dixi: illud, inquá, agendo quod noſtrates Karey ſiue Kariey dicunt. Conuenientiſsimè ergo maiores noſtri templum, quod eſt domus orationis, ab eo officio nominarunt, quod eius loci proprium eſſe Deus ipſe confirmat: qui vt pater omnium gaudet vocari, ita cupit more infantium orari. Quorſum verò pueros adferebant ad Chriſtum? Vt tangeret eos. Hoc nimirum illud eſt, quod dixi, omne noſtrum Karey eò tendere, vt is nos tangat, cui blanditias has admouemus, & conſentaneum Dei doctrinæ finem in Kar commonſtrari, qui totus eſt in Rac: quod ſi citra expreſſam perſonam dicatur, idem eſt quod, Tange, Latinorum. Quemadmodum enim amantium vota eò tendunt, vt ab amatis tangantur, ita noſtra quoque eò referenda omnia, vt pater cæleſtis nos pueros ſuos tangat radio diuinæ ſuæ & æternæ bonitatis. Cùm igitur nomen templi Cimbri audiebant, auribus puta non obeſis, ſed Satyrorum acutis, mox eius officij, quod in templo vnicuique eſſet præſtandum, admonebantur; nec eius ſolùm, ſed illius quoque, quomodo Deus eſſet orandus, & quorſum vota preceſque noſtræ referendæ. Karey namque tendit ad Rakey, id eſt, Colere, blandiri, ſeruire, orare, ſuſurrare illò refertur, quò Deus nos manu gratiæ ſuæ paternæ & miſericordiæ infinitæ tangat. Porrò aliud in hac voce Kare diligenter obſeruandum: quòd nimirum non ſit ſimplex vti Car vox ichnæa, ſed è duabus vocibus conflata; quarum prior eſt Kar, poſterior eius conuertens Rac. Karrac ergo integrè diceretur, ſed breuitatis & Euphoniæ cauſa, quas duas res vbique quoad eius fieri poteſt, ſectamur, conciſè pronunciatur. Principiò enim hoc ſciendum, dum in compoſitione eiuſmodi vocum littera aliqua in medio duplicatur, licere eam ſimplicem facere, quod antè in Athana obſeruatum eſt, vbi Anna pro Ana vocem finit. Idem fit in nomine Seres compoſito ex Ser & Res, vt ſit Serres: verùm ſoni melioris gratia Seres dicimus: quam tamen vocem Latini veræ originis ignari, per tertiam litteram in principio ſcripſerunt,
eò

eò quòd ſonus S & C ante ſecundam vocalem vix diſtinguatur: ſed de hoc alibi. Eodem modo *Karac* pro *Karrac* dicitur, atque deinde ſyncoptôs ſiue conciſè *Karc*, reiecta poſteriore vocali, ad conſuetudinem noſtratibus vſitatiſsimam. Neque mouere quenquam debet, *Karc* me ſcribere; cùm eo modo apud pleroſque pronuncietur, & præſertim, qui ſimplicitatem ſuam vetuſtam needum in ſermone ſuo vernaculo nouis deliciis corruperunt. Qui molliora quærunt, *Kerc* ex *Karc* fecerunt, quemadmodum ex *Tamich Temich*. Familiaris eſt enim & frequens a in e commigratio. Nec Alpha modò in Epſilon, ſed in Iota quoque & Ypſilon tranſit, ita variantibus dialectis. Germani enim ſuperiores è *Kerc* fecerunt *Kyrc* vel *Kirc*; è qua pronunciatione Nannio in mentem venit, vt Κυριακὸν ſomniaret, cum vulgo, ni fallor, arbitrato, linguam Germanam inferiorem à ſuperiore, non contrà, deriuari. Sed non cuiuſuis eſt radices nominum inuenire, quas equidem illi ſoli debeo, qui ſpiritum veritatis, iis quibus vult, afflare dignatur, qui ea ſuggeſsit, quæ à bis mille & pluribus quàm quingentis annis à nemine tradita comperiuntur; & fortaſsis à nemine vnquam fuiſſent in lucem vocanda, niſi mihi Deus tum eorum notitiam, tum candidam communicandi voluntatem inſpiraſſet. Hunc itaque ſupplex oro, vt me puerum faciat & tangat, quò poſſim illud aſſequi, quod nomine templi priſci illi maiores noſtri monuerunt. Nunc ad Themiſcyram veniamus. *Temichſkerc* ſiue *Temichſkyrc* verbum de verbo, Themidis ſiue Decentiæ templum ſignificat, è quo reiecto Cappa, quo vox Græcæ formæ magis accommodetur, Themiſcyra pro Themichskyrka fecerunt. Ex *Temichs* autem Themis ea fit ratione, quæ aſperitatem vitat. Aſpiratio porrò de errore Græcorum addita eſt, qui Themin dici putarunt, quòd præeſſet iis, quæ τεθειμένα, id eſt, ſtatuta dicerentur, quo nomine fata intelligebant. At nos de tribus Themidis liberis & eius officio docuimus, eos longè aberraſſe, qui ex falſa etymologia Themidi oracula & fata illa, quæ vulgo talia habentur, aſſuerunt. Vera quidem Themis vera oracula habuit, & ea Apollini vero, non Pſeudapollini Delphico, tradidit, qua ratione alibi docebo: verùm id genus reſponſa, quæ è tripode fallaciſſimo mendaciorum fonte à ſtolidis regibus & aliis ferè omnibus petebantur, non magis Themidi, quàm Patri vniuerſorum, & veritati eius æterno filio, & Spiritui omnia reuelanti, ſunt attribuenda, in quibus verus Tripus eſt, totum orbem per Temidem & eius ſiue comites, ſiue filias ſuſtentans,

& Angelis & hominibus vera oracula penitus inſinuans, quibus ius naturæ & omnis ſapientiæ radix continetur. Ex eodem Tripode Themis ſiue Iuſtitia diuina Apollinem dedit, ob id Solem Iuſtitiæ vocatum, cui onus illud impoſitum, vt nos è tenebris liberatos, cæleſtibus oraculis, è Patris æternitate prodeuntibus, inſtrueret, ac gregem pane cæleſti paſceret, Nomius inde, & Epimelius, & Pæman, & Arnocomas, & vniuerſim paſtor vocandus; eumque Pythonem peſſundaret, qui totum humanum genus veneno ſuo infecerat. Sed de his in Apolline noſtro. Amazones igitur, cùm vrbem conderent ad Thermodontem in regione longè vberrima, intelligentes è deliciis & copia rerum, ſuperbiam, contumeliam, & iniuriæ quoduis genus exoriri ſolere, nomen indiderunt, quo omnes ciues monerentur, ſe in templo Themidis habitare, id eſt, eius Deæ quæ Iuſtitiæ, bonarum legum, & Pacis mater eſſet. Talem reuera omnem ciuitatem eſſe deceret, Iuſtitiæ nimirum, Legis, Pacis; & trium harum parentis Decentiæ auguſtum templum: quam vocem ſi Plato intellexiſſet, non defuiſſet Themiſcyriis maioribus noſtris diuinus Panegyriſtes; qui Politicos ſuos libros non meliùs potuiſſet, quàm Themiſcyrios nuncupare, ſi à fine nomina rectiſſimè ponuntur, cùm totus eius ſcopus, vt in eo eſſet, vt inter homines Themidis templum erigeret, ac immortalitati dedicaret. Admirabilis & omnino ſtupenda vbique fuit Cimmeriorum in vocibus fabricandis prudentia, quam multis exemplis cum hoc libro tum aliis illuſtraui, ſed nullum ferè eſt vocabulum in tanta optimorum copia, quod magis in omni ciuitate, & populo, & magiſtratui ob oculos verſari ex vſu Reipub. eſſet, quàm hoc, quo vrbem ſuam Amazones nominarunt. Optarem equidem illud omnibus valuis inſcribi, inſcriptum ab omnibus intelligi, intellectum ſic admonitionem ſuam omnium animis imprimere, vt in ciuitate tum in publico, tum in priuato, tanquam in Themidis templo verſarentur. Equidem à quodam Antwerpiæ rogatus, vt tetraſtichon tabellæ, in qua curia erat depicta, quam hæc ciuitas totam è marmore breuiſſimo tempore magnificentiſsimam exſtruxit, pro capacitate loci pictura vacui hos quatuor verſiculos effudi:

Auguſtum Themidi ſolido de marmore templum
Antvverpus poſuit, natas vt ſeruet in vrbe:
Vix quartum rediens Ianus, terraque mariq́ue
Tam varios montes ſtupet hæc ſub tecta coiſſe.

Alluſi nimirum ad Themiſcyram vetuſtiſsimum Cimmeriorum, è qui-

è quibus Antwerpi originem ducunt, domicilium; quos vellem, ſicut genere & lingua referunt, ita moribus quoque & inſtitutis & iuſtitiæ laude repręſentarent, cogitantes ciuitatem omnem Themidis templũ eſſe debere, in quo, ſi quid peccetur, Themidē Ichnæam ſtatim veſtigiis inhærere, ac Iouis ἐκδικον ὄμμα, id eſt, oculos vindices & iuris executores per omnia circumferre, quos tam habet emiſsitios & pluſquam Lynceos, nihil vt eam ne cogitatorum quidem, nedum factorum poſſit latêre. Expendat quiſque ſecum, ſuumque animum intueatur, qua conſcientia in Repub. verſetur, & certò ſibi perſuadeat, hanc Ichnæam Dei Iuſtitiam ſingulis cogitationum factorumque veſtigiis inſiſtere, nec quicquam relinquere, quod non cernat & examinet, atque poſtremò vel in hac vita, vel futura iuſta mercede recompenſet. Sed ſatius eſt hîc calamum continere, ne à Themide ad Dicopolas & Demouoros idiotas delabatur, quos Themidi & ſibi ipſis iudicandos & emendandos relinquimus; ne in Æthiopibus lauandis oleam & operá perdamus. Reuertamur itaque ad Amazones, quæ ex hoc ſacroſancto Themidis fano in campis ad Thermodontem conſtructo, non Martem modo, ſed Harmoniam etiam matrem ſuam in varias orbis partes eduxerunt, & plurimas alias alibi vrbes fundarunt, & bonis inſtitutis & legibus inſtruxerunt; quarum plures enumeraſſemus, niſi carioſa vetuſtas omnes ferè eorum res geſtas, vel altis & Cimmeriis tenebris ſepeliuiſſet, vel fabulis inquinaſſet. Conſtat ſanè Troianis Amazones contra Græcos auxilium tuliſſe, è quibus maximam Achillis ornandi occaſionem Poëtæ ſibi ſumpſerunt, quam Virgilius quoque minimè negligendam putauit:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis,
Pentheſilæa furens, mediiſque in millibus ardet
Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Qui id genus figmenta è Cimmeriorum antiquitate ducta, latiùs prolixiuſque cognoſcere volet, Quintum Calabrum legat, in quo Pentheſilæam Amazonum reginam poſt multas clades ab ea editas, ab Achille occiſam tradit, qui cùm viuæ virtutem ferre non poſſet, mortuæ formam & generoſum pectus adamauit: quam rem deridenti Therſitæ colaphum impegit tam Achillis viribus dignum, vt turpis Momus eo occideretur, & ſanguine ſuo Amazoni inferias ferret. Sed quia prolixiùs hæc à Calabro deſcribuntur, quàm vt ea huius libri breuitas capere poſſet, apud ipſum, ſi quis fabularum amore ducitur,

 legan-

legantur: nobis ad nihil aliud conductura, quàm vt ex iis colligatur, Cimmerios ad Troiam quoque militaſſe: quod equidem Poëtis vix credidiſſem, niſi hiſtoriographi quoque opinionem hanc confirmaſſent; è quibus Euſebius docuit, poſt bellum Troianum Cimmerios & Amazonas magnas clades Ioniæ intuliſſe; adeò, vt mirum minimè videri debeat, ſi contra Græcos anteà etiam bellum geſsiſſe dicantur. Sunt verò & alia in hiſtoriæ ſcriptoribus argumenta, quibus doceri queat, Cimmerios Troianis ſuppetias tuliſſe: quæ quia latiùs ſunt diſcutienda, ad ſequentem librum reſeruentur, in quo Venetorum antiquitatem in lucem eruemus.

FINIS LIBRI OCTAVI.

IOAN. GOROPII BECANI

VENETICA,

ET

HYPERBOREA.

LIBER IX.

POSTEAQVAM AMAZONVM ductu ad Themiſcyrios campos veni, ac loca Thermodonti adiacentia, pro eo atque antiquaria Cimbricarũ gentium notitia poſtulabat, perluſtraui; viſum fuit ex Alba Syria ſiue Cappadocia Paphlagoniam verſus nonnihil exſpatiari, ac videre, ecqua natio in ea occurrat, quæ ad originem Germanicam ſiue Cimmeriam ſit referenda. Halys fluuius, de fallaci Apollinis oraculo, quo Crœſum decepit, nobiliſſimus, nomen antiquius habere videtur, quàm vt Græcis, qui multo poſt Barbaros Aſiatica Ponti litora coluerunt, deberi videatur. In Germania Hal nomen opidi eſt, ad Oenum ſiti, & alterius item in Saxſonia nõ obſcuri, quorũ vtrunq; à ſale nuncupatur, qui Cimbricè olim Hal dicebatur. Eſſe autẽ hanc vocem Cimbrorum vernaculam, & ab ipſis ad Gręcos veniſſe, ex eo liquet, quòd apud Gręcos nullã habeat etymologiam ſiue originationẽ, cùm apud illos habeat clariſsimã, & rei ſignificatę ſic cõuenientẽ, vt meliùs naturam eius exprimere non poſsit; quandoquidẽ à conſeruando deducitur; Hal verbo idem nobis ſignificãte, quod Latinis conſeruo. Verùm quia Hal nomen, locũ item omnẽ ſignificat, in quo merces vel alia impedimẽta aut publicè aut priuatim cuſtodiũtur; placuit aliud nomen ſali ſignificando accommodare, ab eodem illud quidẽ fonte deriuatum, ſed paulo aliter efferendũ. Pro Hal enim Salt dictũ, quaſi So halten, id eſt, ad conſeruandum diceretur. So & To ſine diſcrimine, ad, ſignificantibus, & illo potiùs quàm hoc ad vocẽ hanc vſurpato, ne homonymia, ſi Talt pro Salt diceretur, adferret obſcuritatem; eò quòd Talt, vel nimium ſenem, dum nomen eſt, vel numerabat, dum verbum eſt, notet. Quamobrem Hal pro ſale, ſi ad natales ſuos primos reuocetur, Cimbricum eſt, non Græcum;

quandoquidem Socrates docet eas voces Græcas non eſſe, ſed Barbaras, quarum nulla ratio apud Græcos inuenitur. Cùm ergo Halys à ſale, quem præterfluit, teſte Strabone, nominetur; ſitque nomen hoc multo Græcorum in Paphlagonia memoria vetuſtius; non male me iure ſuſpicari opinor, ſi à priſcis noſtræ ſiue linguæ, ſiue nationis hominibus, id fluuio inditum dicam. At à quibus inditum ſit, niſi ab iis qui circa flumen hoc olim habitarint? Quòd ſi ita eſſe nemo poſſit diffiteri, neceſſariò dicendum, noſtræ linguæ homines hunc olim terrarum tractum tenuiſſe. Pindarus Amazonas dicit exercitum ducere σύριον ευρύαιχμον δ᾽ ἵππον, id eſt, Syrium latè ferratis haſtis munitũ, & equis inſtructum aeriis. Syrias Amazonas vocat, eò quòd Syrorum nomen à Babylonia ad Iſſicum ſinum, & ab hoc rurſum ad Pontum Euxinum antiquitus pertineret, ita vt Cappadoces vtrique eo comprehenderetur, quos Leucoſyros, id eſt, albos Syros vocant; eò quòd candidiores & Germanis ſimiliores, quàm Babylonij, eſſent: quod decimo ſexto libro Strabo confirmauit. Apud Cappadoces autem, eodem teſtificante libro præcedente, magna fuit Magorum copia, qui Anaitidem perpetuo igne colebant: quos alibi à Cimmeriis, tum generis, tum diſciplinæ originem habere commonſtraui. Memini legere in Herodoti Melpomene, Sinopicam Cherroneſum à Cimmeriis olim Scythas fugientibus conditam fuiſſe, quamuis alij Mileſiis eius exordia præcipua adſcribant, ante quos tamen Autolytus vnus Argonautarum locum hunc habitarit, & in numerum Deorum à poſteris relatus oracula ediderit, cuius ſtatuam Sthenis fecerit, & Lucullus abſtulerit vnà cum Billari ſphæra. Phlegonti placuit Macritio Coo eius principiũ tribuere. Certè clariſſima fuit, & antiquiſsima atq; vel hac ſola coniectura Amazonibus, qui Leucoſyriam, maximè olim, & omnia litora ad Ioniam vſque & ſinum Iſsicum habitarunt, & vrbibus inſtruxerunt, attribuenda; idque eo magis, quòd ipſum nomẽ Barbarum ſit perinde atque Cecropis, quem Strabo Thraciam habere nomenclaturam tradidit, de Attica loquutus. Sinope igitur, ſi Cimbrice interpreteris, ſignificat familiæ ſpem; quia nimirum ſingulari naturæ beneficio ſic munita eſt, vt certam ſecuritatis ſpem ciuibus ſuis præbeat. Eſt & Cromna in eodem litore, de cuius nomine Teutonico mox agemus. Pindari interpres Paphlagoniam tam latè his locis extendit, vt Thermodontem quoque ea comprehendat. Bithyni à Strabone Thraces dicuntur fuiſſe, eiuſdemque gentis Bebryces, qui olim vicina loca tenebant. Maryandenos quidam Scythas iudicauerunt, qui ad Parthenium vſque flumen habitarunt; quorum omnium linguam,

Cim-

Cimbricam fuiſſe, iam ſæpiùs à me iteratum. Poſt hos trans Parthenium Orientem verſus, Veneti ſiue Heneti, vt Græci eos vocant, ſequuntur; qui cuiuſnam linguæ & originis fuerint, tum de nomine, tum de illo exiſtimandum, quòd cum Cimmeriis dicantur militaſſe. Zenodotus Henetiam veterum Aminſum putat fuiſſe, quæ vltra Halyn, ad Orientem longè vergit, atque ità à Parthenio ad Halyn, ac inde vlterius etiã Venetos habitaſſe colligeretur. Meandrius apud Strabonem Henetos à Leucoſyris ad Troiam veniſſe dicit, quos tamen ſecundum Halys orientale latus in Cappadocia collocauit, vbi Strabo duas linguas in vſu fuiſſe teſtatur: reliquos verò Henetos, qui Cappadociam vlteriorem Irin verſus habitabant, huic militiæ non interfuiſſe. Noſtra parum refert, vtra Henetorum pars ad Troiam venerit, modò conſtet non in Paphlagonia modò, ſed in Cappadocia quoque Henetos habitaſſe; quo eluceſcat Henetos & Amazonas finitimos, vel potius Henetos Amazonum partem fuiſſe. Hecatæus Mileſius Aminſum priſcam Venetorum ſedem non aliter atque Zenodotus putauit; qua de re clarum eſt, Henetos extra etiam Halyn habitaſſe, Cùm itaque Heneti cum Cimmeriis militaſſe dicuntur; quid aliud dicitur, quàm eos Amazonum ſocios fuiſſe, eò quòd Amazones Cimmeriorum & filios & vxores fuiſſe monſtrarim? Totam itaque illam maritimam oram ab Heraclea ad Thermodontem vſque gens Cimbrica, tum linguæ, tum originis habitauit, in qua poſt Amazonum nomen Heneti nobiliſsimi fuerunt, quos equidem Cimmerios Amazonum vel maritos vel patres fuiſſe coniecto. Amazonibus enim equeſtris diſciplinæ primordia Lyſias, vt in Amazonicis commemoraui, adſcripſit; quas ob id Pindarus *διίππων στρατὸν* vocauit, quoniam videlicet equeſtrem artem non ab alia gente, ſed ab ipſo Ioue didiciſſent; vel quia equæ ob celeritatem ab aëre, qui Iupiter eſt, genitale ſemen ſuſcepiſſe viderentur, haud ſecus atque de Tagi ripis fabulantur; ita vt gemina ratione dici queant Diippi: & quia cælitus hanc equitãdi laudem eſſent adepti, & quia eas haberent equas, quæ celeritate ſua diuinum quiddam & Iouiale præ ſe ferrent. Porrò vt locis Veneti & Amazones vel proximi, vel permiſti in Leucoſyria fuerunt, ita ſtudia eadem coluerunt: quandoquidem è vetuſtis ſcriptoribus perſpicuum ſit, Henetis equarum curam in primis placuiſſe, atque inde nomen nactos eſſe, non in Aſia modò, ſed in Europa etiam celebratum. Stephanus de Vrbibus ſcribens, Henetidas equas commemorat; eas optimas aiens ad iugum in curribus ferendum.

Eurypides has Heroicis temporibus tribuit, quaſi tũ in vſu fuiſſent; in quo Grammatici Anachroniſmum, & illum quidem vix ferendum eſſe putant Poëtæ, idcirco Cacozeliæ notam inurentes; ipſi digniſsimi temeritatis condemnatione, eò quòd ignorantes Amazonum & Venetorum cognitionem crediderint, multo poſt Heroica tempora has equas in vſum veniſſe, octageſima quinta videlicet Olympiade; qua iis vicerit Leo Lacedęmonius. Verùm vt nõ credant his meis cõiecturis, nec ipſi etiam Eurypidi, Homero tamen antiquiſsimo Poëtæ, & multo ante octageſimam quintam Olympiadem mortuo, non video cur fidem non ſint habituri: qui quamuis equarum apertè non meminerit, doctiſsimè tamen eas indicauit, dum Henetas mulas celebrauit. Quis eſt enim qui neſciat, generoſiſsimum mularum genus ex equabus generoſiſsimis procreari? Si quem, inquit Palladius, mulorum genus creare delectat, equam magni corporis & forma egregia debet eligere, in qua non velocitatem, ſed robur exquirat. Plinio mulus ex onagro & equa genitus, præſtantiſsimus habetur, onagrique in Phrygia & Lycaonia, quæ Cappadociam finit, præ ceteris excellunt. His locis cum Paphlagonia vicina ſit, Venetiq; in Cappadociæ quoque parte habitarint; nõ mirum eſt, præcipuam ibi mularum laudem fuiſſe, cùm & equas excellentiſsimas & non ſolùm permagnos aſinos, ſed eximios etiam onagros admiſſarios haberent. Quamobrem ſi Homerus ex Henetia Leucoſyriæ & Paphlagoniæ optimas mulas proficiſci dixerit, neceſſariò conſequitur, optimas etiam equas ibidem procreari ſolere. Cùm autem dixit ἀγροτεράων, haud dubiè ad Onagros Leucoſyriæ reſpexit, è quibus quæ mulæ generantur, non tantùm velociores ſunt, ſed agreſtiores etiam & magis indomiti, multoque ceteris generoſiores, propterea quòd ſoboles neceſſariò parentum naturam ſequatur, quo fit vt ſint quoque ſtrigoſiores. Videmus itaque Poëtam duo ſimul feciſſe, & equarum antiquum apud Henetos decus, ex illatione occulta demonſtraſſe, & vna addidiſſe non illam tantum earum vtilitatem eſſe, quæ ex velocitate comparatur, ſed alteram etiam multo maiorem, quòd ex iis præſtantiſsimæ mulæ generentur, animal cùm ad rus colẽdum & homines vehendos maximè idoneum tùm iumentis ipſis, è quibus naſcitur, longè robuſtiùs & diutiùs ſeruiturum. Hæc ſi Grammatici Critici animaduertiſſent, & Homerum clariùs expoſuiſſent, et Eurypidem huius auctoritate excuſaſſent; nec Euſtathio multum fuiſſet in anachroniſmo laborandum aut quærendum, qua de cauſa mulas agreſtiores ex hoc tractu doctiſsimus vates euocaſſet. Quemadmodum igitur Amazones Diippi & Euſcarthmoi, & primi equorum domitores celebrantur; ita & Heneti,
corum

eorum vel patres, vel filij, vel ſaltem gentiles eadem laude claruerunt, & partem eam Cimmerici agri tenuerunt, quæ ad equitium plurimum conueniret. Sed ne de Amazonibus videar ſola de coniectura hoc loco facere mentionem, adducenda Demoſthenis è Stephano auctoritas, qui Amaſtrin ait ab vna Amazonum & conditam eſſe & nominatã. Quocirca cùm ab Homero Heneti Paphlagones Cromnam dicantur habitaſſe, atque ea pòſt Amaſtris ſit vocata, quid ni dicam Henetos eiuſdem cũ Amazonibus generis fuiſſe, quandoquidem vtraque gens Cromnæ ab antiquiſſima vrbis memoria attribuatur? Poſſet hoc quidem ſic repelli, vt prius Amazones, deinde Henetos eius incolas fuiſſe comminiſceremur, ſed huius rei nullã vel teſtificationem, vel veriſimilitudinem adducere hactenus poſſemus. Mirum profectò Poëtam Amazonum in auxiliarium catalogo non meminiſſe, quas alij tamen omnes Troianis ſuppetias tuliſſe ſcribunt. Quamuis enim in Priami iuuenta contra ipſas Troiani militaſſent, pòſt tamen Græcorum iniuria iritatæ, contra communem hoſtem Troianis auxilio fuere. Harum itaque loco Henetos Poëta videtur poſuiſſe, quo artificium occultius & antiquitatis cognitio maior carmini intexeretur, ac ſimul innueretur mulieres ita nuncupatas maritis minimè caruiſſe, verùm vnà cum Cimmeriis, quorũ Heneti pars, militaſſe, vti ſuo loco declaraui. Deinde quia paulo pòſt Priami contra Amazonas auxiliares copias ęrat commemoraturus, nec additurus qua ratione vel pax compoſita, vel fœdera inita fuiſſent, decori rationem videtur habuiſſe, dum pro Amazonibus Henetos enumerauit, & Grammaticis plus reliquiſſe difficultatis: quam eximiam etiam reliquit in Alizonibus, pro quibus alij Amazonas, alij alios ſuppoſuerunt. Nos ſi Henetorum nomine Amazonas complectamur, non peſſimè fortaſſe ſuſpicabimur, ſi Halizonos Colchas fuiſſe coniectemus, tum quia procul eos habitare dixit, tum quia poſt Henetos eos collocauit. Hos poſterior ætas Lazos vocauit, vocabulo non procul ab Halizonibus recedente. Homerus Halizonas videtur dixiſſe, quoniam vltimum maris Euxini ad Orientem cingulum tenerent, Græca voce ad barbaræ ſimilitudinem formata. *Latſey* autem ſiue *Lazey*, littera tantundem valente ſcriptum, vltimos nobis ſignificat: quod nomen Colchi apud Cimmerios merebantur, quoniam vltimum Orientem verſus ſitus habitarent, longitudine Ponti inter Ortum & Occaſum pro eo ac debet computata. Et quia hæc vltima Gręcis in hoc mari eſſet nauigatio, Dioſcuriadem in hoc ſinu legimus ædificatam, quod nomen vrbi hinc inditum credo, tametſi à nemine prodatur, quòd omnes cuperent ad finem curſus ſui Caſtori & Pol-

luci nauigantium numinibus immolare, partim vt gratias de fine nauigationis optato agerent, partim vt reditum in patriam impetrarẽt. Hinc prouerbium εἰς φᾶσιν ἔνθα ναυσὶν ἔσχατος δρόμος, id eſt, in Phaſin, vbi curſus carinis vltimus: quod Strabo de neſcio quo Poëta citauit. Hac enim parte ſicut finis maris, ita finis quoque nauigationis fuit, eò quòd ad lucrum hic faciendum, tota eſſet inſtituta; ad quod tanquam vltimum felicitatis ſcopum, & ſummum bonorum mercatores omnia ſua ſtudia referre conſueuerunt. Erat namque in hoc poſtremo ſinu emporium omnium earum mercium; quæ vel ex India per mare Caſpium, vel è Sarmatia in Græciam deuehebantur; propterea quòd hac parte Euxinus & mare Hircanum proximè inter ſe diſtarent. Aiunt verò huc ſeptuaginta diuerſas diuerſarum linguarum nationes, dum res Colchorum florerent, conuenire ſolitas; quas illi qui an rebus oratio conſentiat, nihili faciunt, ad trecentas vſque ſubduxerunt. Earum tamen omnium maximam partem, Strabone teſte, Sarmatæ faciebant, quos linguæ noſtræ homines fuiſſe, alibi demonſtraui. Horum præcipuam ciuitatem Homerus Aliben ænigmaticôs nominauit, ad hiſtoriam, ni fallor, alludens; in qua eſt, Seſoſtrin ad Phaſin vſque progreſſum fuiſſe, atque illic exercitus partem, qua cauſa incertum, ſed vt ego ſuſpicor, limitum cuſtodiendorum gratia, reliquiſſe; atque inde eſſe, vt Colchorum lingua eadem fuerit cum Ægyptia, ſi Herodoto credendum; & circuncíſio vtrique genti communis; adeoque lineę telæ conficiendę par vtrobique ſtudium. Huius igitur vetuſtiſſimæ ante vellus aureum direptum memoriæ, Homerus nos commonefacere volens, ciuitatem finxit Aliben, quaſi eam ἀπὸ τῆς Λιβύας profectam diceret, eò quòd Ægyptus ſecundum quoſdam tota, ſecundum alios Nilo tenus Libyæ ſit admetienda. Quod verò addidit, argenti in ea generationem eſſe, optimè id veriſſimeque dixit; quoniam nuſquam pecuniæ plus fieret ac corraderetur, quàm in ditiſsimo illo totius orbis mercatu; ad quem ex tota India & vniuerſim ex toto orbe tot gentium diuerſarum fieret concurſus. Eſt is procul dubio Colchidis ſitus, vt nulla pars orbis magis idonea videatur ad merces vndique comportandas, ac inde in Europæ omnes partes & Aſiæ minoris & Aphricæ diſtrahendas; quamuis hac ætate à Barbaris commoditas ea excludatur. Porrò æquè auri hic generationem atque argenti collocaſſet, niſi ad priora ſecula quàm aurei velleris eſſent, reſpexiſſet; probè callens, à minoribus ad maiora de communi conſuetudine fieri progreſſum; atque idcirco Seſoſtridis ætati argentum, Iaſonis aurum conuenire, vt paulatim emporiorum diuitiæ creſcere conſueuerunt, tantiſper dum in ſummo fati gradu con-

ſtitutæ

ſtituta rurſus deſcendaſſet. Halizonum itaque duces meritò Hodius & Epiſtrophos fuiſſe finguntur; eò quòd iis, qui Aliben adituri eſſent, quò rem ſuam augerent, duobus opus eſſet: vno, qui viam commonſtraret, & eam ſecuram redderet, proptereà quod Heniochi & Achæi & alij non pauci latrones terræque marique mercatoribus inſidiarentur: altero, qui diligentem verſatilemque rerum emendarum vendendarumque curam haberet, ac ad reditum omnia pararet. Francfurti hactenus conſuetudo durat, vt equitum aliquot turmæ ad itinera iis qui ad nundinas proficiſcũtur, & inde redeunt, ſecura reddenda conducantur; quorum Dux Hodius non malè nominaretur, quandoquidem euntibus & redeuntibus præſtet ſecuritatem. Quis hic non admiretur ſummum diuini vatis artificium, tam varia antiquitatum & hiſtoriarum eruditione plenum, qua vltimos Colchos deſcripſit vocibus omnibus aptiſsime inter ſe cohærentibus? Poſſem eadem ducũ nomina ad Caſtorem & Pollucem accõmodare: ſed vereor, ne nimis acutus in his videar, in quibus fruſtra quamplurimi veteres ſe torſerunt: inter quos Scepſius Halizonas fuiſſe Chalybas ex Aliba collegit; alij Amazonas pro Halizonibus ſubſtituerũt; alij Halizonas Scythas vocarunt, inter quos Herodotus eos inter Tyram & Hypanim collocauit: Hellanicus & Eudoxus Callipedas, & neſcio quas aliorum nominum nugas, nobis effutierunt, vt Strabonis peſsimè hoc loco ab interprete redditi ſententiam ſequar; alij aliter Homeri verſus corruperunt. Quid multis? laborarunt hic Menecrates Elaites, Hecatæus Mileſius, Palæphatus Demetrius, Apollodorus, & poſt alios Strabo, vt eſt eius libro duodecimo videre: nec quiſquam vel minimum eſt veritatis aſſecutus, niſi quòd quidam ad Amazonas & Scythas inclinarunt; inter quos Halizones reuera habitarunt; quos Agathius Lazos nominauit: quæ vox ſi Cimbrica eſt, vltimos ſignificat; quia vltimas Ponti partes tenerent. Quod autem Herodotus dicit, Ægyptia eos lingua ſuo tempore vſos fuiſſe, id non magni admodum facio, cùm diuerſiſsimas in hac Scythiæ parte linguas fuiſſe, Strabo teſtetur; inter quas ſi Ægyptia fuit, eorum fuit qui vel à Seſoſtri, vt ſcribunt, illic relicti fuerunt; vel pòſt eò nauibus appulerunt. Priorem verò Cimmeriam fuiſſe arbitror, quia Cimmerij hunc terrarum tractum quondam tenuerunt, à quibus Amazones & Heneti genus ducunt. Iuſtiniano principe Gobazes rex Lazorum nominabatur, quæ vox bonum magiſtrum nobis in vernaculo ſermone ſignat. Agathius in ea regione duos licet Barbaros, Romanorum tamen equitum præfectos, alterum Dabragaſtum, alterum Huſigardum nominauit; quos nos Dabber, ſiue Dappergaſt &

Huſe-

Huſegard diceremus; illo nomine agilem ſtrenuùmque hoſpitem, hoc domus cuſtodem notante. Eodem tempore Æetes quidam Lazus orationem ad populum habuit: quæ vox iuratum ſiue legitimũ caput nobis ſignans, indicio eſt, non ſolùm ſub Iuſtiniano, ſed multis etiam ſeculis antè, eandem linguam Colchis fuiſſe, eo nimirum tempore, cùm Medeæ proditione Æetæ vellus aureum Græci abſtulerunt. Contra Æetem illum recentiorem orauit Pharazes, quaſi diceretur Warate; à War, id eſt, verum; & Rat, quo conſilium notatur; ita vt optimè Pharazis oratio nomini proprio reſponderit, vtpotè quæ verum conſilium Lazis demonſtrarit. Gobazis frater Zates vocabatur, quæ vox, ſi rectè ſcripta ſit, nobis Tſat ſiue Zat diceretur, quo ipſum ſemen ſignificamus. Verùm ſuſpicor Tſadick ſiue Zadick dictum fuiſſe, quod nomen modeſtum ſignificat. Halizones ergo Homeri nos Lazos ſiue Colchos fuiſſe credimus; de quibus plura fortaſsis in velleris aurei ſignificatione explicanda; quorum ciuitatem Alibam nominauit, ad Seſoſtris expeditionem reſpiciens; genitricem illam quidem priùs argenti, deinde auri per vberrimos mercaturæ prouentus, ſed minimè per venas, quas Strabo quærit, tametſi in montibus ſuperiùs incumbentibus non dubitem & auri & argenti venas fuiſſe, cùm flumen aurea ramenta deuehere ſcribatur: de quibus quò minùs Poëtam locutum putem, cùm alia, tum nomina Ducum faciunt; quorum alteri à via monſtranda, tuendaque Hodio nomen eſt, alteri Epiſtropho duplici de cauſa; & quòd diligentiſsima verſatilique in omnem partem cura iis opus ſit, qui mercaturam exercent; & quòd non eundum ad nundinas tantùm, ſed inde quoque reuertendum; quorum vtrumque nomine hoc ſignificari videtur. Nec malè item eadem vocabula exercitus Ducibus imponuntur, eò quòd non modò aduerſus hoſtem bono ductu ſecuroque eſt eundum, ſed ſumma etiam opus eſt circumſpectione & animaduerſione in omnibus iis gerendis, in quibus hoc vulgatũ, Non putabam, locum minimè habere debet. Halizones igitur vltra Amazones procul à Troia habitabant, & Amazones & Veneti in Cappadocia & Paphlagonia ſedes indiſcretas habebant; quandoquidem Cromnam alij Amazonum, alij Venetorum domicilium fuiſſe dicunt. Strabo tamen Amaſtrin ait Dionyſij Heracleæ Tyranni vxorem fuiſſe, ac Oxyathris, qui Darij frater fuit, filiam. Hanc è tribus opidis, Seſamo, Cytoro, Cromna, vnam vrbem feciſſe, quam ſuo nomine immortalitati nuncuparit. Stephani compendium Dionyſium hunc mendoſè Siciliæ Tyrannum ſcripſit, qui longè à Perſis habitauit, nihil habens vel cum eis, vel cum Amaſtri affinitatis.

Nos.

Nos primam Amaſtreos originem ad Amazonem referimus; in hoc Demoſtheni cóſentientes, licet ea fortaſſe nõ Amaſtris, ſed Cromna fuerit veteribus dicta, quod nomen Amazonum quidem vernaculũ eſt, ſed minimè feminæ viróve proprium, cùm eo curuum indicetur ad ſinum reductum, ad quem Cromna erat, referendũ. Quandoquidem igitur Cromna Amazonum fuit, atque eadem Venetorum ipſo etiam tempore Troianorum, non malè colligo, Venetos perinde atq; Amazones Cimmerios fuiſſe, & eodem modo memoriæ proditum, Henetos cũ Cimmeriis militaſſe: quo quis diceret, Florentinos cum Italis expeditionẽ quampiam ſuſcepiſſe. Partem enim Cimmeriorum Heneti conſtituebant, quæ neque lingua, neque genere, neq; viuendi inſtitutis diſtincta, locorum tantùm, quæ tenebat, ſitu à reliquis differebat. Cromna itaque Henetorum fuit antiquiſsima ante Troiana tempora ſedes, quæ pòſt, mutato nomine, Amaſtris fuit nominata; vel ea, quam Strabo dixit, vel alia fortaſſe ratione; nec hactenus aliter in tanta Turcorum barbarie vocata. Seſamum verò arx erat, Amaſtreos peninſulam inter duos ſinus claudens, ſic dicta, quòd mare mari connecteret munitionum & murorum catena; eò quòd *Se mare*, *Samen* coniungere Cimbris dicatur: vnde rurſus elucèſcit, Cimmerios primos fuiſſe conditores; quippe quorum lingua in vetuſtiſsimo nomine cernatur. Cromna verò ad incuruum omnino ſinum intra arcem erat, quem promontoriũ ad Aquilonem & Orientem reflexum efficiebat, vti & nomine ipſo apertè ſignificatur, & è Caſtaldi Geographica tabula docetur. Strabo Amaſtrin in peninſula poſitam, ex vtraque Iſthmi parte portus habere ſcribit; è quo liquêre cuiuis poteſt, & qua parte arx fuerit, & quem habuerit Cromna ſitum. Si enim ad portus tuendos arx erat exſtructa, qua parte melius collocari potuiſſet, quàm ea, qua maria proximè poſſent muro coniungi, ne aditus ad peninſulam daretur? Bene igitur nomen inde datum, quòd à mari ad mare pertingat, vtrumque ſinum & muniens & coniungens: quod addo, vt quiuis cernat, quàm aptè hæc nomina Cromna & Seſamum Cimbricam admittant interpretationem. Poſterioribus ſæculis Galatarum fines, qui lingua quoque noſtra vtebantur, ad hos terminos pertingebant, inter quos poſteà Deiotaro Toliſtobogiorum Tetrarchæ Pompeius magnam maritimæ huius regionis partem à Gadilonetica ad Colchos vſque pertinentẽ, donauit; ita vt hac via ad Cimmeriorum ſobolem eo tempore ditio rurſus ſit reuerſa. Porrò, quò certius conſtet, Henetos Cimmerios & genere & ſermone fuiſſe, Ioſepum audiamus, qui tres filios Comeri enumerans, Aſcanaxem, Rhiphat, & Togor-

CC ma,

ma, horum medio Rhiphatæos poſteros tribuit, quos ait recentiore vocabulo Paphlagones vocari. Poſtremò quem Thygrammem nominat pro Togorma, Thygrammæos adſcribit, quos à Græcis Phrygios dicit nominari. At primo Rheginos facit poſteros, de quibus quid ſit exiſtimandum, alibi declaraui. Nos enim Aſcanez partem Aſcaniorum fuiſſe, nihil dubitamus, atque hos tres Comeri ſiue Cimmeri filios Aſiam minorem tenuiſſe, è qua Aſcanij partim in Germaniam, partim in Italiam antiquiſsimas colonias emiſerunt. Si igitur Aſcanez clariſsima monuméta in Phrygia reliquit, quæ quinto libro indicaui, non malè arbitratur, qui fratrum eius habitationem non procul inde remouit. Quamobrem lubenter Ioſepo concedo, partem Phrygiæ à Togorma & nomen & cultum accepiſſe: Paphlagoniam verò non longe inde diſsitam, à Rhiphate primo conditore Rhiphatæam fuiſſe nominatam, quam ſecuta ætas Paphlagoniam vocarit. Hinc fit, vt Paphlagonũ antiquiſsimi, inter quos clariſsimi ſunt Heneti, ad Cimmerium genus ſint reuocandi: quod modò de coniecturis ex Homero & aliis aliquot petitis conatus ſum docere. Ex eadem Ioſepi auctoritate, perſpicuum fit, priſcos illos Troiæ conditores è ſtirpe Cimmeria deſcendiſſe, atque ideirco lingua Cimbrica locutos eſſe; quod alibi exemplis demonſtrabo. Iam ad Henetorum veram germanamq́ue originem, qui me adſpiraſſe negabit; eum rogo, vt certiora, vel è Poëtis, vel ex Hiſtoriæ ſcriptoribus promat, & Ioſepi grauiſsimi auctoris, quem ceteri omnes vno conſenſu ſunt ſecuti, inter quos eſt D. Hieronymus non in poſtremis, ſententiam expugnet. Ceterùm, quoniam modò de Henetorum & Amazonum cognatione tractaui, & iis vicinos ad Eurum Halizonas feci, lubet Homeri verſus, quos de his populis cecinit, recitare:

Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλεμένεος λάσιον κῆρ
Ἐξ Ἐνετῶν, ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων,
Οἵ ῥα Κύτωρον ἔχον, καὶ Σήσαμον ἀμφινέμοντο,
Ἀμφί τε Παρθένιον ποταμὸν κλυτὰ δώματ' ἔναιον
Κρωμνάν τ', Αἰγιαλόν τε καὶ ὑψηλοὺς Ἐρυθίνους.
Αὐτὰρ Ἁλιζώνων Ὀδίος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον
Τηλόθεν ἐξ Ἀλίβης, ὅθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη.

Quos ad verbum ferè ſic vertere licebit:

Paphlagonas ducit crinitum Pylemenis cor
E Venetis, agreſte genus, quibus eſt mularum,
Qui Cytoron habent & Seſamon vndique cingunt,
Partheniumq́ue amnem clara qui ſede frequentant,

Qui

Quique habitant Cromnam Ægialon celſosque Erythinos.
Dux at Halizonon Hodius ſibi Epiſtrophon addens,
Longinqua ex Aliba Lunaris matre metalli.

In his, vt modò expoſui, plurimi ſe cruciarunt, præſertim in Halizonibus, quibus ſcrupulos omnes me credo exemiſſe. Debent Homero plurimùm cùm alibi, tum hoc loco Cimmerij, eò quòd diligenter priſca nomina ab obliuione ſeruarit, quorum explicatus clara antiquitatis eorum veſtigia commonſtrat. Seſamum enim & Cromna apertam nobis habent ſignificationem. Cytorus verò, quæ Sinopenſium fuit emporium, quid nomine ſuo ſibi velit, non potuiſſem fortaſſe coniectare, niſi Ephorus monuiſſet, à Cytoro Phryxi filio códitam fuiſſe, quem Stephanus Cydtorum vocauit, ſimiliter & opidum appellans; quamuis fateatur Cytorũ etiam nonnunquã vocari. Phryxum autem prædiuitem gregum fuiſſe, vellus eius indicare videtur, quos veriſimile eſt eũ in Gadylonetica vicina regione habuiſſe, quæ mollis delicatæque lanæ velleribus, teſte Strabone, abundabat; quam μαλακὴν καὶ ἁβροδίφθερον vocauit, quo loco corruptum exemplar habet, ἀποδίφθερον vocem, rei, quam auctor deſcribebat, minimè conuenientem. Cudt autẽ gregẽ apud nos ſignificat, hoier cuſtodẽ. Cudtoier ergo, & contractè Cudtor, per o magnum, gregis cuſtodem notabit. Quod cùm ita ſit, crediderim equidẽ vel à gregis cuſtodia Phryxum filio nomen dediſſe, vel opidum hoc in agro Sinopenſium ab vpilione Phryxi conditum nominatumque fuiſſe. Hęc itaque vocabula anquiſſimæ Cimbricæ loquelæ monumenta, maiorem in modum nos Homero obligant; &, ni fallor, arctiùs Poëtæ deuinciunt, quàm ipſos Amaſtrianos, qui hæc tria opida vna ciuitate comprehenderunt; eò quòd illorum nominum, quæ nobis vernacula ſunt, non Amaſtrios fecerit mentionem. Hi tamen, quò Poëtæ de vetuſtiſsima memoria grati eſſent, numum excuderunt; in cuius altera parte Homeri effigies eſt barbata, & capillos diademate, ſiue tenui vittula obuinctos habens, cum inſcriptione ΟΜΗΡΟC: altera Meles fluuius vrnæ innixus, & dextra Lyram ſuper genu erectam tenens, cum inſcriptione ſubtus ΜΕΛΗC; in circuitu ΑΜΑCΤΡΙΑΝΩΝ. Quanta ambitione Græci homines laudẽ ſibi ex Homeri carminibus quæſiuerint, ſi variis diuerſarũ gentiũ exemplis docere velim, & ſuperuacaneam & odioſam operam ſuſcepero. Amaſtris cùm è tribus opidis, quorũ Homerus clarã famam ex opere ſuo per omnium eruditorum aures ſparſit, fuerit conſtituta; ingrati animi notam effugere non potuit, niſi publico ſigno gratias egiſſet. Nec eſt quicquam magis idoneum ad nominis beneficijque celebritatem latè propagandam,

quàm ſi numus in memoriam eius excudatur; quoniam is per omnium manus volitat, & omnium oculis obuerſatur. Qua de cauſa Smyrnæi meliùs de Homero meriti videntur, dum numum ei ſub proprio ipſius nomine dedicarunt, quàm dum templum vel ſtatuam ei erexerunt, propterea quòd ille quouis gentium tranſportaretur; hæc verò quo loco ſemel ſunt poſita & conſecrata, eodem ſemper coguntur hærere, illis ſolis ad recordandum vtilia, qui præſentes coram ea intuentur. Qualis verò hic Smyrnęorum numus fuerit, quem Homerum vocabant, quando Strabo non adſcripſit, coniicere potiùs poſſum, quàm exiſtimare, quamuis opiner vtraque facie ſimilem Amaſtriano fuiſſe, cum inſcriptione Smyrnæorum. Lyra verò quam dextra Meles tenet, non ſeptem eſt vel nouem, ſed trium duntaxat chordarum, eadem, ni fallor, ratione, qua Eumelus Corinthius atque Ephorus tres tãtùm Muſas eſſe dixère, fortaſſe quia tres toni, Dorius, Phrygius & Lydius, in Muſica numerarentur. Cromna itaque Seſamum & Cytorus Amazonicam ſiue Cimmeriam habent interpretationem; è qua licet certam habere notitiam, Henętos Paphlagoniæ ex eadem ſtirpe genus duxiſſe; cui opinioni, quia Ioſepi auctoritas accedit, aſſerentis Paphlagones antiquitus à Comeri filio propagatos, non video quid obſtare queat, quo minùs teneam pro veriſsimo, non alia eſſe Henetæ gentis, quàm Amazonum primordia. Quò tamen idem clariùs & luculentioribus argumentis doceatur, inueſtiganda Heneti nominis ratio; in qua Latinos cogar Græcis anteferre. Quotquot de Henetis quicquã litteris mandauerũt, vno ore confitentur omnes, Henetos Latinis Venetos dici, in quorũ numero primas tenet Herodotus, qui Henetorum in Illyrijs libro primo fecit mentionem, vbi de Venetis Adriaticis ſe loqui in Terpſichore declarauit, Henetos eoſdem ad Adriam ponens. Idem aſſerit Titus Liuius, cuius verba videntur adſcribenda, non huic tantùm propoſito, ſed aliis etiam pòſt exponendis vtilia futura. Iam primum, inquit, omniũ ſatis conſtat, Troia capta, in ceteros ſæuitum eſſe Troianos, duobus, Ænea Antenoreque, & vetuſti iure hoſpitij, & quia pacis, reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne ius belli Achiuos abſtinuiſſe. Caſibus deinde variis Antenorem cum multitudine Henetûm, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes & ducem Rege Pylemene ad Troiam amiſſo, quærebant, veniſſe in intimum maris Adriatici ſinum; Euganeiſque, qui inter mare Alpeſq; incolebant, pulſis, Henetos Troianoſque eas tenuiſſe terras; & in quem primum egreſſi ſunt locum, Troia vocatur: pagoq; inde Troia nomen eſt, gens vniuerſa Veneti appellati. Hæc Romanæ hiſtoriæ prin-

princeps. Strabo nonnihil ambigit, Gallis ne Venetis ad Oceanum habitantibus, an Henetis Paphlagoniæ, Venetiæ Adriaticæ primordia adſcribat, ea tamen ſua dubitatione clarè oſtendens, eos, quos Græci Henetos vocant, Latinis Venetos dici; quoniam fruſtra alioqui de Henetis Paphlagoniæ in Venetorum origine quæreretur. Relictis igitur ceteris auctoribus, citra hæſitatione pronunciemus, Latinorum Venetos à Græcis Henetos nominari: cui addamus nominis originem apud Latinos integram; apud Græcos manſiſſe corruptam: quod quamuis aliunde docere nequirē, inde tamen coniectari poſſet, quòd pluribus locis Venetorū quàm Henetorū nomē extet. Sunt enim Veneti in Gallia, Veneti ad Adriam, Venedi ad mare Sarmaticū, lacus Venetus ſub Alpibus: cùm nuſquam Heneti quàm in Paphlagonia nominentur, & id quidem vel à Græcis, vel ab iis qui Græcos imitantur. Quæ verò cauſa fuerit, vt Græci Henetos, non Venetos dixerint, vt mihi non eſt neceſſariò declarandum, ita non erit fortaſsis iniucundum, ſi adiecero. E prima lingua, aliter aliæ nationes nomina retinuerūt, & Græcis peculiare fuit, vt V conſonantem non admitterent, ſed eius loco vel Beta, vel Ypſilon collocarent. Æoles tamen inter vetuſtiſsimos Græciæ populos numerandi, hac in re à communi conſuetudine recedentes, huius conſonantis poteſtatem non putauerunt reiiciendam, quamuis figuram aliter pingerent, & talem facerent, vt Gamma, alteri Gamma impoſitum videretur; ita vt à figura, nō à poteſtate & ſono, Digamma vocaretur. Hi igitur Fenetos eos nominabant, quos Græci Henetos dixêre, ſicut Felenam quam ceteri Helenam; quod Priſcianus ab Aſtyage multis verſibus probatum dicit. Huius verò Digamma ſonum eundem eſſe cum V conſonante Latinorum docet, dum Veneris nomen à ſono Digamma incipere tradit. Hinc nunc videre licet, qua conſuetudinis ratione Græci Henetos dixerint, non Venetos; quia nimirum Digamma reiecto, aſpirationem loco ſemiuocalis in principio ponerent, quòd aſpirationis quædam vis in Digamma audiretur. Magna certè eſt aſpirationis & Digamma affinitas, tum præſertim, cùm & figuram & ſonum ſuum peculiarem & diuerſum ab V conſonante ſortitur. Hiſpani enim ſimiliter atque Græci Digamma in aſpirationem frequenter vertunt, vt dum pro femina Hembra, pro filio Hiio, pro foco Hogo, pro folio Hoio, & ſimilia pro ſimilibus dicunt; in quibus Luſitani digamma diligenter perinde atque Latini cōſeruare conſueuerūt. Hinc & aliqua, quæ in prima lingua aſpirationem non Digamma habent, per Digamma Latini tranſtulerunt, vt ex ἑλει vocali longa, quod eſt, occulto, fecerunt

 velo.

velo. Atque hæc ſatis ſint ad cognationem Digamma & aſpirationis docendá; quam nuſquam gentiū clariùs eſt videre, quàm apud Hiſpanos & Luſitanos, quorum hi Digamma cuſtodiũt, illi eius loco adſpirationē ſubſtituere malunt. Quæ præter hæc de Digamma diſputantur, ea non ſunt huius loci. Græci igitur non aliter atque Hiſpani pro Digamma aſpirationem in Venetorum nomine protulerũt: quo fit, vt etymologia apud ipſos non ſit quærēda, ſed apud eos qui è prima lingua Digamma retinuerunt, in quibus Æoles, inter Græcos ſoli fuiſſe dicuntur, qui huic litteræ figuram dederunt non è Gamma, quamuis Græcorum & Latinorum Grammatici ita videantur exiſtimaſſe, ſed è nota adſpirationis, quæ recta linea perpendiculari conſtabat, ad dextram partem è medio ſui ad angulos rectos paruam lineam rectam emittẽte, qualis hactenus in maiuſculis litteris ſeruatur. Huic itaque Æoles ſuprema parte alteram lineam rectam eodem protēſam cùm addidiſſent, indicare viſi ſunt eam figuram eius eſſe litteræ, quæ paulo plus quàm aſpiratio valeret, ſic vt non figura magis quàm poteſtate diſtaret. Hæc cùm Græcis viſa eſſet duplex Gamma referre, Digamma eſt vocata, meliùs fortè dicenda Didaſea. Sed hæc Grammaticis relinquãtur. Nos ad Veneti nominis rationem peruestigandam ea loca conſideremus, quæ nomine hoc ſunt inſignita, in quibus à lacu Veneto placet exordiri, de quo Pomponius Mela audiendus. Rhenus, inquit, ab Alpibus decidens propè à capite duos lacus efficit, Venetum & Acromum, Hic Vadianus mirè ſe torſit, & tandem in hanc venit ſententiam, non Acromum, ſed Acronium legendum. Nec eo contentus, Melam in hac re ſingularem & vnicum ſuum magiſtrum peruerſi ordinis accuſat, nullius ſcriptoris idonei auctoritate nixus, ſed ſola fretus neſcio qua cōiectura, frigidiore ſanè ipſis aquis, de quibus tractatur. Exiſtimat ſcilicet Venetum à colore Veneto nominari, atque eum eſſe non priorem, vt Mela vult, ſed ſecundum, quamuis rationem nominis vtrique fateatur conuenire. Acronium verò dici priorem & maiorem, ab eo quòd frigore Saturnino non congelaſcat. Cronium enim mare apud Dionyſium vocari, quòd pigro & gelido Croni frigore conſtringatur. Atque hanc rurſus rationem vtrique communem quoque eſſe non diſsimulauit. Sua igitur ipſius confeſsione clarum fecit in neutra nominis ratione quicquam inueniri, quod alterius proprium dici queat & peculiare: quod tamen oportebat feciſſe, ſi de nominum vi Pomponij teſtificationem, falſi ex ipſius arbitrio conuincere voluiſſet. Ego profectò, ſi voces ad rationes ſuas eſſent reducendæ, priorem Venetum, poſteriorem Acronium nominandum iudicaſſem; eò quòd prior de colore maris ob magni-

magnitudinem potiùs Venetus, quàm minor diceretur: poſterior verò ob impetum aquę velociorē, quo gelu magis impeditur, Acronius potiùs quàm prior nominaretur. Verùm latet fortaſsis aliquid ſubtilitatis in Ioachimi dictis, quod equidē homo obeſę naris nequeo ſubodorari. Sentiat ergo cum ipſo qui volet, ego Pomponium de diligētia & fide laudo, aduerſario, vt futili, reiecto. Quid enim audacius quàm grauem grauiſsimi auctoris ſententiam citra rationem & auctoritatem contemnere; & non contemnere modò, ſed falſam etiam, quia ſic viſum eſt pronunciare? Deinde quid magis ridiculum quàm voces Lacuum vel Gallicorum, vel Germanorum, vel ſaltem eorum qui citra controuerſiam, ante Melæ ętatem à Romanis nomenclaturam non accepiſſent, ad Latinos fontes referre? Quid quòd alteram vocem Latinam faciat, alteram Græcam: & illam quidem Græcā, qua Lacus Romanis vicinior; Latinam verò, qua is, qui à Romana lingua loquentibus longius diſtat, ſignificaretur. Neſcio quid hic alij cogitent, mihi nihil poſſit eſſe magis abſurdum. Homines videlicet rudes & inhoſpitales, & exterorum ſic hoſtes, vt ne infantibus quidem & grauidis mulieribus inter latrocinandum parcerent, vti Strabo ſcripſit, à Romanis nomina mutuati ſunt, quibus præcipua regionis ſuæ ornamenta nuncuparēt. Verùm ſatius eſt, ex eodem auctore docere, Germaniam ad Alpes vſque pertigiſſe, quod in ipſius ſtatim deſcriptione primum eſt. Idem mox ſubdit: Montium altiſsimi Taunus & Rhetico, niſi quorum nomina vix eſt eloqui ore Romano. Amnium in alias gentes exeuntium Danubius & Rhodanus in Rhenum; Mœnus & Lupia in Oceanum; Amiſius, Viſurgis & Albis clariſsimi. Hîc cernere licet capite Germaniæ, non ſolùm lacus duos, quorum nomina quæruntur, ſed Rhodani etiam & Rheni fontes contineri. A Germanis igitur, nō à Latinis, non à Græcis, appellationis ratio petenda. Et ne Rhætica nomina credamus, Strabo audiendus, qui Rhætos ad Italiam ſupra Comum & Veronam ſpectare, & altera parte extendi ad loca ea, per quæ Rhenus defertur, aſſerens, Vennones iis proximos facit, atque eos Vindelicis adſcribit, cū Licatiis & Clautenaciis, ſumma eis tributa feritate. Brigantium item Vindelicis annumerat, à quo opido lacus Brigantinus poſtea vocatus eſt. Strabonis igitur tempore non ſolùm inferior, ſed ſuperior etiam Lacus pars à Vindelicis habitabatur. Vocabantur autem hi Vindelici Vennones, quorum Brigantini partem vnam faciebant. Verùm tempore Plinij, quo Rhætiæ præfectura latiùs pateret, Vennones Rhætis ſunt attributi, loco tamen priſco non mutato. Sicut enim antea proximi à Rhætis erant, & ad ortus Rheni accolebant; ita pòſt etiam à Plinio ad Rhe-

Rheni ortus habitare dicuntur. Hic tamẽ Vennonetes pro Vennonibus ſcribit, atque id bis; ſemel de ſuo, ſemel ex Trophęo gentium in Alpibus deuictarum. Hermolaus in ſuo exemplari habuit Vennonenſes, quam vocem è Strabone & Ptolemæo caſtigat. Parui noſtra refert, quo fine nomẽ hoc Plinius terminarit, cùm ſignificatio & origo eadem eſſe cernatur. Cauſa autem, ob quam docui Vennones priùs Vindelicis fuiſſe attributos quàm Rhętis, ea eſt, vt intelligatur homines ad lacum & ſuperiorem & inferiorem, Strabonis ætate, Rhæticam linguam non ſuſcepiſſe, atque idcirco vetuſta eorum nomina non ad Rhætos aut Thuſcos referenda, ſed ad Vindelicos. Iam ſi propiùs examinemus, quod hominum genus ad lacum vtrunque olim habitarit, inueniemus Cimbrici eos generis fuiſſe. Poſidonius enim apud Strabonem Geographiæ lib. ſeptimo ait, Cimbros ad paludem vſque Mæotim latrociniis vagis exercitũ duxiſſe. Ab eis enim Cimmerium Boſphorum appellatum, quaſi Cimbricus diceretur; eò quòd Cimbros Græci Cimmerios appellẽt: Boios verò Herciniam priùs ſiluam habitaſſe, quorum loca inuadentes Cimbros à Boiis ad Iſtrum repulſos eſſe, atque inde ad Scordiſcos Gallos deſcendiſſe, hinc ad Teuriſtas & Tauriſcos, & hos item natione Gallos: pòſt ad Heluetios homines auri prædiuites illos quidem, ſed pacis ſtudioſos. Hos tamen, cùm opes latrociniis conuectas ſuperiores ſuis viderent, animos extuliſſe, & præcipuè inter eos Tigurinos & Tougeneas, adeò vt cum ipſis quoque in militiam excurrerint. Omnes autem tum Cimbros, tum ſocios expeditionũ à Romanis fuiſſe deletos; alios quidẽ, poſtquam Alpes ſuperaſſent, alios extra Alpeis. Addit Strabo proditum eſſe, vxores Cimbrorum vnà militaſſe; quibus ſacrificæ quædam vates cano capillo, albo veſtitu, paludamento ſuperiùs fibulis cõnexo humeros tegente, zona ahena, pedibus nudis, comites adhærebant. In his laudanda quidem Poſidonij diligentia, ſed adiuuandus eſt temporum correctione ex aliis petita. Scimus Cæſarem à Rhemis didiciſſe, longè aliud iter Cimbros eos tenuiſſe, qui pòſt à Romanis vel penitus ſunt deleti, vt ipſi ſcribunt; vel quod alij ſuſpicantur, cæſi fugatique ſunt ad Alpes. Dicendum igitur, hanc Cimbrorum expeditionem, cuius notitia ad Poſidonium venit, multo vetuſtiorem eſſe ea, qua Rheno ad Oceanum traiecto Galliam inuaſerunt. Hoc enim de itinere à Poſidonio deſcripto perſpicuum cuiuis eſſe poteſt, Cimbros ad Boios recta è primis ad Euxinum locis veniſſe, atque ab illis repulſos, ad Iſtrum per Morauiam nunc vocatam declinaſſe, atque inde per alias gentes ad Alpes contendiſſe, dum ad Heluetios peruentum eſſet. At illi qui per Neruiorum Eburonumque fines Galliam

Galliam irruperunt, priùs ad Venedicum ſinum, hinc ad Cherroneſſum Oceani Germanici, inde per litora ad Rhenum vſque ſedes ſibi quæſiuerunt, vt mox docebo. Nequaquam igitur antiquiſſima illa Cimbrorum profectio confundenda eſt cum poſteriore, cùm itinerum ratio ex diametro pugnet. Hoc mihi hic fuit annotandum, ad lucem cùm huic loco, tum hiſtoriis etiam aliorum inferendam. Accipiamus ergo hinc, quod de priſcis Poſidonius eruit, Cimbros antiquitus proximas Tigurinis ſedes ſibi Germaniam verſus occupaſſe, atque tandem cum iis ſocietate inita Galliam inuaſiſſe, atque illic non antea conſtitiſſe, vt de coniectura colligo, quàm Oceani obiectu compeſcerentur, ad quem Venetos Galliæ multo anteà quàm Atuaticos ad Scaldim condiderunt: immo antè, ni fallor, quàm Cimbricam Cherroneſſum in Germania habitarint. Quamobrem ſi ex Vindelicia proximi Tigurinis fuerunt; apertum eſt, ad Lacum vtrinque ſuperum & inferum conſediſſe, idque tam latè quàm ratio multitudinis exigebat. Neque enim hoc ſuſpicandum, ſtatim vbi aduenerunt citra moram vllam vel amicitiam cum Tigurinis, vel ſocietatem contraxiſſe; verùm paulatim de mutuis commerciis notitiam, hinc cetera pro eo atque fieri ſolet ſucceſſiſſe. De Cimbrorum igitur vel Gallorum vel Germanorum antiqua lingua lacus vtriuſque nomina vetuſta, quibus Pomponio noti fuerunt, ſunt explicanda. Altera enim ripa Germanorum, altera Gallorum extra cõtrouerſiam fuit Rhœtis euſque necdum extenſis, vt de Strabone feci clarum. Deinde Cimbri vtramque habitarunt, vt neceſſariò conſequatur alicui horum nomina deberi. Sed cui populo potiùs Veneti lacus nomen attribuemus, quàm ei qui Venetus dictus eſt, in Paphlagonia ante Homeri ætatem atque ex Aſia nomen idem in Europam ad ſinum Adriaticum importauit? Non igitur à colore lacus maior nomen habet, non magis quàm Veneti ad Adriam vel ad Euxinum ita nominati: ſed à voce Cimbrica *Wey*, quo generatim omnis lacus, & omne ſtagnum vocatur. Maior igitur lacus per excellentiæ rationem *Wey* nominatur, non aliter, quàm dum Poëtam audimus, Virgilium apud Latinos, Homerum apud Græcos intelligere neceſſe. Eadem ratione omnes illi qui ad Lacum habitabant, Vennones dicti ſunt, quaſi *Wenwoners*, id eſt, habitatores ad Lacum; ex quo Vennones perinde Latini fecerunt, atque ex *Hermitwoners* Hermiones, & ex *Weſtwoners* Eſteuones, & ſimiles ex ſimilibus vocibus formarunt. Optimè igitur ratio nominis cum Strabonis & Plinij aſſertione quadrat, qui Vennones ad ortus Rheni locarunt. Quocirca temeraria & peruerſa fuit Auentini audacia, qui pro Vennonibus Sennones dedit legendos:

gendos: nec magis probandus Schudus, qui quo ſuas coniecturas Plinio & Straboni aduerſarias confirmaret, pro Vennonibus populo noto, Bennones, neſcio quos, ſomniauit. Multo huic facilius fuiſſet, & ſimilius iis quæ paſſim contingere videmus, dicere, Vennones primùm in hac regione ad Lacum habitaſſe; verùm inde ſedes paulatim Italiam verſus promouiſſe ad Atheſis exordia, ad quæ Vallem venuſtam inuenit & Vinſgoiam à Vennonibus, vt putat, dictas; & diuerſa etiã nonnihil via ad Eni principiũ ditionem ſuam extẽdiſſe, ad quod Vinſtermuntz ab eiſdem nomen videtur duxiſſe. Certè ea ſemper fuit Cimbrorum conſuetudo, vt non ferè vicinorum terminis parcerent, niſi maiore vi arcerentur. Quo fit, vt nihil mirum ſit, ſi à lacu Veneto proxima Alpium occuparint, nominibus quoq; de ſuo eò tranſlatis. Multæ fiunt gentium commigrationes; quas qui non animaduertit, eum neceſſe eſt frequenter offendi, dum apud auctores in ſpeciem quædam pugnare inter ſe videntur. Omnia itaque priùs diligentiſsime expendenda, quàm in bonis ſcriptoribus quicquam immutemus. Porrò Acromi etymon facilè inuenietur, ſi vetus lectio ſeruetur, cui Vadianus ſe diu fatetur adhæſiſſe, idque tantiſper, dum in mentẽ veniret de Cronio mari nomẽ lacui comminiſci. Ex hac igitur confeſsione ipſius id mihi ſumo, Acromum triſſyllabicôs, non Acronium adiecta ſyllaba, in antiquis exemplaribus ſcriptum fuiſſe: quo magis miror contra veterũ codicum fidem, nouum nomẽ accerſitum: niſi id Vadianus quæſiuerit: quod ſanè credo, vt in Saturni frigore, geluque à lacu ſuo amoliendo, Hercules quiſpiam Alexicacos fuiſſe videretur. Sed hæc vana ingenij oſtentatio contra vetuſtam lectionem quæſita, vel in Grammatico ſit infamis; tantum abeſt, vt tolerari debeat in hiſtorica grauitate. Acromum igitur lacum cum Pomponio vocamus nomine tribus ſyllabis abſoluto, atque eum ſecundum, non priorem eſſe cum eodem affirmamus. Ratio autem nominis gemina videri poteſt. Vel enim ab Ach fluuiolo ſinus hic incuruus nomen accepit, vt ſit Achcrom, & conciſè Acrom reiecta aſpiratione, & altera litteræ duplicatæ parte: quo ſignificaretur ad verbum, Incuruum Achi fluuioli. Crom enim incuruum ſignificat; Ach verò fluuiolus eſt, ſiue torrens, ortus ad Ach opidulum eiuſdem nominis ſub montibus iis, in quibus eſt Furſtenberg, imminens Danubij exordio. Hic ſecundi lacus ſinum incuruum facere videtur, vt ei iure bono nomen dare mereatur. Crom verò, dum de lacubus, ſtagnis, mari, aut fluminibus dicitur, proprium eſt ſinuum reductorum, vnde Cromna ab Amazonibus ſiue Cimmeriis Henetorum & Paphlagonum parentibus opidum vocatum, ad ſinum recuruum peninſulæ ſitum;

eius, inquam, in qua Amaſtris neptis Darij ab Alexandro deuicti, vrbem de nomine ſuo cōdidit, vt paulò antè declaraui, quatuor opidis in vnam ciuitatem redactis, quorum Teium non multo pòſt ſeſe à communione exemit. Vel igitur ab Achi fluuioli incuruo ſinu lacus nomen habebit, vel Achus & ſinus ab eadem origine deducentur. Hac enim, vt Flandri quidam, vel hac, vt Antwerpiani atq; vicini, vncum ſignificat. Influit autem hic riuus in Rhenum ad eum modum, vt cum eo vncum conſtituat contrario nimirum meatu. Si enim à Conſtantia Rhenū conſideres, vnà cum lacu & riuo, vncini formam adamuſſim videbis. Deinde lacus ſecundus vnà cum fluuiolo ſic ſe habet ad maiorem, vt dextram eius ripam vncinatam quoque reddat, relicto cornu quodam oblongo ab vltimo Veneti lacus receſſu Conſtantiam verſus reflexo; quod cū dextra Veneti lacus ripa vncini formā præ ſe fert, quæ forma non eſſet, niſi ſecundus lacus in eam ſinus curuitatē reflecteretur. Hac rationē Actonij diceretur lacus, quod geminā vncini curuitatē efficiat, alteram cū Rheno, alterā cum ripa lacus maioris. Atque hinc fortè fluuiolo nomē, & à fluuiolo ipſi opido ad fontes eius conſtituto. Elegans certè vocis inuentio, qua ſimul multa indicarentur, quæ plurimum facerent ad locorum viuam deſcriptionem. Antiquiſſimum ad hunc fluuium eſt opidulum Aach ab eodem nomen adeptum, à Danubio vix vno miliari Heluetico remotum; ita vt ſuſpicer hac merces à Rheno ad Danubium ſolere tranſportari. Quòd verò cum aſpiratione in fine Germani ſuperiores pronuncient, id fit more gentis illius, cui ſibilus & aſpiratio ad virilem ſonum facere videntur. Optimè ergo Pomponius Mela lacus antiquis ſuis nominibus diſtinxit, quæ Vadianus & eius ſententiæ pedanei corruperunt; & quo id facerent inſignius, quod poſterioris lacus proprium eſt, priori; & contrà, quod maioris, minori tribuerunt. Quo verò facilius credi poſsit, Lacum à Cimbris Veneti nomē accepiſſe; addemus & illud, Cimbros dū è Sarmatia ad Iſtrum & circū vicinas gentes vagabūdi diſcurrerent, ad Triballos etiā Myſię populos veniſſe, atq; illic ad ſtagna quędā ſiue lacus, qui illic plurimi ſunt, Venetos quoq; reliquiſſe; quorū Gentiū ſcriptor meminit, Henetos quoſdā Triballorū populū eſſe dicens: quod cùm ex ipſo Euſtathius tradiderit, nec in noſtro Stephani exēplari reperiatur, mutilū hoc noſtrum Gentium opus confiteri neceſſe eſt. Valde igitur olim Cimbri ex his locis ſuperius ſecundum Draui & Saui ripas ad Alpes aſcenderunt, apud Triballos Venetis relictis expeditionis ſuæ monumēto. Hinc alij ad Adriā, alij verſus Heluetios per Alpium radices videntur profecti, ſed maior potiorq; pars ſinum Adriaticum petiuit.

Cumque illi iam proximi Tigurinis diu conſediſſent, finibus ad Alpeis è diuerſa parte non parum promotis, tandem quietis pertæſa numeroſior iam iuuentus, vocatis in ſocietatem proximis Heluetiorum, in Galliam, vt opinor, tranſierunt, auctæ ſoboli nouas prædas, nouaſque ſedes quæſituri. Hic credo ſecundum Ligeris amœniſſimi fluminis ripas ad Oceanum perueniſſe, atque illic, quo tuti eſſent, vrbes condidiſſe, quæ reſtagnantibus Oceani aquis ita munirentur, vt neque nauibus maioribus, neque pedibus tutum haberent acceſſum, quibus opima ſpolia, quæ in itinere Gallis eripuiſſent, conſeruarent & augerent. Multum ſanè hæc Veneti nominis conſideratio lucis attulit tum hiſtoriæ antiquæ, tum Cimbrorum genti, quæ tam variis locis Venetos videtur condidiſſe. Vennones igitur à Veneto lacu nomen ducere quis dubitabit, qui nominis rationem de noſtra interpretatione peruidebit? Nihil igitur huic de Venetis ad lacũ ſermoni amplius adiecißem, niſi Vennones illi, quos Schudus ad Eni initium poſuit, opem meam imploraſſent, quò maculam veteri ſuæ & germanæ linguæ inuſtam in tranſcurſu abluerem limpida puraq; veritatis vnda. Schudus Engadin vallem duplicem agnouit, alteram ſuperiorem, alteram inferiorem; quarum vtramque Vennones olim habitarint. Duplex autem eſt à duplici fluminis exortu, altero ſuperiore, altero inferiore nominato. Hic Schudus Engadin corruptam vocem eſſe cenſet, à vetuſta Rhætorũm, quæ eſt En code Ino, ſignificans In capite Eni. Hoc verò adeò ridiculum eſt apud eum, qui Cimbrici ſermonis ſit peritus, vt id quod maximè. Nam Engadin nullo prorſus apice, nedum littera mutata, ſignificat Enus incipit, ſiue accipiendo Gadin pro nomine Eni, exordiũ. Gadiy autem idem nobis eſt quod incipit. Enus autem olim citra diphthongum dicebatur, non Ænus aut Inus, quamuis e longum eſſet. Germani verò ſuperiores in multis vocibus, quas à Cimbris accipiũt, ſecundam Latinorum vocalem in tertiam commutant: vt enim ex Kerc Kirc faciunt, atque de more ſuo ſpiritu adiecto Kirch; ita ex Ey faciunt In. Cùm igitur Rhæti Enum Ino dicant; clarum eſt, Rhætos non à Cimbris nomẽ ſuum traxiſſe, ſed poſterius à Germanis ſuperioribus accepiſſe. alioquin enim Eno, non Ino, dixiſſent. Credo certè tum ex hoc Rhætorum nomine, tum ex aliis quamplurimis linguam Rhæticam minimè Tuſcam eſſe, ſed à Latino ſermone perinde atque Hiſpanicam & Gallicam corruptam. Sic Benacum, non Benaco vocant, ſed *Laco de garda*: vbi perſpicuum eſt nomen *Garda* Tuſcum non eſſe, ſed Germanicum, eo modo corruptum, quo illa, quibus duplex W Germani adſcribunt. Datum eſt enim recentius

hoc

hoc lacui nomen à Gotis, ni fallor, qui quò Italiam hac parte à Francis, Boiis, Auaris, & aliis tuerentur, diligentem hic cuſtodiam poſuerunt, quam Wart lingua ſua nominarunt, quo nomine ſuper lacu hactenus opidum eſt ad eum, vt videtur, finem conſtructum, vt præſidiarios contineret, quod toti huic amœniſsimo mari impertitur appellationem. Fruſtra igitur Schudus de vetuſta Tuſcorum lingua ſibi ſomnia fingit, dum vocem purè puteque Germanam de Tuſco ſermone corruptam eſſe credit. Sed ne ſolus Schudus in eiuſmodi vocibus priſcis, quarum origines apud nos integræ incorruptæque ex prima lingua manſerunt, lapſus eſſe videatur, cogitandum multo anteà Latinos quoque & Græcos ſimili errore ductos, ridiculas originationes attuliſſe. Quis enim Plinio credat Euganeos, quos Titus Liuius ab Henetis, duce Antenore pulſos ad Alpes fuiſſe tradit; ab origine Græca dici; quaſi εὐγενεῖς, id eſt, vt ipſe vertit, genere præſtantes eſſent? Quis Lepontios à verbo Græco λείπω, quod ſignificat relinquo, dictos fuiſſe, quòd præuſtis niue membris Herculem reliquiſſent, ſedibus ſibi in Alpibus poſitis? Graias item Alpes Græci ſcilicet de gente ſua nominarunt, quaſi vnquam hac iter fictitius eorum Hercules habuiſſet. Euganei certè dicuntur, quòd ea loca habitant, in quibus ſic eundum eſt, vt ad læuam mundi partem corpus inclinetur. Cùm enim decliuia in meridiem Alpium latera habitarent, videbantur ſemper corpus verſus planiciem ſubiectam propenſum habere, pede nimirum illo, qui Italiam ſpectaret inferius ſolùm, quàm altero premente, vt in omni decliuitate greſſus eſt inæqualis. Siniſtrum autem mundi latus Auſtrale dici à vetuſtiſsimis Poëtarum ab Apollinis decurſu, aliter quàm à Peripateticis, qui aliter poſitũm cæli cõminiſcũtur, ex Ouidij metamorphoſi apertum.

Vtque duæ dextra cælum, totidemque ſiniſtra
Parte premunt Zonæ, quinta eſt ardentior illis.

Item ex illo Lucani:

Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Euganei igitur illi dicebantur à Venetis, qui ſic in Alpibus habitabant, vt inter eundum ad ſiniſtrum mundi latus propendère viderentur. Eus enim anteà dixi ſiniſtrum notare, dum Terei nomen ad primogenia vocarem. Gan verò, idem eſſe quod Latinorum ire, in Iani nominis explicatu memini docere. Lepontij verò qui dicantur, ex illo Strabonis colligas, quo dicit, per tota Alpium montana

quoſdam terrarum extare tumulos, qui ad colendum ſint accommodati, & inter eos valles quoque non paucas frugiferas interiacere: verùm vertices, ad quos latrones conſiſterent, infrugiferos eſſe, tum quia metu illorũ nõ colerentur, tum quia aſperitas locorum omnem culturam excluderet. Lepontij igitur dicti ſunt, qui ſub ſummis Alpium verticibus eiuſmodi colles colunt. Nam Leeg humile deiectumq́ue ſignat, contrarium ei quod contrario ordine ſcriptum Geel pronunciatur, quo altum denotamus; à quo Giſ mons eſt nominatus. Pont verò acumen notat, quod alij punt efferunt, ad vertices ſignificandos idoneum. Humiles igitur colles Lepontey dicentur, & ij, qui illos habitãt, Lepontij. Cùm ergo humile ad altum comparetur, illi propriè dicentur humiles vertices habitare, qui inter ſuprema præcipitia & ſumma Alpium faſtigia colles inferiores incolebant; quæ vox non ęquè conuenit iis, qui in lateribus & radicibus Alpium vel Italiam, vel Germaniam, vel Galliam verſus habitabant; eò quòd illorum loca ſubiectis potiùs campis comparanda viderentur, quorum collatione non humiles vertices, ſed altos habitare dicerentur. Maximè igitur illis nomen conuenit, qui ad ſummas Alpes tumulos inferiores colunt. Hos Cato à Tauriſcis oriundos arbitratur antiquiſsima Galliæ gente, cuius reliquias & hic eſt, & in Norico videre. Galli igitur, vti proximi, meditullia hæc Alpium occuparunt pro diuerſitate locorum & gentium, & eorum quæ ab illis ſpectabantur, varia nomina ſortiti. Graias Alpes à Grau dictas opinor, ea ratione, quam in Caucaſo ad Plinij intelligẽtiam adduxi. Penninas à pinnis, quaſi Pinninas, ſi quis vocari arbitretur, meo quidem iudicio non ſentiet abſurdè. Piy enim nobis omne id ſignificat, quod in mucronem exit, & ipſam etiam mucronis extremitatem, è qua voce Latinorum pinna manauit. Pinninæ igitur Alpes eſſent à multis rupium mucronibus in acutum exeuntibus dictæ, ſicut Tridentum à Tri quod eſt tres, & Tent, id eſt, dens, nominatur; eò quòd rupes illi altiſsima imminet tribus dentibus inſignis. Sunt autem dentes in ſummo cacumine tres verrucæ totæ ſaxeæ, veluti dentes quidam eminentes, quarum vnam, quæ *L'ort d'Abraham* vocatur, non ſine periculo conſcendi anno poſt milleſimum quingenteſimum quadrageſimo octauo. Eodem modo ad iuga Rhætica, è quorum maximo Vitreto duobus fontibus Mintius, vt ipſe vidi, exoritur; cacumen quoddam Septentrionem verſus conſpicitur, Tonal nominatum, propterea quòd montis ille vertex tam excelſus ſit, vt omnia oſtendat. Toy enim idem eſt quod oſtendo, Al verò omne. Tonal igitur

igitur mons omnia oculis ſubiiciens ſiue demonſtrans. Nam Penninæ non à Pœnis illac tranſgreſsis dici queunt, eò quòd Hannibal illac iter fecerit, qua ad Taurinos venitur, è loco in quo Lugdunum conſpicitur, ad Druentiam profectus; atque hinc per montem Geneuam nominatum deſcẽdens in Italiam, rectiore via, ſed fortè difficiliore per Gabellam montem, atque inde per Alpes Cineſias iturus, qua ego pedes Lugduno Taurinum petiui: quod addo propterea, quoniam Polybium video grauiſsimum hiſtoriæ ſcriptorem, iis quæ de hoc Alpium tranſitu ſcribit addidiſſe, ſe hoc ſolo nomine ad Alpes profectum fuiſſe, vt eas conſpicaretur. Certè iis qui vel Gallicam planiciem, vel Germanicam habitant, nihil crediderim admirabilius poſſe contingere, quàm ſi ad canos illos vertices glacie ſempiterna rigentes, & montes cryſtallinos deducantur. Cùm igitur de Hannibalis & Pœnorum itinere è Polybio & Tito Liuio conſtet, eos non per Pennina cacumina, per quæ ad Libuos Gallos, non ad Taurinos deſcenditur, perrẽpſiſſe; clarum eſt, Penninas Alpes à Pœnis dictas non eſſe, atque neque Pœninas quidem vocandas, ſed Penninas, vti apud Liuium in correctioribus codicibus inuenimus; quæ vox cum noſtra quadrat interpretione. Poſſem equidem ex antiqua Gallorum lingua, ſiue noſtra huius ætatis, quamplurima gentium & regionum nomina in toto Alpium tractu ad natales ſuos reducere, niſi à Græcis & Latinis ita corrupta eſſent, vt germani primique ſoni crebrò vix tenue veſtigium conſpici poſsit. In quibuſdam tamen integritas quædam eſt conſeruata, quæ originem adhuc linguæ primæ non imperitis ſuggerit: vt in his quæ expoſui; & aliis nõnullis, in quibus ſunt Medualli, è quorum montibus Druentiam Strabo deriuat: ita vt hos neceſſe ſit inter præcipuos Allobroges fuiſſe, qui Hannibalem afflixerunt, quamuis nec Polybius, nec Liuius peculiarem eorum fecerint mentionem. Dicuntur Medualli, quaſi Mitwalti, id eſt, medium ſaltum habitantes. Mit enim medium, & Walt ſaltum notat. Sunt hactenus populi eodem quidem nomine, ſed loco Alpium valde diuerſo, quorum montes inter Halam ſunt & Swatzam ſuper Eno ſitas & Bauariæ planiciem. Horum Alpes nobiliſsimus ille ſalis mons contingit, qui Halæ imminet, quò nos viſendi quoque ſtudium pertraxit. Hala enim & Swatza opida duo ſunt; quorum alterum ob ſalis ingentem copiam è monte cæſam, atque deinde aqua per ſalis montem deriuata recoctam, partim ad molem augendam, partim ad ſaporis ſuauitatem; alterum ob æris metalla infinita in primis eſt viſu dignum. E Swatza per montem Meduallicum, vt ſic cum Strabone dicam, iter nobis fuit, in cuius

iugo lacus eſt, longiſſimo ponte è rupe dependente, tranſeundus; poſt quem exiguus pagus carbonibus faciendis victitans. In hoc tenuiter pranſi, & equis à laſſitudine ſumma, quam tum de aſcenſu per arduo, tum de lucta contra niuem & ventum contraxerant, nonnihil refectis, ſub noctem per ſiluam deſcendere cœpimus, ſuaſu & ductu neſcio cuius mercatoris, vt hoc hominum genus omnia pericula lucri cauſa contemnit. Vix ergo hora prima poſt mediam noctem natalis Chriſti, è niue ad villam quandam eluctati ſumus, in qua via generoſiſsimum equum niui immerſum vix tandem extraximus. Fecit hæc itineris per ſummum frigus difficultas, vt Meduallorum, quos ad Tricorios Strabo collocauit, non potuerim obliuiſci, cùm ſaltus hic, per quem frigidiſsima nocte deſcendi, Mitwalt vocaretur. Sed hinc planicies nos conſolata eſt ſpectaculo ceruorum, quorum armenta maxima & numeroſiſsima nobis inter equitandum offerebat, quibus frequentiora vix crediderim vſquam gentium inueniri. Poſtera deinde dies omne itineris tædium generoſiſsimis vinis eluit, quæ Monachum elegantiſsimum Germaniæ opidum è variis & longinquis locis apportata ſuppeditabat. Mitwalt igitur tum ſaltus, tum ad ſaltum opidulum Vindelicorum, rationem nominis antiqui Meduallorum apud Allobroges nobis aperuit. Ceterùm dum de linguæ noſtræ veſtigiis veterem hiſtoriam illuſtrare molimur, & quæ ab aliis ob ſermonis noſtri imperitiam perperam ſunt intellecta & ſcriptis tradita, cogimur à Vennonibus & lacu Veneto ad Vindelicos tranſire, quos equidem non minus Cimbrorum eſſe ſobolem, quàm Vennones ipſos & Venetos arbitramur. Horatius poſt Virgilium diligentiſsimus antiquitatis perſcrutator, quarta quarti libri Ode, hæc carmina lyræ ſuæ præiuit:

Videre Rhæti, bella ſub Alpibus
Druſum gerentem, & Vindelici: quibus
Mos vnde deductus, per omne
Tempus Amazonia ſecuri
Dextras obarmet, quærere diſtuli,
Nec ſcire fas eſt omnia: ſed diu
Latæque victrices cateruæ
Conſiliis iuuenis reuictæ.

Diſtulit Horatius quærere, qua cauſa Vindelici, Amazonũ more, armati eſſent, ſed ſic diſtulit, vt differendo indicarit. Seruius enim in hos Virgilij verſus ſcribens:

Antenor potuit medijs elapſus Achiuis

Illyri-

Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui.

dicit Rhetos Vindelicos ab Amazonibus genus duxiſſe, in eo tamen, quorundam iudicio, errans, quòd Rhetos Vindelicos citra coniunctionis notulam ſic nominarit; vti ſi quis diceret, Volcas Tectoſages, cuius Horatius auctor ei fuiſſe videtur, apud quem eodem modo priùs legebatur, quàm Mancinellus interpoſuiſſet inter Rhetos & Vindelicos coniunctionem, qua diſtinguerentur; quæ neceſſaria videbatur, ſi Vindelici & Rheti de Geographorum ſententia diuerſi populi ſint nominandi. Sed quando Seruius ſic legit, & eidé Acron, & Porphyrio, quorum commentaria, quæ in Horatium habemus, feruntur, adſtipulantur; ſuſpicor Poëtam hîc aliquid vidiſſe, quod ceteri ignorarent. Cùm enim ab omnibus Rheti à Vindelicis diſtinguantur, tanquam diuerſæ gentes, hic ſolus inter antiquos eos coniunxit, quaſi Rheti quidam Vindelici eſſent. Niſi Catonis auctoritatem vererer, facilè in hanc deſcenderem ſententiam, Rhetos non à Duce aliquo, ſed à locis, quæ habitarent, nomen ſibi dediſſe. Rhetey enim lingua Amazonica ſiue Cimbrica, ſignificat rupturas & rimas; quæ vox terris attributa, eas maximè notat cauitates, quas aquæ vi ſua rumpunt, vt antea quoque declaraui. Hac ergo interpretatione Rheti dicerentur ij populi, qui canales Alpium vi torrentium & fluminum excauatos tenerent. Si quis enim Alpes rectè conſideret, vnum eſſe montem dicet, multis aquarum lapſibus in varias partes diſruptum. Iam ipſas pylas, vt Græci; ſiue portas, vt Latini; ſiue Cluſas, vt Itali vocant, introeuntes, quid aliud ſibi videntur intrare, quàm hiatum diſrupti montis? Qui ergo intra has voragines commorabantur, non malè lingua vernacula Rhetingen, ſiue Rheti nominabantur. Huius etymologiæ Horatius à quopiam fortè certior factus, Rhetos Vindelicos dixit eos, qui Rhetas, id eſt, rupturas, vnde rupes etiam nominantur, Vindelicas habitarent: quaſi diceret, non ſolos primos & Italiæ proximos Rhetos victos fuiſſe, ſed illos etiam, qui Germaniam contingerent, priuato nomine Vindelici vocandi. Porphyrio, vt aliquid ad hunc locum commentaretur, finxit Vindelicos è Thracia ab Amazonibus pulſos fuiſſe, atque idcirco, quòd victoriam eam armorum potiùs generi, quàm Amazonum virtuti adſcriberent, ab eo tempore armis vſos eſſe Amazonicis: quod quia falſum, ſatius fuiſſet tacuiſſe, & cum Horatio cõfiteri, fas eſſe quædam ignorare. Meliùs Seruius, & ſententiæ noſtræ de Vindelicis planè conuenienter, Rhetos Vindelicos ab Amazonibus deduxit. Vindelici igitur Vennones ad Lycum priùs habi-

EE tantes,

tantes, pòſt in Alpium rimas ſiue Rhetas penetrarunt, ex quo Rheti Vindelici ſunt nominati. Hac ratione omnes illi, qui Alpium ruptas valles tenerét, Rheti; qui montium vertices inferiores, Lepontij; qui medios ſaltus, Medualli dicerentur. Eſſent itaque hæc nomina locorum potiùs quàm gentium propria, ſi origines ſignificatorũ ſpectarentur. Rheti igitur Vindelici erant, qui inter rupes Vindelicas habitabant, qua Alpes Germanię campos canis ſuis pinnis longè lateq; ſalutant. Vocantur autem Vindelici nomine compoſito ex Wen & ſec: quorum illud quid ſignaret, antè dixi: hoc fluminis è Penninis montibus in Danubium delabentis nomen eſt; ad cuius vtrinque ripas Veneti ſiue Vennones cùm ditionem protuliſſent, accolas Vennonas Lecios nominarunt, quod Cimbricè diceretur Wenning des Lecs, & ſyncôptos more nobis vſitatiſsimo ad breuitatem conciliandam, Wendesſecs. Verùm ſuperiores Germani ſiue Alemani & Sueui, E in I mutant; vti de Eno dictum eſt. Ex Wen igitur prima ſyllaba Win; & ex Lec, Lic fecerunt. Articulus tamen genitiui caſus, qui eſt inter has ſyllabas medius, huius mutationis non eſt capax. Nam & Alemanus & Cimber Des in ſecundo caſu effert. Vindelicus igitur dictus eſt Venetus ille qui ad vtramq; Leci ripam primùm habitauit, ac deinde ſedes latiùs promouit. Paulo ſuperiùs oſtendi Cimbros ad lacũ Venetum habitaſſe, atq; inde Vennonum nomen accepiſſe: quod quãuis longiùs inde domicilia paulatim promouiſſent, cuſtodiuerũt ad primarũ ſedium memoriã poſteris relinquendã. Rectè igitur Seruius docuit, Vindelicos originẽ ab Amazonibus habere: q non aliud eſt, quàm ſi dixiſſet, Vindelicos à Cimbris oriundos eſſe. Auentinus ſic Seruium teſtem producit, quaſi ſcripſiſſet Vindelicos Amazonũ Cimbrorumque ſobolem fuiſſe: quod quidem verbotenus nõ dixit, ſed ex eo deducitur neceſſaria collectione. Bene quidẽ & optimè Auentinus Amazonas & Cimbros coniunxit; ſed in eo falſus eſt, quòd vxores duntaxat hoc nomine intellexerit, & vtriuſque vocis originem perperam explicarit. Neque meliùs in Vindelicorum nomine verſatus eſt: quod tamen condonandum viro Cimbrici ſermonis imperito, ceteroquin omnium Germaniæ ſcriptorum diligentiſsimo, & in plurimis proximè veritatem aſſecuto, in quibus reliqui longiſsimè aberrarunt. Neque porrò ad Lecum tantùm, & vlteriora Veneti rerum potiebantur, ſed ad Rauracos etiam ditionis limites extenderunt, vbi ad Ruſam fluuium Vindoniſſam nominis ſui monumentum reliquerunt. Dicitur autem Vindeniſſa, quaſi Wendes neſt, id eſt Venetorum nidus, mutato E in I, perinde atque in Vindelicis diximus contigiſſe, articulo interim

terim litteram ſuam non mutante. Eius vrbis quondam nobilis loco hactenus vicus extat, quem Windiſch vocant. Volunt quidam hîc olim Epiſcopi ſedem fuiſſe, quę poſt Hunnicam deuaſtationem Conſtantiam ſit tranſlata. Media autem fuit Itinerarij auctori inter Rauracos & Vitodurum, quod Winter-thur eſt, quaſi dicas turrim ſiue arcem hibernorum. Verùm enimuerò videntur Cimbri non ſolùm hæc loca ad Septentrionem & Ortum occupaſſe, ſed per Illyricos in Italiam prorupiſſe multo antè quàm Antenor eò veniret. Seruius enim Virgilij illud, *Illyricos penetrare ſinus*, exponens; ſic habet: Antenor non Illyricum, non Liburniam, ſed Venetiam tenuit. Ideò autem Virgilius dicit Illyricos, quòd inde venit quidam Henetus Rex, qui Venetiam tenuit, à cuius nomine Henetiam dictam poſteri Venetiam nominarunt. Hæc ille: è quibus colligeretur Cimbros terreſtri itinere ad ſinum Adriaticum multo Antenoris appulſu priùs veniſſe, & regionem Venetiam nominaſſe. Probabile hinc fit, Venetos, qui ad Troiam militarunt, ad hos veniſſe cum Antenore, non vt hoſtes, ſed vt cognatos. Vt enim veri ſimilitudinem è diuerſis diuerſorum ſuper hac re commentationibus eliciam, ſic mihi ſtatuendum videtur: Cimbros cùm apud Triballos, Scordiſcos, Vindelicos, aliaſq; gentes, colonias relinquerent, Alpes etiam tranſgreſſos Venetiam condidiſſe, de loci natura nomine formato. Nec mirum id videri debet, ſi vera ſunt, quæ ab Amazonibus in Græcia ante bellum Troianum geſta legimus. Conſentiunt & illa huic aſſertioni, quæ de Vindelicis à nobis ſunt relata. Iam Seruius apertè confitetur Antenorem in Venetiam penetraſſe: quam ſic ab Heneto neſcio quo duce dictam aſſerit, adeò vt Venetia antea ea regio vocata ſit, quàm Heneti Paphlagones in eam venirent. Proprium verò vnius alicuius nomen fuiſſe Heneti vocabulum, quod veteres putarint id adſcribendum iis, quæ faciunt, vt ferè in maiorum tenebras incidentes, gentis auctori nomen de regione vel opido confingere conſuerint. Si Veneti in Triballis Venetos condiderunt; quis non videt, ſurſum ad Draui & Saui fontes, ac inde ad ſinũ Adriaticum potuiſſe penetrare, tametſi in Vindelicis nunquã Cimbri fuiſſent? Ante ergo Troianũ excidium & Antenoris aduentum Venetia ad Adriam, & incolas, & appellationem de natura loci accepit, in quam Antenor pòſt appulit, eadé forte, qua priores illi, via: quod vt credam, illorum facit auctoritas, quos Strabo dicit, putaſſe Venetos duce amiſſo, per Thraciam errabundos ad Adriam veniſſe, Antenore cum filiis vnà profecto. Veneti ergo qui ad Troiam militarunt, ſecundi fuerunt Venetiæ incolæ, è Venetia Paphlagoniæ in Venetiam Adriaticam

tranſgreſsi; non aliter atque Franci ſecundi Cimbricæ ſtirpis homines, Antwerpiam habitarunt,ita vt duplici nomine & Antwerpia & Venetia Cimbricam referat nobilitatem. Pylæmenis autem Henetorum ducis ingens robur, Homerus hirſuto corde ſignificauit: quod mirabilius ſanè, quàm id quod Achillem dixit pectore hirſuto fuiſſe: vtrumque tamen & allegoricôs & phyſicôs intelligi poteſt. Achilles enim cùm animoſus eſſet, atque calidis præcordiis, hiſpidus fuit circa pectus. Hirtum enim pectus caloris indicium eſt; qui ſi immoderatior fuerit, temerarios facit & inſanos, vti Galenus teſtatur. Sed quia variis curis cruciabatur, tum cùm Homerus illud epitheton ei conuenire putauit, poteſt etiam ad illas referri, quæ tanquam ſentes & inuiæ ſiluæ hirtos faciunt & impeditos mentis diſcurſus. Hæc autem cogitationum obſtacula, & hiſpidæ tricæ, non aliunde quàm è corde, in quo iræ timoriſque domicilium eſt, proficiſcuntur. Pylæmenes igitur non ſolùm inter animoſos, ſed inter eos qui impotentis iræ ſunt, poteſt numerari, eò quòd non thoracem, ſed ipſum etiam cor hirſutum habuiſſe dicatur. Quia autẽ nihil magis victoriæ frequenter obſtat quàm furioſus hic animi impetus; non mirum eſt, Pylæmenem ad Troiam trucidatum fuiſſe. Lyſis Pythagoricus apud Iamblichum, vt Euſtathius refert, eiuſmodi cor mentis ſinceras intelligendi vires impedire aſſerit, nec malè quidem, mea ſententia, niſi diſciplinis manſueſcat, atque frangatur. Euſtathius contrà interpretatur, eius cor hirſutum, qui denſas habet cogitationes variis conſiliis contextas; quod an ita ſit, ipſe viderit: nobis potiùs ad imperterritum animum refertur, qui cùm longo vſu fuerit aſſuefactus, vt prudentiæ præceptis obtemperet, atque iis ſubſeruiat, hominem reddit inuictum. Dignum eſt annotatu quod Plinius prodidit, cuius hæc ſunt verba: Hirto corde gigni quoſdam homines produnt, nec alios fortiores eſſe induſtria: ſicut Ariſtomenem Meſſenium, qui trecentos occidit Lacedæmonios, ipſe conuulneratus & captus, ſemel per cauernam latomiarum euaſit, anguſtos vulpium aditus ſecutus; iterum captus, ſopitis cuſtodibus ſomno, ad ignem aduolutus, lora cum corpore exuſſit: tertiò capto Lacedæmonij corpus diſſecuere cauſa videndi, hirſutumq; cor repertum. De eodem multa Pauſanias: ſed an bene Plinius induſtriæ ſignum id fuiſſe credat, non auſim affirmare. Caloris certè maximi, maximæque audaciæ fuit indicium; qua factum eſt, vt talis tantuſque euaſerit. Audaces enim, vt Poëta cecinit, Fortuna iuuat, cùm induſtriis frequenter opem ſuam neget. In militia certè audacia ad periclitanda omnia incitat, & robur ad vincendum ſuppeditat.

Ex

Ex hoc ſæpius repetito, vſus naſcitur & induſtria quædam, experimentis crebris confirmata. Audacia igitur in re militari, non minimum pondus habet ad Imperatorium munus explédum, ſi Fortuna modò ſæpius fauerit. Timidi enim & temperati non tam frequenter ſe periculis obiiciunt; & ſi obiiciant, ſæpè ſuperantur: quocirca ad hanc laudem non ferè adſpirant, ad quam crebris experimentis ſunt iacienda rudimenta. Hanc meam interpretationem, tametſi Euſtathio non ſim fortaſſe probaturus, Nonnus tamen laudabit, qui libro Dionyſiacôn viceſimo ſexto hos ſcripſit verſus:

Φρικτὰ δασυστέρνων ἐκορύσσετο φῦλα Σαβείρων,
Τοῖσιν ἐνὶ κραδίῃ λάσιαι τρίχες, ὧν χάριν αἰεὶ
Ψυχῆς θάρσος ἔχουσι, καὶ οὐ πτώσσουσιν ἐνυώ.

Id eſt, & ad verbum & ad verſum:

Dira Sabirorum gens hirti pectoris arma
Sumit, iis in corde pili, ſilua hiſpida, quare
Audax eſt animus nunquam veriturus Enyo.

Videtur ſanè hîc cauſam expreſſiſſe, non hirſuti modò pectoris, quod ingentem præcordiorum calorem & conſequitur, & indicat; ſed illius etiam, quare Homerus Pylæmenis cor λάσιον dicat. Conuenienter igitur, tum naturali philoſophiæ, tum Nonno, λάσιον ſic expono, vt nihil à propria ſignificatione detorqueatur. Pylęmenes ergo Dux Venetus ſimilis fuit Ariſtomeni Meſſenio, crines in corde habens; & frequenter victor cùm fuiſſet, tandem tamen, non aliter atque Ariſtomenes, audaciæ pœnas dedit. Idem de thorace Achillis hirto iudicandum, fortem eum imperterritumque fuiſſe, atque idcirco crebris victoriis potitum, ad extremum tamen occubuiſſe; quandoquidem qui amant pericula, in illis demum pereunt: quod de natandi, ſcandendi, pugnandique audacia prouerbio apud nos iactatur, peritiſſimos videlicet & optimos quoſque in hoc genere exercitationum artibus ferè ſuis tandem perire. Troia igitur capta, & Pylæmene mortuo, Veneti ſine duce relicti, dum conſultant quid optimum factu videretur, occaſio ſeſe non contemnenda obtulit. Antenor enim Græcorum beneficio ſaluus euaſit, rebus omnibus integris, & fortaſſis etiam acceſſione aliqua cumulatis, tum de propinquorũ cognatorumque, qui vel fugerát vel ceciderant bonis relictis, tum etiam de Græcorum donis, præſertim Menelai, quem hoſpitio acceperat, cùm Helenam repetitum veniſſet; tum poſtremò, ſi ſic ſuſpicari fas eſt, de precio proditæ vrbis. Homerus Antenorem in-

duxit, Helenæ de hoſpitio loquentem, Priamo præſente, ad hunc modum:

> Τὴν δ' αὖτ' Ἀντήνωρ πεπνυμένος ἄντιον ηὔδα·
> Ὦ γύναι ἦ μάλα τοῦτο ἔπος νημερτὲς ἔειπες,
> Ἤδη γὰρ καὶ δεῦρό ποτ' ἤλυθε δῖος Ὀδυσσεύς,
> Σεῦ ἕνεκ' ἀγγελίης, σὺν ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ,
> Τοὺς δ' ἐγὼ ἐξείνισσα, καὶ ἐν μεγάροισι φίλησα,
> Ἀμφοτέρων δὲ φυὴν ἐδάην καὶ μήδεα πυκνά.

Id eſt, vt nos ex tempore ad verbum effundebamus:

> *Huic contrà prudens Antenor talia fatur:*
> *O mulier certè veriſſima verba locuta es,*
> *Huc etenim quondam venit quoque diuus Vlyſſes,*
> *Legatus ratione tui truce cum Menelao,*
> *Hoſpitio quos exceptos tractaui ego amicè,*
> *Hinc naturam vtriuſque ſcio mentiſque vigorem.*

Menelaus ergo & Vlyſſes, hoſpitij iure obſtricti Antenori, non dubium eſt, quin grati quoque fuerint; cùm hoc nomine, tum quia vti vir prudens, qualem Homerus depingit, auctor ſemper fuiſſet, ne vxor alterius contra mariti voluntatem, & citra repudij libellum è ſacroſancto & inuiolabili hoſpitio rapta, atque optimo iure repetita, retineretur. Nec crediderim equidem citra remunerationem hoc beneficium Græcis præſtitiſſe, vt vrbe tot annis fruſtra oppugnata, ſine ſuorum ſanguine potirentur. Quamobrē Heneti longæ militiæ ſumptibus exhauſti, facilè adduci in eam ſententiam potuerunt, vt hunc ſibi caperent Imperatorē, cuius pecuniis veluti ſoldurij quidam ditarentur. Qua verò ratione Titus Liuius domo pulſos dicat, cùm ſponte ſua cum Rege ad Troianis auxiliandum veniſſent, fateor me ignorare; niſi quis ita ſuſpicetur, Rege mortuo, domo excluſos ab aliis fuiſſe, qui fortaſſe quempiam in regnum ſurrogarint, cui qui ad Troiam militauerant, ſuffragia ſua daturi non viderentur. Et ſunt alioquin ingenia eorum, qui militari aliquot annorum licentia ab vrbana quiete & diſciplina degenerarunt, plerunque turbulenta & Reipub. tranquillitati in primis noxia, eò quòd ceteros præ ſe contemnant; & æquabile ius deſpiciant, totam ex illis priuilegiis iuſtitiam metientes, quæ Iuuenalis Satyra vltima perſtrinxit. Verùm potuit & illa cauſa eſſe, ob quam domum non redirent, quòd turpe videretur diu emanſiſſe, ac deinde, Rege amiſſo, & vrbe,

cui

cui ſuppetias ferebant, capta, ipſos nudos & omnium rerum egenos in patriam venire, iuxta illud Vlyſsis, Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν κενεόν τε νέεσθαι. Sed quicquid ſit, illud ſaltem apertum eſt, ducem ſibi Antenorem delegiſſe, nec illud quidem citra ſummam prudentiam & conſilia rebus omnibus bene recteque perpenſis confirmata. Nam ſi quem ſuorum ad hoc faſtigium euehere ſtuduiſſent, verendum erat, ne diuerſitas ſententiarum ſeditionem pareret, atque hac diuiſione infirmiores ad reſiſtendum, ſi neceſſitas ita poſtularet, redderentur. Externus igitur vt eligeretur, cùm omnibus viſum eſſet, exterorum nemo tot rationibus idoneus, quot Antenor, occurrit. Huic enim ad ſedes nouas quærendas, quia patrias perdidiſſet, exercitu opus erat, & ad eum alendum abundè pecuniarum, tum ſua ipſius propria, tum Græcorum dona ſuppeditabant, quorum etiam permiſſu Henetos tutò erat abducturus, id minimè fortaſſis ab hoſtibus conſecuturos, niſi Antenori ſe ſacramento obligaſſent. Eligitur ergo hic Imperator, cùm ob has quas dico cauſas, tum ob ſingularem iuſtitiæ & æquitatis opinionem. Nec contra quicquam poterat Antenoris rebus magis conducere, quàm hunc exercitum habere; non ea ſolùm ratione, quòd Regi ſuo, vt ferè fit, ſimiles eſſent; ſed quoniam cognatos etiam haberent in Europa quamplurimos, quorum auxiliis in itinere faciendo, & in ſedibus ſibi figendis vti poſſent. Traiecerunt enim primùm in Thraciam, vbi Treras ſibi antiquo ſanguine & linguæ communione iunctos habebant. Hinc par eſt credere, paulatim huc illuc errantes, à diuerſis agros ſibi petiuiſſe, donec tandem audirent Venetos ad Adriam lubenter locum daturos, quo ſubſidio hoc cognatorum contra Euganeos & vicinas gentes, quarum loca occupauerant, tutiores eſſent. Nec Antenor item ceterique Troiani, alio ſermone, quàm Cimbrico, vtebantur, cùm Phryges omnes à Togorma Cimmeri filio deſcendiſſent: qui quoniam eiuſdem ferè eſſent cum Thracibus loquelæ, putauerunt plerique è Thracia Phryges antiquitus in Aſiam traieciſſe, ac illic prius Briges, vt Strabo ſcripſit, fuiſſe nuncupatos. Quamobrem non difficilis fuit hæc Venetorum Troianorumque conſociatio: quandoquidem locutione ferè radicali conueniebant; cuius integra diſſonantia mirum eſt quàm hominum inter ſe animos ſoleat diſgregare. Quod verò indicaui, Troiam ab Antenore Græcis proditam fuiſſe, ac inde probabile reddi, non minimas eum ſibi diuitias comparaſſe, non eſt ſic interpretandum, quaſi id ad ignominiam referrem. Qui à ſuis iniuſtam cauſam tuentibus, & in ea obſtinatis & peruicacibus animis perſiſtentibus tandem deſciſcit, dum nihil ſpei reliquum in

in eis videt, ad ſaniora conſilia recipienda; is iuſtitiæ potiùs laude, quàm proditionis dedecore celebrandus eſt. Sed quia non admodum lubenter hoc Veneti ſunt audituri, meliùs fortaſſe tacitus rem õmnẽ prætcriuiſſem; quod quidẽ omnino feciſſem, niſi veritas, quam profeſſus ſum loqui, compuliſſet. Vnde verò in hanc opinionem venerim, vt Antenorem proditionis accuſem, diligenter eſt explicandum. Seruius, cùm idem aſſeruiſſet, Liuium teſtem aduocauit, apud quem, ſi Hiſtoriæ ſcriptorẽ nominet, nihil me tale memini legiſſe; ſed Achiuos ob id Æneæ & Antenoris bonis abſtinuiſſe, quia reddendæ Helenæ, & pacis auctores ſemper fuiſſent. Siſenna ſolùm Antenorẽ huiùs criminis reum fecit, cuius ſententiæ Sophoclem habet probatorẽ, qui in Ilij captiuitate dixit, Pardalis exuuiũ ante fores Antenoris ſuſpenſum fuiſſe; quo indicio Græci monebant, domũ ipſius nõ eſſe diripiendam. Aliis placuit, Æneam vnà cum Antenore patriam prodidiſſe, coniectura inde ſumpta, quòd Priami odio quodam teneretur, quoniam ab eo non eſſet, perinde ac merebatur, honoratus. Homerus enim Iliados libro decimo tertio, Deiphobum inducit, auxilium contra Idomeneum quærentem, qui Æneam in poſtremis poſt principia ſtantem inuenit; nòn timore aliquo, ſed quia Priamo indignaretur.

Ωδὲ δ' οἱ φρονέοντι, δοάσσατο κέρδιον εἶναι
Βῆναι ἐπ' αἰνείαν, τὸν δ' ὕςατον εὗρεν ὁμίλου
Εςαότ', αἰεὶ γὰρ Πριάμῳ ἐπεμήνιε δίῳ,
Οὕνεκ' ἄρ ἐσθλὸν ἐόντα μετ' ἀνδράσιν οὔτι τίεσκεν.
Sic animo voluens, ſatius ſibi credidit eſſe,
Progredi ad Æneam, poſtrema parte repertum,
Quòd Priamo iratus ſemper foret, haud ſine cauſa,
Nam quamuis eſſet fortis, ſine honore manebat.

Fieri potuit, vt Priamus è vaticinio aliquo, aut genethliaco ſchemate didicerit, Æneam ad ſummos honores, & maximũ imperiũ euchẽdum, ac idcirco ſuſpectũ haberet, perinde atq; Valens eos odio proſequebatur, quos metuebat, ne ſucceſſores haberet. Admirandũ enim illud eſt oraculum, quod Homerus de Æneæ poſteris multo antè cecinit, quàm vlla adhuc eſſet Romani nominis claritudo, immò priùs longè, quàm Roma à Romulo conderetur. Nam Neptunũ ad hunc modum loquentem induxit, de Ænea contra Achillem ſeruando:

Αλλ' ἄγεθ' ἡμεῖς πέρ μιν ὑπὲκ θανάτου ἀγάγωμεν,
Μήπως καὶ Κρονίδης κεχολώσεται, αἴκεν Αχιλλεὺς
Τόνδε κατακτείνῃ, μόριμον δέ οἵ ἐς' ἀλέασθαι

Ὄφρα

Ὄφρα μὴ ἄσπερμος γενεὴ καὶ ἄφαντος ὄληται
Δαρδάνου, ὃν Κρονίδης περὶ πάντων φίλατο παίδων,
Οἳ ἔθεν ἐξεγένοντο γυναικῶν τε θνητάων·
Ἤδη γὰρ Πριάμου γενεὴν ἤχθηρε Κρονίων,
Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Quos verſus ſic vertebam:

Verùm agite, hunc ſubitò præſenti è morte trahamus,
Ne Cronides ira flammet, ſi fortis Achilles
Hunc mactet, fati quem lex euadere iuſſit,
Ne genus intereat deleto ſemine totum
Dardani, ab excelſo præ cunctis prolibus olim
Dilecti, quas è mortali matre creauit.
Nunc etenim Priami ſtirpem Saturnius odit,
Troiugenûm poſthac Æneas ſceptra tenebit,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

Non dubito quin Spiritus diuinus hæc Homero dictarit, prædicens immenſam Romanorum potentiam, quam Æneadæ longa plurimorum ſæculorum ſerie eſſent habituri. Quamobrem, ſi vates hæc tanto ante vrbis, Imperijque Romani claritatem cecinit; quid ni liceat cogitare, fuiſſe & ipſi Priamo aliquam de Æneæ ſucceſsione è vaticinio quopiam ortam ſuſpicionem, ac idcirco virtutē eius & res præclarè geſtas, iniquo animo tuliſſe? Hinc item non abſurdè quis coniectet, Æneam parū rebus Priami fauiſſe, tum quòd ab ipſo, nō vt par erat, honoraretur, tum quòd viro cordato placere non poſſet, ob vnius adulteriū tot millia hominū trucidari: & hac de cauſa cū Antenore cōſilia de Troia Græcis certis cōditionibus & pactis prodenda contuliſſe; quò ad id, quod geneſis & fata pollicebantur, tandem perueniret. Daretis Phrygij & Dictyos Cretenſis libris quantum ſit tribuendum, aliis iudicandum relinquo: mihi certè non videntur ea ætate conſcripti, quam interpretes prodiderunt. Neque mihi perſuadere poſſum, Cornelij Nepotis eam eſſe epiſtolā, quæ Dareti præfigitur, propterea quòd parum illius ętatis candorem redolere videatur; vt interim taceam à Darete Argonautarum ſcriptorē citari, quaſi omnes illi erraſſent, qui Homero nullum auctorem nouerunt antiquiorē. Miror Ioſepo, & Clementi, & Euſebio diligētiſsimis antiquitatis inquiſitoribus, hos tam vetuſtos ſcriptores ignotos fuiſſe; quandoquidem Neronis ætate alter in Creta è ſepulcro eſt effoſſus, alter ante etiam tempore Iulij Cæſaris Romana lingua à Septimio, neſcio

quo, ornatus. Nec video, quo hoſtium amore Dares Phrygius adductus ſit, vt Græco ſermone Troianum excidium deſcriberet, cùm nihil iis eſſe poſſet gratius & acceptius, quàm laudes ipſorum & triumphos ab hoſte cantari. Deerat ſcilicet Græcus quiſpiam, qui meliùs res Græcorum geſtas, quàm Barbarus in Phrygia natus, litteris mandaret. Aliis ſeſe venditent, mihi profectò nunquam ſe probabunt, tametſi aſſertionem meam, de Antenoris & Æneæ proditione, nemo clariùs, quàm ipſi exponant. Quiſquis tamen fictitiorum & nominũ & librorum fuit fabricator, id ſaltem ex eo conſtat, plurimos olim ad illud inclinaſſe, vt Æneam & Antenorem Troiæ proditores fuiſſe arbitrarentur; adeò, vt id, quod de his prodiderunt, de recepta vulgò ſententia tradidiſſe videantur, quæ mihi ſatis habet momenti ad id, quod volo, probandum; quia communi prouerbio, Vox populi vox Dei, dici conſueuerit. Horatius Æneam excuſare voluit, ſed eo ipſo magis accuſauit; eò quòd purgatio, vel noxam, vel maximam eius arguat opinionem: quod Seruius quoque annotauit.

Cui per ardentem ſine fraude Troiam,
Caſtus Æneas patriæ ſuperſtes
Liberum muniuit iter, daturus
Plura relictis.

Sine fraude arſiſſe dicit Troiam, quaſi nulla Æneæ & Antenoris fraude expugnata fuiſſet; quem locum Lambinus aliter interpretatur, vt ſine fraude, ſine damno reddat; quàm bene ipſe cum Seruio diſceptet. Virgilius callidè omnem culpam in Antenorem deriuat, ſi quis verſus hos, quos adſcribam, diligenter expendat; quibus Venus Antenorem Æneæ ſic comparat, vt ingens diſcrimen eorum indicetur:

Antenor potuit mediis elapſus Achiuis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui;
Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arua ſonanti.
Hic tamen ille vrbem Pataui ſedeſque locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa: nunc placida compoſtus pace quieſcit.

Indignabatur Venus, quòd illi tantum fauoris cælitus contigiſſet, qui patriam ſuam prodidiſſet: quod equidẽ ex eo intelligendum puto, dum dixit, *Hic tamen ille*, Ille, videlicet proditor, tantum conſecutus eſt felicitatis? Quo loco, dum Seruius & Donatus voculam Hic aduerbium faciunt, ſententiæ vim prorſus eneruant. Elegans enim

horum pronominum eſt coniunctio ad vehementiã locutioni addendam, nõ Poëtis modò, ſed Oratoribus etiam eleganter vſurpanda, ſi Ciceronis quidem cõſtructioné recipiamus. Verùm, quod de Pardalis pelle, quam Pardaleam Strabo è Sophocle vocauit, pro Antenoris foribus ſuſpenſa dixi, elegantem omnino & apertam habet ſignificationem. Græci enim duo hoc ſigno denotarunt; alterum pro arbitrio, quo domus Antenoris non ſpolianda notaretur; alterum de natura animalis, & maculis exuuij plurimis nigris notis diſtincti, petitum. Aliud ſignum ędibus Græci homines ponere potuiſſent, & illud quidem promptius & facilius acquiſitu, ſed non alio ſigno meliùs & conuenientiùs proditoris animum denotaſſent, quàm ſi Pardaleam variis maculis inſignem ſuſpendiſſent. Sicut enim Leonte magnanimum, fortem, conſtantem; ita Pardalea ad inſidias, & fraudulenta & captioſa conſilia procliuem ſignificat, ſi Adamãtio & rationi credendum, qualé proditorem eſſe oportet. Egregium verò ſymbolũ, & dignum patella operculũ, quo & promiſſis Græci ſatisfecerunt, & inſuper amaro ſarcaſmo proditori atras animi maculas exprobrarunt. Quamuis enim prudẽtiſsimè, iuſtiſsimeq; Antenor pacem cõponendam eſſe, reddendamque Helenam ſuaderet, non tamen ea recta via erat, qua ſeſe à cõmuni Troianorũ iniquitate & publico ſcelere purgaret, ſi patriam hoſtibus tradidiſſet. Honeſtius enim fuiſſet omnibus ſuis relictis ad Græcorũ caſtra tranſire, aut ſi id turpe iudicaſſet, quouis potiùs gentium transfugere, quàm iniquam cauſam tueri: ſed nulla officij ratio admittit patrię proditionem, pręſertim tam crudelem, vt ea & ciuium internecinam cladem, & vrbis totius incendium adducat. Scio equidé auaro homini, qui priuatã domeſticamq; vtilitaté publicæ ſaluti præfert, ſatius videri quauis ratione, quantumuis turpi, pecuniam ſupellectilemq; conſeruaſſe, quàm ſaluo honore & illibata innocentia perdidiſſe. Eſſet illa quidé magna apud ætatis noſtræ centuriones & duces excuſatio, qui vno ſolius lucri in omnibus ferè deſiderió tenentur; ſed apud probos iudices, qui vtile ab honeſto diſiungi poſſe non confiterentur, prorſus foret repudiãda. Gręci itaq; quamuis proditionem amarent, talem tamen teſſeram ad Antenoris domũ ſeruandã ſuis dederunt, vt ex ea quiuis poſſet intelligere, quid de Antenoris facto iudicarẽt. Quæ enim bellua in alia animalia Pardali crudelior; quæ fera catulorum ſuorum & priuatæ commoditatis amantior; quæ beſtia pilum habet maculoſiorem, animumque magis fraudulentum? Quocirca non malè huius exuuium pro Antenoris foribus ſuſpenderunt, non ſolùm domus non violandę ſymbolum, ſed indicium etiam omnibus futurum, quid Achiuorum duces

de proditore ſentirent. Modeſtiùs tamen & Dio fidio gratiùs Græci Antenorem tractarunt, dum omnibus perſolutis, quæ promiſerant, amara tantùm irriſione animum eius notauerunt, quam Aurelianus Heraclammoné, quem Thyana eius proditione potitus, occidit: de qua re Vopiſcus hanc adiecit epiſtolam. Aurelianus Auguſtus Mallio Chiloni: Occidi paſſus ſum, cuius quaſi beneficio Thyanam recepi. Ego verò proditoré amare non potui: & libenter tuli quòd eum milites occiderunt. Neque enim mihi fidem ſeruare potuiſſet, qui patriæ non pepercit. Solũ denique ex omnibus, qui oppugnabantur, campus accepit. Diuitem hominem negare non poſſum, ſed cuius bona eius liberis reddidi, ne quis me cauſa pecuniæ locupletem hominem occidi paſſum eſſe criminaretur. Hæc ille. Ciuiliùs igitur Græci, quàm Auguſtus, cùm ſalſius ſit & vrbanius ridere quàm mactare. Sed ſatis iam de Antenore, & cauſis diuitiarum, quibus Henetos ſibi conciliauit, quibus potiùs viſum eſt cum locuplete homine militare, quàm vacuos ſe domum redire. Qua verò via ad Adriam venerint, & regionem patriæ ſuæ homonymam, quamuis nõ omnino eſt perſpicuum, mihi tamen placet, ſi per Thraciam & Triballos eò dicantur profecti; eò quòd Strabo ita non vno loco ſenſiſſe videatur, qui eos è Thracia in eam regionem dicit veniſſe, quæ ad Adriam Henetica vocabatur; & Stephanus aſſerat Henetos quoſdam apud Triballos habitaſſe: ita vt ex horũ collatione exiſtimem per Triballos ad Sauum & Drauum ſurſum aſcendiſſe, ac inde aduerſo fluminum ductu in Liburniam veniſſe, id eſt, vt Seruius interpretatur, Rhetiam Vindelicam; ex hac mox Timauo ſuperato Venetiam antiquiſſimam Cimbrorum regionem intraſſe, cognatis hominibus lubenter hoſpitem nouum ſuſcipientibus, quo vires ſuas augerent, & Imperij fines proferrent. Nihil ergo miri eos ſinus Illyricos, id eſt, ſinuoſas montium Illyricorum vias, ac regna Liburnorum penetraſſe, citra iniuriam cuiuſquam proficiſcentes, cùm pecuniæ ſatis eſſet ad neceſſaria comparanda. Porrò nunc ad priſca monumenta accedendum, quæ omnium antiquiſſima in antiquiſſimarum vrbium nominibus extare, nemo mihi negabit, in quibus omnibus Cimbricæ quidem ſiue Henetæ linguæ veſtigia agnoſco; verùm Antenoris nullam memoriam potui comperire, adeò vt ego omnem Venetiæ nobilitatem Cimmeriis, non Antenori, adſcribam, qui vt dux fuerit Henetorum, pecunia tamen magis quàm armis, vel conſiliis, vel officio principali eos adiuuit. Nihil igitur refert Venetorum, quid Antenor contra laudem geſſerit, ſi non ipſi, ſed Cimbris & Amazonibus originem ſuam debeant acceptam ferre, genti omnium in Aſia clariſſimæ; quæ quòd ad oſtia magnorum fluminum

minum in Euxinum ſe exonerantium, & ſinus, & ſtagna habitaret, Venetorum nomen accepit. Liuius, qui plurimum Antenori tribuit, Troiam pagum vnum ab ipſo deriuat, exiguum ſanè ad totam Venetiam & antiquiſsimam gentis nobilitatem momentum. Fixerit igitur hic arma, Troia nomen pago dederit, ac in eo cum ſuis Troianis habitarit; quid tamen hoc ad Venetorum vel nomenclaturam vel priſcam claritatem, in quarum neutra Troiæ mentionem audimus? Nihil eſt quo Troianos in auxilium Veneti vocent, ad genus ſuum illuſtrandum, cùm illud à Cimmeriis duxerint, multo antea quàm Troia conderetur, in Italia commoratis; vt in Romanorum antiquitate, hactenus à nemine explicata, latiùs, ſi Deus adſpiret, exponam. Quoniam verò dixi Venetos à ſtagnis nomen apud Cimmerios habere, eam primũ vrbem in medium ad antiquitatis teſtimonium vocabo, quæ olim tota in paludibus & ſtagnis veluti penſilis ædificata fuit. Eam vt olim, ita nunc quoque Rauennam vocamus; quod nomen Strabo per Beta ob defectum V conſonantis ſcribit, quamuis Hermippus Berytius per diphthongum V vocali ferè ſono reſpondentem ſcripſerit, vt & alia multa Latina nomina apud Græcos diphthongũ hanc pro V cõſonante accipere paſsim videntur. Antiquitas huius vrbis tanta eſt, vt alij ad Armenos, qui huc nauibus appulerint, & nomen, & primordia referant, velintque primũ à nauibus Nauennam, deinde corruptè Rauennam nominatam; alij mille ſeptingentis & pluribus annis ante Romam ſtructam fuiſſe dicant. Strabo à Theſſalis huc appulſis ædificatam ſcribit: quod inde profectũ credo, quòd Deucalion Theſſalus fuerit, quaſi qui ſic ſenſerunt, dixiſſent tam vetuſtam eſſe, vt à Deucalionis vel filiis, vel nepotibus fuerit cõſtructa. His aiunt Vmbros quoſdam acceſsiſſe, quos equidem veros ipſius conditores opinor, ſi hoc quidem mihi detur, Vmbros pro Combris lapſu temporum corrupta voce dictos apud Latinos fuiſſe. Hac enim via Combri, Commeri, & Cimmerij iidem eſſent, & antiquiſsimi Italiæ incolæ dicendi; de quibus alibi plura. Nos antiquiſsimam confitemur, & argumento nominis certiſsimo à Cimmeriis conditam, ſed quanto ante Troiam tempore non liquère. Curiam vernaculus nobis ſermo Rathuis vocat, id eſt, conſilij domum; eò quòd Rat conſilium ſiue ſenatum ſignificet. Rauenna igitur ſenatus erit ſtagnorum & paludum, quæ Venney vocantur, extra compoſitionem integrè dicenda Rat der Venney: è quo ſi articulum & Tau demas, iuxta regulam nobis in componendis vocibus obſeruatam, Rauenney exiſtet, quod vocabulum Latinæ formæ accommodatum Rauenna euadit. Nulla vox meliùs & naturam loci, & vrbis princi-

patum poſſet indicare, quoniam, vt Strabo ſcribit, tota lignis ſuper ſtagnis & paludibus fuit compacta, tota nauibus aut pontibus permeanda. Huc Sillius Italicus alluſit, ſic canens.

Quique graui remo limoſis ſegniter vndis
Lenta paludoſæ proſcindunt ſtagna Rauennæ.

Martialis item.

Quum comparata rictibus tuis ora
Niliacus habeat Crocodilus anguſta,
Meliusque ranæ garriunt Rauennates.

Idem alibi Rauennam hac de cauſa æquoream vocauit, eò quòd æquoris aquis penſilis inſideret. Quamuis ergo paludes frequentibus olim ruinis oppletæ ſint, & deinde induſtria hominũ per varios elices & canales exhauſtæ ac deſiccatæ, ea tamen olim vrbis facies fuit; quam & Strabo eleganter depinxit, & alij auctores indicarunt: quod monere mihi neceſſe fuit, quo nominis artificium magis eluceret. Omnium itaque Venetorum principatum & curiam hæc olim ciuitas habebat, vt nomenclatura ſua teſtificatur, quæ partim cum Venetiæ etymo conſentit, partim illud addit, quo ſummum ſenatum regionis totius hic fuiſſe, Cimmeriæ linguæ peritus agnoſcit. Hæc demum eſt vera ratio originum inueſtigandarum, quæ nos recta ad primos conditores deduxit, longè Troiano excidio vetuſtiores; quorum poſteris, licet pòſt acceſſerint alterius nationis homines, iis tamen primaria gentis nobilitas minimè eſt adſcribenda. Venetos quidem Paphlagoniæ, quoniam & eiuſdem nominis erant, & eorundem parentum, nec non eiuſdem virtutis, in nobilitatis admitto communionẽ: at Antenorem, qui famam ſuam Pardalis notis commaculauit, prorſus excludo, nihil vel laudem eius priorem, vel poſterius crimen moratus, cùm nihil nobilitatis Venetæ referat, quid externus homo vel commiſerit ſceleratè, vel geſſerit præclarè. Plurima poſſem commemorare ad Rauennæ decus ſpectantia; ſed quia antiquiſsima tantùm & Beceſelana quærimus, ea aliis adornanda permitto. Poſt Rauennam in qua ſupremus Venetię magiſtratus & curia fuit, Patauium conſiderandum, quod mercatu & opibus inter ceteras vrbes maximè excelluit. Strabo enim ſua ętate quingentos equeſtris ordinis viros ibi cenſos fuiſſe ſcribit, & antiquitus duodecim myriadas armatorũ emiſiſſe. Induſtriam autem ciuitatis & ingentes opes ea declarabāt, quæ Romam inde venum portabantur; inter quæ omnis generis telæ, veſteſq; non parum precij referebant. Habuit hæc vrbs maximum portum ad Medoaci oſtium, eiuſ-

dem

dem cum flumine nomenclaturæ, à quo Patauium vſque per Medoacum, nunc Brentam vocatum, merces importabantur ſpacio paulo plus triginta milliarium Italicorũ; quem Veneti, ne ſtagna oppleret, ad dextram diuerterunt, foſſa à flumine deducta, & portis oecluſa, è qua per aggerem cimbæ in ſtagnum trahuntur. Qui Troianis nihil antiquius nouerunt, primum conditorem Antenorẽ putarunt; quos Virgilius, & Pomponius Mela ſequũtur. Nos perinde huius atq; Rauennæ antiquitatem & primordia ad Cimmerios referimus, qui vrbem hanc ita nuncuparunt, propterea quòd eam eo loco conſtituiſſent, qui & commoditatis lucrique plurimum è portu acciperet, & tamẽ eſſet collibus Euganeis proximus, ac ob id plurimũ inde haberet amœnitatis. Haue nobis portum notat; Bat, ſiue per tenuem litteram Pat, lucrum, commodum, & omne adiumentum notat; à Paien, quod eſt contentum reddere. Pataue igitur, aſpiratione compoſitionis ratione exempta, ipſum portus lucrum ſignificat, eò quòd hæc vrbs prima à portu extra paludes poſita, præcipuam portus illius maximi, in quo Venetiæ nunc ſpectantur, vtilitatem perceptura eſſet. Quàm, bone Mercuri, ſignificanter mercatum maximum, & opes ſummas è portu vicino acquirendas, hac voce diuinarunt: quas qui æſtimare velit, ea conſideret, quæ ex Strabone anteà recitaui. Addam porrò ad hanc interpretationem confirmandam Petrarchæ teſtimonium, qui Patauum triſyllabicon, non Patauium admittit: ita vt in Patauo Latinorum, & Pataue Cimbrorum vocabulo, idem ſyllabarum numero ſeruetur, ac Virgilius integrè dixerit, *Vrbem Patani*, tametſi contrà Grammatici arbitrentur. Quid nunc amplius dubitandum, quæ gens Patauium condiderit, ſi clariſsimè cernatur è Cimmeria lingua nomenclaturam eius ſumptam eſſe? Scio equidem antiquam Phrygum loquelam Cimbricam item fuiſſe; ſed an illa ad Antenoris vſque ætatem durarit, ſcire non poſſum: quamquam coniecto, vel maiorem in modum corruptam, vel fuiſſe penitus immutatam; quoniam Homerus alias voces diuinas, id eſt, primæ linguæ vernaculas, alias humanas nominarit; quaſi ſermo quidam poſterior fuiſſet inuectus. Rauennam omnes antiquiſsimam eſſe vrbem confitentur ab ipſis vſque Deucalioneis principio petito: cuius nomen cùm Cimbricam habeat originem, & eam Troiano excidio longè vetuſtiorem, quid ni ad eiuſdem generis conditores Patauium referatur, è cuius loquela nomenclaturam eſt adeptum? Batauia & portubus & portuum luculenta vtilitate non diſsimilis antiquo Venetiæ ſitui eſt; & ea
de

de cauſa eiuſdem originationis habet nomenclaturam, tametſi hîc media in Patauia tenuis littera pronuncietur. Duæ itaque vetuſtiſſimæ vrbes, Venetiæ fuerunt; altera mercatu opulentiſſima, altera ſummo magiſtratu ſiue curia ſuprema inſignis: quarum nomina ab iis poſita ſunt, à quibus ipſa Venetia ante Troianorum aduentum ſortita eſt appellationem: quam Seruius, à neſcio quo Heneto duce, antè nuncupatam putauit, quàm eò Antenor appuliſſet. Nec aliunde Timauus antiquam habet nomenclaturam, altera compoſitionis parte cum Pataui appellatione concordante. In Amazonicis docui, *Tam*, *Tem*, & *Tim* dici, pro eo quod decet Latini dicunt. Timauus igitur è Cimbrico *Timaue* nominatus, idem eſt quod decorus portus diceretur. Quid verò pulcritudinis aut decentiæ hic portus præ ceteris habeat, vt hoc nomen mereatur, vel vnus Strabo ſatis explicabit; cuius verba, vt Græca habent exemplaria, adſcribam. Ἐν αὐτῷ τε τῷ μυχῷ τοῦ Ἀδρίου καὶ ἱερὸν τοῦ Διομήδους ἐστὶν ἄξιον μνήμης τὸ Τίμαυον· λιμένα γὰρ ἔχει καὶ ἄλσος εὐπρεπὲς καὶ πηγὰς ζ. ποταμίου ὕδατος εὐθὺς εἰς τὴν θάλατταν ἐκπίπτοντος, πλατεῖ καὶ βαθεῖ ποταμῷ. *id eſt*, Et in ipſo ſinu Adriæ Diomedis templum eſt memoratu dignum ad ipſum Timauum. Portum enim habet & lucum perquam pulcrum & plenum decoris, & fontes ſeptem fluuiali aqua ſtatim lato & profundo amne in mare collabente. Hæc ille. In quibus Græcum codicem corrigẽdum exiſtimo, ita vt pro τὸ Τίμαυον, legatur, πρὸς τὸν Τίμαυον, niſi quis arbitretur ipſum etiá fanum Timauũ nominatũ fuiſſe, quod equidem non memini me legiſſe. Poſidonius fluuium Timauum è montibus in barathrum ſiue profundam ſpecum dicit præcipitare, ac inde ſub terra delatum ad centum & triginta ſpacia erumpere in mare. Polybius vno excepto, fontes eius omnes ſalſas aquas habere ſcripſit, & locum ipſum maris fontem, mariſque matrem ab accolis vocari. Pomponius Mela poſt Natizonem qui Aquileiam alluit, Timauum Tergeſtam verſus collocauit, nouem capitibus eum exſurgere ac vno oſtio in mare effluere dicens. Eiuſdem opinionis eſt Virgilius, qui ora nouem, nouem fontes nominauit:

——Et fontem ſuperare Timaui,
Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arua ſonanti.

Verùm videtur ad Poſidonij etiam opinionem reſpexiſſe, qui Timauum fluuium ex vno fonte deduxit, ac inde in ſpecum ſubterraneam præcipitauit, pòſt in mare delabi è ſubterraneo barathro aſſerens. Fons ergo hic primus fons intelligendus eſſet, ac ora nouem vocanda,

canda, per quæ veluti per canales quoſdam vi ruptos non ſine indignatione & murmure montis in vnum latum alueum, quem pelagus appellat, coit, ac inde mare prorumpit, & vi ſua proturbat, quaſi ipſo mari potentior. Mirum eſt quàm frigidè & ineptè Poëtam hic Seruius & Donatus interpretentur, quamque eius ſententiam non aſſequantur. Virgilius enim poſt Liburnos Carnos montes & ſaltus ſuperandos ſciens, vt ex Illyrico in Venetiam veniatur; eos mirabilis fontis & fluminis indicio depinxit. Nam primus & verus Timaui fons è montibus Carnis, quibus Iapodes quoque comprehẽdo, iuxta Poſidonij aſſertionem oritur, cui Sabellicus ſuffragatur: ita vt qui hunc fontem ſit ſuperaturus, cum neceſſe ſit Alpes hac parte tranſire. Recta enim à Triballis & Iſtro, ad Saui exordium adſcendenti, hi montes occurrunt: quos vbi ſuperauerit, inter Tergeſtũ & Aquileiam deſcendet, vbi Venetorum primus limes olim erat conſtitutus. Timauus igitur è regione Saui in Carnis Alpibus exoritur, vno illic quidem fonte; at deinde à terra abſorptus ad ſedecim milliaria latens, magna vi nouem ſibi ora per montem molitur, è quibus in vnum alueum corriuatus pelagi inſtar habet, quò mox mare intrat atque protrudit. Quod autẽ alij nouem, alij ſeptem ora, per quæ erumpat, enumerant, ad multitudinem ſcaturiginum, aut potiùs canalium ſpectat, quam vel ſeptenarius numerus vel nouenarius poteſt ſignificare, eò quòd ille ternarium & quaternarium contineat, hic tribus ternariis abſoluatur. Sunt enim in hoc ſinu multi canales, per quos aqua cum murmure ſub terra in mare decurrit, quorum omnium vnum fontem in montibus Carnis Poſidonius eſſe dixit. Hac ætate ad arcem Tiuein nomine, & vicum Sancti Ioannis ſcaturigines plurimæ ſpectantur, quæ in vnum coeuntes oſtium, in ſinum Tergeſtanum euoluuntur. Sunt circa & calidæ aquę, ad quas canalis plumbeus ſuperiore ætate inuentus inſcriptionem Aquæ Dei & vitę præferebat. Sunt hic cancelli quoque è montis cauernis per aquas in mare delati, qui lubenter in latentibus rupium ſcaturiginibus viuunt, è quibus à me aliquando ſunt protracti. Sunt & teſſulati operis particulæ ex imo fundo erutæ, vt Georgius Amazeus, diligens huius oræ perſcrutator, prodidit. Templum autem Diui Ioannis *de la tromba* nominatur, fortaſſe quòd aquæ ſubterraneæ, tubæ ſonum edant, tum maximè cùm copioſiùs fluunt. Accolarũ vulgus perſuaſum habet, ad extremum Dei iudicium hoc loco vnam è quatuor tubis ſignum reſurrectionis daturam; qua de cauſa multi hîc cupiunt ſepeliri, quòd faciliùs ita ſe ad ſonum experrecturos credant. Facit hæc loci religio, vt certò mihi perſuadeam, Diomedis hîc olim fanum fuiſſe, atque ea-

de re Timauum quoque non alibi quærendum. Quia tamen Aquileia non longè hinc diſtat; factum eſt, vt ei ob vrbis claritatem Martialis Timauum adſcripſerit:

Et tu Ledæo felix Aquileia Timauo,
Hic vbi ſeptenas Cyllarus hauſit aquas.

Blondus Brentam, contra veterum auctorum ſententiam, Timauum vocauit, quem nos Medoacum eſſe oſtendimus, perſuaſus Lucani verſibus:

Euganeo, ſi vera fides memorantibus, augur
Colle ſedens, Aponus terris vbi fumiſer exit,
Atque Antenorei diſpergitur vnda Timaui.

Quos ſi veros eſſe volumus, ſic exponere cogemur, vt valde longè petita, & propè non ferenda deſcriptione, pro collibus Euganeis totam Euganeorum regionem, quæ Timauo terminatur, comprehendant. Doctiùs Martialis Ledæum Timauum vocauit, eò quòd Diomedis templum Caſtori & Polluci quoque fuerit conſecratum, Ledæ ex ouo filiis; quorum inter equos Cyllarus maximè celebratur, quem vt optimum formę caballinæ exemplar Virgilius in Georgicis produxit:

Talis Amyclei domitus Pollucis habenis
Cyllarus.———

Sed hìc accuratiùs inquirendum, quis hic fuerit Diomedes, cui candidum equum Veneti immolabant; & cui Diomedeæ inſulæ erant nuncupatæ; & quid huic cum Caſtore & Polluce fuerit affinitatis aut communionis, ob quam fano eodem ad Timauum colerentur. Veneti ſibi, cùm alia de Diomede comminiſcuntur, tum apotheoſin eius, ſiue in deorum numerum cooptationem apud ſe factam fabulantur. Coluerunt eundem Metapontij, & Thurij ſtatuam ei veluti Deo dedicarunt. Argyrippa ſiue Hippion Argos Dauniæ opidum, eundem conditorem ſuum iactabat: tum Arpi quoque & Beneuentum, ſi Martiano Capellæ fides habenda, principium ſui ei acceptum ferebant, tanta fuit Diomedis per Italiam gloria, atque ea quidem illius, qui Palladium Ilio ſuſtulit, quod ſanè non caret admiratione. Fertur Minerua, Tydeo vulnerato, à Melanippo Thebano heroë immortalitatem largita. Verùm cùm Amphiaraum oraſſet, vt Melanippum in vltionem læthalis ſui vulneris occideret, & caput eius reciſum ad ſe portaret, idque Amphiaraus feciſſet, dicitur præ ira mordicus caput arripuiſſe, ac carnes eius deuoraſſe: quod Eurypides in Meleagro indicauit:

Eis

Εἰς ἀνδροβρώτους ἡδονὰς ἀφίξεται
Κάρηνα Τυδεὺς γένυσι Μελανίππου σπάσας.

Id eſt,

Tydeus ad humanæ voluptatem cadet
Carnis vorandæ, cùm caput Melanippicum
Diſcerpet atrox dentibus fœdiſſimis.

Hoc ergo eſu abominãdo inquinatus, diuinitate promiſſa ſe reddidit indignum; quocirca Palladem, vt munus in filium ſuum transferret, quod à Dea impetrauit, atque hinc Diomedes, de cuius morte nihil apud auctores proditum, Deus euaſit, & apotheoſeos ſuæ memoriam apud Venetos reliquit, maximis honoribus ornandam. Ibycus vetus Poëta, auctor eſt, Diomedem Hermione vxore ducta, in Deorum numerum eſſe relatum, ac apud eos cum Caſtore & Polluce perpetuò verſari. Pindarus in Nemeis à Pallade Deũ immortalem eſſe factũ cantauit, adeò, vt omnes Diomedi Tydei filio honores diuinos tribuiſſe videantur. Mihi de priſca equi immolandi conſuetudine aliud in mentem venit, illud nimirum in hoc nomine accidiſſe, quod in Caſtore & Polluce alibi annotaui. Græcorum enim Poëtarum adulatio, Deorum ſiue diuinarum poteſtatum nomina ad illos detorſit, quos inter maiores præ ceteris fabulis ſuis exornare vellent. Quis enim dubitet, ante Argonautarum fabuloſam nauigationem, & ante Ledæ ætatẽ, Caſtoris & Pollucis & nomina & myſteria fuiſſe inter Theologos celebrata, ſi ſecum expẽdat, quæ ipſis ab auctoribus tribuantur, à nobis in Croniis ſatis examinata? Fuit ergo Diomedis antè honos & celebre nomẽ, quàm Tydei filius naſceretur; tametſi idem nomẽ ſit adeptus, quo diuina priùs poteſtas vocabatur. Quoniam verò Ibycus eum cũ Caſtore & Polluce verſari ſcribit, neceſſe eſt aliquid inuenire, quod commune horum fuiſſe dicatur. Diximus, quis Caſtor, quis Pollux, quos Diomedes, id eſt, Iouis conſilij interpres, neceſſariò comitatur. Spiritus enim ſanctus Iouis conſilium humanis mentibus infundens, an non Caſtorem in vtero adhuc latentem docuit, generis humani ſaluatorem adeſſe? An non idem ſuper Pollucis capite ſe Caſtori commonſtrauit, conſilium ei Iouis exponens, dum illud auditum eſt: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui? Quid? an non perpetuò ab ipſo vtero vtrique hic ſpiritus adfuit, in omnibus Iouis conſilium, & voluntatem iis aperiens & infundens, et per eos illud ceteris mortalibus annuncians? Sacrũ igitur hoc nomen ab Orphicis Græci acceperunt; cuius vim cùm non intelligerent, Diomedi Tydei filio, & neſcio

cui Thracio Tyranno attribuerunt. Nec mirum plus honoris venerationiſque huic conſiliorum Iouis interpreti, quàm Caſtori & Polluci à priſcis Cimmeriis tributum fuiſſe, propterea quòd Spiritus ſanctus eo intelligeretur. Templum etenim non Caſtori & Polluci, ſed Diomedi à Venetis priſcis fuit nuncupatum, quamuis Caſtori & Polluci in eodem fano honores etiam exhiberentur; ad quos reſpiciens Martialis, Ledæum Timauum vocauit, quia ad eum Ledæ pueris ſacra fiebant. Hinc coniicere licet, priſcum hunc ritum fuiſſe, vt Diomedi Caſtorē & Pollucem pontifices adderent, atque inde illud eſſe quod Ibycus dixit, Diomedem ſemper cū Caſtore & Polluce verſari, vel Græcè, vt ipſe dixit, συνδιαιτᾶσθαι. Verùm illud in primis arduum & difficile ad explicandum videtur, quæ cauſa ſit, vt equus Diomedi immoletur, & quare Caſtori eius animalis domandi ratio & diſciplina tribuatur, ſi vera illa ſunt, quę in Croniis à me de hoc & eius fratre adferuntur; cùm Caſtor ille domini præcurſor nunquam equum adſcenderit, tantum abeſt, vt artem tradiderit domandi. Propoſueram hanc difficultatem non antè mouere, quàm ad Cimbricam Theologiam per ſingulos deos & ſacroſancta eorum nomina examinanda perueniſſem: verùm quia cerno nimis hæc noſtra commenta abſurda viſum iri, niſi vel obiter ſaltem & perfunctiora opella hic ſcrupulus auferatur, breuiter fontes myſteriorum indicabo; è quibus tot errorum & ſuperſtitionum vaniſſimarum flumina ad Græcos & Latinos puræ ſanctæque veritatis ignaros defluxerunt. Equos frenis domari cùm nemo ignoret, videndum cuius rei teſſeram in ſacris litteris ea ſoleant habere: quam ſi intelligamus, eueſtigio videbimus, qui ſint equi, quos Caſtor & Pollux frenis ſuis domare dicuntur. Iob de Deo loquens, Pharetram enim, inquit, ſuam aperuit, & afflixit me, & frenum poſuit in os meum. In Eccleſiaſtici capite viceſimo octauo legimus, Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos. Eſaias capite trioeſimo ſeptimo, freni aperuit vtilitatem, dum Deum ſic facit loquentem: Habitationem tuam, & egreſſum tuum, & introitum tuum cognoui, & inſaniam tuam contra me; cùm fureres aduerſum me, ſuperbia tua adſcendit in aures meas: ponam ergo circulū in naribus tuis, & frenum in labiis tuis. Eodem modo Deus Pharaonem apud Ezechielem alloquitur, Ponam frenum in maxillis tuis; cuius rei cauſam aſsignat, quia Rex ſuis viribus fideret, & creatorē ſuum ignoraret. Quid multis? tam frequens hæc eſt & tam accepta priſcis vatibus loquendi cōſuetudo, vt fruſtra eam ſim pluribus oſtenſurus. Deus enim nos freno ſuo circumagit, haud aliter atque ſeſſor equum; è quo perſpicuum fit, quis

quis ſit equus freno domandus. Dauid oden Deo canens ad intellectum ſibi impetrandum, hæc verba audire deſiderabat: Intellectum tibi dabo & inſtruam te in via hac qua gradieris, firmabo ſuper te oculos meos. Deinde ſubdit, Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te. Ex his itaque quis non videt, quid ſit frenum, qui ſint equi, & quis domitor equorum? Et quoniam Deus equos frenis moderatur, videndum cui inter homines hāc tradiderit poteſtatem. Cui? niſi illi qui de ſeipſo dicit, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. An verò illi ſoli data eſt? Data eſt ſanè, ſed huic etiam Deus dedit, qui præcurrens equorum viam præpararet, ac clamaret in deſerto, Præparate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Hic igitur eſt Caſtor, qui prima equis dedit rudimenta, & carceres, & impedimenta recti curſus ex hirtis & ſenticetoſis hominum animis remouit, & ipſum illum oſtendit, qui quod deeſſet perficeret, atque omnem equorum naturam ab omni prauitate purgaret, redderetq́ue faciles promptosq́ue ad obtemperandum. Caſtor itaque atque Pollux equorum ſunt domitores, ſed Pollux aliud ſibi habet peculiare, quod pugil etiam ſit fortiſſimus. Cùm enim Chriſto omnem poteſtatem in cælo & in terra Deus dederit, ſitq́ue Dominus veluti quidam pugnator, vt eſt in Exodi cap. decimo quinto, pugnandi etiam illi dedit poteſtatem. At contra quem? Nempe contra Draconem, quem agnus pedibus ſuis ſubiecit. Vterque ergo equorum moderator, ſed Pollux pugil etiam robuſtiſsimus Argonauticorum auctore ſub Orphei falſo titulo ſic id atteſtato:

Κάστορα δ' ἱππόδαμον, καὶ πὺξ ἀγαθὸν πολυδεύκεα.

Sed qua de cauſa tantopere placuit vetuſtis vatibus hominem equo comparare? Illa ſanè, quòd homo animal ſit ad hoc factum, vt Deum ſemper ſuauiter in animo ferret, ac eius voluntati ſemper & vbique obtemperaret. Ceterùm fraude Draconis ſic eſt ſuperbia intoxicatum, vt Deum ſeſſorem deiecerit, quaſi ſua ſe ſapientia gubernare poſſet. Quamobrem miſericors Deus volens efferum animal ad ſanitatem reducere, frenum iniecit, ac tandem venenum Draconis expurgare volens, Caſtorem & Pollucem æterna ſua bonitate & ſapientia in terras miſit, optimos equorum domitores, quibus Diomedem conſilij diuini perpetuum interpretem adiunxit, quo frenum & moderationem ad Iouæ voluntatem accommodarent. Equini item pulli cū lacte ſe exſaturarūt, matribus recalcitrāt: quod homines cùm primùm ab æterna Dei poteſtate ex nihilo in lucem veniſſent, multò

inſignius fecerunt, dum ſic præcepto eius recalcitrarunt, vt ei, à quo creati erant, ſimiles eſſe vellent. Pindarus in Olympiis Xenophontem Corinthium celebrans, Pegaſum equum alatum & indomitum è Gorgonis ſerpentini monſtri à Perſeo occiſi ſanguine natum dicit, fabula ad Draconem generis humani hoſtem alludente, quem Deus occidit morte æterna: de cuius ſanguine, ſiue peccato, ſic animi noſtri ſunt infecti, vt veluti equi indomiti ſemper ad recalcitrandum ſint præcipites. Bellerophontes igitur apud Pyrenen, ſcientiarum inquiſitionis fontem, ab experimentis nomen habentem, diu multumque laborauit, vt hunc equum alatum & indomitum ſubiugaret, ac eo commodo & manſueto vteretur, ſuo hoc labore cuiuſuis hominis ad virtutem enitentis imaginem gerens. Pallas itaque vani conatus miſerta, frenum ei dedit; quo vſus, equum ſuum rebellem & contumacem domuit, atque eo deinde difficillima quæque certamina felice ſucceſſu perfecit. Quæ verò hæc eſt Pallas, quæ frenandi animi tradidit diſciplinam, niſi ea, quæ è cerebro Iouis nata, omnem nobis tribuit ſapientiam, qua peruerſas & obſtinatas & Gigantæas animi cupiditates ſuperemus, ac rationi ſubeſſe doceamus? Hæc igitur Iouis filia ſine matre nata Spiritum ad nos ſanctum mittit, quem Diomedem priſci vocauerunt, quia Iouis conſilium & voluntatem mentibus noſtris exponeret, quem veritas ipſa germana Pallas caro facta, & in cælum reuerſa, ignearum ſpecie linguarum, in capita diſcipulorũ miſit. Hic Diomedes Orpheo inſpirauit, tum cùm Argonautæ horrenda in tempeſtate de ſalute deſperarent, vt vota Samothraciis diis faceret; quibus ritè peractis procellæ ceſſarunt, duabus ſtellis ſuper capita Caſtoris & Pollucis delapſis, vt Diodorus Siculus refert, tametſi Diomedis non faciat mentionem. Sed quò clarius paulo quod dico intelligatur, è Platonicis, aut potiùs ex ipſo Palladis peplo addẽdum, eadem nomina à primis fontibus ad intelligentias ſecundas, hinc ad tertias, inde ad quartas, atque ita deinceps ad vltimas vſque deſcendere, donec ad animum humanum perueniatur; in quem dum imaginem intelligentia impreſſit, homo vt imaginis, ita nominis quoque accipit communionem. Hac via à ſummo Hercule Iouis filio ad Noachum, & ſimilitudo & nomen deſcendit, vt alibi declaraui. ¿Eadem catena à primo Diomede ad ſecundum, & hinc ad tertium, & deinceps ad inferiores vſque ad vltimum, & imago & nomen tranſit, ſemper ſuperioris fine ſe connectente principio inferioris, vt eſt à Dionyſio rectiſsimè perſcriptum. Quamuis verò apud homines Theologiæ peritos hæc nominum cõmunicatio non ſolùm non offendat, aut errorem inducat,

cat, ſed ſit etiam neceſſaria, eò quòd rerum ſimilium cognatio eadem nomina per analogiam poſtulet, quia rerum copia vocabulorum numerum immani interuallo excedit; apud indoctos tamen & plebeios animos ingentem & abominandam induxit impietatem. Quibus enim hominibus diuinæ alicuius gratiæ lumen affulſit, eos, quia de ſimilitudine ad primam ideam nominabantur, pro primo fonte bonitatis coluerunt & adorarũt. Hinc factũ, vt homines diuinos honores ſortirentur, & Diomedes Tydei filius pro primo & vero Diomede, tãquam Deus coleretur; tum etiam Caſtor & Pollux Tyndari filij, ſi qui tamen fuerunt, pro vero Caſtore & vero Polluce haberentur, atque ita omnia Orphicæ poëſcos myſteria ad inanes nugas & ineptiſsimas fabulas, & ad impiam & deſpuendam traherẽtur ſuperſtitionem. Cùm itaque Diomedem audiuiſſent conſilia mortalibus dare, vt equos ſuos, id eſt, effrenes animos, Caſtori & Polluci traderent domandos, quibus ipſe flammas ſuas copioſè affudiſſet, myſteriis neglectis craſſo modo ad nuda verba reſpexerunt, credentes homines hos aliquos apud Græcos fuiſſe, quos in numerum ſuum Dij cooptaſſent. Cùm item audiſſent à Theologis equum album Diomedi eſſe offerendum, id eſt, purum animum conſilio Iouis debere obtemperare, ſtultè ſibi perſuaſerunt, equum eſſe album Diomedi mactandum, quaſi eam ſibi hoſtiam, non animum purum, Spiritus Sanctus, diuinæ voluntatis interpres, poſtularet. Ex hac fœda, craſſaque mentis caligine, omnes tum ſuperſtitiones, tum Poëtarum inſanæ fabulæ emanarunt, quibus primas illas fabulas Orphicas inquinarunt, & ferè omnino corruperunt, vt niſi quis Lynceus ſit, vix quicquam in iis videat veritatis. Quis non cernit certiſſimum hoc eſſe veſaniæ illorum argumentum, quod totam ferè Deorum ſuorum & Heroum generationem tribus ferè aut quatuor ætatibus includant, quaſi anteà neque Hercules, neque Caſtor, neque Pollux, neque Diomedes vllus fuiſſet? Fateor equidem nullam ætatem tam diuinæ gratiæ ſterilem fuiſſe, quin aliquis Hercules, quin aliquis Caſtor, quin aliquis Diomedes fuerit, ſed eos nego pro Diis colendos eſſe, ſed ita duntaxat nominandos, quia imaginem aliquam diuinæ poteſtatis in ſeſe oſtenderunt. Leda ſemper oua duo parit, nec vllo ſæculo parere ceſſabit; è quorum altero, ſemper duo excludentur immortales, Pollux nimirum & Helena; ille ad æternam felicitatem, hæc ad æternam miſeriam deſtinata: duo verò mortales, quorum alter Caſtor nominatus ad beatitudinem, altera Clytemneſtra, ad perpetuam infelicitatem animum noſtrum præparabit. Diomedes porrò perpetuus hortator aderit, conſilij diuini

diuini memoriam in omnibus cogitatis, dictis, factiſque ſuggerens, vt Caſtori & Polluci equum noſtrum ſubiugemus: vitemus verò Helenam & Clytemneſtram, quarum hæc gloriæ mundanæ procam notat, illa ipſum vnũ celat, & à capite nos ſegregat in æternum. Hæc autem diuiſio felicitatis & infelicitatis in hominibus orta eſt è Leda, quæ primi peccati, ſiue ipſius Euæ habet ſignificationem. Sed nimis procul in Orphicorum adyta profanos pedes priùs infero, quàm expiationibus neceſſariis ſint abluti. Oportunius de his in Diuinarum poteſtatum nominibus, ſi cogitatis meis affulgeant, tractabo; quæ priùs intelligi non poterũt, quàm Hermathena noſtra primá linguá fuerit interpretata. Reuertamur nunc ad id, quod quærebatur; qua de cauſa apud Venetos Diomedes diuinos honores ſit conſecutus. Primi Veneti cùm origine Cimmerij eſſent, Theologiam eorum imitati, Diomedi, Caſtori, & Polluci honores exhibuerunt: poſteriores in veræ myſteriorum intelligentiæ obliuionem lapſi, nec intelligentes, de quibus equis ea agerent, pro animo puro & candido brutum animal Diomedi obtulerunt, & craſſam hanc ignorantiam ad poſteros tranſmiſerunt, quæ tanto ab iis & faciliùs accepta, & pertinaciùs retenta, quòd Diomedem crederent equeſtris, cuius ipſi erant ſtudioſiſsimi, diſciplinæ, & curam & præſidium habere. Quamobrem cùm Græci ſcriptores priſcæ illius ſapientiæ nominibus Cimbricis conſignatæ ignari, Diomedis honores apud Venetos inuenirent, eos ad Diomedem Homericum retulerunt, quaſi ante Tydidæ ætatem nulla Theologia myſtica fuiſſet. Non eo inficias, doctè ab Homero, & conuenienter Scythiſmo fictum eſſe, Palladem Diomedi ſemper adfuiſſe, quia nimirum ab ea Dea, quæ veritas eſt, gratia Spiritus ſancti animis humanis conceſſa eſt, tanquam ab ea, cui omnis poteſtas data eſt in cælis & in terra. Nemo itaque Martem meliùs ſuperabit, quàm is qui Iouïalis conſilij, & diuinæ voluntatis impreſſam ſibi gerit imaginem, quam ſecutus, facilè omnes aduerſarij ſuperabit inſultus. Nec malè Caſtori & Polluci vim tribuerunt præſentiſsimam, ad homines in maris tempeſtate ſeruandos, Soterum nomine inde tributo: quandoquidem totus hic mundus pleniſſimus procellarum, aptiſsimè pelago periculoſo comparatur, in quo nemo ſeruari poteſt, niſi eius adſit poteſtas, qui malum diſturbat & propellit, & eius item vis ſuccedat, qui homines à malo liberatos vera impleat felicitate; quorum prior Caſtor, poſterior Pollux nominatur. Quòd ſi quis Chriſtophorum pingeret Chriſtum humeris ferentem, quid aliud indicaret quàm equum Chriſtophorum, id eſt, hominis animum Chriſto ſubiugatum: quem ſi in mari tem-

tempeſtatibus & monſtris horrẽdo collocaret, num aliud daret conijciendum quàm hominẽ, qui Chriſti iugũ fert in hoc mundo, veluti in Oceano quodam turbulento, neque vnquam ſecuro verſari? Huic ſi Caſtor & Pollux non ſuccurrat, & Diomedis lucerna viam & Iouis voluntatem non præmonſtret, certiſsimum imminet exitium, nullis humanis viribus euitandum. Quemadmodũ igitur Neptunus equis & mari præſidere fingitur; ita Caſtor & Pollux equi ſimiliter & maris gubernacula ſortiuntur. Veneti ergo errore à veris principiis per collectionem pluſquam ſophiſticam ducto, duplicem habuerunt cauſam Diomedis & Caſtorum colendorum, tum quia equitij apud ipſos ingens ſtudium vigeret, tum quia è nauigatione diuitias maximas ſibi compararent. De nauigationis vtilitate Patauium duxit appellationem, ſatis conteſtatam, quantum lucri ea ciuibus adferret: de diligenti equorum educatione Strabo ſuam nobis commodabit auctoritatem, qui duplicem dicit de Venetorum origine ſermonem in ore hominum verſari; alterum, qui habeat eos Gallorum eiuſdem appellationis colonos eſſe; alterum, qui doceat eos, è Paphlagoniæ Venetis deſcendere, qui Antenore duce ad Adriam venerint; ad quod poſterius probandum, argumentum ab equis alendis ducitur, qui ad Adriam æquè atque ad Pontum Euxinum ſtudioſiſſimè olim enutriebantur, quamuis Strabo ſuo tempore hoc ſtudium prorſus defeciſſe fateatur. Addit Dionyſium hinc ſibi genus ad equeſtre certamen petiuiſſe, & tota Græcia equinæ ſobolis claritatem apud Venetos præcipuam fuiſſe. Noſtra ætate apud Mantuanos generoſa equorum proles magna cura educatur; qui cùm loca colant lacubus & paludibus plena, non multum à Venetorum natura & priſca conſuetudine recedunt. Geographus enim Venetiæ eam naturam quaſi propriam facit, vt tota ſit paludibus & fluminibus plena, quæ ei cum Mantuanorum agro prorſus eſt communis. Videtur itaque hæc vrbs in lacu ſita, & generoſiſsima equorũ ſobole nobiliſſima, vetuſtam hanc Venetorum in equis alendis laudem vindicaſſe; de qua Strabo credidit in eam ventum opinionem fuiſſe, vt Veneti Adriatici è Paphlagonia commigraſſe dicerentur, cùm ipſi tamen magis veriſimile videatur à Gallis procreatos. Nos geminam gentis nobilitatem admittimus; priorem & præcipuam ab antiquiſsimis Cimmeriis, à quibus Galli etiam deſcenderunt, vt in iis docebo, quæ in aduerſariis de Gallorum & Francorum originibus habemus: alteram ab Henetis Paphlagoniæ, qui pòſt multo vetuſtis ſeſe adiunxerunt; quorum quia Antenor dux fuit, Cato putauit Troianorum Venetos colonos fuiſſe, quòd non vltra verum

HH rum

rum eſt, quàm Titus Liuius indicauit, tantum pagum vnum in vniuerſa Venetorum regione Troiam nomine Antenoridis adſcribens. Quauis tamen harum originum mihi conceſſa, probabile non eſt, Diomedis illius templum & honores diuinos apud Venetos fuiſſe, qui Troiæ Palladium ſcribitur abſtuliſſe. Si enim, vt Strabo ſuſpicatur, à Gallis Oceani accolis genus duxiſſent, nunquam erant peregrino Heroi & ignoto ſacrificaturi, ſi Druidum diſciplinæ credendum; quam in Gallorum antiquitatibus latiùs, & aliter quàm hactenus quiſquam, enucleabo. At ſi quis ipſos vel Troianos vel Henetos Paphlagoniæ Troianorum auxiliares, vel Cimmerios iis antiquiores, vt ego arbitror, fuiſſe putabit, ei abſurdè ratio ſuccedet, ſi Diomedi Troianorum & Paphlagonum acerrimo hoſti honores & ſacrificia adſcribet, niſi tam contra omnem opinionem ſibi ſoli ſapere velit, vt Manes inimiciſsimorum hominum, qui vel patriam expugnarint & exuſſerint, vel regem occiderint, pro Diis cenſeat habendos colendoſque. Iam ſi Cimmeriorum, qui Italiam priùs multo quàm vel Troia conderetur, vel Dardanus in Phrygiam commigraret, habitauerunt, poſteri dicantur; nullo modo veriſimile reddetur, Diomedem, qui longè poſteriùs quàm Veneti ad Adriam cõderentur, natus eſſet, ab ipſis pro Deo fuiſſe honoratum. Quamobrem, quò eiuſmodi abſurdarum opinionum concluſionem euitemus, dicamus Venetis duplici origine nobiliſsimis Diomedem non Græcum, ſed illum, quem nos oſtendimus, in honore fuiſſe, nõ vero illo quidem, ſed tali, qualem è myſteriis malè intellectis ſibi conceperunt. Quod verò de Troia obiici poſſet argumentũ, quo Cato deceptus Venetos è Troianis oriundos eſſe ſibi perſuaſit, facile poteſt repelli. Primùm enim non negamus Troianos aliquot vnà cum Venetis Paphlagoniæ ad veteres Venetos acceſsiſſe, de quibus pagus vnus nominaretur; ſed ex eo non conſequitur totam gentem, aut maiorem eius partem à Troianis habere generis claritatem; ſed contrà potiùs hoc neceſſariò efficitur, vt quemadmodum vniuerſim gens Veneta eſt appellata, ita Venetos præcipuam & primariam in hac colonia & multitudinem & nobilitatem habuiſſe, ſit confitendum: quandoquidem ab iis tota regio nomen, vt T. Liuius teſtatur, haberet. Parui igitur refert Venetorum qualis fuerit Antenor, cùm eius non tam virtute, quàm pecuniis ad iter & expeditionem neceſſariis ipſorum parentes, cùm in patriam vacuos redire puderet, niterentur: quod non plus habet in generis claritate maculæ, quàm ſi Rex quiſquam fœneratorum nummis, vel ad hoſtes propellendos, vel ad iniurias vlciſcendas vteretur.

tur. Vellem itaque de Antenore patriæ proditore, quamuis graui cauſa & maxima neceſsitate compulſo, tacerent ij, qui à maioribus gloriam ſibi quærunt, & eius loco ad vetuſtiſsimos Cimmerios, qui vnà cum Iano auo ſuo in Heſperiam necdum Italis cognitam nauigarunt, ſtemmata ſua & natales antiquiſsimos reducant; quorum reliquias Homerus agnouit, dum apud eos Vlyſſem ad inferos deſcendiſſe fingit, eo loco, qui apud Baias & Cumas plurimum habet barathrorum & ignearum exhalationum: qua de re in nobiliſsima Romanorum antiquitate pluribus agam, vbi Sibyllę antrum & eius oracula diligenter ſunt excutienda, ratioque reddenda, ob quam huic loco Poëta Necyomantiam ſuam adſcripſerit. Neque enim Romana claritas Æneę velut primo conditori eſt attribuenda, cùm multis antè ætatibus vrbs & condita ſit à Cimmeriis, & Romano nomine æternitati nuncupata. Nec ante Æneæ tantùm aduentum hoc nomen eſt ſortita, ſed ante aduentum etiam Italorum, qui Cimbricam in Latio linguam primi corruperunt, vt ſuo loco clariſsimis argumentis, ſi fauor neceſſarius accedat, oſtendam. Ab eadem igitur ſtirpe Veneti & Romani antiquiſsimis temporibus ſunt propagati, quibus pòſt à Troianis eiuſdem etiam generis, licet fortaſſe peregrinitate aliqua nonnihil infecti, aliquantulum acceſsit claritatis, ſed non plus quàm modò de Antenore declaraui. Atque hac quidem ratione Troia pagus in Venetia potuit nomen ab antiquiore Troia accepiſſe: potuit etiam fieri, vt antè à Cimbris opidum aliquod ita fuerit dictum de pari ratione, qua in Phrygia vrbs eſt hoc nomine vocata. Cùm enim Terræ porca facere ſoleant, quo ſe non minùs benignam cultoribus, quàm ſus nutricantibus præberet, bonis auſpiciis, bonoque omine vrbem Cimmerij Troiam dicere potuiſſent; eò quòd Troia ſiue Truia, vt nunc pronunciamus, ſus vocetur; quæ vox & nobis & Gallis hactenus eſt in vſu, inde animali huic data, quòd Trou fidum nobis ſignet; eò quòd nullum animal fidelius beneficium reponat, quàm ſus, quæ pro ſtercore viliſsimaque farragine carnem reddat & copioſiſsimam, & ſuauiſsimam, & humanæ carni ſimillimam temperamento, ſi Galeno & experimentis conſentiamus. Deinde ſemen commiſſum nulla quadrupes maiore cum fœnore reſtituit, vtero aliquando triginta fœtus vno partu largiente. Quocirca qui Terram precatur, vt pro ſtercore & ſemine porcæ copioſam vberemque meſſem reddant, & vniuerſim totum rus auaris agricolarum votis reſpondeat, ſuem ſolent immolare, quo fœcunditatis Deam monerent. Quæ verò fuerit in ſacrificiis ratio priſcis hominibus obſeruata, ad hoſtias Diis ſingulis deligendas, alibi ex-

HH 2 plica-

plicabo; contrà quàm Ouidius & plerique alij ſcriptores memoriæ prodiderunt. Hìc ſatis hoc eſto, Troiam à ſue, & hanc à fideli reſtitutione eorum, quæ ab hominibus recepit, nomen habere, quo Terra talem ſe præberet, qualis vt eſſet & nomine & ſymbolo animalis ſupplicabant. Ex hac myſteriorum ſcaturigine Virgilius Heleni oraculum hauſit, quo vrbem eo loco condendam Æneæ vaticinabatur; vbi ſus alba triginta porcellos enixa inueniretur, ad hunc modum canens libro Æneidos tertio:

Signa tibi dicam, tu condita mente teneto,
Cùm tibi ſollicito ſecreti ad fluminis vndam
Litoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit
Alba ſolo recubans, albi circa vbera nati,
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum.

Idem libro octauo Tiberinum Aeneæ per ſomnum ſic loquentem inducit.

Jamque tibi, ne vana putes, hæc fingere ſomnum,
Litoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit
Alba ſolo recubans, albi circum vbera nati:
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum.

Placuit nimirũ Poetæ doctiſsimum hoc commentum; quod ex intimis Theologiæ Cimmeriæ penetralibus petitũ, non ſemel tantùm commemorauit, ſed bis eiſdem verbis repetiuit, & tertiò quod prædictum erat eodem libro canit contigiſſe.

Ecce autem ſubitum, atque oculis mirabile monſtrum,
Candida per ſiluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in litore procubuit ſus,
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Iuno,
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.

Maiorem in modum diuinus hic vates ritualium librorũ arcanis, & abſtruſis à communi cognitione præceptis & inſtitutis delectatus eſt, propterea quòd ſciret ea non ſine maximis cauſis & admirabili rerum cognatione, à priſcis hominibus ad poſteros fuiſſe tranſmiſſa. Neſcio equidem, vnde is, qui ſe falsò Meſſalæ Coruino titulo ornauit, quò faciliùs ſua lectori probaret, reſciuerit Troiam antiquitus ſuem apud Latinos ſignificaſſe: hoc ſaltem ſcio, vndecunq; deprompſerit, ab homine antiquitatis occultioris perito id profectum eſſe. Lubenter ſanè huius auctoritate ſentẽtiam meam confirmaſſem, niſi

ſtylus

ſtylus & dicendi ratio, Meſſalæ Coruini ætatem minimè ſapere videretur. Laudo tamen eum, quiſquis fuerit, de hac inſigni diligentia, quòd ſuem Troiano nomine non veritus fuerit honorare, tametſi cauſam fortaſſe neſciret. Sed de his iterum nobis in Romanis antiquitatibus, & ſacrificiorum ritibus erit agendum: quamobrem ne eadem odiosè repetita nauſeam pariant, & ſtomachum euertant, latiore eorum hoc loco explicatu ſuperſedebo, quamuis ſciam à nemine eorum, quorum ſcripta ad manus meas peruenerunt, quicquam ſani de iis proditum eſſe, quo magis illum miror, qui ſub Meſſalæ larua tantum aſſecutus eſt veritatis. Non eſt ergo neceſſaria concluſio, ſi Troia in Venetia inueniatur, Troianos eò ex Phrygia commigraſſe, quoniam vtrobique eadem ratione vrbs potuerit nominari, præſertim cùm eandem ferè linguam, & eoſdem ritus à maioribus eiſdem accipi ſolere nemo ſit negaturus. Potuerunt igitur Veneti antiquiſſimi Rauennæ & Patauij conditores, opidum aliquod Trojam bene precando ominandoque nominare, tametſi de Phrygiæ vrbe nihil cogitarent. Verùm hac in re non digladiemur, ſed potiùs geminam nobilitatem Venetis Adriaticis admittamus; priorem vetuſtiſſimam à Cimmeriis cum Iano auo in Heſperiam delatis; poſteriorem à Venetis & Troianis aliquot, multis pòſt ætatibus adiectam: adeò vt Venetia, Rauenna, & Patauium cum vetuſtiſsimis in Europa ciuitatibus de antiquitate certare poſsint, ipſa etiam, ni fallor, Phrygia Troia priores. Virgilio lubenter condonamus, quòd à Troianis apud omnes Poëtas certatim celebratis, duxerit originem, in eo falſam vulgi opinionem ſecutus, propterea quòd & carmen magis ornaret Antenor ab Homero decantatus, & quòd Æneæ cum eo cõparatio Romanorum antiquitatem redderet illuſtriorem, præſertim cùm faceret longè præſtantiorem prudentiſsimo apud Troianos viro, quamdiu res ipſorum floruerunt, & tam illuſtri, vt Menelaus & Vlyſſes eius hoſpitio, dum Helenam repetitum venirent, exciperentur. Deinde Maro maiorem laudem ex antiquorum Poëtarum imitatione, quàm ex nouo & inaudito argumento ſibi dandam exiſtimauit; adeò vt vix quicquam apud eum inuenias, quod non ex aliquo vel Græcorum vel Latinorum deprompſerit, & ſic ſuum fecerit, vt non aliunde petitum, ſed domi ſuæ natum in lucem proferre videretur. Non mirum igitur Patauij conſtructionem Antenori adſcriptam; ſemel, quia vulgo ſic eſſet perſuaſum; iterum, quo plus ſanguinis Troiani in Italiam transferret, ac haberet, cuius comparatione prudentiſsimum, præſtantiſsimumque faceret Æneam, exemplo ex ipſo vatum principe ſibi ſumpto: poſtremò, quia vetuſtiora ignoraret, eo carens indicio,

cuius adiumento ego hanc primus erui antiquitatem. Seruius Patauium dictum putat, vel à Padi vicinitate, quaſi Padauium, vel ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι, id eſt, à volando, quòd captato augurio dicitur conditum, vel quòd auem telo petiſſe Antenor dicitur, atque eo loco condidiſſe ciuitatem. Horum duo poſteriora, ineptiora mihi videntur, quàm ad ea confutanda operæ aliquid ſit inſumendum: primum aliquid rationis videtur habere; quam ego non difficulter admitterem, niſi ſcirem vel à Medoaco, vel ab Atheſi potius nomen dandum fuiſſe, quàm à Pado longiùs omnino diſtante. Medoacus ſanè, qui vrbem alluit, & naues è portu ſurſum vehit, multo æquius ſibi nomenclaturæ ius poſtularet, cùm ipſe portus, è quo ciuitatis præcipua vtilitas & celebritas pendebat, ab eo nomen ſibi ſumere non dedignaretur. Equidem mihi mea coniectura necdum diſplicet, quæ ſuadet, vt credam loco huic, in quò vrbs condita eſt, principio Midoacum fuiſſe nominatũ, à Cimbrica voce Midwac, id eſt, mediis excubiis; in qua quarta vocalis loco eius litteræ, qua Latini carent, fuerit ſubſtituta. Eſt enim Patauiũ in medio Rauennę & Aquileiæ ſiue Timaui, ita vt mediæ regionis Venetæ meritò cuſtodia potuerit nominari. Sunt apud Gallos antiqua hactenus nomina ab eadem radice propagata, quibus ciuitates & pagi nuncupantur, vt Bellouacum, Duacum, Bauacum, Leuacum. Flumini igitur & portui, & ipſi etiam loco à media Venetiæ cuſtodia nomen datum videtur: quod tam diu credo opido manſiſſe, dum mercatu nobile redderetur; qui poſtquam ipſum ditaſſet, & indies magis atque magis augeret, Patauij nomen videtur indidiſſe, priore in flumine duntaxat & portu relicto. Mirum eſt; quàm Cimbrica hæc vocabula, regionis & ſitum & naturam, & quod cuiuſque partis proprium eſt, exprimant; & quaſi ob oculos ponant. Nec mirũ, Medoacum mediam cuſtodiam dici, cùm Strabo teſtetur, olim centum & viginti militum millia, è Patauina ciuitate educi potuiſſe, quæ ſibi iure cuſtodiæ nomen poterant arrogare, & eius quidem mediæ, quòd veluti cor in medio regionis conſiſterent. Non eſt itaque Seruio credendum, à Pado Padauium dici; immo quærendum potiùs, vnde Pado nomen antiquitus ſit tributum. Plinius, quem aliquando, ſi fides eius dicto adhibenda, pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari; hoc loco tamen, cùm nihil domi ſuæ melius inueniret, Metrodorum Sceptium ad ſententiam de hac re dicendam in tribunal admiſit, cui placuit ab arbore picea, quæ Pades Gallis diceretur, nomen deriuari; eò quòd circa fontem eius plurima naſceretur. Quid ſit Padus apud Theophraſtum, nec ego ſcio, nec ab alio me rectè doctum iri ſpero, propterea quòd vna ſola vmbroſo-

broſorum locorum, quibus naſci gaudeat, nota deſcribatur, niſi hoc aliquid iuuet, vt è genere picearum credatur, quòd Taxo folijs Piceas imitanti adnumeretur. Quando verò Pades Gallis olim Piceam ſignificarit, æquè atque priùs ignoro; nunquam tamen tam temerarius & excors futurus, vt quod neſcio, id fuiſſe, velim negare. Nam quod apud Latinos fieri Horatius dixit, id ſuum etiam locum apud Cimbros habet, & tanto latiùs patentem, quanto Cimmerius ſermo Latino eſt copioſior, tum vocabulis, tum dialectis:

Multa renaſcentur quæ nunc cecidêre, cadentque,
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus.

Verùm quò Metrodorũ iuuemus, confitemur Padum à Picea dici, ſed negamus Pades Piceam Gallis notare. Audiuerat ſcilicet Græcus homo à Gallo quopiam flumen hoc à picea materia nuncupari; vnde coniectauit, Pades apud Gallos piceam ſignificare, eo ad id credendum procliuior, quòd Pados apud Græcos eiuſmodi fortaſſis arboris genus vocaretur. Qua ergo ratione à picea dictus ſit, exponam. Pat, dum vocali breui pronunciatur, viam nobis notat, diuerſo admodum ſignificatu, quàm ſi longo tempore ſonetur. Dey verò omne genus arborum vocamus, quod picẽ effundit odoratam, niſi folio cernatur diſſidere; quod addo, quia ex Betula quoq; pix excoqui poſſit. Pat-dey igitur ad verbum redditum, ſiue è Gallica lingua antiqua, ſiue Cimbrica, viam piceæ materiæ ſignificabit. Non inelegans ſanè maximi fluminis, & inter Alpes & Apenninum maximos montes fluentis, vnde plurimum fluuiorum recipit, appellatio, eò quòd inter alias eius commoditates ea præcipua videatur & maxima: qua fit, vt plurimum ferat piceæ materiæ, id eſt, plurimas ferat naues & cymbas è picea materia factas; & plurimæ etiam piceæ arbores è montibus cæſæ, per ipſum deuehantur in rates colligatæ. Neque aliud flumen inuenias, per quod tantum piceæ materiæ, tam breui terrarum tractu deſcendat, cùm vtrinque hinc ex Alpibus, hinc ex Apennino quamplurimos amnes ſuſcipiat, & præter fluuios eoſque plurimos nauigabiles, lacus etiam ingentes in mare deducat. Meritò igitur via piceæ materiæ per excellentiam nominatur, quandoquidem & rates plurimæ, & plurimæ naues per ipſum iter faciunt, maximo commodo accolarum.

Bene ergo quiſquis ille fuit Gallus, quẽ Metrodorus interrogauit, à picea materia nomen datum dixit: ſed gemini erroris homini Græco Gallici ſermonis imperito dedit occaſionem; alterius quòd Padey

è quo Tau more Cimbricæ compoſitionis eſt ablatũ, piceam dici putaret; alterius quòd ex eo hanc flumini appellationem crederet conuenire, quia ad eius fontem plurimæ piceæ naſcerentur. Hoc enim poſterius ſi verum eſſet, ab illis maximè, qui fonti proximi ſunt, Padi nomine flumen vocaretur, eò quòd illis nomenclaturæ ratio eſſet notiſsima. At idem Scepſius tradit à Liguribus fonti proximis, non Padum, ſed Bodincum vocari; atque hinc dici Bodincomagum opidũ, quod pòſt Induſtria cœperit vocari, eiuſque appellationis rationem eſſe in fluminis profunditate, quoniam Bodincum fundo carentem dicat notare. Quamobrem dicendum duo nomina flumen hoc habuiſſe; alterum ab vtilitate vecturæ inferioribus magis cognitum; alterum à profunditate, quę Liguribus vadandi vltro citroq; præcluderet facultaté. Bodincus ergo, ſi integrè ſcriberetur, id omnino Gallis ſignificaret, qd' Plinius è Scepſio annotauit. Corruptè enim Bodincus pro Bodmincus dicitur, qui lapſus Græcis & Latinis hominibus Gallicæ linguę ignaris fuit procliuis. Bodem fundũ ſignificare, & Minc idé eſſe quod careo, ſiue re aliqua mutilor, nemo Cimbrorũ neſcit; adeò vt Bodmincus bene is fluuius dicatur, qui fundi ad vadandũ caret cómoditate. Iá quia vado flumé tranſitũ non admittebat, nõ malè via piceæ materiæ nominabatur, vtpote per quod non eſſet iter, niſi per rates, vel per pontones, & cymbas è picea materia conſtructas; ita vt duo diuerſa vocabula Padus et Bodmincus eandé fluminis naturá, diuerſo tamen modo, denotare intelligantur. Atque hac quidé ratione Metrodorum & Plinium adiuuimus in Gallicis nominibus interpretandis; qui hoc mihi è diuerſo argumentum ſubminiſtrarunt; è quo cuiuis non iniquo iudici liquêre poſsit, antiquiſsimas huius regionis nomenclaturas à Cimbris, non ab aliis petendas eſſe, eò quòd & ipſi Galli, teſte Ioſepho, ab iis originem non minùs quàm Veneti ducant, vti ſuo loco clariùs latiuſque aperiemus. Poſſem plura de Venetorum antiquitate commentari: ſed quia illa ſolùm ſector & inueſtigo, quæ à nemine hactenus memoriæ prodita ſunt, ne actum, vt plerique ſcriptores ſolent, agam, apud alios alia monumenta cognoſcantur; quorum primas M. Antonius Coccius Sabellicus ferre videtur, qui & prorſa & verſa oratione res Venetorũ plurimum illuſtrauit. Bernardinus Scardonius Patauiũ magno volumine tres libros, & ſingulorũ plurimas claſſes complexo, celebrauit: cui tamé minimè credendum in iis, quæ de Antenoris ſepulcro ſcribit, quod Patauij monſtratur. Si cui tamen nugæ placent indoctorum hominum credulitate confirmatæ, ipſius verba adſcribam; quibus quæ ad ſepulcrũ pertinent, prodit. Huius inquit (de Antenore loquens) ſepulcrum

diu

diu latuit; verùm poſt multa tempora, dum apud Xenodochium domus Dei ſub terra altiùs foderetur, caſu repertum eſt, & in eo enſis auratus inuentus, quem habuit Albertus Scaliger, qui tunc Patauio imperabat, his inſcriptum; quæ eſſent poſteris nota futurorum præſagia malorum. Quam rem ne quis commentitiam, aut temerè domi natam putet, Albertinus Muſatus magnæ auctoritatis hiſtoricus, qui interfuit, pro vero tradit: verſus hi ſunt reſpondentibus rhythmis, ob ipſam antiquitatem venerabiles:

Cùm ſuper A ſumes, primum ſibi Dardane gramma,
Auxilium à ſuperis ſubito tibi numine clama,
Heu Patauum, qui te profugus conſtruxit ab igne,
Multoties tali peſti ſubiecta malignæ
Mors cita, vita breuis, Patauos in pace volentes
Viuere, non paſſa eſt, genus hoc fatale ferentes,
Admonet & punit nullo diſcrimine ciues.

Obſeruatum enim eſt à multis ſæculis, atque rerum exitu comprobatum, Rectores & Principes ab hac vocali A denominatos, infauſtis caſibus luctuoſos huic ciuitati aliquando fuiſſe. Huius rei opinio primùm firmata eſt poſt Atilam Hunnorũ Regem, Agilulphum Gotorum principem, & Acciolinum Tyrannum, atque Anſediſium, eius crudelitatis miniſtrum; Albertum quoque Scaligerum, & Andream denique Nerium prætorem Carrarienſium. Suſpicor quidem hanc arcam & hos verſus ibi poſt multa ſæcula à morte Antenoris fuiſſe appoſitos, eoſque mutilatos eſſe; quos idcirco hîc lubens apponendos duxi, vt ſi quis fortè integros emendatoſque rectiùs habeat, in lucem proferat. Hæc autem arca ingens, quatuor columnis pro foribus Baſilicæ D. Martyris Laurentij, anno milleſimo ducenteſimo, nonageſimo octauo, publicè collocata eſt, in qua inſculptum fuit hoc carmen Louati Poetæ, ea ætate clariſſimi:

Inclytus Antenor patriæ vox niſa quietem,
Tranſtulit huc Henetum Dardanidumque fugas.
Expulit Euganeos, Patauinam condidit vrbem,
Quem tenet hic humili marmore cæſa domus.

Hæc Canonicus Patauinus non ſatis è canonica veritate: quæ idcirco adieci, quò liqueret, quàm omnes ferè ciuitates in originibus ſuis aſſerendis fabularum figmentorumq; ſint ſtudioſi, quamque aliqui ſumptibus non pepercerint, vt poſteros falſa aliqua imbuerent vanitate: quod in hoc Antenoris ſepulcro video contigiſſe; tam pa-

rum tamen artificioſè, vt qui vel ſemel adſpexerit, mox ſit intellecturus, ad quã à Chriſti natali die arca ea ſit exciſa; qua de re deriſui mihi fuère, qui Patauij mihi hoc ſepulcrũ, veluti Antenoris id fuiſſet, cõmonſtrarunt. Miſsis ergo his nugis, & ceteris etiam omnibus, quæ ab aliis diligenter ſunt excuſſa & litteris mandata, finem Venetorum ad Adriam habitantium antiquitatibus eram impoſiturus, niſi Padus reuocaſſet, mecum expoſtulans nobiliſsimum me ipſius nomen non commemoraſſe, nec ad priſcos ſuos natales reduxiſſe, cùm tamẽ apud Poëtas non alio libentiùs vocetur. Reuerſo igitur mihi ad fluminis conſiderationem, ſuccurrit Eridani vocabulum in omnibus diatribis decantatiſsimum, quod opem meam deſiderare videbatur non minùs, immo magis, quàm duo priùs explicata; propterea quòd non in terra modò, ſed in cęlo etiam, atque præterea in Elyſiis quoque cãpis celebretur. Maximam profectò difficultatem in hoc onere ſubeundo mihi allatum iri proſpiciebam, tum ob veterum vel obſcuritatem vel ignorantiam, dum eius meminerunt; tum ob fabulas de Phaethonte & eius ſororibus confictas, à quibus Electrum effundi magna conſonantia vates cecinère. Placuit tamen vires experiri, & id tanto magis, quanto quæ difficilia ſunt & ardua, pulcriora cenſentur. Iam itaque ab ipſo principio commodùm mihi hanc quęſtionem oblatam fuiſſe animaduertebam, eò quòd eminus cernerẽ plurimum hinc iis, quæ de Venetis ſcripſi, firmamenti acceſſurum. Simulatque enim de Electro cogitabam, in mentem veniebat ad alios me Veneti nominis homines orationis filo deductum iri; è quibus ad priores collatis, perſpicuum euaderet, quàm veram aſsignarim eorum nomenclaturæ originationem. Vt igitur ab optimo Poetarum bono omine auſpicemur, Virgilij è Georgicorum primo verſus, principio adſcribemus:

Proluit inſano contorquens vortice ſiluas,
Fluuiorum Rex Eridanus, camposque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit.

Et alibi:

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta,
In mare purpureum violentior influit amnis.

Quo loco Ariſtæus ad prima fluminum omnium ſub terra exordia deducit, quæ libro ſexto videtur ad campos Elyſios collocare:

Conſpicit ecce alios dextra læuaque per herbam
Veſcẽntes, lætumque choro Pæana canentes
Inter odoratum lauri nemus: vnde ſupernè
Plurimus Eridani per ſiluam labitur amnis.

Quo-

Quoniam igitur Eridanus per fortunatiſsimos beatorum campos fluere dicitur, vel per excellentiam cuiuſuis fluminis loco hic nominatur; vel indicatur Eridanum per eos campos volui, qui Elyſiis pratis ſint quamproximi camporum amœnitate: quod ita eſſe, ipſemet didici, non citra voluptatem, cùm ſecundum eius ripas Taurino Mediolanum viſendæ eius regionis cauſa iter haberem, ac deinde è Ticino limpidiſsimo maximoq; fluuio & cognomini opido per Padum Ferrariam deueherer, medio tractu Placẽtia & Cremona claris & vetuſtis opidis perluſtratis. Cùm Taurini curioſè de Padi fonte percontarer, monſtratum eſt altiſsimum Alpium cacumen, qua parte Apenninus extremo cum iis coire receſſu videtur, ſi ſiniſtros Liguriæ montes huic, illis dextros deputemus; quod tanto ceteris canorum capitum verticibus altiùs ſe effert, vt Cineſius eius comparatione videatur depreſſus, quamuis & pinnas in cælum porrigat celſiſsimas, & ſub ipſa etiam Canicula vina ſic congelet, vt mihi bibenti dentes obſtupeſcerent, veluti glaciem, non vinum, hauſiſſem. Admiranti mihi tum è tam paruo interſtitio tantum aquarum in Padum corriuari, vt eã, quam ibi habet, colligeret latitudinẽ & profunditatem, reſponſum eſt: Quid ſi totus huc fluxiſſet? Quid, inquam ego, an hic totus non eſt, an fortè bifidus è fonte manat? ad quod redditum; nõ habere alium quidem ramum, aut alueum, qui cernatur, ſed plurimam eius partem terra abſorberi, in profundum barathrum pręcipitatam. Intelligebam itaque non ſolùm ſe cuniculo, vt Plinius annotauit, condere; & rurſus in Forouibienſium agro exoriri, ſed partem eius magnam occulto meatu aliò deferri. Quamobrem plurimum gaudebam, me tandem reſciuiſſe, quæ cauſa eſſet, vt Virgilius Eridanum potiùs dixerit per Elyſios campos fluere, quàm Iſtrum, aut Nilum, aut Tiberim etiam, Heſperidum regnatorem aquarum, & tot Diuorum parentem. Cùm enim Æneas ad inferos deſcendiſſet, ac illic ſub terra flumen inueniret, appoſitè admodum Poëta illud è Veſulo monte ſummo deduxit, vbi acceperat non paruam Eridani partem in terræ viſcera penetrare: quæ cùm nuſquam rurſus erumpere deprehendatur, bene finxit ad Elyſios campos deſcendere, ad accolarum ſimul opinionem, & ad amœnitatem camporum alludens, quoniam nuſquam gentium vberior, & lætior, & maior planicies, quàm ea, quæ inter Alpes & Apenninum ad Adriam vſque protenditur, queat inueniri. Ineptit hic Seruius, dum ab infero ad ſuperum mare fluxum eius computat, ac inde Poëtæ ſubtilitatem extollit, in quo illud magis placet, quod de fluminum ab inferis origine, è Georgicis adduxit; at id commune eſt omnium, non Padi proprium.

Illud igitur (vnde ſuperne) ſic intelligo, vt mox paulo à prima ſcaturigine plurimus Eridani amnis, id eſt, plurimum eius, ad Elyſium deſcendat. Facilè enim fieri poteſt, dum ſe cuniculo condit, vt non totus rurſum emergat; quod ex eo quis facilè ſuſpicetur, ſi anguſtior & exilior exeat, quàm anteà deſcenderat. Similem quandam voraginem in quadã Rheni parte eſſe accepi, & apud Emeritam Hiſpaniæ vetuſta illic Romanorum monumenta luſtrans, audiui partem Anæ ſubtus terram rapi, nec rurſus cum reliquo flumine exoriri. Mirum eſt, quàm hic noſter vates perpetuo Grammaticorum acumen fallat, dum ſemper plus habet in receſſu, quàm prima fronte pollicetur. Nec ferendum in Seruio, quòd flumen hoc ex Apennino deriuet, cùm è Veſulo excelſiſsimo Alpium vertice, Apenninum non paulo inferiùs deſpiciente, omnium doctorum confeſsione exoriatur. Polybius Megalopolita, ſermone Hiſtoriæ ſuæ ſecundo, ad hanc ferè loquitur ſententiam: Padus verò fluuius, qui à Poëtis Eridani nomine celebratur, fontes habet ex Alpibus ad ipſum ferè eius figuræ triangularis, quam Italiæ adſcripſi, verticem. Defertur autem in campos, fluxu priùs quaſi ad meridiem; deinde dum in plana venerit, ad Orientem reflexo. Effertur in Adriæ ſinum oſtio gemino, planiciei maximam partem ad Alpes, & intimum Adriatici maris receſſum reſcindens. Aquarũ copia nulli Italiæ fluminum cedit, propterea quòd vndique ex Apennino & Alpibus omnes aquarum defluxus in eum cadant, & maximus quidem & pulcerrimus ad Caniculæ ortum fertur, liquata in dictis montibus niue adauctus. A mari per illud oſtium quod Holana vocatur, ferè ad duo millia ſtadiorum ſurſum nauigatur. Nam primum è fontibus defluxum ſimplicem habet; circa verò eos, quos Trigabolos vocant, bipartito ſcinditur; altero oſtio Padoa vocato, altero Holana; ſuper quo portus iacet, nullo altero in ſecuritate nauium ſtationi præſtanda, per totum Adriæ tractum inferior. Vocatur autem fluuius ab eius regionis hominibus Bodencus. Aliis, quæ de hoc à Græcis narrantur, hoc loco ſuperſedebimus; illis, inquam, quæ de Phaethonte & eius caſu dicuntur; tum & ea, quæ de lacrimis Populorum arborum, & de atratis fluuij accolis, feruntur; quos hactenus aiunt eiuſmodi veſtes gerere, propter Phaëthontis luctum. Hæc, inquam, & omnem Tragicam & huic conuenientem materiam in præſentia differemus, eò quòd ad hoc præparationis hiſtoricæ genus, non multum pertineat accuratam de his facere inquiſitionem. Hæc Polybius; quibus multa de priſcis Padi accolis adiecit; & inter alia Venetos, quos in principio per diphthongum Græcam ſcribit, ita vt ſyllabæ quatuor fiant, alia lingua, quàm

Gallos

Gallos vſos dicit: quod ſi ad antiquiſsima Cimmeriorum tempora referat, fallitur; vt ex his, quas interpretatus ſum, vocibus eluxit. Quod autem oſtium Padoan dixit, Plinius & ceteri Latini vocant Paduſam. Bodincum nominauit Bodencum, nec malè, quòd citra diſcrimen Bodminc & Bodmenc apud priſcos tum Venetos, tum Gallos diceretur, vti quotidiana hactenus loquendi conſuetudo teſtatur. Excellentiam huius fluminis Lucanus item depinxit lib. Pharſaliæ ſecundo ſic exorſus:

Quoque magis nullum tellus ſe ſoluit in amnem,
Eridanus fractas deuoluit in æquora ſiluas.

Sed hæc modò ſufficiant ad fluminis naturam cognoſcendam, cui nullum tam exiguo decurſu plus amnium recipit, adeò vt præter ingentes lacus, triginta in mare fluuios deuoluat. Meritò igitur Rex fluuiorum à Virgilio vocatus, quo cognomento apertè mihi ſignificauit, qua cauſa Eridanus à priſcis vel Gallis, vel Venetis vocaretur. Frequẽter monui, aſpirationem in compoſitione crebrò perire, quod hic rurſus contigiſſe cerno. Heridan enim nobis plenè conuenienterque origini dicendus eſſet, è quo Græci, Latiniq; Eridanum fecerunt; quamuis non negem Eridano etiam ſuam eſſe ſignificationem, flumini non minùs quàm illam conuenientem, ſi æquè Virgilianam ſaperet interpretationem. Seruius ad Solis filium nomen reiecit, Eridanum aiens priùs, deinde Phaëthontem ab incẽdio currus malè gubernati excitato, dictum fuiſſe. Heſiodus dicit Phaëthontem, Solis e Clymene filium, cùm altiùs patris currum adſcendiſſet, in Eridanum fluuium, qui & Padus dicitur, præcipitatũ fuiſſe, Iouis fulmine percuſſum; & cùm omnia eo caſu ardore cœpiſſent, omnes amnes immiſſos eſſe ad incendiũ extinguendũ. Sorores interim Phaëthontis Heliades nominatæ, Merope, Helie, Ægle, Ægiale, Petre, Phœbe, Chærie, & Dioſippe in Populos arbores verſæ, lacrimas emiſerunt in Electrum durandas: quam rem latiùs Germanici Cæſaris commentator in Phænomenis ſcripſit. Aratus eius ad hunc modum fecit mentionem.

Οἷον γὰρ κ' ἀκεῖνο θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται
Λείψανον Ηειδανοῖο πολυκλαύστου ποταμοῖο. *id eſt,*

Nam quales illæ ſubter veſtigia Diuûm
Relliquiæ Eridani lacrimis vndantis aguntur.

Verùm ex his omnibus, quæ de cęleſti Eridano feruntur, nihil poteſt haberi, quod vel minimum faciat ad nominis rationẽ explicandam. Nec poteſt quidem Græcorum etymologia voci Gallicæ con-

uenire, idque eò minùs, quòd antè hoc nomine fluuius ſit vocatus, quàm Græcis bene fuerit notus. Herodotus in ſuſpicionem me vocauit, alij quoque flumini hoc idem nomē olim fuiſſe, in quo quantum fallar, mox exponam. Hic tamen Eridanum & eius nomen, quod Græcum facit, merum eſſe Poëtarum figmentum, in Thalia ſua indicauit, de ſua ignorantia rei dimenſus veritatem. De fabula tamen mox nunc Cimbricam vocis originem exponam: Heridanus cum aſpiratione dominum aquarum per canales citò delabentium ſignificat. Heer enim ſic pronunciatum, vt duplex vocalis audiatur, dominum ſignificat. Rijt verò aquam notat, quæ terram curſu ſuo radit atq; rumpit, vel ipſos etiam canales ruptos, vt in Atuaticis declaraui. Aẏ motionem ad anteriora, & adhortationem ad accelerandum exprimit. Herritaẏ igitur, & altera littera canina ad ſuauitatem exempta Heritaẏ, idem eſt ac ſi dicas, dominum aquarum citò per canales ſibi ruptos defluentium. Eodem modo Rodanus dicitur, quaſi Radaẏ, id eſt, celeriter properās, voce fluminis naturam exprimente; cui cōtrarius eſt Traz gemina tarditatis ſignificatione, vt in nominibus priſcis Gallorum latiùs explicabo. Heridanus ergo tenui littera in mediam mutata, vt in compoſitione frequens nobis eſt ad lenitatem conciliandam, dominus vocatur & rex fluuiorum; ita vt ſuſpicer, Virgilium à quopiam Gallicæ linguæ perito, hanc originationem accepiſſe, vt fuit curioſiſsimus in occultioribus perueſtigandis. Iam ſi aſpirationem ademptam velis, ab hac ſignificatione nonnihil diſcedes, ſed minimo interuallo: propterea quod Eer per duplicem ſonū enunciatum, honorem notet; quæ vox in compoſitionem recepta, doceret, Eridanum eſſe fluuiorum honorem; quod vix aliud eſt, quàm ſi dominum vel regem vocaremus, cùm dominus ab honore etiam nobis dicatur, ſitque Heer is, cui habetur honos. Heeft eer enim idem eſt, ac ſi dicatur, habet honorem; quod phraſi noſtra ſignificat quempiam dignum eſſe, vt honoretur, ſiue iure ſuo ſibi honorem poſtulare. Quis hic non admiretur Virgilij diligentiam, quis non videat, qua cauſa Eridanus potiùs in Elyſio ſit, quàm quiuis alius amnis; denique cui non clarum ſit, ſi flumen in cælo reperiatur, id Eridanum potiùs, quàm alio quouis nomine dicendum? Quàm, bone Deus, multas quæſtionum difficultates, ſimplex hęc vocis interpretatio remouit; quantum lucis Poetis cùm omnibus, tum Maroni intulit; quantum eidem dedit ornamenti, commonſtrans qua de cauſa fluuiorum eum Regem nuncuparit! Omnium itaque fluminum decus Eridani vox ſignificat, & idcirco in cælo meritò collocatur, ſi vllum omnino flumen in

eo collocandum: nec minore iure in beatiſſimis beatorum campis locum ſuum ſortitur: denique ſi ratio nominis, non loquendi vſus, ſpectetur, quiuis fluuius, qui eius, per quam fluit, regionis decus eſt præcipuum, Eridanus poteſt vocari: qua quidem ratione ſi illi ducti fuerunt, qui cęleſtem Eridanum Nilũ ſiue Gyon putarunt, non longè à veritate receſſerunt; quandoquidem & hic maximum regionis ſuæ ſit ornamentum. Cauſa enim, quam Germanici commentator, quiſquis ille fuit, expoſuit, ob id Eridanum cæleſtem Padum eſſe, quia à meridianis partibus fluat, prorſus eſt falſa; vt omnium experimento, & Polybij, & ceterorum auctoritate conſtat. Eſt & Eridanus, teſte Pauſania, in Græcia. Amnes, inquit, in Attica nobiles ſunt, Iliſſus, & in eum cadens Eridanus, eiuſdẽ cum Gallico Eridano nominis. Is an ab Amazonibus, qui Athenas primi condiderunt, hoc nomen ſit ſortitus, an verò Græcam habeat nomenclaturã, equidem me fateor ignorare, cùm vtrumuis horum ſuam probabilitatẽ poſsit tueri. Quanquam enim abſurdum eſt, vt quod maximè, dicere, primogeniam Gallici Eridani nomenclaturam de Græco ſermone petitam eſſe; non tamen inficias eo, Eridani Attici vocabulum non incommodè poſſe ad Græcam originem referri, cùm vna eademq; vox aliud apud alias gentes ſignificare deprehendatur, quod Cicero in vocula Bini annotauit, quæ Latinis æquè eſt atque Græcis in vſu, ſed diuerſo admodum ſignificatu. Si Etymologici Græci ſcriptor Eridani explicatum reliquiſſet, nihil mihi opus fuiſſet meum adferre in peregrina lingua commentum. Facta eſt hæc vox, ni fallor, ex ἦρι & Δάνος, quorum illud ab ἦρ ſiue ἔαρ eſt, quo, ſi ad annũ integrum applicetur, vernum; ſi ad diem vnum, tempus matutinum notatur. Δάνος verò fœnus & munus accumulatum deſignat: quo fit, vt Eridanus verni temporis munus exponatur. Quocirca ſi fluuius Græco nomine in Attica ſic fuerit appellatus, videtur eius naturæ fuiſſe, vt verno tempore cãpos alioqui ſteriles futuros irrigaret: quod ſi fecit, non Gręcã tantùm, ſed Cimbricam etiam Eridani nomenclaturã merebatur, eò quòd ſicut ceterarũ rerum, ita amniũ quoq; honores homines ferè vtilitate metiantur. Inuenimus itaque duos modò fluuios hoc nomine nũcupatos, & eam interpretationẽ, vt pluribus in vtraq; lingua amnibus poſſit conuenire. Videndũ itaq;, an nullus alius Eridanus vſquam gentium fuerit, qui pari ratione venerit in nominis Cimbrici cõmunionẽ: quod vt ſciri poſsit, veterũ de Eridano opiniones examinẽtur, inter quos Pauſanias, quia modò ſententiã ſuam dixit, non eſt reuocandus: nec Strabo item, qui ei adſtipulatur, quos Latini magno conſenſu ſequuntur. Herodotus antiquiſsimis proximus,

mus, & eorum, qui extant, primus de finibus Europæ tractans, ſic in Thalia ſua ſcripſit, vt apertè cernatur, alium longè Eridanum priſcorum fuiſſe, quàm eum, qui in Gallia & Venetia celebratur. Sed quia quod hîc additurus ſum, id nullorum ſcriptis, quæ quidem extant, proditum eſt, ipſius auctoris verba adiungam:

Οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέχομαι Ἠριδανὸν καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὸν πρὸς βορέην ἄνεμον ἀπ᾽ ὅτευ τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστί· οὔτε νήσους οἶδα κασσιτερίδας ἐούσας ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ. τοῦτο μὲν γὰρ ὁ Ἠριδανὸς αὐτὸ κατηγορέει τὸ οὔνομα, ὡς ἔστι ἑλληνικὸν καὶ οὔτι βαρβαρικὸν, ὑπὸ ποιητοῦ δέ τινος ποιηθέν.

id eſt, Neque enim ego admitto fluuium aliquem eſſe Eridanum à Barbaris vocatum, qui in mare ad Boream ventum ſitum ſeſe euoluat, à quo electrum aiunt venire. neque inſulas noui Caſſiteridas ſiue Stannarias vllas eſſe, è quibus ſtannum nobis adferatur. Ipſum enim Eridani nomen contrà arguit, quippe quod Græcum ſit, non Barbaricum, à Poeta quopiam fictum. Hæc ille. è quibus quiuis conijcere poterit, Herodotum ab antiquis audiuiſſe, Eridanum in mare illud effluere, quod Boream ſpectat, atque inde electrum adferri, cùm tamen Adriam nouerit, quò Phocenſes nauigaſſe tradit, cùm illud Boreale vltra ſupra Europam mare ſe ignorare fateatur, quamuis diligenter de eo inquiſiuiſſet. Diodorus Siculus electrum è Baſilia inſula in Oceano iacente in continentis litus tempeſtatibus eiici tradit, ac falſas eſſe fabulas, quas veteres de Phaethonte cõmenti fuiſſent, dicentes, eum Solis filium fuiſſe, & petiuiſſe à patre, vt vno die ſideris currum gubernaret; quo impetrato, equos aurigam contemnentes deuios aberraſſe, ac cælum incendiſſe, ea parte flamarum reliquiis adhuc extantibus, qua Galaxiam videmus. Qua re Iouem indignatũ, fulmine cõtra Phaethontem ſæuiiſſe, atque hũc ictum in Padum, qui Eridanus olim dictus fuerit, incidiſſe. Deinde mortẽ eius ſorores defleuiſſe, ac in Populos fuiſſe mutatas; è quarũ lacrimis quotannis fiat electrum. Diodorus itaque Eridanũ in mare mediterraneũ deducit, exiſtimans vana eſſe omnia, quæ apud priſcos de electro feruntur. Nos contrà nullas veterum fabulas tam vanas exiſtimamus, quin aliquam veritatis imaginem repręſentent; ſed eas de antiquiſſimis auctoribus, in quibus Poetæ primas tenent, interpretandas arbitramur. Apollonius in quarto Argonauticôn, duplex Eridani oſtium facit; alterũ in Oceanum, alterum in Ionium ſinũ effundens, cui interpres quoque aſſentitur: qui error inde natus videtur, quòd in vetuſtis Poetarũ monumentis inueniſſet Eridanum in Oceanum.

Septen-

Septentrionalem euolui,& apud poſteriores didiciſſet, Eridanum in Adriam multis oſtiis exire ; quos conciliare volens, ex vno flumine duo brachia in diuerſas orbis partes diduxit. Ex hoc igitur Poëta & Herodoto,qui Eridanum Gallicum ignorãs, vnicum legerat, & eum quidem in Boreale mare effluentem;colligendum cenſeo, alium Eridanum priſcorum hominum carminibus celebratum fuiſſe, quàm eum,quem è celſiſsimo Veſuli vertice, partim in Adriam, partim ad Elyſios campos defluere dixi. Quis autem,& vbi gentium terrarumve hic fuerit, Electrum nobis apertiſſimo & neceſſario indicio demonſtrabit; quod in Europa, vno duntaxat loco, inueniri fatentur omnes. Cùm igitur in Goticis docuerim, quis fluuius omnium ſit ea mundi parte maximus & nobiliſſimus; dubitari amplius non poteſt, quis apud Ogygios illos Poëtas Eridanus fuerit decantatus. Viſtula enim in vltimo Germanorum limite, non ſolùm fluminum omnium in illa plaga tenet principatum, ſed ad oſtia etiam Electrum foſsile ex ipſis ſuppeditat arenis. Diodorus Siculus Electrum ex inſula Baſilia Scythiæ, quæ ſupra Galatiam eſt oppoſita, in litus è regione ſitum eiici dixit,nec alio loco inueniri; per Galatiam, Germaniam intelligens: quàm bene, in Gallicis docebo. Verùm hoc loco Eridanum nullum poſuit,credens Gallico flumini Phaëthontis caſum è fabulis eſſe tribuendum. Herodotus rectiùs è vetuſtioribus didicerat, Eridanum in Oceanum Boreum deuolui; quem priſci putabant à Sarmatia exorſum inſulas magnas continere; è quibus Ptolemæus Hadriani tempore non alias quàm Scandias quaſdam, quarum maxima Gotlandia nunc vocatur, agnouit. Apollonius Rhodius, nec vetuſtiſsimis, nec recentioribus fidem prorſus abrogandam arbitratus, fecit Eridani brachia; alterum in Oceanum, alterum in Adriam euolutum; quibus de ſuo tertium adiecit in Sardoum mare deſcendens. Ex horum omnium collatione liquet, Viſtulam olim Eridanum fuiſſe nominatum, non Græco quidem de fonte, ſed de eius gentis vernaculo ſermone, per quam longo tractu & ingentibus gyris in Boreum mare ſeſe exonerat. Eſt enim dominus & ſummum decus omnium eorum amnium, qui Boream verſus per Sarmatiam feruntur, multos maximoſque amnes alueo ſuo velut dominus ſuſcipiens. Nec mirum eſt, ab hoc Eridano ad alterum,qui in Adriam fluit, fabulam à poſterioribus,quibus Sarmatia minùs quàm priſcis nota eſſet,fuiſſe tranſlatam: propterea quòd & Viſtula & Padus in ſinum Veneticum exoneretur. Cùm enim alium ſinum Veneticum ignorarent, quàm eum, qui ad intimam Adriatici maris partem inueniretur; crediderunt, quæcunque de Electro & Eridano dicerentur, ad Padum eſſe

referenda. Ptolemæus antiquitatum Ogeniarum diligentiſſimus ſcrutator, hunc, de quo priſci locuti ſunt, maris Borei ſinum, Venedicum vocauit, tenui littera in mediam tranſgreſſa. Quamobrem & Gallicus & Sarmaticus Eridanus in Venetorum ſinum defluit, ſed ad alterius duntaxat oſtia, Electri hiſtoria & Heliadum lacrimæ pertinebant; quas dum imperitè poſteriores ad Padum transferrent, in eos, quos videmus, errores inciderunt. Procliuis igitur lapſus hic fuit, tum ob homonymiam Eridani, tum ob ſinum Venetorum, tum maximè ob Geographiæ ignorantiam; cuius quàm Græcorum antiquiſſimi, quàm poſteriores, fuerint doctiores, non vno loco declaraui. Vera itaque hiſtoria fuit, Electrum ad Eridanum inueniri, non illum quidem Gallicum, ſed Sarmaticum, ſiue Germanicum; ad cuius oſtia hactenus effoditur electrum, vt in Gedanicis latiùs oſtendi. Videat nunc æquus lector, quantum lucis ex hac mea inueſtigatione veritati affulſerit; quamque omnia, in quibus Herodotus, & Diodorus, & ceteri laborarunt, facilia ſint ad intelligendum. Quamobrem Gedanum & Viſtula poſt omnium ſcriptorum memoriam, hoc mihi ſoli perpetuò debebunt, quòd primus hoc iis retulerim ornamentum, à priſcis illud quidem tributũ, ſed ab Herodoto ceteriſque detractum, nec vnquam reddendũ, niſi meus mihi Hermes omnẽ veritatem enucleaſſet. Quantũ verò hoc ſit munus, & quanti apud homines generoſos æſtimandum, quiuis poteſt iudicare; niſi tam plumbeus ſit aut corneus, vt vetuſtiſsimam gentis claritatem contemnat, ac pro nihilo ducat. Amaſtriani tanti fecerunt, quòd ipſorum maiores in Iliade ſua Vates celebraſſet, vt ei numum excuderint, grati generoſique animi perpetuum monumẽtum, de memoria apud eum ſui, non minùs quàm Smyrnæi de patria ipſius gloriantes. Sed ne odioſus ſim in beneficio meo extollendo, apud eos præſertim, quorum in magiſtratu & tota ciuitate quamplurimi ſunt, omni liberalium artium cultu inſignes; inter quos & ego nonnullos noui, non in poſtremis habendos: ſatius erit ipſorum iudicio expendendum relinquere, quanti ſit hoc, quod hîc præſtiti, nobiliſſimis doctiſſimiſque viris faciendum, quàm ei trutinando diutius immorari. Quò tamen hoc munus meum cumulatius reddam, iis potiſsimùm, qui Poëtarum altiùs examinandorum ſunt ſtudioſi, acceſsionem dabo minimè contemnendam; qua perſpicuum faciam, vnde Phaethontis fabula ad Electrum ſit detorta. Seruius, neſcio cuius auctoritate ductus, Phaethontem priùs Eridanum vocatum tradit, nec antè Phaethontis nomen adeptum, quàm incendio ſuo nouam mundo lucem intuliſſet; ac inde, poſtquam fulmine

mine percuſſus, in Padum incidiſſet, flumen priùs ipſius nomen accepiſſe. Apollonius priſcorum & recentiorum & fabulas & hiſtoriam miſcens, admirabile monſtrum quarti libri verſibus ingeſsit, aiens, Argonautas vltimum Eridani fluxum ſubiuiſſe; quem recepto Rhodano, non in Oceanum modò, & Ionium ſinum fluere dixit, ſed in mare etiam Sardoum ſeptem oſtiis euolui: quod vt antè indicaui, ita nunc repetitum dico, magnam habere imperitiæ notam, & in laudato Poëta vix ferendam. Duo oſtia condonanda viderentur, quæ de duobus Eridanis, & duobus Venetorum ſinibus poterant in mentem venire; ſed tertium nimis ineptè finxit ex Hercinio ſaltu; è quo Iuno Eridanum nauigantibus acclamauit, in Sardoum iis mare curſum tenendum eſſe dicens; quo tamen ſuo errore turpiſsimo hoc nobis ſuggeſsit, lectum apud quenquam veterum fuiſſe, Eridanum ſecundùm Herciniam ſiluam in mare deferri; quod Viſtulæ optimè videmus conuenire. Hic item duas fabulas diuerſas de Electro adduxit; alteram de lacrimis Heliadum ſuper Phaethonte, in Eridanum delapſo fuſis; alteram de Apollinis lacrimis, ad Hyperboreos iuſſu Iouis proficiſcentis, petitam: quarum hæc, quæ electrum ex Apollinis lacrimis generat, quas in itinere ad Hyperboreos faciendo ſuper Æſculapio fulmine icto effuderat, planè monſtrat, vbi veterum Eridanus ſit quærendus. Viſtula enim rectum iter ad Hyperboreos fluxu ſuo oſtendit, cùm in Boreum mare effundatur, & hoc tempore Boruſsiam terminet regionem, nomine ſuo, neſcio quid Boreum præ ſe ferentem, quamuis inde fortaſſe nomen minimè ducat. Et hanc quidem de Apollinis lacrimis in electrum duratis fabulam, Rhodius Poëta de Celtarum opinione recitauit: verùm id quod Seruius tradidit, Phaethontem priùs Eridanum dictum fuiſſe, nec ipſe, nec alius quiſquam, cuius nunc quidem recorder, ſcriptum reliquit. Apollodorus Phaethontem Tithoni filium fecit; contrà quàm Heſiodus cantat; apud quem Aurora ex Tithono Memnonem & Emathionem parit, Phaethontem è Cephalo concipit:

Τιθωνῷ δ᾽ ἠὼς τέκε Μέμνονα χαλκοκορυστὴν
Αἰθιόπων βασιλῆα, καὶ Ἠμαθίωνα ἄνακτα·
Αὐτὰρ τοι Κεφάλῳ φιτύσατο φαίδιμον υἱὸν
Ἴφθιμον Φαέθοντα θεοῖς ἐπιείκελον ἄνδρα.

Id eſt,

Tithono Æthiopum galeatum Memnona Regem,
Aurora in lucem produxit & Emathiona:

At Cephalo illuſtrem peperit Phaethonta, gerendis
In rebus validum, & Diis immortalibus æquum.

Hunc ait nocturnum Veneris æditũum ab ipſa Dea delectum fuiſſe; quod, è qua Theologia deprompſerit, equidem neſcio; hoc ſcio parum cum Orphica conuenire, quam plurimis locis turpiter perturbauit atque corrupit. Homerus Soli Phaethontis nomen tribuit:

Εὖτε γὰρ Ἠέλιος Φαέθων ὑπερέσχεθε γαίης. *id eſt,*
Poſtquam Sol Phaethon ſuperadſcendiſſet in agros.

Nos igitur Phaethontem, cuius Heliades fuerunt ſorores, ex Apolline procreatum dicemus, & ab eo ſicut genus, ita nomen quoque duxiſſe; non verò, vt Seruius dixit, ab ardore, quem pòſt excitauit. Ariſtoteles, ſi verus eſt titulus, in libello De mundo, Iouis quoque ſtellam Phaethontem dici ſolere prodit. quod ſi ita eſt, ad lætum Iouis ſplendorem referendum iudicamus. Nobis Homeri potior eſt auctoritas, qui Soli hoc nomen tribuit, à quo ad filium tranſiuit, vtrique conueniens, illud quidem, ſed priùs patri quàm filio, eò quòd lux patris fons ſit & origo luminis, quod per filium denotatur. Explicemus ergo fabulam de naturæ imagine, à qua ad ipſum primum primæ philoſophiæ exemplar facilis eſt adſcenſus. Sol parens omnis luminis, inter ceteros ſuos filios gratiſſimum nobis protulit cũ ſplendorem, qui verno tẽpore mortalibus lætiſsimus arridet; quem Phaethonta, vel, vt ego malim, Phaetonta, citra adſpirationem in tertia ſyllaba, Poetæ nominarunt; eò quòd Veris lumen per excellentiam ſplendor, atq; nitor totius anni videatur. Phaeton enim φάος τοῦ ἔτους erit, à lumine anni nomen ſortitus, niſi quis malit φάος ἐτεόν, id eſt, lumen verum Phaetontis nomine ſignificari: quorum vtrumuis acceperis, ad vernum tempus referetur; quoniam illud & verum lumen, & totius anni præcipuum nitorem habere cernatur. Naſcitur autem Phaeton è Clymene Oceani & Tethyos filia, id eſt, leni humore & vligine terræ, quæ ex Oceano, qui pater eſt omnis humoris, ſiue pluuius ſit, ſiue fontanus, & è Terra matre generatur. Clymene enim à κλύζω, ordinaria forma deſcendit, quo irrigare & humectare ſignificatur: ita vt Clymene dicatur Natura irrigata. Ex hac Sol radiis ſuis vernum nitorem, ſiue Phaetontem gignit, tantiſper duraturum, dum ad ſummum Zodiaci punctum adſcenderit; à quo mox eſt ingenti calore præcipitandus & à ſororibus deflendus, nec alibi inueniendus, quàm ad flumina, quorum Eridanus habet principatum. Phaeton igitur, ſiue Sol vernus, ſiue nitor Solis verni dicatur, tum perit; cùm

prin-

principium Cancri attigerit; ac pòſt nuſquam amœnitas & temperies verna, quàm ſub Populis & Alnis ad amnes quærẽda. Præthereà & alia cauſa finxêre in Eridanum incidiſſe; proptereà quòd, quo tempore vltimum Eridani Orionis plantam contingens occidit, quod fit Sole medium Tauri tranſgreſſo, verna amœnitas incipiat aduri. Phaetontis ergo incendium, id eſt, gratiſſimus verni ſmaragdiniq́ue viroris adſpectus quotannis naſcitur ex Apolline & Clymene, & quotannis currus regit, & quotannis extremo Eridani fundo abſorbetur. Huius ſorores ab Ouidio duæ nominantur, Phaetuſa & Lampetie; quarum prioris nomen eandem cum Phaetonte habet originem; poſterior ab anni ſplendore, alia voce ſignificato, nuncupatur. Phænomenon interpres Germanici titulo gaudens, octo nominibus ſuis enumerauit: Meropen videlicet, Helien, Æglen, Ægialen, Petren, Phœben, Chærien & Dioſippen: quarum prima nomine ſuo varias auium voces, & hominum quoque modulationes Veris ſiue comites, ſiue ſorores pollicetur: altera terrã vi Solis temperatè calefacit, & homines ad apricandum inuitat: tertia ſplendore omnia illuſtrat: quarta omnia litora & ripas floribus & herbis exornat, nomine ſuo indicans fructus in litoribus copioſiùs longè quàm in remotis à mari locis prouenire; quod in Circæo deſcribendo alibi declarabo: quinta ad antra & rupes ducit, quo in iis occulti amores peragantur: Sexta omnia luſtrat, & purgat, omni immunditie ſublata: Septima gaudium & lætitiam adfert: cui octaua ſuccedit, tantum felicitatis importans, vt ipſum Iouem vehere videatur, id eſt, omnibus numeris abſolutam vigoris perfectionem. Hæ ſorores, fratre ad Eridani vndas abſorpto, lacrimantur, nec ab illo cæleſti flumine diſcedunt; proptereà quòd eius ſtellæ potiſsimam Veris partem occupent. Habet autem Eridanus eam Græcis ſignificationẽ, vt cũ tempore optimè quadret: quia nomine ſuo Veris munus ac fœnus notat. Quæ enim verni temporis munera ſunt alia, quàm quæ ſororum nominibus indicantur? Quod verò de Electro adiecerunt, id partim de Electoris voce, quo Sol ſignificatur, eſt profectum; partim de Eridano, qui & in cæli parte verna, & in Scythia, in qua Electrum naſcitur, inuenitur. Deinde ſororum fletus è ſuperſtitione acceſsit, quam è fabula perperam intellecta, ſacrifici hominibus ſtolidis tradiderunt; quod in Adonidis quoque fabula ſcimus eueniſſe; vt ſimili omnino de cauſa conſicta, ita lamentis etiam ſuperſtitioſis contaminata; quibus nihil aliud notabatur, quàm homines tum dolere, cùm Solem vident à nobis recedentẽ: quoniam, Ariſtotele teſte, acceſſus generationem, receſſus corruptionem inducat. Iam quemadmodum Phaeton Solis ex hu-

mida natura filius eſt; ita electrum quoque ab eodem ex liquore terræ generatur, atque inde nomenclaturam apud Græcos adeptum videtur. Sol enim Elector, ſiue Doricè Alector vocatur, eò quòd homines è lectis vocet, eadem prorſus ratione, qua Gallus gallinaceus Græcis Alectryon & Alector nominatur; quòd nos moneat, quando è lecto ſit ſurgendum. Homerus de Achillis armati ſplendore agens, hanc fecit comparationem.

Τεύχεσι παμφαίνων ὥς ἠλέκτωρ ὑπερίων, *id eſt,*
Armis effulgens velut Alector Hyperion.

Ab hoc itaque Solis nomine Electrum apud Græcos vocatur, occaſione fortè ſumpta è Cimbrico ſermone, in quo Gel-echt dicebatur, voce ad Electrum vna littera è principio ſublata alludente. Nec alia cauſa videtur fuiſſe, ob quam metallum auri colore ſplendens Electrum vocetur, quia nimirum Solis fulgorem imitetur, cùm quatuor auri, vna argenti partibus conſtet. Homerus quarto Odyſſeæ Menelai aulam auro, electro, argento, & ebore exornat; quæ eum ſcribit è variis orbis partibus comportaſſe. A Sole itaque Electrum nomen habet, ob ſimilitudiné ſplendoris, à quo Electrę quoque appellatio ad ſplendidas mulieres eſt traducta. Latè igitur Electri nomen patet ad omnia illa tranſiturum, quæ vel aurum Solare metallum colore imitantur, vel in quibus vis ſolaris præ ceteris dominatur: quo poſteriore modo Alectryon & Alector gallus gallinaceus dicitur; quamuis & hoc nomen mereatur, quòd è lectis homines appellet. Hac etiam ratione florum Populi nigræ lacrima, Veris vel ſoror, vel comes, vel nuncia, Electrum non malè dici poteſt; eò quòd aurum colore ſuo, ſiquid aliud; egregiè exprimat, & odore cum fumo veri Electri ſiue Succini certet, & prætereà eas Alectoris, id eſt, Solis dotes habeât, vt vix quicquam in medicorũ myrotheciis & præſtantius, & vſu vario ditius inueniatur. Aëtius in hac reſina ſiue lacrima calorem tertij gradus agnouit, & ad ſiccandi humectandique ferè medium dixit venire, vt & hac parte Soli verno optimè reſpondeat, qui ad finem Geminorum tertium caloris gradum attingit, è quo ad quartum, id eſt ſupremum æſtiuus Sol non multo pòſt eſt peruenturus, Phaëtonte iam in Eridano ſummerſo. Hinc fabula de Heliadibus in Ægiros ſiue Populos nigras conuerſis, & Electrum lacrimantibus, apud Poëtas naturæ peritos originem duxit; quam alij, imperitè homonymia decepti, ad Succini hiſtoriam retulerunt. Græcorum itaque figmentum de Græco ſermone voces omnes interpretando, ad naturæ ſecreta pertinebat, de Magica cæleſtis

Erida-

Eridani & verni muneris octo ſecum ſorores trahētis, & lacrimarum Populi nigræ cognatione profectum. Submerſio verò Phaëtontis in Eridano, ſignificat ad huius fluminis cæleſtis poſtremū oſtium Orionis pedem contingens, Veris delicias perire; quia ad medium Geminorum tum Sol procedat: à quo dum paulo altiùs adſcendit, incendium Phaëtontęum conſequitur, nec vernus auriga vſquam ampliùs apparet. Heſiodus igitur non malè Phaetontem nocturnum Veneris æditimū fecit; eò quòd nō alio tempore animantium concubitus copioſior & vberior fiat. Eadem omnia ad primam Philoſophiam applicata, profundiſsimos habent explicatus, & hominis ad felicitatis apicem progreſſum, ab ipſis carceribus primis vſq; ad vltimam metam comprehendunt: quem is videbit, qui vernum nouumq́ue hominis lumen per ſingulas ſorores deducet, ac primo è multitudine opinionum Meropidis auxilio emerget; deinde multitudini exemptus, ſe Soli omnium reuelatori exponet, vt ab eo ſplendorem ſuſcipiat, poſt Oceanum ſuum, ſiue cogitationū perturbatam vaſtitatem certis litoribus & limitibus includat; quos, ne rurſus perturbationū fluctus rumpant, petris muniat atque firmet. Hoc gradu quiſquis potiri potuerit, totam beatæ vitæ paraſceuen, & veram hominis expiationem à Pythagoricis etiam cognitam fuerit aſſecutus; etiam paratus, vt Phœben, id eſt, animi mentiſque puritatem omnimodo luſtratam ſuſcipiat, limpidum diuinarum impreſsionum ſpeculum; in quo, dū mens noſtra diuinas rerū imagines intuebitur, extemplò Chærien amplectetur, & eius præſentia tantum gaudij concipiet, vt omni pondere leuata ad primos orbes exiliat, & alis receptis ad Iouis thronum euolet, ac ei totam ſeſe gubernandam deinde permittat, ita vt meritò Dioſippe tum poſsit vocari, eò quòd non amplius ſuo, ſed Iouis freno regatur, quod illo nectaris & ambroſię philtro Deus illeuit, vt nunquam ex ore ſuo mens noſtra id reiicere poſsit. Sit hæc Orphica fabulæ ratio ſic obiter expoſita: quam qui cum Arriani Epictetica diſciplina, aut Hieroclis Pythagorico ſilentio conferet, non parum ſentiet oblectamenti, ac deinde conſueſcet abdita figmentorum ſenſa altiùs expiſcari. Habemus nunc à Græcis Phaetonti nomen à patre datum, non ſecus atq; ipſi quoque Electro. Nec priſcis tantùm Poetis Phaeton pro Sole ponitur, ſed poſterioribus etiam, inter quos Nonnus eſt Dionyſiacôn ſcriptor, qui præter alios hos habet verſus:

Μὴ Φαέθων στρέψῃ πυραυγέας ἐς δύσιν ἵππους
Πρὶν Σατύρους καὶ βάκχον ἀλυκτοπέδῃσι κομίσσω
Σφιγγόμενον.—— *id eſt,*

Non

Non Phaëthon conuertet equos ſeri Heſperi ad oram,
Quàm Satyros pedicis & Bacchum haud effugiendis
Adſtringam.——

In eodem ſignificatu Phaethonta vocat πανόψιον, quòd omnia Sol intueatur. Idem Phaethontis filij fabulam libro triceſimo octauo depinxit; & præter cetera illud addidit, Phaethontem non minùs quàm Eridanum in cælo à Ioue fuiſſe collocatum, ac illic nomen Heniochi ſiue Aurigæ retinuiſſe, quod ſanè egregiè cum reliquis quadrat: quandoquidem Heniochus ſuper Geminorum ſigno ad Veris finem ſimul cum Sole ad meridianum circulum pertingat, vt non inconcinnè ea parte locetur, qua Solis currum deſinit gubernare. Eius verba hæc ſunt:

Ζεὺς δὲ πατὴρ Φαέθοντα κατεστήριξεν Ὀλύμπῳ
Εἴκελον Ἡνιόχῳ καὶ ἐπώνυμον· ὐράνιον δὲ
Πήχεϊ μαρμαίροντα σελασφόρον ἅρμα τιταίνων
Εἰς δρόμον ἀΐσσοντος ἔχει τύπον Ἡνιοχῆος,
Οἷα πάλιν ποθέων καὶ ἐν ἄστρασιν ἅρμα τοκῆος·
Καὶ ποταμὸς πυρίκαυτος ἀνήλυθεν εἰς πόλον ἄστρων
Ζηνὸς ἐπαινήσαντος· ἐν ἀστρόεντι δὲ κύκλῳ
Ηριδανοῦ πυρόεντος ἑλίσσεται ἄσκυλον ὕδωρ
Γνωταὶ δ' ὠκυμόροιο δεδουπότος Ἡνιοχῆος
Εἰς φυλὸν εἶδος ἄμειψαν· ὀδυρομένων δ' ἀπὸ δένδρων
Ἀφνειὴν πετάλοισι καταστάζουσιν ἐέρσην.

Quæ nos ex tempore ſic ad verbum & ad verſuum numerum Latinè vertebamus:

Iupiter at Phaëthonta ſuo defixit Olympo,
Aurigæ ſimilem cognomentumque ferentem:
Luciferi hic carri cubito ſplendente quadrigis
Intentus ſpeciem gerit ad curſum accelerantis,
Sic velut hic rurſum cuperet currum ſibi patris.
Vſtum flumen item conſcendit ad aſtra probante
Id Ioue, quocirca circumuoluuntur & vnda
Eridani ardentis clara vertigine cæli:
At breuis aurigæ vita, lapſique ſorores
In plantas formam mutant, & ab arbore flente
Deſtillant folijs rorem ditemque liquorem.

Doctiùs profectò & Orphicis conuenientiùs Phaethontem ex Heniocho Nonnus fecit, quàm Eratoſthenes in iis, quæ Hygini nomine

nomine circumferuntur; & is, qui Germanici Cæſaris ſe titulo iactat, Erichthonium; eò quòd Tauri cornua & Geminos ſupernè calcet, ac cum iis Solis radios accipiat. Quamobrem libro Dionyſiacôn primo Tauri ſyndromum, id eſt, vnà currentem, Heniochum appellat, vbi paulo antè Heniochi mentionem faciens, patrem eius Phaethontem vocauit, quoniam illi priùs, quàm filio, conueniret:

Ζεὺς πόσις ἀντέλλων δὲ παρὰ σφυρὸν ἡνιοχῆος
Νύμφιος ἀστερόεις ἀμαρύσσεται Ταῦρος Ὀλύμπου
Εἰαρινὸν Φαέθοντι φιλόδροσα νῶτα φυλάσσων.

Quæ ſic in totidem verſus Latinos cogantur:

Iupiter aurigæ ſub plantis exoriturus,
Sidereus ſponſus Taurus reſplendet Olympo,
Roris amans tergum vernum ad Phaëthonta reſeruat.

Quis hîc non videt, verni luminis & aurigæ cognationem diligenter à Poëta conſeruatam, & eiſdem Taurum roſcidum ſidus adiectum, quo illa pars cæli exprimeretur, in qua Sol verus Phaethon & alterius Phaethontis, id eſt, verni luminis caloriſque pater eo tempore verſatur, quo ros plurimus abundat, & populi lacrimas ſuas caloris verni ſymbolum, & optimum doloris amuletum, atque idcirco precioſiſsimum Apollinis Electrum ad ipſum Eridanum, id eſt, quo tempore Eridanus cum Sole exoritur, effundunt. Hæc eſt itaque Græcorum fabula, Græcis vocibus de naturæ & eorum, quæ ſupra naturam in mentis orbe verſantur, conuenientia, ab Orphicis conficta. Quoniam verò homonymiam Eridani & Electri poſteriores non intellexerunt, ad Eridanum terreſtrem & ſuccinum eam applicare voluerunt; atque ita fabulam & hiſtoriam permiſcentes, & hanc & illam perturbarunt. Eridani enim vocabulum cùm Cimbricum eſt, illi primùm flumini datum videtur, quod Sarmatiam & Germaniam longo terrarum tractu diuidens, in Balthicum mare, quod Græci Oceanum eſſe putauerunt, ſeſe effundit; quod ex Herodoti auctoritate clarum feci. Ad huius oſtia Electri illud genus, quod Succinum vocatur, reperitur; ſed minimè vel è Populis, vel ex aliis arboribus exſudat, quod è fabula Poëtæ imperitè addiderunt. Iam quia poſterioribus temporibus res Cimbrorum ad eam Balthici maris partem minùs notæ Græcis hominibus eſſent, per homonymiam ad Padum & fabulam & hiſtoriam detorſerunt, non minùs in hac, quàm in illa, decepti. Nec defuit

LL huius

huius erroris ingens occaſio ex alia rurſus homonymia enaſcens. Priſci enim Eridanum, ad cuius oſtia Electrum inuenitur, in ſinum Venedicum exonerari tradiderunt: poſteriores inde nullum alium Venetorum ſinum, quàm eum, qui in Adria eſt, cognoſcentes, ad hunc hiſtoriam retulerunt; ad quem cùm nullum Electrum reperiatur, locorum ad Padum periti, nihil aliud, quàm vanum Poëtarũ figmentum id, quod de Eridano & Electro ferretur, putauerũt: in quorum numero inter ceteros Diodorus fuit & Lucianus. Plinius diligenter eos enumerat, qui in Electri hiſtoria aberrarunt: ſed nihil addit, quod faciat ad tanti omnium erroris occaſionem. Æſchylus quo Eridanum in Oceanum ex vetuſtiorum ſententia effunderet, in Iberia eum collocauit: Cteſias Indico eum nomine Hypobarum vocans, in Oceanũ quoque, ſed Indicum, exonerari prodidit; ex Indico fortaſſis Animi, quo nomine nunc gummi Electro noſtro colore ſimillimum illud quidem, ſed odoris ſuauitate pręſtantius vocamus, in hanc opinionem deductus. Nos itaque tandem omnibus veterum ſcriptis diligẽter examinatis, deprehendimus ab antiquiſſimis illis veriſſimè dictum eſſe, Electrum ad Eridani oſtia legi; qua parte in Veneticum ſinum effunditur: ſed id à poſterioribus perperam intellectum, ad Eridanum & Venetos Italiæ eſſe tranſlatum; & non hîc tantùm erratum fuiſſe, ſed in eo quoque, quòd Populorum Electrum non minùs quam alterum pręcioſum, ad Eridanum Italiæ, non ad Eridanum cæleſtem retulerunt; quaſi illic magis, quàm alibi, lacrymæ hæ effunderentur. Nuſquam certè deſtillant, niſi ad Eridanum, ſed eum minimè terreſtrem, ſed cæleſtem, id eſt, ad illud tempus, quo Sol cum Eridano exoritur, non ad ea loca, quę Eridanus Gallicus vel Gedanicus alluit. Verùm enimuerò id clariùs exponendum, quod dixi, non duplicem modò Eridanum eſſe in Cimbrico ſermone, ſed duplicem etiam in eo ſinum Veneticum inueniri: in quorum vtrumque nominis ratio æquè quadrat. Neque enim ſinus ille, in quem Viſtula exoneratur, minus cauſę habet, ob quam Veneticus vocetur, quàm ille in quem Padus effertur. Sunt enim ad maris Baltici eam partem Veneti non reapſe modò, ſed priſca etiam appellatione, à paucis illa quidem cognita, ſed à Ptolemæo minimè neglecta. Venedas enim inter Viſtulam & Chronon fluuios ponit, & ab illis mare adiacens ſinum Venedicum, & montes qui Moſouiam, hodie vocatam ad Orientem claudunt, & Pruſsiæ ad Auſtrum vergunt, Venedicos appellat. Quamobrem Pruſsi Venedæ olim nominabantur, idcirco nimirum, quia loca paludibus, & ſtagnis, & ſinubus introrſum & profundo receſſu infuſis plena colerent, perinde atque Veneti illi, qui

qui ad Adriam habitabant. Certè vtrobique paludum, lacuumque magnus numerus vtrobique mare intra terram multis ſtagnis infunditur, adeò vt vix ſtatui queat, vtri genti Venetorum nomen rectiùs applicetur. Venet enim is dicitur, qui habitat terram paludibus & lacubus plenam; nec is ſolus, ſed ille etiam, qui loca tenet ſtagnantia, ſiue id perpetuum ſit, ſiue ab æſtu & maris affluxu fiat. Quod vt apertiùs cognoſcatur, Venetorum loca, qui in Gallia ad Oceanum habitant, Iulij Cæſaris verbis deſcribemus: è quibus & illud perſpicuum fiet, quare & illi Venetorum nomen mererentur. D. Brutum, inquit, adoleſcentem claſsi, Gallicisque nauibus, quas ex Pictonibus, & Santonis, reliquiſque pacatis regionibus conuenire iuſſerat, præfecit; & cùm primùm poſſet, in Venetos proficiſci iubet: ipſe eò pedeſtribus copiis contendit. Erant eiuſmodi ferè ſitus opidorum, vt poſita in extremis lingulis promontoriiſque, neque pedibus aditum haberent, cùm ex alto ſe æſtus incitauiſſet; quod his ſemper accidit horarum duodecim ſpacio, neque nauibus, quòd rurſus minuente æſtu naues in vadis afflictarentur. Ita vtraque re opidorum oppugnatio impediebatur; ac, ſi quando magnitudine operis fortè ſuperati, extruſo mari aggere ac molibus, atque iis fermè mœnibus adæquatis, ſuis fortunis deſperare cœperant, magno numero nauium appulſo, cuius rei ſummam facultatem habebant, ſua omnia deportabant, ſeque in proxima opida recipiebant; ibi ſe rurſus iiſdem opportunitatibus defendebant. Hæc ille. Venetos hos Oceani accolas Ptolemæus circa ea loca poſuit, quæ Britanniæ nomen à nouis incolis iam poſsident, olim à lacubus, & paludibus, & æſtuariis, & fluuiorum exundantium vligine nominata. Hos Nannetes ab Occidente claudunt, vt ex Cæſare colligo; quamuis Ptolemæus Samnitas peculiari eos vocabulo vocet, qui Ligeri ſunt propinquiores. Cæſar Venetorum nomen generalius videtur feciſſe, vt omnes, qui inter Ligerim & Sequanam ad mare habitarent, complecteretur: inter quos Veneti peculiari nomine à Ptolemæo ſunt ad ipſum litus notati; quo loco hactenus Vanes opidum extat, ad priſcum nomen alludens, & ſuperiùs ad Boream Veneli ab eodem annumerantur ad Tetum amnem, qui ſinum Sancti Michaelis facit, habitantes; qui inde videntur coloniam emiſiſſe ad interiora, quorum opidum Veneliocaſium nomine ad fluuij Olinæ exordium videtur fuiſſe, quo loco Veneliocaſsiorum populi exordium à Ptolemæo collocatur, ſub quibus Lexouij habitabant. Verùm quò beneficij aliquid ciues

LL 2 Caeni

Caeni ex antiquaria mea perſcrutatione accepiſſe videantur, addam integram nominum interpretationem ex vetuſta lingua Gallica, de qua plura in Gallorum & Francorum originibus tradam, ſincerè pureque depromptam. Vey quid notet, ſæpiùs dictum. Lo id quod altum in terra eſt, & in dorſum elatū ſignificare, in Atuaticis oſtendi, adiecto illo etiam, conuerſionem eius contrariam è Cimbricæ linguæ primogenia vocabulorū formatura, cōtrariæ ſignificationis eſſe. Vey ey ſo igitur nihil aliud notat, quàm locum, in quo paludes ſunt, & loca in dorſum elata. Ey enim, quod inter duas voces in cōpoſitione interiectum videmus, idem eſt quod Latinis Et coniunctio. Palus ergo & altum terræ dorſum Veneuſo ſignificabit; è quo ſi tollas coniunctionem, Venſo exiſtit, opidi in Geldria, vt antè dixi, nomen: quod ſi in compoſitione ſolum Ni conſonantem lenioris ſoni cauſa ſubtiecas, Veneſo fiet. Ex Veneſo Ptolemæus & ceteri Græci Venelos in recto fecerunt, quo formæ ſermonis Græci reſponderet, è quo deinde Latini Venelus ſuo more dixerunt. Sunt itaque Veneli dicti, qui partim paludes, partim alta terræ dorſa poſsidebant. Hinc intelligitur, eos, qui vltimi eſſent Venetorum ſtagnantia litora habitantium, & primi eorum qui alta loca tenerent, Venelos rectiſſimè dictos fuiſſe. Hoc enim in locorum poſitu inter Venetos Adriaticos, & inter Venetos hinc Ligerim, hinc Sequanam attingentes, quòd illorum paludes ſecundum Padum nulla alta dorſa excipiant, ſed planicies humillima & crebrò reſtagnans longiſſimè poſt paludes interiùs porrigatur; apud hos verò mox à paludoſis campis intra vnam, duas, aut tres, aut paulò plures leucas loca alta ſint adſcendenda; quæ deinde longiſſimo terrarum tractu extenduntur. Meritò igitur apud hos Venetos poſtremi Veneli nominantur, quòd & paludoſa & alta loca habitare cernantur. Huius rei exemplum eſt in Veneliocaſsiis, quorum opidum primarium Caen eſſe dixi. Eius enim is ſitus eſt, vt ad viuum eiuſmodi, quæ dico, locorū naturam ob oculos ponat: quandoquidem vtraque Oliuę ripa ex vliginoſis campis dextrorſum & ſiniſtrorſum quaſi geminum opidum ſurſum attollitur, flumine in duas partes diſtinctum; quarum in Occiduæ vltimo cornu arx in tophea ſiue pumicoſa rupe paludoſos deſpicit campos. Dextra vrbis pars, quæ minor eſt, ab ipſis item ripis aſſurgit, è qua ſatis arduo adſcenſu in altam planiciem ad interiorem Galliam longè lateque expanſam peruenitur. In hac maximi mercatus, qui hîc olim fuerit, clara adhuc extant monumenta in reliquiis ingentium horreorum, quorum immanis capacitas & amplitudo demōſtrat, emporium hic olim fuiſſe prædiues; quod, vt nihil eſt perpetuum, pòſt Rotomagum tranſlatum

datum, triſtem vrbi ſolitudinem reliquit: cui, vt ex parte aliqua remedium adferretur, pro Plutoniis mancipiis ſacros Muſarum & Palladis miniſtros recepit, liberaliũ artium Vniuerſitate, loco mercatus, inſtituta. Mirum eſt, quàm aptè & Genius, & Fortuna, & nomen huius vrbis antiquum cum Louanio quadret. Eſt enim & huius talis ſitus, vt & alta dorſa habeat, & inter ea paludoſos campos interiectos, qui flumine exundante non rarò ſub aquis deliteſcunt. Huic prætereà ſic Fortuna aliquandiu arriſit, vt inter omnia Brabantiæ opida ditiſſimum potentiſſimumque haberetur, vti mœnia & publica eius ætatis ædificia magnificentia ſua ſatis declarant. Inter hæc vnum eſt immani amplitudine à maioribus, cùm Plutus illic adhuc rerum potiretur, laneæ merci dedicatum, eodem nomine, quo horrea ſua Caèni hactenus appellant, dum Halles dicunt, quæ vox ab vſu indita eſt, eò quòd Hal nihil aliud ſit, vt antè docui, quàm id quod rem quampiam, qualis qualis ea ſit, conſeruat: quod vocabulum Galli vel è priſca ſua lingua, vel è Francica, aut Normannica, quarum vtraque Germana fuit: dum in Galliam vterque populus primùm veniret, retinuerunt. Hæc itaque vt mercatus, & horreorum, & nominis, quo ea vocantur, duabus vrbibus fuit communio; ita & illud accidit, quamuis diuerſo & caſu & tempore, vt ingens maximi lucri faciendi ratio, & immanium horreorum vſus ambabus periret. Acceſſit deinde idem quoque ſolitudinis ſolatium, quod vtriuſque loci Genius neſcio quo fauore à Minerua & Camœnis feliciter impetrauit. Præterea & in eo vtriuſque vrbis conditores conſpiraſſe mihi videntur, vt à paludibus & altis locis vterque ſuam nominaret. Lo-uen enim altum eſt & palus, cùm Venelo palus ſit & altum; in quorum illo Lo, id eſt, altum, præcedit, quia loca alta latiùs patent quàm paludoſa: in hoc ſequitur, quia apud extremos Venetorum prior paludum, quàm altorum, ratio haberetur. Adde & illud, ſi placet, vtrobique circa paludes Abbatiam D. Benedicti iacere ea parte, qua è campis ad altiora tranſitur. Sed ne ad minuta deſcendatur, hæc à nobis de duarum liberalium diatribarum in locorum natura, & fato, & nomine conuenientia, obiter citra moleſtiam luſa ſunto. A Caeno ad mare vſque vliginoſi priùs campi, deinde infidæ & inuiæ paludes extenduntur, adeò vt Venetorum hac parte poſtremi fuiſſe cernantur, atque idcirco mixtum nomen accepiſſe. Sed quid, dices, hæc ad Veneliocaſſios, quorum Caenum ſtatuis metropolim olim fuiſſe? Permultum ſanè. Quare Veneli dicerentur, modò explicatum: qua verò cauſa Ocaſſij nominarentur, breuiter addendum. Hooch Cimbricè altum notat; Caiſſei viam ſilicatam, Cai ſilicem, Sei idem quod, ſero, ſig-

 nante:

nante: quia viæ olim paruo ſilice ad duriciem ſternerentur potiùs quàm artificioſè maioribus ſilicibus ſternerentur; quod poſteriùs Romani tanta magnificentia in Italia præſtiterunt, vt neſcias vtrum ſumptum, an immenſam duriſsimi & vbique vnicoloris ſaxi copiam magis admireris: cui & illud accedit, quînam equites per lubricam duritiem citra periculum iter facere potuerint, cùm exiguæ illæ & breues inter Formias & Fundos reliquiæ plurimum hodie metum equitantibus incutiant, & id quidem non citra iuſtam cauſam; cùm ipſe coràm viderim venerabilem quendam & canum ſenem, collapſo illic equo, tibiam ſuam fregiſſe. Infinito profectò commodiores ſunt eæ viæ, quæ ſatis, ſiue temerè iactis paruis petris ab antiquis maioribus noſtris fieri conſueuerũt, quas è ſtructuræ modo Caiſſeias vocabant. Hoch-caſſei ergo idem Cimbris exprimit, quod Latinè diceretur alta via ſilicata: qua de re colligo ex hac vrbe viam ſilicatã incepiſſe, quæ ex Venelis per altam planiciem ad interiores Galliæ ciuitates digitis huc illuc emiſsis pertineret. Eſt nobis hactenus in Brabantiæ parte ſuperiore via, quæ Hochcaſſei vocatur; quod addo ne quis me inuſitatas & nouas nominum compoſitiones fingere arbitretur. Quamobrem vrbs Venelorum ad huius viæ ſilicatæ initium poſita, Veneſi Ocaiſſei eſt nominata, aſpirationibus in compoſitione de conſuetudine Cimbrica ablatis, & pro duabus eiuſdem & figuræ & ſoni conſonantibus, vna relicta; quod in componendis vocibus frequens eſſe ſæpiùs monitum, quàm vt ſit repetendum. Plures in Gallia ciuitates, quibus à Caiſſei nomen datum eſt, inuenimus; vt ſunt Trecaſſes, Vidugaſſes, Vadicaſſes. Sed hic minimè omittendum, eos, quos Ptolemæus Veneliocaſſios nominauit, à Plinio Vellocaſſes, à Cæſare Velliocaſſos dici: Cæſaris ſcriptura propiùs ad veram Ptolemaicam integritatem accedente, neutra tamen pura. Eoſdem autem eſſe Veneliocaſsios & Vellocaſſes, ex eo perſpicuum, quòd eos Plinius Lexouiis perinde atque Ptolemæus in eodem tractu proximos ponat. Vellocaſſes erga Veneliocaſsios dixiſſet, ſi germanam vocis originem, quàm ſoni ſuauitatem breuitatemque, potiorem habuiſſet. Nec Cæſar obſcurè indicauit quo loco Velliocaſsi quærendi, cùm poſt Caletes eos enumeraret, nõ illos quidem, quos hoc tẽpore longe illinc ſitos Caletes vocamus; ſed eos, qui Caulx hodie ad exitum Sequanæ tenere cernuntur. Extergenda hîc è Cæſaris libris inſignis & fœda macula, quæ Vnellos nobis ꝓ Venelis induxit; cùm Vnellos in nullis auctoribus inuenerim; & Plinius & Ptolemæus loco Vnellorũ Venelos ponãt eodẽ in tractu, in quo Cæſaris codex Vnellos locauit: quod adductis auctorũ verbis nihil opus

eſt

eſt confirmare, cùm eorũ exemplaria nullis ſtudioſis debeant deeſſe. Operæ tamen precium fuit hoc admonere, propterea quòd hæc menda tam altè radices egiſſet, vt is, qui gentium deſcriptiones Cæſaris commentariis adiecit, Vnellorum nomen pro genuino germanoque ſit interpretatus. Venelos autẽ, non Vnellos, eſſe dicendos, cùm Ptolemæi & Plinij vnanimi conſenſui credere oportet, tum de vera vocis ratione regionis naturam optimè exprimente ſatis patefeci. Effectum nunc hoc nobis eſt, vt & Venetorum, & Venelorum, & Veneliocaſſiorum ſedes apertè cognoſcantur, & Caena ciuitas habeat, quo de antiquitate ſua glorietur; cùm modò clarum ſit, ab vrbe ipſa totam gentem, vſque ad Lexouios, nomen eſſe ſortitam. Porrò ex his quiuis, niſi ſit omnino obſtinatus, facilè videbit veriſsimum illud eſſe, quod de Venetorum nominis originatione dixi; cùm vbicunque gentium ipſum inuenitur, illic & paludes & reſtagnantes aquæ apertè cernantur. Veneti itaque Paphlagoniæ ad ipſa eius regionis litora ponendi, in quæ mare receſsibus multis inſinuatur, & fluuij complures reſtagnantibus aquis, maritimam planiciem frequenter opplent. Quacunque terrarum parte Veneti nominis veſtigia extant, ea vel ſtagna, vel paludes fuiſſe, citra hæſitationem aſſerendum; vt modò plurimis exemplis, & ipſa nominis ratione ſatis oſtendi. Venlo, vti in Atuaticis dixi, paludem vicinam habet, tribus noſtratibus milliaribus extenſam, quam hactenus Vey ab omnibus accolis audimus nominari; vt dubitari non poſsit, vel quid Vey ſignificet, vel vnde Venlo dicatur. Apud Ambiuaritos plurima ſtagna cernuntur, quæ omnia generatim Veney ab indigenis vocantur, & apud Hollandos paludoſa cænoſaq; loca, è quibus ceſpites ad ignes alendos effodiuntur, non alio nomine frequentiùs appellant. Sed quid multis? nulla regio eſt, quæ clariùs oculis ſubiiciat regiones paludoſas ſtagnorumque plenas à Venetis perpetuò habitatas fuiſſe, quàm Venetia Adriatica, & Venetia ad dextrum Viſtulæ latus, compluribus lacubus, ſinubus, & paludibus inſignis. Sed dicet quis, quãobrem qui Pruſiam habitabant, Venedę non Veneti à Ptolemęo, & Venedi à Plinio, vocantur? Breuiter id expediam, non citra aliorum, quæ alibi dixi, confirmationem. Danos hanc olim regionem habitaſſe tũ indicaui, cùm docui Suedaniam à Sueuis & Danis vltra Sarmaticũ mare conditam fuiſſe. Quemadmodum igitur Sue-dey nobis vocatur is qui Suedaniam habitat; ita Vene-dey Danus is diceretur, qui ad ſtagna & paludes commoratur. Græci itaque ex Vene-dey Venedas fecere, ac inde mare Venedicum, & montes Venedicos appellarunt. Quamobrem inter Venetos & Venedos hoc eſt diſcri-

minis

minis, quòd Veneti generatim omnes ad lacus & paludes habitantes; Venedi verò nõ omnes, ſed Dani duntaxat eiuſmodi loca incolentes, cõpoſita voce perinde atq; Suedani nuncupentur. Quamobrẽ Dani eiuſdem cum Alanis & originis & linguę, eam regionem, quam nunc Boruſſiam quidam, vulgus Bruſſiam vocat, incoluerunt; quorum monumentum æternum in ſinu illo manſit, in quem Viſtulæ ſiniſtrũ oſtium exoneratur, quem Danorum ſinum quondam vocarunt. Wic enim loca illa ſiue in mari, ſiue in terra deſignat; ad quæ quis periculis vel maris vel terræ cedere conſueuit. In mari igitur reducti in portum ſinus, hac voce nominantur, & in ciuitatibus ſingulæ portiones, in quibus ordinariæ vigiliæ habẽtur. In tumultu enim ad vicos ſuos cuique haud aliter quàm in procellis ad ſinus reductos fugiendum. Olim enim cùm Germani militari conſuetudine viuerent, loca multitudini & ſtationes per campos diuidebantur; ad quæ ſi quis hoſtis ingruiſſet, cuique cedendum fuit, vt quiſque hanc vel illam ſtationem ſortitus eſſet. Nam Wic idem eſt quod cedo: ita vt voce hac monuiſſe videantur, non temere hoſtem ſoli cuiquam expectandum, ſed mox in periculis ad ſocios confugiendũ, quò ab illis & auxilium & teſſeram militarem accipiant. Quia verò hæc in caſtris per campos viuendi ratio apud maiores fuit obſeruata; factum eſt, vt cùm militarem vitam agunt, in campis ſe eſſe Germani dicant; quaſi tum ad priſcum in campis viuendi ritum rediiſſent. In his cuique ad tentoria ducis ſui, ſtationemq; ordinatam, ſi quid ingruat, eſt cedendum; vt quo ipſi opus facto eſt, id à duce ſuo diſcat. Hinc Wic ad ciuitates tranſiit, eas per partes & vicinias diſtinguens. Latini vetus Cimbricum nomen retinuerunt, eiuſmodi ciuitatis partem vicum vocantes; quo in ſignificatu apud omnes Germanos eſt in vſu, quamuis ad ſinum, in quo ſecura nauibus ſtatio eſt, ſignificandum, Auſtris ad Balthicum mare ſit vſurpatum. Danorum igitur ſiue vicus, ſiue ſinus, Danſwic fecit; qua voce nobiliſsimum Venetorum opidum nuncupatur, quam Latinizantes in Dantiſcum corruperunt. Alij Gedanum, vt dixi, nominarunt; à Getis & Danis priſcis eius ante Sclauorum irruptionem conditoribus ſumpta appellatione. Venedi ergo, Veneti Dani vocentur, ad diſcrimen aliorum, qui à paludibus quoque & ſtagnis ſeſe nuncuparunt. Hæc modò de gemino Cimbrorum Eridano, altero in ſinum Venedicum, altero in ſinum Veneticũ influente, & tertio cæleſti, qui Græcam habet nomenclaturam & interpretationem, dicta; ſufficere mihi videntur ad omnem tum hiſtoriam, tum fabulam de Electro intelligendam; quarum confuſionem homonymia peperit monſtrum ab Ariſtotele ſtatim in Dialecticorũ

elemen-

elementis proſcriptũ. Quamobrem Ogygiis his & Begſelanis Venetorũ antiquitatibus, quas nemo hactenus mortaliũ ſcriptis prodidit, finem imponam; quibus magnã appendicẽ de Veneris nomine, quod eandem habet cum Venetorũ nomenclatura originẽ, addidiſſem, niſi veritus fuiſſem, ne paradoxa hæc mea, ſi prolixiùs extenderẽtur, nauſeabundis ſtomachis fierẽt odioſa. In Deorũ nominibus ſuum Venus locũ habebit; quam pro facultatis meæ tenuitate exornatam ad Venetos ſuos mittam, vt tandem intelligant plus rationis ritum eum habere, quo mare quotannis annulo iniecto ſibi deſpõſant, quàm quiſquam hactenus cogitarit. Credo equidem huius inſtituti auctores ne per ſomnium quidem vnquam de Veneris & Venetorum cognatione quicquam fuiſſe imaginatos, cùm nominis ſui æquè atq; ipſius Deæ veram rationem ignorarent. Verùm hominum conſilia à Geniis frequenter reguntur, qui nõnunquam facienda quædam ſuggerunt; quorum tamen veras cauſas aperire nolunt, ne ſacroſancta rerum diuinarũ myſteria plebeis hominibus, veluti roſæ porcis, obiiciantur, & ab iis contempta proterantur. Admirabilem itaque artem in Veneris nomine obſeruatam, & eius cum aquis, humidiſque omnibus cognationem in Aphrodyſiorum libello enucleabo; doceboque Venetos veriſsimam optimamque rationem, qua perpetuò ſibi Venerem habere propitiam poſsint, multoque, quàm vllo annulo fieri queat, deuinctiorem. Potuiſſem quidem hæc his meis Veneticis, veluti corollam quandam venuſtiſsimam apponere; ſed Apollo ad Hyperboreos me vocans, id minimè permiſit. Cùm enim de priſcorum Eridano agens, huius Dei ad Hyperboreos ex litore Venedorum, in quo Electrum legitur, profectionem quandam commemorarim; non videor priſcæ memoriæ ſtudioſorũ votis ſatisfacturus, niſi clariùs eam exponam: quo & certius conſtet, Viſtulam Eridanum priſcis nominatum fuiſſe, & quidnam ego de Hyperboreis ſentiam, intelligatur. Eſt enim hæc vna difficillimarum, quæ apud Hiſtoriographos & Poetarum commentatores tractantur, quæſtionum, ab omnibus ferè attacta illa quidem & diſcuſſa, ſed à nemine hactenus ad veritatis normam ſolidamque terræ deſcriptionem applicata. Quò verò minus lucis à veteribus accepit, quoque omnia in ea Cimmeriis tenebris ſunt magis inuoluta, eò pulcriùs mihi exiſtimaui in hac caligine verſari, vt ſi poſſem, luminis aliquid inferrem: quod me eò faciliùs ſpero conſecuturum, quòd Apollinem mihi habeam ducem, Deum, inquam, omnis luminis & claritatis datorem, qui nomine ſuo Cimbris pollicetur ſe omnia reuelaturum. Exordiamur igitur ab Apollonio auctore, nomenclaturam fauſto omine ab Apolline ſortito, cui

Rhodij cognomen accedens, vatem Deo reddit tanto gratioré, quanto ceteris vrbibus Rhodus eum cum ceteris rebus, tum Coloſſo vno orbis miraculo diligentiùs colebat. Hic cùm communem de Phaëthonte, & ſororibus, & earum lacrimis in Electra induratis opinionem recitaſſet, alteram ſubiunxit, quam apud Celtas ait iactatam fuiſſe:

——Κελλοὶ δ' ἐπὶ βάξιν ἔθεντο,
Ὡς ἄρ' Ἀπόλλωνος τάδε δάκρυα λητοΐδαο
Ἐμφέρεται δίναις, ἅτε μυρία χεῦε πάροιθεν,
Ἦμος ὑπερβορέων ἱερὸν γένος εἰσαφίκανεν,
Οὐρανὸν αἰγλήεντα λιπὼν ἐκ πατρὸς ἐνιπῆς,
Χωόμενος περὶ παιδί, τὸν ἐν λιπαρῇ λακερείῃ
Δῖα Κορωνὶς ἔτικτεν ἐπὶ προχοῆς ἀμύνοιο·
Καὶ τὰ μὲν ὣς κείνοισι μετ' ἀνδράσι κεκλήισται.

Id eſt, vt verba verbis reponam, ordine eorum, quò clarior ſit, permutato:

——Celtæ tamen hoc ſparſere per ora,
Iſtas Latoq lacrimas ab Apolline fuſas,
Fluctibus aduolui, quas hic ſtillaſſe refertur,
Ter quater innumeras; prolem cruciatus ob illam,
Quam pingui in Lacerea enixa eſt Dia Coronis
Oſtia circa Amyni; quas, aiunt, depluit antè,
Quàm ad ſacram gentem tranſiret Hyperboreorum,
Ex patris iuſſu cælo ſplendente relicto,
Hæc vt apud populos illos rumore feruntur.

Clariora hæc Apollonij verba Apollodorus faciet, qui Coronidem Æſculapij matrem, filiam Phlegyæ Theſſali fuiſſe narrat, quamuis alij Arſinoes filiæ Leucippi prolem dicant. Hic à Chirone Apollinis iuſſu educatus, & medicinam edoctus, ſanguine Gorgonis è dextra parte educto, quem à Minerua acceperat, homines non ſolùm à morbis curabat, ſed aliquot etiam mortuos ad vitam reuocauit; inter quos alij alios enumerarunt. Naupacticorum ſcriptor Tyndareum, Steſichorus Eryphilem & Hippolytum, Paniaſis Hymenæum, Mneſagoras ex Orphicorum, vt ait, ſententia Glaucum Minois filium vitæ ab eo reſtitutum ſcribit. Hanc artem ne ceteros mortales doceret, ac efficeret, vt ſuis viribus nixi, conſequerentur immortalitatem, fulmine eum Iupiter percuſsit; quod ægrè ferens Apollo, Cyclopas fulminis fabros occidit; quamobrem à Ioue cælo expulſus eſt. Atque hactenus quidem

quidem Apollodorus & Apollonius in Apollinis exilio conſentire videntur, ſed in eo quod ſequitur, diſcordare; cùm ille Admeto coactum ſeruire dicat, hic ad Hyperboreos eum ableget, multis antè lacrimas ad Eridani oſtia ad eo fuſas, ac in Electra conuerſas eſſe, de Celtarum opinione narrans. Lacerea autem vrbs fuit Magneſię, Hellanico in primo Deucalioneæ libro apud Stephanum ita teſtificato, ad quam Anymus fluuius ex Oſſa defluens, videtur fuiſſe. Ex his iam collatis cum iis, qui Eridanum in Oceanum Septentrionalem exonerari ſcripſerunt, perſpicuum ſit, Hyperboreos vltra Viſtulæ oſtia ponendos eſſe; quos Cimmerios quoque genere fuiſſe, non dubito, quin quiuis, qui hæc mea legere dignabitur, ſit iudicaturus. Cùm enim poſteritatis latitudinem Iapeto promiſſam Cimmer præcipuè perfecerit, vt ipſo nomine indicatur, ſemper diligentiſsimè eius filij nepoteſque procurarunt, vt patris ſui votum adimplerent, ac quàm latiſsimè ſobolem ſuam extenderent. Id verò, quò minùs in Auſtrina Aſiæ parte facere poſſent, Aſſyriorum potẽtia obſtabat, quæ ex Nembrodica tyrannide profecta, longè lateque vicinos vexabat. Tandem igitur Cimmeriorum primas ſedes à Noacho & Iapeto acceptas inuadere etiam paulatim & carpere cœperunt, donec Ninus ad immenſum viribus auctis, Bactrianos maiores noſtros, quibus tum Zoroaſter imperabat, omnibus viribus vel auito ſolo expellere, vel ſubiugare niteretur. Hunc primo impetu, partim locorum aſperitate, partim Bactrianorum virtute victum, innumerabilem pæne exercitum aiunt collegiſſe, cuius numerum Cteſias ad peditum decies ſepties centena, equitum ducenta millia adſcendiſſe tradit: quem quamuis incredibilem, Diodorus tamen excuſare contendit, collata Dionyſij Siculi ciuis ſui potentia, cui peditum centum & viginti, equitum duodecim millia fuerunt, ſi de Tyranno Siculo, auctori Siculo credendum. Huic tanto Nini exercitui Zoroaſter quadringenta millia opponens, primo inſultu centum hoſtium millia cecidit; at deinde multitudine coactus, in Bactra confugit; quibus dolo expugnatis, fortiter pro patria & diademate pugnans, occubuit mortis gẽnere clariſsimo, & omnibus fortibus viris imitando, ex infortunio & miſeria ſublatus. De hoc Rege in Magiæ origine plura mihi dicenda; quæ, ne me hìc demorentur, omitto; hoc vno indicato, nomen eius Cimbricam habere interpretationem, qua admonemur, ad caput illud, vnde omnium originum origo eſt, celeriter eſſe animum ſubleuandum, ſi in Magia verſari velimus. Cimmerij itaque Aſſyriorum vitabundi, Septentrionem verſus ferè colonias ſuas emiſerunt, ac totam eam

plagam admirabili gentium multitudine repleuere. Apud Ezechielem legimus, Gomeri agmina, quibus latera Septentrionis adiecta, Togormanni filij minimi natu inter tres Gomeri ſiue Cimmeri filios ſedes fuiſſe dicuntur. Cùm igitur Cimmeri filiis Septentrio in ſacroſanctis Prophetarum oraculis attribuatur, conſtetque Hyperboreos ex ipſa nomenclatura ad Septentrionem pertinere; magna cauſa ducor, dum Hyperboreorum origines è Cimbrica lingua inueſtigo. Fateor tamen Hyperboreorum nomen Græcum eſſe, generatim illis dandum, qui vltra Boream commorantur, ſi vocis ſignificationem ſequamur. Herodotus, cùm ab Homero in Epigonis, & ab Heſiodo, neſcio quo loco, eorum mentionem factam eſſe dixiſſet, & Deliorum narrationem de Apollinis ſacris in ſtipula per varias gentes ad Delum delatis, addidiſſet, & Abaris etiam Hyperborei meminiſſet; poſtremò adiecit ſibi videri, nullos omnino vſquam gentium Hyperboreos inueniri; in eo non minùs quàm in Eridano temerarius iudex. Si enim, inquit, Hyperborei ſunt, id eſt, vltra Boream habitantes, erunt & Hypernotij, id eſt, vltra Auſtrum habitantes. Elegans ſanè ſcitaque ab eius, quod abſurdum cunctis videtur, illatione demonſtrãdi forma. Sed quid? abſurdum ne eſt aliquos vltra Notium polum habitare? Cogitandum hîc erat, quorũ Hyperboreorum nomen vernaculum eſſet; quod cùm ſit Græcorũ, Hyperborei non quibuſuis, ſed Græcis vltra Boream habitabant. Eodem itaque modo illis, qui verſus polum Antarcticum, tantundem quantum Græci ad Arcticum ab Æquinoctiali declinant, aliqui etiam erunt Hypernotij; ſed eo vocabulo nominandi, quòd illorum linguæ proprium eſſet, ad quos relati, Hypernotij dicerentur. Hæc enim deſignandæ gentis ratio, nunquam illos habet appellationis auctores, qui tales aliorum reſpectu ſunt, vt iis vel Hyperborei, vel Hypernotij poſsint nominari. Non mirum igitur, Hyperboreorum nomen Cimbricum non eſſe, ſed Græcorum vernaculum, cùm illi, qui Hyperborei vocabantur, non ſibi, ſed Græcis Hyperborei eſſent. Immò ſi illi lingua ſua aliquos fuiſſent Hyperboreos vocaturi, Græcos ita nominaſſent, eò quòd hi vltra Boream iis habitarét, neceſſario & reciproco reſpectu: quemadmodum ſi nos Flandris ſumus Tranſſcaldiani, ſunt & illi nobis Tranſſcaldiani; & vt Italis Lugdunenſes ſunt Tranſalpini, ita Lugdunenſibus Itali quoque Tranſalpini. Sicut igitur ipſi nobis nec ſumus nec vocamur Tranſſcaldiani, nec Lugdunenſes ſibi ſunt Tranſalpini, ſed Ciſalpini; ita Hyperborei nec ſibi Hyperborei erant, nec à ſe Hyperborei vocandi. Quocirca mirandum, cùm tam multa de Hyperboreis & dubitarentur & dicerentur,

rentur, neminẽ vnquam fuiſſe, qui propriam gentis appellationem inueſtigaret. Profectò nimium hæc eſt ſupina & craſſa negligentia, cetera curioſe de natione quapiam in quæſtionem vocare, & nihil prorſus ſolicitudinis adhibere, quò nomẽ eorum, de quibus quæritur, cognoſcatur. Aliter in Dialecticorum ſcholis doceri ſolemus, apud quos prima nobis quæſtio eſt, quo nomine res in diſputationẽ accerſenda, nuncupetur; & an eius nomen ſit aliis quoq; commune; vt ſi id deprehendatur, principio vox ad vnum ſignificatum determinetur, ne cùm alter de paſcenda capella quærit, alter de eius occaſu Achronycho reſpondens, dicat ad Oceani eam prata paſtum abiuiſſe. Cùm enim res in diſputationẽ non adferantur; ſed nomina pro rebus ſupponantur, non vocum ſignificata tantùm diſtinguenda, ſed modi etiam ſignificandi diligenter animaduertendi, vt in progymnaſmatis ſuis Dialecticorum pueri accuratè docentur, nec immeritò, vt quidam nimis delicati & elegantes, ſi Palladi placuit, coram me non rarò iudicarunt, quandoquidem hæc in cautione ſit quaſi fundamentum veritatis inueniendæ. Herodoto itaque hoc in primis curandum fuiſſet, quo proprio & gentis vernaculo nomine Hyperborei vocarentur: quod cùm nec ipſe, nec alius quiſquam fecerit, mirum non eſt, ſi alius in alium errorem ſit prolapſus, & ipſe Herodotus Hyperboreos nullos vſquam inueniri affirmarit. Eſt ita ſanè, nulli vſquam homines ſunt qui ſe vocent Hyperboreos, cùm omnes quotquot ad hunc mundi cardinem reſpiciunt, citra eum ſe eſſe cernant, ſolis illis exceptis quibus directus incumbit, qui nec ipſi quoque Hyperborei, ſed Hypoborei ſibi ſunt vocandi. Nec minùs illud ridiculum, quod addidit, Scythas nihil ſcire de Hyperboreis; quaſi id firmum argumentum eſſet, eos nuſquam reperiri. Credo equidem, Scythis Hyperboreos nomine hoc cognitos non fuiſſe, cùm abſurdum ſit vltra Aquilonem homines quærere, qui Græcum ſibi nomen indidiſſent. Non negat tamen Iſſedones quædam de illis referre, ſed talia ea eſſe, nihil vt dixiſſe videantur. Non reprehendenda profectò in re tam obſcura Herodoti ad credendum difficultas, ſed hanc alibi meliùs adhibuiſſet. Miſſo igitur hoc, vt futilibus & vanis rationibus Hyperboreos tollente, alios rogemus, ecquid melius ad propoſitam quæſtionem queant adferre. Eſſe gentem ſupra Aquilonem, qui Hyperborei dicantur, primus Olen Lycius verſibus ſuis prodidit, in Hymno in Achæian compoſito, eorum faciens mentionem. Poſt hũc Melampus Cumæus in Opin & Hecaergen honorificam cantilenam modulatus, ait inter cetera eas ab Hyperboreis veniſſe. Ariſtæus Proconeſius mentionem illorum quidem facit, ſed mentionem tantùm,

cùm tamen plura quàm ceteri ab Iſſedonibus proximis diſcere potuiſſet, ad quos ſe aliquando profectum fuiſſe verſibus ſuis cantat. Iam fuerunt, teſte Pauſania, qui dicerent Herculem ab Hyperboreis Oleaſtrum reportaſſe. Ælianus tempe Theſſalica depingens ab Hyperboreis Apollini ſacra deferri in Græciam ſolere magna cum veneratione & honore eorum, qui portarent, obiter indicauit: quod Celtarum de Apollinis ad Hyperboreos peregrinatione opinionem confirmat. Et hæc quidem de eo an ſint Hyperborei, deinde vbi ſint, quęrendum; in quo Græcos rurſus conſulamus. Protarchus Alpes tradit alio nomine Rhipæos montes vocari, & eos qui ſub Alpibus habitarent Hyperboreos dici, meliùs & compoſitioni vocis conuenientiùs dicturus, ſi eos ita vocaſſet, qui vltra Alpes eſſent. Antimachus propiùs ad veritatem acceſſit, dum eoſdem eos facit cum Arimaſpis, vt mox docebo. Damaſtes omniũ veriſſimè, neſcio cuius vel auctoritate vel narratione, non regionem tantùm eorum, ſed iter quoque ad illam delineauit. In iis enim quæ de gentibus litteris mandauit, hunc ordinem pertexuit, vt Scythis vlteriores faceret Iſſedones, Iſſedonibus ſuperiores Arimaſpos, vltra hos Rhipæos montes eſſe, trans montes Rhipæos Hyperboreos habitare, quorum fines ad alterum vſque mare pertingant. Stephanus quoque Rhipæos montes Hyperboreis attribuit, de communi, vt videtur, omnium conſenſu, qui habebat Hyperboreos vltra Rhipæos montes habitare: ſed qui, & vbi montes illi eſſent, ab aliis aliter traditum. Ptolemæus Hyperboreos montes alios facit à Rhipæis, & Hyperboreos quidem à ſexageſimo quinto longitudinis gradu in Orientem ſub eadem ferè latitudine extendit vſque ad longitudinem nonaginta quinq; partium in parallelis ſexaginta duorum & ſexaginta trium graduum computatarũ. Rhipæos verò ab Hyperboreis verſus Occidentem & Meridiem deducit, ſecundum Mæotim paludem ad latitudinem quinquaginta & vnius meridiani partium à Septentrione deſcendens. Verùm hac in re nomina priſcorum hominum ſecutus, rebus ſignificatis prorſus ignoratis, illud quæſiuiſſe videtur, vt haberet, vnde duo maxima flumina Tanaim & Rha deriuaret, credens fieri non poſſe, vt tanta vis aquarum aliunde quàm ex altiſſimis montibus naſceretur. Qua in re aperte illi regionum illarum facies, in quibus hi amnes oriuntur, aduerſatur; in quibus certiſsimum eſt, montibus nullis eorum originem debere, ſed lacubus & paludibus in vaſta planicie immenſis ſiluis plena iacentibus deberi. Quamobrem æquè Ptolemæus hic, atque plerique alij, errauit, quod non è planicie modò, quæ Tanaim & Rha, & plurima alia flumina in diuerſas orbis partes fundit, hinc

Ocea-

Oceanum, hinc ſinum Liuonicum, hinc Mæotim, illinc mare Caſpium ingenti aquarum mole perennans, apertum eſt; ſed ex ipſo etiam Hyperboreorum nomine demonſtratur; è quo ſcimus non alios Græcis Hyperboreos dicendos, quàm eos qui vltra Boream degunt. Nihil itaque opis ab hoc auctore allatum, qui non minùs nomini, quàm locorum naturæ contraria ſcripſit, illic magnas & immanes montium catenas ponens, vbi ingentia camporum ſpacia Oceano, ſinu Liuonico, Caſpio mari, & Mæotide finiuntur, nullis omnino montibus inſignita. Ad alios igitur confugiendum, videndumque ecquid illi meliùs dicant. Pomponius Mela Ptolemæo multo vetuſtior, ſic ſcriptum reliquit. Hyperborei, inquit, ſuper Aquilonem Rhipæoſque montes ſub ipſo ſiderum cardine iacent, vbi Sol non quotidie, vt nobis, ſed primùm Verno æquinoctio exortus, Autumnali demum occidit, & ideo ſex menſibus dies, & totidem aliis nox vſque continua eſt. Terra anguſta, aprica, per ſe fertilis, cultores iuſtiſſimi, & diutiùs quàm vlli mortaliũ, & beatiùs viuunt. Quippe feſto ſemper ocio læti, non bella nouere, non iurgia, ſacris operati maxime Apollinis; quorum primitias Delon miſiſſe initio per virgines ſuas, deinde per populos, ſubinde tradentes vlterioribus moremque eum diu, & donec vitio gentium temperatus eſt, ſeruaſſe referuntur. Habitant lucos, ſiluaſque, & vbi eos viuendi ſatietas magiſque tædium cepit, hilares redimiti ſertis ſemetipſos in pelagus ex certa rupe præcipites dant.: id eis funus eximiũ eſt. Hæc Mela: quem Plinius in ceteris ſecutus, hoc vnum imperitiæ attribuit, quòd Solem Verno demum æquinoctio exoriri dixerit, & Autumnali occidere; cùm integrum ſemeſtre diei ſit annumerandum. Sed vt Mela in exortu ridiculus, ita in occaſu non aberrauit. Plinius alterius errorem carpens, incidit in longè turpiorem, dum iis qui ſub mundi cardine ſunt, ſemel duntaxat Solem in Solſtitio exoriri, & Bruma ſemel occidere dixit; quo nihil poteſt abſurdius cogitari, ab illis præſertim, qui vel à limine ſaltem ſphærica elementa ſalutarunt. Fruſtra in hiſtoria verſantur, qui certa terræ cælique poſitus euenta è ſolidis demonſtrationibus non ſunt aſſecuti; & non ſe modò, ſed alios etiam veræ dimenſionis terrarum, ex aſtrorum motione pendentis indoctos in fœdos errores inducunt. Nec ſunt hæc duntaxat nobis principia fundamentaque ad hiſtoriam vel ſcribendam, vel legendam adferenda, ſed ex his frigoris etiam & caloris cauſæ diligenter ad naturalis ſcientiæ regulas applicandæ, ne perinde atque Plinius, & ante eum Mela, & poſt vtrumque Solinus, qui in illius verba iurauit, & horum pediſſequus Marrianus

Capella, turpiter in clariſsima luce ceſpitemus. Nullus vnquam Poëtarum tam malè fabulas ſuas contexuit, vt non meliùs quàm hoc figmentum ſibi conſtarent. Sub ipſo Arctico polo ſummam nobis aëris temperiem fingunt. Solis ortum & occaſum contra certiſsimas Aſtronomiæ regulas perperam & indoctiſsimè aſsignant, & iis ſcilicet erit fides adhibenda, iis hiſtoria vel gentium, vel naturæ committenda. Ridere ſæpe ſoleo elatum quorundam litteratorum ſupercilium; qui de Cicerone, Liuio, Salluſtio, aliiſque puræ Latinæque dictionis ſcriptoribus loquacitatem quandam, quam eloquentiam ipſi putant, mutuati, ſe ſolos dignos exiſtimant, quibus Hiſtoriæ ſcribendæ mandentur, cùm tamen nihil vel Philoſophiæ, vel Geographiæ ex fundamentis ipſis habeant perceptum. Confiteor itaque, me acerbiorem iniquioremque in eiuſmodi elegantis linguæ nitidique ſermonis oſtẽtatores fuiſſe, quàm fortaſſis oporteret; propterea quòd videam eorum vitium, veterum primæ claſſis auctorum prætextu poſſe vel defendi, vel eleuari. Præter enim Melam, Pliniũ, Solinũ, alij etiam præclari viri in ſimiles errores inciderũt, nõ alia de cauſa, quàm quòd nõ ſatis à naturalis ſciẽtię cognitione priùs inſtructi eſſent, quàm animũ ad ſcribendum appellerent. Hecatæus his longè antiquior, & vnus eorum, qui vetuſtas fabulas ſcriptis tradiderunt, multo cautiùs de Hyperboreis eſt locutus, quos ita nominatos ait, quòd vltra Boream ventum habitarent. Cùm enim vltrà habitare dicti nullo certo termino concludantur, & omnes illi intelligi horũ appellatione queant, qui vltra Boream ad Æquinoctiorum vſque circulum pertingunt, ſiue intra Tropicos, ſiue extra eos commorentur, ea quæ de regionis ipſorum felicitate ſubiunxit, non poſſunt vel eadem, vel pari ratione repelli, qua Melam & Plinium reieci. Dicit verò eos è regione Celticæ collocatos eſſe, quo loco more Græco Celtarum nomine vltimos etiam Germanorum comprehendit; meliùs id quidem quàm Diodorus, eos Galatarũ appellatione ſæpe complexus, cùm hæc ſtrictiùs quàm illa ſit vſurpanda, vt in Gallorum originibus oſtendam. Habitare autem inſulam Silicia non minorem, quæ & glebæ bonitate & omnium fructuum vbertate ſit inſignis; præterea tam benigno cęli temperamento præditam, vt bis quotannis fructum ferat. Iactari item fabulis, Latonam in hac natam eſſe, ideoque Apollinem præ ceteris Diis maximè apud eos honorari, ac hinc eos videri velut quoſdam Apollinis ſacerdotes; propterea quòd quotidie cantionibus ad laudem compoſitis eum celebrent; & id quidem perpetuò ſingulari quadam & eximia adiuncta veneratione. Iam nec inſulæ lucum Apollinis inſignem deeſſe, & fanum commemoratu dignum ob ingen-

tem

tem donariorum ornatum, quæ ſupplices & voti rei in eo conſecrarunt, & eſſe quidem formam eius rotundam. Vrbem etiam in ea habitari Deo dedicatam, cuius incolarum plurimos eſſe Cithariſtas continuò in fano pſallentes, carminibus Dei acta celebrando. Habere porrò Hyperboreos peculiarem ſibi loquelam, & Græcorum maximè Athenienſium & Deliorum peramantes eſſe ab antiquis temporibus hac beneuolétia imbutos. Fabulantur quoq; Græcos quoſdam ad Hyperboreos appuliſſe, & magni precij donaria reliquiſſe Græcis litteris inſcripta; atque hinc ſimiliter Abarin ab Hyperboreis in Græciam profectum conſeruaſſe hanc erga Delios beneuolentiam, veluti cognationis quandam neceſsitudinem. Aiunt porrò & Lunam ex hac inſula minimo à terra interuallo videri, & in ea apertè terrenos quoſdam tumulos apparere; cui addunt, Deum quoque ipſum decimo nono quoq; anno ad inſulam venire, quo temporis ſpacio ſiderum conuerſiones in priſtinum ſtatum reſtituuntur, atque idcirco vndeuiginti annorum tempus, Magnum annum à Græcis vocari. Quo verò tempore Deus apparet, continuò eum dicunt noctu & citharæ & choreis indulgere, ab ipſo vſque Verno Æquinoctio ad Pleiadis ortum, ſua ipſius ſecunda proſperitate gaudentem. Imperium autem huius vrbis, & templi præfecturam penes Boreadas eſſe, ſic nominatos, quòd à Borea genus ducant, iuxta quod ex alio in alium perpetua ſucceſsione tranſeat principatus. Hæc ex Hecatæo Diodorus nobis communicauit; è quibus conijcere licet, Hyperboreos non vltra Boream modò habitare, ſed hoc etiam ad illos olim è Germania iter per Oceanum fuiſſe, quo illi alluſerunt, qui Apollinem eò proficiſcentem lacrimas ad oſtium Eridani effudiſſe fingunt. Quòd addidit Deum ab Æquinoctio verno vſque ad Pleiados exortum cantibus & tripudiis gaudere ob proſperum curſus ſui progreſſum; nihil aliud ſibi vult, quàm id quod de Phaethonte dixi, quem ſorores cùm à vertice Zodiaci delabi incipit, flere dicuntur. Verùm quod de aëris temperie dixit, mox explicabo, vbi priùs illud expoſuero, quod Mela & Plinius mihi confirmant. Hi enim non vltra Boream, ſed ſub ipſo mundi cardine Hyperboreos ponũt; quo faciunt, vt clarè cernatur eadem de his, quę de Cimmeriis, dicenda eſſe. Cimmerios enim quidam ſub Polo quoque locarunt, Cimmerias tenebras à longis noctibus fortaſſe deriuantes. Euſtathius in Necyomantiam ſcribens, teſtem ſuppreſſo nomine denunciat, qui Cimmerios Vrſæ cæleſti ſubiectos fuiſſe prodit, & ab his Treras genus duxiſſe, cuius hæc ſunt verba, ſi Latina fiant: Vera autem, inquit, narratio ſic habet, vt Cimmerios Scythicam gentem eſſe tradat, & pecore pa-

NN ſcendo

ſcendo victitantem, Vrſæ cæleſti ſubiectam, cuius pars quædam, quos Treras vocatos fuiſſe aiunt, feratur quondam vel paulo ante Homerum, vel ipſius etiam ætate è Boſphoro Cimmerio bonam Aſiæ partem præcipiti & procelloſo impetu incurſaſſe, atque eo Sardes cepiſſe, nec paruam partem Magnetum ad Mæandrum habitantium deleuiſſe. Inuaſiſſe etiam Paphlagonas atque Phrygas, qua cauſa Midas dicatur, perinde ac multo pòſt Themiſtocles ſanguine taurino epoto, mortem ſibi conſciuiſſe. Aiunt porrò regionis ipſorum tractum ex parte Orientis & Occidentis montium iugis ſeptum eſſe, ita vt ſex menſium caliginem habeat, iuxta illud, *Præcipitat cælo nox*: atque inde fiat, vt Sol adſpiciat eos quidem, ſed quemadmodũ Poëta dicit, non ſic luceat, vt caliginis denſitatem diſcutiat, & hilarem clarumque eis diem adducat: reliquis verò ſex menſibus Solem purũ ipſis ſplendere, ſiue id è meridianis partibus, ſiue aliunde contingat. Hic quiſquis Euſtathio hoc teſtimonium, paulo pòſt etiam nobis, dum de Sileno agemus, profuturum, mutuatus eſt, Cimmerios ſub ipſo Polo collocat; ſed Aſtronomiæ imperitia turpiter montibus adſcribit; quod Horizonti Zodiacum in duas æquas portiones ſecanti, tribuendum fuiſſet. Colligo ex hac eorum, quæ de Cimmeriis & Hyperboreis communiter dicũtur, collatione apud veteres pro certo habitum fuiſſe, Hyperboreos genere Cimmerios eſſe, & cùm quidam Cimmerios ſub Polo conſtituerent, putauiſſe non alios Cimmerios, quàm illos, inueniri, atque idcirco, quæ de Hyperboreorum felicitate ferebantur, ei tribuiſſe regioni, quæ ſub Arctico mundi cardine eſſet ſita, ac diem vnum ſex menſium, & noctem item ſemeſtrem haberet. Eiuſmodi errores lubenter inter ſe ſoleo comparare, propterea quòd homini non omnino obtuſo, cauſam ſui ſoleant indicare, quæ deinde iter monſtrat ad ipſam veritatem. Dico itaque, Hyperboreos Cimmerios eſſe, de communi ambobus tributa nota, & permitto Cimmerios quoſdam ferè ſub ipſo Polo vel circà habitare: at eos Hyperboreos eſſe pernego, tum quia Hecatæus, & ipſum eorum nomen vltra Boream, non ſub Boreæ cardine eos ponat, tum quia beata aëris temperies huic plagæ non poteſt conuenire. Verùm quia poſteriores Græci veros Hyperboreos de nomine quidem à maioribus acceperant, & nullos vlteriores Cimmerios nouiſſent, quàm eos, qui Septentrioni ad perpendiculum eſſent ſubiecti, illis putarunt Hyperboreorum felicitatem eſſe adſcribendam, frigidiſſimæ regioni illam vbertatem & temperiem tribuentes, quæ ex diametro ei repugnaret. Quis enim duas meſſes ſub Polo exſpectet, cùm vix vni meſſi ſatis temporis niues diuturnæ relinquant, vbi & ipſum mare

ſolos

ſolos tres aut quatuor menſes aperit nauigationi; tota reliqua anni parte congelatum? Dicitur Hercules primus Oleaſtri ſtirpem ex Hyperboreis in Elidem importaſſe, atque inde coronarum ex eius foliis vſum exordium ſumpſiſſe. Dicuntur & ſacra Apollinis in ſtipula triticea ab Hyperboreis ad Delios ferri ſolere: quæ duo abſurdè de illa regione fingerentur, in qua neque Oleaſter, neque triticum proueniret. Quamobrem nihil poteſt eſſe alienius & improbabilius ad audiendum, quàm hæc quæ de Hyperboreis dicuntur, iis attribuere velle, qui, tantum abeſt, vt triticum habeant, vt ne ſecalem quidem aut panicum vnquam viderint; immò, qui ſic omni frumentorum genere carent, vt è piſcibus Borea deſiccatis & induratis, ac deinde molitis, panem ſibi faciant. Veræ itaque Hyperboreorum patriæ dotes imperitè admodum & pudenda rerum naturalium inſcitia, illis tributæ ſunt, quorum minimè gentium eſſent: propterea quòd qui reuera hac cæli terræque benignitate fruerétur, iam tum olim cognoſci deſiiſſent, quamuis à priſcis Græcorum maioribus cogniti fuiſſent. Porrò, quò certiùs queam ad veros Hyperboreos peruenire, diligenter excutienda ſunt omnia, quæ vetuſtiſſimi de ipſorum regione ſcripſerunt, quò tandem certi aliquid & recti ex dubiis & curuis opinionibus eliciam. Præter hæc itaque, quę modò recitaui, fabulam quandam de vera, vt opinor, hiſtoria natam, explicabo; quam Ælianus in varia ſua hiſtoria ex Theopompo in medium produxit. Loquatur ergo de me Latinis verbis, quibus eum ante viginti annos Tridenti in gratiam amici cuiuſdam donaui. Deſcribit Theopompus congreſſum quendam Midæ Phrygis & Sileni. Erat autem Silenus hic Nymphæ filius, diuina ille quidem natura ignobilior; humana verò mortalique excellentior. Multa igitur & alia inter ſe ſunt collocuti, tum & hoc ampliùs ſermoni ad Midam Silenus adiecit, Europam quidem, & Aſiam, & Libyam inſulas eſſe, quas Oceanus in orbem circumfluat. eam verò ſolam eſſe continentem, quæ extra hunc orbem eſt ſita; huiusque magnitudinem exponebat immenſam. alere autem præter alia animalia grandia, homines quoque ad eos, qui hîc ſunt, dupla magnitudine. nec eis vitæ tempus æquale eſſe nobiſcum, ſed & illud duplo excedere. vrbes etiam eſſe & multas, & magnas, & viuendi rationes diuerſas. leges prætereà præſcriptas, quæ contrariè poſitæ ſunt iis, quæ apud nos ſanciuntur. Addidit verò duas eſſe vrbes multo maximas, nec illis inter ſe quicquam ſimilitudinis; & hanc quidem à bello, illam verò à pietate nomen habere. Pios quidem in pace degere, & profundis diuitiis,

& fructus è terra percipere ſine aratris & bobus: colere autem agros, & ſementē facere nihil iis opus eſſe. Ad hęc, vt ille ait, ſine morbis perpetuò agunt, & vitæ ſuæ finem imponūt cū profuſo riſu & voluptate. Adeò verò extra omnem controuerſiam iuſti ſunt, vt neque Dij indignum ſeſe putent ſæpiùs ad eos ventitare. Verùm ciues eius vrbis, quæ bellicoſæ nomen habet, bellicoſiſſimi ſunt, & ſemper in armis verſantur, ac bella gerunt, & finitimos ſub iugum mittunt, complurimúmque gentium dominio vna hæc ciuitas potitur. Sunt autem habitatores non pauciores ducentis myriadibus. Porrò moriuntur aliquando è morbis, id tamen rariùs, quandoquidem vt plurimum in prœliis aut lapidibus, aut lignis percuſſi excedunt; nam ferro non vulnerantur. Auro & argento adeò abundant, vt minoris ipſis aurum quàm ferrum nobis æſtimetur. Narrabat itidem hoſce quondam attentaſſe in has noſtri orbis inſulas tranſire, enauigatóque Oceano cum mille hominum myriadibus ad Hyperboreos vſque perueniſſe; cùmque reſciuiſſent illos apud nos eſſe omnium beatiſſimos, contemptui nos eis fuiſſe, vti qui vilem & ſordidam vitam ageremus; atque idcirco non operæ pretium exiſtimaſſe vltrà progredi. Adiecit verò & iſtud admirabilius etiam, Meropas, quoſdam homines ita nominatos, opida multa & magna habitare. Ad vltimos autem regionis fines locum eſſe nomine Irremeabilem, atque ſimilem eſſe voragini. Obduci verò neque tenebris, neque lumine; ſed aërem inſidere turbido rubore mixtum. Decurrere autem per eum locum duo flumina, atque hunc quidem voluptatis, illum verò doloris nominari. & ad vtrumque horum arbores ſtare magnitudine ingentis Platani. Proferre autem fructus, illas quidem quæ ad doloris fluuium ſunt, ea natura præditos, vt ſi quis ipſos deguſtarit, tantum lacrimarum emittat, vt tota reliqua ætate lamentis contabeſcat, & ita vitam finiat. Alteras verò ad voluptatis flumen enatas fructus producere contrarios. Hos enim ſi quis guſtauerit, priores in eo cupiditates ſedantur; adeò, vt ſi quem adamarit, eius obliuione capiatur; atque ita anteactas & iam præteritas ætates reſumit præpoſterè. Senio enim abiecto, ad ſtatum vigorem reuertitur, deinde ad ætatem adoleſcentium redit; deinceps fit puer, mox infans, atque eo circuitu abſumptus eſt. Et hæc quidem credantur, ſi cui Chius, qui eorum auctor eſt, fide dignus erit: mihi ſanè tum in his, tum in aliis eximius videtur fabulator. Egregia coronide Theopompi narrationem Ælianus clauſit, dum non hìc ſolùm, ſed alibi etiam egregium facit fabulatorem. Nos tamen, quia fabula de Sileno eſt profecta, non vanam eam omnino eſſe exiſtimamus: Tertullianus in eo, quem contra

Hermo-

Hermogenem ſcripſit libro, ſalua tanti viri pace, non rectè narrationem hanc Sileni apud Theopompum ad alium orbem retuliſſe mihi videtur; quaſi dixiſſet, non vnum terræ globum, ſed alium præter hunc, quem habitamus, eſſe: quod minimè hæc, ſiue hiſtoria, ſiue fabula oſtendit, cùm clarè pronunciet eiuſdem terræ Aſiam, Europam & Libyam eſſe, cum ea, quam deſcribit, continente; ſed illas inſularum, hanc continentis rationem habere. Quî enim alioquin ex hac regione per Oceanum tot millia hominum ad Hyperboreos veniſſe dicerentur? An ſit ſcilicet Oceanus media quædam via inter duos diuerſos geminæ terræ orbes; quorum vterque ſua circulari facie claudatur, ita vt duorum duo diuerſa centra ponantur? Abſurditas huius intelligentiæ tanta eſt, vt ſeipſa ſtatim prodat, citra cuiuſpiam confutationem. Accidit illud piis in prima Eccleſia viris, vt dum Philoſophos, quos Tertullianus Hæreticorum Patriarchas vocat, acriter inſectantur; ſeipſos ſæpe præcipites dent in errores, non fidei illos quidem, ſed eius quam contemnere & oppugnare ſtatuerant ſapientiæ, quæ in rerum naturalium inſpectione verſatur. Sic Auguſtinus, ſic ante eum Lactantius, Antipodas, ridiculis argumentis, & à Phyſicorum pueris deridendis, iugulaſſe ſibi videtur. Sunt enim Antipodes: neque vt illi ſtolidam in cælum oppoſitum ruinam verentur, non magis quàm nos aſcenſum. Verſus horum igitur plagam, terram eam iacêre dico, in eodem nobiſcum terræ globo, quam Silenus fabulis ſuis indicauit. Nihil verò mirandi nobis accidit, Silenum hunc hiſtoriam fabulis inuoluiſſe, cùm apud omnes ſit extra controuerſiam, hunc Bacchici chori auctoris veracium fabularum magiſtrum eſſe, atque id quidem cana & promiſſa barba verendum. Huius item Sileni & Midæ congreſſus Maximus Tyrius fecit mentionem, ſed ſtolidum duntaxat Regis votum, vt omnia aurea Dæmon faceret, adiecit; reliquis, quæ ad ſapientiam pertinerent, omiſſis; hoc ipſo magis, quàm Tertullianus, reprehẽdendus; quippe qui Philoſophiam profeſſus, medullã eius in hoc colloquio neglexit, ad plebeiam opinionem, & ſtulta vota figmentum detorquens. Tertullianus etiam libro De pallio, eundem congreſſum confirmat; ſed eodem, in quem modò lapſum dixi, errore adiecto. Nam de mundo hoc, in quo agimus, loquens: Viderit, inquit, Anaximander, ſi plures putat: viderit ſi quis vſpiam alius ad Meropas, vt Silenus penes aures Midæ blatit, aptas ſanè grandioribus fabulis. Alibi rurſus, libro nempe De anima, clariùs hunc Midæ magiſtrum facit, de Philoſophia ſic aiens: Viſa eſt quidem ſibi, & ex ſacris, quas putant, litteris hauſiſſe, quia pleroſque auctores

etiam Deos exiſtimauit antiquitas, nedum Diuos: vt Mercurium Ægyptium, cui præcipuè Plato aſſueuit: vt Silenum Phrygem, cui à paſtoribus perducto, ingentes aures ſuas Midas tradidit: vt Hermippum, cui Clazomenij mortuo templum contulerunt; vt Orpheum; vt Muſæum; vt Pherecydem Pythagoræ magiſtrum. Hic apertè Midas diligens diſcipulus Sileni fuiſſe ſignificatur; cui ob id longæ aures datæ ſunt, quòd magna cura vndique conquireret, à quibus, quæ ceteri ignorarent, audire poſſet. Præclarum profectò & dignum Rege ſtudium; & tale, vt Plato ab hoc diuinum illud dictum mutuatus eſſe videatur, tum beatas Reſpublicas fore, cùm vel Philoſophus regnat, vel Rex philoſophatur. O ſi omnes Principes noſtri, qui nunc ad clauum in his procellis ſedent, aures eiuſmodi ab adoleſcentia habuiſſent, quæ diuinos potiùs viros in beata quiete viuentes, quàm rerum bene conſtitutarum perturbatores; legum violatores, nouarum conſtitutionum ſuaſores, aſſentatores, mimos, hiſtriones, cithariſtas, calumniatores, lænas, & id genus alios turpiſsimarum libidinum miniſtros audirent: & illa ſibi potiùs recitari ab anagnoſtis iuſsiſſent, quæ ad cognitionem ſapientiæ animos eueherent, quàm de Amadiſo, Primaleone, Orlando, & eius generis fictitiis nominibus ſtultiſsimas & deſpuendas nugas. Sunt quidem longæ eorum aures hac etiam ætate, ſed non ſunt ſurſum arrectæ ad cæleſtia, verùm depreſſæ & dependentes ad terrenas ſordes; quas ita ſedulò cohors aulicorum ſuggerit, & illi tam auidè hauriunt, vt vix credere queam, vel minimum loci in animis eorum hac ſpurcitie inquinatorum relinqui, quo ſani aliquid conſilij recipi poſſit; tantum abeſt, vt ſperem his gubernatoribus tutam nauigationem. Habuit igitur Midas longas aures, illas quidem, ſed arrectas, quibus nō ſolùm illa per exploratores reſciſceret, quæ ad regni ſalutem pertinerent; ſed iſta etiam Philoſophorum de naturæ rebus diſſerentium, pulcerrima ornamenta attentus audiret. Hos enim non è ſuo tantùm imperio conuocauit, ſed ab externis etiam nationibus accerſiuit, & inter ceteros hunc Silenum à Cimmeriis; quem, quia Cimmerios Nomades à paſtione Græci vocant, à paſtoribus aiunt adductum eſſe, & id quidem vino victum; eò quòd Cimmerij vini ſunt amantiſſimi, vtpote ab illis maioribus nati, qui Margianam diutiſſimè tenuerunt, regionem optimi vini feraciſsimam. Ouidius, & alij, qui fabulam ad aſininum ſtuporem torſerunt, confictocraſſo inter Marſyam & Apollinem cantu certantes iudicio longiſsimè aberrarunt ab Orphica & Ogygia illa fabularum officina. Neque ſaniora illi ſomniarunt, pace Maximi Tyrij, qui ad ſtolidum ipſius votum

tum retulerunt ingentem illam auri vim; quo abundabat. Habuit certè ſummas opes, & regnum copia rerum omnium florentiſsimũ: ſed qui ſummam Reip. felicitatem è vecordi ſtultorum hominum, & aſinis ſimilium adminiſtratione proficiſci arbitrantur, eos equidem non aſini modò auriculas, ſed aſini quoque cerebrum habere exiſtimo. Longè doctiùs duo Poëtarum lumina Virgilius & Horatius de Sileno,& longis auribus iudicarunt; quorum hic Satyrorum aures, qui Bacchi ſunt diſcipuli, ob id longas facit & arrectas, quò attentiùs Bacchica myſteria & audiant & intelligant: quod Ode eius in Bacchum elegantiſsimè, & plùs quàm Pindaricôs ſcripta, demonſtrat, iis præſertim, quibus aures non ſunt obtuſæ.

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem: credite poſteri
Nymphasque diſcenteis, & aureis
Capripedum Satyrorum acutas.

Ille verò Silenum inducit, mundi creationem concinentem; & illa deinde, quæ ad vetuſtam hiſtoriam fabulis inuolutam, & ad laudes Poëtarum pertinent: & quid multis?

Omnia quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audijt Eurotas, iuſſitque ediſcere Lauros.

Horatius in Poëtica ſua, cuſtodem famulumque Bacchi Silenum appellat: quod ſic accipiendum, vt Bacchus furor ſit diuinus, quo ebrij cæleſtium contemplationi inhæremus, longè rapti à terrenis impedimentis. Hunc furorem Deus illi cuſtodiendum dat, quem idoneum facit ad docendum; quod munus per barbam promiſſam ſignificatur, vt alibi dicetur. Quocirca non vnus eſt Silenus, ſed tot, quot veritatis diuinæ Doctores. Quandoquidem verò Noë verus Bacchus inter homines Silenos ſuos, ſiue obſeruatores ſapientiæ ſuæ primùm in Nyſa docuit, vt priùs eſt dictum, rectiſsimè Catullus cecinit:

Cum Thiaſo Satyrorum & Nyſigenis Silenis.

Illinc enim orta eſt omnis humana doctrina, quæ deinde per Silenos & Satyros eſt ad poſteros propagata. Si igitur Sileni Nyſigenæ ſunt, & ad Nyſam antiquiſsima lingua ea fuerit, qua noſtrates hactenus vtuntur; confitendum erit, omnem Poëſim vetuſtam, omnis priſcæ eruditionis matricem, noſtra primùm lingua traditam fuiſſe. Huic verò non repugnat, quòd Silenus Midæ magiſter Phryx dicatur, cùm appellationem eam adeptus ſit à loco, in quo docuit, eodem modo quo Platonem diceres Academicũ. Cimmerij verè Nyſige-

Nyſigenæ ſunt, vt oſtendi, quamuis paulatim aliò commigrarint, & colonias deduxerint. Bene ergo dicitur à paſtoribus adductus eſſe Silenus, quòd Cimmerij paſtores dicerentur, dum Nomades dicuntur: quo nihil aliud volunt, quàm Phrygiam diſciplinam primam non eſſe: verùm à Nomadibus, qui iidem, vt modò teſtimonium ab Euſtathio productum oſtendit, Cimmerij ſunt, & Scythæ, & Nyſigenæ, acceptam fuiſſe. Et nihil ſanè eſt abſurdi ab illis, Phrygas omnem ſcientiam habere, à quibus & linguam ipſam acceperũt, & geminam natalium originem; alteram ab Aſcanio, alteram à Togorma ſiue Tigrammano, vt interim de Dardano taceam, qui tertius potuit Phrygiæ conditor videri, vt in Romanis antiquitatibus docebo. Quæ quòd ita reuera, vt à me dicuntur, ſint intelligenda, ipſa nos nomenclatura Sileni docet. Eſt enim Silenus gemina ratione ſic vocatus; altera, quòd ſolus videat; altera, quòd videndi facultatem aliis quoque commodet atque concedat. Nam Si ſiue Sie, idem eſt quod video, Iota tenui & exili ſono in longum producta. Leen autem, longa item vocali, ſi nomen ſit, ſolum notat; ſi verbum, idem eſt quod commodo. Quocirca cùm omnia, quæ à Deo accipimus, quaſi commodato accipiamus, dicimus, Got verleent, id eſt, Deus concedit; vel propriè, Deus dat commodato: quo indicamus, non ægrè ferendum eſſe, ſi quæ nobis conceſsit vtenda; ea, cùm vult, repetat, tanquam rem ſuam, non noſtram. Cùm enim Leen commune ſit ad omnem vel commodato, vel mutuo dantem; voluere maiores noſtri compoſitam dictionem facere, quæ ſoli Deo accommodaretur, ſyllaba quadam præpoſita, quæ ipſa per ſe nihil quidem ſignificat, ſed alteri dictioni præfixa, nonnihil mutat ſignificatum. Sic Verleen Dei eſt, Leen hominum commodato vel mutuo dantium. Declaratur autem hoc loquendi vſu, Deum ita dare, vt nihil alienet, ſed ſemper maneat in eorum poſſeſsione, quæ donat iuxta illum minutis litteratoribus tritum verſiculum:

Omnia dat Dominus, non habet ergo minus.

In quo, præter eundem totius & pentemimeris finem, hoc etiam placuit, quòd Dominus idem videatur eſſe, quod Minus do; & qui minus dat, minus non retinet; ſed hæc ridicula ſunt, veræ ſententiæ condimenta. Dat ergo Dominus, ſimiliter illis qui dant, commodato, vtpote manentes in eius, quod dederunt, poſſeſsione. Priore igitur modo indicatur, ſolos illos videre, qui perinde atque Silenus doctrinam ſuam à Nyſæo Baccho acceperunt, non alia loquendi formula, quàm qua ab Homero dictũ eſt, ſolùm Tireſiam apud Manes

ſapere,

ſapere, reliquos tanquam vmbras volitare. Nemo enim Patrem videt, niſi cui hic diuinus furor indiderit videndi poteſtatem. Omnes itaque Apoſtoli cùm Spiritum ſanctum accepiſſent, inceperunt veri Sileni eſſe, accepto illo furore diuinitus, quo Bacchari de muſti potatione videbantur. Sicut enim Noachus Bacchus eſt typicus, & Chriſtus verus Bacchus; ita Sileni Nyſigenæ typici ſunt, & Apoſtoli veri Sileni, ebrij nectare diuino. Soli autem illi, qui eiuſmodi furore correpti ſunt, omnia myſteria peruidere poſſunt, illius præſentia, de quo dictum erat: Ille vobis oſtendet omnia. Rectè igitur poſitum eſt vocabulum ſapientiæ magiſtris, non quibuſuis illis quidem, ſed qui diuino furore ad docendum inſtruuntur, quibus ſolis Deus conceſsit videre. Atque hæc vna eſt ſignificationis cauſa. Altera, quæ à *Ley* verbo pendet, duo rurſus aperit; vnum, quòd is qui videt, videndi poteſtatem commodato habet, non de ſuo; à Deo videlicet acceptam. Tollit igitur hæc ratio omnem arrogantiam ab iis, qui docent veritatem: quippe quæ ipſo ſtatim nomine indicet, eos non à ſe quippiam, ſed omnia quæ vident, Dei beneficio videre. Alterum; quòd Doctores diſcipulis tribuant videndi facultatem; quod eodem verbo ſignificatur; ſed ſic, ne arbitrentur, quod tribuitur poſſeſſionem eſſe iure meritóve noſtro quæſitam; ſed ſic nobis dari commodato à diuina gratia, vti illis datum eſt, à quibus docemur. Fruſtra enim doceant magiſtri noſtri, niſi Deus ſpiritum ſuum, & eius dona nobis commodarit: quo intelligimus, omnis veræ ſolidæque doctrinæ nos perceptionem Deo magis quàm hominibus acceptam ferre debere, quamuis illis monitoribus vtatur. Præterea monſtratur, eadem voce præceptores ſic nobis videndi facultatē communicare, vt quamuis eam dent, non tamen amittant, ſed perinde atque Deus ſemper in eorum maneant poſſeſſione, quæ diſcipulis tradiderunt; qui modus dandi vt commodantium eſt proprius, ita prorſus eſt diuinus, omnibus obuium & quotidianum habens exemplum in Sole; qui quamuis omnibus lumen infundat, quæ luminis ſunt capacia, nihil tamen de ſuo aut imminuit, aut perdit. Silenus igitur is eſt, cui Deus videndæ veritatis dedit poteſtatem, vt eam rurſus aliis communicaret. Deinde monemur, illum verè videre, qui mente videt; quòd corporis viſum nemo alteri queat commodare. Neſcio ſanè, vnde Maro illud acceperit, quod Sileno attribuit, *Satis eſt potuiſſe videri*. Satis enim eſt, Silenum videri, non oculis quidem corporis, ſed oculis mentis. Nam qui illum peruidet, qui facultatem nobis commodat videndi, iam ſatis eſt eruditus, omnium nimirum particeps, quæ ab illo videntur,

in quo Deus veras rerum pinxit imagines. Doctiſsimè certè ad Etymologiam alluſit, & vnà expreſsit, in quo diſcipulorum perfectio conſiſtat, de ritualibus fortaſſe vel Pontificiis doctus commentariis. Eximium igitur Midas ſortitus eſt doctorem, cui meritò aures longas & acutas præbuit ad illa haurienda, quæ Sileni ſoli vident furore Bacchico pleni, & ſoli docere poſſunt. Hanc interpretationem alij loco deſtinaueram, in quo de Satyris ſum dicturus; ſed quia Tertullianus grauiſsimus ſcriptor, Silenum & Midam, & eam, quam Theopompus ſcripſit, narrationem, de regione vltra Hyperboreos remota, deriſit; non potui ſatis opinionem meam tueri, niſi Sileni etiam tuerer auctoritatem; ac deinde, quia docui eadem de Cimmoriis & Hyperboreis à Græcis prodi, volui hoc etiam addere, ipſum quoque Silenum Cimmerium fuiſſe, à quo Midas hæc accepit; qua de cauſa fides ei ſit habenda, vtpote ea narranti, quæ de ſua ipſius gente didiciſſet. Quis verò hic fuerit Midas, cui hæc ſint narrata, quamuis ambigi non videam; eſt tamen accuratiùs conſiderandum. Quicunque Midæ fabulam produnt, Gordij eum filium aſſerunt, inter quos Herodotus, eum ait ſellam regiam, ſiue tribunal Delphico Apollini obtuliſſe; cum quo minimè conuenit id quod ab aliis proditur, Apollinem iratum de ſtolido iudicio, aures aſininas ei affixiſſe; Ei ſcilicet tribunal ſuum & ſolium offerat, in quo ius dixit, à quo de peruerſo iudicio ſit condemnatus, & maxima & immortali ignominia multatus. Deinde hic Gordij filius centum paulò plùs minùs annis poſt Troiæ excidium vixit, eo tempore, quo Cimmerij Aſiam vaſtarunt; ſi illa quidem vera ſunt, quæ modò ex Euſtathio, de ſanguine taurino epoto, recitaui, & tempus huius depopulationis rectè ſit ab Euſebio ſupputatum. Quod ſi ita eſt; quid habet loci fabula de Apollinis certamine cum Marſya, qui fuit tempore Argonautarum, ſi Apollonio Rhodio credendum? ſin aliis, prius etiam fuit: cùm primus ſit tibiarum inuentor, Olympi vetuſtiſsimi pater; à quo Olympus ille deſcenderit, qui Enarmonium cantus genus poſt Diatona & Chromatica Græcis primus inuexit, vt Plutarchus annotauit. Apollodorus Marſyam, de neſcio cuius auctoritate, Olympi filium facit, contrà atque Chæronæus, quem dicit tibias eas inueniſſe, quas Minerua, quòd vultus deformitatem inducere videret, abiecerat; & iſtis Apollinem prouocaſſe. Quamobrem iudicium Midæ non poteſt ad illum Midam referri, qui Gordij filius fuit, multo poſt Ilij excidium natus, quem ferunt mortem ſibi præ deſperatione conſciuiſſe,

uiſſe, de Cimmeriorum incurſione concepta. Alius igitur Midas fuerit Troiana euerſione ſuperior, qui fabulandi dedit occaſionem, Cimmerios adeò nec metuens nec exoſus, vt inde ſibi Silenum acceſſiuerit, quo præceptore vteretur. Primus tamen Midas, quandoquidem plures in Phrygia fuêre, tam fuit antiquus, vt Dionyſij fuerit temporibus æqualis; de qua re nata eſt illorum fabula, qui aſininas eius aures Baccho acceptas ferunt, non Apollini; quod neſcio quid in Baccho reprehendiſſet. Sed falluntur & iſti, qui tam ſupinè & oſcitanter hîc ſunt verſati, vt non intellexerint, Satyris quoque omnibus longas & acutas aures affingi; quibus tamen non ſunt datæ ad vituperium aut ignominiam, ſed ad laudem, vt Horatius ſapienter indicauit. Si ergo Midas inter Bacchicos fuit, aures quoque acutas eum habere fuit neceſſe, ſi quæ canerentur myſteria, erat bene percepturus.

Fuit igitur Midas antiquiſsimus Phrygiæ Rex; qui, quòd rara & inſigni rerum diuinarum humanarumque ſcientia præditus eſſet, dictus eſt Bacchum hoſpitio accepiſſe, Deum nimirum omnis eruditionis principem. Et fuit fortaſsis hic primis illis poſt diluuium temporibus, ab Aſcanio vel Tigrammano genitus, & Rex conſtitutus; ad quem Noachus, Epiſcopi totius orbis munere fungens, diuerterit. Verùm, quia ante Olympiades omnis Græcorum hiſtoria manca eſt, & nullis tempornm interuallis diſtincta; nolumus quicquam de primo illo Mida quærere, cōtenti poſteriorem aliquem vel fuiſſe, vel confictum eſſe nominis eiuſdem, cui Silenus quiſpiam poſteriorum hiſtoriam narrarit. Sicut enim in Ægypto multi Pharaones; Romæ multi Cæſares fuerunt; ita in Phrygia multos Midas fuiſſe, nihil abſurdi; atque id eò minùs, quòd nomen illud in Phrygia adeò fuerit frequens, vt Græci ſeruos inde allatos, Midas crebrò vocarint, vt ex Strabone antè monſtraui. Nec mirum, ſi placuit, cùm rationem contineat apprimè vtilem ad vnumquemque omnium officiorum capitis in quauis re gerenda cōmonendū. Cùm enim omnis virtus & actio laudabilis in eo cōſiſtat, ſi perturbationes animi ſic moderemur, ne ab illis abripiamur, optimè monet, qui ſuadet, Caue, ne quid præcipitāter agas. Iactatur apud nos vernaculo prouerbio, nunquā feſtinū opus, bonū opus eſſe; propterea quòd maiores noſtri putarent, in feſtinatione nos animi motiones potiùs, quàm cōſilia moderata ſequi: quod cū omnibus hominibus qui errare nolint, magnoperè ſit vitādum, tū nemini magis quàm Regi, cuius præceps & incōſultus ſermo, nedum ſententiæ vel factum, totam Remp. labefactare, atq; euertere nonnunquam videtur. Eſt autē Midas ad verbū, Caue ne præcipites

vel feſtines. Mit enim vocali longa, quam nos ferè duplici figura ſcribimus, ad hunc modum, Mijt, quo productio ſignificetur, idē eſt quod Latinis, Caue ſiue Vita; Haſt verò feſtinatio ſiue præcipitatio: Midas igitur idem eſt, ac ſi dicas, Caue feſtinationem; vbi aſpiratio in compoſitione euaneſcit, vt apud Græcos etiam fieri frequenter videmus; ſed ſic tamen, vt è tenui fiat media, quæ leui diſcrimine ab aſpirata diſtat: deinde Tau in fine eſt ademptum, vti apud nos vſitatum eſſe frequentiùs monui, quàm ſit ſæpiùs iterandum. Egregia, ita me Mercurius iuuet, & digna Regibus appellatio, quæ fontem omnium officiorum & rerum cum laude gerendarum duabus ſyllabis commonſtrat. Non malè longæ aures illi dabuntur, qui hoc nomine dignus iudicatur. Nam priùs multa audienda ſunt, & diligenter, & acutè audienda, quàm quicquam ſit ſtatuendum ei, qui cauere debet, ne quid feſtinatione peccet. Vbique quidem cauendum omnibus, ne animi perturbationibus rapti, vel opinionibus anticipati feſtinent priùs, aut ad dicendū, aut agendum, quàm omnibus auditis atque perceptis clarè liqueat, quo ſit opus facto. Verùm in Rep. & iudiciis, quibus Reges præſident, multo maximè neceſſariū eſt habere optimos Silenos, & eorum dicta acutis auribus diligenter audire, & omnia priùs conſiderare, quàm quicquam omnino eorum, quæ ad communitatis ſalutem pertinent, mandetur exequendum. Iam, quamuis quæuis perturbatio negocia poſsit antè præcipitare, quàm matura deliberatione ſit perſpectum, quid ſit agendum; nihil tamen eſt ira impotentius & difficilius ad refrenandum. Quocirca cùm noſtrates ſimpliciter quempiam dicūt Haſtich, id eſt, feſtinum; eum ſignificare volunt, qui facilis eſt & præceps in iram. Quis eſt enim animi motus, cuius impetu celeriùs feramur ad illa perpetranda, quorum ſera frequenter pœnitentia nos angit? Nolo hîc exemplis vti, quorum maximam copiam non eſt neceſſe de Plutarcho vel Seneca petere, cùm quotidianus vſus nimis multa vel inuitis obtrudat: quorum vtinam nulla hodie in Regibus & Principibus veſtigia cum ſera pœnitentia exſtarent. Eſt verò ira tanto grauior & exitioſior, quanto is qui eius raptu auehitur, pluribus poteſt nocere. Quamobrem, vt eſt fugienda omnibus hæc phreneſis, ita maximè vitanda Regibus, & iis, quibus cura Reip. & iudiciorum onus incumbit, quibus horrendas ſolet inuehere clades. Quamobrem monet Midas nomine ſuo, cùm omnem feſtinationē, tum iram, quæ feſtinationis apud nos vocabulo per excellentiæ figuram notatur, ſummopere debere vitari. Neque illud omittendum, communiter omnibus auditoribus nihil magis nocere, quàm

præpro-

præproperè arbitrari, ſe omnia intelligere; atque idcirco ſe ferulæ antea ſubducere, quàm diu multumque præceptori aures acutas commodarit. Notum eſt quinquennium Harpocrati à Pythagora dedicatum; ſed illud ſingularius, Ariſtotelem, cuius ingenio vix inuenias acumen quod poſsis comparare, diutiùs quàm per tria quinquennia Platoni acutas aures præbuiſſe. Magnum eſt & rarum Dei munus, Silenum vel Platonem habere magiſtrum; ſed parum profuturum, niſi diſcipulus velit eſſe Midas, non nomine tantùm, ſed reapſe. Quis non admiretur hoc par animorum in Midæ & Sileni conuictu tam aptè coniugatum; in quo alter omnia nomine ſuo promittit, quæ ſunt præceptoris excellentiſsimi; alter, quæ auditoris eius propria, cuius profectus & maximus ſit, & quamplurimis vtilis futurus? Nam quanquam omnes generatim bonis & liberalibus artibus operam diligentem impendere, Reipub. commodo ſit & ornamento; præcipuè tamen Regem id facere decet præ ceteris omnibus, non ob id tantùm, vt officio ſuo dignus euadat, ſed quò exemplo ſuo omnes impellat, ad honeſta ſtudia ſectanda. Rex enim id in regno ſuo eſſe debet, quod Sol in cælo, omnibus prælucens virtutum radiis, & ſubditis, perinde atque ille Planetis, lumen affundens. Sed heu miſeros mortales, quò venimus rerum! Hac mea ætate plerique, qui principé locum apud Reges tenent, ita ſe comparant, vt cum infimo quoque plebeiorum certare poſſint ignorantia, & omni mentis cæcitate; quos tota cohors nobilitatis ſtudioſè æmulatur, quaſi nihil pulcrius ſit, & magis Regio comitatu dignum, quàm nihil ſcire. Horum conſortio & quotidiano victu nihil Regibus exitioſius, eò quòd nobilitatis prætextu eum ſibi ab ignorantia ſumunt faſtum, vt Silenis & prudentibus viris fores præcludant, quo ipſi flatu ſuo glorioſo nauis eius, in qua omnes vehimur, vela tendant; quæ vtinam melioribus ventis & ſpiritu generi humano benigniore ille ſummus Æolus implere dignetur: quo ex his procellis, quibus nunc nos iactant buccæ concionatorum nihil ferè præter tempeſtates & naufragia exhalantes, tandem euehamur ad portum aliquem tranquillitatis Chriſtianæ. Sed valeant lamenta nihil profutura: reuertamur ad Silenum, & eum cum Mida longis & acutis auribus attentè audiamus. Nõ indoctè nec inſulsè Theopompus cognitionem veteris Geographiæ Sileno affinxit, vti magiſtro; & Midæ, vti auditori; eò quòd omnes illi Sileni ſint, qui nobis raram aliquam, & in vulgus ignotam doctrinam impertiuntur; & omnes item Midæ, qui citra importunam feſtinationem tantiſper auſcultant, dum Silenum totum queant peruidere. Examinemus igitur

diligenter Phrygiam hanc fabellam. Vetuſtiſsima eſt traditio, Aſiam, Africam, & Europam, limitibus illis circumſcriptas, quibus includi ſolent, inſulas eſſe alterius cuiuſdam terræ comparatione. Audiuerat hoc Plato, audiuerat Theopompus; hic à Phrygiis, ille ab Ægyptiis, ſed hi narrationem ſuam falſa appendice inquinarunt; addentes, totam illam Atlanticam continentem eſſe ſubmerſam: quod Ariſtotelem etiam video crediſſe; licet is, qui admirandarum auditionum auctor fuit, videatur aliter ſenſiſſe, à Carthaginenſibus veriora doctus. Sed quò fiat collatio, iuxta veterum deſcriptionem conſideranda, videndus eſt Herodotus, qui in Melpomene ſua Hyperboreos prorſus ab orbe toto excludens, Aſiam vltra Indiam deſertis & incognitis locis, Europam ad Septentrionem & Orientem à nemine certis terminis definitam eſſe dicit, atque adeò ipſe non magis Boriſthenis, quàm Nili fontes nouit. Deinde Africam vndique mari claudi, excepta ea parte, quæ inter Arabicum ſinum, & mare Ægyptium eam Aſiæ iungit, vix credit, quamuis referat Neconi Regi Ægyptiorum curæ fuiſſe, vt res ea à Phœnicibus exploraretur, quos narrat mari Erythræo tertio anno per columnas Herculis in Ægyptum reuectos. His trium harum partium magnitudinibus non multum Strabo adiecit; quocirca ad poſtremum ferè Græcorum Geographum Ptolemæum accedemus, qui vti vltimus fuit, ita omnium certiſſimus. Is Aſiam, quæ maxima eſt partium, centeſimo & octageſimo longitudinis gradu finiuit, latitudine ad ſexageſimum tertium promota. Saiticus autem Sacerdos duas præcipuas partes totius orbis, Africam & Europam ſimul ſumptas, minores facit continente illa, quæ extra Herculis columnas olim ſit ſummerſa.

Moderatior eſt Theopompi oratio, cui illa quidem continens ſit, hæ verò tres nominatæ partes rationem habeant inſularum. Quamobrem immeritò fabulator hoc loco Chius ſcriptor vocatur, quum bis Platone ipſo ſit verior, tum in magnitudine, tum in eo, quòd cõtinentem ſuam non ſubmerſerit. Vocatur autem hæc ampliſsima orbis pars à Platone Atlantis, quòd Atlanti Africano è regione iaceret, à cuius promontorio, vel inſulis à promontorio non longè remotis, hactenus etiam in illam nauigatur. Nunc varia nomina pro gentium diuerſitate ſortitur, alia etiam atque ea quamplurima, præſertim in litoribus ab Hiſpanis & Luſitanis aſſumpſit. Deprehenſum autem eſt Magellani nauigatione, & aliorum deinde, vtrimque mari claudi inter Orientem & Occidentem; ab Antarctico verò Polo, freto, quod Magellanicum ab inuentore nominatur. Diſtat hoc ab Æquinoctiorum circulo Antarcticum verſus, ad tres paulo

plus

plus minus & quinquaginta gradus; ſi veræ ſint nauclerorum ſupputationes. A Septentrione longa & tenui Iſthmo terminatur, ab oſtiis Darieni fluminis incipiente; quorum ad Vrſas eſt quatuor ferè graduum latitudo. Quo fit, vt tota hæc regio ſit quaſi quædam ingens Cherſoneſus. Antiquiſsimi verò illi, de quorum relatu hæc orbis pars cognita primùm fuit, fretum illud anguſtum non inuenerunt; & idcirco crediderunt, immenſis ſpaciis terrarum hunc orbem extendi ab Occidente verſus Orientem. Neque enim poterant ſcire ex altera parte ingentem Oceanum, quem nunc mare Magellanicum, ſiue mare Sur nominamus, opponi. Condonandum itaque, ſi tota Africa & Aſia hunc orbem maiorem crediderunt. Nam ſi coniungas quicquid vltra fretum ad oppoſitum verticem terrarum iacet, quæ vltra Capricorni circulum vix decem partibus inferius Æquinoctiali vltra Polum Notium aſcendunt, ea parte, qua nouam Guineam inuenerunt, atque totum Magellanicum mare continentem terram fingas, vti illi priſci ſunt opinati, parum defuerit creditæ magnitudini. Præterea credo quicquid vltra Iſthmum Darienam verſus Polum Auſtrinum porrigitur, Atlantidi connumerandum; quo quidem modo Aſiam & Africam longè hæc terra ſuperaret, ſi totum mare Surium ad Moluccas vſque continens terra cogitaretur, vt veteres videntur exiſtimaſſe, Magellanicum & fretum & mare ignorantes. Atque hæc quidem de Platonis Atlantide, ad Darienam vſque Iſthmum extenſa; quam in Timæo & Critia, de Sacerdotibus Saiticis accepta narratione, deſcripſit. Silenus accuratiùs & hunc orbem poſuit, & ab eo Hyperboreos Oceano diſiunxit, quamuis Iſthmi nullam fecerit mentionem. Hyperboreos item non aliter atque ceteri, omnium qui Europam habitant, beatiſsimos dixit. Non igitur ſunt ſub Polo collocandi, ſed tãto vlteriùs, vt ſatis ſit ad optimũ regionis tẽperamentũ ab obliquo ſignorum circulo impetrandũ. Neque enim quæ de felicitate regionis ab antiquiſsimis accepimus, ea vaniora quiſquam credat, quàm quæ de maxima inſula Plato prodidit. Nã nihil ferè eſt apud Cimmerios vetuſtos fabularũ, quod nõ originẽ habeat ex aliqua ſaltem veritate. Græci Aſiam terreſtri itinere vltra Imaum non longè cognorũt; & ſi, quod ſentio, dicere licet, vereor, ne priores tãtùm, ſed Ptolemęus etiam plurimùm hîc aberrarit. Quis Abios Scythas tam longè terrarum remouerit, vt ferè Aſianorum extrema tangant? cùm ab Homero, à quo ceteri omnes eos acceperunt, non in Aſia, ſed in Thracia, ad quam Iupiter oculos à fœdis Troianorũ & Græcorũ cladibus auertit, collocentur. Iam Iſſedonas, quos Herodotus in Scythia Europęa com-

com-

commemorauit, quis credat apud Seras, apud quos à Ptolemæo ponuntur, habitare? Opinor equidem vetuſtiſsimos illos, qui Hyperboreos vltra Arimaſpos; Arimaſpos vltra Iſſedones; Iſſedones vltra Scythas; Scythas vltra Cimmerios poſuerunt, vt Herodotus enumerauit, totam deſcriptionem hanc ad Scythas Europæos, quos vno nomine Græci Thraces, à gente ſibi proxima, vocarunt, referre. Ptolemæum verò ad Scythas Aſiaticos id torſiſſe, quòd eorum, quorum nomina inueniebat, ſedes ignoraret. Eodem modo Galactophagi, qui ab Homero in eadem Thracia ponuntur, ſi quidem hoc nomen gentis apud eum eſt, Europæ ſunt, non Aſiæ, adſcribendi. Nos igitur, Homero duce et auſpice, has gentes digeremus paulo aliter, quàm Ptolemæus, priſcorum ſententiæ innixi. Primos igitur ponemus Scythas, longè lateque vltra Mæotim habitantes, quorum regiones extremas Liuoni, Nouigardi, & Moſcouitæ tenent. Europam autem Phaſi, iuxta vetuſtiorum ſententiam, quorum Herodotus meminit, terminabo; & nihil vetat, quo minùs illi deinde adſcribam omnia, quæ limites Ptolemaicos extra Imaum egrediuntur, quò ceteris partibus non ſit impar. Qui enim Herodoto ſuperiores fuerunt, Europam Aſiæ prorſus æquarunt: quod idem auctor, licet non omnino probet, tamen fatetur. Sed cùm Aſia ab Europa hac parte nec fluminibus, nec montibus diſtinctè poſſit ſeparari; nolumus hîc agere contentiosè. Huius certè tempeſtatis homines, qui loca illa tenent, propagines Imai montis cingulum orbis, ſiue terræ nominant; quaſi eius interſtitio orbis illic diſtingueretur; atque hac ratione Tangut, Cambalu, Ania, Mangi, & vicina, ad Europam pertinerent. Quod ſi verum eſt, fretum inter Aniam eſſe, & Quiuir regionem, poſſet Europa ingens videri, ſi quod vltra fretum illud eſt, ad Iſthmum vſque Panamanum ſiue Darienum ei tribueretur, inſigni illa quidem acceſsione, ſed non aliena, vt videtur, à vetuſtiſsimorum opinione. Vltra igitur Scythas hos Europæos Iſſedones ſunt, quo nomine omnes illi intelliguntur, qui vndique proximi ſunt mari glaciali. Hos ſequuntur Arimaſpi; poſt quos, quia vaſta ſunt & incognita loca, & omnis generis ferarum plena, dicti ſunt Gryphes eſſe; ij qui aurum aſſeruant, Gryphis nomine omne genus rapacium, ſiue quadrupedum, ſiue auium ſignificant: quod de corporis fictitia compoſitione clarum eſt. Deinde Hyperborei nominantur, quotquot vltra habitant, ad illum vſque orbem, quem inſulæ rationem habere exiſtimarunt, qui Platoni admirabilis ſuæ hiſtoriæ, & ex ea falſiſsima colligendi dedit occaſionem. Videntur itaque priſci illi crediſſe, immanibus terrarum interuallis Europam vltra

vltra Boream extendi, atque inde Oceanum eſſe, vltra quem Atlanticus orbis iaceret; quem illi indicarunt, qui Hyperboreos ad alterum vſque mare dixerunt pertinere. Huius interponendi maris cauſam videtur dediſſe ſinus ille maximus, in quo Hiſpaniola & Iſabella, quàm Hibernia vel tota Anglia longè maiores ſitæ ſunt, plurimis inſulis minoribus adiacentibus, tanquam ipſarum pediſſequis. Cùm enim eius penetrandi, & ad intima vſque litora perſcrutandi occaſio fortè defuiſſet, iudicarunt ſinum hunc Oceanum eſſe, Hyperboreis & Atlantico orbi interiectum. Per hunc ergo Silenus narrat, tot millia ad Hyperboreos ex illa magna continente tranſportata, & rebus ipſorum contemptis, ad patriam renauigaſſe. Ingens hac ſubducta ratione, Hyperboreorum non anguſta, vti Mela ſcripſit, eſſet regio; vtpote quæ vltima ſua cauda Atlantico orbi continens eſſet, quamuis id priſci ignorarint. Cauda quidem hæc id habet, quod Hyperboreis inter cetera eſt tributum, duas nimirum æſtates: propterea quòd non plus multo quàm ſex circuli partibus ab Æquinoctiali Septentrionem verſus recedat, & ad hanc quidem id, quod Pomponius ſcripſit, applicari poteſt, terram nimirum Hyperboreorum anguſtam eſſe. Talis autem poſitus duas æſtates, duas hiemes nouit, vt ex Coſmographiæ elementis demonſtratur: æſtates quidem circa Æquinoctia; hiemes verò ad Capricorni & Cancri exordia. Hyperboreorum igitur fertilem rerum ad vitam commodarum vbertatem qui neſcit, is plurimos habet, quos vel legat, vel roget: mihi in tanta illorum copia ſuperuacaneum ſit prolixiùs de illis tractare. Hac enim noſtra ætate vrbs Themiſtitana, in lacu ſita, tam eſt nobilis, & omnium ſermone trita, vt nemo vel in tonſtrinis ſit, qui non plurima de illa fabuletur. Venerunt igitur ex Atlantica regione illi, quos Silenus commemorat, ad Hyperboreos mari potiùs quàm terra, quod facillimum fuiſſet, plurimis paucos ad Iſthmum reſiſtero, & incurſionem prohibere. Quo fit, vt beatiſsima Hyperboreorum regione potiti non ſint, ſed rectà ad Nouam Franciam, vel Floridam per Oceanum nauigarint; vnde mox curſum ſuum ſint remenſi, propterea quòd longe beatiùs domi, quàm apud illos Hyperboreos agere poſſent. Verumetiam illud eſt in orbe Atlantico, homines eſſe ingentis magnitudinis, in ea nimirum regione, quam Hiſpani à Gigantibus nominarunt. Aurum autem in tanta eſſe abundantia, vt pluris ferrum, quàm aurum, faciant; quis hodie viuit Antwerpiæ, qui neſciat? Nemo ferè prudentiorum eſt, qui ſibi non perſuadeat, auro hoc Atlantico non Hiſpaniam modò,

ſed totam etiam Europæam Chriſtianitaté proximis hiſce temporibus corruptam fuiſſe. Deinde quòd duæ maximæ ciuitates præter ceteras eſſe dicantur, quarum alteri bellicoſæ, alteri piæ nomen ſit, totum id allegoriam ſapit, nec Sileno magiſtro, nec Mida diſcipulo indignam. Sic enim inter mortales omnes eſt comparatum, vt inter ſolos pios viros pax ſit & tranquillitas, quæ verè pax & tranquillitas dici queat. Inter bellicoſos verò & homines iracundos, & qui motionibus animorum ſubitis aguntur, nulla quies, nulla pax, nulla denique felicitas eſſe poteſt. Quamuis enim illi pugnaces homines tantum auri poſſideant, vt minoris eis ſit, quàm nobis ferrum; nunquam tamen in eis ſopitur deſiderium plura poſſidendi, atque idcirco alios ſemper ſtudent ſubiugare, nullam nec ſibi nec aliis permittentes tranquillitatem. Nec verò Atlanticus tantùm orbis ita eſt bipartitò diuiſus, ſed quicquid vſquam eſt terrarum. Sicut enim primis parentibus, antequam impij fierent, omnia tellus citra laborem copioſè effundebat; ita poſt peccatum improbo opus fuit labore. Ceterùm poſt etiam Adæ lapſum hactenus ita res habet, vt piis omnia Deus vltrò ſuppeditet, citra curas & ſolicitudines. Nam quanquam opus eſt plurimis corporis labore, is tamen ei labor non eſt, qui ſe intelligit animum, non corpus, eſſe. Quamdiu enim pij id quod dicuntur, manent; nullam animi moleſtiam perſentiſcunt, tametſi in equuleo torqueantur; cùm vera pietas perpetuam cuſtodit animi tranquillitatem. Iam & illud veriſſimum eſt, regnum Dei ſeriò & ante omnia quærentibus, nihil vnquam deeſſe; & Dei ſingulari gratia, quæ ad corpus ſunt neceſſaria, citra laborem ſuppeditari. Quòd autem adiectum eſt, bellatores hos rarò morte ſua perire; quid aliud ſibi vult, quàm illud, quod Petro dictum eſt, Qui gladio percutit, gladio peribit? Optima hæc eſt doctrina, & quam maximè deceat occinere Regibus & Principibus populorum: quos paſſim videmus leuiſsima de cauſa bella ſuſcipere, & ſuſcepta tanta crudelitate gerere, vt bonos viros & cordatos pudeat audire eos, qui tam immania & belluina ſub hominum laruis deſignant, Chriſtianos: atque eò res venit, vt vulgari iactetur prouerbio, Aliud principibus, aliud plebi cælum paratum. Sed audire deberent & illi hanc ſententiam, qui vili ſtipe & minuto ære corpus & animum ad eiuſmodi bella vendunt. Verùm quanti eiuſmodi ſint, ipſi docent, qui tam puſillo precio ſe ſinunt ad cædes & mortes conduci, vt viliores mihi videantur, quàm reiiculæ pecudes, vel abiectiſsima mancipia ſale empta. Maiore certè honore perſequendi carnifices, qui gladium nun-

nunquam ſtringunt, niſi crimine pro eo ac decet diſcuſſo & examinato, reus ſententiis iudicũ morti fuerit addictus. Porrò quod ſequitur, eos ferro non interire, ad hiſtoriam & naturam regionis refertur. Vtuntur enim hactenus loco gladiorũ ligneis telis, quæ grauius et lethalius vulnerãt homines inermes, quales ipſi ſunt, quàm maximi & longiſsimi enſes, quod genus Antwerpiam magna copia adfertur. Cùm enim ferro careant duriſsimo, ad id ligno vtuntur, & ſagittas arundinea acie infuſo veneno ita armant, vt ictum certa mors ſequatur. Lapides habent pro aſciis & cultris; quos tam acutos faciunt, vt ipſe mihi vngues marmoreo eius regionis ſcalpello amputarim. Iam quòd de Meropibus adiecit, pura puta eſt allegoria, quod arbores doloris & voluptatis clarè oſtendunt; clariſſimè verò, quòd de reſumptis præpoſtero ordine ætatibus addit: quam explicarem, niſi mihi vitandam exiſtimarem delicatiorũ ſatietatem, eorum præſertim, quibus omnia frigent, quæ de priſcis fabulis ad mores corrigẽdos, & curuos animos ad amuſsim vocandos trahuntur. Habet tamen hæc pulcerrimam vitæ inſtructionem, qua ad ipſum vſque perfectiſsimũ hominis ſtatum deducetur, qui accuratiùs diſcuſſa caligine omnia cõſiderabit Homerus Silenum videtur audiuiſſe, quandoquidem in clypeo ſuo admirabili duas vrbes depinxit; alteram bella gerentem; alteram pacatam, eadem prorſus, qua Silenus, ratione; vt nimirum oſtenderet, bifariam Meropas eſſe diſtinctos: quam vocem hominum illo in loco cognomen à diuiſione fecit. Sed iam ſatis fabularum; è quibus tamen non parum lucis hiſtoriæ acceſsit, dum clarè ex iis cognouimus, vetuſtiſsimis Græcorum Atlanticum orbem & Hyperboreorum regionem, quæ ad Panamanum vſque extenditur, notam fuiſſe, nec ſinum illum maximum latuiſſe, quamuis peruium illac mare eſſe arbitrarentur. Nunc deinde illi examinandi, qui iter ad Hyperboreos ſic deſcripſerunt, vt à Scythis ad Iſſedones; ab Iſſedonibus ad Arimaſpos; ab Arimaſpis ad montes Rhipæos & Gryphes, & inde ad Hyperboreos, eundum eſſe, memoriæ mandarunt; qua in re Cimbrica nominibus interpretatio quærenda, ſi verum eſt, Cimmerios vltima Septentrionis latera primos habitaſſe. Redeamus ad iter illud quò venimus, ad Hyperboreorum regionem: in quo videndum, an nomina queant lucis aliquid afferre, ſi ad cauſas ſuas reſoluantur. De Scytharũ nomine in Amazonicis dixi: nunc de Iſſedonibus & Arimaſpis, quid meus Silenus ſentiat, exponã. Iſſedoy, ſingulis litteris ſeruatis, eum ſignificat, qui glaciali mari proximus eſt. Nam Sedoy proximum ſignificat, ſiue valde propinquum;

Is glaciem, Se mare. Ergo Iſ-ſe, glaciale mare, Iſ-ſe-don glaciali mari proximus. Omnes igitur, qui ad mare glaciale habitant, ſiue in Lappia, ſiue in Biarmia, ſiue in Iugoria, ſiue alia quauis parte, Iſſedones dicentur. Poſt hos ſunt Arimaſpi, quod Herodotus ridiculè interpretatur, deceptus fortaſſis à Scytha quopiam. Arima dicit vnum ſignificare, & Spu oculum. Ego Harimaſpos voco; licet aſpirationem in principio compoſitorum, & in medio item frequentiſſimè tolli ſciam, vt in Atuatico Athana, & aliis quamplurimis indicaui. Arimaſpu ad ſingulas ſyllabas & litteras, notat vrentis frigoris & pruinæ ſubitaneam cataractam. Har enim frigus vrens, ita vt faciem vel cetera membra vulneret. Riip vocali longa, vt duplex Iota ſonet, pruinam ſignificat. Haſt præceps, feſtinum & ſubitum; de cuius in compoſitione natura, communi tamen ipſi cum ceteris vocabulis, modò dixi. Aſpiratio enim & Tau finale, more noſtro, plerumque in compoſitis non pronunciantur. Spu cataracta eſt, ſiue porta penſilis, aquæ vel emittendæ vel retinendæ parata. Hinc Spuit Siphonum illud genus, è quibus aqua per anguſtum foramen magna vi expellitur; & Spou, ſaliuam ſpiritu quodam eijcio, quòd ad hoc faciendum, os ſit ad rationem Siphonum componendum. Hinc Spuo Latinorum emanat; cùm apud nos, non apud illos, ratio conſtet. Illi igitur Arimaſpi dicendi erunt, qui ad ipſam frigoris vrentis & pruinarum cataractam habitant. Sed vbinam hanc inuenias? Illic nempe, vnde omnium conſenſu frigidiſſimus ventus & vrentiſſimus ſpirat. Hunc Latini Aquilonem vocant; quòd inter ventos idem ſit, quod aquila inter volucres; niſi magis placeat à colore nomen habere, eò quòd cælum aquilum reddat, id eſt tale, quale eſt, cùm eſt omnino ſudum. Flat autem hic ab ea cæli plaga, quæ eſt Septentrionis & Ortus Solſtitialis media. Hac igitur parte Arimaſpi collocandi vltra Iſſedonas, verſus Aniam & ceteras eiuſdem tractus regiones. Dicti autem ſunt vnoculi, quòd pellibus toti videantur inſuti, vnico duntaxat foramine faciem monſtrante. Noſtrates enim omne foramen Og ſiue Oog vocant, ab oculorũ in homine ſimilitudine: vt foramẽ acus dicimus oculũ acus, & in ceteris eodẽ modo. Strabo ex Arimaſpio Ariſtæi Proconeſij carmine, credit Homero ab Arimaſpis occaſionẽ datã, Cyclopas cõfingẽdi: quod ſit ne ita an non, nihil noſtra hoc loco; alibi, de Cyclopibus quid ſentiam, indicaui. Mõſtratur verò iter ab antiquis ad Hyperboreos per has gentes, quòd rectũ iter mare glaciale impediat; & ſi Moſcouitæ cũ Tartaris eam partẽ terrarũ occupãtibus, pax & libera vltrò

citroque commeandi poteſtas intercederet, non eſt dubium, quin illac ad Hyperboreos perueniretur: ſed vt olim, ita nunc quoque Grypes Arimaſpos deterrent, quò minùs frequenter ad Hyperboreos proficiſcantur. Fuit enim ſemper hæc pars à feris hominibus & immaniſſimis Barbaris habitata, quos à rapacitate Scythæ Grypes nominarunt. Nam Grypen noſtra lingua idem eſt quod Rapere. Hinc Vogel Gryp auis rapax, quam eadem voce Græci & Latini appellāt, propterea quòd non alibi quàm ad Septenttionem apud Scythas reperiri putaretur, ea de cauſa Scythicum, non Græcum, nomen ſortita; quia res peregrinas par eſt peregrino quoq; nomine vocare. Grip enim vocali longa Scythica vox, idem notat quod Rapio. Plinius hanc auem fabuloſam eſſe credit: quem nos ea conditione ſequimur, ſi tali corpore, quali pingitur, dicatur eſſe. Pariſiis in ſacello Palatino vidi pedem ingentem ſuſpenſum, qui niſi omnino atèr eſſet, aquilæ vel vulturis pedem referret; ſed tanta magnitudine exſuperat, vt ſi animal pro ratione eius fingeretur, facilè poſſet credi, quod dici ſolet, vel maximum equum ab eo ſublimem rapi. Quòd autem quadrupedem pingunt corpore poſtico leonino, id nec cum hoc pede, nec cum rerum natura conſentit. Regina Hungariæ hera mea (cuius non poſſum miſerabili hoc rerum ſtatu citra ſuſpiria meminiſſe, dum Heroicas eius virtutes animo voluo, quibus Reip. habenas tenebat) inter pocula ſua habebat cornu quoddam nigredine ſplendens, dodrante longius, quod aiebant vnguem eſſe Grypis; quamuis ego ex aliquo cornu fictitium eſſe contenderem. Temerarium eſt iudicare in rerum natura non eſſe, quod ætas noſtra non vidit. Monoceros veterum ſcriptis iactatur, & cornu quod eius eſſe fertur, precio venditur ingenti, quale nunc Antwerpiæ vltra ſeptem pedes longum, venale proſtat; tam integrum, vt ne illa quidem pars deſit, quæ fronti fuit infixa, citra tamen ſpongioſam coronam, qua ad duos palmos & eo amplius cinctum fuiſſe videtur: dubitatur tamen, an fera eiuſmodi inueniatur, qualem pictores nobis oſtendunt. Illud equidem ex hoc, cuius mentionem facio, cornu didici, perperam ab eis cornu fronti adfigi. Nam cuiuſcunque animalis cornu eſt, hoc ſaltem cerno, ſic capiti fuiſſe infixum, vt radix inferius, ſummitas in altum ſpectaret, ſecundum frontem dorſum verſus nonnihil tota longitudine declinante; ita vt ſi currendū eſſet, capite arrecto dorſo incumberet, vti in ceruis videmus: contrà, ſi pugnandum, caput ad pedes priores eſſet inclinandum, perinde vt in omnibus ferè cornupetis natura comparauit. De hoc ego ſenten-

tiam à mercatoribus rogatus, reſpondi tale eſſe, quale pro Monocerotis cornu apud principes habetur; verùm diſplicere, quòd Ælianus nigrum colorem tribuerit, cùm huius ſubalbidus eſſet; atque illud prætereà, quod Cteſias Artarxerxis medicus aſinos ſuos feros ita deſcripſerit, vt cornu dederit cubitale duntaxat, & illud ſupernè puniceum & valde rubrum, ceteroqui in medio nigrum; quæ notæ noſtro huic minimè quadrant. Suſpicatus aliquando ſum cornu hoc piſcis alicuius eſſe, quòd in eo genere admiranda plurima reperiantur; & hoc cornu quod Antwerpiæ eſt, ex Iſlandia ſit allatum. Verùm rurſus in mentem venit, hanc inſulam non longè abeſſe ab illis locis, quæ ad Hyperboreos ſpectant, in quibus ferarum plurimum eſſe ob hominum ſolitudinem, non eſt abſurdum ſuſpicari. Eſt enim Iſlandia inſula Iſſedonum, nomen habens ab Js, id eſt, glacie; & Lant, quod ſignificat regionem. Eſt igitur Jſlant glacialis regio, vt Jſ-ſe, glaciale mare. Ex hac, tria, mea ætate, allata memini, quorum maximum modò indicaui. Incertum tamen eſt, an poſt glaciale hoc mare, ad quod inſula hæc iacet, continens ſit ad Polum vſque, ac deinde ad Aquilonem, an verò Gronlandia, id eſt, viridis regio, butyri copia, maioribus noſtris nobilis, mari ab Arimaſpis ſecludatur. Hæc itaque, tum de regionis ſitu, tum de animalibus, dubia, poſteritatis diligentiæ relinquo, ipſe exploraturus, ſi ætas & commoditas tuliſſet. Ad idem tribunal Grypes quoque relego, contentus monſtraſſe, cuius gentis vocabulum eſſet. Audiui equidem, ſed auctoribus iis, qui accipitrinam profeſsi, auium leuitatem imitantur, in Norwegiæ finibus alitem eſſe aquila maiorem; quæ vitulum, æquè atque aquila, leporem rapiat: quod ſi ita eſt, de hac crediderim fabulam de Grypibus eſſe ortam. Cteſias, vti me de Monocerote ſuo aſino dubium fecit, ita de Grypibus quoque ſcrupulum iniecit, ne dicam tragulam, quod dicere potuiſſem. Grypes enim ait aues eſſe quadrupedes, magnitudine lupi, pedibus & vnguibus ad formam leonis, pennis in pectore rubris, cetero corpore nigris, hos auri in montibus cuſtodes eſſe. Ælianus negat ab Indis auri cuſtodes dici, ſed quòd pullis ſuis maiorem in modum metuant, idcirco in auri foſſores inuolare. Idem auctor eſt, eos, qui ad aurum ſunt profecti, tertio demum vel quarto anno reuerti. Equidem ex hac controuerſia, qua ab aliis, Indis; ab aliis, Arimaſpis Grypes adſcribuntur, hoc colligo ex Indis ad Catauim, quod circa Arimaſporum eſt fines, & hinc ad Arimaſpos, & inde ad eas noui orbis regiones, quas Hyperborei habitarent, profectionem inſtitui ſolere; atque hinc fieri,

fieri, vt tertio tandem vel quarto anno reuerterentur. Ab Arimaſpis igitur fabula tranſit ad Indos viciniores. Arimaſpi verò more Cimmeriorum fabulis eruditis gaudentes, Grypes nominauerunt Barbaros homines, qui cùm chlamydes & palliola ex auium plumis induti eſſent, non homines, ſed aues videbantur. Eiuſmodi autem ornatus hactenus in orbe nouo, vt vocant, in vſu eſt; atque tam non eſt rarus, vt ipſe vnum palliolum domi meæ ſumma arte confectum, ſeruem; quod tamen non ab illa parte Hyperboreis vicina eſt allatũ, ſed è Breſilia, vbi hactenus homines tam efferi ſunt, vt meritò Grypes dici poſsint. Fingebant autem corpore leonino eſſe, quòd haud ſecus atque leones homines deuorarent; de quibus vltimi Scytharum Anthropophagi falſum nomen coacti ſunt ferre, apud ſcriptores remotiorum ignaros. Durat enim hactenus etiam leoninus hic mos homines deuorandi, quamuis apud eos, qui Chriſtianis ritibus aſſueſcunt, ſit ſublatus. Præterea non ob plumeum modò veſtitum alites dicti ſunt; ſed ob celeritatem etiam, qua tanta etiamnum pollent, vt quaſuis alias gentes longè ſuperent curſu. Iam quòd nullos peregrinos admittant, quod hactenus etiam in religione eſt, ſed viſos mox rapiant ad immolandum & deuorandum, meritò ſunt à rapacitate nominati, & animalium rapaciſsimorum notis inſigniti. Hi ergo Grypes ſunt, qui, quamuis aurum in precio non habeant, metu tamen prolis, quam verentur, ne exteri, perinde atque ipſi exteros, voratum veniant, omni conatu acceſſum prohibêt. Atque hinc illud eſt, quòd non ferè pauciores, quàm bis mille, armis bene inſtructi, illuc, vt Ælianus addit, proficiſcerentur. Et quia apud hos Grypes nulla eſt ferri copia, cogebantur omne inſtrumentum ad fodiendum neceſſarium vnà ferre. Quocirca mirum non eſt, triennium vel quadriennium ad iter hoc requiri. Arimaſpi igitur, quò ceteros mortales ab hac profectione deterrerent, hanc, vt opinor, de Hyperboreis & altero orbe fabulam confinxerunt. Vnde nationes aliæ, figmenti huius ignari, Grypes ſomniarunt tanta vi præditos, vt equos etiam & boues raperent in ſublime. Equidem cùm Struthiocameli magnitudinem frequenter viderim, ſciamque ob pondus alas illi, non ad volandum, ſed ad currendi celeritatem datas; non poſſum mihi perſuadere, auis aliquod genus maius pondus implere, quia alioquin æquè ac Struthiocamelus ſua ipſius grauitate impediretur. Deinde diſſenſio Cteſiæ & poſteriorũ totã hiſtoriam ſuſpectam reddit. Quî enim, ſi lupi duntaxat ſint magnitudine, equos rapiant, quod ab aliis eſt tributũ, tanto cõſenſu, vt in adagiũ abiuerit, Iungẽtur iã Grypes equis?

Scythas autem allegorici ſermonis & ſymbolorum perquàm ſtudioſos fuiſſe, niſi mihi de iis, quæ attuli, exemplis credas, Herodotum interroga; qui cùm Scythiæ vltima propter pennas adiri non poſſe, didiciſſet; per pennas niuem credidit ſignificari: quo commonſtrat, Scythis eiuſmodi loquendi figuram non eſſe infrequentem. Quod rurſus clarum fecit, dum munera eorum ad Darium miſſa enumerat, auem, murem, ranam, & quinque ſagittas, quibus Gobryas ſignificari dixit, niſi Perſæ, vti aues, in cælum ſubuolent; vel, vti mures, in terra lateant; vel, velut ranæ, per paludes natent, fore vt omnes ſagittis configantur. Quod an rectè Gobryas fuerit interpretatus, non refert: interpretatione ſaltem ſua illum Dario metum iniecit, quo ſolo ſeruatus eſt. At pennas niuem eſſe, mihi non fit veriſimile; quoniam ſciam, nullum in Scythia locum ob niues inhabitabilem inueniri, niſi fortè in ſummis Imai montibus, vel Lappiæ, & Scricfiniæ vicinarumque regionum rupibus. Credo enim Scythas de vltimis Scytharum interrogatos, reſpondiſſe, ad eos veniri non poſſe ob pennas, id eſt, homines pennis & plumeo veſtitu ornatos, quos Grypes alij nominabant. Effecimus ergo ex hac hiſtoriarum collatione, vt exiſtimandum ſit, Scythas regionis ſuæ terminos ad Atlanticum vſque Platonis orbem extendiſſe; verùm ob locorum intercapedinem, & efferam quorundam barbariem, paucas gentes nominibus propriis nuncupaſſe. Omnes quidem ad Aquilonem habitantes Arimaſpos; poſt hos Hyperboreos, quotquot vltra Boreæ cardinem & Arcticum frigus ad Cancri circulum & Æquinoctialem vergerent, nominabãt. Poſt hos à Dariena Iſthmo quicquid eſſet terrarum, ad ipſum vſque Polum Antarcticum, & vltrà vſque ad Æquinoctialem redeundo, alterum vocabant orbem; quaſi circulus, qui primum motum medius ſecat, maximè ſit idoneus, vt corpus etiam illud immobile medium diuidat, circa quod tanquam centrum per prius & poſterius in omnia ſecula perennat. Quo tamen nomine vernaculo Hyperboreos nominarint, & eos qui ſunt vlteriores, non eſt memoriæ proditum. Theopompus Meropas quoſdam illic de Sileni fabula ponit, ſed incertum eſt, an Græcam vocem, an Scythicam, ſiue alterius orbis vernaculam eſſe voluerit. Græca certè optimè conuenit allegoriæ, eò quòd diuiſionis quandam habeat ſignificationem. Si Scythica ſit, indicat plures illic eſſe hominum cœtus, quàm in hoc orbe. Mer enim ſic pronunciatum, vt duplicem vocalem audiiſſe videaris, Plus ſignificat. Hops vocali item producta, ſi ad homines applicetur, multitudines & magnos cœtus deſignat. Mer-ops igitur alterius orbis

bis incola diceretur; quòd orbem coleret, in quo multitudo hominum maior, quàm in noſtro eſſe videretur; ingenti Oceano Magellanico, & altero Atlantico, necdum à Scythis vltra Æquinoctialem explorato. Quòd ſi hæc igitur appellatio à Sileno ſit profecta, vti Theopompus videtur velle, eò quòd proprium nomen faciat, aliter erit, quàm Merops Græcorum, ſcribenda, nimirum per e longum, & o longum; quod Græcos propter ſimile nomen domi ſuæ natum, credo vel neglexiſſe, vel ignoraſſe. Dionyſius in Orbis deſcriptione Arimaſpos ad mare glaciale poſuit, non malè ille quidem, niſi proximos intellexerit:

——Αὐτὰρ ὕπερθεν
Πρὸς βορέην, ἵνα παῖδες ἀρειμανέων Ἀριμασπῶν,
Πόντον μιν καλέουσι πεπηγότα τε κρόνιόν τε,
Ἄλλοι δ' αὖ καὶ νεκρὸν ἐφήμισαν, εἵνεκ' ἀφαυροῦ
Ἠελίου. βράδιον γὰρ ὑπεὶρ ἅλα τήνδε φαείνει,
Αἰεὶ δὲ σκιερῇσι παχύνεται ἐν νεφέλῃσιν.

Quod reddo:

——Sed parte ſuperna
Ad Boream, proles habitat quam ſæua Arimaſpi:
Concretum glacie Saturninumque vocarunt
Oceanum: ſunt qui nomen de morte dederunt,
Solis ob exiguas vires, quòd luce minuta
Hoc mare colluſtret, denſis ſe nubibus abdens.

Quòd ad Boream Arimaſpos collocet, optimè; ſed vereor, ne generatim vocem vſurpans, Aparctian ſic vocarit. Verùm parum in hac re momenti eſt; eò quòd Poëtæ non ſemper à proximis loca deſcribant. Sunt enim Arimaſpi non proximi, ſed proximi ſecundum Iſſedones, & reuera habitant ad Boream, non ad Aparctiam, ſiue Septentrionem. Boreas quidem omnem ventum, à frigida plaga ſpirantem, ſignificat; ſed eum propriè, quem Aquilonem vocaui. Illud tamen de nubibus denſis, quibus illic Solem ſemper abſcondit, non rectè dixit. Homerus enim Boream Αἰθρηγενέτην appellat, quòd ſerenitatem inducat, Odyſſeæ libro quinto:

Σὺν δ' εὖρός τ' ἔπεσε ζέφυρός τε νότος τε δυσάης,
Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

Id eſt,

Vnà Eurus Zephyruſque ruunt, & turbidus Auſter,
Et Boreas fluctus voluens, cælumque ſerenans.

Hos verſus Virgilius eo, quo recitaui, modo legit, & imitando correxit. Neque enim Boreas ſerenitatis auctor, huic loco videtur conuenire, quem idcirco Maro omiſit; loco verò Noti Africum poſuit, non minùs intempeſtum:

> *Vnà Eurus Zephyruſque ruunt, creberque procellis*
> *Africus, & denſos voluunt ad litora fluctus.*

Minùs abſurdè Homerus dixiſſe videretur, ſi Αἰθρηγενέτην frigoris auctorem interpretemur, quòd αἶθρον frigus matutinum vocetur, vel potiùs frigus vrens, quod nos Azat nominamus. Sic Vlyſſem in rate ſua decima nocte terræ appulſum dicit:

> Αἴθρῳ καὶ καμάτῳ δεδμημένον ἦγεν ἐς οἶκον.
> Id eſt,
> *Frigore & ærumnis domitum deduxit in ædes.*

Sed hæc ſint Grammaticorum bellaria; inter quos Euſtathius hos verſus ita legit, vt Zephyrum tertio loco ponat, aliter quàm Maro & Gellius; & contra, ſi quid video, Zephyri naturam, cuius flatus grauis eſſe non ſolet, quod δυσαὴς ſignat. Euſtathius, quò ſe tueatur, δυσαὴς ab Occidente ſpirantem interpretatur: ſed ego plus vni tribuo Maroni, quàm toti Grammaticorum cohorti; qui δυσαὴς eleganter vertit *Crebrum procellis*. Sed horum ſatis. Mihi placet Boream à Latino Poëta omiſſum eſſe, quòd ſciret in maximis tempeſtatibus hunc ſerenitatem inducere, quod in diluuio eſt annotatum: & idcirco fortè ab Homero vltimo loco ponitur; vt indicet, poſt procellas hunc ferè ſuperuenire, quò cælum nubilum purget. Quid igitur cauſæ erit, vt Arimaſporum aër perpetuò ſit nubilus & obſcurus, ſi hic ventus, qui ab illis ſpirat, cælum purget; adeò, vt eum cæli ſcopas à quibuſdam ſciam nominari? Deinde cùm frigidiſſimus ſit, non poteſt tantum, quantum ceteri venti, inducere nebularum. An non omnes ad pueros vſque vident, in acerrimo frigore dies eſſe clariſſimos? Sed de tota Septentrionalis oræ temperie, alibi latiùs; vbi nō Dionyſium modò, ſed alios etiam, naturæ cognitionem profeſſos, inſigniter falli, labique monſtrabo. Breuiter ergo & ſummatim antiquiſsimi illi Solonis ætate longè priores, eum, quem nunc nouum orbem vocamus, cognouerunt; altera quidem parte nauigationibus per Oceanum Atlanticum; altera verò per Scythiam & Indiam ei connexam, itinere terreſtri exploratum, quod ad aurum reportandum ſuſcipi conſuetum; alij propter pennas omnem aditum

& vi-

& viſum excludentes; alij propter Grypes aurum aſſeruantes, periculoſum eſſe dictitabant. In Europa igitur omnes hi collocabantur, Scythæ, Iſſedones, Arimaſpi, Grypes, Hyperborei; in quibus nominibus vnicum ſolum eſt vernaculum. Græcorum, quo vetuſti omnes eos ſignificabant, qui vltra Boream ferè ad ipſum vſq; Æquinoctialem habitarent. Dicebantur autem Hyperborei potiùs, quàm Hyperarctij, ſiue Hyperaparctij, duabus potiſsimùm de cauſis; altera, quòd Boreæ vocabulum pro duobus ventis vſurpetur, Septentriogali & Aquilone; quamuis propriè de Aquilone dicatur; altera, quòd iter terreſtre ad Hyperboreos, non per Aparctiæ cardinem inſtitui poſſet, propter mare Saturninum ſiue congelatum; ſed per eam regionem, vnde Boreas propriè dictus, ſpirat. Quo nomine Scythæ eos olim nominarint, non memini vſquam proditum: non dubito tamen, Græcam vocem Scythicæ alicuius eſſe interpretationem, quam difficile fuiſſet Græcis & ſcribere & pronunciare, propter plures ſyllabas, & earum aſperitatem. Hyperborei enim nobis ad verbum ſunt, Ouernort-nortooſten, quæ vox homini alterius linguæ non longa tantùm, ſed aſpera, & ad pronuntiandum moleſta, non malo iure videatur. Cauſa autem longitudinis & prolixitatis eſt ex eo, quòd Cimbri ventos triginta duos enumerantes, ab extremis duobus ventis medio nomen componere cogantur. Inuenimus igitur rectam viam ab Iſtro ad Hyperboreos, & ab illis ad alterum orbem. Alter autem orbis, vt dixi, totum id vocabatur, quod ab Æquinoctiali verſus alterum Polum vergebat; in quo, quia maria neſciebant, credebant nihil aliud, quàm perpetuam & continuam eſſe continentem, quam Aſia & Libya ſimul ſumptis Plato maiorem fecit de relatu Saiticorum, qui à maioribus, quæ acceperant, ea fabulis inquinarunt. Nec mirum eſt vltra Æquinoctiorum circulum nō ferè auſos fuiſſe progredi, cùm curſum ſuum ad ſtellas circa Polum inſigniores gubernarent. Nam Phœnices, quorum antiquiſsima eſt apud Græcos nauigandi peritia, Vrſam minorem; Græci poſt hos maris pererrandi libertate potiti, maiorem obſeruarunt. Vtriſque ergo periculoſum fuiſſet, ad Æquinoctialem vſque, nedū vltra, curſum tenere, & Græcis magis quàm Phœnicibus, quòd altiùs Vrſa maior, & propiore ab orbe noſtro interuallo, ſe ſub Horizontem, quàm Vrſa minor, demergat. Cecinit & Ouidius in ſuis Faſtis:

Eſſe duas Arctos, quarum Cynoſura petatur
Sidonijs, Helicen Graia carina notet.

QQ 2 Idem

Idem Cicero ex Arato, ad ornamentum Academicarum quæſtionum acceſſiuit, dicens ſe Græco more Vrſam maiorem in diſputationum directione ſecuturum, quòd circuitus eius videret laxiores: cuius verba, quia in primis ſunt elegantia, & totum hunc locum illuſtrant, adſcribam: Ego verò, inquit, ipſe & magnus quidem ſum opinator (non enim ſum ſapiens) & meas cogitationes ſic dirigo, non ad illam paruulam Cynoſuram,

Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto,

vt ait Aratus; eoque directiùs gubernant, quod eam tenent,

Quæ curſu interiore breui conuertitur orbe; ſed ad Helicen & clariſſimos Septentriones, id eſt, rationes has latiore ſpecie, non ad tenue climatas. Eò ſit, vt errem & vager latiùs. Phœnices igitur & horum coloni, Carthaginenſes ad partes quaſdam noui orbis attigerunt: ſed quòd Helicen illis in locis, ſi vltrà pergerét, eſſent amiſſuri; conſuluerunt ſaluti potiùs quàm curioſitati. Huius auctor mirabilium auditionum meminit; ſed ſic, vt dicat ad inſulam duntaxat deſertam appuliſſe, feliciſsimam tamen, adeò vt quidam eius dulcedine capti, ibi manerent. Qua etiam cauſa inter cetera Carthaginenſes vetuiſſe, ne quis illuc ampliùs nauigaret. Hanc equidé opinor vnam ex illis fuiſſe, quæ ſunt in ſinu illo, qui eſt inter Hyperboreos & orbé Atlanticum, immenſis ſpatiis extenſus, & plurimis inſulis refertus. Credo tamen primos Phœnices antiquiſsimis temporibus Neconis fortaſſe, vel alterius cuiuſpiam Ægyptiorum Regis iuſſu, extra columnas Herculis, terras quæſiuiſſe, & ab illis Atlantici orbis narrationem quandam è veris atque falſis permiſtam Saiticos retinuiſſe. Sed dices vltra etiam Æquinoctialem, immò vltra Capricorni circulum longa terrarum ſpatia Phœnices circumuectos fuiſſe, tum nimirũ cùm Erythræo egreſsi, per columnas Herculis ad Ægyptum remeauerunt; atque ita falſum eſſe, quod poſt Cynoſuræ occaſum nauigare eos non auſos fuiſſe ſcribo. Fateor vltra Æquinoctiorum metas progreſſos, ſed nõ per apertum pelagus, verùm circum litora, quorum ductu vel quò volebant, erát peruenturi, vel redituri quà veniſſent. Aliud enim eſt, litus legere, & promontoria, & ſinus notare; aliud, in aperto pelago de ſolis ſtellis curſum gubernare. Si Cimmeriorum artem tenuiſſent, idem, quod auorum memoria præſtitum eſt, præſtitiſſent; & amplius forſan, vt fuit illorum veterum indefatigatum ſtudium, in rebus nouis inquirendis: artem dico, quæ Magnetis occultam vim normam fecit claui tenendi; quam ad maiores noſtros, vt primos inuentores, referri debere, alibi oſtendam, dum de Ventorũ nominibus agetur.

agetur. Poſſem his ex Diodoro non pauca attexere; ſed quia fabulis ſunt inutilibus & abſurdis implicata, breuitatis cauſa ſuperſedebo. Iam igitur, quia Scythiæ gentes eas enumeraui, quas in Europa antiquiſsimi, Herodotus in Scythia Europęa locauit; fit, vt Europa latiſſimè pateat, & meritò dici Europa poſsit; non à femina, quod eſt abſurdum, & ab Herodoto confutatũ, hac ratione, quòd Europa Phœniſſa, non in eam regionem, quam ſic vocamus; ſed primùm in Cretam, deinde in Africam commigrarit; verùm à latitudine videndi; quoniã videlicet non Aſiam modò ad Orienté, & Meridiem; Libyam ad Meridiem & Occidenté; ſed oppoſitum etiam orbem vltra Hyperboreos ſitum intueatur. Verùm mihi nemo perſuadebit, Europam Gręcam habere nomenclaturam, cùm priùs à Cimmeriis ſit habitata, quàm à Græcis. Diphthongus nobis eſt, quintã Latinorũ vocalem ſecundæ præponens; quam neque Græci neq; Latini receperunt; ſed ſi quando vertere voces vellẽt, in quibus ea eſſet, Eu ſuppoſuerũt ordine inuerſo. Verop itaque, non Europ, noſtri dixerunt, quo excellentem præſtantemque hominũ multitudiné denotabant; eò quòd Ver monoſyllabũ per diphthongũ elatum, magnũ, excellens, & id quod in quaque re præſtantiſsimum eſt, ſignificet: quod alij Vr, citra diphthongũ, vocali tamen longa, ſcribũt. Ex Verop ergo Europ factũ, vt ex Terues Tereus, Europam produxit, ſic vocatam, à gentis præſtãtia, qua ceteris mortalibus anteferẽda eſſet. Hop enim hominũ multitudiné notare, modò dixi. Quibus verò finibus Arimaſpi ab Hyperboreis diſtinguãtur, Damaſtes Gentiũ ſcriptor tradidit. Hic enim poſt Iſſedones, Arimaſpos; poſt Arimaſpos, Rhipęos mõtes; poſt hos, Hyperboreos collocauit. Longè igitur terrarũ Rhipęi montes quęrẽdi ab ea planitie vaſtiſsima, in qua ſomniãtur. Neq; enim Tanais, neq; Rha, quos ex eis falsò deriuãt, fontes habẽt vltra Arimaſpos. Quo ergo loco cõuenienter vetuſtiſsimorũ traditioni erunt ponẽdi? Illic certè, vbi ad Aquiloné homines centũ octoginta gradibus à Fortunatis inſulis remotiùs abſunt, q̃ illi Scythæ, qui Gręcis proximi habitabãt. Accipiatur igitur circulus Meridianus per Peloponeſum & Walachiam tranſiens in longitudine quinquaginta circiter graduũ. Is enim Scytharũ illorum, qui Græcis viciniſsimi erant, vertices tranſit. Ab hoc ſupputentur Orientem verſus partes circuli, centenæ octagenæ. In hac tum longitudine ad eas partes, quibus Polus circa quadraginta gradus eleuatur, quærendi montes Hyperborei. Hæc enim regio Scythis illis, à quibus Græci Geographiam ſuam didicerunt, ad vnguem eſt vltra Septentrionem ſita, quamuis recto itinere, ſecundum

illum Meridianum, quem dixi, eò perueniri non poſsit. Illic igitur ſunt Rhipæi montes, ſic Græcis nominetenus cogniti, vt ipſi Hyperborei & Arimaſpi. Quocirca nomina regionum incognitarum cognitis applicarunt, eo ferè modo, quo milites Alexandri Tanais nomen, quod fando legendoque in Græcia cognouerant, Iaxarto indiderunt, flumini immenſis terrarum ſpaciis a Tanai remoto. Sunt igitur Rhipæi montes, ſed longè gentium diſsiti à fontibus Tanais & Volgæ, qui non ſunt vltra, ſed multo citra Boream & Septentrionem. Verum item eſt, hos omnium in hac lata Europa, cuius fines hinc ad Panamanum vſque, hinc ad Boreas Tauri radices extendi, habitantium eſſe beatiſsimos. Terminantur autem Rhipæi montes circa terrã Floridam, de qua Hiſpani Gallos, anno proximè elapſo, non citra miſerabilem ſanguinis effuſionem expulerunt. Vidi hîc Antwerpiæ feminam vnà cũ prole illinc abreptam: quæ, cùm putaret Chriſtianos eundem, quem ſui, carnis humanæ deuorandæ ritum habere, tam ſolicitè ſemper prolem ſuam, quæ quinque vel ſex paulo plus minus annorum erat, cuſtodiebat; vt ægerrimè ferret, ſi quis contingeret; metuens nimirum, ne ad epulandum raperetur. Erat autem ſtigmatis nigris in facie picta, vti gentis illius mos eſt, ex qua fuerat rapta. Circa hanc igitur plagam loca aſpera ſunt intra terram, longo tractu extenſa, per quæ ad Hyperboreos illos de felicitate ſua celeberrimos Arimaſpis erat eundum. Eſſe verò illic & vlteriùs etiam loca aſpera, & equis ferè inuia, licet colligere de iis, quæ Franciſcus Vaſquez paſſus eſt, dum à Culiacan ad regnum Ceuala proficiſceretur; in quo itinere multi equi & quamplurimæ pecudes aſperitate locorum perierunt, quamuis frequentiſsimè iter pedibus faciendũ eſſet, niſi in continuo præcipitationis periculo quiſquam verſari voluiſſet. Iam ingens frigus, quod in Ceuala deprehendit, demonſtrat terram altam eſſe; & quamuis montes non ſint propinqui, intra montes tamen altiſsimos contineri. Caſtella vetus Hiſpaniæ, non aliam ferè de terræ ſitu frigoris ſui habet cauſam, quàm quòd alta ſit, & montibus cincta; quam eandem putamus in Ceuala valere. Ad hæc ergo loca vetuſtiſsimorum Rhipæi fuerunt, quamuis ad gradus certos eos definire non poſsim, rebus adhuc in illa orbis parte tenuiter & circa litora tantùm exploratis. Qua verò cauſa Rhipæi dicantur, faciliùs dicerem, ſi naturam montium illorum aliquis docuiſſet. Verùm quia antiquiſsimus quiſque ſcribit, Arimaſpos aurum hinc tuliſſe; & Cteſias addat, Indos etiam eadem cauſa illuc ſolere proficiſci, videntur mihi ab itineris ſcopo nomen

men accepiſſe. Cùm enim longum eſſet iter & ſumptuoſum, neceſſe erat locum, quò proficiſcebantur, illa tenere, quibus impenſarum & diuturnæ equitationis fieret compenſatio. Equitatus autem ſiue turmæ equitum dicuntur Ritt; vnde vſitatum vocabulum Rhit-meeſter, id eſt, magiſter equitum. Rhi verbum, idem eſt quod equito. Pai nihil aliud eſt, quàm Reddo contentum, vel Satisfacio. Rhipai ergo dicentur montes illi, qui equitandi moleſtiis ſatisfaciebant. Nec eſt veriſimile, montibus ad Hyperboreos ſitis, de Græco fonte nomé manaſſe. Quòd ſi vox tá longa & aſpera fuiſſet, quàm ea, qua Scythæ Hyperboreos nominant; non dubiú, quin illam, perinde atque hanc Hyperboreorum, Scythicam nomenclaturam reieciſſent, Græca quapiá ſubſtituta. Nec moueat quempiá, Rhiphęos Latinis, nõ Rhipęos, dici. Græci enim vno conſenſu omnes ῥιπαίους, non ῥιφαίους, dicunt. Stephanus, Ριπαία, inquit, ὄρος ὑπερβορέων· Ρίπη ἀρκαδικὴ πόλις· id eſt, Rhipaia mons eſt Hyperboreorum; Rhipe vrbs Arcadica. Aſpirationem auté addere ſecundæ ſyllabæ, commentum fuit Grammaticorum, quò diſcrimen aliquod inter montes Hyperboreos, & montes Rhipæos Arcadiæ cerneretur; quod Seruius in nonũ Æneidos annotauit. Nos illis in ſuis ſcholis, quod volent, permittemus, ea conditione tamen, ne in rerum cognitione nobis obſtrepant. Quòd à verbo Græco Rhipæos montes nominari dicunt, id friuolũ eſt, & in primis vanum. Quaſi verò quiſquam ei rei nomen ſit daturus, quam non nouit, niſi de alterius linguæ hominum narratione. Si quis tamen contendat, Græcis ab impetu ventorum, quam Rhipen vocant, dici, vti video hactenus placuiſſe, huic ego nolo obſtinatiùs refragari; certus interim, Scythas nunquam nomen montibus ſuis à Græcis emendicaſſe. Deinde, cùm montes hi ſint apud Hyperboreos, quos citra Boream nemo fingere poteſt, niſi quæ citrà ſunt, vltrà eſſe dicat; perinde atque quiſquam alba, nigra, & contrà, pronunciet; non poteſt fieri, vt ab eo flatu nomen ducant, vltra quem longè ſunt remoti. Hyperboreis ſanè, ſi Græcè loquerentur, Rhipæi hac ratione dici potuiſſent; à ventorum impetu, qui à Septentrione verſus Antarcticum ſpirant. Nos ergo Scytharum vocem eſſe arbitramur, & ab illorum lingua etymon petendũ, quam Græci ſuam eſſe iudicarunt, ex falſo ſitu montium, quos citra Septentrionem ſomniabant. Nos niſi Hyperboreorum, partim nomenclatura, partim aëris clementia, & terræ ſumma benignitate conuinceremur, Rhipæos montes in maxima illa peninſula, quæ Norwegiam, Sueciam, Scricfiniam & Laponiam continet, locare poſſemus: ſed qui

con-

conuenit veritati, vltra hos montes in meditullio maris Saturnini, & congelati, beatiſsimos illos totius orbis noſtri mortales frui ſuauiſsimo cæli temperamento? Hæc enim veteris de Hyperboreis hiſtoriæ & nominis conſenſio, cogit nos Europæorum feliciſsimos hos longè vltra Arcton ponere, & inde Rhipæos montes proximos illis, eodem loco inueſtigare. Si plerique ſcriptores vetuſtiſsimorum ſententias ita contuliſſent, nunquam citra Boream Hyperboreos ſomniaſſent. Verùm eò ſunt excuſandi, quòd nec linguam Scythicam intelligerent, nec regionum earum, quæ vltra Septentrionem iacent, notitiam haberent. Non eſt igitur Theopompus in hac ſua narratione inutilis nobis fabulator, nec Silenus craſſarum aurium hominibus audiendus; ſed iis, qui acutas habent, & ſurſum arrectas, ad primam illam Cimmeriorum latitudinem intelligendam. Mihi profectò non paulo magis eius fabula arriſit, quàm illud Pindaricum melos, quo Hyperboreos ad fontes Iſtri videtur quæſiuiſſe, dum Herculem ab vmbroſis eius fontibus Oleaſtrum in Olympia tuliſſe canit, perſuaſo Hyperboreorum populo, Apollinis miniſtro vt id permitteret: vbi Scholiaſtes nimis ſupinè fontes Iſtri vmbroſos ea de cauſa dicit, quòd Olearum denſis ſiluis lumen excludatur, cùm ad Iſtri fontes nullæ vnquam Oleæ excreuerint, frigore id prohibente. Et ſi illic non creſcant hac de cauſa, quî, rogo, ſub ipſo Septentrionis cardine naſcentur? Sed quia Abaris Hyperboreus fuit, & totum orbem diſcendi cauſa circumiuit, ſi, quæ de illo feruntur, audiamus, non parum illuſtrabitur Cimmeriorum hæc extrema ſedes. Herodotus ſagittam circumtuliſſe dicit, & citra cibum totum orbem ambiiſſe, prætereà, quod ſciam, nihil addens. Pauſanias prodidit quibuſdam placere, Abarim templum quoddam Soſpitæ Proſerpinæ in Peloponeſo condidiſſe: quod ſi ita eſt, neceſſe eſt fateri prædiuitem fuiſſe. Sunt qui tradant, peſtilentia per totum orbem graſſante, oraculum redditum fuiſſe, Athenienſes debere pro omnibus orare. Veniſſe igitur & aliarum gentium legatos, & ab Hyperboreis Abarim ad Athenienſes inducendos, quò communi omnium nomine numen precibus ſuis placarent. Id accidiſſe circa tertiam Olympiadem, vt eſt in Suidæ collectaneis, quo loco Hyperboreos Scythas vocat, & Abarim Scytham. Addunt hunc oracula conſcripſiſſe ea, quæ Scythica vocantur, & incantamenta, & Theogoniam, & nuptias Hebri fluminis; tum & Apollinis ad Hyperboreos aduentum. Huic Apollo ſagittam dedit, qua è Græcia reuectus ſit vſque ad Hyperboreos. Iamblichus in libro primo eorum, quos de Pythagoræ vita

vita ſcripſit, ait Apollinis Hyperborei ſacerdotem fuiſſe, & ad Pythagoram veniſſe diſcendi gratia. Fuiſſe autem edoctum citra ſilentium & ceteros ſcholæ Pythagoricę ritus, quò citiùs voti compos fieret. Cùm verò animaduerteret Pythagoram Apollini, cuius ſacerdos erat, ſimilem eſſe; dediſſe ei ſagittam, quam ab Apollinis templo portauerat, quæ vtilis futura eſſet ad difficillima quæque ſuperanda. Hac enim inuectus inuia omnia tranſiuit, vt flumina, lacus, paludes, montes; & adiectis incantationibus peſtem abigebat, & ventos domabat; adeò, vt quæ ciuitates petiuiſſent, iis in hac parte ſuppetias tuliſſe dicatur. Lacedæmoniorum igitur inſalubrem & difficilem ad tolerandum aërem, ob Taygeti cacumen impendens, dicitur ſic expiaſſe, vt pòſt nunquam peſte fuerit infectus. Idem Cnoſi in Creta præſtitiſſe fertur. Huic igitur Pythagoras Arithmomantiam, ſiue vaticinationem ex numeris tradidit, quam omni aruſpicina certiorem purioremq́ue arbitrabatur. Hæc de Abari Iamblichus; quibus & illud de aureo Pythagoræ femore adiecit, quod oſtendit Abaridi; quò fidem faceret, ſe non ſimilem modò, ſed eundem cum Apolline eſſe, atque ſub humana perſona latère voluiſſe, quo homines doceret, atque prauos mores caſtigaret; ſic tamen, ne diuinitatis ſplendore attonitos redderet mortales. Quò verò, quæ diceret, magis crederentur, omnia ſigillatim enumeraſſe, quæ in fano Apollinis Hyperborei continerentur. Quo verò tempore vel Abaris fuerit, vel Pythagoras, video non liquêre. Nam ex Suida modò docui, tertiæ Olympiadi aduentum Abaridis in Græciam adſcribi. Euſebius ad Olympiadem quinquageſimam tertiam in Græciam veniſſe prodit. Pindarus tempore Crœſi Lydorum Regis: alij circa viceſimam primam Olympiadem, Harpocratione teſte. Hippoſtratus Suidæ videtur præiuiſſe, tertia eum Olympiade ad Græcos veniſſe, dicens. Sed nihil noſtra refert, qua ætate vixerit: ſatis eſt oſtendiſſe, calidum illud diſcendi ſtudium ad Pythagoræ vſque ætatem apud Cimmeriorum poſteros viguiſſe; cùm Græci fateantur, Hyperboreos Scythas fuiſſe, & ab illis Abarim ad Pythagoram audiendum per immenſa terrarum ſpatia veniſſe. Quæ de Pythagora ſcribuntur, ſic in dubiis pono, vt verear Græcos ad gloriam Pythagoræ potiùs, quàm ad veritatem reſpexiſſe, dum Abarim eius diſcipulum faciunt. Incantamenta certè, & Theogoniam, & illa quæ Scythica vocantur oracula, minimè poteſt dici à Pythagora accepiſſe; nec eſt omnino quiſquam, vt plurimum faueat honori Græcorum, qui dicat eum hæc à ſilentij magiſtro didiciſſe.

RR Credo

Credo equidem, maiores illos Cimmeriorum, non diſcendi modò, ſed docendi etiam amore flagraſſe: & ita hunc quoque Abarin, non vt diſceret tantùm, ſed quò doceret etiam ſua, orbem peragraſſe. Hoc primus poſt Cataclyſmum fecit Noachus, deinde Ianus; qui ab eundo peregrinandoque nomen accepit: pòſt Gomerus, & ceteri, qui deinceps ſequuti ſunt, Gentium patres. Hoc modo Poëtæ fabulantur, Triptolemum dona Cereris circumtuliſſe, & vbique terrarum docuiſſe, quî ſementis eſſet facienda. In religione noſtra ſcimus Apoſtolos totum per orbem perpetuum quaſi diſcurſum habuiſſe, non quò diſcerent, ſed quò docerent. Simili quodammodo Abarin opinor, per varias nationes circumiuiſſe, quò ſapientiam ſuam aliis communicaret. Inſitũ enim hoc eſt, & penitùs veræ ſtolidæque ſapientiæ innatum, perpetuo turgere ad propaginem ſuiipſius pruritu. Quanto enim res quæque præſtantior eſt, tanto magis auet ſe dilatare. Quando enim omnia ad bonum, vt ad finem vltimum, feruntur; omnia quoque quàm ſimillima ſe bono ipſi reddere conantur, & in bonis ea laudem primam ferunt, quæ quàm plurimis bonitatis ſuæ diuitias communicant & impertiuntur. Quemadmodum itaque omnibus animantibus generandi ſumma cupiditas ineſt; ita ſapientibus quoque accidit, vt ſemper ſint ad ſcientiam aliis ingenerandam maximè procliues. Hinc orta eſt terminorum Ithyphallorum repræſentatio, membro arrecto hunc generationis amorem indicante. Hinc Satyris ſicut aures ad diſcendum ſunt acutæ, ita faſcina dantur perpetua tentigine turgentia; quibus indicatur, tam promptos eos ad docendum eſſe, quàm fuerunt attenti ad diſcendum. Sit igitur & Abaris in horum numero, qui pari diligentia & didicerit; & quæ didicerat, aliis fuerit impartitus. Si ergo Abaris Theogoniam & vaticinia cecinerit, quæ in Græcia non acceperat, ſed ſecum è patria attulerat; exiſtimandum eſt, Cimmerios has diſciplinas habuiſſe multo priùs quàm ipſos Græcos. Nec hoc ex Abari tantùm conuinci poteſt, ſed ex Orpheo etiam Thracio, de quo in Francicis, & alibi latiùs loquemur. Quid verò ſagitta ſibi velit, cuius ope miracula tanta ediderit, non eſt fortaſſe facile ad explicandum. Scio equidem Magos virgula diuina multa peragere ſolere, & ferè nihil vel à Pallade, vel à Circe, vel à Mercurio citra virgam peractum fuiſſe, in iis, quæ humanam naturam egrediuntur. Abaris ergo ſagitta, dici poteſt virgula quædam diuina, ad ſagittæ formam facta. Sagitta enim maximè Scythæ conueniebat, & citra ſuſpicionem incantationis poterat circumferri.

Noſtri

Noſtri Pſeudomagi, vel potiùs incantatorum ſimij, virga colurna vtuntur,quam plurimis cęremoniis in menſa puro lino tecta,nominibus & exorciſmis quibuſdam ſolent conſecrare. Eiuſdem generis illa eſſe videtur, quam metallorum inquiſitores conſulere conſueuerunt. Moſis virgam taceo, quam admirandis ſuis operibus Dei iuſſu adhibebat. Sed an hoc modo de Abaris ſagitta ſit ſentiendum, an aliter; liberum ſit cuiuis iudicare. Si conſiſtamus intra ordinarios naturæ terminos, ſagittam licebit intelligere Solis radium, quem Abaris ab Apolline ſuſceperit, cuius vi ſumma quæuis & intelligebat facilè, & promptè perficiebat. Hoc maria, flumina, montes, & aliis inuia tranſibat, hoc aërem corrigebat, hoc omnia illa præſtabat,quæ ſtupenda in eo videbantur. Vis enim illa mentis noſtræ diuinior ad Apollinem refertur,qui eam nobis tanquam ſagittam immittere dicitur; partim propter radiorum cum ſagitta ſimilitudinẽ, partim ob facultatis huius celeritatem, qua omnes ſagittæ ſuperantur. Quòd ſi ita Phyſicôs interpretemur, nihil aliud ſagitta Phœbi ſignificabit, quàm diuinum quoddam ingenij acumen, quo Abaris ceteris præcellebat. Nec verò ingenij ſolùm aciem deſignabit, ſed omnes illas diſciplinas,quas huius beneficio percipimus. Dicitur igitur Pythagoræ ſagittam ſuam Abaris dediſſe, quia nimirum plurima ei ſapientiæ arcana myſteria tradidiſſet. Verum igitur eſt, & ſagittam ipſum donaſſe, & cum ſagitta ſua patriam repetiuiſſe; eò quòd eiuſmodi dona nihil auferant donanti. Hæc igitur de Abari Hyperboreo à priſcis decantata, clarum faciunt, Cimmeriis ſummam olim totius Philoſophiæ, quæ fabulis doctis tegebatur, cognitionem fuiſſe. & vtinam ad manus meas oracula eius Scythica perueniſſent; non dubito, quin ex iis plurimum arcanorum hauſiſſem. Fuerunt igitur, vt ad propoſitum reuertamur, Hyperborei quoque à Cimmeriis procreati; & quamuis vltra Boream habitarent, Europæ à vetuſtiſsimis attributi. Ab his igitur valde olim ſacra Apollinis Hyperborei ad Delum in ſtipula triticea per manus gentium variarum ſunt allata. Quo ſanè commento, ſiue potiùs ſymbolo dici credo, omnia Poëtarum figmenta,omnemq́ue priſcam Apollinis ſupellectilẽ ex Hyperboreis ſiue vltimis Cimmeriorũ veniſſe. Adferebantur autem in ſtipula triticea; qua notari arbitror,fabulas eſſe ſtipulam, cuius monitu triticum intelligatur quidem, ſed in ea non apertè cernatur. Quis enim ex ſtipula non cogitet de tritico,quamuis triticum non videat? Sic in fabulis nõ cernitur prima facie,quod animum nutriat, ſed ſtipula & palea duntaxat, & ſi quid leuius iſtis.

Dum verò ſtipulæ euoluuntur, ſacra intus, & triticum inuenitur, quo corpus validiſſimè nutritur. Eodē modo fabulæ explicatæ, maximam oſtendunt ſapientiam, ſolidū nimirum pabulum animorum. Has igitur ſtipulas, quibus ſacra continebantur, fabulas vocauerunt, quas à Cimmeriis ſe accepiſſe hoc ſymbolo cæremoniarum fatebantur. Eiuſdem ſignificationis eſt, Herculem Oleaſtrum ab Hyperboreis Græciæ importaſſe: quod alibi in Oleaſtro Trœzeniorum explicandum. Sed obiectum iri video, Abaridis nomen minimè Cimbricum videri; & inde colligi poſſe, Hyperboreos Cimbrico ſermone vſos non fuiſſe. Optarem equidem, voces priſcas incorruptas ad nos veniſſe; ſed quando id fruſtra optamus, hanc Abaridis nomenclaturam, qualis qualis eſt, ad veram originem deducere nitamur. In Amazonicis docui, A articulum aliquando eſſe Flandris & Britannis pro E vſurpatum. Hunc autem aliter ferè, quàm Græci, ad orationem vocamus, cùm illi ſubiecto, nos prædicato eum præponamus: quod apud homines ſermonis noſtri peritos fruſtrà docerem, cùm nulla ferè oratio proferatur, in qua non liceat id videre. Sit igitur & in hac voce articulus; quod ſi admittimus, neceſſariò conſequitur, nomen hoc minimè proprium viri cuiuſpiam eſſe, ſed commune multorum, ſiue, vt Grammatici loquuntur, appellatiuum. Bar quid ſignet, in Gigantomachia docui, dum Brabantiæ nomen interpretarer: quod hîc repetens, Bar duo ſignificare dico: quorum alterum eſt Purum, cui nihil alterius rei eſt admixtum, qua notione in nominum claſſe recenſetur; alterū idem eſt quod Oſtendo, & in lucem profero, & præterea Pario. Hinc fit, vt non vnam videantur rationem ſecuti, qui Abaridis nomen finxerunt. Syllaba autem vltima duplex w abiecit, eò quòd Græci eius litteræ tum ſono, tum figura carerent. Eſſet ergo integritati ſuæ vox hæc reſtituta, ſi A barwis diceretur, Wis ſapientem ſignificante. Quocirca Abaris is dicetur, qui puram ſinceramque ſapientiam habet, & nihil ſtultitiæ vanitatíſue admixtum, & eam aliis monſtrat, & è cerebro ſuo, velut ex vtero, parit. Vide, obſecro, quàm bene hæc vox in eum quadret, qui ſolidæ puræque ſapientiæ ſe doctorem præbet, è cuius cerebro ſapientia in lucem venit, non aliter, atque è Iouis capite Pallas eſt nata. Hoc eſt ſemen, quod ex vtero ſuo Abraham generauit, ſi Philonis allegoriæ fidem habeamus. Quiuis igitur ſapientiæ magiſter hoc nomine vocabitur, ſi ſinceram quidem ſapientiam & habeat, & aliis tradat. Crediderim igitur multos Abaridas ex Hyperboreis & Cimmeriis veniſſe; atque inde factum, vt non

vnum

vnum tempus aliquid, quo Abaris venerit, ſit aſsignatum. Quiuis enim, qui ex ea regione ad docendam veritatem venit, Abaris vocabatur; non proprio & ſuo illo quidem nomine, ſed omnibus communi, qui ſe ſapientiæ præceptores profiterentur. Non mirum igitur, ſi Abaris Scythica edidit oracula, id eſt, veram Scythiſmi religionem, quæ de venturo humani generis redemptore plurima vaticinia contineret; de quibus, ſi Deus vitam det ac ocium, plura in Cumana Sibylla enucleabo. Nec mirum, peſtilentis aëris remedium ab eiuſmodi viro profectum eſſe, cùm in ſincera ſapientia totius medicinæ amplitudo contineatur. Tales item viri ſagitta ſua vniuerſum orbem ambiunt, idque tanta celeritate, vt interim nullum corporis alimentum capiant. Quid enim celerius mente, Apollinis radiis illuſtrata, quæ ex imo inferorum barathro per terram, per mare, per aërem, per ignem, per cælorum orbes omnes, per omnes Angelorum choros, ad ipſum vnum omnium principium momento temporis, & dicto citius veluti ſagitta euolat, vehementi Apollinis optimi perfectiſsimique ſagittarij impulſu delata? Nec interim corporis alimenta ſubminiſtrantur, eò quòd homo tum, cùm ita rapitur, à corporis mole ſit ſeparatus. Plures ergo fuëre in Scythia Abarides, tot nimirum, quot ſinceræ puræque ſapientiæ Doctores; quemadmodum in Ægypto quoque plurimi fuëre Thot; & in Thracia plurimi Orphei; & in Phrygia plurimi Midæ; & in Gallia plurimi Druides. Quicquid enim in Ægypto librorum edebatur, quibus ſacrorum interpretatio contineretur, id Thot, ſiue Mercurius Triſmegiſtus, compoſuiſſe dicebatur; niſi Iamblicho, Ægyptij cuiuſdam Mercurij diſcipulo, de Mercurio ſcribenti, fides ſit abroganda. Quamobrem, ſi de libris diuerſis ætatibus editis, diuerſos Mercurios colligamus, quàm plurimos inueniemus; nec conſtabit magis, quo tempore Mercurius, quàm qua ætate Abaris vixerit. Verùm cùm apud Getas Athanatizontas Thraciæ populum ſapientiæ etiam fuerint præceptores; quid ſibi vult ex Hyperboreis vſque ſapientiæ magiſtros aduocari, quaſi illic, non alibi, vera ſapientia inueniretur? Video me ad altiſsimum ſapientiæ apicem acceſsiri, dum hæc proponitur quæſtio diſputanda: quæ, quia hiſtoriæ antiquitatiſque limites longè lateque excedit, eò eſſet reiicienda, vbi Apollinis numen de Cimbrica tum lingua, tum diſciplina conſiderabo. Hîc tamen obiter, quantum Satyris ſufficiat, indicetur. Sunt Hyperborei populi vltra Boream ſiti; ſunt & Hyperborei alij ſymbolicôs intelligendi. Boreum mundi cardinem, Draco oc-

cupauit; atque inde à Septentrione omne malum venire dicitur. Deinde hic Polus infimum omnium locum tenet, in cælorum vniuerſitate, & brutalem hominis vitam per Vrſas ſuas ſignat. Ei igitur, qui veram puramque ſapientiam velit, nullo carnalium oblectationum melle inquinatã, cuius Vrſi ſunt auidiſsimi; neceſſe eſt, vt vltra Boream ad partem cæli ſuperiorem contendat; quò deſertis corporis oblectamentis, & maximi Draconis veneno, quo totum Septentrionis tractum infecit, euitato, ſola ſuperiora ſapiat, & in iis tamdiu adſcendat, dum diuina gratia ad Polum Antarcticum adſpiret, in quo crucis ſymbolum, ſtellarum decuſsi notatum, veram ſalutem commonſtrat: quæ quia haberi non poteſt, niſi pane viuo quis veſcatur, quam ſpica, granis viuis plena, ſignificat; bene factum eſt à rituum, ſymbolorum, oraculorumque magiſtris, quòd ſacra ſua ſtipulæ triticeæ inuoluerint, atque eam dixerint, ab Hyperboreis, vnà cum ſacris, petendam. Hæc ſatis ſit indicaſſe: quæ, ſi bene examinentur, & penitus excutiantur, facili via & ratione cauſam aperient, ob quam Hercules Oleaſtrum victoriæ coronam ex Hyperboreis ad Græcos attuliſſe dicatur; quare item Apollo à patre ſuo Ioue ad Hyperboreos ſit ablegatus, vbi crucem erat inuenturus; quò non eſt profectus citra lacrymas, quas pro filio, id eſt, pro quouis homine, irati Iouis fulmine icto, effudit, precioſiſsimas illas ſanè, & omni electro præferendas. Sed hæc copioſiùs in Cimbricæ religionis numinibus explicabo. Veni nunc ad vltimos Cimmeriorum terminos, ad ipſos, inquam, Hyperboreos, atque id quidē Apollinis ductu, cuius ſagitta è ſtipula triticum mihi excuſsit, è quo panis ille fit, cuius paſtu animus noſter roboratur, ad totius creationis mundi, & totius in eo ordinis & perfectionis æternæ numeros percipiendos. Hæc alimenta & ſincera ſolidaque animorum pabula, ſi Beceſelana vocemus, nihil aliud dicemus, quàm panes, quibus pueri nutriuntur, ad enumerandam æternam rerum conſonantiam, qua animus noſter, velut manu quadam Mercuriali, ad ipſum omnium creatorem ducitur, in cuius contemplatione perfecta, beatitudo perfecta, & omnibus numeris abſoluta, continetur. Non male itaque hæc vetuſtiſsima priſcæ hiſtoriæ monumenta, quorum ope ad hanc intelligentiam ſumus euecti, Beceſelana nominamus; non hiſtrionico illa quidem more ad irriſionem accepta, ſed ex veris primæ linguæ originibus ad veram ſignificationem applicata. Tempus igitur nunc eſt, vt vela colligamus, ſubmittamusque antennas; quod vt fiat, Antwerpiam, vnde egreſsi ſumus, reuertamur, vt in eodem portu, è quo ſoluimus,

mus, ſuper ancoris quieſcamus. Quia verò Apollinis ductu & auſpiciis ex Eridano & è Venedis ad Hyperboreos venimus, idem iter in remeando teneamus. Docui Atuaticos Cimbrorum Teuthonumque prolem fuiſſe; atque hinc Cimbrorum nobiliſsimas aliquot colonias deſcripſi, vt tandem partiendo ad eos venirem, qui Atuaticum condiderunt. Vt ergo omnes ij, quos commemoraui, Cimmerij generis ſunt, quamuis aliis nominibus vocarentur; ita ad Comeri memoriam in poſteritate perpetuò conſeruandam, quædam pars, & ea quidem potiſsima, & maxima, & omnium celeberrima Cimmeriorum retinuit nomenclaturam. Ea cùm ad Pontum habitaret, Boſphorum Cimmerium, & Cherroneſum Cimbricam, & Cimmerium promontorium, de ſuo nomine nuncupauit. Horum illuſtriſsimæ res geſtæ partim in Amazonicis ſunt explicatæ, partim in Francicis, quæ in manibus habemus, exponentur. Nunc non aliud commonſtrandum, quàm Cimmerios coloniarum ductores perpetuò fuiſſe; ac ita factum eſſe, vt dum in Europam ex Aſia commigraſſent, illi Cimmeriis proximi ſemper adhærerent, qui inter colonos eſſent nobiliſsimi. E litoribus igitur Ponti, & à Mæotide progreſſi, ad Eridanum Venedorum tandem peruenere; ac inde rectum ſecundum mare iter tenuerunt, dum Oceano detinerentur. Hic alteram Cimbricam Cherroneſum de nomine ſuo vocarunt; quam quia Ptolemæus optimè inter veteres depinxit, eius ordinem ſequemur. Strabo enim fatetur, vltra Albim ſua ætate nihil cognitum fuiſſe; & quamuis priſci illi, Strabone longè antiquiores, Cimbros hîc agnouerint, quia tamen interiora terrarum non deſcripſerunt, Ptolemæo potiſſimùm credemus.

Hic igitur Cimbris proximos Saxonas collocauit, antiquiſſimam videlicet nobiliſſimamque Cimmeriorum coloniam: Teuthonarios verò & Teuthones his finitimos; poſt quos in eodem litore Sueuos collocauit. Teuthones tamen, quamuis longiùs remoti videantur, per inſulas tamen & ipſi & Teuthonarij ditione ſua per mare Cimbros proximè contingebant; cùm veriſimile ſit Rugiam, Hollandiam, Zelandiam, & alias item eius freti inſulas, à Cimbris & Teuthonis fuiſſe habitatas. Maior enim Teuthonum, quàm Saxonum, cum Cimbris intercedebat neceſſitudo, vt expeditiones ſimul antiquitus ſuſceptæ declarant. Nam Teuthones, vti antè docui, ſic dicti ſunt, quòd ab Aſcanio maximo Comeri filio deſcendiſſent, quaſi Thoutſey, id eſt, maximi natu, dicerentur, voce hactenus ab omnibus Germanis vſurpata, à qua Latini Teuthones vel Thuiſcones cor-

 ruptè

ruptè dixerunt, quamuis poſterius hoc propiùs accedat ad Thoutſ-ſoney, id eſt, filios maximos natu, quo ſyncoptôs Thoutſey vocamus, quemadmodũ pro Sacſſoney, vel Saxſoney, Sacſſey vel Saxſey, efferimus, breuitate ſtudioſè ſemper quæſita. Cimbri itaq; nec lingua, nec genere à Teuthonibus differebant; ſed ſola parentũ memoria in nominibus expreſſa, cũ Cimmeriorũ monitu Cimmeri ſemper in mentē veniret; Theutonũ verò nomenclatura primogeniũ ius nunquá ſineret in obliuionē abire, cuius mentionē eò libentiùs audiebant, quòd non ſolus Aſcanius maximus natu patri ſuo fuiſſet, ſed quòd Cimmer etiam Aſcanij pater primas genituræ inter Iani liberos tuliſſet, atq; ita primogenij & iuris & nominis duplex ratio extaret. Quamobrem arctis vinculis Cimbrorũ & Teuthonũ amicitia erat ſancita, cui proxima Saxſonum accedebat, vtpotè qui primas inter omnes colonos tenerent. Cimbri itaque paulatim, cùm alias in longinquas inſulas colonias ex hac Cherroneſo emitterent, tum ipſi ſecundum Oceani litus ad Rheni oſtia terminos promouebant, in medio itinere coloniis etiam relictis, quarum aliæ alia nomina ſortiebantur; vt in Francicis fortaſſe paulo latiùs explicabo. Fuit autem hæc ad Rheni vſque & Scaldis oſtia valde olim facta limitum promotio, cùm ea quæ Ephorus & Clitarchus de Cimbrorum inundationibus produnt, nullo modo Cherroneſo Cimbricæ conuenire poſſint; vbi omnia litora aduerſus mare natura ſatis ſuperque communiuit, niſi quis exiguum illum Dietmarſiæ angulum eo honore dignetur, vt omnem Cimmeriorum latitudinem dicatur tum temporis fuiſſe complexus; quod abſurdius eſt, quàm vt à me ſit refellendum. Non igitur vna continuata expeditione à Cimbrica Cherroneſo Cimbri Teuthoneſque ad Phriſiam, & Hollandiam, & Zelandiam, & Campeſtrem Brabantiam venerunt, vt inde in Galliam tranſirent, ſed paulatim, perinde atque paulatim vicina ſibi loca occupabant. Conſtiterunt autem non exiguo tempore in his regionibus, quas Ephorus & Clitarchus & alij, diluuiis frequentibus obnoxias eſſe, prodiderunt; ſed tanto, vt eorum habitationis & periculorum fama ad Græcos etiam perueniret. Sed quia in Niloſcopio ſatis multa de inundationibus & bellis perpetuò cum mari citra inducias & fœdera gerendis, dixi; hîc non aliud addam, quàm ex illis certò conſtare, & cuiuis liquêre, totum hunc tractum, quem ij tenent, qui aggeribus ſe contra mare munire coguntur, Cimbrorum fuiſſe illorum, quorum diluuia apud Græcos celebrantur, cùm nuſquam alibi locorũ, quę Cimbri olim tenuerunt, hæc potuerint

rint

rint euenire. Malè itaque Strabo Cherroneſi Cimbris ea applicuit, quæ de inundationibus, & ob eas relicta patria vetuſtiores prodiderant, quandoquidem in illa tales tantæque maris irruptiones accidere non poſſent, vt ob eas patriæ ſedes cuiquam eſſent deſerendæ. Quæ igitur loca Phriſij, Hollandi, Campeſtres, Brabanti, & Zelandi, & Flandrorum pars habitant, ea quondam Cimbrorum fuerunt; è quibus aucta iam multitudine, vt anguſtiores ſedes, quàm ea ferret, habere viderentur, in Galliam cum Teuthonis irruperunt, in primo Thungrorum limine, è quo per ſiluas iter ad Galliæ interiora tenendum erat, Atuatico ea, quam principio dixi, ratione conſtituto. Cùm itaque iam portum teneam, è quo ad Cimmeriorum prima exordia longis ſpatiis perueni, atque inde per colonias non breuioribus deſcendi; tempus eſt, vt hoc diſcurſus orbe, per principij & finis connexionem, abſoluto tandem, nonnihil quieſcam, ſuadente id non tam mea defatigatione, quàm cùm propoſiti mei termino, tum numero librorum nouenario; qui cùm Negen Cimbricè dicatur, ipſa nominis ſui compoſitione docet, huc-uſque ab vnitatis principio euagatum, ad ipſum vnitatis principium reuerti oportere, reciproco lectionis ordine id clariſſimis veſtigiis indicante: nec id citra ſummam rationem; propterea quòd vltra perfectiſsimum ternatij numerum ter, id eſt, perfectiſsimè in ſe ductum, non videatur progrediendum. Concluſi igitur totum hunc meum laborem tribus clariſſimis ciuitatibus, Venetiis, Gedano, Venedico, & Atuatico, quibus ſingulis tria ſumma bonorum genera perfectiſsimè hactenus à multis annis affulſerunt; quorum primum & ſupremum eſt, vltraque vires humanas poſitum, quòd, Dei gratia, Chriſtianam religionem colant, iam non ſtipula, quæ ſymbolum duntaxat eſt, & inuolucrum veritatis; ſed ipſo pane viuo ab Hyperboreis accepto. Alterum eſt, quòd Rempub. habeant ingeniis, eruditione, bonis inſtitutis & legibus optimè pulcerrimeque ornatam. Tertium externum eſt, non à fortuna illud quidem, vt imperiti ac impij & loquuntur & arbitrantur, profectum; ſed à ſingulari numinis ſupremi fauore & benignitate pendens, qua tantum diuitiarum ſingulæ poſſident, vt in Chriſtianorum orbe facilè primas teneant, ſiue copioſiſſimam commutationis rerum & mercatus varietatem, ſiue ciuium facultates, ſiue ædificiorum magnificentiam ſpectemus.

Ternis igitur tribus clariſsimarũ vrbium dotibus hoc opus meum coro-

coronandum putaui; in quibus, cùm totius orbis venuſtas conſiſtat, non incommodè cecidit, quòd rectus totius ſcriptionis meæ ordo, Venetica vltimo ſibi loco poſtularit; quorum nomen ab eodem fonte, è quò Venus, vt alibi dicam, deriuatum, commonefacit, ſic omnibus in rebus eſſe verſandum, vt ex iis aptè conuenienterque rectæ officiorum rationi compoſitis, pulcritudo quædam & venuſtas effloreſcat.

FINIS. LIBRI NONI.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google